

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
основа успішного майбутнього

ОСВІТНІ І КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

І Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених

14 травня 2020 року

Запоріжжя, Україна

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

Ministry of Education and Science of Ukraine
Department of Education and Science of Zaporizhzhia Regional State Administration
Municipal Institution of Higher Education "Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy"
of Zaporizhzhia Regional Council

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

**I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених
«ОСВІТНІ І КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
У МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР»**

**BOOK OF ABSTRACTS
of the I International scientific and practical conference
of students and young researchers
“EDUCATIONAL, CULTURAL AND ARTISTIC PRACTICES IN THE CONTEXT
OF UKRAINE’S INTEGRATION
INTO THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND INNOVATIVE SPACE”**

14 травня 2020 року
May 14, 2020

Запоріжжя, Україна
Zaporizhzhia, Ukraine

УДК [37+7](477):001.83
О 72

*Рекомендовано до друку Вченою радою комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради
(протокол № 8 від 28 травня 2020 року)*

Редакційна колегія:

В. В. Нечипоренко (відповідальний редактор), доктор педагогічних наук, професор, ректор Хортицької національної академії;

О. Л. Позднякова, кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор Хортицької національної академії;

Н. М. Гордієнко, доктор соціологічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Хортицької національної академії;

В. В. Маєрін, кандидат педагогічних наук, завідувач науково-методичного відділу;

М. С. Кудінова, кандидат психологічних наук, методист науково-методичного відділу;

О. М. Галієва, кандидат психологічних наук, методист науково-методичного відділу;

О. О. Сташук, кандидат психологічних наук, методист науково-методичного відділу;

Л. В. Курінна, методист науково-методичного відділу.

О 72 **Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір** : збірник тез доповідей І Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2020. 694 с.

Educational, Cultural and Artistic Practices in the context of Ukraine's Integration into the International Scientific and Innovative Space : Book of Abstracts of the I International scientific and practical conference of students and young researchers (Zaporizhzhia, May 14, 2020) / General editor V. Nechiporenko. Zaporizhzhia : Publishing House of Khortytsia National Academy, 2020. 694 p.

ISBN 978-966-8157-84-4

Збірник містить тези доповідей учасників І Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір», приуроченої до Дня науки в Україні та організованої науково-педагогічним колективом Хортицької національної академії у співпраці з українськими і зарубіжними партнерами. Опубліковані тези доповідей розкривають специфіку й інноваційний досвід розв'язання актуальних проблем освітніх і культурно-мистецьких практик у глобальному громадянському суспільстві з урахуванням наукових досліджень і практичної діяльності у галузях початкової освіти, корекційної педагогіки, спеціальної психології, фізичної терапії, ерготерапії, соціальної роботи та соціальної педагогіки, сучасних тенденцій розвитку мистецтва, дизайну, соціально-гуманітарних наук, менеджменту та туризму.

Збірник адресовано науково-педагогічним працівникам, аспірантам, студентам і широкому колу фахівців суспільно-гуманітарного профілю.

Редакційна колегія може не поділяти концептуальні ідеї авторів та інтерпретаційні підходи, репрезентовані у змісті тез. Відповідальність за достовірність поданих матеріалів, наведених цитат, статистичних та емпіричних даних несуть учасники та їхні наукові керівники згідно з юридичними й етичними нормами академічної доброчесності.

УДК [37+7](477):001.83

ISBN 978-966-8157-84-4

© Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради, 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Łukasz Matusiak

THE ORGANISATION OF EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENTAL SUPPORT IN POLAND – THE CASE OF CIESZYN AND OŚWIĘCIM	23

Алимова Тетяна Сергіївна

ВПЛИВ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ НА РОЗВИТОК ЗВУКОВИМОВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ	23

Андрейченко Дар'я Іллівна, Кубатко Тетяна Євгенівна, Фараджєва Аліна Рафаелівна

ВЗАЄМОДІЯ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ ТА КОМАНДОЮ СУПРОВОДУ У НАУКОВОМУ ЛІЦЕЇ	26

Артеменко Віра Валеріївна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА	30

Бавшина Руслана Броніславівна

ЛОГОПЕДИЧНЕ ОБСТЕЖЕННЯ В СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОГО ВИВЧЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З МОВЛЕНЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	33

Біла Олена Олександрівна

ДІАГНОСТИКА БАЗОВОГО ПОЛІСЕНСОРНОГО СПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА	35

Білецька Тетяна Вікторівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИТОКИ СУЧАСНОГО ТЕРОРИЗМУ	37

Бовчалюк Катерина Миколаївна

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	40

Бойко Олександра Олексіївна

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ II РІВНЯ	42

Бондар Поліна Марківна

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СТРАТЕГІЇ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	44

Бояр Катерина Станіславівна

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ	45

Бризгунова Оксана Вікторівна

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ В ОНТОГЕНЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ	48

Бугай Аліна Вікторівна

ЗНАЧЕННЯ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПРОЦЕСІ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	50

Ведмідь Валерія Анатоліївна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	52

Воробець Анастасія Анатоліївна СЛОВЕСНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	54
Галієва Ольга Михайлівна СУТЬ ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА СИТУАТИВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ	56
Гаркуша Наталя Вікторівна ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОЯВУ СТЕРЕОТИПІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....	58
Голець Валентина Володимирівна ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДІЙ СІМ'Ї.....	60
Горшкова Галина Володимирівна ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ВИМОВИ ЗВУКУ ЯК НОВОЇ РУХОВОЇ ДІЇ В ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ	62
Григоренко Злата Максимівна ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БРЕХНІ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	64
Гринечко Юлія Сергіївна ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ В ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	67
Гулько Ольга Анатоліївна ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТОРНОГО ТА МОВЛЕННЄВОГО РИТМІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАІКАННЯМ.....	69
Гусар Богдана Вадимівна ВПЛИВ ЕМОЦІЙ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	71
Державець Тетяна Андріївна ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ПИСЬМА В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ – ДИСГРАФІЇ.....	73
Долотов Іван Олександрович ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ	75
Дружина Вікторія Павлівна ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ	77
Дьячкова Аліна Андріївна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ.....	80
Каптьол Оксана Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІМІЧНОЇ ТА АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ.....	82
Кетлер-Митницька Тетяна Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ ТА АНТИЦИПАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	83
Кікош Катерина Вячеславівна ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	85
Клочек Наталія Василівна КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	87

Клочкова Юлія Володимирівна ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ	89
Козлова Наталія Романівна ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	91
Коробова Ніна Вікторівна КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ІГРОТЕРАПІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ	93
Костюкова Наталія Юріївна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	95
Кравченко Вікторія Павлівна ІНФОРМАЦІЙНІ ЛОГОПЕДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ	96
Кудінова Маргарита Сергіївна ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ	97
Кузьменко Олександра Іванівна СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ	101
Купчишина Валентина Чеславівна ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	103
Кучерак Ірина Володимирівна ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА	105
Кучерак Вікторія Ігорівна ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕОБХІДНІ УМОВИ	106
Кучеренко Богдана Петрівна ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ	108
Лапа Віра Миколаївна ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОВЕДІНКОВИХ ОЗНАК КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ І СКЛАДОВИХ ЇЇ КОМПОНЕНТІВ	110
Лещук Галина Василівна ДО ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	113
Литвиненко Аліна Вадимівна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ	115
Логвина Олеся Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ	116
Лукашук Тарас Юрійович РОЛЬ СІМ'Ї СУЧАСНОГО ПІДЛІТКА В ПРОФІЛАКТИЦІ БУЛІНГУ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ФЕНОМЕНУ	118

Любченко Інна Іванівна, Кучай Алла Іванівна ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ – МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ	119
Ляшко Альона Олегівна АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ЗАСІБ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	122
Маслак Альона Олександрівна ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ III РІВНЯ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	124
Маслак Альона Олександрівна СУПРОВІД В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ РОДИН ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОРЕБАМИ.....	126
Мацюта Микола Вікторович ПСИХОЛОГІЧНА ПРИРОДА ВПЕВНЕНOSTІ В СОБІ В ПІДЛІТКІВ.....	128
Міщенко Інна Вадимівна РОЗВИТОК ГРАФОМОТОРНИХ НАВИЧОК ПИСЬМА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	130
Мончук Марина Андріївна, Корсун Ігор Васильович АЛЬТЕРНАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	131
Моренко Ольга Миколаївна ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ – КОМФОРТ КОЖНОГО УЧАСНИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	133
Мосіна Катерина Едуардівна ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У НОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	136
Нетребенко Марина Павлівна ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З ДЦП	139
Нечипоренко Валентина Василівна ЖИТТЄВОРЧА СИНЕРГІЯ ОСВІТНЬОЇ ТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ	141
Ожеван Тетяна Вікторівна ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	145
Олефір Ольга Іванівна ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАІКАННЯМ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ	148
Орлова Ольга Владленівна РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	149
Петрова Вікторія Андріївна ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДИТИНИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....	152
Позднякова Олена Леонтіївна ВИХОВНА СИСТЕМА ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	153

Помаз Валерія Сергіївна РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ 7–8 РОКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	157
Рибалко Вікторія Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АФЕКТИВНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ.....	158
Сасенко Тетяна Андріївна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З НЕМОВЛЕННЄВИМИ ДІТЬМИ НА ЕТАПІ ЗАПУСКУ МОВЛЕННЯ	161
Самусенко Олена Миколаївна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ДЕФІЦИТАРНИМ ПСИХІЧНИМ РОЗВИТКОМ.....	163
Саратова Олена Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....	165
Сасовська Ольга Володимирівна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯВИЩА ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЇ ЯК ЧИННИКА НЕВРОТИЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	166
Семенов Дмитро Олександрович ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	168
Сілявіна Юлія Сергіївна ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОГРАМНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ	170
Сінченко Ольга Вікторівна ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	173
Скачкова Юлія Григорівна СУ-ДЖОК ТЕРАПІЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	176
Соколова Світлана Олександрівна НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	178
Соц Яна Геннадіївна ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ.....	181
Струк Жанна Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ	182
Супрунова Аліна Миколаївна КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	183
Ткаченко Анастасія Михайлівна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ВЕРБАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НОРМОТИПОВИХ ТА ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	185
Фараджева Аліна Рафаелівна СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ТВОРЧИХ УМІНЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ	187

Федоренко Марина Миколаївна КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА МЕТОДОМ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	189
Фоміна Марина Олександрівна ДЕСТРУКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ.....	191
Фролова Олександра Вікторівна РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	192
Хайдарова Оксана Сергіївна ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	194
Храпач Катерина Олександрівна ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....	196
Черненко Тетяна Віталіївна СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ В ХРИСТІАНСТВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	198
Шамрай Віта Миколаївна ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	201
Шульга Стефанія Петрівна ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СДУГ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	203
Юшанова Оксана Олександрівна ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ФІЗІОЛОГІЧНОГО ТА МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ	205
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ	
Андрух Юлія Валеріївна ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВИМОГИ ДО ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ.....	208
Антонов Євгеній Олександрович ЕРГОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	209
Баніт Ольга Романівна РОЛЬ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗКУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ТРАВМИ МЕНІСКА КОЛІННОГО СУГЛОБА В СПОРТСМЕНІВ	211
Береженна Ліна Юріївна ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	213
Бобро Лілія Вікторівна, Бобро Артур Анатолійович СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ» В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ	215

Бодунова Тетяна Олександрівна ВИКОРИСТАННЯ ГІМНАСТИКИ ЦИГУН ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ У ЖІНОК МОЛОДОГО ВІКУ	218
Боровик Ольга Іванівна СУЧАСНІ МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ МІОПІЇ	219
Булаткін Руслан Олександрович ШЛЯХИ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ СПОРТСМЕНІВ.....	222
Гончаренко Олександр Миколайович ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ.....	224
Горяний Владислав Віталійович ЛІКАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЯК ПРОФІЛАКТИКА СПОРТИВНОГО ТРАВМАТИЗМУ	226
Громовой Максим Олегович ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗМІ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ РІЗНОЇ ПОТУЖНОСТІ ...	227
Гудаченко Карина Андріївна ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ	229
Дашенко Микита Андрійович ЕРГОТЕРАПІЯ ЯК НОВІТНЯ ФОРМА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ	231
Денисенко Катерина Сергіївна ВПЛИВ СУЧАСНИХ ОЗДОРОВЧИХ СИСТЕМ ХАРЧУВАННЯ НА ЗДОРОВ'Я ЖІНОК.....	233
Дорохіна Ольга Миколаївна МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА КОНТРОЛЮ ОСІБ З НАДЛИШКОВОЮ ВАГОЮ	235
Іванова Анна Сергіївна ОРГАНІЗАЦІЯ СПОРТИВНИХ ТРЕНУВАНЬ ПРИ ДЦП ТА ПОРУШЕННЯХ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ	237
Іванова Анна Сергіївна ЗАСТОСУВАННЯ СЕНСОРНО-ІНТЕГРОВАНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА	239
Іванченко Віолета Ігорівна ЗВ'ЯЗОК МІЖ ФІЗИЧНОЮ ТА РОЗУМОВОЮ АКТИВНІСТЮ.....	241
Ільченко Нікіта Олегович ВПЛИВ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	243
Кіргетов Даніїл Романович ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ	244
Книш Михайло Вікторович РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ	246
Ковальчук Валерія Ігорівна ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	248
Кравець Мирослав Сергійович ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ПРИ ПЕРЕЛОМАХ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА.....	250

Крайняк Оксана Євгенівна МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З УРАЖЕННЯМИ ПЛЕЧА	252
Крапіва Дар'я Миколаївна МЕТОД PILATES ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З ОЖИРІННЯМ	254
Курносов Микола Олександрович ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	256
Лепша Максим Андрійович СПРЯМОВАНІСТЬ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ	258
Макарова Наталія Василівна ВПРОВАДЖЕННЯ МКФ-ДП У РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО 6 РОКІВ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ	260
Македонська Ольга Сергіївна ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ОБРОБКИ СЕНСОРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	262
Моторін Ярослав Вячеславович ПРОБЛЕМИ НАДЛИШКОВОЇ ВАГИ В СУСПІЛЬСТВІ	264
Мотренко Юлія Олександрівна ПРИЧИНИ ПЛОСКОСТОПОСТІ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ	266
Оксенич Уляна Володимирівна ПРОБЛЕМА ПОШИРЕННЯ ХОЗЛ. ПРИЧИНИ ТА СИМПТОМИ ЕМФІЗЕМИ ЛЕГЕНЬ. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГОЛОВНИХ ЗАСОБІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ЕМФІЗЕМОЮ ЛЕГЕНЬ	267
Олійник Владислав Олександрович СПОСІБ ЖИТТЯ ТА СТАН ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	269
Пазюк Ксенія Миколаївна ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	271
Пеліх Данило Юрійович ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК НА ЗАНЯТТЯ СПОРТОМ	272
Попов Євгеній Юрійович ЗДОРОВ'Я ТА СПОСІБ ЖИТТЯ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА	274
Потапов Максим Андреевич ФИЗИКА В СПОРТЕ	276
Ребріна Дарія Олександрівна ПРИЙОМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СЕРЕД СПОРТСМЕНІВ	279
Самойленко Роман Костянтинович ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ В ГІРСЬКОЛИЖНОМУ ТУРИЗМІ	280
Середа Оксана Петрівна, Овчинніков Артем Валерійович ФОРМУВАННЯ ПОСТАВИ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІТБОЛ-АЕРОБІКИ	282
Сидорашко Дарина Олександрівна ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСІБ З НАСЛІДКАМИ ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ	283

Старостенко Олександра Дмитрівна ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗІ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА	285
Суптеля Вероніка Олегівна ПРОБЛЕМИ ХВОРИХ НА ВАРИКОЗНЕ РОЗШИРЕННЯ ВЕН НИЖНІХ КІНЦІВОК ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	287
Тоцька Анна Володимирівна ЕРГОТЕРАПІЯ – НОВА КЛІЄНТОЦЕНТРИЧНА ПРОФЕСІЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	289
Удовіченко Анастасія Валеріївна ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ АРТЕРІАЛЬНІЙ ГІПЕРТЕНЗІЇ	291
Чех Софія Валеріївна ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ, МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ НА СТАЦІОНАРНОМУ Й АМБУЛАТОРНОМУ ЕТАПІ ХВОРИХ НА КОРОНАВІРУС	293
Чиркова Марина Юріївна РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ	295
Чиркова Марина Юріївна ВПЛИВ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЄТИ ОРНІША НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ	297
Шадловський Станіслав Миколайович ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ	298
Шинкаренко Оксана Олександрівна ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ХВОРИХ З КИЛОЮ ДИСКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СИЛОВИХ ТРЕНУВАНЬ	301
Шитова Юлія Миколаївна ЕЛЕМЕНТИ СХІДНОГО ТАНЦЮ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ПОСТАВИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	302
Шрам Світлана Миколаївна ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ПІЛАТЕС У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ЖІНОК СЕРЕДЬНОГО ВІКУ З ДЕГЕНЕРАТИВНО-ДИСТРОФІЧНИМИ УРАЖЕННЯМИ ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА	304
Штепенко Анастасія Юріївна ФІЗІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ДЛЯ COVID-19	306
Штепенко Анастасія Юріївна ХАРЧУВАННЯ ЖІНОК ВЕГЕТАРІАНЦІВ ТА ВЕГАНІВ ПРОТЯГОМ ВАГІТНОСТІ.....	308
Щербина Владислав Сергійович ПРОБЛЕМИ ДОПІНГУ В СПОРТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ БОРОТЬБИ З НИМ.....	310
Яковенко Яна Геннадіївна ОРГАНІЗАЦІЯ СПОРТИВНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СПОРТСМЕНІВ З ВАДАМИ ЗОРУ	312
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
Алейнікова Анна Валеріївна СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО УРОКІВ МОВИ ПЕРІОДУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	315
Борисов Вячеслав Вікторович ПІДҐРУНТЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	317

Булатицька Тетяна Сергіївна ПАТРІОТИЗМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ	319
Волошенюк Ольга Миколаївна ІНТЕГРАЦІЯ В НУШ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	320
Газюкіна Інна Леонідівна ІГРОВІ ПРИЙОМИ НА ЗАНЯТТЯХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ШЛЯХ ЕФЕКТИВНОГО ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ І ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	322
Гнатів Зоряна Ярославівна ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	327
Дімітрова Діана Олегівна ФОРМУЄМО ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВЛАСНУ ПРОФЕСІЙНУ ЯКІСТЬ	328
Дощенко Анастасія Геннадіївна НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	330
Дубина Ірина Василівна МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	333
Жовнаренко Юлія Ярославівна ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОДНА З ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	335
Капітан Олена Анатоліївна НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА – ПРОСТІР НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ УЧНІВ І ВЧИТЕЛІВ	338
Корольова Людмила Михайлівна НАБУТТЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ДОСВІДУ З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ОСВІТНІХ МОДУЛІВ	340
Лупінович Світлана Миколаївна, Лапшина Ірина Сергіївна АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ НА ПСИХІЧНИЙ І ФІЗИЧНИЙ СТАН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	341
Макаренко Світлана Дмитрівна РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В РОЗВИТКУ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	345
Марків Володимир Миколайович ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	348
Побережник Марія Вікторівна ЗДАТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ	350
Радзієвська Анжела Сергіївна ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	353

Рашкевич Марина Василівна ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ	355
Супруненко Олена Валентинівна МОДЕЛЮВАННЯ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗА ПРОГРАМОЮ НУШ	359
Таран Анжеліка Дмитрівна АКТИВНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	363
Ткачук Марина Вікторівна РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	365
Троцька Юлія Вікторівна ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ ЗГІДНО З ВИМОГАМИ НУШ	367
Шептицька Світлана Миколаївна МЕТОДИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	369
Шолохова Євгенія Владиславівна НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	371
Шугай Яна Максимівна ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	373
Ястребова Валентина Яківна РОЗВИТОК МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	375
РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	
Архіпова Катерина Михайлівна ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ДО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ	377
Гордієнко Наталія Миколаївна КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ».....	378
Грядун Катерина Сергіївна СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	382
Закревська Анжела Валеріївна ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	384
Зінченко Катерина Русланівна ПРОФІЛАКТИКА ВИСОКОГО РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ І СТРАХУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ	386
Казанніков Олександр Володимирович СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ	388

Кісельов В'ячеслав Миколайович ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МАТЕРЯМИ, ЩО МАЮТЬ НАМІР ВІДМОВИТИСЯ ВІД НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ.....	390
Козарик Олександра Степанівна ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	392
Кубатко Тетяна Євгенівна, Кубатко Вадим Миколайович СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	393
Кулішов Артем Русланович ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В МЕЖАХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ....	396
Курінна Людмила Володимирівна РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СПЕЦКУРСУ «СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ» У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	397
Левченко Владислава Сергіївна ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	399
Лещук Владіслав Віталійович ФОТОГУРТOK ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	401
Маврін Віталій Володимирович АНТИКРИЗОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІКИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У ПЕРІОДИ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ.....	403
Магльована Антуанетта Сергіївна ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	406
Малахова Лідія Геннадіївна ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ: ДВІ СТОРОНИ ОДНІЄЇ МЕДАЛІ	407
Микитюк Карина Миколаївна ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СВІТОВА ПРАКТИКА	408
Міхєєва Валентина Анатоліївна ПРОФІЛАКТИКА АДИКЦІЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	410
Мосаєв Юрій Володимирович ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-РАДИКАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	412
Павленко Анатолій Іванович ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПЕДАГОГІКИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ: НОВІТНІЙ ЕТАП	414
Павленко Анатолій Іванович, Афанасьєва Ганна Володимирівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	415
Панченко Наталія Сергіївна ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	417
Перекопська Марина Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ	419

Сазонов Данило Олексійович АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ	420
Саніна Яна Олександрівна РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ..	423
Сафронова Кристина Сергіївна ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКА В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ	424
Сенько Катерина Вікторівна ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	426
Сорокіна Ольга Михайлівна ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «БУЛІНГ» ЯК ФОРМИ ШКІЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА.....	428
Сташук Ольга Олександрівна ЦІНІСНО-ПОЗИЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	429
Сулова Христина Олександрівна СУСПІЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ	432
Тубальцева Альона Дмитрівна РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕМПАТІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ	434
Червоненко Катерина Сергіївна СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	436
Чередниченко Ірина Вадимівна ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СПІВПРАЦІ У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	438
Чорновол Світлана Олександрівна ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ В УЧНІВСЬКИХ КОЛЕКТИВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	440
Чумаченко Вікторія Володимирівна СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	443
Чуча Олександра Олександрівна РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ	445
РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ	
Ананенко Наталія Юріївна ЄВРОПЕЙСЬКІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ: БАГАТСТВО ЖАНРУ МАЗУРКИ	447
Бєлікова Марина Сергіївна ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДЛЯ ДИЗАЙНЕРІВ ПЕРУКАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА.....	448
Васильєва Тетяна Миколаївна РОЛЬ ОБ'ЄКТІВ ЛАНДШАФТНОГО МИСТЕЦТВА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА ОСВІТІ СТУДЕНТІВ: НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ ЛАНДШАФТНОГО МИСТЕЦТВА ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ.....	450
Галушко Св'ятослава Русланівна ЗАМІНА ТРАДИЦІЙНОГО МИСТЕЦТВА СУЧАСНОЮ ЕРОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	452

Глобенко Альона Василівна ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ ДПМ	453
Гулієва Анастасія Романівна РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО МИСТЕЦТВА.....	457
Гулієва Ольга Романівна ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ	459
Гупало Юлія Сергіївна ГЕНДЕРНІ ОЗНАКИ В ДИЗАЙНІ РЕКЛАМИ.....	461
Гурицян Карина Олегівна СЕНС КАРТИН РЕНЕ МАГРІТТА. ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКА НА СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО	462
Давидова Світлана Вікторівна ТВОРЧІ ПРОЄКТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДИЗАЙНЕРІВ ТА ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО, ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА.....	464
Давидова Світлана Вікторівна, Нестерова Анастасія Євгенівна ВПЛИВ МИСТЕЦТВА НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	466
Дерев'янка Наталія Петрівна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ГАРДЕНОТЕРАПІЇ	467
Дись Віталій Олександрович 3D-ПРОЄКТУВАННЯ САДОВО-ПАРКОВИХ ОБ'ЄКТІВ	469
Єфименко Валерія Сергіївна МІНІМАЛІЗМ ЯК ТРЕНД СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ	471
Залевська Олена Юріївна СТИЛЬОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЛАКАТНОГО МИСТЕЦТВА 1960-1980-Х РР.	473
Клевцова Тетяна Андріївна ПРОЄКТ БЛАГОУСТРОЮ ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИВАТНОЇ САДОВОЇ ДІЛЯНКИ ЗА АДРЕСОЮ ВУЛ. КВІТУЧА, 46, М. ЗАПОРІЖЖЯ	475
Клименко Анастасія Андріївна ПЕРФОРМАНС ЯК СПОСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ХУДОЖНИКА. СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО ЧИ ФОРМА ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ?.....	477
Клименко Марія Сергіївна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА АРХИПЕНКА	479
Козелець Тетяна Ігорівна ПАПЕРОВА ПЛАСТИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНИХ ДИЗАЙНЕРІВ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ	481
Колесник Ірина Юріївна СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ СВІДОМОСТІ В ХУДОЖНІХ ОБРАЗАХ ДИЗАЙНУ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОСТОРУ ТАДАО АНДО	483
Конєва Аліна Дмитрівна СВЯТО «ЯБЛУЧНИЙ СПАС» ЯК ОБРАЗОТВОРЧА КАТЕГОРІЯ.....	485
Красовська Марія Ігорівна ЗЕЛЕНІ ПАРКОВКИ.....	487

Кривенко Єлизавета Олександрівна, Мельнікова Ірина Олександрівна АРХІТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНА ОРГАНІЗАЦІЯ МАЛИХ ПРОСТОРІВ БАГАТОПОВЕРХОВОЇ ЗАБУДОВИ М. ЗАПОРІЖЖЯ	489
Куц Станіслав Володимирович СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРИ СТВОРЕННІ ДЕКОРАТИВНОГО ГОРОДУ	491
Лензійон Яна Павлівна МИСТЕЦТВО ДЖАЗУ В СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ	493
Лисенко Ганна Олександрівна ДОДАТКОВІ ТЕХНІКИ ТА ПРИЙОМИ АКВАРЕЛЬНОГО ЖИВОПИСУ	495
Лисенко Ганна Олександрівна, Міхова Аліна Ігорівна АРТ-МАРАФОНИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ	497
Міхєєва Леся Валеріївна КАЛІГРАФІЯ В СУЧАСНІЙ ШРИФТОВІЙ КОМПОЗИЦІЇ	499
Наумова Ірина Олександрівна ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ПАПЕРОПЛАСТИКОЮ НА РОЗВИТОК КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ 6–7 РОКІВ	501
Незвещук-Козут Тетяна Семенівна КОНКУРСИ КУЛІНАРНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ	503
Новачинський Юрій Михайлович МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ОЦІНКА ТВОРЧОСТІ МИТЦІВ В ОНЛАЙН РЕЖИМІ	505
Носкова Ганна Олексіївна ТРЕНД МІНІМАЛІЗМУ У WEB-ДИЗАЙНІ	506
Онода Павло Олександрович ПРОЄКТ БЛАГОУСТРОЮ ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИВАТНОЇ ПРИСАДИБНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА АДРЕСОЮ вул. БОЛОТНИКОВА, 9, М. ЗАПОРІЖЖЯ	509
Сотникова Марія Владиславівна РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА	511
Філін Владислав Юрійович ОСОБЛИВОСТІ РОЗМНОЖЕННЯ ДЕКОРАТИВНИХ ХВОЙНИХ ПОРІД З ВИКОРИСТАННЯМ НОВІТНІХ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ	513
Ходус Микита Юрійович ПРОЄКТНІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО БЛАГОУСТРОЮ ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИВАТНОЇ ПРИСАДИБНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА АДРЕСОЮ вул. ШКІЛЬНА, 4, С. ЛЮЦЕРНА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	515
Хорошков Леонід Михайлович ОЗЕЛЕНЕННЯ ТА БЛАГОУСТРІЙ ТЕРИТОРІЙ БАГАТОПОВЕРХОВИХ БУДИНКІВ	517
Циганок Анастасія Романівна МАЛЬОВНИЧИЙ СВІТ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ	519
РОЗДІЛ 6. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК	
Ekaterine Vatsadze CONTRASTIVE SOCIO-PRAGMATIC ANALYSIS OF POLITE PHATIC COMPLIMENTS (ON THE MATERIAL OF ENGLISH AND GEORGIAN PROSE)	521

Будовська Анна Василівна АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ....	525
Віннічук Ольга Василівна ЕЛЕКТРОННЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	526
Власенко Катерина Юріївна ВИТОКИ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ	528
Волошко Олексій Олексійович ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СПАДЩИНИ М. ГРУШЕВСЬКОГО НА ЗАНЯТТЯХ З «ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ»	531
Воляннюк Ольга Ярославівна ТЕРМІНОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: АДЕКВАТНІСТЬ СУЧАСНИМ ЗАПИТАМ СУСПІЛЬСТВА.....	533
Глушко Олександра Степанівна ПРОБЛЕМИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	536
Грицевич Юрій Васильович ДІЄСЛІВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНИХ ГОВІРКАХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ (на матеріалі уснопоетичних текстів Електронного архіву українського фольклору)	538
Довгошия Василь Володимирович ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЗАСОБАМИ ПАТРІОТИЧНОЇ ПІСНІ В СУЧАСНОМУ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	540
Задорожна Ольга Дмитрівна ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ СУМІЖНИХ СФЕР ГУМАНІТАРНИХ НАУК НА ПРИКЛАДІ РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ ТА ЕСТЕТИКИ СПОРТУ.....	542
Іванова Вікторія Романівна ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	545
Іванченко Віолета Ігорівна ІМПЛІЦИТНІ КОМПОНЕНТИ САМОСВІДОМОСТІ ЯК ОСНОВА САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	547
Кіріллова Анна Олександрівна РОБОТА НАД ГРАМАТИЧНОЮ БУДОВОЮ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ТПМ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ.....	549
Ковальова-Гончарюк Лілія Олексіївна ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ	550
Кудлай Маргарита Андріївна ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	552
Леощенко Дмитро Іванович ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ ЗА БОГДАНОМ ГАВРИЛИШИНИМ: ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РЕАЛІЇ	553
Литвак Ольга Анатоліївна АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ПРІОРИТЕТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНА РОБОТА	556

Лиходід Віктор Вікторович ДИСЦИПЛІНА «МЕХАНІЗАЦІЯ САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА» В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ	558
Марченко Яна Андріївна ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ: СПЕЦИФІКА ГЕНЕЗИ ТА ТИПОЛОГІЧНІ РИСИ	560
Миронова Мар'яна Ігорівна ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ	561
Накашидзе Ірина Сергіївна П'ЯТА ХВИЛЯ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ: ХАРАКТЕР І ПРИЧИНИ.....	564
Anhelina Nemchinova ENVIRONMENTAL LAW	566
Остапенко Марина Анатоліївна МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ЯК АТРИБУТ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ	567
Пузіков Дмитро Олегович ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	569
Рабченко Поліна Сергіївна ГЕТЬМАНАТ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО ЯК КРОК ДО ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.....	571
Радіо Михайло Вадимович ПРОТИДІЯ ПОШИРЕННЮ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У FACEBOOK (НА ПРИКЛАДІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ КАМПАНІЇ 2019 Р. В УКРАЇНІ)	573
Старкова Руслана Русланівна БУЛІНГОВА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	574
Стражник Яна Віталіївна ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ	576
Сущенко Євгенія Миколаївна ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	579
Ткаченко Дарія Олександрівна ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ФАНТАСТИЧНИХ КАЗОК.....	581
Харковська Оксана Миколаївна ЄВРОПЕЙСЬКЕ МОВНЕ ПОРТФОЛІО ЯК НОВІТНІЙ МЕТОД У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	582
Цимбал Світлана Володимирівна СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ІНШОМОВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ	584
Шекера Олена Віталіївна ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	585
Шовкова Оксана Дмитрівна ДОСЛІДЖЕННЯ ІЛЮЗІЇ МИСЛЕННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО	587

РОЗДІЛ 7. СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ

Ani Kalandia MODERN MANAGEMENT PERSPECTIVES	589
Белан Ольга Васильевна, Стоян Маринов РАЗВИТИЕ ПРИМОРСКОГО КУРОРТНОГО ГОРОДА НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПОДХОДА (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ВАРНА, БОЛГАРИЯ).....	591
Бех Ярослав Петрович СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ	593
Булаарас Тимур Хедієвич ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	596
Булаарас Олег Хедієвич КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	598
Васильєва Юлія Віталіївна ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ УКРАЇНИ. ПІДВИЩЕНЕ ЗАЦІКАВЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКИМ КРАЄМ	599
Васильюк Валентина Володимирівна ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	601
Гапоненко Яна Анатоліївна ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ УКРАЇНИ	603
Гаркуша Вячеслав Анатолійович НАПРЯМКИ РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНОЇ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ.....	604
Геращенко Ганна Віталіївна КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ САНАТОРНО-КУРОРТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	606
Грицишин Андрій Вікторович СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ	608
Гулько Валерій Володимирович КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	610
Данько Руслана Сергіївна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	611
Дишко Олеся Леонідівна ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ТУРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ	613
Зубехіна Тетяна Василівна МІСЬКИЙ ТУРИЗМ НА ВОЛИНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	615
Ільницька Анастасія Вікторівна РОЛЬ МУЗЕЇВ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	616
Ісмаїлова Ельнара Фаїз кизи РИЗИКИ У ТУРИЗМІ ТА ЗАВДАННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ПОДОРОЖУЮЧИХ.....	618
Кізіма Марія Іванівна ТЕОРІЯ, ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ ЩОДО БЕЗПЕКИ ТУРИЗМУ	620
Краско Максим Миколайович ДОЗВІЛЛЯ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА В СПОРТИВНОМУ ТУРИЗМІ.....	622

Крикунова Карина Сергіївна ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ.....	624
Куредя Ніна Миколаївна, Гірняк Євген Іванович ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	625
Кушпа Ангеліна Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	628
Мартиненко Артем Артурович ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ТУРИЗМУ	630
Марченко Яна Андріївна ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	632
Мельник Марія Олександрівна РОЛЬ ПОСЕРЕДНИЦЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	633
Мироненко Аліна Миколаївна ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ТУРИЗМ.....	635
Назаренко Владислава Дмитрівна РИНКОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ В УКРАЇНІ	636
Номерчук Назарій Валерійович ТУРИЗМ В ДНІПРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	639
Олійник Олександр Миколайович, Олійник Максим Олександрович НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО РИНКУ СТРАХУВАННЯ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	640
Островський Данііл Володимирович ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТА.....	641
Півненко Олександр Вадимович МІСЦЕ ТА РОЛЬ МЕНЕДЖЕРА У СПОРТИВНІЙ СФЕРІ	643
Подорожко Тетяна Олегівна ТАНЦЮВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК НЕОРДИНАРНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНІЙ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ	644
Прокопенко Ольга ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЛАНКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	646
Рибка Вероніка Олександрівна СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	647
Романець Ігор Вячеславович ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ – КОМАНДОБУДУВАННЯ.....	650
Самойленко Владислав Михайлович ЛИЖНИЙ ТУРИЗМ	652
Сербіненко Наталія Вікторівна, Данько Руслана Сергіївна, Сербіненко Микита Геннадійович СФЕРА ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	654
Сербіненко Наталія Вікторівна, Ткаченко Валерія Олександрівна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	655
Сесь Дмитро Васильович ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ	657

Сидоренко Ірина Олексіївна СТАН МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ.....	659
Сущенко Євгенія Миколаївна ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ У МЕНЕДЖМЕНТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	661
Таран Анжеліка Дмитрівна ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	665
Топузова Валерія Олександрівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ	666
Усатова Лілія Олексіївна РОЗВИТОК ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	668
Ховхалюк Данило Олександрович ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ.....	669
Хрулькова Катерина Андріївна СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ	671
Цаценко Софія Сергіївна ТРАНСПОРТНІ ПОСЛУГИ В ТУРИЗМІ УКРАЇНИ	673
Чуприна Дмитро Олександрович ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	676
Шитов Михайло Володимирович ТУРИЗМ В УКРАЇНІ	678
Шишкіна Вікторія Бахтіївна ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ ВЕЛОСИПЕДНОГО ТУРИЗМУ	680
Щур Юрій Ігорович МЕМУАРИСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ І ФОРМУВАННЯ СОБОРНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОГО ЗАПОРІЖЖЯ	682
Щурко Уляна Василівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УКРАЇНІ.....	684
Юхновська Юлія Олександрівна КОМПЛЕКСНИЙ МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ.....	687
Яковлєва-Мельник Наталія Георгіївна ПРОЕКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ 4.0 – РЕВОЛЮЦІЙНИЙ МЕТОД ХХІ СТОРІЧЧЯ	688
Ярка Карина Олександрівна, Зиза Анна Степанівна СЕЗОННІСТЬ ТУРИЗМУ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	691

РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Łukasz Matusiak,

Phd student,
University of Silesia in Katowice,
Bielsko-Biala, Poland

THE ORGANISATION OF EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENTAL SUPPORT IN POLAND – THE CASE OF CIESZYN AND OŚWIECIM

The so-called model of active social policy, the outcome of which was to identify the problem of insufficient support for families with disabled children, has been developing in Poland since the early 90s (Grabowska, 2015). However, it was not until 2005 that two legal acts resulting from the reflection upon the existing nonfeasance in the field of heuristics in the systemic support for these families were issued. The first act is a government programme entitled “Early, multidisciplinary, comprehensive, coordinated and continuous support for children with or at risk of disability and their families” (Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku...). The second act is the Regulation of the Minister of National Education and Sport of 4 April 2005 on the organisation of early childhood developmental support (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu..., 2005). These two documents gave rise to the development of child's support.

The government (interministerial) programme was implemented between 2005 and 2007 as a pilot programme introduced in 55 institutions. A total of 9,159 children participated in the programme, whose aim was to organise and finance the support and stimulation of the development of young children at risk of disability. The adjectives included in the programme's name – i. e. “early”, “multidisciplinary”, “comprehensive”, “coordinated”, “continuous” (support) – synthetically capture the direction of these activities.

The principle of non-duplicating the stimulating and therapeutic activities was an important component of the pilot programme. These activities should complement one another to create possibly the broadest, multifaceted environment to support the development of a child.

The rationale for the implementation of the activities developed in the pilot programme was to collect epidemiological and statistical data that had never before been collected or evaluated in Poland. The pilot programme was to be followed by the preparation of a report, which, in the case of positive outcomes, would serve as the basis to develop the National Programme of Early Support for Children with Developmental Disorders. However, no actions have been taken so far.

Алимова Тетяна Сергіївна,

магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ НА РОЗВИТОК ЗВУКОВИМОВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ

Сьогодні особливе місце серед мовленнєвих порушень займають порушення вимовної сторони мовлення, спричинені недостатністю іннервації мовленнєвого апарату. Серед дітей старшого дошкільного віку поширеним мовленнєвим порушенням є стерта форма дизартрії, виявлення та діагностика якої проявляється все частіше, порушення має тенденцію до значного зростання. Це вимагає пошуку нових інноваційних методик з корекційної роботи, урізноманітнення новими прийомами вже існуючих традиційних методик.

Враховуючи те, що серед причин виникнення стертої форми дизартрії є різноманітні відхилення в період внутрішньоутробного розвитку, ускладнення під час пологів, різноманітні травми дітей у період раннього дитинства, варто розглянути таку основну проблему, як порушення міжпівкульної взаємодії [3, с. 361]. Це порушення виникає внаслідок органічних уражень центральної нервової системи, призводить до мінімальної мозкової дисфункції, яка проявляється перш за все порушенням мовлення, мислення, зміни якостей психіки. Істотну роль у формуванні мовлення дитини відіграє розвиток моторних функцій. А тому корекція порушених функцій моторної сфери через кінезіологічні вправи сприяє корекції і звуковимови.

Згідно з дослідженнями О. Архіпової, Л. Лопатіної, О. Правдіної-Вінарської, Н. Серебрякової, Л. Позднякової, О. Соботович, Р. Мартинова та інших провідних науковців в структурі мовленнєвого порушення є фонетичні розлади, перш за все порушення звуковимови, які обумовлені іннерваційною недостатністю м'язів мовленнєвих органів (дихальних, голосових, артикуляційних) [3, с. 359].

Дослідженнями, пов'язаними з положеннями про взаємозв'язок між станом мовлення і моторної сфери дитини займалися ще В. Бехтерев, М. Кольцова. Ці роботи стають передумовами для використання різноманітних кінезіологічних вправ в корекційній роботі по звуковимові дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії [2, с. 65].

Для досягнення результату варто заздалегідь підібрати комплекси кінезіологічних вправ та ігор з дітьми старшого дошкільного віку. Ця добірка має охоплювати не лише роботу вчителя-логопеда з дітьми, важливо, щоб вона проводилася у взаємодії з вихователями, батьками. Кінезіологічні вправи, особливо на перших етапах, можуть втомлювати дітей, тому цей елемент корекції передбачає виконання їх в ранкові години тривалістю 15 хвилин, але з перервою [1]. Вранці 5-7 хвилин може проводити комплекс ігор і вправ вихователь групи, а пізніше 5-7 хвилин – вчитель-логопед, для батьків рекомендується вести зошит для роботи ввечері або на вихідних. Адже кінезіологічна гімнастика має проходити систематично, без пропусків.

Проводячи корекційну роботу з формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії, варто обрати такі методи і прийоми кінезіології, як розтяжки, дихальні вправи, тілесні рухи, вправи для розвитку дрібної моторики та релаксації.

Комплекси вправ слід добирати згідно з принципом від простого до складного, комбінувати для використання різноманітних методів і прийомів. Окрім того, комплекси вправ співвідносять і доповнюють лексичними темами, запланованими вихователем і вчителем-логопедом.

На початку роботи з дітьми здебільшого проводяться вправи на орієнтування у просторі, перешикування, ритмізацію тощо («Муха», «Який палець», «Повтори за мною»). Надалі, ці вправи розширюються, ускладнюються, на етапі постановки звуку, спроби викликати звук супроводжуються такими кінезіологічними вправами («Дзеркальне малювання», «Крокуємо назустріч»). Більш розширюється комплекс кінезіологічних вправ на етапах автоматизації та введення в мовлення («Пальчики вітаються», «Двійко слів», «Зашумлені слова», «Добери слова»).

На підготовчому етапі для підготовки до правильного відтворення звуку, формування точних рухів органів артикуляційного апарату; формування спрямованого повітряного струменя та розвиток дрібної моторики рук максимальний вплив мають кінезіологічні вправи для нормалізації тону м'язів та корекція порушень руброспинального рівня (за М. Берштейном) [4]. Для роботи з дітьми добираються фізичні вправи на рівновагу, утримання свого тіла без зорової опори, різноманітні розслаблюючі та дихальні вправи. З метою навчити дітей відчувати власні органи артикуляції використовуються статичні артикуляційні та мімічні вправи. Паралельно організовуються ігри і вправи на розвиток дрібної моторики, вправи на розвиток кінестетичних відчуттів (самомасажи, масажи пальців рук), графічні вправи (штрихування, обведення двома руками зображень відповідно до лексичних тем).

Основною задачею наступного етапу – етапу постановки звуку, є досягнення правильної вимови ізолюваного звуку, а також корекція порушень таламо-паллідарного (підкоркового) рівня (за М. Берштейном) [4]. На цьому етапі мають вплив кінезіологічні фізичні вправи, основною метою яких відпрацювання координації рухів, закріплення почуття ритму. На даному етапі можна відпрацювати артикуляційні вправи на переключення за словесною інструкцією, провести вправи на

звуконаслідування. Для скоординованості та переключення рухів дітям пропонуються вправи та ігри для розвитку дрібної моторики та графічних навичок відповідно до запланованих лексичних тем.

Основною задачею етапів автоматизації та диференціації є досягнення правильної вимови звуку у словах, словосполученнях, реченнях, розрізнення звуків, які змішуються та розвиток пірамідно-стріального рівня та рівня предметних дій (за М. Берштейном) [4]. На цьому етапі підключаються такі дихальні вправи, як проспівування голосних з різною вистою звучання і відповідними рухами, вправи з опором (після консультації з неврологом). Окрім того, на етапі автоматизації підключаються вправи з рухами, які поєднуються з мовленням, проводиться інтерактивна артикуляційна гімнастика. Вправи на розвиток предметних дій (рухової пам'яті) щонайбільше мають вплив саме на автоматизацію звуків. Варто підготувати і провести різноманітні ігри для розвитку міжпівкульної взаємодії – одночасної автоматизації звуків та виконання рухів обома руками чи дзеркальних рухів.

Вже на етапі введення звуку в зв'язне мовлення паралельно відбувається корекція рівня інтелектуальних рухових актів.

Слід зазначити, що запропоновані заняття з використанням кінезіологічних вправ істотно відрізняються від традиційних корекційних занять. Для підвищення мотивації, урізноманітнення використання методів і прийомів навчання дітей, можна застосовувати відео-, аудіо-матеріали, наочні методи, використовувати існуючі та створені нові кінезіологічні казки.

Таким чином, впроваджені в процес корекції звуковимови елементи роботи з застосуванням кінезіологічних вправ, надають можливість не лише урізноманітнити корекційну роботу з формування звуковимови, використовуючи провідну діяльність дітей дошкільного віку. Кінезіологічні вправи сприяють нормалізації тону м'язів, що є першочерговим завданням для корекції звуковимови у дітей зі стертою формою дизартрії. Окрім того, вправи формують чітку координацію та точність рухів, що усуває такі порушення, як пропуски та спотвореність звуків, які притаманні звуковимові дітей зі стертою формою дизартрії. Вправи сприяють розвитку всього тіла, підвищують стресостійкість організму, сприяють синхронізації роботи півкуль головного мозку, поліпшують розумову діяльність, пам'ять і увагу. У результаті використання в освітньому процесі комплексів кінезіологічних вправ у дітей також підвищується рівень емоційного самовідчуття, поліпшується зорово-моторна координація, просторове орієнтування.

Використання методів і прийомів кінезіології в корекційній роботі з дітьми зі стертою формою дизартрії впливає на створення нових нейронних зв'язків, розвиток міжпівкульної взаємодії і тим самим покращення мовленнєвого розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галущенко В. І. Впровадження кінезіотерапевтичних вправ у реабілітаційно-комплексній роботі з дітьми. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Актуальні проблеми логопедії*. 2014. № 2. С. 44–48.
2. Дегтяренко Т. В., Тубичко Ю. О., Бербега О. І. Спосіб комплексної нейропсихологічної діагностики передвісників розвитку дисграфії у дітей : Патент на корисну модель. № 53741 (11.10.2010). Бюлетень № 19. 2010.
3. Дідкова Л. М. Актуальні питання стертої форми дизартрії. *Корекційна педагогіка і психологія*: зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 34. С. 359–365.
4. Крупенчук О. І., Витязева О. В. Движение и речь. Кинезиология в коррекции детской речи. Санкт-Петербург : Литера, 2019. 47 с.
5. Тарасун В. В. Стерта форма дизартрії: діагностика та особливості логопедичної роботи. *Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник*. Київ, 2006. С. 296–303.

Андрейченко Дар'я Іллівна,

асистент вчителя,
загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів
Хортицької національної академії
м. Запоріжжя, Україна

Кубатко Тетяна Євгенівна,

асистент вчителя,
загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів
Хортицької національної академії
м. Запоріжжя, Україна

Фараджєва Аліна Рафаелівна,

асистент вчителя,
загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів
Хортицької національної академії
м. Запоріжжя, Україна

ВЗАЄМОДІЯ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ ТА КОМАНДОЮ СУПРОВОДУ У НАУКОВОМУ ЛІЦЕІ

Інклюзія – це доступність освіти для всіх, коли всім зручно незалежно від наявності особливих освітніх потреб. Переосмислення суспільством ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, зокрема й до дітей з інвалідністю, визнання їхніх прав на здобуття освіти, окреслення пріоритетних цілей, завдань, підходів зумовлює необхідність визначення оптимальної організації освітнього процесу де наявні спеціальні умови для дітей з особливими освітніми потребами.

Однією з умов успішного інклюзивного навчання є командний підхід, який забезпечують члени команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців та батьків дитини спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум [5, с. 64].

Для забезпечення успішного інклюзивного освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами важливою є участь батьків.

Рис. 1. Інформація, якою можуть поділитися батьки учнів з особливими освітніми потребами

Батькам відводиться значна роль у створенні інклюзивного середовища для дитини. Вони є одним з основних джерел інформації щодо різних сфер розвитку дитини, її потреб та можливостей, а головне – саме вони забезпечують постійний вплив на дитину. Саме на основі наданої ними інформації здійснюється прогресивний, всебічний розвиток дитини [2, 24].

Рис. 2. Роль батьків як членів команди психолого-педагогічного супроводу

Батьки – важлива частина освітньої команди дитини. Для досягнення якнайкращого результату необхідно сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди. Адже вони є рівноправними членами команди супроводу та беруть участь у створенні індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами на всіх етапах її розробки [1, 56].

Одним з важливих аспектів роботи батьків в команді супроводу є постійне повідомлення педагогам інформації, яка враховується під час роботи з дитиною в освітньому процесі, оскільки на її основі педагоги адаптують освітнє середовище. Проте зустрічаються випадки, коли батьки не завжди йдуть на співпрацю, що, у свою чергу, потребує проведення ефективної просвітницької роботи з ними [5, с. 17].

Індивідуальна програма розвитку дитини (ІПР) – обов'язковий документ, що забезпечує індивідуалізацію процесу навчання дитини з особливими освітніми потребами, оскільки визначає зміст навчання та комплекс додаткових послуг, необхідних адаптацій з урахуванням можливостей та потреб дитини.

Створення індивідуальної програми розвитку відбувається згідно нормативних документів протягом місяця та проходить у чотири етапи.

Етапи	Завдання	Можливі форми	Результат діяльності
Попередній етап	Знайомство з дитиною з ООП	Дитина відвідує ЗЗСО (на деяких предметах, повне відвідування, індивідуальні діагностичні заняття)	Попереднє уявлення про особливості дитини
	Знайомство із сім'єю	Попередня зустріч, спільна з іншими дітьми розвага	Розуміння специфіки сім'ї, попередній план початку навчання
	Організація супроводу дитини у класі	Засідання команди психолого-педагогічного супроводу	Поглиблення уявлення про дитину та її сім'ю, виявлення потреби у фахівцях певного напрямку, координація роботи основних фахівців, попереднє планування дій для полегшення адаптації дитини в новому середовищі

Рис. 3. Порядок і зміст діяльності вчителя та асистента вчителя на попередньому етапі створення ІПР

Перший етап створення індивідуальної програми розвитку попередній. Саме на цьому етапі здійснюється активна взаємодія з дитиною та її батьками, під час якої вивчається інформація щодо особливостей розвитку дитини, її сім'ї та попереднього навчання [3, 56].

Проте вже на першому етапі можуть виникати труднощі. Батьки дитини можуть не визнавати наявності проблеми та приховувати офіційні дані про стан дитини, що, у свою чергу, може значно знизити ефективність, результативність як навчальної, так і корекційної роботи. Завданням асистента вчителя та фахівців буде запевнення батьків у необхідності складання індивідуальної програми

розвитку дитини, проведенні бесід та консультацій зі спеціалістами та поясненні доцільності надання корекційно-розвиткових послуг.

Другий етап створення індивідуальної програми розвитку – діагностичний. Основним його завданням є уточнення висновків інклюзивно-ресурсного центру та виявлення як проблем та труднощів дитини, так і її потенційних можливостей. Батьки залучаються у роботу з фахівцями, надаючи їм інформацію, отриману в інклюзивно-ресурсному центрі [3, 57].

Етапи	Завдання	Можливі форми	Результат діяльності
Діагностичний етап	Збір інформації про дитину	Педагогічна діагностика, спостереження, апробація тих чи інших форм взаємодії з дитиною на уроках усіх освітніх галузей і в позаурочний час (перерви і прогулянки)	Розуміння можливостей дитини і основних проблем у засвоєнні освітньої програми і поведінки, соціальної взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу
	Збір інформації про сім'ю	Бесіда, спостереження і оцінювання (особливостей взаємодії батьків і дитини)	Визначення стратегії з вибудовування відносин співпраці та продуктивної взаємодії
	Оцінка «внутрішніх» і «зовнішніх» ресурсів	Самоаналіз, консультування з фахівцями ЗО	Формулювання запиту до фахівців ЗО і зовнішніх партнерів — фахівців ІРЦ, методичних кабінетів, громадських організацій

Рис. 4. Порядок і зміст діяльності вчителя та асистента вчителя на діагностичному етапі створення ІПР

В умовах закладу під час діагностичного етапу зустрічаються труднощі:

- 1) асистенти не завжди вчасно отримують результати діагностики від фахівців;
- 2) інтерпретація даних діагностики повинна спрямовуватись на вирішення поставлених задач та досягнення єдиної мети;
- 3) наявність відмінностей у висновках ІРЦ та висновках спеціалістів;
- 4) відсутність чітких рекомендацій для вчителя, асистента вчителя та батьків.

Етапи	Завдання	Можливі форми	Результат діяльності
Етап розробки	Узагальнення результатів діагностики	Знайомство з висновками фахівців психолого-педагогічного супроводу	Конкретизація і корекція власних уявлень про можливості і проблеми дитини
	Визначення основних напрямів роботи з дитиною та її сім'єю	Засідання команди психолого-педагогічного супроводу	Визначення цілей, завдань ІПР, режиму роботи команди супроводу, розклад роботи з батьками
	Конкретизація завдань за напрямками «Засвоєння освітньої програми», «Соціалізація», «Комунікація»	Аналіз змісту основної освітньої програми з точки зору можливостей дитини	Заповнення ІПР за даними розділами за згодою батьків

Рис. 5. Порядок і зміст діяльності вчителя та асистента вчителя на етапі створення ІПР

Третій етап розробки індивідуальної програми розвитку передбачає підведення підсумків діагностики, формулювання цілей та завдань та планування роботи з дитиною. На даний момент форма документу дозволяє в повній мірі оцінити успішність учня протягом року [3, 63].

Під час розробки індивідуальної програми розвитку бажано використовувати наскрізні завдання для досягнення поставленої мети та відводити центральне місце саме обговоренню очікуваних результатів та регулярним зустрічам.

Важливо пам'ятати, що визначати цілі та планувати завдання необхідно одночасно в усіх сферах розвитку, в яких дитина потребує допомоги. Обговоривши результати комплексного вивчення можливостей і потреб дитини, необхідно перейти до формування цілей і завдань, планування роботи з нею.

Зазначаємо, що всі цілі та дії визначаються і плануються в усіх сферах розвитку, в яких дитина потребує допомоги. Найбільш чіткі актуальні цілі можна сформулювати за дорогою принципу SMART-цілей.

Рис. 6. SMART-критерії мети

SMART-цілі спираються на принципи конкретності, вимірності, досяжності, актуальності та обмеженості у часі. Так, використовуючи ці принципи, спеціалісти можуть надати чітку характеристику навичками дитини, виразити їх через кількісні та якісні показники, враховуючи зону найближчого розвитку, побачать реалістичну картину стану різних сфер розвитку дитини.

Батьки на цьому етапі можуть вносити свої корективи та вказувати на необхідність додаткових завдань до індивідуальної програми розвитку. Батьки повинні знати, яка робота буде проводитись з дитиною для всебічного та гармонійного розвитку дитини як особистості, її здібностей і талантів у освітньо-виховному процесі. Саме завдяки такій відкритій, прозорій спільній роботі будується взаємодія «дім-школа», що буде проявлятися в позитивних робочих стосунках з батьками дитини, яка навчається в інклюзивному середовищі [3, 65–66].

Етапи	Завдання	Можливі форми	Результат діяльності
Етап реалізації	Організація освітнього процесу, що сприяє адаптації та формуванню продуктивної навчальної діяльності в дитини з ООП	Планування заняття з урахуванням завдань ІПР; добір і адаптація змісту дидактичних матеріалів і посібників, форм використання підтримувальних стратегій	Успішна адаптація дитини з ООП у середовищі однолітків і динаміка її розвитку, продуктивність навчальної діяльності дитини, формування основних компетенцій
	Оцінка динаміки засвоєння дитиною освітньої програми, динаміки розвитку. Аналіз ефективності діяльності щодо вирішення завдань ІПР	Педагогічна діагностика, спостереження, ведення щоденника спостережень, консультації з фахівцями ІРЦ	Визначення провідних напрямів подальшої роботи з дитиною та її сім'єю, постановка завдань на наступний період, виявлення найбільш ефективних стратегій включення дитини в освітнє середовище, корегування ІПР

Рис. 7. Порядок і зміст діяльності вчителя й асистента вчителя у процесі реалізації індивідуального освітнього плану

Четвертий етап реалізації завдань індивідуальної програми розвитку передбачає проведення неопосередкованої роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та відслідковування динаміки у її результатах. Під час оцінювання динаміки, змін у поведінці та стосунках значним джерелом інформації

є спостереження за взаємодією дитини з її оточенням на уроках, поза класом та вдома, використовуючи анкети-опитувальники та тести. На цьому етапі важливо, щоб попередня робота з формулювання цілей було якомога конкретною – це допоможе всім учасникам команди супроводу планувати свою роботу та надавати ефективну допомогу дитині [3, 68].

Важливою є співпраця не лише з батьками, а й зі спеціалістами. Це можуть бути консультативні зустрічі команди супроводу або міні-команди («Батьки-спеціаліст»).

Батьки ознайомлюються з базовими принципами роботи з дитиною, а отже мають змогу корегувати міжособистісні внутрішньо сімейні стосунки та стосунки з однолітками. Етап реалізації показує, як налагоджена робота у команді, наскільки кожен учасник залучений до реалізації поставлених завдань.

Інклюзія – це цілісна соціально-психологічна система, яка потребує злагодженості та взаємопідтримки у роботі усіх учасників освітнього процесу для досягнення поставленої мети. Лише за умови підтримки батьків та взаємоузгодженої роботи спеціалістів, здійснення не точкового, а наскрізного впливу на стан дитини можливе створення успішного інклюзивного освітнього процесу. Визначення єдиної стратегії для вчителів та асистентів, спеціалістів та батьків дозволить розбудувати ефективне інклюзивне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.
2. Коган О. В., Маникян О. А., Юдіна І. О., Гаврилюк С. М. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : методичний посібник. Харків : Вид-во «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с.
3. Колупаєва А. А. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
5. Патрикєєва О. О. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навчально-методичний посібник / за заг. ред. В. І. Шинкаренка. Київ : Вид-во «Плеяди», 2013. 96 с.
6. Софій Н. З., Найда Ю. М. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів : навчально-методичний посібник. Київ : Вид-во «Крок за кроком», 2018. 174 с.
7. Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Вид-во «Плеяди», 2017. 206 с.

Артеменко Віра Валеріївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бессараб А. О.,**
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

У сучасній педагогічній літературі поняття професійної компетентності педагогів, які входять до команди психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в умовах масового, спеціального, інклюзивного навчального закладу, розглядали С. Єфімова, Т. Ілляшенко, В. Тарасун та ін. Чимало уваги у працях фахівців приділено побудові різноманітних педагогічних

моделей корекційного та інклюзивного (інтегрованого) спільного навчання дітей з різними типами дизонтогенезу зі здоровими дітьми (В. Бондар, А. Колупаєва, І. Мамайчук, К. Островська, В. Синьов, В. Тарасун, О. Хохліна, Л. Шипіцина, Д. Шульженко та ін.) [4].

Вивчення стану та рівня професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу закладів освіти повинно охоплювати фаховий рівень кожного з них, важливою рисою є узгоджена співпраця в режимі командної взаємодії [3].

Тому було визначено мету дослідження, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні особливостей професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра й апробуванні системи роботи щодо підвищення її рівня.

Для дослідження рівня професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу нами було застосовано:

1) методику «Інструмент професійного розвитку», у межах якої використані індикатори, конкретизовані в особливостях педагогічної діяльності за сімома цільовими напрямками: взаємодія, родина, інклюзія, оцінювання та планування, методи навчання, розвивальне середовище, професійний розвиток [1];

2) методику «Виявлення й оцінювання комунікативних і організаторських схильностей». Вона надала змогу визначити рівень професійної компетентності й рівень сформованості комунікативної та організаторської компетенцій, адже вони сприяють найефективнішій роботі й взаємодії педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в команді. Автором цієї методики є український психолог Б. Федоришин. В її основу покладено відомі проєктивні рефлексивні методики анкетного типу [5].

Констатувальний етап дослідження проведено на базі Долинського комунального закладу дошкільної освіти «Мрія» з інклюзивною формою навчання. В експерименті взяли участь 8 педагогів, які входять до складу психолого-педагогічного супроводу. Головною метою констатувального етапу дослідження було визначення рівня професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра.

Результати аналізу наукових праць провідних педагогів, які вивчають проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра, та проведеного констатувального етапу дослідження стали підґрунтям для розроблення системи роботи щодо підвищення рівня професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра.

Основною формою роботи щодо підвищення рівня професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу було обрано тренінг. Це поняття розглядали відомі психологи: В. Большакова, І. Вачкова, О. Лідерс, С. Макшанова, Г. Марасанова, Л. Петровська, О. Сидоренко, Н. Хрящева, Т. Яценко та ін. Тренінгу особистісного зростання присвячені праці Н. Бітянкової, Т. Зайцева, О. Прутченкова, В. Федорчука та ін. [2].

Підвищення рівня професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра є складним цілеспрямованим процесом впливу на пізнавально-інтелектуальні, діагностичні, прогностичні, організаторські, стимулювальні, оцінно-контрольні, аналітичні, комунікативні та методичні компетенції.

До проведення тренінгових занять були долучені всі педагоги команди психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра.

Розроблена система створює умови та сприяє розвитку компетенцій, які становлять у цілому професійну компетентність педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра.

У педагогів психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра, які брали участь у констатувальному й формувальному етапах дослідження, підвищився рівень професійної компетентності за сімома цільовими напрямками і має такі зміни відсоткових показників: за цільовим напрямом «Взаємодія» – з 10,1 % до 13,2 %; за напрямом «Співпраця з родинами» – з 9,2 % до 12,6 %; за напрямом «Інклюзія, навчання дітей з особливими потребами» – з 14 % до 15 %; за напрямом «Оцінювання й планування» – з 14 % до 15,5 %; за напрямом «Методи навчання» – з 26,7 %

до 27 %; за напрямом «Розвивальне середовище» – з 15,3 % до 16,5 %; за напрямом «Професійний розвиток» – з 10,4 % до 13,6 % (рис. 1).

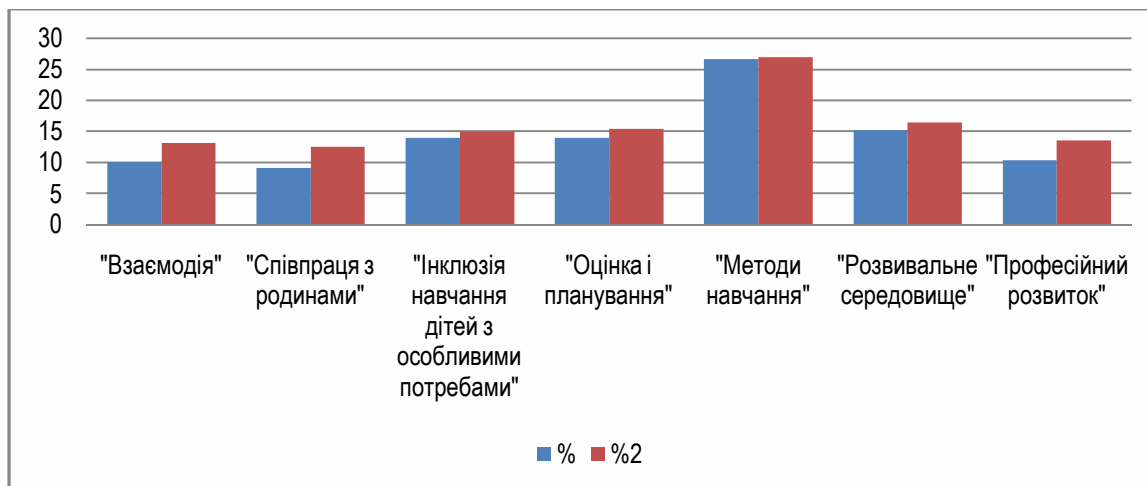

Рис. 1. Динаміка показників розвитку професійної компетентності педагогів психолого-педагогічного супроводу за цільовими напрямками

Також підвищилися показники рівня організаторських і комунікативних схильностей. Високий рівень організаторських схильностей змінився з 12,5 % до 14 %; дуже високий рівень комунікативних схильностей підвищився з 12,5 % до 13 %; середній рівень організаторських схильностей підвищився з 25 % до 30 %; середній рівень комунікативних схильностей – з 37,5 % до 38,1 %; рівень організаторських схильностей нижче від середнього, який був 50 %, знизився до 40 %; рівень розвитку комунікативних схильностей нижче від середнього, який був у 37,5 % педагогів, знизився до 30 % (рис. 2).

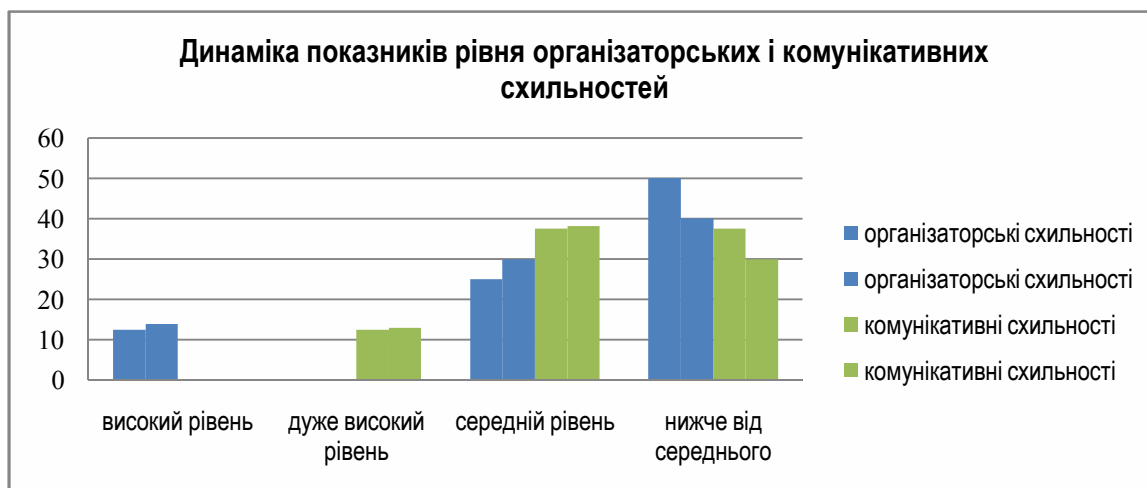

Рис. 2. Динаміка показників рівня організаторських і комунікативних схильностей

Після проходження тренінгових занять педагоги психолого-педагогічного супроводу більшою мірою спрямовані на досягнення вищих результатів у професійній діяльності, а рівень професійної компетентності помітно підвищився. Це надасть змогу педагогам ефективніше здійснювати психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектра, орієнтуватися на розвиток своїх професійних компетенцій і можливостей, організовувати роботу з дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івашура Н. С. Особливості супроводу аутичних дітей в інклюзивних умовах. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 29. С. 80–84.

2. Козак Л. В. Формування комунікативної компетентності майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології засобами тренінгу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2013. № 1–2. С. 64–71.

3. Рибченко Л. К. Роль помічника дитини в організації навчально-виховного процесу осіб з аутизмом. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. № 24. С. 193–197.

4. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Особливості умов соціалізації дітей з аутичними порушеннями. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 21. С. 251–255.

5. Ткачишина О. Р. Роль активного соціально-психологічного навчання у розвитку особистості майбутнього професіонала. *Соціалізація особистості*. 2009. № 32. С. 177–185.

Бавшина Руслана Броніславівна,
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЛОГОПЕДИЧНЕ ОБСТЕЖЕННЯ В СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОГО ВИВЧЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Наукові дослідження в галузі логопедії сприяли вивченню низки проблем, які стоять перед теорією та практикою спеціальної педагогіки. Сьогодні успішно вирішуються питання вдосконалення диференційованої педагогічної діагностики, розробки методів та засобів корекції та профілактики мовленнєвих порушень у дітей з різними формами порушень психофізичного розвитку, починаючи з раннього віку [3].

Правильне мовлення – найважливіша передумова повноцінного розвитку дитини та її соціальної адаптації, своєчасна логопедична діагностика дозволяє впливати на соціальну депривацію дитини, використовувати повною мірою можливості сензитивних періодів становлення мовлення як вищої психічної функції, ефективно коригувати темп психомовленнєвого розвитку дитини та попереджати виникнення вторинних порушень. Раннє виявлення індивідуальних проблем мовленнєвого розвитку дитини надає більше часу для педагогічної корекції (Л. Бадалян, О. Мастюкова, О. Приходько, К. Семенова) [4; 5; 6]. Актуальність проблеми ранньої логопедичної діагностики та корекції обумовлена низкою причин:

1. Зростанням кількості дітей раннього віку «групи ризику» з виникнення затримки мовленнєвого розвитку: діти з функціональною незрілістю мовленнєвих зон головного мозку, із соматичними порушеннями, наслідками ПЕП, порушеннями слуху, зору, інтелекту, моторно-рухової сфери (ДЦП).

2. Різноманітністю варіантів розуміння мовленнєвого дизонтогенезу у ранньому віці, що створює значні труднощі у визначенні вікових норм формування імпресивного та експресивного мовлення дітей перших років життя.

3. Існуючі діагностичні методики дозволяють здійснювати виявлення та класифікацію порушень мовленнєвого розвитку, починаючи, переважно з молодшого дошкільного віку.

У публікаціях сучасних авторів Н. Аксаріної, О. Архіпової, А. Арушанової, М. Борисенко, О. Громової, Н. Жукової, О. Мастюкової, В. Петрової, О. Смірнкової, М. Шеремет, А. Богуш, С. Заплатної, Л. Трофименко, В. Тарасун, А. Колупаєвої висвітлюються проблеми надання ранньої допомоги, методи діагностики та напрями корекційно-розвиткового впливу. За результатами літературного огляду можна зазначити, що накопичена досить велика кількість матеріалу, що розкриває закономірності розвитку мовлення та психіки дитини (Л. Виготський, О. Гвоздев, О. Запорожець та ін.), роль мовлення в психічному розвитку (О. Леонтьєв, О. Лурія та ін.), особливості становлення мовлення й спілкування дітей з особливими освітніми потребами (О. Вінарска, Ю. Гаркуша, Р. Левіна, О. Мастюкова, Т. Ушакова, Г. Чіркін та ін.), а також зміст, методи та прийоми навчання різних категорій дітей (Н. Борякова, О. Громова, О. Стребелева та ін.). Особливості проведення логопедичного обстеження дітей раннього віку з описом схем та мовленнєвих карт представлені в різній методичній літературі (С. Батяєва, Ю. Гаркуша, О. Грибова, О. Громова, І. Родіонова, Н. Серебрякова та ін.) [2; 5; 6].

Аналіз наукових досліджень дав змогу впевнитися, що діагностика носить комплексний характер та дозволяє дослідити всі основні лінії розвитку дитини на кожному віковому етапі та отримати повну картину недоліків розвитку пізнавальної та мовленнєвої діяльності, окреслити оптимальні шляхи корекції. Важливою умовою комплексного обстеження є узгодженість дій фахівців медико-психолого-педагогічного профілю: логопеда, дефектолога, психолога, вихователя, невропатолога, лікаря ЛФК. Стан мовленнєвого розвитку є показником певного відхилення в загальній картині нервово-психічного стану дитини, тому оцінка ступеня та якості розвитку мовлення посідає одне з центральних місць у системі комплексного обстеження дітей раннього віку. Головним завданням логопедичного обстеження дітей в ранньому віці є поглиблений, максимально об'єктивний аналіз розвитку мовлення дитини та визначення факторів, які негативно або позитивно впливають на процес становлення мовленнєвої системи з метою раннього розпізнавання та виявлення порушень мовлення. Предметом логопедичної діагностики є постановка логопедичного діагнозу, який підтверджує або спростовує наявність мовленнєвих порушень, вказує на вторинні відхилення та вади дитини, їх причини, шляхи, способи профілактики та корекції.

Логопедична діагностика проводиться з опорою на ряд принципів: динамічного вивчення; всебічного ретельного обстеження та оцінки особливостей розвитку дитини; якісного аналізу даних; діяльнісний принцип; принцип розвитку; принцип кваліфікації головної, первинної ланки в структурі дефекту; принцип системного аналізу мовленнєвої патології та взаємозв'язку мовлення з іншими сторонами психічного розвитку дитини. Організація логопедичного обстеження дітей раннього віку враховує закономірності становлення та розвитку дитячого мовлення в нормі. Серед методів обстеження: анкетування; бесіда з батьками; спостереження за поведінкою та діяльністю дитини в природних умовах та в ході виконання спеціальних завдань; вивчення медичної документації; бесіда з вихователем, музичним працівником, педагогом з фізичного виховання; ознайомлення з педагогічною характеристикою, якщо дитина відвідує ясла або дитячий садок. Обстеження проводиться в присутності батьків дитини або осіб, які їх замінюють. Визначаються особливості психомоторного розвитку дитини: з'ясовується вік, коли дитина опановувала основні етапи формування загальної моторики. Вивчаються терміни становлення домовленнєвої діяльності, час появи смоктального рефлексу, терміни появи перших слів, час появи лепетного мовлення, подальший мовленнєвий розвиток, особливості мовленнєвого середовища. Враховується наявність або відсутність мовленнєвої патології в сім'ї. У ході вивчення педагогічної документації складається уявлення про особливості навчання та індивідуально-типологічні якості дитини. Аналізуються малюнки або творчі вироби дитини, які характеризують її схильності, рівень сформованості графо-моторних навичок. Комплексне вивчення дітей раннього віку включає дослідження компонентів соціального розвитку: контактності, емоційної сфери, засобів спілкування, навичок самообслуговування; а також вивчення компонентів пізнавального розвитку: сенсорного розвитку (зорового, слухового, тактильно-кінестетичного, просторового сприйняття), рівня розвитку діяльності (предметних дій), рівня розвитку пізнавальної активності та мотивації до різних видів діяльності, запасу знань про навколишній світ, уваги, використання фіксованих видів допомоги.

Логопедичне обстеження дитини раннього віку традиційно включає [6]: обстеження імпресивного мовлення; обстеження експресивного мовлення, яке спрямоване на вивчення активної лексики; стану словотворення; граматичного оформлення мовлення, об'єму та типів речень, стану звуковимови, складової структури слова, загального звучання мовлення, стану голосу; обстеження будови та функціонування артикуляційних органів.

Для успішного проведення логопедичного обстеження дитини раннього віку необхідно враховувати зовнішні умови: обстеження проводиться індивідуально, тривалістю 10–15 хвилин; приміщення має бути світлим та мати достатньо місця для пересування дитини; меблі повинні бути зручними, щоб забезпечити необхідну дистанцію до дитини. Вирішальне значення для вдалого результату діагностичного обстеження мовленнєвого розвитку мають доброзичливий підхід до особливостей характеру та потреб дитини в даний момент, спокійна, чуйна манера тримати себе та терпляче очікування, поки дитина не проявить зацікавленість та готовність до контакту. Після встановлення контакту з експериментатором, інтерес дитини має бути спрямований на тестовий матеріал, щоб використати для обстеження обмежений відрізок часу, коли дитина сконцентрована.

Доцільно розпочинати з легких завдань, поступово їх ускладнюючи, радість від власного уміння стимулює мотивацію дитини [1]. У якості дидактичного матеріалу можуть бути використані іграшки та муляжі, сюжетні та предметні картинки, серії або набори картинок, вербальний матеріал, картки з надрукованими завданнями, книги та альбоми, тощо. Характер дидактичного матеріалу у кожному конкретному випадку залежатиме від віку; від рівня розвитку мовлення дитини; від рівня психічного розвитку дитини; від рівня навчованості дитини. На основі проведених обстежень, а також на підставі результатів комплексного медико-психолого-педагогічного дослідження з'ясовується рівень актуального мовленнєвого розвитку дитини, визначаються провідні порушення у структурі виявленого відхилення. Логопедичне обстеження дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку проводиться поетапно та припускає динамічне спостереження за процесом спілкування, мовленнєвою поведінкою дитини в процесі спонтанної та стимульованої логопедом мовленнєвої та немовленнєвої діяльності, вивчення форми та засобів спілкування дитини з матір'ю, з'ясування характеру мовленнєвого оточення дитини та його вплив на процес її комунікативного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дроздова Н. О., Родионова И. А. Диагностика речевого развития детей раннего возраста : метод. реком. Минск, 2005.
2. Заплатна С. М. До проблем логопедичної діагностики дітей із порушенням мовленнєвого розвитку : збірник наук. праць. 2005. Вип. 2. С. 56–63.
3. Парамонова Л. Г. Логопедия для всех. Санкт-Петербург : Питер, 2009. С. 36–45.
4. Приходько О. Г. Логопедическое обследование детей с нарушениями речи. *Специальное образование*. 2010. № 3. С. 82–87.
5. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.
6. Шеремет М. К. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Слово, 2014. 672 с.

Біла Олена Олександрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лопатинська Н. А.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДІАГНОСТИКА БАЗОВОГО ПОЛІСЕНСОРНОГО СПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

На сьогодні існує великий відсоток дітей, у яких діагностують розлади аутистичного спектра. У зв'язку зі складнощами впровадження освіти для дітей із розладами аутистичного спектра (далі – РАС) постає питання щодо особливостей їх розвитку. Дошкільний вік є сензитивним, тому діагностика базового полісенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) набуває своєї актуальності.

Дослідженню питань діагностики і розвитку базового полісенсорного сприйняття приділяли увагу такі вчені, як Дж. Айрес, Н. Байкіна, К. Гілберг, Л. Канер, Я. Крет, К. Лебединська, В. Лебединський, О. Нікольська, Н. Манеліс, Ю. Мікадзе, Т. Пітерс, В. Тарасун, А. Чуприков, І. Шпіцберг, Д. Шульженко, О. Єфімов, В. Єфімова, Г. Семенович, О. Лурія та ін. Поширеність порушень сенсорної обробки у дітей із розладами аутистичного спектра, за даними американських науковців А. Bailey, М. Coleman, С. Gillberg, С. Delacato, D. Houzel, варіює від 30-70 % [3].

Базове полісенсорне сприйняття – це пізнавальний психічний процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ у сукупності всіх їх якостей при безпосередній дії на органи зору, слуху, тактильних відчуттів.

Вже з раннього дитинства у дітей із РАС відзначається сенсорна й емоційна гіперестезія до звичайних сенсорних подразників: тактильних, температурних, світлових, звукових. Зорові, слухові, тактильні стимули у дітей проявляються за типом надмірної або недостатньої чутливості. Спочатку ця чутливість призводить до надмірної орієнтовної реакції, стану збудливості. Надалі вона виснажується, увагу дитини складніше привернути. Ближче до 2,5-3 років часто нарастають стереотипні рухові розряди, з'являються одноманітні аутистичні ігри. У 3-5 років аутична дитина може бути ще не привчена до охайності, елементарних навичок самообслуговування. Такі діти можуть бути надзвичайно вибагливі до їжі і в той же час брати до рота неїстівне [1].

Усі аналізаторні системи здатні до функціонувань з перших днів життя дитини. I-й, II-й та III-й функціональні блоки мозку за О. Лурія відіграють першочергове значення у формуванні сенсорних каналів (зорового, слухового, тактильного) [2]. Спільна робота всіх трьох функціональних блоків мозку становить необхідну умову для здійснення будь-якої психічної діяльності людини. Дисфункція одного з блоків веде за собою порушення у роботі інших блоків, що унеможлиблює регуляцію їх функцій.

У дітей із розладами аутистичного спектра відзначається переважання бічного зору над прямим. Цей феномен не пов'язаний із первинним порушенням зорового гнозису. Такі діти сприймають навколишні предмети не цілісно, а на основі окремих афективних ознак [5].

Таким чином, затримується закономірний процес перебудови, своєчасно не відбуваються зміни у співвідношенні контактних та дистантних аналізаторів на користь останніх, своєчасно не складаються нові координати всередині сенсомоторної сфери. Нестійкість розвитку породжує тенденцію до регресу, зациклення, рухових стереотипів. В результаті порушення в сенсорній сфері порушується нормальне функціонування етологічних механізмів, які забезпечують у нормі первинну адаптацію до оточуючого. Одні з цих механізмів взагалі не реалізуються (знаходяться у латентному стані), інші вмикаються із запізненням, треті функціонують у спотвореному вигляді.

Діти із РАС неправильно обробляють, інтерпретують повсякденну сенсорну інформацію, в тому числі й зорову, слухову, тактильну, що в свою чергу призводить до порушення регуляції поведінки, емоцій, розвитку мовлення і як результат впливає на навчання й соціальну адаптацію.

Тому, важливим є розуміння того, як відбувається процес обробки інформації у дітей дошкільного віку із РАС, та на якому етапі відбувається сенсорний збій.

На сьогодні вчені пропонують такий діагностичний інструментарій базового полісенсорного сприйняття з дітьми із РАС:

1. Луріївське нейропсихологічне обстеження гностичних функцій: проби на слуховий (акустичний), зоровий та тактильний гнозиси. Основна мета Луріївської нейропсихологічної діагностики полягає в визначенні зони найближчого розвитку дитини та сильних сторін її психічного функціонування, які служать опорою у подальшій корекції інших недостатньо сформованих функцій.

2. Методика Л. Столяренко, яка має на меті визначення провідної сенсорної модальності й складається зі спостереження за різномодальними проявами (способами сприйняття) дітей в невербальному і вербальному вираженні в процесі пізнавальної діяльності [4].

3. Проба Рево д'Аллона (виділення фігур з однорідного фону).

4. Проба Поппельрейтера (впізнавання накладених контурних зображень).

5. Проба Сегена (дослідження функціонального стану тактильної чутливості).

6. Проба Ферстера (оцінка точності тактильного сприйняття).

Задля отримання об'єктивних даних щодо стану сформованості сенсорних каналів було доцільним провести: інтерв'ювання та анкетування батьків щодо особливостей сприйняття їх дітьми зорової, слухової та тактильної інформації; спостереження за дітьми із РАС у вільному спілкуванні з однолітками та у самостійній ігровій діяльності; спостереження за дітьми із РАС у спеціально створених умовах (комплекс заходів, що забезпечують необхідні для дитини умови для проведення діагностики).

Отже, питання діагностики базового полісенсорного сприйняття дітей дошкільного віку із РАС є актуальним і необхідним для вчасного виявлення порушень розвитку сенсорних каналів (зорового,

слухового, тактильного), що в свою чергу дає змогу сформувати та налаштувати ефективну корекційну роботу. Вчасно розроблена корекційна робота покращує здібності та збільшує шанси на вдалу соціальну адаптацію дітей із РАС у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарбузова В. Ю. Фізіологія сенсорних систем : курс лекцій. Суми : СумДУ, 2011. 36 с.
2. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии детского возраста. Москва : МГУ, 1973. 508 с.
3. Тарасун В. В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом : навч. посіб. для вищих навч. закладів. Київ : Науковий світ, 2004. 100 с.
4. Томіч Л. М. Невропатологія та неврологічні основи логопедії : курс лекцій. Бердянськ, 2010. 232 с.
5. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Друге видання, перероблене та доповнене. Київ : Слово, 2010. 672 с.

Білецька Тетяна Вікторівна,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та морально-психологічного забезпечення,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИТОКИ СУЧАСНОГО ТЕРОРИЗМУ

На початку третього тисячоліття людство переживає один із найбільш складних і суперечливих етапів політичного розвитку, пов'язаних із зростанням загрози тероризму, що став одним із найдієвіших та найактивніших методів боротьби політичних акторів за владу і вплив. Сучасний політичний тероризм є домінуючим фактором дестабілізації політичної ситуації в багатьох країнах та регіонах. Він суттєво відрізняється від тероризму попередніх періодів історії за масштабами масовістю жертв, руйнівним впливом на суспільство.

Аналізу тероризму як соціально-політичному явищу присвячено наукові доробки В. Антипенка, Н. Афанасьєва, О. Бардіна, Я. Дашкевича, К. Жаринова, П. Кабанова, К. Петрова та інших. Із соціально-філософських позицій тероризм аналізують у своїх працях: Є. Грицай, Е. Дубко, А. Дугін, С. Ільїнська, О. Кравицька, Б. Харахаш, А. Яцько.

В історії розвитку тероризму існує внутрішній зв'язок процесів, явищ, фактів. На цій основі було умовно виділено відносно цілісні, завершені етапи його розвитку. Проте, попри наявність значних формальних перетворень (поява так званого «new look terrorism»), через які феномен приймає інший вигляд у порівнянні із історичними аналогами, його субстанційне ядро збереглося (наприклад, такі істотні властивості тероризму як насильницький характер дій, використання залякування, тощо). Разом з тим, зрозуміло, що лише на сучасному етапі відбулася його самоідентифікація у політичному житті суспільства. Тобто тероризм із випадкового фактору перетворився на закономірність функціонування політичної системи. Феномен набув глобального характеру і поставив під загрозу існування людства як такого. Можна із впевненістю констатувати, що основна тенденція розвитку тероризму полягає саме у зростанні суспільної небезпечності цього явища.

У прагненні усвідомити, що є причинами тероризму, дослідники постійно зіштовхуються із наступною проблемною ситуацією: за приблизно однакових об'єктивних обставин, тероризм може виникати або ні. Тому, вважаємо за доцільне, акцентувати увагу на теоретичному аналізі соціально-психологічних чинників даного явища, зокрема:

- психологічних витоків терористичних дій;
- соціальної зумовленості терористичної діяльності.

Зосередимося на психологічних (суб'єктивних) передумовах тероризму. Серед дослідників проблематики тероризму фактично панує єдність стосовно того, що навряд чи можна вести мову про генетичну зумовленість терористичної діяльності, тому більшість науковців, досліджуючи джерела тероризму, надають перевагу концепції соціального досвіду, формуванню певних психологічних рис

перед ідеями їх природної спадковості. Разом з тим, вчені, в основному, переконані, що переважна більшість терористів – психічно здорові люди, що відповідає загальному стану справ із злочинцями як такими. При цьому наголошується, що терористи не утворюють єдиної або специфічної діагностико-психіатричної групи [1, 19].

Наприклад, відомий спеціаліст Н. Лівінстоун вважає, що психопатологія достатньо рідкісне явище серед політичних терористів [2, 22]. Іноді ця думка здається хибною, якщо пригадати той внутрішній організований терор, що сповідувала «Червона Армія Японії»: вони вбивали не лише сторонніх людей, але й систематично знищували членів своєї терористичної організації, причому робили це із неймовірною жорстокістю.

Дослідники наголошують, що не існує загального психологічного терористичного комплексу, оскільки спроби сконструювати універсальний образ терориста за допомогою, наприклад, статистичного аналізу успіху не мали [2, 23]. Терорист – це не обов'язково людина, яка не впевнена в собі з низьким рівнем толерантності, яка за допомогою сили та зброї намагається ствердити власну значимість. Індивідуальні характери та особисті внутрішні мотиви настільки різноманітні, що навряд чи доцільно вести мову про якийсь узагальнений із домінуючими характеристиками портрет терориста. Тому, досить популярною є наступна теза про те, що терористи – це дуже різні люди. Отже, не природа психіки сама по собі, а головним чином набута система цінностей, міра її фундаментальності, обґрунтованості та стійкості зумовлюють схильність людини до терористичної діяльності [3, 124].

До того ж, ситуація є такою, що навіть за наявності всього комплексу певних мотивів та ціннісно-психологічних орієнтацій разом з іншими – політичними, економічними, соціальними факторами не може перетворити даний процес у жорстко детермінований [2, 25]. Окрім цього, члени різних терористичних груп мають різне соціальне походження, рівень освіти, прибутку тощо. Наприклад, серед членів італійських «Червоних бригад» були робітники, службовці, нащадки найбагатших родин країни, безробітні, підприємці тощо (діапазон – від аутсайдерів до «золотої молоді»). За даними про соціальний склад іншої терористичної організації – іспанської ЕТА – на 1960 рік 47 % її членів складали студенти. Однак у 70-ті та 80-ті роки їх частка, у порівнянні, була вже значно меншою (відповідно, 11,4 та 15,4 %). Зменшилося представництво і так званого вищого класу: за той самий проміжок часу – з 16 до 2 %. Навпаки, істотно зріс відсоток середнього – з 18 до 45,6 і 42,8 % та нижчого класів – з 18 до 34,3 і 33 %. У 70-ті та 80-ті роки в ЕТА з'явилися безробітні (8,6 та 6,4 % відповідно) [3, 181].

Тобто, у сучасні терористичні угруповання особи рекрутуються із усіх професій, усіх прошарків суспільства; вони представляють різноманітні культури та підтримують широкий спектр ідеологічних напрямків [2, 16].

Все зазначене дає змогу дійти висновку, що суб'єктивно-психологічний аспект є вагомим чинником тероризму. Існує велика кількість особистих причин та мотивів прихильності до терористичної діяльності, а відтак суб'єктивний фактор відіграє вагомий роль у функціонуванні даного феномена.

Як зазначав А. Камю у «Бунтівнику», для вбивства необхідні певні схильності, однак, як свідчить досвід, зовсім не обов'язково яскраво виражені; до того ж, як це зазвичай буває, завжди є можливість здійснити його чужими руками [5, 122]. Разом з тим, безумовно, для того, щоб людина стала терористом, наявності специфічної психології недостатньо. «Ніхто, навіть фанатично налаштована особа, не може діяти всупереч реальним обставинам або не враховуючи їх» [6, 90] – підтверджує В. Кудрявцев.

Необхідними є і об'єктивні причини: політичні, економічні, соціальні, національні тощо. У залежності від того, які причини будуть основними – будемо вести мову про відповідний характер тероризму, але навіть у випадку суто політичної спрямованості, внутрішні мотиви учасників можуть бути найрізноманітнішими [7, 29]. Об'єктивні причини тероризму зводяться до наступних:

- соціально-економічні кризи, що мають місце у суспільстві;
- деформації політичних структур;
- загострення етнічних, національних та інших протистоянь, конфліктних ситуацій.

З огляду на існування об'єктивних причин спонукальними до терористичних дій можуть бути: відсутність ненасильницьких механізмів, мирних шляхів вирішення політичних, економічних, соціальних, національних та інших суперечностей між суб'єктами політичних відносин [8, 89].

Так, наприклад, коли відсутні каналізовані правом способи і методи розв'язання конкретних конфліктних ситуацій, це, як правило, призводить до хаосу, насильницької конфронтації, під час якої методи терору і тероризму стають основними [8, 89]. Втім, існування формального права участі у конституційній боротьбі за державну владу будь-якою політичною групою не завжди є гарантією фактичної можливості такої участі. За Р. Мертоном цей окремий випадок невідповідності між суспільно-значущими цінностями та можливостями їх досягнення за встановленими правилами є основною причиною виникнення злочинності як такої.

Підсумовуючи зауважимо, що проблема суб'єктивних та об'єктивних чинників політичного тероризму нагадує дискусію, що довгий час триває в медицині з приводу природи такої хвороби як рак. Подібну аналогію провів російський вчений Е. Паін. Прибічники «вірусної теорії» пояснюють виникнення хвороби зовнішніми факторами, наприклад інфекції. Ті, хто дотримуються «теорії середовища», вважають, що причини необхідно шукати у внутрішній схильності конкретної людини до захворювання, а також у впливі умов життя. Щось подібне відбувається і з проблемою тероризму. Деякі дослідники вважають концепцію первинності суб'єктивного фактору політичного тероризму – неконструктивною, надаючи перевагу об'єктивним чинникам як комплексу соціально-політичних явищ у житті суспільства. Вирішальною тут буде наявність реально існуючої проблеми в життєдіяльності тієї чи іншої спільноти людей або індивіда як основного джерела мотивації політичної діяльності.

З іншої точки зору, об'єктивні кризові ситуації, які виступають каталізаторами психологічних проблем, наприклад, неможливість задоволення існуючої потреби викликають певний дефіцит, що призводить до неповноцінності, – не є пріоритетними. Головне – це внутрішня нездатність подолати дану кризову ситуацію. Сама по собі неповноцінність долається через різні механізми, зокрема, через механізм адекватної, позитивної, конструктивної гіперкомпенсації, за якою дефіцит долається із використанням засобів тієї ж сфери, в якій він виник. Терористами стають тоді, коли не вистачає сил на гіперкомпенсацію дефіциту адекватними йому засобами. Таким чином, гіперкомпенсація стає неадекватною, негативною та деструктивною. Тоді неповноцінність і обертається тероризмом [9, 137].

Отже, тероризм є багатофакторним політичним, соціальним, психологічним, правовим феноменом, а тому для його розуміння необхідно дослідити всю сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, що його зумовлюють. Проблема ж сучасного тероризму є досить складною та багатогранною, а тому дана тематика потребує свого подальшого розгляду та аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Социальные и психологические проблемы борьбы с международным / под ред. В. Н. Кудрявцева. Москва : Наука, 2002. 170 с.
2. Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения / под ред. С. А. Эфирова. Москва : Институт Социологии РАН, 1993. Вып. 4. 120 с.
3. Витюк В. В. Под чужими знаменами: Лицемерие и самообман «левого» терроризма. Москва : Мысль, 1985. 206 с.
4. Актуальные проблемы Европы. Европа и США перед вызовом терроризма : сб. научных трудов / ИНИОН РАН. Центр науч.-информ. исслед. глобал. и регионал. пробл. Отд. Зап. Европы и Америки ; ред.-сост. А. К. Субботин. Москва, 2003. 203 с.
5. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. Минск : ООО «Попурри», 1998. 544 с.
6. Кудрявцев В. Н. Предупреждение терроризма. *Общественные науки и современность*. 2004. № 1. С. 89–95.
7. Насильство. Влада. Терор. «І». *Незалежний культурологічний часопис*. 2002. № 25. С. 10–38.
8. Яцько А. Онтологія насильства: терор й тероризм як елементи політичної боротьби. *Українські проблеми*. 1998. № 1. С. 89–105.
9. Ольшанский Д. В. Психология терроризма. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 288 с.

Бовчалюк Катерина Миколаївна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бавшина Р. Б.,**
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Найважливішою умовою всебічного розвитку дітей є правильне формування мовлення. Рівень мовленнєвого розвитку визначає можливості дитини в пізнанні навколишньої дійсності, обумовлює характер відносин з однолітками та дорослими, характеризує психічний розвиток. Розвиток мовлення посідає одне з центральних місць у системі спеціальної дошкільної освіти та набуває великого значення при підготовці дітей до шкільного навчання. Кількість дітей з мовленнєвими порушеннями постійно зростає. Своєчасна діагностика та корекція мовленнєвих вад є нагальною потребою сьогодення. Недостатнє засвоєння мовленнєвих засобів та мовленнєвих навичок обмежують можливості самостійного розвитку мовленнєвої системи, призводить до неповного розуміння усного або писемного мовлення, утруднює процес здобуття шкільних знань. Зв'язне мовлення – вища форма мовленнєво-мисленнєвої діяльності, яка визначає рівень мовленнєвого та розумового розвитку дитини.

Проблема загального недорозвинення мовлення (далі – ЗНМ) вивчалася, ґрунтовно розроблялася та висвітлювалася у медичній, дефектологічній, педагогічній, психолінгвістичній літературі продовж багатьох років: В. Воробйова, М. Гріншпун, В. Ковшиков, Н. Жукова, О. Мастюкова, Т. Філічева та ін. Механізми формування зв'язного мовлення розглядаються в сучасних логопедичних дослідженнях Т. Четверікова, Л. Ковригіна, А. Чистобаєва. Характеристику стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із ЗНМ III рівня надають Т. Корольок та О. Ярмола, особливості формування зв'язних висловлювань у старших дошкільників із ЗНМ – Н. Бондаренко, методичні рекомендації з формування зв'язного мовлення – М. Шеремет та Ю. Рібцун. Провідні вчені стверджують, що формування зв'язного мовлення в дошкільників із ЗНМ повинно займати одне з центральних місць у корекційно-педагогічному процесі [1; 3].

Специфіка загального недорозвинення мовлення полягає в системному порушенні всіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення [4]. Найсуттєвіші недоліки виявляються під час засвоєння та використання дітьми на практичному рівні лексики та граматики рідної мови (Р. Лалаєва, Р. Левіна, В. Селіверстов, В. Тарасун, Т. Філічева, Г. Чиркіна та ін.).

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення наявні певні специфічні труднощі у формуванні зв'язного мовлення. Обмеженість словникового запасу, відставання в оволодінні граматичною будовою мовлення ускладнюють процес розвитку зв'язного мовлення, перехід від діалогічної форми мовлення до контекстної. У дослідженнях В. Тищенко, І. Марченко, М. Шеремет зазначено, що труднощі відзначаються у програмуванні змісту розгорнутих висловлювань та їх мовленнєвого оформлення. При переказі, складанні оповідання характерними є порушення зв'язності та послідовності викладу, смислові пропуски, виражена ситуативність та фрагментарність, низький рівень користування фразовим мовленням [2].

В. Воробйова та С. Шаховська відзначають недосконалість зв'язного мовлення за структурно-семантичною організацією, виявляють значні труднощі в програмуванні висловлювання, синтезуванні окремих елементів у єдине структурне ціле, у відборі матеріалу з тією чи іншою метою. Синтаксична структура речення порушена: елізії членів речення (переважно дієслів), незвичний порядок слів, що проявляється навіть у повторенні речень [2]. Речення ускладненої синтаксичної структури дітьми із ЗНМ спотворені або не використовуються взагалі. Уповільнено та своєрідно протікає спонтанний розвиток

мовлення дітей із ЗНМ. Різні ланки мовленнєвої системи тривалий час залишаються несформованими [5].

Основним завданням логопедичного впливу для дітей з загальним недорозвитком мовлення є формування зв'язного послідовного, граматично та фонетично правильно оформленого мовлення, що має важливе значення для навчання в школі, спілкування з дорослими та однолітками, формування особистісних якостей. За допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, налагоджувати контакт з тими, хто її оточує, ініціювати власні ідеї, брати участь у різних видах дитячої творчості. Процес навчання складається з кількох почергових етапів: з окремих слів творять прості фрази та складають речення, кінцевим етапом в оволодінні зв'язним мовленням є вміння висловлювати власні думки.

Розвиток зв'язного мовлення у дошкільників із ЗНМ відбувається з урахуванням етапів корекції порушень звукомови та на матеріалі звуків, які правильно вимовляються дитиною з метою формування мовленнєвих засобів зв'язного висловлювання та удосконалення навички діалогічного та монологічного мовлення у процесі предметно-практичної діяльності та на спеціальних заняттях.

Навчанню складання власних розповідей має передувати підготовча робота, яка включає цілий ряд розвиваючих мовленнєвих вправ та словесних ігор:

- лексичні вправи (добірка до іменників дієслів та навпаки; добірка синонімів та антонімів до слів, які позначають предмети, їх властивості, різноманітні дії; добірка епітетів, порівнянь для словесної характеристики предмета);
- лексико-граматичні вправи (доповнення речень необхідним за значенням словом; складання речень за поданими словами);
- вправи для розвитку «поетичного слуху» (добірка слів, які римуються);
- ігри-вправи на впізнавання предмета за його описом та відгадування загадок.

У подальшому діти навчаються розповідати за малюнком, серією малюнків з власного досвіду, описувати предмети, переказувати текст з опорою на наочність та без неї, складати розповіді за аналогією, вигадувати продовження (кінцівку) до незакінченої розповіді, складати сюжетну розповідь за набором іграшок, складати розповідь за декількома опорними словами, вигадувати розповіді на задану тему.

Невід'ємною частиною розвитку зв'язного мовлення дітей виступає робота над інтонаційною стороною мовлення, розвитком почуття ритму, виразності розповіді, розуміння настрою тексту, вмінням відрізняти вірш, казку, оповідання, опис. Поступове введення елементів творчості у розповіді, застосування ігрових форм роботи, сюжетно-рольової та дидактичної гри, завдань творчого характеру сприяють розвитку уміння орієнтуватися у запропонованому текстовому та наочному матеріалі під час складання власної розповіді; активізації наявних знань та уявлень про оточуючий світ; уточненню та розвитку просторових та часових уявлень; розвитку творчої уяви; формуванню навичок самостійної розповіді.

Активне мовлення дітей із ЗНМ може виступати засобом спілкування лише за умови постійної допомоги у вигляді додаткових питань, оціночних суджень тощо. Без спеціальної уваги до мовлення діти малоактивні, лише в поодиноких випадках можуть бути ініціаторами спілкування, не звертаються з запитаннями до дорослих, не супроводжують мовленням ігрові ситуації.

Важливою умовою розвитку зв'язного мовлення є створення мотивації спілкування, формування прагнення розповісти про себе, своїх друзів, про події з життя родини, дитячого садка. В процесі логопедичних занять створюється сприятливе мовленнєве середовище, позитивний емоційний фон, ситуації для мовленнєвого спілкування, які актуалізують потребу в мовленнєвих висловлюваннях, викликають самостійне бажання висловитися, поділитися своїми враженнями про побачене [1].

Наявність у дитини загального недорозвинення мовлення вказує на системне порушення всіх компонентів мовленнєвої діяльності. Вчасне виявлення, встановлення рівня загального недорозвитку мовлення допомагає подолати його ще до початку шкільного навчання. Формування та розвиток зв'язного мовлення одночасно є метою та засобом практичного опанування мовленням. Завдяки розвинутому зв'язному мовленню дитина навчається чітко та ясно мислити, легко встановлює контакт із оточуючими, ініціює власні ідеї, бере участь у різних видах дитячої творчості. Формування зв'язного

мовлення у дошкільників із ЗНМ потребує спеціально організованого простору та індивідуального підходу до кожної дитини. У процесі діалогічного та монологічного мовлення формуються комунікативні уміння та навички, розвивається та удосконалюється зв'язне мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. А. Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 24. С. 30–34.
2. Корольок Т., Ярмола О. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч. метод. посіб. Київ: Шкіл. світ, 2006. 119 с.
3. Корольок Т., Ярмола О. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Вісник Львівського університету. Серія педагог.* 2012. Вип. 28. С. 74–78.
4. Рібцун Ю. В. Методичні рекомендації з формування зв'язного мовлення дітей четвертого року життя із ЗНМ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: навч.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Київ: Наук. світ, 2010. Вип. 1. С. 250–256.
5. Шеремет М. К. Логопедія: підручник. 3-тє вид., перероб. та доп. / за ред. М. К. Шеремет. Київ: Слово, 2014. 672 с.

Бойко Олександра Олексіївна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Ключкова Ю. В.,**
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ II РІВНЯ

Згідно Державного стандарту дошкільної освіти України оволодіння мовленням як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування є найвагомішим досягненням дошкільного дитинства. Мовлення виступає «каналом зв'язку» для одержання інформації з немовленнєвих сфер буття, засобом пізнання світу від конкретно-чуттєвого до понятійно-абстрактного. Мовленнєве виховання забезпечує духовно-емоційний розвиток дитини, сприяє формуванню всіх психічних процесів. Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час якої формуються мовленнєві вміння і навички.

До числа найважливіших завдань логопедичної роботи з дошкільниками, що мають загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ), відноситься формування у них діалогічного мовлення, оскільки діалогізоване мовленнєве середовище оточує дитину з перших хвилин життя. Також саме під час діалогічного мовлення дитина навчається виражати свої думки так, щоб вони були зрозумілими для співбесідника.

Діалог активно досліджували та досліджують науковці у філософському (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер та ін.), лінгвістичному (Н. Арутюнова, Т. Винокур, Л. Щерба, Л. Якубинський та ін.), нейрофізіологічному (Н. Бехтерева, Є. Бойко, О. Лурія та ін.), психологічному та психолінгвістичному (Л. Виготський, І. Горєлов, М. Жинкін, І. Зимня, Л. Калмикова, С. Лебединський, О. Леонтьєв, Т. Піроженко, К. Седов, Т. Ушакова, С. Цейтлін, О. Шахнарович, Н. Юр'єва та ін.), лінгвосоціо-психологічному (Т. Дридзе, І. Зимня та ін.), лінгводидактичному (А. Арушанова, А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, В. Захарченко, К. Крутий, Г. Леушина, Н. Луцан, В. Любашина, С. Хаджирадева, О. Ушакова, Г. Чулкова та ін.) аспектах [2].

Проблемою розвитку діалогічного мовлення у дітей дошкільного віку займалися такі вчені: Г. Лопатіна, Н. Луцан, О. Полевикова, Г. Чулкова та ін. Однак проблема розвитку діалогічного мовлення

у дітей дошкільного віку із ЗНМ II рівня було висвітлено частково. Це обумовлює актуальність проблеми діагностики стану діалогічного мовлення у дітей із ЗНМ II рівня дошкільного віку для побудови найбільш ефективної корекційної роботи.

Нами було проведено дослідження на базі Дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 217 «Грайлик» Запорізької міської ради Запорізької області. Брала участь 5 дітей із ЗНМ II рівня (за результатами ІРЦ) віком від 4 до 5 років. У дослідженні використовувалася діагностика Т. О. Піроженко «Методика обстеження і координати зростання мовленнєвого розвитку дошкільника» [1, с. 64].

Дослідження розвитку діалогічного мовлення проводилось протягом трьох тижнів за наступними ознаками комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника:

1. Комунікативні властивості мовлення.

1.1. Спрямованість на партнера, установка на реакцію у відповідь.

1.2. Різноманітність і виразність, активне використання невербальних засобів спілкування.

1.3. Наявність контактовстановлюючих засобів у спілкуванні.

2. Когнітивно-лінгвістичні властивості мовлення.

2.1. Когнітивні властивості мовлення, що виявляються у соціально-перцептивному аналізі-синтезі системи «людина-ситуація».

2.1.1. Розуміння дитиною просторово-часових характеристик ситуації спілкування (значення слів, що характеризують місце, час, зміст дії).

2.1.2. Розуміння дитиною емоційного змісту ситуації спілкування через емоційні стани дійових осіб (значення слів про емоційний стан людини).

2.1.3. Розуміння дитиною характеру дійових осіб (значення слів про риси якості особистості).

2.2. Лінгвістичні властивості мовлення.

2.2.1. Словникове багатство (різноманітність і точне використання лексики, яка відповідає ситуації спілкування).

2.2.2. Граматична правильність, відмінювання і узгодження слів у фразі, згідно з мовними нормами.

2.2.3. Фонетичні властивості мовлення (звуковимова, дикція, сила голосу).

3. Довільність мовлення.

3.1. Прагнення до розгорнутості, логічності, зв'язності, забезпечення розуміння свого мовлення.

3.2. Управління мовленням, його зміна у разі потреби.

3.3. Характер тексту (репродуктивний або творчий) [1, с. 65].

На підставі здійснення діагностичної роботи, було отримано результати і враховуючи критерії та показники було визначено рівень розвитку діалогічного мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ II рівня.

За результатами обстеження 20 % дітей мають високий рівень розвитку діалогічного мовлення. Їхнє мовлення характеризується нечіткістю, змазаністю, порушенням звуковимовної сторони мовлення на фоні розвинутої інтонаційної виразності мовлення та застосуванням мовленнєвих і не мовленнєвих засобів з метою комунікації. Середній рівень розвитку діалогічного мовлення показали 80 % дітей. Їхнє мовлення характеризується нечіткістю, змазаністю, порушенням звуковимовної сторони мовлення та інтонаційної виразності мовлення, стереотипністю у ненормативному утворенні слів, неможливістю пояснити значення слів у деяких випадках, грубим порушенням складової структури слів, зв'язне мовлення знаходиться у зародковому стані, обмежене використання мовленнєвих засобів з метою комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколайчук Г. І., Іщенко Л. В. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ, 2005. 720 с.
2. Полєвікова О. Б. Аналіз підходів до розвитку діалогічного мовлення дошкільників. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. 2015. Вип. 67. С. 132–139.
3. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ, 2007. 120 с.
4. Шеремет М. К. Логопедія. Київ, 2014. 672 с.

Бондар Поліна Марківна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Панов М. С.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СТРАТЕГІЇ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Дослідження копінг (опанувальної) поведінки, як істотної складової адаптивної соціальної поведінки, є актуальним у зв'язку із соціальною нестабільністю, наявністю суперечливих, негативних тенденцій розвитку суспільства (війна, злочинність, насильство, безробіття тощо). Проблематика копінг-поведінки недостатньо представлена у вітчизняних дослідженнях, практично відсутня експериментальна база.

В ході дослідження було проведено теоретичний аналіз, емпіричне дослідження рівня вираженості стратегій опанувальної поведінки студентів, майбутніх фахівців галузі спеціальної освіти та визначений вплив рівня якостей особистості на вибір копінг-стратегій.

Поняття «копінг» існує на стику трьох областей психології: психології особистості, соціальної психології і психології здоров'я. В рамках наукової парадигми «стрес-копінг» інтенсивно розвивався в зарубіжній психології протягом 40 років. У вітчизняній психології даний напрям розвивається з 1990-х років. У більшості випадків термін «копінг» перекладають як «опанування» [1].

Копінг-поведінкою або опанувальною поведінкою зараз прийнято називати цілеспрямовану соціальну поведінку, що дозволяє суб'єктові впоратися із стресом або важкою життєвою ситуацією через усвідомлені стратегії дій, способами, адекватними особливостям особистості і ситуації. Це – свідомо поведінка, спрямована на активну взаємодію суб'єкта з ситуацією: зміна ситуації (що піддається контролю) або пристосування до неї (якщо ситуація не піддається контролю, наприклад, смертельна хвороба) [2].

Опанування реалізується на базі копінг-ресурсів за допомогою копінг-стратегій. Копінг-ресурси – це набір характеристик особистості і соціального середовища, що дозволяють здійснювати оптимальну адаптацію до стресових ситуацій. Копінг-стратегії (стилі опанування) – актуальні відповіді особистості на загрозу, що сприймається. Оскільки механізми опанування використовуються людиною свідомо і цілеспрямовано, опанувальну поведінку відносять до чинників активності особистості, називають дескриптором суб'єкта. Стиль же опанувальної поведінки є досить стійкою особистісною характеристикою (подібною до когнітивного стилю), активне становлення якої припадає на підлітковий вік [5].

Для нашого дослідження ми вибрали методики, які дозволяють ефективно дослідити стратегії поведінки студентів у стресових ситуаціях, а також як впливають якості особистості на вибір копінг-стратегій.

– Методика багатовимірною вимірювання копінга CISS (Coping Inventory for Stressful Situations) у нашому перекладі – «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» або скорочено КПСС [3].

– Опитувальник – ACS-Adolescent Coping Scale (Юнацька копінг-шкала або ЮКШ) [4].

– Опитувальник Кеттелла. Даний метод дозволив нам зменшити кількість досліджуваних ознак для їх глибокого вивчення.

На основі даних методик ми здійснили емпіричне дослідження, яке дало нам змогу визначити стилі та стратегії поведінки, які використовують студенти у стресових ситуаціях. А також дослідити вплив особистісних якостей майбутніх фахівців галузі спеціальної освіти на вибір певних копінг-стратегій.

Вибірку склали 48 студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта 1-3 курсів Національного університету «Запорізька політехніка».

В результаті теоретичного аналізу було виявлено, що ресурси і критерії ефективності опанування вимагають особистісних і зовнішніх копінг-ресурсів. Зокрема, до особистісних ресурсів належать особливості Я-концепції, локус контролю, комплекс комунікативних здібностей і рівень когнітивного розвитку.

За результатами методики ЮКШ виділяються декілька шкал, показники яких є вищими / нижчими за норму. Це зокрема, такі шкали як: «пошук соціальної підтримки» ($X_{\text{сер}} = 15,85$ ($\sigma = 3,0$)), «вирішення проблеми» ($X_{\text{сер}} = 17,43$ ($\sigma = 3,2$)), «неопанування» ($X_{\text{сер}} = 11,23$ ($\sigma = 2,7$)), «хвилювання» ($X_{\text{сер}} = 17,00$ ($\sigma = 3,8$)), «самозвинувачення» ($X_{\text{сер}} = 11,80$ ($\sigma = 3,3$)), «духовність» ($X_{\text{сер}} = 13,25$ ($\sigma = 3,7$)). Це дає нам змогу стверджувати, що при важкій і стресовій ситуації респонденти здебільшого використовують неконструктивні стратегії поведінки.

При детальному аналізі отриманих даних за методикою КПСС виділяються результати за шкалою «уникнення», значення яких набагато вище середнього. Це підтверджує припущення про бажання досліджуваних справляти вигляд, що або нічого не відбувається, або все вирішиться само собою, що підкреслюється відсутністю будь-яких активних дій. Про це свідчать показники за субшкалою «відволікання» та «соціальне відволікання».

У результаті проведеного емпіричного дослідження, ми можемо констатувати, що непродуктивні стратегії вирішення проблем виявились пов'язаними з такими особистісними якостями, як консерватизм, твердість, боязкість, підозрілість, замкнутість, конформізм, тривожність, тобто вони визначають вибір індивідом непродуктивних копінг-стратегій. У той же час якостей особистості, які детермінують продуктивні копінг-стратегії на статистично значимому рівні, виявлено не було. Цей факт можна пояснити низьким загальним рівнем сформованості продуктивних копінг-стратегій у опитаних студентів. Ми можемо зробити висновок, що далеко не всі студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта набули достатніх навичок ефективного вирішення проблем і тому частіше обирають інші, менш продуктивні стратегії поведінки. Також більша половина респондентів важко знаходить адекватні способи вирішення проблемної ситуації. А це може призвести до формування дезадаптивних моделей опанування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцыферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование жизненных ситуаций и психологическая защита. *Психологический журнал*. 2016. Т. 15. № 1. С. 3–18.
2. Василюк Ф. Е. Типология переживаний различных критических ситуаций. *Психологический журнал*. 2012. Т. 16. № 5. С. 91–112.
3. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов. Москва : Эксмо, 2007. 416 с.
4. Крюкова Т. П. О методике диагностики стилей психологического совладания (копинга) у подростков ACS (Юношеская копинг-шкала). *Психологическое здоровье и социально-психологическая поддержка детей и подростков: состояние и перспективы*. 2012. № 6 (12). С. 144–146.
5. Юрасова Е. Н. Исследование динамики уровня невротичности, конфликтности и копинг-поведения у студентов психологов и педагогов в процессе обучения (В связи с задачами психогигиены и психопрофилактики) : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Санкт-Петербург, 2006. 25 с.

Бояр Катерина Станіславівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Значущість проблеми вивчення особливостей комунікативного дизонтогенезу дітей із помірною розумовою відсталістю підтверджується статистичними даними щодо збільшення кількості дітей із системними мовленнєвими порушеннями та недорозвиненнями, які характеризуються ускладненим

патогенезом становлення комунікативної діяльності; синдромологічними проявами у комунікативному механізмі, й перешкоджає своєчасному та повноцінному формуванню комунікативної функції мови і комунікативної активності.

Дисертаційні дослідження О. Алексеєнко, А. Белкіна, О. Винарської, О. Виноградової, О. Гаврилова, С. Геращенко, Н. Гончарук, Т. Іванової, О. Катаєвої, В. Ковальчук, Г. Круглик, О. Маллер, І. Мартиненко, М. Певзнер, Т. Процько, Т. Пороцької, К. Рагель, Є. Соботович, О. Стребелева, В. Тищенко, Г. Цикото, Є. Якубовської присвячені проблемам розвитку комунікативних навичок та комунікативної активності у дітей із розумовою відсталістю.

За Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду (МКХ-10) у дітей із розумовою відсталістю та органічним ураженням ЦНС спостерігається системне недорозвинення мовлення (далі – СНР): мовленнєві розлади, при яких порушується формування всіх компонентів мовленнєвої системи: звукової сторони і смислової сторони. Ступені вираженості системного недорозвинення мовлення (за Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду) представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Ступені вираженості системного недорозвинення мовлення
(за Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду) [1]**

Ступені системного недорозвинення мовлення (далі – СНР)	Орієнтовна ступінь порушення мовних і мовленнєвих функцій
СНР важкого ступеня	Виражена
СНР середнього ступеня	Помірна
СНР легкого ступеня	Незначна

У дітей із помірною розумовою відсталістю констатується середній ступінь СНР, який характеризується порушенням звуковимови, грубим недорозвиненням фонематичного сприйняття і фонематичного аналізу і синтезу, обмеженим словниковим запасом, вираженими аграматизмами, несформованими словотвірними процесами (іменників, прикметників і дієслів), грубим недорозвиненням зв'язного мовлення (1-2 речення замість переказу).

Патогенетичною основою є індикатори стійкого недорозвинення кіркових мовленнєвих зон головного мозку, що зумовлює виражене недорозвинення компонентів мовлення – фонематичної, лексичної, синтаксичної, морфологічної, всіх видів мовленнєвої діяльності і всіх форм писемного та усного мовлення [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

О. Винарська зазначала, що у дітей із розумовою відсталістю помірного ступеня вираженості комунікативно-пізнавальні здібності збережено, що дозволяє їм використовувати ці елементи мовлення для елементарного спілкування [9]. Тому жести виступають як один із основних невербальних способів комунікації дітей із помірною розумовою відсталістю, так і безпосередньо складовою вербального спілкування таких дітей.

Науковими дослідженнями доведено, що імпресивне мовлення у них є порушеним. Слова, звернуті до таких дітей, здаються їм незрозумілими, і тому відсутність зворотної реакції з боку дітей ускладнює процеси сприйняття, розуміння та продукування мовленнєвого висловлювання.

За даними О. Гаврилова, особливістю дітей із помірною розумовою відсталістю є те, що понад 40 % з них не мають навичок розмовного мовлення або під час спілкування використовують своє власне «мовлення», яке часто є незрозумілим для оточуючих. Словниковий запас більшості з них, які володіють розмовним мовленням, не перевищує 300-400 слів, чого недостатньо для повноцінного спілкування. Усне мовлення дітей із помірною розумовою відсталістю характеризується мовленнєвими штампами, почутими від дорослих. Лексичний дефіцит компенсується використанням невербальних засобів. У випадку відсутності навичок до жестикуляції діти зазначеної категорії мають труднощі у висловлюванні навіть власних намірів і потреб, що спричиняє дезадаптивну емоційну реакцію від плачу до агресії [10].

Граматична будова мовлення є недосконалою: використання односкладових простих речень, дефіцит складних граматичних конструкцій, наявні аграматизми, труднощі добору слів для продукування власного висловлювання.

Загальновизнаним є факт спілкування дітей із помірною розумовою відсталістю на знайомі для них теми. У випадках підвищеного психічного напруження, такі діти відмовляються від комунікативної взаємодії. До того ж, мовленнєва поведінка протягом діалогічного мовлення виконує роль відповідача. Ініціювання розмови не властиве їм. Проте, протягом пізнання оточуючого простору, виникає потреба у спілкуванні. Характерним для них є використання у спілкуванні системи поведінкових штампів. Тому в знайомих ситуаціях мовленнєва поведінка дітей зазначеної категорії може здаватися адекватною та загальноприйнятною.

Ситуативно-особистісна форма спілкування з елементами ситуативно-ділової є пріоритетною формою спілкування дітей із помірною розумовою відсталістю. Протягом такого спілкування вони використовують експресивно-дійові та предметно практичні засоби. Діалог є короткочасним. Проте, вербальні засоби залишаються поза увагою або використовуються обмежено. Внаслідок чого діти уникають будь-якої комунікативної взаємодії. За результатами досліджень науковцями встановлено низку причин комунікативної дезактивності:

- швидка виснаженість мотивів до спілкування, що призводить до «затухання» бесіди;
- відсутність у дитини запасу уявлень, необхідних для відповіді і підтримки діалогу; обмеженість лексичного дефіциту, що перешкоджає утворенню висловів;
- нерозуміння співрозмовника, через що комунікативна відповідь є неадекватною і не сприяє продовженню спілкування.

Таким чином, при дизонтогенетичному комунікативному розвитку дітей із помірною розумовою відсталістю генетична програма дитини не реалізується в повному обсязі, порушується її фізіологічний перебіг розвитку і формуються хронічні форми мовленнєвої патології. Вербальне спілкування не може виступати провідним у соціальній комунікації даної категорії дітей. Тому досить гостро постає питання про необхідність використання таких засобів спілкування, які були б доступними для них і зрозумілими для їхнього оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Международная классификация болезней: МКБ-10. URL: <http://www.ros-med.info/mkb/about.php?klass=2366&action=mkb1> (дата обращения: 18.11.2017).
2. Боряк О. В. Причинна обумовленість порушень мовленнєвого розвитку у розумово відсталих дітей. *Особлива дитина: навчання і виховання* : науковий, навчальний, інформаційний журнал. 2015. № 4 (76). С. 24–33.
3. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі. Кам'янець-Подільський, 2009. 308 с.
4. Геращенко С. І. Стан сформованості монологічного мовлення у розумово відсталих учнів 7–9 класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. № 19. С. 25–28.
5. Дмитрієва І. В. Теоретичний аспект проблеми вивчення учнями спеціальної школи лінгвістичних категорій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 22. С. 65–69.
6. Єременко І. Г. Основи спеціальної дидактики. Київ : Рад. школа, 1975. 210 с.
7. Лопатинська Н. А. Трансдисциплінарний підхід до вивчення системних порушень мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. URL: <http://aqce.kaflogoped.org.ua/download/publications/73/57.pdf> (дата звернення: 27.01.2019).
8. Миронова С. П. Індивідуальний підхід до дітей з вадами інтелектуального розвитку в процесі навчання. *Джерела* : науково-методичний вісник. 2000. № 3–4. С. 17–21.
9. Винарская Е. Н. Раннее речевое развитие ребёнка и проблемы дефектологии: Периодика раннего развития. Москва, 2020. 160 с.
10. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі. Кам'янець-Подільський, 2009. 308 с.

Бризгунова Оксана Вікторівна,
практичний психолог,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ В ОНТОГЕНЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ

Просторові уявлення відіграють найважливішу роль у взаємодії людини з навколишнім середовищем, слугують основою розвитку пізнання дійсності та створення індивідуального образу світосприйняття. Дитина з народження не здатна повністю сприймати простір. Сформовані просторові уявлення є результатом складного й тривалого процесу онтогенетичного розвитку, і саме вони визначають становлення таких зовнішніх вищих психічних функцій як читання, письмо, рахування, мовлення та інші.

Загальновідомо, що просторові уявлення, як і інші психічні процеси, актуалізуються завдяки тісній міжпівкульній взаємодії, в якій права та ліва півкулі мають своє специфічне функціональне значення. Базові психічні функції, що рано формуються, переважно пов'язані з роботою правої півкулі. Від неї залежать: зорово-моторна координація; процеси просторового гнозису та праксису, що не пов'язані з мовною системою; здатність співвідносити рух із вертикальною та горизонтальною координацією; здатність об'єднувати та запам'ятовувати загальне взаємне розташування частин. Ліва півкуля вирішує більш складні завдання, особливо ті, що пов'язані з тонким аналізатором та мовним опосередкуванням. Несформованість внутрішніх квазіпросторових синтезів проявляється у складності розуміння логіко-граматичних структур мови, а також у труднощах оволодіння операціями рахування.

Важливо зазначити, що просторові уявлення пов'язані з роботою скронево-тім'яно-потиличної області кори головного мозку (зони ТРО), що є областю перекриття відділів мозку з переробки зорової, слухової інформації й тактильної модальності. Ці зони відіграють головну роль у забезпеченні складних симультанних синтезів, об'єднуючи роботу одразу декількох аналізаторів (забезпечують нейропсихологічний фактор просторового, квазіпросторового аналізу та синтезу) [3, с. 89].

Зокрема, О. Лурія вважав, що істотною особливістю просторового сприйняття людини є той факт, що воно завжди несиметричне та проявляє латералізацію. На думку науковця, ми розрізняємо у просторі те, що впливає на нас, праву та ліву сторони, відрізняємо те, що розташовано спереду чи позаду, згори чи знизу від нас – іншими словами, сприймаємо простір у системі основних геометричних координат. Останні не є рівноцінними. Орієнтування завжди зводиться до того, що в зовнішньому просторі виділяється те, що знаходиться справа; відповідно до провідної руки, воно відрізняється від того, що розташовано ліворуч. Ці уявлення «правого» та «лівого» надалі отримують і своє словесне позначення. Суб'єкт починає спиратися на цілу систему ознак, що дають йому змогу орієнтуватися у просторі. До цієї складної системи включається комплекс «локальних знаків», частина яких пов'язана з діяльністю вестибулярного апарату, частина – з м'язовим відчуттям, частина – із зором. Зрештою, ці координати зазвичай позначаються словесно, організовуючись таким чином системою мови [3, с. 92].

Так, наприклад, в якості однієї з базових передумов та складових психічної діяльності науковцями Н. Семаго і М. Семаго виділено 4 основних рівні, які розглядаються в послідовності оволодіння дитиною просторовими уявленнями протягом усього її розвитку [5, с. 46–49]. Такий погляд на формування просторових уявлень та їх структуру є найбільш зручним для діагностичної та корекційно-розвивальної діяльності психолога-практика.

I рівень. Оволодіння простором власного тіла. Відповідно, підрівнями його є: відчуття, що походять від пропріоцептивних рецепторів (темне м'язове відчуття – за І. Сеченовим): напруга – розслаблення; відчуття, що походять від внутрішнього «світу» тіла: голоду – ситості тощо; відчуття від взаємодій тіла із зовнішнім простором (межі власного тіла): тактильні відчуття від вологості – сухості пелюшок у немовлят.

Разом із тим, згідно з останніми нейрофізіологічними даними, «схема тіла» (соматогнозис) розглядається як надмодальна сенсомоторна мозкова система, що складає основу формування просторових уявлень людини, розвитку активності довільної регуляції та асоціативного навчання.

Формування схеми тіла базується на цілій низці специфічних властивостей центральної нервової системи та її перцептивних і мнестичних механізмів.

Згідно з Ч. Ньюкіттьєном, соматогнозис (або знання про своє тіло) починає розвиватися несвідомо після народження («тіло, що сприймається») і проявляється у віці двох років, коли дитина може показати частини свого тіла («тіло, що усвідомлюється»), а в подальшому – в чотири роки, коли дитина вже може намалювати тіло («тіло, що уявляється»). Орієнтація у просторі власного тіла (егоцентрична орієнтація) формується раніше, ніж орієнтація в навколишньому просторі (аллоцентрична орієнтація). Це проявляється в розвитку ліво-правобічної орієнтації, яку дитина освоює до 6 років щодо власного тіла, але не здатна до 9 років визначити таке відносно іншої людини [4, с. 144].

II рівень. Просторові уявлення про взаємовідносини зовнішніх об'єктів і тіла (відносно власного тіла). Підрівні: топологічні уявлення (уявлення про те, де знаходиться той чи інший предмет); координатні уявлення (про місце знаходження предметів з використанням понять «верх/низ», «з якого боку» (від тіла), тобто сторони; метричні уявлення (уявлення про те, наскільки далеко знаходиться предмет). Підсумком розвитку на цьому етапі стає цілісна картина світу у сприйнятті просторових взаємин між об'єктами і собою (структурно-топологічні уявлення).

III рівень. Рівень вербалізації просторових уявлень. Цей рівень виникає, безумовно, на певному етапі мовленнєвого розвитку, коли у дитини спочатку в імпресивному, а пізніше (іноді паралельно) в експресивному плані з'являється можливість вербалізації уявлень II рівня.

IV рівень. Лінгвістичні уявлення (простір мови). Цей рівень включає в себе формування просторових уявлень, що є найбільш складним у психічній діяльності. Вони формуються досить пізно безпосередньо як мовна діяльність, але в той же час є одними з основних складових стилю мислення та когнітивного розвитку дитини.

Важливо зауважити, що розвиток просторових уявлень підпорядковується одному з головних законів розвитку – закону основної осі, відповідно до якого рух дитини вдосконалюється у площині, паралельній її основній осі, – середній лінії тіла (тобто хребта). Звідси зрозуміло, що площина основної осі може бути як горизонтальною (коли дитина лежить), так і вертикальною (коли сідає або встає).

Враховуючи вищезазначене, можна сказати, що особливістю мозкової організації названих рівнів є те, що, впливаючи на кожен з них, ми активуємо не тільки наступні, але й інші психофізіологічні системи, які, здавалося б, не мають прямого зв'язку з просторовими уявленнями (імунітет, ендокринну систему, емоції, мову тощо).

Дефіцитарність просторових і просторово-часових уявлень першочергово проявляється у проблемі формування власне когнітивної ланки ВПФ, а в сукупності з недостатністю довільної регуляції – пізнавальної діяльності загалом. А вже специфіка формування системи базової афективної регуляції проявляється в дисгармонії або спотворенні емоційно-особистісних особливостей дитини, що, безумовно, може негативно впливати на розвиток пізнавальної сфери. Несформованість просторових уявлень проявляється у таких видах діяльності: при виконанні рухових вправ – у труднощах вибору напрямку руху при підлаштуванні до команди (праве/ліве орієнтування, верх – низ), труднощі переключення з одного напрямку руху на інший; при навчанні малюванню – в невмінні розташувати малюнок у просторі аркуша, труднощі оволодіння пропорціями в малюнку; під час навчання читанню – у звуженні обсягу помітних рядків у просторі, що є однією з причин уповільненого переходу до швидкого читання; в помилках при розрізненні схожих за формою літер, труднощі розуміння логіко-граматичних конструкцій; при навчанні письму – в дзеркальному написанні літер, змішуванні верхніх та нижніх елементів літер, У труднощах побудови фрази, підборі слів при висловлюванні; при вивченні математики – в помилковому написанні цифр, перестановці розрядних одиниць під час запису багатозначних чисел, у труднощах засвоєння числового ряду та взаємин чисел у ряду, помилки при вимірюванні.

Формування просторових, просторово-часових та квазіпросторових уявлень дитини найтісніше пов'язане з руховою активністю та її функціональною організацією. Цей факт визначається тим, що основа розвитку, росту та навчання починається з моторної та сенсорної взаємодії дитини з навколишнім світом. Сенсомоторний розвиток є фундаментом загального інтелектуального рівня дитини.

Відтак, є всі підстави зробити такий висновок: з просторовим орієнтуванням тісно взаємопов'язані рухові навички, шкірно-м'язові відчуття та відчуття рівноваги, які доповнюють один одного і мають важливе значення у формуванні уявлень про простір. Тому, особливу увагу в корекційній роботі треба приділяти вправам та іграм та на розвиток рухової активності з орієнтуванням у просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Князев В., Мілютіна К., Дубашидзе Н., Рубель Н. Робоча книга корекційного психолога. Київ : ДІА, 2019. 308 с.
2. Комплексная коррекция трудностей обучения в школе / под. ред. Ж. М. Глозман, А. Е. Соболевой. Москва : Смысл, 2014. 544 с.
3. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека. Москва : Академический проспект, 2000. 512 с.
4. Ньюкиртен Ч. Детская поведенческая неврология : в 2-х т. / пер.с англ. Д. В. Ермолаев, Н. Н. Заваденко, Н. Н. Полонская ; под. ред. Н. Н. Заваденко. 3-е изд. Москва : Теревинф, 2018. Т. 1. 288 с.
5. Семаго Н. Я., Семаго М. М. Проблемные дети: основы диагностической и коррекционной работы психолога. Москва : АРКТИ, 2000. 208 с.
6. Семенович А. В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза : учебное пособие. 12-е изд. Москва : Генезис, 2018. 474 с.

Бугай Аліна Вікторівна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Галієва Ольга Михайлівна,**
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри
спеціальної педагогіки та спеціальної психології
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЗНАЧЕННЯ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПРОЦЕСІ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Процеси сенсорної інтеграції є невід'ємною частиною роботи центральної нервової системи. Інформація, одержувана від органів чуття, організовується в сенсорно-перцептивні образи. Важливу роль в процесі побудови перцептивного образу мають моторні процеси: рухи рук під час дотику, рухи очей під час зорового сприймання, рухи гортані при розпізнаванні мовлення. Між зоровим і руховим аналізатором в період онтогенезу відбувається встановлення тісних взаємозв'язків, поступове ускладнення сенсомоторної організації, що забезпечує координоване виконання точних рухів, формування складних рухових навичок [4]. Неадекватна сенсорна інтеграція в мозку дитини може призвести до проблем розвитку мовлення, рухів, навчання, поведінки тощо [6]. У зв'язку із останньою тезою особливої актуальності набуває вивчення ролі сенсорної інтеграції у процесі успішного розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Як відмічають Т. Фаласеніді та М. Козак, низка науковців вказували на провідну роль сенсорного розвитку дітей із особливими потребами (Н. Мінаєва, Т. Обухова). Сенсорну депривацію, пов'язану із порушенням сенсорних відчуттів, вивчали Г. Белова, О. Каліжнюк, І. Левченко, О. Мاستюкова, Н. Сімонова, Т. Шамарін та ін. [6].

Ще у 30-х рр. XX ст. Л. Виготський звернув увагу на те, що в основі формування і розвитку вищих психічних функцій покладено складний процес інтеграції зовнішнього світу у внутрішній. Він надавав важливе значення процесу сприймання у процесі розвитку мовлення та вважав, що дитина може говорити та мислити тільки сприймаючи навколишній світ [2].

Теорію сенсорної інтеграції та основні принципи терапії, яка базується на сенсорній інтеграції (сенсорно-інтегративної терапії) розробила Д. Айрес в 1950-х роках. Розроблена автором концепція сенсорної інтеграції ґрунтується на системному підході до функціонування мозку. Терапія з використанням сенсорної інтеграції в роботі логопеда, дефектолога та психолога передбачає стимуляцію роботи всіх органів чуття; спрямована на активізацію пізнання та розвиток усіх боків мовлення; передбачає корекцію поведінки через сенсоріку [1]. Сенсорна інтеграція, за Д. Айрес, це процес, який охоплює сприймання, розрізнення і оброблення відчуттів, що надходять з різномодальних сенсорних систем: вестибулярної, пропріоцептивної, тактильної, зорової, слухової, нюхової. Вершиною сенсорної інтеграції є розвинута емоційно-вольова сфера, вищі психічні функції та мовлення [1]. Згідно Д. Айрес, показником достатньої сенсорної інтеграції дитини є так звана адаптивна відповідь у відповідь на зміни, які відбуваються у навколишньому середовищі. Наявність у дитини адаптивної відповіді свідчить про її здатність взаємодіяти з середовищем та ефективно реагувати на нього [цит. за 5]. У дитини з сенсорними порушеннями не інтегрується інформація, що йде від органів чуття, і тому дитина не може дати адаптивну відповідь на те, що чує або відчуває. В школі учень повинен не тільки засвоїти багато нового, але і навчитися налагоджувати відносини з однокласниками та вчителями. Якщо мозок погано впорядковує відчуття, дитині буде нелегко освоїти читання, письмо, математику, а також взаємодіяти з однолітками. У школі така дитина часто перебуває у стресовому стані, бо їй важче виконувати завдання, ніж іншим дітям [1].

І. Міненкова звертає увагу на те, що сенсорний розвиток є основою пізнавального розвитку дитини, оскільки чуттєве пізнання світу в ранньому та дошкільному віці є найбільш сприятливим періодом для формування і вдосконалення діяльності органів чуття, накопичення уявлень про оточуючий світ [3].

У дослідженні А. Шевцова та А. Заплатинської відмічається, що несформованість вищих кіркових функцій, які обумовлені порушеннями зору, слуху та м'язово-суглобового відчуття, призводять до сенсорної дезінтеграції, яка знижує якість сприймання в цілому, обмежує обсяг інформації і проявляється сенсорною депривацією, що ускладнює інтелектуальну діяльність, а згодом негативно відображається на формуванні пізнавальних процесів [7].

Таким чином, сенсорна інтеграція створює передумови для успішної адаптації дитини до навколишнього середовища, ефективного сенсорномоторного та емоційно-інтелектуального розвитку. Розвинена сенсорна інтеграція уможливорює здатність планувати власну діяльність, реагувати на ситуацію (адаптивна відповідь), формує базу для теоретичного навчання і соціальної поведінки. Терапія з використанням сенсорної інтеграції ефективна тому, що педагог розробляє насичене сенсорними стимулами середовище, стимулює навички та здібності і в той же час зацікавлює дитину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э. Дж. Айрес; пер. с англ. Ю. Даре. Москва : Теревинф, 2018. 272 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений. Основы дефектологии. Москва : Педагогика, 1983. 368 с.
3. Миненкова И. Н. Обеспечение сенсорной интеграции в коррекционно-развивающей работе с детьми с тяжёлыми и или множественными нарушениями психофизического развития : учебно-методическое пособие. Минск : УО БГПУ им. М. Танка, 2007. С. 86–92.
4. Сеченов И. М. Элементы мысли. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 416 с.
5. Скрипник Т. В. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 80 (4). С. 24–31.
6. Фаласеніді Т. М., Козак М. Я. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами. *Молодий вчений. Серія: психологічні науки*. 2017. № 9 (49). С. 102–105.
7. Шевцов А. Г., Заплатинська А. Б. Сенсорна інтеграція в системі медико-психолого-педагогічного реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Вип. 12. С. 133–137.

Ведмідь Валерія Анатоліївна,
студентка 3 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Муравська О. А.,**
викладач-методист вищої категорії,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В умовах Нової української школи освіта в Україні змінилася, освітній процес спирається не лише на знання дитини, а саме на її особистість. На нашу думку, два поняття «особистість» і «самооцінка» є нерозривними, взаємопов'язаними та важливими у формуванні кожної особистості, відповідно дана тема вимагає продовжувати її вивчення.

В реальному житті ми помічаємо, як вчителі і батьки іноді не звертають увагу на те, що у дитини є проблеми з самооцінкою.

Самооцінка – базове поняття для вивчення та становлення особистості. Взагалі, основна мета освіти початкової школи в Новій українській школі – це різнобічний розвиток особистості дитини, врахування її вікових та індивідуальних особливостей. Отже, в першу чергу ми повинні розвивати особистість дитини, допомагати їй вдосконалюватися.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, періодичних видань, журналів статей та Інтернет-джерел дозволяє стверджувати, що вивченням даного питання у психології займалися багато дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед них, перш за все, варто відмітити роботи Р. Бернса, І. Кона, А. Липкіної, Г. Лозової, С. Петрової, К. Роджерса, Т. Шибутані. Слід зазначити, що поняття «самооцінка» загальноживане, але існують різні підходи до визначення сутності поняття «самооцінка».

Першим, хто ввів поняття «самооцінка», був Уільям Джеймс як «образ самого себе» у структурі особистості. У теорії У. Джеймса структура особистості складається з трьох частин. По-перше, це її складові елементи; по-друге – відчуття й емоції відносно цих елементів (самооцінка); по-третє, це вчинки, що обумовлені цими елементами особистості.

Беррес Фредерік Скінер пов'язував зазначене поняття з досвідом особистості, з якого людина черпає уявлення про себе.

Альфред Адлер розкрив значення дитинства у формуванні самооцінки, коли діти знаходяться у залежності від батьків і без них вони незахищені.

Карл Роджерс розуміє самооцінку як структурний компонент Я-концепції особистості. На його думку, особистість формується у процесі соціалізації через взаємодію з іншими значимими людьми (батьками, друзями та іншими).

Наукові підходи сучасних психологів щодо сутності поняття «самооцінка» (Є. Белінська, Г. Гуменюк, О. Красіло, С. Тищенко, О. Тихомандрицька) пов'язані з емоційним ставленням дітей до себе, з розвитком рефлексивної свідомості, з соціальними аспектами психології особистості, з практичним самопізнанням, з гармонійним образом «Я». Ці наукові підходи не суперечать один одному, а лише доповнюють одне одного.

Таким чином, необхідно зазначити, що визначення поняття самооцінки в психології є дискусійним. В сучасній психології існує досить багато визначень поняття «самооцінка».

На нашу думку, найточнішим визначенням поняття «самооцінка» є визначення за Українським педагогічним словником С. Гончаренка: «Самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. Самооцінка – вияв оцінного ставлення людини до себе. Самооцінка є результатом передусім розумових операцій – аналізу порівняння, синтезу» [2, с. 296].

Самооцінка має комплексний характер, оскільки розповсюджується на різні прояви особистості – інтелект, зовнішні дані, успішність у спілкуванні тощо. Вона також є динамічною, тому що може змінюватись впродовж життя.

Для того, щоб розкрити поняття «самооцінка» доцільно зупинитись на аналізі існуючих класифікацій видів самооцінки. В психолого-педагогічній літературі не існує єдиної класифікації. За змістом самооцінка розрізняється як завищена, занижена та адекватна [7].

Для виявлення самооцінки існує досить багато діагностик, тестів. Спостереження вчителя теж дає вагомий результат, з яких можна зробити висновки.

Нами було проведено психодіагностичне дослідження за такими методиками: тест «Дерево» (автор Д. Лампен), методика на визначення емоційного рівня самооцінки (автор А. Захарова), «Сходінки», методика «Визначення рівня своєї самооцінки» (розроблена Г. Казанцевою) тощо.

Під час педагогічної практики (переважно під час проведення виховних занять) ми спостерігали за дітьми і помітили, що більшість дітей має адекватну самооцінку, також є діти, які мають завищену і занижену самооцінку. Під час проведення уроків, теж можна помітити, що діти різняться за поведінкою та проявами самооцінки. Хтось відчуває себе більш впевненим, а хтось боїться відповідати на питання.

Ми розробили поради для батьків по формуванню самооцінки і оформили їх в буклетах. Як результат – змогли допомогти батькам розширити їх знання, пояснити особливості самооцінки дитини, інформувати та надати поради щодо корегування самооцінки їхньої дитини.

Звичайно, на її формування певною мірою впливають думки, оцінки інших людей, певні (несистемні) психологічні знання, одержані людиною. Але визначальними в формуванні самооцінки є, по-перше, реальні успіхи, досягнення в діяльності людини. По-друге, самооцінку визначає рівень вимог, що їх людина висуває до себе. Формула самооцінки – це успіх поділений на рівень вимог людини. Саме від рівня вимог, від того, на що людина вважає себе здатною, чого вона вважає можливим досягти, в найбільшій мірі залежить самооцінка особистості. Якщо ж розглядати самооцінку дітей, то найчастіше це вплив батьків, вчителя і однолітків.

З власного досвіду, можемо стверджувати, що на дитину впливає відношення однокласників. Хтось може не вдало пожартувати, але це залишиться в пам'яті і дитина просто почне «закриватися» від оточуючих. Добре, якщо з часом дитина зможе перебороти це в собі, але так не завжди відбувається. Важко оцінити свої можливості, коли ти їх не помічаєш. Людина з заниженою самооцінкою, в собі бачить лише недоліки, вона буде помічати лише те, що їй потрібно продовжити працювати над собою. При цьому вона може мати безліч позитивних сторін, які вона просто не помічає в собі або не хоче їх помічати. Дитині важко оцінити свої реальні можливості і знайти ті позитивні сторони в собі, якими вона може пишатися, чим вона відрізняється від інших. Тому, думка вчителя, батьків і інших людей, буде впливати на дитину.

Нам здається, що вчителям та психологам потрібно більше уваги приділяти визначенню рівня самооцінки дітей. Тому що, чим раніше буде виявлена занижена чи завищена самооцінка, тим краще її можна корегувати.

Отже, самооцінка впливає на життя людини, як в молодшому віці, так і особливості сформованої самооцінки мають наслідки в подальшому дорослому житті. В майбутній професійній діяльності ми будемо постійно працювати з дітьми та формувати у них адекватне оцінення своїх можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самооцінка, її види та механізми формування. URL: https://pidruchniki.com/13761106/psihologiya/samootsinka_vidi_mehanizmi_formuvannya (дата звернення: 16.04.2020).
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Особливості психокорекції самооцінки студента засобами арт-терапії. URL: <https://naub.ua.edu.ua/2013/osoblyvosti-psyhokorektsiji-samootsinky-studenta-zasobamy-art-terapiji/> (дата звернення: 16.04.2020).
4. Самооцінка як міждисциплінарне поняття. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11devymp.pdf> (дата звернення: 16.04.2020).

5. Дослідження рівня самооцінки учнів. URL: <https://works.doklad.ru/view/XRDaKzjBOe4/all.html> (дата звернення: 16.04.2020).
6. Методика «Визначення рівня своєї самооцінки». URL: http://social-vtl.blogspot.com/2013/05/blog-post_10.html (дата звернення: 16.04.2020).
7. Самооцінка особистості. Психологічні та педагогічні аспекти формування та зміни самооцінки особистості. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r26.htm (дата звернення: 16.04.2020).
8. Самосвідомість. URL: <http://www.horting.org.ua/node/1454> (дата звернення: 16.04.2020).
9. Нова українська школа: поради для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.

Воробець Анастасія Анатоліївна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бавшина Р. Б.,**
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СЛОВЕСНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Мовленнєвий розвиток дітей – одне з центральних завдань дошкільної освіти. Мова відкриває доступ до культурно-історичного досвіду народу, завдяки мові відбувається розвиток пізнавальної сфери дитини та формується її внутрішній світ, з позицій якого вона сприймає все, що її оточує.

Особливе значення в розвитку мовлення дітей дошкільного віку має діалог, в якому проявляються міжособистісні стосунки, змістовне спілкування, він є школою оволодіння рідною мовою, засобом соціалізації дитини. Сучасна методика розглядає діалогічне мовлення в контексті поняття комунікація у його мовленнєвому, психологічному та соціально-культурному аспектах. Під діалогічним мовленням розуміємо комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей промовця та слухача, яка відбувається в певній ситуації спілкування та є її продуктом. Ситуація спілкування включає в себе обставини, в яких протікає розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонукування та діалог між учасниками процесу [2].

У мовознавстві питання діалогічного мовлення досліджували такі вчені як Г. Барінова, В. Бухбіндер, Т. Винокур, Н. Володіна, Т. Дученко, Н. Шведова, Л. Щерба та ін. Науковці зазначають, що дитина користується діалогічним мовленням у процесі гри. Особливостям застосування гри в системі корекції порушень мовлення присвячено багато наукових праць. Дослідженням даного питання займалися А. Богуш, С. Кондукова, Л. Лепеха, М. Шеремет, В. Медведєва, Л. Немікіна, Ш. Амонашвілі, Л. Артемова, Т. Маркова, Є. Тихеева, О. Сорокіна та ін. Вчені дійшли висновку, що гра може виступати засобом, який пов'язує різні види діяльності: ігрову, комунікативно-мовленнєву та навчально-мовленнєву. Гра дитини є найефективнішим інтерактивним засобом вияву мовленнєвої активності дітей, оскільки дитина повинна взаємодіяти з різними предметами та іншими особами, впливати на них, реагувати на зміни, які вона викликає. У дошкільній педагогіці словесні ігри виокремлюють у самостійну групу (А. Бондаренко, О. Сорокіна, А. Максаков, Г. Тумакова, Є. Удальцова, Г. Швайко та ін.), вони є найскладнішими, оскільки змушують дітей оперувати уявленнями, мислити про речі, використовувати набуті знання у нових ситуаціях спілкування та зв'язках. А. Бондаренко пов'язує словесні ігри з інтелектуальним розвитком дитини та з розвитком мислення. «Словесні ігри спрямовані на розвиток захоплюючої розумової діяльності, самостійності й активності ... мислення. Словесна гра вимагає використання набутих раніше знань у нових умовах чи зв'язках. У словесних іграх дитина вирішує самостійно різноманітні мисленнєві завдання: описує предмети, відгадує за описом, складає різноманітні розповіді, небувальщини тощо [3]».

У молодшому дошкільному віці ігри спрямовані на розвиток мовлення, уточнення та закріплення словникового запасу, формування вміння рахувати, орієнтуватися у просторі. У старшому дошкільному віці словесні ігри розвивають самостійність мислення, активізують розумову діяльність дітей. Дошкільникам доводиться описувати предмети, відгадувати їх за описом, за ознаками схожості та відмінності, групувати за властивостями, знаходити алогізми в судженнях, вигадувати власні розповіді [3].

В. Чистяков започаткував класифікацію ігор за мовленнєвим завданням та окреслив мету, яку вони переслідують:

- розширення словникового запасу;
- поглиблення та уточнення значень слів;
- розвиток та закріплення навичок зв'язного мовлення [1].

Словесні дидактичні ігри поділяють на ігри-заняття та власне дидактичні ігри. При використанні перших – головна роль належить педагогу, який направляє дітей на пошук рішення пізнавальних завдань, застосовує різноманітні прийоми та методи, підвищує інтерес дітей до заняття, створює ігрову ситуацію з проблемою, вихід з якої знаходять самі дошкільнята. Дорослий доносить до дитини певні знання, навчає дітей грі, створює умови перенесення отриманих на заняттях знань в самостійні ігри.

Словесна гра – це природний спосіб організації спілкування дітей дошкільного віку, оскільки вона невимушено залучає дітей у міжособистісне спілкування. Доступні та цікаві дітям знання охоче засвоюються та відображаються, ускладнюються у ході словесної гри, коли в дітей виникає потреба пояснити один одному те, що вони знають, бачать, роблять. Діти оперують складними реченнями, які не завжди використовують на заняттях з розвитку мовлення [2]. Словесні ігри зацікавлюють дітей старшого дошкільного віку, позитивно впливають на навчання, привчають самостійно доходити висновків. За допомогою словесних ігор виховується бажання займатися розумовою працею. У структурі словесної гри, яка не відрізняється від дидактичної, виокремлюють такі компоненти:

- ігровий задум;
- ігрові мовленнєві дії;
- рольова поведінка;
- сюжетоскладання;
- мовленнєве оформлення та мовленнєвий супровід.

Словесні ігри – це ігри, спрямовані на розвиток захоплюючої розумової діяльності, самостійності й активності дитячого мислення [1; 4]. Діти вчаться діяти з речами, оперують уявленнями про предмети, використовують набуті раніше знання у нових умовах, зв'язках та відношеннях. В ігрових ситуаціях дитина самостійно вирішує різноманітні мисленнєві завдання: описує предмети; відгадує предмети за описом, за ознаками схожості й відмінності; групує предмети за різними властивостями, ознаками; віднаходить алогізми в судженнях; складає різноманітні розповіді.

Дидактичні словесні ігри навчають мовленню, сприяють розширенню словникового запасу, поглибленню та уточненню значень слів; розвитку та закріпленню навичок зв'язного мовлення; формуванню пізнавальних інтересів; розвитку психічних процесів; ефективному розвитку мислення та спостережливості дітей.

Ігри-подорожі, ігри-доручення, ігри-припущення, ігри-загадки, ігри-бесіди в основі яких лежить спілкування педагога з дітьми, дітей з педагогом є цінним засобом активізації емоційно-розумових процесів [3]. Ігрова діяльність розвиває знакову функцію, виступає засобом пізнання культури свого народу, його традицій, обрядів, звичаїв. У дитячих іграх яскраво відображається взаємозв'язок національної культури народу та його мови, взаємозв'язок пізнання, спілкування та діяльності дитини, що становить сутність мовленнєво-ігрової діяльності. На основі набутих уявлень про предмети в процесі ігрової діяльності уточнюються та поглиблюються знання дітей, гра невимушено залучає дітей в міжособистісне спілкування та є природним способом його організації у дошкільному віці, яскраво виявляє образність та виразність дитячого мовлення.

Розвиток діалогічного мовлення відіграє провідну роль в процесі мовленнєвого розвитку дитини та займає центральне місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення в дитячому садку. Навчання діалогу можна розглядати як мету та як засіб практичного оволодіння мовою. Засвоєння

різних сторін мови є необхідною умовою розвитку діалогічного мовлення, і в той же час розвиток діалогічного мовлення сприяє самостійному використанню дитиною окремих слів та синтаксичних конструкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч.-метод. посіб. Київ : Слово, 2008. 256 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Київ : Слово, 2011. 704 с.
3. Луцан Н. І. Розвиток мовлення дітей в ігровій діяльності : навч. посіб. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2008. 168 с.
4. Шеремет М. К. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Слово, 2014. 672 с.

Галієва Ольга Михайлівна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СУТЬ ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА СИТУАТИВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ

Результати попередніх наукових розвідок щодо виділення структури ситуативної тривожності дозволили нам виявити основні структурні компоненти досліджуваного феномена [3; 4]. Наше бачення структури ситуативної тривожності, як трикомпонентного явища збігається із поглядами Т. Борковець. У структурі ситуативної тривожності далі будемо виокремлювати такі основні компоненти: когнітивний, нейрофізіологічний, поведінковий.

Розкриємо коротко зміст останнього, поведінкового, компоненту ситуативної тривожності.

Думку про те, що високий рівень тривожності впливає на поведінку людини, підтверджує низка авторів (В. Янсон, З. Дайя, Л. Рожане, Г. Льодкова). Вони зазначають що тривога, за інтенсивністю та тривалістю, яка є неадекватною ситуації, перешкоджає формуванню адаптаційної поведінки, призводить до порушення поведінкової інтеграції, загальної дезорганізації психіки людини [9; 13].

Деякі дослідники (В. Астапов [1; 2], Ю. Зайцев [5], О. Ігумнова [7], Р. Лазарус [8], А. Малолеткова [10], Ю. Нуллер [11], А. Прихожан [12]) досить точно розкривають особливості поведінкових проявів особистості у ситуаціях, які викликають тривожність. Розкриємо послідовно їх погляди.

Деякі науковці (В. Астапов, Р. Лазарус) порівнюють тривожність з реакцією на стрес. При цьому традиційно виділяють три форми поведінкової реакції на стресову ситуацію: втеча, агресія, ступор [1; 8]. Кожна із них по-своєму модифікує спрямованість поведінки суб'єкта: втеча – через усунення самої можливості зіткнення із об'єктом, який має загрозу; агресія – через знищення джерела небезпеки; ступор – повне згортання будь-якої активності. Причому тривогу викликає не сама по собі наявність загрози або небезпеки, а те, що індивід оцінює ситуацію як небезпечну і не має в своєму розпорядженні готових та надійних, на його погляд, способів її вирішення [2].

Як зазначає Ю. Зайцев, поведінкові прояви ситуативної тривожності можуть бути як у вигляді збудження з хаотичною діяльністю, так і у вигляді апатії з відмовою від будь-якої діяльності [5].

О. Ігумнова, узагальнюючи дослідження вчених, робить висновок, що формами прояву тривожності у студентів можуть бути невпевненість у собі, недовірливість, занепокоєння щодо можливих неприємностей, ускладнення прийняття остаточного рішення, схильність до межових станів та ін. [7].

Результати досліджень, проведених А. Малолетковою, свідчать про те, що поведінка в тривожному стані характеризується скутістю поз та рухів, пасивністю, сповільненим протіканням психічних процесів, загальною м'язовою напругою або підвищеною метушливістю, нестриманістю в спілкуванні. У стані тривожності відзначається порушення координації рухів (наприклад, непослух пальців, зміна почерку); можна виявити підвищену чутливість до звичайних та звичних подразників (взуття, одяг); з'являється

відчуття спраги, ознобу або спекоти. При сильному емоційному напруженні, в першу чергу, дезорганізуються більш складні форми цілеспрямованих дій: планування, оцінка і контроль [10].

За даними Ю. Нуллера, при інтенсивній ситуативній тривожності може підвищуватися рухова активність або загальмованість. Крайні ступені цих реакцій проявляються різким руховим збудженням, аж до раптусу, або ж гальмуванням, «тривожним заціпенінням», аж до ступору. Ці два типи рухових реакцій на загрозу простежуються, починаючи з ранніх стадій еволюції, наприклад, у вигляді застигання – реакції «мертвого жука» – або ж хаотичного рухового збудження [11].

А. Прихожан виділяє специфічні поведінкові реакції в процесі виникнення як ситуативної, так і особистісної тривожності: ходіння з одного боку в інший бік, стукотіння пальцями по столу тощо [12].

Отже, виходячи із уявлень вчених щодо особливостей поведінкового прояву ситуативної тривожності, можна зробити такі узагальнення: формами прояву тривожності можуть бути невпевненість у собі, недовірливість, занепокоєння щодо можливих неприємностей, ускладнення прийняття остаточного рішення, схильність до межових станів та ін. [7]; виділяються три форми поведінкової реакції на стресову ситуацію: втеча, агресія, ступор [2; 5; 6; 8; 11]; поведінка в тривожному стані характеризується скутістю поз та рухів, пасивністю, сповільненим протіканням психічних процесів, загальною м'язовою напругою або підвищеною метушливістю, нестриманістю в спілкуванні; відзначається порушення координації рухів (наприклад, непослух пальців, зміна почерку); можна виявити підвищену чутливість до звичайних та звичних подразників (взуття, одяг); з'являється відчуття спраги, ознобу або спеки [10]; проявляються специфічні поведінкові реакції: ходіння з одного боку в інший бік, стукотіння пальцями по столу тощо [6; 12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астапов В. М. Тревожность у детей. Москва : ПЕРСЭ, 2008. 160 с.
2. Астапов В. М. Функциональный подход к изучению состояния тревоги. *Психологический журнал*. 1992. № 25. С. 111–117.
3. Галієва О. М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». *Психологія та соціальна робота*. 2019. № 1 (49). Том 24. С. 32–48.
4. Галієва О. М. Теоретичний аналіз поняття «тривожність». *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 107–111.
5. Зайцев Ю. А. Тревожность в подростковом и раннем юношеском возрастах (диагностика, профилактика, коррекция). Кемерово : КРИПКиПРО, 2006. 112 с.
6. Зиновьева Э. В. Школьная тревожность и ее связь с когнитивными и личностными особенностями младших школьников : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Москва, 2005. 260 с.
7. Ігумнова О. Б. Генеза негативних психічних станів студентів та їх психокорекція : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2014. 275 с.
8. Лазарус Р. С. Теория стресса и психофизиологические исследования. *Эмоциональный стресс*. Ленинград : Медицина, 1970. С. 178–209.
9. Лыдкова Г. М. Негативные психические состояния студентов в ситуациях с неопределенным исходом : монография. Елабуга : Изд-во ОАО «Алмедиа», 2006. 160 с.
10. Малолеткова А. В. Снижение ситуативной тревожности как показатель эффективности психологической подготовки студентов педагогического вуза : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Казань, 2003. 196 с.
11. Нуллер Ю. Л. Структура психических расстройств. Київ : Сфера, 2008. 128 с.
12. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. Москва : МОДЭК, 2000. 304 с.
13. Янсон В. Н., Дайя З. Ф., Рожане Л. П. Психологическое прогнозирование риска дезадаптации к учебным нагрузкам. *Психологическое и психофизиологическое обеспечение процесса обучения студентов*. Рига, 1988. С. 20–48.

Гаркуша Наталя Вікторівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОЯВУ СТЕРЕОТИПІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

У перекладі з грецької термін «стереотипія» означає: «стерео» – твердий, просторовий та «typos» – «відбиток, зразок». За медичним словником, стереотипії – це механічні повторення одних і тих же рухів, жестів, поз, слів та зворотів мовлення, які спостерігаються переважно при психічних захворюваннях; за С. Морозовою, це повторювані, не функціональні форми поведінки та /або діяльності [1, с. 5].

Під стереотипією ми розуміємо стан дитини, при якому відбувається нав'язливе повторення рухів, слів та фраз.

Патогенез стереотипій науковцями не визначено. Проте, науковці О. Lovaas, R. Koegel появу стереотипії пов'язували з порушеннями процесу навчання, а R. Koegel – із дефіцитом соціальних навичок [2].

Психофізіологічні теорії розглядають, з одного боку, стереотипії як своєрідну форму самостимуляції, яка відновлює дефіцит зовнішньої сенсорної аферентації і підтримує оптимальний функціональний стан певних структур центральної нервової системи. З іншого, як спосіб знизити підвищене збудження, викликане голодом, фізичним зусиллям, фрустрацією, надмірними зовнішніми подразниками [3; 4; 5; 6].

З нейрофізіологічної точки зору стереотипії викликаються порушенням взаємодії базальних гангліїв і лімбічних структур з лобною корою через дисфункцію дофамінергічної та норадренергічної систем, які в нормі забезпечують трансформацію мотиву в дію, планування і регуляцію поведінки [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Вивчення зарубіжного досвіду досліджень дітей, які мають стереотипну поведінку, показало, що виникнення розладів стереотипних рухів у пацієнтів із ураженням головного мозку може бути обумовлено посиленою потребою в самостимуляції, з одного боку через нестачу сигналів із зовнішнього світу (Д. Баер, М. Вольф, Т. Рисли) [7; 9]; з іншого – через перенасиченість аферентними стимулами (О. Lovaas, С. Newsom, С. Hickman) [2].

Дослідження О. Доленко, В. Каган, І. Костін, Я. Крет, Т. Куценко, К. Лебединської, Т. Сак, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворової, А. Чуприкова, Д. Шульженко, довели, що стереотипні форми поведінки характеризуються циклічною і ритмічною природою.

Проведений нами аналіз наукової літератури (Г. Аспергер, О. Доленко, Л. Каннер, О. Нікольська, К. Лебединська, С. Морозова, Б. Скіннер, А. Чуприков, Д. Шульженко, G. Berkson, С. Gillberg та ін.) виявив розбіжності у наукових підходах до класифікації стереотипій:

- сенсорні та рухові (О. Нікольська, К. Лебединська);
- рухові та мовленнєві (Г. Аспергер, К. Дубовик, Л. Каннер, А. Чуприков, Д. Шульженко, С. Gillberg та ін.);
- рухові; сенсорно-рухові; оральні, мовленнєві; дії з частинами об'єктів або не функціональними компонентами ігрового матеріалу; емоційно-афективні; явно виражені специфічні не функціональні ритуали і звички; активна діяльність за стереотипними і обмеженими видами інтересів (О. Доленко, С. Морозова, Б. Скіннер);
- повторювані та неповторювані (G. Berkson);
- постійні та епізодичні;

- стійкі та хвилеподібні;
- фізіологічні та патологічні.

Розглянемо детальніше класифікацію стереотипій за С. Морозовою та Б. Скіннером [1].

1. Рухові стереотипії. Синонімами є: аутоехопраксія, стереотипні рухи, рухова ітерація, моторні манеризми, стереотипія моторна. Стереотипні рухи вперше описані Л. Каннером ще в 40-х рр. XX ст. За Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду (МКХ-10) стереотипні рухи – повторювані довільні рухи, що не призводять до самокаліцтва і не є проявом якогось іншого нервово-психічного стану. В дитячій семіотиці психічних захворювань стереотипні або повторювані рухи кваліфікують як обсесії (насильницькі рухи), захисні рухові ритуали, форми регресивної поведінки, патологічні звичні дії або аутостимуляційні форми поведінки. За медичним словником, розлад стереотипних рухів – це стан, при якому людина робить повторювані, часто ритмічні, але безцільні рухи.

Прикладами рухових стереотипій є стрибки, розгойдування, пробіжки, плескання, взмахування, потряхування руками, перебирання пальцями, обертання руками, ходьба навшпиньках тощо.

2. Сенсорно-рухові: перебирання пальчиками біля очей; погляд на руки; кружляння навколо своєї осі; натискання пальцями на очі; заплющення очей (коли дивляться на світло); стукання по різних поверхнях; видання ритмічних звуків; обмацування поверхні тощо.

3. Оральні стереотипії: повторювані рухи губами, язиком тощо.

4. Мовленнєві. За медичним словником, стереотипії мовленнєві – це мимовільне повторення в спонтанному мовленні хворого і в його відповідях на питання незмінених, коротких, побудованих фраз, словосполучень або слів, позбавлених комунікаційного значення. Прикладами мовленнєвих стереотипій є повторювані вокалізації, слова, фрази тощо.

5. Стереотипні дії з частинами об'єктів або не функціональними компонентами ігрового матеріалу – розкручування коліс, пересипання піску, переливання води, відкривання – закривання очей у ляльок тощо.

6. Емоційно-афективні стереотипії – виконання повторюваних дій, які викликають афект або з боку дорослого, або самої дитини тощо.

7. Явно виражені специфічні не функціональні ритуали і звички – прагнення дитини до того, щоб двері завжди залишалися закритими або відкритими; дотримання одного і того ж маршруту, ритуалів у відношеннях; носіння одного й того ж одягу; вживання однієї і тієї ж їжі.

8. Активна діяльність за стереотипними і обмеженими видами інтересів – комп'ютерні ігри; читання книг на певну тему.

Проведений аналіз наукових джерел, що репрезентують дослідження проблеми особливостей прояву стереотипій в медико-психолого-педагогічній теорії та практиці, дають підстави для узагальнення бар'єрів у розвитку дитини із стереотипною поведінкою, зокрема:

- ригідність стереотипій, яка обмежує можливості адаптації до мінливих умов;
- перешкоджання імітативній діяльності, що ускладнює розвиток дитини;
- наявність замкнутого кола: аутизація веде до появи стереотипів, а їх наявність до ще більшої аутизації, через що контакти дитини з середовищем різко обмежуються;
- неможливість або обмеження у здійсненні стереотипії викликає інші проблеми поведінки;
- виникнення соціальної дезадаптації;
- труднощі у подоланні стереотипій.

Таким чином, стереотипна поведінка у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра характеризується повторюваністю, мимовільністю, багаторазовістю, не цілеспрямованістю, не продуктивністю. Етіологія стереотипій має варіабельний соціобіологічний характер. Патогенез не визначено. Наявність стереотипій перешкоджає когнітивному розвитку дитини із розладами аутистичного спектра та ускладнює процеси соціальної взаємодії, комунікативної та соціально значущої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Морозова С. С. Аутизм: коррекционная работа при тяжелых и осложненных формах : пособие для учителя-дефектолога. Москва, 2007. 99 с.

2. Lovaas O. I., Newsom C. & Hickman C. Self-stimulatory behavior and perceptual reinforcement. *Journal of Applied Behavior Analysis*. 1987. № 20. P. 45–68.
3. Анализ множественных функций стереотипного поведения у учащихся с аутизмом: функциональная оценка и коррекция поведения (перевод выполнен Анастасией Галицкой). *Journal of applied behavior analysis*. 2000. № 33. С. 559–571.
4. Дубовик К. В. Стереотипные движения и повторяющееся поведение как симптомы расстройств аутистического спектра. *НейроNEWS*. 2013. № 6-2. С. 42–45.
5. Лебединская К. С., Никольская О. С. Диагностика раннего детского аутизма. Москва, 1991. 53 с.
6. Марценковский И. А. Очерки детской психиатрии. Аутизм: учебное пособие для специалистов в области охраны психического здоровья детей. Київ, 2014. 280 с.
7. Тарасун В. В. Аутологія: монографія. Київ, 2014. 580 с.
8. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія. Київ, 2009. 385 с.
9. Шпицберг И. Л. Коррекция нарушений развития сенсорных систем у детей с диагнозом ранний детский аутизм, а также при других вариантах дизонтогенеза, сопровождающихся особенностями развития аутистического спектра. *Школьная психология*. 2011. № 7. С. 12.

Голець Валентина Володимирівна

студентка 2 курсу спеціальності Психологія,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Комарніцька Л. М.**,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи і психології,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

Особливості становлення, розвитку та подальшого існування молодої сім'ї багато в чому визначаються складними на цей момент відносинами між подружжям. Однак як у вітчизняних, так і зарубіжних роботах підкреслюється, що в ході адаптації подружжя до шлюбу, практично завжди виникають певні складнощі вибудовування сімейних відносин. Успішність цих відносин залежить від безлічі різних факторів, зокрема, соціально-економічних і демографічних характеристик сім'ї, характеру спілкування і існуючих емоційних відносин, особливостей сприйняття подружжям один одного, рівня конфліктності подружжя.

Особливе значення для подружніх відносин на ранньому етапі їх розвитку мають такі фактори, як розподіл сімейних ролей і, в цілому, особливості статево-рольової диференціації в сім'ї.

У дослідженнях, пов'язаних з вивченням статево-рольової структури сім'ї, зазвичай виділяють дві її основні форми – традиційну і сучасну (егалітарну). У традиційних сім'ях існує чіткий і незмінний поділ чоловічої та жіночої ролі. Існує також система норм, що обґрунтовує такий розподіл обов'язків між чоловіком і дружиною, де провідна роль в ухваленні основних сімейних рішень і в розподілі матеріальних ресурсів сім'ї, належить чоловікові.

Егалітарна сімейна модель передбачає відносну рівність подружжя, зокрема те, що кожен з членів подружжя в рівній мірі несе відповідальність за виконання функцій у сім'ї, вони однаково включені в реалізацію сімейних ролей і обов'язків. Існуюча в сім'ї система норм, передбачає рівність чоловіка і дружини, як в самій родині, так і поза нею [1, с. 71].

Процес виникнення рольової структури нової сім'ї є однією зі сторін її становлення соціальної та психологічної спільності, адаптації подружжя один до одного і вироблення стилю сімейного життя. У безлічі проведених досліджень було встановлено, що для сімей зі стажем шлюбу до трьох років більше,

ніж для інших, характерні конфлікти при розподілі сімейних ролей, а ступінь неузгодженість установок в цій сфері, в свою чергу, суттєво впливає на подальшу успішність шлюбу. Таким чином, постає питання про те, що саме може сприяти або ж, навпаки, ускладнювати виникнення згоди в розподілі сімейних ролей між молодим подружжям.

Як відомо, сімейна роль, як один із видів соціальних ролей, являє собою поведінку індивіда, що займає позицію члена сім'ї, і визначається через поняття норм і очікувань. При цьому норми і очікування розглядаються як консенсус, тобто згода між людьми про те, яка рольова поведінка є правильною чи неправильною. Особливий вплив на встановлення згоди між подружжям в цьому питанні можуть мати існуючі у них гендерні стереотипи.

Відповідно до теорії соціальних ролей психологині Еліс Іглі гендерні стереотипи, по суті, і є соціальними нормами, тобто правилами, що визначають поведінку людини в суспільстві. Під гендерними стереотипами розуміються стандартизовані уявлення про моделі поведінки та риси характеру, відповідних понять «маскулінність» і «фемінність». Таким чином, уявлення людей про те, що чоловікам і жінкам властиві певні набори якостей і моделей поведінки, є нормами, порушення яких тягне за собою соціальне несприйняття і несхвалення [6, с. 128].

З одного боку, гендерні стереотипи є найбільш ефективним механізмом формування традиційного гендерної поведінки і соціальних ролей (в тому числі і сімейних), з іншого боку передбачається, що вироблення самих гендерних стереотипів визначається існуючими соціальними ролями [6, с. 73].

І. С. Кон пише про те, що традиційна система диференціації гендерних ролей зазнала змін в бік більшої егалітарності, що, в свою чергу, спричинило за собою «зміни і в культурних стереотипах маскулінності / фемінності, які стали сьогодні менш виразними і полярними» [4, с. 48]. Це підтверджується, зокрема, сучасними дослідженнями, які показують, що в стереотип жіночності включається все більше маскулінних якостей, а в стереотип мужності все більше фемінних [3, с. 309].

Таким чином, відбувається перехід від жорсткої гендерної типізації до норм, що допускають більш широкий «діапазон» особистісних якостей і моделей поведінки, які можуть бути притаманні як жінкам, так і чоловікам. Ці зміни викликають невизначеність або ж множинність норм, що регулюють рольові відносини в сім'ї. У свою чергу це ускладнює процес становлення статево-рольової структури молодого сім'ї, впливаючи тим самим на шлюбну адаптацію подружжя.

Невизначеність гендерних норм може виступати в якості найважливішої характеристики сучасного стану трансформації сімейних ролей [2, с. 46]. Відсутність твердо встановлених зразків рольової поведінки призводить кожен сім'ю до необхідності вибору свого власного способу рольової взаємодії. При цьому, багато сімей, слідуючи сучасним гендерним тенденціям і, в тому числі, гендерним стереотипам, пішли від традиційних способів нормативного регулювання шлюбно-сімейних відносин, але поки що не змогли знайти оптимальні способи регулювання своїх власних сімейних відносин.

Крім того, в процесі становлення статево-рольової диференціації в сім'ї засвоєні зразки розподілу сімейних ролей у подружжя можуть не збігатися в силу їх можливої різноманітності. Наслідком цього стають, як міжособистісні, так і внутрішньоособистісні конфлікти партнерів, що утрудняють становлення і розвиток сімейних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнян М. Ю. Распределение обязанностей в семье и отношения между супругами. *Семья и социальная структура*. Москва, 1987. С. 71–72.
2. Здравомыслова О. М. Семья и общество: гендерное измерение российской трансформации. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 152 с.
3. Клецина И. С. Психология гендерных отношений: Теория и практика. Санкт-Петербург : Алетейя, 2004. 403 с.
4. Кон И. С. Психология половых различий. *Вопросы психологии*. 1981. № 2. С. 43–57.
5. Diekmann A. B., Eagly A. H. Stereotypes as Dynamic Constructs: Women and Men of the Past, Present, and Future. *Journal of Personality and Social Psychology*. Washington, 2000. Vol. 74. P. 1171–1188.
6. Eagly A. H. Sex differences in social behavior: A social-role interpretation. Hillsdale, New Jersey : Erlbaum, 1987. 177 p.

Горшкова Галина Володимирівна,
аспірантка,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Клопов Р. В.,**
доктор педагогічних наук, професор,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ВИМОВИ ЗВУКУ ЯК НОВОЇ РУХОВОЇ ДІЇ В ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Правильне мовлення має важливе значення для повноцінного психофізичного розвитку людини. Особливо важлива роль відводиться формуванню правильної вимови звуків у дитячому віці. Дитина з гарним, розвиненим мовленням, правильною звуковимовою легко долучається до спілкування з оточуючими, чітко висловлює свої бажання, думки, запитання, домовляється з однолітками, навчається у школі. Порухення мовлення, спотворена звуковимова створюють психологічні особистісні проблеми, перешкоди під час взаємодії з людьми, навчання у школі, можуть бути показниками порушень психофізичного розвитку. Слід зазначити, що психофізичний розвиток – це процес закономірної онтогенетичної зміни психіки, морфологічних та функціональних ознак організму; має свої особливості, які залежать від віку дитини. Він містить у собі дві важливі, рівноцінні складові – психічний і фізичний розвиток. У дитинстві вони тісно пов'язані. Забезпечуючи дитині повноцінний психофізичний розвиток, дорослі створюють міцний фундамент для повноцінного розвитку на наступних етапах життя. На думку Т. Круцевич, фізичний розвиток – це природний процес вікової зміни стану морфологічних та функціональних ознак організму, обумовлений спадковими факторами та конкретними умовами зовнішнього середовища, його можна трактувати, як: 1) процес, що відбувається в організмі людини під час природного вікового розвитку та під дією фізичного виховання; 2) стан людини і її організму [4]. Науковець О. Сергєєнкова зазначає, що психічний розвиток – процес закономірної онтогенетичної зміни психіки, що виявляється в накопиченні її кількісних та якісних структурних перетворень [6]. Психофізичний розвиток дитини дошкільного віку згідно віковим нормам є запорукою успішного навчання у школі для будь-якої дитини, а з особливими освітніми потребами, більшість з яких має порушення мовлення різного ступеню тяжкості, – особливо. Необхідно розмежувати поняття «психофізичний розвиток» та «психомоторний розвиток», оскільки останнє, на наше переконання, підпорядковується поняттю «психофізичний розвиток».

Поняття «психомоторний розвиток» також містить дві складові «психічний розвиток», значення якого нами вже розглянуто, і «моторний розвиток». У Словнику медичних термінів зазначено, що «моторика» (лат. motor – призводящий до руху) це рухова активність організму, окремих його органів або частин. Цей термін використовують для рухів, що зумовлені скороченням гладкої м'язової тканини стінок порожнистих органів [7]. Виділяють велику і дрібну моторику, а також моторику певних органів. На думку Т. Круцевич, рухова активність – це одна з основних людських функцій, важливий фундамент здоров'я протягом усього життя. Вона позитивно впливає на психічне здоров'я – знижує стресові реакції, тривожність і депресію, а також відстрочує настання наслідків хвороби [5]. Отже, можна дійти висновку, що моторний розвиток – розвиток рухової активності людини. Таким чином, на нашу думку, під психомоторним розвитком людини розуміється розвиток інтелектуальної і рухової активності залежно від віку, вроджених і спадкових її якостей. Завдяки йому відбувається взаємодія людини з зовнішнім середовищем. Основою рухової активності є рухові дії дитини.

Рухова дія – це певна цілеспрямована система рухів, сформована для вирішення конкретного рухового завдання. Вимова звуку мовлення – це рухова дія. Під час її виконання відбуваються рухові дії м'язів губ, обличчя, язика, дихальних м'язів (діафрагми, грудної клітки, гортані) тощо. Формування правильної вимови звуку – це формування нової рухової дії, яка складається з рухового уміння, що переростає у рухову навичку.

Рухове уміння – це такий рівень володіння руховою дією, який відрізняється необхідністю детального свідомого контролю за дією, невисоким ступенем виконання, нестабільністю та неекономністю рухів, нестійкістю до дії несприятливих чинників, наявністю зайвих рухів. Рухові уміння мають велику дидактичну цінність, оскільки їх формування вимагає від дитини активної участі в навчальному процесі, привчає аналізувати сутність поставлених завдань, умови виконання, керувати власною розумовою, чуттєвою і руховою діяльністю [2]. Постановка звука, автоматизація в складах, в словах відповідає саме цьому рівню володіння руховою дією.

Рухова навичка – це такий рівень володіння дією, який відрізняється мінімальною участю свідомості в контролі дії (дія виконується автоматизовано), високою швидкістю, стабільністю підсумку, стійкістю до впливів, високою міцністю запам'ятовування. Перша відмінна риса рухової навички – автоматизований характер як окремих операцій, так і дії загалом – звільнення дії від контролю свідомості відбувається у міру встановлення специфічної субординації рівнів процесу управління в ЦНС: у міру становлення досвіду нижчі рівні беруть на себе управління координацією роботи. Друга риса рухової навички – висока швидкість дії – забезпечується досконалою координацією роботи м'язів, відсутністю закріпачення, легкістю і злагоженістю рухової дії. Стабільність результату дії – третя важлива риса навички – найпростіше проглядається в рухових діях, суворо регламентованих як за складом операцій, так і за умовами виконання. Стабільна навичка – це така ступінь оволодіння технікою, коли вправа виконується в стандартних умовах. Абсолютна стабільність явище негативне. Потрібно прагнути до варіативної навички. Варіативна навичка – це така ступінь оволодіння дією, що дозволяє виконувати її у змінних умовах. Автоматизація звуків у реченнях, зв'язному мовленні, вільному мовленні відповідає саме цьому рівню володіння руховою дією. Рухові навички можуть мати позитивний або негативний перенос. «Позитивний перенос» навичок – це така взаємодія навичок, при якій раніше сформована навичка полегшує формування наступної навички. Наприклад, сформована рухова навичка (мовленнєве дихання, положення губ, язика тощо) вимови звука [С] сприяє більш швидкий постановці і автоматизації інших звуків з групи свистячих, або, навіть, шиплячих. «Негативний перенос» навичок – це така взаємодія навичок, при якій раніше сформована навичка ускладнює вивчення наступної навички. Необхідно відзначити таку особливість навички, як надзвичайна міцність. Будучи сформованою і досить закріпленою у практичній діяльності, навичка не зникає навіть під час тривалих перерв у діяльності. Міцність засвоєння навчального матеріалу має інтерпретуватись в двох аспектах: 1) забезпечити міцне запам'ятовування матеріалу; 2) забезпечити надійність рухових навичок, що формуються. Наприклад, рухова навичка бокової вимови звука [С], зазвичай, дуже міцна, що призводить до більш тривалого терміну формування правильної вимови звуку. Під час стресу, нервової напруги, може повернутись бокова вимова навіть добре автоматизованого звуку у словах і реченнях.

Згідно думок вчених, у кожній окремій руховій дії можна виділити три етапи, що містять певні стадії засвоєння навчального матеріалу, робота на яких відрізняється по суті вирішуваних завдань, змісту використовуваних засобів і методів навчання, особливостям формування орієнтовної, виконавчої та контрольно-корегувальної частин дії:

- на першому етапі відбувається початкове вивчення дії, чому відповідає стадія формування передумов засвоєння рухової дії на рівні уміння;
- на другому етапі здійснюється поглиблене деталізоване розучування, чому відповідає стадія засвоєння дії на рівні уміння;
- на третьому етапі відбувається закріплення і подальше вдосконалення дії, чому відповідає стадія засвоєння дії на рівні рухової навички. Формування її супроводжується остаточним усуненням зайвого закріпачення, економізацією енергетичних витрат як за рахунок вдосконалення координації роботи м'язів, так і за рахунок збільшення частки участі так званих пасивних сил (інерції, ваги, гідро- і аеродинамічних ефектів, збереження кількості руху тощо) під час здійснення рухової дії.

Отже, для формування правильної вимови звука як нової рухової дії у дітей з порушенням мовлення треба розв'язати наступні завдання: 1) створити цілісне попереднє уявлення про правильне положення язика, про артикуляційні вправи для постановки звука, осмислити їх суть; 2) визначити руховий досвід дітей і при необхідності поповнити його; 3) домогтись виконання кожної артикуляційної

вправи або комплексу артикуляційних вправ для даного звуку, що формується, загалом; 4) усунути зайві рухи, які грубо спотворюють техніку виконання артикуляційних вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернштейн Н. А. О ловкости и ее развитии. Москва : Физкультура и спорт, 1991. 288 с.
2. Боген М. М. Физическое воспитание и спортивная тренировка: Обучение двигательным действиям. Теория и методика / предисловие П. Я. Гальперина. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2019. 226 с.
3. Гальперин П. Я. Опыт изучения формирования умственных действий. *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 2017. № 4. С. 3–20.
4. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ : НУФВСУ «Олімпійська література, 2012. Т. 1. 198 с.
5. Круцевич Т. Ю. Двигательная активность и качество жизни в современном обществе. URL: <https://docplayer.ru/114104602-Kruevich-tetyana-nacionalnyy-universitet-fizicheskogo-vospitaniya-i-sporta-ukrainy.html> (дата обращения: 23.03.2020).
6. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія. URL: https://pidruchniki.com/10310208/psihologiya/slovník_vikova_psihologiya (дата звернення: 19.03.2020).
7. Словарь медицинских терминов. URL: http://lib.ru/NTL/MED/slowar_l-r.txt (дата обращения: 23.03.2020).

Григоренко Злата Максимівна

студентка 3 курсу спеціальності Психологія (спеціальна, медична),
кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Науковий керівник – **Дубовик О. М.**,

доктор філософії, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БРЕХНІ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

У роботі розглядається феномен брехні у дитячій поведінці та використання дітьми обману, які слугують для власної користі. Проаналізували експериментальне дослідження у межах вікової психології та причини її формування, джерела та розвиток брехні.

Дитина – завжди дослідник і творець, фантазер і винахідник. Щодня вона дізнається про щось нове, і навколишній світ відкривається для неї з нового, несподіваного боку. Вона розуміє: те, що їй уже відомо, – це встановлений факт, але це не означає, що невідомого, непізнаного не існує. Воно народжується в дитячій уяві у прикрашеній та вигаданій формі. Оскільки дитина багато для чого не може знайти пояснення, вона намагається домислити незрозуміле й по-своєму обґрунтувати його. Обман – це поширена соціальна поведінка як серед дорослих, так і серед дітей, тому що словесний обман виконує різні важливі міжособистісні функції.

На сьогодні науковці стверджують, що діти починають брехати вже приблизно на третьому році життя. Вони обманюють в самих різних соціальних ситуаціях. Наприклад, приблизно з 3,5 років багато дітей кажуть, що «біла брехня» повинна бути ввічливою, щоб не образити почуття її одержувачів [1].

К. Мелітан говорить про те, що кожна людина від народження щира [5, 65]. На його думку, відмінностей між жартом (фантазією) і брехнею практично немає. Дитина навчається брехати у грі, коли вона конструює реальність за допомогою фантазій, відповідних їй бажань, що майже є брехнею. З іншого боку, вона навчається брехати, спостерігаючи за лицемірством дорослих, за їх дрібною брехнею в побуті.

М. Ліпман виділяє три стадії, на яких відбувається розвиток брехні у дитини:

- перша стадія, у дитини ще немає відмінностей між суб'єктивними і об'єктивними уявленнями. На цій стадії виникає відмінність правди від брехні;
- друга стадія, з'являється відмінність між суб'єктивними і об'єктивними уявленнями, але ще немає різниці в їх оцінці. Ця стадія пов'язана з виникненням відмінності між добром і злом;
- третя стадія характеризується тим, що паралельно з почуттям спільності усвідомлюється етична цінність правди. Саме на цій стадії і виникає власне брехня через об'єднання та віднесення правди і добра до однієї категорії, а брехня і зло – до іншої [6, с. 28].

Варто також зазначити, що «брехливість» – це індивідуально-психологічна характеристика особистості, що проявляється у свідомому викривленні дійсного положення речей, а не одноразове використання неправдивих свідчень задля вигоди [2]. Далі йде мова про брехню, яка ще не вказує на брехливість як індивідуально-психологічну характеристику, але яка є засобом отримання власної користі.

Загалом неправда має важливе емоційно-сміслові навантаження та значення для людини, є обов'язковим атрибутом соціальної адаптації та життєдіяльності людини. Виникнення неправдивих висловлювань дитини як поведінкового прояву пов'язують з розвитком її мислення.

Для кращого розуміння зазначеної поведінки було проаналізовано експеримент, який був спрямований на вивчення появи у дітей оманливих свідчень. В описаному нижче експерименті взяли участь 80 дітей 2-4-річного віку. Діти були випадково обрані з двох різних дитячих садків в місті Цзіньхуа, Китай. Вони були з родин різних верств населення (наприклад, фермери, торговці, вчителі та державні службовці) і, таким чином, з різних соціально-економічних верств. Процедура проведення експерименту: з кожною дитиною працювали індивідуально в кімнаті свого дитячого садку, де стояв дитячий стіл. Перед самою експериментальною сесією дитина практикувала просту гру в хованки з експериментатором. У цій формі гри експериментатор ховав наліпку в одну зі своїх рук, а потім попросив дітей вгадати, де вона схована. Якщо дитина вгадала правильно, вона була оголошена переможцем і отримувала наліпку. Якщо дитина вгадала неправильно, була оголошена переможеною, а експериментатор зберіг наліпку собі. Потім ролі помінялися, і дитину попросили сховати наліпку, а експериментатор вгадував її місцезнаходження. Дитина була оголошена переможцем, якщо експериментатор вгадав неправильно, і переможеною, якщо експериментатор вгадав правильно.

Ці чотири практичних випробування були використані, щоб навчити дітей основному характеру гри з нульовою сумою. Тому, що вони повинні правильно приховувати наліпку, а також тому, що вони можуть програти або виграти наліпку. Потім експериментатор показав кожній дитині близько 50 наліпок на столі і попросив їх зібрати 10 найулюбленіших. Дітям було сказано, що вони можуть отримати всі обрані наліпки, але спочатку вони повинні зіграти в гру з експериментатором. Гру було названо «Я виграв, ти програв». Спочатку їх запитують, де вони сховали свою наліпку, перш ніж експериментатор вгадає її місцезнаходження. Вони повинні думати про те, як відповісти так, щоб він не знайшов наліпку. Надавалась наступна інструкція: «Ви повинні кожен раз класти одну з наліпок в одну з рук. Спочатку експериментатор запитає, де наліпка. Якщо він її знайде, то забере її собі. Якщо експериментатор не може знайти наліпку, вона буде твоєю, і ти можеш залишити її собі. Так що подумай, як зробити так, щоб отримати наліпку собі. Правила встановлені і гра розпочалась».

Всього було 10 випробувань. Кожного разу, коли дитина ховала наліпку, експериментатор закривав очі. Після того, як дитина оголошувала, що сховала наліпку, він відкривав очі і завжди питав: «Де ти заховав наліпку?» Було поставлено питання, так як метою цього дослідження було з'ясувати, чи будуть діти використовувати брехню як стратегію особистої користі. Таким чином, це питання надало дітям можливість брехати, якщо вони вирішили це зробити.

Експериментатор завжди вказував на руку, яку показувала дитина. Якщо дитина відповідала правдиво, вказавши руку, де наліпка була дійсно схована, випробування вважалось правдою. Тоді експериментатор брав у дитини наліпку, клав її в кишеню і заявляв: «Я виграв! Ця гарна наліпка тепер моя!» Якщо дитина відповіла неправдиво, вказавши порожню руку, випробування вважалось брехнею. Тоді експериментатор був розчарований тим, що втратив наліпку, і говорив: «Я програв. Це гарна наліпка. Тепер вона твоя». Причина, через яку використовували ці твердження, полягала в тому, щоб

дати дітям зворотний зв'язок і виділити їх виграш чи програш, щоб мотивувати дітей виграти наліпки в наступних випробуваннях.

Рахунок брехні варіювався від 0 до 10 (з оцінкою 1 бал за кожен сказану неправду). Експериментатор показав частоту випадків у відсотках де діти брехали заради власної користі. Відповідно 66% (53/80) дітей ніколи не брехали під час гри і, таким чином, втрачали всі наліпки. Щоб з'ясувати, чи стали діти більше брехати з розвитком гри, 10 випробувань розділено на три фази: рання фаза (випробування 1-3), середня фаза (випробування 4-6) і пізня фаза (випробування 7-10). Тести показали, що діти були більш схильні обманювати в пізній фазі, ніж в ранній фазі; діти також були більш схильні казати неправду в середній фазі, ніж в ранній фазі. Тим не менш, не було суттєвої різниці між середньою і пізньою фазами. Виявлено, що тільки 35 % дітей брехали хоча б один раз заради особистої вигоди, тоді як більшість з них були правдивими. Більшість дітей сказали правду в усіх 10 випробуваннях і, таким чином, неодноразово втрачали бажані наклейки [3].

Результати, що стосуються рівня схильності дітей раннього та дошкільного віку до брехні в цьому і попередніх дослідженнях показують, що у віці від 2 до 3 років більшість дітей правдиві і не можуть брехати заради особистої користі і самозахисту. Експериментатор відмітив, що у дітей, які тільки що сказали свою першу брехню в конкретному дослідженні, ймовірність брехні в наступному дослідженні складала 44,4 % (12/27).

Рівень брехні значно збільшився з початкової фази гри (випробування від 1 до 3) до більш пізніх випробувань (випробування від 4 до 10). Цей висновок свідчить про те, що деякі діти в цьому дослідженні змогли внести відповідні корективи в свою поведінку, щоб звести до мінімуму особисті втрати і отримати особисту користь [4].

Також на підставі декількох подібних досліджень було зроблено висновок, що в 2 роки спеціально обманює 30 % дітей, в 3 роки – 50 %, в 4 роки – 70 %. Отже, обман є невід'ємною частиною розвитку дітей. Деякі діти починають обманювати вже з 2 років. Така ситуація складається через те, що для обману дитині потрібно розуміти, що різні люди мають різні знання про те, що відбувається в різні моменти життя, і знати різницю між тим, що знає вона, а що знають інші. Тобто щоб сказати неправду, дитині треба наперед розуміти, що інші не знають того, що знає вона. Для обману необхідно мати самоконтроль (здатність контролювати своє мовлення, положення тіла, міміку). Тому діти, які розуміють думки інших та вміють контролювати себе, починають обманювати раніше. Ці якості свідчать про нормальний інтелектуальний розвиток дитини.

Так брехня як форма поведінки можлива лише за наявності певного рівня когнітивного й морального розвитку.

Отже, аналіз наукової літератури та аналіз проведених експериментів показує, що брехня – це складне соціально-психологічне явище, яке недостатньо вивчене. Боротьба з нею потребує глибокого знання природи походження та розвитку важливих та невід'ємних складових. Простежуючи вікову динаміку розвитку правдивої і брехливої поведінки в дитячому віці залежно від сформованості компонентів моральної сфери дитини (знання моральних норм, моральна оцінка, моральна регуляція) і операційно-пізнавальної структури мислення можна говорити про те, що брехня, як свідоме спотворення дійсності, з'являється у другій половині дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Talwar, V. & Lee, K. Emergence of white-lie telling in children between 3 and 7 years of age. *Merrill Palmer Quarterly*, 2002. Iss. 48 (2). P. 160–181. URL : <https://www.jstor.org/stable/23093761?seq=1>.
2. Психологічний словник / авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf%20.
3. Lee K. Little liars: Development of verbal deception in children. *Child Development Perspectives*, 2013. Iss. 7 (2). P. 91–96. URL : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdep.12023>.
4. Young children's self-benefiting lies and their relation to executive functioning and theory of mind / Genyue Fu, Liyang Sai, Fang Yuan, Kang Lee. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/icd.2051>.
5. Знаков В. В. Психология понимания правды. Санкт-Петербург, 1999. 279 с.
6. Липман О., Адам Л. Ложь в праве. Харьков : Юрид. изд-во Украины, 1929. 48 с.

Гринечко Юлія Сергіївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.**
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ В ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Самооцінка як об'єкт дослідження в зарубіжних і вітчизняних психологічних роботах давно займає важливе місце, про що свідчить факт безперервного зростання загального обсягу публікацій, безпосередньо пов'язаних з проблемами самооцінки. Однак суперечки про природу, значення і механізми самооцінки не припиняються досі.

Зарубіжні психологи (А. Адлер, А. Бандура, Р. Бернс, І. Бранден, У. Джемс, К. Левін, К. Роджерс, З. Фрейд, К. Хорні та ін.) розглядають самооцінку в основному як механізм, що забезпечує узгодженість вимог індивіда до себе із зовнішніми умовами, тобто максимальної врівноваженості особистості з навколишнім її соціальним середовищем. При цьому саме соціальне середовище розуміється ними як ворожа людині. Обмеження ролі самооцінки тільки пристосувальною функцією заперечує активність особистості і функцію самооцінки як одного з механізмів, що реалізують цю активність.

Проблема становлення самосвідомості і самооцінки як її компонента розглядалися в роботах вчених: Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, О. Леонтьєва, В. Мерліна, С. Рубінштейна, В. Століна, І. Чеснокової, О. Шорохової та інші [1].

Л. Виготський визначає: «Самооцінка як узагальнене, тобто стійке, поза ситуативне і, разом з тим, диференційоване ставлення дитини до себе». Він вважає, що самооцінка опосередковує ставлення дитини до самої себе, інтегрує досвід її діяльності, спілкування з іншими людьми [1].

Б. Ананьєв вважав самооцінку важливим компонентом самосвідомості, який проявляється в оцінці особистістю самої себе, своїх фізичних і психічних можливостей, якостей, свого становища серед інших людей [2].

На думку Г. Абрамової, самооцінка – це усвідомлення людиною самої себе, своїх фізичних сил, розумових здібностей, вчинків, мотивів і цілей своєї поведінки, свого ставлення до оточуючих, до інших людей і до самої себе. Вона виділяє актуальну і потенційну самооцінку. На думку автора, «самооцінку можна розділити на адекватну і неадекватну». За Г. Абрамовою, самооцінка різниться за рівнем – високим, середнім та низьким» [1].

У психологічній літературі науковці виділяють три рівня самооцінки: високий, середній і низький [3].

Діти з підвищеним рівнем самооцінки мають досить яскраві риси поведінки, а саме: самовпевненість; знають свої цілі і завдання; вони легко справляються з навчанням; у них добре налагоджені міжособистісні зв'язки в колі однолітків; можуть прийняти як заохочення так і докори; не бояться висловлювати власні почуття.

Діти із заниженою самооцінкою володіють такими рисами особистості як: невпевненість в собі, тривожність, труднощі в міжособистісних взаємовідносинах, проблеми в навчанні, страх бути знехтуваним. Такі діти менш товариські, у них відсутня ініціативність, схильні до сором'язливості і скромності. Їх можна відразу побачити в колективі, тому що, зазвичай, вони відсторонені від загальної діяльності колективу за своєю ініціативою.

Оптимальним вважається середній рівень самооцінки, який є найкращим для пристосування особистості до навколишнього середовища, в проблемних ситуаціях і міжособистісних відносинах [6].

Науковці розглядають також проблему самооцінки у дітей з порушеннями мовлення.

Для повноцінного розвитку пізнавальної діяльності дитині необхідна злагоджена робота всіх психічних процесів – сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення, мовлення. Значний внесок у вивчення

особистості дітей із мовленнєвими порушеннями внесли такі вчені: В. Шкловський, В. Селіверстов, Л. Зайцева, О. Орлова, Л. Гончарук, Г. Волкова та ін. Дослідження самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями не численні (Л. Волкова, Л. Гончарук, Л. Зайцева, В. Селіверстов, О. Орлова, О. Усанова, О. Слинько, Л. Шіпіціна та ін.) і вивчені недостатньо. Більшість дослідників вважають, що мовленнєве порушення негативно позначається на розвитку особистості дитини і, в тому числі, на формуванні самооцінки і самосвідомості [4].

У наукових джерелах зазначається, що мовленнєве порушення сприяє формуванню неадекватної самооцінки: відчуттю малоцінності, боязкості, невпевненості в своїх можливостях. Серед дошкільнят із мовленнєвими порушеннями в порівнянні з нормотиповими дітьми істотно переважають ті, для яких характерна занижена самооцінка, що проявляється в більшій тривожності і невпевненості в собі. Діти, які мають мовленнєві порушення, проявляють більшу обережність в оцінці своїх якостей. Відзначено, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення може спостерігатися різна міра адекватності оцінки ступеня свого мовленнєвого порушення [1].

У дошкільників провідну роль у формуванні самосвідомості відіграє спілкування з дорослими, а також інтенсивний розвиток спілкування з однолітками. Передумовою виникнення самооцінки є формування у дитини уявлень про себе на основі інформації, що надходить від комунікативних партнерів. Провідну роль у виникненні самооцінки відіграє спільна діяльність та спілкування з однолітками. Самооцінка тісно пов'язана із оцінкою дитини дорослим. Змістом взаємооцінок та самооцінок виступають вміння, можливості, властивості дітей.

Також можна відзначити, що у старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями спостерігається досить висока самооцінка, яка часто не збігається з особистісними характеристиками. Їм дуже важлива оцінка дорослого, його схвалення. А у дитини старшого дошкільного віку з нормотиповим розвитком самооцінка стає не загальною, а диференційованою, дитина робить висновки про свої досягнення. Крім усвідомлення своїх якостей, старші дошкільники намагаються осмислити мотиви своїх і чужих вчинків, їх цікавлять і деякі психічні процеси, що відбуваються в них самих [7].

Аналіз літературних джерел дав підстави для вивчення процесів розвитку самооцінки у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, оскільки цей аспект досліджуваний не в повному обсязі.

Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення зумовлені впливом різних чинників. Серед них, ступінь виразності недорозвинення мовлення, її клінічне походження; ставлення до мовленнєвого порушення, факт прийняття його дитиною; соціальними умовами виховання, ефективністю корекційно-розвивальних методик, які застосовуються у роботі. Порушення мовлення відображаються на розвитку психічних процесів дитини та впливають на пізнавальну, емоційно-вольову, мотиваційну, поведінкову сфери [5].

Процес формування особистісних якостей дитини відбувається у різні вікові періоди. У дошкільному віці найбільш вираженими особливостями особистісного розвитку дітей із загальними недорозвиненням мовлення є сповільнений темп формування всіх психічних функцій, пізнавальної сфери, ігрової діяльності.

Серед особистісних утворень, що обумовлюють поведінкові та індивідуально-психологічні особливості дитини, її взаємин з оточуючими ключове значення належить самооцінці. Формуючись в процесі всієї життєдіяльності особистості, самооцінка, у свою чергу, виконує важливу функцію в її розвитку, виступає регулятором різних видів діяльності та поведінки дитини. Від особливостей розвитку самооцінки дитини залежить характер спілкування, відносини з іншими людьми, успішність її діяльності, подальший особистісний розвиток.

У дітей з порушеннями мовлення спостерігається пасивність у поведінці та низька мовленнєва активність, недооцінення особистісних якостей, підпорядкування старшим, уникання травмуючих ситуацій, пов'язаних з мовленням.

Завданням особистісного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення є налагодження таких форм спілкування, які розвиватимуть потребу у взаємодії з оточуючими. Вони повинні бути спрямовані на формування у дитини позитивного «Я-образу», подолання тривожності та соціальних страхів, розвиток ігрової, творчої, трудової діяльності.

Напрямок подальшої наукової розвідки може бути розробка корекційних методик, які спрямовані не лише на подолання мовленнєвих порушень, але і на особистісний розвиток та соціальне становлення дітей.

Вивчення психолого-педагогічної літератури підтвердило також, що гра є провідною діяльністю, у процесі якої створюються найбільш сприятливі умови для розвитку всіх сторін розвитку дитини.

Є підстави вважати, що розвиток самооцінки дошкільників доречно розвивати засобами ігрової діяльності. Адже у старшому дошкільному віці основний вид діяльності – це гра. Вплив ігор на формування особистості дітей дошкільного віку досліджували М. Басов, Д. Ельконін, О. Запорожець, Д. Менджерицька, О. Тіхєєва, С. Новосьолова та ін. Науковці вважали, що через гру дитина пізнає поведінку і взаємини дорослих людей, які стають зразком для її поведінки. Також вчені притримуються думки, що розвиток самооцінки дитини тісно пов'язаний з розвитком у неї ігрових вмінь.

Гра є джерелом різних видів творчої діяльності дітей, дієвим засобом розвитку уяви, сприяє розвитку творчого сприйняття і відображення дітьми дійсності.

При правильній організації гра може бути одним із засобів корекції порушеного розвитку дітей старшого дошкільного віку, оскільки в умовах гри відбувається формування як окремих психічних функцій, включаючи мовлення (і його корекція), так і особистості дитини в цілому.

Засобами сюжетно-рольової гри можна вплинути на розвиток самооцінки старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня через створення та реалізацію програми розвитку самооцінки дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие для студ. вузов. 4-е изд., стереотип. Москва : Академия, 1999. 672 с.
2. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. Москва : Педагогика, 1980. 546 с.
3. Белова О. Б. Характеристика особенностей развития психических процессов у детей с нормальным та порушеним мовленнєвим розвитком. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2010. № 10 (197). С. 92–101.
4. Волкова Г. А. Психолого-логопедическое исследование детей с нарушениями речи. Санкт-Петербург : Питер, 1993. 320 с.
5. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 19 (1). Кам'янець-Подільський : Медобори, 2012. С. 327–349.
6. Ильин Е. Н. Психология общения и межличностных отношений. Санкт-Петербург : Питер-пресс, 2011. 41 с.
7. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посіб за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 294 с.

Гулько Ольга Анатоліївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТОРНОГО ТА МОВЛЕННЕВОГО РИТМІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ

Теоретико-практичні засади моторного та мовленнєвого ритмів досліджували психологи, дефектологи, фізіологи (О. Боряк, Г. Волкова, В. Галущенко, С. Конопляста, Н. Манько, Ф. Сохін, Ю. Філатова, М. Шеремет [1; 4; 6] та ін.

Моторні ритмічні процеси на сьогодні вивчені більш детально порівняно з мовленнєвими ритмічними процесами. Завдяки ритму формується звичка ритмічно організовувати свою діяльність, свої рухи, мовлення. Водночас на сьогодні наукове обґрунтування проблеми взаємодії моторних і мовленнєвих ритмічних процесів при онтогенезі і дизонтогенезі є недостатньо розроблене [2].

Як зазначають вчені, моторний та вербальний (мовленнєвий) ритм є взаємопов'язаними компонентами, які розвиваються паралельно один одному. Ритм має пряме відношення до розвитку організму в цілому, з самого початку його зародження. Всі функції внутрішньоутробно розвиваючого організму підпорядковуються певному ритму [5].

Узагальнюючи філософські, психофізіологічні, психологічні, лінгвістичні підходи, які існують на сьогоднішній день у науковій літературі, вважаємо, що ритм належить до числа фундаментальних природних закономірностей, є інтегративним регулятором усіх процесів живої природи та умовою існування біологічних об'єктів. Теоретичний аналіз уявлень про ритмічні процеси в різних наукових дисциплінах і досвід прикладного використання ритмічних впливів у педагогіці дозволяє спрямувати наше дослідження на вивчення ритмічних процесів, що організують рухи та мовлення в умовах мовленнєвого онто- і дизонтогенезу [3].

Науковці зазначають, що у дітей із заїканням наявні відхилення як у вербальній, так і у руховій сфері, що зумовлено здебільшого морфофункціональним станом таких дітей [4; 6].

Теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку моторного та мовленнєвого ритмів у дітей старшого дошкільного віку із заїканням підтвердив наше припущення щодо затримки розвитку ритму у дітей даної нозологічної групи. Потреба комплексного вивчення даної проблематики стала рушійною силою до проведення експерименту, модифікації та адаптації методики дослідження.

Дослідження проводилося на базі дошкільних груп дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 237 «Смородинка» Запорізької міської ради Запорізьської області. В експериментальному дослідженні взяли участь 16 дошкільників віком 5–6 років. Діти мають логопедичний висновок – заїкання.

Діагностика моторного та мовленнєвого ритмів здійснювалась у III етапі:

I етап – збір анамнестичних даних про клінічний (неврологічний, соматичний) анамнез дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Інтерв'ювання з батьками. На розвиток дітей вплинули пренатальні, натальні та постнатальні патології (інфекційні хвороби матері, вживання алкогольних напоїв, інтоксикації, важкі, затяжні та стрімкі пологи, перенесення інфекційних хвороб при народженні, психологічний стан сім'ї, гіпоопіка).

II етап – збір анамнестичних даних про мовленнєвий і моторний анамнез дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Дослідження мовленнєвого анамнезу здійснювалось шляхом опрацювання особистої та медичної справ дитини за критеріями становлення мовлення згідно сензитивним періодам розвитку, мовленнєвим періодам розвитку та дозрівання мовленнєвих центрів у головному мозку дитини. Опрацювавши особисту та медичну справу дітей, визначено, що у дітей із заїканням спостерігалась затримка мовленнєвого розвитку та затримка дозрівання мовленнєвих центрів у головному мозку дитини. Спостерігалось пізнє гуління, відсутність вокалізацій, збіднення складового лепету, обмеження кількості слів, відсутність пошириної фрази, переривання мовленнєвого розвитку.

III етап складається із 3 підетапів:

1 підетап – вивчення рівня сприйняття моторного ритму;

2 підетап – вивчення стану розвитку моторного ритму під час виконання дітьми із заїканням спеціальних вправ у спеціально створених умовах;

3 підетап – вивчення стану розвитку вербального (мовленнєвого) ритмів під час виконання дітьми із заїканням спеціальних вправ у спеціально створених умовах.

III етап діагностики визначався за методикою Л. Меднікової.

На підставі одержаних результатів, враховуючи показники коефіцієнтів, нами було визначено рівні успішності сприйняття моторного ритму, відтворення моторного та мовленнєвого ритмів, а саме: достатній, середній, низький, нульовий. Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження свідчить про те, що у більшості дітей старшого дошкільного віку із заїканням переважає середній та низький рівні сформованості моторного та мовленнєвого ритму.

Аналізуючи порівняльні характеристики рівнів сформованості моторної та вербальної відповіді у дітей старшого дошкільного віку із заїканням, ми експериментально підтверджуємо теоретичні вивчення науковців, щодо взаємозалежності мовлення та моторики. Ми переконалися, що ці два процеси, розвиваються одночасно, та взаємозалежать один від одного. Відставання одного процесу, веде за собою відставання іншого процесу, що й впливає на розвиток у дітей моторного та вербального (мовленнєвого) ритму.

На нашу думку причинами дизритмічності є:

- дисфункція трьох нейроанатомічних систем, що відповідають за відчуття часу, слухову пам'ять і сенсомоторні навички;
- не можливість синхронізувати ритм через слухову дизгнозію;
- не відтворення через відсутність тимчасових зв'язків слухової пам'яті в скроневій частині або неувважності через дезорганізацію стовбурових структур.

Отже, мовлення та моторики є взаємопов'язаними компонентами. При порушенні у дитини моторики, відповідно моторного ритму, порушується мовлення, відповідно мовленнєвий ритм та навпаки, це свідчить про те що зони головного мозку, які відповідають за моторику та мовлення знаходяться близько один до одного та безпосередньо впливають на розвиток дитини, що й викликає дизритмічність моторних і мовленнєвих процесів. Це підтверджують теорії У. Пенфілда, М. Кольцової про тісну локалізацію мозкових зон, які відповідають за моторику та мовлення і безпосередньо впливають на рівень мовленнєвого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боряк О. В. Розвиток просодичної сторони мовлення в онтогенезі. *Наукові пошуки молодих учених*. 2010. Вип. 2. С. 79–85.
2. Галущенко В. І. Сформованість просодики як компонента мовленнєвої системи в дітей початкової школи. Київ, 2012. 360 с.
3. Тарасун В. В. Логодидактика. Київ, 2011. 392 с.
4. Филатова Ю. О., Гончарова Н. Н., Прокопенко Е. В. Логоритмика: Технологія розвитку моторного і речевого ритмів у дітей з порушеннями речі. Москва, 2017. 208 с.
5. Филатова Ю. О. Онтогенез и дизонтогенез ритмической организации речи. Москва, 2012. 254 с.
6. Шеремет М. К., Боряк О. В. Корекція просодичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією. Суми, 2013. 190 с.

Гусар Богдана Вадимівна

студентка 2 курсу спеціальності Психологія,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Комарніцька Л. М.**,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи і психології,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ВПЛИВ ЕМОЦІЙ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Емоції і почуття людини відіграють важливу роль в її соціальній взаємодії. Вони здатні надавати як і активізуючу дію, підвищуючи таким чином продуктивність діяльності, так і знижують активність, викликаючи неузгодженість поведінки. Емоційні процеси забезпечують передусім енергетичну основу діяльності, є її мотивами. Емоції визначають якісну і кількісну характеристику поведінки. Вони також

забезпечують селективність сприймання – вибір об'єктів середовища, які впливають на людину і мають для неї значення [2, с. 113].

Емоції є особливим класом психічних процесів і станів, пов'язаних з потребами і мотивами. Вони знаходять своє вираження в формі безпосереднього переживання значущих для людини явищ і ситуацій (задоволення, радості, страху і т. д.). Емоції служать одним з головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності і поведінки, спрямованих на задоволення актуальних потреб.

Під емоційним реагуванням розуміється мимовільна рефлекторна відповідь на емоціогенний подразник, зовнішню ситуацію. Емоційне реагування характеризується знаком (позитивні або негативні переживання), впливом на поведінку і діяльність (стимулюючий або гальмівний), інтенсивністю (глибина переживань і величина фізіологічних зрушень), тривалістю протікання (короткочасні або тривалі), предметністю (ступінь усвідомленості і зв'язку з конкретним об'єктом), реактивністю (швидкість виникнення або зміни), якістю (зв'язок з потребою), ступенем довільного контролю [1, с. 237].

Структурно будь-яка емоція включає наступні компоненти:

- фізіологічний компонент емоцій: процеси, що відбуваються в нервовій, серцево-судинній, травній та інших системах;

- психологічний компонент: суб'єктивно пережиті відчуття емоцій;

- фізичний компонент: зовнішнє вираження емоцій (міміка, пантоміміка).

Розглядаючи особистість в процесі соціальної взаємодії, актуальним є вивчення емоційного реагування в конфлікті як однієї з найбільш яскравих стресових ситуацій, а також пошук можливостей зниження негативного впливу на особистість.

Сильні негативні емоції, переживання яких згубно впливає на організм людини, називаються руйнуючими переживаннями.

Основоположник раціонально-емотивної терапії А. Елліс виділив п'ять груп руйнуючих переживань:

- емоції тривожного кола: хвилювання, занепокоєння, страх, тривога;
- емоції агресивного кола: образа, роздратування, гнів, лють;
- аутоагресія: надмірне почуття провини;
- емоції депресивного кола: глибоку зневіру, апатія, туга, депресія;
- сильне засмучення, відчай [5, с. 205].

М. Аствацатуров говорив, що страх частіше вражає серце, гнів – печінку, апатія і пригнічений стан – шлунок. Виникнення цих процесів має в своїй основі зміни, що відбуваються в зовнішньому світі, але при цьому зачіпає діяльність всього організму. Наприклад, при гострих емоційних переживаннях змінюється кровообіг: частішає або сповільнюється серцевиття, змінюється тонус кровоносних судин, підвищується або знижується кров'яний тиск і так далі.

Таким чином, від одних емоційних переживань людина червоніє, від інших – блідне. Серце дуже точно реагує на всі зміни емоційного життя. Під впливом довгострокових негативних емоцій у людини можуть виникнути хвороби. Або, навпаки, під впливом позитивних емоцій людина швидше видужує [4, с. 58].

Сьогодні зростає число досліджень, які свідчать про те, що емоційний інтелект безпосередньо впливає на здоров'я людини. Спостереження, які проводилися у відділеннях інтенсивної терапії, показали, що підбадьорлива присутність іншої людини не тільки знижує кров'яний тиск у хворого, але й уповільнює виробництво жирних кислот, що призводять до закупорки артерій.

У книзі «Емоційний інтелект» Д. Гоулман наводить результати досліджень, згідно з якими, негативні емоції є надзвичайно шкідливими для здоров'я. «У людей, які відчувають постійну тривогу, які переживають тривалі періоди смутку і песимізму, невпинну напругу або нескінченну ворожість, що супроводжується безжальним цинізмом або підозрілістю, як з'ясувалося, подвоюється ризик дістати якусь хворобу, включаючи астму, артрит, головні болі, виразку і хвороби серця. Стрес, тривожність і депресія послабляють імунну систему, роблячи людину вразливою абсолютно для усього, починаючи зі звичайної простуди і закінчуючи раком» [3, с. 327].

І, навпаки, все більше фактів підтверджують, що позитивні емоції, оптимізм, емоційна підтримка дозволяють людям впоратися навіть з найсерйознішими захворюваннями.

Таким чином, кожна людина сама несе відповідальність і за хвороби, від яких вона страждає, і за одужання від них. Наше здоров'я, як і емоції, і думки – в наших руках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрюхина Л. М. Роль емоціонального лідерства в креативних практиках здоров'єсбереження. *Наука и образование: сохраняя прошлое, создаем будущее*. Екатеринбург, 2017. С. 235-239.
2. Вітенко І. С., Борисюк А. С., Вітенко Т. І. Основи психології. Основи педагогіки : навч.-метод. посіб. 2-ге вид. Чернівці : Книги-XXI, 2009. 200 с.
3. Гоулман Даніел. Емоційний інтелект. Харків : Віват, 2018. 512 с.
4. Маклаков А. Г. Общая психология: учебн. для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 583 с.
5. Эллис А. Гуманистическая психотерапия: рационально-эмоциональный подход / пер. с англ. Санкт-Петербург : Сова ; Москва : ЭКСМО-Пресс, 2002. 272 с.

Державець Тетяна Андріївна,
студентка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ПИСЬМА В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ – ДИСГРАФІЇ

Корекційне спрямування педагогічної компетентності майбутніх учителів початкової школи розглядається як здатність виконання роботи, пов'язаної з корекцією соціально-педагогічної занедбаності, затримкою психічного розвитку, пізнавальної діяльності, навичок спілкування і соціалізації в умовах інклюзивного середовища, умінь і навичок у процесі навчання молодших школярів [2, с. 12–14].

Одним із провідних завдань логопедичної роботи в школі є допомога учням, що мають мовленнєві порушення, внаслідок чого відчувають труднощі у засвоєнні шкільної програми. Діти, які не здатні до нормального засвоєння читання та письма, з великими труднощами оволодівають ними в процесі тривалого спеціального навчання, хоча встигають з інших предметів. Якщо така дитина своєчасно не отримує спеціальної корекційної допомоги, її стан ускладнюється різними порушеннями у формуванні особистості, невротичними розладами, що в підлітковому віці може призвести до девіантної поведінки.

Слід відзначити, що у 5-15 % учнів спостерігається дисграфія – стійка вибіркова нездатність оволодіти навичкою письма за правилами графіки, тобто керуючись фонетичним принципом, не дивлячись на достатній рівень інтелектуального та мовленнєвого розвитку, відсутність грубих порушень слухового та зорового аналізаторів, а також оптимальні умови навчання [3, с. 32–38].

Клінічне дослідження (О. Корнев, І. Садовникова) виявляють у більшості дітей з дисграфією та дислексією несприятливе протікання пренатального, натального і постнатального періодів: патологія вагітності і пологів (токсикоз вагітності, недоношеність, стрімкі пологи, акушерські ускладнення, асфіксія); патологічна спадковість (труднощі навчання у батьків, психічні захворювання). Нерідко до названих факторів додаються травми голови, соматична ослабленість та часті інфекційні захворювання.

Клінічне та психолого-педагогічне вивчення (В. Ковальов, С. Мнухін), вказує на притаманні цим дітям порушення пізнавальної діяльності, низьку розумову працездатність, виснажуваність, емоційну лабільність, порушення довільної поведінки.

Процес письма включає в себе комплекс таких операцій, як:

- мотив і внутрішнє програмування писемного висловлювання;

- конструювання, запам'ятовування і послідовний аналіз і синтез структури фрази, яка підлягає запису;
- фонематичний аналіз та синтез слів;
- співвіднесення фонем з графемами;
- відтворення графем.

Класифікація дисграфії здійснюється на основі різних критеріїв: з урахуванням порушених аналізаторів, психічних функцій, несформованості операцій письма.

О. Токарева (1969), яка розглядає дисграфію з позицій психофізіологічного підходу як наслідок порушеної аналітико-синтетичної діяльності мовно-слухового, зорового та рухового аналізаторів, виділяє 3 види дисграфії: акустичну, оптичну, моторну.

Виділяються такі види дисграфій: артикуляторно-акустична, на основі порушень фонемного розпізнавання (диференціація фонем), внаслідок порушень мовного аналізу та синтезу, аграматична та оптична дисграфії.

В основі артикуляторно-акустичної дисграфії лежить відображення неправильної вимови на письмі, опора учнів на неправильне приговорювання. Проявляється вона в замінах, пропусках букв, які відповідають замінам та пропускам звуків в усному мовленні. Слід відзначити, що зміни і пропуски звуків в усному мовленні не завжди переносяться на письмо. Це обумовлено компенсаторними можливостями, а саме заміною невірних кінестетичних образів, звуків, їх чіткими слуховими диференціюваннями за рахунок сформованих фонематичних функцій.

Дисграфія на основі порушень фонемного розпізнавання спостерігається найчастіше при сенсорній алалії та афазії. Для правильного письма необхідний достатній рівень функціонування всіх операцій процесу розрізнення і вибору фонем. При порушенні будь-якої ланки утрудняється в цілому весь процес фонемного розпізнавання, що проявляється в замінах букв на письмі.

Дисграфія внаслідок порушення мовного аналізу та синтезу проявляється на письмі у спотворенні звуко-буквеної або морфологічної структури слова та структури речення. В основі її лежить порушення різних форм мовного аналізу та синтезу: синтаксичного, морфологічного та фонематичного, а також морфологічних та синтаксичних узагальнень.

Аграматична дисграфія пов'язана з недорозвиненням граматичної будови мовлення, часто спостерігається у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Може проявлятися на рівні слова, словосполучення, речення і тексту і є складовою більш широкого симптомокомплексу – лексико-граматичного недорозвинення, яке спостерігається у дітей з дизартрією, алалією та дітей з порушенням слуху.

Оптична дисграфія пов'язана з недорозвиненням зорового гнозису, аналізу та синтезу, просторових уявлень та зорової пам'яті та проявляється в замінах і спотвореннях букв на письмі, які близькі між собою за оптико-просторовими ознаками. До оптичної дисграфії відноситься і дзеркальне письмо, яке іноді проявляється у ліворуких дітей, а також при органічних ураженнях головного мозку [4, с. 16–35].

Однією з ефективних методик з подолання та попередження дисграфічних помилок виступає авторська методика «Письмо без зошита та ручки», розроблена та впроваджена у логопедичну практику Л. Тенцер.

Суть її полягає в тому, що за основу формування звукового аналізу слів береться позвукова вимова та побуквене уявлення заданого слова з опорою на рахувальні різнокольорові математичні палички зі співвіднесенням їх із відповідними буквами, одна з яких вивчається на конкретному уроці та позначається певним кольором, що заздалегідь уточнюється на кожному уроці. Решта літер цього ж слова викладаються іншими паличками одного кольору. Обов'язково звертається увага, що голосні першого ряду(а, о, у, и, і, е) завжди піднімаються на половину довжини попередньої палички угору, голосні другого ряду (я, ю, є, ї), навпаки, опускаються на половину довжини попередньої палички вниз. Склади відокремлюються відстанню один від одного. Таким чином, додатково акцентується увага учня на складовій будові слова, на голосних фонемо графемах, слугуючи зоровою опорою співвіднесення кількості голосних у слові із кількістю складів.

Особливо цінним цей прийом відтворення звуко-буквеної моделі слова виступає під час вивчення голосних звуків та відповідних їм букв, оскільки пропуски голосних на письмі становлять численну групу помилок, які є дуже поширеними у письмі молодших школярів.

Пошук ефективних методик формування навичок грамотного письма є предметом досліджень науковців, корекційних педагогів, логопедів – практиків, а також вчителів початкових класів. Дуже важливо вчасно діагностувати дисграфію, впроваджувати корекційну програму та правильні методики для її подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 115–119.
2. Швед М. Теоретичні засади інклюзивної освіти. *Основи інклюзивної освіти* : підручник. Львів : «Коло», 2015. С. 12–14.
3. Шевців З. М. Проблема спільного навчання дітей з нормотиповим розвитком і дітей з особливими освітніми потребами. *Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу* : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. С. 32–38.
4. Чередніченко Н. В., Клименко І. В., Тенцер Л. В. Теоретичні аспекти вивчення проблеми порушень письма у дітей молодшого шкільного віку. *Порушення письма у молодших школярів: діагностика та корекція* : навчально-методичний посібник. Київ : ДІА, 2018. С. 16–35.

Долотов Іван Олександрович,
студент групи ПА-16-2 факультету прикладної математики,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Хотієнко С. В.**,
старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

Актуальність теми обумовлена сучасним рівнем розвитку освіти, який у значній мірі актуалізує педагогічні проблеми, пов'язані з формуванням здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнівською та студентською молоддю навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури та свідомого ведення здорового способу життя. Враховуючи негативні тенденції в стані здоров'я населення України, внаслідок соціально-економічних та екологічних проблем, державна стратегія суспільства спрямована на створення здоров'язбережувального освітнього середовища.

Питанням здоров'язбереження присвячені праці Ю. Бойчук [1], С. Ермакова [2], Ж. Козіної [3], Ю. Носко [4], В. Оржеховської [5], О. Отравенко [6], які засвідчили зростаючий інтерес до проблеми дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз й аналіз даних науково-методичної літератури для обґрунтування поняття «здоров'язбережувальна компетентність».

Останнім часом обґрунтоване занепокоєння викликає стан здоров'я дітей та молоді. За даними Міністерства охорони здоров'я кількість хронічно хворих дітей збільшується за роки навчання у 2,5 рази. Негативними факторами можуть бути зниження рухової активності, гіподинамія, гіпокінезія, обумовлені недостатністю самостійних занять фізичними вправами, порушення норм здорового способу життя [2, 3].

Для того, щоб учні та студенти вміли самостійно охороняти та зберігати своє власне здоров'я, треба передати їм знання, уміння і навички, які сприяють формуванню уяви про здоров'язбереження та гармонійне поєднання духовного та фізичного розвитку [5].

Здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й зміцнення здоров'я. Більшість дослідників розглядають компетентність здоров'язбереження, як основу буття людини, де основним є усвідомлення важливості здоров'я, здорового способу життя для всієї життєдіяльності особистості [1, 4, 6].

У сучасному світі існує дуже велика кількість здоров'язбережувальних технологій, таких як: медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, лікувально-оздоровчі, а також соціально-адаптовані, екологічні технології та технології забезпечення безпеки життєдіяльності.

Сутність цих технологій постає в оцінці стану здоров'я людини, та надання умов виховання та навчання, у яких людині буде комфортно жити, а також буде позитивно позначатися на здоров'ї людини. Людина повинна навчитися здоровому способу життя і дбати про свій рівень самореалізації і навички. Технології допоможуть здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і визначати напрямки відповідних психолого-педагогічних, коригувальних, здоров'язбережувальних, рекреаційних заходів з метою забезпечення якості навчальної та професійної діяльності учасників педагогічного процесу.

Існуючі теоретико-методологічні засади застосування оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання у закладах вищої освіти, структуру інформаційно значущих показників професійно-прикладної фізичної підготовленості студентів різних спеціальностей.

Набули подальшого розвитку підходи до аналізу існуючих фітнес-програм та фізкультурно-оздоровчих технологій; наукові положення щодо застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій під час моніторингу стану здоров'я та якості теоретичної підготовки студентів у процесі фізичного виховання.

Практичне значення наукових результатів полягає в розробці, експериментальній апробації та впровадженні у практику роботи закладів вищої освіти комплексу навчально-методичного забезпечення. Розроблені навчальні посібники, методичні рекомендації, комп'ютерний програмно-прикладний комплекс сприяють підвищенню якості роботи фахівців у закладах вищої освіти. Вивчаючи досвід науковців, можна виділити наступні педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді.

Перша педагогічна умова – забезпечення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовленості учнів та студентів за допомогою системного формування теоретичних знань про стан здоров'я та свідоме ведення здорового способу життя, зазначаємо, що основним у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді є: наявність знань про стан свого здоров'я, фізіологічні та психологічні особливості розвитку, здоровий спосіб життя, здатність учнів та студентів дбайливо ставитися до свого здоров'я, бути відповідальним та дотримуватися усіх наданих рекомендацій, які надають лікарі та тренери.

Друга педагогічна умова – створення здоров'язбережувального середовища, що спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я, позитивне відношення учнів та студентів до самостійних занять фізичними вправами, було проаналізовано основні напрямки організації навчально-виховного процесу у сучасних школах та вузах.

Третя педагогічна умова розробки системи засобів, що спрямовані на формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді з впровадженням методики проведення розтягувань та дихальних вправ, ми дослідили позитивний вплив вправ, які спрямовані на корекцію дефектів постави учнів та студентів.

Наукові дослідження та статистика свідчить, що лише 5-6 дітей з кожних 30, що приблизно 17 %, віком від 11 до 14 років, не мають порушень постави [6, 7]. Отже, в нинішніх умовах, під час формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді бажано включати в самостійні заняття фізичною культурою вправи на: розвиток гнучкості та рухомості хребетного стовпа, кульшових і плечових суглобів; створення м'язового корсету; розвиток і удосконалення м'язово-суглобового відчуття через формування стереотипу правильного положення тіла під час ходьби, сидіння, стояння, виконання різних видів діяльності; дихальні вправи.

Слід звернути увагу на правильне дихання, та послідовність і тривалість дій. Розтягування має бути нерізким, без зайвого зусилля. Розтягування може виконуватися як на вдиху, так і на видиху. Не можна виконувати розтягування в швидкому темпі. Отже, ці вправи ефективно впливають на

збереження й зміцнення здоров'я учнів та студентів.

Результати аналізу літературних джерел свідчать, що здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й зміцнення здоров'я. Визначено, що у 80 % дітей і молоді виявлено різноманітні дефекти постави. Значну роль в корекції порушеної постави учнів та студентів відіграють самостійні заняття фізичними вправами на розтягування у чергуванні з дихальними вправами. Крім того, пропонуються орієнтири створення освітньо-виховного середовища в сучасних школах та вузах з метою формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти.

Проведене наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшої розробки потребують питання використання сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Ю. Д. Створення здоров'язберігаючого освітнього середовища як проблема сучасної освіти. *Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту імені В. Винниченка. Серія: Пед. науки* : зб. наук. праць. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. Вип. 77. Ч. 2. С. 153–158.
2. Ермаков С. С. Информационные аспекты здоровья и здорового образа жизни в электронном научном пространстве. *Валеология: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку* : матер. III міжн. наук.-практ. конфер., квітень 2006 року, м. Харків. Харків : ХНУ, 2006. С. 59–65.
3. Козіна Ж. Л., Ашанин В. С. Гармоническое сочетание интеллектуального и физического развития как необходимое условие укрепления здоровья студентов и подготовки квалифицированных спортсменов. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей* : сб. науч. трудов / под ред. проф. С. С. Ермакова. Харьков : ХГАДИ (ХХПИ), 2007. № 1. С. 152–156.
4. Носко Ю. М. Теоретичні аспекти застосування здоров'язбережувальних технологій у сучасній школі. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Серія: пед. науки. Фізичне виховання та спорт*. Чернігів : ЧНПУ, 2011. Вип. 91, Т. II. С. 79–83.
5. Оржеховська В. М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психологопедагогічні науки*. 2011. № 4. С. 29–31.
6. Отравенко О. В. Організація інноваційної навчальної діяльності майбутніх фахівців з фізичного виховання через інтеграцію здоров'язбережувальних технологій. *Науковий часопис нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15* : зб. наук. пр. / ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 3К (45). С. 249–253.

Дружина Вікторія Павлівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бессараб А. О.,**
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ

Актуальність дослідження зумовлена посиленням у наш час уваги до якості та доступності освіти для дітей з освітніми потребами, зокрема для дітей з мовленнєвими порушеннями. Проблема формування лексико-граматичної сторони мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення є одним з головних напрямів у сучасній корекційній педагогіці. Традиційні психолого-педагогічні методи в процесі логопедичного впливу в деяких випадках перестали приносити результати під час навчання й спрямованої корекції, тоді як логопедична ритміка є доступною для формування лексико-граматичної

сторони мовлення й корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Мета дослідження полягає в розробці, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці результативності методичних рекомендацій щодо формування лексико-граматичної сторони мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами логоритміки.

Для реалізації цієї мети поставлено такі завдання: розробити та експериментально перевірити результативність методичних рекомендацій щодо розвитку лексико-граматичної сторони мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами логоритміки; охарактеризувати корекційно-розвивальні можливості логоритмічних вправ у контексті її інтеграції в логопедичну роботу з дошкільниками старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Відповідно до поставлених мети і завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури для визначення теоретичних передумов формування лексико-граматичної сторони мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, вивчення анамнестичних даних дітей, бесіда, спостереження, педагогічний експеримент; аналіз, синтез, узагальнення, порівняння отриманих результатів дослідження.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять уявлення про логоритмічне виховання дітей з проблемами мовлення, викладені в працях вітчизняних та зарубіжних учених (Н. Власової, Г. Волкової, Е. Жак-Далькроза, М. Шеремет та ін.).

На сучасному етапі розвитку логопедії в Україні гостро стоїть питання підвищення ефективності корекційно-розвивальних методик та оптимізації на цій основі всієї системи логопедичної роботи з дітьми з порушеннями мовлення, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення. За визначенням Г. Волкової, «об'єктом логопедичної ритміки є дитина з мовленнєвими порушеннями, а предметом – різноманітні порушення психо-моторних функцій і система рухів у поєднанні з музикою і словом, метою – подолання мовленнєвого порушення шляхом розвитку, виховання і корекції рухової сфери у поєднанні зі словом і музикою» [1].

Дослідження формування лексико-граматичної сторони мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення здійснено на базі дошкільного навчального закладу № 22 м. Запоріжжя. У дослідженні взяли участь 16 осіб старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Формуючи контрольну й експериментальну групи, ми обрали дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, всі компоненти мовлення у яких були сформовані на одному рівні.

Для реалізації завдань експерименту були використані визначені критерії та їх показники. Дослідження рівня розвитку лексико-граматичної сторони мовлення відбувалося за допомогою серії завдань для діагностування лексико-граматичної сторони мовлення, за результатами виконання яких було зібрано інформацію про рівні вираженості показників. Визначено такі критерії лексичної складової в дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня:

1) здатність до формування різних лексичних узагальнень. Показниками цього критерію виступають вживання узагальнювальних слів, уміння добирати антоніми, синоніми, спільнокореневі слова;

2) володіння формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації (привітання, прощання, знайомство, вибачення, подяка, прохання, зустріч, комплімент тощо). Показником цього критерію є здатність обмінюватися думками й повідомленнями;

3) продуктивність використання дитиною лексичних одиниць мовлення. Показниками названого критерію виступають вживані частини мови.

Критеріями граматичної складової в дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня визначено:

1) здатність до словозмін, що виражають числові, родові, часові, відмінкові відношення. Показниками названого критерію виступають практичні операції з морфемами, уміння змінювати граматичні форми слів, розуміти їх значення, правильно узгоджувати слова в словосполученнях і реченнях;

2) здатність до словотвору. Показниками цього критерію є практичні вміння змінювати граматичні форми слів, розуміти їх значення;

3) здатність до використання синтаксичної складової мовлення. Показниками цього критерію виступають практичні вміння формування різних типів синтаксичних конструкцій на рівні речення: простого непоширеного, простого поширеного.

За оцінкою виконання завдань трьох рівнів як в експериментальній, так і в контрольній групах однакова кількість із середнім та низьким рівнями лексичної й граматичної складової мовлення. Одержані результати засвідчили, що більшість дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення мають труднощі в оволодінні словниковим запасом і граматичною будовою мовлення.

Тому заняття з використанням логоритміки будувалися за чітко визначеними темами, з конкретним дозуванням лексики, яку діти повинні засвоїти в активному мовленні згідно з лексичною темою; відібрали граматичний матеріал з урахуванням етапу корекційного навчання зростаючої складності, включали різноманітні ігрові й дидактичні вправи для розвитку розумової діяльності, складних форм сприйняття та уяви.

Розроблено методичні рекомендації, згідно з якими корекційна (логопедична) робота базується на спеціально дібраному руховому, мовленнєвому, музичному матеріалі з урахуванням загальнодидактичних та спеціальних принципів: науковості, доступності, наочності, активності, послідовності, системності, урахування індивідуальних особливостей розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення, комплексного впливу. Для реалізації цього напрямку в методичних рекомендаціях були визначені такі методи та засоби: динамічні вправи, які включають різноманітні види крокування, хода зі словесним та музичним супроводом, система музично-рухових, мовленнєво-рухових та музично-мовленнєвих ігор та вправ; вправи на активізацію уваги; вправи на формування чуття темпу та ритму, вправи на регулювання м'язового тону; вправи на рахунок; слухання музики; рухливі ігри зі співом. Усі рухи виконуються під виразний віршований текст із використанням підібраного музичного супроводу або без нього. При цьому віршований текст потрібно вимовляти чітко в помірному темпі, з додержанням мовленнєвих пауз та логічних наголосів.

Після завершення формувального експерименту був проведений контрольний експеримент за тими методиками, які були використані для діагностики дітей під час констатувального експерименту. Отже, при діагностуванні лексичної сторони мовлення в експериментальній групі було виявлено 3 дитини з високим рівнем, 3 – із середнім, 2 – з низьким, а в контрольній групі 5 дітей мають середній рівень, а 3 – низький. При діагностуванні граматичної сторони мовлення в експериментальній групі було виявлено 1 дитину з високим рівнем, 5 дітей – із середнім, 2 – з низьким, а в контрольній групі 5 осіб мають середній рівень, 3 – низький. Одержані результати надали змогу зробити висновок, що порушення лексичної й граматичної сторін мовлення набуло інших проявів, завдяки чому зріс рівень як лексичної, так і граматичної сторін мовлення в експериментальній групі, що зумовлено, перш за все, запровадженням розроблених напрямів і змісту формування лексико-граматичної сторони мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами логоритміки. Відтак, використання логоритміки в процесі формування лексико-граматичної сторони мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення є дієвим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : підручник. Київ, 2011. 544 с.
2. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика : учебник для студ. высш. учеб. завед. Москва, 2002. 272 с.
3. Бабушкина Р. Л., Кислякова О. М. Логопедическая ритмика. Санкт-Петербург, 2005. 210 с.
4. Гандзюк С. Логоритміка – система рухових вправ. *Дошкільне виховання*. 2012. № 1. С. 28–34.

Дьячкова Аліна Андріївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Однією з невід'ємних складових навчально-виховного процесу в дитячому дошкільному закладі є навчання дітей мовлення. Дослідники С. Рубінштейн, А. Леушина вважають, що провідну роль у процесі мовленнєвого розвитку дошкільників відіграє розвиток зв'язного мовлення, оскільки доведено, що не слово, а саме речення (зв'язне висловлювання) є комунікативною одиницею мовлення.

Під зв'язним мовленням розуміють смислове розгорнуте висловлювання, що забезпечує спілкування і взаєморозуміння. Дослідник С. Рубінштейн вважав, що зв'язність, це «адекватність мовленнєвого оформлення думки того, хто говорить чи пише з точки зору її зрозумілості для слухача або читача». Зв'язне мовлення – це таке мовлення, яке відображає всі істотні сторони свого предметного змісту [3].

На думку вченого А. Текучева, під зв'язним мовленням слід розуміти будь-яку одиницю мовлення, складові мовні компоненти якої (знаменні і службові слова, словосполучення) представляють собою організовану за законами логіки і граматичної будови даної мови єдине ціле. Відповідно до цього і «кожне самостійне окреме речення можна розглядати як одну із різновидів зв'язного мовлення» [5].

Процес формування мовленнєвої діяльності проходить подовжений і складний шлях розвитку. Становлення зв'язного мовлення відбувається поступово з розвитком мислення і пов'язане з ускладненням дитячої діяльності та формами спілкування з оточуючими людьми.

Розвиток соціальної функції мови починається з того часу, коли вона стає засобом спілкування, тобто тоді, коли дитина починає розуміти звернене до неї мовлення та використовує його для вираження своїх думок, почуттів, волевиявлень. Але вже у підготовчому періоді розвитку мовлення, на першому році життя, у процесі безпосередньо-емоційного спілкування з дорослим, де виражаються ще тільки різноманітні почуття, закладаються основи майбутнього зв'язного мовлення [2].

Розуміння мовлення має величезне значення у подальшому розвитку дитини, є початковим етапом у розвитку функції спілкування. У віці 8 місяців дитина оволодіває елементарним розумінням мовлення, заснованому на розрізненні тільки його ритмічно-інтонаційного складу. Але у віці 10-11 місяців починається якісно новий період у розвитку розуміння мовлення дитиною, заснований на сприйманні та розрізненні звукового складу слів. Складається особливий тип спілкування, під час якого дорослий говорить, а дитина відповідає мімікою, жестами, рухом [1].

На основі розуміння починає розвиватися активне мовлення дітей. Дитина наслідує звуки та звукосполучення, які вимовляє дорослий, сама привертає увагу дорослого до себе, до будь-якого предмета. Період від 11 місяців до 2 років характеризується розширенням пасивного словника та появою слів у власному мовленні. Перші осмислені слова здебільшого виражають бажання та потреби дитини, але у другій половині другого року життя слова починають слугувати для малюка позначеннями предметів (дитина навчається розрізняти слова за звучанням, співвідносити звучання з конкретним предметом або його якістю). Дитина дуже швидко опановує не тільки конкретним значенням слова, але і його узагальнюючою функцією: слово починає співвідносити не з окремим індивідуальним предметом, а з цілим класом предметів, що передбачає певний рівень розвитку інтелектуальної діяльності [4].

На третьому році життя швидкими темпами розвиваються як розуміння мовлення, так і активне мовлення, різко зростає словниковий запас, ускладнюється структура речень. Здебільшого спілкування дитини з дорослим відбувається у сумісній із ним діяльності, а отже ситуативно. Це надає мовленню особливої форми – форми ситуативного мовлення, яке має у більшості випадків діалогічний характер.

Ситуативне мовлення більше виражає, ніж висловлює. Його смисловий зміст зрозумілий лише у зв'язку з ситуацією [3].

У дошкільному віці зміна образу життя дитини, виникнення нових відносин із дорослими та нових видів діяльності (творча, рольова гра, зображувальна діяльність, конструювання, елементарні форми трудової діяльності) приводять до диференціації функцій і форм мовлення [5].

Під впливом розширення кола спілкування та пізнавальних інтересів дитина оволодіває контекстним мовленням, яке характеризується тим, що його зміст розкривається у самому контексті та тим самим стає зрозумілим для слухача, поза залежністю від урахування ним тієї чи іншої ситуації. У одних і тих самих дітей мовлення може бути то більш ситуативним, то більш контекстним у залежності від завдань і умов спілкування. Перехід від ситуативного мовлення до контекстного, за думкою Д. Ельконіна, відбувається до 4-5 років. Разом із тим елементи зв'язного монологічного мовлення з'являються вже у 2-3 роки. До закінчення дошкільного віку обидві ці форми мовлення співіснують і дитина користується то однією, то іншою формою в залежності від потреб [1].

Діти 4-5 років активно вступають у розмову, можуть брати участь у колективній бесіді, переказують казки та короткі оповідання, самостійно розповідають за іграшками та картинками. Але разом із тим мовлення їх ще не досконале. Вони не вміють правильно сформулювати питання, доповнити і виправити відповіді товаришів. Їх розповіді копіюють зразки дорослого, містять порушення логіки, речення часто пов'язані суто формально (словами ще, потім) [6].

Удосконалюється і монологічне мовлення: діти освоюють різні типи зв'язних висловлювань (опис, розповідь, міркування) з опорою на наочність та без такої. Ускладнюється синтаксична структура дитячих розповідей, збільшується кількість складносурядних та складнопідрядних речень [6].

У старшому дошкільному віці яскраво виявляється процес диференціації та інтеграції мовлення у системі пізнавальних функцій. Мовлення стає окремим і регульованим інтелектуальним процесом, свідченням чого є формування самоцінної мовленнєвої діяльності, прямо не пов'язаної з практичними діями. Дитина включається у бесіди на позаситуативні теми (наприклад, широкого пізнавального змісту; щодо моральних якостей, оцінки вчинків героїв казок чи оповідань), самостійно складає оповідання, казки, віршики. Такий рівень мовлення вимагає спеціальної роботи дорослого з розвитку зв'язного мовлення.

Отже, зв'язне мовлення формується поступово і проходить складний шлях розвитку. Основою для розвитку зв'язного мовлення є розуміння дитиною мовлення оточуючих. Першою формою зв'язного мовлення, якою опановує дитина є діалог, більш пізньою формою зв'язного мовлення є монолог. Зв'язне мовлення являє собою смислове розгорнуте висловлювання, за допомогою якого дитина вільно може виражати свої думки. Також воно відіграє важливу роль у розвитку дитини, адже вміння грамотно і логічно висловлювати свої думки є шляхом успіху до повноцінного та гармонійного становлення особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочелюк В. Й., Ковтун Р. А. Психологія прояву комунікативних здібностей дітей з особливими потребами : монографія. Запоріжжя, 2012. 223 с.
2. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. Київ, 2003. 243 с.
3. Глухов В. Комплексный подход к формированию навыков связанных высказываний у детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. Москва, 2010. 371 с.
4. Лебединський В. В. Розлади психічного розвитку у дітей. Кам'янець-Подільський, 1999. 167 с.
5. Лурия А. Р. Мозг и психические процессы. Москва, 1970. 237 с.
6. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Київ, 2010. 376 с.

Каптьол Оксана Олександрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІМІЧНОЇ ТА АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРИЇ

Нині кількість дітей з мовленнєвими порушеннями постійно збільшується. Сучасний розвиток спеціальної педагогіки, логопедії, логопсихології, різнохарактерність та багатобічність мікропроявів порушень у дітей зі стертою формою дизартрії визначають не тільки особливості логопедичної роботи з подолання порушень звуковимови у таких дітей, а й відзначають проблему розвитку артикуляційної та мимічної моторики при даному мовленнєвому порушенні.

Деякі дослідники, які вивчали питання подолання порушень при стертії формі дизартрії, Т. Волосовець, В. Кісельова, О. Кутепова та інші, підкреслюють, що мовленнєва моторика включає в себе два аспекти – мимічну та артикуляційну моторику.

Проблемою формування артикуляційної та мимічної моторики у дітей зі стертою формою дизартрії з метою розвитку мовлення та профілактики порушень звуковимови займалися українські та зарубіжні науковці: О. Архіпова, Л. Дідкова, Г. Каше, С. Конопляста, Н. Крилова, Р. Левіна, Л. Лопатіна, О. Мастюкова, О. Правдіна, О. Приходько, Ю. Рібцун, К. Семенова, Є. Собонович, Т. Ткаченко, М. Фомічева, А. Чернопольська, Г. Чиркіна [2].

Стерта форма дизартрії – це порушення мовлення центрального генезу, яке характеризується комбінаторністю розладів мовленнєвої діяльності: артикуляції, дихання, голосу, миміки та просодичної сторони мовлення (за І. Кареліною).

Діти зі стертою формою дизартрії не сильно виділяються серед ровесників, навіть не відразу привертають увагу на себе. Але все таки мають певні особливості.

Л. Баладьян, Л. Лопатіна, С. Маєвська, Р. Мартинова, О. Мастюкова відмічають, що в дітей зі стертою формою дизартрії присутня не тільки недостатність звуковимовної сторони мовлення, а й порушення уваги, пам'яті, емоційно-вольової сфери, уповільнене формування ряду вищих психічних процесів: просторового гнозису, фонематичного аналізу, конструктивного праксису. Автори зауважують, що нервові процеси швидко виснажуються [3].

Мимічна моторика дітей зі стертою формою дизартрії має такі особливості: виражена амімічність або гіпомімічність обличчя; неутримання пози закритого рота; наявність згладженості носогубних складок, асиметричність губ, труднощі піднімання брів, зажмурювання очей; наявність синкінезій, наприклад, при виконанні вправи з наморщуванням носу у дитини автоматично відривається рот. Також, для дітей характерні: труднощі переключення з одного руху на інший знижений об'єм рухів губ; рухи губ виконуються не в повному об'ємі, мають приблизний характер, спостерігаються труднощі в розтягуванні губ; важкість показу емоцій, проблеми з розрізненням емоцій у інших. Особливо яскраво проявляються рухові розлади при активному скороченні м'язів обличчя.

Для дітей зі стертою формою дизартрії, також, характерні порушення артикуляційної моторики, а саме: спастичність (напруженість м'язів обличчя, товстий і малорухомий язик) чи паретичність (в'ялість лицьових м'язів) м'язів органів артикуляції; гіперкінези, які проявляються у вигляді тремору язика та голосових зв'язок; апраксія, яка характеризується неможливістю виконання окремих рухів або при переключенні від одного руху на інший. А також, присутня девіація язика, тобто відхилення язика від середньої лінії, яка проявляється при артикуляційних пробах та функціональних навантаженнях. Гіперсаливація з'являється під час мовлення [1].

Характерні ознаки мимічної та артикуляційної моторики свідчать про неврологічну мікросимптоматику та парези під'язикового нерва (девіація, утруднення рухів нижньої щелепи, підвищена саливація та порушена функція ковтання), язикоглоткового нерва (зміни м'язового тону кореня язика та м'якого піднебіння) та лицьового нерва (асиметрія обличчя, навіть у стані спокою).

У дітей відмічається можливість виконання артикуляційно-мимічних вправ, але при оцінці якості їх виконання цих рухів виявляється: змазаність, нечіткість, слабкість напруження м'язів, відсутність відчуття ритму, короткочасність утримання певної пози, зниження об'єму рухів та швидка втомлюваність.

Отже, особливості мимічної та артикуляційної моторики у дітей зі стертою формою дизартрії проявляються:

- в труднощах переключення з одного руху на інший;
- в зниженні часу утримання артикуляційно-мимічної пози;
- в зменшенні якості та нечіткості виконуваних рухів;
- в малій кількості чітко та правильно виконаних рухів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова Е. Ф. Стертая форма у детей : учебн. пособие. Москва, 2006. 319 с.
2. Дідкова Л. Актуальні питання стертої форми дизартрії. *Вісник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2012. Вип.19. С. 359 –365.
3. Конопляста С. Ю., Сак Т. Б. Логопсихологія : навч. посіб. Київ, 2010. 293 с.

Кетлер-Митницька Тетяна Сергіївна,
старший викладач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ ТА АНТИЦИПАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Специфіка діяльності висуває високі вимоги до професійного мислення психолога, зокрема його здатності до аналізу та самоаналізу, розпізнавання та класифікації особистісних проявів в суб'єктивному просторі спілкування з клієнтом, прогнозування реакцій на власний вплив. Це зумовлює доцільність вимірювання ступеню розвиненості рефлексії та антиципації майбутніх психологів як передумов ефективності виконання професійних обов'язків.

І. Семенов розуміє рефлексію як переосмислення проблемної ситуації, критичний огляд застосованих засобів реалізації мети, аналіз причин невдач та утруднень [8, с.117]. Згідно з твердженням Л. Магур, рефлексія полягає в аналізі особливостей власного мислення та світосприйняття, одночасному виконанні ролей суб'єкта та об'єкта пізнання [7, с. 150]. За результатами теоретичного огляду О. Савченко з колегами, вчені зазвичай розглядають рефлексію як: механізм (устрій, умова реалізації комунікативних дій, проявів особистості тощо); процес (рефлексивні дії, самоаналіз); властивість (здатність до рефлексії, рефлексивність); стан (рефлексування, концентрація на власному внутрішньому світі) [9, с. 100].

Дослідники поділяють рефлексію на види, кожен з яких певним чином впливає на процес професіоналізації. Наприклад, О. Зимовін розрізняє інтелектуальну, особистісну, позитивну та негативну рефлексію та аналізує їх значення для особистісного саморозвитку [4, с. 202–203]. Г. Легендзевич та Л. Малинович використовують поняття «рефлексія професійної діяльності», під яким розуміють усвідомлення людиною передумов ефективності своєї фахової діяльності, її цінностей, мотивів, особливостей професійної взаємодії. Розвиненість професійної рефлексії забезпечує успішність засвоєння спеціальних умінь та виконання діяльності психолога [6, с. 101–103].

Необхідність високої розвиненості рефлексії психолога зумовлює зміст його професійної діяльності. Згідно з поглядами Л. Магур, специфіка рефлексивно-перцептивних вмінь психолога полягає в одночасній оцінці власних індивідуально-психологічних особливостей та пізнанні особистості клієнта,

а також у нерозривному зв'язку з системою професійних знань про типологію особистості, різновиди мотивації, класифікації реакцій на стрес тощо [7, с. 150–151]. Подібну позицію посідає й М. Бадалова, яка розглядає рефлексивність майбутніх психологів як системну категорію, що складається з двох взаємопов'язаних підсистем: сукупності уявлень про особливості ефективної професійної діяльності та про себе як її суб'єкта [1, с. 28–30]. Як зазначають Г. Легендзевич та Л. Малинович, більшість видів діяльності психолога вимагає високого рівня розвитку рефлексії, наприклад, забезпечення рефлексивного зворотного зв'язку протягом сеансів групової психотерапії, психологічного тренінгу, консультування тощо [6, с. 101–103]. Цікаву думку пропонує Н. Шевченко, яка вбачає значення рефлексії психолога-професіонала в забезпеченні усвідомлення меж власної компетентності, що зумовлює готовність до співпраці з колегами та засвоєння нового досвіду [10].

Антиципація, тобто прогнозування, є процесом, не тотожним з рефлексуванням, але тісно пов'язаною з ним. Згідно з висновками І. Батраченка, збирання та обробка необхідної інформації щодо зовнішніх обставин та власних рис забезпечують формулювання прогнозу, побудову суб'єктивної моделі майбутнього та використання її в діяльності [2, с. 24]. Важливість передбачення у діяльності психолога безсумнівна, оскільки існує постійна необхідність прогнозувати зміни поведінки клієнтів, орієнтуватися у неочікуваних ситуаціях, швидко реагувати на них [7, с. 150–151]. Як зазначає Т. Гура, психолог має розглядати та планувати свої впливи у співвідношенні з особливостями клієнта [3, с. 72].

У зв'язку з цим ми вважаємо доцільним здійснення емпіричного аналізу вияву та взаємозв'язку рефлексії та здатності до прогнозування майбутніх психологів. Діагностика особливостей зазначених властивостей була здійснена на базі Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) протягом 2018–2019 н. р. Вибірку склали 19 студентів першого курсу магістратури [5, с. 122–128].

До психодіагностичного інструментарію дослідження включено два опитувальника. Методика визначення рівня рефлексивності А. Карпова, В. Понамарьової використана нами для вимірювання загального рівня рефлексивності. Метою тесту «Здатність до прогнозування» Л. Рєгуш є оцінка здатності до антиципації. Результати, отримані внаслідок досліджу, подані у табл. 1.

Таблиця 1

Вияв загального рівня рефлексивності та здатності до прогнозування майбутніх психологів

Показники	Рівні (%)		
	Високий	Середній	Низький
Загальний рівень рефлексивності	16	68	16
Здатність до прогнозування	26	21	37

Як видно з табл. 1, більшість опитаних, а саме 68 %, мають середній рівень рефлексивності, тоді як відносна кількість студентів з високим та низьким рівнем однакова та порівняно незначна (по 16 %). Це свідчить про недостатність вияву цієї властивості, оскільки специфіка діяльності психолога передбачає високий розвиток умінь самодослідження. Виявлено переважання низького рівня здатності до прогнозування (37 % опитаних), що є тривожним сигналом неготовності студентів до аналізу динаміки психологічного стану клієнтів, невміння передбачувати наслідки власних впливів.

З метою виявлення характеру взаємозв'язків рефлексії та здатності до прогнозування майбутніх психологів було використано коефіцієнт К. Пірсона, що засвідчило існування статистично значущого кореляційного зв'язку між цими показниками ($r=0,46$, $p\leq 0,01$). Таким чином, майбутні психологи, схильні до аналізу своєї особистості та вчинків, більшою мірою здатні до передбачення наслідків власних впливів, тобто відрізняються більшою психологічною готовністю до здійснення професійної діяльності. У зв'язку з цим вважаємо перспективним подальше емпіричне дослідження вищезазначених показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадалова М. В. Профессиональная рефлексия практических психологов: опыт изучения. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 4. С. 28–30.
2. Батраченко І. Г. Мікрогенез автобіографічної антиципації особистості. *Вісник ДНУ ім. О. Гончара. Сер. «Педагогіка і психологія»*. 2008. № 9/1. Т. 16. Вип. 14. С. 20–25.

3. Гура Т. Є. Особливості генези професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. № 1. С. 70–80.

4. Зімовін О. Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості на різних етапах життєвого шляху : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2017. 254 с.

5. Кетлер-Митницька Т. С., Сергєєв С. Г. Особливості рефлексії майбутніх психологів. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2020. № 1 (51). С. 119–129.

6. Легендзевич Г. Я., Малинович Л. М. Формування рефлексивних умінь майбутніх психологів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2015. Вип. 1. С. 99–108.

7. Магур Л. М. Розвиток здатності до рефлексії майбутніх психологів засобами активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 45 (69). С. 150–154.

8. Мукий Т. В., Філенко І. О. Особливості формування рефлексивних процесів у осіб юнацького віку під час навчання у вищому навчальному закладі. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2011. Вип. 41. С. 116–128.

9. Савченко О. В., Александрова О. Г., Олійник Н. О. Метакогнітивний рівень організації рефлексивної активності особистості. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Психологія. 2017. Вип. 23. С. 99–108.

10. Шевченко Н. Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2013. № 1 (5). С. 95–101.

Кікош Катерина Вячеславівна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бавшина Р. Б.,**
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Аналіз спеціальної педагогічної, логопедичної літератури та педагогічної практики свідчить про збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення, що зумовлює труднощі в оволодінні програмами навчання та виховання в умовах дошкільного закладу, трансформується у недостатню мовленнєву підготовку дітей до школи та недоліки пізнавальної діяльності, поведінки та особистості дитини в цілому [2]. Діти із загальним недорозвиненням мовлення (далі – ЗНМ) належать до неоднорідної та численної групи, для якої оволодіння усним мовленням – шлях розвитку, адаптації, інтеграції. Навчання та виховання дошкільників із порушеннями мовлення та корекційна робота з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення в умовах логопедичної групи дошкільного навчального закладу набуває великої значущості.

Проблема мовленнєвого недорозвинення дітей розроблялась та висвітлювалась у вітчизняній та зарубіжній літературі науковцями: Р. Левіна, В. Орфінська, В. Воробйова, Н. Гаврилова, Б. Гріншпун, Л. Спірова, М. Шеремет, Є. Соботович, Л. Єфіменкова, К. Мастюкова, Г. Каше, Г. Чиркіна, Т. Філічова, Л. Трофименко, В. Тарасун та ін.

Мовлення – це не лише найважливіший спосіб спілкування, але й засіб здобуття та акумулювання знань. Достатній рівень мовленнєвого розвитку є запорукою та своєрідною базою для повноцінного психічного розвитку особистості [5]. В сучасній логопедичній науці терміном «недорозвинення мовлення» позначають низький рівень сформованості тої чи іншої мовленнєвої функції або ж мовленнєвої системи в цілому. Під загальним недорозвиненням мовлення у дітей із нормальним слухом та первинно збереженим інтелектом розуміють таку форму мовленнєвого порушення, при якому відбуваються зміни у формуванні усіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової та смислової сторони мовлення [5]. Класифікацію проявів ЗНМ розробила психолог, педагог, основоположник логопедії Р. Левіна. Науковець так характеризувала рівень мовленнєвого розвитку при ЗНМ: від повної відсутності мовленнєвих засобів спілкування до розгорнутих форм зв'язного мовлення з елементами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного недорозвинення [4].

Лексика – відображає сукупність всіх загальноновживаних слів, називає, формує та передає знання про предмети та явища. Лексичний компонент поділяють на активний (слова, які вживаються у повсякденному житті) та пасивний (сукупність слів, які наявні у мовленні, проте вживаються лише у певних ситуаціях або ж не застосовуються взагалі) [3].

Грамматична будова – система взаємодії слів між собою у фразах та реченнях. Таким чином лексико-граматична складова мовлення – це організація лексичних одиниць мовлення у граматичних конструкціях: словосполученнях, реченнях та текстах. Виділяють чотири рівні мовленнєвого недорозвитку при ЗНМ, що відображають типовий стан компонентів мовлення, зокрема лексичного. Кожен рівень характеризується певним співвідношенням первинного дефекту та вторинних проявів, що затримують формування мовленнєвих та немовленнєвих компонентів в цілому. Перехід з одного рівня на інший відзначається появою нових можливостей, підвищенням мовленнєвої активності, зміною мотиваційної основи мовлення та її наочно-смислового змісту, мобілізацією компенсаторних функцій. Індивідуальний темп просування дитини визначається тяжкістю первинного дефекту та його формою [1].

Характерною ознакою лексичного компоненту I рівня ЗНМ є повна або майже повна відсутність словесних засобів спілкування. Активний словник перебуває у зародковому стані, здебільшого переважають звуконаслідування, слова-белкотіння, а також невелика кількість загальноновживаних слів, які мають спотворену складову структуру та звукове оформлення. Діти можуть позначати різні дії, предмети одним словом, а різницю між ними намагаються підкреслити жестами чи інтонацією. Пасивний словник значно більше активного, діти розуміють звернене мовлення, виконують одноступеневі інструкції [3].

У дітей з II рівнем ЗНМ лексичний компонент зберігається та розвивається на побутовому рівні, з'являються деякі якісні прикметники та прислівники, можливе використання займенників та сполучників. Пояснення неправильно названих слів супроводжується жестом, слово замінюється назвою подібного предмета, при цьому додаються заперечення. Назви частин предметів замінюються назвою самого предмету. Мовленнєві засоби достатньо постійні, спотворені у фонетичному та граматичному відношенні, зберігаються стійкі відхилення у засвоєнні граматичних засобів та їх застосуванні. Іменники не узгоджуються з дієсловами, прикметниками у числі та роді. Самостійна фраза аграматична. Покращується рівень розуміння мовлення, розширюється активний та пасивний словник, можливе виконання двоступеневих інструкцій.

При III рівні мовленнєвого недорозвинення в активному словнику переважають іменники та дієслова, які діти використовують досить часто у власному мовленні. Словами, що позначають якості та ознаки предметів діти користуються в меншій мірі. Досить поширеними є лексичні помилки – неправильне називання предметів за зовнішніми ознаками; частина предмета замінюється його назвою; назви предметів замінюються на інші, ситуативно пов'язані з ним. У словнику дітей мало узгоджених понять, часто використовуються антоніми та майже відсутні синоніми. Характерною для даного рівня є заміна понять великий, малий на довгий, короткий, високий. Прийменники та прислівники використовуються рідко [4].

Лексична компетентність при IV рівні ЗНМ характеризується наявністю перестановки звуків та складів, заміною складів, скороченням приголосних на збігу приголосних. Словниковий запас недостатньо точний за способом використання, спостерігаються труднощі під час підбору синонімів, антонімів та споріднених слів. Метафори та порівняння, слова з переносним значенням для розуміння дітей недоступні [3].

Загальне недорозвинення мовлення досить складне порушення, яке охоплює всі мовленнєві компоненти, зокрема лексичний та граматичний. Завдання та зміст логопедичної роботи впливають із аналізу структури мовленнєвого порушення, збережених та компенсаторних можливостей дітей. Навчальний матеріал, методичні прийоми кожного етапу роботи передбачають поступове ускладнення, але з обов'язковою опорою на те, що в дитини вже сформувалося в результаті попередньої логопедичної роботи. Система роботи з формування та розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення спирається на принцип комунікативної спрямованості навчання, а саме: формування спілкування в процесі активної мовленнєвої діяльності, створення мотиваційної потреби до використання мовлення. Навчання та виховання дітей із ЗНМ дошкільного віку здійснюється в процесі спеціально організованих корекційно-розвиткових занять, направлених на оволодіння дітьми мовленнєвими навичками, методами та прийомами самостійного використання їх на практиці. Проблема формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ займає одне з основних напрямків в сучасній логопедії. Тому особливо важливим є своєчасне виявлення та усунення порушень лексико-граматичної сторони мовлення дітей із ЗНМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). Санкт-Петербург : СОЮЗ, 1999. 160 с.
2. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-метод. комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.
3. Соботович Є. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 15–19.
4. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів. *Дефектологія*. 2007. № 3. С. 34–40.
5. Шеремет М. К. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Слово, 2014. 672 с.

Ключек Наталія Василівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Успішність впровадженого інклюзивного навчання залежить не тільки від створення належних і відповідних умов в закладі освіти, але й від здатності дитини з особливими освітніми потребами навчатися і перебувати разом з однолітками, її готовності до дитячого садка, школи [6].

Психолого-педагогічна діагностика дитини визначає напрям її навчання, її особливі освітні потреби і можливий рівень освіти, а також сприяє розумінню основних напрямів корекційно-розвиткової роботи, оптимальних організаційних форм її навчання.

Діагностика дітей з особливими потребами має бути підпорядкована інтересам дитини і здійснюватись з опорою на низку таких методологічних принципів (Л. Виготський, В. Лубовський, С. Забрамна, Н. Стадненко), як:

- комплексне вивчення розвитку психіки;
- системний підхід;
- розкриття потенційних можливостей дитини;
- єдність діагностики та корекції [1; 2].

Українські вчені Т. Сак, В. Тарасун зазначають, що важливими умовами здійснення оцінювання в контексті інклюзивного навчання є також:

- індивідуальний підхід, гнучкість як адаптованість інструментів та процедур обстеження в залежності від наявного контексту та особливостей розвитку дошкільника;
- міждисциплінарний підхід, що передбачає координацію між фахівцями в процесі здійснення діагностичної процедури та розроблення діагностичного висновку (взаємне доповнення та узгодження висновків та рекомендацій щодо певної галузі оцінювання кожного учасника команди супроводу). Необхідними учасниками командного оцінювання дитини постають також її батьки;
- достовірність та надійність оцінювання, а саме: застосування стандартизованого (або уніфікованого) діагностичного інструментарію; кваліфіковане використання методик (достатній фаховий рівень спеціалістів закладу дошкільної освіти) [4; 5].

Розроблення системи корекційно-розвиткових занять в закладі дошкільної освіти з інклюзивним навчанням здійснюється з опорою на стан розвитку дитини з особливими освітніми потребами [3].

За наявним в Україні нормативно-правовим законодавством на сьогодні надано визначення корекційно-розвиткової роботи, її тривалості, відповідальності установ, які визначають її, а також суб'єктів її здійснення.

Так, визначено, що корекційно-розвиткова робота – це комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх навчання та виховання. Корекційно-розвиткові заняття визначено як додаткові послуги в індивідуальній програмі розвитку, а саме – та психолого-педагогічна допомога, яку фахівці надають у позаурочний час.

Ця робота здійснюється як корекційно-розвиткові заняття за напрямками відповідно до індивідуальних особливостей і потреб дошкільника і визначаються з урахуванням особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами, мети, завдань та напрямів роботи.

Тривалість групового корекційно-розвиткового заняття становить 35-40 хвилин, індивідуального – 20-25 хвилин.

Групи наповнюваністю 2-5 дошкільників комплектуються відповідним спеціалістом з урахуванням однорідності порушень.

Кількість годин на тиждень та напрями проведення корекційно-розвиткових занять зазначають в індивідуальній програмі розвитку з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дошкільника та освітніх програм. Так, для дітей з тяжкими порушеннями мовлення можуть бути рекомендовані від 5 до 8 годин корекційно-розвивальних занять.

Зазначені щодо категорій дітей години корекційно-розвиткових занять мають бути критично проаналізовані групою супроводу, яка визначає, яку саме підтримку у вигляді додаткових освітніх послуг та чи інша дитина буде мати, і прописують це в індивідуальній програмі розвитку (далі – ІПР). Кількість годин на проведення корекційно-розвиткових занять не завжди має визначатися тим, до якої категорії відноситься учень. Найважливіший орієнтир тут – наявний стан розвитку дошкільника, функціональні порушення, його ресурси, зона його найближчого розвитку та його актуальні потреби.

Корекційно-розвиткові заняття проводять вчителі-дефектологи (корекційні педагоги) та практичні психологи.

У закладах дошкільної освіти, в яких виховання дітей з особливими освітніми потребами організоване в інклюзивних групах, для проведення корекційно-розвиткових занять (що визначені ІПР) можуть вводитися посади вчителів-дефектологів (вчителя-логопеда, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог).

Визначальною для здійснення корекційно-розвиткової роботи має стати відповідь на такі питання, як:

- чого потребує той чи інший учень для того, щоб його освітній процес відбувався успішно?
- що є бар'єрами його навчання?

Певним орієнтиром у цьому питанні для вихователів закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчанням може стати зміст корекційно-розвиткової роботи, запропонований експертами з питань розвитку дітей з особливими потребами, що враховує особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами, мету, завдання та напрями такої роботи.

Специфічні завдання, які вирішуються фахівцями під час корекційно-розвиткових занять такі:

- розвиток зорового або слухового сприймання, соціально-комунікативний розвиток, формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо;
- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості;
- формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у закладі дошкільної освіти;
- створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетенцій.

Корекційно-розвиткові заняття повинні мати системний характер, а це означає їх продуманість, послідовність, взаємопов'язаність між собою у контексті освіти певної дитини.

Відповідальний і кваліфікований сучасний підхід вимагає розроблення командою супроводу корекційно-розвивальної стратегії, що базується на усвідомленні актуальних потреб дошкільника і визначенні пріоритетності впливу того чи іншого психолого-педагогічного напрямку допомоги, що допоможе у реалізації його освітнього маршруту.

Отже, корекційно-розвиткова робота – це комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання та виховання. Саме командний підхід у закладі дошкільної освіти з інклюзивним навчанням надає можливості повного усунення порушення у дошкільника під час проведення корекційно-розвиткових занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991.
2. Диагностика отклонений в умственном развитии учащихся / под ред Н. М. Стадненко. Киев : Освіта, 1991.
3. Еремеева В. Дошкольник становится школьником: [Психофизич. особенности первоклассников]. *Начальная школа (Первое сентября)*. 2005. № 16. С. 10
4. Сак Т. В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. Київ : Актуальна освіта. 2005.
5. Тарасун В. Якісний, рівневий та поелементний підходи до оцінювання знань учнів. *Дефектологія*. № 4. 2001. С. 2–6.
6. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom. Routledge Falmer, London and New York, 2005.

Клочкова Юлія Володимирівна,
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ

Педагогіка пройшла довгий шлях у своєму розвитку. Первинні ідеї змінювалися з кожним століттям, з'являлись нові пріоритети, вибудовувалась сучасна система освіти, формувались світові педагогічні засади. Так, починаючи з античності, педагогіка мала на меті задовольняти потреби

суспільства у вихованні. У стародавньому світі її метою була підготовка мужнього, фізично розвиненого, загартованого і витривалого воїна – захисника земельної аристократії. У дітей розвивали кмітливість, формували умінні висловити свої думки аргументовано, стисло, в яскравій формі.

У своєму розвитку педагогіка пройшла такі стадії: народна педагогіка – духовна педагогіка – світська педагогіка.

Народна педагогіка – це галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється в домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання та навчання [1].

Духовна педагогіка набула найбільшого розвитку в епоху середньовіччя, коли церква монополізувала духовне життя суспільства. Педагогічна думка, яка до цього розвивалася на ґрунті філософії, стала складовим елементом теології.

Світська педагогіка виникає в епоху Відродження. Людську особистість проголошено найвищою цінністю. Її прибічники стверджували, що її всебічного розвитку можна досягнути вихованням.

Впродовж XIX-XX вченими досліджувались проблеми теорії та методики виховання дітей у школі й сім'ї, всебічного розвитку особистості учня, педагогічної майстерності. Були закладені основи української та світової педагогіки.

Залежно від того, як змінювалась педагогіка в цілому, трансформувались основні педагогічні принципи. Розглянемо принципи педагогіки XX та XXI століття. Головними новаторами педагогічних ідей XX століття стали Н. Занков, С. Зінов'єв, А. Макаренко, К. Ушинський та інші. Вони визначили шлях розвитку педагогіки в Україні в цілому, брали участь у створенні законодавчої бази, розробці методів виховання та навчання, принципів та ідей. Отже, враховуючи роботи цих практиків та науковців, можна виокремити такі принципи педагогіки:

1. Принцип цілеспрямованості педагогічного процесу.
2. Принцип зв'язку школи з життям.
3. Принцип науковості змісту виховання й навчання.
4. Принцип доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів.
5. Принцип систематичності, послідовності.
6. Принцип свідомості, активності, самодіяльності, творчості учнів у педагогічному процесі.
7. Принцип зв'язку навчання й виховання із суспільно корисною, продуктивною працею.
8. Принцип наочності.
9. Принцип колективного характеру виховання й навчання.
10. Принцип поваги до особистості дитини у поєднанні з розумною вимогливістю до неї.
11. Принцип вибору оптимальних методів, форм, засобів навчання й виховання.
12. Принцип міцності, усвідомленості і дієвості результатів навчання, виховання й розвитку.
13. Принцип комплексного підходу до навчання й виховання.

Ці принципи ми можемо простежити у загальній педагогіці. В кінці XX, на початку XXI століття свого активного розвитку набуває спеціальна педагогіка. Основуючись на загальних принципах, спеціальна педагогіка змінює їх, розширює, пропонує свої. Це обумовлюється наявністю спеціальних вимог до такого навчання та виховання. Отже, серед принципів спеціального навчання виділяють:

1. Принцип загальності і обов'язковості освіти для всіх категорій дітей без виключення.
2. Принцип збереження і примноження всього найкращого, накопиченого в освіті.
3. Принцип ранньої діагностики, корекції і профілактики розвитку дітей.
4. Принцип інтеграції дітей з особливими потребами у розвитку в масові освітні заклади.
5. Принцип оновлення змісту, методів діагностики, корекції і профілактики затримок розвитку дітей.
6. Принцип орієнтації на творчу підготовку і перепідготовку фахівців з новим типом мислення [2].

Сьогодні освіта перестає бути недоступною для деяких категорій дітей. Розробка технічних засобів навчання, дослідження розвитку мозку та психічних здібностей протягом всього життя стало основою для забезпечення освітою всіх категорій дітей. Немає дитини, яку не можна навчити. Треба просто підбирати доступні шляхи та методи для цього.

Всі дослідження, методики, якими сьогодні користуються педагоги пройшли свій шлях розвитку та є апробованими. Їхня результативність підтверджена багатьма експериментами. Тож, збереження і

примноження всього найкращого, накопиченого в освіті є запорукою досягнення мети навчання та виховання.

Принцип ранньої діагностики, корекції і профілактики розвитку дітей. Діагностика залишається найдієвішим методом виявлення проблем у розвитку дитини. Чим раніше спеціалісти та батьки починають корекційну роботу, тим легше та швидше дитина наздожене своїх однолітків у розвитку.

Принцип інтеграції за останні 20 років трансформувався у принцип інклюзії, за яким всі діти з особливими освітніми потребами навчаються у загальноосвітній навчальних закладах. Їм надається необхідна допомога у навчанні та пересуванні.

Принцип оновлення змісту, методів діагностики, корекції і профілактики затримок розвитку дітей визначається в модернізації всіх інструментів, якими користується педагогіка. Розвиток не стоїть на місці. Завдяки мережі інтернет педагоги можуть використовувати світовий досвід та ідеї.

Підвищення кваліфікації фахівців, їхня перепідготовка є запорукою доведення педагогіки до загальних стандартів. На сьогодні в Україні є проблема великої різниці навчання у великих містах та у селах. Рівень підготовки, знань, можливостей дуже різний. Централізоване підвищення кваліфікації спеціалістів може стати шляхом для вирішення цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайцева І. В. Концепти народної педагогіки як домінанти формування національної свідомості. URL: <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk2/Zaitseva.htm> (дата звернення: 30.04.2020).
2. Балаєва В. І. Основні принципи модернізації сучасної спеціальної освіти: проблеми та перспективи їхньої творчої реалізації. URL: <https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2017/02/27/3.pdf> (дата звернення: 30.04.2020).

Козлова Наталія Романівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Турубарова А. В.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Сьогодні однією з актуальних проблем, яка займає особливе місце у вітчизняній та зарубіжній психології, є питання саморегуляції поведінки особистості. Головною ланкою цього процесу виступає самооцінка, яка визначає спрямованість та активність особистості, її взаємозв'язок з оточуючими та ставлення до самої себе. Вивчення самооцінки, її структури та динаміки, дозволяє науковцям наблизитися до розуміння механізмів формування особистості. Самооцінка є однією з важливих умов, завдяки якій дитина стає особистістю. Вона формує у неї потребу відповідати не тільки її оточенню, а й рівню власних особистісних оцінок.

Для дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, формування самооцінки займає особливе значення, оскільки багато в чому визначає спрямованість та рівень активності, ставлення до світу, до людей, до самих себе, а отже і успішність соціальної інтеграції. Правильно сформована самооцінка виступає не просто як комплекс окремих характеристик особистості, а й, як запорука успішного навчання, усвідомлення дитиною своїх сил, своїх мотивів і потреб. Тому саме на початковому етапі навчання важливо закласти основи для формування диференційованої адекватної самооцінки.

Як зазначає, О. Леонтьєв [3] самооцінка є важливим чинником, завдяки якому індивід стає особистістю.

І. Чеснокова [6] розглядає самооцінку як важливе утворення самосвідомості, що поєднує, з одного боку, результати інтегративної роботи в сфері самопізнання, і в сфері емоційно-ціннісних відносин – з іншого.

Важливу роль в становленні самооцінки, на думку І. Лопушанської [4], грає зіставлення образу реального-Я і ідеального-Я, тобто аналіз людиною про те, якою вона хотіла б бути. По-друге, самооцінка будується під впливом оцінок, які дають людині інші, тобто її оточення. По-третє, на її формування впливають дійсні досягнення особистості в різноманітних видах діяльності.

Як показали дослідження Л. Прохоренко [5], присвячені вивченню самооцінки молодших школярів із затримкою психічного розвитку, у дітей, які навчаються в закладах середньої освіти, низький рівень самооцінки і невпевненість в собі. Вчена помітила таку тенденцію: діти з затримкою психічного розвитку спочатку не усвідомлюють того, що відстають від своїх однолітків і зберігають високу самооцінку. Коли хтось запропонує їм оцінити власну роботу, майже всі оцінять її більш високими балами, що перевищує реальну оцінку. Часом висока самооцінка може різко знизитися, тому що в кінці навчального року вони розуміють, що не в силах вийти з числа тих, що відстають. Діти, у яких занижена або низька самооцінка, вважають себе гірше інших. Л. Прохоренко вважає, що такі діти в майбутньому не будуть ставити далеких цілей, тим більше досягати їх, завжди будуть не впевнені в собі.

Г. Гусейнова [1] в своєму дослідженні розглядала вплив рівня соціального інтелекту на формування самооцінки та з'ясувала, що молодші школярі з затримкою психічного розвитку характеризуються якісним своєрідністю особистісного розвитку, зокрема, зниженням самооцінки в порівнянні з нормотиповим розвитком однолітків, її неадекватністю, нестійкістю, неусвідомленістю, що визначається специфікою психічного порушення і негативним впливом мікросоціальних чинників.

І. Конєва [2] вважає, що у дітей молодшого шкільного віку з затримкою психічного розвитку самооцінка неадекватна, частіше завищена, в розвитку образу Я є свої специфічні особливості. Діти, мають неадекватно завищену самооцінку, переоцінюють себе, свої якості і можливості, намагаючись компенсувати свій дефект. Також вони погано усвідомлюють свої бажання і переваги, так як є безліч розбіжностей між бажаними уподобаннями і реальними можливостями їх реалізації.

Таким чином, аналіз різних підходів вчених до вивчення самооцінки у школярів із затримкою психічного розвитку показує її певну своєрідність, що обумовлено, на думку більшості дослідників, негативним впливом соціальних чинників. Узагальнивши вивчені літературні джерела, ми виявили наступні особливості самооцінки дітей молодшого шкільного віку з затримкою психічного розвитку: неадекватність самооцінки; відсутність умінь оцінити себе, свою роботу, правильно мотивувати свою оцінку, з одного боку, і переоцінка своєї особистості, часто несвідома, з іншого боку; залежність самооцінки від рівня домагань і тривожності; відсутність навичок самокритики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусейнова Г. М. Роль самооцінки в розвитку соціального інтелекту у молодших школярів із затримкою психічного розвитку. *Проблеми і перспективи освіти XXI століття*. 2014. № 5. С. 17–21.
2. Конєва І. А., Кузнєцова К. Е. До проблеми образу я і самооцінки молодших школярів із затримкою психічного розвитку. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2015. № 2–3. С. 149.
3. Леонтьев А. И. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 1977. 304 с.
4. Лопушанська І. О. Феномен самооцінки в психолого-педагогічній літературі. *Студентський : електрон. наук. журн.* 2019. № 22 (66). URL: <https://sibac.info/journal/student/66/145508> (дата звернення: 19.04.2020).
5. Прохоренко Л. І. Психологічні особливості прояву самооцінки у молодших школярів із затримкою психічного розвитку. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-proyavleniya-samootsenki-u-mladshih-shkolnikov-s-zaderzhkoy-psihicheskogo-razvitiya/> (дата звернення: 19.04.2020).
6. Чеснокова И. И. Самосознание, саморегуляция, самодетерминация личности. *Проблемы психологии личности*. Москва, 1982. С. 121–127.

Коробова Ніна Вікторівна,
практичний психолог,
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр»
Токмацької районної ради,
м. Молочанськ, Запорізька обл., Україна

КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ІГРОТЕРАПІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Емоційно-вольова сфера відіграє величезну роль в житті людини. Вона допомагає у внутрішній регуляції поведінки, служить способом пізнання світу, спілкування, насичує життя багатством переживань.

Причинами порушення емоційно-вольової сфери дітей дошкільного і шкільного віку є як психічні і психофізіологічні розлади, зумовлені незрілістю або порушеннями нейродинаміки, так і соціальні та психологічні проблеми, обумовлені первинною незрілістю або несформованістю емоційно-вольової сфери [4, с. 57]. В обох випадках дитина проявляє нездатність управління власною поведінкою. Завдання дорослих – попереджати небажані прояви, постійно пом'якшувати емоційне напруження дитини, допомагати у врегулюванні вольової сфери дитини.

Ігротерапія, як метод психотерапевтичного впливу на дітей із застосуванням всіх видів гри, з'явився в першій половині ХХ сторіччя і швидко поширився завдяки широкому спектру напрямків і різноманітності. Також ігрову терапію можна розглядати, як найбільш ефективний спосіб корекції емоційно-вольових порушень.

Варто визнати, що вплив гри на розвиток і становлення особистості дитини величезний. Гра сприяє створенню сприятливої атмосфери, теплих і довірчих відносин між усіма її учасниками, знімає страх, тривогу і напруженість, дає можливість підвищити самооцінку, дозволяє перевірити себе і свої сили в різних ситуаціях спілкування, знімає небезпеку різних соціальних наслідків. В процесі гри у дитини з'являється унікальна можливість вивести всі свої негативні установки, висловити свій гнів, страх і тривогу по відношенню до оточуючих і ситуації в цілому. У грі дитина може вільно висловлювати свої емоції, почуття і думки, дитина може самостійно приймати рішення, визнавати і приймати саму себе. Все це дозволяє їй відновити адекватну самооцінку, свої сили і життєві позиції.

Акцент в ігротерапії ставиться на двуплановий характер гри:

1) гравець здійснює реальну діяльність, пов'язану з вирішенням конкретних, частіше нестандартних завдань. Частина цієї діяльності і ряд певних моментів носить умовний характер, що дає можливість відволіктися від реальної ситуації і обставин;

2) у грі присутній і розвитковий момент.

А також, завдяки встановленню позитивного контакту між дорослим і дитиною, в ігрових заняттях присутній і психокорекційний ефект. Гра коригує негативні емоції і страхи, розширює можливості дітей в спілкуванні, пригнічує невпевненість в собі, а також збільшує діапазон доступних дитині дій з предметами і оточуючими його людьми в різних життєвих обставинах.

Те, що діти роблять під час гри, найчастіше символізує їх страхи, емоції та переживання. Гра – це природна обстановка для дитини, в якій вона може несвідомо висловлювати свої емоції, а після усвідомлювати їх, розуміти і справлятися з ними. Це абсолютно комфортна обстановка для самовираження дитини. Саме з цієї причини, ігрова терапія набуває все більшого значення в сучасній педагогіці і психології і активно використовується під час корекційно-розвиткових занять психолога в інклюзивно-ресурсному центрі.

Оскільки дитяче мислення є конкретно-образним, тому через гру, малювання, фантазію, маніпуляцію з різноманітними предметами і матеріалами відбувається осмислення оточуючої дійсності. Засобами ігротерапії можуть виступати: гра з ляльками, ліплення, малювання, ігри з піском, набори різних предметів (фігурки людей, тварин, іграшкові будиночки, машини, дерева тощо). Ігрові предмети і матеріали досить часто виявляються для дитини більш значимими «комунікативними партнерами», ніж дорослий.

Найприйнятнішим для застосування ігротерапевтичного методу вважається вік від 3 до 12-13 років. Зміст дитячої гри, ступінь її сюжетної складності, особливості організації, дійові особи, конфлікти, вияв почуттів – усе це має інформаційно-діагностичне значення для психолога.

Сьогодні існує декілька видів ігрової терапії: недирективна, директивна і змішана ігротерапія.

Недирективна ігрова терапія – це цілеспрямована терапевтична система, центром якої є дитина як самостійна особа, здібна до саморозвитку. Цілі недирективної ігротерапії узгоджуються з внутрішнім прагненням дитини до самоактуалізації. Даний вид ігрової терапії концентрується на особистості дитини, а не на його проблемі, основна увага тут приділяється тому, щоб дитина стала адекватнішою під час вирішення поточних і майбутніх проблем. На думку Г. Лендрет, завдання ігрової терапії полягають в тому, щоб допомогти дитині:

- 1) стати відповідальнішим в своїх діях і вчинках;
- 2) розвинути позитивнішу Я-концепцію;
- 3) стати більш самокерованим;
- 4) виробити велику здібність до самосприйняття;
- 5) оволодіти відчуттям контролю;
- 6) розвинути сензитивність до процесу подолання труднощів;
- 7) розвинути внутрішнє джерело оцінки;
- 8) знайти віру в себе.

Основні принципи психолога, які утворюють базис терапевтичних відносин і полегшують реалізацію внутрішніх джерел зростання дитини, – це природність, безумовне ухвалення, розуміння.

Директивна ігрова терапія – це форма, в якій психолог виступає в ролі організатора, керівника психотерапевтичного процесу з ухваленням на себе відповідальності за досягнення цілей психотерапії. Вона базується на теорії соціального навчання, основним завданням є навчання дитини адекватній соціальній поведінці шляхом наслідування (еталону, іншим дітям, педагогові). При цьому афектній стороні дитячої гри не приділяється великої уваги. Психолог структурує хід ігротерапії, визначає поведінку дитини, вимоги співпраці в терапії. Психологічний механізм ідентифікації дозволяє дитині засвоїти необхідні конструктивні позиції і способи поведінки в різних життєвих ситуаціях.

При корекції неконструктивної поведінки у дітей методом директивної ігрової терапії проводиться цикл ігор, які пропонуються дорослим дитині, із стандартним ролевим способом взаємодії між ними. Форма організації корекційних ігор може бути як індивідуальною, так і груповою. При цьому психологом вводиться роль-образ, котрий допомагає дитині подолати свою проблему.

Змішана ігрова терапія – це метод психотерапії, заснований на інтеграції директивної і недирективної ігротерапії. Синтез найбільш вдалих прийомів ігрової терапії різних форм дозволяє за достатньо короткий проміжок часу використовувати різні варіанти ігрових дій з урахуванням індивідуальних можливостей дитини.

У сучасній вітчизняній науці технології використання елементів ігротерапії представлені в дослідженнях А. Захарова, М. Чистякової, М. Вайнер, Р. Широкової, Л. Костіної.

Психолог інклюзивно-ресурсного центру в ході ігротерапії може виконувати різні ролі, зокрема: пасивного спостерігача, партнера і співучасника гри, керівника. Орієнтиром для дорослого здебільшого слугують почуття дитини, а не її поведінка. У процесі ігротерапії він демонструє глибоку віру в особистість дитини, в потенціали її розвитку. До головних функцій психолога, який проводить ігрові заняття належать:

1. Створення атмосфери прийняття дитини.
2. Емоційне співпереживання дитині.
3. Відображення і вербалізація її почуттів і переживань у максимально точній і зрозумілій дитині формі.
4. Забезпечення у процесі ігрових занять умов, що актуалізують досягнення переживання дитиною почуття власної гідності і самоповаги.

Водночас психолог повинен бути обережним і не поспішати з висновками щодо смислу дитячої гри. Ні іграшки, які використовує дитина, ні спосіб їх використання не є достовірним індикатором тієї

сфери, в якій знаходяться проблеми дитини. В багатьох випадках визначальними можуть бути фактори середовища та останні життєві події.

Отже, у загальному вигляді ігротерапія розглядається як провідний метод психокорекційного впливу в роботі з дітьми. Мета ігрової терапії – не змінювати й не «переробляти» дитину, не навчати її спеціальним поведінковим навичкам, а дати можливість «прожити» у грі хвилюючі ситуації при повній підтримці і співпереживанні дорослого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Практика і теорія індивідуальної психології. Москва, 1995.
2. Асмолов Г. По той бік свідомості: методологічні проблеми неklasичної психології. Москва : Сенса, 2002.
3. Василенко І. А. Некоторые особенности общительности младших школьников. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2002. Вип. 11–12. С. 295–298.
4. Кряжева Н. Л. Мир детских эмоций. Дети 5-7 лет. Ярославль : Академия развития, 2010. 208 с.
5. Гавриш Н. В. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ : Альма-Матер, 2006. 368 с.
6. Мартинюк В. Ю. Основи медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи : навчально-методичний посібник / за ред. В. Ю. Мартинюка, С. М. Зінченко. Київ : Інтермед, 2005. 416 с.
7. Загальна психологія. Тексти : у 3 т. / відп. ред. В. В. Півнів ; ред.-укл. Ю. Б. Дормашев, С. А. Капустін. Москва : УМК Психологія ; Генезис, МПСИ, 2001–2006.

Костюкова Наталія Юріївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Актуальність дослідження зумовлена концептуальними засадами реформування початкової освіти (Закон України «Про освіту». Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки), на основі яких висуваються високі вимоги до рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку як передумови успішного опанування програми навчання у початковій школі. Особливої уваги потребують діти із загальним недорозвиненням мовлення, які йдуть до школи.

Однією з головних задач виховання та навчання дітей дошкільного віку є розвиток мовлення. Рідна мова є ключем до пізнання навколишньої дійсності.

Рівень розвитку зв'язного мовлення визначає подальші успіхи дитини при навчанні у школі, її соціальну адаптацію. Володіння рідною мовою – це не лише вміння назвати предмет, але й описати його, не лише правильно побудувати речення, а і вміти розповісти про події чи явища послідовно, образно, змістовно, зв'язно.

Психолого-педагогічні дослідження в корекційній педагогіці показують, що в теперішній час стійка тенденція до збільшення кількості дітей зі складними порушеннями мовленнєвого розвитку. Діти, які мають мовленнєві порушення, мають значні труднощі в оволодінні навичками розповідання та потребують корекційного навчання.

Оволодіння зв'язним мовленням – важлива складова загальної мовленнєвої культури дошкільника. Завдання розвитку зв'язного мовлення посідає одне з провідних місць у загальній системі роботи з розвитку мовлення. Зв'язне мовлення має надзвичайне значення для інтелектуального розвитку та самосвідомості дитини, воно позитивно впливає на формування таких її важливих особистісних рис, як комунікабельність, доброзичливість, креативність, компетентність. На час дошкільця, припадає період інтенсивного розвитку мовлення. Саме тому у цьому віці варто створити максимально ефективні умови для реалізації мовленнєвих потреб дитини. Але, на жаль, саме на цей вік припадає велика кількість порушень мовлення у дітей. Тому батьки і вихователі мають звернути неабияку увагу на ці процеси, підібрати такі корекційні методики, які б допомогли скорегувати існуючі недоліки розвитку мовленнєвої діяльності та попередити труднощі, які можуть виникнути в процесі шкільного навчання.

Зв'язне мовлення відіграє провідну роль у процесі розвитку дитини, має великий вплив на розвиток розумового та естетичного виховання, а також виконує значущу соціальну функцію. Найважливішим на етапі дошкільного дитинства є розвиток зв'язного мовлення, адже дитина для власного особистісного розвитку та успішної соціалізації мусить спілкуватися з тим, хто поруч, тобто стати зрозумілою, переконливою, а також навчити пізнавати світ за допомогою мови і мовлення, розвинути свідоме, у міру своїх можливостей, ставлення до мовної дійсності. Зв'язне висловлювання показує, наскільки дитина володіє словниковим багатством рідної мови, його граматичним ладом, нормами мови; вміє вибірково користуватися найбільш доречними для даного монологічного висловлювання засобами. Розвиток зв'язного монологічного мовлення відбувається поступово разом з розвитком мислення і пов'язано з ускладненням дитячої діяльності і формами спілкування з оточуючими людьми. Аналіз лінгвістичної, психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури, практики роботи ДНЗ показав важливість і необхідність мовленнєвого виховання в дошкільному дитинстві. Саме в цей період проходить активне оволодіння дітьми розмовною мовою, становлення й розвиток усіх сторін мовлення – фонетичної, лексичної, граматичної. Втрачені можливості цього розвитку у подальшому не відновлюються, тому необхідне своєчасне мовленнєве виховання, що включає в себе розвиток інтересу, чуйності й любові до рідного слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
3. Глухов В. П. Основи психолінгвістики : навч. посіб. Москва : АСТ: Астрель, 2010. 358 с.
4. Глухов В. П. Психолінгвістика. Теорія мовної діяльності. Москва : АСТ, 2007. 223 с.
5. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посібник. Луцьк : РВВ «Вежа», 2008. 188 с.
6. Микляева Н. В. Развитие языковой способности у детей 5-6 лет с ОНР. Москва : ТЦ Сфера, 2012. 64 с.
7. Светлова И. Е. Развитие речи ребёнка. Москва : Изд-во ЭКМО-ПРЕСС, 2003. 360 с.

Кравченко Вікторія Павлівна,
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ЛОГОПЕДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Інформаційні технології стають обов'язковою складовою сучасного робочого середовища логопедів. Застосування мережі Інтернет пов'язано з підвищенням професійної компетентності логопедів. Нові інформаційні технології стали перспективним засобом корекційно-розвивальної роботи з дітьми із церебральним паралічем (далі – ЦП).

У роботах учених висвітлюються різноманітні аспекти інноватики освітньої системи та діяльності педагогів. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, дидактичні та методичні

аспекти висвітлюються в працях О. Вітюка, М. Жалдака, О. Жильцова, О. Кукушкіної, В. Кухаренка, Н. Морзе, Т. Олійник, Ю. Рамського, О. Співаковського та ін. Проблеми впровадження інформаційно-комунікативних технологій у корекційній освіті досліджуються вченими Б. Айзенберг, О. Качуровською, О. Кукушкіною, О. Легким, С. Мироною, І. Холковською, М. Шеремет, А. Юдилевич та ін. [1, 2].

При вивченні порушень мовленнєвого розвитку і їх корекції в молодших та старших дошкільників із ЦП використовується комплексний підхід – вивчаються не окремі порушення мовлення, а причини появи дефекту, його ступінь, а також характер ускладнення мовленнєвого порушення. Зазначений підхід дає змогу виділити та диференціювати рівні системних порушень мовлення в дітей з цим порушенням.

Пріоритетом повинен бути учень як особистість, а тому головне в роботі вчителя-логопеда, дефектолога – постійний пошук тих форм і методів корекційної роботи, які б сприяли розвитку правильного мовлення дитини, вихованню культури спілкування. Найголовніше в роботі вчителя-логопеда – повага до дитини як особистості, а не тільки прагнення виправити дефект. Треба пробуджувати інтерес до оволодіння прийомами правильного мовлення, впроваджуючи для цього різні форми і методи роботи.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у логодіагностичну та логокорекційну роботу допомагає розв'язувати завдання як на рівні дитини – здійснювати диференційований підхід до навчання, сприяти активізації мимовільної уваги, формувати позитивну мотивацію до корекційно-педагогічної діяльності, – так і на рівні вчителя-логопеда – оптимізувати, індивідуалізувати процес навчання, створити надійну систему моніторингу корекційної роботи, підвищувати педагогічну кваліфікацію і професійну майстерність. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на логопедичних заняттях розширює можливості роботи з наочним матеріалом, допомагає успішно досягти поставленої мети диференційованої логокорекції [3].

За комп'ютером дитина почуває себе більш дорослою, впевненою, компетентною в інформаційному суспільстві. Ці ігри стимулюють інтерес дитини до навчання. А чим більше дитина прагне займатися, тим ефективніше є заняття і логокорекційна робота.

Отже, будь-яке програмне забезпечення, електронні освітні ресурси, віртуальні освітні середовища тощо, які використовуються в освітньому процесі, повинні проектуватися та розроблятися з огляду на інклюзивні стратегії, щоб бути доступними для використання будь-яким індивідом незалежно від індивідуальних особливостей та обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віндюк П. А. Особливості інклюзивного навчання дітей із церебральним паралічем у загальноосвітній школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48. С. 270–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_48_38 (дата звернення: 06.04.2020).
2. Гаврилюк І. В. Диференційований підхід у логопедичній роботі з дітьми з дитячим церебральним паралічем. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 4. С. 67–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_4_13 (дата звернення: 6.04.2020).
3. Савінова Н. В. Інноватика в логопедії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. Iss. 74. Vol. III (36). С. 51–55.

Кудінова Маргарита Сергіївна,
кандидат психологічних наук,
методист науково-методичного відділу,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Стресостійкість – це комплексна характеристика особистості, що засновується на сукупності вроджених і надбаних психофізіологічних якостей, складається з особистісного та поведінкового компонентів, виражається у здатності витримувати значні інтелектуальні, емоційні та вольові

навантаження, керувати власними емоціями, успішно здійснювати життєдіяльність без шкідливих наслідків для здоров'я [9, с. 48–54], [10, с. 137–143].

У збереженні та підвищенні стресостійкості особистості важливим фактором є активізація та накопичення особистісних ресурсів, що допомагають їй у подоланні негативних наслідків стресових ситуацій.

Стресостійкість особистості складають дві групи ресурсів: зовнішні (соціальні) та внутрішні (особистісні). Внутрішні ресурси диференціюються на три групи: біологічні, особистісні та поведінково-регулятивні. До групи особистісних ресурсів входять особистісний, емоційний, когнітивний та мотиваційно-вольовий компоненти.

Характерологічними складовими особистісного компонента стресостійкості ми визначили самооцінку, саморегуляцію та позитивний образ «Я». Охарактеризуємо їх відповідно до особливостей розвитку особистості у юнацькому віці та особливостей розвитку особистості учнів в умовах інтернатного навчального закладу.

Самооцінка – це оцінка особистістю самої себе, своїх якостей, можливостей та місця серед інших людей [16, с. 178]. Від самооцінки залежать взаємини людини з навколишніми, її критичність, вимогливість до себе, відношення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності й подальший розвиток особистості [7, с. 65–66].

Основною особливістю особистісного розвитку старшокласників є помітний розвиток самооцінки, самосвідомості, що ґрунтується на оцінці власної діяльності й самостійному аналізі [15, с. 118]. У дівчат і юнаків виникає особливе пізнавальне ставлення до себе, яке виявляється у вигляді бажання й уміння аналізувати і оцінювати власні вчинки, а також здатність прийняти точку зору іншої людини, бачити і сприймати світ з інших позицій, ніж власні [15, с. 169].

Н. Божок визначила, що юнаки з низькою самооцінкою мають труднощі з розумінням складної ситуації та її адекватним аналізом. Депресія та навіть схильність до суїциду корелюють з низькою самооцінкою. Особистості з високою самооцінкою краще вирішують особисті та соціальні проблеми, мають високий рівень ефективного виконання завдань та кращу мотивацію до досягнення мети [6, с. 193].

Як зауважує С. Анохіна, адекватна самооцінка сприяє саморегуляції, дозволяє молодій людині оптимально використовувати власний потенціал, підвищує стресостійкість. У ситуації короткочасної дії стресора завищена самооцінка при низьких інших якостях і вміннях може бути проявом механізму протидії стресовим факторам, а занижена дозволяє пристосовуватися до дії стресора без особистісних змін. При тривалій або сильній дії стресора викривлене сприйняття своїх можливостей перетворює стресову ситуацію у невирішену й збільшує дію стресора [2, с. 133].

Необхідно також відмітити, що, на думку А. Андреевої [3, с. 39], О. Церковського [23, с. 12], адекватна самооцінка сприяє підвищенню стресостійкості у складних умовах життєдіяльності, дозволяє оптимально використовувати власний потенціал, сприяє саморегуляції [2, с. 133]. Натомість, підкреслює О. Чернецька низька самооцінка знижує опірність стресу [24, с. 125].

Отже, доцільно враховувати особливості самооцінки юнаків як ресурсу стресостійкості, оскільки самооцінка є необхідною умовою формування зазначеного феномену.

Характеризуючи самооцінку учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів звернемось до робіт Т. Аксьоненко, Т. Бондаренко, О. Вакуленко, Р. Карпушевської, Н. Комарової, О. Кузьміної, А. Наточія, В. Старцевої, О. Сосонної.

Т. Бондаренко, О. Вакуленко, Н. Комарова зазначають, що самооцінка старшокласника – учня загальноосвітньої школи-інтернату, здійснюється шляхом порівняння ідеального «Я» з реальним. Але ідеальне «Я» ще не стійке і може бути випадковим, а реальне «Я» ще не оцінене самою особистістю [4, с. 83]. На думку Р. Карпушевської під час навчання в закладі інтернатного типу в учнів може сформуватися негативне ставлення до себе, розвинути закомплексованість, невпевненість у собі [8, с. 402]. Т. Аксьоненко [1, с. 36], О. Кузьміна [11, с. 191], А. Наточій [13, с. 91] додають, що відчуття власної неповноцінності, невпевненість у собі, неадекватна (занижена) самооцінка – найбільш типові характеристики учнів інтернатних закладів.

Юнацький вік є сензитивним для розвитку свідомої саморегуляції та самоконтролю власної поведінки. На основі саморегуляції розвивається вміння керувати собою відповідно до реалізації

поставленої мети, вдосконалюється вміння спрямовувати свою поведінку відповідно до вимог життя та професійних і учбових задач. У той же час існують вікові особливості, що ускладнюють формування усвідомлених форм саморегуляції. До них відносяться: розмитість меж реального та можливого – юнаки сповнені уявленнями про себе та про оточуючий світ, які необхідно ще апробувати; цілі, що висуюються у цей період, не завжди обґрунтовані реальними можливостями; недостатні самостійність та готовність до реалізації своїх життєвих планів; не завжди адекватними є уявлення про достоїнства та недоліки; недостатньо розвинена особистісна відповідальність за власний вибір та рішення [17, с. 87–88].

У старшокласників помітно зростають сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль та саморегуляція [15, с. 118–119]. Важливою слід вважати думку С. Анохіної, яка зазначає, що для стресостійких учнів характерні конструктивні засоби подолання стресу, що базуються на механізмах регуляції і саморегуляції [2, с. 136]. Однак, А. Наточій зазначає, що у учнів шкіл-інтернатів здебільшого спостерігаються низькі показники самоконтролю і саморегуляції [12, с. 101].

Саме у ранньому юнацькому віці головним новоутворенням є відкриття власного «Я» (Я-концепція (образ «Я») – відносно стійка усвідомлювана система уявлень та ставлень індивіда до самого себе [16, с. 294]), усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей, розвиток рефлексії. Значної ваги у свідомості старшокласників набуває усвідомлення ними тих якостей людей, що їх оточують, і своїх власних, які зумовлюють людські взаємини [11, с. 199–200]. У старшокласників образ «Я» залежить у великій мірі від успішності їх діяльності і характеру взаємовідносин з оточуючими, старшими і однолітками. Водночас важливе значення в цей час продовжує відігравати зовнішність. У юнаків і дівчат джерелом тривоги, окрім конституційних особливостей організму, є зріст, вага, шкіра [15, с. 169].

За І. Бехом, у юнацькому віці негативна «Я-концепція» окреслюється недостатньою розрізненістю елементів образу «Я» і когнітивною простотою; обмеженістю лише формально-функціональними ознаками (ставлення до навчання, успішність тощо); критичною неузгодженістю між «Я-реальним» і «Я-ідеальним»; суперечливістю образу «Я», високою його мінливістю і ситуативністю; заниженою самооцінкою; низьким рівнем самоповаги; «комплексом неповноцінності»; очікуванням на переважно негативне оцінювання оточуючих; емоційною нестабільністю [5, с. 34].

О. Сідун узагальнює, що юнаки і дівчата з позитивним образом «Я» відрізняються високою (здебільшого адекватною) самооцінкою; високим рівнем самоповаги та аутосимпатії. У юнацькому віці особистість здебільшого очікує на схвальне ставлення до себе з боку авторитетних осіб. Для особистості в цьому віці притаманна висока активізація особистісного самовдосконалення, здатність до вольової дії щодо подолання вад власного образу «Я»; домінування інтернальних (внутрішніх) тенденцій локусу-контролю [18, с. 67].

У науковому доробку С. Богданова сказано: «Чим багатша Я-концепція особистості, і чим вона позитивніша, тим краще особистість знає і розуміє, хто вона така, і тим краще вона може впоратися з труднощами, що виникають у взаємодії з людьми» [14, с. 60].

Досліджуючи психологічні особливості стресостійкості, В. Степаненко вважає, що при позитивному образі «Я» стресостійкість є більш високою [20, с. 279]. Х. Стельмахук уточнює, що при несформованій Я-концепції рівень стресостійкості знижується [19, с. 91].

Цікавими для нас стосовно аналізу Я-концепції старшокласників інтернатних закладів є висновки, зроблені Л. Канішевською [21, с. 20] про те, що сімейна депривація, яку зазнали діти, гальмує перебіг особистісного становлення, ускладнює процес позитивного самоставлення, дисгармонізує образ «Я» та позначається на формуванні позитивної Я-концепції.

Дослідивши особистісний компонент стресостійкості та його складові, можемо підсумувати:

1. У юнацькому віці головним новоутворенням є відкриття власного «Я». Особливістю особистісного розвитку є помітний розвиток самооцінки, що ґрунтується на оцінці власної діяльності і самостійному аналізі. Активно розвивається свідома саморегуляція та самоконтроль поведінки.

2. Високому рівню стресостійкості сприяють адекватна самооцінка, сформовані механізми регуляції і саморегуляції, позитивний образ «Я».

3. Натомість, для старшокласників інтернатних закладів є характерною невпевненість у собі, занижена самооцінка, низькі показники самоконтролю і саморегуляції, негативний образ «Я» та несформована Я-концепція.

Таким чином спостерігається невідповідність між необхідним ресурсним мінімумом стресостійкості та особистісними ресурсами, які сформовані в учнів старших класів загальноосвітніх інтернатних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксененко Т. А. Педагогические условия социализации воспитанников школы-интерната : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Пензенский государственный педагогический университет имени В. Г. Белинского. Пенза, 2002. 139 с.
2. Андреева А. А. Инновационная диагностика измерения стрессоустойчивости студентов в процессе модульно-рейтинговой системы контроля обучения. *Вестник ТГУ*. 2008. Вып. 11 (67). С. 55–64.
3. Андреева А. А. Стрессоустойчивость как фактор развития позитивного отношения к учебной деятельности у студентов : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина. Тамбов, 2009. 155 с.
4. Бондаренко Т. В., Вакуленко О. В., Комарова Н. М. Методичні рекомендації для соціальних працівників щодо соціального супроводу випускників соціальних закладів (зокрема інтернатних). Київ : Держсоцслужба, 2006. 168 с.
5. Бех І. Д. Образ «Я» як мета формування і розвитку особистості. *Педагогіка та психологія*. 1998. № 2. С. 30–40.
6. Божок Н. Психологічні особливості юнацького віку та їх вплив на формування фрустраційної толерантності майбутнього фахівця. *Психологія особистості*. 2013. № 1 (4). С. 187–194.
7. Бохонкова Ю. О. Вплив самооцінки особистості на її адаптацію до стресової ситуації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. № 2 (31). С. 61–67.
8. Карпушевська Р. Л. Особливості виховання самостійності у старших підлітків в умовах закладу інтернатного типу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2009. № 13. С. 399–406.
9. Кудінова М. С. Концепт стресостійкості у сучасному психологічному дискурсі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон : Херсонський державний університет, 2016. № 6 (25). С. 48–54.
10. Кудінова М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стресостійкість». *Молодий вчений : науковий журнал*. Херсон : видавничий дім «Гельветика», 2019. № 3 (67). С. 137–143.
11. Кузьміна О. В. Теоретико-методичні засади формування життєвої компетентності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 571 с.
12. Наточій А. М. Загальноосвітні школи-інтернати у сучасному освітньому просторі України. *Наукові праці. Педагогічні науки*. 1999. Том 50. Випуск 37. С. 99–104.
13. Наточій А. М. Теоретичні основи виховання моральних і соціальних цінностей у підлітків сучасних загальноосвітніх шкіл-інтернатів України. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2014. № 19. Р. 90–93.
14. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / С. О. Богданов та ін. ; заг. ред.: В. М. Чернобровкін, В. Г. Панок. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с.
15. Підготовка учнів інтернатних закладів до життєдіяльності у відкритому суспільстві : навч.-метод. посібник / Л. В. Канішевська, Л. В. Кузьменко, С. О. Свириденко та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 336 с.
16. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
17. Сидоренко Н. І. Розвиток саморегуляції в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психологічної підготовки в системі вищої школи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29 квітня 2005 р.)*. Одеса : Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2005. С. 87–92.

18. Сідун О. Ю. Сугестивність як детермінанта узалежнених форм поведінки в юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 270 с.

19. Стельмашук Х. Р. Особливості самоставлення та міжособистісної взаємодії у дітей-сиріт, що виховуються в закладах інтернатного типу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. № 4 (том 1). С. 91–96.

20. Степаненко В. В. Психологічні особливості стресостійкості студентів. *Актуальні питання сучасної психології*: збірник наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. Т. 1. С. 276–282.

21. Формування цінностей сімейного життя у вихованців закладів інтернатного типу : монографія / Л. В. Канішевська та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 222 с.

22. Церковский А. Л. Современные взгляды на проблему стрессоустойчивости. *Вестник ВГМУ*. 2011. Том 10. № 1. С. 6–19.

23. Чернецкая О. Г. Из опыта коррекции психофизиологической саморегуляции стрессоустойчивости личности подростка. *Наука и современность – 2010*: материалы V Международной научно-практической конференции. URL: http://dev.zrns.ru/2konf_arhiv_ns5_2.html (дата обращения: 21.01.2019).

Кузьменко Олександра Іванівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Турубарова А. В.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СТАН РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ

Дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) неможливо не помітити, оскільки вони різко виділяються на фоні однолітків своєю поведінкою. Однією зі специфічних рис такої поведінки є надмірна активність дитини, зайва рухливість, метушливість, неможливість тривалого запам'ятовування.

Проблемі вивчення пам'яті дітей молодшого шкільного віку з синдромом дефіциту уваги і гіперактивності присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених (О. Халецька, Л. Виготський, М. Ковальов, М. Заваденко, В. Кащенко, Л. Журба, Д. Ісаєва, А. Запорожець, С. Клементс, Л. Бадалян, Л. Журкова, М. Заваденко, О. Романчук, Є. Суковський, І. Марценківський, А. Єськова, В. Синьов, М. Федоренко, О. Тохтамиш, Б. Мастюкова, Л. Ясюкова та ін.), які свідчать, що кількість учнів із вираженими складнощами в розвитку когнітивної сфери в останні роки помітно зростає. На сьогодні спеціальні дослідження, стосовно вивчення питання розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності проводилось мало.

Як зазначає, М. Федоренко пам'ять у дітей з СДУГ може бути в нормі, але через виняткову нестійкості уваги спостерігаються «прогалини в добре засвоєному матеріалі». Розлади короточасної пам'яті можуть виявлятися у зменшенні обсягу запам'ятовування, підвищеного гальмування сторонніми подразниками, уповільненому запам'ятовуванні. У цьому віці починають звертати на себе увагу порушення мовлення [7].

Будь-який психічний процес може бути повноцінно розвинений лише за умови сформованості уваги. Л. Виготський писав, що направлена увага відіграє величезну роль для процесів пам'яті, абстракції, мислення, мотивації, направленої активності [4].

Цікавими є дослідження В. Красова, в якому гіперактивна поведінка представлена сполученням власне рухового розгальмування, підвищеної відволікаємості, тобто порушень уваги, пам'яті та емоційно-вольових розладів.

С. Клементс у 1966 році зазначав, що захворювання дітей з середнім чи близьким до середнього інтелектуальним рівнем, з порушенням поведінки від легкого до вираженого ступеня в поєднанні з мінімальними відхиленнями в центральній нервовій системі, які можуть характеризуватися різноманітними поєднаннями порушень мовлення, пам'яті, контролю уваги, рухових функцій [2].

А. Єськова виокремила що синдром гіперактивності є порушенням саморегуляції, для якого характерна зміна когнітивної функції, дефіцит уваги та гальмування, а також порушення пам'яті та виконавчих функцій [3].

О. Тохтамиш вважає, що починати діагностику слід із чотирьох років, коли в дітей можна ідентифікувати перші ознаки гіперактивної поведінки, перш за все в психомоторній сфері: недостатній розвиток тонкої моторики, труднощі при виконанні дій, що вимагають автоматизму й координації рухів, порушення вищих психічних функцій (пам'ять, увага, мислення, уява та інше) [6].

М. Заваденко, Л. Журба, М. Лохов, Ю. Фесенко, О. Фесенко наголошують на необхідності враховувати те, що при даній патології має місце затримка темпу розвитку функціональних систем мозку, що забезпечують такі складні інтегративні функції, як мовлення, увага, пам'ять, мислення, сприймання [4].

Розвиток пізнавальних процесів дітей шкільного віку з синдромом гіперактивності вивчала О. Халецька [8]. Вона здійснювала нейропсихологічне вивчення когнітивного та рухового розвитку дітей з синдромом гіперактивності й виявляла на його основі параметри порушення вищих психічних функцій при даному синдромі.

Когнітивні процеси дітей з синдромом гіперактивності можуть знаходитися на рівні норми або субнорми, але навіть в такому випадку вони зазнають значних труднощів у навчанні й соціальній адаптації, зазначає І. Петрюк. Такі діти не можуть швидко запам'ятовувати та довго концентрувати увагу [5].

У публікаціях Є. Госпарової дана аналогічна характеристика дітей названа автором «шустриками». Яскраво виражений «шустрик» – це непосидюча, невгамовна, рухлива гіперактивна дитина, її важко привчити до порядку, їй із труднощами вдається будь-яка діяльність, що сковує її активність. Ця дитина не здатна виконати завдання, результат якого невидний відразу. Таким дітям важко утримати образ мети. Ціль міняється кілька раз під час діяльності. Діти не можуть утримати в пам'яті певну послідовність діяльності, тому що вона для них внутрішньо неструктурована, а звідси – безладні випадкові відволікання [1].

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічну та логопедичну літературу з питання особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, аналіз наявних досліджень показав, що в більшості випадків дослідження присвячені розвитку когнітивної сфери і акцент робиться саме на увазі, а не на пам'яті. Данні результати щодо стану розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності в подальшому дозволить скласти методичні рекомендації батькам щодо покращення психологічного мікроклімату в сім'ї з метою створення сприятливих умов для розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаспарова Е. М. Особенности работы педагогов, психологов с трудными детьми и их родителями. Москва, 2010. 34 с.
2. Гуцало Е. У. Психологічна допомога гіперактивним дітям. Херсон, 2011. 80 с.
3. Єськова А. О. Психологічні особливості виявлення та подолання гіперактивності у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Слов'янськ, 2014. 248 с.
4. Заваденко Н. Н. Гіперактивність і дефіцит уваги в дитячому віці. Москва, 2011. 89 с.
5. Петрюк І. І. Гіперактивність та дефіцит уваги в дитячому віці як фактор шкільної дезадаптації. Чернівці, 2015. 34 с.

6. Тохтамиш О. М. Дитяча гіперактивність: виникнення, розвиток, методи психосоціальної допомоги. Київ, 2016. 156 с.
7. Федоренко М. В. Психодіагностика та психокорекція синдрому гіперактивності у дітей шкільного віку. Київ, 2015. 285 с.
8. Халецкая О. В. Минимальная дисфункция мозга в детском возрасте. Москва, 2011. 129 с.

Купчишина Валентина Чеславівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри психології та морально-психологічного забезпечення,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що в Україні повинен забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Сучасна школа стоїть перед історичними запитами XXI століття, а саме мова йде про формування людини з новим типом мислення, моделлю поведінки, новою свідомістю, новим підходом до життя та новим розумінням свого місця в суспільстві, в житті, професії.

Нова українська школа – це школа, яка переходить від трансляції і відтворення знань до формування компетентностей як комбінації знань, умінь і ставлень, необхідних сучасній людині у XXI столітті. Як відмічає В. Кузь, місією Нової школи є допомога у розкритті та розвитку здібностей, талантів та можливостей всіх, хто здобуває освіту, на основі партнерських стосунків [2, с. 21]. Ще починаючи з початкової школи слід вчити дітей впродовж життя вирішувати чотири завдання – це «чотири стовпи освіти»: навчитися пізнавати, навчатися працювати, навчатися співіснувати і навчатися жити [1, с. 74–75].

Інтеграція України у світовий простір висуває все нові виклики щодо реформування вітчизняної освіти на всіх рівнях, пошуку нових ефективних шляхів підвищення надання освітніх послуг та розроблення інноваційних технологій в освіті.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 року № 40-IV під інноваціями слід розуміти новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Інвенція – це ідея, пропозиція або проект, які після опрацювання стануть інновацією. Більшість науковців під інноваціями розуміють ідею, новітній продукт у всіх сферах життєдіяльності людини, основою якого є досягнення науки і передового досвіду. Інновації також виступають кінцевим результатом інноваційної діяльності.

Розвитку інноваційної діяльності в освітній сфері були присвячені наукові розробки А. Артикуца, І. Беха, М. Бургіна, Л. Ващенко, Г. Герасимова, І. Дичковської, А. Ніколса, А. Хуторського та ін.

Сучасні проблемні питання щодо інновацій в освіті присвятили такі науковці як Т. Батюта (предмет вивчення – інноваційні освітні технології в контексті євроінтеграції), О. Дубасенюк (предмет вивчення – інноваційні навчальні технології як основа модернізації університетської освіти), Н. Мединець (предмет дослідження – інноваційні програми і проекти, нові освітні навчальні технології в системі освіти України), Т. Яровенко (уточнено трактування категорії «інновації в освіті»; розробка та обґрунтування авторського підходу щодо системної кваліфікації освітніх інновацій за факторами, що включають їхні рівні, властивості та характеристики) та інші.

Відповідно на сьогоднішній день в Україні відбувається радикальна зміна поглядів на освіту дорослих. Якщо у середині XX ст. переважала компенсаційно-адаптаційна функція (функція освіти дорослих, яка полягала в усуненні недоліків і прогалин раніше здобутих знань), то в останніх

десятиліттях XX ст. ця функція набула інтегрального характеру (через технічні та соціальні перетворення та посилення динаміки процесів і явищ навколишнього світу). Почав формуватися новий підхід до освіти дорослих як до сфери можливостей у працевлаштуванні, зміни професій тощо. Найголовнішою стала вимога «навчитися вчитися». Освіта дорослих на сьогодні є однією з важливих теоретичних та практичних проблем, перегляд публікацій із якої свідчить про найрізноманітнішу спрямованість і масштабність дослідницьких пошуків [3, с. 5].

Підвищення якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти є одним з найголовніших завдань, які поставлені перед вищою освітою. Досягнення освітньої галузі, інформатизація освіти дорослих спонукали до створення в країні нових інноваційних технологій, які б змогли забезпечити інтенсифікацію, підвищення ефективності та якості надання освітніх послуг, сприяння формуванню відкритої освітньої системи для навчання упродовж життя, розвиток інтеграції предметних галузей знань, творчого потенціалу здобувачів вищої освіти, їх здібностей до комунікативних дій, формування їх експериментально-дослідницької та інформаційної культури, підготовка конкурентоспроможного на ринку праці фахівця [3, с. 226].

Все це можливо за умови, що буде належно сформована мотивація здобувачів вищої освіти, а саме умови для оволодіння необхідними знаннями за свідомо обраним фахом підготовки фахівця; постійне підвищення рівня їх професійної компетентності та активності через формування вміння організовувати себе, своє оточення; вміло застосовувати отримані знання, досвід у професійній діяльності; уміти застосовувати отриману інформацію для активного пошуку щодо особистісного росту, розширення світогляду; створення позитивної психологічної атмосфери; профілактика та турбота про психічне здоров'я тощо.

У наш час інформація, а також можливість її швидкого знаходження, засвоєння та використання, набуває значення головного ресурсу результативності у різних сферах життєдіяльності людини. Поняття «інформаційне суспільство» активно використовується як характеристика постіндустріального рівня розвитку. Але сьогодні науковці вважають, що інформаційне суспільство входить у свою наступну стадію, а саме еру розуму. За словами В. Вернадського, у такому суспільстві знання і духовні цінності мають визначати національне багатство країни. Нова стадія інформаційного суспільства отримала назву «смарт», що в перекладі означає «інтелектуальний», «розумний». Головною особливістю, яка трансформує освіту на даній стадії, є комунікаційні технології колективної діяльності або смарт-технології. Використання електронних та комунікаційних технологій робить освіту не тільки більш гнучкою, але й відповідно більш масовою та ефективною. Електронні технології дають змогу надати освіті індивідуалізованого характеру при збереженні колективності навчання, мислення та творчості [3, с. 214].

Застосування інновацій та інноваційних технологій в професійній підготовці здобувачів вищої освіти, сприятиме тому, що здобувач вищої освіти буде мати більше можливостей для прояву своєї активності через пошук навчальної інформації, зможе краще познайомитися з передовим досвідом і взяти для себе необхідне для свого фаху; відчуючи себе самостійним суб'єктом, який співвідносить свої цілі навчання з власними практичними потребами, життєвими цілями та перспективами, зможе обрати оптимальні форми оволодіння навчальним матеріалом завдяки різним формам та засобам навчання.

Отже, інновації та інформаційні технології в освітній галузі на сьогодні стають найважливішим фактором формування високоосвічених фахівців, які здатні використовувати сучасні технології, встановлювати комунікаційні зв'язки та діяти колективно, і рухатися вперед шляхами індивідуальних творчих маршрутів за рахунок постійного навчання упродовж життя при збільшенні долі інноваційності праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кронбергская декларация о будущем процессе приобретения и передачи знаний. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 9. С. 74–75.

2. Кузь В. Г. Нова українська школа за концепцією розвитку освіти на період 2015-2025 рр. *Педагогіка і психологія*. Київ : Педагогічна преса, 2017. Вип. 1 (94). С. 21.

3. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози : колективна монографія / за ред. А. Василіук, А. Стоговського. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 248 с.

Кучерак Ірина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти та інноваційних технологій,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Зважаючи на стрімкість змін в усіх сферах суспільного життя, зростання потреби у якісній та доступній освіті, а також враховуючи складність структури мовних порушень, актуалізується необхідність активного впровадження у роботі учителя-логопеда інформаційних технологій як дієвого інструменту оптимізації навчання та підвищення якості освіти загалом.

Активне застосування у логокорекційний та логодіагностичний процес інформаційних технологій дозволяє ефективно вирішувати різноманітні завдання, оптимізувати процес навчання, а також сприяти розвитку мотивації та активізації мимовільної уваги [2; 3].

Незважаючи на наявність ґрунтовних наукових розвідок, що стосуються питань впровадження інформаційних технологій у роботі учителя-логопеда (Б. Айзенберг, О. Кукушкіна, О. Легкий, С. Миронова, М. Шеремет, А. Юдилевич та ін.), питання практичного використання сучасного програмного забезпечення розроблені недостатньо. Означене визначило необхідність проведення даного дослідження.

Мовні порушення вирізняються складністю структури. Водночас, логопедична робота вимагає системності та планованості. Впровадження інформаційних технологій дозволяє розв'язувати завдання не лише на рівні учителя-логопеда (моніторинг здійсненої роботи, створення умов для аналізу динаміки змін, ведення документації, створення дидактичного матеріалу), а й учня [1; 4; 5].

Зокрема, останні можна розділити на декілька категорій, враховуючи дидактичну складову. Таким чином, виокремлюємо програмне забезпечення, спрямоване на:

- розвиток окремих психічних функцій (слухове та зорове сприйняття, увага, пам'ять, тощо);
- вирішення комплексних завдань (корекція звуковимовлення, розвиток слуху та мовлення);
- навчання різних груп дітей, враховуючи рівні порушень мовленнєвого розвитку.

Окрему групу складають програми та додатки, які використовують для навчання майбутніх учителів-логопедів, а також ті, які можуть застосовувати батьки. Деякі елементи логопедичних занять мають місце у програмах, спрямованих на підготовку дітей до школи: «Розвиток мовлення», «Пишемо АБВ», «Увага і логіка» та інші.

Багатьма розробниками програмне забезпечення та додатки позиціонуються як спеціалізовані програми, проте не всі є доступними для практичного впровадження. Поміж типових причин такої ситуації:

- відсутність україномовної версії («Ігри для тигри», «Баба Яга навчається читати»);
- висока вартість ліцензій («Дельфа», «Видима мова», «Живий звук»);
- відсутність адаптації до специфіки роботи учителя-логопеда, що, в свою чергу, посилює вимоги до цифрової грамотності («Робоче місце логопеда»);
- недостатня кількість методичних рекомендацій, приймаючи до уваги доцільність виконання конкретних завдань.

Чимало додатків представлені у відкритому доступі для смартфонів на платформі Андроїд («Домашній логопед для дітей», «Уроки логопеда», «Логопедичні вправи», «Language and Cognitive Therapy for Children», «Speech therapy for kids and babies». Проте, вони у переважній більшості є тренажерами, спрямованими на формування окремих навичок та поєднують розрізнені серії окремих завдань, які не завжди відповідають певним психолого-педагогічним вимогам. У такому разі цілком логічним постає питання щодо можливості їх впровадження у комплексній роботі.

Інформаційні технології у роботі сучасного учителя-логопеда значно розширюють інструментарій ефективних засобів навчання. Оскільки вирізняються своєю інформаційною ємністю, багатофункціональністю, мобільністю застосування. Проте не є альтернативою роботи педагога. Інформаційні технології лише доповнює її та підвищують результативність.

Означене дослідження не претендує на завершеність та може бути продовжене у наступних напрямках. Зокрема, у розробленні методичних рекомендацій щодо впровадження інформаційних технологій, враховуючи особливості дітей певного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю : тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). Київ : Університет «Україна», 2017. Частина 1. 355 с.

2. Савінова Н. В. Сучасні проблеми і тенденції розвитку логопедії як науки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 27. С. 184–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_27_40 (дата звернення: 30.04.2020).

3. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ФОП Тарнашинський О. В., 2017. Вип. 48. 214 с.

4. Кислякова М., Быцай А., Боштовенко Е. Обзор компьютерных программ для логопеда. *Ученые заметки ТОГУ*. 2016. Том 7. № 4. С. 499–503.

5. Чемоданова Н. В. Использование информационно-компьютерных технологий в работе учителя-логопеда. *Оториноларингология в Беларуси* : спецвыпуск. 2011. С. 25–29.

Кучерак Вікторія Ігорівна,
студентка 4 курсу спеціальності Менеджмент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна
Науковий керівник – **Галюк І. Б.**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕОБХІДНІ УМОВИ

Сьогоднішній етап розвитку людства та економічних відносин все частіше називають інформаційним, оскільки зросла доступність інформаційних ресурсів, з однієї сторони, та значно збільшилась потреба у них, з іншого боку. Розвиток інформаційних технологій змушує нас не зупинятися у процесі пізнання нових знань, вивченні нових технологій комунікування.

Сучасна людина не може залишатися осторонь процесів еволюції у сфері комунікацій. Думку про необхідність опановування нових технологій висловив свого часу Білл Гейтс: «Той, хто досконало володіє електронною поштою, у двадцять першому сторіччі стане мільйонером» [1, с. 41]. На сьогодні не достатньо вміти користуватися лише електронною поштою. Необхідними стають знання роботи в он-лайн режимі, використання альтернативних способів передачі інформації тощо.

Інформатизація увійшла практично в усі області людської діяльності. Освіта теж не залишається осторонь і сміливо застосовує можливості дистанційного навчання.

На порталі studway.com.ua [2] дуже влучно описано зміст і мету дистанційного навчання: «Дистанційне навчання – це можливість навчатися і здобувати знання віддалено від закладу освіти в будь-який зручний для студента час. Основна мета дистанційного навчання – надати якісні освітні послуги, застосовуючи сучасні технології».

Дистанційна освіта стала хорошою можливістю для багатьох бажаючих навчатися у обраному вузі не прив'язуючись до необхідності долати великі відстані. Відтак, можна стверджувати, що освітній процес став доступнішим і зручнішим.

Звичайно, дистанціювання у процесі навчання має певні особливості та вимагає визначених умов для забезпечення ефективного результату.

Класичний метод освітнього процесу, в якому викладач і студент спілкуються в аудиторії, звичайно, є найкращим способом комунікації. Однак, нова генерація студентів – це діти з новим сприйняттям реальності та можливостей інформаційних технологій. Для більшості з них електронна книга є кращою альтернативою паперовій.

За аналізом опитування студентів, які під час карантину змушені були перейти із традиційної системи навчання на дистанційну, початкові побоювання втрати особистісного контакту з викладачем пройшли вже за перший тиждень навчання. Студентство позитивно оцінило новий формат роботи і виклад навчального матеріалу у вигляді вебінарів знайшов схвалення. До того ж, важливим плюсом відмічено економію часу на дорогу [3].

З огляду на це, можна говорити про суттєві переваги дистанційного навчання, які полягають в наступному.

Насамперед, це – зручність у часі і просторі для ознайомлення з навчальними матеріалами, представленими у мережі.

Відсутність особистісного контакту для окремих студентів теж є вагомою перевагою з огляду на психологічні бар'єри у спілкуванні.

Робота у дистанційному форматі спонукає до опановування нових технологій і, як наслідок, отримання нових знань. Вагомою перевагою є можливість поєднання навчання і роботи.

Однак, не можна не згадати про недоліки, які можуть мати місце у дистанційному освітньому процесі.

В першу чергу, слід відмітити, що не усі дисципліни однаково придатні для вивчення онлайн. Для прикладу, навчання навикам ділового спілкування є ефективнішим при особистісному контакті викладача і аудиторії. На наш погляд, передача знань у такому форматі є більш наглядна, забезпечує інтерактивний зв'язок викладача і студента.

Ще одним важливим моментом є те, що для отримання хорошого результату в процесі дистанційної освіти студент повинен бути мотивованим, а це не завжди просто. Мотивація і самодисципліна в даному випадку є основними компонентами успіху.

Не можна не згадати і про те, що можливою перешкодою в окремих випадках можуть бути проблеми з інтернетом, роботою навчальної платформи тощо. Звісно, повинне бути і забезпечення необхідною технікою, яка дозволяє комунікувати.

На фоні наведених переваг і недоліків можна зробити певні висновки. Дистанційна освіта дає більше свободи вибору часу і місця навчання, але знеособлює даний процес, зводячи його, у більшій мірі, до спілкування з комп'ютером. На наш погляд, робота в аудиторії залишається більш ефективним способом передачі знань.

Однак, хорошим варіантом є поєднання класичної версії навчання, наприклад, для викладення і пояснення нового матеріалу, із дистанційною формою для домашнього закріплення отриманої інформації. Такий підхід може забезпечити зручність використання часу та ефективність роботи як для студента, так і для викладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Величко О., Янковська Т. Ефективна комунікація: посібник для працівників апарату суду. Київ, 2010. 120 с.
2. Дистанційна освіта в Україні: навчання у стилі digital nomads. URL: <https://studway.com.ua/distanciyna-osvita/> (дата звернення: 18.04.2020).
3. Що відбувається з освітою в умовах карантину? URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194213_shcho-vdbuvatsya-z-osvtoyu-v-umovakh-karantinu (дата звернення 05.04.2020).

Кучеренко Богдана Петрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бессараб А. О.,**
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ

Останніми роками значно зросла кількість дітей з інтелектуальним порушенням. Для таких дітей характерна значна неоднорідність порушених і збережених ланок психічної діяльності, а також яскраво виражена нерівномірність формування різних сторін психічної діяльності.

Як свідчать результати численних клінічних та психолого-педагогічних досліджень, значне місце в структурі дефекту розумової діяльності при цьому порушенні розвитку належить порушенням пам'яті.

Навчання дітей з порушенням інтелекту більшою мірою спирається на процеси пам'яті, які забезпечують їм одержання нових відомостей, дають можливість опановувати різні галузі знань. Пам'ять полягає у фіксації, збереженні й подальшому впізнаванні або відтворенні того, що було в людини в минулому досвіді.

Процеси пам'яті дітей з порушенням інтелекту мають багато особливостей, що й зумовлює виникнення певних проблем у навчанні таких дітей.

Щоб зрозуміти, як впливає на розвиток дітей з порушенням інтелекту оперативна пам'ять, потрібно проаналізувати поняття оперативної пам'яті з різних поглядів.

В одному з видань подано таке визначення: «*оперативна пам'ять* обслуговує безпосередньо здійснювані людиною дії або операції. Коли людина виконує якусь складну діяльність, то й робить це по частинах (одна дія за іншою). При цьому в пам'яті утримуються деякі проміжні цілі й результати. Зберігання інформації відбувається в діапазоні від декількох секунд до декількох днів. Термін зберігання розрахований на вирішення поставленого завдання. Після чого інформація може бути стерта з оперативної пам'яті» [1, с. 357].

Оперативна пам'ять має дві складові: матеріал короткочасної пам'яті, що надійшов з навколишнього світу в цей момент, і матеріал, що стосується виконання цієї дії та надійшов з довготривалої пам'яті. За тривалістю зберігання інформації та своїми властивостями цей вид пам'яті посідає проміжне становище між короткочасною й довготривалою пам'яттю [1, с. 357].

В одному із джерел про оперативну пам'ять зазначено: «При переході інформації з короткочасної пам'яті в довготривалу відбувається її подальша обробка. Інформація набуває форми, в якій вона може бути успішно привласнена суб'єктом діяльності. Співвідношення між короткочасною, оперативною та довготривалою видами пам'яті залежить від завдань, що вирішує суб'єкт цієї діяльності, і від структури самої діяльності. В одних випадках провідне місце належить короткочасній пам'яті, в інших – довготривалій. Істотну роль в оперативній пам'яті можуть відігравати не тільки процеси запам'ятовування інформації, а й процеси її скидання, тобто виключення інформації з пам'яті» [3, с. 357].

У підручнику «Загальна психологія» за редакцією С. Максименка подано таке визначення: «Оперативною, називається пам'ять, яка забезпечує запам'ятовування і відтворення оперативної інформації, потрібної для використання в поточній діяльності. Наприклад, утримання в думці проміжних числових результатів при виконанні складних обчислювальних дій. Виконавши свою функцію, така інформація може забуватися» [2, с. 302].

Оперативна пам'ять молодших школярів з інтелектуальним порушенням має певні особливості.

Діти з порушенням інтелекту засвоюють нову інформацію дуже повільно, частіше лише після багаторазового повторення, швидко забувають сприйняте і, головне, не вміють вчасно скористатися набутими знаннями та вміннями на практиці. Обсяг запам'ятовуваного матеріалу учнями спеціальної школи істотно менше, ніж у їхніх однолітків із нормативним розвитком. Точність і міцність запам'ятовування учнями і словесного, і наочного матеріалу низька.

Продуктивність відтворення матеріалу, що запам'ятовується, залежить від ступеня його конкретності. Конкретний матеріал (предмети) запам'ятовується краще. Точність і міцність ненавмисного запам'ятовування в учнів з порушенням інтелекту значно нижче, ніж у їх нормальних однолітків. Довільне запам'ятовування формується пізніше, ніж у нормальних однолітків, при цьому перевага навмисного запам'ятовування в молодших школярів з порушеннями інтелекту виражено не так яскраво, як у школярів з нормальним інтелектом.

Завдання запам'ятати матеріал мало сприяє поліпшенню якості запам'ятовування.

Короточасна пам'ять дітей, які відстають у розумовому розвитку, характеризується рядом своєрідних рис. Так, Н. Елліс (1963) відзначав, що неадекватні труднощі в дітей з порушенням інтелекту в деяких життєвих ситуаціях пов'язані з нездатністю зберігати інформацію понад дуже короткий проміжок часу. У спеціальній літературі наведено дані про особливості цього виду пам'яті в дітей з порушеннями інтелекту. Зокрема, відзначається зниження обсягу пам'яті, повільне наростання продуктивності запам'ятовування при повторних пред'явленнях матеріалу, порушення порядку відтворення словесних і цифрових рядів.

Експериментальне вивчення особливостей розвитку оперативної пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальним порушенням дає можливість зазначити, що в більшості дітей спостерігається низький рівень сформованості оперативної пам'яті.

Дослідження зорової та слухової оперативної пам'яті випробовуваних показує, що дітям з інтелектуальним порушенням властиве переважання зорової оперативної пам'яті над слуховою.

В цілому відзначається низький пізнавальний інтерес учнів з порушенням інтелекту до запам'ятовування матеріалу, особливо до того, що вимагає механічного заучування і задіяння слухового сприйняття.

За результатами обстеження отримані такі дані: в учнів є дуже погане запам'ятовування, великі труднощі спостерігаються в його активізації. Для того, щоб стимулювати відповіді учнів, була потрібна підказка з боку експериментатора.

У ході емпіричного та теоретичного вивчення особливостей пам'яті дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальним порушенням складено ряд рекомендацій для батьків цієї категорії дітей щодо поліпшення стану пам'яті:

- дітям молодшого шкільного віку значно легше запам'ятовувати те, що супроводжується наочністю, тобто використовуючи картинки, малюнки, ілюстрації тощо;
- не примушуйте дитину заучувати нову інформацію;
- кращим варіантом для вивчення нового матеріалу для дітей є створення ігрової ситуації;
- батькам цієї категорії дітей варто звикнути систематично повторювати вивчений за день новий матеріал;
- не можна казати дитині (або при дитині), що в неї погана пам'ять. Потрібно навпаки, хвалити її, бо віра у свої сили додає впевненості в собі і збільшує бажання займатися;
- потрібно також пам'ятати, що розвивати у дитини пам'ять потрібно у комплексі з іншими психічними функціями, адже усі вони пов'язані між собою;
- для ефективного запам'ятовування, варто використовувати деякі прийоми: класифікація матеріалу; асоціації; дрібнення інформації; зазубрювання;
- під час запам'ятовування нового матеріалу слід давати дитині час для відпочинку, не перевантажувати дитину;

— під час роботи з дитиною потурбуйтеся щоб, навколо не було нічого, що могло б відволікати увагу дитини: зайвих речей, увімкненого телевізора, іграшок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Немов Р. С. Психология : учебник. Москва : Высшее образование, 2007. 639 с.
2. Максименко С. Д., Зайчук В. О., Клименко В. В., Папуча М. В., Соловієнко В. О. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. академіка С. Д. Максименка. 2-ге вид., перероб. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
3. Карпов А. В. Психология труда : учебник для бакалавров / ответственный редактор А. В. Карпов. 2-е изд. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 350 с.
4. Трикоз С. В., Блеч Г. О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
5. Діагностика та розвиток пам'яті у дітей : метод. реком. / Н. І. Коцюбанська, Н. І. Бігун, М. Л. Тарнавська. 2014. 60 с.
6. Специальная психология : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева и др. ; под ред. В. И. Лубовского. 2-е изд., испр. Москва : Академия, 2005. 464 с.
7. Лурия А. Р. Умственно-отсталый ребёнок. Москва, 1960. 234 с.
8. Певзнер М. С. Дети-олигофрены. Москва, 1959. 156 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. Москва : Педагогика, 1989. 302 с.
10. Выготский Л. С. Память и её развитие в детском возрасте. Хрестоматия по общей психологии: Психология памяти. Москва, 1979. С. 161.

Лапа Віра Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОВЕДІНКОВИХ ОЗНАК КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ І СКЛАДОВИХ ЇЇ КОМПОНЕНТІВ

В питанні формування комунікативної толерантності старшокласників в умовах інклюзивного навчання важливу роль відіграє експериментальне дослідження її структури. Саме результати вивчення взаємозв'язків поведінкових ознак даної якості особистості із її складовими компонентами дозволяє довести доцільність визначення в структурі комунікативної толерантності поведінкового, когнітивного, емоційного і регуляційного компонентів [1; 2].

Результати вивчення поведінкових ознак комунікативної толерантності старшокласників показали, що за всіма поведінковими ознаками отримані результати відповідають середнім показникам за використаною методикою (табл. 1), але перевищують наведені В. Бойком нормативні емпіричні орієнтири щодо показників за окремими поведінковими ознаками комунікативної толерантності у представників соціономічних професій (медичних сестер, лікарів, вихователів) [3].

Таблиця 1

Усереднені показники поведінкових ознак комунікативної толерантності старшокласників в умовах інклюзивного навчання

Показники комунікативної толерантності	$\bar{x}$	σ
Неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини	9,14	4,37
Використання себе в якості еталона при оцінці поведінки та способу мислення інших людей	8,74	3,87
Категоричність або консерватизм в оцінках інших людей	8,19	3,58

Продовження таблиці 1

Показники комунікативної толерантності	$\bar{x}$	σ
Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некоммунікбельними якостями партнерів	8,48	4,63
Прагнення переробити, перевиховати партнерів	7,61	2,82
Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його зручним	7,43	3,59
Невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно заподіяні неприємності	7,04	3,23
Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту партнера	8,76	3,73
Невміння пристосуватись до характеру, звичок інших	7,84	3,07

З метою визначення характеру взаємозв'язків поведінкових ознак комунікативної толерантності старшокласників і складових її компонентів було проведено кореляційний аналіз за методом Пірсона. За результатами кореляційного аналізу складових поведінкового і когнітивного компонентів комунікативної толерантності, визначено негативні кореляційні зв'язки між всіма поведінковими ознаками комунікативної толерантності і здібностями в структурі соціального інтелекту. Враховуючи, що в методиці В. Бойка більш високі бали за конкретною ознакою вказують на менш виражену комунікативну толерантність і більш виражену інтолерантність, із отриманих результатів виходить, що чим більш розвинуті у старшокласників соціально-інтелектуальні здібності, тим більшу толерантність вони проявляють у спілкуванні з іншими людьми. Отже, низьким показникам комунікативної толерантності старшокласників відповідає високий рівень розвитку здібностей до пізнання результатів, класів, перетворень і систем поведінки як складових соціального інтелекту.

За результатами кореляційного аналізу складових поведінкового та емоційного компонентів комунікативної толерантності старшокласників, визначено негативні кореляційні зв'язки між всіма поведінковими ознаками комунікативної толерантності і складовими емоційного інтелекту. Отже, низьким показникам комунікативної толерантності старшокласників відповідають високі показники емоційної обізнаності, управління своїми емоціями, самомотивації, емпатії, розпізнавання емоцій інших людей як складових емоційного інтелекту.

За результатами кореляційного аналізу складових поведінкового та регуляційного компонентів комунікативної толерантності старшокласників, визначено негативні кореляційні зв'язки між всіма поведінковими ознаками комунікативної толерантності і прийняттям інших, мотиваційними орієнтаціями в міжособистісних комунікаціях, мотивами в складі мотивації афіліації. Отже, чим більш вираженими у старшокласників є мотиваційні орієнтації в спілкуванні на прийняття партнера, тим більшу толерантність вони проявляють у комунікативній поведінці.

Визначені позитивні кореляційні зв'язки між всіма поведінковими ознаками комунікативної толерантності і стратегіями психологічного захисту у спілкуванні у вигляді агресії та уникнення, а також негативними комунікативними установками. Стратегія психологічного захисту у спілкуванні у вигляді миролюбності, навпаки, корелює з усіма поведінковими ознаками комунікативної толерантності негативно. Отже, із отриманих результатів виходить, що чим більш схильні старшокласники до застосування при спілкуванні захисних стратегій агресії та уникнення, чим більше впливають на їх поведінку негативні комунікативні установки, тим меншу толерантність вони проявляють у спілкуванні з іншими людьми. Більшій схильності старшокласників до застосування в спілкуванні захисної стратегії миролюбності відповідають менш виражені поведінкові ознаки комунікативної інтолерантності.

З метою визначення факторної структури комунікативної толерантності старшокласників було проведено факторний аналіз методом головних компонент із подальшим обертанням за принципом варімакс. На підставі власних значень факторів більше одиниці було виділено 5 факторів, сукупна дисперсія яких становить 75,679 %. Перший фактор пояснює 50,917 % дисперсії, другий фактор – 9,599 %, третій фактор – 6,127 %, четвертий фактор – 5,553 %, п'ятий фактор – 3,483 %.

Перший фактор виявився біполярним. Найбільше навантаження за цим фактором має показник такого поведінкового прояву комунікативної толерантності як використання себе в якості еталона при оцінці інших людей (0,777). До фактору також увійшли показники захисної стратегії агресії (0,768), таких поведінкових проявів комунікативної толерантності, як неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини (0,762), невміння пристосуватись до характеру, звичок інших (0,748), негативний досвід спілкування як негативна комунікативна установка (0,727), категоричність або консерватизм в оцінках інших людей (0,699), захисна стратегія миролюбності (-0,698), негативні комунікативні установки прихованої жорстокості (0,585), бурчання (0,563), обґрунтованого негативізму (0,561), відкритої жорстокості (0,539). Фактор включає поведінкові прояви комунікативної толерантності-інтолерантності, стратегії захисту у спілкуванні, ознаки негативної комунікативної установки, що дозволяє дати йому назву «Установочно-захисна регуляція толерантної комунікативної поведінки».

Другий фактор також виявився біполярним. Найбільше навантаження за цим фактором має показник такого поведінкового прояву комунікативної толерантності як прагнення переробити, перевиховати партнерів (0,875). До фактору також увійшли показники нетерпимості до фізичного або психічного дискомфорту партнера (0,866), мотиваційної орієнтації на досягнення компромісу (-0,814), страх бути відкинутим як мотиваційна тенденція афіліації (-0,712), показники таких поведінкових проявів комунікативної толерантності, як прагнення підігнати партнера під себе, зробити його зручним (0,697), невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів (0,693), невміння прощати іншим помилки, незручність, неприємності (0,617). Фактор включає поведінкові прояви комунікативної толерантності/інтолерантності, мотиваційні змінні, що обумовило його назву «Мотиваційна регуляція толерантної комунікативної поведінки».

За біполярним третім фактором найбільше навантаження має показник мотиваційної орієнтації на прийняття партнера (0,884). До фактору також увійшли показники прагнення до людей як мотиваційної тенденції афіліації (0,783), захисна стратегія уникнення (-0,643), мотиваційна орієнтація на адекватне сприйняття партнера (0,617), прийняття інших (0,556), негативна комунікативна установка бурчання (-0,536), захисна стратегія миролюбності (0,510). Даний фактор отримав назву «Регуляторні механізми міжособистісної комунікації».

Четвертий фактор «Емоційно-інтелектуальні здібності» утворили змінні: розпізнавання емоцій інших (0,824), самомотивація (0,785), емпатія (0,763), емоційна обізнаність (0,677), управління емоціями (0,641).

П'ятий фактор «Соціально-інтелектуальні здібності» утворили змінні: пізнання перетворень поведінки (0,853), пізнання результатів поведінки (0,815), пізнання класів поведінки (0,765), пізнання систем поведінки (0,701).

Структура комунікативної толерантності старшокласників, отримана за результатами факторного аналізу, підтверджує доцільність визначення в структурі комунікативної толерантності поведінкового, когнітивного, емоційного і регуляційного компонентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лапа В. М. Рівень сформованості комунікативної толерантності старшокласників в умовах інклюзивного навчання. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. №. 3 (41). Сєвєродонецьк : СХУ ім. В. Даля, 2016. С. 56–72.
2. Лапа В. М. Сутність та структура комунікативної толерантності. *Інноваційні наукові дослідження в сфері соціології, психології та політичних наук*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Сладковичево, 10–11 березня 2017 р.). *Vysoká škola Danubius*. 2017. С. 108–111.
3. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие. Самара : Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. 672 с.

Лещук Галина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ДО ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах пріоритетним напрямом у навчанні та вихованні дітей з інвалідністю є інклюзивна освіта. Важливим стимулом для її розвитку стало активне просвітництво як професійної педагогічної спільноти, так і громадськості з даного питання; популяризація ідей, досвіду та практики інклюзії в західних та пострадянських країнах; загальне погіршення стану здоров'я дітей, що часто веде до інвалідизації [2].

Модель інклюзивної освіти передбачає створення безбар'єрного навчального середовища, пристосування освітнього середовища до потреб дітей з інвалідністю та надання їм необхідної підтримки у процесі спільного навчання зі здоровими однолітками [6]. Практика інклюзивної освіти в останні роки перестає бути ініціативою окремих педагогів-ентузіастів, а перетворюється в один із законодавчо закріплених варіантів навчання дітей з особливими освітніми потребами та набуває все більш масового характеру. Реформування системи вітчизняної освіти в напрямку інклюзії підтверджується численними змінами в законодавстві України, практичною діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів та узгоджується з основними міжнародними документами у сфері забезпечення прав дітей, зокрема, зі статтею 24 «Освіта» Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю». Однак впровадження інклюзивної освіти в масову школу закономірно вимагає контролю за ефективністю здійснення освітнього процесу в інноваційних умовах.

Поняття ефективності характеризує співвідношення між ресурсами, які закладені для вирішення завдань, і сукупністю освітніх результатів як самої дитини з інвалідністю, так обов'язково і всіх тих соціальних ефектів, які ми можемо спостерігати в інклюзивному освітньому закладі [5].

Про позитивні результати імплементації положень інклюзивної освіти в Україні свідчить той факт, що вже кожна четверта школа в нашій державі стала інклюзивною, в звичайних загальноосвітніх закладах навчається 17 тисяч дітей з особливими освітніми потребами, тоді як ще три роки цей показник становив лише 2 500 учнів. Якщо говорити про мережу інклюзивних установ, то на сьогодні створено більше 600 інклюзивних ресурсних центрів по всій Україні, що прийшли на зміну психолого-медико-педагогічним консультаціям, а до кінця 2020 року заплановано відкрити ще 100 таких закладів, максимально наближених до місця проживання кожної дитини, яка потребує допомоги [4].

Крім кількісних показників, вважаємо за доцільне виокремити такі ключові параметри оцінювання ефективності інклюзивної практики:

- рівень соціалізованості учнів (соціальне благополуччя, психологічна комфортність і безпека в класі й освітньому середовищі школи в цілому). Суттєвим показником ефективності інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах є також кількість випускників з інвалідністю, які вступають у заклади вищої освіти для продовження освіти;
- рівень навчальних досягнень учнів (динаміка академічної успішності усіх дітей з інвалідністю порівняно із здоровими однолітками в інклюзивних класах);
- ставлення до практики інклюзивної освіти з боку вчителів, адміністрації, батьків і самих дітей;
- варіативність та досконалість інструментарію оцінювання якості процесу та результатів інклюзивної освітньої практики;
- розвиненість системи медико-психолого-педагогічного та соціального супроводу дітей з інвалідністю в школі.

Оцінювання ефективності інклюзивної освіти слід розглядати насамперед крізь призму упровадження в загальноосвітніх закладах таких методів, в яких теорія та практика оцінювання освітніх

результатів школярів базується на врахуванні навчальних досягнень усіх учнів з метою максимального сприяння їх подальшому прогресуванню в умовах інклюзії.

Можемо виокремити такі принципи та ключові осі оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах інклюзії:

- усі процедури оцінювання мають сприяти навчальним успіхам усіх учнів;
- усі учні повинні мати доступ до всіх процедур оцінювання навчальних результатів;
- особливі освітні потреби учнів мають бути вивчені та враховані з позицій як загального, так і спеціального дидактичного підходів;
- усі процедури оцінювання мають бути взаємодоповнюючими та інтерактивними;
- усі процедури оцінювання мають сприяти освітній диверсифікації шляхом виокремлення та оцінювання результатів навчального процесу загалом та індивідуальних результатів всіх учнів, зокрема;
- інклюзивне оцінювання прямо спрямоване на запобігання сегрегації через уникнення (наскільки це можливо) будь-якої форми категоризації та акцентування уваги на таких навчальних практиках, що сприяють ефективній імплементації положень інклюзивної освіти [7].

Ключова роль у процесі розвитку інклюзивного процесу і оцінювання якості інклюзивної освіти належить моніторингу. Моніторинг завжди працює на відстеження актуальної ситуації. На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти, при існуючих умовах її розвитку, програми моніторингу у сфері інклюзивної освіти можуть бути орієнтовані на відстеження основних показників розвитку інклюзивної практики та культури: готовність педагогів до включення дитини з особливими освітніми потребами у звичайний клас; оцінка потреби в інклюзивній освіті як дітей з інвалідністю, так і здорових дітей; стан освітнього середовища і його готовність до інклюзії; ставлення педагогів і батьків до інклюзії в освіті.

Побудова ефективної системи інклюзивної освіти в Україні можлива на основі взаємодії різних факторів, насамперед, посилення фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правової бази, поліпшення методичного та кадрового забезпечення на макро, мезо та мікрорівнях. Ефективна реалізація та впровадження ідей інклюзивної освіти в Україні в подальшому буде також залежати від можливостей знаходження точок дотику, розуміння, врахування інтересів і специфіки цілей представників різних суспільних груп у їхньому ставленні до проблем інклюзивної освіти [1]. При цьому адекватна освітня політика на загальнодержавному та на місцевому рівнях, поетапне розширення інклюзивної практики, гуманістичні та прогресивні позиції керівників освітніх закладів і педагогів, фінансова, нормативно-правова та науково-методична підтримка учасників інклюзивного процесу – це необхідні ресурси, які дійсно можуть підвищити ефективність освітнього процесу в умовах інклюзивної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. С. 190–193.
2. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків. Київ, 2016. 68 с.
3. Микитина Е. Л. Проблемы развития инклюзивного образования. *Концепт: научно-методический электронный журнал*. 2014. Т. 29. С. 31–35.
4. Дорошенко М. А. *Інклюзивна освіта: навчальний посібник*. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
5. Ряписов Н. А., Ряписова Н. Г. Мониторинг эффективности инклюзивной практики. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. 2016. № 1 (29). С. 7–22.
6. Чепель Т. Л., Абакирова Т. П., Самийленко С. В. Эффективность образовательного процесса в условиях инклюзивной практики: итоги мониторинговых исследований. *Психологическая наука и образование*. 2014. № 1. С. 33–41.
7. L'évaluation dans le cadre de l'inclusion. Politiques générale et mise en pratique. Agence Européenne pour le Développement de l'Education des personnes présentant des besoins particuliers. 2007. 80 p.

Литвиненко Аліна Вадимівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ

На сьогодні неухильно зростає кількість дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, які зумовлюють труднощі в оволодінні програмою навчання та виховання в умовах закладу дошкільної освіти та їх своєчасною мовленнєвою підготовкою до шкільного навчання. Розвиток зв'язного діалогічного мовлення дітей старшого віку зі стертою формою дизартрії впливає на характер взаємин з оточуючими, на формування самосвідомості і самооцінки. Значущість вказаної проблеми зумовлена зв'язком рівня розвитку зв'язного мовлення з успішністю навчання, психологічним станом, а також соціальною адаптацією дітей в суспільстві.

Вивченням особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку та розробкою методик їх навчання займалися такі вчені, як А. Богуш, Н. Гавриш, В. Глухов, Г. Лопатіна, Н. Луцан, В. Любашина, Е. Матецька, Г. Чулкова.

Стерта форма дизартрії проявляється складною структурою дефекту, в якій провідними порушеннями є фонетико-фонематичні розлади, що призводять до затримки, або спотворення формування системи в цілому і оволодіння всіма елементами мовлення. Це, в свою чергу, відбивається на формуванні та розвитку всієї мовленнєвої особистості дитини, ускладнюючи її мовленнєву комунікацію та соціальну адаптацію в суспільстві. Наявність м'язової та іннерваційної недостатності в органах артикуляції, взаємозв'язок порушень з боку черепно-мозкових нервів перешкоджають розвитку правильної вимови, визначають різноманітність і особливості фонетичних та лексико-граматичних порушень у дітей зі стертими формами дизартрії [2].

У дітей старшого дошкільного віку з нормотиповим розвитком зв'язне мовлення досягає досить високого рівня. У процесі спілкування діти можуть відповідати досить точно, коротко або розгорнуто, залежно від ситуації, зрозуміло для оточуючих. Старші дошкільники здатні брати активну участь у бесіді, висловлювати доречні репліки, вчасно реагувати на чужі, формулювати запитання. Характер діалогу дітей певною мірою залежить від змісту їхньої спільної діяльності (Г. Ленушина, М. Лісіна) [1].

Порушення розвитку зв'язного діалогічного мовлення відзначається у різних категорій дітей з порушеннями мовлення. Відомо, що рівень оволодіння зв'язним мовленням дітьми старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії залежить від рівня розвитку всіх компонентів мовлення, в ньому проявляються всі досягнення дітей в опануванні рідним мовленням. Дослідження А. Арушанової, К. Крутій, В. Ляпунової, Г. Чулкової свідчать про те, що за відсутності спеціального навчання діалогічне мовлення не досягає необхідного якісного рівня, що негативно впливає на загальну якість мовлення і процес соціалізації дітей [3].

Мовленнєві порушення у дітей зі стертою формою дизартрії обумовлюють характер та поведінку: замкнутість, нетовариськість, боязкість, сором'язливість. Це породжує специфічні риси особистості: обмежену контактність, уповільнене включення у систему спілкування.

Зв'язне діалогічне мовлення дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії характеризується низьким рівнем володіння діалогічною формою спілкування. Тематика діалогів у цих дітей дуже вузька, вони не завжди можуть підтримати розмову на зазначену тему.

Вирішення складного мовленнєвого завдання, яке потребує особливих лексико-граматичних засобів, яким є формулювання питання, у дітей зі стертою формою дизартрії викликає труднощі. Діти ігнорують тематичні елементи в репліках один одного, їх спілкування будується за типом помилкового

діалогу. Відсутність відповідної реакції або її згорнутий характер призводять до того, що розмова преривається. Таким чином, стереотипність питань та відповідей звужує тематику діалогів. У спілкуванні із дорослими часто відбувається односторонній діалог через вербальне стимулювання лише одним співбесідником, коли дитина віддає перевагу невербальним чи односкладним відповідям. Тим самим діалоги мають тенденцію до швидкого закінчення, при чому, як правило, не досягають логічного смислового завершення.

Структура діалогічного мовлення граматично неповна, наявні повтори лексичних елементів у суміжних репліках, вживання стереотипних конструкцій розмовного стилю. Діти вступають у спілкування, але не можуть самостійно продовжити бесіду, потребують допомоги та підказок.

Спостерігаються труднощі в оволодінні етикетом спілкування, що проявляються у великій кількості етикетних помилок, які характеризуються відсутністю формул етикетного спілкування, викривленні структури етикетного спілкування. Вміння користуватися формами мовленнєвого етикету у цих дітей має нестійкий характер, найчастіше, вони використовують їх лише тільки під час привітання. Все це свідчить про недостатнє, фрагментарне оволодіння дітей етикетною лексикою й адекватними мовленнєвими реакціями у типових ситуаціях етикетного спілкування.

Отже, зв'язне діалогічне мовлення дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії характеризується низьким рівнем володіння діалогічною формою спілкування. У дітей дошкільного віку зі стертою формою дизартрії спостерігається недорозвиток комунікативного компонента мовлення та його складників. Дітям важко вступити в контакт зі співрозмовником, діалоги мають тенденцію до швидкого завершення. Часто ці діти віддають перевагу невербальним відповідям замість вербальних, не проявляють ініціативу під час бесіди. Відмічаються труднощі у використанні мовленнєвого етикету внаслідок того, що у дітей невеликий словниковий запас, вони нечасто використовують стійкі мовленнєві форми, а якщо і використовують, то шаблонні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. Київ, 2006. 119 с.
2. Галущенко В. І. Особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою дизартрією: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.03. Одеса, 2012. 220 с.
3. Лопатіна Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердянськ, 2014. 254 с.

Логвина Олеся Сергіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

Дослідження науковців Р. Лалаєвої, Н. Серебрякової, Є. Соботович, С. Цейтлін, О. Шахнарович вказують, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ) формування лексико-граматичної сторони відбувається з великими труднощами, що зумовлюють уповільнений темп засвоєння граматичних форм, морфологічної та синтаксичної систем мови й спотворення загальної картини мовленнєвого розвитку. Це зумовлено тим, що граматичні значення завжди більш абстрактні, ніж лексичні, а граматична система мовлення організована на основі великої кількості мовних правил. Проте, граматичні форми словозміни, різні типи речень з'являються, як правило, в тій же послідовності, що і у дітей з нормальним розвитком мовлення.

Лексика – словниковий склад мови або діалекту. Словник – це слова (основні одиниці мовлення), що позначають предмети, явища, дії та ознаки навколишнього середовища (пасивний та активний) [2].

ГраMATика – розділ мовознавства, який вивчає граматичну будову мови, тобто закономірності формотворення слів і структуру словосполучень та речень, абстрагуючись від їхнього матеріального або лексичного значення [2]. ГраMATичний устрій – система взаємодії слів між собою в фразях та реченнях. Таким чином, лексико-граматична сторона мовлення – це організація лексичних одиниць мови в граматичних конструкціях: в реченні й тексті.

У дітей із ЗНМ III рівня страждають всі складові лексико-граматичної сторони мовлення: словозміна, словотворення та синтаксична будова речення. Зокрема, у цієї категорії дітей у вільних висловлюваннях переважають прості поширені речення, майже не використовуються складні конструкції, відмічаються аграматизми: помилки в узгодженні числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку [6].

Розуміння та використання граматичних форм дітьми із ЗНМ III рівня також характеризуються особливостями. За даними дослідження Л. Трофименко: недостатнє розрізнення однини та множини іменників (60 % правильних відповідей), дієслів (55 %), прикметників (35 %) (результати отримані при попарному пред'явленні картинок, на яких зображено один або декілька предметів) [5].

У дітей із ЗНМ III рівня у вільних висловлюваннях переважають прості поширені речення, майже не використовуються складні конструкції. Відмічаються аграматизми: помилки в узгодженні числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку. Розуміння зверненого мовлення наближується до норми.

Відмічається недостатнє розуміння змін значення слів за допомогою префіксів, суфіксів; спостерігаються труднощі в розрізненні морфологічних елементів, що виражають значення числа та роду, розуміння логіко-граматичних структур, що виражають причинно-наслідкові, часові та просторові відношення. Глибоке вивчення всіх сторін мовлення дозволяє констатувати, що усі компоненти мовлення: лексика, граMATика, фонетика, зв'язне мовлення, звуковимова – залишаються у таких дітей недорозвиненими [1].

У дітей з ЗНМ III рівня формування лексико-граматичної сторони відбувається з великими труднощами, що зумовлюють уповільнений темп засвоєння граматичних форм, морфологічної та синтаксичної систем мови та спотворення загальної картини мовленнєвого розвитку. У дітей із ЗНМ спостерігається невідповідність об'єму активного і пасивного словника [4]. Використання слів в експресивному мовленні, актуалізація словника викликає труднощі. Бідність словника проявляється у незнанні багатьох слів, мало слів узагальнюючого характеру, рідко використовуються антоніми, синоніми практично відсутні; замінюють слова неадекватно, мають місце парафазії. Розуміння та використання граматичних форм дітьми із ЗНМ III рівня також характеризуються особливостями: недостатнє розрізнення однини та множини іменників, дієслів, прикметників. Діти часто не знають назв основних кольорів та відтінків, граMATично невірно використовують закінчення слів, вимовляють їх нечітко, розмито, скорочено.

У п'ять-шість років у мовленні дітей з нормально розвиненим мовленням мають місце поодинокі граматичні помилки, пов'язані зі складними нетиповими випадками вживання граматичних категорій.

Проте, у мовленні дітей із ЗНМ III рівня наявні такі помилки: заміни форми одного відмінка формою іншого; використання ненормативних форм (власних); викривлення звуко-складової структури слова; неправильне вживання відмінково-прийменникових конструкцій; нерозуміння або часткове, неадекватне розуміння сутності, неточна чи ситуативна відповідь і т. д.

Таким чином, діти 5 років із ЗНМ III-го рівня володіють зниженою здатністю сприймати та розрізняти значення лексико-граматичних одиниць мовлення, що обмежує їх можливість правильної побудови власного висловлювання. У цих дітей виявляються труднощі як у виборі граматичних засобів, так і в їх оформленні та комбінуванні. Великі труднощі викликають прийменниково-відмінкові конструкції іменників [3].

Отже, лексико-граматична сторона мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня потребує корекційно-логопедичної роботи, що може відбуватися в умовах закладу дошкільної освіти на логопедичних, музичних заняттях, на заняттях з вихователями та з іншими спеціалістами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейлинсон Л. С. Типы и причины речевых нарушений. *Школьный логопед*. 2007. № 5. С. 23–29.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. редактор Н. В. Ярцева. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
3. Преодоление общего недоразвития речи дошкольников : учебно-методическое пособие / под общ. ред. Т. В. Воловец. Москва : Институт общегуманных исследований, В. Секачев, 2002. 256 с.
4. Програма розвитку, навчання та виховання «Дитина в дошкільні роки». 2-ге вид. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2004. 268 с.
5. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів. *Дефектологія*. 2007. № 3. С. 34–40.
6. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Третє видання, перероблене і доповнене / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 672 с.

Лукашук Тарас Юрійович

студент 1 курсу спеціальності Облік і оподаткування,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Комарніцька Л. М.**,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи і психології,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

РОЛЬ СІМ'Ї СУЧАСНОГО ПІДЛІТКА В ПРОФІЛАКТИЦІ БУЛІНГУ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Сім'я – це один з головних соціальних інститутів в житті людини. У сім'ї відбувається становлення особистості, закладаються особливості характеру тощо. Кожен з батьків повинен усвідомлювати всю відповідальність, що лежить на ньому, володіти батьківською компетентністю, яка допоможе у вихованні.

У 70-х рр. XX ст. стали з'являтися дослідження з проблеми шкільного булінгу. Під шкільним булінгом найчастіше розуміюся психологічне або фізичне умисне і регулярне насильство одних школярів по відношенню до інших, а також вчителів по відношенню до учнів [1 с. 85]. Відомий дослідник Е. Роланд розглядає явище булінгу як тривалий процес усвідомленого жорсткого ставлення (фізичного чи психічного) з боку однієї особи чи групи осіб до іншої особи, яка не здатна захистити себе в даній ситуації [5, с. 102]. Соціологи відзначають, що регулярному фізичному або психічному насильству піддаються в середньому до 46% старшокласників [3, с. 134].

Вивчення сімейних факторів булінгу займає особливе місце серед дослідників. У поле зору вчених потрапляють як зовнішні фактори (матеріальний статус сім'ї, проживання в місті чи селі, рівень освіти), так і внутрішні (дитячо-батьківські відносини, рівень конфліктності, стиль сімейного виховання). У різній науковій літературі можна знайти дані про те, що погане матеріальне становище сім'ї, може провокувати ймовірність становлення такої дитини жертвою булінгу [4, с. 84]. Інші дослідники доводять, що бідність сім'ї ніяк не впливає на те, що дитина може стати жертвою шкільного булінгу [2, с. 134]. На думку відомого німецького психолога Д. Вольке на такого роду цювання дитини великий вплив чинить якість сімейних відносин [8, с. 112]. Конфлікти в родині, фізичне або психічне насильство, підвищує ймовірність того, що дитина стане жертвою гонінь. Результати інших досліджень доводять, що агресія в

сім'ї, суворі покарання навпаки призводять до того, що підліток сам стає агресором і починає знущатися над однолітками [6, с. 26]. У ролі основних аспектів, що впливають на формування позиції жертви, вказуються також гіперопіка, всюдозволеність, закритість дитини.

Знизити ризик включення підлітка в процес булінгу допоможе уважне ставлення батьків до підлітка, їх зацікавленість у його справах та житті загалом, відкриті відносини в родині. Різні дослідження доводять, що відкритість підлітка є важливим фактором, який попереджає шкільне цькування [7, с. 1075]. Теплі, довірливі стосунки з батьками попереджають шкільне насильство.

Профілактика булінгу повинна носити комплексний, системний характер і враховувати основні характерологічні особливості кожної сім'ї. Для батьків немає бути нормою відсутність контролю над своїми емоціями; обмежений набір поведінкових реакцій в проблемних для них ситуаціях; відсутність емпатії і високий рівень особистісної тривожності. Батьки завжди мають потребу в позитивному досвіді спілкування зі своїми дітьми, їм не вистачає навичок конструктивної і безконфліктної взаємодії. Становлення позитивних і негативних рис у підлітка, залежать від стилю батьківського виховання, від характеру покарань або винагород. Дисгармонія в сімейних відносинах дає підлітку підстави до агресивності, непостійності і асоціальної поведінки.

Як висновок, доречно зауважити, що коли дитині в родині не вистачає любові і турботи, то вона буде шукати будь-які способи компенсувати це. Часто підлітки компенсують це грубістю, порушенням порядку, бійками. Виходить, що неуспішність в навчанні, відторгнення в колективі теж поразка, яка часто нанесена батьківським вихованням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна*. 2013. Вип. 33. С. 85.
2. Руланн Э. Как остановить школьную травлю: психология моббинга. Москва : Генезис, 2012. 264 с.
3. Собкин В. С., Смылова М. М. Жертвы школьной травли: влияние социальных факторов. *Труды по социологии образования*. Т. XVI. Вып. XXVIII. Москва : Ин-т социологии образования РАО, 2012. С. 130–136.
4. Титаренко В. Я. Семья и формирование личности. Москва : Мысль, 1987. 352 с.
5. Українська психологічна термінологія: словник-довідник / за ред. М.-Л. А. Чепи. Київ : ДП «Інформ. аналіт. агентство», 2010. 640 с.
6. Baldry A. C., Farrington D. P. Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 2000. Vol. 10(1). pp. 17–31.
7. Stattin H., Kerr M. Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*. 2000. Vol. 71. P. 1070–1083.
8. Wolke D. Family factors, bullying victimisation and wellbeing in adolescents. *Longitudinal and Life Course Studies*. 2012. Vol. 3. Iss. 1. P. 101–119.

Любченко Інна Іванівна,

кандидат педагогічних наук,

голова циклової комісії педагогіки, психології та методик дошкільної освіти, викладач,

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»,

м. Умань, Україна

Кучай Алла Іванівна,

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»,

м. Умань, Україна

ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ – МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ

Сьогодні одним з найбільш популярних методів психологічної допомоги дітям є пісочна терапія. Завдяки цьому відносно новому методу, у дитини розвивається здатність до самовираження і творчого сприйняття світу. Пісочна терапія допомагає розвивати у дітей пам'ять, увагу і просторову уяву.

Створюючи свій, неповторний світ на піску за допомогою різноманітних фігурок, малюк передає нам всі свої фантазії і переживання. Пісочна терапія також сприяє розвитку наступних навичок:

- формування комунікативних навичок;
- поліпшення пам'яті, уваги та образного мислення;
- розвиток дрібної моторики рук;
- позбавлення від тривоги і страхів.

Для досягнення хороших результатів, необхідно мати досить велику колекцію мініатюрних фігурок. Можливість здійснення вибору навчить дитину приймати рішення самостійно. Однак щоб дитина не розгубилася, не потрібно відразу пропонувати їй велику кількість фігурок для роботи з піском. Дуже важливо зберегти в пам'яті образ, який дитина спробувала створити – гарний варіант: сфотографувати. Ніколи не критикуйте композиції, створені дитиною, інакше вона перестане вам довіряти.

Уже після першого сеансу видно терапевтичний ефект. Через побудову пісочного світу людина маскує проблему, яка хвилює його саме зараз. Ці турботи іноді навіть не усвідомлені і виявити їх – завдання психотерапевта. Хорошого фахівця досить тільки поглянути на пісочні фігури, як він побачить і саму проблему, так і причини її виникнення, і способи вирішення.

Після того, як робота з піском закінчена, починається обговорення разом з психологом. Розбирається кожна фігурка, фахівець вказує, що вона означає і як змінити ситуацію. Поступово і самому пацієнту стають зрозумілі його переживання, а підсвідомість налаштовується на вирішення проблеми.

При пісочній терапії дуже важлива серія робіт. Перші картини спочатку показують ті ситуації, які відбуваються в зовнішній реальності. І поступово, на наступних сеансах проступають символи, які розповідають про внутрішні переживання творця картин. У процесі гри з піском настає взаємодія свідомості з глибокими шарами несвідомої психіки.

Переваги методу:

1. Людина дивиться на себе з боку. І це дійсно буває корисно, але зробити в повсякденному житті важко. Якщо записати себе на відео, то буде видно лише зовнішність, але ніяк не внутрішній світ. А за допомогою пісочної терапії якраз і відображається внутрішня сутність людини. Вибір і розташування пісочних фігур відображає внутрішній стан людини.

2. Створюючи ситуацію на піску, людина сама знаходить вихід з труднощів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Іноді для цього навіть не потрібна допомога психолога.

3. Розкриття Таємниці Буття. Сидячи в дитинстві на пляжі, дитина будує замок, але нокаутувати хвиля і руйнує його маленьке творіння. Дитина розуміє, що ніщо в житті не вічне. Цей замок зруйнований. Але ж можна побудувати наступний. Так і в житті: не існує нічого непоправного, просто зруйноване поступається місцем новому. Багаторазово переживаючи цей досвід в роботі з піском, людина досягає спокою та рівноваги.

4. Заняття з піском дозволяє розвиватися людині в творчому плані.

5. Безпека методу психотерапії. Пісочні композиції на відміну від малюнків не можуть не вийти. Нехай це будуть не твори мистецтва, але складався разом, фігурки все одно створять милу композицію. Це дуже важливо для тих, хто звик оцінювати себе суворо. Світ порад рекомендує пісочну терапію тим, кому складно висловити словами свої переживання, тому що людина не володіє красномовством або попросту йому боляче про це говорити.

У цього методу самопізнання є і протипоказання:

- діти, у яких є синдром дефіциту уваги;
- людям з епілепсією та шизофренією;
- при загостреному почутті тривоги;
- при невротичних нав'язливих станів;
- людям з алергією на пил і дрібні частинки;
- при хворобах легень;
- при шкірних захворюваннях.

Найчастіше пісочна терапія проводиться для дітей. При іграх з піщинками у дитини розвивається дрібна моторика рук, яка в свою чергу стимулює мову малюка, його здатність до читання та письма. А, головне, світ, який дитина вибудовує на піску, може розповісти про його внутрішніх конфліктах більше, ніж будь-які розпитування. Бо дуже часто маленьким дітям складно висловлювати свої думки словами, а через гру дитина «відіграє» неприємні ситуації і просто знімає напругу.

До пісочної терапії допускаються діти від трьох років, у яких є такі проблеми:

- порушення поведінки;
- проблеми у взаєминах з однолітками чи дорослими;
- психосоматичні хвороби;
- агресивність, страх, підвищена нервозність;
- складності, які пов'язані з проблемами в сімейному житті. Це може бути розлучення батьків, поява молодшої дитини або переїзд;
- неврози.

Пісочна терапія також носить для дитини повчальний характер. Малюючи піском на дошці, він може вивчати цифри і букви, вчити, де право, а де ліво, розвивати свої творчі здібності. У пісочниці йде потужний розвиток тактильної чуттєвості, переважає наочно-образне мислення, тренується пам'ять і сприйняття. Дитина вчиться висловлювати свої думки, ідеї та почуття, закріплює знання про навколишній світ.

У пісочниці можуть проводитися не тільки індивідуальні заняття, але також і групові. Таким чином, людина вчиться не тільки знаходитися в суспільстві, а й взаємодіяти з іншими людьми. Між дітьми виникає емоційний контакт, вони знайомиться, просять допомогу і пропонують свою. Так як ігри з піском – процес приємний, то робота в колективі буде позитивною.

Кожній людині потрібна своя кількість сеансів пісочної терапії, щоб змінитися самому і змінити ставлення до навколишнього світу. Сьогодні «пісочницю» використовують як додатковий інструмент в арт-терапії, дитячому психоаналізі, ігровій терапії.

У колекції фігурок, що використовуються в пісочній терапії, обов'язково повинні бути:

1. Тварини, що живуть у всіх природних зонах – джунглях, пустелях і лісах. Це можуть бути: ссавці, земноводні, гризуни, доісторичні тварини і обов'язково звірі з мультфільмів.
2. Птахи дикі і домашні, а також доісторичні ящери.
3. Комахи – метелики, жуки, павуки, мухи і коники.
4. Мешканці морів і океанів – акули, кити, дельфіни, краби, восьминоги і всілякі риби.
5. Фігурки, що зображують людей різних професій, а також людей різної статі і віку. До цієї групи також належать фігурки персонажів улюблених дитячих казок.
6. Будинки: житла різних народів (намети, вежі і т. д.). До цієї групи відносяться всілякі предмети меблів для кухні, вітальні, спальні та ванної кімнати.
7. Муляжі продуктів харчування і посуд – сковорідки, тарілки, чашки, ложки і т. д.
8. Фігурки, що зображують транспорт – наземний, повітряний і водний.
9. Деревя і рослини (можна використовувати справжні рослини).
10. Природні матеріали – каштани, жолуді, пташині гнізда, пір'я, камені, кора дерев, насіння рослин і т. д.
11. Гудзики, монетки, дзеркала, годинники та інші аксесуари.

Після того, як правила були озвучені можна сказати дитині такі слова: «Подивися! Це не простий пісок, це пустеля. А ти – чарівник і можеш перетворити цю пустелю в чарівну країну, в якій тобі буде добре!»

Потім треба дати можливість дитині оглянути іграшки, необхідні для пісочної терапії.

Давши інструкцію, психолог займає позицію активного глядача – відповідає на запитання дитини, співпереживає з нею розвиток сюжету. Важливо не направляти дії малюка в даний момент часу, а дати повну свободу його фантазії. Якщо дитина сором'язлива, тривожна, не довіряє дорослому, найкраще буде «зайнятися своїми справами» – сісти поряд і спостерігати за нею непомітно. Це введе дитину в стан спокою, надасть їй впевненості в собі, відчуття захищеності і можливість побути самим собою.

Якщо і після цього дитина пригнічена, не може знайти собі помічника, – це означає, що проблема глибока і потенційне несвідоме її рішення ще «не дозріло до». В даному випадку, можна побудувати роботу по «захисту» страждаючої істоти. «Ну що ж, і в казці, і в житті бувають ситуації, коли здається, що допомогти ніхто не може. Давай подумаємо, як наш герой може себе захистити». Таким чином, ми підсилюємо психологічну стійкість, «включаємо» несвідомі захисні механізми. Можливо, у грі дитина вже зможе знайти помічників своєму герою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основы специальной психологии : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева и др. ; под ред. Л. В. Кузнецовой. 2-е изд., стер. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 480 с.
2. Миронова С. Особливості професійної діяльності корекційного педагога у роботі з сім'ями, що виховують дітей з порушеннями у розвитку. *Освіта педагога*. 2006. С. 27–30.
3. Нижник Л., Сагірова О. Допомога дітям з особливими потребами. Київ : Видавництво «Основа», 2007. С. 8–12.

Ляшко Альона Олегівна,
студентка 5 курсу спеціальності Психологія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Салюк М. А.,**
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології та патопсихології,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ЗАСІБ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Кожна дитина з особливими освітніми потребами, маючи певні загальні характеристики, притаманні групі дітей з подібними порушення, має й свої власні особливості фізичного та психічного розвитку. Отже, фахівець повинен при роботі з кожною окремою особистістю застосовувати індивідуальний підхід, що не завжди можливо в умовах освітнього процесу.

На наш погляд, мистецтво з його здатністю всебічно впливати на складну організацію природи людей може стати ефективним ресурсом в просторі освіти взагалі і потужним стимулом саморозвитку, самовиховання, самоосвіти дітей з особливими освітніми потребами. Комплексно зачіпаючи розум, почуття, переживання, поведінку людини, її свідомі і несвідомі, раціональні та інтуїтивні сторони психіки, мистецтво дозволяє вирішувати значну кількість педагогічних завдань, паралельно забезпечуючи цілісне включення учасників в освітній процес.

Одним з важливих напрямів корекційної педагогіки вважається арт-терапія [5].

Педагогічна корекція за допомогою арт-терапії у дітей з особливими освітніми потребами має свої особливості і визначає доцільність урахування загальних та індивідуальних напрямів і умов роботи, а саме: віку дитини, ступеня зрілості всіх функціональних систем, індивідуальних властивостей її особистості.

Загальні напрями та умови проведення арт-терапії схожі на інші методики педагогічної корекції і зазвичай добре впливають на всіх дітей. Арт-терапія дає високий позитивний емоційний заряд, формує впевненість дитини у своїх силах, розвиває особистість. Арт-терапія не має обмежень у використанні і не вимагає великих здібностей до образотворчої діяльності чи певних навичок, вона виступає засобом спілкування педагога з вихованцями.

При роботі з дитиною з особливими освітніми потребами педагог має усвідомлювати і пам'ятати про труднощі дитини в реалізації можливостей своїх функціональних систем; встановити напрями і завдання корекційної роботи з арт-терапії; підібрати ті види арт-терапії, які конкретна дитина спроможна

виконати і отримати результат; дати можливість дитині самостійно вибрати завдання; встановити з дитиною доброзичливий двобічний контакт; регламентувати роботу дитини, що дає змогу підвищити зосередження уваги [5, с. 276]. Такі правила проведення корекції і арт-терапії стимулюють пізнавальну активність дитини, організовують її поведінку, підвищують самооцінку.

Ґрунтуючись на корекційно-особистісному і діяльнісному підходах в розвитку, арт-терапія переслідує головну мету – гармонізацію особистості, її психологічного та емоційного стану. Тому значення методу особливо зростає, коли мова заходить про дітей з особливими освітніми потребами. Через розвиток можливостей самопізнання і самовираження засобами художньої діяльності можна змінити стереотипи поведінки, підвищити адаптаційні можливості, знайти компенсаторні можливості дитини і, в кінцевому підсумку, – успішно соціалізувати.

Серед достоїнств даної технології, позначених як зарубіжними, так і вітчизняними фахівцями, можна виділити найбільш значущі [3; 4; 6]:

- створює позитивний емоційний настрій;
- дозволяє звернутися до тих реальних проблем або фантазій, які з певних причин важко обговорювати вербально;
- дає можливість експериментувати з різними почуттями, дозволяє опрацювати думки і емоції, які людина звикла пригнічувати;
- розвиває почуття внутрішнього контролю;
- сприяє творчому самовираженню, розвитку уяви, естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності, художніх здібностей в цілому;
- підвищує адаптаційні можливості дитини до повсякденного життя;
- знижує стомлення, негативні емоційні стани та їх прояви.

Найбільш популярними і часто використовуваними видами арт-терапії є: ізотерапія, казкотерапія, ігрова терапія, пісочна терапія, музична терапія, фототерапія, лялькотерапія. Дуже часто перераховані види терапії переплітаються в одному занятті (терапевтичній сесії). Прийоми і техніки підбираються фахівцем з урахуванням можливостей дитини, будь-які зусилля дитини в ході роботи повинні бути цікавими і приємними для неї.

Володіння фахівцем арт-терапевтичними прийомами дає можливість вести невербальний діалог з неконтактними або малоконтактними пацієнтами за допомогою створення спільних робіт, а також надавати підтримку під час спільної творчої діяльності. Арт-терапія може використовуватися в діагностичних цілях, оскільки за допомогою творчого самовираження своїх внутрішніх проблем, образотворчої діяльності або створення виробу мистецтва дитина несе діагносту інформацію про існуючу проблему, яку не наважилася б озвучити за допомогою словесного контакту. Тому для деяких дітей, нездатних розповісти про свої проблеми, арт-терапія часто стає єдиним методом діалогу між ними і фахівцем, оскільки висловити свої емоції за допомогою творчості буває набагато легше [1; 2].

Таким чином, арт-терапію можна розглядати як інструмент прогресивної психологічної допомоги, що сприяє формуванню здорової і творчої особистості, реалізації функцій соціалізації особистості (адаптаційної, корекційної, мобілізуючої, регулятивної, реабілітаційної, профілактичної). За умов правильної організації арт-терапевтичні техніки можуть виступати ефективними засобами корекційно-педагогічної діяльності при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, сприяти гармонізації особистості дитини, її психологічного та емоційного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Б. С. Комплексная реабилитация детей с ограниченными возможностями вследствие заболевания нервной системы. *Психология, социология, педагогика*. 2013. № 3. С. 3–9.
2. Вялкова Г. Н., Улитенко Т. В. Арт-терапия: теория и практика. Москва : Спутник+, 2012. 115 с.
3. Кара Ж. Ю. Особенности арт-терапии. *Северо-Кавказский психологический вестник*. 2010. Т. 8. № 3. С. 48–51.
4. Колмыкова С. В. Арт-терапия как один из способов обучения ребенка-инвалида. *Наука и образование в жизни современного общества*. 2012. № 5. С. 43–47.
5. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 368 с.

6. Назаренко И. П. Арт-терапия в реабилитационных программах для людей с психическими расстройствами. *Вестник ассоциации психиатров Украины*. 2012. № 1. С. 39–41.

Маслак Альона Олександрівна
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Галієва О. М.**,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри
спеціальної педагогіки та спеціальної психології
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІІІ РІВНЯ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дошкільний вік є сензитивним періодом для становлення і розвитку мовленнєвої функціональної системи. Разом із тим, навіть незначні відхилення у психофізичному розвитку можуть спотворити цей процес як в кількісному, так і в якісному плані, спровокувати появу вторинних відхилень у пізнавальній, комунікативній та навчальній діяльності [1].

Як вказують Т. Дубровіна [2], І. Левченко [2], однією з найпоширеніших форм мовленнєвого недорозвинення серед дітей дошкільного віку є загальне недорозвинення мовлення. У зв'язку із цим, виникає необхідність вивчення проблеми психологічних особливостей дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Згідно М. Лемещук теоретичні та практичні основи мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку розкриті в дослідженнях українських вчених А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Горбунової, К. Крутий, Л. Калмикової, М. Лісіни, Н. Луцан, І. Луценко, Т. Піроженко, Г. Ніколайчук, М. Шеремет та ін. Вивченню особливостей загального недорозвинення мовлення дітей присвячений ряд фундаментальних досліджень таких вчених, як М. Новотворцева, Т. Філічева, Г. Чиркіна та ін. [3].

У логопедії під поняттям «загальне недорозвинення мовлення» у дітей з нормальним слухом та первинно збереженим інтелектом розуміють таку форму мовленнєвого порушення, при якій порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться як до звукової, так і до смислового боку мовлення [4]. Діти із недорозвиненням мовлення складають неоднорідну групу. Р. Левіна відзначала, що загальне недорозвинення мовлення у дітей може проявлятися по-різному, і в 60-ті роки минулого століття описала три рівні мовленнєвого розвитку. У 2000 році Т. Філічева описала четвертий рівень мовленнєвого розвитку.

Вчені Л. Волкова, І. Левченко, І. Марченко, С. Конопляста, М. Шеремет вказують, що формування особистісної, емоційної, мотиваційної сфер у дітей із загальним недорозвиненням мовлення мають певні особливості. У них сповільнено формуються сенсорні та рухові функції, оптико-просторові уявлення, увага [5]. Третій рівень загального недорозвинення мовлення, як зазначає М. Шеремет, характеризується наявністю розгорнутого фразового мовлення з частковим лексико-граматичним й фонетико-фонематичним недорозвиненням. Самостійне спілкування дітей ускладнене та обмежене знайомими ситуаціями [4].

Далі коротко розглянемо психологічні особливості (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага, емоційно-вольова сфера) дітей дошкільного віку, які мають третій рівень загального недорозвинення мовлення.

Неповноцінна мовленнєва діяльність накладає відбиток на формуванні у дітей дошкільного віку, які мають третій рівень загального недорозвинення мовлення сенсорної, інтелектуальної та афективно-вольової сфери [6].

У дітей дошкільного віку, які мають третій рівень загального недорозвинення мовлення спостерігається порушення предметного гнозису, акустичного впізнавання [7].

Часто спостерігаються порушення в просторовому орієнтуванні: діти плутають поняття «право» та «ліво»; затримка розвитку рухової сфери: порушена координація рухів, знижена швидкість і спритність виконання, відтворення рухового завдання за просторово-часовими параметрами, характерним є порушення в послідовності елементів дії. Також відзначається недостатня координація пальців рук, недорозвинення дрібної моторики тощо [3].

При відносно збереженій смисловій, логічній пам'яті у дітей цієї категорії знижена вербальна пам'ять, страждає продуктивність запам'ятовування, обмежені можливості її розподілу. Рівень слухової та зорової пам'яті знижений: забувають складні інструкції, елементи і послідовність завдань. Дітям важко запам'ятовувати складні інструкції. Вони не можуть відтворити завдання в певній послідовності, забувають елементи завдань. У деяких випадках це призводить до обмеження можливостей розвитку пізнавальної діяльності [6].

У дітей дошкільного віку, які мають третій рівень загального недорозвинення мовлення страждає словесно-логічне мислення. Труднощі, які виникають в процесі виконання розумових операцій є вторинною ознакою відносно до їх порушення. Хоча, на відміну від дітей у нормі, у них відзначається несформованість деяких понять; уповільнений темп розумових процесів; недорозвинення причинно-наслідкових зв'язків; порушені процеси аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння [8].

Уява дітей дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвинення мовлення має більш низькі показники щодо нормотипових дітей та проявляється в недостатній мотивованості у процесі діяльності; недостатності пізнавальних інтересів; низькому рівні знань про навколишній світ; відсутності цілеспрямованості; несформованості операційних компонентів; недостатності уявлень наочних образів; слабкості зв'язків між зоровою і вербальною сферами; недостатності сформованості довільної регуляції образної сфери [8].

Відзначається недостатня стійкість уваги, виснаженість, обмежені можливості її розподілу [6].

Емоції, які проявляють діти дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвинення мовлення характеризуються: лабільністю, нестійкістю, змінюються протягом дня. Часто у них домінує поганий настрій, плаксивість, примхливість, бурхливі реакції на прохання, вони роздратовані, невірноважені [7]. Діти дошкільного віку характеризуються замкнутістю внаслідок нерозуміння оточуючими їхнього мовлення; невпевненістю у власних силах (діти переживають свою неспроможність зрозуміти повноцінно інструкцію і впоратися з певним завданням через занижену самооцінку); негативізмом, який проявляється як невірноваженість, підвищена дратівливість, впертість. Розлади емоційної сфери у дітей з порушенням мовлення негативно впливають на їх соціалізацію, що обумовлює порушення поведінки [8].

Вольові якості дітей даної категорії розвинені на низькому рівні, спостерігається слабка регуляція довільної діяльності, уникнення складних завдань [7].

Особливості особистісного розвитку дітей дошкільного віку, які мають третій рівень загального недорозвинення мовлення пов'язані з ускладненням можливостей вільного спілкування з оточуючими. Усвідомлення власного мовленнєвого порушення та фіксованість на ньому можуть привести до зниження самооцінки дитини, виникнення почуття соціальної неповноцінності, негативних емоційних станів, тривожності, агресивності, страху спілкування тощо. Проявами напруження у дітей 2–4 років може бути прискорене дихання, уривчастість мовлення, тривалі паузи при виборі слів тощо [9, с. 95].

Таким чином, загальне недорозвинення мовлення впливає на розвиток психічних процесів дитини дошкільного віку та впливають на пізнавальну, емоційно-вольову, мотиваційну, поведінкову сферу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трофименко Л. І. Коррекционное обучение по развитию речи детей среднего дошкольного возраста с ОНР : программно-методический комплекс. Москва, 2007. 120 с.
2. Левченко И. Ю., Дубровина Т. И. Дети с общим недоразвитием речи: развитие памяти. Москва, 2016. 144 с.
3. Лемешук М. А. Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників як головна перешкода становленню повноцінної особистості. *Інтелектуальний потенціал в умовах сучасного суспільства* :

матеріали Регіональної науково-практичної конференції молодих учених (Умань, 20 травня 2016 р.).
Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. С. 79–81.

4. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
5. Конопляста С. Ю., Сак Т. Б. Логопсихологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 293 с.
6. Брушневська І. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. Вип. 1. С. 70–75.
7. Филичева Т. Б. Программа обучения и воспитания детей с ОНР. Москва, 1993. 266 с.
8. Лемешук М. А. Емоційно-вольовий аспект соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки* : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції : (Одеса, 17–18 червня) : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. 104 с. URL: <http://dSPACE.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/6561>.
9. Шеремет М. К. Проблема мовленнєвої тривожності у дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями / М. К. Шеремет, Н. В. Базима, О. В. Мороз. *Логопедія*. 2015. Вип. 5. С. 94–100.

Маслак Альона Олександрівна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Анісімова Л. В.,**
старший викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СУПРОВІД В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ РОДИН ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОРЕБАМИ

Сучасна сім'я – це головна ланка у вихованні дитини. І це закономірно, тому що уявити сучасну школу без підтримки та активної участі батьків не можливо. Багато науковців визнають головну роль сім'ї у соціалізації дитини. Це найбільш значущий фактор, який перевищує за впливом усі інші суспільні утворення, а особливо коли мова йде про виховання дитини з особливими освітніми потребами. Від родини залежить своєчасність виявлення особливостей дитини, її подальший супровід протягом життя. Саме тому психологічна готовність батьків, їхні переконання, досвід соціального спілкування мають велике значення в розвитку та вихованні дитини.

Протягом останніх років вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, С. Миронова, О. Савченко та багато інших присвятили свої дослідження проблемам залучення дітей з ООП до навчання в закладах загальної середньої освіти, їх соціалізації.

У зв'язку з наявними у дитини порушеннями, змінюється й поведінка її батьків. У сім'ї виникають проблеми, з якими, найчастіше, батьки не можуть упоратися самотійно: агресивність, недобррозичливість; особлива дитина – джерело негативних переживань батьків; презирливе ставлення родини та суспільства до дитини, сприймання її як тягаря, ганьби; неготовність батьків до виховання дитини з ООП; неприйняття факту порушення дитини; звуження кола спілкування батьків тощо [6, с. 115]. Ці та інші проблеми часто призводять до помилок у вихованні дитини з особливими освітніми потребами. Іноді батьки вирішують долю власних дітей з огляду на свої інтереси та потреби, нехтуючи рекомендаціями досвідчених спеціалістів.

Отже, повноцінний розвиток дитини, її активне включення у соціум потребує адекватного ставлення до неї її батьків та залежить від їхніх взаємостосунків. Особливо актуальним це є для закладів освіти з інклюзивними групами/класами, оскільки батьки є рівноправними членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини [5].

Незважаючи на велику кількість наукових праць у сфері інклюзивної освіти, питання організації ефективного психолого-педагогічного супроводу є сьогодні актуальним та відкритим.

Здійснивши аналіз наукової літератури, дійшли висновку, що супровід родин, які виховують дітей із особливими освітніми потребам, може здійснюватися у двох напрямках: просвітницька робота з

батьками та психологічний супровід. Розглянемо особливості психологічного супроводу родин, яка полягає у тому, що кваліфікована допомога надається усій родині, а не тільки дитині, яка має певні потреби та обмеження.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, її самореалізації та інтеграції в соціум [4].

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку [1].

Важливим завданням команди, що працює з дитиною з особливими освітніми потребами, є злагоджена робота усієї команди супроводу дитини: адміністрації, психолога, вчителя, фахівців різних напрямків спеціальної педагогіки, логопеда, асистента вчителя, соціального педагога тощо. Склад команди залежить від особливостей психофізичного розвитку учня та його потреб.

Характерними рисами команди супроводу є те, що рішення приймаються колективно, всі члени команди рівні між собою і несуть відповідальність за результати загального розвитку дитини. Ефективність, результативність роботи команди психолого-педагогічного супроводу та успішність розвитку дитини з особливими освітніми потребами залежить від порозуміння між всіма членами команди та зосередження на досягненні загальної мети.

Батьки дитини з особливими освітніми потребами є постійними учасниками команди супроводу та мають багато прав, у тому числі: обирати форму навчання й заклад освіти для своєї дитини; виражати свою думку щодо подальшого розвитку та напрямів корекційно-розвиткової роботи; отримувати інформацію про результати навчання своєї дитини та оцінювання; отримувати інформацію про всі заплановані у закладі освіти заходи, обстеження та надавати згоду на участь у них дитини; брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини. Вони є рівноправними членами команди. Важливість батьків в команді супроводу полягає в тому, що вони знають свою дитину з народження, обізнані у поетапності її розвитку, мають емоційний контакт з нею, вони є відповідальними за майбутнє дитини тощо.

Метою супроводу сімей у закладі з інклюзивними групами/класами є надання батькам кваліфікованої допомоги у вихованні та розвитку дитини з особливими освітніми потребами [2].

Можна назвати основні завдання супроводу: формування адекватних взаємостосунків між батьками, іншими членами родини та дитиною з ООП; допомога у створенні комфортної для розвитку дитини атмосфери; розширення поінформованості батьків щодо потенційних можливостей дитини, її подальші перспективи у різних сферах життя; створення умов для повноцінної участі батьків у команді психолого-педагогічного супроводу дитини; ознайомлення батьків з формами та прийомами організації різних видів діяльності дитини; підвищення рівня психічного здоров'я самих батьків.

Основним принципом організації психолого-педагогічного супроводу у системі інклюзивної освіти є його неперервність.

Також робота з батьками має ґрунтуватися на таких принципах, як: партнерство; комплексний підхід до організації освітньо-корекційного процесу; позитивна оцінка дитини; урахування досвіду, думок батьків; розуміння індивідуальних потреб родини; повага до батьків, або законних представників дитини.

Форми роботи з сім'єю залежать від індивідуальних особливостей кожної конкретної сім'ї, її проблем, потреб, які виявляються за допомогою спостереження, індивідуальних бесід, анкетування.

У літературних джерелах представлено безліч форм роботи з батьками, які виховують дітей з ООП: батьківські збори, бесіди (індивідуальні, колективні, групові), консультації, семінари, тренінги, ділові ігри, батьківські групи підтримки, відвідування родин, індивідуальні та групові заняття з дітьми за участю батьків, проведення спільних свят, конкурсів, заходів [4].

Дуже цінними та важливими у супроводі є стратегії ефективного спілкування з батьками: спілкування в неформальних умовах; короткі бесіди на початку та наприкінці навчального дня; обмін неформальними записками, у тому числі через соціальні мережі; дошки оголошень; інформаційні бюлетені та поради для батьків; висловлення вдячності членам родини; активне слухання тощо [3].

Отже, батьки є важливими учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Саме тому для досягнення найкращого результату соціалізації та навчання дитини надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди. Без співпраці з родинами, їхньої активної участі у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини інклюзія буде формальною, стихійною, а соціалізація – штучною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 2145–VIII.
2. Інклюзивне навчання: вибір батьків / А. А. Колупаєва, Л. М. Наконечна. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
3. Інклюзивна освіта. Посібник для батьків. Досвід Канади : посіб. Київ : Паливода А. В., 2012. 120 с.
4. Інклюзивна освіта: навч. посібник / М. А. Порошенко. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
5. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2017. Вип. 9. Т. 2. С. 125–134.
6. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти: навч.-метод. Посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

Мацюта Микола Вікторович,
студент 2 курсу спеціальності Психологія,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Комарніцька Л. М.,**
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи і психології,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПРИРОДА ВПЕВНЕНOSTІ В СОБІ В ПІДЛІТКІВ

В умовах постійної боротьби і конкуренції за право бути побаченим, почутим, проявити свої здібності, зайняти вигідне положення в суспільстві, все більше актуалізується проблема впевненості в собі. Впевненість виступає як важливий фактор самореалізації людини і є однією з найбільш значущих властивостей особистості, які формуються в дитинстві. У старшому шкільному віці, коли провідною діяльністю виступає навчально-професійна діяльність, впевненість в собі набуває великого значення. Це пояснюється тим, що в цей час відбувається розкриття потенціалу людини і подальше визначення її місця в житті. У період підліткового віку впевненість в собі відіграє важливу роль. Вона стає необхідною якістю людини як в особистісному спілкуванні, так і в навчальній діяльності.

Підлітковий вік є одним з найважливіших періодів соціалізації та становлення особистості людини, що характеризується дисгармонійністю і суперечливістю розвитку. У цей період інтенсивно продовжує формуватися самосвідомість, яка робить підлітків надзвичайно чуттєво сприйнятливими до критики оточуючих, емоційно невтриманими і невпевненими в собі. Самосвідомість являє собою глибоке психічне утворення, яке активно формується в підлітковому віці: розвивається власна самостійна система зразків самооцінювання, все більш удосконалюються навички пізнання свого внутрішнього світу.

У структурі самовідношення виділяють впевненість в собі, яка лежить в основі самоповаги, почуття власної гідності, гордості. Впевненість в собі виступає запорукою розвитку здорової та повноцінної особистості.

Щоб дати характеристику «впевненості в собі», необхідно проаналізувати основні підходи до визначення даного феномена. В даний час, незважаючи на достатній запас дослідних робіт з проблеми впевненості в собі і значної психологічної практики, загальноприйнятого і однозначного формулювання впевненості в собі немає.

У психологічному словнику Р. С. Немова впевненість це – «психологічний стан людини, що характеризується вірою в свої сили і можливості» [3, с. 328]. У психолого-педагогічному словнику цей термін представлений відразу в декількох трактуваннях: «відчуття відсутності сумнівів, засноване на досвіді і, перш за все, на знаннях»; «Позитивну властивість особистості, що формується в процесі професійного навчання і виховання» [2, с. 163].

Багато дослідників трактують термін «впевненість в собі» абсолютно по-різному. У роботах О. С. Прангішвілі впевненість – це «установка»; у Н. І. Наєнко це «рівень напруги»; Б. Б. Косов вважає, що впевненість – це «стратегія власних дій в інтелектуальних іграх»; Ф. І. Іващенко представляє впевненість як «особливість нервової системи» [4, с. 97].

У зарубіжних джерелах поява феномену впевненості в собі пов'язане з вирішенням завдань психологічної корекції і психотерапії. Психологи прагнули встановити причини невпевненості в собі і знайти способи її корекції.

Одним з перших, хто зайнявся цією проблемою, був Андре Сальтер, головний лікар клініки, яка спеціалізується на лікуванні неврозів в Америці. Сальтер припускав, що причина невпевненості криється у домінуванні процесів гальмування над процесами збудження. Це призводить до розвитку «гальмівної» особистості, яка не здатна до відкритого і мимовільного вираження своїх потреб, почуттів і бажань. На основі своїх досліджень Сальтер виділив кілька ознак, характерних для здорової і впевненою в собі особистості: відверте і спонтанне вираження почуттів; експресивність і конгруентність поведінки та мови; вміння протистояти і атакувати; необхідність частіше використовувати займенник «Я»; відсутність схильності до самознищення і недооцінки своїх сил і якостей; здатність до імпровізації [5, с. 214]. Одним з послідовників Сальтера був Д. Вольпе, який зробив висновок, що причиною невпевненості в собі є соціальний страх, що з'являється у людини при взаємодії з іншими людьми. З'явившись одного разу, соціальний страх міцно асоціюється з певними соціальними ситуаціями і потім підкріплює сам себе.

Як певний психологічний феномен впевненість підлітків у собі включає такі компоненти: високий рівень самооцінки; активну поведінку; здатність висловлювати свої почуття, бажання і потреби; самостійність і незалежність в прийнятті відповідальних рішень; відсутність соціальних страхів; здатність сказати «ні»; вміння встановлювати контакти [1, с. 161].

Таким чином, впевненість в собі є властивістю особистості, при якій індивід здатний висувати вимоги до соціального оточення і домагатися їх виконання. Впевненість в собі сприяє успішній соціалізації і самоактуалізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маслова И. С. Формирование уверенности в себе как фактор профилактики девиантного поведения подростков. *Теория и практика общественного развития* : электрон. науч. журн. 2012. № 12. С. 159–161.
2. Мижериков, В. А. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 544 с.
3. Немов Р. С Психологический словарь. Москва : Гуманитар. Изд. Центр ВЛАДОС, 2007. 560 с.
4. Папура А. А. Психологическое сопровождение подростков по формированию уверенности в себе как показателя субъективной оценки качества жизни : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Ставрополь, 2011. 256 с.
5. Ромек В. Г. Уверенность в себе как социально-психологическая характеристика личности. *Социальная психология личности в вопросах и ответах* : учеб. пособие / под ред. проф. В. А. Лабунской. Москва : Гардарики, 1999. С. 207–226.

Мищенко Інна Вадимівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ГРАФОМОТОРНИХ НАВИЧОК ПИСЬМА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Навчання письму – важливий крок у розвитку дитини. Його не можна розглядати ізольовано, а лише у взаємозв'язку з розвитком усного мовлення. І це не випадково, адже письмо, як і слухання й говоріння, є одним із видів мовленнєвої діяльності. Процес письма постійно супроводжується усним мовленням, оскільки дитина диктує собі те, що має записати. Якщо дитина старшого дошкільного віку має фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, наприклад одним із ознак цього порушення є неправильна вимова окремих звуків, це в майбутньому може негативно позначитися на письмі – спричинятиме помилки, пропуски, заміни літер. Тому розвиток усного мовлення є одним із пріоритетних напрямків підготовки руки дитини до письма.

Дослідження таких науковців як О. Лурії, Л. Виготського, Г. Волкової, С. Конопляста, М. Кольцової, І. Павлова, Л. Фоміної, М. Бернштейна, В. Бехтерева свідчать про те, що рівень розвитку мовлення дітей залежить від ступеня сформованості дрібної моторики пальців рук [4; 1].

Графомоторні навички – це певні звичні положення і рухи руки, що дозволяють зображати літери і їх з'єднання.

Процес формування графомоторних навичок фізіологічно і психологічно складний. При письмі за координовану діяльність відповідають кора головного мозку, органи слуху, зору, м'язи тіла.

Щоб сформувати навичку, необхідно, щоб дитина була підготовлена до навчання цієї навички. Найважливішою передумовою формування графомоторних навичок є збереження просторового сприйняття і уявлень:

- а) візуально-просторових;
- б) сомато-просторових уявлень, відчуттів свого тіла у просторі;
- в) просторових уявлень «лівого» і «правого».

Так само досить важливою умовою для оволодіння письмовою діяльністю є сформованість рухової сфери, сформованість слухомоторних і оптико-моторних координацій.

Процес формування графомоторних навичок письма дуже складний і захоплює різні сфери розумової діяльності людини. Як зазначала І. Садовникова, процес письма пов'язаний з діяльністю усіх ділянок кори головного мозку, хоча їх роль у різних видах письма неоднакова. В дошкільному віці у дитини ще не всі ділянки кори головного мозку морфологічно і функціонально розвинені, особливо лобові частки, що у свою чергу, ускладнює процес оволодіння письмом.

Успішне формування графомоторних навичок залежить від наступних факторів: зорового сприйняття; довільній графічній активності; зорово-моторної координації.

А ось розвиток графомоторних навичок дитини здійснюється протягом чотирьох етапів.

Перший етап – розвиток загальної й дрібної моторики. Розвиток дрібної моторики пальців рук є могутнім засобом, що підвищує працездатність кори головного мозку і стимулює мовленнєвий розвиток дитини.

Другий етап спрямований на формування просторових уявлень і мовленнєвого позначення просторових відносин. Цей етап передбачає: орієнтування у власному тілі; орієнтування в навколишньому просторі; уточнення просторового розташування фігур і букв.

Просторові поняття краще закріплюються в процесі конкретної практичної роботи й здійснюються в певній послідовності.

Третій етап – спрямований на розвиток графомоторних навичок. Розвиток зорового гнозису: контурні зображення предметів; перекреслені контурні зображення, контурні зображення, накладені один на одного; уточнення уявлень про форму, кольори, величину; уточнення та розширення обсягу зорової пам'яті; розвиток зорового аналізу та синтезу; розвиток зорового сприйняття й впізнавання, в тому числі і буквенного.

Четвертий етап розвитку графомоторних навичок – зображувально-графічні здібності: розвиток графомоторних навичок; знайомство з зошитом і робочим рядком; вертикальні і горизонтальні прямі лінії і комбінації з них; похилі прямі лінії і комбінації з них; малювання орнаментів; дуги, хвилясті лінії, кола, овали; малювання по клітинам предметів складної форми; оволодіння графічною символікою; робота з формування графічного образу літер (графема); диференціація літер, що мають кінетичне схожість [3].

У процесі роботи в зошиті, на планшеті або аркуші паперу у дітей зміцнюється дрібна мускулатура пальців рук, вдосконалюється зорово-рухова координація і орієнтування, розвиваються довільна увага, зорова пам'ять, аналітичне сприйняття, мова. Графомоторні навички, є суттєвим критерієм для визначення готовності дитини до школи. Її сформованість дозволяє дитині належним чином опанувати письмом.

Таким чином, готовність руки дитини до письма відіграє важливу роль у її подальшій навчальній діяльності. Оволодіння навичкою письма є досить складний процес, який передбачає сформованість цілого ряду передумов: візуально-просторових операцій, зорово-моторної координації і дрібної моторики. Не сформованість даної навички може чинити негативний вплив на подальше засвоєння орфографічних навичок і самостійну письмову діяльність в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Л. С., Лалаева И. Р. Логопедия : учебное пособие для студентов пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1989. 528 с.
2. Карабаева І. І., Солоп Т. М. Методичний посібник з навчання грамоти дітей шостого, сьомого років життя. Київ : Нора принт, 2003. 464 с.
3. Лозович О. Д., Тур Р. Й. Психокорекційна робота в логопедичній практиці : методичні рекомендації. Херсон : РІПО, 2003. 128 с.
4. Лурия А. Р. Письмо и речь : учебн. пособие для студентов высш. учеб. Москва : Издательский центр, 2002. 384 с.
5. Сєдих Н. О. Вчимося писати й говорити правильно. Поради логопеда. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

Мончук Марина Андріївна,
фізичний терапевт,
м. Тернопіль, Україна
Корсун Ігор Васильович,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри фізики та методики її навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Згідно статистичних даних, лише 10 % від загальної кількості учнів з особливими потребами в Україні отримують інклюзивну освіту [2]. А тому впровадження інклюзивної освіти в навчальний процес потребує доопрацювань [9]. Ми пропонуємо кілька підходів до організації шкільного навчального процесу у класах, де навчаються учні з обмеженими можливостями.

Молодша школа. Важливою є робота вчителя над згуртованістю класу, створення позитивного клімату, що передбачає формування в учнів класу позитивної і адекватної поведінки до своїх однокласників

з обмеженими можливостями. Суттєвою є робота з батьками учнів класу у даному напрямку. Формування пізнавального інтересу молодших школярів до навчання є одним із ключових завдань вчителя на даному етапі. У шкільній програмі увагу слід акцентувати на уроках з основ безпеки життєдіяльності [5; 6; 8]. Це мало б формувати в молодших школярів уміння та навички самобезпеки у побуті, самообслуговування, зокрема дотримання правил особистої гігієни. Основне твердження, яке має донести вчитель до учнів є думка про те, що здоров'я людини є найбільший скарб, і тому слід з бережністю ставитися до здоров'я і життя власного та оточуючих людей. Доцільним є проведення інтегрованих уроків [7] та позакласних заходів з даного тематики [1].

Середня школа. Увагу слід акцентувати на практичному застосуванні отриманих знань, тоді учні зрозуміють потребу у їх вивченні. Наприклад, для учнів з обмеженими можливостями корисними будуть задачі на покращення якості їх життя. Важливим елементом навчання є реалізація міжпредметних зв'язків під час вивчення шкільних предметів. Це дасть змогу учням з обмеженими можливостями прослідкувати цілісну картину певного явища. Зрозуміло, що найтісніший міжпредметний зв'язок прослідковується між шкільними предметами природничого напрямку (фізика, хімія, біологія, географія). Наприклад, під час вивчення теми «Електричний струм» на уроці фізики доцільно навести учням той факт, що існують риби, які самостійно виробляють електричний струм. На уроці біології вчитель поглиблює знання учнів розповіддю про те, що одні риби (наприклад, чорноморський скат) використовують електричні органи лише для виявлення та розрізнення об'єктів, інші риби (наприклад, електричний сом, електричний вугор) виробляють електричний струм для полювання. Вчені припускають, що можливо саме завдяки електричним сигналам риби і збираються у косяки.

Комплексне висвітлення споріднених питань на різних уроках [4] дасть змогу не лише краще зрозуміти тему, але й продукує самостійність до просторового мислення, засвоєння спільного і відмінного в одній темі. Учні з обмеженими можливостями дана методика висвітлення навчального матеріалу дасть змогу краще зрозуміти і запам'ятати навчальний матеріал, що у кінцевому результаті надасть впевненості у своїх силах.

Старша школа. На даному етапі навчання є важливим розуміння особливостей кожного учня з обмеженими можливостями, допомога у розкритті його зацікавленості у певному напрямку. Усе це має сприяти для обрання відповідної професії та успішного її здобуття. Доцільним у даному напрямку є врахування позитивного зарубіжного досвіду [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гожева А. Г., Урсол Л. Ф. Внеклассное мероприятие для 1-2 классов «Осторожно, огонь!». *Початкове навчання та виховання*. 2007. № 25. С. 44–46.
2. Гриневич Л. Лише 10 % учнів з особливими потребами отримують інклюзивну освіту. *Українська правда*. 20 квітня 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/20/223758/> (дата звернення: 30.04.2020).
3. Давиденко Г. В. Правові основи інтегрованого навчання у Французькій Республіці. *Сучасні проблеми навчання, людей з інвалідністю*. 2015. № 12 (14). С. 26–35.
4. Корсун І. В. Енциклопедія цікавих фізичних фактів: навч. посібник. Тернопіль: ТзОВ «Тернограф», 2013. 224 с.
5. Милушева Е. В. Цикл занять по ознакомленню с правилами дорожного движения в 1 классе. *Початкове навчання та виховання*. 2007. № 25. С. 26–37.
6. Рибальченко С. Є. Здоров'я – найцінніший скарб. *Початкове навчання та виховання*. 2007. № 25. С. 26/1–26/12.
7. Савчук Т. О. Інтегрований урок природознавства та основ здоров'я в 3 класі «Зелена аптека». *Початкове навчання та виховання*. 2007. № 25. С. 13–14.
8. Шмагайло І. С. Урок з основ здоров'я в 2 класі «Пригода у лісі». *Початкове навчання та виховання*. 2007. № 25. С. 6–7.
9. Monchuk M., Korsun I. Problems of Children with Autism Spectrum Disorder in Ukraine. *Управління навчально-виховним процесом нової української школи в контексті реформи впровадження*

інклюзивної освіти в Україні: мат-ли Всеукр. форуму молодих науковців (м. Полтава, 16–17 квітня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 36–38.

Моренко Ольга Миколаївна,
практичний психолог,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ – КОМФОРТ КОЖНОГО УЧАСНИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У сучасних умовах українське освітнє законодавство разом із традиційним терміном «навчальний заклад» все частіше використовує термін «заклад освіти». Аналіз понять «суб'єкт освітньої діяльності», «навчальний заклад», «заклад освіти» дозволив встановити, що – це офіційна організація (дошкільний заклад, школа, коледж, університет або навчальний центр), основною метою якої є надання освіти. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян за для забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4].

Статус, права та обов'язки учнів, як учасників освітнього процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, визначаються Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту» та іншими нормативно-правовими актами чинного законодавства України. У Законі України «Про освіту» визначено, що вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти, докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти є здобувачами освіти [4]. В нашому дослідженні під учасниками освітнього процесу ми розуміємо: здобувачів освіти: педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників; батьків здобувачів освіти; фізичних осіб, які проводять освітню діяльність [4]. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» учні – це особи, зараховані до закладу загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту, як правило, здійснюється з 6 років [5].

Освітнє середовище – це характеристика життя в середині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості, а також система можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні [5]. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу. Задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у: – допомозі та підтримці; – збереженні та підвищенні її самооцінки; – пізнанні та діяльності; – розвитку здібностей і можливостей. Таким чином, безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [4, 8].

Освіту здобувають тривалий час та у різних закладах освіти (дошкільному, загальноосвітньому, професійно-технічному та закладі вищої освіти). Заклад освіти є не тільки місцем для навчання, а й місцем для життя. Стан комфорту, безпеки, захищеності й інтересу дозволяють учню повноцінно включитися в процес навчання, визначають ефективність освітньої діяльності та допомагають досягненню мети освіти. Ефективність функціонування кожної спільноти забезпечується домовленостями між її членами та дотриманням визначених правил і законів. Шкільні правила функціонують подібно до законів суспільства, тобто слугують суспільству та захищають права людини.

У словниках поняття «правило» визначається як: положення, яким передається якась закономірність, стале співвідношення певних явищ; принцип, яким керуються у співжитті, у праці, в поведінці і т. ін.; звичай, властивий якійсь групі, колективу людей; зібрання положень, що визначають порядок ведення або дотримання чого-небудь [6, 7].

Правила працюють тоді, коли вони цілком зрозумілі та прийнятні. Як не дивно, правила дозволяють дитині бути впевненіше, а головне – відчувати себе частиною системи. Вони є важливими для засвоєння соціальних норм поведінки; розуміння того, що у кожній дії є наслідки; дають можливість зведення до мінімуму конфліктів; дозволяють зрозуміти свої межі та межі інших, які необхідно поважати. Знаючи правила, діти відчують опору і чіткі орієнтири [2].

Так склалося, що у практиці роботи закладів освіти встановлення правил поведінки асоціюється з дуже імперативними рамками та шкільною муштрою. Разом з тим, розуміння учасниками освітнього процесу того, що від них очікується, дає відчуття впевненості та, як правило, позитивно впливає на дисципліну й атмосферу у закладі [1].

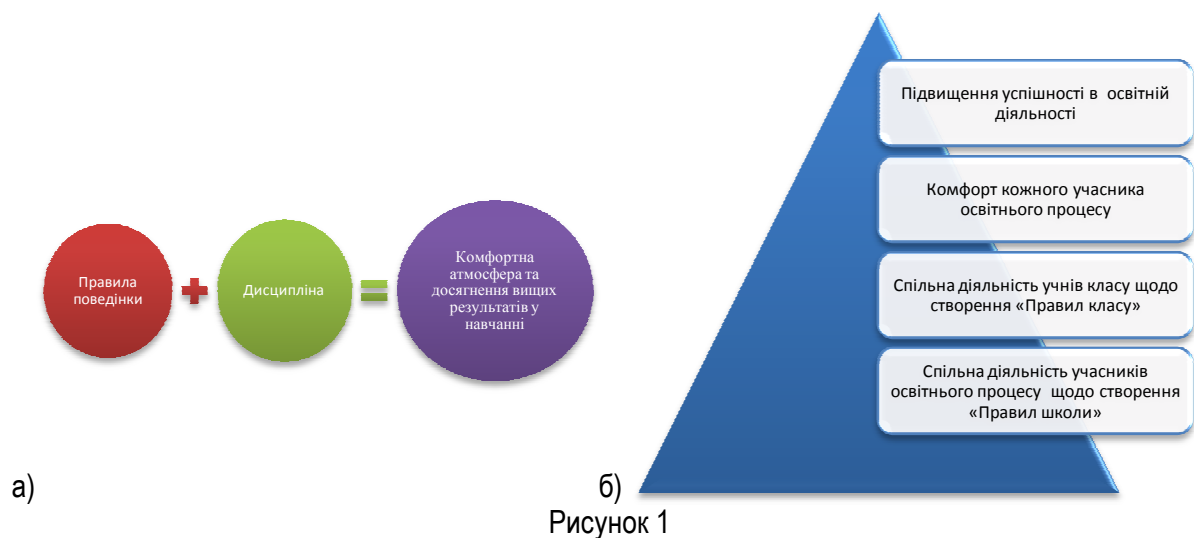

Рисунок 1

Можемо зазначити, що створення ефективних умов для підвищення якості освіти, за результатами дослідження PISA (рис. 1. а, б) можливе за умови впровадження формули: спільна діяльність учасників освітнього процесу щодо створення правил поведінки у закладі освіти та особиста відповідальність щодо їх виконання (дисципліна) забезпечують комфорт кожного учасника і сприяють підвищенню успішності в освітній діяльності.

Освіта для демократичного громадянства відбувається не тільки через отримання знань з питань, як дотримуватися цих норм та попередити їх порушення, а через практичне усвідомлення, отримання навичок та умінь, набуття ціннісних орієнтацій та відповідних можливостей. Тому важливим є участь всіх учасників освітнього процесу в створенні правил школи (класу), дотримання принципу взаємоповаги та мотивації позитивної поведінки.

Створюючи правила слід пам'ятати про умови, що забезпечать ефективність їх виконання: список правил не повинен бути занадто довгим; правила мають бути побудовані на позитивному сприйнятті та легко запам'ятовуватися; мати загальні формулювання (які можна наповнювати новим змістом разом з учнями, таким чином приймаючи їх і засвоюючи) [1, с. 61].

Поряд із загальношкільними правилами поведінки рекомендується розробляти правила поведінки для кожного класу за умови – вони мають розроблятися спільно всіма учнями класу. Останні дослідження PISA показують, що кращий поведінковий клімат у класі сприяє досягненню вищих результатів у навчанні [1, с. 63].

При розробленні формулювань правил поведінки треба враховувати, яких аспектів життя закладу вони стосуються. Адже питання безпеки потребують більш точних формулювань, у той час як правила, що стосуються поведінки та взаємодії у школі (або класі), можуть бути сформульовані більш

широко. Важливо використовувати позитивні формулювання і, за можливості, не вживати заборон чи опису покарань [1]. Тому, особливу увагу, слід звернути на розділи плану. В Україні та у більшості країн, що беруть участь у PISA, учні / студенти, які повідомляють про сильне відчуття приналежності до закладу освіти та про позитивні стосунки з однокласниками / одногрупниками, частіше мають вищі навчальні результати, ніж ті, які повідомляють про слабе відчуття своєї приналежності до своїх закладів освіти [3, с. 193]. Вважаємо, що для забезпечення відчуття приналежності, влучними є розділи плану що представлені в «Абетці для директора»: «Ми – у безпеці» – розділ може містити правила щодо фізичної та психологічної безпеки; «Ми – ввічливі»; «Ми – старанні і наполегливі у навчанні» [1, с. 61].

Функціональність та дієвість правил допоможе перевірити моніторинг – це свого роду процес збору даних. Інформацію, чи впливає наявність правил та їх знання кожним на загальну атмосферу у закладі, надасть опитування учасників освітнього процесу та спостереження за поведінкою учнів у класах під час перерв і навчальних занять, у їдальні. Виявлені під час моніторингу успіхи дозволять підтвердити правильність обраної закладом стратегії, окреслених труднощів – передбачити потрібні зміни й внести їх у документ, а також шляхом консультацій донести потрібну інформацію до дітей та їхніх батьків.

Комфорт кожного учасника освітнього процесу у закладі освіти залежить від дотримання встановлених правил поведінки, відчуття приналежності, відповідальності та забезпечується участю кожного в їх розробці та прийнятті.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед, це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2019. 240 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/posibniki/abetka%20dlya%20directora.pdf> (дата звернення: 3.05.2020).
2. Водолазська Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища. *ПостМетодика*. 2012. № 5 (108). URL: <http://poipro.pl.ua/pm/pdf-1-f-w/PM-108.pdf> (дата звернення: 3.05.2020).
3. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf (дата звернення: 3.05.2020).
4. Про освіту : *Закон України станом на 05.09.2017* / Верховна Рада України. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 3.05.2020).
5. Про повну загальну середню освіту : *Закон України станом на 16.01.2020* / Верховна Рада України. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 3.05.2020).
6. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%BE> (дата звернення: 3.05.2020).
7. Словник української мови у 20 томах. URL: <https://slovnyk.me/dict/newsum/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%BE> (дата звернення: 3.05.2020).
8. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf> (дата звернення: 3.05.2020).

Мосіна Катерина Едуардівна,
студентка 3 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Долденко В. Л.,**
викладач вищої категорії, методист,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У НОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Вперше з проблемою обдарованих дітей людство зіткнулося ще у 60-ті рр. XX ст., але сьогодні, у зв'язку з впровадженням нового освітнього простору, ця проблема стає все більш актуальною. Сучасне суспільство потребує неординарної творчої особистості, з новим баченням проблем сучасності, і, головне, потенційними можливостями до їх розв'язання.

Через розбудову в країні нового освітнього простору і впровадження інклюзивної освіти проблема обдарованих дітей в інклюзивному навчанні стає дедалі актуальнішою.

На жаль, більшість людей вважає, що інклюзивна освіта – спрямована на дітей, що мають певні вади, і майже всі забули про обдарованих дітей, які мають особливі освітні потреби, а тому потребують особливого освітнього простору. Адже, не зважаючи на природні здібності дитини і стан її здоров'я, кожна дитина є унікальною, неповторною та талановитою, а головним завданням навчального закладу є відкриття цього таланту та надання можливості для його реалізації. Крім того багато науковців вважають, якщо людина у чомусь обмежена, то цю ваду природа компенсує якимось талантом. Саме педагог може дати дитині головне – інтерес до життя і праці, вказати шляхи, по яких можна йти і шукати, дізнаватися, вивчати, досягати нове, долучатися до творчості і розвивати обдарованість.

Ми виходимо з того положення що всі діти є талановитими від природи, але не завжди дорослі допомагають розвинути цей талант.

Сьогодні феномен дитячої обдарованості є досить вивченим. Разом з тим, як показує аналіз літератури, проблема виявлення обдарованих учнів серед дітей з особливостями психофізичного розвитку вивчена недостатньо, зокрема в умовах інклюзивної освіти.

Традиційне використання методик виявлення обдарованих дітей, може і має бути удосконаленим в умовах інклюзивного навчання. Якщо впровадити спеціальну тренінгову програму, то це може сприяти розвитку феноменальних здібностей дитини, якщо навіть вона має проблеми у стані здоров'я.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що питання обдарованих дітей хвилювало людство вже давно, його вивчали як вітчизняні так і іноземні психологи та педагоги. Відомі масштабні дослідження у сфері психології творчої обдарованості американців: Дж. Гілфорда, П. Торренса, Ф. Баррона, К. Тейлора. Завдяки ідеям психологів Дж. Керрола і Б. Блума, їхніми послідовниками була розроблена методика з приводу освіти обдарованих дітей. Також вивченням проблем обдарованих дітей займався Ж. Брюно («Обдаровані діти: психолого-педагогічні дослідження і практика»). Чималий внесок з питань обдарованості залишили після себе і вітчизняні психологи: А. Матюшкин, Н. Шумакова, Г. Чистякова, В. Юркевич та інші.

Науковці ще й досі не дали однозначних відповідей на питання про причини і механізм формування інтересів, схильностей, суб'єктивних смаків дитини в онтогенезі. Чому саме вона надає перевагу тим чи іншим уподобанням? На ці запитання деякі фахівці небезпідставно відстоюють значення біологічного, спадкового чинника, адже, як відомо, людина має природні задатки до певних видів діяльності.

Не менш важливим чинником розвитку здібностей вважають соціальний чинник. Людина, яка постійно перебуває у специфічному середовищі, є більш чутливою до впливів, що сприяють ефективному засвоєнню знань, умінь та навичок певної соціалізації.

Якщо дитину виховують у середовищі, що є чужорідним для її природи, то в неї немає шансів і далі повноцінно розвиватися. Фахівці довели, що майже 50 % здібностей дитини формуються до чотирьох років, 80 % – до восьми років.

Повноцінний розвиток здібностей дитини відбувається в умовах безпосередньої взаємодії з соціумом. І в цьому разі важливо, наскільки можливості соціуму узгоджуються з потенційними можливостями дитини. Вроджені задатки дитини можуть реалізуватися лише в активній життєдіяльності індивіда, у сприятливому середовищі, під впливом правильного виховання та навчання.

Отже, творчо обдарованій дитині потрібен дорослий, який готовий побачити в ній індивідуальність, творчу особистість і дати в руки скрипку чи пензлик, підтримати ініціативу, схвалити оригінальність.

Поняття обдарованості не має усталеного визначення. Але більшість дослідників вважає, що це якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною більш високих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. Причому ця якість має системний характер і розвивається протягом життя [6].

Проте не слід плутати поняття обдарованості з поняттями «здібність» або «талант», як це робить більша частина суспільства. Ще за радянських часів, передусім у працях С. Рубінштейна і Б. Теплова зроблено спробу дати класифікацію понять «здібності», «обдарованість» і «талант» за єдиною основою – успішністю діяльності. Термін «здібність» означає індивідуально-психологічні особливості людини, від яких залежить результативність праці; «обдарованість» – це якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує значні успіхи; «талант» – високий рівень обдарованості.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, в деякій мірі іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності.

Обдарована дитина виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності. Під обдарованістю дитини традиційно розуміють сукупність загальних і спеціальних здібностей дитини, завдяки яким вона легко опановує певний вид діяльності і досягає в ньому високих результатів. Ознаки обдарованості – це ті особливості обдарованої дитини, які проявляються в її реальній діяльності і можуть бути оцінені методом спостереження за характером її дій.

Більшість дослідників схильється до того, що обдарованість – інтегративна особистісна властивість. Інакше кажучи, якщо людина обдарована, то вона досягає успіхів не видах діяльності. Практика показувала, що видатні обдаровані люди досить часто досягали вершин одночасно в самих різних сферах: Леонардо да Вінчі був і художником, і інженером, і видатним натуралістом; Т. Шевченко був не тільки видатним поетом, а й художником і філософом. Загальна обдарованість проявляється по відношенню до різних видів діяльності і виступає в якості основи їхньої продуктивності. Психологічним ядром загальної обдарованості є розумові здібності (або загальні пізнавальні здібності), навколо яких вибудовуються емоційні, мотиваційні і вольові якості особистості.

Але існує й інша точка зору: згідно їй немає сумарної, загальної обдарованості, обдарованість завжди прив'язана до певного виду діяльності. Спеціальна обдарованість виявляє себе в конкретних видах діяльності і може бути визначена лише стосовно окремих галузей діяльності (література, музика, живопис, спорт і т. д.).

Для того щоб виявити обдарованість дитини, зберегти і розвинути її вчитель має володіти загальними критеріями (показниками) оцінки та відбору обдарованих учнів.

До них належить: а) наявність високих досягнень в будь-якому виді діяльності (навчальній, науковій, творчій, художній); б) високий рівень мотивації, спрямованості до оволодіння знаннями, до творчої діяльності; в) наявність лідерських якостей, визнання авторитету оточуючими.

Стосовно дітей з особливими потребами актуальною може бути обдарованість в практичній діяльності (ремеслах, спортивній, організаційній), або духовно-ціннісній діяльності (обдарованість у створенні нових духовних цінностей і смислів обдарованість в служінні людям).

Загалом для дітей з особливими освітніми потребами характерні:

1. Особливий тип навченості. Він може проявлятися як у високій швидкості і легкості навчання, так і в уповільненому темпі навчання, але з наступною різкою зміною структури знань, уявлень і вмінь.

2. Підвищена, виборча чутливість до визначених сторін предметної дійсності або до певних форм власної активності, що супроводжується, як правило, переживанням почуття задоволення.

3. Яскраво виражений інтерес до тих чи інших занять або сфер діяльності, надзвичайно висока захопленість якимось предметом та, як наслідок, підвищена пізнавальна потреба, вражаюча завзятість і працьовитість, висока критичність до результатів власної праці, прагнення до досконалості.

Крім того, треба відзначити, що є обдарованість актуальна (вже наявна: вельми яскраві інтелектуальні, художні, комунікативні або якісь інші здібності і схильності) і перспективна (дитина має потенціал для високих досягнень в певному виді діяльності, який вона ще не розкрила в поточний момент через функціональну недостатність). Крім того у дитини крім явної, очевидної обдарованості, зустрічається прихована, яку ще треба розгледіти.

Принципи виявлення обдарованих дітей:

- 1) комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки і діяльності дитини;
- 2) розгорнуте в часі спостереження за поведінкою даної дитини в різних ситуаціях;
- 3) аналіз поведінки дитини в тих сферах діяльності, які в максимальній мірі відповідають його схильностям і інтересам;
- 4) використання тренінгових методів, в рамках яких можна організовувати певні розвиваючі впливи;
- 5) підключення до оцінки обдарованої дитини експертів: фахівців вищої кваліфікації у відповідній предметній області діяльності;
- 6) оцінка ознак обдарованості дитини не тільки по відношенню до актуального рівня його психічного розвитку, а й з урахуванням зони найближчого розвитку.

У роботі з учнями з особливими освітніми потребами треба опиратися на методи психодіагностики, наближені до реального світу, що стикаються з оцінкою дійсної поведінки дитини в реальній ситуації, такі як аналіз продуктів діяльності, спостереження, бесіда, експертні оцінки вчителів і батьків, природний експеримент.

Стосовно методів виявлення обдарованих дітей, це можуть бути: різні варіанти методу спостереження за дітьми (у лабораторних умовах, в школі, в позашкільній діяльності і т. п.); спеціальні психодіагностичні тренінги; експертне оцінювання поведінки дітей вчителями, батьками, вихователями; проведення «пробних» уроків за спеціальними програмами, а також включення дітей в спеціальні ігрові та предметно-орієнтовані заняття; експертне оцінювання конкретних продуктів творчої діяльності дітей (малюнків, віршів, технічних моделей) професіоналами; організація різних інтелектуальних і предметних олімпіад, конференцій, спортивних змагань, творчих конкурсів, фестивалів, оглядів тощо.

Так як видів обдарованості існує дуже багато, то для кожного з них існує діагностика їх виявлення. В своїй статті назвемо деякі з них.

1. Музична обдарованість. Музична педагогіка дуже багатогранна в питанні, що стосується підходів до виявлення музичної обдарованості. За Б.Тепловим і А.Готсдінером, музична обдарованість – вищий та ідеалізований прояв музичних здібностей. Музично обдаровані діти, крім абсолютного музичного слуху, відчуття ритму, досконалої координації, повинні мати високий рівень креативності, імпровізації, мотивацію, наполегливість.

2. Інтелектуальна обдарованість може бути вивчена тестом на рівень інтелекту (інтелекту Стенфорд-Біне, шкали інтелекту Векслера, тесту Слоссона) та тестами на креативність (тести креативності Торренса).

3. Спортивна обдарованість крім карти спостережень та аналізу спортивних досягнень, включає проективну методику ТАТ (Д. Макклелланд, Дж. Аtkінсон), методику «Оцінка інтегративних аспектів мотивації спортивної діяльності».

З метою підвищення ефективності виявлення обдарованих дітей ми плануємо проведення психодіагностичного дослідження з використанням різних психометричних методик залежно від завдання аналізу конкретного випадку обдарованості.

Оцінка дитини як обдарованої не повинна бути самоціллю.

Виявлення обдарованих дітей необхідно пов'язувати з завданнями їх навчання і виховання, а також з наданням їм психологічної допомоги та підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальну середню освіту».
2. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.05.2012 року № 1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
3. Клименко В. В. Как воспитать вундеркинда. Харьков : Фолио ; Санкт-Петербург : Кристалл, 1996. 463 с.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посібн. Видання доповнене та перероблене. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
5. Мелхорн Г., Мелхорн Х. Г. Гениями не рождаются. Москва : Просвещение, 1989. 160 с.
6. Психологічний словник / під ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
7. Юнг К. Г. Собрание сочинений. Конфликты детской души. Москва : Канон, 1997. 336 с.
8. Палітра педагога. 2007. № 1.
9. Практичний психолог. 2013. № 9.
10. URL: www.tellme.org.ua (дата звернення: 30.04.2020).
11. URL: star-sm-sut.ucoz.ua/index/robota-z-obdarovanimi (дата звернення: 30.04.2020).

Нетребенко Марина Павлівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Панов М. С.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З ДЦП

Прояв агресії в дитячих навчальних закладах є проблемою, що все більше хвилює вчителів та батьків, а також є актуальною для суспільства.

Психологи вказують на те, що агресивність ускладнює пристосування дітей до умов життя в суспільстві та посідає одне з перших місць у девіантній поведінці неповнолітніх. Тому основним завданням повинна стати психокорекційна робота з особами, які більше агресивні по відношенню до інших [1, 2, 3].

На початку експериментального дослідження були поставлені наступні задачі:

- а) визначити найбільш притаманні учням з ДЦП форми агресивної поведінки;
- б) дослідити рівень агресивності у даної категорії дітей;
- в) визначити можливі фактори, що впливають на рівень агресивності, та агресивних форм поведінки;
- г) розробити комплекс вправ та рекомендацій для вчителів і вихователів школи-інтернату № 1 з метою зниження рівня агресивності підлітків з діагнозом ДЦП.

Для виконання цих завдань нами були використані методи анкетування та опитування.

На першому етапі роботи було проведено анкетування підлеглих з метою визначення підлітків з агресивною поведінкою. З цією метою використана анкета «Критерії виявлення агресивної дитини», розроблена Є. Лютовою [5].

Анкета складається з восьми висловлювань, що характеризують ту чи іншу поведінку учня. Пропонується відмітити частоту прояву кожного положення протягом останніх п'яти місяців. При обробці

результатів враховується кількість відповідей у графі «часто». Якщо чотири чи більше критеріїв проявляються часто, можна припустити, що учень є агресивним.

На другому етапі було визначено рівень прояву різних форм агресивної поведінки, а також досліджено наявність характерних типів реакції для учнів з ДЦП.

Агресивність має якісну та кількісну характеристики. Як будь-яка властивість, вона має різну ступінь вираженості. Надмірний розвиток агресивності починає визначати всю особливість яка може стати конфліктною, нездатною на свідому кооперацію і т. д.

А. Басс, сприйнявши ряд положень своїх попередників розділив поняття агресії та ворожості й визначив останню як «...реакцію, розвиваючу негативні почуття та негативні оцінки людей та подій» [6, 7].

Для визначення індексів агресивності та ворожості застосовано опитувальник Басса-Дарки. Оцінювання відповідей здійснюється, за 8 шкалами, що відповідають формам агресії.

За допомогою першого тесту були уточнені особливості учнів, рівень їх агресивності її спрямованість та характер прояву.

Опитування допомогло визначити сімейні взаємовідносини, рольові позиції кожного члена родини, наявність чи відсутність конфліктної ситуації в родині.

Тест акцентуацій характеру «Чортова дюжина» [6, с. 83] на етапі дослідження не мав за мету поставити діагноз будь-якої психічної хвороби. Він дозволив визначити деякі яскраві риси характеру досліджуваних адже вже декілька рис складають рисунок особистості. Якщо у людини виражена одна з особистісних рис, яскраво, помітно – це так звана акцентуація характеру, або психотип особистості. Як зауважив К. Леонгард, «...акцентуація – це, по суті, ті ж індивідуальні риси, але володіючи тенденцією до переходу в патологічний стан» [6, с. 50–58]. За допомогою даного тесту риси характеру розвивляються в рамках звичайного рисунку особистості та виділяються 13 типів акцентуацій, тобто яскраво виражених психотипів.

Дослідження проводилось в середині першого навчального семестру в середній спеціальній школі-інтернаті № 1 м. Запоріжжя для дітей з порушеннями психофізичного розвитку (порушенням опорно-рухового апарату та наслідки поліомієліту). Були відібрані учні класів масової програми навчання (учні з нормою інтелектуального розвитку). Загальна кількість учнів складає 46 осіб, 9 підлітків проживають в повній сім'ї, 14 учнів мають сім'ї, але протягом навчального року з тих чи інших причин проживають в інтернаті.

Педагогам даних класів було запропоновано визначити частоту прояву певної поведінки. Було запропоновано відмітити частоту прояву кожного положення протягом останніх п'яти місяців. Виходячи з результатів анкетування були визначені учні, які, можливо, є агресивними. Вони були виділені в окрему групу, з якою проводилась подальша дослідницька робота.

Наступним кроком було проведення опитувальника Басса-Дарки.

При проведенні тесту «Чортова дюжина» був використаний груповий метод тестування.

На основі анкетування педагогів школи-інтернату із загальної кількості учнів класів були виділені учні, поведінку яких можна вважати агресивною. До цієї групи віднесено 30 підлітків, що складає 65 % від загальної кількості, з них 17 хлопців та 13 дівчат.

Кількісні показники різних форм агресії, одержані в нашому дослідженні наведені в таблиці.

Таблиця 1

Прояв агресії та ворожості

№	Тип реакції	Стать				Загальна кількість, %
		хлопці	В %	дівчата	В %	
1	Вербальна агресія	17	57	5	17	74
2	Фізична агресія	13	43	4	13	56
3	Непряма агресія	7	23	6	20	43
4	Ворожість	5	17	13	43	60
5	Підозрілість	6	20	4	13	33

Взагалі, можна сказати, що учням з діагнозом ДЦП притаманна вербальна агресія; характерним є вороже ставлення до оточуючих, ці підлітки часто використовують фізичну та непрямую агресію у повсякденному житті.

На основі тесту акцентуацій характеру підлітків з ДЦП у 60 % досліджуваних був виявлений паранойальний варіант особистісної акцентуації (тип параноїк). Треба зауважити, що паранойальний варіант в дитячій та підлітковій психології та психіатрії не виділяється. Однак попередній клінічний досвід [4, с. 198] показує, що при пролонгованому психотравмуючому впливі у деяких підлітків з ЦП відмічаються паранойальні тенденції із зверхцінними ідеями відношень. Цей тип розвитку особистості формується під впливом пролонгованого впливу комплексу психотравмуючих факторів, основним з яких є відчуття власної неповноцінності у складі з соціальною або емоційною депривацією при несприятливих умовах мікросередовища та вихованні за типом гіпопротекції або емоційного «пригноблення».

Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що для підлітків з діагнозом ДЦП, що навчаються у школі-інтернаті, характерним видом агресії є вербальна агресія. Меншою мірою виражена фізична агресія. Для більшості досліджуваних притаманне відчуття власної неповноцінності, вороже ставлення до оточуючих. Одним з вагомих факторів, що сприяють агресивній поведінці є несприятливі умови в сім'ї. Майже кожен учень знаходиться в таких умовах та відчуває пригніченість, незахищеність. Для багатьох з підлітків нереальним є існування відчуття сімейних відносин. В багатьох випадках учні відчувають власну малоцінність у сім'ї, знаходяться в конфліктних відносинах з іншими членами родини. Отже, агресивна поведінка – це захисний механізм. Це пов'язано з тим, що підлітки постійно проживають у школі-інтернаті і намагаються пристосуватись до умов життя і оточення, але роботу по корекції треба проводити у контакті з сім'єю, з психологом. Опитувальник Басса-Дарки є помічником у роботі з агресивними підлітками, який допомагає виявити види агресії і спланувати подальшу роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе. Психология подростка : хрестоматия / под ред. Ю. Фролова. Москва, 1996. С. 414–430.
2. Иванова В. В. Причины та форми агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 14–16.
3. Исаев Д. Н. Предупреждение реакций дезадаптации. Психология детей с нарушениями и отклонениями психического развития : хрестоматия / под ред. В. М. Астапов, Ю. В. Микадзе. Санкт-Петербург, 2002. С. 353–370.
4. Каліжнюк Е. С. Психічні порушення при дитячих церебральних паралічах. Київ, 1997. 246 с.
5. Личко А. Е. Акцентуация характера как преморбидный тип. Психопатология детского возраста : хрестоматия / под ред. А. Ю. Егорова, Е. С. Иванов, Д. Н. Исаев. Москва, 2002. С. 283–311.
6. Психология развития : хрестоматия / под ред. Е. Ф. Рыбалко, Л. А. Головей, Т. В. Прохоренко. Санкт-Петербург, 2001. 512 с.
7. Фалкина С. А. Психологические характеристики подростков, склонных к виктимному поведению в Интернет-сети. *Перспективы науки и образования*. 2014. № 1. С. 230–236.

Нечипоренко Валентина Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЖИТТЄТВОРЧА СИНЕРГІЯ ОСВІТНЬОЇ ТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ

Актуальність проблеми освітньої і культурно-мистецької практики студентів у системі професійної підготовки визначається національними пріоритетами, репрезентованими у вітчизняній нормативно-правовій базі. В Законі України «Про вищу освіту» [4] зазначається, що система вищої освіти функціонує з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства та ринку праці у кваліфікованих фахівцях.

Конкретизуючи цю мету, Закон визначає основні завдання закладу вищої освіти, зокрема:

- провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями;
- збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства;
- налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури.

Успішне виконання цих завдань можливе через організацію освітньої і культурно-мистецької практики студентів, оскільки саме практика дозволяє спрямувати професійну підготовку майбутніх фахівців на ті пріоритети, що репрезентують актуальні і перспективні суспільні потреби.

Теоретичною основою для синергетичного поєднання освітньої і культурно-мистецької практики студентів є педагогіка життєтворчості, імперативом якої постає розробка та успішна реалізація особистістю власного життєвого проекту, що синхронізує навчально-виховний, культурно-дозвілєвий, сімейно-побутовий, соціально-комунікативний і фізкультурно-валеологічний вектори діяльнісної самоактуалізації людини в сучасному соціокультурному просторі. В концептуальній архітектоніці педагогіки життєтворчості центральним є евристичне, полідисциплінарне поняття «життєтворчість», що визначається як духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування, планування і здійснення нею свого індивідуального життя, і операціоналізується через виділення нормативних показників життєтворчості як складного, міждисциплінарного феномену:

- здатність особистості до життєвої антиципації – передбачення та прогнозування свого життєвого шляху, власного майбутнього в біографічному масштабі;
- інтернальність особистості – її здатність і готовність брати на себе відповідальність за власне життя та вчинки, сприйняття основних життєвих результатів як наслідків своєї активності;
- активність, нешаблонність і оригінальність діяльності особистості в процесі виконання нею соціальних ролей;
- прояв у процесі життєтворчості цілеспрямованості, вміння підпорядковувати повсякденну життєдіяльність досягненню головних цілей;
- прагнення особистості долати життєву напругу, перебувати у стані безперервної творчості та вільної діяльності;
- оволодіння технологією життєтворчості, способами раціонального життєвого проектування та поступального руху до поставлених життєвих цілей;
- результатом процесу життєтворчості особистості завжди виступає досягнення власного акме – найвищого для неї рівня фізичного, інтелектуального та особистісного розвитку, що забезпечує максимальну самореалізацію людини як індивіда, особистості та суб'єкта діяльності. Оскільки акме не є статичним утворенням, а відрізняється більшою чи меншою варіативністю та мінливістю, оптимальним є збереження вершинних показників життєтворчості протягом тривалого періоду завдяки раціональному способу життя людини та своєчасному відновленню нею витраченої життєвої енергії.

Орієнтація на зазначені нормативні показники допомагає педагогам і психологам при розробці життєтворчих технологій, методик і програм, при організації педагогічної фасилітації колективної та індивідуальної життєтворчості школярів. Все це дозволяє створити інноваційний навчальний заклад – школу життєтворчості, в якій втілені прогресивні ідеї – результати філософських, соціологічних, культурологічних, психологічних та педагогічних рефлексій феномену життєтворчості.

В соціокультурних умовах глибинної перебудови українського суспільства на шляху до євроінтеграції особливо значущими стають питання розробки людиною нових життєвих стратегій, її креативності та компетентності в процесі життєздійснення, посилення гнучкості, адаптивності та мобільності соціальної поведінки. Чим потужнішим є життєвий ресурс людини, чим ширшими стають її соціальні перспективи та можливості, тим легше їй здолати можливі кризові настрої, оволодіти активною, конструктивно-перетворювальною суспільною позицією. Вагомий внесок у розробку й експериментальну перевірку теоретико-методологічних засад педагогіки життєтворчості зробив науково-педагогічний колектив Хортицької національної академії. На базі закладу з 1993 р. сформувалася Українська наукова школа педагогіки і психології життєтворчості, яка відповідає загальноновизнаним критеріям діяльності наукових шкіл.

По-перше, це наявність наукових лідерів – авторитетних науковців, які об'єднують учнів навколо обраної дослідницької теми. Керівниками Української наукової школи педагогіки і психології життєтворчості є: Л. В. Сохань, член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філософських наук, професор; В. В. Нечипоренко, ректор Хортицької національної академії, доктор педагогічних наук, професор; І. Г. Єрмаков, завідувач сектору навчально-методичного забезпечення змісту освіти дітей з особливими потребами Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», кандидат історичних наук.

Другий інваріантний критерій – наявність механізмів наступності, безперервності наукової традиції та оригінальної науково-дослідної програми. Починаючи з 1993 року, колектив Української наукової школи педагогіки і психології життєтворчості розробив дослідницьку програму, реалізація якої з подальшою публікацією отриманих результатів дозволила:

- розробити та експериментально перевірити систему роботи інноваційного загальноосвітнього навчального закладу – школи життєтворчості [7];
- обґрунтувати і впровадити в освітній процес модель безперервного життєтворчого зростання дитини від перших років життя до здобуття вищої освіти [3];
- розробити психолого-педагогічні умови успішного життєвого проектування саморозвитку і самореалізації особистості [1];
- розробити організаційно-педагогічні умови становлення особистості як суб'єкта пізнавальної діяльності в навчальному процесі і як суб'єкта колективної життєтворчості – у виховному процесі [6];
- дослідити чинники акмеологічного спрямування навчально-виховного процесу [5];
- розробити та апробувати програмно-технологічне забезпечення розвитку життєвої компетентності учнів з особливими освітніми потребами в освітньо-реабілітаційному процесі [2].

За результатами дослідно-експериментальної роботи колективом наукової школи доведено, що забезпечення системних характеристик освітньо-реабілітаційного простору життєтворчості особистості передбачає глибинне оновлення всіх підсистем закладу освіти, цілеспрямоване підвищення його можливостей щодо актуалізації суб'єктного статусу кожної дитини. Локальний підхід, модифікація лише окремих параметрів роботи закладу не принесе запланованих результатів, а скоріше призведе до появи болісних суперечностей в освітньому процесі. Так, якщо навчальна система буде реформована на життєтворчих засадах, а виховна робота загальмується на рівні суб'єкт-об'єктної взаємодії педагогів і школярів, виникнення системних властивостей закладу як школи життєтворчості буде неможливим. Аналогічний результат виникне у випадку інших протиріч: між ефективно побудованим навчально-виховним процесом і обмеженістю соціальної та життєвої практики школярів; між вирішенням актуальних проблем шкільної освіти та недостатнім урахуванням стратегічного надзавдання – досягнення кожною дитиною життєвого успіху. Попередити такі руйнівні колізії можливо за умови системного впровадження ідей педагогіки життєтворчості – через концептуальне переосмислення і поетапну модернізацію всього інституційно-організаційного устрою закладу освіти.

Ще один критерій сформованості наукової школи – соціально значущі результати її діяльності. Спільно з вітчизняними та зарубіжними дослідниками колектив Хортицької національної академії підготував і видав 39 науково-методичних і практико-орієнтованих посібників, що присвячені актуальним проблемам інноваційної діяльності закладів освіти на засадах педагогіки життєтворчості. Здобутки багаторічної науково-дослідної роботи колективу визнані науковою спільнотою і широко використовуються в інших закладах освіти, де навчально-виховний процес організований на ідеях педагогіки життєтворчості.

Як свідчить досвід Хортицької національної академії, організація освітньої і культурно-мистецької практики студентів на засадах педагогіки життєтворчості забезпечує набуття ними компетентнісного потенціалу, необхідного для успішної самореалізації в різних сферах сучасного динамічного суспільства, яке висуває все більші вимоги до рівня креативності та соціальної мобільності особистості, її здатності не просто виконувати певний «рутинний функціонал», а швидко долучатися до роботи в міждисциплінарних командах, над мультимедійними проектами, які сьогодні є важливим трендом ділового життя на міжнародному рівні.

Зокрема, підсумки управлінського аналізу звітів студентів і керівників освітньої і культурно-мистецької практики дозволяють констатувати, що її компетентнісний потенціал репрезентується в таких основних індикаторах особистісно-фахового зростання молоді:

- критичне та креативне мислення;
- компетентність вчитись впродовж життя;
- комп'ютерна грамотність і медіакультура;
- здатність вирішувати складні завдання, комплексно підходити до розв'язання міждисциплінарних культурно-мистецьких проєктів;
- когнітивна гнучкість;
- соціальна відповідальність, зокрема – щодо особистої громадянської позиції у загальнонаціональній справі плекання української мови, культури і мистецтва;
- управлінська та емоційна компетентність;
- мобільне реагування на нові професійні фактори та зміни у суспільстві.

Резюмуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що період студентства є унікальним життєвим етапом, часом для максимальної самореалізації особистості у різних сферах, використання можливостей не тільки для здобуття обраної спеціальності, але і для відкриття, освоєння, дослідження творчою особистістю соціокультурного простору. У світлі цих пріоритетів Хортицька національна академія є сучасним закладом вищої освіти, в якому перед творчою молоддю відкриваються унікальні можливості безперервного освітнього і культурно-мистецького поступу. Цьому сприяє:

- розбудова інклюзивного простору вищої освіти, де кожен студент, незалежно від стану здоров'я, може вибудувати індивідуальну траєкторію фахового зростання, в якій освітня практика займає центральне місце;
- активна участь студентів у культурно-мистецькій практиці, зокрема, – в умовах реабілітаційного театру «Інклюзив», що має почесне звання «Народний художній колектив»;
- можливості зростання професійної і соціальної мобільності студентів не тільки на національному рівні, але і у глобальному просторі – в рамках меморандумів про міжнародну співпрацю, укладених закладом із зарубіжними партнерами.

Інноваційний досвід Хортицької національної академії свідчить про те, що цінності освіти і науки, культури і мистецтва мають фундаментальне значення для спрямування життєтворчої практики студентів у системі професійної підготовки, її щоденного збагачення новими смислами, креативними ідеями та інноваційними зверненнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмаков І. Г., Нечипоренко В. В., Пузіков Д. О. Теорія і практика життєвого проектування саморозвитку особистості: практико-орієнтований посібник. Запоріжжя: Вид-во Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2011. 436 с.
2. Життєтворчі пріоритети інноваційного розвитку навчально-реабілітаційного центру: науково-методичне видання / ред. колегія: Г. М. Несен, І. Г. Єрмаков, В. В. Нечипоренко та ін. Запоріжжя: КЗ «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр» ЗОР, 2011. 286 с.
3. Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми: науково-методичний збірник / за редакцією І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко. Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, 2006. 592 с.
4. Про вищу освіту: Закон України (документ 1556-VII, чинний, поточна редакція від 16.01.2020, підстава 2745-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.02.2020).
5. Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття: ювілейний науково-методичний збірник / за редакцією Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко та ін. Запоріжжя: КЗ «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр» ЗОР, 2013. 648 с.
6. Феномен інноваційної школи: життєтворчі пріоритети: практико-орієнтований посібник / ред. рада: М. І. Романенко (голова), І. Г. Єрмаков (заст. голови), Л. В. Вознюк (загальна та наукова редакція) та ін. Дніпропетровськ: «Інновація», 2010. 463 с.
7. Школа життєтворчості особистості: науково-методичний збірник / ред. кол.: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), І. Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін. К.: ІСДО, 1995. 480 с.

Ожеван Тетяна Вікторівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Панов М. С.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Проаналізувавши теоретико-методологічні засади шкільного насильства, ми отримали наукове підґрунтя для планування власного емпіричного дослідження.

Метою нашого емпіричного дослідження стало вивчення особливостей шкільного насильства та його проявів у молодшому підлітковому віці з особливими освітніми потребами:

- з'ясування основних психологічних характеристик кривдників, жертв, спостерігачів – потенційних захисників агресорів чи постраждалих, на рівні потребово-мотиваційної, емоційно-вольової, комунікативної сфер особистості, Я-концепції та структурно-рольових параметрів;
- розроблення профілактичної програми з ранньої превенції шкільного булінгу серед дітей молодшого підліткового віку з особливими освітніми потребами.

У процесі планування та проведення дослідження вирішено, що вибірку експериментального дослідження складуть молодші підлітки з особливими освітніми потребами віком 12-13 років однієї із шкіл м. Запоріжжя, їх батьки та вчителі. Загалом участь у дослідницькій роботі взяли 54 учнів, 16 вчителів, 106 батьків. Формування вибірки визначалось предметом нашого дослідження.

На першому етапі експериментального дослідження виявлялися показники шкільного насильства (за шкалами опитувальників). На основі емпіричних даних, отриманих в результаті дослідження дітей за ознаками шкільного насильства – агресивні тенденції в поведінці (тест руки Е. Вагнера, опитувальник Є. Ільїна, П. Ковальова).

Статус, з одного боку, може бути передумовою зародження шкільного булінгу в шкільному класі, а з іншого боку – його наслідком. На думку Г. Радчук, статусно-рольова позиція як передумова появи шкільного булінгу наявна в тих випадках, коли хулігани намагаються завоювати право на приналежність до групи та високий соціальний статус [1].

Проте, високий соціальний статус агресора не завжди дає можливість правильно та адекватно оцінити його поведінку в групі. Необхідно також зауважити, що кривдники можуть спрямовувати свою агресивну поведінку на велику кількість «мішеней», проте з часом вибір їхніх жертв стає стійкішим. Таким чином вони починають фокусуватися на тих, хто стає хронічними жертвами через свою реакцію на знущання [1].

Часто учні, які займають позицію свідків, у ситуації шкільного булінгу бояться стати наступними жертвами і тому можуть підтримувати хулігана. Почуття провини у свідків за свою бездіяльність у ситуаціях цькування може призводити до небажання помічати дану проблему в своєму класі і тим самим також підтримувати кривдника (рис. 1).

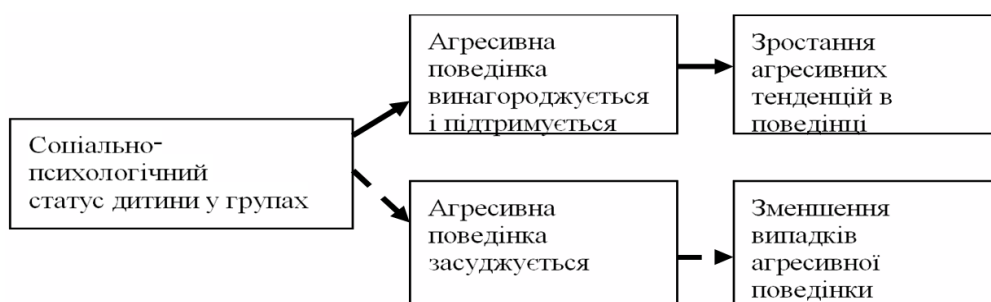

Рис. 1. Формування шкільного булінгу під впливом статусу особистості в групі

Наступний крок нашого емпіричного дослідження – з'ясувати частку дітей, наділених найбільшим ціннісним потенціалом, які мають провідний вплив у групі, схильність до агресивної поведінки. У експериментальній групі виявлено 6 % дітей від загальної кількості – лідерів, «зірок». За методикою «тест руки» Е. Вагнера схильність до агресивності має 2 % дітей.

На рис. 2 спостерігаємо, що схильність до агресивності мають ті молодші підлітки, які є аутсайдерами, та ті, яким надають перевагу. Пряма фізична агресивна поведінка характерна для знехтуваних дітей. Для молодших підлітків, які на свою користь отримали від 3 до 5 виборів притаманна вербальна агресивна поведінка: пряма та непряма. Непряма фізична агресивна поведінка може бути зі сторони знехтуваних дітей.

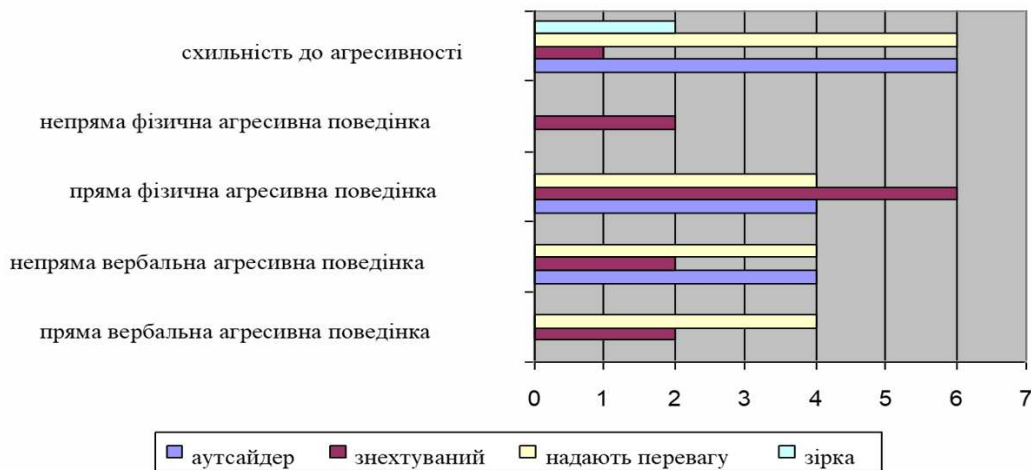

Рис. 2. Показники шкільного булінгу учнів молодшого підліткового віку з особливими освітніми потребами експериментальної групи залежно від статусу у групі

Примітка: а) на осі абсцис – кількість учнів, %; б) на осі ординат – показники шкільного булінгу (за шкалами опитувальників)

Результати діагностичного дослідження вказують на поширеність шкільного булінгу серед учнів молодшого підліткового віку. Підрахунки виявили, що свідками шкільного булінгу хоча б один раз були 34 % учнів. Однак реальний відсоток може бути і вищим, бо серед них є ті, що взагалі не відповіли на це запитання (хоча визнали, що самі можуть застосовувати насильницькі дії щодо однокласників), а інша – могла давати соціально бажані відповіді.

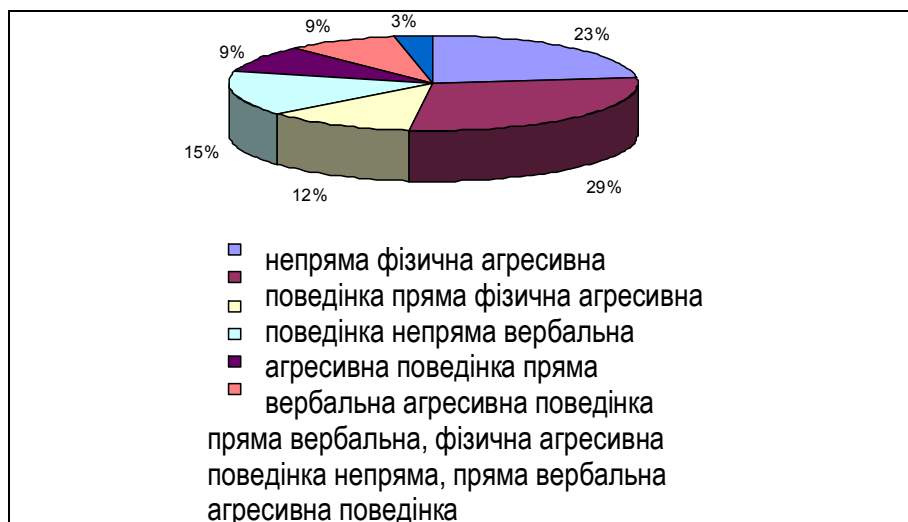

Рис. 3. Типи агресивної поведінки за методикою Є. Ільїна, П. Ковальова

В результаті аналізу емпіричних даних за авторською анкетою для вчителів з'ясували, що в середній школі майже усі учні вміють образити, принизити інших словом. Про існування у середовищі молодших підлітків несправедливих звинувачень, залякування, лайки, присвоєння прізвиськ вказали 41 % дітей. Про застосування ударів кулаком, ногами, побиття, навмисне нанесення тілесних травм та пошкоджень вказали 42 % респондентів (за емпіричними даними опитування дітей) (рис. 4). Аналіз поширеності форм шкільного булінгу серед учнів молодшого підліткового віку з особливими освітніми потребами виявив, що дітьми використовуються заборони та ігнорування, які є прихованою формою цькування. Таким чином, зрозуміло, що школа повинна докладати всіх зусиль у боротьбі з цією звичкою, натомість, бачимо, що учні, не позбуваються її, а навпаки, навчаються й технічно вдосконалюють.

Рис. 4. Поширеність форм шкільного булінгу серед учнів молодшого підліткового віку з особливими освітніми потребами

Ми виявили, що усякий вид шкільного насильства викликає гнів, ненависть, образу, приниження, роздратування, збентеженість, засмучення, ворожість, лють, тобто детермінує появу негативних емоцій. Крім того, у частини респондентів – 10 % осіб – виникає бажання помститися, «дати здачу», «дати в голову», «побити у відповідь». Разом з тим, 23 % школярів не дали відповіді на запитання, що стосуються їх переживань. Припускаємо, що вони ніколи не ображаються або не вміють / не хочуть висловитися про свої емоції.

Як зазначили 11 % дітей, вчителі найчастіше використовують крик, звинувачення, сарказм, висміювання, приниження, нерідко також погрози чи обзивання; на фізичне покарання вказали 4 % учнів. Слід зауважити, що жорстокість батьків може проявлятися і на фізичному (8 %), і на вербальному рівнях (12 %), що пов'язано з уживанням образливих слів стосовно дітей.

Виходячи з вищезазначеного, можливо дійти до висновку про те, що виявлено характерні прояви вербального та фізичного булінгу і його високий рівень поширеності у середовищі учнів молодшого підліткового віку. Як з'ясувалося, психологічне насильство у школі пов'язане із його катарсичною й експлетивною функціями, демонстрацією дорослості та приналежності до референтної групи осіб. У школі до дітей часто застосовуються колективні образи, ярлики, прізвиська тощо. Батьки і вчителі чинять фізичне і вербальне насильство з виховною метою і для розрядки негативних емоцій, викликаних неслухняністю й неприйнятною поведінкою молодших підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радчук Г. К. Діалогізація дитячо-батьківських стосунків як умова становлення повноцінної особистості дитини у сім'ї. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль : Стереарт, 2014. С. 368–370.

Олефір Ольга Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЙКАННЯМ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Проблема зайкання дітей старшого дошкільного віку в психологічному аспекті є досить актуальною для вивчення їхньої соціальної готовності до навчання в школі. Зайкання – одне з найскладніших і тривалих мовленнєвих порушень. Воно належить до найбільш шкідливих для людини мовленнєвих розладів, коли порушується темпоритмічна організації мовлення, обумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату [2]. Це порушення мовлення широко розповсюджене серед дітей і дорослих, відрізняється різноманітними причинами виникнення, складним симптомокомплексом і в ряді випадків невисокою ефективністю лікування.

У дослідженнях з погляду психологічних теорій механізм зайкання пояснюється поведінкою зайкуватих в процесі комунікації. У цьому випадку зайкання розглядається як комунікативний і ситуаційний розлад (Г. Ангушев, Б. Баєв, Т. Габріян, М. Теркіна, Б. Зейгарник, Р. Левіна, В. Раздольский, Е. Рау, А. Хавін та ін.). Автори виділяють різні мовленнєві ситуації за ступенем прояву зайкання, указуючи на посилення симптоматики при спілкуванні в соціальних контактах формального характеру, у ситуаціях підвищеної значимості змісту мовлення, малого знайомства з комунікантами. Прояв зайкання слабшає у ситуаціях спілкування неформального характеру, під час відсутності співрозмовника або із уявним співрозмовником. Однак, дослідники відзначають, що незважаючи на загальні особливості поведінки осіб із зайканням у ситуаціях спілкування, зайкання у дорослих і дітей в різних умовах може проявлятися неоднозначно (М. Теркіна, В. Ковшиков, В. Куршев, Л. Міссуловін, О. Рау, А. Хавін, В. Шкловський та ін.). Виникнення стресу в комунікативній ситуації сприяє формуванню у осіб із зайканням негативного ставлення до ситуацій спілкування (О. Рау).

Визначивши і проаналізувавши психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку із зайканням, робимо висновок, що при наявності цього порушення у дитини з раннього віку починає формуватися своєрідне ставлення до свого мовленнєвого дефекту, і своєрідно розвивається соціально-перцептивна сфера спілкування, яка безпосереднім чином впливає на формування соціальної готовності до навчання в школі. Таким чином, у дітей із зайканням формування соціальної готовності до навчання в школі відбувається під впливом ряду негативних факторів, які приймають участь у її формуванні. В якості детермінант виділяють дві групи: а) внутрішні, які характеризуються особливостями функціонування психічних явищ, і виникають унаслідок дефекту; б) зовнішні, що формуються під впливом соціуму.

До внутрішніх віднесено:

- порушення мотивації спілкування в процесі якого у дітей із зайканням переважаючим механізмом психологічного захисту стають пасивно-захисні установки, які ще більше підсилюють зайкання та порушують міжособистісні стосунки;
- неповноцінність мовленнєвих і комунікативних функцій, які провокують підвищену фрустраційну чутливість (Г. Волкова, Н. Власова, Е. Герценштейн, Ф. Досужков та ін.) і відповідно сприяють труднощам у соціального та комунікативного характеру;
- дифузне пошкодження мозку, яке знижує мисленнєві, енергетичні та адаптаційні можливості дитини, сприяє формуванню у дітей із зайканням порушень в афективній і соціально-перцептивних сферах, поведінка таких дітей характеризується амбівалентністю почуттів та емоцій (В. Ковальов, В. Кочергіна, С. Мнухін та ін.). У них спостерігається постійні конфлікти з оточуючими, на кожному віковому відрізку характер дисгармонії може суттєво змінюватися і відповідно відбувається трансформація психопатологічних і мовленнєвих порушень.

До зовнішніх передумов вивчення соціально-перцептивних здібностей у дітей із зайканням варто віднести:

— заїкання вносить дисгармонію у взаємини з рідними та однолітками, які в свою чергу можуть акцентувати увагу на його наявності при цьому звинувачуючи дитину, або виявляючи гіперопіку і підвищену увагу до дефекту. В результаті навколо дитини створюється психотравмуюча атмосфера, яка в свою чергу може викликати або спровокувати у неї соціально-перцептивні бар'єри у спілкуванні;

— дефіцит спілкування, а саме комунікативна депривація. Психологічні рефлексивні переживання дитиною власної неповноцінності, сприяють активізації такого механізму психологічного захисту як астеничний тип реагування внаслідок якого у дитини занижується рівень домагань, формується низька самооцінка. Така дитина не проявляє зацікавлення до спілкування з іншою людиною, тому що за таких умов воно для неї інколи стає психотравмуючим фактором [4].

Отже, незважаючи на значущість проблеми вивчення соціальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку із заїканням, проблема формування їх соціальної готовності до навчання у школі залишається недостатньо вивченою. Потребують подальшого взаємопов'язаного вирішення питання психологічного і педагогічного аспектів проблеми, а саме: визначення комплексу діагностичних методик для вивчення соціальної готовності до навчання в школі у дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Г. Особенности развития общительности заикающихся детей раннего и дошкольного возраста. Логопед в детском саду. 2007. № 3. С. 5–10.
2. Гильбух Ю. З. Диагностика психологической готовности к школьному обучению. Темперамент и познавательные способности школьника. Киев, 1993. С. 178–208.
3. Гуцал Л. Л., Миронова С. П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: навчально-методичний посібник / Кам.-Под. держ. пед. ун-т; [упоряд. Л. Л. Гуцал, С. П. Миронова]. Хмельницький: Поділля, 2001. 91 с.
4. Селивестров В. И. Заикание у детей: Психокоррекционные и дидактические основы логопедического действия: учеб. пособие для студ. высш. и средн. пед. учреждений. 4-е изд. доп. Москва: Гуманит. издательский центр ВЛАДОС, 2001. 208 с.

Орлова Ольга Владленівна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бавшина Р. Б.,**
викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку освіти орієнтується на створення необхідних умов, які забезпечують повноцінний розвиток особистості кожної дитини, допомагає переосмисленню у суспільстві права людей з особливостями розвитку одержати рівні можливості в різних галузях життя, включаючи освіту. Затримка психічного розвитку (далі – ЗПР) – порушення нормального темпу психічного розвитку, коли окремі психічні функції (пам'ять, увага, мислення, емоційно-вольова сфера) відстають у своєму розвитку від прийнятих психологічних норм для даного віку. ЗПР може зумовлюватися багатьма чинниками: спадкова схильність, порушення функціонування мозку в період внутрішньоутробного розвитку, пологові ускладнення, хронічні й тривалі захворювання в ранньому дитинстві, невідповідні умови виховання тощо. Залежно від цих факторів К. Лебединською були запропоновані чотири основні форми ЗПР: конституційного та соматогенного походження, психогенного походження та церебрально-органічного походження. ЗПР стосується всієї психічної сфери дитини, є системним дефектом. Процес навчання та виховання повинен будуватися з позицій системного підходу. Необхідно сформувати

повноцінний базис для становлення вищих психічних функцій та забезпечити спеціальні психолого-педагогічні умови, необхідні для їх формування.

Моторика відноситься до вищих психічних функцій. Крупна моторика – це здатність володіти своїм тілом у просторі, виконувати злагоджені рухи під час ходи, бігу, виконання вправ. Дрібна моторика – сукупність скоординованих дій нервової, м'язової та кісткової систем у поєднанні із зоровою системою у виконанні дрібних та точних рухів кистями та пальцями рук та ніг. До області дрібної моторики відноситься велика різноманітність рухів: від примітивних жестів, захоплення об'єктів, до дуже дрібних рухів, від яких залежить почерк людини. Центри головного мозку, які відповідають за мовлення та рух пальців рук, розташовані дуже близько. Стимулюючи тонку моторику та активізуючи тим самим відповідні відділи мозку, ми активізуємо сусідні мовленнєві зони.

Проблема розвитку дрібної моторики вивчалася з давніх часів. Дослідження І. Сеченова, І. Павлова, А. Ухтомського, В. Бехтерева, А. Соколова та інших довели виняткову роль рухів рухово-кінестетичного аналізатора в розвитку мовлення та мислення та довели, що першою домінуючою вродженою формою діяльності є рухова. М'язові відчуття, що виникають при діях з предметами, підсилюють всі інші відчуття та допомагають зв'язати їх в єдине ціле. Мовлення – це, перш за все м'язові відчуття, які йдуть від мовленнєвих органів у кору головного мозку [1]. Окремі прийоми роботи з розвитку моторики у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку описані Н. Жуковою, Є. Мастюковою, Т. Філічевою, І. Кузьміною, М. Іпполітовою. М. Кольцова підкреслює важливість розвитку дрібної моторики для розвитку мовлення дитини, наголошує, що тренування пальців рук можливо розглядати, як потужний фізіологічний стимул розвитку мовлення дітей [2]. Багато сучасних дослідників підтверджують важливість розвитку дрібної моторики рук для мовленнєвого розвитку дитини, пропонують ряд практичних вправ на розвиток пальцевої моторики, описують пальчикові ігри, фізкультхвилинки, ігри-казки, пов'язані з розвитком тонкої моторики: М. Аксьонова, О. Бот, Л. Рузіна, В. Кудрявцева, І. Марковська, Т. Ткаченко. Включення вправ з розвитку пальцевої моторики в фізкультхвилинки дозволяє стимулювати дію мовленнєвих зон головного мозку, що позитивно позначається на стимулюванні мовленнєвого розвитку дітей [3].

Рівень розвитку дрібної моторики – один з показників інтелектуального розвитку. Дитина, що має високий рівень розвитку дрібної моторики, вміє логічно мислити, має досить розвинену пам'ять, увагу, зв'язне мовлення. У літературі описані специфічні рухові порушення дітей із затримкою психічного розвитку та мінімальною мозковою дисфункцією, вони різноманітні як за своїми проявами, так і за механізмами їх виникнення: спостерігається відставання у розвитку загальної та дрібної моторики; головним чином страждає техніка рухів та рухові якості (швидкість, спритність, сила, точність, координація); виявляються недоліки психомоторики; труднощі в перемиканні та автоматизації рухових дій; слабо сформовані навички самообслуговування та технічні навички в образотворчій діяльності; рівень фізичного та моторного розвитку нижче за вікову норму; формування графомоторних навичок із ускладненнями; відсутні грубі рухові розлади.

Тренування рухів пальців та кисті рук є найважливішим чинником, що сприяє мовленнєвому розвитку дитини, поліпшенню артикуляційних рухів, є потужним засобом, що стимулює працездатність кори головного мозку, розвиток мислення дитини. Регулярні вправи з пальчиками поліпшують пам'ять, усувають емоційне напруження, поліпшують діяльність серцево-судинної та травної систем, підтримують життєвий тонус. Цілеспрямована робота по вдосконаленню рухів пальців рук дуже корисна для підготовки руки до письма. Непідготовленість до письма, недостатній розвиток дрібної моторики, зорового сприйняття, уваги призводить до виникнення негативного ставлення до навчання, тривожного стану дитини в школі.

З цією метою використовуються традиційні та нетрадиційні методи розвитку дрібної моторики. Самомасаж кистей та пальців рук (погладжування, розминка), самомасаж з використанням різних предметів (волоські горіхи, олівці, масажні щітки та т. п.); ігри з пальчиками (з мовленнєвим супроводом та без); графічні вправи: штрихування, домальовування картинки, графічні диктанти, з'єднання по точках, продовження ряду, викладання фігурок з паличок; художня діяльність: ігри з папером, глиною, пластиліном, піском, водою, малювання крейдою, вугіллям; предметна діяльність: мозаїка, конструктори, шнурівка, складання розрізних картинок, застібки, зав'язування бантів; дидактичні ігри на

розвиток тактильного сприйняття; лялькові театри: пальчиковий, варежковий, рукавички, театр тіней та інші належать до традиційних методів розвитку дрібної моторики. До нетрадиційних методів розвитку дрібної моторики відносяться всі нетрадиційні художні техніки: найпростіші види оригамі, аплікації з підручного матеріалу, пластилінографія, малювання пальчиками, малювання піском; су-джок терапія; піскотерапія [4]. Розвиток дрібної моторики сприяє певним змінам у психофізичному розвитку.

1. Виконання вправ та ритмічних рухів пальцями індуктивно приводить до зрушень в мовленнєвих центрах головного мозку та посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон, стимулює розвиток мовлення.

2. Створює сприятливий емоційний фон, розвиває уміння наслідувати дорослому, навчає вслухатися та розуміти зміст мовлення, підвищує мовленнєву активність дитини.

3. Малюк вчиться концентрувати увагу та правильно її розподіляти.

4. Виконання вправ, що супроводжуються короткими віршованими рядками, сприяє виробленню чіткого, ритмічного, яскравого мовлення, посиленню контролю за рухами, що виконуються.

5. Розвивається пам'ять, дитина вчиться запам'ятовувати певні положення рук та послідовність рухів.

6. Розвивається уява та фантазія. Оволодівши всіма вправами, дитина може «розповідати руками» цілі історії.

7. В результаті засвоєння всіх вправ кисті рук та пальці отримують силу, хорошу рухливість та гнучкість.

Важливо розвинути механізми, необхідні для оволодіння письмом, створити умови для накопичення дитиною рухового та практичного досвіду саме в дошкільному віці, оскільки він є сензитивним періодом для розвитку [5].

Кисть руки дитини є органом, що активізує та стимулює діяльність кори головного мозку, підвищує працездатність усіх її відділів, позитивно впливає на формування в дошкільників із ЗПР вищих пізнавальних функцій, особливо мислення й мовлення. А для того, щоб дрібна моторика рук виконала велику місію, покладену на неї, необхідно організувати належну роботу. Тільки розвиваючи рухи рук дитини регулярно, всебічно, методично грамотно, можна досягти найбільшого ефекту від усієї проведеної роботи, створити передумови для становлення багатьох психічних процесів та розвитку мовлення. Чутливість до такого виду діяльності дозволяє навчитися терпінню та посидючості, бути наполегливими та цікавими. Вправи з участю рук та пальців гармонізують тіло та розум, позитивно впливають на діяльність мозку, прості рухи рук допомагають зняти розумову втому, розвивають мовлення дитини. Відставання у розвитку дрібної моторики затримує психічний розвиток дитини, не дозволяє повноцінно спілкуватися та грати з однолітками, ускладнює пізнання навколишнього світу, обтяжує емоціональний психічний стан дитини. Надання вчасної допомоги, постійне використання дієвих способів розвитку дрібної моторики допомагає вирішенню серйозних проблем в індивідуальному розвитку та становленню гармонійно розвинутої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко В. М. Новые логопедические технологии : учебн.-метод. пособие. 2-е изд. Ростов-на-Дону : Феникс, 2009. 341 с.
2. Биковець Л. Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2012. № 2. С. 124–131.
3. Власова О. В. Розвиток дрібної моторики рук. Харків : Основа, 2010. 159 с.
4. Момот Т. Л. Пальчиками граємо – мову розвиваємо. Бібліотека логопеда-практика. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2009. 24 с.
5. Шеремет М. К. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Слово, 2014. 672 с.

Петрова Вікторія Андріївна,
студентка 3 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Анісімова Л. В.,**
старший викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДИТИНИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

З кожним роком в Україні зростає кількість дітей, які мають розлади аутистичного спектра. За даними МОЗ України, розлади аутистичного спектра (РАС) – це стан, який виникає внаслідок порушення розвитку головного мозку і характеризується вродженим та всебічним дефіцитом соціальної взаємодії та спілкування. Його неможливо вилікувати, проте з часом можна скоригувати і адаптувати людину до соціального життя. Діти з аутизмом можуть бути надзвичайно талановитими та обдарованими.

Дуже часто батьки виявляються неготовими до виховання «особливої» дитини, хоча від них залежить подальший її супровід протягом усього життєвого шляху. Перша реакція батьків на появу дитини з порушенням часто є негативною. Неправильне ставлення до дитини може призвести до проблем у її розвитку, виникнення у неї безлічі комплексів, внаслідок чого особистість дитини дуже страждає. Роль сім'ї, що виховує дитину з РАС, є значно більшою порівняно з іншими родинами, оскільки на неї покладаються додаткові функції, наприклад: реабілітаційна, емоційного прийняття, освітньо-корекційна, пристосування та адаптації.

Увага спеціалістів, які будуть надавати кваліфіковану допомогу дитині з РАС, повинна бути зосереджена на співпраці з її батьками. Завдяки цілеспрямованій роботі фахівців із батьками, розвиток, виховання та адаптація дитини будуть відбуватися значно легше [1].

Як зазначала В. Тарасун, особливе значення у вихованні дитини з РАС відіграють соціальні фактори, які визначають, чому одним батькам легше вдається сприйняти і прийняти свою дитину як «не таку», а для інших – це надзвичайно важке завдання. Це система психолого-педагогічних послуг та відповідні ресурси середовища [4].

Спеціалісти, які працюють з батьками дитини із РАС, повинні враховувати їх ставлення до дитини, наявність певного досвіду, сімейні традиції та цінності, особливості сприйняття та розуміння характеру дитини, її вчинків.

Діти з РАС дуже чутливі до ставлення до них батьків і можуть гостро реагувати на найменші зміни у їхній поведінці. У них може спостерігатися відсутність бажання встановлювати контакт з батьками, відсутність мотивації до комунікації або навпаки сильна прихильність до батька чи матері. Через таку поведінку батькам необхідна професійна психолого-педагогічна допомога, емоційна підтримка та постійне консультування [2].

Зміст, форми роботи з батьками залежать від особливостей кожної сім'ї. Це можна виявити за допомогою різних методів дослідження сім'ї через спостереження, опитування. Важливим фактором, який необхідно визначити, щоб у подальшій роботі орієнтуватися у виборі змісту й форм роботи з батьками, залучення їх до роботи в команді, є їх готовність до співпраці зі спеціалістами закладу [3]. Це адекватність оцінки батьками стану розвитку дитини та ступінь ініціативи у плані співробітництва з фахівцями. Батьки повинні бути активними учасниками команди психолого-педагогічного супроводу.

Проаналізувавши безліч літератури із зазначеної проблеми, дійшли висновку, що спеціалісти серед ефективних форм роботи з батьками виділяють: сімейну психотерапію, інтегративну психологію, психосоматичну та поведінкову терапію.

Д. Шульженко зазначає, що ефективною формою співпраці з родиною є спільний аналіз актуальних проблем дитини [3; с. 127].

Актуальними формами роботи з батьками, на наш погляд, є: проведення лекцій, семінарів та просвітницьких тренінгів, консультацій, завдяки яким батьки дитини з РАС зможуть отримувати корисну

для себе інформацію про особливості розвитку, навчання та виховання їхньої дитини; батьківські конференції, «круглі столи». При цьому робота може бути організована як індивідуально, так і у груповій формі [1].

Доцільним може бути використання таких форм роботи, як: навчання прийомам виховання з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, проведення бесід та практикумів щодо загальних проблем розвитку дитини, проведення групових занять разом із дитиною, створення груп підтримки, батьківських груп, де можна поділитися власними почуттями з іншими батькам, а головне відчутти підтримку не лише з боку спеціалістів, а й з боку інших батьків, що мають дитину з подібними проблемами.

Отже, у результаті цілеспрямованої роботи фахівців з батьками дітей з РАС, можна досягти значних успіхів у вихованні та навчанні особливої дитини, її адаптації та соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інклюзивне навчання: вибір батьків / А. А. Колупаєва, Л. М. Наконечна. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
2. Інклюзивна освіта : навч. посібник / М. А. Порошенко. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
3. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посібник / С. П. Миронова. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.
4. Тарасун В. В. Аутологія: теорія і практика : підручник. Київ : «Вадекс», 2018. 590 с.

Позднякова Олена Леонтіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
перший проректор,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВИХОВНА СИСТЕМА ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Започаткована Міністерством освіти і науки України, підтримана суспільством і фаховою педагогічною спільнотою масштабна реформа, стратегічною метою якої є інноваційний розвиток закладів загальної середньої освіти за моделлю Нової української школи, передбачає серед інших пріоритетів і системну модернізацію навчання, виховання та соціокультурної практики дітей з особливими освітніми потребами. В Законі України «Про освіту» нормативно встановлено, що органи державної влади та місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів (стаття 19). При розгляді варіантів інституційного забезпечення реалізації цього пріоритету основна увага приділяється інклюзивному навчанню, якому в Законі присвячена окрема стаття, де зазначається, що інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників (стаття 20) [3].

В Концепції Нової української школи проблема розширення та вдосконалення практики інклюзивного навчання також визначена як ключова для успішного здійснення реформи загальноосвітніх закладів, тож у Новій школі буде заохочуватися інклюзивна освіта. Для учнів з особливими потребами створюватимуться умови для навчання спільно з однолітками. Для таких дітей запроваджуватимуться індивідуальні програми розвитку, зокрема корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід і необхідні засоби навчання [1, с. 29].

Беззаперечно визнаючи пріоритетність розвитку інклюзивної освіти в Україні на багатоетапному шляху інтеграції держави у європейський цивілізаційний простір, не можна ігнорувати інший аспект цієї складної проблеми, що полягає в необхідності паралельного реформування мережі освітньо-реабілітаційних закладів, які поряд із загальноосвітніми школами – осередками інклюзивного навчання

— відіграють основну функціональну роль у загальнодержавній системі освіти дітей з особливими потребами. Інклюзивні школи і класи є оптимальною, бажаною формою навчання та соціалізації дітей цієї категорії, але для багатьох із них актуальною залишається потреба в отриманні комплексної, поглибленої медико-реабілітаційної і корекційно-педагогічної допомоги, що надається лише освітньо-реабілітаційними закладами. Враховуючи різні ступені порушень психофізичного розвитку дітей, саме заклади цього типу мають доповнювати мережу інклюзивних шкіл, виконуючи місію осередків комплексного відновлення здоров'я дітей зі складними проблемами, до вирішення яких не може бути в повній мірі готова звичайна школа — навіть реформована за стандартами безбар'єрного доступу та індивідуального психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами.

Крім цього, в нових умовах саме освітньо-реабілітаційним закладам адресуються основні експектації щодо виконання функцій опорних ресурсно-методичних центрів для інклюзивних шкіл, оскільки акумульований протягом десятиліть ґрунтовний досвід комплексного корекційно-педагогічного супроводу учнів з різними нозологіями набуває особливого значення для забезпечення своєчасної і безкризової адаптації педагогів звичайних закладів загальної середньої освіти до цілком нових умов роботи — прийняття в клас дітей з особливими освітніми потребами і відповідного модифікування, варіатизації та індивідуалізації навчально-виховного процесу з корекційно-розвитковим компонентом.

Наведені міркування дозволяють стверджувати, що в контексті загальнодержавного тренду системного впровадження інклюзивної освіти нової актуальності набуває проблема розвитку освітньо-реабілітаційних закладів у сучасній соціокультурній реальності, ефективного виконання ними нової функціональної ролі, яка диктується суспільним замовленням щодо підготовки дитини з порушеннями здоров'я до успішного життя, набуття нею життєвої і соціальної компетентності в процесі соціокультурної практики. Про гостроту саме цієї проблеми свідчить той факт, що в суспільній свідомості сучасних українців, репрезентованої в контенті різноманітних мас-медіа і громадських дискурсів, основна критика роботи освітньо-реабілітаційних закладів стосується не стільки конкретних корекційно-педагогічних методик навчання дітей з різними нозологіями, скільки недостатньо ефективної виховної роботи. У цьому контексті її місія та призначення полягають у зближенні школи з життям і соціокультурною практикою, підготовці дитини до зустрічі з реальними проблемами та адекватної, конструктивної відповіді на них, а не просто у звітуванні про проведення певної кількості виховних заходів, якими часто обмежується вся робота за цим напрямом.

На жаль, у свідомості та поведінці окремих педагогів залишається дієвим критикований ще В. Сухомлинським стереотип про виховання молодшої людини, яке зводиться до того, щоб міцно схопити її за руку і залучити до максимально можливої кількості виховних заходів [5, с. 244]. Саме ця формальна орієнтація на вихованця як об'єкта педагогічних впливів, а не потенційного суб'єкта навчання, колективної життєдіяльності, соціокультурної практики та творчого саморозвитку є основним рудиментом традиційного виховання, результати якого виявляються незадовільними для інтеграції випускників у відкрите, глобальне, динамічне суспільство ХХІ століття.

Закономірним і прогнозованим наслідком такої орієнтації є інертно-консервативна позиція педагогів в інноваційній діяльності щодо підвищення суспільної спрямованості виховного процесу, його спрямуванні на розвиток соціальної та громадянської компетентності дітей з особливими освітніми потребами у процесі соціокультурної практики, на забезпечення того синергетичного соціально-педагогічного результату, який Д. Дьюї у програмній статті «Моє педагогічне кредо» називав набуттям школою якостей соціальної інституції («school is primarily a social institution») та забезпеченням єдності виховання і життя («education is a process of living and not a preparation for future living») [8, с. 78]. Визнаючи незадовільність такої пасивної індивідуальної позиції окремих педагогів, слід наголосити, що тільки цим проблема наближення освітньо-реабілітаційних закладів до соціально-педагогічної синергії не вичерпується, оскільки стратегічні завдання компетентісно-акмеологічного спрямування процесу виховання дітей з особливими освітніми потребами можна комплексно вирішити лише в межах інноваційної виховної системи, спроектованої з урахуванням сучасних теоретико-методологічних рефлексій науковців та передового досвіду, акумульованого найбільш новаторськими, соціально активними закладами цього типу.

Успішність функціонування та розвитку виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу залежить від урахування її цільової та організаційної специфіки, яка окреслена вітчизняними нормативно-правовими документами (законами України «Про освіту», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», указами Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю», «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю», Державним стандартом спеціальної освіти та ін.) і уточнюється в дослідженнях В. Нечипоренко [2], В. Синьова [4], А. Шевцова [6], Д. Шульженко [7] та інших вчених.

Незалежно від типу освітньо-реабілітаційного закладу (спеціальна школа, санаторна школа або навчально-реабілітаційний центр) і контингенту дітей з певними нозологіями, цільова специфіка його виховної системи полягає у розвитку ключових життєвих компетентностей дітей з особливими освітніми потребами, набутті ними особистісного досвіду самореалізації у суспільстві в процесі соціокультурної практики, активному включенні компенсаторних та адаптаційних механізмів, створенні необхідних умов для розвитку особистості дитини з максимальним використанням її потенційних можливостей, забезпеченні розвитку психічних функцій, сенсорних систем, збереженні та зміцненні фізичного здоров'я дітей, розробці та реалізації засобів соціалізації та адаптації, підготовці інституту сім'ї, наданні батькам допомоги і підтримки у вихованні дитини.

Реалізуючи зазначені цільові пріоритети, виховна система освітньо-реабілітаційного закладу закономірно набуває все більш характерної організаційної специфіки, інваріантними індикаторами якої є:

1) включення корекційно-реабілітаційного компонента у виховні заходи при збереженні їх загальнопедагогічного базису та синхронізації напрямів виховання (фізичного, трудового, морального, громадянського, правового, соціального, естетичного, екологічного та розумового) з напрямками реабілітації (медичної, фізкультурно-спортивної, професійної, психологічної, соціальної та педагогічної);

2) підпорядкування сукупності виховних і реабілітаційних впливів на дитину її особливим освітнім потребам через розробку та реалізацію індивідуальної програми розвитку (розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків і фіксує перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних послуг для розвитку дитини) та індивідуальної програми реабілітації (визначає оптимальні види, форми, обсяги, місце і тривалість проведення медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, побутової і соціальної реабілітації);

3) організаційне забезпечення функціонування внутрішньої інфраструктури освітньо-реабілітаційного закладу (терапевтичний, фізіотерапевтичний, процедурний кабінети, кабінети для проведення занять з ритміки, із соціально-побутового орієнтування, лікувальної фізкультури, для психологічного розвантаження, кабінети логопеда, корекційного педагога, соціального педагога, кабінет трудового навчання для учнів початкових класів, навчально-виробничі майстерні), у функціональному призначенні яких важливе місце займають реабілітаційно-виховні функції;

4) забезпечення в організаційній структурі виховної системи не тільки внутрішньо-зорієнтованих (управлінсько-координаційних) зв'язків, а й зовнішньо-зорієнтованих, суспільно значущих векторів розвитку, які через налагоджене партнерство освітньо-реабілітаційного закладу з іншими соціальними інституціями суттєво впливають на успішність інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в сучасне суспільство, набуття ними на момент завершення періоду шкільного навчання достатнього досвіду активної соціокультурної практики для впевненої орієнтації в основних соціалізаційно-рольових моделях (освітньо-креативної, професійно-трудова, сімейно-побутової, громадсько-культурної, фізкультурно-спортивної та ін.).

Для системної інтеграції багатовекторних і різноаспектних виховних впливів на дітей в умовах освітньо-реабілітаційного закладу, перетворення їх із сукупності взаємно неузгоджених чинників на множину можливостей і шансів для самореалізації кожної дитини у колективній життєтворчості, соціокультурній практиці, спілкуванні та діяльності необхідною є розбудова цілісної виховної системи на основі методології педагогічного моделювання (Б. Глинський, В. Мелешко, І. Осадчий, О. Столяренко, В. Ягупов, М. Ярмаченко та ін.). Розроблена й обґрунтована нами авторська модель виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу на єдиних теоретичних диспозиціях об'єднує системоутворюючі компоненти: методологічно-цільовий (мета, завдання, методологічні підходи, загальні і специфічні

принципи виховання), суб'єктно-середовищний (суб'єкти освітнього процесу, організаційно-педагогічні, змістово-педагогічні і процесуально-педагогічні умови виховної роботи в корекційно-розвитковому середовищі), функціонально-діяльнісний (функції, зміст, види діяльності, форми і методи виховання) і управлінсько-результативний (кадрове забезпечення виховного процесу в єдності цільового, функціонального та організаційного компонентів, результати виховання).

Фундаментальна орієнтація моделі виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу на відкриту взаємодію із зовнішнім соціокультурним простором функціонально забезпечується розробленими цільовими виховними програмами («Україна в серці моєму», «Я – людина», «Праця у житті людини», «Я і моє здоров'я», «Екологічна просвіта», «Душа українця в мистецтві») і технологіями (технологія педагогічного супроводу соціальної практики, технологія педагогічного супроводу життєвої практики вихованців), спрямованими на формування ціннісно-діяльнісного підґрунтя суспільно значущої життєтворчості особистості в актуальному сьогоденні та перспективному майбутньому через інтеріоризацію вихованцями комплексу громадянських, соціальних, моральних, культурних, сімейних, валеологічних і трудових цінностей, отримання досвіду активної соціокультурної практики та участі у пізнавальній, побутово-трудова, ціннісно-орієнтаційній, художньо-перетворювальній, культурно-дозвіллевій, проєктно-дослідницькій та рефлексивній діяльності.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що інституційним базисом успішної соціокультурної практики дітей з особливими освітніми потребами є виховна система освітньо-реабілітаційного закладу, гуманістично-акмеологічне призначення якої в доленосний для української освіти період розгортання шкільної реформи полягає у поширенні нової, життєтворчої парадигми, що передбачає компенсацію певних обмежень здоров'я дітей з особливими освітніми потребами і набуття ними достатнього інтелектуального, соціального і творчого потенціалу для успішної інтеграції в суспільство XXI століття в ролі носіїв національної і світової культури, активних і відповідальних громадян, свідомих і креативних менеджерів власного життя. Успішна реалізація вітчизняними освітньо-реабілітаційними закладами цього надзавдання сприятиме розбудові в Україні інклюзивного суспільства, в якому кожен громадянин, незалежно від стану здоров'я, вступає у доросле життя, маючи необхідний компетентісно-ресурсний потенціал для активної самореалізації в соціокультурній практиці, у професійній діяльності та побудові власної сім'ї, в індивідуальній і колективній життєтворчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. 34 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016.html> (дата звернення: 27.09.2019).
2. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія. Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2013. 512 с.
3. Про освіту: Закон України (документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція від 09.08.2019, підстава 2745-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.11.2019).
4. Синьов В. М. Методологія та теорія досліджень в галузі дефектології. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. Вип. 15. С. 7–9.
5. Сухомлинский В. С. Воспитание и самовоспитание. *Избранные произведения*: в 5-ти т. / редкол.: А. Г. Дзеве́рин (пред.) и др. Киев: Рад. школа, 1980. Т. 5: Статьи. С. 241–252.
6. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології: монографія. Київ: «МП Леся», 2009. 483 с.
7. Шульженко Д. І. Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом: монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, вид-во Хортицької національної академії, 2017. 444 с.
8. Dewey J. My Pedagogic Creed. *School Journal*. 1897. Vol. 54. P. 77–80.

Помаз Валерія Сергіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Борисов В. В.,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ 7–8 РОКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Загальновідомо, що запорукою успішності учнів є їх пізнавальна активність. Допитливість, цікавість, інтерес є стимулом до навчання та й до будь-якої діяльності. Пізнавальна активність допомагає особистості у вирішенні пізнавальних завдань у процесі навчання, виконувати конструктивні дії в спілкуванні, навчанні, взаємодії з оточуючими. Проте багатьма дослідниками у галузі спеціальної педагогіки (Т. Зубкова, В. Маценко, Н. Менчинська, Т. Приходченко та інші) встановлено, що у категорії дітей, що ми вивчаємо, тобто діти з затримкою психічного розвитку, спостерігається недостатня її сформованість, яка негативно впливає на становлення особистості та зниження успішності й результативності в навчанні [1; 4; 5; 6].

Проблема пізнавальної активності молодших школярів – одна з найактуальніших у теорії психологічної науки та у практиці навчальних закладів, оскільки активність є необхідною умовою формування розумових якостей дітей, їх самостійності, ініціативності.

У психології та педагогіці немає єдиного підходу до визначення поняття «пізнавальна активність». У розглянутих працях науковців, які займалися цим питанням, а саме Л. Арістова, М. Данилов, Н. Половнікова, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна, П. Підкасистий, М. Лісіна, В. Лозова, акцентують увагу на різних суттєвих характеристиках цього феномену, які значною мірою пов'язані з навчальною працелюбністю особистості та бажанням до отримання нової інформації.

На нашу думку, слушними в контексті проблеми є два визначення. Перше: думка М. Лісіної про те, що пізнавальна активність – це стан готовності особистості до пізнавальної діяльності, той стан, що передуює діяльності й породжує її розумову активність як потребу в розумовій діяльності та інтелектуальну як потребу мислити, а не взагалі когнітивну діяльність [2]. Та друге, розроблено В. Лозовою [3], яка розглядає це поняття як рису особистості, що виявляється в її ставленні до пізнавальної діяльності, яка передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності.

Таким чином, пізнавальна активність молодших школярів – це активність, яка виникає в процесі пізнання. Особливістю розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку є прояв елементів творчості, зацікавленості, прийняття інформації, бажання уточнити, поглибити свої знання, самостійний пошук відповідей на питання, що цікавлять, вміння засвоїти спосіб пізнання і застосувати його в інших ситуаціях [7].

У нашому дослідженні було встановлено, що властиві цим дітям зниження працездатності та нестабільної уваги мають різноманітні форми індивідуальних проявів. У одних дітей максимальне напруження уваги та найбільш висока працездатність виникає на початку виконання завдання та знижується по мірі продовження роботи; в інших зосередження уваги настає лише після деякого періоду діяльності; в третіх відмічаються періодичні коливання уваги та нерівномірною працездатністю протягом всього часу виконання завдання. Для зрівнення цих коливань та продуктивної роботи на заняттях необхідні різного виду відволікаючі вправи, це і фізхвилинки, і відео фрагменти, можна використовувати «розмову з лялькою» для отримання відповідей на питання.

Одна з психологічних особливостей дітей з затримкою психічного розвитку є в тому, що у них спостерігається відставання у розвитку усіх форм мислення. Таке відставання спостерігається у

найбільшому ступені під час рішення задач, які пропонують використання словесно-логічного мислення. Таке значне відставання у розвитку розумових процесів впевнено говорить про необхідність проводити спеціальну педагогічну роботу з метою формування у дітей інтелектуальних операцій, розвиток навичок розумової діяльності та стимуляції інтелектуальної активності. Всі завдання на занятті повинні бути цікавими для дітей, бажано орієнтованими на життєвий досвід, щоб діти отримували життєво необхідні знання постійно, навіть на заняттях математики, ще раз акцентуємо увагу на яскравій і доцільній наочності. Наочність має бути чітко оформлена і не повинно бути нічого зайвого, бо у як ми знаємо у дітей нерозвинена увага і вона легко «перемикається».

Слід ще раз наголосити, що порушення пізнавальної діяльності та поведінки охарактеризованої групи дітей залежать від стану їхньої нервово-психічної працездатності, що, в свою чергу, пов'язано з умовами, в яких організовано їхню діяльність. Так як у дітей підвищена втомлюваність, їм необхідно постійна зміна діяльності, необхідно привертати їхню увагу яскравою наочною, матеріалами, які вони зможуть не тільки побачити, а ще і відчутти тактильно. Також були зроблені висновки, що дітям не вистачає заохочення та похвали, саме різні види заохочень і пробуджують пізнавальний інтерес до навчання і життя взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зубкова Т. И. Формирование познавательной активности слабоуспевающих учащихся начальных классов: автореф. дисс. канд. пед. наук. Екатеринбург, 1993. 22 с.
2. Лисина М. И Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками. Вопросы психологии. 1982. № 4. С. 18–35.
3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харк. Держ. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. Харків. 2000. С. 10–47.
4. Маценко В. Ф. Психологія пізнавальних процесів : навч. посіб. Київ : Главник, 2008. С. 55–46.
5. Менчинская Н. А. Познавательная активность и обучаемость. Москва : Педагогика. 1984. С. 107–115.
6. Приходченко Т. Діти із затримкою психічного розвитку: які вони? *Дефектолог*. 2008. № 11. С. 24–28.
7. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе : Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. Москва. Просвещение, 1979. С. 160.

Рибалко Вікторія Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АФЕКТИВНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Кожна людина має свій афективний простір, що відбивається на розвитку всіх психічних процесів. Психологічна картина аутистичних розладів може набувати різноманітних форм – від низького рівня інтелекту, коли дитина не розмовляє і є дезадаптованою, до вибіркової обдарованості зі специфічними інтересами і «дорослим» мовленням. Первазивність цього порушення передбачає зміни у всіх психічних сферах дитини – перцептивній, інтелектуальній, мовленнєвій, емоційній, вольовій, поведінковій тощо.

Всі аутичні діти потребують психолого-педагогічної підтримки, а знання особливостей проявів аутизму може дати змогу адекватно вибрати варіант її застосування.

Особливості зорового сприймання виявляються у дітей з аутизмом у ранньому віці. Етіологічно значимі стимули, такі як людська особа, очі, не викликають тієї реакції, яка є типовою для нормотипових дітей. Численні експерименти і спостереження (О. Нікольська, Є. Баєнська, М. Ліблінг) виявили, що очі – найбільш значима частина обличчя для дитини [6]. Очі є своєрідним пусковим механізмом для посмішки у ранньому дитячому періоді. Серед стимулів зображень обличчя і фігури, маленькі діти воліють дивитися на зображення обличчя. Це важливий крок для розвитку пізньої соціальної чутливості. Переважання обличчя відображає наявність вибіркості щодо соціальних аспектів оточення. Не менш важлива і можливість маленьких дітей розрізняти та імітувати мімічну експресію. Немовлята вже через 36 годин після народження здатні розрізняти вираження суму, щастя і радості, своєрідно їх імітують. Така здатність відіграє важливу роль у розвитку соціально-емоційного регулювання поведінки в старшому віці. У дитини раніше формується можливість розрізняти негативні емоції, що відрізняються за інтенсивністю, а в більш пізньому віці – позитивні. Беззаперечним є факт, що розвиток здатності розрізняти емоційну експресію залежить від оточення і взаємодії дитини і дорослого. Необхідною умовою цього розвитку є вроджена можливість виділити визначені стимули та їхні властивості з навколишнього середовища [4].

Дітей з аутизмом цікавлять не стільки зміст, скільки деталі. Окремі деталі для дітей нормотипових не мають сенсу окремо; вони набувають сенсу лише тоді, коли загадка розгадана і вони отримують щось цілісне, завершене, а окремих деталей більше немає. У людей з аутизмом все цілком інакше. Деталі для них є важливішими, і вони не втрачають своєї цінності навіть після розгадки, тобто після отримання цілісної картини.

Дослідники проблеми зазначають, що для маленьких дітей характерна вибіркковість до мовленнєвих стимулів. Вважається, що ця вибіркковість підготовлена еволюційно. Діти з аутизмом найчастіше ніяк не реагують навіть на голосні звуки, справляючи враження глухих. Водночас щодо деяких звуків вони демонструють підвищену чутливість, наприклад, затискають вуха, почувши гавкання собаки. Дуже часто простежується відсутність вибіркової уваги до звуків мовлення.

Діти старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра мають проблеми з фільтруванням шуму, який постає як фон. Не можуть користуватися телефоном на шумному летовищі. У спогадах американської жінки з аутизмом Темпл Грендін, яка зуміла реалізувати свій творчий та суспільний потенціал, зазначається: «Хоч я маю нормальну гостроту слуху, не можу користуватися телефоном, яким користується більшість людей. Коли пробую абстрагуватися від шуму, який є позаду, не чую і голосів у телефоні» [3]. Слухові проблеми можуть бути різними, мати різний рівень і можуть посилюватись, коли особа з аутизмом є дуже весела чи знервована.

Науковці спостерігають прояви специфічної тактильної чутливості, досліджуючи дітей молодшого шкільного віку, які мали труднощі у навчанні. Однією з характерних особливостей тактильної чутливості у дітей з аутизмом є так званий тактильний захист. Типовими виявами тактильного захисту є небажання мити та розчісувати волосся; труднощі зі смоктанням, гризінням і жуванням; негативна реакція на мокрі пелюшки, купання, підстригання нігтів; уникання липких, зернистих, м'яких, пухнастих матеріалів; уникання несподіваних дотиків; задоволення від відчуття розривання тканин, паперу, пересипання круп; обстеження навколишнього переважно за допомогою обмацування тощо. Порушення тактильної чутливості, типове для цих дітей, призводить до порушення формування схеми тіла і фізичного образу «Я» [2].

Одним з проявів дитячого аутизму є розлади у розвитку мовлення. Л. Бендер описала своєрідну «дерев'яну» якість мовлення, механічні модуляції голосу, особливості його висоти і тональності за наявності цього у патології. На думку Т. Шапіро і Г. Гінсберг, найхарактернішим для мовлення дітей з аутизмом є одночасне поєднання «жаргону», «неповного» і «зрілого» мовлення. В. Башина [1] пояснила це явище тим, що для дітей з аутизмом властиві нерівномірність дозрівання мовленнєвої та інших сфер діяльності, порушення ієрархічних взаємовідносин між простими і складними структурами в межах кожної функціональної системи, відсутність явищ витіснення, як це відбувається в нормі, примітивних структур складними. З цієї причини у мовленнєвій сфері простежується хаотичне нашарування примітивних і складних функцій, що й відрізняє їх від нормотипових дітей.

Для раннього розвитку дитини з аутизмом характерні такі особливості долінгвістичного розвитку: плач, який важко інтерпретувати, гуління обмежене або незвичайне, відсутня імітація звуків. Ці розлади простежуються, як правило, після трьох років. Діти з аутизмом повторюють ті самі фрази, а не конструюють оригінальні вислови. Характерні відстрочені або безпосередні ехोलалії. Виражені стереотипії, а тенденція до ехोलалій призводять до специфічних граматичних організацій. Особові займенники діти з аутизмом повторюють так само, як чують, тривалий час немає таких відповідей як «так» або «ні». У мовленні нерідко наявна перестановка звуків, неправильне вживання прийменникових конструкцій [8]. Можливості розуміння мовлення також обмежені в дітей з аутизмом. У віці близько одного року діти з аутизмом звертають увагу на мовлення не більше ніж на будь-які інші шуми. Протягом тривалого часу така дитина не може виконувати прості інструкції, не реагує на своє ім'я.

Водночас деякі діти з розладами аутистичного спектра демонструють ранній і бурхливий розвиток мовлення. Вони із задоволенням слухають, коли їм читають, запам'ятовують великі уривки тексту майже дослівно, їхнє мовлення вражає дорослістю завдяки використанню великої кількості виразів, властивих для мовлення дорослих. Однак, можливості вести продуктивний діалог є обмеженими. Розуміння мовлення ускладнене, є труднощі у розумінні переносного значення, підтексту, метафор. Особливості інтонаційного мовлення також вирізняє цих дітей. Порушений тон і ритм мовлення. Отже, незалежно від рівня розвитку мовлення, за наявності аутизму насамперед страждає можливість використання мовлення з метою спілкування.

Для дітей з аутизмом характерні труднощі невербальної комунікації, а саме: використання жестів, міміки, рухів тіла. Може бути відсутній вказівний жест. Дитина бере батьків за руку і веде до об'єкта, який їй необхідний. Отже, уже на ранніх етапах розвитку в дітей з аутизмом наявні ознаки перекручування специфічних вроджених поведінкових паттернів, характерних для звичайних дітей [7].

У дітей з аутизмом порушена соціальна взаємодія, яка приносить звичайним дітям стільки радості й задоволення. Часто демонструють свою емоційну прив'язаність до батьків чи інших опікунів, проте вони не реагують на їхню любов в очікуваний спосіб. Батьки стверджують, що діти неохоче відкривають свої обійми, щоб притулитися чи знайти втіху. Здається, що ігнорують чи погано інтерпретують емоційну поведінку людей і не розуміють їхніх почуттів. Цей брак емпатії є причиною невідповідної соціальної поведінки.

Неможливість зрозуміти головні соціальні правила, що стосуються ініціації та підтримання зв'язків між людьми, призводить до того, що діти з аутизмом не ініціюють спілкування із ровесниками.

Поведінкові проблеми дітей з аутизмом виявляються у наступному: труднощі зі сном; самоскалічення; агресія; стереотипна поведінка; деструктивна поведінка [5].

Аналіз літературних джерел дає змогу зробити висновок про те, що більшість із зазначених проявів наявні у дітей аутизмом, а саме: проблеми з невербальною та вербальною комунікаціями, ускладнена соціальна взаємодія. Це призводить до обмеження соціальної взаємодії дітей з аутизмом з оточуючими дорослими та однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башина В. М. О синдроме раннего детского аутизма Каннера. *Журнал невропатологии и психиатрии*. Москва, 1974. Вып. 10. С. 38–42.
2. Гилберт К., Питерс Т. Аутизм. Медицинские и педагогические аспекты. Санкт-Петербург, 1998. 352 с.
3. Грэндин Т., Скариано М. Отворяя двери надежды. Мой опыт преодоления аутизма. Москва, 1999. 255 с.
4. Либлинг М. М. Холдинг-терапия как форма психологической помощи семье, имеющей аутичного ребенка. *Дефектология*. Москва, 1996. № 3. С. 56–66.
5. Никольская О. С. Особенности психического развития и психологической коррекции детей с ранним детским аутизмом. Москва, 1985. 122 с.
6. Никольская О. С., Баенская Е. Р., Либлинг М. М. Аутичный ребенок: пути помощи. Москва, 1997. 342 с.

7. Скрипник Т. В. Методика дослідження психічних процесів у дошкільників з аутизмом: методичні рекомендації. Київ, 2008. 72 с.

8. Тарасун В. В. Етапи формування когнітивних стратегій поведінки у дітей з аутизмом (програмування, контролю, обробки інформації). *Дефектологія*. 2005. № 1. С 42–45.

Саснко Тетяна Андріївна,
вчитель-логопед Центру ранньої соціальної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З НЕМОВЛЕННЄВИМИ ДІТЬМИ НА ЕТАПІ ЗАПУСКУ МОВЛЕННЯ

Останнім часом логопеди, дефектологи, спеціальні психологи відмічають стрімку тенденцію до збільшення кількості дітей з тяжкими порушеннями мовлення. У даній категорії дітей відсутнє експресивне мовлення, або мовлення знаходиться на початковому етапі формування. Тяжкі порушення мовлення зазвичай поєднуються з порушеннями немовленнєвих психічних процесів, що негативно впливає на розвиток комунікативних та соціальних навичок дитини, та призводить до нашарування вторинних та третинних порушень розвитку.

В наукових працях В. Кирилової немовленнєві діти визначаються, як діти, мовлення яких або повністю відсутнє, або знаходиться на рівні вокалізацій, звуконаслідувань та звукокомплексів. Мовленнєві засоби спілкування дітей даної нозологічної групи вкрай обмежені. Таким чином, до категорії немовленнєвих дітей відносяться всі діти, які знаходяться на першому рівні мовленнєвого розвитку [5].

В спеціальній педагогіці та спеціальній психології широко вивчаються етіологічні та патогенетичні механізми тяжких порушень мовлення, нейрофізіологічні та нейропсихологічні особливості формування мовлення у немовленнєвих дітей, а також особливості корекційно-розвиткової роботи з дітьми даної нозологічної групи.

Дизонтогенез мовленнєвої діяльності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення розкрито в наукових працях О. Вінарської, Л. Давидович, Ю. Ельконіна, Н. Жукової, О. Корнєва, Л. Мاستюкової, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет.

Особливості психолого-педагогічної корекційно-розвиткової роботи, яка містить напрямки формування та розвитку мовлення, немовленнєвих психічних процесів у немовленнєвих дітей відображено в наукових виданнях С. Большакової, О. Глухоєдової, Л. Волкової, О. Єлецької, Н. Жукової, Р. Левіної, О. Мاستюкової, Н. Ніщевої, С. Поліщук, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.

Нейропсихофізіологічні механізми формування мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення вивчали наступні науковці: О. Балашова, Т. Візель, Н. Зверєва, Г. Семенович, В. Тарасун, О. Хомска, Л. Цветкова та інші.

В наукових дослідженнях Л. Виготського розкрито взаємозв'язок розвитку мовлення та немовленнєвих психічних процесів, які пов'язані з діяльністю сенсорних каналів, когнітивних процесів, афективно-вольовою сферою. Враховуючи ці дані можна зробити висновок, що розвитку мовлення передуює розвиток психологічної бази мовлення.

Корекційно-розвиткова робота з немовленнєвими дітьми на етапі запуску мовлення здійснюється в індивідуальній формі. Всі заняття організовуються та проводяться в формі сумісної предметної, ігрової діяльності. Під час корекційного процесу слід враховувати, що діти з тяжкими порушеннями мовлення виснажливі, тому потребують частої зміни видів діяльності. Всі вправи повинні відповідати актуальному розвитку дитини, з врахуванням зони найближчого розвитку. Для найбільш продуктивної роботи важливе залучення різних аналізаторів (зорового, слухового, тактильного, кінестетичного) [2; 4; 6].

Організація корекційного впливу на етапі запуску мовлення у немовленнєвих дітей складається з наступних напрямків.

1. Формування навичок виконання інструкцій і прохань. Реалізація даного напрямку має поетапну роботу. Перший етап включає роботу, спрямовану на виконання простих інструкцій: «Покажи»,

«Дай», «Візьми» тощо. На другому етапі формується вміння виконувати інструкції з двох та трьох слів: «Ім'я дитини, покажи», «Зроби так» тощо. На останньому етапі формується розуміння назв предметів, частин тіла, простих дієслів.

Під час корекційної роботи важливо враховувати такі рекомендації:

- інструкції необхідно опрацьовувати в різних ситуаціях і з різним людьми;
- реалізуючи принцип «від простого до складного», поступово додаються нові інструкції,
- виконання інструкцій без візуальної підтримки;
- виконання інструкцій без предметів;
- обов'язкове коментування дорослим дій дитини, підведення підсумку, спонукання до цього самої дитини.

2. Розвиток зорового гнозиса. Корекційно-розвиткова робота включає в себе: орієнтацію в основних кольорах, орієнтацію у формах, формування поняття величини.

Орієнтація в основних кольорах. Фіксується увага дитини на тотожності предметів за кольором. Формуються навички відбору за зразком та вербальною інструкцією дорослого предметів одного, потім двох кольорів. На цьому етапі не фіксується увага на називанні кольорів, в даному випадку інструкція дорослого має вигляд «Дай такий самий», «Знайди такий самий» тощо. Наступний етап передбачає відбір предметів за назвою кольору (наприклад: «Це червона кулька. Знайди червону кульку. А де ще червона кулька?»).

Орієнтація у формах. Дитина засвоює навички відбору предметів, орієнтуючись на їх форму, а також дії з предметами в залежності від поставленого завдання.

Формування поняття величини (великий – маленький). Фіксується увага на відмінності або тотожності однотипних предметів, величині предметів та її словесному позначенні. На даному етапі корекційного впливу дитину спонукать до позначення величини звуконаслідуваннями (наприклад: великий – УУУ, маленький – ААА).

3. Розвиток слухового гнозиса. Початковий етап корекційно-розвиткової роботи включає наступні складові: розвиток реакції на немовленнєві шуми; співвіднесення немовленнєвих звуків з звуконаслідуваннями; диференціація голосних звуків; диференціація звуконаслідувань; диференціація тихих та гучних звуконаслідувань.

Диференціація голосних звуків та звуконаслідувань починається зі співвіднесення звуків з предметами. Використовуються інструкції: «Послухай», «Зроби так». Надається інструкція, потім виконується дія, поступово збільшується кількість предметів. Спочатку використовується зорова опора, потім предмети прибирають за ширму.

Диференціація голосних звуків здійснюється за допомогою їхнього закріплення за певними образами (мама качає лялю, співає пісню «А-А-А»; ляля плаче «О-О-О»; мишка пищить «І-І-І»; пароплав гудить «У-У-У»).

4. Формування навичок моторної імітації. Включає: формування навичок імітації простих рухів руками без підтримки (вгору, в боки, вниз); імітація рухів догляду за власним тілом (причісувати волосся, чистити зуби тощо); імітація дій з предметами (відкривання шаф, ящиків; кидання м'яча тощо). Під час формування навичок моторної імітації використовуються вербальні підказки.

5. Розвиток тактильного гнозиса. В корекційно-розвиткову роботу включають завдання на розвиток стереогнозу. Дитина засвоює навички впізнавання предметів навіпамаки, різних за формою, текстурою, величиною.

6. Розвиток мислення. Даний напрямок включає розвиток операцій аналізу (розрізнення, впізнавання, деталізація), синтезу (співвіднесення натуральних предметів з їхнім зображенням), порівняння (як об'ємного, так і площинного). Реалізація даного напрямку здійснюється через завдання, які спрямовані на формування аналітико-синтетичної діяльності та операцій класифікації.

7. Формування темпо-ритмічної структури мовлення. На початковому етапі корекційного впливу використовуються завдання, спрямовані на: формування операцій серіації, сприйняття та відтворення ритмічних малюнків, формування складової структури слова на рівні голосних першого ряду, формування складової структури слова на рівні звуконаслідувань.

8. Активізація мовлення на рівні звуконаслідувань. В корекційній роботі активно використовуються звуконаслідування голосів тварин, шумів транспорту, звуків музичних інструментів, побутові шуми та звуки природи. Активізація мовлення починається з однослівних звуконаслідувань, коли дитина починає активно використовувати звуконаслідування у власному мовленні, необхідно починати роботу, спрямовану на формування простої фрази (наприклад «Це ко-ко», «На бі-бі» тощо).

Таким чином, надійною базою для формування та подальшого розвитку мовлення у дітей з ТПМ є формування немовленнєвих психічних процесів. Запуску мовлення здійснюється на основі розвитку імітаційної діяльності, зорової та слухової уваги та сприйняття, тактильного гнозису, мислення, загальної моторики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базима Н. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. Харків, 2018. 144 с.
2. Крутій К. Методика проведення індивідуальних занять з мовленнєво-пасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя, 2003. 320 с.
3. Пахомова Н. Спеціальна психологія: навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010105 Корекційна освіта. Полтава, 2015. 357 с.
4. Рібцун Ю. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків, 2013. 239 с.
5. Соботович Є. Вибрані праці з логопедії. Київ, 2015. 308 с.
6. Шеремет М., Тарасун В., Конопляста С. Логопедія : підручник. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ, 2014. 672 с.

Самусенко Олена Миколаївна,
практичний психолог,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»,
м. Умань, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ДЕФІЦИТАРНИМ ПСИХІЧНИМ РОЗВИТКОМ

Сьогоднішній етап розвитку суспільства відзначається тривожною тенденцією зростання кількості дітей із проблемами фізичного і психічного здоров'я, які зумовлюються біологічними, екологічними, соціально-психологічними чинниками, а також їх поєднанням. Зростаюча громадська тривога за стан та положення в школі дітей з різними вадами психічного розвитку, визнання необхідності посилення психолого-педагогічного впливу на покращення та збереження їх психічного та фізичного здоров'я ставлять в ряд невідкладних завдань обґрунтування та створення адекватної системи навчання та виховання цих дітей [1, с. 4].

Для дітей з проблемами розвитку, згідно світових тенденцій та національного досвіду України, передбачені різні форми організації освіти і соціалізації, зокрема в умовах загальноосвітніх установ для дітей з нормальним розвитком (так зване інтегроване та інклюзивне навчання і виховання). Враховуючи, що такі діти потрапляють у різні типи установ, де вони перебувають разом з нормальними дітьми і потребують спеціальної корекційно-спрямованої роботи для збереження їх розвитку, виправлення і компенсації певних вад, відхилень у процесі соціалізації, є потреба в вивченні майбутніми психологами основ спеціальної психології [1, с. 4].

У теорії та практиці сучасної освіти існують два основні підходи до подолання у дітей труднощів, які виникають під час навчання. З одного боку, це створення спеціальних груп, класів компенсую чого навчання в умовах звичайних навчальних закладів, з іншого – включення дитини з порушеннями розвитку до освітнього середовища звичайної групи, класу, але за умов створення до неї відповідних, адекватних її можливостям умов отримання освіти. Варто підкреслити, що другий підхід, який визначається формулою «від рівних прав – до рівних можливостей, від інституалізації – до інтеграції» вважається пріоритетним у більшості країн світу.

Незважаючи на певні досягнення вітчизняної науки та практики, традиційні підходи до розв'язання проблем соціалізації та навчання дітей-сиріт і дітей з вадами розвитку не характеризуються системністю, наступністю, ефективністю і потребують кардинальних змін. У зв'язку з цим набула особливої актуальності потреба в системі соціальної реабілітації, адаптації та психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт і дітей з обмеженими можливостями. Педагогічний аспект має дуже велике значення для всього процесу реабілітації, для успішної інтеграції дитини в суспільство. У процесі навчання і виховання відбувається соціалізація особистості, накопичення нею життєвого досвіду, знань, підготовки до активної участі у всіх сферах діяльності. Соціально-психологічний аспект соціальної реабілітації таких дітей, передбачає корекцію психологічного стану дитини, а також формування соціально-психологічної адаптації, що в подальшому призведе до зміни життєвої ситуації [1, с. 5].

Однією з важливих соціально-педагогічних проблем є розвиток та вдосконалення системи спеціальної освіти. Існуюча в Україні система спеціальної освіти на сучасному етапі не повною мірою забезпечує рівність прав та освіти тих осіб, можливості яких обмежені їхніми вадами, станом здоров'я або конкретними соціальними умовами, не завжди відповідає їхнім запитам, особистим і суспільним інтересам [1, с. 23].

Соціальна політика в Україні, яка зорієнтована на інваліда, дорослих і дітей, будується сьогодні на основі медичної моделі інвалідності. Виходячи з цього, інвалідність розглядається як хвороба, патологія. Така модель певною мірою послаблює соціальну позицію дитини-інваліда, знижує її соціальну значущість, відокремлює від «нормального» дитячого товариства, збільшує її нерівний соціальний статус, прирікає на визнання своєї нерівності, неконкурентоспроможності у порівнянні з іншими дітьми. Медична модель визначає і методику роботи з інвалідом, яка має патерналістський характер та припускає лікування, трудотерапію, створення служб, які допомагають людині виживати, завважимо – не жити, а саме виживати. Наслідком орієнтації держави на цю модель є ізоляція дитини з обмеженими можливостями від суспільства у спеціалізованому навчальному закладі, розвиток у неї пасивно-утриманських життєвих орієнтацій. Такий підхід несе в собі дискримінаційну ідею, виявляє відношення суспільства до інвалідів як соціально непотрібної категорії. Традиційний підхід не вичерпує усю повноту проблем тої категорії дітей, про яку йде мова. У ньому яскраво відображений дефіцит бачення соціальної сутності дитини. Проблема інвалідності не обмежується медичним аспектом, вона в найбільшій мірі є соціальною проблемою нерівних можливостей [1, с. 24].

Така думка змінює підхід до тріади «дитина – суспільство – держава».

Сутність цієї зміни полягає в наступному:

- головна проблема дитини з обмеженими можливостями полягає у порушенні її зв'язку зі світом, в обмеженій мобільності, недостатності контактів з однолітками та дорослими, в обмеженому спілкуванні з природою, недоступності низки культурних цінностей, а іноді й елементарної освіти. Ця проблема є наслідком не тільки суб'єктивного чинника, яким є стан фізичного і психічного здоров'я дитини, але і наслідком соціальної політики та сталої суспільної свідомості, які санкціонують існування недоступного для інваліда архітектурного середовища, громадського транспорту, соціальних служб;
- дитина, яка має інвалідність, може бути такою ж здібною і талановитою, як і її одноліток, який не має проблем зі здоров'ям, але виявити свій талант, розвивати його, приносити за допомогою його користь суспільству їй заважає нерівність можливостей;
- дитина – не пасивний об'єкт соціальної допомоги, а людина, яка розвивається, яка має право на задоволення різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні, творчості;
- держава повинна не тільки надати дитині, яка має інвалідність, певні пільги та привілеї, вона повинна піти назустріч її соціальним потребам і створити систему соціальних служб, що дозволяти б злагоджувати обмеження, які заважають процесам її соціалізації та індивідуального розвитку [1, с. 24].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гошовська Д. Т. Спеціальна психологія та методика педагогічно-корекційного тренінгу : навчально-методичний посібник. Луцьк, 2011. 265 с.
2. Кравченко Р. Соціальна робота з розумово відсталими людьми. Київ : Соціс, 2001.

Саратова Олена Миколаївна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Турубарова А. В.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження полягає у тому, що організація своєчасної корекційної допомоги дітям із порушенням аутистичного спектра є нагальною проблемою сьогодення, оскільки результати переважної більшості досліджень, присвячених методам терапії розладів аутистичного спектра свідчать про те, що однією з основних цілей допомоги дітям є їх абілітація.

Історія вітчизняної корекційної педагогіки та спеціальної психології свідчить, що, попри відсутність в Україні та у країнах пострадянського простору цілісної, багатогранної, цілеспрямованої системи медико-психолого-педагогічної корекційної роботи, спрямованої на подолання аутистичних порушень, актуальність створення повноцінної системи корекційно-педагогічної допомоги особам із первазивними розладами в усіх сферах їх соціального та особистого життя зумовлює підвищення інтересу до дослідження науково-теоретичних основ проблеми корекції аутистичних розладів у дітей [5]. Аутизм – це проблема, яка стає все більш явною з ускладненням завдань, що потребують вирішення [4, с. 5].

На думку вітчизняної вченої Т. Скрипник, аутизм – це загальне (первазивне) порушення розвитку, що позначається на вербальній і невербальній комунікації та соціальній взаємодії, а також ускладнює становлення адаптаційних процесів; розлади аутичного спектра в цілому виявляються у віці до трьох років [3; 4].

Т. Галах вважає, що аутизм – це специфічний діагноз, який характеризується комплексом симптомів, які проявляються відхиленнями у мовленні, соціалізації і стереотипних рухах. Автор зазначає, що аутизм – це не захворювання, а комплекс розладів розвитку нервової системи, це порушення в розвитку емоційно-особистісної сфери, соціально-побутових навичок дітей [1, с. 5–7].

В. Тарасун розглядає таке поняття, як дитячий аутизм (від лат. *autos* – сам), який є одним із клінічних варіантів такого типу дизонтогенезу, як спотворений розвиток (за термінологією В. Лебединського). Стосовно частоти випадків цієї патології розвитку, на думку автора, існують різні дані: від 6–17 (за В. Каганом) до 57 (за К. Гілбертом) на 10000 дитячого населення (у хлопчиків аутизм зустрічається частіше, ніж у дівчаток) [4].

Виховання у дітей навичок особистої гігієни відіграє найважливішу роль в охороні їх здоров'я, сприяє правильній поведінці в побуті, у громадських місцях. Зрештою, від знання і дотримання дітьми необхідних гігієнічних правил і норм поведінки залежить не тільки їх здоров'я, але й здоров'я інших дітей і дорослих [5, с. 63]. Такої самої думки притримуються й українські дослідники, які займалися і продовжують займатися проблематикою аутизму (Т. В. Галах [1], С. Ю. Конопляста [2], Т. В. Скрипник [3], Г. Г. Смоляр [4], В. В. Тарасун [4], Т. М. Шкварська [6], Д. І. Шульженко [5] та ін.).

На думку Т. Скрипник діти з аутизмом мають великий потенціал до розвитку. Ті обмеження, які ускладнюють їхнє поступальне, за принципом нарощування, зростання – брак соціальних якостей та порушення соматосенсорних і психомоторних процесів – можуть бути подолані. З іншого боку, спеціально підібрані методи навчання і розвитку таких дітей (з опорою на світовий досвід) сприятимуть успішному формуванню їхніх інтелектуальних здібностей і адаптивних можливостей [3, с. 13–14].

Дитині з порушенням розвитку аутистичного спектра потрібно спеціально організоване навчання і багаторазове, спільне з дорослим проживання повсякденних побутових ситуацій. Для дитини вкрай важливо створити у неї відчуття успіху, сили і якомога раніше почати підключати її до найбільш легких операцій, підкреслюючи, як у неї добре і вправно все виходить, яка вона сильна, як швидко одягається, акуратно їсть, чисто умивається та ін.

Соціально-побутові навички – сукупність здоров'язберезувальних навичок і корисних для суспільства стійких форм повсякденної поведінки в побуті, у спілкуванні і різних видах діяльності. Навчання навичкам самообслуговування може проходити на спеціальному занятті, в побутових ситуаціях, в іграх, що викличе у дитини почуття впевненості у своїх можливостях:

1. Повідомити дитині, чого від неї хочуть («візьми мило») (повідомлення дорослого має бути коротким, чітким та послідовним. Вказівки вимовляти повільно і лише у той момент, коли дитина дивиться на дорослого).

2. Розділити процес на маленькі дії, які дитина взмозі виконати (дорослий повинен сам кілька разів виконати те, чому збирається навчити дитину).

3. Процес показу виконання (показ має бути чітким, неквапливим та послідовним). Перед початком формування навички самообслуговування, необхідно створити навчальне середовище, оточити дитину предметами побуту і їх копіями – іграшками, використовувати ігри, спрямовані на непрямі прийоми навчання навичці).

Використовуючи різноманітні прийоми у вихованні: гра з лялькою, наслідування дій батьків або вихователя, самостійні дії дитини, у дітей формується позитивне відношення до виконання гігієнічної процедури [5, с. 260].

Таким чином, дитині з порушенням розвитку аутистичного спектра потрібно спеціально організоване навчання і багатократне, спільне з дорослим проживання повсякденних побутових ситуацій. Для формування соціально-побутових навичок слід також виробити загальні критерії в оцінці окремих дій, чітко визначити місце розташування речей, іграшок, порядок їх збирання та зберігання. Для дошкільника особливе значення має постійність умов, знання призначення і місця кожної потрібної йому протягом дня речі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галах Т. В. Діагностика і корекція дітей з Раннім Дитячим Аутизмом. Нетішин, 2016. 49 с.
2. Конопляста С. Ю., Косинкіна В. О. До проблеми мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з аутистичними проявами. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. 2013. Вип. 24. С. 134–137.
3. Скрипник Т. В. Комплексна програма розвитку дітей з аутизмом (на допомогу фахівцям): науково-методичний посібник. Київ, 2010. 59 с.
4. Тарасун В. В., Хворова Г. М. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом : навч. посіб. для вищих навч. закладів / за наук. ред. В. В. Тарасун. Київ, 2004. 100 с.
5. Шульженко Д. І., Андрєєва Н. С. Корекційний розвиток аутичної дитини. Київ, 2011. 344 с.
6. Шкварська Т. М. Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2017. 152 с.

Сасовська Ольга Володимирівна,
аспірантка кафедри вікової та педагогічної психології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник – **Гошовський Я. О.,**
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯВИЩА ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЇ ЯК ЧИННИКА НЕВРОТИЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Розвиток сучасних інформаційних технологій передбачає виникнення проблеми залежності від Всесвітньої павутини під назвою – Інтернет. Інформаційна мережа Інтернет є засобом отримання нової інформації та сферою діяльності, яка надає можливості для самовираження, самоствердження та самоідентичності підлітків та дорослих, які не можуть бути реалізовані в реальній дійсності. Сьогодні практично кожна людина зареєстрована в тій чи іншій соціальній мережі (Instagram, Viber, Facebook

тощо), та не може уявити без неї свій день. Проте, значна доступність соціальних мереж несе ризики для їх користувачів, серед яких частіше за все називають можливість надмірного «пірнання» у віртуальне спілкування, розриву реальних соціальних зв'язків та формування адикції. Більше того, особливо актуальним вектором сучасних науково-психологічних досліджень постає вивчення інтернет-адикції підлітків. Накладання різноманітних детермінант та показників адиктивної поведінки, спричиненої залежністю від Інтернету, є базовою причиною невротизації у підлітковому віці. Тому, невротизація, тривожність, фрустрованість, агресивність та комплекс інших психологічних феноменів детермінують і ускладнюють соціогенез та онтогенез підлітків.

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить, що дослідження проблеми залежності від Інтернету як поведінкової адикції (С. Акімов, О. Арестова, О. Войскунський) та специфіка прояву інтернет-залежності в підлітків (Т. Асланян, В. Білоущенко, О. Пюра, Р. Чарнецька та ін.) висвітлено у зарубіжній та вітчизняній літературі.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні психологічних засад і особливостей інтернет-адикції як чинника формування невротизації підлітків, здійсненні теоретичного аналізу основних концептуальних підходів до вивчення досліджуваної проблеми у сучасних наукових психологічних дослідженнях.

Термін «інтернет-залежність» був запропонований американським психіатром І. Голдбергом [4] для описання патологічного нездоланного потягу до використання Інтернету. Інтенсивне використання Інтернету заподіює шкоду психологічному і фізичному здоров'ю людини та згубно впливає на її міжособистісні відносини.

Терміни «залежність» і «адикція» часто використовуються як синоніми, оскільки буквально «адикція» – це калька з англійського терміна *addiction*, що означає пристрасть, схильність, згубну звичку, звання, наркоманію, залежність [2].

Український науковець Л. Гуменюк розглядає поняття «інтернет-адикції» як форму деструктивної поведінки, що виявляється у прагненні відходу від фруструючої соціальної реальності за допомогою зміни свого психічного стану шляхом фіксації уваги на інтернет-ресурсах.

К. Янг вказує, що термін «інтернет-залежність» позначає велику кількість проблем поведінки та контролю над потягами, однією з яких є пристрасть до нереальних знайомств – надмірність знайомих та друзів в мережі [3].

Дослідження показують, що найбільш вразливими, в силу своїх психологічних особливостей є підлітки. У підлітковому віці на перший план виходить потреба в спілкуванні з однолітками, причому в сучасних підлітків з'явилися та стрімко набирають популярності нові форми соціальної комунікації один із одним – соціальні мережі (Instagram, Viber, Facebook тощо), що є ще однією передумовою розвитку даного досліджуваного феномена. Неконтрольоване використання Інтернету несе в собі негативні наслідки для фізичного та психічного здоров'я підлітка.

У даному віці ймовірність формування інтернет-залежності зростає у зв'язку з актуалізацією потреби в автономії свого особистого простору, що зумовлено специфікою перехідного періоду (кризи підліткового віку). Відомо, що становлення особистості підлітка супроводжується звільненням від батьківського контролю, що є необхідною рисою процесу дорослішання. Проте, прагнення до автономії нерідко реалізується підлітками в девіантних формах. Саме в цьому віці зростає ризик формування різних адикцій (в тому числі комп'ютерної, інтернет-адикції), причому даний ризик помітно підвищується на тлі складних відносин підлітка з батьками [1, с. 59].

Розкриваючи особливості виникнення підліткової інтернет-залежності, варто підкреслити, що різні підліткові комплекси (наприклад, з незадоволенням своєю зовнішністю, комплекс неповноцінності), типологічні властивості й риси характеру також можуть стати причиною відходу від реального до віртуального світу.

Інтернет-залежність формується переважно у осіб, які мають схильність до певних психологічних особливостей особистості, серед них: слабкість вольового контролю, високий рівень нейротизму, підвищена емотивність, екстернальність, неадекватне самосприйняття, неадекватна занижена або завищена самооцінка, незадоволеність собою, сором'язливість, прагнення до незалежності, наявність соціальних фобій, почуття самотності та відсутність взаєморозуміння, неусвідомлення соціального статусу, схильність до азартних ігор тощо. Саме ці психологічні особливості притаманні особистості у підлітковому віці. Підлітки значно частіше почувають себе

Інтернет-адикція може призвести до пригнічення основних функціональних параметрів особистості, що зумовлює загальне ослаблення її психічних, фізіологічних та соціально-психологічних можливостей. Ми вважаємо, що адикція блокує повноцінний особистісний розвиток особистості, як у площині біологічних потреб, так і на рівні соціальної самореалізації, призводячи до депресивності, неадекватності підлітка. Підліток має ускладнення психогенезу, зокрема підвищену невротичність якраз через дубльовану дію інтернет-адикції.

Таким чином, інтернет-адикція підлітків – це проблема, дослідження якої зумовлене запитами сьогодення. Інтернет-адикція є формою деструктивної поведінки, що виявляється у прагненні відходу від фруструючої соціальної реальності за допомогою зміни свого психічного стану шляхом фіксації уваги на інтернет-ресурсах. Інтернет-адикція супроводжується порушенням структури особистості, відірваністю від реального світу, порушенням зв'язків із соціумом, загостренням проявів акцентуованих рис, що призводить до дезадаптації особистості підлітка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жичкина А. Е. О возможностях психологических исследований в сети Интернет. *Психологический журнал*. 2000. № 2. С. 75–78.
2. Інтернет-залежність. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%> (дата звернення: 15.04.2020).
3. Янг К. С. Диагноз – интернет-зависимость. URL: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html> (дата обращения: 15.04.2020).
4. Goldberg I. Internet Addictive Disorder / Cited 2010, 8 Dec. URL: <http://www.psychom.net/iadcriteria.html> (Last accessed: 15.04.2020).

1. Жичкина А. Е. О возможностях психологических исследований в сети Интернет. *Психологический журнал*. 2000. № 2. С. 75–78.

3. Янг К. С. Диагноз – интернет-зависимость. URL: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html> (дата обращения: 15.04.2020).

4. Goldberg I. Internet Addictive Disorder / Cited 2010, 8 Dec. URL: <http://www.psychom.net/iadcriteria.html> (Last accessed: 15.04.2020).

Семенов Дмитро Олександрович,
студент 2 курсу спеціальності Психологія,

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Науковий керівник – Комарніцька Л. М.,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри соціальної роботи і психології,

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Однією з найбільш поширених проблем останнього десятиліття є проблема стресового впливу на людину, яка створює додаткове нервово-психічне напруження. Варто зауважити, що поняття «стресостійкості» в сучасному суспільстві використовується досить часто. Під стресостійкість розуміють

«складну інтегральну властивість особистості, взаємозв'язану з системою елементів, представлених комплексом інтелектуальних, когнітивних, емоційних і особистісних якостей, які забезпечують індивіду можливість переносити значні розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи ефективність функціонування у стресогенній ситуації» [2, с. 14].

Виділять емоційно позитивні і емоційно негативні стреси. Коли говорять про «боротьбу зі стресом», «наслідки стресу», то зазвичай мають на увазі емоційно негативний тип стресу.

Спостерігаючи за поведінкою людей в ситуаціях стресу, можна помітити, що одні легше реагують на стрес і швидше відновлюються після нього, тоді як інші відчують себе пригніченими і хворими, переживши схожі ситуації. Можна припустити, що, зіткнувшись зі стресом, люди володіють різними ресурсами подолання.

Сучасні вчені відводять вирішальне значення особистісних ресурсів в процесі подолання стресів. До ресурсів особистості Н. Водоп'янова відносить знання, вміння, навички, здібності, досвід, моделі конструктивної поведінки, що дають можливість людині бути більш адаптивною і стресостійкою [4, с. 102].

Інформаційна модель стресостійкості, виділяє, наприклад, кілька видів ресурсів. Зокрема, когнітивне, емоційне, поведінкове та соціально-психологічне подолання,

Когнітивне подолання – це використання позитивного мислення для аналізу причин стресу і пошуку способів його подолання, пошук і оцінка ресурсів, які можуть бути використані для подолання стресу. Когнітивні наслідки стресу проявляються у порушенні концентрації уваги, у розладах запам'ятовування, у помилках мислення.

Емоційне подолання являє собою усвідомлення і прийняття своїх почуттів і емоцій, оволодіння соціально прийнятними формами прояву почуттів, контроль динаміки переживання, усунення застрягання на переживанні тієї чи іншої ситуації тощо. Типовими емоційними стресовими реакціями є переживання страху, печалі, тривоги, безпорадності або гніву.

Поведінкове або діяльнісне подолання – це корекція стратегій, планів і завдань діяльності, зміна поведінки або ж самої діяльності. Поведінкові стресові реакції проявляються у формі агресії, втечі, дезорганізації.

Ще однією формою подолання стресу є соціально-психологічне подолання, що постає у формі корекції життєвих цінностей, зміні рольової поведінки та міжособистісних відносин.

В момент стресу людина може використовувати ресурси або ж «консервувати» їх, тобто зберігати свої ресурси задовго до того, як вона (людина – Д. С.) опиниться в стресовій ситуації.

Багато авторів відзначають, що позитивне соціальне оточення (сім'я, друзі, колеги) також може бути одним з найважливіших чинників збереження стресостійкості особистості. У зв'язку з цим соціальне оточення може розглядатися як соціально-психологічний ресурс подолання стресу. В. Абабков зазначав, що «на психологічну стійкість особистості надзвичайно впливає наявність моральної підтримки і співчуття з боку інших людей» [1, с. 36].

Ганс Сельє, видатний канадський лікар, основоположник вчення про стрес, запропонував модель взаємозв'язку стресу і підтримки [5, с. 75]. На його думку кожна людина не тільки потребує системи підтримки, але і несе відповідальність за неї. Психологи відзначають, що люди, які отримують підтримку від соціального оточення (друзів, членів сім'ї), переживають будь-який стрес з меншими втратами. Особи, які перебувають в повноцінному шлюбі та інших соціальних взаєминах, мають більшу опірність хворобам в порівнянні з тими, хто розлучений і самотній. Фахівці, які мають хоча б одного друга серед колег, також менш схильні до стресу.

Саме тому соціальна підтримка може розглядатися як механізм, що знижує негативні наслідки стресу. Актуальні життєві обставини, соціальне середовище впливають на схильність людини до стресу: конфлікт між вимогами соціального оточення, які постійно змінюються і можливостями індивіда задовольняти їх, може спровокувати захворювання.

Численні дослідження виявили, що люди, які мають соціальну підтримку, менше схильні до депресії, краще вчать. Дослідження показали також, що жінки більш схильні шукати підтримку у інших жінок. Однак не менш важливо навчати і чоловіків шукати та приймати підтримку [3, с. 48].

Таким чином, кожна людина в різні періоди свого життя має доступ до найрізноманітніших ресурсів. Однак ми не завжди усвідомлюємо наявність ресурсів, а іноді не можемо отримати до них доступ в силу будь-яких психологічних бар'єрів (вплив негативного минулого досвіду, неадекватних батьківських установок, ірраціонального мислення тощо).

Як висновок, варто зазначити, що ресурси допомагають людині адаптуватися до стресу, тому, чим більше ресурсів, як і внутрішніх, так і зовнішніх, має особистість, тим легше і спокійніше вона справляється зі стресовою ситуацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики. Санкт-Петербург : Речь, 2014. 166 с.
2. Білова М. Е. Психологічні особливості осіб з різним рівнем стресостійкості (на прикладі працівників стресогенних професій) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 20 с.
3. Бордик И. В., Матафонова Т. Ю. Экстренная психологическая помощь пострадавшим в чрезвычайных ситуациях. Москва : Водoley-Саут, 2010. 147 с.
4. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 330 с.
5. Селье Г. Стресс без дистресса / пер. с англ. Москва : Прогресс, 2012. 128 с.

Сілявіна Юлія Сергівна,
кандидат педагогічних наук,
завідувач міжнародного відділу,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОГРАМНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Одним із найбільш важливих пріоритетів реформування вітчизняної системи освіти є забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами шкільного віку щодо їхнього навчання, соціалізації та становлення як повноцінних суб'єктів суспільства (Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020)). Визначення цього пріоритету зумовлює активізацію наукового осмислення шляхів підвищення ефективності інклюзивного освітнього процесу, визначення організаційно-технологічних засад педагогічної реабілітації учнів в умовах закладів загальної середньої освіти.

Проблема продуктивної реалізації заходів педагогічної реабілітації в умовах закладів середньої освіти постає як результат наукових рефлексій вже відомих освітніх практик інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Практики та теоретики визначають низку особливостей цього процесу, зумовлених освітніми труднощами різноманітної ґенези у дітей. За даними діагностичних досліджень, здійснених нами протягом 2015–2018 років [2], виявлено, що в процесі навчання в загальноосвітньому закладі школярі з особливими освітніми потребами виявляють низьку здатність до рефлексії, надмірну емоційність щодо критичних зауважень на свою адресу, схильність частіше врахувати думку інших, ніж виробляти власну, що в цілому вказує на недостатність розвитку у них інформаційних та самоосвітніх компетенцій. Окрім цього, у школярів цієї категорії переважає зовнішня мотивація навчання, знижена потреба в досягненнях, переважає орієнтація на уникнення невдачі. Всі ці труднощі ускладнюють навчальний процес, який і так в силу особливостей психофізичного розвитку дітей вимагає багатьох зусиль.

На наш погляд ситуацію може змінити системна цілеспрямована робота з підвищення зазначених показників шляхом впровадження заходів педагогічної реабілітації учнів інклюзивного закладу освіти. Дуже слушною в цьому плані виступає позиція В. Синьова. Він наголошує, що організаційні, змістовні, технологічні умови освіти і виховання повинні враховувати специфічні особливості внутрішнього реагування індивіда на педагогічні впливи, і там, де ці впливи у їх звичайному використанні не спрацьовують, потрібно цілеспрямовано модифікувати їх, вирішуючи два взаємопов'язаних завдання: по-перше, адаптацію педагогічних засобів до своєрідності розвитку школярів, по-друге, – корекцію їхнього розвитку для забезпечення сприйняття зовнішніх впливів у

можливого неадаптованому спеціально вигляді. На думку вченого тільки таким чином можна забезпечити конвергенцію біологічної і соціальної площин не лише ситуативно в тих чи інших педагогічних умовах, але і в процесі життєвого розвитку особистості [2, с. 7].

З використанням методу експерименту нами були досліджені організаційно-програмні умови педагогічної реабілітації учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному закладі освіти. Ми дійшли низки результатів.

По-перше, запровадження заходів педагогічної реабілітації в закладі середньої освіти має бути побудовано з дотриманням трьохетапного порядку. Адаптаційний етап спрямований на опанування всіма суб'єктами освітньо-реабілітаційного процесу механізмами насичення освітнього простору закладу заходами реабілітаційного спрямування. Протягом цього періоду мають бути вироблені організаційні рішення щодо впровадження запропонованих заходів, приведені у відповідність матеріально-технічне забезпечення. Педагоги мають ознайомитись із теоретико-методичними аспектами процесу педагогічної реабілітації та здійснювати перші спроби реалізації окремих заходів. Постійний моніторинг труднощів цього процесу дає змогу максимально його оптимізувати та налагодити для системного впровадження. Істотних змін має набути варіативний компонент навчального плану освітнього закладу, розширитися спектр виховних заходів, а також перелік ресурсів індивідуальних програм реабілітації дітей. Основний, навчально-тренувальний етап спрямовується на системне впровадження всіх реабілітаційних заходів. Протягом навчального року учні мають мати змогу використати додатковий ресурс освітнього закладу для нормалізації власних психоемоційних станів в процесі навчальної діяльності, підвищення рівня здатності до рефлексії, розвитку уміння навчатися, набуття метанавчальних навичок, компетенцій тощо. Рефлексивний етап спрямовується на актуалізацію та асиміляцію всіма суб'єктами освітньо-реабілітаційного процесу отриманих під час навчального року якісних результатів, їхню наукову оцінку та узагальнення. За результатами цього етапу має здійснюватись коригування змісту реабілітаційних заходів, а також планування подальшого розвитку педагогічної реабілітації в закладі освіти.

По-друге, успішність впровадження заходів педагогічної реабілітації безпосередньо залежить від ступеню врахування низки факторів, які сприяють ефективній реалізації заходів педагогічної реабілітації школярів молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Серед таких факторів найбільш значущими є: особистісна орієнтація освітньо-реабілітаційного процесу, врахування особливих освітніх потреб кожного вихованця; впровадження інноваційного програмно-технологічного та матеріально-технічного забезпечення; варіативність, наскрізність та комплексність заходів педагогічної реабілітації.

По-третє, ефективність впровадження заходів педагогічної реабілітації школярів, зокрема, визначається якісним програмно-технологічним забезпеченням. Складовими такого забезпечення є наскрізні програми «Реабілітація природою» та «Самоорганізація особистості», які спрямовані на відновлення і розвиток в учнів здатності та готовності до засвоєння шкільної програми відповідно до вимог стандартів освіти.

Представимо реалізацію зазначених програм на прикладі Хортицького навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру (м. Запоріжжя). З метою оптимізації освітнього маршруту вихованців, включення їх в єдиний освітньо-природний простір, а також відновлення їхньої активності як суб'єктів власної життєдіяльності задіюється програма «Реабілітація природою». Завданнями цієї програми є: розвиток у учнів з особливими освітніми потребами готовності навчатися; адаптація до освітньо-природного простору, допомога у пізнанні оточуючого світу; вибір оптимального режиму інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень; формування екологічної культури; вироблення активної громадянської позиції, заснованої на почутті причетності до вирішення соціально-екологічних проблем. Процес реалізації програми «Реабілітація природою» включає дві складові:

1) спонтанні реабілітаційні впливи. Передбачає отримання дитиною реабілітаційного ефекту від перебування в умовах насиченого реабілітаційного природного простору та довільне використання його ресурсів відповідно до ситуативного інтересу, актуальної потреби і спонтанного включення в діяльність;

2) цілеспрямовані реабілітаційні впливи. Передбачає отримання дитиною очікуваного реабілітаційного ефекту від реалізації заздалегідь запланованих заходів педагогічної реабілітації, які визначені та зафіксовані в індивідуальній програмі реабілітації дитини з особливими потребами.

Програма «Реабілітація природою» реалізовується, зокрема, у процесі організації навчальної діяльності на свіжому повітрі. Цінність програми підвищується за рахунок використання в навчальному процесі інноваційних освітніх технологій. Наприклад, технології організації життєпізнавальної діяльності на засадах гуманітарної наратології. Сутність цієї технології полягає у тому, що в процесі вивчення програмного матеріалу учні вчать виділяти закономірності життя, мотиви, напрямки, методи досягнення життєвих результатів. На прикладі героїв творів вчать долати труднощі, цілеспрямовано йти до мети тощо. На увагу заслуговує також технологія реалізації компетентісно зорієнтованих завдань. Компетентісно зорієнтоване завдання – це сукупність взаємопов'язаних задач, що ґрунтуються на життєвому досвіді учнів та представлені у вигляді кейсу, опрацювання якого вимагає застосування предметних і міжпредметних компетенцій. Завдання подаються в різноманітних формах (текст, графік, таблиця, квитанція, розклад, фото та ін.). Як правило, компетентісно зорієнтоване завдання складається з інформаційного блоку та серії запитань (завдань) до нього.

Програма «Реабілітація природою» також реалізується в процесі екологічної освіти, оскільки остання розглядається як «найбільш універсальний та інтегральний засіб реабілітації, адже саме вона забезпечує безперервність соціальної інтеграції» (А. Шевцов) [4, с. 21]. Зміст програми реалізується у позанавчальному процесі засобами технології планування життєдіяльності дитячого колективу (В. Нечипоренко) [1]. Суть технології полягає в наступному. На першому етапі, етапі цілепокладання, відбувається обговорення з вихованцями основних ідей, які вони хотіли би реалізувати протягом року. Потім їм пропонується варіативний перелік заходів, справ, ігор природничого спрямування. Шляхом дискусії та зважування всіх «за» та «проти» діти обирають ті заходи, які їх найбільш зацікавили. На другому етапі відбувається поступова реалізація запланованих заходів. Остання складова технології планування життєдіяльності дитячого колективу – рефлексія отриманого індивідуального (групового) досвіду та визначення ключових ідей на майбутнє – реалізовується на одному з останніх заходів навчального року чим досягається максимальна цілісність освітньо-реабілітаційного процесу.

Окрім зазначеного, програма «Реабілітація природою» спрямовується на стимулювання кінестетико-пропріоцептивної діяльності вихованців, яке здійснюється засобами ландшафтного туризму, іпотерапії, рухливих ігор на свіжому повітрі, сенсорного ігрового майданчика.

Для досягнення високої ефективності педагогічної реабілітації в інклюзивному закладі освіти паралельно із впровадженням програми «Реабілітація природою» має здійснюватись цілеспрямована робота за програмою «Самоорганізація особистості», яка спрямована на розвиток і саморозвиток вихованців як суб'єктів пізнання.

Програма «Самоорганізація особистості» належить до варіативного компоненту навчального плану та реалізується наскрізно у трьох шкільних ланках: молодшій, середній та старшій. Для учнів молодшої шкільної ланки в рамках програми досягається мета розвитку свідомого ставлення до самоорганізації навчання, формування інформаційних та самоосвітніх компетенцій. Завданнями програми є: формування та розвиток в учнів мотивації та свідомого ставлення до самоорганізованої навчальної діяльності, дій, що складають уміння вчитися, читальних вмінь та навичок роботи з текстами, а також навичок самостійної навчальної діяльності та здатності до оптимальної організації навчальної праці.

Для учнів середньої шкільної ланки метою програми є розвиток свідомого ставлення до самоорганізації навчальної діяльності, здатності до її оптимізації в ході розвитку інформаційних та самоосвітніх компетенцій. Відповідно до мети, завданнями програми було визначено формування та розвиток в учнів навчальної мотивації, готовності навчатися протягом життя, вміння вибудовувати перспективу власного навчання для профільного самовизначення, готовності самовдосконалювати пізнавальні психічні процеси (пам'ять, мислення, увагу, уяву), здатності до ефективного планування навчальної діяльності, здатності до здійснення рефлексії досягнень в навчальній діяльності (визначення проблем, причин успіхів і труднощів у навчанні тощо), навичок роботи з інформацією (її пошуком, систематизацією, зберіганням), уміння раціонально використовувати комп'ютерні засоби для розв'язання поставлених завдань, культури ділового спілкування.

Для учнів старшої шкільної ланки за мету програми було визначено розвиток свідомого ставлення до самоорганізації життєдіяльності, здатності до її оптимізації в ході самовдосконалення інформаційних та самоосвітніх компетенцій. Завданнями програми є: розвиток здатності до побудови перспективи власного життя, удосконалення вміння вибудовувати перспективу власного навчання з

метою професійного самовизначення, розвиток готовності навчатися протягом життя, мотивування до здійснення життєпізнавальної діяльності, удосконалення навичок роботи з інформацією (її пошуком, систематизацією, зберіганням), удосконалення уміння раціонально використовувати комп'ютерні засоби для розв'язання поставлених завдань, формування здатності до здійснення рефлексії досягнень у процесі саморозвитку, розвиток здатності екстраполювати навчальні здобутки на сферу побутового життя (опанування основами споживчих знань).

Отже, ефективність процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами залежить від дотримання закладом середньої освіти організаційно-програмних умов педагогічної реабілітації. По-перше, заходи педагогічної реабілітації мають системно впроваджуватись у три етапи. Це дає можливість всім суб'єктам освітнього процесу поступово набути необхідної компетентності у реалізації заходів цього типу та усвідомити цінність розвитку реабілітаційних ресурсів інклюзивного закладу середньої освіти. По-друге, заходи педагогічної реабілітації мають носити варіативний, наскрізний та комплексний характер, що дає можливість максимально суб'єктивізувати та індивідуалізувати навчальний процес. По-третє, до сукупності програмно-технологічних засобів педагогічної реабілітації мають відноситись: наскрізна програма «Реабілітація природою» і наскрізна програма «Самоорганізація особистості», для впровадження яких використовуються технологія реалізації компетентісно зорієнтованих завдань та технологія планування життєдіяльності дитячого колективу, ефективність яких перевірена на базі Хортицького навчально-реабілітаційного центру (м. Запоріжжя) і доведена експериментально.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія. Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2013. 520 с.
2. Сілявіна Ю. С. Експериментальне дослідження ефективності системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб наук. праць. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2019. Вип. 13. С. 210–233.
3. Синьов В. М. Методологія та теорія досліджень в галузі дефектології. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. 2010. Вип. 15. С. 7–9.
4. Шевцов А. Г. Принципи комплексної соціальної реабілітації (абілітації) дітей з обмеженнями життєдіяльності. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності : навчально-методичний посібник / за ред. В. В. Бурлака. Київ : ГЕРБ. 2007. С. 18–27.

Сінченко Ольга Вікторівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Ястребова В. Я.,**
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Одним із напрямів гуманізації системи освіти є вирішення питання інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України. У новій редакції Закону України «Про повну загальну середню освіту» наголошується на «створенні належних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням їх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання» [3]. Як свідчить практика запровадження інклюзії у нашій країні, педагоги є найважливішою ланкою в організації інклюзивного навчання і мають бути найбільше

підготовленими до реалізації тих завдань, які ставить перед ними інклюзивна освіта. Тому, особливої актуальності набуває проблема готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Проблему підготовки педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання у своїх працях розглядали С. Альохіна, Ю. Бистрова, І. Возняк, В. Гладуш, І. Демченко, О. Кетріш, В. Коваленко, А. Колупаєва, Н. Малярчук, І. Оралканова, Н. Софій, І. Хафізуліна, В. Хитрюк, С. Черкасова, Ю. Шуміловська та ін.

Аналіз змісту поняття «готовність» у словниках засвідчив, що переважно усі укладачі розуміють її як готовність до певної дії, при цьому спільним для усіх тлумачень є акцент на наявності прагнення суб'єкта діяльності здійснити її найкращим чином.

До професійної готовності, на думку С. Альохіної, належить: інформаційна готовність, володіння педагогічними технологіями, знання основ психології та корекційної педагогіки, знання індивідуальних особливостей дітей з порушеннями у розвитку та їх відмінностей від дітей з типовим розвитком, готовність педагогів моделювати урок і використовувати варіативність в процесі навчання, готовність до професійної взаємодії і навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Важливим компонентом загальної готовності педагога до професійної діяльності, згідно з поглядами науковців, є психологічна готовність. На її формування впливає велика кількість зовнішніх (соціальних, природних) та внутрішніх (психологічних, фізіологічних) чинників, які, в свою чергу, стимулюють розвиток мотиваційної сфери особистості та її стан у цілому. Психологічну готовність можна тлумачити як складову професійного розвитку фахівця.

Структура психологічної готовності включає чотири взаємозалежних компоненти, а саме: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний.

Мотиваційний компонент полягає у наявності стійкої позитивної соціальної перцепції щодо дітей з особливими освітніми потребами, мотивації до професійної діяльності в умовах інклюзії, переконання у важливості інклюзивної форми навчання та власної діяльності, усвідомленні її як умови успішного професійного зростання тощо [2].

Когнітивний компонент передбачає сформованість у педагога професійної спрямованості психічних процесів (уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, мислення тощо), наявність знань, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності в умовах інклюзії [2].

Сформованість операційного компоненту виявляється у позитивному ставленні педагога до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, вміннях вчителя комунікувати з ними, планувати та організовувати ефективну взаємодію учнів з особливими освітніми потребами та з типовим розвитком, сприяти введенню дитини з особливими освітніми потребами до колективу класу; вмінні запобігати дезадаптації учнів з особливими освітніми потребами та «булінгу» щодо них [2].

Зміст особистісного компоненту полягає у наявності цілої низки властивостей та якостей особистості (емпатія, толерантність, адаптивність – уміння швидко пристосовуватися до нових умов, прагнення до саморозвитку тощо), а також вольових якостей, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності в умовах інклюзії та її самоаналізу [2].

Одним із найбільш поширених бар'єрів, що лежать на шляху до ефективного запровадження інклюзивного навчання є психологічна неготовність учасників освітнього процесу (педагогів, учнів з типовим розвитком, їхніх батьків) до партнерства з дітьми з особливими освітніми потребами в класі, школі та соціумі загалом.

Як зазначають С. Альохіна та М. Алексєєва, проблема неготовності вчителів закладів загальної середньої освіти (професійної, психологічної та методичної) до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами досить гостро постає вже на перших етапах запровадження інклюзії. Вона виявляється у недостатній кількості професійних компетенцій вчителів, наявності психологічних бар'єрів і професійних стереотипів педагогів [1].

Основними психологічними «бар'єрами», на думку науковців, є такі:

– страх перед невідомим, сутність якого полягає у підвищеній тривожності педагогів, пов'язаній з необхідністю виконувати нові, до цього часу невідомі, професійні обов'язки;

- страх шкоди інклюзії для інших учасників освітнього процесу. Основу цього страху становлять негативні суспільні стереотипи щодо дітей з особливими освітніми потребами;
- негативні установки і упереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, які також безпосередньо пов'язані з пануванням у суспільстві негативних стереотипних установок щодо дітей з особливими освітніми потребами;
- професійна невпевненість вчителя, що пояснюється недостатнім рівнем сформованості інклюзивної компетентності;
- небажання вчителів змінюватися, яке пов'язане з відсутністю позитивної мотивації та необхідністю виходити із «зони комфорту»;
- відсутність у вчителів особистісних якостей, необхідних для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (толерантність, емпатія тощо) [2].

Ідентичний поняттю готовності до роботи в умовах інклюзивної освіти, за своїм змістом, є введений В. Хитрюк термін «інклюзивна готовність» – це складна інтегральна якість особистості, що ґрунтується на цілому комплексі академічних (методологічні знання), професійних (готовність і здатність педагога доцільно діяти відповідно до наявної педагогічної ситуації) та соціально-особистісних (сукупність компетенцій, які стосуються особистості людини та визначають способи її взаємодії з іншими людьми та суспільством загалом) компетенцій та є передумовою успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності.

У зв'язку із запровадженням інклюзивної освіти дослідники А. Колупаєвої, О. Таранченко акцентують увагу на розвитку професійних умінь і навичок, трансформацію особистісних якостей, подолання тривожності та страхів педагогів. Вчені окреслюють такі особистісні бар'єри, які стоять на шляху до ефективної реалізації інклюзивної освіти:

- вчителі вважають, що все й так достатньо добре, не бачать, як запропоновані заходи можуть змінити на краще навчальну практику;
- гадають, що у них немає необхідних знань і навичок;
- не впевнені, що в них достатньо фахової підготовки, аби працювати з дітьми з особливими освітніми потребами;
- побоюються, що їхня некомпетентність стане очевидною для них самих, для колег та адміністрації;
- турбуються, що робота в інклюзивних умовах забиратиме надто багато часу;
- не впевнені, що їм надаватимуться потрібні ресурси та підтримка;
- їх турбує перспектива співпраці з іншими фахівцями тощо [4].

За дослідженнями М. Буйняк, на початковому етапі впровадження інклюзивної освіти виявляється недостатній рівень психологічної готовності до навчання дітей з особливими освітніми потребами у більшості педагогів загальноосвітніх закладів. Визначено психологічні проблем вчителів: емоційне несприйняття дітей цієї категорії; невпевненість в тому, що ці діти здатні успішно навчатися; стереотипи щодо оцінювання навчальних досягнень учнів; які впливають на психологічний стані дітей з особливими освітніми потребами та якість освітнього процесу в класах з інклюзивним навчанням.

Здійснивши аналіз психолого-педагогічної літератури та практики запровадження інклюзивної освіти в Україні та за кордоном, ми можемо стверджувати, що провідною готовністю педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є психологічна, яку можна трактувати як комплексне утворення, сукупність здібностей, ціннісних орієнтацій та якостей особистості, що забезпечують мотиваційну готовність педагога до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, його здатність до реалізації професійної діяльності в умовах інклюзії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алехина С. В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. *Психологическая наука и образование*. 2011. № 1. С. 83–91.
2. Буйняк М. Г. Психологічна готовність вчителів загальноосвітніх шкіл до інклюзії як умова ефективності навчання дітей з психофізичними вадами. *Інклюзивна освіта: теорія та практика* :

навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. С. 105–113.

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984> (дата звернення: 5.05.2020).

4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : АТОПОЛ, 2016. 152 с.

5. Миронова С. П. Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. Вип. 7. С. 233–241.

6. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 червня 2018 року. Київ : «Наша друкарня», 2018. 176 с.

Скачкова Юлія Григорівна,
вчитель вищої категорії, вчитель-логопед,
Комунальний заклад «Молочанська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат»
Запорізької обласної ради,
м. Молочанськ, Запорізька обл., Україна

СУ-ДЖОК ТЕРАПІЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Добре розвинуте мовлення – найважливіша умова всебічного повноцінного розвитку дітей. Чим багатше і правильніше у дитини мовлення, тим легше їй висловлювати свої думки, тим ширша її можливість в пізнанні навколишньої дійсності, змістовніші і повноцінніші відносини з однолітками і дорослими, тим активніше здійснюється її психічний розвиток. Але, останнім часом спостерігається зростання кількості дітей, які мають мовленнєві порушення.

Тому, важливо дбати про формування мовлення дітей, про його чистоту й правильність, попереджаючи і виправляючи різні порушення, якими вважаються будь які відхилення від загальноприйнятих норм. На сьогоднішній день в арсеналі тих, хто зайнятий вихованням і навчанням дітей дошкільного віку є обширний практичний матеріал, застосування якого сприяє ефективному мовленнєвому розвитку дитини. Весь практичний матеріал можна умовно розділити на дві групи: по-перше, допомагає безпосередньому мовленнєвому розвитку дитини і, по-друге, опосередкований, до якого відносяться нетрадиційні логопедичні технології.

Однією з нетрадиційних логопедичних технологій є Су-Джок терапія («Су» – кисть, «Джок» – стопа). В кінці ХХ століття світ облетіла сенсаційна звістка. Професор Сеульського національного університету Пак Чже Ву, 30 років свого життя присвятив вивченню східної медицини, розробив оригінальний метод самозцілення, що отримав назву «су джок» (у перекладі з корейського «су» – кисть, а «джок» – стопа). З його допомогою можна лікувати будь-яку частину тіла, будь-який орган, не вдаючись до допомоги лікаря. Головне ж полягало в тому, що неправильне застосування цього методу не здатне завдати ніякої шкоди організму людини, воно просто не дає бажаного результату.

В основі методу Су-Джок лежить система відповідності або подібності, кистей і стоп всьому організму в цілому. У чому ж полягає ця подібність? Тіло людини має 5 умовно окремих частин: голова, дві руки і дві ноги. І в кисті руки, і стопі ноги – по 5 пальців, яким відповідають 5 частин тіла. Цю подібність наочно можна представити, розглянувши власну кисть. Максимально відставлений великий палець – це голова, мізинець і вказівний пальці – руки, а середній і безіменний – ноги. Піднесення поверхні долонь, розташоване під великим пальцем – грудна клітка, інша її частина – черевна порожнина. Тильна сторона кисті – спина, а позадвжня лінія, яка умовно поділяє кисть навпіл, – хребет.

Особливе місце у методиці Су-Джок відводиться великому пальцю, на якому «обличчя» знаходиться на долонній поверхні, а «потилиця», відповідно, – на тильній стороні руки.

І кисті, стопи – єдині частини людського тіла, для яких така структурна подібність характерна. Вони є, на думку автора системи Су-Джок, «пульсами дистанційного керування здоров'ям людини. Ці лікувальні системи функціонують, як свого роду маленькі клініки, природним чином виліковують хвороби

тіла». На кистях і стопах розташовуються біологічно активні точки, що відповідають всім органам і ділянкам тіла.

Отже, актуальність використання масажера Су-Джок в логопедичній корекції у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями полягає в тому, що:

- по-перше, дитина дуже пластична і легко навчається, але для дітей з мовленнєвими порушеннями характерна швидка втомлюваність і втрата інтересу до навчання. Використання масажера Су-Джок викликає інтерес і допомагає вирішити цю проблему;
- по-друге, дітям подобається масажувати пальці і долоні, що чинить благотворний вплив на дрібну моторику пальців рук, тим самим, сприяючи розвитку мовлення.

Мета даної роботи – корекція мовленнєвих порушень з допомогою масажера Су-Джок у дітей дошкільного віку.

Для досягнення зазначеної мети нами поставлені наступні завдання:

1. Вивчити історію виникнення Су-Джок терапії.
2. Впливати на біологічно активні точки кистей рук з допомогою Су-Джок масажера, при цьому стимулюючи мовленнєві зони кори головного мозку.
3. Підвищити рівень компетентності вихователів в питаннях корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

У своїй практиці ми застосовуємо Су-Джок – масажери у вигляді масажних кульок в комплекті з масажними металевими кільцями. Кулькою можна стимулювати зони на долонях, а масажні кільця надіваються на пальчики. Ними можна масажувати важкодоступні місця. Як відомо, масаж – це потужний біологічний стимулятор, що впливає на функції шкіри, рівень постачання організму киснем і поживними речовинами, на скорочувальні здібності та працездатність м'язів масажованої кисті руки, а також на еластичність суглобів і зв'язок. На кистях є точки (або зони), які взаємопов'язані з різними зонами кори головного мозку. Тому, визначивши зони відповідності мовленнєвоутворюючих органів і систем, можна впливати на них з метою профілактики і корекції мовленнєвих порушень. За мовлення у людини відповідають, головним чином, дві зони, що знаходяться в корі головного мозку – це зона Верніке, яка відповідає за сенсорне або імпресивне мовлення. Тобто, ця зона відповідає за сприйняття мовлення. І зона Брока, яка відповідає за експресивне мовлення – вимовляння звуків самою людиною.

З цього випливає, що для стимуляції мовленнєвого розвитку треба впливати на точки відповідності головного мозку. З теорії Су-Джок це верхні фаланги пальців. Зазначимо, що при масажі Су-Джок кулькою особливу увагу потрібно приділяти саме цим ділянкам кисті руки, але в той же час вплив на точки відповідності інших органів благотворно впливає на самопочуття, приводить у тонус організм, піднімає настрій і, таким чином, досягається додатковий благотворний ефект від масажу.

Відповідно, ми визначили і прийоми роботи Су-Джок масажером:

1. Масаж спеціальною кулькою. Оскільки на долоні знаходиться безліч біологічно активних точок, ефективним способом їх стимуляції є масаж спеціальною кулькою. Кулькою дитині впливають на пальчики, кисті, долоньки рук, прокочуючи її між ними. У дитини підвищується тонус м'язів, відбувається приплив крові до кінцівок. Внаслідок цього відбувається поліпшення дрібної моторики та чутливості кінцівок дитини.

2. Масаж еластичним кільцем. Пружинні кільця надіваються на пальчики дитини і прокочуються по ним, масажуючи кожен палець до його почервоніння і появи відчуття тепла. Цю процедуру необхідно повторювати кілька разів у день. За допомогою куль-«їжачків» з кільцями дітям подобається масажувати пальці і долоні, що чинить благотворний вплив на весь організм, а також на розвиток дрібної моторики пальців рук, тим самим, сприяючи розвитку мовлення.

Їжак коле нам долоньки,

Пограємо з ним трошки.

Їжачок нам долоньки коле –

Ручки до школи нам готує.

М'ячик-їжачок ми візьмемо, (підкидаємо м'ячик вгору)

Покатаємо і потremo. (прокачуємо між долоньок)

Вгору підкинемо і зловимо, (знову підкидаємо м'ячик)

І голки порахуємо. (пальчиками м'ячика)
Пустимо їжачка на стіл, (кладемо м'ячик на стіл)
Ручкою їжачка притиснемо (ручкою притискаємо м'ячик)
І трошки покатаємо... (катаємо м'ячик)
Потім ручку поміняємо (міняємо руки)

Масаж дозволяє активізувати міжпівкульову взаємодію, синхронізувати роботу обох півкуль мозку. Їх зміст і ритм максимально наближені до характеру самого руху. Спочатку діти виконують вправи мовчки, за зразком, потім, по мірі формування правильної вимови, промовляють текст. Пізніше вони виголошують тексти самостійно.

Масажувати треба не тільки кінчики пальців, а всю поверхню долоні. Це можуть бути кругові рухи кульки між долонями, перекочування кульки від кінчиків пальців до основи долоні, обертання кульки кінчиками пальців, стискання кульки між долонями, стискання і передача з руки в руку, підкидання кульки з подальшим стисненням між долонями і т. д.

Форми роботи з використанням масажера Су-Джок різноманітні і застосовуються в логопедичній практиці при виконанні пальчикової гімнастики, автоматизації звуків, звукового та складового аналізу слів, удосконалення лексико-граматичних категорій, розвитку пам'яті та уваги.

Отже, застосування Су-Джок масажерів в логопедичній корекції сприяє створенню функціональної бази для переходу на більш високий рівень рухової активності м'язів і можливість для оптимальної мовленнєвої роботи з дитиною, підвищує фізичну і інтелектуальну працездатність дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосова Н. С. Самомасаж рук при підготовці дітей з мовними порушеннями. *Логопед.* 2004. № 6. С. 78–82.
2. Богуш Д. А. Корейський метод Су-Джок. Київ : Ніка-Центр, 2008.
3. Громова О. Є. Інновація в логопедичну практику : методичний посібник для ДНЗ. Москва : Лінка-Прес, 2008.
4. Івчатова Л. А. Су-Джок терапія в корекційно-практичній роботі з дітьми. *Логопед.* 2010. № 1.
5. Крупенчук О. І. Пальчикові ігри. Санкт-Петербург : Літера, 2008.
6. Новікова О. А. Розум на кінчиках пальців: веселі пальчикові ігри. Москва : АСТ, 2007.
7. Османова Г. А. Нові ігри з пальчиками для розвитку дрібної моторики: Популярна логопедія. Санкт-Петербург : КАРО, 2008.
8. Пак Чже Ву. Питання терапії та практики Су-Джок терапії. Серії книг по Су-Джок терапії. Москва : Су-Джок Академія, 2009.

Соколова Світлана Олександрівна,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель-логопед,
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр»
Токмацької районної ради,
м. Молочанськ, Запорізька обл., Україна

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Зміцнення статусу дитинства в суспільстві на державному й міжнародному рівнях відображено в низці стратегічних документів: Конвенції ООН про права дитини, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», що свідчать про нові соціальні процеси стосовно дітей, зокрема посилення уваги й нового ставлення держави до дітей з особливими освітніми потребами й спонукають до забезпечення їм достойного життя як повноправних членів суспільства відповідно до їх можливостей та індивідуальних здібностей.

Конвенція про права дитини наголошує, що забезпечення дітям з особливими потребами доступу до якісної освіти є основою інтеграції та пріоритетом соціальної політики демократичних країн.

«Кожна людина має право на освіту», – записано в Конституції України та декларації прав людини й завдання держави втілювати в життя ці положення й забезпечити кожній особі отримання освіти в доступній для неї формі та об'ємі.

Реформувати систему надання допомоги дітям, які мають особливі освітні потреби, в Україні почали у 2011 році (розвиток інклюзивної освіти). Держава вирішила відійти від практики навчання таких дітей в закритих інтернатах, і стала розвивати інклюзивне навчання, тобто максимально сприяти тому, щоб діти з особливими освітніми потребами були включені в соціальне життя.

Одним з етапів цієї реформи стало створення інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) на заміну психолого-медико-педагогічним консультаціям (ПМПК), які надають послуги дітям з різними порушеннями розвитку – від фізичних до психологічних або неврологічних. А також дітям з порушеннями мовлення.

Проблема мотивації до спілкування і розвитку потреби у спілкуванні здавна цікавила провідних вчених у сфері логопедії та психології. Серед них є як вітчизняні вчені, так і науковці із близького та далекого зарубіжжя: Н. Добринін, А. Ковальов, А. Петровський, М. Айнсворт, Е. Мак-кобі і Дж. Майстрі, К. Обухівський, М. Кистяковська, Х. Харлоу, С. Рубінштейн, Ф. Михайлов, А. Запорожець, А. Леонтьєв, М. Лісіна, А. Веденов, Д. Кемпбелл та інші. М. Лісіна у своїх працях виділяє чотири якісно відмінних і онтогенетично послідовних форми спілкування дошкільників з дорослим. Американський психолог А. Маслоу потребу в афіліації (прагненні до спілкування, емоційних контактів, взаємодії з іншими людьми) вважає первинною соціальною потребою дитини [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10].

К. Ушинський наголошував, що дитина в процесі вивчення рідної мови повинна засвоїти не лише слова, але й нескінчену кількість понять, поглядів на предмети, а також думки, почуття, художні образи, логіку й філософію мови. Учений визначив цілі навчання мови, серед яких: по-перше: розвиток словникового запасу дитини на основі застосування наочності та її життєвого досвіду, по-друге: навчання рідної мови дитини з опорою на художні твори, насичені позитивною ідеєю, по-третє: розвиток граматичної правильності мовлення.

Є. Тихеева підкреслювала, що лінгвістичне виховання дитини треба починати якомога раніше, а здійснювати його необхідно з перших років життя лише рідною мовою. Вчена розробила систему занять зі збагачення словника шляхом проведення спостережень, екскурсій, розгляду картин, дидактичних ігор тощо. Автор класифікує недоліки мовлення за трьома категоріями: перша – фізіологічно обумовлені порушення мовлення; друга – порушення мовлення, що виникають внаслідок особливостей анатомічного і психофізичного характеру (ринолалія, заїкання, порушення мовлення при ураженні слухового аналізатору); третя – порушення мовлення, що виникають внаслідок наслідування мовлення оточуючих. Є. Тихеева акцентує увагу на необхідності проведення раннього діагностування і спеціально організованого корекційного навчання.

На думку Л. Виготського, основна мета корекційної роботи повинна полягати не у тренуванні й управлінні «натуральної дефіцитарної функції, а у створенні оптимальних умов розвитку вищих психічних функцій шляхом компенсації органічно ушкодженого первинного дефекту».

Мимовільне запам'ятовування, активна увага, абстрактне мислення, вольова дія, від яких залежить процес пізнання, не можна розуміти лише як безпосередню функцію мозку. Ці процеси здійснюються у функціональних системах, «які формуються під час історично обумовлених видів практичної й теоретичної діяльності та змінюються відповідно до змін самої природи цієї діяльності» [6].

Навчально-мовленнєва діяльність під час корекційно-розвиткових занять вчителя-логопеда складається з різних видів говоріння (запитання, відповіді, відтворювальна або творча розповідь, переказування, опис, розмова) та слухання (слухання мовлення дорослого; слухання казки, оповідання, розповіді, грамзапису тощо). У процесі цієї діяльності у дітей формуються мовленнєві навички і вміння, що обслуговують інші види пізнавальної діяльності (художню, музичну, природничу тощо) (А. Богуш) [1].

В результаті теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури та вивчення практики роботи вчителя-логопеда з зазначеної теми ми виділили специфічні особливості логопедичної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення:

1) Індивідуальний підхід до дитини.

2) Логопедичні заняття носять комбінований та ігровий характер. Заняття містять у собі роботу над рухливістю артикуляційного апарату, над звуками мовлення, розвитком фонематичного слуху, лексико-граматичного складу мови, зв'язним мовленням і над розвитком психічних процесів. Всі заняття проходять в ігровій формі, на них використовуються мовні ігри та вправи, яскраві та цікаві іграшки, предметні та сюжетні малюнки.

3) Формування наслідувальної діяльності. Перший крок корекційної роботи – розвиток довільної уваги. Важливо, щоб дитина «побачила», «почула», звикла вслухатися в мовлення оточуючих людей. Тому, логопед починає роботу з наслідувальної здатності дитини, вчить її наслідувати дії з предметами, рухам рук, ніг, голови. Це – основа для переходу до наслідування артикуляційним рухам, звукам, словам.

4) Організація занять. Зазначимо, що утримувати довільну увагу у дітей зазначеної категорії надзвичайно складно, важлива кожна деталь заняття. Розташування обладнання, відсутність зайвих предметів у полі зору дитини, використання матеріалів, до яких у дитини є особливе відношення й специфічний інтерес, місце розташування вчителя-логопеда. Важливо відзначити, що те, до чого звикають діти з особливими потребами, впливає на успішність, тому важливо знати їхні звички й використовувати це під час організації занять.

5) Спостереження за внутрішнім станом дитини. На заняттях важлива динаміка уваги дітей, тому не можна доводити увагу до виснаження. Важливо вчасно помітити, коли і як переключити увагу.

6) Моделювання навичок досягнення. Важливою умовою є створення на заняттях таких умов, щоб у дитини виникала потреба говорити.

7) Повільний темп формування нових навичок. Від дітей з особливими освітніми потребами не слід очікувати швидкого результату. У них немає оперативного реагування, вони тривалий час «поглинають» інформацію, начебто «записують» її на свій внутрішній магнітофон. Іноді результат роботи може з'явитися через 2-3 роки.

8) Постійне закріплення отриманих навичок.

Таким чином, зазначимо, що у структурі мовленнєвої діяльності важливим компонентом є мотив – те, що викликає певні дії людини, переважно усвідомлене внутрішнє спонукання особистості до певної поведінки, спрямованого на задоволення тих чи інших його потреб. На основі мотивів формується мотивація. Мотивацію до комунікативної взаємодії становить сукупність мотивів різного спрямування: задоволення фізіологічних потреб, потреба в безпеці, потреба у враженнях, пізнавальна потреба тощо.

Для формування позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності під час логопедичних занять важливо накопичувати у дитини сенсорний досвід, задовольняти потреби, позитивно схвалювати та заохочувати прагнення до мовленнєвої взаємодії, використовуючи створене в інклюзивно-ресурсному центрі розвивальне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.
2. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ : програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 271 с.
3. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПН України – СВД М. П. Черкасов, 2005. 319 с.
4. Организация коррекционно-логопедической работы в диагностических группах с детьми дошкольного возраста : учеб.-метод. пособие / авт.-сост.: А. Ф. Леонова, Т. В. Волосовец, Е. Н. Кутепова, А. И. Данилкович ; под ред. Т. В. Волосовец, Е. Н. Кутеповой. Москва : РУДН, 2007. Ч. 1. 87 с.
5. Розвиток мовленнєвої активності дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник / М. К. Шеремет, Н. В. Базима. Київ : ДІА, 2017. 192 с.
6. Рібцун Ю. В. Формування звукомови у дітей із ФФНМ: п'ятий рік життя : комплекс рухомих ігор. *Палітра педагога*. 2010. № 2. С. 24–27.

Соц Яна Геннадіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Турубарова А. В.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що молодший шкільний вік є періодом інтенсивного формування самооцінки. Це обумовлено включенням дитини у нову суспільно значущу й оцінювану діяльність, суттєвим розширенням її кола спілкування. Самооцінка опосередковує ставлення дитини до самої себе, інтегрує досвід її діяльності, спілкування з іншими людьми. Вона дозволяє контролювати власну діяльність із погляду нормативних критеріїв, будувати свою цілісну поведінку відповідно до соціальних норм.

Самооцінка виступає суттєвою умовою становлення особистості, дозволяє зберегти її стійкість незалежно від ситуації, забезпечуючи тим самим можливість залишатися самим собою, а також формує потребу відповідати не тільки рівню оточуючих, але й рівню власних оцінок. Вона є однією із важливих особистісних характеристик, яка спрямовує регуляторні процеси й обумовлює психологічне здоров'я особистості. Як зазначає А. Вішнева [1], у дослідженнях науковців (О. Соколова, Л. Бороздіна, О. Тхостов, Ж. Глозман та ін.) показано, що самооцінка сильно змінюється від ситуації, особливо, якщо це стресова ситуація хвороби. Нормальний розвиток мовлення є одним із провідних умов адекватного психічного розвитку дитини. Мовленнєві порушення впливають на формування самосвідомості та самооцінки дитини, позначаються на взаєминах дитини з оточуючими.

О. Косякова наводить дані дослідження особливостей самооцінки дітей молодшого шкільного віку із порушенням мовлення проведеного О. Усановою, О. Слинько за допомогою тесту «Полярний профіль». Результати дослідження виявили, що учні молодших класів проявляють тенденцію в самохарактеристичі, яка наближається до ідеального образу. Якщо переоцінка своїх можливостей в 1-2-х класах може бути пояснена віковою закономірністю (вона спостерігається і в нормі), то в аналогічному явищі серед 3-х класів можна бачити особистісну особливість дітей з важкими порушеннями мовлення [2].

Співвідношення самооцінок учнів із оцінками, які їм ставить учитель, свідчить, що незначна частина учнів позитивно оцінює власні навчальні здібності, інші – їх переоцінюють. До третього класу самооцінка учнів стає реальнішою. Це свідчить, що з віком самооцінка у дітей із порушенням мовлення майже наближається до норми.

Серед різновидів мовленнєвих порушень є дизартрія. Основні прояви дизартрії характеризуються наявністю порушень звуковимовної та просодичної сторони мовлення, які пов'язані з органічними ураженнями центральної та/або периферійної нервової системи [5]. Найбільш характерною особливістю є стертість, змазаність артикуляції [4]. Найбільш поширеною формою є псевдобульбарна (стерта) дизартрія (96 % дітей). При важкій формі псевдобульбарної дизартрії характерним є порушення як загальної, так і мовленнєвої моторики [3].

При дизартрії відмічаються різноманітні варіанти негативного розвитку особистості. Як правило, у дітей молодшого шкільного віку з дизартрією спостерігається відсутність критичності до свого стану. Також характерні такі риси, як замкнутість, невпевненість у своїх силах та можливостях, сором'язливість.

Розвиток самооцінки та позитивного ставлення до себе у дитини молодшого шкільного віку зі порушеннями мовлення успішно формується, якщо у системі її життєдіяльності діють принаймні три чинники.

1. Позитивне, доброзичливе ставлення дитиною молодшого шкільного віку із порушенням мовлення до нормотипових дітей, мусить бути організоване, у першу чергу, дорослим.

2. Чітко, детально продумані вчителями та вихователями навчальні, а також соціально-психологічні та особливі види діяльності з урахуванням мовленнєвого порушення та стану здоров'я дитини. Щоб діти щоденно відчували відповідальність за власну діяльність, особисту значущість серед інших.

3. Повсякчасне оприлюднення успіхів дитини, навіть маленьких, бо кожний великий успіх – це сукупність маленьких успіхів.

Отже, дитина молодшого шкільного віку частіше починає звертати увагу на своє мовленнєве порушення мовлення, що в свою чергу, впливає на розвиток її психічних процесів та формування самооцінки. Особливостями самооцінки дітей молодшого шкільного віку зі стертою формою дизартрії є: низька розумова працездатність, недостатність регулюючої функції мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишнева А. Е. Особенности самооценки у больных с различными речевыми нарушениями. *Национальный психологический журнал*. 2016. № 1 (21). С. 53–61.
2. Коноплята С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навчальний посібник. Київ : Знання, 2010. 293 с.
3. Кузнєцова О. В. Дизартрія як одна з найпоширеніших мовленнєвих вад сучасності. *Логопед : науково-методичний журнал*. Квітень 2017. С. 6–11.
4. Лопатинська Н. А. Неврологічні основи логопедії. Курс лекцій : навчальний посібник для студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 152 с.
5. Спеціальна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Мартинчук, І. М. Маруненко, К. В. Луцько та ін. Київ : ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. 364 с.

Струк Жанна Олександрівна,
викладач,
Любешівський технічний коледж
Луцького національного технічного університету,
смт Любешів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ

Передумовою реформування національної системи освіти в Україні є соціально-економічний розвиток країни. Не є виключенням у цьому контексті й корекційна освіта, пошуки нової парадигми якої мають відображення у розвитку її науково практичної основи – корекційної педагогіки.

Корекційна педагогіка – це педагогічна наука про сутність та закономірності освіти, навчання і виховання дітей з психічними або фізичними порушеннями, про шляхи корекції порушень їхнього психофізичного розвитку для досягнення максимально можливого рівня особистого розвитку освіти і готовності до самостійного дорослого життя. Головним завданням корекційної педагогіки є розробка методологічних, теоретичних і методичних основ системи спеціального навчання і виховання [1, с. 264].

Слід зауважити, що сучасна корекційна педагогіка виходить за рамки спеціальних реабілітаційних закладів.

Корекційна педагогіка займається питаннями роботи з дітьми і дорослими з особливими потребами в умовах реабілітаційних центрів, масових освітніх і поза освітніх закладів, сім'ї тощо.

В сучасному світі інклюзивна форма навчання для дітей з вадами психофізичного розвитку заслуговує на особливу увагу. Адже інклюзивне навчання – це спільне навчання і виховання дітей з особливими потребами зі здоровими однолітками в умовах масового загальноосвітнього закладу за місцем проживання.

Спільне навчання і виховання має свої позитивні сторони для дітей з особливими потребами: наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах; взаємодія зі здоровими однолітками сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку таких дітей. Здорові діти завдяки взаємодії з дітьми з вадами психофізичного розвитку вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, милосердними, співчутливими, готовими до взаємодопомоги [2, с. 5–12].

Висококваліфіковані спеціальні педагогічні кадри – це ті які приймають і усвідомлюють реформи в корекційній освіті, розробляють нові педагогічні технології організації навчально-виховного процесу, нове навчально-методичне забезпечення, опановують сучасними методиками диференційованого й особистісно-орієнтованого викладання (залежно від індивідуальних потреб дитини), готові працювати в команді в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими потребами.

Отже, сучасна корекційна педагогіка вимагає багато уваги до себе. Сьогодні існує безліч проблем корекційної освіти в Україні. Вирішення хоча б частини з них призведе до готовності дітей з особливими потребами до повноцінного виконання своїх різноманітних соціальних ролей і функцій, готовністю до саморозвитку, самоствердження, до щасливого людського життя серед людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миронова С. П., Гаврилов О. В., Матвеева М. П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

2. Колупаєва А. Стратегічні напрями сучасної освітньої політики України. *Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання* : зб. наук. праць / за ред. С. В. Литовченко, І. М. Гудим. Київ : О. Т. Ростунов, 2011. Вип. 2. С. 5–12.

Супрунова Аліна Миколаївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Проблема формування лексико-граматичної сторони мовлення актуальна і значуща в даний час, так як від її сформованості залежить і повнота пізнання навколишнього світу, і становлення свідомості, і успішність навчання в школі, і розвиток особистості в цілому. Особливо актуальною стає ця проблема по відношенню до дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Навички лексико-граматичної сторони мовлення при спонтанному їх розвитку не досягають того рівня, який необхідний для повноцінного навчання дитини в школі. Цьому потрібно навчати спеціально [1]. Одним з ефективних засобів формування лексико-граматичної сторони мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення є казкотерапія.

Перші наукові теорії, присвячені проблемі казок, відносяться до XVIII століття. Уже тоді робили інтерпретації їх змісту (І. Вінкельман, І. Гаман, К. Моріц та ін.). Цей напрямок розробляється вітчизняними логопедами і психологами О. Боряк, О. Бреусенко-Кузнецовим, О. Вознесенською, З. Ленів, В. Лепетченко та ін.

Щоб досягти позитивного результату в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, використовують сюжетно-тематичну організацію занять з казковою тематикою. Так інформація стає більш доцільною для активізації мовленнєвої діяльності, розвитку пізнавальних процесів, а також максимально реалізують потенційні можливості дітей [3].

Для ефективності проведення корекційної роботи було визначено основні напрями роботи з формування лексико-граматичної сторони мовлення:

- збагачення номінативного словнику;
- використання узагальнюючих понять;
- використання слів, що позначають частини предметів;

- збагачення предикативного словнику;
- збагачення атрибутивного словнику;
- утворення множини іменника в називному відмінку;
- вживання іменників у непрямих відмінках;
- вживання прийменниково-відмінкових конструкцій;
- вживання числівників з іменниками;
- утворення іменників зі зменшено-пестливими суфіксами;
- утворення назв дитинчат тварин.

Відповідно до кожного напрямку використовують спеціально підібрані ігри, лексико-граматичні вправи за сюжетами окремих казок. Ефективно підбирати казковий матеріал за тематичним принципом. Даний принцип сприяє більш систематизованому засвоєнню і запам'ятовуванню матеріалу, неодноразового повторення протягом усього періоду навчання. Кожна лексична тема може в себе включати наступні види вправ:

- розвиток словника: активізація і збагачення словника по темі; опис частин предметів; назва дій; назва ознак таких як форма, колір, розмір, зовнішній вигляд;
- формування граматичних уявлень: вправи на словозміна (число, рід, відмінок); вправу на словотвір (зменшувальні і збільшувальні суфікси, префіксальні дієслова; відносні, присвійні, якісні прикметники); вживання прийменників.

У процесі казкотерапії відбувається розвиток смислової сторони мовлення, в результаті цього відбувається збагачення словникового запасу. Використання казок на логопедичному занятті сприяє створенню таких ситуацій, в яких умови для розвитку мовлення є більш різноманітними та ефективними.

Вважається, що через використання казки, її сюжетних ліній можливо вирішувати багато корекційних завдань. В атмосфері казки діти виявляють велику зацікавленість у виконанні різних завдань. Разом із героями улюблених казок легше засвоюються будь-які лексико-граматичні категорії. Таким чином підвищується ефективність логопедичної роботи за рахунок включення емоційного компонента в освітній матеріал [4].

Лексична робота носить комплексний характер: формування лексики невіддільне від інших компонентів мовленнєвої системи, воно забезпечує розвиток пізнавальної діяльності, а також сприяє цьому розвитку.

Формування граматичної сторони мовлення у дітей з загальним недорозвитком мовлення відбувається з більшими труднощами, ніж оволодіння словником. Це пов'язано з тим, що граматичні значення абстрактні, і граматики організована на основі великої кількості правил. Порушення граматичної сторони мовлення у дітей з загальним недорозвитком мовлення можуть бути дуже стійкими, зберігаючись у дітей і в шкільному віці [2].

Таким чином, казкотерапія не тільки підвищує пізнавальний інтерес і мотивацію до навчальної діяльності, а й спонукає дитину аналізувати, міркувати, знаходити причинно-наслідкові взаємозв'язки, робити висновки. Тому не випадково методи і прийоми казкотерапії використовуються в комплексному підході у розвитку лексико-граматичної сторони мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайван Т. Л. Логопедична робота з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Харків, 2008. 184 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Практикум по сказкотерапии. Санкт-Петербург, 2001. 310 с.
3. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії. Київ, 2010. 64с.
4. Фесюкова Л. Б. Виховання казкою : Для роботи з дітьми дошкільного віку. Харків, 1997. 464 с

Ткаченко Анастасія Михайлівна,
студентка 2 курсу спеціальності Психологія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Дергач М. А.**,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ВЕРБАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НОРМОТИПОВИХ ТА ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Творчість – вид діяльності людини, в результаті якої з'являється щось нове, а сам індивід займає позицію творця. Зазвичай, саме творчість виступає джерелом руху та прогресу, адже вона дає життя геніальним ідеям, неординарним перетворенням та взагалі креативному початку.

Проблема творчих здібностей та обдарованості розглядається з давніх часів. Так, давньогрецький філософ Платон зазначав, що мистецтво є такою здатністю, яке виступає причиною появи чогось нового. Сторіччя потому, разом із становленням психології як самостійної науки, це питання почало розглядатись науковцями з більшою активністю. Протягом XX століття шляхи ефективного розвитку творчих здібностей дітей досліджували багато психологів і педагогів, серед яких були М. Арнаудов, Р. Арнхейм, Л. Виготський, В. Левін, О. Лук, О. Нікіфорова, Б. Теплов, П. Якобсон та ін. Значний внесок у розробку психологічних принципів творчого розвитку дітей дошкільного й молодшого шкільного віку зробили Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Запорожець та ін. Так, вітчизняними (Л. Богоявленська, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Я. Шубинський) та зарубіжними (Д. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, Ч. Спірмен) дослідниками вивчались критерії, показники розвитку і процес формування творчих здібностей людини. В сучасному світі тема творчості продовжує займати вагомий позицію в науковому середовищі і, перш за все, через свою багатогранність, проте залишаються питання, що піддаються дискусіям та сумнівам. Одним із таких актуальних питань є проблема розвитку творчих здібностей у дітей із затримкою психічного розвитку [1].

Слід зазначити, що творча діяльність як новоутворення починає з'являтися у дітей в період дошкільного віку. В нормі, у здорової дитини дошкільного віку активно розвиваються уява, мислення та мовлення. Ці три процеси утворюють тісний зв'язок і їх синтез дозволяє дитині створювати образи та довільно маніпулювати ними. Також в цей період завершується формування мови як засобу спілкування [4].

Однак, розглядаючи закономірності формування дитини із затримкою психічного розвитку, слід зазначити, що в онтогенезі таких дітей спостерігаються значні відхилення від норми. У дітей із затримкою психічного розвитку старшого дошкільного віку не формується відповідний віковим можливостям рівень словесно-логічного мислення: діти не виділяють суттєвих ознак при узагальненні, узагальнюють або за ситуативними, або за функціональними ознаками. Відмічається репродуктивний характер діяльності таких дітей, зниження здібностей до творчого утворення нових образів. В цілому у них уповільнений процес формування розумових операцій [3].

З метою здійснення порівняльної характеристики розвитку здібностей до вербальної творчості старших дошкільників нормотипових і із ЗПР було проведено дослідження взаємозв'язку мовлення та уяви. Це означає, що продуктом творчої діяльності мала стати вербальна активність дитини в ході вирішення творчих задач.

В дослідженні взяли участь двадцять дітей старшого дошкільного віку, десять з яких становили групу дітей з нормотиповим розвитком, а інші десять – із затримкою психічного розвитку (первинний дефект). Були використані наступні методики: «Три слова» та «Закінчити оповідання» [2]. За першою методикою випробуванням необхідно було сформувати речення з трьох запропонованих слів, а за другою – завершити прочитане дослідником оповідання. Дослідження проводилось індивідуально з кожною дитиною.

Отримані результати дослідження за методикою «Закінчи оповідання» представлено на рис. 1.

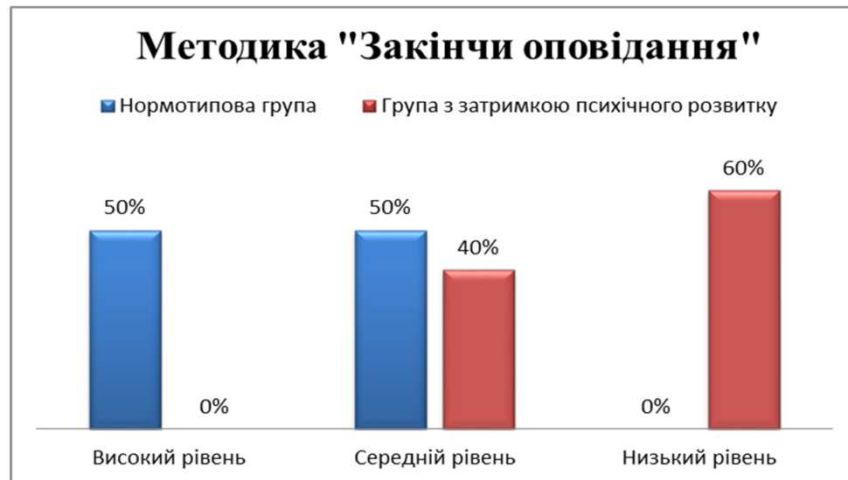

Рис. 1. Результати порівняння здатності до вербальної творчості старших дошкільників нормативних та із ЗПР за методикою «Закінчи оповідання»

При аналізі результатів дослідження за методикою «Закінчи оповідання» спостерігається значна різниця у відсоткових показниках між обома групами. Ми бачимо, що половина дітей нормативної групи, а саме – 5 випробуваних, мають високий рівень розвитку вербальної творчості. Інша половина дітей отримала середній рівень. В групі, до якої входять діти із затримкою психічного розвитку високий рівень розвитку вербальної творчості взагалі не був виявлений. В цій групі випробуваних спостерігається така тенденція: досить велика кількість дітей – 60 %, продемонстрували низький рівень, і 40 % – середній рівень здатності до вербальної творчості.

Результати дослідження вербальної творчості старших дошкільників за методикою «Три слова» представлено на рис. 2.

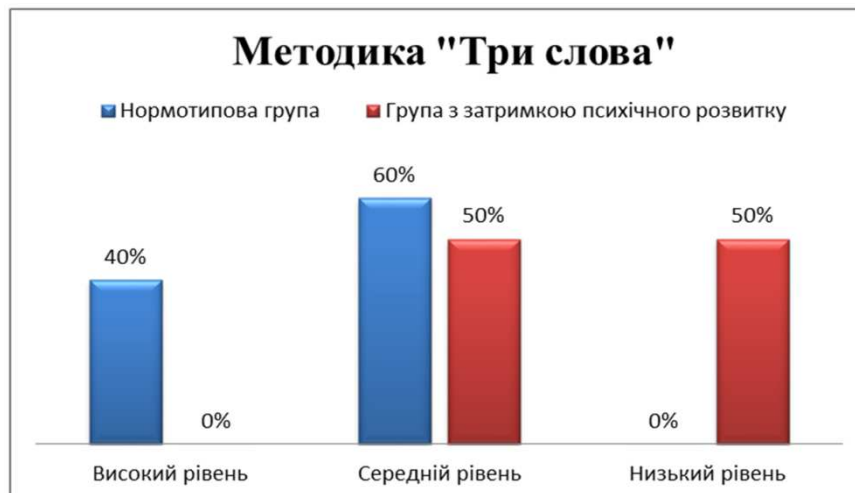

Рис. 2. Результати порівняння здатності до вербальної творчості старших дошкільників нормативних та із ЗПР за методикою «Три слова»

Згідно з даними, отриманими за допомогою методики «Три слова», відсоткові показники були розподілені таким чином: 50 % дітей із затримкою психічного розвитку мають середній рівень здатності до вербальної творчості, а наступні 50 % – середню. За результатами, які продемонструвала група випробуваних нормативних старших дошкільників, зазначимо, що 4 дитини (40 %) продемонстрували високий рівень розвитку вербальної творчості, а 6 (60 %) – середній рівень розвитку. В випробуваних нормативної групи низькі показники не були виявлені взагалі.

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу розвитку здатності до вербальної творчості старших дошкільників нормотипових і із ЗПР, можна зазначити, що головною відмінністю стала відсутність низьких показників розвитку вербальної творчості у нормотипових випробуваних та, з іншого боку, відсутність високих показників у дітей із затримкою психічного розвитку. Перш за все, це свідчить про те, що діти із ЗПР мають недостатньо гнучку уяву, нездатні формувати креативні нові образи, а також про загальний затриманий розвиток розумових процесів.

Отже, за результатами теоретичного та практичного дослідження було встановлено, що діти із затримкою психічного розвитку старшого дошкільного віку мають значні відхилення від нормативного розвитку вербальної творчості. Також була сформована група ризику, до якої увійшли виключно діти з низьким рівнем здатності до вербальної творчості, тобто діти із затримкою психічного розвитку. Такі діти потребують застосування корекційно-профілактичних заходів. Отримані результати засвідчили, що тема розвитку вербальної творчості дітей із ЗПР є актуальною і потребує подальшого детального дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
2. Дмитрієва С. М., Гаврилова Н. В. Методи дослідження творчих здібностей школярів : посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
3. Навчально-методичні матеріали для курсів підвищення кваліфікації педагогів Житомирщини : навчально-методичний посібник / за ред. І. І. Бойко. Житомир : Полісся, 2016. Ч. III. 160 с.
4. Савчин М. В., Васильченко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ, 2005. 360 с.

Фараджева Аліна Рафаелівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Борисов В. В.,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ТВОРЧИХ УМІНЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ

Готовність педагогічних працівників до роботи з розвитку мовлення дітей є одним з головних завдань професійної підготовки. Спроможність вчителя до керування процесом розвитку мовленнєвих творчих вмінь дітей, уяви та творчого мислення, сприяти оволодінню ними рідної мови як засобом комунікації є запорукою ефективної корекційної роботи.

В умовах інклюзивного навчання робота з розвитку мовленнєвих творчих вмінь в умовах потребує специфічних умов організації уроку, що будуть спрямовані не тільки на засвоєння нових знань та реалізацію його мети, але й сприятимуть невимуженості корекційно-педагогічного процесу під керівництвом та участі дорослої людини, а також здійснить мінімізацію бар'єрів для розвитку творчого потенціалу. Педагогічне керівництво ігровою діяльністю реалізує мету навчально-виховного процесу, цілеспрямовано використовуючи систему педагогічних прийомів, що враховують особливості гри та сприяють гармонійній взаємодії вчителя та учня, задовольняє усі потреби учня щодо його особистісного розвитку [1, с. 86–92].

Ефективність корекційно-розвивальної роботи з розвитку мовленнєвих творчих вмінь залежить від якості її організації. А. Балаєв, А. Вербицький, А. Шостак виокремили вимоги до підготовки та проведення ігрових занять:

- 1) визначення дидактичної мети та ігрових цілей;
- 2) визначення чітких правил та змісту гри;
- 3) забезпечення набуття учасниками гри лідерських якостей, самостійності;
- 4) заохочення висловлення рішень та пропозицій;

- 5) проведення гри у межах одного уроку чи заняття;
- 6) орієнтація педагога на кращі позитивні якості дітей [5, с. 110–113].

На ефективність корекційної роботи впливають й навички роботи самого педагога. Так асистент вчителя як активний учасник навчального та корекційного процесу має володіти рядом комунікативно-організаторських вмінь під час роботи з розвитку мовленнєвих творчих вмінь дітей молодшого шкільного віку з дизартрією. До них відносяться:

- 1) вміння виявляти рівень творчого потенціалу та розвивати в учнів інтерес до творчої діяльності;
- 2) доцільно визначати завдання індивідуальної та колективної роботи творчого характеру, сприяти творчій атмосфері та ігрового характеру завданням;
- 3) вміння підтримувати сприятливий клімат під час роботи, створювати ситуацію успіху, заохочувати до вирішення мовленнєвих ситуацій;
- 4) здатність до використання різних методів, прийомів та вправ;
- 5) володіння нормами комунікативної поведінки та мовними і мовленнєвими нормами [5, с. 110–113].

Такі навички дозволяють асистенту вчителя сприяти урізноманітненню та видозміні завдань для дітей молодшого шкільного віку з дизартрією, враховуючи їх фізичний, психічний та мовленнєвих розвиток.

Асистент вчителя під час організації роботи з розвитку мовленнєвих творчих вмінь може здійснювати ряд функцій. Він:

- 1) добирає ігри, враховуючи інтереси дітей, особливості їх розвитку;
- 2) слідкує за виконанням правил гри, допомагає вирішувати ігрові завдання;
- 3) використовує під час гри різні види діяльності (зображувальної, конструктивної, самостійної художньої тощо) для створення складних будівельних конструкцій для використання їх у сюжетно-рольовій грі дітей;
- 4) розвиває психічні процеси: сприйняття, слухову увагу, словесну пам'ять, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація), творчі здібності, мовленнєву сферу (ритміко-інтонаційна складова мовлення, зв'язне мовлення), емоційно-вольову сферу;
- 5) розвиває навички сприйняття, запам'ятовування та відтворення тексту;
- 6) надає допомогу дитині у застосуванні набутих у процесі гри знань, умінь, навичок під час безпосередньої комунікації з її оточенням (активізує та підтримує сором'язливих та невпевнених у собі дітей, залучає їх до дитячих ігор, спонукає до спілкування з однолітками тощо);
- 7) допомагає обрати роль та створити образ, здійснити його аналіз, стимулює до використання жестів, міміки та інтонації;
- 8) розвиває навички відтворення образу героя, специфіки його поведінки та особливостей характеру за допомогою мовлення, емоцій та рухів;
- 9) націлює до планування та реалізації задумів у грі;
- 10) виховує товариськість, взаємодопомогу, організованість, відповідальність, наполегливість, витримку [3, с. 414–419].

Асистенту вчителя важливо дотримуватись умов організації ігрової діяльності дітей молодшого шкільного віку з дизартрією. Більшість з них мають труднощі у процесі складання власних висловлювань. Саме тому асистент вчителя повинен бути готовим до надання їм допомоги у вигляді стимулювання, виправлення творчого розповідання, підказки або повторення слів та фраз, натякання та задавання допоміжних запитань, сумісного промовляння. Асистент вчителя стимулює дітей до активного використання у власному мовленні та ситуаціях комунікації засобів виразності та складання сюжетних монологічних висловлювань за допомогою спеціально підібраних ігрових вправ [4, с. 102–104].

Одним із завдань асистента вчителя є індивідуалізація матеріалів для учнів з особливими потребами. Так, організовуючи свою роботу з дітьми молодшого шкільного віку з дизартрією з розвитку мовленнєвих творчих вмінь, він може реалізовувати його у доборі індивідуальних мовленнєвих завдань, наочних та дидактичних матеріалів для учнів. Й. Щербакова рекомендує давати дітям можливість самостійно визначити та підказати асистенту обсяг надання допомоги асистентом [1, с. 86–92].

Асистент вчителя має пам'ятати, що основним завданням роботи у інклюзивному класі є створення позитивної атмосфери співпраці дітей між собою та виховання у них свідомості у навчанні.

Тому необхідно вивчити психологічні особливості учнів, стимулювати їх до колективної діяльності та набуття досвіду спілкування і співпраці для забезпечення розвитку комунікативних навичок [4, с. 102–104].

Можна зробити висновок, що під час організації роботи з розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку з дизартрією асистент вчителя має дотримуватись загальнодидактичних вимог до підготовки та проведення ігрових занять. Під час проведення ігрових занять з метою розвитку мовленнєвих творчих вмінь дітей молодшого шкільного віку з дизартрією асистенту вчителя необхідно забезпечити варіативність видів художньо-естетичної діяльності; створювати доброзичливий емоційний фон під час виконання творчих завдань; стимулювати учня до самовираження та позитивно оцінювати всі творчі спроби дитини (видумку, фантазію, кмітливість, емоційні прояви тощо). Асистент вчителя допомагає учням у ході гри та допомагає їм, виправляє помилки та надає підказки або повторює слова чи фразу, стимулює до творчої діяльності та використання у власному мовленні засоби виразності, а також на власному прикладі їх використання продемонструвати, як граматично та семантично правильно будувати висловлювання. Важливо, щоб робота асистента вчителя з дітьми молодшого шкільного віку не зводилась до суцільної індивідуальної роботи з учнем – дитину необхідно залучати до групової роботи з класом та сприяти соціалізації у дитячому колективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крутій К. Л., Зданевич Л. В. Особливості організації різних типів індивідуальних мовленнєвих занять з дітьми дошкільного віку. Хмельницький : Педагогічний дискурс, 2007. Вип. 2. С. 86–92.
2. Непомняща І. М. Розвиток словесної творчості дітей передшкільного віку за допомогою фантастичної казки. *Інноваційна педагогіка* : науковий журнал. Одеса : Вид-во «Гельветика», 2019. Вип. 19. С. 164–168.
3. Рібцун Ю. В. Використання творчих ігор у роботі вчителя-логопеда. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2012. С. 414–419.
4. Романенко С. О. Особливості виховної роботи в групах інклюзивного навчання в закладах професійної освіти. Київ : Національна академія педагогічних наук України, 2015. С. 102–104.
5. Семенюк М. П., Яструб О. О. Навчально-педагогічні ігри у формуванні професіоналізму майбутнього вчителя. *Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки* : науковий журнал Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Черкаси : Вид-во Черкаського національного університету, 2012. С. 110–113.

Федоренко Марина Миколаївна,
практичний психолог,
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр»
Токмацької районної ради,
м. Молочанськ, Україна

КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА МЕТОДОМ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ

На даному етапі реформування освіти в нашій країні, в умовах впровадження інклюзивної освіти, особливо гострою постає проблема соціалізації, адаптації та психокорекції дітей з особливими освітніми потребами. Корекції емоційно-вольової сфери особливо потребують діти з розладами аутистичного спектру, оскільки саме вони мають значні проблеми із соціалізацією, розумінням почуттів, мотивів поведінки інших людей. Аутизм – розлад розвитку нервової системи, що характеризується порушенням соціальної взаємодії, вербальної й невербальної комунікації, і повторюваною поведінкою. Діти з розладами аутистичного спектру мають значні проблеми в емоційно-вольовій сфері, корекція якої утруднюється порушенням соціальної взаємодії. Саме тому, ефективним методом в процесі корекції емоційно-вольової сфери у дітей з розладами аутистичного спектру є арт-терапія, зокрема пісочна терапія [2; 3; 6]. Пісочна терапія, як один з методів арт-терапії, виконує три основні функції: компенсаторну, розвиваючу, навчальну:

– компенсаторна функція полягає в тому, що дитина, яка не може вербально виразити та не розуміє свої почуття з оточуючим світом, отримує механізм для цієї взаємодії;

– механізм впливу розвиваючої функції полягає в тому, що за рахунок удосконалення навичок та багаторазового повторення та використання, дитина поширює зону власного контролю та взаємодіє з оточуючими;

– ефективність реалізації навчальної функції досягається за рахунок використання вже існуючих навичок, що дає можливість здійснювати гнучкий перехід від умінь людини до того, чого необхідно навчитися [2; 3].

О. Вознесенська, О. Кондрицька зазначали, що пісочна терапія – це можливість висловити невербально свої почуття, переживання, емоції, побачити у собі те, що зазвичай йде від свідомого сприйняття. Це особливо важливо для дітей із розладами аутистичного спектру, які не можуть висловити свої почуття та не розуміють почуття інших. До того ж, створення пісаних композицій, на відміну від малюнка, наприклад, не вимагає будь-яких особливих умінь та навичок. Ігри з піском заспокоюють, дозволяють зосередитися та розслабитися водночас [2; 3; 4].

Для дослідження впливу використання пісочної терапії на розвиток емоційно-вольової сфери дітей з розладами аутистичного спектру були використані наступні методи досліджень: аналіз теоретичних матеріалів з теми, проведення психодіагностичних методик, опис власних напрацювань.

Об'єкт дослідження – пісочна терапія, як ефективний засіб корекції емоційно-вольової сфери дітей з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження – вплив корекційних занять з використанням пісочної терапії для корекції емоційно-вольової сфери у дітей з розладами аутистичного спектру.

Практична значущість: результати дослідження можуть бути використані практичними психологами, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, студентами педагогічних ЗВО під час вивчення специфіки роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру у курсі соціально-педагогічних і психолого-корекційних дисциплін.

Дослідження впливу занять з використанням пісочної терапії проводилося в Комунальній установі «Інклюзивно-ресурсний центр» Токмацької районної ради. Заняття проводилися протягом 2019 року з 10 дітьми, що мають розлади аутистичного спектру, віком від 3,5 до 7,5 років. На початковому і на заключному етапі дослідження проводилися ряд психодіагностичних методик, що використовуються для діагностики емоційно-вольової сфери дітей. Зокрема: метод спостереження, діагностика емоцій за допомогою ляльки, методика диференційованої оцінки емотивності дитини в процесі спостереження (О. Нікіфорова), методика «Метаморфози» (Є. Семьонова), колірний тест відносин, проективна методика «Обери обличчя», методика «Страхи в будиночках» (О. Захарова, І. Панфілова), анкети рівня тривожності та агресивності (Г. Лаврентьєва, Т. Титаренко). Після визначення особливостей розвитку емоційно-вольової сфери кожної дитини, розроблявся індивідуальний план занять з використанням елементів пісочної терапії. В ході дослідження були виявлені наступні покращення в розвитку емоційно-вольової сфери у всіх респондентів:

- знизилася кількість афективних спалахів у процесі спілкування;
- зменшився рівень агресивності та імпульсивності;
- зменшення проявів стереотипів;
- збільшився рівень комунікабельності;
- підвищилася емоційна контактність дітей;
- підвищився рівень розпізнавання емоцій;
- підвищився рівень розвитку емпатії;
- знизився рівень тривожності;
- знизився рівень психом'язового напруження.

Отже, внаслідок використання пісочної терапії для корекції емоційно-вольової сфери у дітей з розладами аутистичного спектру, створюються додаткові можливості для внутрішньо особистісної та міжособистісної комунікації, перехід дітей на глибші рівні взаємодії з виявом внутрішніх (зокрема неусвідомлюваних) механізмів організації поведінки, відбувається засвоєння тих ролей, що більше відповідають їхній глибинній організації, потребам і напрямкам розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ : Знання, 2008. 343 с.

2. Вознесенська О. В. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог*. 2005. № 10. С. 5–8.
3. Кондрицька О. І. Особистісно орієнтоване виховання дитини засобами арт-терапії в процесі її соціалізації: методичний матеріал. *Соціалізація особистості*: збірник наукових праць / ред. В. П. Андрущенко, А. Й. Капська. Київ : Логос, 2005. Т. XXIV : Педагогічні науки. С. 191–199.
4. Коротчук О. Ю. Арт-терапія у житті дітей з особливими потребами. *Освіта та наука у вимірах XXI століття* : матеріали звітної-наукової конференції, 12–13 травня / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ, 2006. С. 56–58.
5. Сорока О. В. Арт-терапія в соціальній сфері : курс лекцій. Тернопіль : ТДПУ, 2008. 86 с.
6. Підлипишина Л. В. Основи арт-терапії. Київ : Марич, 2009. 60 с.

Фоміна Марина Олександрівна,
студентка 1 курсу спеціальності Менеджмент,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Кетлер-Митницька Т. С.,**
старший викладач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДЕСТРУКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ

Поняття психологічного захисту було введено у психологію З. Фрейдом в якості засобу розв'язання конфлікту між свідомістю і несвідомим. Основну функцію психологічних захистів вчений вбачав у зниженні емоційної напруженості, що провокувалася тривогою при досягненні соціально значущих цілей, які суперечили справжнім бажанням людини. Послідовницею науковця стала А. Фрейд, яка вперше докладно описала різні способи захисної поведінки, зробивши спробу створення їх цілісної теоретичної системи та проаналізувавши значення захисних механізмів для особистісного розвитку. На думку А. Шулдик та Г. Шулдик, застосування студентом механізмів психологічного захисту значно впливає на характер становлення його особистості [7].

О. Сергєєнкова з колегами підкреслюють важливість того, що психологічний захист поєднує в собі протилежні наслідки для психіки людини: позитивні, так як усуває або послаблює напруження від важких емоційних переживань, та негативні, бо заважає адекватно оцінювати ситуацію, працювати над її зміною. Відповідно до впливу на проблему особистості психологічний захист поділяється на конструктивний, який, не вирішуючи проблеми, хоча б не ускладнює її, а саме – компенсація та сублімація, та деструктивний, що викликає численні ускладнення проблеми, погіршення ситуації для особистості. До таких механізмів належать витіснення, проекція, заміщення, регресія, формування реакції, раціоналізація, втеча [5]. Цей підхід поділяють В. Медведєв та О. Шевченко, які, з одного боку, вказують на спроможність механізмів захисту виступати в якості системи стабілізації особистості, а з іншого – аналізують їх як бар'єри для повноцінного сприйняття світу [3, с. 24].

З метою загальної характеристики механізмів сучасних студентів ми проаналізували результати емпіричних досліджень, проведених в різних закладах вищої освіти в Україні. За результатами дослідної роботи Г. Шулдик, здійсненої в Уманському державному педагогічному університеті ім. П. Тичини, в опитаних переважають раціоналізація та витіснення [8, с. 131]. Психологи Криворізького національного університету встановили, що студентам більшою мірою притаманні такі механізми психологічного захисту, як проекція, регресія, раціоналізація [4, с. 19]. О. Богач та С. Кіршо виявили, що у студентів Одеського національного економічного університету найбільше виражені такі механізми психологічного захисту, як проекція, раціоналізація, компенсація, регресія, заперечення та заміщення [1, с. 38]. За експериментальними даними С. Харченко, студентами Харківського національного університету внутрішніх справ найчастіше використовуються проекція, заперечення, витіснення, компенсація, заміщення та інтелектуалізація [6, с. 219–221].

Таким чином, згідно з експериментально-дослідними даними сучасних науковців, в українських студентів переважають такі захисні механізми, як: раціоналізація, витіснення, проекція, регресія, заперечення.

Н. Мак-Вільямс розкрив визначення цих механізмів психологічного захисту таким чином. Раціоналізація – це пояснення самому собі власної поведінки так, щоб вона здавалось обґрунтованою та добре контролюваною. Під витісненням, пригніченням або репресією мається на увазі «забування» неприємної інформації. Проекція – це помилкове сприйняття своїх внутрішніх процесів як таких, що відбуваються ззовні. Регресія – повернення до легковажних, дитячих моделей поведінки. Заперечення – це повна відмова від усвідомлення неприємної інформації [2].

За класифікацією О. Сергєєнкової, ці механізми належать до деструктивних (не адаптивних). Їх застосування тимчасово призводить до зменшення психоемоційної напруги, але в подальшому загострює нерозв'язані проблеми навчально-професійної діяльності, оскільки сприяє викривленню сприймання дійсності. У зв'язку з цим вважаємо перспективним вивчення проблематики механізмів психологічного захисту студентів як на діагностичному рівні, так і з метою надання психологічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богач О. В., Кіршо С. М. Механізми психологічного захисту як чинник здоров'язбереження студентів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 152. Т. 2. С. 37–38.
2. Мак-Вільямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. Москва, 1998. 480 с.
3. Медведев В. С., Шевченко О. М. Науковий аналіз українських джерел щодо феномена психологічного захисту. *Юридична психологія та педагогіка*. 2009. № 2. С. 22–29.
4. Психологічні захисти і особливості особистості у юнацькому віці. *На урок* : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/zahisni-mehanizmi-osobistosti-111931.html> (дата звернення: 06.04.2020).
5. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
6. Харченко С. В. Особливості взаємозв'язків механізмів психологічного захисту та соціального інтелекту в юнацькому віці. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2017. С. 218–221.
7. Шулдик А. В., Шулдик Г. О. Становлення особистості студента: психологічний аспект : навчальний посібник. Умань : ФОП Жовтий, 2015. 219 с.
8. Шулдик Г. О. Механізми психологічних захистів у студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2017. Випуск 2. Т. 2. С. 10–11.

Фролова Олександра Вікторівна,
студентка 2 курсу спеціальності Психологія,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Комарніцька Л.М.,**
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи і психології,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У сучасному суспільстві однією з найбільш актуальних проблем є проблема компетентності в розумінні й вираженні власних емоцій. Багато дослідників підкреслюють соціальний зміст емоцій, відзначаючи, що суспільство, що піклується про вдосконалення розуму, припускається помилки, бо людину більше можна пізнати по тому, як вона відчуває, ніж як вона думає. Доречною є думка Д. Гоулмана, який стверджував, що «чим краще людина ідентифікує власні емоції, тим менше сумнівається в правильності будь-яких власних рішень» [1. с. 92].

Дійсно, культ раціональності не зможе сприяти розвитку гуманістичного світогляду та емоційної культури людини.

Відомо, що заборона на емоції веде до їх витіснення зі свідомості. В свою чергу неможливість психологічно переробити емоції може породжувати різноманітні негативні наслідки, починаючи від психосоматичних розладів і закінчуючи девіантною і делінквентною поведінкою, оскільки емоційні проблеми з особливою силою виявляються у людей зі зниженим рівнем самоконтролю. Дане питання має суттєве значення у підлітковому періоді.

Підлітковий вік – це період, коли найважливішим в житті дитини стає міжособистісне спілкування. Це спілкування набуває статусу провідного виду діяльності. Ефективна реалізація всіх складових спілкування (комунікації, перцепції, інтеракції) ґрунтується в значній мірі саме на емоційному інтелекті.

Емоційний інтелект – це вміння «сприймати та викликати емоції, збагачувати ефективність мислення за допомогою емоцій, усвідомлювати емоції та емоційні знання, рефлексивно керувати ними для емоційного та інтелектуального розвитку» [4, с. 43]. Емоційний інтелект починає проявлятися ще в дошкільному віці, але саме в підлітковому віці дана здатність має особливе значення.

Емоційний інтелект за своїми особливостями відноситься до однієї з характеристик людини, яка здатна розвиватися протягом всього життя. Саме цей факт робить можливим розглядати емоційний інтелект як метакомпетенцію.

Проблема дослідження емоційного інтелекту зводиться до недостатньої вивченості його структури в підлітковому віці, а також ролі соціальних факторів в прояві його особливостей. На даний момент більшість робіт присвячено вивченню емоційного інтелекту вже зрілої особистості. Але ж саме в підлітковому віці спостерігаються істотні зміни в емоційній, інтелектуальній, і мотиваційній сферах особистості, які вимагають адекватного психологічного супроводу, корекції і цілеспрямованого розвитку.

Дана проблема серйозно розроблялася в зарубіжній психології. Теорія емоційно-інтелектуальних здібностей Дж. Майєра, Д. Карузо, П. Саловея, некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она, теорія емоційної компетентності Д. Гоулмена представляють вирішення багатьох практичних і теоретичних проблем емоційного інтелекту.

Основними складовими емоційного інтелекту є: усвідомлення своїх почуттів і управління ними, емоційна обізнаність, самомотивація, емпатія, розпізнавання емоцій і почуттів інших людей.

На даний момент відомо, що емоційний розвиток хлопчиків і дівчаток-підлітків значно відрізняється. Виявлено, що дівчатка-підлітки більш схильні до розмов про свої почуття. Вони емоційні, набагато сильніше переживають з різних приводів. Хлопчики ж менш чутливі до емоційного стану інших людей. Зазвичай вони намагаються не демонструвати власних емоцій [2, с. 386].

На думку В. Казанської, підліткам в більшості випадків властиво «застраювання» на своїх емоціях, як позитивних, так і негативних. В результаті чого підлітки, особливо дівчатка, іноді буквально «купаються в своїх переживаннях» [3, с. 48]. В даній ситуації дівчата без особливого бажання реагують на всілякі спроби оточуючих допомогти їм.

Як вважає Є. Ільїн, підлітки частіше схильні до вираження радості, ніж гніву, печалі і страху. Схильність до гніву виражена більш яскраво, ніж схильність до печалі та страху. Радість, сум і гнів найбільш емоційно проявляються у віці 14-15 років, тоді як емоційна вираженість страху в цей період, навпаки, зменшується [4, с. 46].

Таким чином, емоційний інтелект сприяє пошуку рівноваги між розумом і почуттями особистості, не дозволяє діяти під впливом емоцій і запобігає маніпулюванню з боку інших осіб. Розвиток емоційного інтелекту саме в підлітковому віці, має особливе значення, так як в даний віковий період інтимно-особистісне спілкування є провідним видом діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.
2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ / пер. с англ. А. П. Исаевой. 2-е изд. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2014. 560 с.
3. Казанская В. Г. Подросток. Трудности взросления. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 177 с.

4. Карпов А. В., Петровская А. С. Проблема эмоционального интеллекта в парадигме современного метакогнитивизма. *Вестник интегративной психологии*. 2006. № 4. С. 42–47.

Хайдарова Оксана Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, вчитель-методист,
директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр»
Токмацької районної ради,
м. Токмак, Запорізька обл., Україна

ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» й прагнення до європейських цінностей, орієнтовано на реалізацію сучасних концепцій освіти й потенційних можливостей кожної дитини та зумовило зміни щодо суспільного ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Міжнародні тенденції, проголошення Всесвітньої декларації прав людини, Конвенція про права дитини, державна політика в системі освіти надали кожній дитині гарантоване право на розвиток, виховання і навчання відповідно до своїх можливостей, зокрема учням з інтелектуальними порушеннями, отримати комплексну професійну підтримку в умовах інтелектуального дизонтогенезу.

Метою нашого дослідження є розроблення методики вивчення стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

В основу розроблення означеної методики покладено наукові уявлення про особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями (Л. Вавіна, О. Гаврилов, Ю. Галецька, І. Єременко, М. Матвєєва, Г. Мерсіянова, В. Синьов, О. Хохліна); розуміння суті якісних характеристик знань, що покладено в основу визначення рівнів сформованості уявлень про навколишній світ.

Розроблена методика передбачає: анкетування для батьків і вчителів; комплекс тематичних блоків із завданнями та запитання (бесіда) для учнів.

Дослідженням було охоплено 171 дитину 6/7 – 10/11 років з порушеннями інтелектуального розвитку легкого і помірного ступеня, з яких: 90 – діти з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня, 81 – з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня (41 учень з яких склали у подальшому експериментальну групу, 40 учнів – контрольну); 80 батьків, які виховують дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня; та 50 вчителів вищезазначених закладів освіти. Експериментальну роботу було проведено в умовах спеціального закладу на уроках (опитування, виконання завдань, бесіда) та позаурочний час (спостереження).

Зміст методики вперше спрямовано на визначення стану та виявлення рівнів сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, що дало змогу визначити характерні особливості уявлень.

Ядро методики вивчення стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку склали тематичні блоки, що містили розроблені нами завдання (1 блок – вивчення стану сформованості уявлень про неживу природу, 2 блок – про рослинний світ, 3 блок – про звірів, 4 блок – про птахів), які можна використати як для вивчення стану сформованості уявлень про навколишній світ, так і для їх формування.

В основу визначення рівнів (I – низький, II – середній, III – достатній) сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями покладено:

- зміст навчання, який передбачає знання про об'єкт або явище вивчення та уявлення про них (аналізу підлягають такі характеристики знань: повнота, правильність, усвідомленість, дієвість);
- навички та вміння (розуміння завдання, правильність його виконання, ступінь самостійності навчально-практичної діяльності учня: спільно з учителем, під керівництвом, з частковою допомогою вчителя, самостійно);
- ставлення до навчання (байдуже, недостатньо виразне, позитивне, зацікавлене).

Аналіз результатів опитування батьків і вчителів деталізує проблеми та труднощі взаємодії педагогів з батьками, а саме: відсутність бажання співпрацювати з педагогами (48 %) або брати участь у вихованні дитини, цікавитися її успіхами (25,8 %); відсутність розуміння з боку батьків важливості співпраці (12,9 %); відсутність усвідомлення членами родини природи особливих потреб у дитини (12,9 %); байдужість батьків (19,7 %); аморальний спосіб життя батьків (28,6 %).

В ході дослідження нами було виявлено такі особливості уявлень про навколишній світ: 1) часте використання дітьми у якості основи формування уявлень однієї з суттєвих або несуттєвих ознак, яка не завжди характеризується правильністю і повнотою; може бути притаманною повна відсутність уявлень, що є наслідком фрагментарності сприймання, а також недосконалості інших психічних функцій і мисленнєвих операцій; 2) уявлення характеризуються схематичністю, а, деколи, спотвореністю або невідповідністю дійсності, що є наслідком відсутності усвідомлення зв'язків і відношень між їх елементами; 3) спостерігаються труднощі опису зовнішнього вигляду предметів або явищ, що є наслідком бідного активного і пасивного словникового запасу дитини; 4) виникають ускладнення у виділенні форми, розмірів, при оцінці положення об'єктів неживої природи; спостерігаються помилки у визначенні учнями предметів та об'єктів навколишнього світу за їх зображеннями; відтворення образів по пам'яті характеризуються нечіткістю, неусвідомленістю, частою відсутністю співвіднесення слова з образом предмета, що пояснюється відсутністю життєвого досвіду дітей цієї категорії; 5) спостерігаються помилки у визначенні суттєвих ознак предметів та застосуванні їх при здійсненні логічних мисленнєвих операцій (класифікації, узагальненні, порівнянні); 6) утрудненим є впізнавання добре знайомих предметів, спостерігається дефіцит взаємодії з об'єктами неживої природи, що призводить до відсутності їх використання у самостійній діяльності, і є наслідком недостатнього осмислення сприймання; 7) характерною є відсутність застосування засвоєної інформації в нових ситуаціях, не переносять засвоєні навички на схожі види діяльності.

В результаті аналізу отриманих даних встановлено, що у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня уявлення про об'єкти неживої природи, рослинного і тваринного світу знаходяться на досить низькому рівні, неповні, фрагментарні, часто неадекватні або зовсім відсутні.

Результати проведеного етапу дослідження аргументують необхідність розроблення спеціальної технології формування уявлень про навколишній світ, яка б забезпечувала комплексну систему педагогічного впливу на дитину, а також враховувала особливості психофізичного розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями.

Таким чином, теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури та вивчення практики роботи спеціальних закладів освіти з проблеми дослідження засвідчив, що, незважаючи на достатній рівень уваги до пізнавальної діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, питання формування уявлень у молодших школярів даної категорії про предмети і явища навколишнього світу є недостатньо дослідженими. Вивчення стану проблеми у практиці роботи спеціальних закладів освіти виявило відсутність системи цілеспрямованого формування уявлень про навколишній світ, що гальмує перебіг навчально-пізнавальної діяльності, а також справляє негативний вплив на процес соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Зазначимо, що експериментально виявлено стан сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку легкого і помірного ступенів, визначено особливості формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня. Виявлено три рівні сформованості уявлень про навколишній світ (низький, середній та достатній), які засвідчили значущість врахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини, а також аргументували потребу в розробленні та впровадженні педагогічної технології, що передбачає застосування диференційованого підходу до їх формування і вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блеч Г. О. Формування уявлень про навколишнє середовище. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології*: збірник наукових праць / Лабораторія олігофренопедагогіки, Інститут спеціальної педагогіки. Вип. 8. С. 49–54.

2. Варакута О. М. Дидактичні умови формування природничих понять в учнів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2001. 219 с.
3. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами / МОН України, НАПН України, Інститут спеціальної педагогіки. Київ, 2013.
5. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. URL: http://canada-ukraine.org/ukr_Jornal/V1 (дата звернення: 12.04.2020).
6. Мякушко О. І. Психологічний супровід корекційно-реабілітаційного навчання дітей шкільного віку з помірною розумовою відсталістю : науково-методичний посібник / НАПН України, Інститут спеціальної педагогіки. Київ : Педагогічна думка, 2012. 127 с.
7. Рахуба Н. О. Особливості формування уявлень про неживу природу у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 202 с.
8. Хохліна О. П. Про підхід до розробки педагогічного забезпечення виховання, розвитку та сприяння соціально-побутовій адаптації дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю. *Сучасні проблеми організації роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Серія: Соціально-педагогічна* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Кам'янець-Подільський, 2006. Вип. 6. С. 223–226.

Храпач Катерина Олександрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лопатинська Н. А.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Теорія і практика вивчення особливостей розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра є однією з центральних проблем логодидактики, корекційної педагогіки та психолінгвістики. Розлади аутистичного спектра є порушенням поліетіологічного та полінозологічного характеру, що має складні і яскраво виражені психолого-педагогічні та медичні симптоми [1–6]. Це група порушень психіки і поведінки, пов'язаних з розладами нейророзвитку, що характеризується якісними порушеннями соціальної взаємності, вербальної і невербальної комунікації, обмежувальною повторювальною поведінкою, специфічними інтересами.

Кількісний та якісний аналіз наукових праць засвідчує, що у вітчизняних і закордонних науково-теоретичних і практико-методичних дослідженнях постійно актуалізувалися питання розвитку мовленнєвої діяльності у дітей із розладами аутистичного спектра. Найбільш широко відомі доробки Н. Андрєєвої, О. Аршатської, О. Аршатського, Н. Базими, О. Баєнської, В. Башиної, Ю. Бессмертної, О. Богдашиної, М. Веденіної, Д. Ісаєвої, В. Кагана, Л. Каннера, І. Карвасарської, С. Коноплястої, В. Лебединського, К. Лебединської, І. Логвінової, І. Марцинковського, О. Мастюкової, І. Мамайчук, С. Мнухіна, О. Нікольської, Л. Нурієвої, К. Островської, М. Рождественської, О. Романчук, Т. Сак, Н. Сіماشкової, Т. Скрипник, В. Тарасун та ін.

Однак, попри всебічне вивчення особистості дитини з розладами аутистичного спектра, дослідження безпосередньо мовленнєвої діяльності залишається актуальним і в наш час. Дослідження особливостей формування мовленнєвої діяльності у дітей старшого дошкільного віку при розладах

аутистичного спектра дають можливості для більш тонкої діагностики, а також для спрямованої корекції мовленнєвих порушень.

З позицій нейрофізіологічного підходу мовленнєва діяльність розглядається як готовність генетичних та анатомо-фізіологічних систем до її розвитку та нейрофізіологічного механізму, що забезпечуватиме її функціонування. Представниками лінгвістичного підходу (С. Бевзенко, О. Гвоздев, М. Жинкін, Ф. де Соссюр, Л. Щерба та ін.) мовленнєва діяльність є одним із трьох аспектів мови, яка акумулює акти говоріння та розуміння.

Мовленнєва діяльність, за О. Корнєвим, М. Шеремет, В. Шкловським, – це системний процес, що охоплює вербальні та невербальні компоненти. Психофізіологічною основою мовленнєвої діяльності, за О. Корнєвим, є функціональна система мови та мовлення, яка є складною, глибинною і гетерогенною системою, що нейропсихолінгвофізіологічно забезпечує комунікативну, когнітивну діяльності та інтелектуальні здібності [1].

Розвиток мовлення у дітей із розладами аутистичного спектра частіше всього затриманий, причому патерн цієї затримки має як схожі риси із затримкою мовленнєвого розвитку у дітей без розладів аутистичного спектра, так і специфічні особливості, помітні ще на прелінгвістичному рівні. У деяких випадках в ході розвитку мовлення можна відзначити специфічний регрес мовленнєвих навичок, що часто супроводжується загальним регресом у розвитку дитини.

З огляду на структуру порушення при розладах аутистичного спектра і «ядерне» порушення (за термінологією Л. Виготського), найбільш перспективним підходом у вивченні причин і механізмів порушення мовленнєвої діяльності є психолінгвістичний. Основною причиною мовленнєвих проблем у дітей із розладами аутистичного спектра вчені-психолінгвісти вважають відсутність мотивації в спілкуванні дитини. З точки зору психолінгвістики породження мовлення здійснюється в три етапи: семантичний, мовленнєвий та моторний. На першому етапі (семантичному) у дитини повинна виникнути потреба (мотив) в висловлюванні, яка після перетворюється в задум (тобто, що саме хоче сказати дитина). Потім задум програмується у внутрішньому плані. Вже на першому етапі у дитини з розладами аутистичного спектра виникають складності. Бажання і зацікавленість в контакті дитина відчуває велике, але це потреба саме в емоційному спілкуванні, а не в мовленнєвому. Дитина з розладами аутистичного спектра уникає вербального спілкування, що погіршує можливості розвитку мовленнєвої діяльності, її мовлення автономне егоцентричне, недостатньо пов'язане з ситуацією і оточенням; відокремленість такої дитини від світу, нездатність усвідомити себе, насамперед, позначається на становленні її самосвідомості, пізній появі в мовленні займенника «Я» та інших особистих займенників в першій особі [6].

Таким чином, порушення мовленнєвої діяльності у дітей із розладами аутистичного спектра носять системний характер, так як у даної категорії дітей на перший план виступають проблеми, пов'язані з комунікацією, а решта мовленнєвих проблем є супутніми [4].

Л. Лебединська, О. Нікольська розрізняють чотири варіанти стану розвитку мовленнєвої сфери у дітей даної категорії [3]:

I варіант – діти демонструють найяскравіші, в порівнянні з іншими групами, порушення в розвитку. Поведінка погано контролюється, мовлення відсутнє. Можуть випадково вимовлятися окремі слова, не спрямовані на комунікацію [3].

Діти з II варіантом розвитку мають значну затримку в розумовому і, перш за все, в мовленнєвому розвитку. Вони користуються переважно короткими стереотипними фразами – штампами. Формуються численні стереотипні дії, моторні і мовленнєві, яких не буває зазвичай у дітей із нормотиповим розвитком [3].

Для III варіанту характерний високий рівень мовленнєвого та інтелектуального розвитку. Однак такі діти, поряд з володінням складними мовленнєвими формами, не вміють орієнтуватися на реакцію інших при спілкуванні, не здатні до конструктивного діалогу. У них спостерігаються нав'язливі захоплення, вони не можуть програвати сюжети психотравмуючих ситуацій, часто не здатні до навчання внаслідок порушення довільної діяльності [3].

У дітей IV варіанту – бідне аграматичне мовлення, інтонаційно невиразне, порушено розуміння зверненого мовлення, простих інструкцій [3].

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується досить специфічними рисами і багато в чому залежить від того, як проводиться корекційне втручання, і коли воно почало здійснюватися. Загалом, саме стан сформованості мовленнєвої діяльності на кінець дошкільного віку є важливим показником подальшого сприятливого розвитку. Рання діагностика мовленнєвих порушень та їх корекція дозволяє дитині в майбутньому оволодіти основними формами комунікативної поведінки і навчитися пристосовуватися до вимог суспільства. Спираючись на це, ми можемо виокремити основні завдання корекційної роботи з розвитку мовленнєвої діяльності у дітей із розладами аутистичного спектра:

1) диференціація мовленнєвих порушень, обумовлених розладами аутистичного спектра і супутніми синдромами;

2) встановлення емоційного контакту з дитиною;

3) активізація мовленнєвої діяльності, формування мовленнєвих навичок;

4) формування і розвиток спонтанного мовлення в побуті і в грі;

5) розвиток мовлення в навчальній ситуації, формування немовленнєвих навичок.

Корекційна робота з дітьми проводиться комплексно, групою фахівців різного профілю. Вона включає в себе психологічну та педагогічну корекцію, логопедичний супровід, а також систематичну роботу з батьками [5].

Таким чином, особливості мовленнєвої діяльності при аутистичних розладах є проявами якісних порушень комунікації і соціалізації. Розуміння особливостей і порушень мовлення у дітей із розладами аутистичного спектра не тільки покращує можливості діагностики цих розладів, але і допомагає в процесі корекції, навчання і взаємодії з дітьми. Окрім цього, аналіз наукової літератури із формування та розвитку мовленнєвої діяльності у дітей старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектра доводить, що ці питання завжди були одними із домінуючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнев А. Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты речи. Санкт-Петербург, 2005. 380 с.
2. Куценко Т. О. Розвиток комунікації дітей із аутизмом : методичні рекомендації. Київ, 2012. 28 с.
3. Лебединская К. С., Никольская О. С. Диагностика раннего детского аутизма. Москва : Просвещение, 1991. 53 с.
4. Скрипник Т. В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра : навч.-метод. посіб. Київ, 2013. 60 с.
5. Чуприков А. П., Хворова Г. М. Розлади спектра аутизму: медична та психолого-педагогічна допомога. Львів, 2012. 184 с.
6. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, 2009. 385 с.

Черненко Тетяна Віталіївна,

аспірантка 1 року навчання спеціальності Спеціальна освіта,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Науковий керівник – **Шевцов А. Г.,**

член-кореспондент НАПНУ, доктор педагогічних наук, професор

м. Київ, Україна

СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ В ХРИСТІЯНСТВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Релігійні погляди мали великий вплив на ставлення до людей з обмеженнями життєдіяльності протягом усіх періодів розвитку людського суспільства, а у ранні часи були визначальними. Заслуговує на увагу розгляд впливу філософської думки на піклування, виховання та навчання осіб із обмеженнями

життєдіяльності, у тому числі із порушеннями функцій опорно-рухового апарату (далі – ПФОРА). На нашу думку, важливо проаналізувати основні аспекти означеної проблеми. Мета роботи полягає у висвітленні проблемного кола питань формування ставлення до навчання людей із порушеннями функцій опорно-рухового апарату у християнстві та філософській думці Київської Русі. Науковці В. Бондар [1], В. Золотоверх [1], Н. Назарова [3], С. Федоренко [5], М. Ярмаченко [6] у своїх дослідженнях наголошують на ролі релігійного світогляду на формування суспільної, державної політики щодо людей із обмеженнями життєдіяльності. Питання впливу філософської думки на становлення та формування поглядів на навчання та виховання дітей із ПФОРА не були предметом наукових досліджень вітчизняних науковців.

Світ язичників пояснював феномен народження дітей із порушеннями тим, що їх підмінили боги. Тому вони й не володіють мовою чи розумом. Особливість давньослов'янського релігійного світогляду – діти з порушеннями дають вірянам змогу творити милість в ім'я Бога. Система виховання у слов'янських племенах базувалася на досвіді предків, що дбайливо передавався з покоління у покоління. На жаль, з огляду на не чисельність джерел, дуже складно реконструювати повну картину виховання древніх слов'ян. Спочатку процес виховання відбувався в рамках традицій родоплемінного укладу і був доручений найбільш поважним членам роду. Поступово переходить до обов'язків батьків. У дітях, перш за все, виховувались якості, необхідні людині для життя у боротьбі з іншими племенами, силами природи, для трудової діяльності. Можемо зробити припущення, що за таких умов увага була спрямована на виховання тільки здорових дітей. Інстинкт виживання був сильнішим за милосердя.

Нові ідеали, цінності і погляди на людину з обмеженнями життєдіяльності, у тому числі із ПФОРА зароджувалися у період раннього християнства, коли церква все більше уваги приділяла «калічним, фізично неповноцінним, юродивим дітям і підліткам». Цьому сприяло і поширення писемності. Важливу роль у їхній долі відігравали монастирі, число яких в Європі V-VI ст. зростало швидкими темпами. У них знаходила притулок незначна частина «калічних» (діти із ПФОРА, сліпі, глухі, «душевно хворі та слабоумні»). Таких людей диференціювали, об'єднували в групи за характером порушень і поселяли роздільно. У процесі виконання монастирської праці і молитов їх об'єднували в одну групу. Це сприяло накопиченню досвіду виховання таких осіб. Християнство, будучи офіційною релігією Західної Європи, намагалося привернути увагу мирян до тяжкої долі знедолених, «убогих», дітей з інвалідністю, закликало до їх опіки і догляду, але питання про навчання, а тим більше здобуття освіти певний час не порушувалося. І все ж уже в IX-X ст. при монастирях відкриваються перші притулки, а пізніше – школи, робляться перші спроби дати елементарне виховання.

Утворення держави на українських землях та запровадження християнства (988 р.) ознаменували початок нової епохи в політичному, економічному та культурному житті [2, с. 420]. Саме за часів християнізації Київської Русі відбулося становлення спеціальної допомоги людям з обмеженнями життєдіяльності. В історико-педагогічній літературі (В. Бондар, О. Дьячков, Х. Замський, М. Ярмаченко) наводиться чимало доказів про наявність перших офіційних документів про опіку убогих і недоумкуватих, що датуються X ст. Слов'яни виявляли милосердне ставлення до людей з тяжкими порушеннями фізичного та психічного розвитку. Київський князь Володимир Святославович зобов'язав церкву дбати про них. Десятина від княжих прибутків передавалися церквам та монастирям, а вони у свою чергу виділяли кошти на утримання закладів громадської опіки, допомогу людям із «каліцтвами». Серед тих, ким опікувалася громада, були й особи з вродженими та набутими фізичними порушеннями, у тому числі із ПФОРА та порушеннями інтелекту. Устав Володимира Святославича доручав церкві турбуватися про «калік, убогих, біснуватих». У Київській Русі було започатковано візантійські закони, що увійшли до громадських кормчих книг. Стосувалися вони й становища «глухих, німих, сліпих, божевільних і нестямних в сім'ї», охорони їхнього майна у випадку смерті батьків, інших громадських прав та відповідальності мирян перед кримінальним законом. Визнавалася важливість громадського презирства, створення атмосфери доброти і співчуття, виявлялось милосердя і гуманізм до таких осіб [1; 5; 6]. Значну роль у наданні допомоги дітям і дорослим із ПФОРА та іншими обмеженнями життєдіяльності відігравав один з найбільших у Київській Русі Києво-Печерський монастир, при якому у XI столітті відкрився притулок для дітей-сиріт, убогих та для дітей з фізичними порушеннями (глухих, сліпих, «недоумкуватих», із ПФОРА). Вищезгадані науковці зазначають, що в Київській Русі протягом X-

XII століть створювалися заклади, у яких не тільки опікувалися «неповноцінними» дітьми, у тому числі із ПФОРА, але й навчали їх елементарам грамоти, живопису, співів та різним ремеслам. У першій половині XI ст. такий притулок відкрився за ініціативи Феодосія Печерського.

Отже, завдяки самобутньому розвитку культури Київської Русі монастирська організація піклування про дітей із фізичними та психічними порушеннями досягла високого на той час рівня розвитку. Започатковані у той період гуманістичні тенденції у ставленні до дітей із обмеженнями життєдіяльності призвели до відкриття поодиноких притулків при монастирях і церквах. В основу їх діяльності було покладено філантропічно-християнські принципи. Представники цього напрямку проводили велику пропагандистську роботу серед вірян, намагалися розбудити громадську совість і привернути увагу. Приблизно у цей час виникає українська філософія як складова духовної культури українського народу. Її характерною особливістю було етико-моральне спрямування, проникнення впливу різних культур, домінування православної релігійної свідомості. Усе вищезазначене призвело до того, що більшість філософських проблем розроблялися в контексті християнської теології, а значить у філософській думці проявлялися ідеї у першу чергу милосердного ставлення до людей з психічними та фізичними порушеннями. Слід згадати і про наявність світоглядної орієнтації на внутрішній світ людини (кордоцентризм), свободи волевиявлення, домінування ідеї про нерозривну єдність людини й природи. Зазначені риси разом з іншими специфічними особливостями філософської думки в Україні склали той фундамент, на якому виникла й розвивалась надалі філософська свідомість українського народу.

В. Кремень наголошує, що: «Давньоруська філософія розвивалася в лоні духовно-практичного осмислення світу, що зумовило її орієнтацію на людяність, конкретне земне та дохідливе православно-християнське навчання життю широких верств населення [2, с. 421]». Філософська думка продукувала взаємну любов і повагу, взаємодопомогу, передбачала здійснювати пожертвування на користь бідних, «убогих». Морально-етичний напрямок у філософії Київської Русі, що базувався на християнському вченні, започатковує Київський митрополит Іларіон, який написав твір «Слово про закон і благодать». Це не просто слово «похвали» князю Володимирі за прийняття християнства, у ньому автор осмислює історію людства, вказуючи на її цілісний характер, розглядає проблему смислу людського життя, свободи людини у світі. Всі ці питання він пробує розв'язати на основі християнських догматів, а значить наголошує на милосердному, толерантному ставленні до людей із обмеженнями життєдіяльності. Безперечно яскравим представником релігійних діячів культури Київської Русі XII ст. вважаємо єпископа Кирила Туровського. Його «Слово», «Притча про людську душу і тіло», молитви і проповіді сприяли формуванню церковних традицій милосердя та піклування про людей з обмеженнями життєдіяльності. Проповіді Кирила мали вплив і за межами України та увійшли до різних збірників проповідницької літератури. Молитви суворо аскетичного характеру збереглися у вжитку і у наші дні. Тема про сліпого та кульгавого розповсюджена у фольклорі. Про те, що церква і монастирі першими стали доглядати за «неповноцінними» особами, йдеться у «Повісті минулих літ» київського літописця Нестора. В одному з літописів, написаному в XI ст. чорноризцем Іаковом, відзначається щедрість Володимира Святославича, який «не только в дому своем творил милостыню, но и по всему городу, и, не только в Киеве одном, но и по всей земле русской; в городах и селах – везде творил милостыню, одевал нагих, алчущих кормил и жаждущих напоял, странных покорял милостыню, церковнослужителей почитал, любил и миловал, давая им все нужное; нищих, сирот, вдовиц, слепых, хромых и тяжело больных – всех миловал, одевал, кормил и напоял». На основі літописів за Іпатіївським і Лаврентіївським списками можна робити висновок, що вже того часу усвідомлювалося значення виховання окремих категорій дітей із обмеженнями життєдіяльності, а саме з порушеннями слуху і мови. Існують також докази, що у закладі, організованому в Києві Анною Всеволодівною, сестрою Володимира Мономаха, «убогі й калічні діти» не лише отримували опіку та догляд, а й вивчали елементи грамоти. Соціалізації людей сприяло і навчання ремеслам. Справжнім морально-етичним кодексом являється «Повчання дітям» київського князя Володимира Мономаха. Автор у своєму творі порушує проблему необхідності піклуватися про «убогих».

Отже, можна стверджувати, що вже в епоху розвитку Київської Русі були закладені підвалини філософського мислення, а відповідно і сформульовані основні постулати ставлення до людей із ПФОРА та іншими обмеженнями життєдіяльності. Практика утримування, піклування, частково-медичної

та соціальної реабілітації дітей із ПФОРА на державному рівні, започаткована Володимиром Святославичем, продовжувалася у наступні століття. Релігійний чинник, що впливав на становлення піклування, навчання та виховання дітей із ПФОРА був домінуючим. З монастирів вийшли видатні представники давньоруської філософської думки. Філософські погляди, представлені переважним чином релігійними діячами, продукували милосердне ставлення до людей з обмеженнями життєдіяльності, визнавали можливість навчання та виховання дітей із ПФОРА. З самого початку існування нашої держави турбота про дітей зазначених категорій була прерогативою церкви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І., Золотоверх В. В. Історія олігофренопедагогіки : підручник. Київ : Знання, 2007. 375 с.
2. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : Підручник. Київ : Книга, 2005. 528 с.
3. Назарова Н., Пенін Г. Специальная педагогика : в 3 т. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. Т. 1: История специальной педагогики / под ред. Н. М. Назаровой. 352 с.
4. Особливості та значення релігійно-філософської думки Київської Русі. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13317/>.
5. Федоренко С. В. Навчання і виховання дітей з порушеннями зору в Україні: історія та сьогодення: Монографія. Запоріжжя: Вид.-во Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру. 2012. 306 с.
6. Ярмаченко М. Д. Історія сурдопедагогіки. Київ : Вища школа, 1975. 422 с.

Шамрай Віта Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Годлевська В. Ю.,**
доктор історичних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сьогоднішній час умови розвитку суспільства залишаються важливою проблемою ролі цінностей у навчанні та вихованні підростаючого покоління. У цьому процесі вагоме місце посідає родина як незамінна ланка у соціумі, оскільки стабільність попередньої безсумнівно передбачає благоустрій і міцність держави.

Вдаючись до спадщини вітчизняної педагогічної думки минулих десятиліть, а саме з приводу беззастережної ролі батьків, повноцінної родини в ході соціалізації особистості, звертаємо увагу на спадок О. Духновича, С. Русової, В. Сухомлинського та інших.

Так, на міркування О. Духновича, завдання батьків у колі родини – піклуватися про фізичний розвиток дітей, при цьому закликти їх до необхідних гігієнічних навичок. До того ж, виховувати дитину у любові до праці, бо саме дорослі повинні віддавати молодшому поколінню добрий особистий приклад, особливо готуючи їх до навчання у школі.

На думку С. Русової, сімейне виховання постає важливим, і особлива увага в цьому значенні призначається ролі матері, адже «ніяка школа, ніякі дитячі садки чи захистки не дадуть дитині того добра, ласки й любові, не розбудять так в дітях почуття правди, як щире виховання свідомої матері. Якщо порівняти дітей, які виховуються з материнською любов'ю і ласкою, з тими, що в дитячих притулках, то останні ніколи не будуть такі веселі, урівноважені, як перші» [5, с. 147].

А за В. Сухомлинським, найважливіші умови для вирішення питання загального розвитку особистості формує саме родина. «Її повсякденне трудове життя, бесіди з батьками, увага до всього,

що цікавить дітей, – запорука нормального розвитку малюка. Експерсії та прогулянки, спільні спостереження, проведення найпростіших дослідів (наприклад, які добрива «любить» та чи інша рослина, скільки вологі їй потрібно і т. ін.) – все це привчає аналізувати, порівнювати, узагальнювати, розвиває в сина чи доньки допитливість, бажання зрозуміти, докопатися до істини, щось запам'ятати» [1, с. 31].

Окрім авторитетної ролі самих батьків, вагомим значення в процесі становлення та утворення особистості набуває і стиль життя в родині. Однозначно родина була та залишається головним осередком, де здійснюється розвиток дитини. Традиційно для українців позитивним, багатозначним і безсумнівним є ставлення до згаданої сім'ї як до вагової цінності людського існування. Щодо цього загальновідомий український учений-педагог ХХ століття М. Стельмахович зауважував: «Лад у сім'ї веде до створення, як тепер прийнято казати, сприятливого педагогічного клімату, а отже, і до виховних успіхів. А це буває у такій сім'ї, де всі живуть цілеспрямованим життям згуртованого, здорового колективу, де всі люблять і поважають один одного, де панує дух взаємодопомоги, тепла, щирої турботи, де побудована справжня сім'я» [7, с. 94].

Адже, все таки той хто виріс в умовах родинної взаємної гармонії, самі будують сім'ї на такий образ, що, належним чином, в майбутньому сприяє виникненню благополучних, інтелектуальних і успішних генерацій, які за правовими законами, а тим паче за законами моралі, зуміють подолати конфлікти в суспільстві, при цьому створюючи свій власний добробут і добробут своїй державі. Безпосередньо в родині «дитина набуває першого соціального досвіду, першого відчуття громадянськості. Якщо батькам властива активна життєва позиція, яка знаходить свій вияв у широті інтересів, у дійсному ставленні до всього того, що відбувається в довколишньому світі, то й дитина, поділяючи їхні настрої, прилучається до їхніх справ і турбот, засвоюючи при цьому відповідні моральні норми» [2, с. 67].

Саме такий погляд підводить до з'ясування поняття «соціалізація», її ролі у формуванні підростаючого покоління.

Як подає словник іншомовних слів, соціалізація – «процес становлення особистості на основі засвоєння нею елементів культури й соціальних цінностей. Соціалізація відбувається внаслідок перебування в певному соціальному середовищі й шляхом свідомого впливу суспільства на психологію особи» [6, с. 626]. Найголовнішим і найменшим таким середовищем безсумнівно постає родина, в якій із самого початку життя дитини відбувається безупинна сукупність послідовних дій, а саме: навчання та виховання, які в майбутньому сприяють перебігу становлення особистості. З метою конструктивності цього процесу враховуються усі цінності, а саме ті суспільні взаємостосунки, які прогнозують передусім духовність.

З формального боку цінності розділяються на позитивні та негативні, на відносні та абсолютні, на суб'єктивні та об'єктивні. За змістом виділяють цінності речей, послідовні, естетичні, моральні тощо. Виходячи з цієї ієрархії цінностей, передусім актуальними для дослідження є моральні та етичні установки, які мають абсолютний характер, універсальне значення і показуються основними різновидами духовності. До моральних цінностей належать такі, як розуміння добра і зла, виокремлення прекрасного і потворного, розрізнення справедливості, призначення людини, людських довершень, правил, принципів життєдіяльності тощо. Вони лежать в заповіді всіх вчинків, діяльності людини, мають моральну вагомість і мають вплив на загальне суспільне життя.

Тому, варто акцентувати, що тільки пояснення батьків, власний приклад і вчинки дорослих, розповіді про предків, обмін думками, щодо книг і кінофільмів, спільні прогулянки та розваги, спостереження за навколишнім середовищем, взаємна допомога та суспільно корисна праця сприяють та покращують розуміння всіх цих правил і чеснот, які стають підґрунтям формування та становлення особистості.

Беручи до уваги все вище подане можна сказати, що родина є найважливішим інститутом виховання підростаючої молоді. Її роль – за допомогою моральних чеснот, сприяє соціалізації особистості молодших школярів, утворюючи слушні умови для формування та становлення індивідуума, справжнього громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьоміна І. С. Діти – турбота спільна. Київ : Політвидав України, 1985. 100 с.
2. Звоновська О. І. Психологічний супровід сімейного виховання. *Позакласний час*. 2012. № 17–18. С. 67–72.
3. Матюша І. К. Національна спрямованість виховання учнів. *Початкова освіта*. 1995. № 2. С. 4–6.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2006. 456 с.
5. Русова С. Соціальне виховання, його значення у громадському житті. *Вибрані педагогічні твори* : у 2-х кн. 1983. К. 1. С. 144–150.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1975. 775 с.
7. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. Київ : Рад. шк, 1995. 312 с.

Шульга Стефанія Петрівна,
музичний терапевт,
Центр ранньої соціальної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СДУГ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

На сьогодні, відмічається систематичне збільшення звернень батьків та педагогів до психологів з питаннями про розвиток і особливості взаємодії з дітьми з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ). Діти з СДУГ мають ряд специфічних особливостей, які без надання спеціально організованої допомоги призводять до проблем у поведінці, порушенні взаємовідносин з оточуючими, дезадаптації, ускладнень в навчальній діяльності та до викривлення особистісних рис дитини.

У наукових роботах К. Щедролосевої, Л. Гаврілової, Н. Кривошеї розкриті лікувально-педагогічні можливості музики, її вплив на емоційний стан дошкільників зі СДУГ.

Синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) – неврологічно-поведінковий синдром порушення розвитку. Починається в дитячому віці і проявляється проблемами з пізнавальною активністю, концентрацією уваги, гіперактивною та імпульсивною поведінкою [4; 5].

Аналіз сучасної науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок, що використання засобів мистецтва суттєво підвищує ефективність корекційно-педагогічної роботи з дітьми, що мають особливості психофізичного розвитку, в тому числі й інтелектуального (Л. Гаврильченко, Г. Добровольська, Л. Колесник, А. Копитін, З. Ленів, З. Матейнова, С. Машура, С. Миронова, Ю. Некрасова, Т. Овчиннікова, О. Рау, Д. Шульженко). Серед науковців, які досліджували застосування музикотерапії з корекційною метою, були лікарі, психологи, музиканти, педагоги, дефектологи (Б. Айзенберг, Б. Асаф'єв, Л. Ватуріна, В. Бехтерев, Л. Брусиловський, Т. Вохмяніна, О. Гаврілушкіна, Г. Грибанова, Ж. Демор, Г. Добровольська, І. Догель, В. Зав'ялова, О. Скжанова та інші).

Незаперечні властивості лікувального впливу музики на змінені психічні та фізіологічні процеси людського організму стали засадами для формування музикотерапії як одного корекційних методів.

Музикотерапія (музична терапія) – це процес міжособистісного спілкування, у якому кваліфікований музикотерапевт застосовує музику та всі сторони її впливу з метою покращення чи збереження здоров'я.

Важливою функцією музики є посилення розумової діяльності дитини, підвищення пізнавальної активності та активізація самоконтролю. Також вплив музики торкається емоційно-вольової та розумової сфер дитини. Це підтверджується тим фактом, що значна кількість дітей з особливими освітніми потребами є обдарованими в музичному плані. А отже, важливо розуміти, що для цих дітей музика є важливим засобом взаємодії з навколишнім світом і слугує підґрунтям для будування взаємин з ним. Використовується музикотерапія і в соціально-педагогічній роботі з дітьми з різними

функціональними обмеженнями. Так, коректно підібрана музика позитивно впливає на загальну гармонізацію психічних станів дітей. Традиційно використовуються такі варіанти музикотерапії: рецептивна музикотерапія (передбачає сприйняття музики з корекційною метою) і активна (корекційно-спрямована, активна музична діяльність) [1].

Рецептивну музикотерапію слід використовувати на настановних етапах психологічної корекції для встановлення емоційно-довірчих контактів з музикотерапевтом і членами групи; створення довірчої, емпатійної атмосфери в групі; зниження емоційного дискомфорту тощо.

Але говорячи про дітей з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю, засоби рецептивної музичної терапії дають порівняно малі результати стосовно засобів активної музичної терапії.

Активна музична терапія – це дія під музику, разом з музикою, гра на простих музичних інструментах, рух під музику, малювання музики. Активна терапія означає щось робити разом з музикою.

Основні завдання музикотерапії для дітей дошкільного віку з СДУГ полягають у такому: стимулювати ефективність розумової праці, пізнавальної діяльності, розвиток почуттів, уваги та пам'яті; творчий та емоційний розвиток, який дає змогу повною мірою використовувати потенціал дитини; задовольняти потреби дітей у пізнавальних розвагах; надавати можливості для вільного самовираження вербальної, рухової, вокальної та емоційної експресії; знімати емоційну напругу; підвищувати віру у власні можливості та самооцінку; ліквідовувати різні негативні емоції і розвивати позитивні; заспокоювати, розслабляти; допомагати у позбавленні від стресу.

Завдання корекційної музикотерапевтичної програми: корекція недоліків пізнавальної активності дітей шляхом розвитку сприймання музики; розвиток комунікативних навичок; розвиток моторно-рухової сфери; збагачення знань про навколишній світ; розвиток навичок саморегуляції.

У роботі з дітьми, а також під час гри слід використовувати різні види занять музикотерапією, а саме: психогімнастичні вправи (мімічні й пантомімічні етюди з ілюстрацією пісні за допомогою звуконаслідування та імітаційних жестів, що відображають її текст); мовні ігри та інсценізація (для цього дітям роздають ролі, пов'язані зі змістом, використовуючи іграшки, ляльки, маріонетки тощо); артикуляційну гімнастику, що співпадає з текстом пісні; слухові вправи – аудіювання, імітація та повторення звуків, розпізнавання звуків; музично-ритмічні вправи в поєднанні з танцювальною імпровізацією (рухи мають співпадати з ритмом музики); поєднання музики з малюнком (діти малюють те, що відчують під час прослуховування композиції, а тим, хто не вміє малювати, пропонуються тематичні розмальовки). Кожне заняття з музикотерапії передбачає три етапи: підготовчий, зняття напруги, зарядження позитивними емоціями. Відповідно, на кожному етапі використовувались різні музичні твори, які відповідали тематиці заняття та емоційному стану дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами [3; 5].

Таким чином, підвищення рівня пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку з СДУГ є провідним напрямком корекційно-педагогічної роботи, адже вона є основою життєвої компетентності дітей даної категорії.

У роботі з дітьми дошкільного віку з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності корекційно-розвивальна робота має враховувати усі сфери особистості дитини та бути спрямованою на розвиток і компенсацію дефіцитарних функцій дитини з СДУГ [2].

Музична терапія – є провідним засобом підвищення пізнавальної активності та сприяє гармонійному розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного СДУГ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алвин Д. Музыкальная терапия для детей с аутизмом. Москва : Теревинф, 2008. 357 с.
2. Безклиньська О. В. Музикотерапія під час роботи з дітьми з особливими потребами. *Позашкільня*. 2014. № 12. С. 61–64.
3. Брызгунов И. П. Непоседливый ребенок, или все о гиперактивных детях. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2001. 208 с.

4. Гаврілова Л. В. Терапія мистецтвом і музикотерапія в профілактиці та корекції емоційних станів дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. *Психологічні перспективи*. Луцьк, 2009. Вип. 13. С. 41–47.

5. Заваденко Н. Н. Гиперактивность и дефицит внимания в детском возрасте. Москва : Академия, 2005. 256 с.

6. Заваденко Н. Н. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью: диагностика, патогенез, принципы лечения. *Вопросы практической педиатрии*. 2012. № 1. С. 54–62.

7. Малашевська І. А. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія». Тернопіль, 2015. 4 с.

Юшанова Оксана Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Жадленко І. О.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ФІЗІОЛОГІЧНОГО ТА МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ

Метою констатувального експерименту було вивчення рівня розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням. Потреба комплексного вивчення даної проблеми стала рушійною силою до проведення експерименту, модифікації та адаптації методики дослідження.

Задля досягнення мети нами було визначено завдання констатувального експерименту:

1. Визначення типу дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням
2. Дослідження вміння диференціювати носове та ротове дихання
3. Дослідження цілеспрямованості повітряного струменя
4. Дослідження сили повітряного струменя
5. Дослідження особливостей фонаційного дихання.

Дослідження проводилось на базі дошкільних груп дошкільного навчального закладу (ясла – садок) комбінованого типу № 237 «Смородинка» Запорізької міської ради Запорізької області.

Експериментом було охоплено 13 дітей, у яких згідно із висновком інклюзивно-ресурсного центру констатовано діагноз неврозоподібна форма заїкання.

Протягом організації та проведення діагностики мовленнєвого дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням ми керувалися такими провідними принципами, як [3]:

- принцип індивідуального підходу в діагностичних дослідженнях;
- принцип якісного збору та аналізу даних, отриманих в процесі діагностики;
- принцип «заміщуваного» онтогенезу (співвідношення актуального статусу розвитку дитини з основними етапами та віковими особливостями);
- принцип опори на збережені функції.

Діагностика мовленнєвого дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням здійснювалась в III етапи [1]:

I етап – збір анамнестичних даних про клінічний (неврологічний та соматичний) анамнез дошкільників із заїканням. Дослідження наявності пренатальної, натальної та постнатальної патології здійснювалось шляхом опрацювання особистої та медичної справ учня за критеріями супутніх, хронічних захворювань матері дитини, перебігу вагітності та особливості пологів.

Аналіз медичних справ дітей засвідчив, що у 7 дітей зафіксовано наявність пренатальної патології (токсикоз, інфекційні захворювання матері та інтоксикації); у 2 дітей зафіксовано наявність натальної патології (гіпоксія мозку та родові травми); у 4 дітей зафіксовано наявність постнатальної патології (інфекційні захворювання та травми головного мозку). Результати аналізу представлено на рис. 1.

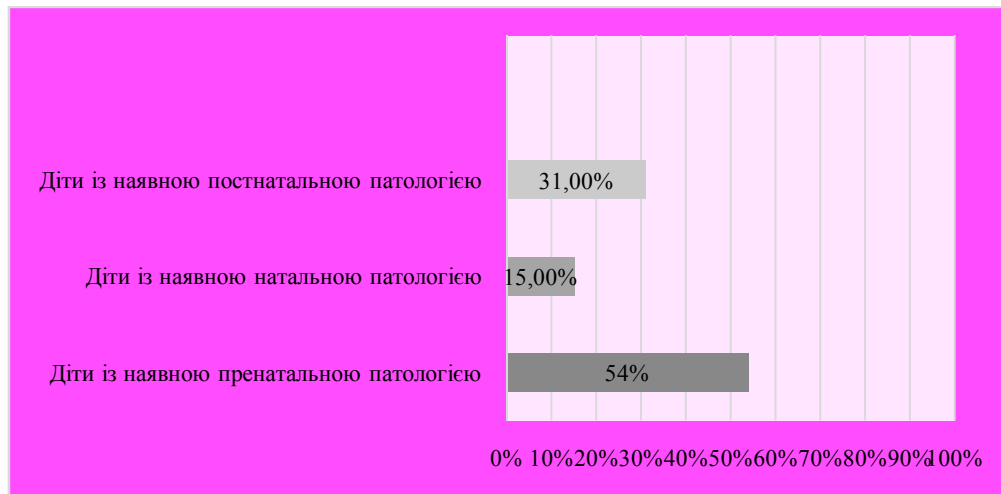

Рис. 1. Аналіз медичної документації дітей середнього дошкільного віку із заїканням (13 осіб)

II етап – збір анамнестичних даних про мовленнєвий анамнез дошкільників із заїканням. Дослідження мовленнєвого анамнезу здійснювалося шляхом анкетування, опрацювання особистої та медичної справ дитини за критеріями становлення мовлення згідно сензитивним періодам розвитку, мовленнєвим періодам розвитку та дозрівання мовленнєвих центрів у головному мозку дитини. До патологічних факторів у передмовленнєвому розвитку відносяться: пізні гуління, лепет, відсутність вокалізацій, збіднений складовий лепет, відсутність вокабул, обмежена кількість слів, відсутність фрази, переривання мовленнєвого розвитку.

Отже, аналіз мовленнєвого розвитку засвідчив, що для всіх дітей із заїканням характерно: більш пізній початок гуління, лепета; збідненість, одноманітність складового лепету; відсутність вокалізацій та вокабул; пізня поява перших слів та їх обмежена кількість; відсутність фразового мовлення; тривалі за часом переривання мовленнєвого розвитку; порушення фізіологічного та мовленнєвого дихання.

III етап – вивчення стану сформованості фізіологічного та мовленнєвого дихання протягом виконання спеціальних вправ. Під спеціально створеними умовами ми розуміємо комплекс заходів, що забезпечують оптимальні умови для проведення діагностичного дослідження. Діагностичним інструментарієм констатувального експерименту є модифікована методика обстеження окремих структурних компонентів фізіологічного та мовленнєвого дихання розроблена Н. Новіковою [2].

Експеримент охоплював кілька завдань:

1. Визначити тип дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням;
2. Дослідження вміння диференціювати носове та ротове дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням;
3. Дослідження цілеспрямованості повітряного струменя у дітей середнього дошкільного віку із заїканням;
4. Визначити обсяг сили повітряного струменя у дітей середнього дошкільного віку із заїканням;
5. Визначити тривалість мовленнєвого дихання під час активного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із заїканням.

Таким чином, реалізація запропонованої програми діагностичного дослідження та ретельний аналіз отриманих даних дозволили констатувати стан сформованості мовленнєвого дихання у дітей середнього дошкільного віку із заїканням та підвести підсумки констатувального етапу експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белякова Л. И., Гончарова Н. Н., Филатова Ю. О., Хатнюкова-Шишкова Т. Г. Здоровье сберегающие технологии развития речи у детей. Формирование речевого дыхания. Москва, 2017. 80 с.
2. Новікова Н. В. Розвиток мовленнєвого дихання у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Київ, 2010. 176 с.
3. Новикова Н. В. Экспериментальная методика развития речевого дыхания у дошкольников с общим недоразвитием речи. *Научный часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2007. Вип. 8. С. 29–32.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ

Андрух Юлія Валеріївна,
студентка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Плошинська А. А.,**
кандидат психологічних наук, викладач фізичної культури,
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВИМОГИ ДО ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Авторитет викладача фізичного виховання, спортивного тренера більш за все визначається його професійною компетентністю, ставленням до справи, хоча не останню роль у цьому відіграють і деякі його особистісні риси, а також зовнішня привабливість.

Серед особистісних якостей фахівця, що сприяють його успіху у сфері фізичного виховання, важливого значення набувають: мужність, наполегливість, рішучість, здатність співпереживати разом зі своїм підопічним (емпатія), вміння правильно оцінити групу та втілити у життя свій план дій, а за необхідності проявити і гнучкість, знайти більш оптимальний шлях стосунків з учнями.

До професійних здібностей викладача-фахівця з фізичного виховання належать:

- наявність педагогічних здібностей;
- мотивація до роботи на своєму полі діяльності та задоволення такою роботою;
- добрий особистий фізичний стан, який дозволяє показати приклад виконання рухового завдання;
- досить високий рівень, який відповідає професійній підготовленості;
- особистісні властивості і зовнішні риси, що викликають симпатію у тих, кого навчають;
- типологічні риси, що характеризуються силою, рухливістю і врівноваженістю основних нервових процесів.

Серед здібних фахівців із фізичного виховання, при достатньо об'єктивній оцінці їхньої роботи, практично не зустрічаються особи з низькою професійною підготовленістю.

Педагогічна техніка передбачає:

- здатність опиратися на дидактичні принципи;
- уміння враховувати вимоги принципів спортивного тренування.

Педагогічна техніка містить уміле застосування усних, наочних і практичних методів і прийомів навчання з урахуванням конкретних навчальних ситуацій. Виділяють також ряд спеціальних професійних педагогічних умінь, якими у даному випадку повинен володіти добре підготовлений фахівець-викладач фізичного виховання: гностичні вміння, що пов'язані з глибокими знаннями у галузі своєї спеціальності; проектувальні вміння, що визначають здатність грамотно проектувати динаміку проходження навчального матеріалу; конструктивні вміння, пов'язані з плануванням конкретного заняття; організаційні вміння, що дозволяють добре організувати будь-яке конкретне заняття, враховуючи його особливості, склад навчальної групи, наявність спортивного інвентарю; комунікативні вміння, що визначають встановлення позитивних контактів з тими, хто навчається.

Професійна педагогічна підготовленість фахівця з фізичного виховання припускає також наявність у нього особливого психологічного і педагогічного такту.

Риси психологічного такту пов'язані з емпатією, що дозволяє зрозуміти почуття свого підопічного та встановити з ним позитивні стосунки взаєморозуміння, взаємної довіри. У стосунках з групою або командою – це шлях до доброго психологічного клімату.

Риси педагогічного такту визначають встановлення між викладачем та його підопічними таких стосунків, які були б найбільш сприятливі для успішного вирішення навчально-виховних завдань.

У сфері фізичної культури, окрім удосконалення загального фізичного стану, фізичних і психічних якостей, що сприяють оволодінню професійною діяльністю, розвивається цілий ряд особистісних властивостей на високому соціальному рівні. Такий розвиток може проходити ефективніше при цілеспрямованому його проведенні, організації спеціальних педагогічних дій із передавання необхідних знань, формування патріотичних, моральних, правових та естетичних якостей в самому процесі фізичної культури. У такому аспекті можна також говорити про формування фізичної культури особистості. Особливо важливою у цьому питанні є роль викладача, тренера, який володіє необхідними здібностями, професійною педагогічною підготовленістю, педагогічною майстерністю і педагогічною культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахничева Г. В., Цьось А. В., Заремба Л. В. Сучасні педагогічні технології підвищення професійної спрямованості фахівця фізичної культури в навчально-виховному процесі сучасної школи. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. С. 53–64.
2. Балахничева Г. В., Заремба Л. В. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури : навч.-метод. посіб. для студ. випуск. курсів ін.-тів фіз. культури Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. 82 с.

Антонов Євгеній Олександрович,
студент 4 курсу спеціальності Комп'ютерна інженерія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЕРГОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Ерготерапія – це комплекс реабілітаційних заходів, які направлені на відновлення повсякденної діяльності пацієнта враховуючи його фізичні обмеження. Сучасне поняття ерготерапії включає в себе комплекс заходів, спрямованих як на відновлення виконання хворим повсякденних функцій організму, так і на створення комфортних умов життя, адаптацію середовища для людей з особливими потребами, забезпечення можливості відновлення їх трудових навичок та забезпечення соціальної адаптації пацієнтів з особливими потребами [3].

У загальному випадку ерготерапія використовується з клієнтами різних вікових категорій. Так при роботі з дорослими головна мета ерготерапії полягає у досягненні пацієнтами з обмеженими можливостями максимальної самостійності і незалежності. Тобто зусилля ерготерапевта направлені на відновлення втраченої активності в повсякденному житті, в роботі та продуктивній діяльності, активності в грі, відпочинку і захопленнях .

Поняття активність в повсякденному житті включає в себе:

- прийом їжі;
- самогляд (догляд за волоссям, вмивання, чистка зубів, використання туалету та інше);
- дотримання правил необхідних для підтримання та збереження здоров'я;
- соціалізацію;
- функціональну соціалізацію та рухливість;
- можливість бути мобільним в суспільстві.

Активність в роботі та продуктивній діяльності:

- виконання домашніх обов'язків (догляд за одягом, прибирання квартири, приготування їжі, підтримка чистоти та безпечне проживання в квартирі);

- піклування про інших людей;
- можливість навчатися чого-небудь нового;
- дослідницькі види діяльності (вибір спеціальності, пошук роботи, виконання роботи, добровільна участь в чому-небудь).

Активність в грі, відпочинку і захопленнях:

- можливість вибору гри, відпочинку, захоплень;
- можливість виконувати необхідні дії під час відпочинку та гри [1].

З іншої сторони робота з дітьми направлена на формування моторних навичок, які є обов'язковими для оволодіння навичками самообслуговування, навчання та гри. Прикладом можуть слугувати навички необхідні для самостійного одягання, купання, миття рук.

Реабілітація за допомогою ерготерапії ефективна при таких станах: РАС, розумовій відсталості, після перенесених травм, особливо черепно-мозкових, при порушеннях функціонування опорно-рухового апарату нервової системи. При цьому ерготерапія спрямована на: зміцнення моторики рук, розвиток координації та диференціації рухів (компенсуються дефекти роботи опорно-рухової системи). Важливим є також компенсувати недорозвиненість емоційно-вольової сфери для формування самостійності, спостережливості, для звички до трудової та ціленаправленої діяльності. Завдяки ерготерапії корегується також мовна та розумова діяльність. Формування трудових навичок проводиться в межах можливостей дитини.

Для реабілітації спеціаліст повинен скласти індивідуальний план, для кожної дитини свій, при цьому враховуються дані про інвалідність, дефект, ваду, яка не дає дитині виконувати повсякденні дії та розробити специфічний підхід, що реалізовуватиметься по спеціальній методології для визначення потреб по догляду за дитиною і вибору необхідних соціальних послуг.

Важливо зазначити, що в процесі реабілітації у дітей з особливими потребами формується впевненість в собі, розвивається особистісний потенціал, підвищується самооцінка, що є дуже важливим для продовження лікування та покращення емоційного стану. Формується любов до праці, формується естетичне виховання навколишнього світу і життя. Також розширюється уявлення про навколишній світ, про різні матеріали, способи їх обробки, підвищується пізнавальна активність дітей.

Ерготерапія – це активний метод реабілітації, оскільки пацієнту під наглядом спеціалістам пропонують діяти здебільшого самостійно. Ерготерапевтичні заняття при реабілітації дітей – це дієвий метод, що має низку переваг:

1. Ерготерапія приймає вид гри для досягнення більшої мотивації з боку дитини та для покращення, таким чином, також успіхів у навчанні.
2. Ґрунтується на ігрових формах і направлена на повсякденне життя і на діяльність, щоб дитина могла переносити пережите також і на інші життєві ситуації.
3. Адаптується до індивідуального рівня розвитку дитини, робить наголос на його сильні сторони і орієнтується на його потреби.
4. Під час занять необхідно поступово підвищується рівень складності (від легкого до складного), змінюється тривалість їх виконання, інтенсивність фізичних та розумових зусиль.
5. Співпраця з батьками являється важливою складовою частиною терапії. Батьків активно втягують в процес сприяння розвитку дитини, координуючи їх дії, щоб зміст терапії можна було реалізувати і в повсякденному житті [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гойдош К. Ю., Романів О. П. Ерготерапія, як метод соціально-психологічної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Україна. Здоров'я нації*. 2019. № 2. С. 160–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2019_2_41.
2. Гунько О. Значення ерготерапії для дітей з особливими потребами. *Наука очима молоді – 2019*. 2019. С. 128–129. URL: <https://khnnra.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Zbirnik-tez-dopovidej-Vseukrayinskoyi-naukovo-praktichnoyi-konferentsiyi-z-mizhnarodnoyu-uchastyu-Nauka-ochima-molodi-2019-17.05.2019.pdf>.

3. Козій Т. П. Ерготерапія як складова комплексної реабілітації при аутизмі та її ефективність. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. 2017. С. 22–28. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/56111/1/Kozii%2C%20T.%20P..pdf>.

Баніт Ольга Романівна,
студентка 4 курсу спеціальності Журналістика,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Татарченко Л. І.,**
старший викладач кафедри фізичної культури і спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

РОЛЬ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗКУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ТРАВМИ МЕНІСКА КОЛІННОГО СУГЛОБА В СПОРТСМЕНІВ

Пошкодження меніска є однією з найпоширеніших спортивних травм. Вони виникають під час різких поворотів голени за фіксованої стопи, наприклад, падінні під час катання на ковзанах, лижах, сноуборді тощо. Найбільш небезпечними в плані ризику травмування меніска є футбол, хокей, легка атлетика, спортивна гімнастика. Рідше пошкодження менісків відбуваються під час присідання та стрибків, що пов'язано із дегенеративними змінами у суглобі. При цьому дуже важливе значення у процесі реабілітації має ранній початок занять лікувальною фізкультурою.

Меніски – це хрящові пластини напівкруглої форми, які у колінному суглобі виконують функцію амортизатора та стабілізатора. Розрізняють внутрішній (медіальний) та зовнішній (латеральний) меніски. Латеральний меніск є менш рухомим, тому його травмування відбувається рідше. Медіальний меніск пов'язаний з внутрішньою боковою зв'язкою суглоба, тому його травмування часто поєднується із травмою останньої.

Травми меніска посідають перше місце серед травм колінного суглоба та складають, за різними даними, від 32% до 85%. Найпоширенішою є травма медіального меніска, проте така ж вірогідність травмування обох (таблиця 1). У чоловіків травмування менісків відбувається вдвічі частіше. З подібною травмою найчастіше звертаються спортсмени та люди, які ведуть активний спосіб життя у віці від 20 до 50 років [1; 3; 8].

Таблиця 1

Специфіка травмування менісків колінного суглоба

Вид травми колінного суглоба	Частота виникнення
Латеральний меніск	2,7%-15%
Медіальний меніск	45,5-87%
Травма обох менісків	47,3%
Поєднана травма меніска та зв'язок	2-20%

Фізичні вправи у разі травмування меніска починають рано з метою попередження можливих ускладнень та стимуляції компенсаторно-приспосувальних реакцій організму. Позитивний вплив лікувальної фізкультури проявляється у тонізуючому впливі, компенсаторному ефекті, трофічній дії та нормалізації функцій суглоба. Завдяки виконанню фізичних вправ людина свідомо та активно бере участь у власному лікуванні, що покращує її емоційний стан та загальний тонус організму, посилює її віру у свої сили та одужання [4; 6; 7]. Таким чином, ЛФК відновлює послаблений від хвороби організм та дозволяє перенести сам період захворювання.

Постійне виконання фізичних вправ створює осередки збудження у корі головного мозку, що ліквідує застійні осередки та сприяє зменшенню больового синдрому. Фізичні вправи застосовуються у комплексному лікуванні на рівних із застосуванням методів фізіотерапії – УВЧ, магнітотерапії, ультразвуку. Скорочення м'язів та напруження і розслаблення сухожиллів є профілактикою венозного застою та покращує мікроциркуляцію у тканинах, що попереджує розвиток атрофій та застійних

процесів у органах. Лікувальна фізкультура дозволяє протидіяти атрофії м'язів, контрастурі та зяклякості у суглобах, поновлює рухові навички після оперативного втручання. Розробляючи методику ЛФК необхідно враховувати важкість травми, фізичну підготовку, фізичний та психічний стан хворого та фазу захворювання [2].

ЛФК призначається через 3 тижні у разі проведення медикаментозного лікування та через 2 місяці після оперативного втручання.

Методика виконання лікувальних вправ полягає у плавному здійсненні рухів, поступовому нарощуванню їх амплітуди, розігріванні м'язів перед виконанням. Головною умовою є регулярне виконання вправ та обов'язкове припинення тренувань у разі виникнення болю та дискомфорту у колінному суглобі. Якщо ігнорувати ці вимоги, можливе посилення патології та погіршення загального стану.

Вимушена бездіяльність призводить до втрати рухомості та сили суглоба, які необхідно відновити перед поверненням до спортивних занять. Таким чином, затримка початку виконання вправ призводить до затримки із поверненням у спорт. Дуже важливо, щоб спортсмен комплексно зайнявся реабілітацією після травми. Найважливіше відновити великі м'язи колінного суглоба до початку спортивних занять, під час яких виникає найбільше навантаження на нього. Ці м'язи підтримують суглоб та дозволяють уникнути повторного травмування. Для попередження втрати рухомості та сили рекомендується починати заняття лікувальною фізкультурою якомога раніше. Відновлення суглоба після незначних травмувань, які не потребують іммобілізації та оперативного втручання, починають вже через 24–48 годин після виникнення перших симптомів, щойно зменшиться біль та набряк. Після операції на розірваному меніску реабілітацію починають вже через добу [2].

Комплекс вправ для відновлення спортсмена після травми меніска розробляє виключно спеціаліст з урахуванням індивідуальних особливостей пацієнта. Інтенсивність реабілітаційних занять залежить від стадії захворювання та важкості травми. Враховуючи те, що навантаження має бути поступовим, виокремлюють три етапи ЛФК, різні за інтенсивністю [5; 2].

Перший етап (початковий) включає найлегші вправи, які дозволяють повернутися до фізичної активності колінного суглоба:

1. В положенні сидячи, ноги зігнуті у колінах, за можливості присунути ступні до себе. Намагатися напружувати м'язи сідниць, затримуватися 5 секунд, розслабитися та повторити 10 разів.

2. В положенні лежачи на спині, під травмоване коліно підкладено валик. Спираючись на валик, намагатися максимально розігнути ногу, зафіксувати положення на 5 секунд та повторити 10 разів.

Другий етап (проміжний) вже включає складніші вправи:

1. Як на попередньому етапі, намагатися піднімати ногу з валиком під колінним суглобом, але вже із використанням обважнювач, прикріплений до стопи, поступово збільшуючи його вагу.

2. Виконувати присідання, досягши прямого кута між стегном та гомілкою, затриматися на 5 секунд, повторити 10 разів.

3. Стоячи на здоровій нозі, підтягувати пошкоджену до п'яткою до сідниць. Щойно відчувши розтягнення м'яза, затримати положення на 5 секунд та повільно опустити ногу. Повторити 10 разів.

Третій етап (заключний) занять передбачає ще складніші вправи, тому їх виконувати можна лише після попередньої підготовки суглоба:

1. Стоячи на ушкодженій нозі та зігнувши здорову, виконувати не глибокі та не різкі присідання. Повторити 10 разів.

2. Ходити сходами, спираючись на ушкоджену ногу.

Після іммобілізації після оперативного втручання також виконується ЛФК:

- зігнувши ногу у коліні, виконувати обертальні рухи гомілкою;
- лягти, спертися на здорову ногу, яка зігнута у коліні, потилицю та лікті. плавно піднімати таз, згинаючи пошкоджену ногу у коліні;
- піднімати м'ячик стопами з положення сидячи;
- виконувати присідання [5].

У комплексі із вправами для відновлення колінного суглоба слід виконувати вправи на відновлення функції м'язів, оскільки вони сильно слабшають у процесі лікування. До таких вправ відносять просту ходьбу, а також плавання та їзду на велосипеді.

У процесі реабілітації дуже важливою є участь самого пацієнта, а не лише лікаря-реабітолога. Необхідно чітко дотримуватися його вказівок, аби скоротити процес відновлення та період повернення до активного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амжад А. Б. Хадмони. Электромиография как метод объективизации результатов физической реабилитации травм связочного аппарата коленного сустава после хирургического лечения. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. 2008. № 1. С. 8–11.
2. Воронин Д. М., Воронина Е. Г. Физическая реабилитация при травмах коленного сустава. *Современные здоровьесберегающие технологии*. 2018. № 3. С. 15–32.
3. Егоров Д. И. Алгоритм диагностического обследования пациента с травмой коленного сустава. *Бюллетень ВСНЦ СО РАМН*. 2006. № 5. С. 338–339.
4. Дубровский В. И. Спортивная медицина : учебник для студентов вузов. Москва : Гуманит. изд. центр. ВЛАДОС, 1998. 480 с.
5. Кашина Д. А. ЛФК при повреждении мениска коленного сустава. Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки : сб. ст. по мат. LXIV междунар. студ. науч.-практ. конф. № 4 (64). URL: [https://sibac.info/archive/guman/4\(64\).pdf](https://sibac.info/archive/guman/4(64).pdf) (дата звернення: 30.04.2020).
6. Мухин В. В. Физическая реабилитация. Київ : Олімпійська література, 2005. 470 с.
7. Попов С. Н. Физическая реабилитация. Москва : Высшее образование, 2005. 601 с.
8. Шатанави М. М. Физическая реабилитация спортсменов после травмы коленного сустава (на примере повреждения мениска) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Москва : Наука, 1996.

Береженна Ліна Юрївна,
студентка 2 курсу спеціальності Дошкільна освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Пахальчук Н. О.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі реформування освіти в Україні однією з актуальних проблем вітчизняної педагогіки і психології є збереження психічного здоров'я дитини та сприяння її адаптації в соціумі. Духовний розвиток особистості є визначальним і пріоритетним у ставленні людини до себе, до інших, до природи і суспільства [1; 3; 4; 6; 8; 9 та ін.]. Проблемі розвитку духовності завжди приділялась значна увага (Дж. Майєр, Д. Ноумен, П. Саловей тощо). Не обійшли у своїх дослідженнях дану проблему і такі дослідники як В. Алексєєнко, І. Бех, А. Богуш, М. Вишневський, І. Єрмаков, І. Зайченко, О. Зеліненко, І. Прокопенко, Ж. Юзвак. Стає актуальною необхідність формування емоційної регуляції поведінки та діяльності дошкільників через розвиток у них емоційного інтелекту, соціальних емоцій.

Незважаючи на численні дослідження, проблема формування здорового способу життя в дошкільників вимагає подальшого вивчення, пошуку нових підходів до реалізації завдань у цьому напрямку. Поняття «здоровий спосіб життя» однозначно не визначено. П. Виноградов, Б. Єрасов, О. Мільштейн, В. Пономарчук, В. Столяров та ін. розглядають здоровий спосіб життя як глобальну соціальну проблему, складову частину життя суспільства в цілому [10]. Г. Аксьонов, В. Бальсевич, М. Віленський, Р. Дітлс, І. Матинюк, Л. Кобелянська та ін. здоровий спосіб життя розглядають з точки

зору свідомості, психології людини, мотивації. Є й інші точки зору, наприклад, медико-біологічна, але різкої межі між ними немає, тому що вони націлені на вирішення однієї проблеми зміцнення здоров'я індивідуума. Отже, здоровий спосіб життя – це результат взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, об'єктивних і суб'єктивних умов, що сприятливо впливають на стан здоров'я.

Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти у змісті освітньої лінії «Особистість дитини» йдеться про необхідність формування в дитини усвідомленого ставлення до здоров'я як до цінності, його значення для повноцінної життєдіяльності, необхідність оволодіння елементарними знаннями про основні чинники збереження здоров'я [2]. Одним із головних завдань дошкільного навчального закладу має стати створення умов, що гарантують формування і зміцнення здоров'я вихованців. Психічне здоров'я є необхідною умовою повноцінного функціонування і розвитку людини в процесі її життєдіяльності. Таким чином, з одного боку, психічне здоров'я є умовою адекватного виконання людиною своїх вікових, соціальних та культурних ролей, з іншого боку, забезпечує людині можливість безперервного розвитку протягом всього її життя.

Залежно від адаптованості людини і соціального середовища виділяють три рівні психічного здоров'я: креативний рівень; адаптивний рівень; дезадаптивний (асимілятивно-аккомодативний) рівень [3, с. 236]. Стосовно дітей дошкільного віку основними показниками сформованого психічного здоров'я є процес адаптації при вступі до ЗДО, рівень розвитку комунікативних навичок, рівень позитивної мотивації до соціально важливої для даного віку діяльності, відсутність відхилень у поведінці [4].

Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в дітей старшого дошкільного віку досліджував М. Нгуен [6]. Учений стверджує, що готовність дитини орієнтуватися на іншу людину і враховувати її емоційний стан у своїй діяльності та спілкуванні є найважливішим емоційним новоутворенням, яке відображає рівень розвитку і формування емоційного інтелекту старших дошкільників. М. Нгуен встановив, що до структури емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку входить три компоненти: спрямованість уваги дитини на світ людей і світ емоцій; емоційна орієнтація на іншого; готовність дитини враховувати емоційний стан іншого у своїй діяльності [6, с. 11]. Можна з упевненістю сказати, що розвитку емоційного інтелекту та навичок саморегуляції сприятимуть спільні дії всіх учасників освітнього процесу, що спрямовані на підтримку дошкільників у вираженні емоцій та безумовна віра в успіх.

Емоційний інтелект включає в себе здатність розпізнавати емоції, визначати й виражати свої почуття, а також уміння визначати свої емоційні потреби та потреби іншої людини. Дитина, яка може визначити й виразити свої емоції та потреби, відчуває себе більш упевненою у вирішенні проблем. Спроби пояснити, вимагати, звернутись, погрожувати або підкупити засмучену дитину можуть тільки погіршити її стан. Усе це жодним чином не вплине на вирішення проблем і не заспокоїть дитину. Але, якщо ви її вислухаєте та посипчуєте, то можете кардинально змінити її ставлення до проблеми або ситуації [4].

Емоційний інтелект – це поєднання інтелекту та емоцій, за яких особистість здатна якомога точніше усвідомлювати, розуміти, оцінювати та регулювати свої й чужі почуття; рахуватися з поглядами оточення й будувати з ним взаємини на основі довіри та співпереживання [1].

Національна доктрина розвитку освіти, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) вказують на важливість гармонійного розвитку дитини. В цьому велику роль відіграє розвиток емоційно-почуттєвої сфери дитини. Базовий компонент дошкільної освіти націлює на те, що дитина дошкільного віку: орієнтується у назвах та специфіці проявів основних емоцій; розрізняє прояви кожної з них; встановлює причинно-наслідкові та смислові зв'язки між подіями життя, своїми переживаннями та виразом обличчя; вміє передавати свої почуття мімікою, жестами, словами; адекватно реагує на різні життєві ситуації, стримує негативні емоції тощо [2].

Дошкільний вік – це період інтенсивного емоційного розвитку дитини, період формування її вищих емоцій. У цей час відбувається збагачення та насичення різноманітністю емоційного життя, що пов'язано з процесом наростаючого статевого дозрівання та чуттєвим впливом навколишнього середовища. Аби допомогти дітям пізнавати себе й світ навколо, а потім користуватися цим досвідом для досягнення успіху, необхідно приділити увагу реалізації таких освітніх завдань: навчати дітей спілкування, розвивати емоційну сферу, формувати адекватну самооцінку [4].

Емоційний інтелект дошкільників проявляється в їхньому вмінні сприймати й розрізняти почуття та емоції інших людей, адекватно реагувати на них. Уже в старшому дошкільному віці в дітей формується довільна поведінка, тому для них доступним і можливим стає розвиток таких умінь:

регулювати власний настрій і поведінку, співпрацювати та домовлятися з дорослими й однолітками. Тож у цей період потрібно навчити дітей не лише висловлювати власні переживання, а й зважати на почуття інших, уміти терпляче вислухати суть чужі проблеми [7].

М. Скребцовою розроблено ряд вправ для розвитку емоційного інтелекту у дошкільників. Так, вправа «Емоційне sudoku» не тільки розвиватиме логічне мислення і пам'ять, але і розширить знання дитини в області емоцій. Необхідно лише говорити з дитиною, називати почуття, відображені на смайлах, запитувати, коли такі емоції виникають. Вправа «Скринька емоцій» – полягає в тому, що дитина називає все, що асоціюється з певними поняттями, використовуючи органи чуття: візуально, на слух, смак, нюх та дотик. Наприклад, для дитини поняття «щастя» може асоціюватись з улюбленою іграшкою (зір), із маминою колисковою (слух), із морозивом (смак), із запахом ялинки (нюх), пухнастим кошенятком (дотик) тощо [5].

Таким чином, проведення творчих ігор, етичних занять, бесід, психогімнастики, які розвивають уміння дарувати добро і радість іншим, систематична щоденна робота з розвитку емоційної сфери позитивно впливають на виховання духовності дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. *Вопросы психологии*. 2007. № 5. С. 57–65.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш та ін. Київ, 2012. 26 с.
3. Вишневский М. Духовная синергия, её образовательные основы. Могилёв : МГУ им. А. А. Кулешова, 2006. 236 с.
4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва : ВКТ, 2009. 478 с.
5. Лопатина А., Скребцова М. 600 творческих игр для больших и маленьких. Москва : Локус, 2002. 320 с.
6. Нгуен М. А. Психологические особенности формирования эмоционального интеллекта старших дошкольников: на примере российских и вьетнамских детей : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Тамбов, 2008. 24 с.
7. Нечипоренко Л. С. Педагогічні технології виховання : спецкурс. Харків, 2005. 24 с.
8. Пахальчук Н. О. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей. *Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society* : monograph. Opole, 2016. С. 171–177.
9. Пахальчук Н. А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего дошкольного возраста. *Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе* : сб. материалов междунар. наук.-прак. конф. Брест : БрГУ, 2015. С. 193–197.
10. Поніманська Т. І. Фізичне виховання дітей дошкільного віку. Київ : Академвидав, 2006. 245 с.

Бобро Лілія Вікторівна,

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри дошкільної освіти,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

м. Ніжин, Україна

Бобро Артур Анатолійович,

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

м. Ніжин, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ» В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Розвиток української держави зумовив радикальні зміни у світогляді та ідеології, у культурі та освіті, серед яких існує і проблема здорового способу життя людини, яка визначається однією із актуальних проблем сьогодення. Потребою кожної людини є здоровий стан організму в поєднанні зі

здоровими умовами довкілля. У молодому віці здорова людина ставиться до свого здоров'я як до чогось даного на все життя природного.

Серйозне занепокоєння освітян викликає стрімке погіршення стану фізичного та розумового розвитку дітей, недостатня культура здоров'я молодого покоління. Соціальне замовлення суспільства вимагає системного й комплексного підходу до виховання у молодого покоління, у тому числі – дошкільників – основ здорового способу життя.

Проблема здорового способу життя почала існувати давно й існує до сьогодні. Існує багато наукових підходів педагогів, психологів, соціологів до вирішення досліджуваної проблеми.

В XVI столітті чеський педагог Я. Коменський, розглядаючи питання про природу людини, сенс життя, великого значення надавав моральному, фізичному, розумовому аспектам життя особистості як основі її подальшого успішного навчання та виховання. Ґрунтовні знання видатного вченого в галузі теорії і практики педагогічної діяльності дозволили йому розглядати питання формування, збереження й зміцнення здоров'я дітей та підлітків з позиції профілактичної спрямованості. Він так характеризував здоровий спосіб життя: «Наше тіло зберігається в бадьорому стані стриманим способом життя... нічого над міри, тобто ніколи й ні в чому не доходить до пересичення й огиди» [1, с. 185]. У концепції здоров'я автора важливою є його позиція щодо відповідності виховання природнім нахилам і задаткам дитини, що напряду пов'язано із формуванням культури здоров'я дитини.

Подальший розвиток засад здорового способу життя означений в педагогічній спадщині Дж. Локка. Його «Теорія виховання джентльмена» свідчить про важливість збереження фізичного, морального здоров'я молодого покоління. Дж. Локк вважав, що дітей ще змалку треба фізично загартовувати і привчати зносити втому, незгоди, нестатки. Така система виховання, на думку Дж. Локка, є необхідною умовою створення «здорового духу у здоровому тілі» [5, с. 148].

У педагогічній спадщині Ж. Руссо – одного з найвидатніших мислителів епохи Просвітництва – також знаходимо цікаві думки з проблем здорового способу життя. У романі-трактаті «Еміль або про виховання» Руссо в контексті визначення вікової періодизації наголошує на своєрідному відношенні до проблеми здорового способу життя. Період життя дитини від народження до 12 років він називає «сном розуму», акцентуючи, що саме в цей період потрібно розвивати дитину фізично, загартовувати її, розвивати самостійність і чутливість [6, с. 210].

Прогресивні ідеї формування у дітей здорового способу життя засобами фізичної культури знаходимо в педагогічній системі К. Ушинського, зокрема у його фундаментальній праці «Педагогічна антропологія», в третьому томі (розділ «Загальні зауваження про фізичне виховання»). У книзі «Дитячий світ» (розділ «Про людину»), «Основи фізичного виховання» та «Педагогічної антропології» він наголошував на необхідності зміцнення дитиною здоров'я й сили, досягнення нею необхідного тілесного розвитку й утвердження здорового способу життя, вироблення навичок санітарно-гігієнічної культури учнів. За висновком К. Ушинського, повне досягнення фізичного здоров'я можливе лише за спільним об'єднанням зусиль школи, сім'ї, педагогів [7, с. 235].

Для розвитку ідеї здорового способу життя великого значення набуло вчення П. Лесгафта, видатного вченого у сфері анатомії і фізіології, лікаря, основоположника системи фізичного виховання. Серед наукових робіт вченого є праці присвячені саме цій проблемі: «Керівництво з фізичної освіти дітей шкільного віку», «Про ігри та фізичне виховання в школах» та ін. На думку П. Лесгафта, виховання разом з соціальним середовищем відіграє вирішальну роль у формуванні дитини. Особливо цінною щодо теорії здорового способу життя є розроблена ним система фізичного виховання, яку він розумів досить широко – як систему фізичної освіти і культури [4, с. 143].

Аналіз основ здорового способу життя простежувався у працях С. Шацького. Він висловлював думки про те, що виховання є організація життя дітей, яке складається з їх фізичного зростання, праці, гри, розумової діяльності, мистецтва, соціального життя [3].

Вагомий внесок у розробку теорії здорового способу життя було зроблено С. Русовою, яка вказувала на те, що виховання розпочиналося з народження дитини, – періоду з якого формується здоровий спосіб життя дитини. У своїх працях «Націоналізація дошкільного виховання», «В дитячому садку», «Дошкільне виховання» та ін. вона розробила методику навчання та виховання дітей, у тому числі дослідженнями проблеми розвитку і формування основ здоров'я дитини, починаючи з дошкільного

дитинства. Головним завданням педагога, на думку С. Русової, є розвиток самостійності дитини. Вона вказує «не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в дитині її духовні і фізичні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття, – щоб очі дитини вміли бачити, вуха дослухатися до всього, рученята вміли робити різні фізичні вправи» [3].

Подальший розвиток теорії здорового способу життя простежується у працях вчених 20–30 рр. ХХ ст. У педагогічній спадщині вітчизняного педагога Г. Ващенка, слід виокремити своєрідну систему фізичного виховання як складову здорового способу життя. Аспекти фізичного виховання, які висвітлені у педагогічній спадщині науковця актуальні й нині при розв'язанні багатьох питань створення дієвої системи, гармонійного розвитку людини. Творчі доробки вченого допомагають розв'язати завдання, які сформулював Г. Ващенко як: «Розбудова господарства, духовної культури і виховання людини, яка міцна духом і тілом, але такої щоб у неї дух панував над тілом» [2].

У своїх працях вищезазначений науковець розкривав історичний аспект здорового способу життя. Він зазначав, що сила і витривалість, стійкість і спритність високо у народі цінуються. На думку Г. Ващенка, народна педагогіка емпіричним шляхом дійшла висновку, що ефективний фізичний розвиток дитини сприяє виробленню у неї таких важливих рис, як наполегливість, любов до праці, впевненість у своїх можливостях, переборення труднощів. Рухливі і спортивні ігри виховують силу, спритність, витривалість, рішучість, ініціативу, привчають долати психічні та фізичні навантаження, гартують організм, створюють у дітей бадьорий і веселий настрій [2].

Вагомим внеском в розробку теорії здорового способу життя є педагогічна концепція видатного педагога В. Сухомлинського, який пов'язував фізичне виховання з багатьма виховними аспектами. На думку видатного педагога, турбота про здоров'я дитини є не просто комплексом санітарно-гігієнічних норм і правил, а передусім турботою про гармонійну повноту всіх її фізичних і духовних сил. Видатний педагог вважав, що стан здоров'я дитини є передумовою її успіху в будь-якій діяльності, адже повноцінний фізичний розвиток забезпечує загальну високу працездатність організму [8].

Засвоюючи правила гігієни, дитина набуває навичок культури поведінки, а організація фізкультурних занять з яскравим інвентарем, іграшками, у відповідному одязі розвиває естетичні почуття, стверджує В. Сухомлинський. Рухова діяльність у процесі фізичного виховання готує дитину до трудової діяльності [8].

Таким чином, аналіз педагогічних теорій і наукових праць видатних педагогів і вчених минулого дозволив визначити ґенезу теорії здорового способу життя – від виховання здорової особистості як члена суспільства до особистості, яка усвідомлює необхідність підтримки власного здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коменський Я. А. Закони добре організованої школи. *Історія соціальної педагогіки* : хрестоматія / за ред. М. А. Галагузової. Київ, 2000. 290 с.
2. Кравець В. П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль : Мандрівець, 1994. 275 с.
3. Кузьмин К. В. История социальной работы за границей и в России. Москва, 2002. 290 с.
4. Лесгафт П. Ф. Про ігри та фізичне виховання в школах. *Історія педагогіки*. Житомир, 2001. 250 с.
5. Локк Дж. Питання виховання. *Історія педагогіки*. Житомир, 2001. 250 с.
6. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании. Педагогические сочинения / под. ред. Г. Н. Джибладже ; сост. А. Н. Джурицкий. Москва : Педагогика, 1981. Том 1. 656 с.
7. Ушинський К. Д. Педагогічна антропологія. *Історія соціальної педагогіки* : хрестоматія / за ред. М. А. Галагузової. Київ, 2000. 290 с.
8. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.

Бодунова Тетяна Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергата Н. С.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ГІМНАСТИКИ ЦИГУН ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ У ЖІНОК МОЛОДОГО ВІКУ

Серед порушень опорно-рухового апарату одне з перших місць як за частотою, так і за складністю патологічних змін займають різні види порушення постави. У свою чергу, питання виправлення постави представляє одну з найбільш актуальних проблем здоров'я людини, так як постава розглядається не тільки як один з факторів, що характеризують певне положення тіла людини в просторі, але і як найбільш істотний показник формування стану здоров'я людини [1].

У працях вітчизняних і зарубіжних авторів досить повно вивчені процеси формування постави, причини, що призводять до різних порушень, а так само різні методи її корекції. Але, не дивлячись на досить глибоке теоретичне опрацювання даної проблеми, вона, судячи по значній кількості вже дорослих людей, а особливо жінок, що мають відхилення у формуванні постави, залишається невирішеною в даний час [1, 2, 4].

Правильна постава має величезне значення в життєдіяльності людини, оскільки вона сприяє нормальному функціонуванню систем життєзабезпечення організму. Порушення постави, за даними різних авторів, зустрічаються у 60–85 % дорослого населення. Порушення постави дітей і підлітків, які не були скоректовані своєчасно, призводять до того, що практично 95 % дорослого населення має ті чи інші відхилення у функціональному стані опорно-рухового апарату і порушення постави.

Одну з основних ролей в патогенезі порушень постави грає стан м'язового корсету, яке обумовлює і поява, і прогресування порушень постави. Велике значення мають сили гравітації і дезорієнтація положення різних частин тіла в просторі щодо соматичної системи відліку [3].

З віком у жінок змінюється тип статури в сторону зменшення кількості суб'єктів ганоїдного типу і збільшення проміжного і андроїдного типів. У вікових групах змінюється екстенсивний за індексом маси тіла і відсотку вмісту жиру в бік збільшення надмірної ваги і ожиріння за рахунок збільшення компонента ендорфіна. Визначено, що найбільш значним мотивом для реалізації потреби в руховій активності є суб'єктивна оцінка свого фізичного стану і зовнішньої форми (фігури) [3, 5].

Існує більше 200 різних видів фітнес-програм, заснованих на оздоровчих гімнастичних вправах. Перспективними є розробки програм занять оздоровчої спрямованості з урахуванням просторової організації тіла людини на різних етапах онтогенезу. І такою оздоровчою гімнастикою є цигун.

Цигун відноситься до найбільш щадних видів фізичної діяльності. Застосування комплексу вправ оздоровчої східної гімнастики цигун і техніки правильного дихання сприяють не тільки оптимізації показників функціонального стану основних органів і систем, а й поліпшенню емоційного фону, сприйняття загального благополуччя, здатності адаптуватися до нових умов роботи, що робить цигун не тільки засобом профілактики, а й альтернативою лікування.

Метою занять оздоровчої східної гімнастики цигун, в першу чергу, є психічне і фізичне здоров'я, профілактика і мотивація на здоровий стиль життя. Фізичні та духовні заняття плюс концентрація уваги – ось основа системи цигун. Де займатися – не має великого значення. Вправи можна робити і в приміщенні, і на свіжому повітрі. Вправи в цигун завжди виконуються плавно. Вважається, що ефект від таких занять настає через два-три місяці. Зі збільшенням циркуляції кисню у людини поліпшуються зір і пам'ять, нормалізується обмін речовин, робота легенів і серця, зникає задишка. При тривалому виконанні вправ зменшуються жирові відкладення, поліпшується рух суглобів і хребта та покращується постава [5, 6].

Східні оздоровчі системи вже міцно увійшли в наше життя, і включення в заняття комплексів, складених з вправ китайської гімнастики, цигун або інших східних оздоровчих систем, можуть не тільки урізноманітнити заняття, але і розвивати інтерес до оздоровчих та профілактичних занять. Вправи з оздоровчої гімнастики цигун вже давно мають місце серед засобів фізичної терапії і з успіхом використовуються для профілактики інших захворювань.

В першу чергу, використовуються прості базові вправи, які практикуються початківцями, але досить ефективні. Необхідно поєднувати вправи на розтягнення і напруження м'язів, прогини назад поєднувати з нахилами вперед, скручування компенсувати витяжкою вгору. При проведенні занять у осіб з порушенням постави можна ці комплекси включати як спочатку занять з положення стоячи, в статико-динамічному режимі, так і в кінці в положенні лежачи. Обов'язковою є включення в заняття дихальних вправ, так як порушення постави нерідко поєднується з порушеннями дихальної функції. Дихання, як відомо, є невід'ємною частиною життя людини і грає дуже велику роль в його існуванні, впливаючи на різні функціональні системи організму.

Існує досить велика кількість дихальних технік, але наше завдання використовувати найбільш прості в навчанні і ефективні по впливу дихальні техніки, включивши їх в комплекс загальнорозвиваючих вправ на заняттях зі жінками молодого віку які мають порушення у поставі. Одна з найбільш простих і доступних в освоєнні дихальних технік – це повне дихання. Його добре виконувати в поєднанні з повільним підніманням рук через сторони, на вдиху вгору і на видиху вниз [2, 4, 6].

Таким чином, застосування гімнастики цигун для виправлення порушення постави у жінок молодого віку вплине на позитивну динаміку як показників функціонального стану жінок, так і на покращення постави і може бути рекомендована для широкого практичного застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипенкова И. В. Индивидуальный подход к занятиям фитнесом с женщинами среднего возраста с учётом соматических показателей и мотивации. *Теория и практика физической культуры*. Киев, 2013. № 7. С. 82.
2. Воробьев О. И. Применение упражнений восточных оздоровительных систем (цигун) для профилактики нарушений осанки у женщин разного возраста. *Научный альманах*. Минск, 2016. № 2. С. 75–77.
3. Ивчатова Т. В. Коррекция нарушений осанки женщин первого зрелого возраста в процессе занятий оздоровительным фитнесом. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. Харьков, 2010. № 8. С. 37–40.
4. Кошелева Л. П. Правильная осанка – залог здоровья человека. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. Орел, 2014. № 12. С. 215–217.
5. Лысяк В. Н. Функциональные изменения в организме женщин, занимающихся фитнес-аэробикой. *Слобожанский научно-спортивный вестник*. Харьков, 2014. № 3 (41). С. 53–56.
6. Торчинов Е. А. Даосские практики. Москва, 2007. 156 с.

Боровик Ольга Іванівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Баришок Т. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ МІОПІЇ

При міопії використання засобів фізичної терапії відбувається з метою відновлення втраченої функції, або її компенсацію. Так, до основних методів фізичної терапії відносяться: лікувальну

гімнастику для очей; пальчикову гімнастику; засоби фізичного впливу на організм в цілому; масаж; фізіотерапію; апаратні методики, відео- та комп'ютерні корекції зору; психокорекцію; альтернативні методи (рефлексотерапія).

Лікувальну гімнастику для очей та пальчикова гімнастику визначають як основні види гімнастики при міопії.

Так, основним засобом ефективного впливу є фізичні вправи для окорухових м'язів, артикуляційних м'язів. Розвитку короткозорості приєє ослаблення очних м'язів, то цей недолік можна виправити за допомогою спеціально розроблених комплексів фізичних вправ.

Пальчикова гімнастика включає в себе різноманітні спеціальні вправи різноманітного спрямування (статичні, наприклад, мудри, динамічні, релаксуючі) для м'язів пальців і кисті.

Гімнастику для очей обов'язково треба поєднувати із вправами загальноорозвиваючого та загальнозміцнюючого характеру.

Як і будь-яка інша гімнастика, вона вимагає регулярних занять, і дотримання всіх запропонованих правил.

Вправи для дорослих осіб слід виконувати протягом 10–15 хвилин до і після занять або роботи за комп'ютером. При чому, по-перше, оскільки робота за комп'ютером вже і є напруженням та перенапруженням м'язів, то гімнастика повинна починатися із пальмінгу з попереднім розтиранням долонь одна об одну для їх прогрівання, по-друге, розслаблення, заплющивши очі на 2–3 хв., і по-третє, вже потім ціленаправленого впливу на той чи інший м'яз. Необхідно звернути увагу на чистоту рук, оскільки хоча і в будь-який інший час, але при пандемії коронавірусу особливо, торкатися очей небажано та небезпечно, тому найкращим є ретельне миття рук або їх обробка, за відсутності можливості миття. Рекомендується кожні 1,5–2 години, або якомога частіше, переводити зір та дивитися в далеч по кілька хвилин, або чергувати переведення на ближню точку та в далеч. Під час паузи гімнастики для очей необхідно виконати 5–6 простих вправ для великих груп м'язів.

Твіст-гімнастика (спірально гімнастика) – це використання ротаційних рухів очима при відновленні порушених функцій. Виконання рухів при яких око закручується, викликає у пацієнта стан емоційного фізичного комфорту, гарантує стабільність отриманих результатів, закріплює отриманий результат від лікувального процесу.

Руки, що закручують око, здійснюють більш значний вплив, коли вони виконуються в ритмі дихання. Дихання при якому виконуються твіст рухи, допомагає виконувати гімнастику більш точно та ефективно. Загальним підходом, що використовують у терапії, є твіст очних яблук, твіст повік, твіст брів. Виконуючи твіст рухи очними яблуками в поєднанні зі свідомим мисленням, очі вільно виконують всі рухи та їх функціональна активність досягає найбільших результатів [1]. Природний твіст очей включає в себе твіст при закритих очах та при відкритих очах у восьми напрямках, які утворюють чотири вісі.

Спеціальні вправи, що використовують при короткозорості, умовно поділяють на групи: вправи для зовнішніх м'язів ока (вправи для прямих м'язів ока та вправи для косих м'язів ока) та вправи для внутрішнього (циліарного) м'яза (в домашніх умовах, на ергографі або з лінзами).

Комплекс гімнастики необхідно виконувати не менше двох разів на день, періодично робити паузи та розслаблення очей. Рекомендують обирати кілька комплексів вправ та по чергово застосовувати їх протягом періоду терапії, для кращого ефекту відновлення зору [2]. Можна використовувати музику, при чому як повільну для розслаблення, так і ритмічну для підбадьорювання при вправах для роботи м'язів. Для систематичного виконання можна поставити або нагадування у календар на смартфоні з визначенням часу, або використовувати бот, наприклад, в телеграм-каналі, як-от «Office Gym Bot» з можливістю вибрати періодичність, з якою нагадування буде оповіщати про «Час відпочинку та необхідність зробити коротку гімнастику».

Отже, поряд із вправами рекомендується опанувати та використовувати миттєві розслаблення, паузи розслаблення, перерви відновлення [4].

Паралельно із зоровою гімнастикою використовують масаж для очей. Він має позитивний вплив на циркуляцію крові та нервові закінчення. З прийомів використовують погладжування закритих очей, вібрація, легкий натиск, масаж долонею та легке розминання. Найбільш розповсюджений прийом, це масаж двома пальцями – вказівним та середнім, що виконують рух у вигляді «вісімки». Спочатку рух

виконується по нижньому краю ока до носа, по верхньому краю – над бровами. Можливо робити міофасціальний масаж, надавлюванням та утриманням пальців рук на місцях кріплення м'язів обличчя. Цей вид масажу покращує рух крові та лімфи. Вплив на фасції (проміжки між м'язами) може бути легкий поверхневий та глибокий до кісті.

Позитивних результатів допомагають досягнути використання фізіотерапевтичних методів, наприклад, гальванічний та імпульсний електричний струм, ультразвук, магнітотерапія, лазеротерапія, застосовують електрофорез на зону очей, а також симетрично локальні та позамеридіанні точки в зоні орбіти, фізіопунктура, динамічна електростимуляція та ін.

Зазначені методи фізіотерапії використовуються достатньо широко, але вони мають в основному місцевий вплив та відповідно потребують наявності обладнання.

В сучасній офтальмології для профілактики і лікування проблем зору часто використовують апаратні методи лікування, що дозволяють покращити його без хірургічного втручання. Разом з найбільш насиченими передовими технологіями, як в діагностиці, так і в лікуванні можуть бути прості, легко виконувані, що не потребують складних спеціальних пристроїв або навіть умов, що не створюють бар'єру для закріплення офтальмологічних знань у терапевтів.

«Візотронік» – даний прилад являє собою офтальмоміотренажер-релаксатор, який використовується в апаратному лікуванні. Він сприяє розслабленню м'язів ока і покращує загальний стан зорового органу. Тому «Візотронік» можна застосовувати при будь-яких формах міопії, перевтомі очей при тривалій роботі за комп'ютером, а також при надмірній напрузі очних м'язів внаслідок особливостей професійної діяльності людини.

Амбліокор – це метод відео-комп'ютерного аутотренування, що включає в себе умовно-рефлекторну технологію, яка дозволяє відновити контроль зі сторони нервової системи за процесами, що протікають в зоровому аналізаторі. Головна мета даного методу – це природний розвиток здатності головного мозку компенсувати нечітке зображення, яке отримує сітківка ока.

Апарат «КАСКАД» – використовується для лікування оптичної системи ока внаслідок його впливу на систему динамічно змінними в часі та просторі за даними алгоритму кольоровими стимулами видимого спектру. Основна мета – тренування відносної та абсолютної акомодатції, розвиток функціональних резервів зорового апарату [3].

Комп'ютерна програма «Glasses Off. Read without glasses» (<http://www.glassesoff.com/>) або додаток, встановлений на смартфон через Play Market (Play Store), яка дозволяє частково безкоштовно проходити різнорівневі тренування для очей. Також існують аналогічні програми, наприклад «Eye Exercises & Eye Training Plans – Eye Care Plus», «Reading Glasses», «Pocket Eyes reading glasses» та багато інших, які, наприклад, пропонують ранкову зарядку для очей з вибором часу тренування, можливістю слідкувати за статистикою прогресу, різноманітні вправи. Недоліком цих та інших аналогічних програм є напевне характерне положення, при якому користувач тримає гаджет, та не завжди слідкує за поставою, положенням голови і т.д., кожна програма має свої зручні або не зручні елементи, отже, щоб знайти «свою» програму знадобиться немало часу, водночас цей час можливо витратити на реальні заняття, а не віртуальні, частково заняття або рівні є платними, тому це не завжди може бути доречно.

Методи рефлексотерапії мають універсальну дію за впливом на функціональну активність всіх систем організму, які підлягають змінам при короткозорості. Система біологічно активних точок при вірному їх підборі для впливу, має аналгетичний, протизапальний, міорелаксуючий, трофічний, тонізуючий, седативний, лімфодренуючим та реконструктивним ефектами.

Однак, натеper ще не повністю вивчені можливості голковколювання як методу, що покращує функціональний стан зорового аналізатору, сприяючий ліквідації астенопії, нормалізації кровообігу в очному яблуці, що запобігає міопії та розвитку дистрофічних змін. Отже як ефективним методом саморефлексотерапії можна визначити самостійне використання пацієнтами процедур точкового масажу та вплив кольором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарова Л. В. Опыт применения Су Джок Терапии в офтальмологии. *Оури терапия*. 2003. № 13. С. 64–69.
2. Зиппуникова Т. А. Физическая культура при миопии. *Труды Дальневосточного государственного технического университета*. 2004. № 137.
3. Жабоедов Г. Д., Ватченко А. О. Терапевтична офтальмологія : навчальний посібник для студентів вищ. мед. навч. закладів 3–4 рівня акредитації та лікарів інтернів. Київ : Здоров'я, 2008. 134 с.
4. Поліщук Л. М. Оптимізація працездатності фахівців на етапі професійної підготовки при міопії засобами фізичної реабілітації. *Young Scientist*. 2016. № 11.1 (38.1). С. 77–80.

Булаткін Руслан Олександрович,
студент 4 курсу спеціальності Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартинова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ШЛЯХИ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ СПОРТСМЕНІВ

Актуальність порушеної теми полягає у ефекті від підготовки спортсмена, який залежний від багатьох змінних, кожна з яких впливає на результат, а самі реабілітаційні заняття покращують рівень життя спортсмена. Це вимагає постійного пошуку шляхів удосконалення системи підготовки спортсменів, глибокого обґрунтування цих заходів, своєчасного та ефективного впровадження результатів відповідного дослідницького пошуку у практику підготовки спортсменів різних рівней. Спортивна наука впливає на всі етапи підготовки спортсменів, для постійного вдосконалення якої потрібно вводити нові методи підтримки психічно-фізичного стану атлета. Адже сьогоднішня відзначається найвищим рівнем підготовки спортсменів, що, з іншого боку, призводить до високого ризику травмування.

Методи дослідження – аналіз науково-методичної літератури та узагальнення результатів наукових досліджень щодо порушеної теми; аналіз статистики захворювань спортсменів та шляхів реабілітації.

Сучасні вчені в галузі спортивної науки виділяють велику кількість факторів, що впливають на спортивний результат та здоров'я. Однак основними факторами, що забезпечують зростання рівня підготовки та успішності діяльності здорової людини є заходи медико-біологічної підтримки. Цей напрям містить у собі такі види: поглиблений, етапний, поточний і оперативний контроль функціонального стану спортсменів і моніторинг його показників. У ході дослідження, проведеного Національним університетом фізичного виховання і спорту України, була отримана така статистика хвороб спортсменів: запальні захворювання – 38,43 % від загальної кількості спортсменів, травми та ушкодження – 18,75 %, алергійні захворювання і інтоксикації – 5,3 %, перенапруження і функціональні порушення фізіологічних процесів у результаті фізичних і психоемоційних навантажень – 32,62 %, прихована патологія – 4,9 % спортсменів [1].

При аналізі статистики можливо зазначити дві групи захворювань, що найчастіше зустрічаються: запальні та функціональні порушення фізіологічних процесів у результаті фізичних і психоемоційних навантажень. Ці обидві групи захворювань потребують більш прискіпливого моніторингу для виявлення їхньої наявності у людини на первинних етапах з метою побудови максимально ефективної стратегії лікування.

У сучасних умовах діагностична складова медико-біологічного забезпечення має дуже потужну технічну базу, що дозволяє з високою часткою ймовірності зробити висновок щодо поточного функціонального стану людини на момент дослідження. Однак дві складові, що залишилися, мають

цілий ряд проблем. Так, лікування спортсменів, зазвичай, проводиться за традиційним алгоритмом, а наступна реабілітація, на жаль, не завжди стає його логічним продовженням. Профілактичні заходи не мають системного, обґрунтованого характеру і містять лише рекомендації. Але при обробці статистичних даних можна зазначити, що особливості спеціалізації спортсмена та його інша професійна діяльність мають вплив на виникнення певних видів патологій. Ці данні допомагають розробити різні комплекси певних підходів для спортсменів, та працівників різних видів галузей та вікових груп. Величезні фізичні та психоемоційні навантаження у спорті часто призводять до зниження ефективності чи травмування. Тому високі спортивні досягнення неможливі без грамотної побудови тренувального процесу та підтримки здоров'я [2].

Ефективно застосовувати превентивну реабілітацію – заходи якої можуть мінімізувати, чи взагалі виключити негативний вплив факторів тренувальної та професійної діяльності на організм. Тренувальний процес обов'язково повинен включати ефективні засоби відновлення та реабілітації. Головна рекомендація для зміни якісного рівня підготовки здорової особистості – це не лише постійні спостереження та заміри показників. Велике значення відіграє підхід тренера до спортсмена з урахуванням його індивідуальних особливостей і стану, організація цікавого відпочинку, застосування «відволікаючих» методів, створення позитивних емоцій у команді, індивідуальні та групові бесіди. Важливо зробити так, щоб людина була впевнена в своїх силах. Потрібно не лише лікування вже здобутих травм, а й розробка комплексу дій для постійної побудови позитивного фону життя. Дуже важливо розуміти, що у людини яка травмувалась випадково, період відновлення буде довший ніж, із застосуванням превентивних мір. Зазначимо, що спортивні травми частіше отримують люди, які не пов'язані зі спортом, наприклад, при звичайній грі у футбол на відпочинку. Для людей, які не мають змоги постійно займатися, потрібно скористатися фізичною терапією. Вона допоможе не лише швидше загоїти травму, а у майбутньому підняти працездатність [3].

Усі подальші дії для досягнення попередньо узгоджених цілей може включати в себе мануальну терапію; фізичні вправи; фізичні, електротерапевтичні та механічні засоби; рухові вправи; забезпечення допоміжними засобами; навчання та консультування пацієнтів; ведення документації, координацію і спілкування. Реабілітаційне втручання може бути спрямоване на запобігання порушенням, обмеженням активності, втраті працездатності, інвалідності і травматизму, в тому числі, спрямоване на зміцнення і підтримання здоров'я, підвищення якості життя, працездатності і гарного самопочуття осіб різних вікових груп. Реабілітацію потрібно проводити всіх видів: медичну (завданням якої є максимально можливе відновлення стану здоров'я пацієнта), професійну (яка передбачає відновлення професійних навичок людини), соціальну (яка поверне до звичайного життя у суспільстві) та трудову (система заходів з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи).

Висновок. Зазначимо, що спорт є важливою складовою здоров'я людини, але потрібно усвідомлено підходити до будь-якого перенавантаження на організм. Осмислення людиною загроз, що несуть із собою необдумані фізичні навантаження стане превенцією її травмування. А у випадку отримання травм, суб'єктна позиція людини стане основою застосування різних засобів фізичної реабілітації для відновлення її гарного самопочуття та задовільного фізичного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апанасенко Г. Л., Морозов Н. В. Сучасні підходи к оцінюванню стану здоров'я спортсмена і його корекція. *Ліки України*. 2002. № 9. С. 49–51.
2. Глазачев О. С., Классиніна О. С., Фудин Н. А. Системні аспекти реабілітації функціонального стану / під ред. К. В. Судакова. Москва, 2004. С. 128–148.
3. Попадюха Ю. А., Демиденко М. О. Профілактика ушкоджень опорно-рухового апарату у жіночому триатлоні. *Психологічні, педагогічні і медико-біологічні аспекти фізичного виховання і спорту* – 2016. Одеса, 2016. С. 212–219.

Гончаренко Олександр Миколайович,
кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ

Сучасна людина живе в умовах, що негативно впливають на її здоров'я: забруднене навколишнє середовище, їжа перенасичена барвниками, консервантами та іншими шкідливими речовинами, зменшення лісових насаджень, водойм, посівних площ тощо. Звісно, що імунітет людини з кожним поколінням стає слабкішим, а організм все вразливішим до різноманітних хвороб.

На сьогодні загально визнаним є факт, що здоров'я та благополуччя населення є ключовими факторами економічного та соціального розвитку будь-якої країни. Перспективи розвитку і самого існування держави залежать від того, як відбувається процес відтворення основи продуктивних сил – людських ресурсів. Молодь є запорукою, резервом і рушієм розвитку країни, їх сьогодення та майбутнього. Сучасний стан здоров'я української молоді та загальна демографічна ситуація свідчать, що існує реальна потреба в розвитку культури здорового способу життя різних груп населення нашої країни, в першу чергу – підростаючого покоління [1, с. 151].

Конституцією України визначено, що людина, її життя і здоров'я є соціальними цінностями держави. Формування здорового способу життя виховання здорових, всебічно розвинених, патріотично налаштованих молодих громадян має стати державним пріоритетом, стержнем, який об'єднає народ України.

У 2012 році представники 53 країн Європейського регіону на сесії Європейського регіонального комітету ВООЗ затвердили основи нової регіональної політики – «Здоров'я – 2020». Основна мета такої політики – покращення здоров'я для всіх [2, с. 5].

На сьогодні в Україні впроваджуються певні кроки щодо збереження та зміцнення здоров'я її громадян, зокрема такі як валеологічна освіта, соціальна профілактика та державна підтримка вразливих верств населення. Одним з основних завдань стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» є створення оптимальних умов для реалізації потенціалу кожного громадянина впродовж всього життя та досягнення адекватних стандартів якості життя та благополуччя, підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я.

Отже, доцільно досягнути погляди стародавніх філософів на здоровий спосіб життя, їхню філософію здоров'я людини з метою актуалізації раціональних ідей та їх залучення до розв'язання сучасних проблем у контексті концепції оздоровлення сучасного суспільства.

У філософії поняття «здоровий спосіб життя» поєднує елементи, що стосуються фізичної, психічної, соціальної і духовної сфер здоров'я. Можливість реалізації здорового способу життя починається з організації життєвого простору людини та розумного використання нею вільного часу.

Вільний час є одним з важливих засобів формування особистості людини; а саме: в умовах вільного часу найбільш сприятливо відбуваються рекреаційно-відбудовні процеси, що знімають інтенсивні фізичні та психічні навантаження.

Вільний час набуває цінності тоді, коли використовується для всебічного розвитку особистості, він призначений для того, щоб людина мала можливість розкрити себе, піднятися до вищого рівня прояву своїх здібностей, повніше задовольнити свої постійно зростаючі потреби.

Складові здорового способу життя містять різноманітні елементи, що стосується усіх сфер здоров'я – фізичної, психічної, соціальної і духовної. Найважливіші з них – харчування (в тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, жирів, вуглеводів) побут (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й психічному аспекті), рухова активність (фізична культура і спорт, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень [1, с. 38].

Вирішення проблеми збереження здоров'я дітей та підлітків потребує пильної уваги всіх зацікавлених у цьому - педагогів, медиків, батьків. Однак особливе місце та відповідальність в оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для того, щоб зробити освітній процес здоров'я збережувальним, і в цьому випадку йдеться вже не про стан здоров'я сучасних школярів, а про майбутнє України.

Молодь зазвичай схильна до вищих оцінок власного здоров'я, порівняно зі старшим населенням. Так, за даними щорічного опитування домогосподарств, проведено Державною службою статистики у жовтні 2017 року три чверті молоді віком від 14 до 30 років оцінювали своє здоров'я як добре (таблиця 1) [2, с. 42].

Таблиця 1

Самооцінка стану здоров'я молоді України залежно від віку та статі жовтень 2017р., % респондентів

Стан здоров'я	14–15 років		16–17 років		18–29 років	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
Добрий	78,6	80,4	79,8	80,4	76,3	74,9
Задовільний	19,9	19,3	18,2	19,3	21,6	23,9
Поганий	1,5	0,3	2	0,3	2,1	1,2

Ставлення української молоді до власного здоров'я та дотримання здорового способу життя оцінити за результатами соціологічних досліджень «Молодь України», які проводилися на замовлення Міністерства молоді та спорту України.

Так, результати соціологічного дослідження свідчать, що здоров'я є однією з важливих цінностей української молоді: основними пріоритетами в житті більшість молодих людей визначили сімейне щастя (63,6 %), здоров'я (53,6 %) та кар'єру (39,3 %). Молодь досить позитивно оцінює стан власного здоров'я.

Так, у 2018 році 83 % респондентів віком 14–34 роки позитивно оцінили стан власного здоров'я (у 2015 р. – 79 %) [2, с. 45].

Сільська молодь більш позитивно оцінює стан здоров'я, ніж міська: відповідно 88,4 % і 80,5 %. Зі збільшення віку опитаних позитивна оцінка власного здоров'я знижується, особливо серед міської молоді [2, с. 45].

Про те, що у них не буває навіть нетривалих захворювань у 2018 році вказала третина молодих людей (31,1 %), а у половини юнаків та дівчат (51,8 %)

Іноді бувають застуди чи інші недовготривалі захворювання. Лише 1,1 % має серйозні проблеми зі здоров'ям та 0,4% молоді призначено групу інвалідності [2, с. 45].

В Україні проблема підтримки здоров'я та формування здорового способу життя молодого покоління відповідно до нормативно-правових актів та практики роботи у регіонах є однією із пріоритетних напрямків діяльності, хоча, досить часто має місце декларативний характер впровадження, не відповідність фінансування, не врахування регіональних можливостей і потреб [3, с. 32].

На державному рівні відповідальність за збереження здоров'я покладена на Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і науки, Міністерство молоді і спорту України відповідають за формування, утвердження та пропаганду здорового способу життя серед дітей та молоді.

Маємо говорити про побудову нової стратегії процесу підтримки здоров'я молоді, формування здорового способу життя та профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі.

Окремими завданнями, що є вкрай нагальними сьогодні для України щодо стану здоров'я молоді є такі:

1. Удосконалення нормативно-правової бази України щодо стану здоров'я людей.
2. Проведення та публікації щорічних моніторингових досліджень стану здоров'я молоді.
3. Нормативно-методичне забезпечення діяльності, підвищення кваліфікації фахівців державних установ з питань формування здорового способу життя.
4. Залучення молоді до волонтерської діяльності.
5. Масштабна інформаційна кампанія щодо пропаганди здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія. Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного центру, 2013. 512 с.
2. Формування здорового способу життя молоді: навчально-методичні рекомендації / авт. колект. Т. Андріюченко, О. Вакуленко, В. Волков та ін. 2-ге вид. Київ: Бланк-Прес, 2019. 120 с.
3. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / Заг. ред. М. Лук'янчека, Ю. Шкретія, Е. Боляха, А. Матвеева. Дрогобич: КОЛО, 2015. 124 с.

Горяний Владислав Віталійович,
студент 4 курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЛІКАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЯК ПРОФІЛАКТИКА СПОРТИВНОГО ТРАВМАТИЗМУ

Актуальність цієї проблеми полягає у необхідності з'ясування причин зниження стану здоров'я молодих людей. Поступивши у ЗВО, вони отримують додаткові навантаження: психологічні – у зв'язку зі збільшенням навчальних завдань; фізичні – у зв'язку із заняттям одним із видів спорту. Ще однією причиною досить часто є нераціональне складання розкладу практичних занять (2–3 заняття підряд протягом 6–8 годин) [1].

Ступінь досліджуваності потребує постійного вдосконалення методів спостереження і контролю за станом здоров'я та статистичної обробки результатів.

Мета і методи дослідження – з'ясувати вплив лікарського контролю на фізичний розвиток студентів під час занять спортом з використанням результатів медично-санітарної статистики та власних спостережень.

Збільшення загальних хвороб, травматизму серед студентів спортсменів потребує з'ясування їх причин. Тому для профілактики та підтримувальної терапії при різних порушеннях фізичного стану студентів потрібно постійно здійснювати лікарський контроль, особливо тим студентам, які систематично займаються одним із видів спорту. Величезна проблемність санітарно-педагогічного контролю в процесі фізичного виховання й розвитку особистості залежить від спортивних навантажень – фізичних, розумових.

Отримання великої кількості інформації за допомогою технічних засобів навчання дає змогу викладачу-тренеру якісніше аналізувати отримані результати, аби прийняти правильне рішення. Коли в процесі тренувань студентів використовують технічні засоби (відеокамера, фотоапарат, кінопроектор, комп'ютер й ін.), збільшується загальна інтенсивність тренування. Також застосування певної апаратури викликає збільшену зацікавленість у спортсменів і дає змогу тренерам розробляти нові види й форми занять спортом та фізичного виховання студентів, значно збільшувати ефективність цих тренувань.

Загальна система контролю під час занять студентів спортом має такий вигляд [3]:

1. Медичний огляд. Такий попередній контроль дає інформацію про загальну професійну придатність абітурієнтів при вступі у вищі навчальні заклади.
2. Медичний огляд перед початком процесу фізичної підготовки й занять спортом ставить мету зробити висновок про стан здоров'я студентів і їх розподіл за трьома групами (основною, підготовчою та медичною).
3. Вступні іспити. Основна ціль – відбір абітурієнтів згідно зі спортивними нормативами за видами спорту (гімнастика, легка атлетика, плавання тощо).

4. Відповідно до отриманих даних (лікарняний контроль) на кафедрах фізичного виховання утворюються навчальні групи та спортивні секції.

5. Педагогічні методи контролю в процесі фізичного виховання й спорту, зокрема етапний педагогічний контроль наприкінці кожного семестру (складання контрольних нормативів – залік із фізичного виховання).

6. Повторні медичні обстеження мають своєю метою виявити порушення здоров'я в студентів: а) для студентів, які займаються в основній навчальній групі (раз на рік); б) для студентів спеціальної групи (раз на семестр); в) для студентів, котрі займаються спортом (3–4 рази на рік).

7. Лікарсько-педагогічний нагляд, ціль якого – контроль за правильністю педагогічного процесу. В анкеті здоров'я містяться дані про перенесені захворювання, хвороби членів сім'ї, які проявляються на сьогодні, симптоми, прийом ліків, харчових добавок тощо.

Досягненню високих результатів завжди передують навчально-тренувальний процес, під час якого спортсмен вибірково розвиває ті або інші групи м'язів, зміцнює кістки й суглоби, удосконалює координацію рухів. Крім того, постійні тренування підвищують його працездатність. Необхідними умовами для досягнення цих результатів є повноцінне харчування та здоровий спосіб життя [1].

Висновки. Отже, потрібно регулярно перевіряти стан свого здоров'я та проводити фізичне тестування для того, щоб студенти мали можливість корегувати обсяги розумової праці й відпочинку. Слід вчасно вносити корективи у свій тренувальний процес і зміни в спосіб життя. Усі отримані дані обов'язково повинні фіксуватись у щоденниках самоконтролю фізичного стану студентів (раз на місяць, семестр, навчальний рік). Постійний медичний контроль студентів дасть можливість зменшити травматизм молоді під час занять фізичними вправами та спортом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грейда Б. П., Войнаровський А. М., Петрик О. І. Причини виникнення, профілактик і лікування спортивних травм. Луцьк : Волин. друк., 2004. 17 с.
2. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. Київ : Олимп. лит., 2003. Т. 1. 390 с.
3. Мягченко О. П., Кушнірюк С. Г. Лікарський контроль у фізичній культурі і спорті. Бердянськ : БДПУ. 2017. 126 с.

Громовой Максим Олегович,
студент 4 курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗМІ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ РІЗНОЇ ПОТУЖНОСТІ

Актуальність. Для створення умов підтримки свого здоров'я на необхідному рівні потрібне фізичне навантаження, яке для кожного буде індивідуальним. Фізичні навантаження викликають перебудови різних функцій організму, особливості і ступінь яких залежать від потужності, характеру рухової діяльності, рівня здоров'я та тренуваності. Про вплив фізичних навантажень на людину можна судити тільки на основі всебічного врахування сукупності реакцій цілісного організму, включаючи реакцію з боку центральної нервової системи, серцево-судинної системи, дихальної системи, обміну речовин та інших.

Мета і методи дослідження. Висвітлити основні функціональні зміни в організмі при фізичних навантаженнях різної потужності. Використані основні методи – синтез та аналіз літературних джерел.

Сутність дослідження. Фізична працездатність організму в значній мірі визначається можливостями серцево-судинної системи, від функціонального стану якої залежить забезпечення всіх видів діяльності організму. Фізичні навантаження викликають перебудови різноманітних функцій організму, особливості та ступінь яких залежать від потужності характеру рухової діяльності, рівня здоров'я і тренованості. Тренованості організму людини – це можливість виконувати великі фізичні навантаження, зазвичай практикується в людей, чий спосіб життя чи професія пов'язані з напруженою м'язовою діяльністю: у лісорубів, шахтарів, такелажників, спортсменів. Тренований організм, пристосований до фізичних навантажень, здатний не тільки здійснювати інтенсивну м'язову роботу, але і виявляється більш стійким до ситуацій, що викликають хвороби, до емоційних навантажень, екологічних впливів.

Максимальне фізичне навантаження повинне визначатися виходячи з величини функціональних змін в організмі і специфічних вимог відповідної рухової діяльності. В якості індикаторів цих змін служать ряд біохімічних, фізіологічних, морфологічних і психічних показників, які лежать в основі відповідних систем контролю та оцінки загальної специфічної працездатності організму [3]. Навантаження максимальної потужності характеризується досягненням виняткової фізичної можливості спортсмена. Для її здійснення необхідна максимальна мобілізація енергетичного забезпечення у скелетну мускулатуру, що пов'язані винятково з анаеробними процесами. Практично всю роботу здійснюється за рахунок розпаду мікроенергетичних зв'язків і лише частково – глікогенезу, оскільки відомо, що перші скорочення м'язів супроводжуються утворенням них молочної кислоти.

Характерним для роботи субмаксимальної потужності є деякі функціональні зрушення які нарастають протягом усього періоду роботи, досягаючи граничних розмірів. Для динамічної роботі великої потужності характерно велика інтенсивність діяльності рухового апарату в поєднанні з гранично доступною функціональною активністю вегетативних систем організму протягом значного періоду часу. Для роботи, що здійснюється в зоні помірної потужності, найбільш характерна особливість – майже повна рівновага між кисневим запитом і робочим споживанням кисню протягом усього часу роботи [1].

При навантаженнях максимальної потужності в нейронах падає рівень вмісту АТФ і креатин-фосфату, і в структурах мозку підвищується вміст гальмівного медіатора – гамма-аміномасляної кислоти. Зміна швидкості енерго-утворення відбувається у залежності від граничної тривалості. Напружена діяльність нервових центрів при навантаженнях субмаксимальної потужності здійснюється на тлі кисневої недостатності, що і призводить до швидкого розвитку втоми. Енергетичне забезпечення роботи у зоні субмаксимальної потужності проходить в основному, за рахунок анаеробного гліколізу, і в крові у великій кількості з'являється молочна кислота. До факторів, що лімітує працездатність і викликає стомлення при роботі великої потужності, можна віднести: межа функціональних можливостей серцево-судинної системи і всієї системи транспорту кисню, які тривалий час діє гіпоксію, перенапруження нейроендокринної системи регуляції фізіологічних функцій, гальмівну дію метаболічних зрушень у внутрішньому середовищі організму на ЦНС. Тривалість виконання циклічної роботи помірної потужності призводить до розвитку охоронного гальмування в центральній нервовій системі, виснаження енергоресурсів, напрузі функцій киснево-транспортної системи, залоз внутрішньої системи і зміни обміну речовин. В організмі знижуються запаси глікогену, що призводить до зменшення вмісту глюкози в крові [2].

Висновки. Вираженість змін функцій організму у відповідь на фізичне навантаження залежить, насамперед, від індивідуальних особливостей людини і рівня його тренованості. Зниження активності призводить до зниженню функціональних можливостей людини, послабленню рухового апарату, збоїв в роботі серцево-судинної, м'язової і дихальної систем. Фізичні навантаження збільшують силові покази м'язів, кістки стають більш стійкими до навантажень. Регулярні тренування сприяють збільшенню енергетичних речовин у складі м'язових тканин, покращують кисневе харчування м'язів, утворюються нові кровоносні капіляри. Систематичні заняття спортом роблять судини і серце більш витривалими. Це покращує кровообіг, що перешкоджає розвитку захворювань серцево-судинної системи. Виконуючи фізичні вправи тканини тіла потребують в більшій кількості кисню, що в свою чергу призводить до споживання більшої кількості повітря дихальною системою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономарев Н. А. Проблема системообразующего фактора физической культуры. *Теория и практика физической культуры*, 2007. № 9. С. 14–16.
2. Воробйов Г. А. Анатомія і фізіологія. Львів : Світ, 2000. 93 с.
3. Популярная медицинская энциклопедия / ред. Б. В. Петровский. Москва, 2003. 688 с.

Гудаченко Карина Андріївна,
студентка 4 курсу спеціальності Журналістика,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Татарченко Л. І.**,
старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ

Фізіотерапія – назва напрямку в медицині, що має різне значення в країнах Заходу і на пострадянському просторі. Мета фізіотерапії – це лікування будь-якого захворювання, використовуючи експериментальні фізичні методи впливу на тіло пацієнта.

Фізіотерапія є універсальною дисципліною, яка використовується для лікування величезної кількості різних хвороб. Фізіотерапія зазвичай використовується, щоб допомогти відновити тіло в нормальний стан після аварії, хвороби або травми. Вона зосереджена насамперед на поліпшенні стану і функціонування м'язів, суглобів і кінцівок, а також надає комплексний підхід до поліпшення загального стану здоров'я, заохочуючи перехід до здорового способу життя. У фізіотерапії застосовуються фізичні підходи до підтримки і відновлення фізичного, психологічного і соціального благополуччя, беручи до уваги зміни в стані здоров'я. Фізіотерапія є науково обґрунтованою та ефективною дисципліною.

Лікування лікарськими препаратами в певних ситуаціях безумовно виправдано, але при цьому виникає ймовірність небажаних і непередбачених побічних ефектів. Фізіотерапія, як правило, безпечна і практично не має побічних ефектів, що частково пояснює її високу популярність у пацієнтів, недолік же її в тому, що вона, з великою ймовірністю, не допомагає в лікуванні захворювань. Хірургічне втручання, як правило, є крайнім заходом в процесі лікування. Фізіотерапія в порівнянні з хірургічною операцією не травматична, що привабливо для пацієнтів, але, на жаль, не ефективна. Важливе значення має активний вплив фізіотерапії на емоційну і вольову сферу психіки людини прямою дією деяких фізичних методів (гідротерапія, електропроцедури та ін.).

Під фізіотерапією розуміють один із способів лікування, при якому застосовуються не хімічні фактори (лікарські препарати), а фізичні. До них, наприклад, відносять лазер, ультразвук, магнітне поле, струми та інше. При проведенні процедур використовуються спеціальні апарати для фізіотерапії. Показаннями до призначення фізіотерапії є практично всі патології внутрішніх органів. Протипоказання ж носять індивідуальний характер.

Якщо переглянути показання до застосування фізіотерапевтичних приладів, як професійних, так і побутових, то навіть короткий список захворювань займає не один лист. Це може викликати подив або недовіру у тих, хто не розуміє, на чому заснований подібний оптимізм. А тим часом фізіотерапія повинна застосовуватися завжди, якщо немає протипоказань. Іншими словами, при будь-якому захворюванні відсутність протипоказань вже є показанням до застосування фізіотерапевтичних методів.

Ерготерапія – розділ клінічної медицини, що спеціалізується на оцінці, розвитку і відновленні активності людей, які в результаті хвороби або травми втратили здатність рухатися, координувати рухи або займатися повсякденними справами. Ерготерапія застосовується в педіатрії, неврології та нейрохірургії для допомоги людям з ураженням периферичної та центральної нервової системи, наприклад, після травм спинного мозку та інсультів. Сучасний зміст ерготерапії включає в себе комплекс заходів, спрямованих як на відновлення здатності хворого виконувати повсякденні функції

організму, так і на створення комфортних умов життя, адаптацію середовища для людей з особливими потребами, забезпечення можливості відновлення їхніх трудових навичок та забезпечення соціальної адаптації пацієнтів з особливими потребами [3].

Мета ерготерапії – не просто відновити втрачені рухові функції, а й заново адаптувати людину до нормального життя, допомогти їй досягти максимальної самостійності і незалежності в побуті.

Робочі програми підбираються індивідуально для кожного напрямку: неврологічна патологія, травматологія, психічні розлади, онкологія, захворювання, що призводять до деформації опорно-рухового апарату, вроджена патологія нервової та опорно-рухової системи. Ерготерапевти працюють в клініках, госпіталах, денних стаціонарах, реабілітаційних центрах, санаторіях, школах і дошкільних установах [3].

У неврологічній практиці ерготерапевти зазвичай працюють з наслідками інсульту – парезами, паралічами, дефектами мови. У цих випадках на першому етапі відновного лікування програма спрямована на навчання навичкам самообслуговування, наприклад: особиста гігієна, одягання, підтримання балансу. Далі пацієнти освоюють навички пересування і побутового самообслуговування. Програма травматологічного профілю проходить за такою ж схемою. У зарубіжних країнах ерготерапія для пацієнтів перших груп починається в стаціонарі. Для цього у відділеннях створюються навчальні приміщення, облаштовані під обстановку кухні, туалету або ванної кімнати. Заняття можуть проходити індивідуально або в групах. Ерготерапевт також відвідує будинок пацієнта, щоб з'ясувати умови проживання і внести необхідні зміни в обстановку, наприклад, рекомендує встановити додаткові поручні, прибрати пороги, переставити меблі та інші.

Для пацієнтів з порушеннями когнітивної функції, як синдром Дауна, розумова відсталість, хвороба Альцгеймера та іншими, програма починається зі створення певного алгоритму поведінки. Зазвичай люди з подібними обмеженнями погано запам'ятовують назви, але запам'ятовують кольори і геометричні фігури, тому в практиці використовуються нагадування і позначення предметів [3].

Ерготерапія включає в себе знання з кількох спеціальностей – психології, педагогіки, соціології, біомеханіки та фізичної терапії. За допомогою ерготерапії поліпшуються не тільки рухові, але і когнітивні та емоційні можливості [3].

Рис. 1. Ерготерапія для дітей

Ерготерапевт вирішує конкретні проблеми, які виникають у людини в процесі виконання якихось звичайних дій. Щоб виявити їх, лікар може попросити виконати якесь завдання – намалювати малюнок або зав'язати шнурки на черевиках. Спостерігаючи за виконанням завдання, ерготерапевт визначає, з якими труднощами і обмеженнями стикається пацієнт. Лікар допомагає хворому правильно організувати

свою повсякденну діяльність і пристосуватися до ситуації, що склалася – в тому числі і психологічно. Адже здоров'я людини визначається не тільки його фізичним станом. Психологічний настрій також дуже важливий.

Спосіб життя є одним з основних детермінант здоров'я, ступінь впливу якого значно перевищує дію багатьох інших чинників. Разом з біологічними факторами, медичною допомогою та навколишнім середовищем, спосіб життя людини відноситься до чотирьох основних показників, що визначають рівень здоров'я.

Здоровий спосіб життя – це спосіб життєдіяльності, спрямований на збереження та покращення здоров'я людей; це людська діяльність зі збереження і зміцнення здоров'я, що сприяє формуванню людиною своїх людських функцій через посередництво діяльності щодо оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту. Спосіб життя людини, спрямований на збереження здоров'я, профілактику хвороб і зміцнення людського організму в цілому [3].

Проблема збереження та зміцнення здоров'я молоді у наш час набула особливої актуальності. За даними досліджень близько 90 % сучасних студентів мають серйозні відхилення в стані здоров'я, 50 % із них знаходяться на диспансерному обліку, а кожного п'ятого студента віднесено до підготовчої чи спеціальної медичної групи або звільнено за станом здоров'я від фізичних навантажень, більше 70 % студентів мають низький рівень соматичного здоров'я. Наведена статистика свідчить про необхідність неупередженого аналізу найбільш поширеної форми організації занять з фізичного виховання студентської молоді [1, с. 65].

Здоровий спосіб життя – це основа первинної профілактики захворювань. Від того, наскільки вдасться сформулювати і закріпити у свідомості індивіда та суспільства навички здорового способу життя, залежить реалізація потенціалу особистості. Жодні зусилля суспільства, спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я населення, не дадуть результатів, якщо не буде сформовано небайдуже ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих [2, с. 3].

Отже, у нашому суспільстві існує гостра соціальна проблема, пов'язана з українським рівнем здоров'я української молоді, що потребує розроблення нових підходів до формування ціннісних орієнтацій молоді щодо здоров'я. Системний підхід до розв'язання проблеми підтримання здоров'я населення означає залучення до вирішення означеної потреби не лише галузі охорони здоров'я, але й освіти, культури, соціальної роботи тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сутула В. О., Шутєєв В. В., Булгаков О. І., Луценко Л. С. Перспективи спортизації системи фізичного виховання студентської молоді. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2014. № 4. С. 65.
2. Хабарова О. Л. Физическое воспитание в ВУЗе : учебное пособие. Хабаровск : ФГБОУ ВО «Тихоокеанский государственный университет», 2019.
3. Ерготерапія, здоровий спосіб життя, фізіотерапія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Дашенко Микита Андрійович,
студент 4 курсу спеціальності Менеджмент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЕРГОТЕРАПІЯ ЯК НОВІТНЯ ФОРМА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

В Україні ерготерапію як спеціальність тільки нещодавно внесли до Класифікатора професій. Вже зараз розробляються необхідні кваліфікаційні характеристики і найближчим часом Міністерство охорони здоров'я України має ввести штатні посади для цих фахівців у закладах охорони здоров'я. За

словами дослідників та практикантів ерготерапії, це лише перший крок у вже відкриті двері. Попереду багато роботи, щоб на законодавчому рівні зробити цих фахівців повноправною колегіальною частиною медичної спільноти.

Ерготерапія, також відома як трудова терапія, або заняттєва терапія – це галузь реабілітації, основною метою якої є досягнення максимально можливої самостійності пацієнта чи інваліда, з найбільш повною інтеграцією в сім'ю, роботу та суспільство. Її методології, цілі та інструменти роботи схожі на ті, що існують у шкільному світі, оскільки вони починаються з необхідності створення індивідуальних шляхів, що полегшують навчання чи повторне засвоєння порушених рухових та пізнавальних навичок. Комплекс заходів ерготерапії дозволяє тим, хто постраждав від травматичної події, успішно реінтегруватися у власне життєве середовище. Тейлор вважає, що основна мета трудової терапії – це так зване «управління клієнтами» – індивід є тим елементом, на якому ця дисципліна концентрує свою увагу [1].

Ерготерапія дозволяє людям підтримувати або розвивати свою участь у соціальному контексті, розміщуватись у навколишньому середовищі та вміти налагоджувати та покращувати якість їх життя. Технологічні та інформаційні засоби часто є корисною та стимулюючою підтримкою для цього типу втручань, особливо якщо командна робота дозволяє різнобічно та творчо проводити реабілітаційний процес [2].

Трудова терапія проводиться в спеціалізованих медичних установах, де пацієнти мають змогу самостійно слідкувати за собою. Суб'єкти самі проводять такі видів діяльності як одягання, роздягання, прання, та догляд за своїм тілом. Також включається використання туалетів для особистої гігієни; готування та подавання страв та інші побутові заходи. Тут не нехтують соціалізацією, мистецтвом, музикою, ліпленням, графічними композиціями та театральною анімацією. Ця своєрідна пізнавальна лабораторія закликає читати, писати, малювати, грати в ігри на розвиток логіки, розвивати розуміння часу та читання годинника. Дозволяється виходити на екскурсії та вечірки, займатися садівництвом та користуватися комп'ютером [3]. Ні в якому разі не повинні надаватися нерівномірні привілеї – увага приділятиметься лише набраному під час реабілітації досвіду, вважаючи, що повсякденні дії надають сенсу діям пацієнта, сприяють процесу дозрівання, вираження та задоволення, що відповідає потребам людини. Запропоновані лабораторні заходи спрямовані на створення нових інтересів, заохочення впевненості в собі, стимулювання фізичної та розумової активності та соціалізацію досягнутих навичок. Головна ціль ерготерапії – зробити людину максимально незалежною в моменти життя, як щодо сім'ї, так і до інших груп, з якими вони контактують; розширити кругозір; надати нової оцінки ставлення до ігор, спорту, шкільної діяльності та до можливого включення в робочий процес; стимулювати когнітивні та практичні здібності за допомогою конкретних керованих та лабораторних заходів, що підвищують рівень самооцінки та безпеки у стосунках; встановити зв'язок з іншими органами та асоціаціями, з якими діти контактують; мотивувати до життя, до успіху, допомагати звільнити або сублімувати емоційні імпульси, розвивати розуміння самого себе, а також інших членів групи, до якої вони належать [4].

Згідно з опитуванням працівників медичної сфери Америки за 2015 рік Американською асоціацією трудотерапії, було виявлено що трудотерапевти працюють в широкому спектрі практичних установ, включаючи: лікарні (26,6 %), школи (19,9 %), заклади тривалої допомоги/кваліфіковані медичні заклади (19,2 %), амбулаторно (10,7 %), працюють домашніми лікарями (6,8 %), у наукових установах (6,1%) та інші (15%). Останнім часом спостерігається тенденція розвитку ерготерапії до роботи в умовах установ для тривалого догляду за пацієнтами, які складають 46 % від загальної кількості робочої сили [5].

Канадський інститут інформації про здоров'я (CIHI) встановив, що в період з 2006 по 2010 рік майже половина (45,6 %) трудотерапевтів працювала в лікарнях, 31,8 % працювали в громаді, у той час як 11,4 % працювали в приватних клініках [6].

Незважаючи на те, що для деяких країн ерготерапія не є загальновідомим методом реабілітації, вона практикується у всьому світі і може бути переведена на практиці в різні культури та середовища. Конструкція заняття поділяється по всій професії незалежно від країни, культури та контексту. Професія та активна участь в окупації зараз розглядається як право людини і затверджується як сильний вплив на здоров'я та добробут. По мірі зростання професії є багато людей, які подорожують по країнах, щоб

працювати в якості трудотерапевтів для кращої заробітної плати та можливостей кар'єри. У цьому контексті від кожного трудотерапевта потрібно адаптуватися до нової культури, чужої для себе. Розуміння культури та її спільнот має вирішальне значення для трудотерапії. Ефективна практика трудотерапії включає визнання цінностей та соціальних поглядів кожного пацієнта та їх сімей. Всесвітня федерація трудотерапевтів є міжнародним голосом професії та є мережею членства трудотерапевтів у всьому світі. WFOT підтримує міжнародну практику трудотерапії шляхом співпраці між країнами. В даний час WFOT включає понад 100 організацій країн-членів, 550 000 лікарів з трудотерапії та 900 затверджених освітніх програм [7].

Трудотерапевт сприяє покращенню фізичної, розумової та професійної діяльності у будь-якому віці пацієнта, за наявності фізичних і психічних дисфункцій, як тимчасових, так і постійних, приймаючи обґрунтовані науковомісні рішення. На нашу думку, перспективи розвитку даної галузі реабілітаційної медицини в Україні є багатообіцяючими. Використовуючи найновітніші знання з ерготерапії, буде можливо знизити завантаженість на лікарні з традиційним підходом та удосконалити методики реабілітації згідно з міжнародними стандартами сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Taylor C. M. Evidence Based Practice for Occupational Therapist / ed. WileyBlackwell. 2009.
2. Christiansen C. H., Townsend E. A. Introduction to occupation: The art and science of living. 2nd ed. Cranbury, NJ : Pearson Education, 2010.
3. Curtin C. Strategies for collaborating with children: creating partnerships in occupational therapy and research. Slack incorporated : Thorofare, 2017.
4. Saviola D., De Tanti A. Trauma cranico e terapia occupazionale. Guida all'autonomia nella vita quotidiana. Franco Angeli : Milano, 2011.
5. American Occupational Therapy Association. Salary and workforce survey. 2015.
6. Occupational Therapists in Canada. CIHI. 2010.
7. Pattison Marilyn Message from the President : Global Health Policy. World Federation of Occupational Therapists Bulletin. 2018. Iss. 74 (1). P. 3–7.

Денисенко Катерина Сергіївна,
студентка 2 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергатий М. О.,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ОЗДОРОВЧИХ СИСТЕМ ХАРЧУВАННЯ НА ЗДОРОВ'Я ЖІНОК

В розумінні більшості людей, дієта – це один з найшвидших способів схуднути, скинути зайву вагу. Це правильна точка зору, але її необхідно доповнити. Будь-яка дієта – це особливий раціон харчування. Все в ньому, включаючи кількість і якість продуктів, спрямоване на зниження ваги. Багато типів дієт володіють різними перевагами і недоліками. Кожна людина вибирає методику харчування за своїми смаковими уподобаннями, спираючись також на вік, стан здоров'я або спосіб життя. Так чи інакше, а будь-який тип дієт призначений для досягнення головної мети і здійснення найзаповітнішої мрії – бути струнким [1].

Бажання безлічі жінок схуднути стало причиною того, що зараз розроблено понад 15 тисяч різних дієт, в основу будь-якої з них покладені різні принципи і концепції здорового харчування. Однак не кожна гарантує хороший результат і відсутність шкоди для організму. Якщо опустити всі ці складні визначення, то дієта – це не що інше, як один із самих вірних способів схуднути. Ключем до цього способу схуднення є повна зміна свого звичного раціону харчування. Але не завжди людина хоче

схуднути повністю, можливо його метою є певна частина тіла. Саме тому безліч типів дієт дає можливість вибрати ту, яка підійде для вирішення проблеми [3].

Мета нашої роботи – поглибити знання щодо правильного використання деяких систем харчування та виявити особливості і порушення.

«Дієта Аткинса» обмежує вживання опрацьованих вуглеводів такі як солодощі, борошняні, злакові продукти. Дієта має три основні фази. У першій, стимулюючій фазі, яка триває 2-3 тижня, необхідно обмежувати вуглеводи до 14-20 раз щодня. Упродовж цього терміну організм звикає до нового способу життя, нормалізується обмін речовин, і навіть відбувається найбільш значиме зниження ваги – загалом від 2 до 6 кг, залежно від початкової маси тіла, і ступеня нормалізації обміну речовин. Пояснюється це тим, що за відсутності вуглеводів в організмі утворюються кетоніві тіла, де енергія береться ні з їжі, а з власних жирових відкладень. Завдяки харчуванню білкової і жирної їжі, жінки які сидять на цій дієті не відчувають голоду, тобто дієта проходить досить легко (беручи до уваги слабкості й запаморочення у перші дні, причиною якої є перебудова організму).

Потім настає інша фаза, коли можна кілька збільшити кількість вуглеводів. Ця фаза може тривати як завгодно довго, доки встановиться бажана вага. Остання фаза – підтримки. Рекомендується додати ще вуглеводів, але не за рахунок збільшення ваги та обсягів. Якщо вага почне повертатися, слід терміново скоротити вуглеводи, а якщо вага повертатиметься дуже швидко – треба повернутися до стимулюючої фази [2, 5].

«Дієта шести пелюсток». Ефективність пелюсткової дієти заснована на особливостях травної системи. Згідно з концепцією, роздільного харчування – білки в один день, вуглеводи – в інший, це і є запорукою позбавлення від зайвої ваги. Якщо продукти з різним вмістом вживати за одну трапезу, організм не зможе їх повністю переварити. І результат – поява жирових відкладень. При роздільному харчуванні продукти перетравлюються повністю. Печінка накопичує велику кількість речовин, які допомагають розщепленню різних продуктів. Однак якщо постійно вживати якийсь один з них, то організм починає їм пересичуватися, перестає сприймати цей продукт в якості джерела енергії. Ось чому і починається пошук інших джерел, перш за все – переробка вже наявних жирових відкладень. Саме особливостями роботи печінки і обумовлено швидке зниження маси тіла.

Дієта складається із пелюсток. Перша пелюстка – рибна монодієта. Рибна монодієта готує організм до подальших днів дієти «6 пелюсток», підтримує його за рахунок легко засвоюваного білка, але і принесе непогане зниження ваги через малу кількість калорій. Друга пелюстка – овочева монодієта. На зміну жирним корисним кислотам приходять не менш корисні рослинні вуглеводи. Овочеві вуглеводи приносять мало калорій, зате вимагають багато енергії для перетравлення. За рахунок цього знищуються жирові клітини. Третя пелюстка – куряча монодієта. За попередню овочеву добу організм витратив запас білка, тому білок, отриманий з куркою, піде на зміцнення м'язів, а не на жирові відкладення. Четверта пелюстка – злакова монодієта. Злакова їжа перетравлюється досить довго і досить важко. Тому під час четвертого дня, організм продовжує втрачати вагу, але, завдяки розумному чергуванню білків і вуглеводів, не втрачає при цьому здоров'я. П'ята пелюстка – сирна монодієта. Сир – дієтичний продукт, цей білок не перетворюється в глюкозу, а розщеплюється на амінокислоти, які так необхідні організму. Шоста пелюстка – фруктова монодієта. Фрукти містять у собі складні вуглеводи – полісахариди. Для того, щоб переварити ці речовини, організму потрібно багато сил і енергії [4].

«Харчування по Бреггу». Цей автор рекомендує дієти вегетаріанської спрямованості, у яких припускається і використовується пісне м'ясо разом із овочами. Проте Брегг ще є пристрасним пропагандистом лікувального голодування. Він рекомендує проводити повне голодування 1 раз на тиждень, що становить 52 дні, у рік. Але практика показує, що найменші порушення системи ведення голодування часто призводять до серйозних, зокрема і смертельних, наслідків [3, 5].

Аналізуючи сучасні системи харчування можна зробити деякі висновки, а саме: сучасні дієти, повністю виключають вуглеводи що може спричинити порушення концентрації уваги й уміння ясно мислити (дефіцит білків і вуглеводів); різке зниження ваги з допомогою води, протеїнів і вуглеводів викликає зневоднення, послаблює організм, прискорює процеси старіння; недолік в їжі жирів сприяє застою жовчі, що веде до утворення каменів у жовчному міхурі; після дієт, що виключатимуть

вуглеводи, збільшується зміст холестерину у крові, виникає проблеми із серцем, судинами, нирками; нерідкими є і ті випадки, коли жінки, намагаються досягти ідеальної ваги за допомогою тій чи іншій дієти, виникають серйозні зміни гормонального статусу, що несприятливо б'є по здоров'ю та самопочуттю й звісно зовнішнього вигляду.

За підсумками проведеної нами роботи хотілося б виділити таке. Багато є рекомендацій сучасних систем харчування, деякі з них оригінальні, деякі ні. Але, доведено, що 90 % людей, які сидять на різних дієтах з думкою скинути вагу, згодом набирають колишні кілограми. То й годі починати? Втім, це справа кожної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алифанова С. С. Валеологія : навчально-методичний посібник. Харків, 2003. 231 с.
2. Михайлов М. О. Культура харчування і душевного здоров'я сім'ї. Харків, 2017. 124 с.
3. Монтиньяк Р. О. Я їм, отже, я худну. Дніпро, 2017. 56 с.
4. Панін М. С. Окреме харчування для дорослих та дітей. Харків, 2016. 276 с.
5. Смолянський Б. Л. Найкращі системи оздоровлення. Київ, 2005. 156 с.

Дорохіна Ольга Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА КОНТРОЛЮ ОСІБ З НАДЛИШКОВОЮ ВАГОЮ

Ожиріння в Україні є однією з актуальних проблем в галузі охорони здоров'я. За глобальною оцінкою ВООЗ у 2016 році понад 1,9 мільярда дорослих старше 18 років мали надлишкову вагу. З них понад 650 мільйонів страждали ожирінням. За даними 2016 року 39 % дорослих старше 18 років (39 % чоловіків і 40 % жінок) мали надлишкову вагу. У 2016 році близько 13 % дорослого населення планети (11 % чоловіків і 15 % жінок) страждали ожирінням. З 1975 по 2016 рік кількість людей, які страждають ожирінням, у всьому світі зросла більш ніж втричі [1].

У клінічній практиці для діагностики застосовують:

- індекс маси тіла (ІМТ);
- сантиметрія;
- індекс талія / стегна (ІТС);
- індекс талія / зріст (ІТЗ);
- біоімпедансний аналізатор та ін.

Індекс маси тіла (ІМТ) – просте відношення маси тіла до росту, часто використовується для діагностики ожиріння і надмірної ваги у дорослих. Індекс розраховується як відношення маси тіла в кілограмах до квадрату зросту в метрах ($\text{кг} / \text{м}^2$).

Згідно ВООЗ діагноз «надмірна вага» або «ожиріння» у дорослих ставиться в наступних випадках:

- ІМТ більше або дорівнює 25 – надмірна вага;
- ІМТ: 30–34,9 – ожиріння I ст.;
- ІМТ: 35–39,9 – ожиріння II ст.;
- ІМТ: 40 і більше – ожиріння III ст.

ІМТ є найбільш зручним критерієм оцінки рівня ожиріння і надмірної ваги в популяції, оскільки він однаковий для обох статей і для всіх вікових категорій дорослих.

Менші показники ІМТ говорять про наступний стан:

- ІМТ: 18,4 і менше – дефіцит маси тіла;
- ІМТ: 18,5–24,9 – нормальна маса тіла.

Однак ІМТ слід вважати приблизним критерієм, тому що у різних людей він може відповідати різного ступеня повноти.

Підвищений ІМТ є одним з основних факторів ризику таких неінфекційних захворювань, як:

- серцево-судинні захворювання (головним чином, хвороби серця та інсульт), які в 2012 році були головною причиною смерті;
- діабет;
- порушення опорно-рухової системи (особливо остеоартрит – вкрай інвалідизуюче дегенеративне захворювання суглобів);
- деякі онкологічні захворювання (в т.ч. рак ендометрія, молочної залози, яєчника, передміхурової залози, печінки, жовчного міхура, нирки і товстої кишки).

Ризик цих неінфекційних захворювань зростає в міру збільшення ІМТ тому контроль показника ІМТ має велике значення. ІМТ являється простим способом діагностики надлишкової ваги та ожиріння, який в подальшому можна використовувати як спосіб контролю. Самоконтроль пацієнта за своїм станом за допомогою ІМТ є найдоцільнішим, бо спосіб вимірювання ІМТ не має складнощів і одночасно рекомендований і у клінічній практиці.

Сантиметрія. Метод, який можна використовувати в цілях контролю поточного до минулого стану. Також може використовуватися для самоконтролю, але слід пам'ятати, що цей метод не відображає повної картини. Цей метод доцільніше використовувати в сукупності показників.

Індекс талія / стегна (ІТС). Індекс талія-окружність стегон. WHR (waist-hip ratio) – співвідношення об'єму талії до об'єму стегон, Всесвітня організація охорони здоров'я вважає ожирінням показники від 0,9 і вище – для чоловіків, і 0,85 – для жінок. Наприклад, жінка з талією в 86,4 см і стегнами в 101,6 см має співвідношення талії до стегон 0,85. Цей метод діагностики може доповнювати данні метода ІМТ, та використовуватися для контролю та самоконтролю, так як не являється важким в виконанні.

Індекс талія / зріст (ІТЗ). Співвідношення талії до зростання обчислюється шляхом ділення об'єму талії або розміру талії на зростання. Дані використовуються для оцінки вмісту жиру в організмі людини.

Метод за допомогою якого діагностують надмірну вагу з урахуванням росту людини, так як показники талії можуть бути однакові при різному зрості показують різні результати.

Біоімпедансний аналізатор. Аналізатор, за допомогою якого можливе відстеження більших показників в тілі, які в подальшому зможуть указувати на позитивний чи негативний впливи терапії. Аналізатори найчастіше вимірюють такі показники як вага загальна, вага м'язів, відсоток рідини в організмі, вага кісткової тканини, вісцеральний показник жиру. Цей метод поширюється на більші показники й аналізу організму. Прекрасний метод для контролю стану людини протягом терапії. Але має обмеження для самодіагностики, так як проведення даного аналізу необхідно наявність професійного аналізатора.

Проаналізувавши дослідження бачимо, що діагностика займає важливе місце в корекції та контролі надлишкової ваги та ожиріння. Програма авторів Dymrna Gallagher, Steven B. Heymsfield, Moonseong Heo, Susan A. Jebb, Peter R. Murgatroyd, Yoichi Sakamoto [2] використовували в своїй дослідницькій роботі показник ІМТ з іншими показниками, та показали взаємозв'язок відсотку жиру в тілі з ІМТ. Та виявили вплив в залежності від етнічної приналежності та місця дослідження.

Після аналізу доступних методів діагностики та контролю осіб з надлишковою вагою, та досліджень на дану тему бачимо, що можливе використання декількох методів в залежності від особи з якою проводиться терапія. Згідно досліджень діагностика то контроль має велику важливість за показниками які вказують на ризик зростання неінфекційних захворювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальна інформаційна база BOO3 (WHO Global Infobase) World Health Organization. URL: www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight (дата звернення: 20.04.2020).

2. Dymyna Gallagher, Steven B. Heymsfield, Moonseong Heo, Susan A. Jebb, Peter R. Murgatroyd, Yoichi Sakamoto. Healthy percentage body fat ranges: an approach for developing guidelines based on body mass index. *The American Journal of Clinical Nutrition*. 2000. Vol. 72. P. 694–701.

Іванова Анна Сергіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергій М. О.,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СПОРТИВНИХ ТРЕНУВАНЬ ПРИ ДЦП ТА ПОРУШЕННЯХ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Неодноразово доведено, що спорт є одним з найбільш ефективних засобів соціальної та фізичної адаптації осіб з інвалідністю. Фізичні вправи мають великі можливості для корекції і вдосконалення моторики осіб з інвалідністю. Різноманітність видів спорту, варіативність вправ дозволяють відбирати найбільш доцільні з них для кожного конкретного випадку [1].

В цілому, технічну підготовку спортсменів з пошкодженнями опорно-рухового апарату варто спрямовувати не лише на оволодіння технікою змагальної діяльності, а й на оволодіння необхідними моторними компенсаціями. В технічній підготовці спортсменів з інвалідністю з пошкодженням опорно-рухового апарату необхідно враховувати їх нозологічні та індивідуальні особливості: обмежений руховий потенціал; специфічний емоційний фон, високу емоційну вартість кожного виду роботи; складність (або неможливість) відтворення раціональної, з точки зору досягнення найвищого спортивного результату, техніки вправи через дефекти опорно-рухового апарату; складність поєднання оволодіння новими спортивними вправами з управлінням засобами пересування тощо.

Серед вправ-тестів, що застосовуються в корекційно-реабілітаційній програмі для визначення рівня фізичної підготовленості спортсменів з інвалідністю з пошкодженнями опорно-рухового апарату варто виділити: підтягування на низькій перекладині; згинання-розгинання рук в упорі лежачи на стегнах; жим штанги в положенні лежачи на спині; плавання на 50 м; метання набивного м'яча вагою 1 кг на дальність; піднімання тулуба із положення лежачи; метання тенісного м'яча в ціль з різної відстані; слалом на візках 45 м; їзда на візках 400-1500 м [2].

Велику групу спортсменів з інвалідністю складають особи, хворі на ДЦП. Терміном «церебральний параліч» («наслідки церебрального паралічу», «дитячий церебральний параліч», «наслідки дитячого церебрального паралічу», «ДЦП», «ЦП») об'єднуються симптоми, які виникають у результаті пошкоджень головного мозку на ранніх етапах онтогенезу і проявляються у неспроможності зберігати нормальну позу і виконувати свідомі рухи. Рухові порушення (паралічі, парези, порушення координації) можуть поєднуватися зі змінами психіки, мови, зору, слуху, розладами чуттєвості. Церебральний параліч являє собою стани з непрогресуючим протіканням [4].

Провідними критеріями оцінки стану пацієнтів з ЦП є стан рухових, мовних, інтелектуальних функцій. Тому при визначенні основного діагнозу виділяють три основні синдроми – рухових порушень; порушень інтелекту; мовних розладів. Їх характеристика дає можливість індивідуалізувати програму і напрямок реабілітації.

Першим кроком у проведенні спортивних занять є формування вміння контролювати позу і рух, тонус м'язів. Враховуючи, що для різних форм церебрального паралічу характерним є збільшення або зменшення тону м'язів, необхідно намагатися його нормалізувати [6].

Щоб зменшити тонус м'язів при ЦП користуються методами стримування. Стимування полягає у виборі оптимальних вихідних положень при виконанні фізичних вправ. Оптимальним вважається вихідне положення, що не викликає патологічних рефлексів. Наприклад, при виконанні вправ з

вихідного положення лежачи на спині доцільно підкладати під голову подушку, бо пряме положення тіла може призвести до випростування. Для зниження тонуусу м'язів використовують вправи, що сприяють розслабленню: широкі обертові рухи, коливальні рухи, вправи на розтягування.

У зв'язку з тим, що у хворих з ЦП, на підставі рухових патологій, формується невірне орієнтування в просторі, визначення відстані, форми руху, що вивчається, тренування має бути спрямоване на розвиток спеціалізованих відчуттів (простору, відстані, предмету тощо). Особливим розділом тренування спортсменів з ЦП є розвиток рівноваги [3; 4].

Обов'язковою умовою занять спортом є індивідуальний підхід до спортсмена з інвалідністю. Враховуючи форму захворювання, збережені рухові можливості, в процесі занять мають бути вирішені спеціальні завдання: оволодіння руховими діями; розвиток необхідних рухових якостей: гнучкості, сили основних груп м'язів, загальної витривалості, спритності, здатності до рівноваги, швидкості; створення передумов до майбутньої поглибленої спортивної підготовки [3; 7].

Для ефективного вирішення завдань спортивної підготовки спортсменів з інвалідністю з ЦП доцільно будувати її виходячи з двох етапів.

Перший етап – підготовка за корекційно-реабілітаційною програмою, що дозволяє адаптувати організм до навантажень, створити базу для формування специфічних рухових якостей, здійснити адекватний вибір спортивної спеціалізації.

Другий етап – спеціалізоване тренування в обраному виді спорту. Структура цього етапу практично не відрізняється від структури підготовки в олімпійському спорті. Відповідно, система підготовки спортсменів з інвалідністю складається зі змагань, тренувань і відновлення. В свою чергу, в тренуванні вирішуються завдання фізичної, технічної, тактичної, психічної, теоретичної та інтегральної підготовки [2; 3; 4].

Базовими видами спорту для спортсменів з різними видами порушень опорно-рухового апарату є види спорту, що мають загальний вплив на організм, максимально сприяють відновленню втрачених функцій, реалізації завдань та мають можливість для суворої регламентації навантаження. До таких видів спорту слід віднести плавання, атлетичну гімнастику, ігрові види, зокрема, настільний теніс [5].

Заняття плаванням для спортсменів з порушенням функцій опорно-рухового апарату мають такі переваги: загартування організму; розвантаження хребта (що дуже важко здійснюється у звичайних умовах); профілактика атрофії паралізованих м'язів; збільшення м'язової сили робочих органів; включення у роботу тих груп м'язів, які ще не спроможні працювати у звичайних умовах; покращання координації рухів тощо.

Плавання примушує неповносправного самостійно вдягатись і роздягатись, приймати душ, переміщатись із візка в басейн та у зворотньому напрямі, що є дуже важливим для розвитку у інваліда самостійності і незалежності у щоденному житті [2; 6; 7].

Атлетична гімнастика спортсменів полягає, зокрема, у розвитку двох необхідних рухових якостей – сили та витривалості, що забезпечують необхідний рівень володіння технікою пересування у візках.

Провідними засобами розвитку сили є вправи з обтяженнями, витривалості – їзда у візках, а, враховуючи необхідність розвитку силової витривалості – доцільно використовувати вправи з обтяженнями, що виконуються тривалий час [6]. Крім цього, доцільно використовувати підняття штанги з оптимальною вагою, яку постійно збільшувати, а також збільшувати кількість підходів до снаряду.

Вправи на розвиток різних силових здібностей виконуються з різних вихідних положень: сидячи у візку; лежачи на спині; в упорі лежачи (якщо дозволяє рівень пошкодження); сидячи і лежачи на гімнастичній лаві (тренажері).

Після повного обстеження, тестування, необхідної корекційно-реабілітаційної підготовки спортсмен з інвалідністю може переходити до систематичного тренування у конкретному виді спорту [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бріскін Ю. А., Передерій А. В. Вступ до теорії спорту інвалідів : навч. посіб. для студ. ВНЗ фіз. вих. і с. Львів : «Апріорі», 2008. 68 с.

2. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів : підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту. Київ : Олімпійська література, 2006. 263 с.
3. Бріскін Ю. А. Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади : навчальний посібник. Львів : «Ахіл», 2003. 128 с.
4. Мерзликіна О. А. Корекція фізичних вад підлітків 15-17 років з церебральним паралічем засобами фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02. Львів, 2002. 20 с.
5. Бріскін Ю. А., Передерій А. В. Класифікаційні стратегії Паралімпійського спорту. *Оздоровча і спортивна робота з неповносправними / за заг. ред. Ю. Бріскіна, М. Линця, Е. Боляха, Ю. Мігасевича.* Львів : Видавець Тарас Сорока, 2004. С. 22–29.
6. Григоренко В. Г. Диференційно-інтегральний підхід в організації педагогічної системи корекції рухової сфери інвалідів з порушеннями функцій спинного мозку. *Фізична культура і спорт інвалідів : тези доповідей 1-ї Всесоюзної наукової конференції.* Одеса, 1989.
7. Соболевський В. І. Етико-деонтологічні аспекти фізкультурно-оздоровчої роботи серед інвалідів. *Теорія і практика фізичної культури.* 1990. № 1. С. 48–50.

Іванова Анна Сергіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Баришок Т. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СЕНСОРНО-ІНТЕГРОВАНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

Синдром Дауна (трисомія за 21 хромосомою) – генетична аномалія, яку спричинює присутність додаткової хромосоми у 21 парі. Синдром Дауна є хромосомною аномалією, якій притаманна додаткова хромосома 21 – цілковита (трисомія 21) або часткова (внаслідок транслокації). Такі діти мають 47 хромосом у каріотипі замість звичних 46. Їм притаманна характерна зовнішність, підвищена можливість появи певного спектра захворювань (наприклад вроджених вад серцево-судинної системи, набутих вад сенсорної системи, тощо), певна розумова відсталість, яка спричинює повільніший розумовий розвиток на фоні здорових особин та гіршу соціальну адаптацію [8].

Люди з синдромом Дауна часто намагаються обробити інформацію з навколишнього середовища, включаючи такі речі, як запах, дотик і рух. Це відомо як дисфункція сенсорної інтеграції. Метою сенсорно-інтегрованої терапії є зміна того, як мозок інтерпретує навколишнє середовище через рецептори всіх відчуттів (дотик, вестибулярний апарат, відчуття тіла або пропріоцепція, нюх, зір, слух, смак), потім організовує їх і інтерпретує так, щоб вони могли бути використані в цілеспрямованій діяльності [7].

Терапія сенсорної інтеграції включає в себе широкий спектр дій і обладнання, таких як обтяжені жилети, щітки, гойдалки, м'ячі, саморобні смуги перешкод [10]. Всі ці елементи використовуються для того, щоб забезпечити деяку форму сенсорної стимуляції. Ця інтерактивна терапія підвищує концентрацію уваги, знижує руйнівну поведінку і покращує функціональні завдання, такі як читання, письмо і мова.

При виникненні порушень обробки сенсорних сигналів з'являються дисфункції в моторному, пізнавальному розвитку, а також в поведінкових характеристиках дитини [7].

Метою сенсорно-інтегрованої терапії є посилення, балансування і розвиток обробки сенсорних стимулів центральною нервовою системою.

Дитина поступово вчиться інтерпретувати сенсорні відгуки і адаптуватися на нових і нових, більш досконалих рівнях. Комплекс вправ з сенсорної інтеграції створюється на основі сенсорної діагностики індивідуально для кожного пацієнта [9].

Снюзелен терапія (Snoezelen) – сучасна психокорекційна методика, мета якої сприяти розвитку пізнавальної сфери шляхом задіяння всіх сенсорних системи у стані глибокого розслаблення клієнта. Терапія рекомендована клієнтам всіх вікових категорій.

Снюзелен терапія може проводитися у рамках реабілітаційних, медичних та навчальних закладів. Снюзелен терапія сприяє досягненню істотних результатів у покращенні обробки сенсорної інформації при синдромі Дауна. Активізує внутрішні механізми саморегуляції, знижує прояви психоемоційного напруження [2].

Останнім часом фізичні терапевти стали більш активно брати участь в лікуванні сенсорних проблем при синдромі Дауна. Сенсорні проблеми можуть впливати на рухову активність, сенсорна інтеграція може поліпшити практику фізичних терапевтів, особливо при роботі з дітьми. Фізична терапія є однією з основних складових раннього втручання. Робота фізичних терапевтів має бути скерована на оволодіння рухових навичок, розвиток рівноваги та координації в різноманітних положеннях. Навички великої моторики складають фундамент, базу для формування дрібних рухів, сприяють оволодінню навичкам самообслуговування, які в подальшому відіграють важливу роль у адаптації дитини [6].

Така допомога повинна забезпечити максимальну реалізацію можливостей малюка, попередити виникнення вторинних порушень:

- м'язова гіпотонія (зниження м'язового тону);
- гіпермобільність суглобів;
- порушена координація рухів;
- порушення глибокої пропріоцептивної та вестибулярної чутливості;
- атлантовісьова нестабільність;
- вроджені вади серця [1].

Терапія сенсорної інтеграції може бути корисною в роботі ерготерапевта. Ерготерапевти стурбовані тим, як людям вдається робити значимі дії і можуть допомогти, надаючи обладнання, яке в кінцевому підсумку спрямоване на сприяння незалежності. Фахівці з ерготерапії працюють з людьми з синдромом Дауна, щоб допомогти їм оволодіти навичками незалежності, такими як годування і одягання, дрібна і груба моторика, успішність в школі, а також ігри та дозвілля [3].

Ерготерапевти направляють людей з синдромом Дауна та їх сім'ї, щоб допомогти їм розкрити свій потенціал протягом усього життя. Втручання ерготерапевта має починатися відразу після встановлення діагнозу синдрому Дауна і тривати протягом усього життя людини.

У дитинстві фахівці з ерготерапії можуть допомогти матерям, чий діти мають проблеми з харчуванням через слабкі м'язів щік, мови і губ. У ранньому дитинстві терапія може бути спрямована на оволодіння руховими навичками для самостійності, з упором на низький м'язовий тонус, слабкі зв'язки в суглобах, а також на порушення зору і слуху [5].

Додавання сенсорної інтеграційної терапії до конкретних занять з фізичної терапії і ерготерапії рекомендується для поліпшення загальної рухової координації і контролю сенсорних органів, тому цей запропонований підхід можна використовувати в якості вибіркового вибору для розвитку загальних рухових функцій і стимуляції сенсорної інтеграції при синдромі Дауна [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Almeida AMP; Ramos F M S: Collaborative networked framework for the rehabilitation of children with Down's syndrome. *Proc.3rd Intl Conf. Disability, Virtual Reality & Assoc. Tech.* 2000. Iss. 16. P. 191–196.
2. Aukstakalnis S, Blatner D. F., Roth S. Siliconmirage: the art and science of virtual reality. *Amazon Peachpit Pr.* 1992. Iss. 30. P. 112–120.
3. Bruni M. Topics in down syndrome Fine motor skills in children with down syndrome : a guide for parents and professionals. Maryland, 1998. Iss. 45. P. 68–73.
4. Bruni M., Cameron D., Dua S., Noy S. Reported sensory processing of children with down syndrome. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics.* 2010. Iss. 30 (4). P. 280–293.

5. Daunhauer L. A. & Fidler D. J. The down syndrome behavioral phenotype: Implications for practice and research in occupational therapy. *Occupational Therapy in Health Care*. 2011. Iss. 25 (1). P. 7–25.
6. Kelly G. Vestibular Stimulation as a Form of Therapy. *Physiotherapy*. 1989. Iss. 75. P. 136–140.
7. Smith J., Fristad M. A systematic review of sensory integration training interventions for children with Down syndrome. *Sage Journals*. 2015. Iss. 5. P. 10–14.
8. Stene J., Stene J. Statistical methods for detecting a moderate paternal age effect on incidence of disorder when a maternal one is present. *Annals of Human Genetics Lond*. 1977. Iss. 40. P. 343–353.
9. Wuang Y. P., Chiang C. S., Su C. Y., Wang C. Effectiveness of virtual reality using Wii gaming technology in children with Down syndrome. *Res Dev Disabil*. 2011. Iss, 32. P. 312–321.
10. Zimmer M., Desch L. Sensory integration therapies for children with developmental and behavioural disorders. *Paediatrics*. 2012. Iss. 129. P. 1186–1189. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22641765>.

Іванченко Віолета Ігорівна,
студентка 4 курсу спеціальності Психологія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Індиченко Л. С.,**
викладач,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ФІЗИЧНОЮ ТА РОЗУМОВОЮ АКТИВНІСТЮ

Фізична активність, заняття спортом – це одне з головних складових здорового способу життя. Фізичні вправи розвивають силу, витривалість організму, а також впливає на розумову діяльність людини. Вони сприяють розвитку психофізіологічних властивостей особистості [5].

Розумова активність – це діяльність людини по перетворенню сформованої в його свідомості концептуальної моделі дійсності шляхом створення нових понять, суджень, умовиводів, а на їх основі – гіпотез і теорій. Результат даного процесу – наукові і духовні цінності або рішення, які за допомогою керівних впливів на знаряддя праці використовуються для задоволення суспільних або особистих потреб. Розумова діяльність виступає в різних формах, які залежать від виду концептуальної моделі і цілей, які стоять перед людиною (ці умови визначають специфіку розумової діяльності) [3, с. 190].

Оцінка людиною себе як суб'єкта розумової праці, мотивів діяльності, значущості мети і самого процесу діяльності становить емоційну складову розумової праці. Ефективність його визначається рівнем знань і можливістю їх здійснити, здібностями людини і його вольовими характеристиками. При високій напруженості розумової діяльності, особливо якщо вона пов'язана з дефіцитом часу, можуть виникати явища розумової блокади (тимчасове гальмування процесу розумової праці) [2], які оберігають функціональні системи центральної нервової системи від роз'єднання.

Ще зі шкільних років на заняттях з фізичної культури дітям вкладають знання про користь фізичних вправ, безпечної і раціональної методики виконання вправ, відбувається розвиток координації та загальнофізичної підготовки, що безсумнівно є важливою складовою в період росту і розвитку організму особистості. Подальше використання і розвиток отриманих навичок і умінь безумовно позитивно позначається на житті і трудовій діяльності людей. Але також не варто забувати про вплив фізичної праці на розумовий розвиток.

Регулярні заняття спортом дозволяють боротися з постійним нервово-психічним перенапруженням, яке провокує зниження працездатності і посидючості, підвищується концентрація уваги [1, с. 3]

Останні роки зростає увага до використання засобів фізичного виховання для вдосконалення навчальної праці студентів, але багато чого ще залишається нереалізованим. Проблемним питанням є кошти фізичної культури, які безпосередньо впливають на функціональний стан головного мозку при напруженій розумовій діяльності.

Зміна розумової працездатності і сенсомоторики студентів під впливом занять фізичними вправами залежить від часу їх проведення в режимі навчального дня. Заняття з 8 до 10 і з 12 до 14 год

більшою мірою сприяють підвищенню розумової працездатності, швидкості сенсомоторних рухів, а координація мікрорухів при цьому знижується.

Студентські будні, які зобов'язують до тривалого знаходження тіла в одному положенні, що стримують м'язи в певній позиції, не дотримання режиму сну і відпочинку, призводить до перевтоми і навіть виснаження нервової системи, і як результат: розумового потенціалу. У даній ситуації необхідна зміна виду діяльності. При тривалій розумовій роботі бажаний активний відпочинок.

Слід зазначити, що на даний період часу ми точно можемо констатувати факт, що: будь-яка фізична активність впливає не тільки на м'язову масу, але і розвиває значну кількість ділянок нервової системи. Сигнали, що виникають в працюючих м'язах, мають стимулюючий вплив на центральну нервову систему, і весь цей процес сприятливо позначається на розвитку і функціях головного мозку, а це позитивно впливає на розумову працездатність. Крім цього, в процесі цієї діяльності беруть участь дихальна, серцево-судинна, ендокринна, травна системи та ін.

Для нормального функціонування головного мозку необхідно щоб до нього постійно надходили імпульси, що генерують в різних системах організму. Більшість імпульсів має надходити від м'язів, так як м'язова маса складає більшу частину маси організму. Будь-яка робота м'язів породжує потік нервових імпульсів, які збагачують мозок своїм впливом, підтримуючи його в робочому стані. У свою чергу розумова активність підсилює електричну активність м'язів, яку можна помітити у вигляді напруги скелетної мускулатури (напружене, зосереджене обличчя, несвідоме скорочення м'язів). Все це відбувається через те, що імпульси, які йдуть від напружених м'язів в центральну нервову систему, стимулюють головний мозок, тим самим підтримуючи його в тонусі. А довга розумова робота викликає звикання до дратівливих процесів, призводить до зниження працездатності, гальмування, оскільки кора головного мозку більше не в змозі впоратися з нервовим збудженням, і воно поширюється по всій мускулатурі. Позбавитися від зайвої напруги, допоможуть фізичні вправи або будь-які активні рухи [4].

Відомо, що студенти першого курсу більш схильні до стресу і перевтоми. Це пов'язано з періодом адаптації до університетського життя [5, с. 76]. Тому для них неодмінно важливість грають заняття з фізичного виховання, які сприяють до емоційного, фізичного та розумового розвантаження організму. Також відмінною профілактикою будуть самостійні заняття фізичними вправами, відвідування різних спортивних секцій. Щоденне фізичне навантаження сприятливо впливає на тонус м'язів, кровообіг і, як наслідок, підвищення показників розумової діяльності і успіх в навчанні.

Величезний вплив не тільки на організм, але і на психічну діяльність надають різні фізичні вправи, необхідно знати, з якою проблемою психологічного характеру ми стикаємося. На першому місці по ефективності психологічної розрядки вже довгі роки стоїть бокс, що дозволяє випустити агресію. Велосипед сприяє концентрації енергії. Для виплеску емоцій відмінно підійдуть танці, а для розслаблення – плавання.

З самостійних занять фізичними вправами протягом дня: зарядка, пробіжки на свіжому повітрі, комплекс вправ на всі групи м'язів, ходьба т.д. Все це приносить користь нашому організму, покращує кровообіг і газообмін, підвищує тонус м'язів, тим самим позитивно впливаючи на розумову, психічну і емоційну стійкість [1].

Спираючись на дані сучасної психології та анатомії і результати, отримані в ході узагальнення і аналізу існуючого досвіду [3], ми приходимо до висновку: регулярна фізична активність в період з дитячого до юнацького віку дозволяє знайти силу і витривалість, сприяє формуванню здорових кісток і м'язів, допомагає контролювати вагу, знижує тривожність і стрес (з яким найчастіше стикаються студенти), і дає можливість для розвитку адекватної самооцінки за рахунок свого зовнішнього вигляду і фізичної форми [2, с. 46].

Глибокий розгляд різних аспектів в теорії і практики, дозволяє зробити наступний висновок: заняття фізичною культурою надають ефект позитивного впливу на зміну розумової працездатності і сенсомоторики у студентів різних факультетів: більше на студентів 1 курсу, менше на студентів 2 і 3 курсу. Це говорить про те, що першокурсники більше схильні до стомлення в процесі занять в умовах адаптації до навчання. Тому для них заняття з фізичного виховання особливо важливі. Ранкова зарядка, прогулянка або пробіжка на свіжому повітрі – всі ці дії сприятливо впливають на організм людини, підвищують тонус м'язів, покращують кровообіг і газообмін організму. Завдяки цьому можна

зробити остаточний висновок: фізичні вправи роблять значущий вплив на діяльність людини. Вони сприяють розвитку психічних функцій і процесів (пам'яті, уваги, мислення, сприйняття, вольових якостей), а також забезпечують стійкість розумової працездатності, яка необхідна для кожної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусова А. Д., Тамаева И. А. Социально-психологические проблемы адаптации студентов. *Современные исследования социальных проблем*. 2017. Т. 8. № 8–2. С. 165–169.
2. Кузнецов О. Ю., Петрова Г. С. Физиологические основы стимуляции активности интеллектуальной деятельности студентов средствами физического воспитания. *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки*. Вып. 1. 2013. С. 357–362.
3. Мусина С. В., Егорычева Е. В., Татарников М. К. Влияние физкультурно-спортивной деятельности на учебу студентов в ВУЗе и её связь с профессиональным становлением. *Международный журнал экспериментального образования*. 2010. № 2. С. 60–61.
4. Никонова Н. С., Шлемова М. В., Чернышева И. В., Егорычева Е. В. Взаимосвязь между умственной работоспособностью подростков и занятиями физической культурой. *Международный студенческий научный вестник*. URL : www.eduherald.ru/ru/article/view?id=13819 (дата звернення (22.04.2020)).
5. Решетников Н. В., Кислицын Ю. Л. Физическая культура студента : учеб. для СПО. 8-е изд., стер. Москва : Академия, 2008. 176 с.

Ільченко Нікіта Олегович,

студент 4 курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Стан здоров'я людини пов'язаний з високою руховою активністю. Сучасний розвиток технологій, урбанізація, механізація праці та наявність особистого транспорту полегшує наше повсякденне життя та побутові умови, але, на жаль, позбавляє наш організм оптимальних м'язових навантажень та знижує рухову активність населення. Тільки за умови регулярних м'язових навантажень може відбуватися повноцінний розвиток і функціонування регулюючих систем та організму в цілому. Рухова активність людини сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, є одним із важливих та ефективних засобів профілактики захворювань і гармонійного розвитку особистості [2].

У контексті даного питання вагомим є те, що існує значна кількість наукових і методичних праць, де розглядається дане питання сучасними дослідниками, а саме: О. Артюшенко, О. Вацеба, Г. Васлюк, Л. Волков, М. Герцик, В. Горащук, Л. Гурман (здоров'язберігаючі технології та рухова активність); Л. Іванова, Л. Сущенко (оздоровчі технології та медико-біологічні проблеми фізичного виховання); О. Власенко, Ю. Фурман (особливості біохімічних перетворень в організмі при м'язовій діяльності) та інші.

Мета та методи дослідження. Проаналізувати функціональні та структурні зміни в організмі людини під час рухової активності та в умовах її недостатньої кількості.

Необхідно зауважити, що поряд з нераціональною організацією режиму харчування, однією з важливих причин передчасного старіння і порушення нормальної функціонування організму є недостатня рухова активність. Встановлено, що малорухливий спосіб життя призводить до змін стану серцево-судинної системи, порушення якої викликає розлади організму [1]. Недостатня рухова активність певною мірою обумовлена сучасним способом життя, автоматизацією виробництва. Через це і виникає необхідність у пошуку найбільш раціональних фізіологічних методів боротьби з нестачею рухової активності.

Вона стимулює ріст і розвиток усіх систем органів організму. Зазначене вище дозволяє дійти висновку про теоретичне і практичне значення даної проблеми. Виявлено, що протягом життя рухова активність людини має різне значення. В дитячому віці вона сприяє нормальному росту і розвитку організму, найбільш повній реалізації генетичного потенціалу, підвищує опірність захворюванням. Саме в цей період зросту організм найбільш чутливий до впливу несприятливих факторів навколишнього середовища, в тому числі і до обмеження рухової активності.

Вченими обґрунтовано, що протягом життя людини рухова активність має не однаковий вплив на процес життєдіяльності організму. У дитячому віці вона визначає нормальне зростання і розвиток організму як найповнішу реалізацію спадкового потенціалу та підвищує імунітет. У літньому віці рухова активність при оптимальних регулярних фізичних навантаженнях надає позитивний ефект, який проявляється, перш за все, в економізації та стимуляції функцій організму [2].

Таким чином, фізична активність є складовою частиною здорового способу життя. Вона трактується як діяльність індивідуума, спрямована на досягнення фізичної досконалості, і характеризується конкретними якісними і кількісними показниками.

Поняття «фізична активність» в більшій мірі відображує соціально мотивоване відношення людини до фізичної культури. Мета фізичної освіти відбивається також на досягненнях певного рівня фізичної активності. На думку вчених [2; 3; 4], фізична активність людини є головною складовою формування фізичної культури особистості.

Висновки. Отже, спосіб життя займає провідне місце в збереженні здоров'я. Змінюючи спосіб життя, людина сама може впливати на свій функціональний стан. Раціональна рухова активність, відсутність шкідливих звичок, нормальне харчування, загартовування, правильне поєднання праці і відпочинку, дотримання гігієни, профілактика стресу належать до чинників здорового способу життя. Здоровий спосіб життя є і формою, і способом повсякденної життєдіяльності людини, які сприяють вдосконаленню резервних можливостей організму, успішному виконанню соціальних і професійних функцій, мають важливе значення у профілактиці найбільш поширених захворювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апанасенко Г. Л., Попова Л. А. Индивидуальное здоровье : теория и практика. Введение в теорию индивидуального здоровья. Киев : Медкнига, 2011. 107 с.
2. Андрєєва О. В. Теоретико-методологічні засади рекреаційної діяльності різних груп населення. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2015. № 2. С. 7–16.
3. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
4. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Олімпійська література, 2010. 24 с.

Кіргетов Данііл Романович,
студент 4 курсу спеціальності Фізика та астрономія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартинова Н. П.,**
доцент кафедри фізичного виховання,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ

Переважаюча кількість українців не дотримуються здорового способу життя. Вираз «не дотримуються здорового способу життя» має на увазі паління, регулярне або періодичне вживання алкоголю, малорухливий спосіб життя, небалансоване харчування, тощо. Згідно з [1], основною причиною нехтування здоровим способом життя – є нестача мотивації, яка грає важливу роль у

поведінці людини. Мотив – рушійна сила, що спонукає людину до дії, вчинку, діяльності. Будучи рушійною силою, він додає поведінці людини певний напрямок і змушує діяти – саме так, а не інакше. З проблемою мотивації людина постійно зіштовхується у повсякденному житті, хоча не завжди усвідомлює це. Мотив не тільки визначає її поведінку, але певною мірою обумовлює кінцевий результат діяльності. Вмотивована людина більш ефективно реалізує свою справу, а головне вона здатна на максимальну віддачу своїх духовних і фізичних сил, якщо цього вимагає досягнення поставленої мети. Намагаючись пояснити те, що детермінує поведінку людей, ми дуже часто піддаємося спокусі звести все до явищ, які лежать на поверхні. Бажання чи небажання, яке переживає людина, автоматично ототожнюються з мотивом [1].

В. Биченко, О. Онопрієнко та О. Онопрієнко на прикладі студентів, провівши опитування, розділили їх на чотири типи:

Перший тип – активно-діяльнісний, що характеризується високим рівнем мотивації щодо покращення здоров'я і здорового способу життя.

Другий тип – раціонально-орієнтований, якому притаманний невисокий рівень мотивації на покращення здоров'я і здорового способу життя.

Третій – індиферентний тип, що відзначається низькою мотивацією.

Четвертий – пасивний тип, який характеризується відсутністю мотивації до покращення здоров'я і здорового способу життя [1].

До кожного з цих типів необхідно застосовувати окремий підхід для підвищення рівня мотивації. Також авторами статті спостерігалось розділення груп по статевому признаку: «На питання «Яким додатковим заняттям оздоровчої спрямованості Ви віддаєте перевагу?» то тут відбувається чіткий поділ мотивів. Хлопці віддають перевагу спортивним іграм, дівчата – нетрадиційним видам фізичних вправ (фітнес, шейпінг, аеробіка, йога)» [1, с. 33].

В умовах постійного збільшення обсягу інформації і пов'язаної з цим інтенсифікацією учбової праці, оволодіння професійними знаннями й уміннями вимагають від студента все більш раціонального витрачання вільного часу для зняття розумової втоми і зміцнення здоров'я. Потрібно не тільки підтримувати, але і систематично покращувати загальну і особливо розумову працездатність, що можливо тільки при отриманні оптимального фізичного навантаження. Регулярні заняття фізичними вправами підвищують опір організму до різних факторів зовнішнього середовища, в тому числі і негативних.

Ранкова гімнастика є однією з форм організації занять фізичними вправами гігієнічної спрямованості. Її основне завдання – розбудити і підготувати організм до життєдіяльності протягом навчального або трудового дня. В той же час, ранкова гімнастика є одним з компонентів добової рухової активності. З усіх форм організації самостійних занять фізичними вправами ранкова гімнастика найменш складна, але досить ефективна, вона мобілізує вегетативні функції організму, підвищує працездатність центральної нервової системи, створює певний емоційний фон. Щоденне проведення ранкової гімнастики здатне значно поліпшити самопочуття людини, поліпшити працездатність і, головне, доступне практично всім групам населення. Можливість щоденного виконання комплексу ранкової гімнастики дозволяє підвищити рівень добової рухової активності і знизити її дефіцит [2].

Дефіцит рухової активності та переїдання є причиною виникнення надмірної ваги та ожиріння, що є найбільш розповсюдженим захворюванням, що передбачає порушення обміну речовин, як у економічно розвинених країнах світу так і в Україні. У дорослих людей з цією патологією виникає жирова інфільтрація печінки та інших органів, що значно порушує їх функцію. Збільшується статичне навантаження на суглоби нижніх кінцівок, що провокує розвиток артритів та артрозів. Внаслідок зменшення екскурсії діафрагми погіршується газообмін тканин та виникає ядуха при помірному фізичному навантаженні.

Ю. Корж та С. Картавенко стверджують, що консервативне лікування ожиріння є тривалим процесом та може бути успішним за умови якщо лікування буде проводиться комплексно і поєднає в собі збалансоване харчування, регулярні фізичні навантаження, прийом лікарських засобів тощо. Але і в разі позитивного результату залишається ймовірність того, що вага починає збільшуватися, якщо пацієнт порушує запропонований реабілітологами алгоритм лікування [3].

Основним принципом лікування ожиріння є дієта з пониженим вмістом жирів та вуглеводів, проте повноцінна відносно вмісту білка, вітамінів, тобто дієта має бути обов'язково субкалорійною. Слід звернути особливу увагу на кратність харчування протягом доби. У хворих з ожирінням він часто порушений (дворазове зі значною кількістю їжі перед сном). Тому разом з субкалорійною дієтою необхідно дотримуватися 5–6 разового прийому їжі на добу, невеликими порціями. В їжі не повинно бути спецій, тому, що це підвищує апетит.

Разом з субкалорійною дієтою і дотриманням правильного рухового режиму, рекомендується систематичне виконання комплексу вправ лікувальної фізкультури та ранкової гімнастики, куди входять фізичні вправи для черевного пресу, сідничних м'язів, стегон тощо. Під час реабілітації необхідно додержуватися загальних педагогічних принципів: індивідуального підходу, свідомої і активної участі пацієнта, систематичності та поступовості, що буде сприяти зниженню ваги тіла на тривалий час.

Однією з найважливіших умов ефективності засобів реабілітації при будь-якій формі ожиріння є психотерапія. Даний метод включає детальну бесіду з пацієнтом про необхідність суворого виконання усіх рекомендацій, що надає лікар, з'ясовуючи його характер харчування та звички. Тактика лікаря повинна бути гнучкою, оптимістичною і в той же час наступальною. В цьому є сутність консервативного лікування [3].

Висновок. Отже, одним із найважливіших методів дотримання здорового способу життя та успішності проведення терапії є мотивація. Правильно вмотивована людина буде прагнути до вирішення проблеми, тим самим психологічно налаштовуючи себе на позитивний результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биченко В., Онопрієнко О., Онопрієнко О. Шляхи підвищення мотивації студентів до фізичного самовдосконалення. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: збірник наукових праць. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; головний редактор В. М. Костюкевич. Вінниця: ТОВ «Планер», 2015. Вип. 9. Т. 1. С. 30–34.
2. Давиденко О., Яцко М. Ранкова гімнастика як компонент добової рухової активності студентів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Планер», 2015. Вип. 9. Т. 1. С. 120–124.
3. Картавий С. М., Корж Ю. М. Сучасні методи боротьби з ожирінням. *Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії*: матеріали III Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції / відповід. ред. Я. М. Копитіна; наук. ред. М. О. Лянной. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 112–115.

Книш Михайло Вікторович,

студент групи ПА-16-2 факультету прикладної математики,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Хотієнко С. В.,**

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ

Стан здоров'я зростаючого покоління найважливіший показник благополуччя суспільства і держави, не тільки відображає справжню ситуацію, але і дає точний прогноз на майбутнє. Трудові ресурси країни, її безпека, політична стабільність, економічний добробут і морально-етичний рівень населення безпосередньо залежать від стану здоров'я дітей, підлітків, молоді.

Нескладні фізичні вправи добре впливають на організм. Завдяки фізкультурі, зміцнюється м'язова і кісткова системи, поліпшується обмін речовин, збільшується поперековий вигин хребта і амплітуда рухливості суглобів. Під час вправ ритмічні і глибокі дихальні рухи сприяють правильному кровообігу, що дуже важливо для серцевої діяльності. Якщо молоді люди, займаючись роботою або

просто іграми на комп'ютері, більшу частину часу проводять за монітором ПК, то кров в їх організмі циркулює лише на 55–75 %, а інша її частина застоюється в селезінці, печінці.

В даний час, за даними ВООЗ, молоді люди складають 30 % населення земної кулі – 1 млрд. 445 млн. чоловік. Виходячи з множини соціальних факторів, до категорії молоді більшість дослідників відносить людей у віці від 16 до 29 років [3].

Здоров'я кожного нового покоління за усіма параметрами повинне бути краще, ніж у попереднього. Разом з тим на нові покоління людей, їх здоров'я і працездатність діють такі фактори, про існування яких кілька десятиліть тому і не підозрювали. Причому різні фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, що провокують виникнення або несприятливий перебіг різноманітних захворювань, починають інтенсивно діяти вже в молодому віці і позначаються як фактори ризику.

Розповсюдження патологічних станів серед молоді має ряд закономірностей, пов'язаних з функціональним станом організму, особливостями способу життя, а також організацією медичної допомоги. Серед осіб у віці 15–19 років найбільш часто поширені хвороби нервової системи та органів чуття, травлення і дихання [6].

Студентська молодь вирізняється як особлива професійна група. Інформаційні та емоційні перевантаження, яким вони піддаються на тлі погіршення соціальних умов і зниження фізичної активності в розпорядку дня, призводять до виникнення різних змін в стані здоров'я [5]. У даний час, абітурієнти, які надходять до середніх загальноосвітніх закладів «тестуються» на вступних іспитах тільки інтелектуально, без урахування стану здоров'я і фізичного розвитку. У такій ситуації фізична підготовленість особистості різна, в результаті чого набір студентів неоднорідний за станом здоров'я.

Багато вчених вивчали здоров'я студентів, відзначали більш високі показники і темпи приросту захворюваності, поширення негативних тенденцій в способі життя, недостатній рівень гігієнічного виховання студентів перших років навчання [1; 2; 4].

На формування здоров'я, фізичного розвитку студентської молоді в процесі навчання впливає безліч факторів, які умовно можна розділити на дві групи.

Перша група – це об'єктивні фактори, безпосередньо пов'язані з навчальним процесом (тривалість навчального дня, навчальне навантаження, обумовлене розкладом, перерви між заняттями, стан навчальних аудиторій та інше). До них відносяться такі чинники, які визначають вплив освітнього середовища навчального закладу на здоров'я студентів, тому що 70% активного часу студенти проводять в освітній установі, це тривалий, систематичний і неперервний процес.

Друга група чинників – суб'єктивні, особистісні характеристики (режим харчування, рухова активність, організація дозвілля, наявність або відсутність шкідливих звичок тощо).

В реальних умовах навчання і побуту саме друга група чинників, що характеризує спосіб життя студентів, більшою мірою впливає на здоров'я.

Роль молодих людей у підтримці та зміцненні власного здоров'я сьогодні мінімальна. Формується абсолютно необґрунтована впевненість в тому, що здоров'я гарантоване саме по собі молодим віком, що будь-які надмірні навантаження, грубі порушення харчування, режиму дня, недостатня фізична активність, стреси та інші чинники ризику не завдадуть шкоди молодому організму, що він впорається з усіма випадками, які випали на його долю.

Метою фізичного виховання у вищих навчальних закладах є сприяння підготовці гармонійно розвинених висококваліфікованих фахівців. Для досягнення цієї мети необхідно вирішення цілої низки завдань, серед яких пріоритетними є укріплення здоров'я і забезпечення високої розумової і фізичної працездатності.

На протязі останніх десятиліть фахівців дуже хвилює проблема фізичної підготовки студентів. Незважаючи на постійне поліпшення системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах, вона залишається поки невирішеною. Однією з причин цього є стрімкий ріст науково-технічного прогресу, який значно знизив рухову активність людей.

Тим часом, з літературних джерел відомо, що для досягнення оптимального оздоровчого ефекту від занять фізичними вправами необхідно займатися 3 рази на тиждень. Два заняття на тиждень значно менш ефективні і можуть використовуватися лише для підтримки досягнутого рівня працездатності, але не для її розвитку.

Характеризуючи студентський вік, нам слід приділити особливу увагу самовихованню. До цього студентів зобов'язують самостійне планування власного часу, коштів, вимоги навчального процесу та інше. Тільки в цьому випадку стає можливим більш ефективне формування особистості, яке дозволить з'єднати воедино зовнішні і внутрішні впливи. Через самовиховання, оскільки воно пов'язане з самостійним активним продумуванням правил, норм, законів, системи людських відносин та інше. Цей шлях постає у перетворенні поглядів у переконання. Це відноситься і до сфери фізичної культури.

Фізична культура виступає як необхідна частина життя студентів, бо вона є невід'ємною частиною усіх людей, є областю задоволення життєво необхідних потреб у руховій діяльності, забезпечує методи і засоби реалізації стратегічного завдання становлення гармонійної особистості – її фізичної досконалості, грає одну з найважливіших ролей у вирішенні проблем розвитку і раціонального використання вільного часу [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветисян Л. Р. Изучения влияния повышенной учебной нагрузки на состояние здоровья учащихся. *Гигиена и санитария*. 2001. С. 48–49.
2. Агаджанян Н. А., Жвавый Н. Ф., Ананьев В. Н. Адаптация человека к условиям крайнего севера: эколо-физиологические механизмы. *КРУК*. 1998. С. 77–78.
3. Белов В. Б. Уровень образования и самооценки здоровья населения. *Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины*. 2003. С. 14–19.
4. Ваганова Л. И. Динамика состояния здоровья и образа жизни студенческой молодежи г. Челябинска. *Учащаяся молодежь России: прошлое, настоящее, будущее*: сб. науч. ст. Челябинск, 2000. С. 178–180.
5. Денисова Д. В. Воздействие новых информационных технологий на здоровье студентов: дис. канд. мед. наук. СПб, 2001. 152 с.
6. Кучеренко В. З. Отношение студенческой молодежи к созданию семьи во время обучения в зависимости от медико-социальных факторов, условия и образа жизни. *Проблемы управления здравоохранением*. 2004. С. 47–50.
7. Полиевский С. А. Физическое воспитание учащейся молодежи. 1989. 156 с.

Ковальчук Валерія Ігорівна,
студентка 2 курсу спеціальності Психологія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Індиченко Л. С.,**
викладач,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Повноцінний фізичний розвиток і здоров'я дитини є основою формування особистості. Дошкільний вік має вирішальне значення в створенні основи для фізичного і психічного здоров'я. Добробут суспільства узагалі залежить від рівня психічного і фізичного стану населення, від стану його здоров'я, а саме тому проблема формування основ здорового способу життя у дітей представляється актуальною в сучасному суспільстві. Адже до семи років відбувається інтенсивний розвиток органів і формування функціональних систем організму, закладаються основні риси особистості і формується характер. На даному етапі важливо закласти у дітей базу знань і практичних навичок здорового способу життя, усвідомлену потребу в постійному та систематичному фізичному вихованні і заняттях спортом.

Чимало негативних чинників впливають на здоров'я дітей: погіршення екологічної ситуації, зниження рівня життя по всій країні, зниження рівня соціальних гарантій для дітей в областях духовного і фізичного розвитку, нехватка часу і грошей для батьків для повного задоволення потреб дітей, збільшення числа сімей з одним батьком, а також стан і орієнтація сімейного виховання. Сьогодні під

здоровим способом життя мається на увазі активну роботу людей, спрямовану на підтримку і поліпшення здоров'я. Формування здорового способу життя має розпочатися вже в дитячому саду. Уся діяльність дитини в дошкільному закладі повинна бути спрямована на збереження і зміцнення здоров'я. Основою є щотижневі пізнавальні, фізкультурні і інтегровані заняття, партнерські спільні дії вчителя і дитини протягом дня. Метою оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі є створення стійкої мотивації до необхідності збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Дошкільний вік – один з найбільш критичних етапів у житті будь-якої людини. Саме у цьому віці формується основи здоров'я та правильного фізичного розвитку, відбувається формування рухових здібностей, виникає інтерес до фізичного виховання і спорту, виховуються особистісні, морально-вольові і поведінкові якості [2, с. 448].

Основи здорового способу життя у дітей дошкільного віку визначаються наявністю знань і уявлень про елементи здорового способу життя (дотримання режиму, гігієнічні процедури, фізична активність) і умінні застосовувати їх в поведінці і діях [1]. Дошкільний вік має вагоме значення в створенні основи для фізичного і психічного здоров'я. Саме в цей період відбувається інтенсивний розвиток органів, формування функціональних систем органів і формування функціональної системи організму, закладаються основні риси особистості і формується характер. У даний час на тлі екологічного та соціального нездоров'я здоров'я дитини молодшого дошкільного віку неодмінно погіршується. Багато випускників дитячих садів приходять в школу недостатньо підготовленими для навчання у плані психофізичного та соціального здоров'я. Результати наукових досліджень засвідчують те, що виникла в останні роки тенденція погіршення стану здоров'я дітей набула стійкого характеру.

Проведення фізичних вправ – це один із основних засобів формування здорового способу життя дітей в навчальних закладах. Завдяки їм закладаються і закріплюються до автоматизмів навички життєво-важливих рухів: бігу, стрибків, ходьби, лазіння, метання та ін., а також тренуються такі важливі фізичні якості як швидкість, спритність, витривалість, сила, гнучкість, координація рухів тощо. Тривалість фізичних вправ на прогулянках, які є значущим складником життєдіяльності всіх дітей, становить такі проміжки часу: для дітей раннього дошкільного віку 20–35 хвилин, молодшого дошкільного віку – 35–45 хвилин, старшого дошкільного віку – 45–60 хвилин. Для забезпечення рівного та спокійного переходу до другого режиму необхідно знижувати рухову активність під кінець прогулянки: приблизно за 10–15 хвилин до її закінчення. Зважаючи на вагому роль ігрової діяльності в зростанні особистості дитини, під час організації рухового режиму велике місце потрібно надати рухливим іграм. Підбираючи їх необхідно зважати на безліч факторів: вік дітей, місце ігор протягом дня, погодні та природні умови, наявність необхідного інвентарю та ін. При чому протягом дня крайне важливо змінювати види рухливих ігор.

Вагоме значення мають фізкультурні свята та розваги, які зазвичай відбуваються 2–3 рази на рік та починаються з молодшого дошкільного віку. Вони тривають 40–50 хвилин для дітей молодшого дошкільного віку та 50–60 хвилин для дітей старшого дошкільного віку. Метою таких заходів являється забезпечення активної рухової діяльності усіх дошкільників, участі кожного з них та створення піднесеного настрою. Не менш важливими є дні здоров'я, які відбуваються зазвичай один раз у місяць та починаються з дітей молодшого шкільного віку. Причому їх проводять як правило на свіжому повітрі. Такі дні можуть відбуватися у найрізноманітніших формах: лікувально - профілактичні та гартувальні процедури, фізкультурні свята та розваги, рухливі ігри, заняття з фізкультури, дитячий туризм та самостійна рухова діяльність. Важливо зазначити, що вони націлені як для всього дошкільного закладу так і на кожную вікову групу окремо.

Самостійна рухова діяльність відбувається з дітьми щоденно під час ранкової, денної і вечірньої прогулянки. Вона може проводитися як на вулиці, так і у спортзалі. При організації самостійної рухової діяльності крайне важливо враховувати фізичний розвиток, індивідуальні особливості та функціональні можливості кожної дитини. Обов'язкові умови для проведення такої діяльності – це постійна, безперервна та систематична робота з дітьми, метою якої являється формування необхідного рухового досвіду, врахування рівня обізнаності про техніку виконання рухів, ігор, рівня фізичної підготовки та взаємодії між учасниками заходу. Причому індивідуальна робота з фізичного виховання може проводитися у вільний час як групами, так й індивідуально, як правило у відведений час для самостійної діяльності дітей.

Поза дитячого навчального закладу батьки також повинні займатися формуванням здорового способу життя й найзручніше – віддати в секцію, яка буде і подобатися дитині, і бути їй корисною.

Наприклад, якщо вашій дитині подобається плавати та у неї слабкі м'язи й проблеми з хребтом, то плавання буде їй найбільш корисно. Воно допоможе скоректувати сколіоз, сформувати фігуру і заспокоїти нерви. Адже, завдяки цьому дитина отримає здатність координувати свої рухи, легше буде займатися навіть розумовими вправами та навантаженнями, його нервова система буде менш сприйнятлива до подразнення, так само як імунна буде менш сприйнятлива до вірусів.

У питаннях оздоровлення дітей рука об руку повинні йти медики, педагоги, психологи, фахівці і батьки. Основним завданням має стати виховання здорового способу життя у дітей. Тобто виконання цього завдання вимагає тісної кооперації з педагогічним персоналом і батьками, які повинні пам'ятати, що у дошкільному віці вибудовуються основи здоров'я, утворюються рухові навички, закладається фундамент для виховання фізичних якостей. Дошкільники у своєму віці повинні здійснити більш напруженішу та важку роботу по саморефлексії, самоконтролю та саморегуляції. Крайне важливо зазначити, що якщо дитина пасивна у цьому процесі, то його соціалізація, розум та його здоров'я зазнає деформації, причому зазвичай негативної. Тому саме на цьому віці пріоритетом є завдання виховання у дітей мотивація на здоров'я, орієнтації їх життєвих інтересів на здоровий спосіб життя. Необхідно створити такий оздоровчий режим в дошкільному закладі, який дозволить закласти у дітей дошкільного віку основні навички з виховання та формування основ здорового способу життя. Успішність навчання, працездатність і адаптація дітей до майбутнього життя є залежними від стану їх здоров'я, від фізичного та психічного розвитку та готовності до початку шкільного навчання. Педагоги повинні виховувати та прищеплювати у дошкільників правильне ставлення й почуття відповідальності за своє здоров'я. Тобто вагомим є забезпечення безперервного, систематичного й адекватного розвитку здібностей дітей на фоні фізичного, психічного і соціального комфорту й створення передумов для успішної підготовки дітей дошкільного віку до шкільного навчання [3].

Таким чином, формування здорового способу життя – це засвоєння крайне важливих знань, стиль життя та адекватна поведінка в різних ситуаціях як на вулиці, так і вдома. Адже все, чого педагоги навчають дошкільників у відповідних дитячих закладах, діти повинні вміти використовувати та застосовувати в реальному житті. Особлива увага повинна бути приділена системі навчання дітей гігієнічним навичкам, формуванню у них доступних знань з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей сприйняття дитини. Отже, важливе значення має використання усіх цих засобів і технологій у комплексі, адже тільки так забезпечується найбільш успішне та ефективне формування здорового способу життя у дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Здоровый дошкольник: технология 21-го века Social Wellness / Comp. Ю. Е. Антонов, М. Н. Кузнецова и др. Москва : Гардарики, 2008.
2. Кожаспирова Г. М., Кожаспитов А. Ю. Словарь педагогики. Москва, 2005. 448 с.
3. Orlivkadnz. URL: <https://orlivkadnz.jimdofree.com/>.

Кравець Мирослав Сергійович,
студент 4 курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ПРИ ПЕРЕЛОМАХ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

Дослідженням видів переломів встановлено, що частіше відзначаються пошкодження тіл хребців в результаті дії сили по осі хребта. Розрізняють компресійні та уламкові («вибухові») а також відривні переломи. За наявності компресійно-уламкових переломів може спостерігатися зсув фрагментів назад, у бік хребтового каналу, неврологічні розлади різного ступеня тяжкості. Вивихи і

перелом-вивихи в шийному відділі відносяться до нестабільних, а пошкодження сегментів спинного мозку на даному рівні – до найбільш тяжких і прогностично несприятливих [1].

Фахівці вважають, що лікувальну гімнастику необхідно призначати на 2–3-день після травми з метою профілактики можливих ускладнень, пов'язаних з тривалою іммобілізацією. У заняття необхідно включати елементарні загально розвиваючі вправи для дистальних відділів кінцівок і дихальні вправи (статичні і динамічні) в співвідношенні в перші дні 1:2, в подальшому – 3:1 і 4:1. Рухи ногами виконувати тільки в полегшених умовах, оскільки підняття прямої ноги може викликати больовий синдром у зв'язку з натягненням довгих м'язів спини [2].

Зразковий комплекс фізичних вправ в період витягання:

В. п. лежачи на спині, руки уздовж тулуба.

1. Діафрагмальне дихання (4–5 разів).
2. Тильне і підшвинне згинання стоп.
3. Стискання і розгинання пальців кисті.
4. Кругові рухи стопами.
5. Згинання і розгинання рук в ліктьових суглобах.
6. Поперемінне згинання ніг в колінних суглобах, ковзаючи стопою по площині ліжка.
7. Діафрагмальне дихання.
8. Згинання і розгинання в лучезап'ясних суглобах.
9. Поперемінне відведення і приведення ніг, не відриваючи їх від площини ліжка.
10. Кругові рухи в лучезап'ясних суглобах.
11. Діафрагмальне дихання.

Вправи виконують в спокійному темпі з паузами для відпочинку. Кожен рух повторюють не більш 4–6 разів. Заняття проводять 2–3 рази протягом дня.

Показані трудові операції: скачування і розкочування бинтів і марлевих серветок, ліплення з пластиліну, в'язе і т. д.

Доведено, що через 15–30 днів після травми витягання ефективно замінювати гіпсовим напівкорсетом з ошийником. Гіпсовий напівкорсет носять 8–10 тижнів. З того часу, об'єм занять і тривалість їх збільшуються, розширюється руховий режим 22 хворого. Йому дозволяють: сидіти на ліжку, спустивши ноги на низеньку лавку, пересуватися спочатку по кімнаті, потім по відділенню.

Лікувальна гімнастика направлена на поліпшення кровообігу в області пошкодження, з метою стимуляції процесів регенерації, попередження атрофії м'язів шиї, плечового поясу і верхніх кінцівок, зміцнення м'язів тулуба, відновлення правильної постави і навику ходьби.

У заняття включають загальнозміцнюючі вправи, що охоплюють всі групи м'язів, виконання в початковому положенні лежачи, сидячи і стоячи (з опорою об спинку стільця, ліжка). Використовують вправи з легким опором.

Для зміцнення м'язів шиї і плечового поясу рекомендуються ізометричні напруги м'язів тривалістю спочатку 2–3 с., потім – 5–7 с. Процедуру виконують 3–4 рази протягом дня. Тривалість заняття складає 15–20 хвилин. Протипоказані рухи тулуба вперед.

Результати досліджень показують [2], що через 8–10 тижні необхідно знімати фіксуючу гіпсову пов'язку. Лікувальна гімнастика в цей період направлена на зміцнення м'язів шиї, плечового поясу і верхніх кінцівок, відновлення рухів в шийному відділі хребта. У перші дні після припинення іммобілізації, для усунення додаткового вертикального навантаження на шийний відділ хребта, заняття проводять тільки в початковому положенні лежачи, потім сидячи і стоячи. Використовують ізометричні напруги м'язів шиї, плечового поясу і верхніх кінцівок, статичне утримання кінцівок (5–7 с), активні динамічні вправи для всіх суглобів і м'язових груп. Призначають масаж комірної зони м'язів спини і верхніх кінцівок.

Надалі в заняття включають вправи, які направлені на збільшення мобільності хребта (нахили, повороти голови і тулуба), виконуваних хворим в початковому положенні лежачи і сидячи. Широко використовують вправи на координацію рухів, на вироблення відчуття рівноваги, нормалізацію постави і ходу. Проводять заняття в басейні і трудових майстернях (машинопис, столярні і слюсарні роботи, гончарна справа і т. д.).

При необхідності хірургічного втручання, після операції хворого укладають на функціональне ліжко в положенні лежачи на спині. Голову і шию фіксують з обох боків мішечками з піском. У перші 2 дні в заняття включають загально тонізуючі і дихальні вправи. Вправи для нижніх кінцівок виконують в полегшених умовах з пересуванням ніг по площини ліжка (згинання і розгинання в колінних суглобах, відведення і приведення, тильне і підшовне згинання стоп і т.д.). Рекомендуються вправи для дистальних відділів верхніх кінцівок, підведення тазу з опорою на лопатки і стопи. Протипоказані рухи в проксимальних відділах верхніх кінцівок, плечового поясу і шиї [3].

На 3–4-й день виконують ті ж вправи з більшою амплітудою і числом повторень. Рухи ногами проводять поперемінно, без полегшення. У заняття включають ізометричні напруги м'язів тулуба, тазового поясу, стегна і гомілки. Статичні дихальні вправи чергують з динамічними.

На 5–7-й день при задовільному стані після лікувальної гімнастики хворому накладають фіксуючий комір типу Шанцю і кілька разів протягом дня «досаджують» в ліжку.

З 7–10-го дня лікувальна гімнастика направлена на поліпшення діяльності серцево-судинної і дихальної систем, зміцнення м'язів тулуба, плечового поясу і кінцівок, прискорення регенерації у області операції. На 7–8 день після операції хворого переводять у вертикальне положення, заняття доповнюють вправами, які виконують в початковому положенні стоячи у ліжка (відведення і приведення ноги, напівприсідання, нахили в сторони і назад, ротаційні рухи тулубом і т.д.), руху головою, ізометричні напруги м'язів шиї і плечового поясу. Після підйому хворого з ліжка дозволяється дозована ходьба в межах палати, а потім і відділення.

З 10-го дня до виписки із стаціонару, лікувальна гімнастика сприяє подальшому тренуванню м'язів верхніх кінцівок і тулуба, відновленню працездатності хворого. Заняття проводять в гімнастичному залі груповим методом в початковому положенні лежачи на спині, сидячи і стоячи. У процедуру включають вправи з гімнастичними снарядами, у гімнастичної стінки.

На 14–16 день за відсутності протипоказань, хворого виписують із стаціонару, заздалегідь наклавши йому краніоторакальну гіпсову пов'язку. Хворому рекомендуються фізичні вправи, що тренують серцево-судинну і дихальну систему, зміцнюючи всі групи м'язів, дозована ходьба. Ізометричні напруги м'язів шиї і плечового поясу включають в заняття не раніше ніж через 4–5 тижнів після операції [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котельников Г. П. Травматология и ортопедия : навчальний посібник. Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2009. 400 с.
2. Мухін В. М. Фізична реабілітація. Київ : Олімпійська література, 2005. 471 с.
3. Мятіга О. М. Фізична реабілітація в ортопедії : навчальний посібник. Харків : ФОП Бровін О. В., 2013. 132 с.
4. Дугіна Л. В. Лікувальна фізична культура в травматології : навчальний посібник. Харків : ФОП Бровін О. В., 2015. 136 с.

Крайняк Оксана Євгенівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Баришок Т. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З УРАЖЕННЯМИ ПЛЕЧА

Актуальність. Ураження плеча не вважається небезпечним для життя станом, але вкрай негативно позначається на діяльності людини і її участі в життєвих ситуаціях. Загальні клінічні прояви

різних уражень плеча як правило включають біль в плечовій області та обмеження діапазону рухів у плечовому суглобі.

Дуже рухливий плечовий суглоб дозволяє здійснювати різноманітні рухи всією верхньою кінцівкою, і робить людину незалежною у самообслуговуванні, дозволяє виконувати хатні справи, працювати, опікуватись іншими та приймаючи інших різноманітних життєвих ситуаціях. Але така рухливість плечового суглобу має й недолік – високий ризик його травмування.

За даними Sarquis L., Coggon D., Ntani G. та ін. у масштабному епідеміологічному дослідженні, в якому приймали участь 12195 (9150 на кінець дослідження) працюючих дорослих з 18 країн світу, генералізовану біль у плечі і шії протягом попереднього місяця мали 40,7 %, а протягом останніх 14 міс. – 35,1 % учасників [5].

Ураження плеча як правило проявляються сильним болем та обмеженням руху в плечовому суглобі, в подальшому з хронічним перебігом і частими рецидивами. Поширеність болю в області плеча зростає з віком. Крім того, такий біль має сильну тенденцію до соматизації та поганого психічного здоров'я.

До хронічного болю можуть призвести розлади ротаторної манжети плеча, зокрема імпіджмент синдром, тенісний, частковий та повний розрив, а також адгезивний капсуліт, бурсит плеча, нестабільність плеча та плечовий артрит.

Фізична терапія перелічених уражень плеча має містити комплекс заходів спрямованих на зменшення болю та запалення, покращення рухливості плечового суглобу, відновлення плечо-лопаткового ритму, укріплення м'язів, що стабілізують плечовий суглоб, перенавчання м'язів з травмуючих рухових патернів на оптимальні для певної людини та покращення нейрон-м'язового контролю у регіоні поясу верхньої кінцівки.

Мета дослідження – здійснити пошук в літературі та інших джерелах, а також дослідити існуючі методи фізичної терапії уражень плеча, визначити найбільш ефективні та науково обґрунтовані методи фізичної терапії уражень плеча із хронічним перебігом.

Матеріали та методи. Серед методів фізичної терапії увага буде приділена суглобовій мобілізації, методи пропріоцептивної нейро-м'язової фасилітації, спеціальним фізичним вправам, та іншим засобам фізичної терапії.

Методи дослідження. Серед теоретичних це вивчення і аналіз інформаційних джерел, наукових даних, методичних матеріалів, узагальнення, порівняння та ранжування отриманої інформації, та інші теоретичні методи. Серед статистичних, зокрема статистична вибірка.

Отримані результати. Фізична терапія уражень плеча має включати низку заходів, серед яких фізіотерапевтичні заходи, мануальна терапія та вправи.

Вибір певного засобу відбувається залежно від стану пацієнта. За наявності запальних процесів перевагу надають фізіотерапевтичним засобам, таким як електрофорез, електромагніт, холод, тощо.

Але якщо стан хронічний, то більший акцент робиться на мануальній терапії і вправах.

Серед засобів мануальної терапії особливу увагу приділяють технікам мобілізації плечового, грудино-ключичного суглобів та лопатки.

Серед методів мобілізації ефективними є мобілізації за Мейтландом [1], Кальтенборном [3] та Малліган [4].

Джеффри Дуглас Мейтланд розробив та детально описав техніки мобілізації із використанням пасивних допоміжних рухів у суглобах з метою покращення рухливості суглобів та зменшення болю.

Фредді Кальтенборн розробив свою концепцію мануальної терапії разом з Олав Евентом. Кальтенборн дав поняття площини лікування, відносно якої виконуються точні трансляторні рухи: тракція, компресія та навчання пацієнта, а також визначив правило щодо обрання напрямку здійснення мобілізації.

Брайан Малліган розробив та розвинув техніки мануальної терапії «Мобілізація за допомогою руху» (MWM). Цей простий, але ефективний підхід дозволяє виправити м'язово-скелетні порушення, використовуючи мануальну техніку одночасного використання допоміжної мобілізації, що виконується терапевтом, та активних рухів пацієнта для відновлення суглобової функції і позбавлення від болю.

Дієвою методикою фізичної терапії є пропреоцептивна нейром'язова фасілітація (PNF) [2], головна мета якої є досягнення максимально можливого рівня функціонування пацієнта. Розроблена методика ще у 1940-х роках Германом Кабатом, що застосовував ПНФ для відновлення рухів у хворих з поліомієлітом і військовослужбовців з наслідками бойової травми. В основі концепції ПНФ лежить принцип діагональних рухів, що є природними та обумовленими структурою скелетно-м'язової системи, а тому дозволяють задіяти функціональні м'язові ланцюги і відновити рухи.

З метою закріплення результатів мануальної терапії, а також з метою профілактики рецидивів у подальшому, фізична терапія має у обов'язковому порядку включати вправи для покращення або підтримання мобільності, силових показників та підтримання функції уражених структур, а також вправи для тренування правильної постави.

Висновки. Обов'язковим етапом лікування пацієнта із ураженням плеча є фізична терапія, яка допомагає зменшити больові відчуття, дозволяє відновити силу скорочувальних тканин, обсяг руху у плечовому суглобі, лопатці та ключично-акроміальному суглобі, тобто відновити функцію всієї верхньої кінцівки, а отже і повернути людину до соціального життя, покращити якість її життя та відновити участь у різноманітних життєвих ситуаціях.

Лише своєчасні та якісні методи фізичної терапії дозволяють досягти найкращих результатів, а також попередити ускладнення та рецидиви у майбутньому.

Тому дослідивши новітні світові наукові джерела та підручники авторитетних авторів, були запропоновані варіанти методик фізичної реабілітації та об'єднані у теоретичну модель – алгоритм дієвої фізичної терапії при ураженнях плеча із хронічним перебігом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мейтленд Г. Манипуляции на позвоночнике : пер. с англ. / под ред. В. Абдуллаева. Москва : ИПО «Полиграф», 1992. 176 с.
2. AlDajah S. B. Soft Tissue Mobilization and PNF Improve Range of Motion and Minimize Pain Level in Shoulder Impingement. *J Phys Ther Sci*. 2014 Nov. Vol. 26. Iss. 11. P. 1803–1805.
3. Kim Y., Lee G. C. Immediate Effects of Angular Joint Mobilization (a New Concept of Joint Mobilization) on Pain, Range of Motion, and Disability in a Patient with Shoulder Adhesive Capsulitis : A Case Report. *Am J Case Rep*. 2017. Vol. 18. P. 148–156.
4. Mulligan B. R. Manual therapy NAGS, SNAGS, MWMS, etc. 6th edition. Plane View Services Limited. 2010. 132 p.
5. Sarquis L. M., Coggon D., Ntani G. Classification of neck/shoulder pain in epidemiological research : a comparison of personal and occupational characteristics, disability and prognosis among 12,195 workers from 18 countries. *Pain*. 2016. May. Vol. 157. Iss. 5. P. 1028–1036.

Крапіва Дар'я Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Баришок Т. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

МЕТОД PILATES ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З ОЖИРІННЯМ

Актуальність. В Україні більшість програм корекції ваги включають в себе переважно виснажливі кардіотренування та силові тренування з різним обладнанням. Але відомо, що стан здоров'я пацієнтів з індексом маси тіла (ІМТ) вище 24 суттєво відрізняється від стану здоров'я пацієнтів з нормальною вагою. Захворювання пов'язане зі зниженням тривалості життя, сприяє розвитку діабету 2 типу, серцево-судинних захворювань, деяких видів раку, захворювань нирок, обструктивного апное сну,

подагри, остеоартриту та ін. Фізична терапія пацієнтів з ожирінням повинна базуватися на системному мультидисциплінарному підході до пацієнта, і враховувати потенційні ризики для його здоров'я.

Мета. Розглянути метод Pilates, як безпечний та коректний засіб фізичної терапії пацієнтів з ожирінням, що мають порушення з боку серцево-судинної, дихальної систем, а також опорно-рухового апарату.

Ключові слова. Ожиріння, надмірна вага, дихання, Pilates.

Вступ. Pilates - це система вправ, яку Йозеф Пілатес розробив у часи Першої світової війни для реабілітації поранених. Після еміграції в США він використав свою методику для допомоги спортсменам та артистам у реабілітації після травм. Унікальний на той час метод Пілатеса дозволяв та заохочував рух на початку реабілітаційного процесу. Свій метод він привіз до Сполучених Штатів у 1923 р. Із США метод Пілатеса поступово розповсюджувався світом, а в даний час у різних країнах існують свої школи адептів цієї системи.

Pilates бере свої витоки із йоги, але його відмінністю є більш зрозуміла форма подачі та відсутність духовного та езотеричного компоненту у практиці. У рамках фізичної терапії також перевагою є візуальна простота вправ, зрозумілі назви та яскравий візуальний образ, який допоможе зробити рух технічно правильно.

Результати досліджень продемонстрували позитивні ефекти, такі як поліпшення загальної функції та зменшення болю при застосуванні методу Pilates при лікуванні неспецифічного болю в спині у дорослих. Потрібні подальші дослідження, щоб визначити, які конкретні параметри слід застосовувати при призначенні вправ на основі пілатесу, однак обмежена кількість проведених досліджень свідчить про те, що пілатес сприятливо впливає на зменшення болю у пацієнтів.

При ожирінні збільшується загальна потреба організму в кисні. Результати досліджень показують, що у пацієнтів з ожирінням споживання кисню на 25 % більше, ніж у пацієнтів із нормальною масою тіла. Це пов'язано з тим, що при ожирінні в крові циркулює велика кількість вільних жирних кислот, які утворюються в результаті гідролізу тригліцеридів, що містяться в жировій тканині.

Дихальні вправи Pilates допомагають збільшити надходження в організм кисню, необхідного для посилення процесів окислення та більш активного спалювання жирних кислот у тканинах.

Важливу роль відіграють вправи, що зміцнюють м'язи черевного преса та тазового дна, які не тільки утримують органи черевної порожнини в нормальному фізіологічному положенні, але й покращують перистальтику кишківника, полегшуючи їх спорожнення.

Існує чіткий зв'язок між збільшенням розповсюдженості ожиріння та зростанням захворюваності серцево-судинної системи.

Ожиріння призводить до структуральних та функціональних змін у серці, ремоделювання шлуночків та передсердь, що зумовлене збільшенням об'єму крові та оксигінацією великого об'єму жирової тканини. Є дослідження, які підтверджують, що гіпертонія значно підвищена серед учасників із надмірною вагою та ожирінням, особливо серед жінок.

Доведений факт зростання захворювань опорно-рухового апарату на тлі високого індексу маси тіла. Аналіз літератури показує, що збільшення маси тіла може мати біомеханічний вплив на просторову орієнтацію тазу та хребта. Були проведені дослідження, що підтвердили збільшення попереково-крижових кутів у осіб з підвищеним ІМТ: попереково-крижовий кут, кут крижового нахилу та кут попереково-крижового диску. Більшість людей, які страждають ожирінням, зазнають постуральних змін, таких як випинання голови (47,6 %), гіперкіфоз (46,7 %) та гіперлордоз (26,7 %).

Доведена причетність ожиріння до виникнення патологій кістково-м'язової системи, а саме до розвитку остеоартрозу і запальних захворювань суглобів. Також існують підтвердження, що ожиріння спричиняє втрату рівноваги та постави, і через це збільшує ризик падіння у жінок та невпевненість у щоденній діяльності.

Однією з сильних сторін методу Пілатеса є різноманітність вправ для м'язів черевного преса, м'язів спини та прав на розвиток відчуття балансу.

До початку кожного руху робиться акцент на поперечний м'яз, розташований в нижній частині живота. Поперечний м'яз живота – це насамперед постуральний контрольний м'яз і перший м'яз, що активується стосовно будь-якого руху кінцівки. Передбачається, що поперечний черевний відділ

активується незалежно і підсвідомо, як частина рухового плану, щоб забезпечити жорсткість та стабілізацію тулуба під час динамічного руху.

Більшість прав Pilates виконуються у положенні лежачі, у спокійному темпі, у ритмі звичного дихання і з повним контролем техніки руху. Якщо права чи положення викликають дискомфорт чи біль, існують різні модифікації вправ одного напрямку, які можна використовувати для корегування тренувального процесу. Вправи виконуються послідовно, щоб створити природність ритму і плавність рухів. Правильне, ритмічне і глибоке дихання також впливає на плавність рухів.

Концентрація – один із найважливіших принципів методу Pilates, що дозволяє зосередитися і спрямувати свою увагу на потрібний м'яз або групу м'язів. Мета пілатесу – навчитися свідомо рухатися, звертаючи увагу на свій патерн руху у вправі і уважно відслідковувати положення тіла у просторі.

В системі Pilates існує градація вправ за складністю. Перехід до більш складних вправ та їх модифікацій відбувається лише за умови правильного технічного виконання наявних варіантів. Рухи візуально виглядають простими, тому у пацієнта може скластися хибне уявлення про техніку їх виконання. Терапевт повинен уважно слідкувати за рухом пацієнта та вчасно корегувати складність: спрощувати або робити ускладнення.

Висновки. Було знайдено та проаналізовано дані досліджень, які виявили наявність зв'язки між індексом маси тіла та структурно-функціональними порушеннями організму пацієнта з ожирінням. Метод Pilates як засіб фізичної терапії для пацієнтів з ожирінням дозволяє безпечно, поступово та ефективно впливати на стан не тільки опорно-рухового апарату, а й на дихальну та серцево-судинну системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ProPilates. URL : <http://propilates.ru/vse-o-pilatase/principle.html>.
2. Pilates : how does it work and who needs? URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3666467/>.
3. Obesity and Cardiovascular Disease. URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27230640>.
4. Impact of overweight and obesity on the musculoskeletal system using lumbosacral angles. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27022251>.
5. Ассоциативная с ожирением патология: частота, характер и некоторые механизмы формирования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/assotsirovannaya-s-ozhireniem-patologiya-chastota-harakter-i-nekotorye-mehanizmy-formirovaniya/viewer>.

Курносів Микола Олександрович,

студент групи КЕ–16–1 спеціальності Телекомунікації та радіотехніка,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Українська молодь є основою та фундаментом майбутнього країни, що формує прогресивні зміни та розвиток нашого суспільства. Молодь, як соціально-демографічна група, має вікові характеристики (вік 15–34 роки) та складає чверть (25 %) від загальної чисельності всього населення України.

Молоді люди, які поки що не мають проблем зі здоров'ям, вважають, що немає потреби у його збереженні та зміцненні. Тому важливим завданням соціального виховання є формування у молоді активного ставлення до особистого здоров'я. За оцінками міжнародних та вітчизняних фахівців рівень здоров'я населення лише на 10 % залежить від роботи медичної галузі, решту – 90 % обумовлюють:

природно-кліматичні умови (близько 20 %), схильність до спадкових захворювань (теж 20 %) і найбільшою мірою (майже 50 %) – умови та спосіб життя людини.

У статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) визначено, що здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад. Тобто здоров'я, з одного боку, це ідеальний стан організму, чого індивід мав би прагнути досягти з перших днів свого свідомого життя, а з іншого – одна з найважливіших характеристик якості життя, ресурс, який визначає можливість індивіда вирішувати повсякденні проблеми життя, задовольняти свої потреби задля вдосконалення власного фізичного, психічного і соціального благополуччя [3]. Стан здоров'я людини безпосередньо залежить від рівня усвідомлення особистістю власної відповідальності за своє здоров'я, його зміцнення та збереження. Молодь зазвичай схильна до вищих оцінок власного здоров'я, порівняно зі старшим населенням.

Результати соціологічного дослідження «Молодь України 2017» [4] свідчать що здоров'я є однією з важливих життєвих цінностей української молоді: основними пріоритетами в житті більшість молодих людей визначили сімейне щастя (63,6 %), здоров'я (53,6 %) та кар'єру (39,3 %). Молодь досить позитивно оцінює стан власного здоров'я. У 2018 р. 83 % респондентів віком 14–34 роки позитивно оцінили стан власного здоров'я (у 2015 р. – 79 %).

За даними ВООЗ, якщо прийняти умовно рівень здоров'я людини за 100 %, то 20 % залежить від спадковості, 20 % – від зовнішніх умов (екології), 10 % – від діяльності системи охорони здоров'я, а 50 % залежить від її способу життя. Говорячи про спосіб життя, варто пам'ятати, що, хоча він значною мірою обумовлений соціально-економічними умовами, водночас багато в чому залежить від мотивів діяльності конкретної людини, від особливостей її стану здоров'я, психіки та функціональних можливостей організму. Цим зокрема пояснюється реальна різноманітність варіантів способу життя різних людей. Спосіб життя людини визначають три категорії: рівень життя, якість життя та стиль життя. Рівень життя – економічна категорія, що відбиває рівень забезпечення матеріальних, духовних та культурних потреб людини. Якість життя розуміється як ступінь комфорту при задоволенні людських потреб. Стиль життя визначає особливості поведінки людини, тобто певний стандарт, до якого пристосовуються психологія та психофізіологія особистості. Якщо спробувати оцінити роль кожної з категорій способу життя у формуванні індивідуального здоров'я, можна дійти висновку, що рівень та якість життя мають суспільний характер.

Для кращої оптимізації життєдіяльності людини використовується поняття здоровий спосіб життя – це взірць систематичної поведінки особистості, спрямований на формування, збереження та зміцнення власного здоров'я шляхом закріплення в повсякденному житті правильних звичок, які не завдають шкоди людині в фізичній та духовній сферах її функціонування. За результатами опитування 2018 року більшість молодих людей 82,4 % української молоді вважає, що веде здоровий спосіб життя (у 2015 р. – 76,8 %). Найбільше таких у віковій групі 14–19 років (87,5 %), тоді як серед 30–34-річних цей показник становив 82 %.

Для України традиційно є характерною висока поширеність тютюнопаління. Серед європейських країн вона посідає одне з провідних місць за рівнем поширеності тютюнопаління серед чоловіків, поступаючись лише Росії. У Другому національному звіті «Контроль над тютюном в Україні» (2014 р.) зазначається, що у динаміці тютюнової епідемії останніх років спостерігаються нові пози і інші тенденції, що доводять дієвість заходів антитютюнової політики, що реалізується в Україні із середини 2000-х років. Незважаючи на позитивну динаміку, рівень куріння серед підлітків залишається достатньо високим. За даними соціологічних досліджень «Молодь України» зростає частка молоді, яка курила одну або декілька цигарок упродовж останніх 30 днів, з 27,6 % у 2015 р. до 38,8 % у 2018 р. Серед молодих чоловіків цей показник майже вдвічі вищий, ніж серед молодих жінок (відповідно 50,8 % і 25,1 %). Також зі збільшенням віку пропорційно зростає частка молоді, яка курила одну або декілька цигарок впродовж останніх 30 днів.

За даними науково-дослідної роботи Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка, у 2014 році 76 % 17-річних молодих людей мали досвід споживання будь-якого алкогольного напою. Кожен десятий хлопець та 6 % дівчат спробували алкоголь ще у віці 11 років або раніше. Майже кожен четвертий підліток раз на місяць вживав міцні алкогольні напої. Більше половини

17-річної молоді зазначили, що хоч раз були п'яними. За результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2018» 74,3 % молоді віком 14–34 роки визнали, що вживали будь-які алкогольні напої хоча б один або декілька разів упродовж останніх 30 днів.

У 2018 р. 16 % молоді зазначили, що вживали будь-які наркотики упродовж життя один або декілька разів. До того ж, 9 % респондентів повідомили, що вживали канабіс (травку) хоча б один раз впродовж останніх 30 днів, а 6,2 % – вживали будь-які аптечні наркотики, спайс або «солі» впродовж останніх 6 місяців.

Молодь загалом розуміє, що потрібно робити, щоб бути здоровим. У 2018 р. 43,4 % молоді віком 14–34 роки повідомили про те, що займалися будь-якими фізичними вправами або будь-яким активним видом спорту хоча б 60 хвилин впродовж останніх семи днів. Молоді чоловіки частіше, ніж молоді жінки, займаються фізичними вправами або активним видом спорту (відповідно 51,1 % і 35,4 %). Також цей показник є вищим серед міської молоді, ніж серед сільської (відповідно 48,2 % і 32,7 %). Зі збільшенням віку респондентів знижується їхня фізична активність і залученість до занять спортом – з 57,9 % серед молоді 14–19 років до 36,6 % у віці 30–34 роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Другий національний звіт «Контроль над тютюном в Україні» (2014 р.).
2. Результати соціологічного дослідження «Молодь України 2017».
3. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_599.
4. Статистичний збірник «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2014 році». URL: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm.

Лепша Максим Андрійович,
студент 4 курсу спеціальності Телекомунікації та радіотехніка,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

СПРЯМОВАНІСТЬ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Процеси гуманізації суспільного життя, які відбуваються на сучасному етапі розвитку нашої держави, потребують невідкладного розв'язання благородного завдання – віднайти шляхи підвищення «цінності життя», збільшити ефективність засобів соціальної адаптації, реабілітації осіб з обмеженими можливостями, забезпечити їхню активну участь у житті на рівні зі здоровими людьми.

У працях Н. Байкіної [2], А. Карабанова [4], А. Костаняна [4], І. Бабій [1] зазначено можливості компенсації та корекції недоліків розвитку слухового аналізатора. Експериментальні дані Н. Байкіної [2], А. Костаняна [6], Ю. Сапожникова [5], Л. Шапкової [3] та інших дослідників свідчать про те, що за допомогою фізичного виховання можна цілеспрямовано досягати бажаних зрушень у розвитку рухових здібностей, фізичної підготовленості, фізичному розвитку та функціональному стані школярів із розладами слуху.

Статистичні дані, які отримали під час проведення експерименту, свідчать, що причинами, які спонукають осіб із вадами слуху до занять фізичною культурою та спортом (понад 80 %), є такі: бажання досягти визнання оточуючих (20 %); підняти свій авторитет і значущість (50 %); стати соціально активним (90 %); розкрити свій потенціал і пізнати радість (70 %); зберегти коло людського спілкування (99 %); випробувати власні сили та досягти високих спортивних результатів (45 %) [5].

Фізичне виховання осіб із розладами слуху включає виховні, корекційні та оздоровчі цілі. Специфічними завданнями адаптивного фізичного виховання при туговухості є розвиток вестибулярної

функції, зокрема просторової орієнтації, раціональний розподіл фізичних зусиль, досягнення швидкості рухових реакцій та реакцій за вибором, вільне керування темпом рухів, розвиток сили (зокрема станової), рухової пам'яті. На думку Н. Байкиної [3, с. 14] найбільш успішно ці завдання розв'язуються за допомогою таких засобів, як: загальнорозвивальні фізичні вправи; циклічні рухи (ходьба, біг); дихальні вправи; вправи, які розвивають координацію; танцювально-ритмічні вправи; рухливі ігри; види спорту, які розвивають орієнтування в просторі.

Реалізація адаптивних програм сприяє розширенню кола рухових дій, які виконуються дітьми означеної нозології, дає їм змогу покращити свої фізичні кондиції.

I. Бабій вважає, що заняття адаптивно фізичним вихованням (АФВ) в різних соціально-демографічних групах, на кожному віковому етапі вирішують завдання соціальної адаптації особистості, найбільш ефективним засобом соціалізації дітей з особливими потребами є розвиток рухових якостей [2].

При формуванні системи АФВ у сурдопедагогіці потрібно враховувати категорії загальної патології, які відображають об'єктивні закономірності біологічних процесів в організмі людини. До них С. Євсєєва та Л. Шапова [3] відносять: цілісність організму, структура й функція, реактивність, причинно-наслідкові зв'язки, адаптація та компенсація. Вони мають великі можливості для корекції й удосконалення моторики неповносправного. Значна кількість фізичних вправ дає змогу залучати великий арсенал засобів і методів фізичної культури з метою соціалізації дітей з обмеженими можливостями, їх адаптації до трудової діяльності або перекваліфікації та, загалом, саморозвитку, самовираження й самореалізації.

У системі АФВ слабочуючих провідне місце належить фізичним вправам. Вони впливають на організм, розширюючи діапазон рухових можливостей, порушених унаслідок дії стійкого дефекту. М'язова діяльність у процесі виконання фізичних вправ стимулює фізичні процеси, формуючи новий функціональний стан, який характеризується пристосуванням до дефекту, компенсацією порушених функцій, адаптацією функцій, у тому числі слухового аналізатора. Фізичні вправи сприяють подоланню відхилень у розвитку моторики, просторового орієнтування. Успіхи в цій галузі зміцнюють життєву позицію, виховують прагнення до подолання труднощів в інших сферах життя [6].

Система АФВ слабочуючих повинна сприяти покращенню протікання компенсаторних процесів в організмі, які, зі свого боку, сприятимуть позитивному фізичному, психічному та соціальному розвитку організму.

Використання великого арсеналу засобів і методів фізичного виховання в роботі зі слабочуючими школярами сприятиме подоланню негативних причин, які заважають їм позитивно ставитися до занять фізичною культурою та спортом, забезпечуючи гармонійний, усебічний розвиток особистості, здобуття самостійності й незалежності, удосконалення професійної майстерності та досягнення визначних результатів у житті.

Дослідження багатьох вчених дозволяють відмітити, що при порушенні слуху під впливом систематичних занять та ігрових дій на воді всі канали чутливості хворих дітей вдосконалювались. Були задіяні зорова система, рухова діяльність, залишковий слух. Звідси можна зробити висновки, що для хворих дітей потрібно, по можливості, запроваджувати уроки в басейнах.

Отже, зміни функціонування рухового аналізатора, викликані розладом слуху, можуть бути певною мірою компенсовані та виправлені за допомогою спеціально підібраних фізичних вправ. Адаптивне фізичне виховання слабочуючих – один з основних шляхів корекції порушень їхнього фізичного розвитку та покращення фізичної підготовленості, психомоторики, вольових якостей, виховання рухової грамотності й залучення до трудової діяльності, самообслуговування, забезпечення соціальної адаптації, максимального наближення психофізичних можливостей організму особистості до вимог майбутньої професійної діяльності та повноцінного життя в суспільстві.

Висновки. Таким чином, щоб правильно організувати розвиток дітей, які мають враження слуху, потрібне комплексне втручання в їх долю медичних працівників, педагогів, батьків та підтримка держави. Звичайно, вчитель відіграє велику роль в організації занять з хворими дітьми – адже це цілий педагогічний процес, направлений на удосконалення особистості, озброєння її знаннями для досягнення найкращих результатів. Фізичне виховання в свою чергу, може здійснюватись по мірі росту

дитини, формуючи її фізіологічні дані. Тому потрібна ефективна розробка занять з дітьми для того, щоб виросла не тільки ерудована, а й здорова людина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалаков В. М. Новая аппаратура для изучения прыгучести. Москва, 1992. 217 с.
2. Бабій І. М. Корекція рухової сфери у глухих підлітків на заняттях з легкої атлетики. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Київ ; Запоріжжя, 2000. С. 187–189.
3. Байкина Н. Г. Коррекционные основы физического воспитания глухих школьников : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Москва, 1992. 30 с.
4. Байкина Н. Г. Физическое воспитание в школе глухих и слабослышащих. Москва : Советский спорт, 1991. 61 с.
5. Байкина Н. Г., Мутьев А. В., Крет Я. В. Влияние потери слуха на адаптационные и реабилитационные процессы глухих подростков. *Адаптивная физическая культура*. Санкт-Петербург, 2002. № 4 (12). С. 14–19.
6. Бессарабов Н. С. Возрастная динамика двигательных способностей и их формирование на уроках физкультуры у глухих школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 1979. 16 с.

Макарова Наталія Василівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Баришок Т. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ МКФ-ДП У РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО 6 РОКІВ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Актуальність. Інвалідність є соціальним явищем, уникнути якого не може жодне суспільство. За даними експертів ВООЗ, кількість дітей з обмеженням життєвих і соціальних функцій становить близько 10 % населення земної кулі.

В Україні діти з інвалідністю становлять у середньому 2–3 % від загальної кількості дітей. Серед причин інвалідності дитячого населення на першому місці залишаються хвороби нервової системи – 18,2 %, поширеність яких за останні 10 років збільшилася майже вдвічі, діти з церебральним паралічем займають провідне місце – 2,6 % [1].

При церебральному паралічі, як правило, рухові розлади поєднуються з мовними порушеннями і затримкою формування окремих психічних функцій. Різноманіття окремих порушень зумовлює серйозні труднощі психолого-педагогічної діагностики дитини, ускладнює організацію обстеження і обмежує можливість застосування експериментальних методик та тестових завдань. В основі клінічної картини дитячого церебрального паралічу лежать рухові розлади, що формуються за типом паралічів і парезів, рідше гіперкінези, атаксії, а також різні порушення мови і психіки.

Основний матеріал. У липні 2014 р. міжнародним колективом експертів розроблені базові набори МКФ з метою стандартизації функціональної активності дітей та підлітків із церебральним паралічем по всьому світу. Ці базові набори відображають стан здоров'я дитини і рівень її самообслуговування у повсякденній діяльності. Вони можуть широко застосовуватися у клінічній практиці, наукових дослідженнях, навчанні та при вирішенні важливих задач управління. Розроблені п'ять базових наборів МКФ: загальний базовий набір (135 категорій МКФ; загальний скорочений набір (25 категорій МКФ), три базові набори відповідно віку: молодше 6 років (30 категорій МКФ) див. табл. 1, від 6 до 14 років (35 категорій МКФ) і від 14 до 18 років (37 категорій МКФ). Їх застосовують для визначення змін функціональної активності дитини, оцінки ефективності реабілітації.

Скорочений набір МКФ-ДП діти до 6 років із церебральним паралічем:

- b117 Інтелектуальні функції
- b134 Функції сну
- b167 Психічні функції мовлення
- b210 Зорові функції
- b280 Відчуття болю
- b710 Функції рухливості суглоба
- b735 Функції м'язового тону
- b760 Контроль довільних рухових функцій
- s110 Структура головного мозку
- d133 Оволодіння мовою
- d155 Набуття практичних навичок
- d415 Утримування положення тіла
- d440 Використання точних рухів кисті руки
- d450 Ходьба
- d460 Переміщення з місця на місце
- d530 Туалет
- d550 Харчування
- d710 Елементарні міжособистісні взаємодії
- d760 Сімейні стосунки
- d880 Участь у грі
- e115 Вироби та технології для особистого використання у щоденному житті
- e120 Вироби та технології для особистої внутрішньої і зовнішньої мобільності та транспортування
- e125 Вироби та технології для комунікації
- e150 Дизайн, конструкція і будівельні вироби та технології будівництва для громадського користування
- e310 Найближчі роди
- e320 Друзі
- e355 Професійні працівники сфери охорони здоров'я
- e410 Індивідуальні ставлення найближчих родичів
- e460 Соціальні ставлення
- e580 Служби, системи та політики охорони здоров'я

Вивчення та аналіз даних наукової та методичної літератури дали змогу у більшому обсязі розглянути сучасну проблему фізичної терапії у хворих названого контингенту. Завдяки МКФ, під час складання індивідуальної програми реабілітації акцент ставиться саме на повсякденних потребах дитини. Це дозволить підвищити рівень її мотивації щодо виконання поставлених цілей та досягти кращого успіху у формуванні нових навичок, необхідних у щоденній діяльності. МКФ-ДП створює сприятливі умови задля суттєвого поліпшення якості життя як власне самої дитини, так і всієї родини загалом [3; 5].

Основні набори МКФ були розроблені як практичний інструмент для полегшення систематичного та всебічного опису функціонування в клінічній практиці. Вони складаються з метою надання медичним працівникам кращого розуміння потреб населення їх пацієнтів. Основні набори для дванадцяти хронічних захворювань спочатку були розроблені через їх поширеність та значний вплив на функції, які вони можуть спричинити [1; 4].

Основні внески застосування основних наборів МКФ для дітей та молоді з ЦП включають:

- об'єктивний опис здібностей та обмежень у повсякденній діяльності;
- послідовне визначення фасилітаторів та бар'єрів, що впливають на функціонування;
- практичний комунікаційний інструмент, що сприяє догляду за клієнтами та мультидисциплінарній командній роботі;
- корисне керівництво для вибору вимірювань.

Основні проблеми прийняття основних наборів МКФ пов'язані з відсутністю знань МКФ, що вимагає інтенсивної підготовки та послідовного перекладу результатів від стандартизованих заходів до кваліфікаторів МКФ.

Висновки. Глобальні ініціативи включають дослідження та клінічні програми на програмному, сервісному та системному рівнях. Основні набори МКФ для ЦП є корисними інструментами для керування наданням послуг та формування профілів функціонування та інвалідності. Глобальна міжпрофесійна співпраця, навчання потенціалу та інформатика (електронні записи) максимально покращать їх застосування та прискорять їх прийняття.

Завдяки МКФ, під час складання індивідуальної програми реабілітації акцент ставився саме на повсякденних потребах дитини. Це дозволило підвищити рівень її мотивації щодо виконання поставлених цілей та досягти кращого успіху у формуванні нових навичок, необхідних у щоденній діяльності. МКФ-ДП створює сприятливі умови задля суттєвого поліпшення якості життя як власне самої дитини, так і всієї родини загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мартинюк В. Ю. Соціальна педіатрія в Україні: концепція, завдання, перспективи. *Здоров'я України*. 2011. С. 10–11.
2. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік / МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». Київ, 2017. 516 с.
3. Escorpizo R., Stucki G., Cieza A., Davis K. Creating an interface between the International Classification of Functioning, Disability and Health and physical therapist practice. *Phys Ther*. 2010. Iss. 90. P. 1053–1063.
4. Rauch A., Cieza A., Stucki G. How to apply the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) for rehabilitation management in clinical practice. *Eur J Phys Rehabil*. 2008. Iss. 44 (3). P. 329–342.
5. Sykes C. Health classifications 1 – An introduction to the ICF. WCPT Keynotes. World Confederation for Physical Therapy. 2006.

Македонська Ольга Сергіївна,
спеціаліст із сенсорної інтеграції,
Центр ранньої соціальної реабілітації Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ОБРОБКИ СЕНСОРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

В останні роки значно зросла кількість дітей з особливими освітніми потребами, які мають свої специфічні особливості, серед яких – порушення обробки сенсорної інформації, і, як наслідок, дисфункцію сенсорної інтеграції. Сенсорна інтеграція – процес, під час якого нервова система людини отримує інформацію від рецепторів всіх аналізаторів, диференціює, організовує та інтерпретує її, аби потім використати для цілеспрямованої діяльності [2, 4]. У більшості людей сенсорна інтеграція відбувається автоматично: вона допомагає концентруватися, надає набутому досвіду значення, дає уявлення про самих себе та оточуючий світ, допомагає реагувати та діяти доречно.

Сенсорна інтеграція, яка необхідна для руху, мовлення та гри – це фундамент більш складної інтеграції, що супроводжує читання, письмо та адекватну поведінку. Засновником методу сенсорної інтеграції є Джин Айрес (1923–1988) – американська дослідниця та ерготерапевт. Вона описала метод сенсорної інтеграції у своїй книзі «Дитина та сенсорна інтеграція», яка вперше була опублікована в 1960 році та була призначена для батьків, що виховують дітей із порушеннями сприйняття. Джин Айрес розробила теорію порушення функціонування сенсорних систем – теорію дисфункції сенсорної інтеграції, яка привернула увагу багатьох фахівців, що займаються проблемами розвитку дитини [3, 4]. Термін «дисфункція сенсорної інтеграції» (SID) розглядається як неврологічний розлад, який

характеризується дефіцитом сенсорної інтеграції. Розлади проявляються у тому, що мозок не може відфільтрувати фон подразників і визначити їхню важливість, якщо дитина отримувала недостатню кількість сенсорних відчуттів протягом доби [2, 4].

Класифікація сенсорної системи за Л. Міллером пропонує термін «сенсорні розлади обробки інформації», які поділяються на 3 конкретні кластери: розлади сенсорної модуляції, розлади сенсорної дискримінації та сенсорні розлади, в основі яких лежить моторне порушення [1]. Ці кластери розділяють на підтипи. Розлад сенсорної модуляції поділяється на: гіперсензитивність (надмірна чутливість до сенсорних стимулів); гіпосензитивність (знижена чутливість до сенсорних стимулів); сенсорний пошук. Розлад сенсорної дискримінації не має підтипів. Сенсорні розлади, в основі яких лежить моторне порушення, поділяються на: постуральний розлад (положення тіла у статичі та динаміці) і диспраксія (розлад рухів тіла при відсутності порушень тону м'язів, ускладнення під час виконання складних рухів, порушення координації, асиметричність рухів).

Ознаки, які можуть свідчити про порушення сенсорної інтеграції. 1. Надмірна чи недостатня чутливість до тактильних, зорових, слухових стимулів, а також рухів, дотиків (дитина не переносить, коли до неї торкаються, й сама не чіпає людей та певні предмети). Вона боїться забруднитися клеєм, піском, фарбами і уникає торкання деяких фактур (пісок, крупа), занять із пластиліном, малювання пальцями, ходіння босоніж, зокрема по траві чи піску. У дитини знижена больова й температурна чутливість, проте вона надмірно чутлива до певних тканин – одягу чи постільної білизни. Зазвичай, підвищена чутливість призводить до порушення уваги, оскільки навіть дуже слабкий та нейтральний для інших людей подразник викликає реакцію та заважає сконцентруватися. 2. Проблеми з маніпулюванням, використанням столових приборів, ножиць. 3. Неправильний захват олівця. 4. Надмірна чутливість до звуків, світла (дитина боїться неочікуваних або гучних звуків, прикриває руками вуха, не може перебувати на шумній вулиці й здається неухважною та розбалансованою у галасливому оточенні; дитині подобається перебувати у темряві, вона уникає яскравого світла; напружено дивиться на людей чи предмети, уникає контакту «очі в очі»). 5. Дитина постійно нюхає неістівні предмети, не терпить міцних та різких запахів. 6. В дитини наявні труднощі з розумінням та виконанням інструкцій. 7. Уникнення катання на гойдалках, каруселях або навпаки – надмірне прагнення будь-якого руху. 8. Труднощі в розрізненні понять: вгорі, низу, праворуч, ліворуч. 9. Низький поріг толерантності до близькості іншої людини. 10. Занадто високий чи занижений рівень рухової активності (дитина постійно прагне різних видів рухової активності, хапається за інших людей, меблі чи предмети, має слабку мускулатуру, ходить навшпиньки, легко втомлюється). 11. Розлади м'язового тону. 12. Недостатня рухова координація, зумовлена порушеннями великої чи дрібної моторики. 13. Рухова незграбність та гравітаційна невпевненість (дитина стає невпевненою та тривожною, коли відчуває, що втрачає ґрунт під ногами; вона уникає підйомів, лазіння та стрибків, не любить гратися на спортивному майданчику, не усвідомлює небезпек, а тому наражається на них під час гри). 14. Відсутність чи низький рівень навичок моторного планування. 15. Труднощі в концентрації (дитина швидко змінює одну активність іншою, погано концентрує увагу та здається тривожною). 16. Імпульсивність (під час взаємодії з іншими людьми вона афективна, схильна потрапляти до інцидентів, їй важко заводити друзів, висловлювати емоції). 17. Відмова від соціальних контактів. 18. Затримка розвитку мовлення. 19. Слабка організація поведінки. 20. Проблеми із саморегуляцією, сном, комунікацією, встановленням взаємовідносин з іншими, харчуванням. 21. Впертість. 22. Когнітивні порушення.

Більшість дітей з особливими освітніми потребами мають недостатню сенсорну стимуляцію. Вони занурені в окремі стимулюючі враження, що проявляються у прагненні сенсорних стимулів (тактильних, пропріоцептивних, вестибулярних, зорових чи слухових). Це можуть бути одноманітні довготривалі маніпуляції з предметами, помахі руками, застигання в певних дивних позах, вибіркове напруження окремих м'язів та суглобів, біг по колу, стрибки, кружляння, розкачування та інші дії з метою відтворення одного й того ж приємного враження.

Таким чином, дисфункція сенсорної інтеграції проявляється через обмеження поведінкового спектру: гіперфункція – у вигляді сенсорних захистів; гіпофункція – у вигляді сенсорної аутоstimуляції. Існує ще один вид сенсорних порушень – пошук сенсорних вражень (сенсорний пошук), який проявляється у надмірному прагненні до більш довготривалого сенсорного досвіду. Діти із сенсорним

пошуком інтенсивно й активно шукають сенсорні стимули. В таких дітей можуть проявлятися ознаки асоціальної поведінки (імпульсивність, дезорганізованість), відмічається недостатнє почуття безпеки, вони постійно знаходяться у русі, легко збуджуються. З метою уникнення дискомфортних вражень дитина намагається відгородити себе від спрямованих на неї впливів, вибудовуючи систему пасивних (відчуженість) чи активних (опір) захистів від зовнішнього втручання та формуючи негативну вибірковість до сенсорних стимулів. Але варто зазначити, що сенсорні відмінності деяких дітей можуть включати як підвищену, так і низьку сенсорну чутливість одночасно. Діти з дисфункцією сенсорної інтеграції не можуть самостійно подолати наявні труднощі. Це можливо за умови створення спеціального сенсорного середовища й організації систематичної комплексної корекційно-розвиткової роботи.

Отже знання теоретичних основ сенсорної інтеграції допомагає пояснювати, планувати і прогнозувати розвиток дитини з особливими освітніми потребами, певним чином коригувати поведінку та сприяти полегшенню її соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарбузова В. Фізіологія сенсорних систем : курс. Суми, 2011. 36 с.
2. Куницька Т. Метод сенсорної інтеграції в роботі корекційного педагога : методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2015. 58 с.
3. Шульженко Д. Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом : монографія. Київ, 2017. 444 с.
4. Як Э., Паула А., Ширли С. Строим мостики с помощью сенсорной интеграции. Терапия детей с аутизмом и другими первазивными расстройствами развития. 3-е изд. Белая Церковь, 2016. 240 с.
5. Э. Дж. Айрес. Ребенок и сенсорная интеграция. Москва, 2009. 272 с.
6. Банді А., Лейн Ш., Елізабет М. Сенсорная интеграция. Теория и практика. Москва, 2018. 768 с.

Моторін Ярослав Вячеславович,
студент 4 курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ НАДЛИШКОВОЇ ВАГИ В СУСПІЛЬСТВІ

У 21-му столітті тема надлишкової маси тіла та ожиріння турбує весь світ, незалежно від соціального статусу, віку, статі, місця проживання людини. Поширеність надлишкової маси тіла та ожиріння неухильно зростає.

В даний час надмірне накопичення жирової тканини в організмі – ожиріння – вважається хронічним, рецидивуючим захворюванням, яке призводить до ранньої інвалідності і передчасної смерті.

Ожиріння – хронічне обмінне захворювання, основним патологічним механізмом якого є надмірне накопичення жирових відкладень в організмі людини. Це має прояв не тільки в збільшенні загальної ваги, але й у появі різних проблем з боку систем і органів, зокрема регулюючих. На жаль, поширення цього захворювання носить характер пандемії. Кожна третя людина на планеті в тій чи іншій мірі страждає від проблем, пов'язаних з надмірною вагою. Кожен десятий житель може «похвалитися» наявністю ожиріння у важкій стадії.

Проблему ожиріння вивчали як вітчизняні дослідники (Ж. Бабінський, А. Бідля, І. Дєдов, Г. Мельниченко, В. Фадєєв та ін.), так і зарубіжні (Р. Аткінсон, Д. Гордон, Ф. Деркум, Д. Лоренс, Р. Мун та ін.).

Основною ознакою ожиріння є накопичення жирової тканини в організмі у чоловіків більше 10–15 %, у жінок більше 20–25 % від маси тіла. Вчені зауважують, що ожиріння є сукупністю хвороб і патологічних станів, що характеризуються надмірним відкладенням жиру в підшкірній жировій клітковині і інших тканинах і органах, обумовленим метаболічними порушеннями, і супроводжуються змінами функціонального стану різних органів і систем. Критерієм ожиріння є надлишок загальної маси тіла по відношенню до норми, встановленої статистично [2, с. 26].

Виокремлюють такі типи ожиріння: гіноїдний (нижній, сідничностегновий), типовий для жінок. Часто супроводжується захворюваннями хребта, суглобів і вен нижніх кінцівок; андроїдний тип (верхній, абдомінальний) характеризується накопиченням жиру в ділянці живота, частіше зустрічається у чоловіків. супроводжується розвитком захворювань серцево-судинної, дихальної систем, метаболічного синдрому [1; 2].

Сучасні дослідники, вважають, що проблему ожиріння не можна звести лише до неправильного харчування і малорухливого способу життя, і, отже, висувають нові гіпотези. Однією з причин ожиріння можуть бути вірусні інфекції. Наразі виявлено п'ять вірусів, які вражають тварин, і три – людину, які «допомагають» їм набрати зайві кілограми [3]. Дані віруси відносяться до групи так званих адено-вірусів і впливають на обмін речовин в жирових клітинах. Дослідники обґрунтовують, що ожиріння можуть викликати бактерії: виявилось, що кишечник людей із зайвою вагою містить мікроорганізми іншого типу, ніж кишечник худих. У кишечнику кожної людини мешкають трильйони бактерій та інших мікроорганізмів, які сприяють розщепленню їжі і борються з патогенними організмами.

Професор Jeffrey I. Gordon припустив, що ця сукупність мікроорганізмів може впливати на вагу людини. Дослідження, опубліковані групою прихильників теорії Д.Гордона переконують, що мікроорганізми впливають на загальний стан здоров'я людини. Учені вивчили мікробіологічний склад екскрементів добровольців, які страждають на ожиріння, і порівняли його з аналізами струнких респондентів. У страждаючих на ожиріння людей виявилось на 20 % більше бактерій Firmicutes і майже на 90 % менше Bacteroidetes, ніж у струнких. Після того, як досліджувані провели рік на дієті з низьким вмістом жирів і вуглеводів і втратили близько 25 % своєї ваги, вміст бактерій Firmicutes в їх кишечнику скоротився, а бактерій Bacteroidetes стало більше, хоча загальний рівень не зрівнявся з тим, який спостерігався у струнких людей. Також є думка, що ожиріння є й соціальною проблемою [1, с. 225].

У сучасній клінічній практиці використовуються різні методи лікування ожиріння: психотерапія, дієтотерапія, фармакотерапія, хірургічне лікування, фізіотерапія.

Як зазначено раніше, найбільш ефективними є аеробні вправи, а саме: ходьба, біг підтюпцем, плавання, їзда на велосипеді, катання на лижах, скакалка. Також, дуже ефективна реалізація силових вправ. Важлива регулярність занять (принаймні, 3–4 рази в тиждень), поступове збільшення їх інтенсивності і тривалості з урахуванням пов'язаних з цих ускладнень. Важливе уточнення – тільки комбінація фізичної активності і збалансованої дієти забезпечить втрату ваги.

Висновки. Таким чином, проблема надлишкової ваги та ожиріння людства зумовлена кількома чинниками, що поступово призводить до порушення обміну речовин і гормональної рівноваги. Хронічне підвищення рівня інсуліну викликає формування резистентності до нього, що є головною причиною ожиріння. А ключем до покращення соматичного здоров'я, ефективного метаболізму і протидії накопиченню зайвого жиру є по-перше: нормалізація гормонального фону (в першу чергу інсуліну); по-друге, позбавлення від надлишкових харчових стимуляторів, стресу; по-третє, дотримання принципів збалансованого харчування, раціонального режиму дня, покращення імунітету, оптимальної рухової активності та здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федонюк Я. І. Анатомія та фізіологія з патологією. Київ : Либідь, 2001. 700 с.
2. Шуригін Д. Я., Вязіцкий П. О., Сидоров К. А. Ожиріння. Ленинград : Медицина, 1980. 262 с.
3. Передерий В. Г. Избыточный вес и ожирение. 2013. 15 с.

Мотренко Юлія Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергата Н. С.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРИЧИНИ ПЛОСКОСТОПОСТІ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Турбота про охорону та зміцнення здоров'я підростаючого покоління є одним з найважливіших державних завдань. Сучасні підходи в оцінці здоров'я передбачають його цілісне, багатовимірне вивчення. Одним зі складових здоров'я людини є рівень і гармонійність фізичного розвитку, особливу увагу привертає вивчення комплексу морфофункціональних показників дітей 6–7-річного віку, періоду вступу до школи. Фахівці відзначають значне зростання патології кістково-м'язової системи у дітей даного віку.

Значна поширеність статичних деформацій опорно-рухового апарату (ОРА) у дітей, несприятливий вплив на організм в цілому потребують удосконалення спільної роботи педагогів і медиків в дошкільних освітніх установах. Провідним чинником в гармонійному фізичному розвитку організму дитини, формуванні правильної постави, підвищенні рівня неспецифічного захисту є раціональна рухова активність. Останні роки характеризуються збільшенням обсягу навчального навантаження в дитячому саду, що в значній мірі сприяє зниженню локомоцій в режимі дня. Заняття розумовою діяльністю дітей вимагають тривалого статичної напруги, пов'язаного з підтриманням певної пози, що тягне за собою порушення ОРА [1, 2].

Більшість хвороби закладається в дитячому віці, тому для збереження здоров'я нації необхідно приділяти пильну увагу фізичному вихованню дітей і підлітків. Дуже важливо своєчасно виявляти дітей, що мають відхилення в стані здоров'я, які ще не мають незворотній характер, але знижують фізичну працездатність, затримують розвиток організму. В останнє десятиліття відзначаються стійкі негативні тенденції в стані здоров'я дітей. Все більшого поширення набувають різні патології опорно-рухового апарату, серед яких одне з провідних місць займає плоскостопість (від 30 % до 70 % всіх деформацій стоп).

Плоскостопість – деформація стопи, що характеризується фіксованим сплюсненням склепіння стопи. Розрізняють поздовжню, поперекову і комбіновану плоскостопість. До 9 років плоскостопість зустрічається у 5–7 % школярів. Форма стопи залежить головним чином від стану її м'язів і зв'язок. При нормальній формі стопи нога спирається на зовнішній подовжній звід. Внутрішній звід працює в основному як ресора, з його допомогою забезпечується еластичність ходи. Якщо м'язи, що підтримують нормальний звід стопи, слабшають, все навантаження лягає на зв'язки, які, розтягуючись, сплющують стопу [1, 5].

Дитяча стопа в порівнянні з дорослою коротка, широка, а в області п'яти звужена; пальці розходяться, в той час як у дорослих вони щільно прилягають один до одного. На підшві у дітей сильно виражена підшкірна клітковина, що заповнює склепіння стопи, яка призводить нерідко до діагностичних помилок. Кістки стоп майже повністю складаються з хрящової тканини, тому вони більш м'які, еластичні, легко піддаються деформації. Суглобово-зв'язковий апарат стоп ще не сформований, суглоби в порівнянні з суглобами дорослих більш рухливі, а зв'язки, які зміцнюють склепіння стопи, менш міцні і більш еластичні. М'язи, які відіграють важливу роль у зміцненні зводу стопи, відносно слабо розвинені. Обсяг рухів дитячої стопи більше, ніж дорослому, внаслідок більшої еластичності м'язово-зв'язкового апарату, тому дитяча стопа менш пристосована до статичних навантажень. При навантаженні склепіння стопи кілька сплющуються, але після її закінчення відразу ж, за допомогою активного скорочення м'язів, повертаються у вихідне положення. У той же час тривала і надмірне навантаження веде до перевтоми м'язів і стійкого опущення склепіння.

Стопа в тілі людини виконує три біомеханічні функції: ресорну, балансує і поштовхуючу. При плоскостопості потерпають усі ці функції стопи. Найбільш інтенсивне формування склепіння стопи йде в перші 7 років. Далі критичними для збереження форми і функції стоп є періоди прискореного росту дитини, що припадає на шкільні роки, і наступаюча в результаті гормональних перебудов в організмі. При плоскостопості порушується і знижується опорна функція стопи, погіршується її кровопостачання, від чого з'являються в ногах біль, а іноді і судоми. Стопа стає пітною, холодною, синюшною. Болі можуть виникати не

тільки в стопі і литкових м'язах, але і в колінних суглобах, а також в ділянці нирок. Сплющення стопи впливає на положення тазу і хребта, що веде до порушення постави. Діти, які страждають плоскостопістю, при ходьбі широко розмахують руками, сильно тупають, хода їх напружена, незграбна [5].

На сьогоднішній день причини виникнення та механізми розвитку плоскостопості стопи у дітей вивчено недостатньо. Існує безліч теорій щодо виникнення даної патології, кожна з яких має право на існування. Однак єдина теоретична база, яка характеризує дані статодинамічні порушення, поки ще не сформована. Деформації стоп у дітей на сьогоднішній день пояснюється зниженням тону м'язів стопи, задньої групи м'язів гомілки і підвищенням тонусом латеральної групи м'язів гомілки. Відповідно до цього будуються і сучасні програми з фізичної терапії дітей з даною патологією, які складаються з різних заходів фізичного впливу (лікувальна фізична культура, масаж, фізіопроцедури), застосування спеціального ортопедичного взуття, устілок-супінаторів та ін. Всі ці реабілітаційні методи спрямовані на підвищення тону м'язів стопи і задньої групи м'язів гомілки, з одночасним розслаблення її латеральної групи м'язів. Однак, ці традиційні і широко поширені засоби фізичної терапії не завжди призводять до швидкого і стійкого позитивного ефекту. Тривалість терапії займає від 1 року до 5–6 років (залежно від віку пацієнта і ступеня патології), а іноді корекційну гімнастику і масаж доводиться застосовувати курсами все життя. При цьому у 20–25 % дітей класичні засоби фізичної терапії не дають видимого ефекту [3, 4].

У зв'язку з цим ми вважаємо, що створення в молодшому шкільному віці повноцінної корекційно-оздоровчої роботи, що включає лікувальні та профілактичні заняття з використанням спеціального інвентарю та обладнання, масаж і фізіотерапевтичні процедури, сприяє зміцненню м'язів стопи і гомілки і робить позитивний вплив на формування скелі стопи.

Правильно підібрані спеціальні засоби фізичної терапії, що враховують особливості розвитку плоскостопості, здатні зняти патологічно підвищений тонус в м'язах гомілки і стопи, що дозволяє в подальшому застосовувати з більшою результативністю необхідну фізичну терапію, спрямовану на формування нормального м'язового тону всіх м'язових груп і зв'язок, які забезпечують нормальне функціонування стопи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борзяк Э. И. Анатомия человека. Москва, 1993. 345 с.
2. Бубела О. Комп'ютерна програма формування правильної постави у дітей 6–9 років. *Молода спортивна наука України*. Львів, 2001. Т. 2, В. 5. С. 184–187.
3. Войчишин Л. Лікування порушень постави із застосуванням кінезіотерапевтичних та механотерапевтичних засобів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. Київ, 2009. № 1. С. 27–30.
4. Грейда Н. Б. Корекція постави підлітків засобами фізичної реабілітації. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків, 2016. № 3. С. 119–124.
5. Єфименко М. Плоскостопості – ні! Причини виникнення. *Дошкільне виховання*. Київ, 2007. № 11. С. 22–24.

Оксенич Уляна Володимирівна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМА ПОШИРЕННЯ ХОЗЛ. ПРИЧИНИ ТА СИМПТОМИ ЕМФІЗЕМИ ЛЕГЕНЬ. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГОЛОВНИХ ЗАСОБІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ЕМФІЗЕМОЮ ЛЕГЕНЬ

На сьогодні ХОЗЛ є однією з головних причин розвитку хронічних захворювань, інвалідизації та смертності в усьому світі і віднесене до глобальних загроз здоров'ю людства. У 2015 році хронічне обструктивне захворювання легень займало друге місце після ішемічної хвороби серця та інсульту у структурі причин смертності у світі, призвівши до 3,2 млн. смертей. За даними результатів

«Дослідження глобального тягаря ХОЗЛ», у 2016 році розповсюдження ХОЗЛ у світі сягнуло 251 млн. випадків. Разом із тим у Європейському респіраторному товаристві наголошують, що тільки в кожному четвертому випадку ХОЗЛ діагностується на ранніх стадіях, менше 6 % дорослого населення світу знають про наявність у них захворювання. За словами керівника Національного інституту фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Яновського НАМН України, доктора медичних наук, професора, академіка Ю. Феценка, науковці прогнозують, що вже в 2020 році ХОЗЛ стане однією із п'яти найбільш розповсюджених причин інвалідності у світі, тоді як у 1990 році захворювання знаходилося на 12-му місці за цим показником. За оцінками Національного інституту фтизіатрії і пульмонології, на ХОЗЛ страждає мінімум 7 % населення України, тобто близько 3 млн. чоловік. Проте точної інформації про розповсюдженість захворювання немає, оскільки у країні відсутні дані офіційної статистики [5].

Емфізема легенів, яка є однією з форм ХОЗЛ – це органічне ураження легеневої тканини, яке відзначається патологічним розширенням легенів, розташованих дистальніше термінальних бронхів, супроводжується деструктивними змінами альвеолярних стінок [1].

Причини виникнення емфіземи легенів.

Причини первинної емфіземи:

- спадковий дефіцит α 1-антитрипсину;
- порушення легеневої мікроциркуляції;
- зміни властивостей сурфактанта;
- паління;
- полютанти зовнішнього середовища (пил, дим, озон, фреон, сполуки кадмію, діоксиди сірки й азоту);

- механічне розтягання легень (склодуви, гра на духових інструментах).

Причини вторинної емфіземи:

- обструктивний бронхіт;
- бронхіоліт;
- пухлини легень;
- ателектаз;
- цироз ділянки легені;
- туберкульоз;
- саркоїдоз.

У більшості хворих емфізема є наслідком хронічних захворювань органів дихання, що призводять до розвитку хронічного бронхіту і дифузного пневмосклерозу. В її розвитку основне значення має фактор порушення бронхіальної прохідності через катаральне запалення бронхів і бронхоспазмів, а також порушення кровообігу і інервації легень. Приєднуються і нейрорефлекторні розлади, що викликають ще більші зміни кровообігу і трофіки, а також підтримують бронхоспазми. Внаслідок цих процесів еластичність альвеолярних стінок зменшується, еластичні волокна поступово гинуть, міжальвеолярні стінки розриваються і атрофуються, альвеоли піддаються розтягуванню. У зв'язку з цим гине частина капілярів малого кола кровообігу, які огортають альвеоли.

Основною скаргою хворих на емфізему є задишка. На початку захворювання вона виникає тільки у разі значного фізичного навантаження, а в міру прогресування хвороби є постійною, більше вираженою в холодну пору року. Задишка посилюється після їжі, кашлю, емоційних навантажень, має експіраторний характер і залежить від ступеня бронхіальної обструкції. Видих часто подовжений, із зімкнутими губами – нагадує пихтіння. Хворі скаржаться також на підвищену стомлюваність і втрату маси тіла [2; 1].

Реабілітація. Головними завданнями реабілітації осіб з емфіземою легень є:

- 1) збереження еластичності легеневої тканини;
- 2) розвиток рухливості грудної клітки;
- 3) навчання та тренування діафрагмального дихання;
- 4) зміцнення дихальної мускулатури;
- 5) навчання навичкам правильного дихання (з подовженим видихом).

Дихання. Першочерговою задачею кожного фізичного терапевта в реабілітації осіб з емфіземою легень, є навчити пацієнта правильному диханню, довільній зміні частоти, глибини і типу дихання. Що мається на увазі під «правильним диханням»? По-перше, це навчання особи діафрагмальному диханню.

Діафрагмальне дихання є основою великої кількості вправ, які використовуються в реабілітації не тільки дихальної, але й серцево-судинної системи, що дуже важливо, адже на II стадії емфіземи розвивається легенева недостатність, а на III стадії – серцево-судинна. Освоєння пацієнтом навичок діафрагмального дихання значно полегшує подальший реабілітаційний процес. По-друге, навчання подовженому видиху. Продовжений видих зменшує кількість залишкового повітря в легенях і тим самим сприяє поліпшенню газообміну. Всі дихальні вправи повинні бути спрямовані на формування компенсацій, яка покращить вентиляцію і підвищить газообмін. У заняття включаються статичні і динамічні дихальні вправи з обмеженим вдихом, вправи з вимовою приголосних звуків які підвищують вібрацію грудної клітки, та вправи на збільшення рухливості грудної клітки і екскурсії діафрагми для полегшення роботи серця. Важливим є вибір правильного вихідного положення та відсутність вправ на затримку дихання.

Фізичні вправи. Фізичні вправи поряд з поліпшенням процесів газообміну і функції кровообігу забезпечують тонізуючу дію на центральну нервову систему і інші органи. Вправи повинні призначатись поза фазою загострення, при відсутності вираженої серцево-судинної недостатності. У заняттях повинні використовуватись загально-розвивальні вправи малої і помірної інтенсивності. Для збереження рухливості грудної клітки використовуються фізичні вправи в нахилах, поворотах і обертання тулуба. Вправи швидкісно-силового характеру застосовуються обмежено з залученням в рух невеликих м'язових груп. Неприпустимі вправи на напруження. Щільність навантажень повинна бути невеликою, з обов'язковим паузами для відпочинку. Темп виконання вправ має бути повільним, в міру адаптації організму до фізичного навантаження збільшується кількість повторень і число самих вправ.

В подальшому хворим з емфіземою легень призначається дозована ходьба, спочатку в повільному темпі (60-70 кроків / хв.) в поєднанні з подовженим видихом, а надалі темп і відстань збільшуються в залежності від показників пацієнта, добре впливають прогулянки на свіжому повітрі [3; 4].

Отже, на основі аналізу певного обсягу відповідної літератури, можна зробити висновок, що особливість використання головних засобів реабілітації осіб з емфіземою легень, однієї з форм ХОЗЛ, полягає в почерговості, дозованості навантажень та відповідності фізичному стану пацієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григус І. М. Фізична реабілітація в пульмонології : навч. посіб. 2-ге вид. Рівне : НУВГП, 2018. С. 175–193.
2. Дубровский В. И. Лечебная физическая культура (кинезотерапия) : учеб. для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. С. 190–207.
3. Мухін В. М. Фізична реабілітація : 2-ге вид. перероб. та доп. Київ : НУФВСУ «Олімпійська література», 2005. С. 295–300.
4. Петров В. Г., Без'язична О. В., Клітар О. В. Лікувальна фізична культура при бронхотичній формі хронічного обструктивного захворювання легень. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2016. № 2. С. 52–53.
5. Діагностика та лікування хронічного обструктивного захворювання легень : актуальні питання. URL : <https://ua.gsk.com/ua-ua/> (дата звернення: 13.04.2020).

Олійник Владислав Олександрович,
студент 4 курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

СПОСІБ ЖИТТЯ ТА СТАН ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність. Проблема формування, збереження та зміцнення здоров'я населення є одним із пріоритетних завдань держави, визнається чинником національної безпеки, стабільності і благополуччя суспільства. Особлива увага приділяється охороні здоров'я підростаючого покоління, у тому числі

студентської молоді, що визначає рівень соціально-економічного благополуччя суспільства в найближчому майбутньому. Останнім часом все більшої актуальності набуває питання покращення стану здоров'я студентської молоді.

Мета дослідження. теоретично дослідити стан здорового способу життя та здоров'я сучасної студентської молоді.

Сутність дослідження. Останніми роками активізувалися дослідження з проблем здоров'я представників педагогічної думки (В. Бальсевич, Е. Казін, А. Лаптев). Учені дійшли висновку, що помітно погіршився стан здоров'я населення загалом, особливо студентської молоді. Розгляд наміченого нами питання передбачає в першу чергу визначення поняття здоров'я студентів.

Незважаючи на велику кількість точок зору на суть здоров'я, до теперішнього часу немає єдності підходів до його визначення та оцінки. Перш за все, слід розрізнити індивідуальне здоров'я студентів і здоров'я студентської молоді.

Всесвітня організація здоров'я (ВООЗ) так формулює визначення поняття здоров'я: «Здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби або фізичних дефектів».

Сформувати, зберегти і зміцнити здоров'я кожного студента в період вищої освіти, на який припадає «пік» функціонального дозрівання організму, стабілізації всіх його систем, – найважливіше завдання кожного вузу, поставлене сьогодні суспільством і державою. Разом з тим факти вказують на те, що ця задача сьогодні не вирішується в належній мірі в період отримання молоддю вищої освіти. За даними медичних обстежень, спеціальних опитувань і літературних джерел:

- на сто обстежених студентів доводиться до 95–96 і більше хвороб різної етіології;
- з 10 студентів 9 мають відхилення в стані здоров'я;
- до 50 і більше відсотків складаються на диспансерному обліку;
- кожен 5-й студент (на гуманітарних факультетах – кожен 3-й, а іноді навіть 2-й) віднесений до підготовчої, спеціальної медичної груп або звільнений за станом здоров'я від фізичних навантажень;
- понад 50 % молодих людей, які навчаються у вищих навчальних закладах в нашій країні, не відповідають навіть середньому рівню державного стандарту фізичної підготовленості, який гарантує стабільне здоров'я.

Аналіз показує, що здоров'я студентської молоді в нашій країні істотно підривають велика схильність до спадкових хвороб, «шкідливі» чинники навколишнього середовища (забруднення повітря, води канцерогенними речовинами, підвищений радіаційний фон); несприятливі елементи способу життя: тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків, безладний секс; погане харчування, нераціональна праця, психічні навантаження, пов'язані зі стресовими ситуаціями, низький рівень особистої гігієни, валеологічної культури, якості життя, побуту, пов'язані з недоліком матеріальних засобів, і т. п.

Основні висновки. Отже, критичний стан здоров'я студентів і причини, що його викликали, дають підставу зробити висновок про крайню актуальність пошуку дієвих заходів по зміцненню здоров'я студентської молоді нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Присяжнюк С. І. Зміна показників біологічного віку студентів першого курсу залежно від обсягу фізичного навантаження. *Теорія і практика фізичного виховання* : науково-методичний журнал. 2006. № 1–2. С. 299–305.
2. Раевский Р. Т., Канишевский С. М., Попичко А. Ф., Лапко В. Г. Здоровье студенческой молодежи и пути его формирования в системе образования. *Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи* : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. Донецьк : Донну, 2004. С. 351–357.
3. Романенко В. Оцінка рівня соматичного здоров'я студенток 1-4 курсів вищих закладів освіти гуманітарного профілю. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць у галузі фізичної культури та спорту. Вип. 7 : у 3 т. Львів : НФВ «Українські технології», 2003. С. 234–238.

Пазюк Ксенія Миколаївна,
вчитель лікувальної фізичної культури,
Загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів
Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Здоров'я є найважливішою потребою людини, яка забезпечує гармонійний розвиток особистості. Як відомо, здоров'я дитини – це стан її повного фізичного, духовного та соціального благополуччя. Саме тому, питання збереження та зміцнення здоров'я дитини належать до глобальних завдань суспільства. Одним із пріоритетних напрямів діяльності сучасної освіти залишається виховання здорового покоління та свідомого ставлення особистості до свого здоров'я загалом. Цьому насамперед має сприяти компетентнісний підхід до формування здорового способу життя учнів. Це здійснюється шляхом запровадження ефективної валеологічної освіти, зокрема через уроки з основ здоров'я, біології, екології, засобами фізичного виховання [1].

Здоров'язберігаюча компетентність трактується в Стандарті освіти як здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язберезувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей. Основною метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» є розвиток здоров'язберезувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку фізичної культури особистості та готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій [3].

Освіта потребує інноваційних підходів до вирішення питання збереження та зміцнення здоров'я молоді. Розробка ефективних заходів по зміцненню здоров'я дітей та підлітків має виняткове значення для сучасної школи. Встановлення гармонійного зв'язку між навчанням і здоров'ям забезпечує підвищення ефективності освітнього процесу.

Важливою частиною є використання здоров'язберігаючих технологій навчання. До них відносяться організаційно-педагогічні (структура навчального процесу), психолого-педагогічні (робота вчителя на уроці та її вплив на учнів), навчально-виховні технології (навчання грамотної турботі учнів про своє здоров'я, мотивацію їх до здорового способу життя) [2].

Враховуючи вище сказане, першочерговим завданням педагогічного колективу загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-III ступенів Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії постає створення здоров'язберезувальних умов навчання та виховання.

Основними напрямками організації освітнього процесу при формуванні здоров'язберезувальних компетенцій в загальноосвітній школі є :

1. Забезпечення здорового способу життя шляхом створення здорового середовища.

У школі створені усі комфортні умови для навчання. Мережа класів відповідає чинним нормативам щодо їх наповнюваності та санітарно-гігієнічним вимогам. У розкладі роботи забезпечено ранкові зарядки, фізкультхвилинки, динамічні паузи на кожному уроці, рухливі перерви. Створені санітарно-гігієнічні умови для організації та здійснення освітнього процесу: освітленість, розміри меблів, куточки гігієни, питний режим.

2. Інтеграція культури здоров'я в усі чинники повсякденного життя закладу.

Складовими частинами цього напрямку є адміністрація, педагоги, учні, батьки учнів. Відносини «адміністратор–учитель–учень–батьки» побудовані на засадах взаємодопомоги та взаєморозумінні.

3. Комплексний підхід до зміцнення здоров'я.

З метою реалізації впровадження цільової комплексної програми сприяння здоров'ю забезпечення педагогічних працівників рекомендованими навчальними програмами як інваріантної частини робочого навчального плану, так і варіативної складової.

4. Особистісно-зорієнтоване навчання.

Процес навчання особистості здійснюється в контексті загальнолюдської культури; гармонійно поєднуються інтереси особистості (вільний розвиток і збереження своєї індивідуальності); сприяння умов для створення ситуації успіху на уроці, атмосфери співпраці.

5. Диференціація та індивідуалізація навчання.

Даний принцип реалізується через варіювання навчання учнів за часом, обсягом, складністю опрацювання поданого матеріалу. Індивідуальні потреби задовольняються через роботу в групах, проектну і пошукову роботу, факультативів, олімпіад з навчальних предметів.

6. Практичне навчання педагогів.

Постійне вдосконалення педагогічної майстерності вчителів, підвищення рівня їх психолого-педагогічної підготовки за допомогою проходження відповідних курсів, семінарів, вебінарів.

7. Залучення батьків до роботи з формування здорового способу життя дітей.

Спільна робота з батьками, загальношкільні та класні батьківські збори, участь батьків у діяльності школи.

8. Здоров'яформуючий потенціал позакласної та позаурочної роботи.

Організація просвітницької роботи, організація роботи гуртків, спортивних секцій. У кожному навчальному кабінеті створені куточки здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Діяльність педагогів санаторної загальноосвітньої школи орієнтована на формування в дітей стійкої позиції, що передбачає визначення цінності здоров'я, почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я, поглиблення знань, умінь та навичок, пов'язаних з усіма складовими здоров'я.

Отже, підводячи підсумки ми розуміємо, що особливе місце в оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для того, щоб зробити освітній процес здоров'язберігаючим та організувати освітній простір з урахуванням турботи про здоров'я учня, формування певного світогляду щодо навичок здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бургун І. В. Актуальність упровадження компетентнісного підходу в освітню практику. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*: збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. 2010. № 1 (2). С. 159–165.
2. Коваль В. Ю. Шляхи формування здорового способу життя у молодого покоління. Херсон, 2010.
2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні*: рекомендації з освітньої політики. Київ: К. І. С., 2003. С. 13–39.
3. Таранова О., Челах Г. Система роботи здоров'язбережного навчального процесу. *Завуч*. 2008. № 19–20. С. 32–36.

Пеліх Данило Юрійович,
студент 3 курсу спеціальності Прикладна фізика та наноматеріали,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК НА ЗАНЯТТЯ СПОРТОМ

В нашому, ХХІ сторіччі, людина має всі блага цивілізації. Не потрібно полювати щоб була їжа, не потрібно ходити кілометри щоб дістатися до роботи чи до друзів, не потрібно йти на річку і прасувати і таке інше. Завдяки сучасному прогресу людина запобігає багатьох фізичних навантажень. З одного боку це добре, бо людини може приділяти більше часу своїй сім'ї, інтелектуальному розвитку, пошуку

себе у світі, розвитку кар'єри, але з іншого боку, наші м'язи починають атрофуватись. Ми можемо сутками сидіти за комп'ютером, смартфоном чи іншими гаджетами, таким чином не застосовуючи своїй м'язи, все це веде до фізичної слабкості. Особливо це стосується студентів чи школярів.

Більшість сучасних студентів приділяють інтелектуальній праці майже весь свій час. Постійні екзамени, лабораторні роботи, в де-яких праця. Вони як білки в колесі, кудись біжать і біжать, і не можуть зупинитися. Таке життя призводить до депресії та стресу, в наслідок яких і починають з'являтися шкідливі звички.

Норма пити в бар чи на якусь гулянку в п'ятницю і там розпивати алкоголь чи палити цигарки. Багато студентів навіть на перерві між лекціями палять або випивають. За статистикою, в 18 років коштували чи регулярно вживають алкоголь біля 37 % людей на 2019 рік.

Люди вважають, що можна курити, пити, бо «я регулярно займаюсь спортом», але це не так. Щоб дійсно бути здоровим потрібно жити без шкідливих звичок.

Етиловий спирт, що міститься в алкоголі, завдає шкоди організму. Мозок сприймає етанол як токсин і дає імпульси іншим органам знешкодити отруту. Серед розповсюджених симптомів: навантаження на серце, втрата рідини, порушення координації та уповільнення реакції. Додаючи до цього фізичну активність, отримуємо погіршення симптомів: зневоднення, тахікардію, підвищений ризик травматизму, хворобливий стан [1]. Отже вплив алкоголю несе деструктивний характер на людину, а запобігти де-яких хвороб реально, якщо прислухатися до лікарів чи експертів-спортсменів:

1. Заборона на заняття спортом відразу після вживання алкоголю. Навіть 50 мл алкоголю вимагають мінімум 4-х годин паузи перед фізичним навантаженням.
2. На ранок після вечірки уникайте тренувань, що дають навантаження на серце.
2. Пийте більше води – з кожним алкогольним напоєм організм втрачає 100 мл рідини.
3. Відмовтеся від вживання після тренування – алкоголь сприяє набору зайвої ваги та заважає відновленню після навантажень [2; 3].

Під час куріння найбільше страждають легені людини. У курців дихальні шляхи звужуються, через це з'являються задишки і труднощі з диханням. Створюється враження нестачі кисню. Спортсмен, який курить, недоотримує необхідну кількість кисню під час тренувань. Від нестачі кисню страждає й весь організм – мозок, легені, серце, кров, клітини не насичуються необхідним киснем. Чадний газ, який міститься в сигаретному димі є причиною розвитку гіпоксії – кисневого голодування. Всі органи і тканини курця, який тренується, працюють в режимі постійного дефіциту кисню. І тому спортсмени-курці швидше втомлюються і частіше отримують травми [4]. Альтернативним для курців є електронні сигарети. Дослідження спеціалістів українського Інституту кардіології ім. Стражеско показало, що користувачі електронних цигарок виконують фізичні вправи ефективніше, ніж курці звичайних цигарок (на 6,54 %).

Експерти рекомендують:

1. Намагайся не курити за кілька годин перед будь-якою фізичною активністю – будь то важка тренування або вечірня пробіжка. Інакше організм може піти у відмову, не витримавши навантаження.
2. Не треба купити через годину після тренування – саме в цей час нікотин засвоїться твоїм організмом швидше за все.
3. Курцеві краще віддавати перевагу таким видам спорту, де важлива витривалість. Найкраще – почати бігати довгі кроси. До речі, робити це можна в будь-якому прийнятному темпі: пара-трійка кілометрів гарненько провентилує легені.
4. Зміцнити серцево-судинну систему завзятого курця допоможуть східні єдиноборства – вони не так навантажують серце, як тренажери і залізо, підспудно знову ж розвиваючи витривалість.
5. Якщо задача – наростити побільше м'язів, то курити, на превеликий жаль, доведеться кинути. Адже нікотин знищує вітамін С, і тестостерон. Тому про м'язовий ріст з сигаретою в зубах можна і не думати.
6. Від куріння після обіду краще відмовитися: адже хороша їжа для спортсмена – основне джерело енергії. Покуривши ж відразу після прийняття їжі, змушуєш організм посилено всмоктувати нікотин на шкоду вітамінам. До того ж, у курців часто буває поганий апетит – так що курити перед їжею теж не варто [5].

Висновки. Отже, куріння, як і алкоголь, навряд чи можна назвати звичками, які сприяють здоровому способу життя. Важливо створювати сприятливі для нормального перебігу фізіологічних і психічних процесів умови. Це, в свою чергу, допоможе знизити ймовірність розвитку ряду захворювань і збільшить тривалість життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матеріали сайту «Апостроф». Чи можна поєднувати куріння і спорт – поради експертів. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/sport/2019-04-26/mojno-li-sovmeschat-kurenie-i-sport-sovetyi-ekspertov/25487>.
2. Джадсон Брюер. Залежний розум. Сигарета, смартфон, токсичні стосунки. Як формуються шкідливі звички та як їх подолати. Видавництво Vivat. 2018. 288 с.
3. Біші Колкло. The Effective Way to Stop Drinking. Видавництво Penguin. 1998. 256 с.
4. Матеріали сайту «Радіо Максимум». Як шкідливі звички впливають на фізичну активність. URL: https://maximum.fm/yak-shkidlivi-zvichki-vplivayut-na-fizichnu-aktivnist_n128945
5. Ничипорук Г. И. Анатомия здорового и нездорового образа жизни. 2013. 73 с.

Попов Євгеній Юрійович,
студент 3 курсу спеціальності Комп'ютерні науки,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЗДОРОВ'Я ТА СПОСІБ ЖИТТЯ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

Студенти закладів вищої освіти є майбутнім соціально-економічним, інтелектуальним, творчим потенціалом країни. Разом з тим студентство можна віднести до групи підвищеного ризику в плані здоров'я, оскільки на непрості вікові проблеми сучасних студентів накладаються негативний вплив кризи практично всіх основних сфер суспільства і держави.

Сучасні дослідження містять переконливі докази погіршення здоров'я студентів з негативною динамікою його за період навчання, високих показників і темпів приросту захворюваності, поширення негативних тенденцій у способі життя студентів. Студентство належить до групи підвищеного ризику, оскільки умови сучасного життя ведуть до того, що студенти за період навчання відчувають вплив цілого комплексу факторів середовища, що негативно впливають на стан їх фізичного, психічного і репродуктивного здоров'я. Серед цих факторів не останню роль відіграють постійне розумове й психоемоційне напруження, інформаційний стрес, недостатня матеріальна забезпеченість, необхідність поєднувати навчання з роботою, часті порушення режиму праці, відпочинку та харчування. Зниження загального рівня культури, в тому числі санітарно-гігієнічної, сприяє поширенню шкідливих звичок, таких, як паління, вживання алкоголю, наркотичних і психоактивних речовин.

При аналізі задоволеності власним здоров'ям студентами Дніпровського імені Олеся Гончара встановлено, що задоволені своїм здоров'ям 25,9 %, скоріше задоволені 44,5 %, важко було відповісти 16,6 %, скоріше не задоволені 8,1 %, не задоволені 4,9 %. [1, с. 175].

З особливостей способу життя студентів слід відзначити: втомлюваність після занять, часті стреси й нервові перевантаження; не дотримання режиму харчування; проблеми зі сном, при цьому сон може становити менш як 6 годин; самотність. Це свідчить про низьку адаптацію до нових умов життя, а також пояснює низьку мотивацію до дотримання здорового способу життя.

За різними статистичними даними, знижується фізична активність від молодших до старших курсів: в 4 рази збільшується число студентів, які не займаються фізкультурою і спортом. Оптимальну фізичну активність має тільки кожен п'ятий студент. За медичною допомогою при всіх випадках

захворювання студенти звертаються не часто. Кожен десятий в разі захворювання не звертається до лікаря. Кожен четвертий не виконує приписи лікаря. Студенти приступають до навчання в стадії незавершеного лікування, обумовлюючи виникнення хронічних захворювань вже в студентському віці. Студенти останніх курсів, на відміну від першокурсників, оцінюють своє здоров'я негативно, що обумовлено накопиченням патології за роки навчання у ВНЗ. Наявність хронічних захворювань відзначає кожен третій студент. При цьому в студентському середовищі все ж переважає задоволеність власним здоров'ям: кожен другий студент вважає своє здоров'я добрим. Але разом з тим значна частина молоді приходить до студентського середовища вже з певними відхиленнями в стані здоров'я. Слід зазначити, що серед першокурсників індекс здоров'я завжди вищий. За час навчання у вищому навчальному закладі рівень захворюваності підвищується. Спосіб життя першокурсників навряд чи можна назвати здоровим. Надалі фізична активність студентів помітно знижується. Дуже мало часу студенти проводять на свіжому повітрі – більша частина менше однієї години на день. Цей факт, безсумнівно, багато в чому визначається значним навчальним навантаженням, особливо на перших курсах, довготривалою (понад 3 годин на день) підготовкою до занять, використанням для цього і вихідних днів, невмінням організувати свою працю, складністю навчальних програм. [1, с. 105]

За даними Українського інституту стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України у структурі захворюваності студентів на 1-му місці стоять хвороби органів дихання, наступні місця займають хвороби органів травлення, хвороби нервової системи та органів чуття, короткозорість і т.д. Лікарі відзначають значну поширеність захворювань органів травлення серед студентської молоді, хронічну форму цієї патології й зростання рівня захворюваності на старших курсах. Безсумнівно, ця тенденція може бути наслідком нераціонального харчування студентів, як показують дані різноманітних опитувань. Лише кожен третій першокурсник харчується регулярно і тільки п'ята частина з них використовують обідню перерву для вживання гарячої їжі. В результаті близько 9 % оцінюють своє харчування як незадовільне [1, с. 175]. Тому відсутність сніданку і нерегулярність обідів, обмеження в харчуванні через відсутність бажання, нестачу часу і відсутність грошей можна віднести до причин розвитку захворювань органів травлення.

Розробка шляхів збереження працездатності студентів протягом навчального року становить одну з найважливіших проблем педагогіки та психології. Динаміка розумової працездатності показує функціональний стан центральної нервової системи людини та є показником, за яким можна судити про настання стомлення, визначити максимальну тривалість сприйняття навчального матеріалу і відповідним чином планувати навчальний процес. Вивчення розумової працездатності студентів науковцями проводилося за кількома критеріями, одним з яких було визначення стійкості уваги. Досягаючи максимального значення до 10 години ранку, працездатність знижується після 4 годин занять (лекції, семінари). Зменшуються показники точності та інтенсивності роботи. Крім добової динаміки працездатності, чітко проявляється зміна її протягом робочого тижня. На початку тижня, в результаті поступового «втягування» в роботу, показник працездатності невисокий. Стійкість уваги, показники інтенсивності та точності роботи найвищого значення досягають до вівторка й утримуються на такому рівні до четверга. У п'ятницю у студентів спостерігається спад працездатності в порівнянні з понеділком. Таким чином, сумарне денне навантаження оцінюється як значне. В окремі дні, при наявності нераціонально складеного розкладу, загальний час перебування студентів у вищому навчальному закладі складає 8–10 годин. Інтенсивне розумове навантаження (лекції, семінари, лабораторні заняття), знижена рухова активність, недостатній час для повноцінного відпочинку сприяють зниженню у студентів розумової працездатності до кінця робочого тижня. Інтенсивний спад рівня працездатності відзначається в грудні. Це свідчить про розвиток стомлення в результаті навчального навантаження. Увага, якість і швидкість виконуваної роботи повертаються до вихідного рівня у вересні, після зимових канікул у більшості студентів. Зниження рівня працездатності у студентів протягом навчального року відбивається на якості їх навчання та академічної успішності. І тут не позбавлені сенсу рекомендації, на перший погляд, банальні, але в них істина – частіше бувати в спортивному залі. Рухова активність зніме втому й сприятиме підвищенню розумової працездатності.

Однією з найважливіших медико-соціальних проблем в Україні є залежність від вживання психоактивних речовин, особливо у студентському середовищі. Переважними негативними факторами

ризик для здоров'я опитані студенти першого курсу 4 університетів м. Львова вважають вживання наркотиків $62,3 \pm 1,3$ %, алкоголю $13,8 \pm 0,9$ %, паління тютюну $8,5 \pm 0,7$ %. Одна третя респондентів $31,6 \pm 1,2$ % уже стикнулись із проблемою, маючи ті чи інші шкідливі звички. Легку доступність наркотиків відзначили $10,6 \pm 0,8$ – $12,4 \pm 0,9$ % студентів і вважають, що їх дістати швидше легко, ніж складно. Найбільш вагомими причинами залучення молодих людей до наркотиків, на думку студентів, є особисті проблеми $26,6 \pm 1,2$ %, «за компанію» $21,6 \pm 1,1$ %, «нудно жити» $21,4 \pm 1,1$ %. Разом з тим, студенти вважають за потрібне проведення роз'яснювальних бесід для молодих людей з проблеми вживання ПАР ($70,0 \pm 1,2$ – $91,0 \pm 0,8$ % числа респондентів) [2, 3].

Аналіз наукової літератури, присвяченої здоров'ю студентської молоді, показує, що за час навчання у закладі вищої освіти здоров'я студентів не тільки не поліпшується, а й у значно погіршується. Так, до другого курсу навчання кількість випадків захворювань збільшується на 23 %, а до четвертого – на 43 %. Четверть студентів переходять в нижчу медичну групу здоров'я. Згідно з дослідженнями фахівців ВООЗ, здоров'я населення зумовлено в 18–22 % станом навколишнього середовища, у 20 % генетичними факторами, більше ніж у 50 % умовами та способом життя і лише в 8–10 % зі станом служби охорони здоров'я. Тому можна з упевненістю стверджувати, що здоровий спосіб життя – це надійніший засіб збереження і зміцнення здоров'я. Зумовлений соціально-економічними умовами, спосіб життя залежить від мотивів діяльності конкретної людини, особливостей її психіки, стану здоров'я і функціональних можливостей організму.

Отже, проблема здоров'я сучасних українських студентів є особливо актуальною. Студентське життя – це етап становлення людини, пов'язаний із періодом розквіту її інтелектуальних, фізичних і духовних можливостей, адже в цьому віці відбувається інтенсивна соціалізація особистості. Сучасній молоді необхідно набути життєві компетенції, такі, як: гнучкість і вміння працювати в команді; здатність розв'язувати проблеми; витривалість, мобільність; культурна компетентність. Сприяти формуванню таких компетентностей має здоровий спосіб життя та фізична активність студентської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Студенти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара у дзеркалі соціології: монографія / В. В. Кривошеїн, В. В. Ніколенко, В. А. Бойкота ін.; за ред. професора В. В. Кривошеїна. Дніпропетровськ: Видавництво Акцент ПП, 2018. 224 с.
2. Результати звіту дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD)». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/2795365-rezultati-opituvanna-sodo-kurinna-vzivanna-alkogolu-ta-narkoticnih-recovin-sered-pidlitkiv-v-ukraini.html> (дата звернення 28.04.2020).
3. Вживання психоактивних речовин серед студентської молоді (результати анонімного опитування). URL: [https://vpbm.com.ua/ua/vipusk-4-tom-2-\(140\),-2017/9568](https://vpbm.com.ua/ua/vipusk-4-tom-2-(140),-2017/9568) (дата звернення 29.04.2020).

Потапов Максим Андреевич,
студент 3 курса специальности Прикладная физика и наноматериалы,
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара,
г. Днепр, Украина
Научный руководитель – **Мартынова Н. П.,**
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры физического воспитания и спорта,
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара,
г. Днепр, Украина

ФИЗИКА В СПОРТЕ

Физическая культура играет важную роль в жизни человека. Но многие никогда не задумывались, какая существует связь между физикой и спортом. Есть множество видов спорта: футбол, волейбол, хоккей, баскетбол и т. д. В каждом из них действуют законы физики.

Мне стало интересно, как же футбол и другие виды спорта связаны с физикой. Какие физические законы действуют при занятии спортом? Все ответы на мои вопросы дал учебник физики А. В. Пёрышкина.

1. Фигурное катание.

Фигурное катание – один из самых красивых и элегантных видов спорта. Оно пользуется большой популярностью во всём мире. История этого прекрасного спорта началась много веков назад. Фигурное катание зародилось в Голландии, в XII-XIV веке. Заниматься им стало возможно после создания железных коньков с двумя ребрами. Но это было не то фигурное катание, к которому мы с вами привыкли. Спортсмены вычерчивали на льду различные фигуры, сохраняя при этом красивую позу.

Физика в фигурном катании. Во время движения фигуриста, при соприкосновении конька со льдом возникает сила трения скольжения. При соприкосновении одного тела с другим возникает взаимодействие, препятствующее их относительному движению, которое называют трением [1, с. 90].

Лёд – это твёрдое вещество. И его молекулы слабо подвижны, однако на его поверхности молекулы намного свободнее, они в 100 000 раз подвижнее, чем внутренние. То есть поверхность льда больше напоминает жидкость, чем твёрдое тело. Это и обеспечивает отличное скольжение коньков по льду. Законы физики не только объясняют, как человек катается на коньках, они также помогают в создании идеального катка. Секрет для создания идеально ровного катка также объясняется с точки зрения физики. Если начать заливать его с краев, то лёд застынет более равномерно. Кроме того, важно разливать воду тонкими слоями, которые застывают быстрее.

Физика является незаменимым другом фигуристов. В этом мы убедились, говоря о трении скольжения.

2. Футбол.

Футбол – это один из самых популярных командных видов спорта. Важную роль в футболе играет быстрота реакции. В первую очередь это относится к игре вратаря. Точной даты возникновения футбола не известно, но можно с уверенностью сказать, что история футбола насчитывает не одно столетие и затронула немало стран. Игры с мячом были популярны на всех континентах, об этом говорят повсеместные находки археологов.

Физика в футболе. Наблюдения и опыты показывают, что скорость тела сама по себе измениться не может. Футбольный мяч лежит на поле. Ударом ноги футболист приводит его в движение. Но сам мяч не изменит свою скорость и не начнёт двигаться, пока на него не подействует другое тело. Футбольный мяч, катящийся по земле, останавливается из-за трения о землю. Под действием другого тела происходит также изменение направления скорости. При игре в футбол действует явление инерции.

Явление, сохранения скорости тела при отсутствии действия на него других тел называют инерцией. Чем меньше действие другого тела на мяч, тем дольше сохраняется скорость его движения и тем ближе оно к равномерному [1, с. 52].

В 1997 году на матче Франции и Бразилии молодой бразильский футболист Роберто Карлос готовился к штрафному удару с 45 метров. Так как ворота защищала стенка, Карлос попытался осуществить, казалось бы, невозможный удар. Мяч пролетел в стороне от стенки, повернул влево и влетел в ворота.

Как же получился этот удар? Футболист придал направление мячу, но какая сила заставила мяч повернуться и влететь в ворота. Дело во вращении мяча. Карлос ударил по мячу в правом нижнем углу, из-за чего он взлетел вверх и вправо, вращаясь вокруг своей оси. Сначала мяч двигался как будто по прямой траектории. Перепад давления воздушных потоков заставил траекторию мяча повернуть влево. Так и произошёл один из самых великолепных голов в истории футбола.

3. Хоккей.

Хоккей всегда был захватывающе жесткой, быстрой игрой, в которой одинаково интересно быть и зрителем, и участником. Она зародилась на замерзших зимних озерах Канады. Но в настоящее время профессиональные хоккеисты играют в закрытых помещениях на искусственном льду.

Физика в хоккее. Силовые приёмы – составная значимая часть хоккея. Они направлены на отбор шайбы у соперника. В результате силовых приёмов игроки сталкиваются друг с другом и отскакивают в стороны в результате контакта. Спортсмен прикладывает силу своего тела к другому

игроку и заставляет соперника двигаться в направлении приложенной силы. Когда игрок ударяется о борт, он отлетает от него обратно. Иногда игроки сталкиваются на льду на большой скорости и разлетаются в противоположные стороны. За счёт специальной техники выполнения броска хоккеисты используют силу упругой деформации клюшки для придания шайбе дополнительного ускорения.

Здесь действует закон Гука (об упругой деформации). Сила, возникающая в теле в результате его деформации и стремящаяся вернуть тело в исходной положение, называется силой упругости. Изменение длины тела при растяжении (или сжатии) прямо пропорционально модулю силы упругости [1, с. 72].

Победу в хоккее легко завоевать, если на службе у игроков и тренеров стоит знание законов физики и наиболее правильное использование этих законов.

4. Настольный теннис.

Среди различных игр с мячом настольный теннис – это самая настоящая динамическая тренировка для всего тела, играть в настольный теннис – значит, развивать не только мышцы, но и скорость реакции и мышления. Сейчас уже сложно сказать в какой именно стране зародился настольный теннис. Некоторые полагают, что впервые настольный теннис появился в Японии или Китае, другие считают, что его родина Франция или Англия. Ряд историков ищет истоки игры в Древнем Риме. Несмотря на все эти споры с уверенностью можно сказать, что история тенниса уходит своими корнями в далекое прошлое. На всех крупнейших соревнованиях по настольному теннису неоспоримыми лидерами являются спортсмены из Китая. Мяч для настольного тенниса в момент удара ракеткой испытывает такое же ускорение, как и ружейная пуля в момент выстрела.

Физика в настольном теннисе. Какие силы действуют на мячик для настольного тенниса при его полёте? На теннисный мячик, как и на любое тело на Земле, действует сила тяжести, направленная вниз. Сила, с которой Земля притягивает к себе тело, называется силой тяжести. Сила тяжести прямо пропорциональна массе тела [1, с. 70].

Если мяч для настольного тенниса погрузить в воду, то он будет всплывать. Почему так происходит? Потому что на мяч, погружённый в жидкость, действует выталкивающая сила. Эта сила ещё называется архимедовой силой. На тело, погружённое в жидкость (или газ), действует выталкивающая сила, равная весу вытесненной этим телом жидкости (или газа) [1, с. 147].

5. Баскетбол.

Баскетбол – это командная игра, суть которой заключается в забрасывании мяча в корзину соперника. Баскетбол сейчас является одним из самых популярных в мире видов спорта. Баскетбол зародился в Соединённых Штатах Америки. Первые игры лишь отдалённо напоминали современный баскетбол. Самый первый международный матч состоялся в 1904 году.

Физика в баскетболе. Бег – это главное средство передвижение игроков в баскетболе. Во время бега на игрока действуют сила трения и сила тяжести.

При соприкосновении одного тела с другим возникает взаимодействие, препятствующее их относительному движению, которое называют трением. А силу, характеризующую это взаимодействие, называют силой трения [1, с. 90].

При прыжке игрок мускулами создаёт такую «силу выталкивания», которая позволяет ему подпрыгнуть и преодолеть силу тяготения. Притяжение всех тел Вселенной друг к другу называется всемирным тяготением. Английский учёный Исаак Ньютон первым установил закон всемирного тяготения [1, с. 70].

Вывод:

1. С помощью физики и её законов, стало появляться больше видов спорта.
2. Значение физических законов играет большую роль в совершенствовании спортивных достижений.
3. Спорт без физики бессилен.
4. Физика – важная наука в спорте.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Перышкин А. В. Физика 7 класс.

Ребріна Дарія Олександрівна,
студентка 1 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Індиченко Л. С.,**
викладач,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРИЙОМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СЕРЕД СПОРТСМЕНІВ

Кожен вид спорту для успішних виступів вимагає певного стану фізичних і психічних якостей, і сьогодні, коли фізична підготовленість спортсменів знаходиться на дуже високому рівні, вирішальним фактором для перемоги в змаганні стає психологічна готовність. Підготовка спортсменів здійснюється за різними напрямками, але часом недолік волі або невміння управляти своїми емоціями може звести до нуля результати багаторічних тренувань. Тому кожен спортсмен повинен знати прийоми саморегуляції.

У процесі спортивної діяльності необхідно постійно контролювати і управляти своїм психічним станом. В іншому випадку, великі психічні та фізичні навантаження, коли спортсмен погано управляє своїм станом, призводять до надмірних психічних перенапруг, які знижують ефективність діяльності, призводять до дезорганізації і поразки. Повторення таких випадків нерідко призводить до зривів, втрати впевненості в собі, депресії. В умовах навчання і тренування тренеру необхідно стимулювати активну участь спортсмена в тренувальному процесі. Орієнтувати його на оволодіння прийомами саморегуляції і самоконтролю, їх постійного практичного застосування. Навчаючи і готуючи спортсмена, необхідно давати йому самостійні завдання з аналізу тренувань, змагань, свого внутрішнього стану і поведінки, знайомити з досягненнями психології та психогігієни в області саморегуляції. В процесі тренувань тренер повинен моделювати ті емоційні стани, які характерні для змагань, і прийомами саморегуляції приводити їх в певні стани. У спорті дуже часто перемагає той, у кого міцніші нерви, хто краще вміє налаштуватися на суперництво, раціонально використовує свої фізичні ресурси, збереже на оптимальному рівні психічну і нервову енергію.

Спонування до самовиховання здійснюється через навчання прийомам саморегуляції. Ці способи саморегуляції називають відключення і перемикання. Мета відключення і перемикання полягає в тому, щоб спортсмен здійснював тривале утримання спрямованої свідомості в руслі, далекому від травматичної ситуації [2, с. 300–308].

Існують способи саморегуляції, пов'язані з відображенням свого фізичного «Я». Вони в найбільшій мірі насичені спеціальними прийомами.

1. Контроль і регуляція тону м'язів. Цей прийом вимагає спеціального тренування. Найбільший ефект досягається, якщо в процесі оволодіння даним прийомом спортсмен перевіряє і закріплює його в різноманітних життєвих ситуаціях. Основним з критеріїв оволодіння цим прийомом саморегуляції є здатність відчувати своє обличчя у вигляді маски (відсутність м'язової напруги).

2. Контроль і регуляція м'язової системи спортсменів. Психічна напруженість завжди викликає її надмірне напруження. Тренування в розслабленні м'язів здійснюється за допомогою словесних самонавіювань, що сприяють зосередженості свідомості на певних групах м'язів.

2. Контроль і регуляція темпу рухів і мови. Емоційна напруженість, поряд з м'язовою скутістю, виражається в підвищенні звичного темпу рухів і мови, при цьому спортсмен починає метушитися, безпричинно поспішати. У цьому випадку управління своїм станом зводиться до прагнення позбутися від метушні, налагодити чіткий ритм своєї діяльності, виключити необхідність поспіху.

3. Спеціальні дихальні вправи. Спокійне, рівне і глибоке дихання сприяє зниженню напруги. Засвоєне і добре закріплене ритмічне дихання виявляється високо ефективним способом саморегуляції емоційної напруги.

4. Розрядка. Цей прийом дає «вихід» емоційної напруги. Як прийом саморегуляції, розрядка реалізується зазвичай в специфічних формах розминки (виконання певної вправи в повну силу).

Найбільш ефективні способи саморегуляції, пов'язані з відображенням свого духовного «Я» (напрямок свідомості на самого себе). Для них характерні різноманітні прийоми.

1. Відволікання шляхом сюжетних уявлень. Вміти відтворити і утримати в свідомості картини минулого (пов'язані з відчуттям спокою і впевненості) дуже важливо для саморегуляції емоційних станів.

2. Самонавіювання. У процесі спортивної діяльності спортсмен може давати собі настанови, накази, звертатися до себе з проханням і т. п. (В основі цього прийому саморегуляції лежить принцип використання словесних формул).

3. Самопереконавання – це своєрідна психотерапія, коли саморегуляція здійснюється в розмовах з самим собою або з кимось іншим.

Слід виділити способи саморегуляції, в основі яких лежить відбиток спортсменом свого соціального «Я». Для них характерні два прийоми:

1. Регулювання мети. Це вміння вчасно поставити мету в точній відповідності зі своїми можливостями, відсунути її в стані емоційної напруженості, а потім знову актуалізувати її, коли прийде час.

2. Ритуал передзмагальної поведінки. В його основі лежать певні стереотипи, внаслідок чого порушувати його або змінювати, особливо на великих змаганнях, недоцільно, тому що його виконання вже само по собі стає заспокійливим фактором [1, с. 135–136].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гогунев Е. Н., Мартянов Б. И. Психология физического воспитания и спорта: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 288 с.
2. Уэйнберг Р. С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. Киев: Олимпийская литература, 1998. 335 с.

Самойленко Роман Костянтинович,

студент, спеціальність Телекомунікація та радіотехніка,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Мартинова Н. П.,**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ В ГІРСЬКОЛИЖНОМУ ТУРИЗМІ

Гірськолижний туризм є одним із найпопулярніших видів активного відпочинку у різних регіонах світу. Хоча традиційно цей вид туризму вважається престижним та елітним, насправді він доступний для людей різних вікових та соціальних груп. Водночас, незалежно від індивідуальних особливостей туристів, надзвичайно важливу роль у гірськолижному туризмі відіграє безпека. Загалом, рівень ризику виникнення травм різного ступеня важкості у цьому виді туризму є досить високим і зростає обернено пропорційно до досвіду туриста.

Загалом, варто виділити дві групи проблем безпеки туристів у гірськолижному туризмі:

- пов'язані із наявністю та якістю спорядження та інфраструктури;
- зумовлені станом дотримання туристами вимог безпечної поведінки на трасах.

Щодо першої групи проблем, то, як слушно зазначає П. Масляк [3], задля безпеки туристів на гірськолижних курортах повинні працювати пункти прокату гірськолижного спорядження, дорослі і дитячі лижні школи, групи інструкторів зі сноубордингу та катання на лижах, бригада професійних рятувальників. Із урахуванням того, що спорядження для гірськолижного туризму є досить дорогим та малодоступним для широкого кола туристів, значного поширення набули послуги щодо оренди такого спорядження, які надаються у всіх гірськолижних курортах, а також у багатьох великих містах. Власне, орендоване спорядження часто може стати додатковим фактором небезпеки під час здійснення гірськолижних спусків. Адже, по-перше, воно не є новим і може уже на момент використання втратити ресурс надійності. По-друге, будь-яке орендоване

спорядження є незвичним для конкретного туриста і потребує адаптації впродовж певного часу, що також зумовлює зростання ризику травматизму у перший період занять гірськолижним туризмом.

Серед загальних вимог щодо безпеки у гірськолижному туризмі фахівці виділяють такі:

- наявність інформації про можливі загрози та «відкриті» і «закриті» траси перед початком підйому;
- встановлення попереджувальних знаків про небезпечні місця на самій трасі;
- чергування рятувальних служб екіпованих необхідним спорядженням;
- встановлення на небезпечних ділянках траси сіток-уловлювачів та захисних матів;
- безпечність та своєчасне технічне обслуговування витягів та підйомників [1].

Безпека туристів на гірськолижних трасах багато у чому залежить від їх особистих навиків та досвіду. Певну роль відіграють також організатори гірськолижного туризму, які повинні наголошувати на тому, що особиста безпека гірськолижника забезпечується використанням добре відрегульованих кріплень, доброю технічною та фізичною підготовкою, дотриманням правил поведінки на трасах, знанням прийомів правильного падіння, взаємної ввічливості тощо [4].

У практиці організації гірськолижного туризму в Україні сформовано низку правил, що покликані гарантувати особисту безпеку туриста, основними з яких є такі:

- швидкість спуску на трасах має відповідати фізичній і технічній підготовці лижника;
- лижник повинен контролювати свою швидкість і засоби пересування, враховуючи кривизну схилу, погодні умови, для того, щоб не створювати на схилі небезпеку іншим туристам;
- пересування на трасі в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння категорично забороняється;
- лижник, рухаючись вниз по схилу, має вибирати такий напрямок руху, щоб лижники, які знаходяться нижче, були впевнені в своїй безпеці;
- після падіння потрібно швидко встати і звільнити трасу, перемістившись на край схилу;
- у місцях масового катання потрібно строго виконувати вимоги знаків обмеження, вказівки працівників рятувальної служби, лижного патруля та канатних доріг;
- будь-який лижник, що став свідком або співучасником нещасного випадку, обов'язково повинен підтвердити свою особу [4; 2, с. 60].

Окрім безпеки туристів, у гірськолижному туризмі вагому роль відіграє безпека туристичних підприємств та дестинацій. Відомо, що гірськолижний туризм є переважно сезонним, а тому суттєво залежить від погодних умов на певній території. Відповідно, ризики отримання збитків туристичними підприємствами, що спеціалізуються на наданні послуг, пов'язаних із відпочинком на гірськолижних курортах, є досить високими. Водночас значна ресурсозалежність гірськолижного туризму зумовлює також досить інтенсивний його вплив на екосистеми гірських територій. Із одного боку, такий вплив викликаний антропогенною діяльністю, що пов'язана із розширенням площ та інтенсифікацією розвитку гірськолижних курортів, з іншого – деструктивного впливу зазнають безпосередньо ландшафтні одиниці гірських схилів, на яких формуються гірськолижні траси та інша інфраструктура.

На мій погляд, незважаючи на те, що першочергове значення для безпеки гірськолижного туризму має безпека туристів, усі три згадані складові повинні розглядатися як елементи єдиної системи. Можна констатувати, що саме такий комплексний підхід до досліджень безпеки гірськолижного туризму є перспективним у вітчизняній науці, а його розробка дозволить сформулювати теоретичні основи та методичну базу гарантування безпеки у гірськолижному туризмі у нашій державі на якісно новому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вимоги безпеки на гірськолижних трасах. URL : <http://donlegion.com/index.php?aid=50>.
2. Кодекс цивільного захисту України. Як відпочити без шкоди для здоров'я. *Надзвичайна ситуація*. 2009. № 2. С. 60–61.
3. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 343 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/maslyak-rekr1-1.htm
4. Офіційний сайт ТК «Буковель». Правила поведінки на лижних трасах. URL: <https://bukovel.com/pravila-na-skhilakh-tk-bukovel>.

5. Техніка безпеки під час катання на гірських лижах. URL: https://www.tourclub.com.ua/ru/info/usefull-info/safety-instructions/ski_tours_accident_prevention.

Середа Оксана Петрівна,
асистент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Овчинніков Артем Валерійович,
старший викладач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ПОСТАВИ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІТБОЛ-АЕРОБІКИ

Здоров'я дитини – ні з чим незрівнянна цінність. Формування постави у дітей та підлітків – одна з основних проблем на сьогоднішній день.

Згідно зі статистикою МОЗу, в Україні кожна четверта дитина має порушення постави. Діти почали більше часу проводити за комп'ютерами, менше ходити та займатися спортом, малорухливий спосіб життя привів до дефіциту м'язової діяльності та збільшенню статичної напруги. Ці фактори утворюють передумову для розвитку у школярів відхилень у стані здоров'я та порушення постави.

Середній шкільний вік (11–15 років) характерний тим, що сила м'язів збільшується повільніше, ніж маса тіла. Найбільша нестійкість хребта спостерігається у віці 11–15 років. У цей період відбувається енергійне зростання тіла в довжину, а розвиток м'язової системи дещо запізнюється. На ріст хребта в довжину і його форму впливає правильне фізичне виховання та раціональне зайняття спортом. При несприятливих умовах це може до порушення постави або деформації хребта.

Поставою-називають звичну невимушену позу стоячої людини, обумовлена здатністю без активної напруги тримати прямо корпус і голову. Постава людського тіла обумовлена основним стержнем, на якому тримається все тіло на хребті. Крім того, розуміння про поставу складається з обліку положення голови та плечового пояса, нахилу тазу, контурів грудної клітини та передньої стінки живота, а також осі нижніх кінцівок.

Правильна постава залежить від багатьох факторів, основними з яких являються:

- кут нахилу тазу та стан м'язового – зв'язувального апарату, що фіксує таз на тазостегнових суглобах;
- гнучкість хребта і стан м'язового – зв'язувального апарату;
- стан м'язів плечового поясу і шиї.

Нормальна постава людського тіла характеризується шістьма головними ознаками:

1. Розташуванням остистих відростків хребців на одній вертикальній лінії.
2. Розташуванням надпліч, плечей на одному рівні.
3. Розташуванням кутів обох лопаток на одному рівні.
4. Рівних між собою трикутників талії, що утворюється боковою поверхнею тіла і вільно опущеними руками.
5. Розташуванням сідничних складок.
6. Правильними вигинами хребта в сагітальній площі (глибина поперекового лордозу до 5 см шийного – до 2 см [1]).

Постава є інтегруючим показником стану здоров'я учнів, навіть незначні функціональні порушення можуть спричинити стійку деформацію опорно-рухового апарату, мати тяжкі наслідки для здоров'я дітей. Однак, порушення постави-це не тільки косметичний дефект, існування якого є неприємним фактом. Порушення постави супроводжуються серйозними і складними наслідками у функціонуванні організму людини. Відбувається це внаслідок стискання внутрішніх органів, порушення їх правильного розташування в організмі. Неправильне положення тіла порушує легеневу вентиляцію, зменшує надходження кисню до мозку, утруднює приплив крові до нього. Порушення постави може,

навіть, спричиняти розвиток захворювань серцево-судинної (інсульт, інфаркт, гіпертонічна хвороба) та дихальної систем (бронхіт, бронхіальна астма, запалення легень) [1].

Постава формується у підлітків в процесі росту їх організму у тісному зв'язку із розвитком рухових функцій.

Сьогодні різноманітні вправи з фітболом є однією з популярних напрямів фізкультурно-оздоровчих технологій у галузі фізичної культури та ЛФК.

Про використання засобів фітбол-аеробіки та її вплив на організм людини йдеться в багатьох авторських роботах (Н. І. Фалькова, Т. В. Нестерова, Н. А. Овчиннікова, 1998; О. С. Крючек, 2001; О. Ю. Бубела, 2002; О. Г. Ваніна, 2002; Г. В. Безверхня, 2003; О. В. Попова, 2003; Г. В. Глоба, 2007) [2].

Фітбол не має протипоказань, відмінно формує поставу й зміцнює м'язи хребта, розвиває координацію. Сидячи на м'ячі людина змушена постійно утримувати рівновагу, напружуючи при цьому безліч м'язів. За рахунок коливань стимулюється робота внутрішніх органів і систем організму; прискорюється формування умовно-рефлекторних зв'язків у головному мозку, необхідних для інтелектуального і психічного розвитку людини.

Заняття з м'ячем класифікуються як силовий вид фізкультурно-оздоровчих технологій, де включені різноманітні вправи для розвитку сили м'язів. Фітбол-гімнастика прекрасно підвищують загальну витривалість організму. Форма і розмір м'яча збільшує амплітуду рухів, що ефективно покращує виконання вправ і сприяє розтягуванню м'язів. Також включають вправи на розслаблення м'язів [2].

Завдання, які вирішуються під час занять фітбол-аеробікою:

- розвиток рухових якостей;
- підвищення і відновлення фізичної і розумової працездатності;
- формування правильної постави;
- поліпшення психічного стану за рахунок переключення на інший вид діяльності;
- підвищення інтересу до занять фізичною культурою і потреби
- до систематичних занять фізичною культурою і спортом [2].

Також фітбол запобігає зайвому навантаженню на опорно-руховий апарат.

Таким чином фітбол-аеробіка є інноваційним видом фізичної культури та ЛФК, який формує поставу дітей середнього шкільного віку, підвищує інтерес до занять фізичною культурою та спортом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Славик М. Постава як фактор відображення здоров'я людини *Фізичне виховання, спорту і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2008. С. 138–141.
2. Чеханюк Л. Вплив занять фітбол-аеробікою на рівень фізичної підготовленості старшокласників *Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення*. 2013. С. 93–96.

Сидорашко Дарина Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бандуріна К. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСІБ З НАСЛІДКАМИ ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Інсульт – друга причина смертності та третя причина довгострокової втрати працездатності у всьому світі з 33 мільйонів тих, хто пережив інсульт. Смертність знижується, але поширеність стабільна, тобто більше постраждалих з тривалою втратою працездатності.

Міждисциплінарні комплексні реабілітаційні заходи вважаються головними після постосновної допомоги. Однією з ключових дисциплін міждисциплінарної реабілітації інсульту є фізична терапія, яка в першу чергу спрямована на відновлення та підтримку діяльності щоденного життя. Якість життя, пов'язана зі здоров'ям, пропонує комплексне вимірювання впливу захворювання та процесу одужання пацієнта. Це загальноновживаний інструмент вимірювання результатів у дослідженнях.

Фізична терапія як засіб застосовується для покращення якості життя. Та має на меті формування компенсації, пристосування можливостей людини виконувати повсякденну діяльність в сфері самообслуговування, переміщення, роботи, навчання та дозвілля, незалежно від віку і статі після перенесеного інсульту. Фізична терапія застосовується давно і є логічним продовженням процесу подальшого відновлення.

Розробка і впровадження єдиних принципів ведення хворих потребує використання уніфікованих шкал і тестів, що дозволяє об'єктивно оцінити стан хворого після інсульту на різних етапах захворювання, а також під час динамічного спостереження, визначити ефективність тих чи інших методів лікування. Вибір тестів і шкал для пацієнтів повинен бути обґрунтований специфікою патології, періодом захворювання.

До найчастіше використаних шкал належать, шкала Ренкіна, шкала наслідків Глазго, а також індекс Бартела.

Шкала Ренкіна включає що включає шість можливих варіантів вибору, і зокрема п'ять ступенів інвалідизації пацієнта після інсульту. Чим більший бал згідно шкали Ренкіна, тим тяжчою є функціональна неспроможність пацієнта.

Індекс Бартела містить 10 пунктів, що належать до сфери самообслуговування та мобільності. Оцінка рівня повсякденної активності проводиться за сумою балів, визначених у хворого по кожному з розділів тесту.

Шкала наслідків Глазго (Glasgow Outcome Scale) розроблена з метою загальної оцінки наслідків тяжкої черепно-мозкової травми з огляду на наявність неврологічних, психічних, психіатричних симптомів.

Для ефективного лікування мозкового інсульту потрібно оцінювати, користуючись шкалами й тестами, які відповідають строкам захворювання та його виду. Які повною мірою дозволяють оцінити ступінь неврологічного дефіциту, відобразити рівень соціально-психологічної адаптації хворого.

Переконливі результати виконаних якісних досліджень, дозволили сформулювати в світовій інсультології головні стратегічні напрямки, що будуть впливати на захворюваність, смертність та результати лікування і реабілітації у пацієнтів після перенесеного інсульту.

Аналіз даних літератури свідчить про те, що інсульт залишається вкрай важливою медико-соціальною проблемою, оскільки є однією з найбільш частих причин інвалідизації, здебільшого пов'язаної з руховими порушеннями. Це свідчить про те, що реабілітація хворих після інсульту займає чільне місце серед досліджень у неврології.

Оцінка якості життя є невід'ємним елементом сучасних досліджень у різних галузях медицини, яка використовується при визначенні впливу хвороби та терапії при різноманітних захворюваннях, при аналізі нових методів лікування та обґрунтуванні доцільності введення препарату або способу лікування до стандартних протоколів лікування. Якість життя оцінює компоненти, що зв'язані й не зв'язані із захворюванням і дозволяє диференційовано визначити вплив хвороби і лікування на стан хворого.

Особливу увагу приділяють оцінці віддалених результатів лікування хворих з інсультом. В багатьох сучасних дослідженнях з метою об'єктивізації тяжкості стану хворих і вираженості неврологічних порушень, а також стандартизації статистичного аналізу клінічного матеріалу застосовують декілька взаємодоповнюючих клінічних шкал, як вітчизняних, так і зарубіжних. Застосування системи оцінки тяжкості інсульту допомагає своєчасно прийняти об'єктивне рішення щодо тактики та стратегії лікування хворого. Комплексне використання бальних шкал дає можливість покращити прогнозування перебігу постінсультного періоду, реально оцінити ефективність терапії та хірургічного лікування хворих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цімейко О. А., Мороз В. В., Костюк М. Р. Критерії оцінки якості життя пацієнтів з цереброваскулярною патологією. *Український нейрохірургічний журнал*. 2007. № 4.
2. Veerbeek J. M., Langbroek-Amersfoort A. C. Effects of robot-assisted therapy for the upper limb after stroke. *Neurorehabil Neural Repair*. 2017. P. 107–121.
3. Wattchow K. A., McDonnell M. N., Hillier S. L. Rehabilitation interventions for upper limb function in the first four weeks following stroke: a systematic review and meta-analysis of the evidence. *Arch Phys Med Rehabil*. 2018. P. 367–382.
4. The Burden of Stroke in Europe Report. Overview of stroke burden and care in each EU and SAFE member country. Stroke Alliance for Europe-Stroke Association House 240 City Road, London, 2017. URL: http://www.strokeeurope.eu/downloads/The_Burden_of_Stroke_in_Europe_Report_-_Appendix.pdf.
5. Benjamin E. Heart disease and stroke statistics. *2017 update a report from the American Heart Association*. 2017. P. 135–146.

Старостенко Олександра Дмитрівна,

студентка 1 курсу факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Могильний І. М.,**
асистент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗІ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

В даний час хвороби хребта стають все більш поширеними, при цьому одним з найбільш вразливих відділів хребта, в якому часто розвиваються протрузії, грижі, остеохондроз, є шийний відділ. Така схильність пов'язана з тим, що в шийному відділі хребці мають дуже невеликий розмір. Також міжхребетні диски і відстань між хребцями досить невеликі [2, с. 39].

При утворенні грижі в будь-якому відділі хребта важливо провести комплексне лікування. Одна з важливих складових ефективної терапії – це виконання спеціальної лікувальної гімнастики. Вправи при грижі шийного відділу хребта дозволяють істотно поліпшити загальний стан хворого [4, с. 2].

При захворюванні на остеохондроз страждають міжхребетні хрящі і диски. У них порушується обмін речовин. Це стає причиною розвитку змін в кістковій та м'язовій системах хребта. Але не тільки цим небезпечний остеохондроз.

Дистрофічні зміни в хребті можуть спричинити за собою патологічні зміни у внутрішніх органах, оскільки доведено взаємозв'язок здоров'я хребта з внутрішніми органами людини. Працюючи зі своїм хребтом, ми оздоровлюємо весь організм [1, с. 40].

При остеохондрозі страждає кровообіг в самому хребті і обмін речовин в ньому. Еластичні диски, які знаходяться між хребцями, починають всихати, втрачається їх еластичність і міцність, зменшується їх висота. Поступово фіброзне кільце втрачає можливість утримувати навантажений хребет, відбувається його випинання. Трапляється, що розривається фіброзне кільце, і це призводить до міжхребцевої грижі.

Шийний відрізок хребта посилено насичений судинами, що живлять головний мозок. Тому більшою мірою прояви остеохондрозу викликають погане постачання кров'ю голову [5, с. 392].

З цієї причини має сенс поставитися серйозно до ЛФК при остеохондрозі, адже багато лікарів стверджують: фізичні методи – найголовніша терапія остеохондрозу [3, с. 240].

Таблиця 1

Основні неврологічні синдроми при остеохондрозі

Назва	Симптоми
1. Синдром плечолопаткового періартриту.	Розвиток нейрогенного обмеженого руху плечового суглоба (оберігає пахвовий нерв від роздратування); болю в спині, руці.
2. Корінцевий синдром (шийно-плечовий радикуліт).	Здавлювання корінців спинно-мозкових нервів. Симптоми: інтенсивний біль, стан погіршується при русі головою; шийні м'язи знаходяться в напруженому стані.
3. Кардіальний синдром.	Схожий на стенокардію, так як присутні болі в районі серця, але без змін у самому серці; тахікардія і екстрасистолія через роздратування корінців спинно-мозкових нервів.
4. Синдром хребетної артерії.	Головні болі, запаморочення з похитування і втратою рівноваги, нудота, блювота; погіршення зору, «мушки» перед очима; біль і порушення чутливості в області глотки, твердому небі, мові, хриплавий голос або повна його відсутність, біль або печіння на задній поверхні шиї і в потиличній області; розлади сну і пам'яті, перепади настрою і тривога, дратівливість, образливість, слабкість, млявість і відчуття тяжкості в голові.

Лікування шийного остеохондрозу має охоплювати як лікарські методи лікування, так і фізичні.

Лікувальна фізична культура (ЛФК) – це ефективний спосіб сформувати сильний м'язовий корсет, завдяки цьому в подальшому можна уникнути рецидивів хвороби.

Можна підвищити рухливість грудного відділу хребта, збільшити амплітуду рухів в суглобах: як в міжхребцевих, так і в реберно-хребетних; забезпечити правильне глибоке дихання; розробити і зміцнити м'язи плечового пояса; зміцнити м'язи спини, відновити фізіологічні вигини і сформувати правильну поставу, завдяки цьому скорочується навантаження на хребет і міжхребцеві диски; усунути скутість глибоких м'язів спини; зміцнити дихальні м'язи; поліпшити вентиляцію легенів; попередити можливі ускладнення [4, с. 4].

Особливо ЛФК остеохондрозу корисна для людей з сприятливими факторами: похилий вік; люди, які постійно перебувають в нестандартному положенні тіла; люди зі слабкими м'язами і зв'язками, у яких плоскостопість і кलिшоногість; вже наявні травми хребців.

Виконання вправ має свої протипоказання. До них відносяться: гострі болі; деякі хронічні хвороби, які мають зв'язок з шийним відділом хребта; серцеві захворювання; кровотечі – внутрішні і зовнішні.

Основні правила ЛФК: 1. Вправи при шийній грижі не повинні створювати занадто інтенсивні силові навантаження, виключені різкі рухи. 2. Тренуватися потрібно регулярно, починаючи від 5 хв, поступово тривалість збільшується до 35-45 хв. в день. 3. Якщо вправи викликають появу болю або загострення тупих хворобливих відчуттів, то від їх виконання необхідно відмовитися. 4. Оптимальний час для виконання вправ – ранок. Якщо займатися ввечері, то перевагу слід віддати спеціальним розслаблюючим вправам. Перед сном і відразу після їжі займатися не можна. 5. Необхідно відмовитися від вправ, які пов'язані зі стрибками, поштовхами в області шиї, ударами.

1. Якщо у хворого спостерігається больовий синдром, вправи повинні бути щадними. Найкраще виконувати всі вправи в спеціальному комірці, який фіксує положення шийних хребців.

2. Уникнути загострень допоможе регулярне виконання більш інтенсивних вправ. Скручування і різкі рухи в будь-якому випадку заборонені, але амплітуда рухів в ході вправ може бути більше.

Приблизний комплекс вправ.

1. В. п. Сидячи або основна стійка. Нахили голови вперед, прагнучи підборіддям до грудей. Плечі повинні залишатися нерухомими – нахили виконує виключно голова. Результат: покращується кровообіг в шиї і головному мозку, завдяки чому усувається шум у вухах, головний біль. Рухливість хребта відновлюється, знімається м'язовий спазм.

2. В. п. Сидячи або основна стійка. Повороти головою вправо і вліво. У кожній крайній точці необхідно зафіксувати положення на 2-5 сек. Результат: рухливість шийного відділу хребта поліпшується, кровообіг стає інтенсивнішим.

3. В.п. Лежачи на спині, на твердій поверхні. Голову підняти, щоб вона утворила з підлогою кут 45 градусів. Такий стан потрібно зберігати від 2 до 10 сек. М'язи шиї і плечового поясу в результаті зміцнюються і краще підтримують хребет.

4. В.п. Основна стійка. Кругові рухи руками вперед і назад. Результат: м'язи плечового поясу зміцнюються.

5. В.п. Стоячи, в руках гантелі з невеликою вагою. Розведення рук в сторони до рівня плечей і утримання в такому положенні 2–10 сек. Результат: усуває парестезії в руках, покращує рухливість в плечах, зміцнює м'язи плечового поясу.

6. В.п. Упор стоячи на колінах, дивитися вперед. Голову плавно опустити вниз, намагаючись розслабити м'язи як можна сильніше. У такому положенні хребет повинен сам витягуватися під власною вагою тіла. Зберігати таке становище треба від декількох секунд на перших тренуваннях до хвилини. Результат: хребту повертається його гнучкість, знімається надмірне навантаження.

На додаток до комплексу для тренувань варто включити: підтягування; згинання та розгинання рук в упорі лежачи (мінімум – 50 разів, до 10 підходів по 5 повторень); тяга еспандера вниз; вправи з гантелями для грудей (не менше 12–15 повторів).

Складені комплекси дозволяють при правильному виконанні гарантовано поліпшити стан і попередити ускладнення остеохондрозу [6, с. 221].

Профілактикою і лікуванням проблем з хребтом є лікувальна фізична культура, яка покращує трофіку дисків між хребцями, через це рухливість суглобів поліпшується; зміцнюється м'язовий апарат спини, сповільнюється руйнування кісткових компонентів хребта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А. В., Бранд П. Я. Рекомендации по диагностике, оценке и лечению хронической боли. *Боль*. 2008. № 4. С. 35–40.
2. Ананьева Л. П. Проблема боли при заболеваниях опорно-двигательного аппарата. *Обзорные мат. 12 Всемирного конгресса по боли. Боль*. 2009. № 1 (22). С. 39–43.
3. Бубновский С. М. Практическое руководство по кинезитерапии. Москва, 2000. 240 с.
4. Золотухина С. Ю. Комплексное лечение остеохондроза поясничного отдела позвоночника : автореф. дис. ... канд. мед. наук. Самара, 2010. С. 2–4.
5. Иваничев Г. А. Миофасциальная боль. Казань, 2007. 392 с.
6. Фищенко П. Я., Фищенко И. П., Дракин А. И. Проприоцептивная тренировка длинных мышц спины при заболеваниях позвоночника. *Сб. тез. докладов 8-го съезда травматологов-ортопедов России*. Самара, 2006. С. 754.

Суптеля Вероніка Олегівна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМИ ХВОРИХ НА ВАРИКОЗНЕ РОЗШИРЕННЯ ВЕН НИЖНІХ КІНЦІВОК ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Варикозна хвороба – симптомокомплекс, при якому розвивається варикозне розширення поверхневих вен унаслідок клапанної недостатності поверхневих або комунікативних вен [1].

Варикозне розширення вен – дегенеративний процес, що призводить до склеротичних змін стінок вен, недостатності їх клапанів. Вени подовжуються, стають звивистими, утворюються мішкоподібні випинання. Це можливо або внаслідок слабкості стінок вен та їх клапанного апарату

врожденного чи набутого характеру, або при механічному порушенні венозного відтоку з кінцівки, або при закупорці вен чи стисненні ззовні.

Хворі на варикозне розширення вен скаржаться на тупі, ниючі болі в ногах при ходьбі та тривалому стоянні, швидку втомлюваність ніг, на відчуття тяжкості та повноти в ногах. Іноді виникають судоми та свербіж. Над різко розширеними венами шкіра стоншується та може дегенерувати – тоді з'являються виразки.

В розвитку цього захворювання виділяють три стадії. В залежності від тяжкості захворювання пацієнт та фізичний терапевт стикаються з певними проблемами:

1. Стадія компенсації. Видно варикозні вузли. Хворі скаржаться на втому ніг та відчуття тяжкості. Наявні ознаки недостатності венозного відтоку: місцеве підвищення температури в області варикозних вузлів та зниження – на пальцях ніг.

2. Стадія субкомпенсації. Скарги на доволі сильні больові відчуття, тяжкість та розпирання в ураженій кінцівці. Порушення проникності тканинних структур: поява набряку, який зникає після довготривалого перебування в положенні лежачи з піднятою вверх ногою. Збільшення об'єму та окружності кінцівки.

3. Стадія декомпенсації. Поява вираженого набряку, який майже не зникає після відпочинку в положенні лежачи. Виражене збільшення варикозних вузлів. Ферментативні, метаболічні та трофічні розлади в тканинах, визначаються лабораторними дослідженнями [2].

Лікування варикозного розширення вен може варіюватися від консервативного лікування до хірургічного підходу, всі вони мають різні переваги, недоліки та довгострокові результати.

Існують різні підходи лікування:

1) профілактика ускладнень, таких як набряки, кровотечі, екзема, ліподерматосклероз та виразки ніг;

2) полегшення скарг, викликаних варикозним розширенням вен, (наприклад: важкістю, стомленими ногами та судомами);

3) вирішення косметичних недоліків.

Розглянувши проблеми, ми зможемо становити задачі фізичної терапії:

1. Покращення периферичного кровообігу за рахунок прискорення венозного та лімфатичного відтоку.

2. Активізація серцево-судинної діяльності за рахунок допоміжних факторів кровообігу.

3. Зменшення дистрофічних змін в тканинах уражених кінцівок.

4. Підвищення працездатності хворого [2; 3; 5].

Способи покращення стану хворого на варикозне розширення вен за допомогою фізичної терапії:

1. Компресія. Компресійна терапія – це часто застосовувана фізична терапія при станах, пов'язаних з венозною та лімфатичною недостатністю нижніх кінцівок. Багато форм компресійної терапії включають еластичні та нееластичні пов'язки, черевики, шкарпетки або панчохи. Компресійні панчохи часто призначаються і мають перевагу в тому, що вони є більш прийнятними, порівняно простішими в надяганні та менш громіздкими, ніж інші види. Однак ця терапія має багато протипоказань [3; 4].

2. Дозована ходьба. Обов'язкове використання засобів компресійної терапії. Тривалість ходи до 30-40 хвилин.

3. Фізичні вправи. Використовують вправи на уражену кінцівку в положенні лежачи або сидячи. За наявності трофічних виразок – активні рухи виключаються в прилеглому суглобі. Протипоказані вправи зі статичною напругою, так як вони провокують застій крові у венах. Для посилення венозного відтоку необхідні поглиблене дихання та вправи для м'язів черевного пресу. Фізичне навантаження не повинне викликати больові відчуття та збільшення набряку ніг. Після кожного заняття необхідний відпочинок в положенні лежачи з піднятими ногами.

4. Лімфодренажне положення. Підняття ніг знімає набряк та біль.

5. Масаж. Проводять при відсутності ущільнення в венах. При виражених трофічних змінах на шкірі (виразки) проводять масаж паравертебральних зон спинномозкових сегментів. Масаж венозних вузлів протипоказаний [3; 5].

Також рекомендовано вжити заходи, які спрямовані на:

1) стежити за своєю вагою;

- 2) дієта з високим вмістом клітковини і низьким вмістом солі;
- 3) уникайте високих каблуків і жорстких панчішно-шкарпеткових виробів; піднімати ноги;
- 4) уникайте схрещування ніг;
- 5) регулярно міняйте положення сидючи або стоячи [3].

Отже, варикозне розширення вен нижньої кінцівки – це серйозне захворювання, яке викликає труднощі в життєдіяльності людини. Пацієнт з цією недугою зустрічається з такими проблемами як: тупі, ниючі болі в ногах при ходьбі та тривалому стоянні, швидку втомлюваність ніг, на відчуття тяжкості та повноти. Іноді виникають судоми та свербіж. Над різко розширеними венами шкіра стоншується та може дегенерувати – тоді з'являються виразки. Але за допомоги фізичної терапії ми зможемо: покращити периферичний кровообіг, полегшити біль та втомлюваність, зменшити дистрофічні зміни в тканинах уражених кінцівок, підвищити працездатність хворого. Для цього ми використовуємо такі способи як: компресія, дозована хода, фізичні вправи, лімфодренажне положення та масаж. У комплексі з корекцією способу життя ми зможемо значно покращити життєдіяльність людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хірургія : підручник / Б. П. Лисенко та ін. Київ : ВСВ «Медицина», 2010. 712 с.
2. Шлик Н. І. Лікувальна фізична культура при захворюваннях серцево-судинної системи : навчально-методичний посібник. Іжевськ : Видавництво «Удмуртський університет», 2014. 115 с.
3. Robert Wodz. How Physiotherapy Can Treat Varicose Veins. *Physiotherapy and sports injury clinic inc* : веб-сайт. URL : <https://dynamicphysiotherapy.ca/blog/physiotherapy/how-physiotherapy-can-treat-varicose-veins/> (Last accessed: 30.03.2020).
4. Chung Sim Lim, Alun H. Davies. Graduated compression stockings. *Canadian Medical Association Journal*. 2014. Vol. 186. № 10. URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4081237/> (Last accessed: 29.03.2020).
5. Paul V. Tisi. Varicose veins. *BMJ Clin Evid*. 2011. Vol. 2011. № 0212. URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3217733/> (Last accessed: 29.03.2020).

Тоцька Анна Володимирівна,
асистент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЕРГОТЕРАПІЯ – НОВА КЛІЄНТОЦЕНТРИЧНА ПРОФЕСІЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Кризова ситуація стану здоров'я населення України піднімає рівень реабілітації хворих та осіб з інвалідністю до пріоритетної загальнодержавної проблеми. Стан надання реабілітаційних послуг суттєво залежить від кадрового забезпечення. Встановлено, що навчальні програми підготовки фахівців із фізичної реабілітації мають багато недоліків, а підготовка спеціалістів з ерготерапії відсутня в нашій країні. У державі відбувається інтенсивний процес формування нових спеціальностей, критеріїв акредитації, навчальних програм перепідготовки [5].

Як необхідність сьогодні виникає потреба у висококваліфікованих фахівцях сфери охорони здоров'я, які діють як одна мультидисциплінарна команда (лікар фізичної і реабілітаційної медицини, ерготерапевт, фізичний терапевт, психолог, реабілітаційна медична сестра, соціальний працівник та інші фахівці) [1].

За кордоном провідне місце у цій команді займає ерготерапевт (англ., occupational therapist). Це фахівець, який безпосередньо контактує із клієнтами заняттєвої терапії, визначає, вивчає та оцінює потреби людини і допомагає залучитися до життєво необхідних зайнятостей, які мають особливе значення та цінність для клієнта. Крім того багаторазові візити в Україну закордонних фахівців цієї сфери, які проводили різноманітні тренінги та семінари із ерготерапії, демонстрували практичні навички роботи із клієнтами, ще раз підтвердили необхідність професійної підготовки ерготерапевтів в Україні.

Ерготерапія – це клієнтоцентрична професія у сфері охорони здоров'я, освіти та сфери соціальних послуг, яка допомагає людям усіх вікових категорій, які внаслідок фізичних, розумових, сенсорних, психоемоційних або соціальних проблем не можуть брати повноцінну участь у повсякденному житті. Основною метою ерготерапії як науки та мистецтва є уможливити залучення

людини до виконання повсякденних занять, досягти максимально можливого рівня її незалежності та покращити якість її життя шляхом розвитку, відновлення або підтримки функціональних навичок, модифікації заняттєвої активності людини або адаптації її середовища. Результатами ерготерапевтичного втручання є: розширення та покращення заняттєвої участі клієнта через вдосконалення функцій тіла, набуття, відновлення або підтримку функціональних навичок клієнта, особисте задоволення клієнта від заняттєвої участі, підвищення рівня незалежності, (ре)інтеграція до домашнього, робочого, освітнього, соціального середовища попередження хвороб та ускладнень та ін.

Ерготерапевти використовують біо-психо-соціальний підхід у професійній діяльності та володіють знаннями з медичних, психологічних, педагогічних, соціальних та заняттєвих наук, які дозволяють надавати кваліфіковану допомогу особам, групам та популяціям із обмеженнями життєдіяльності внаслідок порушення структур або функцій тіла, а також у результаті соціальних, культурних та інших обмежень участі у житті.

Професійна діяльність ерготерапевта охоплює, але не обмежується наступними завданнями: оцінювання та аналіз виконання повсякденних занять; обстеження та аналіз сенсомоторних, когнітивних та психосоціальних навичок та їх впливу на виконання заняттєвої активності; оцінювання середовища проживання, професійної діяльності та соціокультурне середовище, у якому виконуються повсякденні заняття; відновлення, підтримка та організація виконання повсякденних занять; терапевтичне використання занять та вправ; розвиток, відновлення, компенсація або підтримка сенсомоторних, когнітивних та психосоціальних функцій та відповідних навичок, необхідних для виконання занять; модифікація та адаптація заняттєвої активності або середовища проживання, працевлаштування, навчання та соціального середовища відповідно до потреб клієнта, ергономічного та універсального дизайну; оцінювання, дизайн, рекомендації, виготовлення та навчання використовувати допоміжні технології, ортези, протези та інші технічні засоби реабілітації; менеджмент годування, процесу прийому їжі та ковтання; навчання мобільності у громаді, у тому числі керування транспортними засобами та користування громадським транспортом; консультативні послуги, в тому числі навчання сімей, опікунів, організацій, груп та популяцій та інші [2].

Ерготерапевти сприяють залученню до зайнятості і повсякденної життєвої діяльності (активності), враховуючи різноманітні види діяльності/зайнятості, до яких людина, група людей чи населення можуть бути залученні, та використовують свій досвід для вирішення питань ефективності в усіх сферах, що впливають на людську здатність брати участь у занятті та різноманітних заходах важливих для неї [4].

Зазначена людська діяльність сортується за категоріями, які називають «сферами занятості» – це повсякденна діяльність, інструментальна діяльність, освіта, робота, ігри, дозвілля, відпочинок, сон та участь у житті суспільства.

В основі занятості лежать навички, від яких залежить продуктивність тієї чи іншої діяльності. Ерготерапевти, використовуючи кваліфіковане спостереження, конкретно визначають, які навички є ефективними або неефективними під час виконання занятості [3; 4].

Заняттєва форма стосується контексту «створювати ситуацію», що забезпечує її метою і сенсом. Заняття містить завдання, які взаємопов'язані певними характеристиками і, найголовніше, щоб вони мали сенс для особи, яка виконує їх. В основу ерготерапевтичного втручання було покладено Канадську шкалу ефективності та діяльності. Занятість у цій моделі розподілена на три категорії: самообслуговування, продуктивність і дозвілля, які визнано Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, що свідчить про вагомий роль занятості у здоров'ї та благополуччі людини.

Висновки. Зміна юридичних основ у сфері підготовки й праці ерготерапевтів, розробка навчальних програм відповідно до міжнародних стандартів перший крок на шляху до якісного розвитку цих галузей знань і практики. Зроблено висновок про те, що потреба адаптації передового міжнародного досвіду та входження України у світовий освітній простір, зокрема Болонський процес, вимагає пошуку нових напрямків у розвитку сфери професійної освіти. Наголошено на тому, що одним з таких напрямків сьогодні є саме Ерготерапія, яка є чимось великим і ґрунтовним, ніж просто діяльність. Констатовано, що саме повсякденна зайнятість створює засоби, на основі яких триває фізичний, когнітивний, соціальний та емоційний розвиток людини, формуючи її внутрішній світ і ставлення до інших, що, в свою чергу, відбивається в поведінці і інтересах

людини. Ці висновки дають можливість на подальше впровадження в охорону здоров'я, вивчення молодими науковцями і застосування в практиці ерготерапевта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій І. Заняття терапія як напрям професійної діяльності. *Педагогіка і психологія проф. освіти*. 2014. № 1. С. 158–166.
2. Позиційна заява. Визначення ерготерапії. ГО Українське Товариство Ерготерапевтів від 2019 р. World Federation of Occupational Therapists 2017. Definitions of occupational therapy from member organizations. URL: <https://www.wfot.org/ResourceCentre/tabid/132/did/827/Default.aspx>.
3. Christiansen C. H., Townsend E. A. Introduction to occupation: The art and science of living. 2nd ed. United State of America, 2010. 434 p.
4. Kilhofner G. Model of Human Occupation: Theory and Application. China, 2008. 565 p.
5. Lazareva O., Imas Ye. Pre-conditions and modern development of specialities in Physical therapy and Ergo-therapy in Ukraine. Передумови та сучасний стан розвитку спеціальностей «Фізична терапія» й «Ерготерапія» в Україні. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2017. № 1. С. 10–15.

Удовіченко Анастасія Валеріївна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ АРТЕРІАЛЬНІЙ ГІПЕРТЕНЗІЇ

Артеріальна гіпертензія (АГ) – це стан, при якому кров'яні судини постійно відчують підвищений тиск. По судинах кров переноситься з серця до всіх інших частин тіла. З кожним скороченням серце закачує кров в судини. Кров'яний тиск створюється силою закачуваної серцем крові, що впливає на стінки кровоносних судин (артерій). Чим вище тиск, тим важче серцю закачувати кров.

Нормальний кров'яний тиск у дорослих людей визначається як кров'яний тиск на рівні 120 мм рт. ст. в момент скорочення серця (сistolічний) і кров'яний тиск на рівні 80 мм рт. ст. в момент його розслаблення (діастолічний). Кров'яний тиск вважається підвищеним або високим, якщо систолічний кров'яний тиск дорівнює або перевищує 140 мм рт. ст. і/або діастолічний кров'яний тиск дорівнює або перевищує 90 мм рт. ст. [1].

За визначенням Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), хвороби системи кровообігу в ХХІ столітті стали однією з головних проблем для систем охорони здоров'я, вони негативно впливають на сталий розвиток і соціально економічну структуру країн світу. Одночасно вони являються також найбільш поширеною причиною смерті [2].

Артеріальна гіпертензія одне з найпоширеніших захворювань серцево-судинної системи. Так в Україні в 1997 році зареєстровано понад 5 млн. осіб, хворих на артеріальну гіпертензію. Однак за результатами епідеміологічних досліджень на АГ у країні страждає майже 13 млн. осіб, у половини з них граничний рівень артеріального тиску (АТ). Серед осіб з АГ знають про наявність цього захворювання 62 %, з яких лікується лише 23,3 %, причому ефективно лише 12,8 % [3].

Метою лікування гіпертонічної хвороби є зниження смертності від серцево-судинних захворювань. Чим вищий артеріальний тиск, тим вищий ризик мозкового інсульту, ішемічної хвороби серця та передчасної смерті. Довготривала артеріальна гіпертензія призводить до ураження органів-мішеней, у тому числі – гіпертрофії лівого шлуночка, серцевої недостатності, ураження нирок аж до розвитку ниркової недостатності тощо. Навіть невелике підвищення АТ несе в собі істотний ризик для здоров'я. Так, 60 % серцево-судинних ускладнень спостерігається у хворих з помірним підвищенням

діастолічного АТ – не вищим за 95 мм рт. ст., оскільки такі хворі складають переважну більшість серед осіб з підвищеним артеріальним тиском [2].

Важливим заходом немедикаментозної корекції є лікування ожиріння, регулярне виконання динамічних фізичних вправ. У лікуванні даного захворювання фізична реабілітація займає значне місце. Реабілітація включає відновлювальну терапію в умовах лікувально-профілактичних установ за допомогою засобів активного впливу на функціональні системи організму: фізичні вправи та інші засоби для зниження м'язового та підвищеного судинного тону (елементи масажу, пасивні вправи, ізометричні вправи з подальшим розслабленням), загартовування, дієта з зменшенням / виключенням харчової солі з раціону хворого.

Своєчасні заходи адекватної активізації хворих за допомогою дозованих тренувальних режимів, які впливають безпосередньо і опосередковано на серцево-судинну систему, сприяють тренуванню і зміцненню органів кровообігу, що в свою чергу сприяє підвищенню толерантності до фізичного навантаження, і відновлює фізичну працездатність хворих АГ [2].

Реабілітація хворих АГ повинна бути суворо індивідуальною і плануватися відповідно до стану певного пацієнта.

Методика занять фізичними вправами при АГ залежить від характеру патологічних змін, викликаних захворюванням, стадії захворювання, ступеня недостатності кровообігу, стану коронарного кровообігу та від функціонального класу пацієнта.

Інтенсивність фізичних навантажень в залежності від функціонального класу наведена в таблиця 1 [3].

Таблиця 1

Розподіл інтенсивності фізичних навантажень залежно від функціонального класу

Функціональний клас	Вид та інтенсивність навантажень
I ФК	Ранкова гігієнічна гімнастика, вправи в динамічному режимі. Ходьба (починають з відстані 3,2 км за 24-29 хв., через 1 місяць – 4,8 км за 36-44 хв. або 6,4 км за 58-65 хв.). Біг підтюпцем (починають з 1,6 км за 6,5-8 хв., через 1 місяць – 2,4 км за 12-15 хв., через 2 місяці – 3,2 км за 16-17 хв.). Плавання, велосипед, ходьба на лижах та ін.
II ФК	Ранкова гігієнічна гімнастика, вправи в динамічному режимі. Ходьба (починають з відстані 1,6 км за 17 хв., через 1 місяць – 2,4 км за 22 хв., 2 місяці – 3,2 км за 29 хв., 3 місяці – 4 км за 36 хв., 4 місяці – 4,8 км за 42 хв., 5 місяців – 6,4 км за 58-65 хв.) з періодичністю занять 5 разів на тиждень. Біг підтюпцем (починають з 1,6 км за 8-9 хв., через 1 місяць – 2,4 км за 15-17 хв.). Плавання, ходьба на лижах та ін.
III ФК	Ранкова гігієнічна гімнастика. Ходьба у середньому темпі з наступним збільшенням швидкості та дистанції (спершу 1,6 км за 20 хв., через 1 місяць – 1,6 км за 15 хв., через 2 місяці – 2,4 км за 23 хв., 3 місяці – 3,2 км за 32 хв., 4 місяці – 3,2 км за 30 хв., 5 місяців – 4 км за 39 хв., 6 місяців – 4 км за 36 хв., 7 місяців – 4,8 км за 49-49 хв., 8 місяців – 4,8 км за 45 хв., 9 місяців – 6,4 км за 58-65 хв.) з періодичністю занять 5 разів на тиждень.
IV ФК	Ранкова гігієнічна гімнастика. Повільна та в середньому темпі ходьба з поступовим збільшенням дистанції та швидкості (спершу 1,6 км за 24 хв., через 1 місяць – 1,6 км за 20 хв., 2 місяці – 1,6 км за 16 хв., 3 місяці – 2,4 км за 24-25 хв., 4 місяці – 3,2 км за 32-33 хв., 5 місяців – 4 км за 40-42 хв., 6 місяців – 4 км за 39 хв., 7 місяців – 4,8 км за 48-49 хв., 8 місяців – 4,8 км за 43-45 хв., 9 місяців – 6,4 км за 58-65 хв.).

У кожному конкретному випадку необхідно враховувати як показники фізичного стану хворих на АГ, так і особливості їх професій. Рациональне працевлаштування та правильний вибір виду фізичної активності на протязі доби значною мірою визначає результат лікування та профілактики артеріальної

гіпертензії. Навіть при добре збереженій працездатності таким хворим протипоказана праця в нічну зміну, робота, пов'язана з нервово-емоційним і фізичним перевантаженням. Негативно впливають на перебіг захворювання негативні емоції, стресові ситуації на роботі та в сім'ї, тривалі відрядження, порушення режиму праці та відпочинку, зловживання алкоголем і палінням.

Завданнями фізичної реабілітації при гіпертонічній хворобі є:

1. Вплив на центральну нервову систему (ЦНС), відновлення порушеного взаємини між процесами збудження і гальмування, руйнування патологічних зв'язків і придушення вогнищ застійного збудження, підтримуючих пресорну спрямованість судинно-рухових центрів.

2. Поліпшення психоемоційного стану хворого.

3. Поліпшення кровообігу, особливо периферичного, а також місцевого кровообігу в серці та нирках, підвищення обмінних процесів в цих органах і в організмі в цілому.

4. Підвищення загальної витривалості і тренуваності організму.

5. Ліквідація застійних явищ в малому колі кровообігу і дискінезій травного тракту.

6. Профілактика супутніх захворювань (ожиріння, цукровий діабет, атеросклероз та ін.).

7. Побутова та трудова реабілітація [2].

Можна зробити висновок що, ранній початок проведення реабілітаційних заходів важливий з погляду профілактики можливості дегенеративних змін та побічних ефектів хвороби, а також забезпечує більш сприятливий перебіг захворювання та результат лікування, та є одним з моментів профілактики інвалідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гіпертонія. Всесвітня організація охорони здоров'я : офіц. веб-сайт. URL: <https://www.who.int/topics/hypertension/ru/> (дата звернення: 7.04.2020).

2. Калмикова Ю. С., Калмиков С. А., Садат К. Н. Застосування засобів фізичної терапії у відновному лікуванні гіпертонічної хвороби. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2017. № 1. С. 16–20.

3. Триняк М. Г., Сидорчук Л. П., Лєко Б. А. Фізична реабілітація при артеріальній гіпертензії. Чернівці : Рута, 2003. 111 с.

Чех Софія Валеріївна,

студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,

Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,

завідувач кафедри фізичної реабілітації,

Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ, МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ НА СТАЦІОНАРНОМУ Й АМБУЛАТОРНОМУ ЕТАПІ ХВОРИХ НА КОРОНАВІРУС

Коронавіруси – це група одноланцюгових РНК-вірусів, що спричиняють широкий спектр захворювань різної тяжкості у людей та тварин, наприклад, респіраторні або шлунково-кишкові захворювання. Респіраторні захворювання можуть варіюватися від звичайної застуди до більш тяжких, такі як пневмонія. Новий коронавірус SARS-CoV-2, що став причиною хвороби COVID-19 – це новий штам, який раніше не був ідентифікований у людей. Сам вірус отримав свою назву від того, який вигляд він має під мікроскопом. Він складається з ядра, в якому міститься генетичний матеріал, та білкової оболонки з шипами, що нагадує корону.

Зазвичай коронавіруси мають респіраторні симптоми: кашель, лихоманка, задишка, утруднене дихання, загальна втома, біль у горлі, головний біль.

Вважається, що передача здійснюється переважно повітряно-крапельним шляхом (відносно великі краплинки слини, в якій міститься вірус, при кашлі потрапляють у повітря та осідають на навколишні поверхні в радіусі приблизно 1–2 метри від хворого) та шляхом безпосереднього контакту з зараженою особою. Інкубаційний період становить від 2 до 14 днів, саме тому період карантину для осіб, які могли контактувати з зараженими, становить 2 тижні.

У 80 % людей, які захворіли на COVID-19 захворювання протікає у легкій формі, вони мають самоізолюватися та можуть лікуватися вдома, 15 % мають захворювання середньої тяжкості та потребують госпіталізації і кисневої підтримки, ще 5 % мають тяжку форму, їх лікування проходить у відділеннях інтенсивної терапії з допомогою апаратів ШВЛ. Тяжка форма може призвести до пневмонії, гострого респіраторного дистрес-синдрому, сепсису, септичного шоку [1; 5].

Вірус вражає людей будь-якого віку, однак на сьогоднішній день виокремили дві групи людей, які мають більш високий ризик заразитися:

1) літні люди (за різними даними старше 60 або 70 років);

2) люди з ослабленим імунітетом та серйозними хронічними захворюваннями, такими як: діабет, серцево-судинні захворювання, хронічні захворювання органів дихання, рак, гіпертонія, хронічні захворювання печінки [2; 5].

Діагностують коронавірус першочергово за допомогою експрес-тестів, проте сучасні дані говорять, що вони ефективні лише на 30–70 %, це може бути пов'язано з неправильним використанням лабораторних наборів, недостатньою кількістю вірусу в крові на ранніх стадіях захворювання. Крім того, доступність таких тестів відрізняється в залежності від країни. Для підтвердження результату проводять лабораторне дослідження мазків, взятих з зіва та носової порожнини та мокротиння. Рентген грудної клітини не особливо чутливий до COVID-19, проте КТ або УЗД легень дає набагато кращий результат [1].

Вакцини від коронавірусу поки не існує, тому лікування здебільшого симптоматичне. Пацієнт з підтвердженим коронавірусом легкої форми з дозволу лікаря може, виконуючи всі його настанови, лікуватися вдома. Наприклад, хворий має самоізолюватися хоча б в окремій кімнаті, якщо він живе з рідними та не має змоги ізолюватися повністю, використовувати окрему ванну кімнату та предмети побуту та гігієни (рушники, одяг, посуд). Речі хворого можна прати звичайним пральним засобом, але за температури 60–90 градусів. Під час допомоги хворому, рідні та сам заражений повинні використовувати індивідуальні засоби захисту (маска, рукавички). Медикаментозне лікування має виконуватись згідно з настановами лікаря.

Пацієнтам з коронавірусом середньої тяжкості надають додаткову кисневу терапію неінвазивним методом (за допомогою кисневих масок). Таких пацієнтів госпіталізують, та слідкують за їхнім станом, бо його погіршення може викликати дихальну недостатність, сепсис та шок.

Так як вірус респіраторний, він вражає в першу чергу легені, тому за тяжкої форми пацієнти потребують використання апаратів штучної вентиляції легень.

Щоб не захворіти на коронавірус рекомендують дотримуватися карантину, не покидати домівку без поважної причини, не відвідувати місця масових скупчень людей, мити та обробляти руки та поверхні антисептичними засобами та користуватися медичними масками. Проте, маски є не ефективною мірою захисту, якщо ви не хворі.

Річ в тому, що маска стримує потік повітря, коли ми кашлемо і чхаємо, тому краплинки слини з вірусом залишаються на ній і не потрапляють в навколишнє середовище. Для заражених осіб – це ефективний метод, бо так можна зменшити розповсюдження вірусу. Для здорового населення метод не ефективний, бо маска захищає лише рот та ніс, а вірус може потрапити через слизову оболонку ока. Тому використовувати цей засіб індивідуального захисту (далі – ЗІЗ), якщо ви не маєте симптомів, не доцільно.

Медичні працівники, які беруть участь у безпосередньому догляді за хворими мають використовувати такі ЗІЗ як: одноразові водонепроникні халати, рукавички, медичні маски та окуляри або прозорі лицьові щитки.

Гігієна рук та використання антисептичних засобів є більш надійним способом захисту від вірусу. Якщо руки не надто забруднені можна користуватись антисептиками з вмістом спирту не менше 70 %, втираючи їх до повного висихання. Якщо руки забруднені – варто вимити їх з милом, важливо щоб

процедура займала не менше 20 секунд, та потім скористатися антибактеріальним засобом. Температура води на знищення вірусу не впливає [2; 3; 5].

Реабілітація хворих після перенесеного коронавірусу є основною задачею мультидисциплінарної команди, яка буде включати фізичних терапевтів, психологів, дієтологів, логопедів та інших спеціалістів в залежності від стану та потреб пацієнта.

Наприклад, на початку основною задачею фізичного терапевта в роботі з пацієнтом у тяжкому стані, буде позиціонування – воно є дуже важливим компонентом для пацієнта, який постійно знаходиться у лежачому положенні, задля оптимізації вентиляції та запобігання пролежнів. Положення пацієнта варто змінювати кожні 2 години (положення на спині, на боках, напівлежаче положення (30–45 градусів).

Процес та форми реабілітаційних втручань будуть залежати, насамперед, від тяжкості захворювання та самопочуття пацієнта. Якщо пацієнт має дотримуватись суворого постільного режиму, декілька разів на день виконують прості вправи для кінцівок та не великих суглобів, для покращення крово- та лімфообігу.

Встановлено, що у 20–30 % хворих, що перенесли коронавірус спостерігається зменшення легневих об'ємів (дихальний об'єм, резервні об'єми, життєва ємність легень) тому для них рекомендують вивчати діафрагмальне дихання, стимулюючи спірометрію, техніки для збільшення дихальних об'ємів, а після одужання – заняття плаванням. Мануальні методи, що сприяють відхаркуванню мокротиння є недоказовими.

Отже, мобілізувати пацієнта потрібно одразу, як тільки це дозволить його стан, бо основною ціллю лікування та реабілітації є рання мобілізація та повернення людини до повноцінної функціональної діяльності [4; 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Клінічне лікування важкої гострої респіраторної інфекції при підозрі на нову коронавірусну інфекцію. Січень, 2020. URL: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/clinical-management-of-novel-cov.pdf> (дата звернення: 14.04.2020).
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Як убезпечити себе від COVID-19. Опубліковано 28 лютого 2020 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1APwq1df6Mw&t=6s> (дата звернення: 14.04.2020).
3. Всесвітня організація здоров'я. Який правильний спосіб носити та утилізувати маски? URL: https://www.youtube.com/watch?v=IrvFrH_npQI&function=emb_logo (дата звернення: 14.04.2020).
4. Дихальна фізіотерапія у пацієнтів із інфекцією COVID-19 у гострій формі установка : Документ про позицію Італійської асоціації дихальних фізіотерапевтів (ARIR). Архів Monaldi для хвороб грудної клітки.
5. Про затвердження та впровадження стандартів медичної допомоги при коронавірусній хворобі 2019 (COVID-19) : Наказ МОЗ України від 25.02.2020 № 552.
6. Роль фізичного терапевта в COVID-19. URL: https://www.physio-pedia.com/Role_of_the_Physiotherapist_in_COVID-19#ppm30048 (дата звернення: 14.04.2020).

Чиркова Марина Юріївна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ

Слово «астма» в перекладі з грецької означає «ядуха», «важке дихання». Бронхіальна астма – це самостійне хронічне захворювання, обов'язковим патогенетичним механізмом якого є хронічний запальний процес і пов'язана із ним гіперреактивність бронхів, зумовлені специфічними імунологічними

чи не імунологічними механізмами, а основною клінічною ознакою є напад задишки внаслідок: бронхоспазму, набряку слизової оболонки бронха, гіперсекреції [1].

Бронхіальну астму відносять до поліетіологічних захворювань. Загалом, поширеність бронхіальної астми в країнах Центральної та Східної Європи складає в середньому 5 %. В більшості країн цей показник варіюється від 4–6 % [4, с. 1]. За сумною статистикою тенденції до зменшення захворюваності на бронхіальну астму на сьогодні не спостерігається. До теперішнього часу немає методів, що могли б повністю вилікувати цей недуг. У практиці застосовують медикаментозну терапію, яка включає користування кишеньковими інгаляторами та вже сучасними небулайзерами, також вдаються до профілактичних заходів, що повинні слугувати для запобігання рецидивів.

До мір профілактики належить низка таких заходів, як повноцінне лікування запальних захворювань органів дихання, санація вогнищ інфекції, психотерапія, дихальна гімнастика, лікувальний масаж, дієтотерапія, фізичні вправи. Насамперед, дихальна гімнастика, як одна із складових курсу фізичної терапії, слугує для збільшення функціональних можливостей дихальної системи. Хворі на астму широко застосовують різні методики дихальної гімнастики, однак для початку всі виконувани вправи повинні проводитись під наглядом спеціаліста з метою корекції виконання дихальних вправ [3].

У реабілітації хворих на бронхіальну астму провідну роль грають фізичні вправи. Вони є основним чинником оздоровчої дії на організм хворого. Фізичні вправи впливають на функціонування серцево-судинної і дихальної системи, підвищують загальну імунологічну відповідь організму та покращують його резистентність до умов навколишнього середовища [4]. Сучасні погляди, на профілактику бронхіальної астми значно розширили асортимент інструментів, що є необхідними для застосовування, насамперед, змінили ставлення до фізичної терапії у системі заходів по запобіганню рецидивів нападів ядухи.

Метою дослідження є визначення ролі фізичної терапії у реабілітації хворих на бронхіальну астму.

Після проведеного аналізу літературних джерел було виявлено, що більшість авторів додають до традиційного медикаментозного лікування й курс фізичної терапії. Насамперед, зазначаючи, що при планомірному виконанні фізичних навантажень у пацієнтів, як правило, зменшується відчуття задишки, зникає відчуття страху і тривоги, покращується витривалість, а також загальне самопочуття. До початку занять хворі стандартно проходять тестування для визначення толерантності до фізичного навантаження. До таких тестів можна віднести дослідження за допомогою велоергометра чи тредмілу. До більш простих досліджень відносять тест шестихвилинної ходьби. Лише після визначення рівня допустимого навантаження переходять до занять [2].

Для початку підбирають курс простих вправ, які пацієнти зможуть швидко опанувати, щоб заняття не викликали у хворого неприємних почуттів. З кожним заняттям вправи можна дещо ускладнювати, збільшуючи кількість разів у підході та темп виконання. Загалом частота фізичних занять корелює від щоденних до щотижневих. Тривалість кожного має сягати від 10 до 45 хвилин, час залежить від самопочуття людини та її функціональних можливостей. У середньому курс сягає від 3-х до 4-х тижнів, однак після закінчення занять із спеціалістом, пацієнта навчають виконувати вправи вдома, щоб не втратити досягнутих результатів та попередити ризик загострень у майбутньому [2].

Виконання фізичних вправ протипоказано при астматичному стані, декомпенсованій дихальній і серцевій недостатності [2; 4]. З огляду на бібліографічні дані, можна сказати про те, що на ряду із традиційним медикаментозним лікуванням бронхіальної астми, важливо призначати курс фізичної терапії. Це дає можливість ефективно запобігати виникненню нападів ядухи, підвищити функціональні можливості організму хворого та досягти стійкої ремісії.

Таким чином, фізична терапія відіграє важливу роль у реабілітації хворих із бронхіальною астмою, адже постійні заняття мають загальнозміцнюючий ефект, вони допомагають покращити функціональні можливості організму. Насамперед, курс фізичної терапії призводить до зменшення бронхоспазму, врівноваження процесів гальмування і збудження ЦНС, підвищення резистентності та адаптації організму до впливів навколишнього середовища, активізації трофічних та метаболічних процесів організму, підвищення сили дихальних м'язів, що значно покращують екскурсію грудної клітки також покращується вентиляція легень [3]. На ряду із впливом на дихальну систему курс фізичної терапії має позитивний ефект й стосовно інших систем органів, що зміцнює організм, адже тільки сильний і міцний організм в змозі протистояти хворобам і впливам зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беш Л. В. Бронхіальна астма у підлітків. Львів : ЛДФК, 1998. 175 с.
2. Бронхіальна астма. Хронічне обструктивне захворювання легень в світлі сучасних рекомендацій GINA (2017), SIGN 153(2016), GOLD (2017), NICE (2010) / за ред. Ю. І. Фащенко. Київ : Доктор-Медіа-Груп, 2018. 221 с.
3. Дикий Б. В., Ростока-Резнікова Б. В. Немедикаментозні методи в реабілітації хворих на бронхіальну астму : навч.-метод. посіб. Ужгород, 2013. 37 с.
4. Репневська М. С. Методика фізичних вправ при бронхіальній астмі у студентів : навч.-метод. посіб. Донецьк, 2010. 33 с.

Чиркова Марина Юрївна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергатий М. О.,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЄТИ ОРНІША НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ

Смерть від серцево-судинних захворювань займає сумне 1 місце у світі. Не є винятком у цьому питанні і ситуація в Україні. Кількість людей, що страждають захворюваннями серцево-судинної системи в нашій країні досягло 25 млн. чоловік. Це більше половини населення країни. Люди помирають найчастіше раптово, від артеріальної гіпертензії, атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, інфаркту міокарда, інсульту, розшарування аорти і тромбозу. Однією з головних причин широкого розповсюдження захворювань серця і судин є «блага» цивілізації. Людство стало жити спокійніше і ситі. Малорухливий спосіб життя й достаток жирної, рафінованої їжі призводять до ожиріння і проблем з кровоносними судинами. Тому профілактика та лікування серцево-судинних захворювань тісно пов'язані з корекцією способу життя і контролем раціону харчування [1, 3].

Насамперед, атеросклероз, ІХС та гіпертонічна хвороба – це хвороби, які домінують у структурі захворюваності і смертності, маючи велике соціальне і клінічне значення, а також є основною причиною смертності у більшості європейських країн. Профілактика серцево-судинних захворювань залишається досить актуальною проблемою сьогодення [1, 2].

При захворюваннях серцево-судинної системи показана дієта де раціон повинен бути майже без солі, бо сіль затримує рідину в тканинах організму, створюючи набряки. При затримці рідини тиск може значно підвищуватися. За умов дотримання дієти дуже важливо зберігати посилені фізичні навантаження, виконувати гімнастичні вправи, тривалі піші прогулянки на свіжому повітрі. Потрібно майже повністю виключити з харчування міцну каву і чай, замінюючи ці напої компотами, соками, відварами шипшини, горобини. Слід уникати вживання великої кількості рідини. Загальний обсяг рідини за добу, включаючи рідину, що міститься в супах, фруктах і овочах, не повинен перевищувати 1-1,2 літра на добу, особливо за ознак серцевої недостатності. Дієта також повинна містити страви із запеченої або звареної в шкірці картоплі – в ній міститься велика кількість калію, необхідного для живлення серцевого м'яза. Калій також міститься в абрикосах і куразі, гарбузі, капусті, родзинках, чорносливці, шипшині. Рекомендується щодня випивати по 1-2 склянки свіжого соку з фруктів і овочів у різних поєднаннях. Магній також необхідний для нормального функціонування серця і судин. У великій кількості він міститься у висівках, житньому хлібі, кашах – вівсяній, гречаній, а також у моркві, буряку, зеленому салаті, петрушці, смородині, горіхах [1, 5].

Однією із сучасних лікувальних дієт для профілактики та лікування серцево-судинних захворювань є дієта Діна Орніша, який розробив свою програму по профілактиці і боротьбі із захворюваннями серцево-судинної системи. Ця програма включає зміну раціону харчування, фізичні навантаження, дихальні вправи, а також вміння боротися зі стресом і соціальну підтримку [4].

Лікувальна дієта розроблена Орнішем базується на виключенні з раціону жирів тваринного походження, що сприяє зниженню рівня холестерину, нормалізації рівня артеріального тиску та зниження ваги тіла, що також має суттєвий вплив на ризик виникнення захворювань серця та судин [4].

В нашому дослідженні взяли участь пацієнти обласної лікарні із серцево-судинними захворюваннями, які були поділені на дві групи. Перша група хворих виконувала програму Орніша, інша приймала традиційне медикаментозне лікування. Методами оцінки ефективності цієї лікувальної дієти були результати з ангіографії, біохімічний аналіз крові, суб'єктивні методи та антропометричні методи.

Дослідження показало наступні результати: група, яка виконувала програму лікаря мала наступні показники – у середньому холестерин в крові пацієнтів знизився на 24 %, вага тіла зменшилась на 11 %, на основі проведеної ангіографії стеноз коронарних артерій зменшився на 5,5 %. Пацієнти першої групи також зазначали, що вже через три місяці в них зменшилась задишка, болі у грудному відділі, пацієнти стали легше виконувати фізичні навантаження. Друга група, що дотримувалась традиційного медикаментозного лікування захворювань серцево-судинної системи мала такі результати – у середньому рівень холестерину в крові знизився на 5 %, вага тіла зросла на 2 %, відсоток стенозу коронарних артерій збільшився на 8 %, згідно проведеної ангіографії. Щодо суб'єктивних даних друга група пацієнтів під кінець дослідження продовжувала скаржитись на задишку та болі у грудному відділі, відмічаючи також певні труднощі при виконанні фізичних вправ.

Отже, лікувальна дієта Діна Орніша спрямована в першу чергу на боротьбу з проблемами серцево-судинної системи. Із досліджень видно, що вона ефективно справляється з поставленою метою, але маючи певні недоліки вимагає також додавання до раціону біологічно активних добавок, які насичують організм необхідними серцево-судинній системі нутрієнтами. Перш за все це такі компоненти, як магній і хром. Також до комплексу розробленої дієти слід додати фізичні заняття та дихальні вправи. Отже, цю дієту можна рекомендувати особам, що вже мають певні проблеми з серцево-судинною системою, а також з метою профілактики захворювань серцево-судинної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко В. М. Настанова кардіології. Київ, 2009. 139 с.
2. Кэмпбелл Т. Китайское исследование. *Результаты самого масштабного исследования связи питания и здоровья*. Москва, 2004. 294 с.
3. Михайлов О. М. Культура харчування. Харків, 2007. 222 с.
4. Орніш Д., Орніш Э. *Болезни отменяются*. Минск, 2019. 452 с.
5. Смолянський Б. Л. *Найкращі системи оздоровлення*. Харків, 2005. 154 с.

Шадловський Станіслав Миколайович,

магістрант 1 курсу напряму підготовки Освітні, педагогічні науки,

Приватний вищий навчальний заклад

«Академія рекреаційних технологій та права»,

м. Луцьк, Україна

Науковий керівник – **Савчук Н. А.,**

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри педагогіки вищої школи,

Приватний вищий навчальний заклад

«Академія рекреаційних технологій та права»,

м. Луцьк, Україна

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСІБ РІЗНОГО ВІКУ

Здоров'я – безцінний капітал не тільки окремої людини, але й народу, нації, держави. Між тим, всі більш-менш помітні соціальні зрушення здійснювались переважно за рахунок здоров'я і, навіть, життя людини. Жертовність споконвіків була незмінним супутником прогресу. Цінність життя і здоров'я займала чи не останню позицію в ієрархії цінностей, яких дотримувались люди у всі історичні часи. І хоча настанови древніх переповнені гімнів здоров'ю людини, своєрідне «благочиння перед життям», навіть сьогодні все ще

не стало нормою поведінки більшості народів світу. З другого боку, здорова людина завжди слугувала у якості ідеалу. Її вітали, їй поклонялись, визнавали у якості героя. Цінність здоров'я, скоріш, домінувала у суспільстві як ідеальна цінність. І лише сьогодні, як крайня міра у середовищі цивілізованих народів світу, зрештою з'являється можливість утвердити здоров'я як дійсну цінність [1].

Питаннями збереження здоров'я та забезпечення здорового способу життя стали предметом досліджень багатьох учених, серед яких у межах даної публікації були розглянуті праці І. В. Іванової, С. В. Кириленко, В. М. Копи, Л. А. Лепіхової, Т. М. Титаренко, К. А. Шуляк.

Як зазначають дослідники, процес сприяння покращенню здоров'я базується на певних принципах: емансипації, позитивності, активізації потенціалу, участі, мережевої взаємодії соціального підкріплення, надання можливостей, партнерства.

Принцип емансипації означає самовизначення у питаннях здоров'я і орієнтований на позитивний результат. В Оттавській хартії сприяння здоров'ю підкреслюється важливість самовизначення, самостійності і самопомогі як окремої особистості, так і груп людей у питаннях здоров'я. Принцип активізації потенціалу означає встановлення контролю людини над власною свідомістю та способом життя, розширення можливостей життєвого самовизначення людини. У стратегії активізації потенціалу можна виокремити такі складові: постійне підкріплення активного і позитивне світосприймання; розвиток здібностей і ресурсів, спрямованих на досягнення індивідуальних і суспільних цілей; придбання знань і навичок, які допомагають критичному сприйняттю соціальних і практичних взаємин та власного соціального оточення [4, с. 12]. Принцип участі. Участь – поняття багатоаспектне і багатокomпонентне. Однією з його складових є громадська участь – активні законні дії громадян, спрямовані на сприяння реалізації прав людини на здоров'я і досягнення загального благополуччя. Принцип участі передбачає залучення особи, груп, громади до процесу планування, підготовки та проведення оцінки певних програм і заходів сприяння здоров'ю. Принцип надання можливостей сприяння самопомозі реалізується через створення умов, що дають індивіду не просто можливість упевненого існування (тобто безпечного та підтримуючого середовища), а й відкривають йому можливості для навчання і розвитку, а саме, доступу до інформації, допомоги у набутті життєвих навичок. Забезпечення індивідуальних можливостей, це, перш за все, забезпечення здатності індивідуума приймати рішення і контролювати своє особисте життя. В основу принципу мережевої взаємодії (соціальної підтримки) покладена взаємодія між окремими особами. Соціальні мережі здійснюють афективне, інструментальне і когнітивне підкріплення, допомагають збереженню соціальної ідентичності та сприяють встановленню соціальних зв'язків. Принцип партнерства має на меті, що сприяння здоров'ю повинно бути цілісною системною діяльністю усіх інститутів суспільства і громадян, тому потребує об'єднання зусиль різних партнерів.

Сьогодні науковці переважно виокремлюють три стратегії сприяння покращенню здоров'ю: захист, активне відстоювання, просування здоров'я для створення основних, найбільш істотних передумов для здоров'я; надання всім людям можливості досягти і реалізувати повністю свій потенціал здоров'я; здійснення посередництва між різними інтересами у суспільстві для забезпечення і досягнення здоров'я.

Ці стратегії підтримуються і забезпечуються п'ятьма напрямками пріоритетної діяльності сприяння покращенню здоров'я: формування політики, сприятливої для здоров'я, створення сприятливого середовища для здоров'я; підвищення спроможності, посилення дій суспільства, громади у напрямку покращення громадського здоров'я; розвиток особистих навичок людей діяти на користь власного та громадського здоров'я, переорієнтація служби охорони здоров'я. Міжнародною спільнотою напрацьована схема змін з метою сприяння здоров'ю, у якій діяльність із сприяння здоров'ю розглядається як єдиний, взаємопов'язаний і взаємозалежний процес [3, с. 34–35].

Тому всі стратегії та намагання побудувати концепції здорового способу життя спираються на певні традиційні методи, які знайшли відображення у проекті Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація», а саме: формування нових цінностей та орієнтацій суспільства й держави на збереження і зміцнення здоров'я людей шляхом:

- впровадження у практику результатів спеціальних наукових досліджень з питань формування суспільної налаштованості на пріоритет здорового способу життя;

- популяризації здорового способу життя та подолання стану суспільної байдужості до здоров'я нації;
- розвиток національних та родинно-сімейних традицій здорового способу життя та виховання здорової дитини із широким залученням батьків до цього процесу;
- широкого впровадження соціальної реклами різних аспектів здорового способу життя в усіх засобах масової інформації та заборони усіх прямих та прихованих видів реклами алкоголю, тютюну, насильства тощо;
- залучення до пропаганди здорового способу життя громадських об'єднань, профспілок, роботодавців, авторитетних державних та громадських діячів, відомих спортсменів та митців;
- введення державного реєстру ігор, дозволених для продажу та використання в комп'ютерних клубах для дітей;
- встановлення персональної відповідальності керівників усіх рівнів за створення умов для збереження та зміцнення здоров'я людей;
- запровадження системи моніторингу стану здоров'я та створення умов для здорового способу життя органами виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- впровадження у систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників органів державного управління всіх рівнів та посадових осіб місцевого самоврядування навчальних програм з державної політики у сфері охорони громадського здоров'я;
- вивчення потреб територіальної громади та визначення ефективних постачальників оздоровчих послуг;
- широкого залучення громадськості та громадських організацій до формування державної політики у сфері збереження здоров'я нації та її впровадження.

А також, формування соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я шляхом:

- встановлення матеріальних та моральних видів заохочення для осіб, які ведуть здоровий спосіб життя та не хворіють, належним чином дбають про збереження здоров'я своїх дітей, формування сімейних традицій здоров'я;
- введення дієвої системи штрафів та заборон для зменшення впливу шкідливих чинників здоров'я.

Створення кадрового потенціалу для збереження та зміцнення здоров'я людей шляхом:

- налагодження системи підготовки фахівців для кадрового забезпечення впровадження у практику технологій здорового способу життя;
- уведення в класифікатор професій нових спеціальностей – фітнес-тренера, консультанта з питань здорового способу життя, фахівця з рекреації, лікаря з оздоровчо-превентивної медицини та інших;
- встановлення та дотримання нормативів забезпеченості зазначеними фахівцями підприємств, установ та організацій різних форм власності, де мають бути створені служби збереження та зміцнення здоров'я громадян.

Залучення громадян України до регулярних занять фізичною культурою та спортом шляхом:

- формування переконання кожного українця у необхідності для нього рухової активності як невід'ємного чинника здорового способу життя та успішної життєдіяльності;
- створення умов для регулярної рухової активності заради зміцнення здоров'я з урахуванням інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей кожного;
- утвердження в суспільній свідомості впевненості, що фізична культура, масовий спорт сприяють вирішенню багатьох соціальних та економічних проблем;
- удосконалення форми освітньої роботи з різними групами населення щодо рухової активності упродовж всього життя [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова І. В., Гвоздій С. П., Поліщук Л. М., Козикін А. Г. Формування здорового способу життя студентів як педагогічна проблема. *Педагогические науки*. 2007. № 4.

2. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» : Проект. URL: www.mongov.ua/gr/obg/2008/22_02_08.doc.

3. Сучасні підходи у сфері охорони громадського здоров'я та його популяризації / упоряд.: Н. В. Зимівець, В. В. Крушельницький, Т. І. Мірошніченко ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Наук, світ, 2003. 95 с.

4. Формирование культуры здоровья обучающихся. *Материалы межрегиональной конференции работников образования и здравоохранения*. Казань : Школа, 2005. 140 с.

Шинкаренко Оксана Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Бандуріна К. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ХВОРИХ З КИЛОЮ ДИСКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СИЛОВИХ ТРЕНУВАНЬ

Значна частина захворювань населення пов'язана з хворобами хребта, м'язів спини і зв'язкового апарату тулуба. За підрахунками третина населення віком від 20 років скаржитися на періодичні болі у спині, що згодом призводять до серйозних захворювань, а згодом навіть до інвалідності.

Ще кілька десятиліть тому подібні хвороби турбували переважно старші покоління, нині у групі ризику практично всі вікові групи, починаючи з дитячого та шкільного віку. Пошкодження та патології опорно-рухового апарату широко розповсюджені і зустрічаються в побуті, на виробництві, спорті та ін. [2]. Така ситуація обумовлена низьким рівнем загальної фізичної культури населення, малорухомим та сидячим способом життя. Разом з тим тривале перенапруження м'язів спини є характерним для багатьох професій, де присутня постійна фіксація робочої пози.

Кила диску – це захворювання, що супроводжуються болем у спині, який локалізується на різних рівнях та призводить до обмеження фізичної активності людини. Більш того, погіршується рухливість хребтового стовпа та суглобів. Без залучення комплексу спеціальних лікувально-профілактичних заходів захворювання буде прогресувати та призводити до подальших ускладнень [1].

Медикаментозне лікування, особливо тривале, здебільшого супроводжується виникненням небажаних побічних реакцій з боку серцево-судинної системи і шлунково-кишкового тракту. Більш того не завжди спостерігається позитивна динаміка стосовно самого захворювання. Тож, у профілактиці, лікуванні та реабілітації хворих з килою диску значну роль відіграють саме немедикаментозні методи лікування, серед яких: фізична терапія, масаж, мануальна терапія, кінезіотерапія та інше.

Основною функціональною одиницею хребта є «хребетний сегмент», який утворюють два сусідні хребці, міжхребцевий хрящовий диск, міжхребцеві суглоби, зв'язковий апарат і м'язи. Міжхребцеві диски (МХД) виконують функцію свого роду буфера, амортизатора між сусідніми хребцями.

Кила диску – це ураження хребта, що характеризується розривом зовнішнього фіброзного кільця МХД внаслідок чого м'яка центральна частина випинає за його межі. Кила диску може виникнути у будь-якому МХД. Найбільш поширеними є локалізація саме у поперековому та шийному відділах. При цьому поперекова кила трапляється в 15 разів частіше, ніж шийна.

Основними причинами розвитку захворювання в першу чергу виступають дегенеративні зміни хребта внаслідок остеохондрозу або природних процесів старіння. Рідше кила диску виникає внаслідок травмування.

Серед варіантів лікування: хірургічне втручання, медикаментозна терапія, комплексна фізична терапія. Загалом сучасні підходи щодо профілактики та лікування захворювань ОРА в цілому і кили

диску зокрема, говорять про пасивні (мануальна терапія, масаж, фізіотерапія, операції та ін.) та активні методи (фізичні вправи, впровадження технічних засобів) [3].

Значного поширення набуло застосування у комплексі фізичної терапії сучасних технічних пристроїв і систем, таких як: мікропроцесорні СРМ-тренажери, комп'ютерні системи серії «HUBER», комплексний тренажер DAVID, пневматичні тренажери HUR [3] та ін.

Для розробки програми фізичної терапії необхідно враховувати біомеханіку хребта у нормі і при патології, застосовувати різні засоби і методи фізичної терапії для хворих з килою диску у комплексі з іншими реабілітаційними заходами. Виконання саме силових вправ можливе за виключенням низки протипоказань. До них відносять гострі больові відчуття; наявність онкологічних, хронічних та серцево-судинних захворювань; внутрішні і зовнішні кровотечі, психічне навантаження, стрес. Особливості методики силових занять пов'язані не лише з виконанням вправ, але й їх послідовним поєднанням та доцільним дозуванням.

Фізична терапія для хворих з килою диску починають з простих вправ (присідання з прямою спиною без ваги на кількість, вправа «Човник» гіперекстензія на підлозі) та витягнень, але виконують їх на постійній основі.

У фізичній терапії хворих з килою диску ключову увагу звертають на зміцнення м'язів живота, спини, сідниць та довгих розгиначів стегна за допомогою силових тренувань. Внаслідок збільшення сили м'язів живота зменшує навантаження на нижні МХД та сприяє стабілізації хребетного стовпа. Спеціальні комплекси сприяють відновленню та зміцненню стабілізуючих м'язів спини. Потребує уваги той факт, що саме глибокі м'язи спини підтримують хребетний стовп. Тому значна частина силових тренувань має бути спрямована на опрацювання цих м'язів.

Силові тренування у реабілітації хворих з килою диску мають специфічні протипоказання і застереження; передбачають обов'язкову індивідуалізацію та супровід фізичного терапевта на всіх етапах реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марченко О. К. Основы физической реабилитации : учеб. для студентов вузов. Киев, 2012. 528 с.
2. Современные методы механотерапии в медицинской реабилитации : науч.-метод. пособие / под ред. И. Самосюка. Киев, 2009. 184 с.
3. Епифанов В. А. Медицинская реабилитация : руководство для врачей / под ред. В. А. Епифанова. Москва, 2005. 328 с.

Шитова Юлія Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Баришок Т. В.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЕЛЕМЕНТИ СХІДНОГО ТАНЦЮ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ПОСТАВИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У зв'язку з розвитком новітніх технологій та їх доступності широкому колу населення, набуває поширення, особливо серед дітей шкільного віку, проведення вільного часу за комп'ютерами чи іншими гаджетами. Час який дитина на це витрачає її тіло знаходиться у «скрюченому» положенні, що негативно впливає на поставу дитини.

Треба розуміти, що порушення постави це не якесь певне захворювання. Порушення постави це певний стан організму погіршення якого можливо зупинити чи навіть направити у зворотному напрямку. Все залежить лише від своєчасно розпочатих фізіотерапевтичних заходах.

Формування правильної/фізіологічної постави це не лише естетична проблема, а й питання нормальної діяльності рухового апарату й всього тіла. Здорова постава дозволяє розвиватися симетрично правій та лівій частині організму. Фізіологічні вигини хребта сприяють, особливо в період розвитку дитячого організму, правильному формуванні серцево-судинній та дихальній системі, правильній роботі внутрішніх органів та ін.

Порушення постави з часом можуть призводити до недостатньої рухливості грудної клітки, зниження амортизаційних можливостей хребта, недостатнього руху діафрагми. Вищезазначені проблеми можуть викликати розвиток хронічних хвороб.

Робота над формування гарної фізіологічної постави являє собою профілактикою багатьох захворювань. Однак дітей все складніше мотивувати до активних видів діяльності. Одноманітність фізіотерапевтичних вправ є однією з проблем які відштовхують дітей від фізичних вправ.

Одним із варіантів впливу на поставу дитини є танець. Актуальність використання танцювально-рухових елементів у фізичній терапії для дітей обумовлена зміщенням фокусу від суворого біомеханічного підходу у фізичній терапії до більш м'якого. Крім того, натхнення від музики дозволяє швидше розслабитися та повноцінно включитися в процес. Танець дозволяє комплексно впливати на організм: відновлення амплітуди руху кінцівок, набуття втрачених функцій (гнучкості, сили, балансу), підвищення самооцінки, а також набуття вмінь співіснування в соціумі.

Використання танцю, як елемент фізичної терапії поступово набуває поширення й різноманітного застосування. На сьогодні танцювально-рухова терапія використовується і як допоміжний метод і як основний в корекції тих чи інших проблем.

Використання танцювально-рухових методик з різними ритмами в поєднанні зі знаннями про дитячий організм та його потреби в русі несе в собі великий потенціал. На заняттях з танців, при правильному підході, можливо дати своїм маленьким пацієнтам власне розуміння своїх ресурсів.

Використовуючи елементи східного танцю для корекції постави фізичний терапевт має змогу позбутися одноманітності. А найголовніше такі заняття сприяють формуванню здорової/фізіологічної постави. Порушення постави у дітей шкільного віку залишається однією актуальніших проблем, яка потребує різноманітних способів вирішення.

Східний танець широкому колу населення відомий більше, як танець живота. Однак це зовсім не так. Для східного танцю характерні пластичні та хвилюподібні рухи під час яких залучені усі частини тіла.

Залежно від поставленої задачі елементи східного танцю можуть допомогти вирішити декілька проблем одночасно. Ми будемо розглядати можливі способи корекції постави у дітей шкільного віку. Для цього під час терапевтичних занять акцент робиться на пластичні рухи у плечовому поясі в трьох площинах. На початковому етапі такі вправи можна виконувати на місці дивлячись на себе в дзеркало. В процесі занять, після того як діти почнуть покращувати амплітуди руху в плечовому суглобі, збільшать рухливість грудної клітки необхідно розглянути можливість поєднання виконання вправи в русі. Наступний етап – виконання вправи без допомоги дзеркала. Таке ускладнення дозволить не лише покращити поставу дітей, а й сприятиме формуванню просторової орієнтації.

Відповідно до показників групи чи індивідуально дитини корегується зміст терапевтичного заняття. Отримані дитиною знання про своє тіло під час заняття можна закріпити імпровізацією, в якій дитина може використовувати не лише використані під час заняття рухи, а й все що їй прийде до смаку. Головною умовою такої імпровізації є випадковий вибір музичного супроводження (як для дітей так і для фізичного терапевта) та рух в заданій площині.

Введення танцювальних елементів східного танцю в процес відновлення здорової постави замість одноманітних та жорстких вправ дозволяє скоригувати емоційний стан дітей на заняттях. Регулярність таких вправ дозволить не лише покращити поставу дітей, а й розвинути гнучкість, витривалість та баланс тіла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко Т. В. Використання танцювальних елементів східних танців на заняттях з фізичного виховання. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2007. № 6. С. 114–116.
2. Твердохліб О. Історичні й філософські аспекти, зміст та структура древніх психосоматичних танцювальних практик Сходу. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2005. № 2 (18). С. 2–7.
2. Киселева М. В. Арт-терапія в роботі з дітьми: керівництво для дитячих психологів, педагогів, лікарів і спеціалістів, що працюють з дітьми. СПб.: Реч, 2007.
3. Kicki Nordström, Annika Ekhammar & Maria EH Larsson Physiotherapist-guided Free Movement Dance for patients with persistent pain is empowering in everyday living. A qualitative study. *European Journal of Physiotherapy – Published online* : 31 Dec 2018. Vol. 22, NO. 1, 2–13.
4. Alexandros Malkogeorgos, Eleni Zaggelidou, Georgios Zaggelidis, Galazoulas Christosphysiological Elements Required by Dancers. *Sport Science Review*, vol. XXII, no. 5–6, 2013, 343–368.

Шрам Світлана Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ПІЛАТЕС У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ЖІНОК СЕРЕДЬНОГО ВІКУ З ДЕГЕНЕРАТИВНО-ДИСТРОФІЧНИМИ УРАЖЕННЯМИ ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

Анотація. Дослідження проблеми захворюваності поперекового відділу хребта дозволило встановити її прогресуючий негативний вплив на якість життя, зниження рухової активності, постійну присутність болю у жінок середнього віку. Аналіз інформації, викладеної в науково-методичній літературі дозволив визначити позитивний вплив від застосування засобів Пілатес на організм та надав можливість розглянути дегенеративні ураження поперекового відділу хребта більш детально, визначити їх такими, що важко піддаються лікуванню методами традиційної медицини. Спеціалісти рекомендують до традиційних методів лікування обов'язкове застосування фізично-оздоровчої терапії, також не варто забувати про необхідність збалансованого харчування, що включає в себе вітаміни, мінерали та омега-3 [2].

Ключові слова. Жінки середнього віку, засоби Пілатес, дегенеративно-дистрофічні ураження хребта.

Вступ. Актуальність вибраної теми обумовлена поширеністю дегенеративно-дистрофічних уражень поперекового відділу хребта, серед жінок середнього віку дана патологія становить медичну, а також соціально-економічну проблему у всьому світі. Наслідки хвороби є незворотними, призводять, навіть, до втрати працездатності та інвалідності. Статистичні дані за інформацією епідеміологів показують, що з кожним роком світова захворюваність працездатного населення зростає на 5 % [3; 5]. Зниження якості життя та втрата працездатності у жінок середнього віку з захворюванням хребта перш за все, пов'язані з постійним вираженням та хронічним больовим синдромом, порушеннями рухового апарату, на розвиток патологій яких, разом зі змінами дистрофічного характеру в тілах хребців та міжхребцевих дисків, впливає дисбаланс у м'язах, що розвивається як наслідок неактивного способу життя та придбання неправильних звичок [3].

Позбавитись проявів дегенеративно-дистрофічних уражень хребта суто медикаментозними засобами не можливо, так як вони не впливають на першопричини захворювання, шляхом їх застосування здійснюється вплив на прояви болю та симптоматику. Для лікування та профілактики

поперекового відділу хребта потрібно застосовувати комплексний підхід, який включає в себе застосування фізичної терапії та реабілітації, в тому числі засоби Пілатес. Даний підхід значно відрізняється від звичайного фізичного навантаження, адже в його системі вправ та зв'язок не має силового перенавантаження, що категорично протипоказано хворим з поперековими ураженнями хребта.

На сьогодні, система Джозефа Пілатеса вважається найбільш адаптованою для лікування дегенеративно-дистрофічних проявів в поперековому відділі хребта. Вона включає в себе багато вправ, розтяжок, дихальну гімнастику, які м'яко та поступово впливають на уражені ділянки хребта, відновлюють його функціональні можливості, знижують рівень болю, шляхом нормалізації природних процесів в організмі [1; 2].

Мета дослідження. Визначити особливості застосування засобів Пілатес у фізичній терапії жінок середнього віку з дегенеративно-дистрофічними ураженнями поперекового відділу хребта.

Матеріали і методи. В дослідженні застосування засобів Пілатес у фізичній терапії жінок середнього віку з дегенеративно-дистрофічними ураженнями хребта використано метод теоретичного аналізу та узагальнення.

Отримані результати. Впровадження в лікування дегенеративно-дистрофічних уражень хребта засобів Пілатес є ефективним та приваблює тим, що представляє лояльну систему навантажень, в основоположенні якої закладене розвантаження хребта, зміцнення м'язів, виправлення постави та гармонізація роботи всього організму. Комплекс вправ розвиває дихальну систему, підвищує м'язову витривалість, допомагає зміцнити постуральні м'язи, за рахунок чого виправляється постава, шляхом плавного виконання вправ, надає можливість уникати різкого тиску на суглоби. Поєднання принципальних положень східних та західних методів фізичних навантажень, що впливають на організм людини, шляхом комплексу вправ, розрахованих на широкі верстви населення, для їх всебічного оздоровлення називається системою Пілатеса [6].

Дія засобів, які використовував автор методики, Джозеф Пілатес (тренажери, нудл, малі та великі м'ячі – фітболи, гумові амортизатори тощо) спрямована на розтягнення спазмованих та контрагованих груп м'язів, відновлення нормального функціонування системи кровообігу, нервової, лімфатичної системи, які безпосередньо приймають участь в живленні ділянок поперекового відділу хребта. Таким чином вихідні положення та характер тренувань надає можливість визначати систему засобів Пілатес реабілітаційною, а не звичайним фітнесом.

Для досягнення позитивних результатів у лікуванні дегенеративно-дистрофічних уражень поперекового відділу хребта тренуваннями з використанням засобів Пілатес вимагається дотримання основних його принципів: регулярності, правильного дихання, концентрації, контролю м'язів, центрування, плавності, візуалізації, точності. Цікава класифікація за видами запропонована Ю. Томіліною: за рівнем фізичної підготовки (початкова, середнього рівня, для підготовлених); за спрямуваннями (для тих хто потребує реабілітації, дітей, вагітних, літніх та цілком здорових людей); за завданнями, які вирішуються в ході тренувань (для зниження ваги, корекції постави, ідеальних сідниць, ніг, пресу) [6]. Таким чином для жінок середнього віку з дегенеративно-дистрофічними ураженнями поперекового відділу хребта можливо вибрати комплекс вправ за всіма вертикалями класифікації, підбравши ідеальні тренування, з урахуваннями всіх особливостей віку та ступеню захворювання, що допоможе у лікуванні.

Висновки. Здійснивши теоретичний аналіз та узагальнення спеціальної та науково-методичної літератури нами встановлено ефективність фізичної терапії засобами Пілатес для жінок середнього віку з дегенеративно-дистрофічними ураженнями хребта, яка відрізняється комплексною системою лояльних навантажень. Крім розвитку загальних фізичних якостей, вона стимулює оздоровлення, нормалізацію емоційного та психічного фону, усуненню вертеброгенного больового синдрому. Регулярні тренування засобами Пілатес, за його основними принципами, допомагає збільшити рухливість суглобів, виправити поставу, шляхом розподілення рівномірного навантаження на всі м'язи спини, відновлює роботу нервової, серцево-судинної та лімфатичної системи, здійснюючи як прямий, так і посередній вплив на уражені ділянки хребта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буркова О., Лисицкая Т. Пилатес – фитнес высшего класса. Москва : Радуга, 2005. 208 с.
2. Вейдер С. Пилатес от А до Я. Серия «Домашний тренер». Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. 320 с.
3. Клименко О. В., Головченко Ю. І., Каліщук-Слободін Т. М., Романенко Н. І. Структура дегенеративно-дистрофічних захворювань хребта: клініка, діагностика та лікування. *Журнал доказательной медицины для практикующих врачей «Consilium Medicum Ukraina»*. 2008. Т. 2. № 11. С. 23–25.
4. Кузнецова Г., Гершбург М. Кинезитерапия от боли в спине. Курс лечебной гимнастики для профилактики и лечения остеохондроза. Серия «Здоровый позвоночник». Москва : Эксмо, 2012. 192 с.
5. Плахтій П., Галаченко О., Пікуш В. Профілактика і лікування остеохондрозу хребта. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2011. 112 с.
6. Томіліна Ю. І. Характеристика пілатесу як напряму оздоровлення. *Вісник Чернігівського педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2011. Вип. 86. Т. 2. С. 251–255.

Штепенко Анастасія Юрївна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Одинець Т. Є.,**
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФІЗІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ДЛЯ COVID-19

В Австралії, Північній Америці та країнах Європи фізичні терапевти часто працюють в гострих лікарняних відділеннях та у відділенні інтенсивної терапії, у тому числі.

Фізіотерапія є усталеною професією у всьому світі, у тому числі і вона орієнтована на управління гострими та хронічними респіраторними станами та спрямована на покращення фізичного одужання після гострого захворювання. Фізіотерапія може бути корисною при лікуванні дихальних шляхів та фізичній реабілітації пацієнтів із COVID-19.

Хоча продуктивний кашель є менш поширеним симптомом (34 %) фізіотерапія може бути показана, якщо у пацієнтів із COVID-19 присутні: рясні виділення з дихальних шляхів, які вони не в змозі їх самостійно очистити. Це може бути оцінено в кожному конкретному випадку та проведення втручання, що застосовується на основі клінічних показників.

Фізичні терапевти, які практикують в середовищі інтенсивної терапії, можуть також проводити методику очищення дихальних шляхів для вентильованих пацієнтів, які виявляють ознаки недостатнього кліренсу дихальних шляхів, і вони можуть допомогти позиціонувати пацієнтів з важкою дихальною недостатністю, пов'язаною з COVID-19, включаючи використання положення на животі для оптимізації оксигенації [1].

Фізична терапія відіграватиме роль у наданні фізичних вправ, мобілізації та реабілітаційних втручань постраждалим від критичних захворювань, пов'язаних із COVID-19, з метою забезпечення функціонального повернення додому.

Респіраторна інфекція, пов'язана з COVID-19, здебільшого асоціюється із сухим непродуктивним кашлем та ураженням нижніх дихальних шляхів, як правило, пов'язана з пневмонітом, а не з ексудативною консолидацією. У цих випадках респіраторні фізіотерапевтичні втручання не показані.

Респіраторні фізіотерапевтичні втручання в лікарняних відділеннях або у відділеннях інтенсивної терапії можуть бути показані, якщо у пацієнтів, яких підозрюють або підтвердили COVID-19 і одночасно чи згодом розвинеться ексудативна консолидація, гіперсекреція слизи та/або утруднене очищення від виділень [1].

Фізичні терапевти матимуть постійну роль у наданні допомоги для мобілізації, фізичних вправ та реабілітації, наприклад, у пацієнтів із супутніми захворюваннями, що створюють значне функціональне зниження та / або (в групі ризику) набуті слабкості (ICU-AW).

Фізіотерапевтичні втручання повинні забезпечуватися лише за наявності клінічних показників, щоб вплив персоналу пацієнтів із COVID-19 був мінімізований. Непотрібний огляд пацієнтів із COVID-19 у їх ізоляційному приміщенні/зонах також негативно вплине на постачання засобів індивідуального захисту [1].

Фізична терапія при COVID-19.

Дихальна терапія.

1. Пацієнт має легкі симптоми та/або пневмонію і супутню респіраторну або нервово-м'язову коморбідність, наприклад, муковісцидоз нервово-м'язові захворювання, травми спинного мозку, бронхоектази, ХОЗЛ) та поточні або очікувані труднощі з очищенням секрету. Пацієнт направляється на фізичну терапію для очищення дихальних шляхів. Персонал дотримується запобіжних заходів для повітряно-крапельного механізму передачі. По можливості пацієнти повинні носити хірургічну маску під час будь-якої фізичної терапії [1].

2. Пацієнт має легкі симптоми та / або пневмонія і докази ексудативної консолідації з утрудненням очищення або неможливістю самостійного очищення від виділень, наприклад, слабкий, неефективний і вологий звучний кашель, тактильне гудіння над грудної кліткою, голос волого/мокрого звучання, чутні звуки, що утворюються.

Варто розглянути направлення на фізичну терапію для очищення дихальних шляхів. Персонал повинен дотримуватися запобіжних заходів для повітряно-крапельного механізму передачі. По можливості пацієнти повинні носити хірургічну маску під час будь-якої фізичної терапії [1].

3. Важкі симптоми, що свідчать про пневмонію / інфекцію нижніх дихальних шляхів, наприклад зростаючі потреби в кисні, лихоманка, утруднене дихання, часті, сильні або продуктивні епізоди кашлю, зміни рентгенографії грудної клітки / КТ / ультразвуку легень, що відповідають консолідації.

Варто розглянути направлення на фізичну терапію для очищення дихальних шляхів. Фізична терапія може бути показана, особливо, якщо слабкий кашель, продуктивний та / або свідчить про пневмонію при візуалізації та / або затримці секреції. Персонал дотримується запобіжних заходів для повітряно-крапельного механізму передачі. По можливості пацієнти повинні носити хірургічну маску під час будь-якої фізичної терапії. Рекомендується дострокова оптимізація догляду та залучення до відділення інтенсивної терапії [1].

Мобілізація, вправи або реабілітація.

1. На неї направляється будь-який пацієнт зі значним ризиком розвитку або зі свідченням наявності значних функціональних обмежень: напр. пацієнти, які слабкі або мають численні супутні захворювання, що впливають на їх незалежність; напр. мобілізація, фізичні вправи та реабілітація у пацієнтів, які перебувають у ВІТ та зі значною мірою зниженими функціональними можливостями та / або (мають ризик) придбані слабкості (ICU AW)

Під час фізичної терапії варто використовувати запобіжні засоби для крапельного шляху передачі; застосовувати заходи, для повітря, якщо потрібен тісний контакт або можливі аерозольуючі процедури. Якщо не проводиться штучна вентиляція, пацієнти повинні носити хірургічну маску під час будь-якої фізичної терапії, коли це можливо [1].

Приклади лікувальних респіраторних втручань (або фізична терапія грудної клітки), включають:

1. Методи очищення дихальних шляхів. Наприклад, позиціонування, активний цикл дихання, гіпервдихання мануальне та/або вентиляційне, перкусія та вібрація, терапія позитивного тиску при експірації (PEP).

2. Неінвазивна вентиляція (NIV) та дихання з позитивним тиском на вдиху (IPPB). Наприклад, IPPB для пацієнтів з переломами ребер, застосування NIV як частини стратегій очищення дихальних шляхів, або в лікуванні дихальної недостатності, або під час фізичних навантажень.

3. Методи полегшення очищення від секрету. Наприклад, допоміжні або стимульовані маневри кашлю та відсмоктування з дихальних шляхів.

5. Виконання вправ та мобілізація [1].

Фізичні терапевти також відіграють невід'ємну роль в лікуванні пацієнтів з трахеотомією.

Фізичні терапевти несуть відповідальність за виконання м'язово-скелетної / неврологічної / кардіореспіраторної реабілітації, включаючи:

- пасивні, асистивні активні, активні, з опором для амплітуди рухів у суглобі для підтримки або поліпшення цілісності суглоба, діапазону руху та сили м'язів вправи
- мобілізація та реабілітація (наприклад, рухливість у ліжку, сидячи поза ліжком, баланс сидячі, сісти-встати, ходьба, стіл вертикалізатор, підтримка стоячі, ергометрія верхньої та нижньої кінцівки, програми вправ) [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фізіотерапевтичний менеджмент для COVID-19 у лікарні невідкладної допомоги. URL: <https://sciedirect.com/science/article/pii/S183694432030028X>.

Штепенко Анастасія Юрївна,
студентка 3 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергата Н. С.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ХАРЧУВАННЯ ЖІНОК ВЕГЕТАРІАНЦІВ ТА ВЕГАНІВ ПРОТЯГОМ ВАГІТНОСТІ

Правильне харчування під час вагітності дозволить позбутися основних проблем з травленням, викликаних вагітністю, а, також забезпечить повноцінний розвиток плода та хороше самопочуття майбутньої матері. Основні правила дієти для вагітних – різноманітність, збалансованість та помірність їжі.

Під час вагітності важливо забезпечити достатню кількість у раціоні таких речовин: фолієва кислота, мідь, цинк, селен – знижують ризик виникнення вроджених патологій. Вітаміни В та С – зменшують токсикоз. Кобальт і йод – формують щитовидну залозу малюка, підтримують хороше самопочуття матері.

У вегетаріанок питань під час вагітності виникає набагато менше ніж в веганок, так як вживання молочних продуктів і яєць багато в чому прирівнює тему вагітності мам-вегетаріанок до теми всеїдних мам (хоча і є свої особливості – наприклад, можуть знадобитися додаткові джерела жирних кислот, B12) [2].

Важливим є визначення кількості необхідного білка на день. Жінкам Великобританії у віці 19–50 років, які виношують дитину, лікарі рекомендують отримувати не менше 51 г білка на добу. В Україні вважається, що жінка повинна отримувати не менше 58 г білка в добу. А під час вагітності – плюс 25 г. Разом 83 г мінімум. Краще орієнтуватися на середній показник. В середньому потреба в протеїні (тобто білку) визначають рівню не менше 1 г білка на 1 кг маси тіла. Жінці вагою 50 кг потрібно не менше 50 г плюс приблизно 20 додаткових грам під час вагітності, а жінці в 80 кг – не менше 80 г протеїну в день, яка виношує дитину в такій вазі – 110–120 г і т.п. Для вагітних, що ведуть активний спосіб життя, цифри будуть завжди на 20–30 % більше. Варто зазначити, що мова йде про повноцінний білок, тобто про той, який містить в собі весь набір амінокислот [3].

Повноцінні білки містяться в молоці, як і в будь-яких молочних продуктах, в яйцях. Вегетаріанки, які їх вживають, зазвичай не відчувають білкового дефіциту. Але варто звернути увагу, що в багатьох дорослих людей є непереносимість лактози повна, або часткова.

З рослинних продуктів, що містять повноцінний білок (з усім набором амінокислот), можна виділити тільки сою. Яку краще вживати в ферментованому вигляді (місо, темпі, натто), так вона краще

перетравлюється і засвоюється. В інших рослинах білки неповноцінні. Щоб отримати повноцінні білки для свого організму з них, потрібно вживати різноманітну рослинну їжу [1; 2].

Веганське меню вагітної як мінімум має включати: страви з арахісу, грибів (аргінін, валін); з нуту, мигдалю, кеш'ю, сочевиці, жита (ізолейцин); з вівса, гречки, бананів, фініків, кунжуту (триптофан); з бурого рису (лейцин); з пшениці (лізин); з бобів, квасолі (метіонін, гістидин); з різних горіхів (треонін); з сої (фенілаланін).

Однак, не обов'язково вживати весь набір продуктів, що містять різні незамінні амінокислоти в один день. Варто вживати всі перераховані овочі, фрукти, злаки протягом тижня в різні дні. Цього буде цілком достатньо, щоб не було білкового дефіциту. Це пов'язано з тим, що людська печінка може накопичувати різні амінокислоти, тому немає необхідності за кожний прийом їжі ретельно комбінувати різні джерела білка [3].

Від кількості вітаміну B12, що надходить до плода, буде залежати розвиток його нервової системи. Тому, якщо майбутня мама веган, їй варто вживати різні харчові добавки, що містять його, наприклад пивні дріжджі. Адже в рослинній їжі цей вітамін відсутній. Якщо ж раніше жінка харчувалася тваринною їжею, його може вистачити ще на кілька років на рослинному раціоні. Але рекомендується пройти дослідження на достатність B12 в організмі вагітної.

Через збільшення крові в організмі і для формування крові майбутньої дитини вагітні, потрібно вживати більше заліза. Не можна допустити залізодефіцитної анемії. При цьому слід пам'ятати, що в рослинах міститься тільки негемове залізо, яке засвоюється гірше, ніж з тваринних продуктів, тому рослин для його отримання при вагітності потрібно їсти багато, або ж поповнювати запаси за допомогою вітамінів і добавок. Для отримання заліза з рослин варто вживати: листову зелень, більше квасолі, сочевицю, горох, також тофу, каші з цільного зерна (особливо гречку), сухофрукти, яблука. Найбільше вміст заліза в спеції куркума, приблизно 40 мг. Наприклад, м'ясо містить 2,5–3 мг заліза, бобові 8–10 мг [2].

Вітамін D з кальцієм взаємодіють один з одним, таким чином впливаючи на формування зубної і кісткової тканин. Під час вагітності організм засвоює кальцій значно краще, ніж в звичайному стані. Це його нормальна реакція на збільшену потребу в даному мінералі. Вагітній слід вживати: листову зелень, збагачений кальцієм тофу, фундук, кунжут, сою, салат, цибуля порей, рис, капусту (особливо китайську), горох, буряк, морква, житній хліб, пити апельсиновий сік, соєве молоко, рисове. Також, джерелом кальцію є: насіння коріандру і чіа, сушена петрушка і кріп, кунжут, мак, зелень (кріп, кульбаби, бадилля ріпи, редису), льон. Виявляється, в сушених плодах коріандру і в сушеної зелені кропу кальцію більше, ніж в кунжуті [1].

Цинк теж важливий для росту дитини і його розвитку. Так, під час вагітності абсолютно всі жінки потребують кілька підвищень кількості цинку. Тому варто вживати: горіхи, горох, квасоля, насіння, збагачені сухі сніданки, не ігноруйте тофу, пшеничних зародків, темпі. Варто знати, що максимальна біодоступність цинку становить всього 50 %. Тому його дуже складно отримати з природного їжі, навіть вживаючи м'ясо. Тому під час вагітності більшості вагітних без добавок з цинком не обійтися [1].

Для отримання йоду, можна вживати йодовану сіль. Трохи більше половини однієї чайної ложки цієї солі цілком задовольняє денну потребу в йоді. Також дуже корисні як джерело йоду є водорості. Також йод часто входить до складу більшості пренатальних вітамінів.

Фолієву кислоту слід вживати ще на стадії планування вашої вагітності. Це як потрібно мінімум 400 мкг. Ну, а під час вагітності в цій кислоті потреба зростає. Як правило (але не завжди), лікар призначає 600 мкг. Натуральними джерелами фолієвої кислоти є листові зелень, апельсиновий сік, цільні злаки, але зазвичай жінкам, що дотримуються веганського раціону не призначають.

Вагітній варто бути обережнішою з продуктами-алергенами: горіхами, медом, цитрусовими. Особливо, якщо є схильність. Варто вживати їх помірно.

Замінники м'яса слід використовувати не частіше 2-х разів на тиждень – це, головним чином, соєве м'ясо, гриби, проросле зерно, а також пивні дріжджі.

Для більшості вагітних лікарі радять перейти з веганської дієти на вегетаріанську дієту, почати вживати молочні продукти (молоко, сир, жирний сир) і яйця [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дієта для вагітних на всі триместри. URL: <https://harchi.info/diet/diyeta-dlya-vagitnyh-na-vsi-trymestry>.
2. Вегетарианство и беременность: меню. URL: <http://vegetarianskij.ru/vegetarianstvo-i-beremennost-menyu/>.
3. Мама-веган. Как питаться во время беременности и чем кормить ребенка? URL: https://vegjournal.com/filosofiya/tochka-zreniya/1673-mama-vegan-kak-pitatsya-vo-vremya-beremennosti-i-chem-kormit-rebenka.html?sphrase_id10550.

Щербина Владислав Сергійович,
студент 4 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ДОПІНГУ В СПОРТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ БОРОТЬБИ З НИМ

Нерідко на змаганнях або турнірах ми бачимо те, що чергового спортсмена дискваліфікували через вживання допінгу, адже це є серйозним порушенням правил усіх спортивних заходів, особливо ретельно це контролюється на заходах державного та міжнародного рівня. Допінг використовують спортсмени у будь-якому спорті для підвищення своїх фізичних параметрів, таких як швидкість, витривалість, концентрація, та стимуляції інших важливих якостей людини, що безпосередньо впливають на хід змагань. Також допінг вживають для послаблення болю та травм, які спортсмен отримав під час тренувань або рідше під час змагань. Звісно, це порушення існуючих спортивних правил, які є важливою галуззю права, та існують багато років.

Використання допінгу як інструменту підвищення своїх фізичних можливостей відомий ще з давніх часів, та це суперечить головній меті спортивних змагань. Не дивлячись на те, що антидопінгові організації намагаються боротися з цим явищем та використовують різні механізми для покращення ситуації, це насамперед питання моралі кожного спортсмена та їх тренерів.

Окрім безпосередньо виявлення порушень у спорті велику роль грає навчання та обізнаність кожного учасника змагань та всіх, хто має відношення до діяльності у спорті. Готуватися до змагань треба не тільки фізично, важливо виховувати етичність та освіченість, тому написання та поширення тексту конвенції є важливим інструментом у боротьбі з таким явищем, як допінг.

Текст конвенції засвідчує, що спорт повинен відігравати важливу роль в охороні здоров'я, в моральному, культурному та фізичному вихованні, а також у сприянні зміцненню міжнародного взаєморозуміння й миру, відзначаючи необхідність заохочення та координації міжнародного співробітництва, спрямованого на викорінення допінгу в спорті, висловлюючи занепокоєння стосовно використання спортсменами допінгу в спорті і наслідками цього для їхнього здоров'я, принципу чесної гри, викорінення шахрайства та майбутнього спорту, пам'ятаючи, що допінг ставить під загрозу етичні принципи й виховні цінності [1].

На нашу думку, поняття спорту, що має на увазі розвиток фізичних якостей людини, витривалість та виховання морально-вольових цінностей, що прямо суперечить з прийняттям допінгу. Адже наслідок вживання допінгових (переважно з яких є наркотичні) препаратів призводить до численних побічних ефектів, найрозповсюдженішими з них є звикання, погіршення фізичного та психічного стану людини що вживає ці речовини, та навіть може призвести до летальних випадків.

Слід зазначити, що Конвенція проти використання допінгу і Додатковий протокол до неї, прийняті в рамках Ради Європи, є інструментами публічного міжнародного права, на яких базуються політика країн і міжурядове співробітництво у сфері боротьби з допінгом. Конвенцію укладено і

прийнято з огляду на вплив, який провідні спортсмени мають на молодь, нагальну потребу проведення і сприяння на постійній основі дослідженням для удосконалення методів виявлення допінгу й більш глибокого вивчення факторів, які впливають на його використання, необхідність забезпечення максимальної ефективності стратегій запобігання використанню допінгу і нарощення потенціалу держав-учасниць стосовно здійснення програм боротьби з допінгом. Мета цієї Конвенції в рамках стратегії та програми діяльності ЮНЕСКО у сфері фізичного виховання і спорту полягає у сприянні запобігання використанню допінгу в спорті і боротьбі в інтересах його викоринення [2].

Допінгом являються майже всі речовини та препарати, які так чи інакше впливають на стан учасника змагань, такі як: стероїди для підвищення тестостерону, стимулятори, які впливають на ЦНС та підвищують як мозкові так і фізичні здібності людини, нерідко наркотичні речовини (кокаїн, амфетамін, ефедрин тощо), сечогінні засоби для швидкої втрати ваги або виведення інших допінгових засобів, наркотичні знеболювальні (морфін, героїн, метадон). Окрім наркотичних, забороненими речовинами вважаються алкоголь, та велика кількість лікарських препаратів. Також існують заборонені методи для швидкого виведення або приховання допінгових речовин.

Проте не завжди самі спортсмени винні що в їх тестах на допінг знаходять ту чи іншу заборонену речовину. Не рідкими є випадки коли, наприклад, будь-яка людина з допоміжного персоналу спортсмена (тренер, інструктор, медичний персонал, або інший член штату команди) з будь-яких спонукань без відома спортсмена дає йому препарат із забороненого списку шляхом підмішування в їжу, воду, або видаючи його за лікарські дозволені вітаміни та будь-що інше, що потрапляє до організму спортсмена.

Також відомі випадки коли спортсмени підставляли одне одного та підсовували їм допінг таким же шляхом, розраховуючи на необережність або довірливість опонента. Проте те, що спортсмен вжив допінг не звільняє його від відповідальності.

Вживання допінгу порушує не лише встановлені правила спорту, а й також перечить моральним принципам багатьох людей, ганьбить репутацію спортсмена, його команди та країни за яку він виступає, а й в деяких країнах є кримінальним порушенням, не кажучи вже про те, що це є причиною багатьох гучних скандалів.

В якості покарання за порушення правил щодо вживання допінгу учасника змагань, як правило, дискваліфікують зі змагань з анулюванням його результатів, також його позбавляють можливості участі в будь-яких змаганнях протягом двох років (при повторному порушенні на чотири або навіть назавжди) та можуть змусити сплачувати встановлений штраф.

Перед кожним великим міжнародним турніром спортсмени здають допінг-пробу. Дана процедура являє собою тест крові або сечі, взятої у спортсменів, на можливу наявність заборонених препаратів. До пункту збору проб спортсмена за правилами повинен супроводжувати посадова особа, наприклад, суддя з анти-допінгу.

Незважаючи на багаторічну історію допінгу та безліч летальних випадків серед спортсменів, які вживали такі препарати, Всесвітнє антидопінгове агентство (WADA) було створене лише у листопаді 1999 р. Воно було засноване за ініціативою різних спортивних організацій, включаючи Міжнародний олімпійський комітет, та урядів деяких країн. Основним девізом WADA стало гасло: «Грай чесно!». Основним документом, що регулює роботу антидопінгових служб, став Всесвітній антидопінговий кодекс, нова редакція якого набула чинності у 2015 р. Створення WADA об'єднало антидопінгові служби різних країн, які були зацікавлені в тому, щоб їхні спортсмени, котрі приймають заборонені препарати, не потрапляли на великі турніри та «відсіювалися» ще під час внутрішніх змагань.

Хоча зі створенням WADA боротьба з допінгом значно посилилася, говорити про повне викоринення цього поняття у спорті не доводиться. Поширенням допінгу займаються досить серйозні тіньові структури, протистояти яким можливо лише на найвищому рівні. Це зрозуміло, адже олімпійський рух за останні 30 років став дуже прибутковою справою. Наразі професійним спортом можна заробити величезні гроші. Тож не дивно, що дедалі збільшується кількість людей, які згодні заради цього ризикувати здоров'ям і репутацією.

Неабияким проривом у боротьбі з допінгом у спорті справедливо можна вважати введення у 2009 р. біологічних паспортів спортсменів. Враховуючи той факт, що останнім часом дуже популярними

стали маніпуляції з кров'ю, біопаспорт дозволяє виявляти «нечистих» спортсменів за непрямими ознаками. Ідея біопаспортів почала реалізовуватися одразу після створення WADA, проте лише в останні 5 років стали з'являтися її результати: все більше спортсменів почали отримувати дискваліфікацію за порушення у своїх біопаспортах. Складність цієї системи полягає в тому, що спочатку необхідно взяти у спортсмена безліч проб, щоб скласти його «біологічну карту» та карати за різкі порушення в ній.

Ще одним дієвим інструментом WADA у боротьбі з допінгом є ADAMS (Anti – Doping Administration & Management System) – система антидопінгового адміністрування і менеджменту. Ця система призначена для управління базою даних, розміщеною в інтернеті: щодня кожен спортсмен, що входить в національний пул тестування або в пул тестування міжнародної федерації, повинен заповнювати в ній інформацію про своє місцезнаходження. Робиться це для того, щоб допінг-офіцери могли у будь-який момент приїхати до спортсмена для забору проб [3].

Зрозуміло, що це індивідуальна відповідальність кожного учасника змагань, але не дивлячись на старання антидопінгових організацій та введення суворих покарань деякі спортсмени так чи інакше прибігають до використання допінгу. Тому введення таких мір, як контроль не тільки безпосередньо перед змаганнями, але і в час підготовки до них є доречним і необхідним.

Нажаль, стовідсотково викоринити це явище навряд є можливим, але таким чином може бути здійснений контроль за тими, хто не дотримується правил.

Підводячи висновки, можна сказати, що на нашу думку, діяльність Всесвітнього антидопінгового агентства робить усі змагання справедливими, та ставить спортсменів в однакове положення, а розвиток боротьби з допінгом у спорті, безумовно, приносить свої плоди, і хоча ми все ще часто бачимо новини про те що той чи інший спортсмен був покараний за вживання допінгу, таких випадків стає все менше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, затверджена Указом Президента України від 28 вересня 2004 р. № 1148.
2. Міністерство молоді та спорту. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua>.
3. Юридична газета онлайн «Anti-Doping: чи можливий чесний спорт?». URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sportivne-pravo/antidoping-chi-mozhliviy-chesniy-sport.html>.

Яковенко Яна Геннадіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Фізична терапія, ерготерапія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сергатий М. О.,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СПОРТИВНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СПОРТСМЕНІВ З ВАДАМИ ЗОРУ

В усьому світі приділяється належна увага до людей з обмеженими можливостями, широко вивчаються шляхи їх повноцінної інтеграції у суспільство. Однією з патологій, що найбільш часто зустрічається, є порушення зору. Фактично кожний другий житель України має будь-яке порушення органів зору. По відношенню до людей з патологією зору підвищення інтересу до залучення таких осіб до занять фізичною культурою і спортом відображається в тому, що у всіх освітніх установах для даної категорії осіб уроки фізичної культури спрямовані на виховання основних фізичних якостей, а головне – навчання орієнтації у просторі.

Результат медичної класифікації та офтальмологічні показники є основою для побудови тренувального процесу. Осіб з вадами зору поділяють на дві групи. До першої групи належать особи з

такими захворюваннями: близорукість, тотальна сліпота (повна атрофія зорового нерву), непрогресуюча атрофія зорового нерва, пігментна абіотрофія сітківки, природжені аномалії розвитку очного яблука, помутніння рогівки та катаракта. Особи цієї групи не мають протипоказань до занять спортом.

Особам другої групи (прогресуючі форми близорукості, глаукома, ретинопатія, вивих та підвивих кришталика, відшарування сітківки, прогресуюча атрофія зорового нерва) протипоказане виконання вправ статичного характеру, біг, різкі нахили тулуба тощо.

Оскільки серед осіб з вадами зору велика кількість інвалідів з важкими комплексними ураженнями, спортивна підготовка повинна базуватися на особливостях їхнього організму, які безпосередньо визначають спрямованість корекції засобів, методів та величини навантаження [2].

Для усіх осіб з вадами зору характерним є відставання сенсорного, рухового, когнітивного та соціального розвитку. Відсутність упевненості у своїх рухових діях, притаманна особам з вадами зору, призводить до негативного, упередженого ставлення до вивчення нових рухових дій. Опанування різних і швидких вправ для інвалідів з вадами зору є складним руховим завданням, вирішуючи яке, інваліди витрачають у декілька разів більше часу порівняно із здоровими спортсменами. Крім того, інваліди з вадами зору характеризуються зниженим розвитком координаційних якостей, що також ускладнює вивчення рухових дій на етапі початкової підготовки.

В. Крутько стверджує, що рівень розвитку фізичних якостей інвалідів з вадами зору є значно нижчий порівняно із здоровими спортсменами [1]. Інший фахівець У. Бхамбхані (Y. Bhambhani) стверджує, що у спортсменів з вадами зору знижено поріг толерантності до фізичного навантаження, оскільки спостерігається швидка втома під час виконання фізичних вправ [6].

Для осіб з вадами зору характерним є невідповідність циркадних ритмів змінам активності їхнього організму. У зв'язку з відсутністю зміни циклів «світло-темрява», більше ніж 50 % осіб з вадами зору страждають на збій ритму секреції мелатоніну. Унаслідок цього, замість 24 годинного циклу здорової людини в осіб з вадами зору діє 25 годинний цикл, що потребує врахування біоритмів інвалідів під час побудови процесу підготовки [3].

Проблему особливостей спортивної та оздоровчої роботи з інвалідами з вадами зору досліджували фахівці Українського державного науково-дослідного інституту медико-соціальних проблем. І. Ферфільфайн, В. Дубовицький, В. Коваленко та О. Морозова, які виділили принципи формування груп занять спортом для інвалідів з вадами зору. Для визначення рівня фізичного розвитку осіб з вадами зору при проведенні первинного відбору на етапі початкової підготовки фахівці рекомендують використовувати ваго-зростовий показник (Кетле), показники ЖЕЛ, силовий показник (результат кистьової динамометрії / масу). Розроблено методичні рекомендації з проведення навчально-тренувальних занять з легкої атлетики для лікарів, тренерів та інструкторів обласних центрів з фізичної культури та спорту інвалідів «Інваспорт» [5].

У результаті дослідження особливостей спортивної підготовки осіб з вадами зору в легкій атлетиці В. Крутько розробив методику розвитку витривалості легкоатлетів з вадами зору. Експериментально підтверджено її ефективність та надано практичні рекомендації щодо удосконалення фізичної та психічної підготовки паралімпійців. Крім того, автор підтвердив необхідність індивідуалізації підготовки осіб з вадами зору на основі класифікаційної приналежності [1].

А. Шевцов та І. Ворошин розробили методику оцінювання підготовленості легкоатлетів з вадами зору. На основі використання комп'ютерного уніфікованого комплексу оцінювання стану спортсмена «КУКОСС», методу варіабельності серцевого ритму та комп'ютерного стабілоаналізатора «Стабілан-01» фахівці розробили «Індивідуальний портрет спортсмена», який містить показники сумарної активності регуляторних систем, активності парасимпатичного відділу, ступінь напруження регуляторних систем і рівень функціонування серцево-судинної системи. Індивідуальний портрет спортсмена дозволяє виявити особливості регуляції вегетативної регуляції фізіологічних функцій спортсменів-паралімпійців резервні можливості організму легкоатлетів, що удосконалисть процес прогнозування спортивного результату [4].

У результаті аналізу науково-методичної літератури можна зробити деякі висновки:

1. Побудова спортивної підготовки осіб з вадами зору повинна базуватися на результатах медичної класифікації, офтальмологічних показниках та особливостях їхнього організму.

2. Для осіб з вадами зору характерним є низький рівень розвитку силової витривалості, координаційних якостей та швидкості; великі енерговитрати під час виконання рухового завдання та швидка втома; підвищення особистісної та ситуативної тривожності, страх та домінування неадекватної самооцінки; невідповідність циркадних ритмів змінам активності їхнього організму, що слід враховувати в процесі їхньої підготовки.

3. Дослідження проблеми спортивної підготовки осіб з вадами зору мають фрагментарний характер та присвячено окремим аспектам підготовки, розвитку окремих фізичних якостей, аналізу техніко-тактичної підготовленості паралімпійців у різних видах спорту. Відсутній комплексний підхід до досліджень спортивної підготовки інвалідів з вадами зору та теоретико-методичні основи підготовки осіб з вадами зору в різних видах спорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крутько В. Б. Воспитание выносливости у легкоатлетов-средневикиков с нарушением зрения в подготовительном периоде : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Набережные Челны, 2006. 21 с.

2. Новикова Н. Б., Злыднев А. А. Биомеханический анализ техники классического хода лыжников-паралимпийцев с поражением зрения. *Адаптивная физическая культура*. 2010. № 1 (41). С. 14–15.

3. Толмачев Р. А. Адаптивная физическая культура и реабилитация слепых и слабовидящих. Москва : Советский спорт, 2004. 108 с.

4. Инновационный подход к оценке уровня тренированности легкоатлетов-паралимпийцев с нарушением зрения в беговых видах / А. В. Шевцов и др. *Адаптивная физическая культура*. 2010. № 3 (43). С. 26–28.

5. Методические рекомендации для врачей областных центров «Инваспорт», тренеров и инструкторов по физической культуре, осуществляющих медицинский контроль и ведущих оздоровительную и спортивную работу среди спортсменов-инвалидов по зрению / И. Л. Ферфильфайн и др. Киев, 1997. 46 с.

6. Bhambhani Y. Overview of physical training in athletes with disabilities: focus on long term athlete development. URL: <https://www.athletics.ca/> (Last accessed: 5.04.2020).

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Алейнікова Анна Валеріївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Фурман О. Ф.,**
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО УРОКІВ МОВИ ПЕРІОДУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На нинішньому етапі стрімкого розвитку українського суспільства, що характеризується значним зростанням обсягу наукової інформації й цілісним переорієнтуванням політичної, економічної й медичної систем на європейські стандарти, відбувається також й повна перебудова освітньої системи в умовах європейської інтеграції України. Зокрема, демократичне суспільство вимагає від освітян більш якісної підготовки сучасних школярів у професійному середовищі, надаючи істотну перевагу практичній спрямованості учнів. Зазначені аспекти зумовлюють актуальність теми нашого дослідження.

В Україні відбувається тривалий пошук навчальних методик і новітніх шляхів забезпечення якості й конкурентоспроможності шкільної освіти. Формування в учнів необхідних компетентностей повинно подолати прірву між освітою й жорсткими вимогами сучасного життя [2, с. 125].

Реформа середньої освіти Міністерства освіти і науки «Нова українська школа» (НУШ) передбачає створення закладу освіти, де діти будуть навчатися за допомогою практичної діяльності, а основна увага буде спрямована на розвиток головних компетентностей. Саме від правильного визначення кожного з цих компонентів та їх раціонального поєднання залежить якість уроку.

Відповідно до пріоритетів сучасного навчання мови компетентнісний підхід визначено основним. Це зумовлює і переорієнтацію глобальної дидактичної мети – формувати компетентність (динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, досвіду діяльності, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та подальшу навчальну діяльність [4, с. 121]).

Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі спроможний забезпечити формування всіх ключових компетентностей. У процесі вивчення мови та читання формуються перш за все такі основні ключові компетентності – вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною.

Для сучасного вчителя необхідним стає осмислення таких понять, як мовна і мовленнєва компетентність учнів, спілкування та його різновиди, комунікативна основа навчання мови тощо, які значною мірою визначають концептуальні засади навчання рідної мови [1]. Зазначимо, що комунікативна компетентність водночас є й предметною, вона є комплексним поняттям і складається з мовленнєвої, мовної, власне комунікативної, соціокультурної та діяльнісної компетентностей.

Компетентнісно зорієнтоване навчання мови та читання закінчується не відповіддю біля дошки, а створенням продукту, яким може бути, наприклад, самостійно підготовлений твір будь-якого жанру, виконаний проект, запропоноване розв'язання проблеми; гармонійний міжособистісний діалог тощо [5].

Узявши до уваги науковий доробок педагогів і методистів (М. Баранов, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Караман, М. Львов, Н. Остапенко, М. Пентиліук, М. Поздняков, К. Плиско, Л. Рожило, Т. Симоненко, О. Текучов, С. Чавдаров), відповідно до нових завдань мовної освіти, пріоритетних напрямів шкільного мовного навчання, вимог чинних державних документів розроблено модернізовану та вдосконалену класифікацію уроків мови відповідно до їх навчальної мети – типологічну систематизацію сучасних уроків української мови (уроки засвоєння нових знань; уроки осмислення знань і формування на їх основі певних умінь і навичок; уроки застосування знань, умінь і навичок; уроки узагальнення і

систематизації знань; уроки перевірки, оцінювання і корекції знань, навичок і вмінь; комбіновані уроки). Водночас визначено нетрадиційні типи уроків проведення мови (уроки-дискусії, звіти, дослідження, уроки-ігри, бінарні уроки тощо).

На сучасному етапі розвитку мовної методології науковцями, авторами підручників, учителями-новаторами були запропоновані нові підходи до навчання мови – комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичний, проблемний, етнопедагогічний, українознавчий. В основу сучасної програми покладено комунікативно-діяльнісний підхід, згідно з яким пріоритетним є розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота з вивчення мовної теорії, формування знань та вмінь з мови підпорядковується інтересам розвитку мовлення [5].

Однак нові етапи в розвитку системи мовної освіти, зумовлені потребами суспільства та змінами в розвитку освітньої парадигми, вносять у концепцію уроку свої вимоги й корективи, що найбільше відповідають сучасним цілям і завданням освітнього процесу в закладі освіти, потребують модернізації й розроблення нових конструктивних ідей, положень та рекомендацій щодо змісту, класифікації, структури й технології уроку української мови [3, с. 115–116].

У доборі методів керуємося висновками вчених про те, що найбільший особистісно-розвивальний ефект під час навчання мають проблемні ситуації, світоглядні парадокси, ситуації подолання буденності, пізнавальні завдання, дидактичні ігри, завдання з життєво-практичним змістом, висування гіпотез, рефлексія логіки викладу, конструювання прикладів тощо. З огляду на викладене сучасна методика має орієнтувати вчителя передусім на практичні методи, а саме: ситуаційний, метод проектів, вправи, діалогічної взаємодії, метод гри та ін. Мовний матеріал учні повинні засвоювати як інструмент думки, адже комунікативний зміст формується у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Сприятливою для цих процесів є робота з текстом і різні варіанти проблемних завдань [1].

Сучасний урок української мови та читання у початковій школі повинен відповідати певним вимогам. Насамперед, урок повинен бути таким, що виховує, а процес пошуку істини повинен бути суворо обґрунтованим, умовиводи учнів і вчителя доказовими, лабораторні й практичні роботи повинні включати елементи творчого пошуку. Ознаками сучасного уроку, на нашу думку, є мотивованість знань і навчальної діяльності учнів, зниження психологічного напруження всіх учасників освітнього процесу, забезпечення вчителем подолання невпевненості, страху, сором'язливості, байдужості; діалогізація навчального процесу, упровадження групової форми організації навчальної діяльності, активізація сучасних засобів навчання та ін.

Впровадження інноваційних технологій вимагає від учителя початкової школи виконання певних вимог: урок повинен бути емоційним, викликати інтерес до навчання, виховувати потребу в знаннях; темп і ритм уроку повинен бути оптимальним, дії вчителя й учнів завершеними; слід створити атмосферу доброзичливості й активної творчої праці, змінювати, по можливості, види діяльності учнів, оптимально сполучати різноманітні методи навчання, управляти навчальним процесом на уроці, більшу частину уроку активно працюють учні. У цьому випадку інноваційні технології трактуються як перетворення практики на основі результатів досліджень при обов'язковому їх застосуванні з метою підвищення ефективності освітнього процесу [3, с. 87–88].

Отже, що Нова українська школа повинна дбати про якісну підготовку учнів до подальшого життя у світі високих технологій на їх сучасному рівні розвитку. Навчання можна вважати ефективним лише у тому випадку, коли воно базується на прогресивних педагогічних ідеях та технологіях, відбувається в напрямі максимальної реалізації освітніх завдань з оптимально напруженою і синхронною діяльністю викладачів та учнів. Окрім того, успішна організація освітнього процесу залежить від відповідності форм і методів навчання психологічним особливостям та функціональним можливостям учнів певної вікової категорії. Усім цим вимогам і відповідають технології сучасного уроку української мови в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голуб Н. Б. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_14.
2. Короденко М. В. Нова школа – нові підходи. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 186 с.

3. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі. Херсон : ХДУ, 2015. 265 с.
4. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
5. Тищенко О. В. Реалізація компетентнісного підходу на уроках української словесності. URL: <http://oin.in.ua/realizatsiya-kompetentnisonoho-pidhodu-na-urokah-ukrajinskoji-slovesnosti/>.

Борисов Вячеслав Вікторович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ПІДҐРУНТЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Проблема професіоналізму майбутніх учителів відноситься до найактуальніших проблем вітчизняної педагогіки. Дослідженням її у різні часи займалися І.Гевко [1], І.Зязюн [2; 3], С. Сапожников [5] С. Сисоєва [6] та ін.

Тривалий час науковці послуговувалися визначенням поняття «професіоналізм», який надали І. Зязюн і Г. Сагач: «Професіоналізм особистості -достатній для творчого вирішення задач професійної діяльності рівень розвитку професійної культури і самосвідомості» [2, с. 40]. Згодом І. Зязюн у монографії «Філософія педагогічної дії», уточнив сутність професіоналізму педагога, визначивши його як поєднання професійної культури та професійної самосвідомості, що дозволяє педагогу на високому рівні здійснювати професійну діяльність [3]. Але це був не єдиний підхід до вивчення і тлумачення професіоналізму вчителя.

С. Сисоєва активно досліджувала цю проблему з позицій системного і компетентнісного підходів. Згідно з її поглядами основним складником у структурі професіоналізму є професійна компетентність як одна з провідних якостей сучасного фахівця, що передбачає, окрім технологічної підготовки, цілу низку інших якостей, які мають позапрофесійний або надпрофесійний характер, але водночас є необхідними сьогодні кожному фахівцю. Це, перш за все, такі якості особистості як самостійність, здатність приймати відповідальні рішення, творчий підхід до будь-якої справи; уміння доводити справу до кінця і постійно вчитися, гнучкість мислення; абстрактне, системне й експериментальне мислення; уміння вести діалог; комунікабельність; здатність до співробітництва тощо [6, с. 97]. Зважаючи на ці доробки, слід зазначити, що уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання, щодо сутності та змісту професіоналізму вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти.

Визначаючи співвідношення між поняттями «професіоналізм» та «професійна компетентність». С. Сапожников зробив такий проміжний висновок: «Спираючись на вищенаведені теоретичні позиції, основи професіоналізму майбутнього вчителя початкових класів ми визначаємо як інтегративну якість особистості, що перебуває у стані постійного розвитку та являє собою комплекс компетентностей (професійно-педагогічної, соціально-громадянської, загальнокультурної, психолого-фасилітативної, підприємницької та інформаційно-цифрової), що дозволяють впливати на духовний світ учнів і на засадах ціннісних орієнтацій та людиноцентризму, забезпечують компетентне здійснення творчої професійної діяльності в умовах нестабільних техногенних та економічних факторів» [5, с. 38].

В умовах загальноєвропейського освітнього простору безперечним є запит на широкий професіоналізм вчителя, здатного працювати в різних освітніх системах. Інтеграція педагогічної освіти України в європейський освітній простір (саме такі орієнтири проголошує наше сучасне суспільство) вимагає вивчення не тільки позитивного, але й негативного зарубіжного досвіду, проблем та негараздів у галузі педагогічної освіти.

Наразі у суспільстві активно обговорюються шляхи розвитку професіоналізму майбутніх учителів початкових класів, які будуть працювати в умовах Нової української школи. Водночас аналіз

педагогічних досліджень останніх років вражає досить частою підміною понять. Складається враження, що поняття «професіоналізм» є сучасним тлумаченням традиційно вживаних понять «майстерність» та «кваліфікація». Популярною стає позиція посилення на європейський досвід і західну педагогічну думку. Але досить часто не враховується особливість досліджуваного об'єкта. Об'єкт дослідження - професіоналізм вчителя початкових класів. І тут варто звернути увагу на те, що за західною традицією термін і поняття «професія» (profession) використовується переважно щодо престижних діяльностей у галузі архітектури, медицини і права. Що стосується інших видів спеціалізованої діяльності людини, то для їх означення широко вживається термін «calling» та «vocation» у контексті майстерного володіння певним комплексом умінь.

У другій половині ХХ століття представниками західної наукової думки неодноразово робились спроби синтезувати і обґрунтувати певний набір критеріїв, які регламентують професійну діяльність і професію вчителя початкових класів. Однією з найбільш вдалих спроб у цьому напрямі за визнанням науковців є обґрунтована англійським педагогом, директором педагогічної школи Брістольського університету Е. Хойлі «ідеальна модель професії». Вона обіймає наступні критерії: поняття «професія» пов'язується з видами діяльності, які репрезентують провідну соціальну функцію; виконання цієї функції вимагає високого ступеня майстерності; майстерність виявляється як у стандартизованих, так і в нових нетипових ситуаціях діяльності; крім знань, які отримані через досвід (так званих «рецептурних знань»), необхідні певні систематичні знання; їх здобуття вимагає досить тривалого періоду навчання в системі вищої освіти; під час навчання і професійної підготовки здійснюється інтеграція (соціалізація) у професійні цінності; професійні цінності мають тенденції до центрування на інтересах замовників, або клієнтів (clients), а також на визнанні вищості цих інтересів; до певної міри вони відбиваються в етичному коді професії; вихід на практичні рішення у різних нестандартних ситуаціях на основі застосування умінь, що базуються на знаннях, вимагає свободи для власних суджень і дій професіонала; у зв'язку зі спеціалізацією професійної практики організовані професії повинні мати: сильний вплив на формування громадської думки та політики; високий рівень контролю щодо професійної відповідальності; високий ступінь автономії членів професії стосовно держави; тривалий термін професійної підготовки й освіти, відповідальність, центрування на інтересах замовників обов'язково винагороджується престижем професії та відповідним рівнем заробітної платні [7, с. 421].

Сьогодні у Великій Британії і Французькій Республіці є дискусійні питання щодо професійних функцій і компетентностей вчителів початкової школи. Саме національні контексти зумовлюють розуміння вчителями своїх професійних функцій. Освіта поступово стає основним продуктом всього суспільства і окремої людини, що забезпечує її мобільність, креативність, інтеграцію в різні види комунікації, сприяє розумінню й активному впровадженню в інформаційних, соціальних, комунікативних сферах.

Тому варто при визначенні сутності та змісту поняття «професіоналізм вчителя початкових класів» керуватися професійним стандартом «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [4].

Є очевидним, що перехід від державного до державно-громадського управління освітою, зміна характеру управління освітою у напрямі демократизації прямо пов'язується з новими межами і критеріями професіоналізму вчителя для Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гевко І. В. Розробка концепції дослідження формування основ професіоналізму майбутніх вчителів технологій. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2017. № 8. С. 24–29.
2. Зязюн І. А., Сагач Г. Краса педагогічної дії: навч. посіб. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ: Українсько-фінський ін.-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Київ; Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18> (дата звернення: 23.04.2020).

5. Сапожников С. В. Професіоналізм майбутнього вчителя початкових класів у вимірі сьогодення Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2018. № 2. С. 34–39.
6. Сисоева С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу : монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 446 с.
7. Handbook of primary education in Europe / A. Blyth, M. Galton (eds.). London, 1989.

Булатицька Тетяна Сергіївна,
вихователь,
комунальний дошкільний навчальний заклад
загального розвитку (ясла-садок) № 35 «Вишенька»
Бердянської міської ради Запорізької області,
м. Бердянськ, Україна

ПАТРІОТИЗМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Сучасні умови життя в Україні висувають якісно нові завдання у сфері виховання молоді, розв'язання яких допоможе подолати існуючий формалізм у змісті роботи закладу дошкільної освіти. Виховання громадян України носить національний характер, базується на національних традиціях українського народу, є ідейною силою національної свідомості, засобом збереження національної ідентичності. Сучасна модель виховання враховує особливості сьогодення, оскільки цього вимагають соціально-економічне становище країни, моральний і духовний стан українського народу, подальший розвиток культури, науки. Становлення свідомого патріота з відповідними почуттями, переконаннями та діями залежатиме від накладених на національну свідомість певних відбитків [3].

Як стверджує В. Шинкаренко, серед класиків педагогічної науки до проблем національно-патріотичного виховання зверталися Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені. У своїх працях і наукових розробках вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини [9].

Українські науковці, збагачуючи теорію і практику національно-патріотичного виховання у контексті виховних підходів, поняття «патріотизм» інтерпретують по-різному. Коротко розглянемо кожне із них у хронологічному порядку.

Академічний тлумачний словник української мови (1975) містить таке визначення: патріотизм – «любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [7, с. 97].

Патріотизм, за малою енциклопедією державознавства (1996) означає соціально-історичне явище. Елементи його виникли як усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв [4].

У педагогічному словнику (2002) зазначається, що патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, іти на самопожертву. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму у дітей розпочинається з виховання у них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій, пов'язаних із трудовими і бойовими сторонами життя предків, близьких родичів, земляків [6].

Великий тлумачний словник української мови (2004) визначає патріотизм як любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народу, готовність для них на жертви і подвиги [1].

Науковець П. Кононенко (2005), досліджуючи взаємообумовленість таких понять як національна ідея, нація, націоналізм, аргументовано показав, що останній є виявом патріотизму [2].

Власну точку зору стосовно сутності патріотизму має Е. Стюпіна (2007), яка визначає досліджуваний феномен як інтегральну цінність та духовно-моральну якість особистості, що виражається в почутті любові до Батьківщини та відчутті духовного зв'язку з нею, моральній відповідальності за долю Батьківщини і готовності її захищати, вільному етнічному та національному

самовизначенні, свідомому збереженні та примноженні національних духовних і матеріальних цінностей [8].

Згідно із В. Мусієнко слово «патріотизм» (від «patris») – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна» [5].

Таким чином, сучасне розуміння патріотизму характеризується різноманітністю і неоднозначністю. Багато в чому воно пояснюється складною природою даного явища, багатим його змістом і розмаїттям форм прояву. Крім того, проблема патріотизму розглядається різними дослідниками в різних історичних, соціально-економічних і політичних умовах, залежно від особистої позиції, ставлення до своєї Вітчизни, від використання різних сфер знань тощо.

Патріотизм має бути стрижнем усієї виховної роботи, оскільки ми повинні плекати таку особистість, яка має почуття гордості за свою державу, сумлінно виконує громадські обов'язки, усвідомлює соціальні проблеми Батьківщини. Вважаємо, що патріотизм повинен стати провідною виховною ідеєю сучасного дошкільного закладу освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Кононенко П. Національна ідея, нація, націоналізм. Київ : Айлант, 2005. 239 с.
3. Литвиненко С. А. Виховання як соціально-культурний феномен. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне : РДГУ, 2001. Вип. 16. С. 80–84.
4. Мала енциклопедія державознавства / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Довіра : Генеза, 1996. 942 с.
5. Мусієнко В. С. Трактатування поняття «патріотизм» у літературних джерелах. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 24. С. 15–20.
6. Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України, Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; авт. колектив : Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. Київ, 2002. 244 с.
7. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6 : П–Поїти. С. 97.
8. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2007. 23 с.
9. Шинкаренко В. В. Філософські та педагогічні засади патріотичного виховання. *Гуманітарне знання у викликах сучасності* : зб. наук. пр. Дніпро : НГУ, 2017. С. 180–187.

Волошенко Ольга Миколаївна,
студентка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ В НУШ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Головна мета сучасної освіти та Нової Української Школи – формування основи для самореалізації особистості, яка стає можливою за умови створення умов для самопізнання, самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу учня. Багаторічний досвід роботи вчених у галузі початкової освіти дає підстави стверджувати, що розв'язання проблеми особистісно зорієнтованої освіти і її продуктивності пов'язане з інтеграцією змісту освіти. Наукові дослідження показують, що інтеграція змісту освіти багато в чому вирішує проблему зміцнення та збереження психічного і фізичного

здоров'я школярів, сприяє підвищенню мотивації навчальної діяльності. Для нашої сучасності характерна інтеграція наук, прагнення отримати найточніше уявлення про загальну будову світу. Ці ідеї знаходять своє відображення як в концепції сучасної шкільної освіти, так і в концепції професійної підготовки спеціалістів. Інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації в цілому. Адже нинішня стадія наукового мислення дедалі більше характеризується прагненням розглядати не окремі, ізольовані об'єкти, явища життя, а їх більш чи менш широкі єдності [1].

Ідея педагогічної інтеграції, на думку дослідників, не є новим явищем у вітчизняній педагогіці. Слід згадати створений К. Ушинським синтетичний метод навчання грамоти, уроки мислення в природі В. Сухомлинського, уроки мистецтва Д. Ковалевського та Б. Юсова, педагогічну теорію співробітництва Ш. Амонашвілі, що побудована на засадах інтеграції. Серед сучасних дослідників, які опікуються цією проблемою, можна назвати Т. Браже, О. Гільзову, М. Масол, О. Савченко, Н. Сердюкову, О. Сухаревську, В. Фоменка. Актуальність проблеми пошуку раціональних шляхів інтеграції різних дисциплін у процесі початкового навчання посилюється також у зв'язку з перевантаженістю школярів навчальними предметами, тематичною однорідністю навчальних дисциплін, необхідністю формування цілісного світогляду у взаємозв'язку його елементів. Винятково актуальним сьогодні є й формування такого підходу до інтеграції у навчальному процесі початкової школи, що враховує всі основні етапи, функції, аспекти та фактори цього багатокомпонентного педагогічного явища.

Інтеграція є одним із провідних напрямків перетворень в новій українській школі і усунення протиріч між невпинно зростаючим обсягом знань та здатністю їх засвоєння. Інтеграція покликана сприяти подоланню фрагментарності та мозаїчності знань учнів, забезпечує оволодіння ними комплексними знаннями, системою універсальних людських цінностей, слугує формуванню системно-цілісного світогляду. Інтеграція здатна вирішити основні суперечності в освіті – протиріччя між безмежністю знань і обмеженими людськими ресурсами. Практична реалізація ідеї інтегрованого навчання матиме й додатковий ефект, що сприяє розвитку емоційно ціннісного ставлення дітей до навчання, оскільки діти краще розумітимуть навчальний матеріал саме на міжпредметній основі, на взаємозв'язках з повсякденною діяльністю людини, що є запорукою успішного формування не тільки предметних компетентностей учнів, але й ключових, зокрема, вміння вчитися та застосовувати набуті знання. Поява інтеграції є результатом високого рівня реалізації міжпредметних зв'язків, що передбачає не тільки комунікацію між предметними галузями знань, а й встановлення глибинного зв'язку між ними. Інтеграція ґрунтується на загальних для кількох предметних галузей знань наукових ідеях, концепціях, що дають цілісне уявлення про людину, світ, культуру.

Метою інтегрованого навчання є: формування в учнів цілісного уявлення про світ; ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання; активізація пізнавальної діяльності учнів на уроці [2]. Інтегрованим уроком називатимемо будь-який структурований урок, для досягнення мети якого використовуються знання, вміння та висновки інших предметних галузей знань. Інтегровані уроки доцільно проводити тоді, якщо зміст навчального матеріалу містить міжпредметні зв'язки, а головною метою такого уроку є опанування системою знань і цінностей, «занурення» в певну культурну епоху, діалог з нею, осягнення картини світу і людини в поняттях, символах, образах, моделях буття. Міжпредметні зв'язки та інтеграція змісту навчального матеріалу – це різні дидактичні поняття. Міжпредметні зв'язки передбачають короткочасне та фрагментарне перенесення інформації з одного предмета на інший. Як правило, вони є короткотривалими в часі. Інтеграція змісту навчального матеріалу під час уроку забезпечує більш високий рівень узагальнення і систематизації інформації, що сприяє кращому розумінню того матеріалу, що вивчається. Окрім того, варто розрізняти бінарні та інтегровані уроки, які часто ототожнюються.

Бінарні уроки – є різновидом інтегрованих. Методика бінарного уроку відрізняється від методики традиційного тим, що урок з деякої теми проводять два або більше викладачів. Етапи такого уроку не ізольовані один від одного, а органічно взаємопов'язані, пластичні та можуть переплітатися один з одним. Вважаємо, що найдоцільніше проводити інтегровані уроки з метою узагальнення і систематизації знань учнів в межах вивчення програмової теми (тип уроку – узагальнення і систематизація знань). Але, виходячи з досвіду, вибір типу уроку обумовлюється виключно метою і завданнями уроку [3]. Тому інтеграція змісту навчального матеріалу може використовуватися на

комбінованих уроках, уроках засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок, застосування знань, умінь і навичок у навчальній діяльності (на практиці).

З метою спрямування навчально-виховного процесу на формування в учнів цілісного світогляду засобами інтеграції навчальних дисциплін потрібно використовувати міжпредметні зв'язки під час уроків систематично. В. Сухомлинський писав: «Процес навчання буде легким, якщо це стане для дітей яскравим, захоплюючим, наповненим живими образами, звуками, мелодією те, що дитина повинна запам'ятати перш за все» [4]. Інтеграція в початковій школі повинна мати кількісний характер: «Трохи про все». Діти отримують все нові і нові уявлення про поняття, систематично доповнюючи і розширюючи коло вже наявних знань. За допомогою інтегрованих уроків з'являються великі можливості розвивати в дитини інтелект, які в традиційному навчанні використовуються недостатньо.

Отже, інтегровані уроки – це дійсно досить важка система. І для того, щоб ефективно, вдало, професійно використовувати інтегровані уроки на практиці, потрібно знати теоретичні аспекти інтегрованого навчання, а також засвоїти особливості їх використання в початковій школі, яких слід дотримуватися для того, щоб здійснити якийсь певний педагогічний задум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко М. В. Впровадження інтегрованого навчання в початкових класах в умовах реалізації НУШ. URL: <https://www.google.ru/url> (дата звернення: 30.04.2020).
2. Новікова Ю. В. Впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna-integrovanogo-pidhodu-v-osvitnij-proces-pocatkovoi-skoli-94734.html> (дата звернення: 30.04.2020).
3. Інтегроване навчання. Тематичний і діяльнісний підходи. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematichnij-i-diyalnisnij-pidhody-chastyna-2/> (дата звернення: 30.04.2020).
4. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. URL: <https://www.google> (дата звернення: 30.04.2020).

Газюкіна Інна Леонідівна,
викладач циклової комісії філологічних дисциплін,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ІГРОВІ ПРИЙОМИ НА ЗАНЯТТЯХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ШЛЯХ ЕФЕКТИВНОГО ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ І ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Метою статті є розкриття особливостей практичного застосування ігрових прийомів на заняттях із зарубіжної літератури як одного з шляхів розвитку професіоналізму, підвищення пізнавальної активності і засобу формування ключових компетентностей майбутніх учителів початкових класів згідно Концепції нової української школи.

В Концепції нової української школи зазначено: «За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями». Але як підготувати такого фахівця, як закласти основи того, що в майбутньому житті трансформується в поняття «успішність» сучасної людини? Відповідь очевидна – мотивація і підвищення пізнавальної активності учнів, студентів.

В сучасному світі шаленого темпу життя, високого психологічного напруження та навантаження, яке тисне на дитину, часто-густо під час занять студент (учень) втрачає цікавість до навчальної діяльності, тому що зникає мотивація, розуміння важливості і необхідності навчального матеріалу для його особистісного простору, внутрішнього світу чи майбутньої професії. Тоді дитина не виявляє ініціативи, стає інертною і байдужою до навчання, а значить ступінь засвоєння знань наближується до найнижчих показників.

Одною з причин втрати пізнавальної активності студента може бути нецікавий, репродуктивний (читаємо традиційний) спосіб опанування навчального матеріалу.

Творчий викладач намагається всіляко урізноманітнити свою роботу на уроці, зробити її більш динамічною, захоплюючою, жвавою, такою, що мотивує учня до навчання. І ігрові прийоми навчання – це те, що є одним з інструментів такого урізноманітнення.

Проте, чи доцільно переводити навчальну діяльність в ігрову? Де та тонка межа, яка не перетворює заняття на каламбур? Як зробити змагання на занятті дидактично виправданим і ефективним? Як зробити так, щоб гра навчала, а не лише розважала?

В. Сухомлинський з цього приводу зауважував: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна поставити китайську стіну між працею і грою. Придивімося уважно, яке місце займає гра в житті дитини... Для неї гра – це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [4, с. 87].

Гра має відбуватись не з примусу, не з обов'язку. Вона має виходити із безпосередніх спонукань, потреб та інтересів дитини. Своєрідність гри полягає у тому, що виконувати у ній дії самі по собі цікаві для дитини. Їй цікавий не лише результат гри, а і процес ігрової діяльності. Діти захоплено грають у будь-які ігри, тому використання ігрової форми завдань часто призводить до того, що діти навіть не помічають впливу викладача на їх навчання і виховання. Вони захоплені самою грою. Але непомітно для себе, під час грамотно побудованої гри учні співставляють, запам'ятовують, розв'язують логічні, творчі задачі та пізнають багато нового.

Щоб повніше осягнути значення ігровий прийомів на заняттях, звернімо увагу на змістове наповнення поняття «гра».

Гра – форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів (Педагогічна енциклопедія).

«Педагогічна гра на уроці не самоціль, а засіб навчання й виховання. Її не можна плутати з розвагою, розглядати як заняття, від якого маємо втіху заради втіх. Педагогічна гра – це вид перетворювальної творчої діяльності, тісно пов'язаний з іншими видами початкової роботи» (П. Щербань) [9, с. 17].

Отже, використання ігрових форм і прийомів – важливий аспект сучасного уроку літератури, оскільки гра – надзвичайно ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності і мотивації учнів.

Реалізація ігрових прийомів на уроках передбачає дотримання наступних умов:

- дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність підпорядковується правилам гри;
- навчальний матеріал використовується в якості засобу гри;
- у навчальну діяльність вводиться елемент змагання;
- успішне виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим результатом.

Таблиця 1

Загальна класифікація ігор за Г. Селевко

За областю діяльності:	За характером педагогічного процесу:	За ігровою методикою:
– фізичні; – інтелектуальні; – трудові; – соціальні; – психологічні.	– навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі; – пізнавальні, виховні, розвиваючі; – репродуктивні, продуктивні, творчі; – комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні.	– предметні; – сюжетні; – рольові; – ділові; – імітаційні; – драматизаційні.

Основні принципи організації гри:

- відсутність примусу при залученні до гри;
- принцип розвитку ігрової динаміки;
- принцип підтримки ігрової атмосфери;

- принцип взаємозв'язку ігрової та неігрової діяльності;
- принцип переходу від найпростіших ігор до складних ігрових форм.

Використання на заняттях ігрових прийомів навчання сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей: спілкування державною мовою; уміння вчитися: здійснюється самооцінювання результатів власної діяльності; соціальна та громадянська компетентності – вміння працювати в колективі, поважати думку інших; предметних – глибоке знання біографії митців, їхньої творчості, глибоке знання і розуміння ідейного змісту творів; установлювати логічні і причиново-наслідкові зв'язки між подіями твору навіть там (іноді де на перший погляд вони не прослідковуються, знаходити приховані зв'язки і підтексти), мислити критично, нестандартно.

Практичний досвід застосування ігрових прийомів навчання на уроках зарубіжної літератури засвідчив, що найефективнішими і такими, що охоче сприймаються студентами, є наступні:

«Літературний аукціон».

Мета: перевірка засвоєння знань теми, розділу, систематизація і узагальнення вивченого.

Зміст. Гра належить до різновиду імітаційних. Проводиться наприкінці вивчення теми, семестру у вигляді імітації аукціону. Покупці – всі учасники класу, їх завдання – купити додаткові бали до оцінки. Ведучий починає гру словами «Лот № 1 – автор, його родина, друзі, соратники». Хтось із учнів першим називає прізвище та ім'я автора, ведучий рахує до трьох, упродовж цього часу можна назвати наступне прізвище лоту. Коли ведучий промовляє: «Три – продано!», звук молоточку свідчить, що «торгівлю» на аукціоні припинено. Бал отримує той учасник, який назвав правильно останнє прізвище. Якщо хтось із гравців дає неправильну відповідь, він вибуває з гри, ведучий промовляє: «За правилами аукціону, неплатоспроможного учасника позбавляю участі в аукціоні». «Покупців», які конфліктують чи заважають, теж видаляють з гри. Про це дітей попереджають заздалегідь. Лоти можуть бути різноманітні. До прикладу, питання доречні після вивчення певної теми:

Лот № 1 – автор, його родина, друзі, соратники.

Лот № 2 – герої твору.

Лот № 3 – характеристика героя одним реченням.

Лот № 4 – проблематика твору.

Лот № 5 – багатство мови (назвати приклади з тексту засобів худ. виразності).

Лот № 6 – образи-символи твору.

Лот № 7 – ідея твору.

«Наріжний камінь».

Мета: розвиток критичного мислення, перевірка глибини розуміння світогляду автора, ідеї твору, головної думки і особиста позиція учнів до порушених проблем.

Зміст. Двом учням пропонується цитата з художнього твору чи вислів письменника, що містить певне судження, позицію щодо якоїсь глибокої або суперечливої думки. Один учень підтримує думку, інший – критикує. Перемога у полеміці виявляється пристанням слухачів «у залі» – студентів групи на ту чи іншу позицію (тобто чия думка і її обґрунтування виявляються для слухачів більш переконливими). У кого група підтримки виявиться численнішою, той і переміг. Переможець отримує 2 бали, нічия – по 1 балу. Час проведення – 5 хв.

До прикладу, «...щастя цілого світу не варте однієї сльозинки на щоці дитини» (Ф. Достоєвський).

«Телесенсація».

Мета: навчити учнів логічно вибудовувати, впорядковувати власне висловлювання, сформувати навички стисло переказувати текст, інтерпретувати його, вдосконалювати навички підготовки лаконічного узагальнюючого виступу, вирізняти важливі факти і відкидати зайве.

Зміст. Це різновид гри-драматизації. Гравцям пропонується побудувати повідомлення за такою мовленнєвою схемою, розподілити ролі, обіграти наживо або зняти відео тощо:

Що сталося (центральна або значуща подія твору)?

- причини;

- привід;
- супутні події;
- аналогії і порівняння;
- наслідки.

До прикладу (із досвіду проведення відкритого заняття за твором Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер» студенти 1-А шк. підготували відеороботу за грою «Телесенсація» у форматі телепередачі «Надзвичайні новини»):

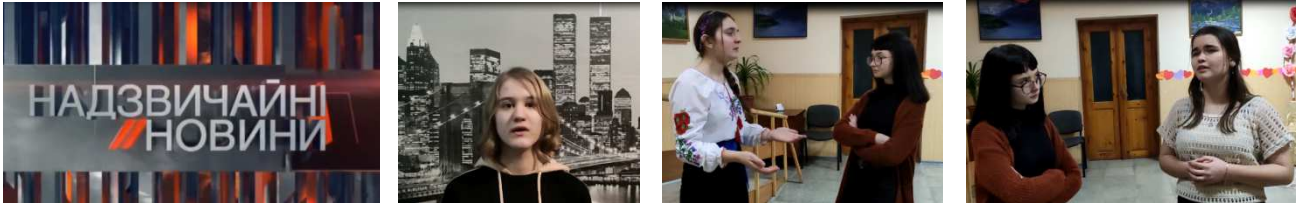

Рис. 1. Відеоробота за грою «Телесенсація» у форматі телепередачі «Надзвичайні новини»

«Хто я?».

Мета: перевірка знань змісту творів (сюжету, системи образів, художніх деталей тощо), вдосконалення вміння формулювати питання, розвиток словникового запасу, образного мислення, уяви, артистичних здібностей.

Зміст. І варіант – гра з фото. Вчитель демонструє (за допомогою телевізора, проектора або фото, малюнка) портрет письменника, героя чи зображення образу-символу з твору так, щоб гравець не бачив зображення. Для цього він стає спиною до зображення і обличчям до аудиторії. Гравець ставить питання одногрупникам про «об'єкт» на фото таким чином, щоб відповідь була «НІ» або «ТАК». За 30-60 секунд треба вгадати, хто він.

ІІ варіант – гра зі стікерами. Вчитель пише на липких стікерах імена героїв, письменників, образи-символи твору. Кожен гравець вибирає стікер і, не читаючи, прикріплює до лоба так, щоб всі учасники могли бачити написане. За допомогою питань, на які інші гравці відповідатимуть «ТАК» чи «НІ», учень намагається з'ясувати, хто він. Якщо у відповідь гравець чує «НІ», питає наступний учасник. Перемагає той, хто першим відгадає, хто він.

«Почуй мене».

Мета: розвивати критичне і образне мислення, лексичний запас, вміння вільно висловлювати думки, зв'язне мовлення; вміння різнобічно дослідити проблематику і ідейний зміст твору.

Зміст. Учень пише лист-роз'яснення від імені головного героя до читача, до героїв твору або своїх родичів чи друзів про своє життя, проблеми і радощі, стосунки, життєві переконання, причини ключового вчинку та пояснення своїх дій. Побажання читачам, героям твору. Перевтілення. Учень перевтілюється в іншу людину, тварину, річ, предмет, явище й описує подію або відчуття і думки від першої особи, використовує лексику та імітує манери поведінки свого персонажа.

Приклади «перевтілень»: уявна розповідь «від імені» портрета жінки в кімнаті Грегора Замзи, «від імені» рамки портрета Доріана Грея; «від імені» Безіла Голуорда, який побачив спотворене зображення Доріана на портреті; «від імені» мами професора Хігінса про його стосунки з Елізою; «від імені» золотого гребінця феї Рожабельверде, яка кожні дев'ять днів розчісувала кучері негідника Цахеса тощо.

«Загублені речі» (або «Бюро загублених речей»).

Мета: узагальнення вивченого матеріалу наприкінці семестру (або теми), перевірка залишкових знань з тем семестру, формування мовно-мовленнєвої компетентності, критичного мислення, розуміння ідейного значення творів.

Зміст: вказати, з якого твору річ, автора, кому з героїв належить, як характеризує персонажа? Розкрити символічне значення (якщо наявне) для розкриття характеру чи ідейного змісту твору. Найвищий бал отримує той, хто дасть найповнішу відповідь.

1. Фарби і пензлі – Безіл Голворд
2. Троянда – поет Бальтазар
3. Золоті волосини – Цахес
4. Чарівна карета – маг Альпанус
5. Сутана – Жульєн Сорель
6. Топор – Раскольников

Рис. 2. Наочний матеріал для проведення гри «Загублені речі»

«Випадкові слова».

Мета: вчити встановлювати причинно-наслідкові зв'язки там, де на перший погляд їх немає, розвивати уяву, логічне мислення.

Зміст. Кожен учень називає будь-яке слово (випадкове), слова записують на дошці. Учні об'єднуються в групи, їм пропонується 3–5 хв. на обговорення питання: «Яке відношення мають ці слова до біографії автора або до змісту твору?» Кожна група пояснює декілька слів. Та група, яка пояснила найбільшу кількість слів, здобуває перемогу.

«Пазли власними руками».

Мета: вчити зв'язного мовлення, вміння встановлювати логічні зв'язки між словами, вибудовуючи закінчену думку, бачити цілісну картину, кінцевий результат, тренувати пам'ять, уяву, образне мислення.

Зміст. Варіант 1. Учня пропонується скласти розрізану цитату, яка буде епіграфом уроку, та прокоментувати її.

Варіант 2. Один учень записує цитату про героя твору та розрізає її, а інший учень має її скласти та відгадати, хто це сказав.

Варіант 3. Студенти об'єднуються у малі групи (по 2-4). Незнайомий вірш розрізати на строфи (по одній для групи), строфи – на рядки, рядки – на слова. Після того, як кожна команда розклала на столі свій набір слів, ведучий один раз виразно читає увесь вірш, команди намагаються відновити свій уривок тексту. Перемагає та команда, яка якісніше і швидше за усіх впорається із завданням.

Підбиваючи підсумки, зазначимо: запам'ятовується краще те, що емоційно забарвлене. А що, як не гра, дарує дитині багату гаму найрізноманітніших емоцій, що народжуються завдяки ситуаціям успіху, якщо не здобутого, то хоча б такого жаданого. Тож граймо – навчаймо!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 29.04.2020).
2. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ : Вища школа, 2007.
3. Сич Л. М. Методичні родзинки на уроках зарубіжної літератури : Онлайн-вебінар.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1987.
5. Український педагогічний словник / під ред. С. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. URL: <http://lib.iitta.gov.ua> (дата звернення: 29.04.2020).
6. Хроменко І. А. Вісім ознак сучасного уроку світової літератури. Зарубіжна література в школах України. 2011. № 5.
7. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2006. 316 с.

8. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 207 с.

Гнатів Зоряна Ярославівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри методики музичного виховання і диригування,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Підвищення якості фахової підготовки майбутнього вчителя вимагає забезпечення цілісності педагогічного процесу, вагоме місце в якому займає проблема формування комунікативних здібностей та вмінь.

Проблемам розвитку індивідуальності, реалізації нахилів і внутрішніх резервів кожної людини, а також комунікативним вмінням надається все більшого значення в наукових розробках. Дослідженню проблеми педагогічної комунікації, професійної діяльності вчителя на засадах ціннісних орієнтацій навчально-виховного процесу присвячені праці багатьох науковців (І. Бех, С. Гончаренко, Н. Горюхіна, І. Зязюн, Н. Волкова, К. Дмитренко, О. Дубасенюк, Ю. Косенко, В. Кремень, В. Кушнір, С. Максименко, С. Сисоєва, В. Филипчук, О. Черних, М. Ярмаченко та ін.).

Якщо комунікація – (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. *communico* – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. *communis* – спільний) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами [3, с. 28], то комунікативні здібності – це якісна продуктивна спілкувальна діяльність людини.

Найчастіше категорія «комунікація» ототожнюється з категорією «спілкування». Нероздільність цих понять простежується і в мовах інших народів. Так, переклад з багатьох інших мов поняття «communication» означає спілкування. Але деякі вчені дотримуються протилежної точки зору щодо співвідношення вищезазначених категорій.

Будь-яка комунікація є спілкуванням, але не кожне спілкування – комунікацією, тобто існує низка ситуацій, коли спілкування проходить без комунікативних зв'язків. Тоді цей процес є простою психічною діяльністю, яка спрямована саму на себе.

Перегляд телебачення, читання книги, бесіда з друзями, розмова по телефону – це все форми комунікації. Дослідниками підраховано, що люди витрачають на комунікацію більше часу, ніж на будь-яку іншу діяльність. Проте більшість людей насилу зможе визначити, що таке «комунікація» та чим вона відрізняється від «спілкування».

Комунікація – технічний процес обміну інформацією між двома і більше індивідами (або групами). Коли ми говоримо про комунікацію, нас перш за все цікавить те, як інформація передається. Поняття комунікація може вживатись у значенні: соціальна комунікація – спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами; зв'язок за допомогою технічних засобів; певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами, наприклад: підземні комунікації, транспортні комунікації, каналізаційні комунікації тощо.

Спілкування – соціально-психологічний процес взаємодії двох і більше людей з приводу повідомленого. Люди на відміну від телефонного апарата, не просто передають інформацію. Вони її формують, уточнюють, розвивають, спотворюють, переживають і реагують на повідомлене [2, с. 18–19].

Якщо вважати, що комунікація – це процес двостороннього обміну ідеями та інформацією, який веде до взаємного розуміння, то чи можна вважати, що комунікація відбулася, коли не досягається взаєморозуміння? Напевне що ні. Неефективним є той процес комунікації, який має конфлікт. Конфлікт між адресантом і адресатом свідчить про незавершеність комунікативного процесу, про його нецілісність.

Говорячи про педагогічну проблему формування комунікативних вмінь слід вести пошуки оптимальних методів та засобів на шляху їх розвитку.

На нашу думку, потрібно вводити нові форми роботи, які б дозволили розвивати професійну комунікацію та мали елементи творчості: конференції з педагогічної практики в творчій формі – як конкурс майстерності майбутніх педагогів, «круглий стіл»; робота творчої майстерні педагога високої професійно-педагогічної культури безпосередньо в закладах освіти та виховання; консультації з різних аспектів професійно-педагогічної культури педагога для студентів із різним рівнем підготовки, педагогічними здібностями, особистісними якостями; творчі завдання студентам з проблеми, що розглядається.

Велику увагу на розвиток комунікативних вмінь слід звертати під час проходження студентами педагогічної практики. У програмах практики, як зазначає К. Дмитренко, не передбачається націленість студентів на формування професійної комунікації, однак сама педагогічна діяльність студентів у період практики допомагає розвитку комунікації, індивідуальних творчих здібностей майбутніх соціальних педагогів, формуванню індивідуального стилю діяльності, спілкування, сприяє виробленню у студентів гуманістичної педагогічної позиції, прийняттю особистості дитини як вищої цінності. У період практики студенти виступають як носії загальної та національної культури спілкування, використовують досвід народної педагогіки [1, с. 17].

У багатьох закладах вищої освіти педагогічного профілю читаються курси «Педагогічна комунікація». Здебільшого вони відносяться до вибіркових дисциплін та є складовою частиною гуманітарних дисциплін. Предметом вивчення такої навчальної дисципліни є спілкування як система соціально-психологічної взаємодії між суб'єктами комунікації, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для спільної діяльності. Метою викладання даної навчальної дисципліни є: оволодіння системою комунікативних знань, умінь, що забезпечують реалізацію функцій, покладених на педагога в цілому, здійснення майбутніми фахівцями професійно-педагогічної комунікації на високому якісному рівні, можливість самореалізації й самовдосконалення студентів через вербальні, невербальні засоби комунікації з точки зору педагогічної діяльності.

Серед навчальних програм підготовки студентів освітніх рівнів бакалавр та магістр в Навчально-науковому інституті музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка такий навчальний предмет відсутній, але його впровадження значною мірою покращило б процес підготовки майбутніх педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитренко К. Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_4 (дата звернення: 29.04.2020).
2. Косенко Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2011. 187 с.
3. Почепцов Г. Теорія комунікації. Київ: Видавничий центр «Київський університет», 1999. 308 с.

Дімітрова Діана Олегівна,
студентка 3 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лопіна А. О.,**
викладач філологічних дисциплін,
педагогічний коледж Хортицької національної академії
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУЄМО ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВЛАСНУ ПРОФЕСІЙНУ ЯКІСТЬ

У Концепції Міністерства освіти і науки України «Нова українська школа» визначено, що однією з 10-ти ключових життєвих компетентностей, які мають бути сформовані в учнів початкової школи, є інформаційно-цифрова.

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й

медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

У Програмі мовно-літературної освітньої галузі з української мови і літературного читання є змістова лінія «Досліджуємо медіа», яка передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, створювати прості медіапродукти.

Для реалізації завдань змістової лінії мені, як майбутньому вчителю початкових класів, необхідно сформувати власні навички медіаграмотності.

Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [3].

Зважаючи на це, я почала вивчати питання дитячої літератури в інтернеті для того, щоб формувати власну медіаграмотність і навчитися відбирати ті сайти, які можна було б рекомендувати дітям для читання.

Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі на своєму сайті оприлюднила попередній перелік 50 безпечних сайтів для дітей віком від трьох років. До каталогу «білих сайтів» увійшли безпечні інтернет-ресурси, які рекомендовані для перегляду дітьми. На думку експертів, створення «білого списку» буде більш дієвим, ніж постійне поповнення «чорного списку» небезпечних сайтів, які з'являються в мережі щохвилини. Цей проект став першою соціальною програмою в Україні, метою якої є протидія поширенню через інтернет-мережу шкідливої інформації для дітей та підлітків [2].

Аналізуючи сайт «Наталя Гуркіна: казки, загадки, вірші для дітей...», я виокремила такі особливості:

- є розділ із загальною інформацією про вебсайт (коли заснований, для кого створений та з якою метою, контакти);
- на головній сторінці постійно оновлюється інформація до сьогодення: свята, погода, особливості дня;
- у розділах «Абетка», «Вірші», «Загадки», «Колискові», «Руханки», «Казки», «Потішки», «Лічилки», «Легенди», «Оповідання» розміщено тематичні тексти з метою ознайомлення, читання, вивчення їх. Деякі з них ще доповнені яскравими малюнками, що додає цікавості. Малюнки відповідають пісенним вимогам та змісту прочитаного. За бажанням, діти або батьки можуть залишити коментар щодо твору. В розділі «Пісні з нотами» є можливість перепочити від читання: зробити фізхвилинку під дитячу пісню або проявити себе музикантом і зіграти по нотах пісню. Звичайно, вміщено текст, який учні теж читають, але під музику.

Розділ «Дитячий світ» містить велику кількість цікавинок, які кожного тижня оновлюються. Діти можуть вибрати форум, який їх цікавить. Форуми є різні, починаючи від Тваринок, закінчуючи Скарбничками світової літератури. У форумах є всі перелічені вище твори.

На цьому сайті можна обрати вік. Сайт вибирає ті твори, які підходять до віку дитини. Розраховано на аудиторію від 2 до більше, ніж 60 років, читачів. На сайті є пошукова система. Діти самостійно або з допомогою дорослих записують те, що їх цікавить і сайт відбирає потрібний матеріал [4].

Аналізуючи сайт дитячого журналу «Соняшник», я зрозуміла, що він за структурою дуже схожий на попередній, але цей має інше наповнення. Важливо виділити такі особливості:

- перше, що бачить дитина (користувач) на сайті, рубрику «Цікаві факти». Звичайно, вони оновлюються, містять малюнки, що відповідають вимогам. Ці факти є сучасними, близькими до повсякденного життя;
- на Головній сторінці, окрім рубрики «Цікаві факти», розташовані «Розмальовки», «Лабіринти», «Прописи», «Стінгазети» – ці розділи не передбачають читання, але теж супроводжуються дидактичною метою та є додатковим матеріалом для відпочинку, релаксації;
- у кінці Головної сторінки користувач може побачити 2 розділи: «Історії» та «Анекдоти». Історії придумані самостійно, адже на інших сайтах їх немає. Вони мають повчальний характер. Анекдоти можна знайти й на інших вебсайтах;

– розміщено користувацький пошук, який зафіксований під мережею Google. Тобто пошук буде відбуватися не лише на сайті, а й по всій мережі інтернет;

– є схожі розділи із попереднім сайтом: «Вірші, мирилки, казки, легенди», але в цьому ще додали: «Це цікаво», «Прислів'я», «Байки», «Прикмети», «Коломийки». Тобто, цей сайт більш наповнений пізнавальним матеріалом.

Кожен з цих розділів ще поділяється за тематикою і вказана кількість творів.

У розділах не передбачені малюнки [5].

Сайт «Весела абетка» відібраний експертами як такий, що рекомендований для використання дітьми. Аналізуючи його, я зрозуміла, що він за структурою дуже схожий на попередні, але має дещо інше наповнення.

Важливо виділити такі особливості:

– є розділ із загальною інформацією про вебсайт (коли заснований, для кого створений та з якою метою, контакти);

– на сайті переважає червоно-помаранчевий колір, досить яскравий, який утримує увагу дітей;

– у розділах «Абетка», «Вірші», «Загадки», «Казки», «Потішки», «Лічилки» розміщено тематичні тексти;

– є розділ «Відгуки», він дає змогу відвідувачам сайту спілкуватися з розробниками, тим самим удосконалювати його;

– є пошукова система. Діти самостійно або з допомогою дорослих мають можливість відшукати те, що їх цікавить;

– є розділ «Флеш-меню», але, на жаль, він не працює [1].

Отже, порівнюючи вебсайти, я зробила висновок, що їх можна рекомендувати для використання.

З огляду на те, що інформатизація суспільства принесла не тільки виклики для дитячого читання, але й розширила коло нових можливостей, важливо майбутньому вчителю навчитися відбирати і рекомендувати учням «правильні» джерела. Вивчаючи і надалі інтернет-ресурси для дітей, формуватиму власну медіаграмотність як професійну якість вчителя початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Весела абетка. URL: <http://abetka.ukrlife.org/> (дата звернення 17.04.2020).
2. Дитячі сайти в інтернеті. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/dityachi-sajti-v-interneti/> (дата звернення 23.04.2020).
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontsepsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення 24.04.2020).
4. Наталя Гуркіна: казки, загадки, вірші для дітей. URL: <https://natalyagurkina.ucoz.ua/forum/> (дата звернення 24.04.2020).
5. Соняшник. URL: <https://sonyashnik.com/> (дата звернення 24.04.2020).

Доценко Анастасія Геннадіївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Лупінович С. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Роль асистента вчителя в роботі інклюзивного класу є надзвичайно важливою і полягає у наданні допомоги вчителю та дітям, в тому числі й дітям з особливими освітніми потребами у навчанні.

Асистент забезпечує: надання допомоги вчителям в організації, підтримці та впровадженні освітнього процесу; моделювання додаткової позитивної ролі для всіх учнів, належних і ефективних міжособистісних комунікаційних навичок (вербальних, невербальних); розширення навчальних можливостей для дітей; індивідуальний підхід у навчанні дітей та надання особливої уваги окремим дітям; управління поведінкою учнів, проведення спостережень [2; 4].

У листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» визначено необхідні компетентності асистента вчителя і виконання таких функцій, як-от: організаційна, навчально-розвиткова, діагностична, прогностична, консультативна [3].

Асистенти вчителів зможуть відповідати очікуванням та виконувати всі покладені на них обов'язки лише за умови належної підготовки, підтримки та методичного супроводу. По-перше, розвитку та вдосконалення потребують професійні компетентності асистента вчителя. Розвиток професійних компетенцій асистента вчителя можливий лише завдяки постійному навчанню. Однією з найкращих форм навчання є інтерактивне, до якого відноситься тренінг.

Інтерактивне навчання – це залучення учасників тренінгу у навчальний процес, що дає можливість їм бачити, чути і застосовувати свої знання на практиці. Учасники активно залучаються до процесу, а завдання тренера – планування і фасилітування процесу розвитку професійної компетентності педагога [1].

Тренінг – це форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з тренером.

Форма проведення тренінгу має істотне значення, однак головним, є його зміст. Зміст тренінгу має: орієнтуватися на досягнення оголошеної мети, ґрунтуватися на результатах сучасних наукових досліджень, давати відповідь на реальні потреби і проблеми учасників, впливати на формування цінностей, знань, умінь і навичок, які є основою поведінки.

Під час тренінгу варто приділити основну увагу практичним вправам. Звичайно, на тренінгу не завжди можна обійтися без пояснень. Проте не варто надавати учасникам просту інформацію, краще подати її в паперовому чи електронному вигляді. Це допоможе зекономити час і замість прослуховування міні-лекції чи записування під диктовку учасники можуть швидко ознайомитися з нею (наприклад, прочитати вголос) та обговорити або виконати творче завдання чи відпрацювати набуті вміння.

У самому загальному вигляді ефективність будь-якого тренінгу визначається відповідністю мети тренінгу структурі проблематики учасників і унікальності досвіду тренера. Оцінка успішності тренінгу, як правило, здійснюється через суб'єктивний і об'єктивний показники. Об'єктивний – це адекватний цілям і задачам тренінгу результат. Суб'єктивний – задоволеність учасників тренінгу, при цьому мається на увазі задоволеність як процесом, так і підсумками тренінгу в короткостроковій і довгостроковій перспективі.

Тренери-практики вважають, що ефективність тренінгу залежить від тренінгових ефектів: емоційно-енергетичного, соціально-комунікативного, прагнення до самоактуалізації, адекватної саморефлексії, перенесення, пролонгованого ефекту тренінгу, загального індивідуально-професійного прогресу [7].

Результати вивчення рівнів сформованості професійної компетентності асистента вчителя у ході дослідження дозволили нам спрогнозувати, що навчально-методичні тренінги, які проводяться на базі закладу освіти (корпоративне навчання) є дієвим інструментом щодо розвитку професійної компетентності асистентів вчителів у умовах розбудови інклюзивного навчання [8].

Програма навчально-методичного тренінгу «Підготовка вчителів до роботи в умовах інклюзивної освіти» була розроблена на запит педагогічних працівників, які працюють в інклюзивних класах і передбачає корпоративне навчання всього колективу закладу. Корпоративне навчання – це форма професійного розвитку, розширення професійних знань і вмінь спеціалістів в рамках однієї організації для забезпечення успішного та ефективного виконання її стратегічних завдань та підвищення ефективності її діяльності. В основі такого інноваційного за формою і змістом навчання міститься ідея командного підходу до процесу навчання.

Мета тренінгу: формування у педагогів необхідних компетенції для роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, в умовах інклюзивного навчання та уявлень про особливості організації, нормативно-правове забезпечення, проблеми і перспективи проектування інклюзивного освітнього середовища.

Завдання тренінгу:

- систематизувати знання педагогів щодо інклюзивного навчання; особливостей організації навчання в інклюзивному класі; стратегій надання підтримки дітям з особливими освітніми потребами; умов та практичного застосування міждисциплінарного підходу в інклюзивній освіті;
- сформувати навички роботи в команді, розвивати вміння у використанні інноваційних технологій, спрямованих на ефективну організацію освітнього процесу в інклюзивному класі; формувати навички використання універсального дизайну в освіті;
- сприяти формуванню цінностей інклюзивної освіти, баченню інклюзії як частини корпоративної культури навчального закладу і громади загалом.

Процес навчання спрямований на розвиток наступних компетенцій:

а) загальнокультурних:

- володіння практичними способами пошуку наукової і професійної інформації з використанням сучасних комп'ютерних засобів, мережових технологій, баз даних і знань;
- здатність брати участь у професійних дискусіях та інтерактивних обговореннях, логічно аргументуючи власну точку зору;
- здатність вибудовувати соціальну взаємодію на принципах толерантності;
- здатність до самовдосконалення та саморозвитку на основі рефлексії своєї діяльності;
- здатність використовувати інноваційні технології в практичній діяльності.

б) професійних:

- здатність враховувати загальні, специфічні (при різних типах порушень) закономірності та індивідуальні особливості психічного та психофізіологічного розвитку, особливості регуляції поведінки і діяльності дитини у різні вікові періоди;
- здатність розуміти високу соціальну значущість професії, відповідально і якісно виконувати професійні завдання, дотримуючись принципів професійної етики;
- здатність брати участь у міждисциплінарній та міжвідомчій взаємодії спеціалістів у вирішенні професійних завдань у галузі психолого-педагогічної діяльності з метою формування системи позитивних міжособистісних стосунків, психологічного клімату та організаційної культури в освітньому закладі;
- здатність організовувати міжособистісні контакти, спілкування учнів з особливими освітніми потребами та їх ровесників у процесі внутрішньої шкільної інтеграції, спільну діяльність дітей та дорослих, спільну та індивідуальну діяльність дітей відповідно до вікових норм їх розвитку.

Тренінг розрахований на 30 години (1 кредит) і складався з семи модулів:

1. Філософія, основні принципи і підходи у формуванні інклюзивного середовища.
2. Професійне співробітництво як необхідна умова забезпечення якісної освіти в інклюзивному класі. Роль асистента вчителя у командній взаємодії фахівців.
3. Технології навчання в інклюзивному класі. Індивідуалізація навчання.
4. Технології навчання в інклюзивному класі. Диференційоване викладання.
5. Управління освітньою діяльністю учнів інклюзивного класу через систему формувального оцінювання.
6. Формування готовності учителя до діяльності під час інклюзивного уроку.
7. Підсумковий (рефлексивний).

Отже, на відміну від традиційних форм навчання і розвитку різних видів діяльності (академічна форма навчання, навчальні практики і стажування, самоосвіта) динаміка досягнутих на тренінгу професійних й особистісних результатів носить не регресивний характер (забування знань, втрата навички, втрата вміння, поведінки тощо), а прогресивний. Під час тренінгу не тільки розв'язуються різноманітні особистісні та професійні проблеми фахівців, а, перш за все, засвоюються засоби їх вирішення у подальшому та шляхи і вміння розвитку в собі необхідних для цього компетенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакирова Г. Х. Тренинг управління персоналом. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 400 с.
2. Демченко І. І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі : моногр. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 500 с.
3. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1 / 9–675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя». URL: [http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-675\(2\).doc](http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-675(2).doc)
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
5. Колупаєва А. А., Данілявічутє Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 197 с.
6. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1 / 9 від 18.5.2012 р. «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: <https://mon.gov.ua/npa/organizatsiya-navchalno-vikhovnogo-protsesu-v-umovakhinkluzivnogo-navchannya>.
7. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 174 с.
8. Скрипник Т. Шляхи підвищення компетентності педагогів в організації освітнього процесу для дітей з аутизмом *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 3. С. 49–57.

Дубина Ірина Василівна,
студентка 3 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Актуальність питання методів формування здатності вчителя початкової школи до партнерських стосунків з учасниками освітнього процесу визначається умовами сучасної перебудови освітньої галузі та впровадженням Концепції «Нова українська школа», де одним із напрямів оптимізації навчального процесу є його спрямування на демократизацію взаємовідносин педагога з учнями, колегами, батьками.

В основі педагогіки партнерства – демократичний спосіб співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства передбачає безумовну рівність учасників освітнього процесу у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [1; 2].

Видатні педагоги-новатори: В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, І. Волков, І. Іванов, А. Макаренко, В. Караковський, С. Лисенкова, В. Шаталов та інші вважали, що за педагогікою партнерства учень – добровільний і зацікавлений соратник, одностудець, рівноправний учасник освітнього процесу, турботливий і відповідальний за свої результати [3].

Педагогіка партнерства ґрунтується на таких ідеях:

- навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов);
- ідея важкої, але посиленої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов);
- ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов);
- вільний вибір (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов);

- ідея випередження (І. Лисенкова, Б. Нікітін, В. Шаталов);
- ідея відповідної форми (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов);
- самоаналіз (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Шаталов, М.Щетинін).

Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах [4].

Реалізацію ідеї партнерства можна здійснювати двома шляхами:

- по-перше, шлях, який можна назвати «романтичним» – «віддавши серце дітям». Учителю наближується до дитини за рахунок великої любові і поваги до неї, «піднімається до її рівня»;
- по-друге, це шлях розподілу функцій вчителя та учня і організація їх співпраці. У функції вчителя входить ретельно підготувати вдома для дитини навчальне завдання, продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня – на добровільних засадах прийняти запропоноване вчителем завдання як своє і самостійно його вирішувати. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання – вчитель і учень – рівноправні, вони – суб'єкти діяльності. Тому завдання педагогів полягає у створенні атмосфери турботи і підтримки учнів.

Згідно вимог концепції нової української школи змінюється роль вчителя; як результат вимальовується вчитель-фасилітатор, вчитель-тьютор. Вчитель фасилітатор – той, хто підтримує дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагає, надихає. А вчитель-тьютор – той, хто індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність, проектує наступні кроки дитини в освіті.

На сьогодні спостерігається оновлення системи взаємостосунків між учнем і вчителем. Взаємовідносини будуються на діалозі, взаємодовірі, активній співпраці з учнями. Отже, педагогу потрібно переосмислити свою роль в освітньому процесі, оновити професійне мислення, зосередити свою увагу на самоосвіті, систематичному аналізі власної педагогічної діяльності.

Одним з методів які сприяють розвитку партнерських відносин є розвиток критичного мислення в учнів. Між учасниками навчальної взаємодії відбувається не тільки діалог, а й полілог, коли кожний може взяти участь в обговоренні, послухати думку іншого, спробувати довести власні міркування і бути почутим. Роль вчителя на уроці полягає у наданні своєчасної допомоги і керуванні навчальною діяльністю школярів.

Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними й для взаємин батьків та вчителів заради успіху дітей. Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитись до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми.

Нові тенденції в освіті вимагають використання нових форм роботи та методів навчання задля впровадження й використання партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу.

Дослідниця О. Коханова виокремлює критерії та методи, що визначають ефективність ідеї розвитку стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відповідних умов педагогічної взаємодії: сформована професійно-особистісна готовність педагога до гуманізації освітнього середовища; відкритість, тобто практично повна відсутність маніпуляцій за умови ясності цілей дій обох сторін; позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, докладання спільних зусиль для розв'язання проблем); право на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії; усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивація спільної діяльності суб'єктів); можливість задовольняти основні міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування; підтримуюча взаємодія, що забезпечує сприятливий психологічний клімат; високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування; рефлексивний аналіз власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів [5].

Урахування вчителем початкової школи зазначених критеріїв та методів є необхідною умовою створення партнерських взаємин між учасниками освітнього процесу. Готовність учителів до взаємодії з учасниками освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства передбачає сформованість у них:

ставлення та спрямованість до використання педагогіки партнерства в професійній діяльності в процесі налагодження педагогічної взаємодії; знань про сутність та основні принципи педагогіки партнерства як педагогічної технології; уміння використовувати форми, методи організації взаємодії з учасниками освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства.

З урахуванням вище зазначеного можна сформулювати спеціальні поради вчителю для здійснення партнерських стосунків: не забороняти, а спрямовувати; не управляти, а співкерувати; не примушувати, а переконувати; не командувати, а організовувати; не обмежувати, а надавати свободу вибору. Риторика партнерства зорієнтована на досягнення кращого результату для всіх учасників освітнього процесу.

В свій час Василь Сухомлинський наголошував, що час і батькам і вчителям глибоко усвідомлювати, що ані школа без сім'ї, ані сім'я без школи не можуть упоратись з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі : теоретико-практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 115–119.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
3. Кравчинська Т. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. *Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи* : Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88.
4. Артемова В. Історія педагогіки України : підручник. В. Артемова. Київ : Либідь, 2006. 424 с.
5. Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навчально-методичний посібник. Київ : ПП Щербатих О. 2011.
6. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978.

Жовнаренко Юлія Ярославівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Борисов В. В.,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОДНА З ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В сучасних умовах становлення України і розбудови Нової української школи (НУШ) важливе значення має формування у учнів творчого і критичного мислення. Безперечно, формування вміння особистості бути спроможною вчасно й доречно відповідати викликам сучасності є одним із основних завдань виховання та освіти. Критичне мислення спонукає особистість до само-вдосконалення, до постійного пошуку нового. Наразі критичне мислення розглядається як «найпотрібніша навичка майбутнього» [3]. У нестійких умовах становлення особистості, виявлення і розвиток її обдарованості має низку особливостей. Згідно з поглядами О. Твердовської: «Сучасний контент феномена мислення з необхідністю апелює до критичності – здатності особистості долати схильність до однозначно-догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати проблему з різних боків, користуватися інформацією з багатьох джерел, відокремлюючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічну умову від будь-якого упередження, припущення, забобону» [4, с. 20]. Ми погоджуємося з тим, що це вміння людини адекватно визначати причини й передумови наявних в її житті проблем, готовність докласти зусиль для їх практичного подолання.

Сучасний школяр не може бути успішним, затребуваним у суспільстві, якщо йому не властиві такі риси критичного мислення, як:

- усвідомленість;
- самостійність;
- рефлексивність (самоаналіз);
- цілеспрямованість;
- обґрунтованість;
- контрольованість;
- самоорганізованість [2, с. 46].

Під технологією розвитку критичного мислення розуміють певну систему діяльності, що ґрунтується на вивченні поставленої проблеми, самостійного вибору рішення. Дитина, яка мислить, має вміння зіставляти певні факти, явища, може зробити висновки.

Розвиток українського суспільства на сучасному етапі вимагає якісно нового рівня освіти, який міг би відповідати міжнародним стандартам і бути орієнтованим на особистість. Навчання в молодших класах має сприяти розвитку інтелектуальної сфери особистості здобувача освіти, а саме: пізнавальних інтересів, аналітичності розуму, вміння віднаходити оптимальне розв'язання, прагнення пошуку; логічного, дивергентного мислення; якостей мислення: гнучкості, самостійності, критичності; схильності до винахідливості. Здійснення такого розвитку можливе за умови використання вчителем на уроках в початковій школі інтерактивних технологій навчання. Саме вони ефективніше, ніж інші педагогічні технології, сприяють інтелектуальному, соціальному й духовному розвитку школяра, формують готовність жити й працювати в гуманному, демократичному суспільстві; створюють позитивні відношення між членами єдиного колективу; виховують самоповагу, повагу до інших та їх думок і переконань.

Для того, аби мислення перетворилося на усвідомлений, самостійний, рефлексивний, цілеспрямований, обґрунтований, контрольований та самоорганізований процес, необхідна наявність комплексу чинників:

- цілі навчання (мотивація) – створення проблемної ситуації;
- засіб навчання, який містить правила критичного розмірковування;
- зміст навчання, поданий системою проблемних задач, що поступово ускладнюються;
- метод навчання, який передбачає систематичне створення для учнів ситуацій вибору;
- форма навчання, яка забезпечує діалог у процесі розв'язування ситуацій вибору;
- метод контролю, що передбачає письмові завдання та наступну групову та індивідуальну рефлексію (аналіз і критику, самоаналіз і самокритику);
- стиль навчання, який надає учню право на помилку, моделює ситуації виправлення помилок [5, с. 46].

Критичне мислення – це складний процес, який починається із залучення інформації, її критичного осмислення та закінчується прийняттям рішення.

Критичне мислення – це здатність учня самостійно аналізувати інформацію, вміння бачити помилки або логічні порушення у твердженнях партнерів, аргументувати свої думки, змінювати їх, якщо вони неправильні, розпізнавати пропаганду. Якщо учень мислить, приймає рішення і виконує їх, вона може помилятися. Помилка стає лише одним з варіантів навчання, а негативний результат сприймається теж як результат, який допомагає у пізнанні світу. Учні так само ставлять собі певні цілі, але по-іншому реагують на їх досягнення або провали. Досягнення мети не породжує творчої депресії. Коли ж мета не досягається, то переглядаються і коригуються методи її досягнення. Тому технологія розвитку критичного мислення повністю співзвучна з інноваційним навчанням. Вона ґрунтується на творчому партнерстві учителя й учня і орієнтована на розвиток в школярів аналітичного підходу до будь-якого навчального матеріалу, що сприяє розвитку творчого та критичного мислення.

Важливою характеристикою технології є те, що в ній представлено систему роботи на двох рівнях. З одного боку, необхідно опрацювати програмовий матеріал, зміст того чи іншого предмета, а з іншого – треба вчити школярів учитися, показувати їм, у чому полягає, як здійснюється процес набуття знань. В технології значна увага приділяється формуванню вміння розмірковувати про те, як

відбувається цей процес, вміння мислити про своє мислення. Саме це робить учнів мислячими людьми, які здатні сприймати нові ідеї, усвідомлювати їх і застосовувати на практиці. Методи і прийоми, які застосовує вчитель у технології критичного мислення, можуть суттєво посилити формування й розвиток тих компетенцій, які визначено як основні цілі шкільного навчання НУШ. Передусім це компетенції, пов'язанні з потребою та вмінням здобувати, аналізувати та застосовувати інформацію; з необхідністю брати на себе відповідальність, спільно приймати рішення, керуючись демократичними засадами.

Застосування технології розвитку критичного мислення – один із шляхів виховання активної особистості, що може взяти на себе ініціативу і діяти у межах правового поля. Це засіб формування критичного мислення і водночас розвитку творчих здібностей дитини.

Результативність роботи вчителя за цією технологією підтверджується тим, що, закінчивши початкову школу, учні:

- не втрачають бажання добре вчитися, вірять у свої сили;
- володіють навичками роботи в парі і групах;
- вміють самостійно працювати;
- віддають перевагу виконанню творчих робіт;
- володіють критичним мисленням;
- не бояться висловлювати свою думку.

Оскільки вчитель виступає в ролі організатора всіх видів діяльності учня як компетентний консультант, коуч, помічник, його професійні вміння повинні бути спрямовані не тільки на суто дидактичні аспекти (викладання матеріалу, контроль його засвоєння тощо), а й на системну діагностику діяльності учнів, їх інтелектуального і творчого розвитку, їх фізичного і морального здоров'я [1, с. 7–9]. Щоб використовувати критичне мислення, потрібно чітко розуміти, які види розумової діяльності не є критичним мисленням.

Варто підкреслити, що для впровадження методичної системи не потрібно жодних додаткових умов, що створюються у школах спеціально для опанування новітніх технологій. Єдина необхідна умова для роботи над цією технологією – це бажання вчителя працювати творчо, по-сучасному, що сприяє досягненню найбільш позитивних результатів складного процесу навчання. Технологія розвитку критичного мислення є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам реформування освіти України, увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в життєві компетентності учнів.

Учитель початкової школи має розвивати і своє критичне мислення, щоб досягати більших успіхів у роботі та бути зразком для учнів. Ведення індивідуальних щоденників, створення науково-методичних скарбничок, проходження різноманітних курсів та тренінгів, корисні зустрічі з колегами – звичайні складові професійного життя вчителя.

Взаємодія учителя початкової школи з учнями буде більш тісною, цікавою, ефективною за умови урізноманітнення освітнього процесу, насичення його проблемними завданнями, що зорієнтовані на розвиток критичного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. Критичне мислення: як цьому навчати : науково-методичний посібник / наук. ред. О. І. Пометун. Харків : Основа, 2007. 190 с.
2. Дьюї Дж. Психологія і педагогіка мислення / пер. с англ. Н. М. Никольской. Москва : Совершенство, 1997. 208 с.
3. Кисельова К. Чому критичне мислення – найпотрібніша навичка майбутнього. URL: <https://osvitoria.media/opinions/chomu-krytychne-myslennya-najpotribnisha-navychka-majbutnogo/> (дата звернення: 20.04.2020).
4. Твердовська О. В. Критичне мислення як чинник розвитку обдарованості людини в сучасних соціокультурних трансформаціях. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 7. С. 19–22.
5. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посібник. Харків : Основа, 2008. 187 с.

Капітан Олена Анатоліївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Борисов В. В.,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА – ПРОСТІР НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ УЧНІВ І ВЧИТЕЛІВ

Нові освітні стандарти в Україні ґрунтуються на визначенні 10 груп компетентностей [5; с. 11–12]. Стрижнем багатьох компетентностей є вміння учнів критично мислити.

Проблема формування і розвитку критичного мислення учнів початкової школи перебуває в центрі уваги науковців. Зокрема, було здійснено огляд стратегій розвитку критичного мислення учнів початкової школи на уроках «Я у світі» [2; с. 65–70], на уроках розвитку усного і писемного мовлення [1; с. 248–249].

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язування задач, розв'язання проблем, оцінювання ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому уроки математики, «Я досліджую світ» та інші уроки в початкових класах створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Від сучасного вчителя початкової школи очікується готовність оперативно реагувати на виклики, що виникають із впровадженням нових стратегій і технологій навчання. Зазначимо, що якщо вчитель здатний планувати етапи уроку з використанням відповідних стратегій технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим. До того ж на кожному уроці важливим є опанування матеріалу, що неможливо без спеціальних прийомів роботи та розвитку компетентності учня, без поєднання предметного матеріалу з продуктивними технологіями. Саме до таких продуктивних технологій належать інтерактивні вправи, з якими майбутні вчителі знайомляться при вивченні наступних предметів у магістратурі Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії: «Інноваційні технології у початковій школі», «Методика викладання предметів мовно-літературної галузі», «Методика навчання іноземної мови», «Методика викладання предметів інтегрованого курсу «Я досліджую світ»».

Саме відпрацювання на практичних заняттях особливостей застосування інтерактивних вправ на уроках в початковій школі дозволяє максимально повно реалізовувати їх дидактичний потенціал на практиці.

Інтерактивні вправи на уроках в початкових класах зорієнтовані на:

- розвиток належності мислення школярів, певної самостійності думок: спонукають учнів до висловлення своєї думки, стимулюють вироблення творчого ставлення до будь-яких висновків, правил тощо. Деякі з інтерактивних вправ (наприклад, «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель», «Пошук інформації» та інші) спрямовані на самостійне осмислення матеріалу, допомагають замислитися («Чи справді це так?»), дослідити факти, проаналізувати алгоритм розв'язків, розуміти їхню суть, перевірити і себе і свого товариша, знайти помилку;
- розвиток опору до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших: спонукають учнів до відстоювання власної думки, створюють ситуацію дискусії, зіткнення думок. Застосування вправ «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», вчать дітей протистояти тиску більшості, відстоювати свою думку. Виявити помилку у судженнях, відповідях, вказати за неї і довести це спонукає завдання, де вчитель допускає помилки. Коли в завданнях наявна певна проблемна ситуація, то розв'язання їх в умовах інтерактивних технологій активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозуміння. Через зіткнення поглядів учні осягають суть, причини дій, вчинків;
- вироблення критичного ставлення до себе, вміння бачити свої помилки та адекватно ставитися до них; сприяють розвитку таких умінь, як бачити позитивне і негативне не тільки в діях

товаришів, а й у власних; порівнювати себе з іншими й ретельно себе оцінювати. Ці вправи сприяють самопізнанню особистості і на цій основі взаєморозумінню вчителів і учнів та розумінню школярами вимог і критичних зауважень учителя. А розуміння власних дій є необхідним для формування дисциплінованої поведінки. Завдяки правильному, адекватному усвідомленню не лише позитивного, а й негативного у власній поведінці, діях, навчанні виникає критичне ставлення до себе, що конче потрібне насамперед для сприймання вимог інших;

– розвиток пошукової спрямованості мислення, прагненню до знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань: передбачають вправи, які ставлять дітей у реальну ситуацію пошуку. Інколи вони пропонують нестандартні виходи із ситуацій, які ми, дорослі, часто відкидаємо як нереальні, неможливі. Такий категорійний підхід до ідей дитини гальмує в неї бажання ділитися власними ідеями, підриває віру у свої можливості. У процесі інтерактивних вправ «Розумовий штурм», «Коло ідей», «Вирішення проблем», «Незакінчені речення» приймаються всі думки дітей як реальні, так і вигадані. Вправа «Пошук інформації» вчить школярів самостійно працювати з додатковою літературою, дає можливість віднайти факт, який може заперечувати те, що раніше приймалося як незаперечне. Отже, це дає можливість для розвитку розумового скепсису щодо існуючих правил, висновків, думок;

– інтерактивні вправи спрямовані і на розвиток уміння знаходити спільні рішення з однокласниками; на підвищення інтересу школярів до вивченого матеріалу [5; 12–13].

Сучасні вчені у своїх працях (М. Пентиліук, Т. Онукевич, Н. Солодюк) виділяють такі типи інтерактивних методів навчання:

1. Методи кооперативно-групового навчання: робота в парах, ротаційні (змінні) трійки; «Два-чотири – всі разом»; «Карусель»; робота в малих групах; «Акваріум»; «Діалог»; «Синтез думок»; «Коло ідей».

2. Кооперативно-групового навчання: Мікрофон; Броунівський рух; Мозковий штурм; Мозаїка; аналіз ситуацій; «Дерево рішень».

3. Методи ситуативного моделювання: рольова гра; інсценізація; драматизація; проведення конференцій [4; с. 22–23].

Зазначимо, що використання інтерактивних вправ на уроках у початковій школі забезпечує:

- перевірку рівня знань в ігровій формі;
- розширення можливостей для самостійної творчої діяльності учнів;
- прищеплення навичок самоконтролю і самостійного виправлення власних помилок.

Застосування технології розвитку критичного мислення у початкових класах створює додаткову мотивацію до навчання. Учні ефективніше засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво. Системне формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використанням технології розвитку критичного мислення призводить до того, що усі учні навчаються самостійно вчитися, критично мислити, використовувати набуті знання у повсякденному мовленні та житті. Бо саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку розвитку комунікативної компетентності сучасної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. Київ : АПН, 2000. 316 с.
2. Біда О. А. Структура і методика інтерактивного уроку : початкова школа. Харків : Право, 2010. С. 29.
3. Борисов В. В., Лупінович С. М., Борисова С. В. Огляд стратегій розвитку критичного мислення учнів початкової школи на уроках «Я у світі». *Інноваційна педагогіка* : збірник наукових статей. Видавничий дім «Гельветика», 2019. № 19. С. 65–70.
4. Кондратюк О. П. Інноваційні технології в початковій школі. Київ : Либідь, 2015. 250 с.
5. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / упор. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та інші ; за заг. ред. М. Грищенка. Київ : МОН, 2016. С. 11–12.

Корольова Людмила Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

НАБУТТЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ДОСВІДУ З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ОСВІТНІХ МОДУЛІВ

Продуктивність підготовки майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей молодшого школяра, перш за все, залежить від наповнення змістом освітнього процесу, обсяг і глибина якого зумовлені переважно потребами студентів, спрямованими на їхню творчу активність.

Відповідно, набуття майбутніми вчителями початкових класів досвіду з розвитку креативних здібностей учнів передбачає трансформацію цілей освіти від інформаційного накопичення до організованого творчого процесу навчання, тобто наповнення форм креативної роботи новим актуальним змістом, забезпечення переходу незатребуваних знань до науково-творчих, прискорення послідовної орієнтації студентів на нешаблонне, неординарне, нелінійне мислення.

Концептуально-стратегічного осмислення потребують не лише мета, завдання та зміст професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів молодших класів, важливу роль відіграє посилення фахових дисциплін креативним змістом через нетрадиційні модулі.

На сучасному етапі підготовки фахівців початкової школи зміст освіти містить педагогічно адаптовану систему знань, умінь та навичок, досвід творчої діяльності й емоційно-ціннісне ставлення до світу, що відображено в освітніх програмах, навчальних планах, підручниках.

Державні освітні стандарти визначають мінімальний обсяг основних освітніх програм (зокрема, навчальних планів, програм тощо), максимальне навчальне навантаження студентів, вимоги до рівня підготовки випускників, формування їх професійно важливих якостей, але творча функція в освітніх стандартах все ж таки не представлена.

Проведені розвідки з досліджуваної проблеми свідчать, що для посилення процесу підготовки майбутніх учителів важливо розглянути питання про можливість створення оптимальних умов проектування змісту фахової освіти, за якого професійні завдання будуть взаємопов'язані та спрямовані на отримання студентами знань і умінь з розвитку креативних здібностей учнів.

Загальновідомим є той факт, що професійна діяльність учителя заснована на спостереженні, аналізі, побудові та реалізації гіпотез, експерименті, тобто за своєю сутністю вона є глибоко креативною.

Зважаючи на це, варто примножити творчу функцію освітнього процесу шляхом упровадження авторських модулів у фахових дисциплінах, спрямованих на набуття майбутніми вчителями досвіду з розвитку креативних здібностей молодших школярів.

Потрібно відзначити потенціал дисциплін циклів загальнопрофесійної та практичної підготовки, що є обов'язковими в освітніх програмах, а саме: «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Передові технології у початковій школі», педагогічна практика тощо. Саме ці фахові курси дають змогу готувати майбутніх педагогів у цілісному систематичному інтегративному зв'язку традиційних занять з тематичними модулями, які сприяють полегшенню процесу творчої підготовки та акцентують увагу викладача на певних креативних формах навчання згідно з освітньою програмою.

Так, для вирішення поставлених у межах цього дослідження завдань обрано педагогічні дисципліни, до яких доцільно ввести модулі, інтегруючи набуті студентами знання, як-от:

- фахова дисципліна «Педагогіка» – авторський модуль «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»;
- фахова дисципліна «Основи педагогічної майстерності» – авторський модуль «Формування креативних здібностей вчителя початкових класів»;

– фахова дисципліна «Передові технології у початковій школі» – авторський модуль «Інтерактивні методи навчання у початковій школі».

Наведені аргументи уможливають організацію процесу набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і досвіду з розвитку креативних здібностей учнів, яка не лише є інструментом їхньої особистісно-креативної діяльності, а й забезпечує доступ майбутніх фахівців до знань на основі творчих досягнень, оволодіння основами й методами нестандартних досліджень та вміннями застосування їх, прищеплення навичок самостійної креативної праці, насамкінець, дає змогу бути мобільними й конкурентоспроможними на ринку праці.

Відтак, упровадження до фахових професійних дисциплін авторських модулів означає оптимізацію такого досвіду:

- цільова установка на формування нового типу особистості – учителя-новатора Нової української школи, для якого особистісна творчість стає способом професійної життєтворчості;
- розширення змісту фахових дисциплін навчально-методичними комплексами з професійними ситуаціями, нетиповими завданнями, спрямованими на успішне оволодіння прийомами креативного мислення та творче здійснення професійної діяльності;
- інтеракція змісту творчої роботи та фахового навчання;
- формування світоглядно-гуманістичних орієнтирів професійного навчання;
- побудова креативно орієнтованої випереджальної освітньої парадигми, що забезпечує прискорений перехід майбутніх фахівців до оволодіння професією.

Лупінович Світлана Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,

Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Лапшина Ірина Сергіївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання,

Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ НА ПСИХІЧНИЙ І ФІЗИЧНИЙ СТАН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сьогодні, коли в умовах пандемії коронавірусу COVID-19, освіта України значно зрушила в своєму розвитку і активно вступила в нову еру віртуального навчання, питання впливу електронних гаджетів на здоров'я школярів знову набуває актуальності. Особливо це стосується молодших школярів, в тому числі з особливими освітніми потребами.

Дистанційні (електронні) форми освіти в наш час глобальної екологічної, економічної, соціальної та політичної нестабільності з кожним днем стають все актуальнішими. Вони дають можливість навчатися під час практичної роботи в певній галузі, за декількома спеціальностями одночасно, значно підвищуючи власну конкурентоспроможність. Дистанційні форми навчання дозволяють набувати актуальних знань і користуватися світовими здобутками. Перманентне реформування змісту освіти потребує адекватних відгуків з боку освітньої системи. Традиційна очна форма освіти не є достатньо гнучкою зважаючи на залежність від друкованих підручників, посібників і рівня інертності педагогів, які підвищують свою компетентність раз на п'ять років. Обмеженість очного навчання тривалістю уроку, під час якого організується активна діяльність значної кількості учнів з різним рівнем готовності до опанування навчального матеріалу, освітніми потребами, особистісним досвідом, унеможливорює стовідсоткове задоволення потреб кожного учня. Проблема виявляється ще гострішою в інклюзивному класі закладу освіти.

Ефективне рішення зазначених проблем пропонують електронні форми освіти (elearning): паралельна освіта, електронна підтримка домашньої роботи учнів, дистанційна освіта, віртуальний клас. Сьогодні активно відбувається розробка і запровадження всіх цих форм. Проте, як показала ситуація з тривалим карантинном, і частина вчителів, і частина учнів виявилися не готовими до роботи в умовах електронної освіти. Частково це пов'язано з відсутністю практичного досвіду деяких педагогів в конкретних закладах освіти. Особливо проблемним виявилось запровадження дистанційних форм роботи у початковій школі.

Початкова школа відіграє велику роль у формуванні навчальної компетентності учнів. І саме в початкових класах ми спостерігаємо найбільший відсоток школярів, залучених до дистанційних форм навчання не зважаючи на стійкий інтерес молодших школярів до комп'ютерів, комп'ютерних технологій і використання гаджетів. Гальмування процесу відбувається з декількох об'єктивних причин.

По-перше, це недостатня кількість електронних якісних освітніх ресурсів, розподілених частинами на віртуальні уроки, у відповідності до психологічної доцільності і санітарних норм, вільних від реклами, посилань на комп'ютерні ігри тощо.

По-друге, маленькі школярі не готові до самоорганізації, яка вкрай необхідна під час дистанційного навчання, а значна кількість вчителів початкової школи не здатна їх правильно організовувати і перманентно ремотивувати.

По-третє, значна кількість учасників освітнього процесу (вчителі, батьки) переконані у шкідливості комп'ютерів, як основних засобів дистанційного навчання. Саме ця причина відіграє ключову роль у загостренні перших двох проблем і гальмуванні електронної освіти в початкових класах.

Отже, актуальним є об'єктивний аналіз факторів впливу комп'ютерів і комп'ютерних гаджетів на здоров'я школяра, з урахуванням можливих фізичних та психічних особливостей її розвитку.

Відносно короткий термін застосування комп'ютерів в освіті не дає нам можливості мати результати валідних досліджень щодо впливу електронної освіти на здоров'я людини взагалі. Електронне дистанційне навчання у вищій школі розпочалося лише наприкінці 80-х років, тобто 40 років тому. В закладах загальної середньої освіти комп'ютери розпочали активно використовуватися з кінця 90-х років, а дистанційна освіта для школярів набула потужності у 2010–2015 роках. При цьому, електронна освіта молодших школярів досі обмежувалася уроками інформатики, тобто максимум 2 академічні години на тиждень. Отже, відносно невеликий термін використання комп'ютерної техніки в початкових класах унеможливорює аналіз валідних досліджень за відсутності таких. Проте, комп'ютер не є стовідсотково унікальним електронним приладом і ми маємо результати досліджень окремих фізичних явищ і їх факторів впливу на організм людини.

В мережі Інтернет є багаточисельні дебати щодо шкідливості комп'ютерів на фізичне і психічне здоров'я дитини, а також на розвиток її інтелекту. Більшість факторів лякає батьків молодших школярів. Однак, аналіз джерел такої інформації показав, що всі вони не є компетентними фахівцями з питань медицини або біології, 98 % є взагалі анонімними і не публікуються на офіційних сайтах системи охорони здоров'я або освіти.

Серед найбільш обговорюваних факторів впливу комп'ютерів на здоров'я дитини ми можемо виділити наступні: опромінювання, вплив на очі дитини і можливе псування зору, сприяння гіподинамії, психічне перевантаження і зміни у формуванні інтелекту дитини.

Розглянемо кожний з визначених факторів впливу.

Комп'ютери, як і всі предмети, що нас оточують, випромінюють певні електромагнітні хвилі. Інакше ми би їх не побачили і не почули. І ці хвилі звичайно опромінюють нас. Однак, електромагнітне випромінювання далеко не завжди буває штучним і шкідливим. Головне його джерело – Сонце, і завдяки його променям відбувається життя на Землі. Погані властивості електромагнітних хвиль починаються тоді, коли їх концентрація і частота перевищує допустимі природні норми. При цьому на наш організм шкідливо впливає лише перебільшення іонізуючого (радіоактивного) випромінювання, що призводить до певного пошкодження тканин нашого організму (рис. 1).

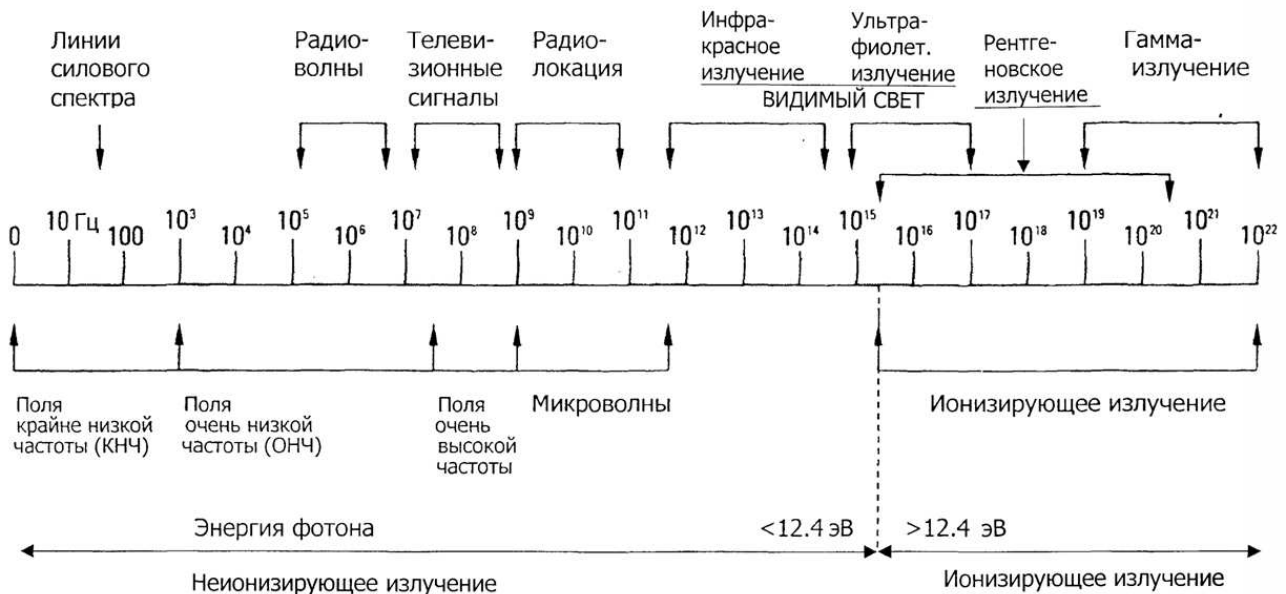

Рис. 1. Шкала розподілу електромагнітних хвиль за частотами

Старі монітори комп'ютерів, які мали променеву трубку, випромінювали певну кількість іонізуючих променів. Однак, за чисельними дослідженнями рівень радіації на відстані 5 см від екрану не перевищував 0,7 мікрорівня на годину, що в 20 разів менше безпечної норми [2]. Сьогодні ці монітори замінені на рідкокристалеві, в яких зображення на екрані створюється не через бомбардування фотонів, а зміною кольору кристалів екрану. Отже і рівень опромінювання на них мінімальний, що визначається лише рівнем випромінювання матеріалів, з яких він зроблений.

Страхи щодо радіохвиль, які проходять крізь людину при використанні бездротових технологій, також не мають під собою жодної підстави. Ми маємо розуміти, що хвилі переповнюють наш життєвий простір, не залежно від того, чи ми працюємо за комп'ютером, чи ні. Крізь нас постійно проходять хвилі від Сонця, зірок, квазарів, технічних пристроїв тощо. Однак, факт того, що середня тривалість життя у до технологічного світу (17–18 століття) була 40–45 років [1], а сьогодні, під впливами шкідливих факторів цей показник вищий за 70 років свідчить про незначний вплив даного фактору на стан здоров'я людини. Слід також зазначити, що у країнах, які давно комп'ютеризовані і автоматизовані, цей показник практично на 10 років вищий, ніж у нас, тих хто тільки вступив на шлях тотальної комп'ютеризації.

За статистикою, серед хвороб очей, комп'ютер не є першою і єдиною причиною зростання захворюваності. На сайті МОЗ України першою з реальних причин порушення зору вказаний генетичний фактор, який впливає на людину. Читання книжки чи сидіння перед екраном не можуть впливати фізіологічно, а спадковість на таке здатна [3]. Комп'ютер лише загострює симптоми наявної патології зору, але зазвичай ці симптоми є короткотерміновими. Не підтверджено і шкідливий вплив перегляду екрану в темряві. Більший вплив на здоров'я здійснює харчування людини, наявність вітамінів у їжі. За проведеними чисельними дослідженнями науковці не знайшли зв'язку між короткозорістю та часом, проведеним за моніторами гаджетів [4]. Пересихання роговиці та втому очей під час тривалого сидіння перед екраном допоможе усунути виробленням раціонального режиму роботи та відпочинку і тренуванням очей за спеціальними вправами, які допоможуть не тільки достатньо ефективно підтримувати стан здоров'я очей, а й покращити зір.

Серйозною загрозою здоров'ю учнів є зменшення їх рухової активності під час комп'ютерного навчання. Проте, це не є суто комп'ютерна проблема, а глобальна проблема сучасного людства, коли рух і фізичні дії людини перестали бути безумовною необхідністю для виживання. Проблема гіподинамії і всіх негативних її наслідків може бути частково вирішена за допомогою спеціально налаштованих ресурсів для молодших школярів, коли кожні 10–15 хвилин освітньої діяльності мають закінчуватися пропозицією виконати певні фізичні вправи. Наприклад, присісти 5–6 разів, обійти кімнату по колу 2 рази в один бік і два рази назустріч руху, просто відпочити або розказати улюбленій іграшці, що тільки

що вивчали. В навчальні дистанційні курси для малюків мають бути включені різноманітні відео записи руханок, фізичних вправ для відпочинку рук, тулуба, шиї, очей. Учні початкових класів охоче виконують рухові дії з екрану разом з іншими дітьми, анімаційними героями чи тваринами. Така форма подання навчальних ресурсів не тільки не викличе гіподинамію, а й допоможе її усунути в разі пасивного способу життя дитини.

За власними спостереженнями, психічне перевантаження під час роботи за комп'ютером настає у тих людей, які є недостатньо досвідченими користувачами. Тут слід зазначити, що діти зазвичай легше опановують нові технології і практично не відчувають страхів під час роботи з комп'ютерною технікою. Отже, їх психічне перевантаження може бути викликане лише неправильним дозуванням режиму роботи та відпочинку. Самі вони ще не здатні визначати час для відпочинку. Таке дозування має бути забезпечене авторами навчальних ресурсів. Матеріали для молодших школярів мають бути подані доцільними модулями, розрахованими на 10–15 хвилин роботи з подальшою рекомендацією виконати рухові вправи або повернутися до навчання наступної доби. Ефективним засобом є вмикання онлайн будильників або електронного аналогу шкільного дзвоника. В разі відсутності цього на електронному освітньому ресурсі, батьки самі можуть попіклуватися про режим відпочинку власної дитини. Наприклад встановленням батьківського контролю на комп'ютері малечі, або просто вмиканням електронного годинника тощо.

В останні роки поширюється інформація про розвиток ґаджетного кретинізму у дітей, які ростуть в комп'ютеризованому середовищі. Серйозно до цього «наукового» висновку взагалі ставитися неможна. Ґаджети активно запроваджені в наше життя і набули масового поширення лише в останні 10–15 років. Це припущення не дає можливості проведення валідного дослідження щодо їх впливу на інтелект людини, і дитини зокрема. Проте, ми об'єктивно спостерігаємо, що діти, які користуються комп'ютером або комп'ютерними пристроями, мають значно більший кругозір, під час перегляду ігрових навчальних програм і задовго до школи вивчають букви, цифри, іноземні мови. Вони легко навчаються налагоджувати свій ґаджет за бажаними параметрами. Старше покоління часто звертається до них з проханнями отримати гроші в банкоматі, заплатити через термінал, знайти інформацію або налагодити смартфон. Автори даного фейку самі стверджують про акселерацію молодого покоління. Щодо об'єктивних даних, ми спробуємо їх проаналізувати, не зважаючи на відсутність масштабних досліджень даної теми.

Кретинізм (від фр. *crétin* – ідіот, божевільний), вроджений гіпотиреоз – ендокринне захворювання, що викликається браком гормонів щитоподібної залози (гіпотиреоз). Характеризується порушенням функції цієї залози і затримкою фізичного і психічного розвитку [5].

Зниження таких гормонів як наслідок використання ґаджетів є реальна можливість перевірити лабораторно. Проте, такі дослідження ніхто не проводить з приводу відсутності реальних фактів таких порушень. Фундаментальна медична наука не вбачає вплив комп'ютерів реальним фактором ризику розвитку даної хвороби. Отже, науково обґрунтованих висновків щодо негативного впливу комп'ютерів на інтелект дитини сьогодні не існує.

Таким чином, електронні форми навчання, дистанційна освіта у тому числі, є перспективними і ефективними формами освіти майбутнього. Їх роль і значення в нашому житті буде зростати. Проте, електронні форми здобуття вищої освіти можуть бути ефективними і комфортними лише за умови готовності до них випускників школи. А найбільш ефективним часом формування навчальної компетентності є початкова школа, метою якої є підготовка учнів до здобуття базової та повної освіти. Отже, актуальним питанням реалізації освітніх умов є запровадження електронних форм навчання у початковій школі. Це також вирішить певні питання в організації навчання учнів з особливими освітніми потребами і максимально реалізує принцип рівного доступу до якісної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B6%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%B6%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 4.05.2020).

2. Норми радіаційної безпеки. URL: https://pidruchniki.com/1157071850841/bzhd/normi_radiatsiynoyi_bezpeki (дата звернення: 4.05.2020).
3. Чому погіршується зір: правда і міфи. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/chomu-pogirshuetsja-zir-pravda-i-mifi> (дата звернення: 4.05.2020).
4. Zadnik K., Sinnott L., Cotter S. Prediction of Juvenile-Onset Myopia. URL: <https://jamanetwork.com/journals/jamaophthalmology/fullarticle/2206339> (Last accessed: 4.05.2020).
5. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 4.05.2020).

Макаренко Світлана Дмитрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – Лапшина І. С.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В РОЗВИТКУ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

В навчально-виховному процесі дітей молодшого шкільного віку з затримкою психічного розвитку важливе місце займає рівень розвитку уваги. Частими проявами у таких дітей є нестійкість уваги, швидке переключення дитини від одного об'єкта на інший. Це призводить до того, що учні не можуть концентруватись на певній справі і пропускають необхідну інформацію повз себе. Такі діти є стійко невстигаючими і потребують спеціальної допомоги, без якої учень поступово втрачає навички самоконтролю та, згодом, взагалі не може працювати самостійно. Здійснення постійного контролю асистентом вчителя під час виконання навчальних завдань вирішує проблему лише конкретного етапу уроку і одночасно поглиблює проблеми розвитку пізнавальної сфери дитини. Актуальність цієї проблеми полягає у тому, що сьогодні ми спостерігаємо значне зростання дітей із затримкою психічного розвитку. Саме тому великого значення набуває діяльність асистента учителя щодо підвищення рівня уваги учнів та закріплення навичок самоконтролю.

Науковій проблемі розвитку уваги дітей молодшого шкільного віку з затримкою психічного розвитку (далі – ЗПР) присвятили свою увагу такі вчені, як Т. Власова, М. Певзнер, К. Лебединська, Н. Добринін, І. Кулагіна, Л. Переслені, Н. Ципіна та інші.

Затримка психічного розвитку належить до «пограничної» форми дизонтогенезу (порушеного індивідуального розвитку особистості) й виражається в уповільненому темпі дозрівання різних психічних функцій. Це відхилення в дитини може бути спричинене як біологічними, так і соціальними факторами, а також різними варіантами їх поєднання [1]. При затримці психічного розвитку недостатній рівень уваги – одна з істотних і помітних особливостей їхньої пізнавальної діяльності. Л. Руденко і Н. Бойко у своїй статті відзначають, що основною ознакою ЗПР є незрілість емоційно-вольової сфери. Один з проявів цієї незрілості – невміння зосередитися на виконанні навчальних завдань [7].

Увага – це характеристика навичок особистості концентруватись на певному об'єкті під час виконання дії [5]. Як зазначав К. Ушинський: «Увага – це саме ті двері, через які проходить все, що тільки входить в душу людини із зовнішнього світу».

При вивченні уваги слід зважати на особливості різних форм її прояву. Загалом, вчені виділяють зовнішню, внутрішню, мимовільну, довільну та післядовільну увагу [6]. У навчальній діяльності дуже важливим є функціонування саме післядовільної уваги.

Під час навчальних занять діти з ЗПР переключають увагу на ті об'єкти, які стають для них цікавішими. Якщо асистент вчителя буде кожен раз нагадувати учню, що треба продовжувати працювати, у нього вибудується рефлекс «нагадали – працюю далі, а не нагадали про роботу –

продовжую байдкувати». Від цього в дитини знижується рівень самоконтролю. Саме тому асистенту вчителя необхідно розвивати увагу учня з ЗПР під час навчальних занять.

Для розвитку навичок концентрування на певному об'єкті слід навчити дитину спрямовувати свою увагу на одну справу. Для цього необхідно на кожному уроці вибудовувати схему «спочатку зробив завдання – потім спитав / подивився». Треба нагадувати дитині про важливість виконання навчальних завдань у визначений термін. Перший час можна розділяти великі за обсягом завдання на частини. Спочатку дитина виконує перший блок завдання, хвилину відпочиває, а потім продовжує працювати. Згодом слід мінімізувати поділ на блоки.

Як зазначають автори науково-методичного посібника «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання», «...розвиток успішної навчальної діяльності зумовлений: 1) застосуванням стратегій для вибіркового зосередження на найбільш інформативних аспектах навчального стимулу» [2]. Отже, ефективним методом є постановка завдань для розвитку стану внутрішнього зосередження. Це допоможе дитині бути спокійною та працювати ефективно. Асистент своїми діями може допомогти їй впорядкувати думки. Доцільною є наступна стратегія:

- дозвіл дитині виходити на уроці в коридор (разом з асистентом вчителя) на декілька хвилин; дитині в класі можуть заважати зосередитись розмови інших учнів, посторонні шуми, від всіх цих звуків дитина ще більше роздратовується та вже не може концентрувати увагу на завданні;
- виконання додаткових завдань на виділення ознак предметів та явищ, порівняння, вправи, що базуються на відтворенні зразка, пошук фігур;
- виконання вправи на зняття психо-емоційного напруження; це може бути ауторелаксація, дихальні вправи, самомасаж, антистрес-розмальовки; за допомогою цих вправ дитина зможе трохи відволіктись, заспокоїтись та налаштуватись на плідну працю.

Для того, щоб збільшити об'єм уваги, можна використовувати вправи, що базуються на порядку розміщення предметів, а згодом чисел, букв та слів. Дієвим є вивчення коротких віршів, скоромовок, загадок та пісень.

Наступним важливим вмінням, яке треба розвивати в дитини, яка має ЗПР, є вміння розподіляти увагу. Чим складніше буде завдання, тим важче дитині буде розподілити увагу. Саме тому слід підбирати дитині такі завдання, які вона заздалегідь зможе виконати сама, проте для цього їй буде необхідно докласти багато зусиль.

Для розвитку навичок розподілу уваги можна давати дитині завдання на одноразове виконання двох різнопланових завдань. Наприклад, слухати оповідання та рахувати певні предмети на парті, малювати малюнок та вчити вірш.

Окремими навичками, які необхідно розвивати для вдосконалення уваги, є волюві.

Воля – це активна сторона психічної діяльності, яка проявляється в свідомому регулюванні дій і вчинків людини, спрямованих на досягнення поставлених цілей і переборення труднощів [3].

Волю в учня слід виховувати не тільки під час навчального процесу, а і під час позашкільної діяльності. Необхідно навчити його планувати власну діяльність, допомогти скласти розклад на день та проконтролювати його виконання. Учень має навчитись самостійно розподіляти навчальне навантаження під час виконання завдань в класі та вдома.

До основних заходів, які можна здійснювати для розвитку волі учня, слід віднести наступні:

1. Мотивація учня на уроці. Навіть якщо учень робить щось не так, а через власну помилку перестає працювати взагалі покажіть учню, що важливий не кінцевий результат, а ті зусилля, які він докладає до роботи.
2. Підтримка віри учня у власні можливості. Підбадьорюйте учня фразами «Ти все зможеш», «У тебе вийде», «Не зупиняйся на досягнутому шляху», «Я в тебе вірю» і т. ін. Учень повинен відчувати від асистента вчителя підтримку.

3. Поступове підвищення рівня складності завдань. Учень поступово буде виконувати складніші завдання та згодом звикне до вирішення нових труднощів.

Важливим фактором розвитку уваги учнів є виконання спеціальних завдань. Для цього на уроках асистент учителя може використовувати наступні вправи:

— запропонуйте дитині закрити очі та назвати всі предмети, які знаходяться в кабінеті. Можна ускладнювати завдання певними критеріями пошуку: назви всі предмета, що знаходяться зліва від дошки, всі предмети коричневого кольору. Після того, як дитина назве всі предмети, які пам'ятає, нехай відкриє очі та перевірить, чи все вона згадала;

— використовуючи лічильні палички, фломастери, олівці чи ручки складіть перед дитиною певний візерунок (починати краще з легких візерунків, поступово ускладнюючи завдання). Потім дитина закриває очі, а ви змінюєте візерунок. Завданням дитини буде знайти, що змінилось. Згодом можна буде запропонувати дитині по пам'яті скласти такий самий візерунок. Ця вправа гарна тим, що не потребує багато зусиль для підготовки та складних матеріалів;

— заздалегідь підготуйте декілька наборів карток з різними предметами – це можуть бути тварини, рослини, іграшки, посуд, меблі, транспорт та багато іншого. Розкладіть перед дитиною набір карток у певній послідовності, а коли дитина закриває очі – забираєте одну картку. Дитині треба знайти ту картку, якої не вистачає.

Враховуючи все вищезначене, можна зробити наступні висновки.

Затримка психічного розвитку молодших школярів може бути тимчасовою і своєчасне надання спеціальної допомоги таким учням сприятиме ефективному вирішенню проблеми шкільного невстигання учнів. Важливим фактором розвитку учня із ЗПР є саме розвиток його уваги, особливо післядовільної, яка має великий вплив на навчальну успішність і на його загальний розвиток.

Суттєву роль в розвитку уваги дітей із затримкою психічного розвитку відіграє асистент учителя, який має більш широкі можливості в реалізації стратегії розвитку учня з особливими освітніми потребами і у проведенні додаткових вправ.

З метою покращення розвитку уваги учнів асистенту вчителя можливо використовувати наступні поради:

1. Слід розвивати в дитини стан внутрішнього зосередження.
2. Збільшувати об'єм уваги та розвивати навички швидкого переключення уваги в рамках її стійкості.
3. Звернути увагу на розвиток вольових навичок, як необхідної складової розвитку та вдосконалення уваги.
4. Навчити дитину планувати власну діяльність, допомогти скласти розклад на день та проконтролювати його виконання.

Така послідовна стратегія сприятиме розвитку уваги учнів з затримкою психічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дятленко Н. М., Мартинчук О. В., Софій Н. З. Асистент учителя в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
2. Колупасва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посібник. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
3. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.
4. Кулагіна В. Ю. Психологія дітей молодшого шкільного віку. 2017. URL: https://stud.com.ua/87473/psihologiya/psihologiya_ditey_molodshogo_shkilnogo_viku (дата звернення: 15.04.2020).
5. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Каравела, 2011. 464 с.
6. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с. URL: https://pidruchniki.com/10650913/psihologiya/vidi_uvagi (дата звернення: 15.04.2020).
7. Руденко Л. М., Бойко Н. В. Особливості уваги у дітей з затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. Вип. 29. С. 172–176. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16810/1/Rudenko_Boiko.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

Марків Володимир Миколайович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Проблема креативності тривалий час стоїть в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних психологів. На сьогоднішній день креативність особистості – це дуже важлива і унікальна якість. Справа в тому, що довгі радянські роки люди були залучені в загальну систему побудови соціалізму і діяли формативно, але не індивідуально, саме тоді людям вселяли страхи і карали за прояв ініціативи. Сьогодні поняття креативність особистості міцно увійшло в наше життя і вітається на будь-якому її рівні.

Креативність – це нормальна функція мозку, а не особлива рідкісна якість, риса характеру або властивість особистості, що зустрічається лише у незначній частини індивідів. Тоді креативна особистість – особистість, що володіє здатністю до створення нових форм за допомогою оволодіння навчальних технологій і методів народження інноваційних затребуваних ідей. Ознаки креативної особистості, її активність, творчість, естетичність.

Креативність, з одного боку – одна з основних задач психіки, а з іншого боку – здатність центральної нервової системи створювати суб'єктивну модель світу за допомогою когнітивних, сенсорних і афективних систем в цілях максимально гнучкої адаптації індивіда до навколишнього середовища.

Науковою основою проекту є дослідження креативного потенціалу особистості відомими вченими, такими, як Г. Айзенк, А. Алейніков, М. Бердяєв, Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Лернер, А. Маслоу, О. Моляко, А. Полякова, Я. Пономарьов, В. Рибалко, В. Семиченко, С. Сисоева, Р. Штайнер, Е. Фромм, Б. Юсов та ін.

Дослідження педагогічних умов формування креативної особистості молодшого школяра засобами інтегрованих уроків є одним з важливих завдань сучасної психолого-педагогічної науки.

На наш погляд формуванню креативної особистості молодшого школяра засобами інтегрованих уроків сприяє забезпечення таких педагогічних умов:

- враховувати індивідуальні і вікові особливості молодшого школяра;
- посилити активність, самостійність і творчу діяльність молодших школярів під час освітнього процесу;
- використовувати інтегровані уроки в освітньому процесі, як засіб формування креативної особистості молодшого школяра.

Розкриємо сутність вказаних педагогічних умов.

Першою умовою успішного формування креативної особистості молодшого школяра засобами інтегрованих уроків є урахування індивідуальних і вікових особливостей молодшого школяра.

Установлено, що молодший шкільний вік є важливим етапом розвитку пошукової активності. В цей час дитина опановує довільну постановку питання. У неї відбувається перехід від запитань, орієнтованих на з'ясування, до запитань-гіпотез; від запитань, адресованих іншій особі (дорослому), до рефлексивних запитань, звернених до самого себе.

Під час оперування запитанням, з метою отримання знань про довкілля, у молодшого школяра активно розвивається пошуково-дослідницька функція запитання – інструменту самостійного пізнання. Виникаючи у системі спілкування, запитання є необхідною ланкою, засобом процесу мислення спрямованим на самостійне з'ясування невідомого. Поряд із розвитком пошуково-дослідницької активності у вигляді запитань, у молодшому шкільному віці відзначається, також, накопичення індивідуальних відмінностей за рівнем розвитку в дітей певної вікової групи. Це дає підстави розглядати цей віковий етап як період, сприятливий для розвитку, піднесення інтелектуального рівня, його розширення й урізноманітнення.

Далі виділимо позитивні і негативні аспекти мотивації навчання молодшого школяра та динаміку її розвитку протягом цього віку.

До сприятливих ознак мотивації відносять загальне позитивне ставлення дитини до школи, допитливість, широту її інтересів. Широта інтересів молодшого школяра виявляється у тому, що його цікавлять явища навколишнього світу, які не входять до програми навіть середньої школи. Допитливість є формою прояву широкої розумової активності молодших школярів. Відвертість молодших школярів, віра в непохитний авторитет учителя і готовність виконувати будь-які його вказівки є сприятливими умовами для зміцнення у цьому віці широких соціальних мотивів відповідальності.

Мотивація молодших школярів має і деякі негативні характеристики, які перешкоджають навчанню, а саме:

- нестійкість, або ситуативність: мотиви швидко задовольняються і без підтримки вчителя можуть згаснути та не відновитися (навчальний матеріал і завдання швидко набридають і стомлюють учня);
- недостатня дієвість мотивів, оскільки самі по собі вони довго не підтримують навчальну діяльність;
- недостатня усвідомленість, що виявляється у неспроможності школяра дати відповідь на запитання, що і чому йому подобається в цьому предметі;
- орієнтування школяра частіше на результат навчання, а не на способи навчальної діяльності;
- слабка узагальненість, тобто охоплюється один або кілька навчальних предметів, об'єднаних за їх зовнішніми ознаками.

Вчитель з розумінням повинен ставитися до кожного учня, здійснюючи індивідуальний підхід у підготовці та проведенні уроку розв'язувати наступні завдання: 1) створити атмосферу зацікавленості кожного учня в індивідуальних та колективних результатах роботи; 2) гармонійно поєднати пізнання, практичну діяльність та спілкування на уроці; 3) використовувати протягом уроку дидактичний матеріал, який дозволить кожному учню обрати найбільш значущі для нього вид, рівень та форму змісту навчального матеріалу, що буде сприяти орієнтації на особистісний рівень навчальних досягнень; 4) стимулювати учнів до висловлювань, власних способів виконання завдань з метою розвитку їх самостійності, підвищення рівня активності; 5) використовувати різноманітні унаочнення, сучасні способи надання інформації; 6) заохочувати учнів знаходити свої способи діяльності, аналізувати діяльність інших учнів з точки зору її раціональності і ефективності; 7) включати якомога більше практичних завдань, прикладних завдань; 8) використовувати самооцінювання та взаємооцінювання [1].

Другою умовою є посилення активності, самостійності і творчої діяльності учнів.

Дана педагогічна умова передбачає спрямування розвитку особистості на всіх етапах її життєдіяльності як засади всебічного розвитку особистості, забезпечення її творчого потенціалу, реалізації здібностей, зростання компетенцій, удосконалення отриманих знань, умінь, навичок.

Необхідною умовою стимуляції творчої діяльності учнів у творчій навчальній діяльності є забезпечення відповідної творчої атмосфери; доброзичливість викладача, відсутність категоричних оцінок і критики на адресу учнів сприяють прояву його творчої активності; забезпечення умов для вправ і практичного застосування набутих знань, умінь і навичок; використання особистого прикладу творчого підходу до вирішення проблеми; забезпечення учням можливості активно ставити запитання; дотримуватися позиції консультанта, помічника, залишаючи за собою функцію загального контролю, що дає можливість учням будувати творчий процес самостійно [3].

Організуючи на уроці навчальне співробітництво не слід забувати про пошукові (евристичні) методи навчання, які поширені і методично розроблені, а саме: евристична бесіда, створення проблемних ситуацій з елементами дискусії, виконання дослідницьких завдань тощо [2].

Мета вчителя – створити умови для самостійної пошукової активності, яка є похідною здійснення учнем специфічних розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, комбінування, співставлення тощо.

Третьою умовою формування креативної особистості молодшого школяра є використання інтегрованих уроків у освітньому процесі.

Переваги інтеграції на уроці:

1. Інтегровані уроки розвивають потенціал самих учнів, спонукають до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення і знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки,

мислення, комунікативних здібностей. Більшою мірою, ніж звичайні, вони сприяють розвитку мовлення, формуванню вміння порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

2. Форма проведення інтегрованих уроків нестандартна, захоплююча. Використання різних видів роботи підтримує увагу учнів на високому рівні, що дозволяє говорити про розвивальну ефективність таких уроків. Вони знімають втому, перенапруження учнів за рахунок перемикачів на різноманітні види діяльності, різко підвищують пізнавальний інтерес, сприяють розвитку уваги, мислення, мови і пам'яті школярів.

3. Інтеграція дає можливість для самореалізації, самовираження, творчості вчителя, сприяє розкриттю здібностей учнів. Інтеграція є джерелом знаходження нових фактів, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостереження учнів різних предметів.

Структура інтегрованих уроків відрізняється від звичайних уроків наступними особливостями: граничною чіткістю, компактністю, логічною взаємообумовленістю матеріалу інтегрованих предметів на кожному етапі уроку; великою інформативною ємністю навчального матеріалу. При плануванні і організації таких уроків вчителю важливо враховувати наступні умови:

- при проведенні інтегрованого уроку вчителем потрібна ретельна координація дій;
- інтеграція сприяє зняттю напруги, перевантаження, втомленості учнів за рахунок переключення їх на різноманітні види діяльності в ході уроку. При плануванні потрібно ретельне визначення оптимального навантаження різними видами діяльності учнів на уроці;
- в інтегрованому уроці поєднуються блоки знань двох-трьох різних предметів, тому надзвичайно важливо правильно визначити головну мету інтегрованого уроку.

У формі інтегрованих уроків доцільно проводити узагальнюючі уроки, на яких будуть розкриті проблеми, найбільш важливі для двох або декількох предметів, але інтегрованим уроком може бути будь-який урок зі своєю структурою, якщо для його проведення залучаються знання, уміння та результати аналізу досліджуваного матеріалу методами інших навчальних предметів.

Висновки. Таким чином, формування креативної особистості молодшого школяра засобом використання інтегрованих уроків буде відбуватися ефективно, якщо будуть враховані такі педагогічні умови: врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів; поєднання в структурі різних форм організації навчання; посилення активності, самостійності і творчої діяльності учнів; використання інтегрованих уроків у освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітніх закладах. *Обдарована дитина*. 2000. № 5. С. 8–13.
2. Інтегровані уроки в початковій школі / упоряд. Н. С. Вегера. Тернопіль-Харків : Ранок, 2010. 160 с.
3. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / pid zag. red. H. M. Bibik. Kyiv : TOB «Vydavnychij dim «Plejad», 2017. 206 s.

Побережник Марія Вікторівна,
студентка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ЗДАТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ

Проблемний метод – це метод створення проблемної ситуації, активної пізнавальної діяльності учнів, що складається з пошуку і вирішенні складних питань, які потребують актуалізації знань, аналізу, вміння бачити за окремими фактами явищ, закономірностей.

Проблемне навчання полягає в організації вчителем самостійної пошукової діяльності учнів, у ході якої вони відкривають і засвоюють нові для себе знання і вміння, розвивають загальні здібності, дослідницькі і творчі нахили.

Висока ефективність проблемного навчання ні в кого з науковців та учителів сучасної школи не викликає сумніву, однак його використання в шкільній практиці явище не таке вже і часте. Однією з причин цього є порівняно складна технологія його реалізації. Структура проблемного вивчення матеріалу включає в себе такі етапи:

- створення проблемної ситуації;
- формулювання проблеми;
- висунення гіпотез;
- перевірка висунутих гіпотез;
- аналіз результатів перевірки гіпотез, висновки і узагальнення;
- повернення до проблемної ситуації.

Як бачимо, при проблемному навчанні нові знання учень отримує не в готовій формі, а в результаті своєї розумової праці, вони є його власним відкриттям, продуктом його розумової діяльності. Важливо зауважити, що застосування проблемного вивчення матеріалу передбачає вирішення ще однієї важливої задачі. Йдеться про те, що воно ілюструє науковий метод пізнання, отже застосувавши проблемне вивчення матеріалу, учитель не лише забезпечує глибоке засвоєння учнями навчального матеріалу, але й разом з тим, розкриває суть наукового шляху пізнання дійсності, а отже таким чином об'єднує два процеси: наукове пізнання дійсності з використанням наукового методу пізнання, та засвоєння конкретних знань.

Специфіка проблемного навчання в початкових класах проявляється у формах організації проблемно-пошукової діяльності учнів. Проблемне навчання в початкових класах може застосовуватися у формі проблемних завдань і запитань.

Характерною рисою проблемного запитання є те, що воно не передбачає прямої відповіді, готового алгоритму розв'язку, а утримує приховану суперечність. Якраз у формі таких запитань виражається усвідомлення учнем недостатньої глибини розуміння навчального матеріалу. Самостійно сформульоване ним запитання є не менш цінним результатом навчання, ніж усвідомлене й відтворене знання. Воно – показник якісного оволодіння учнем знаннями, критерій високої його активності в проблемному навчанні [4].

В початковій школі діти стикаються з численними проблемними ситуаціями, які спонукають їх до математичного мислення. Вже простий розподіл предметів може стати для учнів першого класу проблемою, якщо ми їх запитасмо, чи вистачить зошитів для всього класу. Бачивши відносно невелику пачку зошитів, діти, ймовірно, думатимуть, що їх не вистачить. Для перевірки правильності припущення дітей потрібно роздати зошити. Вказана проблема є прикладом порівняння однієї множини з іншою і оцінки кількості одиниць множини.

Проблемна ситуація при навчанні математики виникає абсолютно природно. По суті, не тільки кожне текстове завдання, але і інші вправи, подані в підручниках математики і дидактичних матеріалах, є свого роду проблемними, над вирішенням яких учень повинен задуматися, якщо не перетворювати їх виконання на чисто тренувальну роботу, пов'язану з рішенням по готовому, даному вчителем зразку.

Вправи в розв'язанні складних завдань, в порівнянні виразів, що вимагають використання відомих дітям закономірностей і зв'язків в нових умовах, вправи геометричного змісту, які часто вимагають переосмислення набутих раніше знань, та інші вправи повинні бути використані для постановки дітьми проблемних завдань. Тільки в цьому випадку навчання математиці надаватиме дієву допомогу у вирішенні освітніх, виховних і розвиваючих завдань навчання, сприяючи розвитку пізнавальних здібностей учнів, таких рис особистості, як наполегливість в досягненні поставленої мети, ініціативність, вміння долати труднощі. Введення математичних понять представляє багато можливостей для організації проблемних ситуацій у класі.

Різноманітність типів проблемних ситуацій свідчить про важливість їх використання в навчальному процесі та зумовлює різні способи їх створення:

- зіткнення учнів з математичними фактами, які потребують теоретичного обґрунтування;

– використання навчальних і життєвих ситуацій. Такі ситуації виникають під час виконання учнями практичних завдань у школі, вдома, на пришкольній ділянці, під час спостереження за природою. У цих випадках учні самостійно доходять висновків, які пробуджують у них інтерес до теоретичного обґрунтування виконаних практичних завдань;

– спонукання учнів до аналізу фактів і явищ дійсності, зіткненням їх із життєвими уявленнями і науковими поняттями про ці факти. Наприклад, діти змалку знають що сонце «сходить» і «заходить», тобто «ходить» навколо Землі. У школі їм розповідають, що не Сонце обертається навколо Землі, а навпаки – Земля навколо Сонця і навколо своєї осі. У свідомості дітей виникає суперечність між «життєвими» і науковими знаннями, що потребує з'ясування;

– спонукання учнів до порівняння, зіставлення, протиставлення фактів, дій, явищ, правил, внаслідок яких виникають проблемні ситуації. Наприклад, учитель пропонує першокласникам плакат, на якому зображено декілька чотирикутників і п'ятикутників. Усі ці фігури на плакаті ніяк не згруповані, але чотирикутники забарвлені в червоний колір, а п'ятикутники – в зелений. Вчитель повідомляє, що всі червоні фігури можна назвати чотирикутниками, а зелені п'ятикутниками. Після цього перед класом ставиться проблемне питання: «Як ви думаєте, чому червоні фігури можна назвати чотирикутниками, а зелені – п'ятикутниками?». Для вирішення даної проблеми діти повинні провести ряд спостережень, зіставлень, порівнянь. Вони повинні порівнювати в думках терміни «чотирикутник» і «п'ятикутник», розчленувати їх, виділивши в них знайомі їм слова, що є частинами нових термінів, – «чотири» і «кут», «п'ять» і «кут».

Результатом проблемного навчання молодших школярів є зміни в структурі знань, формування вмінь і навичок учнів самостійно вчитися. Проблемне навчання впливає на хід усього освітнього процесу, проте не можна все навчання зробити проблемним, оскільки, по-перше, завдання проблемного навчання не вимагають використання всього навчального матеріалу. По-друге, у змісті освіти є багато складних питань, недоступних для самостійного проблемного освоєння школярами. До того ж, є навчальний матеріал, який треба просто запам'ятати. Відповідно до цього, в кожному окремому випадку слід вирішувати питання про доречність застосування даної навчальної технології.

На думку вчених, проблемне навчання є природним навчанням: як у житті ми щось дізнаємося, коли стикаємося з необхідністю що-небудь зробити, так і учні, стикаючись з якими-небудь труднощами, шукають способи вирішення. Різниця, однак, полягає в тому, що в навчальному процесі вчителю все-таки доводиться організовувати «зустріч» з проблемною ситуацією, хоча останні виникають і в спонтанній діяльності учнів. Дидактикою розроблені деякі різновиди класичного проблемного навчання: ділові та імітаційні ігри, моделювання процесів (у тому числі на комп'ютері), метод аналізу конкретних ситуацій, мозкова атака, евристична бесіда та ін. В основі всіх цих методів – наявність проблеми, що підлягає вирішенню. Широкий набір методів дозволяє вчителю вводити в навчальний процес елементи проблемності, пізнавального пошуку учнів у різних формах і ступенях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малафіїк І. В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2015. 630 с.
2. Реалізація технології проблемного навчання у процесі вивчення математики у початковій школі / В. Ковальчук, Л. Силюга, Н. Стасів, Л. Білецька. *Молодь і ринок*. 2016. № 7 (138). С. 6–10.
4. Гергун Н. Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних і творчих здібностей учнів. *Директор школи*. 2006. № 27–28. С. 33.
5. Горіна В. П. Які завдання можна називати проблемними при навчанні математики. *Початкова школа*. 2002. № 5. С. 109.
6. Максимова В. Н. Проблемний підхід до навчання у школі : метод. посібник. Львів, 2003. 82 с.
7. Швардак М. В. Проблемне навчання в умовах сучасної школи. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2017. № 1 (11). С. 124–127.
8. Савченко О. Я. Сучасний урок в початковій школі : посібник для вчителя. Київ : Академія, 2007. 256 с.

Радзієвська Анжела Сергіївна,
студентка 1 курсу заочної форми спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Зміст партнерства в освітньому просторі розкрито у дослідженнях: О. Коханової (психологія партнерської взаємодії в освіті); Ш. Амонашвілі (особливості гуманної педагогіки); С. Максименка (психологічні проблеми модернізації освіти і науки в Україні); В. Моргуна (педагогіка співпраці, психологія толерантності); Г. Татаринцевої (методологічні підходи до визначення поняття «партнерство»); Н. Шигонської (філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії «професійна взаємодія»).

Метою статті є обґрунтування необхідності застосування вчителем початкової школи педагогіки партнерства на основі гуманного підходу до дитини.

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент вимог Нової української школи, це повага до особистості, це освітній процес з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина [2, с. 116]. На думку М. Грищенка [3, с. 14], це:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах і стосунках;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків).

Нова школа працює на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими одnodумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у правах на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість.

Ще видатний педагог А. Макаренко у праці «Книга для батьків» зазначав, що «Виховання – це велика, серйозна і дуже відповідальна справа, і ця справа, звичайно, важка. Відбутися тут легким трюком не можна. Ви повинні бути не тільки батьком і шефом своїх дітей, ви повинні бути ще й організатором свого власного життя, поза вашою діяльністю як громадянина, поза вашим самопочуттям як особистості не може існувати й вихователь» [5, с. 15].

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, право бути такою, як вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель. Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті.

До реалізації ідей педагогіки партнерства ведуть, зрештою, два шляхи. По-перше, шлях, коли учитель наближується до дитини за рахунок великої любові і поваги до неї, «піднімається до її рівня» (за В. Сухомлинським). Слідом за В. Сухомлинським цей шлях пропонує і відомий грузинський педагог

Ш. Амонашвілі. На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою «рівність» з учителем.

По-друге, – це шлях розподілу функцій вчителя та учня і організація їх співпраці, про що вже йшлося вище. У функції вчителя входить ретельно підготувати вдома для дитини навчальне завдання (задачу), продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня – на добровільних засадах прийняти запропоновану вчителем задачу як свою і самостійно її вирішувати. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання – вчитель і учень – рівноправні, вони – суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Так реалізується ідея рівності. Не кожен учитель має достатній запас любові до дітей, але кожен може побудувати навчання так, щоб дитина почувала себе істотою вільною і час від часу забувала, що в класі є «наглядач» [1, с. 38].

Батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири.

Взаємодія між учителем та батьками в рамках «Педагогіки партнерства» включає такі елементи:

1. Постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми.
2. Неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій і свят, які мають важливе значення для життя дітей і школи).

3. Усебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів.

4. Участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища).

У Державному стандарті початкової освіти під час роз'яснення мети соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі сказано, що головним є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку [4, с. 6]. Це все можна здійснювати за допомогою партнерських взаємин між учнем, вчителем і батьками.

Отже, партнерство в школі має базуватись на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги. Права та обов'язки учнів, батьків та вчителів треба чітко формулювати, а головне – усвідомити і захищати. Саме так зусилля кожного з них будуть спрямовані на досягнення спільної мети. Вчителі повинні ініціювати і залучати родини до участі у побудові нової української школи, у здобутті спеціальних знань про вікові особливості дитини, знайомити з ефективними методами виховання дитини. Саме ми, педагоги, разом з батьками співпрацюємо не тільки у навчальному процесі, але батьки є першими помічниками і авторами всіх виховних заходів в класі.

Проблема педагогіки партнерства є надзвичайно актуальною, потребує подальшого теоретичного вивчення і практичного втілення в умовах нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
2. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 115–119.
3. Грищенко М. В. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2018. 40 с.
5. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyy-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 26.03.2020).
6. Макаренко А. С. Книга для батьків: лекції про виховання дітей. Київ, 1973. 335 с.
7. Шикиринська О., Вишківська В., Родюк Н. Проблемний підхід у формуванні математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*.

Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгманова, 2019. Вип. 30. С. 212–216.

Рашкевич Марина Василівна,
викладач-методист педагогічного коледжу
Хортицької національної академії
м. Запоріжжя, Україна

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Практико-орієнтований підхід – це метод викладання і навчання, що дозволяє студентам поєднувати навчання у вищому навчальному закладі (І рівня акредитації) з практичною роботою. Студентів ставлять в реальні робочі умови, в яких вони отримують відповідні практичні та соціальні навички, необхідні для успішної роботи. Важливо застосовувати практико-орієнтований підхід, починаючи з першого курсу: адже саме на початку навчання закладаються основи професії. Тому планування та проведення перших практичних занять вже необхідно розпочинати, виходячи з перспективи отримання професії вчителя початкової школи. Одним із можливих засобів посилення професійної орієнтації навчання майбутніх учителів у вищій школі дослідники вважають практико-орієнтований підхід, здатний забезпечити максимальне наближення до майбутньої професійної діяльності вже під час навчання [2].

Проблемою практико-орієнтованої підготовки фахівця та її складових займалися такі вчені як І. Дичківська, І. Зимня, І. Зязюн, С. Литвиненко, Н. Ничкало, І. Підласий, А. Хуторський та інші. Цей підхід описаний у наукових працях Н. Басалаєвої, О. Бірченко, А. Вербицького, Н. Житнік, О. Котикової, Г. Ковальчук, М. Коллегаєва, С. Коп'євої, Н. Матюшенко, І. Пальчикової, Т. Пушкарєвої та інших). Зокрема І. Пальшковою [6] обґрунтовано практико-орієнтований підхід як методологічний концепт формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи.

У контексті практико-орієнтованого підходу, соціальна дійсність постає як сукупність людських практик, навичок, умінь, способів дії, звичаїв, сформованих у певній культурі, в яких представлено її конкретний зміст і сенс. Будь-яка практика – це впорядкована сукупність реальних дій, знань, навичок і вмінь, сконцентрованих у певних точках соціального простору в межах виконання людиною конкретних соціальних ролей. Тільки оволодіваючи набором практичних дій, представлених у культурі, людина набуває своєї соціальної визначеності, соціального статусу [4]. Об'єктом пізнання у практико-орієнтованому підході виступає конкретна практика діяльності вчителя з навчання і виховання дитини [4].

Практико-орієнтований підхід дозволяє створити умови для взаємопроникнення навчальної та професійної діяльності як способу досягнення професійної компетентності. Його сутність полягає у здійсненні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності за допомогою відтворення у формах і методах навчальної діяльності студентів реальних психолого педагогічних ситуацій, вирішення конкретних професійних завдань [2].

Однією з важливих умов професійного становлення педагога є практико-орієнтований підхід, який спрямовується на розуміння ціннісних засад внутрішнього збагачення, окультуреного світу людини, який знаходить своє відображення в індивідуальній, персоніфікованій професійній діяльності. Практико-орієнтований підхід сприяв усвідомленості студентами педагогічного коледжу сутності педагогічних надбань, набуття досвіду навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку. Особливості цього підходу визначалися його гуманістичною природою, пошуком сенсів професійної діяльності. Досвід роботи засвідчує, що практико-орієнтований підхід є ефективним за умов: створення відповідного освітнього середовища; орієнтації студентів педагогічного коледжу на ідеали педагогіки та психології; спрямованості освітнього процесу на змістові засади НУШ; емоційно-мотиваційного забезпечення процесу засвоєння педагогічних цінностей. Застосований практико-орієнтований підхід надав можливість актуалізувати такі складові професійної діяльності: її гуманістичну спрямованість; уміння жити і працювати в умовах різного освітнього середовища, зберігаючи власний педагогічно-фаховий почерк, дотримуючись прав та обов'язків громадянина України.

В підготовці майбутнього вчителя початкової школи саме практика постає тим простором, у якому розвивається соціальна активність особистості, здійснюється суб'єкт-суб'єктна взаємодія, формується система ціннісних орієнтацій. Основи наукової концепції практик були закладені в роботах М. Хайдеггера [8]. Повсякденність буття людини стає значущою в межах певного розуміння того, що таке суспільство, як воно функціонує і змінюється. При цьому суспільство розуміється як сукупність людських «практик», організованих відповідним чином. Свідомість і знання визначаються як вторинні за своїм походженням явища, як вербалізація практик, як форма спеціальної діяльності з усвідомлення й осмислення практик. Дослідники підкреслюють, що практичне знання може бути осмислене як реальна основа будь-якої «теорії», її джерело. Отже, формування педагога-професіонала здійснюється через трансляцію практичного знання, його форми, змісту, засобів [5].

При вивченні дисципліни «Методика трудового навчання з практикумом», (дисципліна фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи), студенти отримують теоретичні знання, а на практичних заняттях вправляються у виконанні фахових завдань, що є неодмінною передумовою проходження студентами педагогічної практики у початковій школі. З цією метою ефективно використовується педагогічний тренажер, з допомогою якого студенти можуть закріпити знання про сучасні форми і методи навчання на уроках «Дизайн і технології», трудового навчання в початковій школі, формувати навички правильного планування уроків. Працюючи з педагогічним тренажером студенти конструюють сучасний урок, вдосконалюють навички робити самоаналіз уроку; працювати самостійно, творчо; розвивають навички активно, доцільно та ефективно використовувати ЗУН, отримані на заняттях; навчаються різноманітним прийомам вербального оцінювання досягнень учнів на уроках в початковій школі. Наведемо приклад фрагмента педагогічно тренажера:

1 рівень Визначити	2 рівень Порівняти	3 рівень Розробити
Визначте послідовність виконання аплікації з елементами симетричного вирізування для 2 класу. 	Дайте порівняльну характеристику методів, що забезпечують продуктивну діяльність учнів молодших школярів на уроках «Дизайну і технологій», трудового навчання (класифікація методів за Ю. К. Бабанським)	Розробіть вступний інструктаж до уроку трудового навчання за темою: «Виготовлення штучних квітів об'ємної форми», 4 клас).
 Визначте послідовність виконання аплікації з тканини, тема: «Об'ємна аплікація з тканини та ґудзиків», 4 клас.	Які методи забезпечують оволодіння учнями на уроках «Дизайну і технологій», трудового навчання загальнотрудовими політехнічними уміньми і навичками (Класифікація методів за Ю. К. Бабанським).	Розробіть вступний інструктаж до уроку трудового навчання з теми: «Об'ємна аплікація з тканини та ґудзиків» у 4 класі.

Продовження таблиці

1 рівень	2 рівень	3 рівень
Визначити	Порівняти	Розробити
 Визначте послідовність виконання аплікації з фетру за темою тема: «Робота з сучасними штучними матеріалами» у 4 класі.	Які методи стимулювання навчальної діяльності варто використовувати на уроках трудового навчання у початковій школі, на Вашу думку, і чому? (Класифікація методів за Ю. К. Бабанським)	Розробіть поточний інструктаж до уроку трудового навчання тема: «Робота з сучасними штучними матеріалами», 4 клас.
Визначте послідовність виконання аплікації технікою рвання паперу (1 клас, тема: «Папір. Рвання паперу»).	Метод самооцінки передбачає (продовжіть).	Розробіть заключний інструктаж до уроку трудового навчання (тема: «Витинанка», 3 клас).

Тренажер передбачає три рівня складності. Рівні складності - це етапи, що показують студенту, наскільки складний у виконанні той чи інший рівень. Перший рівень оцінюється як «задовільно», другий – «добре» і відповідно третій – «відмінно».

Методична розробка вступної бесіди до уроку, добір методів та прийомів для реалізації мети уроку, безпосередня розробка конспекту уроку – це цікаві творчі завданнями, при виконанні яких студент має можливість сомореалізуватися, наблизити теоретичне вивчення матеріалу до практичної діяльності. Вважаємо, що формування педагога-професіонала здійснюється через ретрансляцію теоретичного знання в практичну, творчу діяльність. Тому практико-орієнтований підхід є найбільш продуктивним у вирішенні завдання засвоєння та привласнення студентами основ «Методики трудового навчання з практикумом» і застосування їх у професійній діяльності. Наприклад, опрацьовуючи тему «Аплікація. Прийоми симетричного вирізування», студенти створюють технологічні картки «Симетричне вирізування деталей в аплікації» з використанням елементів графічної грамоти, а потім виконують зразок аплікації. Ідучи на практику пробних уроків, студенти готують повністю методичне забезпечення до уроку.

У педагогічному коледжі робота зі студентами денної і заочної форм навчання здійснюється на основі гнучкого поєднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців з метою їх занурення у професійне середовище, співвіднесення уявлень про професію із сучасними вимогами до неї. Саме практико-орієнтована освіта забезпечує таку можливість. Практико-орієнтований підхід реалізовується за допомогою трьох компонентів: цільового, змістового та технологічного.

Цільовий компонент визначає спрямованість освітньої роботи на ознайомлення студентів з теоретичними засадами дисциплін: педагогіка; психологія; вікова анатомія, фізіологія та гігієна; «Методика трудового навчання з практикумом»; а також передовим досвідом вчителів-новаторів початкових класів м. Запоріжжя, Запорізької області, України, країн Європи.

Змістовий компонент базується на урахуванні загально педагогічних знань, умінь і навичок, які студенти отримують під час вивчення теоретичних і методичних засад дисциплін фахового циклу: теоретико-методологічні основи навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку; нормативно-правове забезпечення змісту початкової освіти; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітнє середовище (використання комп'ютерних програм, конструкторів уроків, тренажерів, презентацій, анімації, аудіо-, відео- та фото матеріалів – створює новий мультимедійний контент уроку). Наприклад, при підготовці пробного уроку «Дизайн і технології» на тему: «Первоцвіти занесені до

Червоної книги України», студентка добирає фрагменти документального кіно про первоцвіти України, тематичну руханку, загадки і вірші, виготовляє зразок виробу.

Технологічний компонент передбачає форми та методи взаємодії студента з учнем початкової школи, спрямовані на активізацію пізнавальної, інтелектуальної, емоційно-ціннісної сфери особистості дитини. Основу цієї взаємодії становить сукупність педагогічних дій студента та відповідно дитини (таблиця1).

Таблиця 1

Студент	Учень
– допомагає учням визначити поставлені завдання та шляхи їх реалізації; – надає можливість учневі реалізувати себе в трудовій діяльності, підтримує творчий потенціал учня; – організовує виставки учнівських робіт, олімпіади, позаурочні заходи, екскурсії, майстер-класи, зустрічі з майстрами ДУМ, вручення подарунків на класних святах, які спрямовані на виховання поваги до власної праці та праці інших; виховання ціннісного ставлення до своїх батьків і до людей в цілому; культуру праці, культуру інтелектуальної праці, забезпечує розвиток емоційного інтелекту.	– ознайомлюється з поставленими завданнями, шляхами їх реалізації; – ознайомлюється з прийомами ручної обробки різних матеріалів, ПТБ, прийомами з'єднання деталей, послідовністю монтування виробу, технологією завершення виготовлення виробу своїми руками; – проявляє креативність, творчий підхід у процесі трудової діяльності; проявляючи творчі здібності; – бере активну участь у створенні виставок, подарунків своїми руками, фотосесіях до Фейсбуку (відповідальний вчитель); – в обговоренні результатів праці як індивідуальної так і групової, в парах.

Студенти мають можливість реально відчувати життя освітнього простору школи та пройти практику пробних уроків, безперервну педагогічну практику, занурившись у педагогічну діяльність. Такий вид педагогічної діяльності створює можливості для пошукової та дослідницької роботи студентів (одна із необхідних умов написання курсової роботи з дисципліни «Методика трудового навчання з практикумом»), активізує, збагачує педагогічний досвід студента в умовах сьогодення, забезпечує фахове зростання майбутнього педагога.

Застосування практико-орієнтованого підходу до підготовки педагога забезпечує можливість актуалізувати такі складові професійної педагогічної діяльності: гуманістична спрямованість педагогічної діяльності; професійна компетентність; педагогічні здібності.

Отже, практико-орієнтований підхід має високий навчальний і розвивальний потенціал, а його застосування дозволяє створити умови для реалізації творчого потенціалу студентів і викладачів, поєднати теоретичні та практичні знання, ефективно використовувати їх на всіх видах практики, забезпечивши, тим самим, якісну підготовку конкурентоспроможного фахівця – вчителя початкових класів Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 262–285.
2. Бобраков С. Реформування змісту професійної підготовки вчителів у ВНЗ Німеччини : практико-орієнтований підхід. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2012. № 2. С. 161–168.
3. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. перша «Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади». Київ : Либідь, 2003. 278 с.
4. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів в умовах поліетнічного середовища : навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2007. 168 с.
5. Пальшкова І. О. Теоретичні засади застосування практико-орієнтованого підходу при формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 5. Київ, 2004. С. 174–185.
6. Пальшкова І. О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів початкових класів : теоретико-методологічний аспект : монографія. Одеса, 2008. 339 с.
7. Пальшкова І. О. Педагогіка : професійно-педагогічна культура вчителя : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 192 с.
8. Хайдеггер М. *Время и бытие* : пер. с англ. Москва : Мир, 1993. 406 с.

Супруненко Олена Валентинівна,
старший викладач фізичної культури,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗА ПРОГРАМОЮ НУШ

Світова теорія та практика фізичного виховання накопичила значний обсяг засобів, методів і форм навчання, виховання та розвитку здорової особливості.

Програмовий матеріал предмета фізична культура та особливості методики спрямованої на формування нової генерації дітей засобами фізичного виховання, в яких створюється людський образ фізкультурно-освіченої людини [1, с. 28].

Тому, пріоритетним методом навчальної діяльності може стати «Метод рухових задачок», коли перед учнем або групою учнів ставиться певна пропозиція, а розв'язати її необхідно самостійно (ідея запозичення з досвіду роботи кандидата педагогічних наук, доцента кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя ЗОІППО О. П. Аксьонової, її програми «Школа розумного руху» та досвіду роботи С. В. Реуцького) [3, с. 32].

Наприклад, педагог формує мету (кінцевий результат рухової діяльності), а засоби (за допомогою чого) й шляхи (як, яким чином) її досягнення, учні знаходять самі, таким чином розвиваючи творчість та креативність учнів [2, с. 11].

Далі пропоную конспект одного з таких уроків.

Тема заняття: Особливості проведення уроків фізичної культури за програмою НУШ.

Мета уроку: Розширення рухового досвіду, вдосконалення життєво необхідних рухових дій та навичок, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності. Формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку. Моделювання уроку фізкультури за програмою НУШ.

Завдання:

Збагачувати руховий досвід студентів вправами з м'ячами, повітряними кульками, набивними м'ячами.

Сприяти розвитку фізичних якостей засобами ігрових вправ.

Розвивати комунікативну функцію, сприяти прояву ініціативи та творчості, створити позитивний настрій під час занять фізичними вправами.

Інвентар: фішки (конуси), м'ячі для метання, набивні м'ячі (1 кг), резинові м'ячі, повітряні кульки.

Таблиця 1

Хід заняття	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
Підготовча частина		
Шикуння в шеренгу	1 хв.	Фронтальна Перевірка наявності студентів та спортивної форми.
Стройові дії на місці: – повороти ліворуч, праворуч, кругом – кроки вперед, назад – приставні кроки в колоні	по 2-3 р.	Повороти виконувати на п'ятці однієї ноги, носку іншої. Те ж саме завдання з закритими очима.
Ходьба та її різновиди з елементами психогімнастики: «Який настрій така й хода»	2 хв.	Студенти довільно пересуваються по майданчику, виконуючи завдання викладача (весела, сумна, тиха хода...).
Бій та його різновиди Рухлива гра «Давай знайомитись» Рухлива гра «Доторкнись»	1 хв. 1 хв.	Студенти довільно бігають по майданчику, виконуючи різновиди бігу, за командою стають в пари, трійки..., та знаходять предмети за різними ознаками (доторкнись до чогось темного, теплого, круглого...).
Комплекс ЗРВ на гімнастичних лавках 1. «Привітання» В. п. сидячи верхи на гімнастичній лаві, руки на колінах 1 – руки на пояс 2 – руки до плечей 1, 2, 3 – оплески в долоні вгорі 1 – руки до плечей 2 – руки на коліна 1, 2, 3 – оплески по колінах	7-8 хв. 5-6 р.	Вправа на координацію. Виконувати з прискорюванням.
2. В. п. – те ж саме 1 – руки до плечей 2 – руки вгору 3 – руки до плечей 4 – в. п. 5-8 – те ж саме (тільки руки в сторони)	5-6 р.	Руки прямі. Вправу можна виконувати з прискоренням.

3. Нахили вліво, вправо В. п. – сидючи верхи на гімнастичній лаві, руки за головою 1 – нахил вліво 2 – в. п. 3 – нахил вправо 4 – в. п.	3-4 р. в кожную сторону	П'яти від підлоги не відривати. Вправу можна виконувати через одного в різні сторони.
4. Повороти В. п. – те ж саме 1 – поворот вліво 2 – в. п. 3 – поворот вправо 4 – в. п.	3-4 р. в кожную сторону	П'яти від підлоги не відривати. Вправу можна виконувати через одного в різні сторони.
5. «Насос» В. п. – сидючи на гімнастичній лаві, ноги нарізно, руки упором позаду 1-3 – пружні нахили вперед 4 – в. п.	5-6 р.	Ноги в колінах не згинати.
6. «Насос» В. п. – сидючи на підлозі, упор руками позаду на лаву 1-2 – випрямити руки, прогнутися 3-4 – в. п.	6 р.	Голову назад не закидати.
7. «Каракатиця» В. п. – сидючи верхи на гімнастичній лаві попарно, спиною один до одного, руки в замок під ліктями 1-4 – одночасно, пересуваючи ноги через гімнастичну лаву повернутися на 180°	6 р.	Повороти виконувати за 4-5 кроків.
Основна частина		
Ігрове завдання «Знаю, вмію, не скажу» 1. «М'яч не котиться і не літає» 2. «М'яч котиться і не губиться» 3. «М'яч літає і не губиться» 4. «М'яч стрибає, а ви стоїте на місці» 5. «М'яч стрибає, літає, а ви рухаєтесь» «Знаю, вмію, покажу» в парах, четвінках	6-8 хв.	Фронтально Студенти використовують м'ячі різні за діаметром, час від часу міняючись ними. Учні виконують різноманітні дії та вправи з м'ячем, за завданням (пропонуючи свої різні варіанти).
Ігрове завдання «Злови м'яч»	2 хв.	Стоячи в парах, четвінках, студенти одночасно передають м'ячі один одному. Завдання – зловити м'яч.
	2 хв.	Стоячи в колі, підкинути м'яч вгору, зробити крок вперед і зловити м'яч того, хто перед тобою.

Ігрове завдання «Не загуби м'яч» (з набивними м'ячами) а) «повороти право – ліво»; б) «Ванька – встанька»; в) «ланцюжок».	4 хв.	Силові вправи з набивними м'ячами (передачі м'яча вліво, вправо; вгору, вниз (стоячи в парах).
Ігрове завдання «Хто першим забере м'яч»	3 хв.	(гонка м'ячів, стоячи в шеренгах).
Ігрове завдання «Поїзд» (з повітряними кульками)	3 хв.	Студенти стоять в шеренгах, навпроти один одного, між ними м'яч. За командою – першим взяти м'яч (виконувати з одного кроку, двох, трьох).
Ігрове завдання «Утримай повітряну кульку в повітрі»	5 хв.	Студенти довільно рухаються по залу. У кожного студента повітряна кулька. За сигналом «побудувати поїзд» з 2, 3, 4... вагонів і продовжити рух далі. Студенти утворюють кола, взявшись за руки. У кожному колі – повітряна кулька. Завдання – утримати її в повітрі не торкаючись руками. Ускладнити завдання двома, трьома кульками.
Заключна частина		
Ігрове завдання «Не загубити»	4 хв.	У кожного студента – кулька. Завдання – утримати кульку в повітрі: а) торкаючись однією точкою тіла; б) двома точками тіла; в) трьома точками рухаючись по залу.
Шикування Ігрове завдання «Хвилянка»	1 хв.	Студенти отримують завдання, яке покаже їх уміння орієнтуватись у часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денісенко Н. Ф., Аксьонова О. П. Через рух – до здоров'я : навчально-методичний посібник. Запоріжжя, 2006. 145 с.
2. Аксьонова О. П. Наука бути здоровим. Програма формування фізичної культури учнів початкової школи. Запоріжжя, 2005. 63 с.
3. Реуцкий С. В. Физкультура про другое. Санкт-Петербург, 2006. 81 с.

Таран Анжеліка Дмитрівна,
студентка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Марків В. М.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АКТИВНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Розвиток творчого потенціалу людини трактується сьогодні як основне завдання школи в умовах стандартизації та інноваційних технологій навчання. Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність в навчанні. Маленький учень добре вчиться лише тоді, коли переживає успіх, хоча б невеликий. Кожна дитина повинна розвиватися всесторонньо, і якщо в ньому «дрімає» якийсь талант, то потрібно створити умови, щоб він розкрився на користь собі та іншим. В. Сухомлинський мудро підкреслив, що, відправляючи дитину в школу, кожен повинен вірити в те, що справжній учитель побачить у своїй дитині щось таке, чого не бачить він, і буде розвивати побачені задатки.

Проблема якості освіти стає національним пріоритетом освітньої політики багатьох країн, оскільки відображає світову тенденцію інноваційного розвитку освітньої системи. Курс математики, спрямований на розвиток і вдосконалення пізнавальних здібностей учнів початкових класів, продовжуючи і поглиблюючи загальні лінії цього напрямку, закладені з першого класу, має і свої особливості. Одна з таких особливостей – зміщення акценту на посилення ролі змістовно-логічних завдань для розвитку мислення учнів. Питання, пов'язані з формуванням творчої особистості учня, досліджували В. Андрєєв, А. Лук, С. Сисоєва.

Психологічні аспекти творчості, проблеми формування творчих здібностей у навчанні, мотивів творчої діяльності відображаються в працях С. Виготського, Г. Костюка. Доцільні і важливі положення для вирішення певної проблеми знайшли відображення в працях таких педагогів, методистів як В. Бевз, М. Бурда, В. Буряк.

На думку В. Андрєєва, для творчої особистості характерна стійкість високого рівня, спрямованість на творчість, мотиваційна творча активність, що проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціальних і особистісно-значимих результатів в одній або декількох видах діяльності [1]. Творча особистість за С. Сисоєвою – це особистість, що має внутрішні умови, які забезпечують її творчу активність, і яка внаслідок впливів зовнішніх факторів набула необхідні для актуалізації творчого потенціалу людини додаткові мотиви та можливості [3].

Існує велика формула «дідуса» космонавтики К. Ціолковського, що відкриває завісу над таємницею народження творчого розуму: «Спочатку я відкривав істини, відомі багатьом, потім став відкривати істини відомі деяким, і, нарешті, став відкривати істини нікому ще не відомі». Мабуть, це і є шлях становлення творчої сторони інтелекту, шлях розвитку винахідницького та дослідницького таланту. Наш обов'язок – допомогти дитині стати на цей шлях. Цьому прямо і служать розвиваючі ігри.

За змістом, особливостями організації, розвиваючий і виховний вплив гри надзвичайно різноманітний. Серед ігор особливо виділяються дидактичні. Вони спрямовані на вирішення конкретних завдань навчання школярів, але в той же час в них проявляється виховний та розвиваючий вплив ігрової діяльності. Серед дидактичних ігор розрізняються ігри з умовною ситуацією; ігри побудовані на основі віршів; ігри інтелектуального характеру (анаграми, загадки, кросворди, ребуси).

Результативність дидактичних ігор і цікавість завдань в першому класі залежить від методики їх застосування. Так, в курсі навчання математики програмою передбачено формування вміння абстрагувати кількісну характеристику безлічі предметів від інших його властивостей – просторового розміщення, матеріалу, кольору, розміру. Привернути увагу дітей і викликати їх здивування – це лише

початок виникнення інтересу, і добитися цього порівняно легко; важче втримати інтерес до логічних завдань з математики і зробити його досить стійким.

Логічні вправи дозволяють на доступному дітям математичному матеріалі, з опорою на життєвий досвід будувати правильні судження без попереднього теоретичного засвоєння самих законів і правил логіки. Порівняння – це такий логічний прийом, за допомогою якого встановлюється подібність і відмінність предметів, явищ об'єктивного світу. При навчанні прийом порівняння завжди використовують для певної пізнавальної мети. Пропоновані логічні вправи не вимагають обчислень, а лише змушують дітей виконувати правильні судження і приводити нескладні докази [1].

Народні загадки завжди служили і служать захоплюючим матеріалом для роздумів. В загадках, зазвичай, вказуються певні ознаки предмета, за якими розпізнають і сам предмет. Загадки – це своєрідні логічні задачі на виявлення предмета за деякими його ознаками. Ознаки можуть бути різними. Знаючи склад математичного числа, за кількісними ознаками поряд з іншими знаходиться сам предмет.

Головна мета, до якої ми прагнемо в зв'язку з завданням підвищення рівня процесу навчання математиці – вміло підбирати математичні завдання, щоб вони викликали інтерес у молодших школярів, викликати зацікавленість дітей до предмету. Коли, в яких умовах вчитель може проводити хвилини цікавої математики? Для цього можуть бути використані уроки математики та логіки, математичні олімпіади, індивідуальні заняття, позакласна робота.

Змістовно-логічні завдання розвиваючого характеру включаються в кожен урок математики протягом усього навчального року, органічно пов'язуються з програмним математичним матеріалом. Формування пізнавального інтересу – необхідна умова шкільного навчання. З метою активізації пізнавальної діяльності, на кожному уроці застосовуються елементи інтерактивних технологій, творчі проблемні завдання, що забезпечують розвиток тих здібностей і якостей, які знаходяться на стадії формування.

Відомому французькому вченому Блезу Паскалю належать слова: «Предмет математики настільки серйозний, що не слід упускати жодної можливості зробити його більш цікавим». Цікавість – необхідний засіб збуджувати і підтримувати увагу і інтерес до предмету. Починаємо урок з арифметичної хвилини, пропонуючи для вирішення приклади, що містять багато дій, але виконання їх усне та індивідуальне. Учні з цікавістю виконують завдання, коли їм пропонується виправити навмисно зроблені помилки в рішенні. Уроки похваляються завданнями-жартами, завданнями, написаними у віршованій формі, завданнями на увагу, завданнями з пізнавальним сюжетом. Використовується параметрична форма завдання умови і відповіді, тим самим вноситься в рішення завдання таємничість та інтрига.

Уроки творчості. Творчість – явище складне, комплексне, обумовлене багатьма соціально-педагогічними психолого-фізіологічними передумовами. Вивченням творчості та творчої особистості займається ряд наук. У назві «уроки творчості» відображена направленість, «надзавдання», яку має на увазі вчитель, плануючи і організовуючи уроки. Вчити творчості стосовно цих уроків – перш за все вчити творчому ставленню до праці, виховувати не споживачів, а активних будівельників життя, які не бояться ніякої роботи. При цьому праця розглядається як джерело формування пізнавальної самостійності, рис характеру, без яких не може бути творчої особистості [2].

Дидактична гра як засіб навчання математики. Дидактична гра є цінним засобом виховання розумової активності дітей. Вона активізує психічні процеси, викликає у дітей живий інтерес до процесу пізнання. У ній діти охоче долають значні труднощі, тренують свої сили, розвивають здібності і вміння. Вона допомагає зробити будь-який навчальний матеріал цікавим, викликає в учнів глибоке задоволення, створює радісний робочий настрій, полегшує процес засвоєння знань [3].

Роль сюжетно-рольової гри в процесі навчання математики. Серед математичних ігор для дітей є і сюжетно-рольові. Ці ігри можна позначити як творчі. Їх основна відмінність від інших ігор полягає в самостійності створення сюжету і правил гри та їх виконання. Найбільш привабливу силу для молодших школярів мають ті ролі, які дають їм можливість проявляти високі моральні якості особистості: чесність, сміливість, товариство, винахідливість, дотепність, кмітливість. Тому такі ігри сприяють не тільки виробленню окремих математичних навичок, а й гостроти і логічності думки. Зокрема, гра сприяє вихованню дисциплінованості, тому що будь-яка гра проводиться за відповідними правилами.

Висновки. Отже, одне з головних завдань в діяльності вчителя – виростити дітей активними, успішними громадянами, дати можливість кожному відчувати радість досягнень, усвідомити свої сили і повірити в свої здібності і можливості. Щоб викликати інтерес до математики, треба постаратися не тільки привернути увагу дітей до якихось її елементів, а й викликати у дітей здивування. Творча робота на уроках – орієнтовна модель навчання учнів молодших класів і є сучасна педагогічна технологія початкової школи в умовах стандартизації та інноваційних технологій навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутрім В. Розвиток логічного мислення школярів на уроках математики. *Початкова освіта*. 2010. № 15. С. 11.
2. Воліна В. Цікава математика: Свято числа. Москва : АСТ-Прес, 2009. 88 с.
3. Карнаус П. Цікаві завдання та ігри на уроках математики. 1-4 класи. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 178 с.

Ткачук Марина Вікторівна,
студентка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Досвід щодо вивчення проблем з розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя висвітлено у психолого-педагогічній літературі, а саме у працях таких вчених як Н. Бібік, О. Біляковської, Є. Бондаревської, Б. Гершунського, А. Хуторського, Н. Розова та ін. Дані автори розглядали компетентність як невід'ємну частину рівня освіченості педагога і загальнокультурної характеристики, включаючи знання, вміння і навички, які є надважливими для фахівця. Однак багато вчених вивчали професійно-педагогічну компетентність як реалізацію особистісних якостей педагога, розвиток їх професійної свідомості, рефлексії та самовизначення. Вивчення даних питань знайшли відображення у роботах О. Пометун, О. Савченко, І. Зимньої, С. Ширшова, Р. Шаповал та ін.

У своїх дослідженнях структуру компетентності майбутнього вчителя визначали Н. Бібік, Н. Волкова, Ю. Вторнікова та ін. Разом із тим єдиної думки щодо визначення «професійна компетентність майбутнього вчителя» не існує.

Метою статті є аналіз розвитку професійної компетентності вчителя початкових класів в умовах Нової української школи.

Інтеграція України у світовий освітній простір спрямована на те, щоб після навчання у школі, особистість була всебічно розвинена, критично мислила, виступала інноватором, змінювалася та навчалася протягом всього життя. І саме Нова українська школа покликана формувати в учнів компетентності, які б забезпечували всі вищеперераховані якості. Для того, щоб сформувати таку особистість, вчитель початкової школи повинен мати високий рівень професійної компетентності.

Згідно Концепції Нової української школи, у вчителя початкової школи сьогодні змінюються завдання: замість спрямування його діяльності на засвоєння молодшими школярами знань, умінь та навичок, постає завдання на формування компетентностей [3, с. 116]. Також акцент робиться на реалізації вчителем початкової школи інтегрованого, проблемного, компетентнісного підходів, виховання, що має наскрізний характер. Спостереження та бесіди з вчителями початкової школи дозволяють стверджувати, що більшість з них не готові до таких змін. Тобто актуальним є питання підвищення рівня професійної компетентності вчителя початкової школи.

Не дивлячись на те, що формуванню компетентностей у молодших школярів присвячено достатньо велику увагу в працях М. Кудрявцева, Я. Пономарьова, І. Стахов та інших, сучасні вчителі початкової школи відчують складнощі у реалізації компетентнісного підходу.

У своїх дослідженнях В. Адольф трактує поняття «професійна компетентність» як важливе об'єднання, що включає високий рівень професійних знань, вмінь і навичок педагога, його індивідуальні якості, що проявляються в ході організації освітнього процесу, і передачі всіх необхідних життєвих компетентностей учням [1, с. 286]. Дослідник вважає, що професіоналізм вчителя початкових класів проявляється у його високоосвіченості, набутті психолого-педагогічних і науково-предметних знань.

Також великого значення особистості вчителя надає видатний педагог В. Сухомлинський, який вважає, що саме педагог є необхідною ланкою у системі «учень-соціум», і завдяки його високому професіоналізму у дитини формуються життєві компетентності. Вчений у своїй праці підкреслював: «Головне – це віра в людину, чутливість до всього хорошого в ній. Висока моральність вчителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним стає учитель не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини-дитини» [2, с. 230]. І саме вищенаведена думка вченого не потребує жодного доведення, однак для розвитку професійної компетентності необхідним є постійне вдосконалення набутих знань та пошук інноваційних шляхів для ефективного формування в учнів тих базових вмінь, набуття життєвого досвіду, цінностей та компетентностей.

Однак, не дивлячись на відсутність чіткого і єдиного визначення вченими змісту поняття професійна компетентність вчителя, кожен педагог має усвідомлювати необхідність існування даної категорії та мати бажання у постійному її вдосконаленні, пам'ятаючи про велику відповідальність за результати своєї педагогічної діяльності.

Важливо розуміти, що для вчителя, який хоче стати майстром своєї справи вдосконаленню своєї професійної компетентності має бути підпорядкована все його життя [4, с. 180]. Основними методами підвищення професійної компетентності вчителя початкової школи вбачаємо: формування методичного середовища між колегами, існування гнучкої системи безперервної освіти, створення інформаційно-освітнього простору, а також прагнення педагога до інноваційної діяльності.

Отже, дослідивши досить актуальну тему, ми можемо стверджувати, що ключовими складниками професійної компетентності вчителя початкових класів в умовах Нової української школи є творчий результат його діяльності та вміння інтеграції особистісних якостей. Вчителі, які набули професійної компетентності успішно долають проблеми і виклики щодо вимог НУШ, формують учнів, які легко соціалізуються, отримують задоволення від професії, досягають бажаного результату, розвиваючи особистість учнів, передбачають перспективу у своєму професійному розвитку, готові до постійного одержання нових знань, набувають досвіду завдяки своїй плідній праці, віддані обраному життєвому шляху – педагогічній діяльності.

Відзначивши важливість досліджуваної проблеми вважаємо, що у подальшому науково-теоретичного обґрунтування та реалізації на практиці вимагають шляхи, форми та методи формування професійної компетентності вчителя початкових класів в умовах Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография. Красноярск : КрГУ, 1998. 286 с.
2. Баранюк І. Г. Формування професіоналізму вчителя початкових класів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Київ, 2010. 230 с.
3. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі : теоретико-практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 115–119.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва, 2004. 180 с.
5. Зязюн И. А. Основы педагогического мастерства. Москва : Просвещение, 1989. 302 с.

Троцька Юлія Вікторівна,
студентка 3 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ ЗГІДНО З ВИМОГАМИ НУШ

«Компетенція» в перекладі з латини означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Україна переживає сьогодні період кардинальних освітніх реформацій. Принципово нові вимоги до вчителя, до його підготовки висунула «Нова українська школа» – реформа, що спричинила зміни у сфері освіти. Відтак змінилися пріоритети і завдання педагогічної освіти, бачення її розвитку [1]. З'явилась потреба у новому підході до підготовки вчителів відповідно до нових обставин. Міністерство освіти і науки України, обласні інститути післядипломної освіти, департаменти освіти міських рад доклали максимум зусиль для того, щоб відбулося ґрунтовне масове навчання вчителів початкової школи, представників адміністрацій. Широко застосовано самоосвіту вчителів через опанування онлайн-курсів, створених громадською спільнотою «Освіторія», міжнародним фондом «Відродження» та студією онлайн-освіти EdEra. Адже мета Нової української школи – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини. Замість запам'ятовування фактів та визначень понять, учні набуватимуть компетентностей. У сучасному світі основне – вміти застосувати знання на практиці. А цього не можна навчитися, сидючи склавши руки і дивлячись в очі вчителю. Для цього потрібно більше: десь помилитися, десь посперечатися, десь зробити спільний проект і репрезентувати його.

За аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компетентності, які актуальні для сучасного вчителя початкової школи, що працює в умовах нової української школи:

1. Інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації.
2. Комунікативна компетентність – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень.
3. Продуктивна компетентність – це вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них.
4. Автономізація на компетентність – це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність.
5. Моральна компетентність – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами.
6. Психологічна компетентність – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.
7. Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері навчального процесу (спеціальність).
8. Соціальна компетентність – це вміння жити та працювати з оточуючими.
9. Математична компетентність – це вміння працювати з числом, числовою інформацією.
10. Особиста компетентність – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність.

Отже, поняття «компетенції та компетентності» значно ширші за поняття «знання, уміння, навички», тому що охоплюють:

- спрямованість особистості (мотивацію);
- здібності особистості до подолання стереотипів, відчуття проблеми;

- характер особистості – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості.

Слід зазначити, що сучасні науковці розглядають професійну компетентність учителя як сукупність трьох складових компонентів – предметно-технологічного, психолого-педагогічного, загальнокультурного.

Основні показники педагогічної компетентності вчителя – це передусім:

- особистісні якості, особливо перетворювальні та психологічні;
- усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина, патріота;
- безперервне підвищення загальної та професійної культури;
- пошукова діяльність педагога;
- володіння методами педагогічного дослідження;
- конструювання власного педагогічного досвіду;
- результативність навчально-виховного процесу;
- активна педагогічна діяльність, спрямована на перетворення особистості учня й учителя.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що під професійною компетентністю педагога слід розуміти таку пошукову діяльність учителя, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості.

На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічаються вчителі в цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок з таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, економіка, кібернетика та ін.;
- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це може здійснювати тільки вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Відповідно до проекту нового базового Закону України «Про освіту» визначено 10 ключових компетентностей для Нової української школи:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою.
2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою.
3. Математична компетентність.
4. Компетентності у природничих науках і технологіях.
5. Інформаційно-цифрова компетентність.
6. Уміння вчитися впродовж життя.
7. Соціальні і громадянські компетентності.
8. Підприємливість.
9. Загальнокультурна грамотність.
10. Екологічна грамотність і здорове життя.

Зміна освітнього середовища – це зміна ставлення до дитини: повага, увага до неї і прагнення знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання. Саме такою буде Нова українська школа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 115–119.
2. Голюк О. А., Родюк Н. Ю. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. VI (71). Iss. 173. P. 7–10.

3. Демченко О. П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини. *Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. С. 111–124.

4. Державний стандарт початкової освіти : затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 21 лютого 2018 р.

5. Основи педагогіки зі вступом до спеціальності. Практикум : навчально-методичний посібник / Г. Г. Кіт, О. В. Більська, Т. Д. Сіваш, І. А. Стахова. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2015. 94 с.

6. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

7. Нова українська школа. URL : <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 29.04.2020).

Шептицька Світлана Миколаївна,
студентка 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Шикиринська О. В.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

МЕТОДИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Удосконалення методичної майстерності –
це передусім самоосвіта, особисті ваші зусилля,
спрямовані на підвищення власної культури праці
і в першу чергу культуру мислення.*

В. Сухомлинський

Сучасні освітні реформи спрямовані на підвищення якості і доступності навчання, на виховання людини, яка відповідає потребам ХХІ століття – ініціативної, самодостатньої та творчої. Як зазначено у Концепції «Нова українська школа», нині особливо гостро постає проблема використання внутрішніх резервів підвищення результативності навчання школярів. Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначені основні шляхи відродження національної системи навчання, серед яких пріоритетного значення набувають: постійне духовне самовдосконалення, творча самореалізація, задоволення інтелектуально-культурних потреб особистості, підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, забезпечення оволодіння ними передових освітніх технологій, які сприяють всебічному розвитку особистості школяра.

Аналіз літератури (О. Абдуліної, О. Алексєєвої, Г. Арутюнної, К. Жукєнної, Е. Іванової, О. Канапачкої, Г. Кіт, Л. Нечаєвої, Р. Нью, Є. Палагіної та ін.) дозволяє визначити підготовку вчителя як систему змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, що спрямовані на формування особистості майбутнього педагога на основі компетентнісного підходу.

Сучасна професійна діяльність майбутнього вчителя початкових класів базується на його підготовці як високопрофесійного фахівця, який ознайомлений з сучасними світовими вимогами до навчально-виховного процесу школи першого ступеня, підготовлений до організації навчальної діяльності молодших школярів як педагогічної взаємодії, що спрямована на розвиток кожної особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості [4, с. 64]. Майбутньому вчителю потрібно вміти знаходити інформацію та користуватися нею, застосовуючи у своїй роботі нові педагогічні технології, які існують у наш час.

Головними завданнями у підготовці майбутніх фахівців початкової освіти є розуміння проблем реформування та оновлення початкової освіти; формування відповідального ставлення до ролі вчителя-реформатора, прагнення поповнювати свої знання, підвищувати професійну майстерність; застосовувати теоретичні знання у педагогічній практиці та в процесі подальшої самоосвіти; виховувати відповідальне

ставлення до своєї професії, прагнення до самовдосконалення. Оволодіння педагогічними інноваціями дозволить учителю досягти високого рівня майстерності у здійсненні виховання та навчання школярів.

Таким чином, учитель є головною дійовою особою будь-яких освітянських перетворень, які вимагають переорієнтації його діяльності на нові педагогічні цінності. Мета професійного розвитку – підготовка і підтримка педагогів для того, щоб допомогти учням досягти високих стандартів навчання і розвитку.

Реформування системи педагогічної освіти вимагає від майбутнього вчителя вибору стратегії неперервної освіти на основі саморозвитку, самовдосконалення, невід'ємними складовими якого є самовиховання та самоосвіта. Для педагога робота над собою – необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму. Це цілеспрямований процес, який є продовженням професійного виховання, коли майбутній учитель з об'єкту виховного впливу («Я – студент, нехай мене вчать») перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності («Я – майбутній фахівець, і готую себе до цього»): самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою.

Без роботи над розвитком власної майстерності не уявляли себе навіть найталановитіші педагоги. О. Духнович у своїй книзі «Народна педагогія в пользу училищ и учителей сельских» стверджував, що «всякий, хто посвящається в наставляння юнацтва, повинен бути вже від природи для цього обраним, бо не всякий, хто вчить і наставляє, може назватися учителем і наставником. Той, хто не має належної якості, більше шкодить людському суспільству і громадянству, ніж приносить користь» [1, с. 217–218].

На думку академіка І. Зязюна [4, с. 4–5], який багато років присвятив проблемі формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів, не можна чекати закінчення закладу вищої освіти педагогічного профілю, щоб потім у практичній діяльності стати майстром. Потрібно саме у студентські роки набувати професіоналізму. Потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком своїх здібностей до педагогічної діяльності, формуванням професійної позиції, виховуванням уміння спілкуватися з людьми, у процесі органічної взаємодії розв'язувати завдання навчання та виховання.

Самовдосконалення – це свідомою робота майбутнього вчителя з розвитку своєї особистості, постійне підвищення професійної компетентності і розвиток соціально-моральних якостей.

Самовдосконалення майбутнього вчителя як і будь-який вид діяльності, має свою загальну структуру. Її основними компонентами є: мета, завдання, принципи, форми, методи, засоби та результат. Систему методів самовдосконалення доцільно розглядати у послідовності, яка передбачає реалізацію процесу самовиховання на практиці, починаючи від виникнення потреби у його реалізації до досягнення тих чи інших результатів: самопізнання (самоспостереження, самоаналіз, самодослідження) та самооцінка; самостимулювання (самозаохочення, самокритика); самопрограмування; методи самовпливу (самоінструкція, самозаохочення, самоконтроль, самозвіт, самонавіювання, самонаказ, самопідпорядкування, самопримушення тощо).

Методи реалізуються на практиці завдяки використанню певних прийомів, зокрема: прийоми, спрямовані на використання інтелекту (особисті правила або девізи; самонагадування); прийоми, спрямовані на використання почуттів (самосхвалення, самозаохочення, самокритика, самоосуд, самопокарання); прийоми, спрямовані переважно до вольових зусиль та до практики поведінки (самообіцянка, самозобов'язання, клятва, намір, самопідбадьорювання, самозаборона).

Висновок. Таким чином, самовдосконалення – це свідомою робота майбутнього вчителя з розвитку своєї особистості як професіоналу, що передбачає адаптацію власних індивідуально-неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності і розвиток соціально-моральних якостей, основою яких є процеси самовиховання та самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Духнович О. В. Народна педагогія в пользу училищ и учителей сельских. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки*: навч. посіб. / від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ: Вища шк., 2004. С. 217–218.
2. Коменский Я. А. Великая дидактика. *Избранные педагогические сочинения*. Москва, 1955. С. 164–392.
3. Макаренко А. С. О воспитании. Москва: Политиздат, 1990. 415 с.
4. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. Київ, 1997. 349 с.

5. Пирогов М. І. Питання життя. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки* : навч. посіб. / від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища шк., 2004. С. 209–211.
6. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Нова українська школа. URL : <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 29.04.2020).
8. О сыне и отце. *Известия*. 29 декабря 1986 года. № 363. С. 3–4.

Шолохова Євгенія Владиславівна,
викладач,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу підтримки навчання сприяло формуванню у студентів умінь і навичок застосовувати новітні технології фізичного виховання протягом особистого професійного становлення та під час організації діяльності на уроках фізичного виховання з учнями початкової ланки, які забезпечують повноцінну якість життя та конкурентоспроможність майбутніх сучасних педагогів початкової освіти, здатних реалізовувати завдання Нової української школи. Саме тому виникає нагальна потреба у використанні інформаційно-комунікаційних технологій у поєднанні з традиційними методиками викладання дисциплін із фізичного виховання. Як зазначено в документах ЮНЕСКО та доведено результатами наукових досліджень [1–4], сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій значно розширює можливості для вчителів та молодших школярів, спрощуючи доступ до освітніх та професійних даних і відомостей; покращує функціональні можливості та ефективність управління засобами навчання; сприяє інтеграції національних інформаційних освітніх систем у світову мережу; сприяє доступу до міжнародних інформаційних ресурсів в галузі освіти, науки і культури.

Провідним вітчизняним науковцем Ю. Носенко здійснено порівняльний аналіз використання інформаційно-комунікаційних технологій у традиційній та оновленій освітніх моделях та відображено деякі суттєві зміни в освітньому процесі, що зумовлені їх впровадженням [4] (таблиця 1).

Таблиця 1

Зміни в системі освіти, зумовлені впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій [4]

	Традиційна модель	Нова модель
Роль учителя	Експерт	Партнер
Процес навчання	у центрі процесу – вчитель	у центрі процесу – учень
Критерії успішності	демонстрація наявного рівня знань, умінь, навичок	демонстрація покращення рівня особистих знань, умінь, навичок
Тип знань	отримання, накопичення, відтворення	інтерпретація, пояснення
Методи контролю знань	тестування	практико-орієнтовані завдання
Освітня парадигма	– змістово-орієнтована; – орієнтована на педагога	– процесно-орієнтована; – орієнтована на учня
Форма навчальної роботи, що переважає	самостійна робота	груповою робота

Як бачимо з таблиці 1, суттєва зміна в освітній парадигмі пов'язана з переходом від «викладач-орієнтованого» до «студент-орієнтованого» або особистісно-орієнтованого підходу. Завдяки цьому всі

елементи освітнього процесу підпорядковані повноцінному всебічному гармонійному розвитку особистості кожного студента в атмосфері творчості, довіри, взаємопідтримки. Викладачі відтепер мають виконувати роль фасилітаторів – авторитетних лідерів, здатних формувати середовище для проблемного навчання, заохочувати і допомагати студентам в освітній діяльності.

Інша концептуальна зміна в парадигмі обумовлена переходом від змістово-орієнтованого підходу до процесно-орієнтованого, згідно якого навчання розуміється не як отримання, накопичення та відтворення знань, а як формування здатності до їх осмислення, пояснення та інтерпретації. Це, скоріше, динамічний процес, ніж кінцевий продукт. У рамках цього підходу як студенти, так й учні початкових класів залучаються до виконання завдань аутентичного характеру, що безпосередньо пов'язані з реальними життєвими ситуаціями.

Серед основних напрямів, за якими доцільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі підготовки майбутніх педагогів початкової освіти на заняттях з фізичного виховання, варто відзначити такі:

- визначення початкового рівня особистісного розвитку студента, тобто вихідного рівня, з яким він / вона розпочинає навчання;
- підтримка особистісного розвитку шляхом формування нових навичок або розвитку вже набутих;
- покращення доступу до освітніх ресурсів;
- подолання географічної чи соціальної нерівності шляхом комунікаційної та мережної підтримки;
- посилення мотивації до використання та обізнаності щодо переваг ІКТ як засобу професійного зростання [1–4].

Серед основних типів інформаційно-комунікаційних технологій, доцільних для використання у процесі підготовки майбутніх педагогів початкової освіти на заняттях з фізичного виховання, науковці виокремлюють стандартні технології (персональні комп'ютери, переносні персональні комп'ютери, планшетні персональні комп'ютери), що виступають в якості засобу:

- навчання;
- викладання;
- когнітивного розвитку у процесі пізнання оточуючого середовища;
- розвитку особистості;
- професійного зростання;
- комунікації;
- автоматизації процесу контролю та оцінювання навчальних досягнень;
- корегування результатів навчальної діяльності.

Розвиток та повсюдна доступність веб- і хмароорієнтованих технологій дозволяють створити підґрунтя для поширення актуальних навчальних відомостей про техніку виконання фізичних вправ, тактичні дії у спортивних іграх тощо, у більш швидкий і гнучкий спосіб особливо під час організації викладання фізичного виховання в умовах дистанційної освіти.

Важливо відмітити, що самого лише впровадження ІКТ недостатньо для вирішення всіх проблем викладання студентам основ фізичного виховання та спорту. Невід'ємною умовою є вмотивованість, бажання педагогів застосовувати і розвивати інноваційні методики викладання або адаптувати вже існуючі до вимог часу. Необхідно створити умови для кожного студента, щоб вони мали можливість здобувати необхідні відомості та демонструвати навчальні результати у зручний для себе спосіб. Для цього потрібно інтегрувати ІКТ в освітні програми з фізичного виховання. Тому, цілком очевидно, що раціональне використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх педагогів початкової освіти на заняттях з фізичного виховання залежить від інформаційно-технологічної компетентності викладачів фізичного виховання. Водночас, актуальною залишається проблема недостатньої кількості спеціалізованих комп'ютерних програм для розв'язання освітніх завдань, а також спеціально розроблених методичних підходів до викладання занять з фізичного виховання. При низькій якості комп'ютерних програм та низькому рівні сформованості комунікативно-

технологічної компетенції викладачів, комп'ютер не виправдовує сподівань щодо підвищення якості викладання дисциплін із фізичного виховання.

Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій як дидактичного засобу зумовило потребу в перегляді традиційних підходів до навчання й викладання, започаткувавши нову віху в освітніх перетвореннях, та сприяло проектуванню освітніх середовищ на засадах адаптивності, варіативності, відкритості й доступності для кожного студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навчальний посібник. Київ, 2012. 239 с.
2. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інтегрований підхід. Львів, 2011. 484 с.
3. Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С., Шестоपालюк О. В. Підготовка майбутніх вчителів до використання ІКТ : навчально-методичний посібник. Вінниця, 2009. 100 с.
4. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава, 2018. 261 с.

Шугай Яна Максимівна,
викладач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

На сучасному етапі розбудови та оновлення української освіти, перед вчителями початкових класів повстає складне завдання виховання розвиненої, мобільної особистості, здатної використовувати отримані знання в щоденному житті. Одне з найголовніших завдань педагога – навчити дитину вчитися, знаходитися в постійному пошуку знань не лише на уроках.

Однак, для того, щоб вчитель зміг передати цінності та знання дітям, він має сам володіти ними. Звісно, навчання майбутнього вчителя початкових класів не обмежується лише закладом вищої освіти, а триває протягом всього життя.

Актуальність зумовленої теми полягає у проблемі постійного професійного самовдосконалення вчителів, зокрема вчителів початкових класів, та недостатньої інформованості педагогів про інформаційні платформи, ресурси та установи, де можна підвищити власну кваліфікацію.

Питання модернізації та самовдосконалення вчителів представлені в працях як вітчизняних (Т. Воронової, С. Іванової, Н. Косенко, В. Олійника, М. Романенка, О. Савченко), так і зарубіжних вчених (С. Балея, О. Валльє, Й. Лінгарт, Д. Міллер).

Статтю присвячено проблемі вибору оптимального шляху самовдосконалення вчителів початкових класів в умовах реалізації Концепції Нової української школи (НУШ).

В Законі України «Про освіту» (ст. 59 п. 2) зазначено, що «педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право підвищувати кваліфікацію в інших суб'єктів освітньої діяльності, фізичних та юридичних осіб» [2].

Варто розглянути детальніше, за яких умов буде відбуватись підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Вчителі мають право обирати країну, в якій зможуть опанувати та засвоїти нові професійні знання. Окрім держави, що визнана агресором чи державою-окупантом. Зазначений пункт ґрунтується на основному принципі Закону «Про освіту», а саме «Вчитель сам вирішує, де і як підвищувати кваліфікацію».

Згідно постанови Кабінету Міністрів України «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 21 серпня 2019 р. № 800 (зі змінами від 27 грудня 2019 р. № 1133), існують наступні форми підвищення кваліфікації вчителів: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), дуальна, на робочому місці, на виробництві тощо. Форми підвищення кваліфікації можуть поєднуватись [1].

В постанові представлено основні види підвищення кваліфікації:

- стажування;
- участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

Також, як підвищення кваліфікації можуть бути визнані наступні види, серед яких: участь у програмах академічної мобільності, наукове стажування, самоосвіта, здобуття наукового ступеня, здобуття вищої освіти.

Однак, зазначені види мають певні особливості, які розкрито в п. 26-30 «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [1].

Із прийняттям нового Закону «Про освіту», для вчителів змінився звичний порядок проходження процедури підвищення кваліфікації. До 2018 року, право на удосконалення професійності педагогів було лише в Інститутів післядипломної освіти. Відповідно до затвердженого «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», суб'єктами підвищення кваліфікації можуть виступати: заклад освіти або його структурний підрозділ, наукова установа, юридична особа, фізична особа, в тому числі – фізична особа-підприємець. Однак, всі суб'єкти повинні провадити освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації педагогічних та /або науково-педагогічних працівників.

Згідно оновленого порядку, тривалість підвищення кваліфікації педагогів не менше 150 год. / 5 років та має накопичувальну систему. Відповідно до результатів підвищення кваліфікації, вчителю видається документ. Та має бути оприлюдненим на офіційному сайті суб'єкта, протягом 15 днів після видачі документів, які засвідчують факт підвищення кваліфікації вчителем.

Серед основних видів підвищення професійної майстерності вчителя, у Постанові зазначено семінари, майстер-класи, тренінги тощо. Українські педагоги мають змогу знайти для себе оптимальний варіант підвищення кваліфікації на доступних онлайн-платформах (табл. 1).

Таблиця 1

Інтернет платформи для вчителів

Платформа	Контингент	Мова викладення матеріалу	Вартість
«Уміти»	Для всіх вчителів	Українська	150 грн. – міні-курс
«EdEra»	Для всіх вчителів	Українська	Безкоштовно
«Prometheus»	Для всіх вчителів	Українська	Безкоштовно
«На Урок»	Для всіх вчителів, викладачів ЗВО, батьків	Українська	Безкоштовно (вартість сертифікату – 60 грн.).
«Всеосвіта»	Для всіх вчителів, викладачів ЗВО, батьків, працівників дошкільних закладів	Українська	Вебінари – безкоштовно, ціна сертифікату – 60 грн. Вартість курсів, орієнтовно 590 грн.

Отже, специфіка роботи вчителя, зокрема вчителя початкових класів, обумовлена необхідністю постійного розвитку та вдосконалення професіоналізму. Вчитель може самостійно обирати освітній заклад для підвищення кваліфікації, форму, запропоновані види та напрями. Однак, провідною тенденцією сучасного стану освіти є оновлення інформаційного поля та вибір найефективніших ресурсів задля розвитку креативної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : постанова Каб. Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n114> (дата звернення: 20.04.2020).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. С. 380.

Ястребова Валентина Яківна,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Інтенсивне впровадження інклюзивної освіти в Україні як однієї із пріоритетних складових державної політики в галузі освіти, визначило проблему підготовки педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до навчання дітей з особливими освітніми потребами. До наукового обігу вводиться поняття «інклюзивна компетентність» [1; 4; 5; 6; 7]. При досить різних варіантах визначення структури інклюзивної компетентності більшість вчених розділяють вже визнаний підхід, за яким виділяються такі її компоненти як мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний.

Варто відзначити, що на сьогодні більшість освітніх програм підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників загальних середніх закладів освіти до впровадження інклюзивного навчання зосереджені на когнітивному та операційному компонентах, і це є досить виправданим, тому що без теоретичних знань (нормативна база, спеціальна психологія, корекційна педагогіка), сформованості необхідних умінь роботи з дітьми з особливими потребами не може бути й мови про інклюзивну компетентність.

Але до будь-якої діяльності спонукають певні мотиви, вони навіть у структурі компетентності називаються першими.

До акредитованої програми підвищення кваліфікації працівників закладів освіти усіх типів «Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами», розробленої кафедрою педагогіки та методик навчання Хортицької національної академії, включено теми, які сприяють формуванню мотиваційного компоненту інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти («Філософія і методологія розвитку інклюзивного освітнього простору», «Деонтологія інклюзивної освіти» та ін.).

Наскрізною лінією змісту цих тем є зосередження на соціальному аспекті інклюзивної освіти, який розробляє в Україні А. Колупасєва [3]. Увага звертається на ступень включення в суспільство, забезпечення прав людини у різних моделях навчання дітей з особливими освітніми потребами (ексклюзія, сегрегація, інтеграція, інклюзія). Інклюзія порівнюється з моделлю інтеграції, за якою дитина адаптується до умов закладу освіти, в той час як модель інклюзивної освіти навпаки зумовлює адаптацію закладу освіти до особливостей дитини з особливими освітніми потребами. Таке порівняння розкриває глибокий гуманізм моделі інклюзивної освіти, уможливорює розглядати її як крок до гуманізації суспільства, в якому має рівні можливості на соціальний успіх кожна людина.

Аналіз Саламанкської декларації, її ключових принципів, переконує педагогів, що філософія інклюзивної освіти не обмежується наданням рівних прав на навчання дітям з особливими освітніми потребами: мова йде і про обдарованих дітей, і дітей з мовних та етнічних меншин та ін.

На цьому етапі відбувається усвідомлення інклюзії як вектору гуманізації не тільки всієї освіти, а й суспільства в цілому.

Методологічним чинником, який впливає на мотивацію педагогів до впровадження інклюзивного навчання, є концепція розмаїтості.

Професійна педагогічна діяльність сформувала у багатьох педагогів стереотипне сприйняття різноманітності дитячого колективу як проблему, яка утруднює процес навчання. Подолати цей стереотип допомагає знайомство з концепцією диверсифікаційного менеджменту, в якому розмаїтість (вікова, етнічна, фізична, статеві, світоглядна, расова та ін.) розглядається як джерело розвитку організації.

Педагогам для ознайомлення надається електронний варіант видання неурядової організації Канади: «Фундаментальним принципом інклюзивної освіти є поціновування розмаїття людської спільноти» [2]. Також використовуються медіа ресурси (відеороліки «Що таке інклюзія», «Розмаїтість»).

Велике враження справляє на педагогів перегляд відеофільму «Блакитноокі проти кароокі», який презентує всесвітньовідомий експеримент американської вчительки Джейн Елліот, спрямований проти дискримінації. У відгуках на цей фільм педагоги відзначають як дієвість, так і жорстокість такого експерименту.

Прийняття розмаїтості як джерела розвитку формує у педагогів ціннісне ставлення до унікальності кожної особистості.

Тема «Деонтологія інклюзивної освіти» концентрується на ціннісній сфері педагогів, які працюють в закладах освіти з інклюзивним навчанням. Використовуються відомі психологічні вправи («Пересадка серця», «Знайди спільне») на виявлення ціннісних орієнтацій особистості та формування толерантності; пропонується написати есе «Портрет педагога, який працює в закладі з інклюзивним навчанням». Автори визначають такі ціннісні орієнтації: визнання цінності кожної людини; спрямованість на розвиток особистості дитини, а не тільки на отримання освітнього результату; усвідомлення своєї відповідальності; розуміння творчої сутності педагогічної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами та ін.

В основу формування мотиваційного компоненту інклюзивної компетентності закладено модель «дерева»: коріння – це переконання і цінності; стовбур – знання, уміння, навички; крона – проблема (впровадження інклюзивного навчання).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Т. І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 7 (41). С. 153–162.
2. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практичний посібник / Т. Лорман, Дж. Деппелер, Д. Харві ; пер. з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. 296 с.
3. Інклюзивна освіта. Посібник для батьків. Досвід Канади : посіб. / укладач: неурядова організація «Проживання в громаді» (м. Манітоба, Канада). Київ : Паливода А. В., 2012. 120 с.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 2. С. 7–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2014_ (дата звернення: 3.04.2020).
5. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 667 с.
6. П'ятакова Т. С. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 1 (11). С. 93–98.
7. Соловей Т. В., Чайковський М. Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький, 2013. № 1 (7). С. 220–224.
8. Хафизуллина И. Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Астрахань, 2008. 19 с.

РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Архіпова Катерина Михайлівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Гордієнко Н. М.,**
доктор соціологічних наук, доцент,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ДО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобалізації та інформатизації, усе більшої значущості набуває проблема оптимізації соціально-педагогічної адаптації молодших підлітків, адже реалії сучасності ставлять перед нинішніми підлітками та їх батьками нові, більш складні вимоги. У свою чергу, соціально-педагогічна адаптація, як частина процесу соціалізації, є складним процесом пристосування маленької особистості до нових, ще зовсім не знайомих їй умов навколишньої дійсності. Це підтверджує Закон України «Про освіту», концепція «Нова українська школа» тощо [3].

Сучасне розуміння соціальної адаптації знаходимо у роботах таких видатних педагогів: Л. Мардахаєв, А. Капська, С. Гончаренко, Т. Кравченко, Є. Підчасов, Є. Нікітін, М. Харламенкова та інші.

Аналізуючи визначення цього поняття у світлі педагогіки, психології та соціології, вважаємо доцільним використовувати таке узагальнене визначення соціально-педагогічної адаптації – це складний, безперервний, етапний, багаторівневий, керований процес взаємодії особистості і соціального середовища, що складається, по-перше, в усвідомленому активному пристосуванні особистості до мінливих соціальних умов, в засвоєнні і реалізації соціальних норм, цінностей, очікувань, а по-друге – у взаємній інтеграції особистості з середовищем.

У сучасній педагогічній літературі підлітковий вік вважається перехідним між дитинством та юнацтвом. Це зумовлює важливий зміст та специфіку даного життєвого періоду. О. Істратова та Т. Ексакусто виділили дві стадії в процесі розвитку підлітка: негативну стадію, яка триває з 11 до 13 років (молодший підлітковий вік) та позитивну, яка триває з 13 до 15 років [2]. В контексті нашого дослідження цікавим визначається молодший підлітковий вік.

У цьому віці активно проявляється соціальна адаптація молодшого підлітка. Її особливістю вважається зближення цілей та цінностей колективу і особистості, засвоєнням норм, традицій суспільства [1, с. 14].

Адаптація молодших підлітків до навчання в середній школі відбувається поступово. Це тривалий процес, що пов'язаний з великим навантаженням на всі системи організму [4, с. 12].

Вчені виділили чинники, що впливають на успішну адаптацію молодших школярів до середньої школи:

- уроки проводяться сукупністю вчителів, вимоги яких не співпадають з очікуваннями учнів;
- зміна постійного кабінету на велику кількість аудиторій (зменшується час на відпочинок, перший час підлітки дезорієнтовані в стінах школи);
- збільшується розумове навантаження;
- можлива зміна класу чи школи;
- змінений режим дня підлітка [5].

Велика кількість дітей важко переживають перехід до середньої школи. Деякі підлітки пишаються тим, що стали доросліше, а деякі мріють розпочати нове життя. Вважається, що адаптація у 5 класі дуже схожа на адаптацію першокласників [5, с. 10].

Процес соціально-педагогічної адаптації пов'язаний зі стресом через різку зміну умов життя та навчання. Нові вимоги, які ставлять до дітей середньої ланки, зміна статусу є серйозними

випробуваннями для підлітків. У цей період у них може з'явитись тривога чи боязкість. А може статись і навпаки – дитина стане надмірна, розв'язлива, метушлива чи збуджена. У зв'язку з цим може знижуватись працездатність учнів.

Привертає увагу той факт, що вчителі предметники, які працюють з старшими учнями, висувають дорослі вимоги до молодших підлітків, які не доцільно використовувати. Однак завжди молодші підлітки в силу свого віку не мають здатність адекватно сприймати учбову ситуацію, яка не відповідає рівню розвитку їх психічних процесів та сформованості особистісних якостей. О. Золотова та І. Кряжева, вбачають складність даної проблеми у наступному:

1. Навчання в середній ланці вимагає від учнів навичок теоретичного мислення, яке не завжди розвинено на високому рівні після молодшої школи.

2. Вчителі вимагають бути самостійними та відповідальними, що не відповідає віковим особливостям молодших підлітків.

3. Завищена вимогливість з боку вчителів та батьків [6].

Отже, проаналізувавши особливості соціально-педагогічної адаптації молодших підлітків в середній школі ми визначили, що найбільш активно проявляється соціальна адаптація, її головною особливістю є зближення цілей і ціннісних орієнтацій групи та людини. В процесі соціально-педагогічної адаптації, відбувається узгодження індивідуальних можливостей та стану молодшого підлітка з навколишнім світом, його пристосування до нового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація учнів до шкільного навчання. 1-10 класи / уклад.: О. Є. Марінушкіна, Ю. О. Замазій ; за заг. редакцією Л. Д. Покроєвої. Харків : Вид-во «Ранок», 2011. 192 с.

2. Горошнікова І. Г. Психолого-педагогічні аспекти формування соціально-правової культури учнів загальноосвітньої школи-інтернату. URL : <http://intkonf.org/goroshnikova-ig-psihologopedagogichni-aspekti-formuvannya-sotsialno-pravovoyi-kulturi-uchniv-zagalnoosvitnoyi-shkoli-internatu/> (дата звернення: 29.04.2020).

3. Нова українська школа. 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 29.04.2020).

4. Особливості адаптаційного періоду учнів п'ятих класів до навчання у шкільній ланці: інформаційно-методичний посібник. Вінниця, 2013. 34 с.

5. Підчасов Є. В. Динаміка психологічної адаптації особистості молодшого підлітка до навчання в основній школі : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2010. 23 с.

6. Прищеп О. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі. *Серія: Філософія, педагогіка, психологія* : збірник наукових праць. Київ, 2011. Вип. 13. С. 149–154.

Гордієнко Наталія Миколаївна,
доктор соціологічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ»

Серед пріоритетних завдань розвитку системи загальної середньої освіти України стратегічне значення має впровадження компетентнісного підходу, який передбачає подолання протиріччя між роботою навчальних закладів і сучасним суспільним життям, підготовку компетентних випускників, здатних до успішної освітньо-культурної практики, соціальної самореалізації та досягнення життєвого успіху. Компетентний випускник загальноосвітньої школи XXI століття повинен мати систему сучасних знань, інноваційну культуру мислення, вільно володіти інформаційно-комунікативними технологіями, бути готовим до постійного підвищення свого освітньо-культурного потенціалу.

Саме на ці стратегічні пріоритети орієнтує педагогів новий Закон України «Про повну загальну середню освіту» [5], що набрав чинності з 18 березня. Цей Закон інтегрує підсумки тривалих фахових і суспільних дискусій щодо місії вітчизняної школи в XXI столітті і сконцентровано визначає потенціал її подальшого інноваційного розвитку з урахуванням сучасних освітніх, культурних і суспільно-економічних реалій.

Аналіз змісту Закону свідить про те, що він продовжує і посилює вектор компетентнісної спрямованості національної освіти, визначаючи шляхи розв'язання основних проблем і протиріч її системно-інституційного, фінансово-економічного, матеріально-технічного, організаційно-методичного і кадрового забезпечення. Ця магістральна тенденція цілісно репрезентована в змісті Закону, починаючи з його першої, дефініційної статті, в якій базовий термін «повна загальна середня освіта» визначається як «систематизована та передбачена відповідними державними стандартами сукупність результатів навчання і компетентностей, здобутих особою на рівнях початкової, базової середньої та профільної середньої освіти».

Стаття третя передбачає розвиток в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами, таких як: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність.

Враховуючи нормативність, обов'язковість набуття репертуару цих ключових компетентностей всіма учнями, особливо актуальним є забезпечення компетентнісної спрямованості роботи закладів освіти реабілітаційного спрямування, оскільки досить поширеними є випадки, коли випускники з особливими потребами вступають у доросле життя недостатньо підготовленими до нього, з низьким рівнем соціальної компетентності, особистої ініціативи та творчої активності. Перебудова діяльності освітньо-реабілітаційних закладів на нових засадах передбачає їх розвиток як відкритих, компетентнісно спрямованих соціально-виховних систем, здатних забезпечити ефективну соціалізацію всіх дітей, незалежно від обмежень здоров'я. Теоретико-методологічним підґрунтям для практичної діяльності за цим напрямом є наукові праці В. Нечипоренко [2; 3; 4], в яких системно розкрито концептуальні орієнтири, організаційно-управлінські моделі, програмно-технологічні підходи і апробований досвід функціонування та інноваційного розвитку освітньо-реабілітаційних систем на засадах відкритої, синергетичної взаємодії з глобальним соціокультурним простором.

Актуальний і цінний досвід за цим інноваційним напрямом роботи акумулював педагогічний колектив санаторної школи комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, який протягом останніх 14 років в режимі експериментальної діяльності системно реалізує теоретико-методологічні положення компетентнісно спрямованої реабілітаційної педагогіки, що розглядає в якості головного результату роботи закладу освіти життєву компетентність школярів, їх готовність і здатність до успішної освітньо-культурної практики в умовах сучасного суспільства. Нині колектив закладу спрямовує освітньо-реабілітаційний процес на системне формування в учнів з особливими освітніми потребами ключових компетентностей, передбачених Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», державними стандартами і Концепцією Нової української школи.

Системність і послідовність процесу формування в учнів зазначених компетентностей забезпечена за рахунок розбудови компетентнісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору з компонентами, значення і специфіку яких доцільно стисло охарактеризувати.

Перший компонент — навчальний процес, збагачений компетентнісно зорієнтованими завданнями, проектною діяльністю учнів, навчальними кейсами та інтерактивно-комунікативною роботою (флешмоби, квести, ділові ігри, мозкові штурми, інтерактивні семінари, диспути, просвітницькі тренінги, гуртки і факультативи компетентнісного спрямування, сукупність яких забезпечує нову якість освітньо-культурної практики учнів).

Навчальний процес у санаторній школі забезпечує збалансоване формування в учнів всього репертуару ключових компетентностей в процесі засвоєння учнями змісту освітніх галузей «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Математика», «Природознавство», «Технології», «Здоров'я і фізична культура». Організація особистісно зорієнтованого навчання спрямована на розробку вчителями освітньо-реабілітаційних технологій, мета яких – не нагромадження знань, умінь, а постійне збагачення досвідом компетентної дії та творчості, формування механізму самоорганізації та самореалізації особистості кожного учня.

Особливе значення для формування в учнів ключових компетентностей та їх успішної освітньо-культурної практики має розробка і використання вчителями компетентісно зорієнтованих навчальних завдань, які допомагають подолати протиріччя між надмірною теоретизованістю освітнього процесу та проблемністю соціального життя, репрезентувати на уроці життєві ситуації в їх цілісності, підтримувати в учнів інтерес до навчального матеріалу.

Виключно важливим компонентом навчального процесу в санаторній школі є система проектної діяльності учнів, що репрезентує глобальний тренд сучасності – зміну традиційних освітніх підходів на компетентісно зорієнтований та проектний, які повністю відповідають контексту розвитку національної системи освіти, провідним пріоритетам і перспективам збагачення освітньо-культурної практики учнів. Завдяки широкому спектру видів діяльності на всіх етапах роботи (розробка, захист, реалізація проекту) кожна дитина може зробити свій внесок у загальну справу, знайти найкращий для себе варіант самореалізації. Оскільки термін роботи над проектом визначається за згодою педагогів і дітей, а жорсткі вимоги до кінцевого результату відсутні, проектна діяльність є незамінним засобом задоволення індивідуальних запитів і потреб учнів незалежно від їхніх психофізичних можливостей.

Важливим аспектом навчального процесу в санаторній школі є гуртки і факультативи компетентісного спрямування. Зокрема, факультатив «Самоорганізація навчальної діяльності» для учнів 1-8 класів передбачає розвиток у дітей ключової компетентності навчання впродовж життя, пізнавальної мотивації, умінь і навичок самоконтролю, самоорганізації та самоменеджменту, позитивної Я-концепції та адекватної самооцінки, здатності до формування особистого стилю діяльності і спілкування.

Для формування в учнів ключової компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій особливе значення має організація роботи гуртка «Робототехніка та радіоелектронні технології», концепція якого розроблена за ідеями STEAM-освіти. На гурткових заняттях діти вчаться використовувати технічні інструменти, вимірювальні прилади, 3D-принтер для практичної роботи, виготовляти власні технологічні розробки (3-D-Куб, радіокеровані шасі, пересувна платформа тощо), презентувати їх на всеукраїнських, обласних і районних технічних виставках, конкурсах, фестивалях технічної творчості.

Цілеспрямоване формування в учнів ключової компетентності підприємливості та фінансової грамотності забезпечується завдяки організації роботи гуртка «Фінансова грамотність» для учнів 8-11 класів. Метою гуртка «Фінансова грамотність» є ознайомлення учнів із сучасними фінансовими продуктами та послугами, розвиток у них готовності до раціонального використання таких продуктів, а також здатності до фінансового планування на віддалене та найближче майбутнє, формування свідомої позиції щодо грамотного споживання фінансових послуг в сучасних умовах.

Крім основних навчальних занять, програма гуртка «Фінансова грамотність» передбачає залучення школярів до інтерактивної просвітницької та консультативної роботи, спрямованої на поширення фінансово-економічної культури в громаді. Так, протягом 25-29 листопада 2019 р. в санаторній школі було проведено Тиждень фінансів, в рамках якого учасники гуртка провели серію майстер-класів для учнів санаторної школи та студентів факультетів Хортицької національної академії. Зокрема, за результатами майстер-класу «Формування власного фінансового майбутнього» учасники не тільки ознайомилися з відповідною теоретичною інформацією, а й опрацювали практичні кейси з бюджетування, страхування та банківської сфери, підібрані з урахуванням актуальних завдань сучасної соціальної практики та ризиків нераціональних фінансових рішень у складних соціально-економічних умовах сьогодення.

Другий інваріантний компонент компетентісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору санаторної школи Хортицької національної академії – виховна система «Школа життєвої компетентності», що передбачає створення насиченого виховного простору для розвитку у дітей всього репертуару ключових компетентностей, становлення вихованця як творця і проектувальника свого

життя, який вмів визначати свою життєву стратегію, прагне бути компетентною, відповідальною, соціально активною і мобільною особистістю.

Виховна система «Школа життєвої компетентності» інтегрує такі напрями виховної роботи:

1. Розвиток ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави.
2. Розвиток ціннісного ставлення до людей.
3. Розвиток ціннісного ставлення до себе.
4. Розвиток ціннісного ставлення до природи.
5. Розвиток ціннісного ставлення до праці.
6. Розвиток ціннісного ставлення до мистецтва.

Системна реалізація цих напрямів виховної роботи сприяє формуванню в учнів ключових компетентностей, передусім, громадянської, соціальної, культурної, екологічної компетентностей, а також інноваційності та підприємливості.

Цілком інноваційним, унікальним для системи освіти України є наступний компонент компетентісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору санаторної школи – дитячий реабілітаційний театр «Інклюзив», який має почесне звання «Народний художній колектив». Поряд із навчальним процесом та виховною системою «Школа життєвої компетентності», реабілітаційний театр забезпечує інтенсивний вплив на формування в учнів з особливими освітніми потребами ключових компетентностей, передусім – вільного володіння державною мовою, культурної, соціальної та громадянської компетентностей.

На базі театру щороку проводиться Міжнародний інтеграційний фестиваль життєтворчості «Шлях до успіху», який передбачає створення рівних умов для соціальної інтеграції та реалізації творчих здібностей дітей з особливостями психофізичного розвитку незалежно від індивідуальних можливостей здоров'я. В рамках фестивалю мистецтво виступає дієвим каталізатором особистісного та соціального розвитку дитини з особливими потребами, розкриття її потенціалу, компенсації наявних обмежень життєдіяльності.

Особливе значення для набуття учнями компетентісної готовності до активної освітньо-культурної практики в умовах сучасного суспільства має система учнівського самоврядування – наступний компонент компетентісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору санаторної школи. Про виключну роль цього компонента свідчить той факт, що визначенню нормативних засад створення та функціонування учнівського самоврядування присвячено окрему – двадцять восьму статтю нового Закону «Про повну загальну середню освіту», де зазначається, що метою учнівського самоврядування є розвиток громадянських, управлінських і соціальних компетентностей учнів [5].

З метою посилення національно-патріотичної спрямованості виховного процесу в санаторній школі спроектовано і впроваджено структуру учнівського самоврядування за моделлю козацької держави. Інноваційний досвід закладу свідчить про те, що організація шкільного самоврядування є ефективним способом формування в учнів таких життєво важливих якостей компетентного громадянина, як відповідальність за доручену справу, принциповість (здатність конструктивно критикувати і належним чином сприймати критику), готовність знаходити правильні рішення та долати труднощі, вміння вносити та впроваджувати пропозиції.

Система соціально значущої діяльності школярів (наступний компонент компетентісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору) має пріоритетне значення для формування у дітей з особливими освітніми потребами ключових компетентностей, оскільки компетентісний підхід передбачає не тільки ініціативну участь у виконанні завдань шкільної громади, а й максимальне залучення учнів до розв'язання реальних життєвих, суспільно важливих проблем. Система соціально значущої діяльності передбачає реалізацію її основних різновидів: творчої, управлінської, волонтерської, виробничої, дослідницької та фізкультурно-спортивної діяльності, взаємодоповнення яких сприяє розвитку в учнів соціального інтелекту, емоційної саморегуляції, комунікативної толерантності, соціальної та громадянської відповідальності, мотивації досягнення успіху, готовності до соціальної мобільності та самоменеджменту, здатності конструктивно розв'язувати конфлікти, працювати у різних групах, застосовувати адекватні стратегії інтеракції, виконувати нові соціальні ролі та стутуси. Ці складові потенціалу особистості в повній мірі відповідають закладеним у Концепції Нової

української школи стратегічним пріоритетам щодо розвитку в учнів соціальної та громадянської компетентності – основи для конструктивної участі у суспільному житті, в сім'ї, на роботі [1].

На основі аналізу інваріантних компонентів компетентісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору санаторної школи Хортицької національної академії можна зробити висновок, що забезпечення компетентісного потенціалу освітньої-культурної практики учнівської молоді в контексті імплементації нового Закону України «Про повну загальну середню освіту» можливе за умови інноваційного розвитку закладу як відкритої системи, що враховує незворотні тенденції розвитку національної освіти в динамічному, глобалізованому, інформатизованому, комунікативно насиченому світі. Призначенням такої відкритої системи є синергетичне поєднання освітніх і корекційно-реабілітаційних впливів, які забезпечують актуалізацію компенсаторних чинників життєдіяльності особистості, відновлення її психофізичного потенціалу, необхідного для активної участі у суспільному житті та освітньо-культурній практиці. Успішність такої розбудови життєвої траєкторії дітей з обмеженими можливостями здоров'я суттєво залежить від функціональної здатності відкритої освітньо-реабілітаційної системи залучити кожного вихованця до участі у самоврядуванні та освітньо-культурній практиці, забезпечити становлення молодшої людини як громадянина України на засадах національно-патриотичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. 34 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016.html> (дата звернення: 14.10.2019).
2. Нечипоренко В. В. Моделювання та практичне забезпечення освітньої системи на засадах життєтворчої парадигми. *Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для ХХІ століття*: ювілейний науково-методичний збірник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко та ін. Запоріжжя: КЗ «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр» ЗОР, 2013. С. 307–321.
3. Нечипоренко В. В. Система інклюзивного навчання дітей з психофізичними порушеннями в умовах санаторної школи-інтернату. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Випуск 32. Частина 2. С. 17–27.
4. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія. Запоріжжя: КЗ «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр» ЗОР, 2013. 512 с.
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України (документ 463-IX, чинний, поточна редакція від 16.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 21.03.2020).

Грядун Катерина Сергіївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – Клопота О. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку освіти усе більшої актуальності набуває проблема формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку. Реформування освітнього середовища потребує створення особливих умов навчання і виховання кожної дитини незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Метою початкової освіти стає всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [3].

Соціальна компетентність являє собою здатність досягати особистих цілей у соціальній взаємодії, а також знаходити підтримку інших людей у всіх ситуаціях [2].

Державний стандарт початкової загальної освіти визначає, що соціальна компетентність передбачає: спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку; критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України; виявлення поваги та толерантності до інших, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального й фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності [3].

Рівень соціальної компетентності зумовлений сформованістю вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; вірно визначати особистісні риси та емоційний стан інших; обирати адекватні способи спілкування та реалізовувати їх у процесі взаємодії.

У свою чергу, інклюзивна освіта передбачає створення належних умов для реалізації права на освіту дітьми з особливими потребами поруч і разом із однолітками, забезпечення демократизації та гуманізації їхнього соціально-виховного середовища.

Перевагами інклюзивної освіти можна вважати: більш високий рівень соціальної взаємодії з однолітками (порівняно з дітьми, які навчаються в спеціальних інтернатних закладах); покращення соціальної компетентності й комунікативних навичок; вища академічна успішність (за рахунок більш насичених навчальних програм); соціальне прийняття дитини; дружні зв'язки з ровесниками.

В умовах сучасного суспільства, молодший школяр має володіти знаннями про позитивні та негативні впливи на людину; правилами поведінки у суспільному просторі; вміти розрізняти соціальні та асоціальні приклади поведінки тощо.

Компетентнісний підхід активно впроваджується в інклюзивному освітньому просторі. Це проявляється у розробці інноваційних методик та технологій навчання учнів з особливими освітніми потребами, в оновленні підходів до фахової підготовки майбутніх фахівців з точки зору не лише накопичення ними знань, умінь та навичок, а передусім – набуття ними відповідних компетентностей; гуманізації взаємин між усіма учасниками інклюзивного процесу.

Н. Ашиток зазначає, що «компетентнісний підхід, завдяки своїй різноплановості, системності та комплексності, дозволяє значною мірою підвищити результативність навчально-виховного процесу, наповнюючи його гуманістичним змістом, адже саме за таких умов діти з особливими освітніми потребами мають можливість не лише засвоювати певні знання, оволодівати уміннями та навичками, а й найважливіше, вчитися застосовувати їх у повсякденній практичній діяльності» [1, с. 13].

Отже, процес формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах інклюзивної освіти має передбачати таку організацію освітнього процесу, яка спрямована на забезпечення всебічного розвитку і виховання соціально компетентної особистості, готової до конструктивної взаємодії і соціально значимої діяльності, що надалі сприятиме набуттю учнями досвіду успішного соціальної взаємодії як в навчальній діяльності, так і в суспільному житті.

Передумовами формування соціальної компетентності молодших школярів виступають: комплексна й цілеспрямована педагогічна діяльність, використання різноманітних прийомів та методів, забезпечення сприятливих умов для реалізації інклюзивного навчання з урахуванням впливу соціокультурного середовища учнів.

Для забезпечення ефективності процесу формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах інклюзивної освіти варто визначити технології, організаційні форми та методи соціально-педагогічної діяльності, а також шляхи і напрямки оновлення змісту навчальних дисциплін та

виховної роботи, у відповідності з необхідністю формування основних компетенцій молодших школярів, що входять до складу соціальної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашиток Н. І. Компетентнісний підхід до навчального процесу у сфері інклюзивної освіти. *Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Випуск 31. С. 10–14.
2. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7–8. С. 34–36.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти (новий). Серпень. 2017. URL: <http://Edera.ua> (дата звернення: 24.03.2020).
4. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для XXI століття. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : наук.-метод. зб. [ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівн. авторськ. кол-ву і наук. ред.) та ін.]. Київ : Контекст, 2000. С. 58–72.
5. Нечипоренко В. В., Єрмаков І. Г., Позднякова О. Л., Гордієнко Н. М. Життєтворчий потенціал соціальної і життєвої практики : науково-методичний посібник. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. 472 с.
6. Сохань Л., Єрмаков І. Життєва компетентність у технології життєздійснення. *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство* : науково-методичний збірник. Київ, 2000. С. 82–86.

Закревська Анжела Валеріївна,
студентка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – Кузьмін В. В.,
доцент кафедри соціальної роботи та психології,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сьогодні соціальна робота як професія існує майже у 144 країнах світу. Професійна діяльність соціального працівника у роботі з клієнтом підпорядковується індивідуальним закономірностям, найхарактернішими із яких є: усвідомлення необхідності організації діяльності не за наказом, а за внутрішнім бажанням і мотивом; уміння брати на себе відповідальність при виявленні й вирішенні важливих професійних проблем; гуманна поведінка. Фахівець соціальної сфери виконує свої ролі, працюючи в соціальних службах установ, підприємств і організацій різних відомств, в освітніх, медичних установах, мікрорайонах або зонах соціального обслуговування, а також займаючись приватною практикою.

Серед професійно важливих особистісних якостей соціального працівника науковці виділяють психологічні характеристики, що являються елементом здатності до даного виду діяльності, на створення ефекту особистісної харизми. Особливої уваги заслуговує така властивість, як спрямованість особистості на іншу людину. Головним внутрішнім стимулом праці в соціальній сфері є альтруїстична мотивація – бажання фахівців із соціальної роботи приносити користь своїм клієнтам і суспільству. Також до значущих внутрішніх стимулів відносять можливість постійного прояву самостійності, ініціативи і творчості в роботі. До зовнішніх стимулів належить суспільне визнання важливості професії соціального працівника, усвідомлення необхідності її здійснення для підвищення соціального здоров'я і благополуччя громадян, прояв поваги з боку оточення.

Розвиток соціальної роботи в нашій країні базується на поєднанні напрацьованого світового досвіду з підвищеною увагою до формування професійної компетентності соціального працівника. Для розв'язання цього завдання нам необхідно зрозуміти, яка ж структура професійної компетентності

спеціаліста соціальної сфери. Професійна компетентність соціального працівника, з погляду американських вчених, характеризується поєднанням кількох видів компетенції: наукової, інструментальної, інтегративної, адаптативної та комунікативної. Прихильники теоретичної підготовки, на базі якої відточуються практичні навички під час діяльності в реальних умовах, виокремлюють такі групи умінь і навичок: комунікативні, інструментальні, аналітичні (науковці Великобританії). В цілому, компетентність є інтегральним поняттям, у якому можна виділити кілька рівнів: компетентність – як здатність до інтеграції знань та навичок і їх використання в умовах вимог зовнішнього середовища, що швидко змінюється; концептуальна компетентність; компетентність в емоційній сфері, у сфері сприйняття; компетентність в окремих сферах діяльності.

Структура професійної компетентності соціального працівника тощо складається з певних видів компетенцій: функціональної (професійні та спеціальні педагогічні знання й уміння, способи діяльності), правової (знання основних положень державних нормативно-правових актів, що регулюють функціонування соціальної сфери в Україні), соціальної (відповідальність за результати своєї праці, прагнення до суверенізації), комунікативної (вміння узгоджувати свої дії, обирати оптимальний стиль спілкування без повчальних дій в різних ситуаціях). Отже, професіоналізм майбутнього соціального працівника базується на компетенціях, що засновуються на знаннях, уміннях і навичках в гуманістично-змістовному освітньому процесі, всі вищезазначені компетенції мають формуватися у студентів протягом усього навчання у закладі вищої освіти. Компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також уміннями, необхідними для їх застосування. Соціальний працівник, який не одержав спеціальних і наукових знань щодо роботи з тією чи іншою категорією населення, не може розпочинати професійну діяльність. Тобто вже у вищих педагогічних закладах має здійснюватися радикальна трансформація в галузі підготовки кадрів для роботи у соціальній сфері, а також слід терміново запобігти явищам, коли працюють випадкові особи без професійної підготовки.

Варто підкреслити, що в сучасних умовах педагогічні заклади мають значну автономність. Вони мають право самостійно складати навчальні плани та програми, відкривати нові спеціальності та спеціалізації, визначати більш ефективні форми роботи: тематичні семінари, спецкурси, факультативи. Програми підготовки майбутніх соціальних працівників містять практичний компонент, до якого входить: ознайомлення студентів із прийомами й методами роботи та безпосереднє залучення їх до практичної діяльності під керівництвом досвідчених педагогів-наставників, викладачів-консультантів. Навчальний процес передбачає урахування закономірностей формування професійної свідомості; визначення чинників, що сприяють чи перешкоджають перенесенню знань з академічного середовища у практичне; механізми вироблення умінь і навичок, методи навчання, керівництва та оцінки результатів практичної діяльності, характер стосунків між студентом та педагогом-наставником, об'єктивні умови проходження практики.

Практична підготовка майбутніх соціальних працівників здійснюється з урахуванням принципів тісного взаємозв'язку між теоретичним навчанням і практичною підготовкою, науково-творчого характеру практичної підготовки, послідовності, наступності, динамічності, поліфункціональності, перспективності, свободи вибору, співробітництва. Компоненти практичної підготовки є дуже важливими в професійному становленні соціального працівника, саме в ній здійснюється ідентифікація із професійною діяльністю соціального працівника.

Практика проводиться в адекватних умовах самостійної соціальної діяльності. Робота студентів у період практики характеризується тим же різноманіттям функцій, що і робота соціального працівника в майбутньому. Обов'язки студента – своєчасно виконувати власну роботу відповідно до визначених завдань та дій, консультуючись з методистом з навчання. Методист з бази практики керує студентами й оцінює їх роботу під час практики. До обов'язків методиста входить підтримка студентів протягом навчальної практики, допомога у веденні записів і письмової документації з практики, проведення спостережень, зустрічей, зборів зі студентами й персоналом бази практики.

Таким чином, практика наділена великими можливостями для формування внутрішньої установки на здійснення успішної професійної діяльності. Під час її здійснення інтенсифікується процес професійного становлення соціального працівника, його самоосвіти і самовиховання, відбувається

перевірка ступеня професійної готовності й придатності до фахової діяльності, рівня соціальної спрямованості, оскільки об'єкт, на який спрямована діяльність, постійно змінюється. В свою чергу, стратегія виховної дії щодо розвитку особистості студента в умовах практики будується із «основного соціокультурного постулату сучасності».

Стиль поведінки, професійна компетентність фахівця із соціальної роботи обумовлені сукупністю його професійних знань, умінь, навичок; комплексом психологічних особливостей та професійно важливих якостей і здібностей. Здатність досягати найвищих успіхів у професійній діяльності багато в чому залежить від самооцінних здібностей (самоконтроль, самовдосконалення, самоосвіта). Фахівець повинен бути психологічно готовим до діяльності в соціальній сфері, мати сформоване професійне мислення, вміти самостійно аналізувати конкретну ситуацію, оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані рішення, які часто пов'язані з життям людини. Таким чином, завдання фахівця із соціальної роботи полягає у тому, щоб допомогти клієнтові знайти себе, знайти своє місце в динамічно мінливому світі, зорієнтуватися в нових соціальних відносинах, і спілкування є важливим інструментом у цьому процесі. Фахівець із соціальної роботи повинен мати навички саморегуляції, самоорганізації (уміти опановувати свої думки, почуття, поведінку, проводити самоспостереження), що є основою самовдосконалення й професійного зростання.

Професійний успіх соціального працівника визначається результативністю його діяльності, а результат залежить від професійних можливостей фахівця. Також компетентність є важливою умовою успіху діяльності соціального працівника та показником його можливостей. Поняття «компетентність соціального працівника» складається з наявних у майбутнього фахівця соціальної сфери професійних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, вміння застосовувати здобуті знання та навички на практиці. Рівень компетентності соціального працівника визначається ступенем сформованості всіх цих елементів, у їх вдалому поєднанні.

Зінченко Катерина Русланівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Павленко А. І.,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОФІЛАКТИКА ВИСОКОГО РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ І СТРАХУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Всесторонній розвиток і виховання молодого покоління є важливим завданням розвитку нового гуманно-демократичного суспільства у незалежній Україні. Вирішення такого завдання реалізується через формування духовно й фізично здорової людини, оскільки в умовах нестабільного розвитку з його кризовими соціально-економічними викликами, випадками насилля у суспільстві, а також невпевненістю в завтрашньому дні все частіше дитина може зустрічатися з переживаннями негативної модальності і, зокрема, високою тривожністю, що негативно впливає на становлення особистості.

При розгляді науковцями проблеми попередження тривожності і страху у молодших школярів основна їх увага зосереджувалась на вивченні таких чинників, як соціальна ситуація розвитку дитини, особливості сімейних стосунків та взаємодія вчителів і педагогів з дітьми в процесі виконання різних видів діяльності (Б. Ананьєв, І. Андреева, Г. Бурменська, О. Галієва, К. Бютнер, Н. Ігнат'єва, А. Дусавицький, І. Дубровіна, В. Каган, А. Лідерс, О. Новікова, Р. Овчарова, А. Прихожан, А. Співаківська, Т. Титаренко та інші).

Шкільні роки є основним етапом у соціалізації дитини, за якого найактивніше формується її особистість, відбувається психічний розвиток, який в свою чергу може супроводжуватися тривогою та тривожністю.

Сучасний тлумачний психологічний словник визначає поняття «тривога» як емоційний стан людини, що виникає за умови виникнення ситуації невизначеної небезпеки та знаходить прояв в очікуванні неблагополучного розвитку подій. Тривога зазвичай пов'язана з очікуванням невдач саме у соціальній взаємодії і часто виникає за умови неусвідомленості джерела небезпеки [6, с. 550].

Якщо говорити про тривожність молодшого школяра, то це індивідуальна психологічна особливість дитини, яка в першу чергу обумовлена підвищеною схильністю суб'єктивно відчувати занепокоєння у різноманітних ситуаціях шкільного життя, в тому числі і таких, які здавалось би до цього не повинні привертати.

У психології тривожність фактично ототожнюється із готовністю до страху – станом доцільного підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторного напруження людини в ситуації можливої небезпеки, який зумовлює відповідну реакцію на страх. При цьому тривожність генетично пов'язується з переживанням тривоги і визначається як індивідуальна схильність до переживання тривоги з низьким порогом виникнення та суб'єктивний прояв неблагополуччя особистості [6, с. 551]. Теоретичний аналіз самого поняття тривожності залишається у фокусі уваги науковців й дістав подальшого розвитку у працях О. Галієвої [1].

За умови виникнення проблемних ситуацій перебігу шкільної соціалізації дитина свідомо чи не усвідомлено пристосовується до оточуючого її фізичного і соціального середовища, яке задовольняє її чи породжує у неї тривогу. У цілому тривога забезпечує людині достатню підготовку до дій у новій чи кризовій ситуації і є необхідною емоцією для розвитку особистості дитини [5]. Але постійне або часте переживання таких емоцій може зумовити формування стану «тривожності», що характеризується підвищеною схильністю дитини до переживань, побоювань та неспокою. Поняття тривожності слід диференціювати від поняття тривоги [2, с. 32].

Більшість страхів людини може породжувати насамперед надмірна тривожність. Такі симптоми, як відчуття тривоги, утруднене дихання, пришвидшене серцебиття, тремтіння, пітливість, слабкість, дереалізація та дезорієнтація є фактично початковим етапом виникнення страху.

Переживання тривоги, неспокою і страху – це все прояви нашої психічної активності. Вочевидь людині, а тим більше дитині, притаманно чогось боятись. Страхі можуть бути корисними для адаптації людини в небезпечних ситуаціях, оскільки вони дозволяють «вмикати» механізми захисту і гарантують виживання. Оскільки під загрозу ставиться внутрішній спокій та безпека, а емоція страху є досить реальною в нашому сьогоденні, ми не можемо сприймати це спокійно.

Таким чином, можна дійти до висновку, що дитячі страхи в тій чи іншій мірі обумовлені віковими особливостями і мають тимчасовий характер. Страх відіграє важливе значення в житті кожної дитини. Він має як позитивний, так і негативний вплив на особистість. Страх може як вберегти дитину від добре необдуманих і часто ризикованих вчинків, так і нашкодити їхньому психологічному розвитку, оскільки якраз страхи перешкоджають розвитку особистості дитини, сковують їхню творчу енергію, викликають почуття невпевненості в собі і формують відчуття підвищеної тривожності. Саме тривожність, як визначають психологи, лежить в основі багатьох труднощів дітей та учнів, в тому числі й багатьох порушень їх розвитку. Однак, страхи також неминуче супроводжують розвиток дитини.

Тривожність людини пов'язана з очікуванням соціальних та індивідуальних наслідків її успіху чи невдачі. Для молодших школярів це, перш за все, успіхи та невдачі в їх провідній діяльності – учінні, яка включає міжособистісні стосунки з учителем, однокласниками, батьками, а також їх власні переживання з приводу рівня досягнень, самооцінки, задоволеності основних потреб, які саме в цьому віці тісно пов'язані і переважно визначаються успішністю взаємодії з названими вище суб'єкт-об'єктами міжособистісними стосунками і успішністю виконання діяльності [5].

Тому треба вважати в профілактиці тривожності і страху виправданим системний підхід за методикою та класифікацією А. Прихожан, яка розглядає шкільну, міжособистісну та самооцінну тривожність дітей молодшого шкільного віку як «...складові їх особистісної тривожності в системах «дитина – діяльність», «дитина – дорослий», «дитина – дитина» та «рефлексії власного Я» відповідно [4]. А отже організація профілактики високого рівня тривожності і страху у молодших школярів у процесі соціально-педагогічної роботи повинна бути зорієнтованою як на врахування соціально-психологічних

особливостей міжособистісних стосунків [3], так і соціалізацію й досвід успішної діяльності учнів, попередження дидактогенії і ятрогенії з боку окремих педагогів, що і охоплюють перелічені системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галієва О. М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». *Психологія та соціальна робота*. Т. 24. Вип. 1 (49). 2019. С. 32–48.
2. Галієва О. М. Теоретичний аналіз поняття «тривожність». *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 6. С. 107–110.
3. Нечипоренко В. В. Социально-психологические особенности межличностных отношений учеников младших классов общеобразовательной санаторной школы. Психологические основы развития личности : монография / под. общ. ред. В. И. Бочелюка, под ред. М. А. Дергач. Запорожье : Просвіта, 2018. Т. 4. С. 152–170.
4. Прихожан А. М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 192 с.
5. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця : КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.
6. Шагар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

Казанніков Олександр Володимирович,
магістрант 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Позднякова-Кирбят'єва Е. Г.,**
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

В умовах значних соціально-економічних змін суттєвого значення набувають технології управління людськими ресурсами. Особливо актуальним постає використання потенціалу лідерського впливу у конкурентній боротьбі. Формування лідерських якостей підлітків є необхідною умовою успішної соціалізації підростаючого покоління. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки зазначається, що «зміст і організація національної освіти недостатньо переорієнтовані на особистість дитини, на формування в дітей і молоді життєво важливих компетентностей, активної їх соціалізації». У структурі життєвих та кар'єрних навичок лідерство та відповідальність виступають якостями, які знадобляться молоді, щоб бути успішними в житті.

Питання формування лідерських якостей особистості є актуальним у розробках українських науковців Н. Мараховської, Н. Семченко, В. Ягоднікової, Д. Алфімової, А. Куриці, які досліджували проблеми формування лідерських якостей здобувачів освіти, студентів, педагогів. Д. Алфімов, М. Приходько, Я. Глінчевська, І. Єрмаков, В. Нечипоренко у своїх напрацюваннях наголошують на підготовку здобувачів освіти до реального суспільного життя і розвитку у них лідерських якостей саме через вплив учнівського самоврядування та їх активну життєву практику.

Завдання кожного навчального закладу постає у подоланні обмеженості соціального простору розвитку у створенні відкритої, громадсько-активної освітньої системи, що базується на засадах партнерства, яка формує суспільно активну особистість. Формування складових лідерства підліткового віку відбувається в умовах зміни мотивації основних видів діяльності: учіння, спілкування і праці, пізнавального розвитку й активного становлення особистості у процесі діяльності та в ході неформальної міжособистісної взаємодії. Сучасні практики зазначають, що успішне формування цих якостей можливе за умови їх залучення до соціальної практики, як елементу суспільно значущої діяльності. Активне здійснення такої діяльності сприяє задоволенню потреби підлітків в комунікації із

однолітками та дорослими, визнанню їхньої самостійності, самоствердженню і самоповазі, згідно із обраним ідеалом.

У словнику термінів «лідерство» визначено як: 1) керівне положення окремої особистості, соціальної групи, клану, партії, держави; 2) процеси внутрішньої самоорганізації та самоуправління групи, обумовлені індивідуальною ініціативою їхніх членів; 3) процес, за допомогою якого одна людина здійснює вплив на іншу чи на групу людей; 4) система міжособистісних відносин в організації між колективом та лідером, особистісний вплив якого дозволяє йому відігравати головну роль в ситуаціях, які стосуються інтересів та характеру діяльності всього колективу [3; с. 22].

Вчена В. Ягоднікова, тлумачить, що лідер – «член групи, за яким вона визнає перевагу в статусі та надає право приймати рішення у важливих для неї ситуаціях»; «індивід, здатний виконувати основну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємин у групі»; «людина, яка завдяки своїм особистісним якостям впливає на членів соціальної групи» [5; с. 37].

Зарубіжні дослідники також приділяли значну увагу вивченню понять лідер та лідерство. За визначенням американських дослідників Дж. Г. Бойетт, Дж. Т. Бойетт «лідер» – це людина, яка береться за справу сама або розподіляє завдання між членами групи так, щоб кожен зміг виявити ініціативу, побачити конкретну мету, шляхи її досягнення та мати продуктивний результат. Науковець Б. Басс визначає лідерство, як взаємодію між двома або більше членами групи, яка часто включає формування чи переформування ситуацій, сприйняття членів групи та їх очікувань. Лідерство з'являється, коли один член групи видозмінює мотивацію або компетенції інших членів групи [6, с. 704].

Синтезуючи поняття «лідер», «лідерство» з терміном «якість», Д. Алфімов пропонує таке визначення: лідерські якості особистості – це узагальнені властивості лідера створювати нове бачення розв'язання проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення групою або організацією цілей [1, с. 50].

Таким чином, формування лідерських якостей учнів нашого сьогодення можливо за умови підвищення рівня їх соціальної компетентності та наявності досвіду лідерської поведінки, що можливо через залучення їх до активної соціальної практики.

Поняття «соціальна практика» у педагогічну науку прийшло із соціологічної науки. Науковець Г. Нікітіна здійснила аналіз соціальної практики як педагогічного поняття та надає характеристики його складових [3; с. 33–35]: ситуація – сукупність обставин, що обумовлюють соціальні відносини; діяльність – форма соціальної активності; процес – послідовність дій, що мають перетворюючий соціальний характер; функція – вид діяльності, що сприяє формуванню позитивного соціального досвіду, спрямованого на розвиток соціальної компетентності та реальної соціальної дії.

За І. Єрмаковим, соціальна практика – це, по-перше, освітня технологія, що забезпечує розвиток життєвої компетентності здобувачів освіти; по-друге, це технологія активної соціальної дії, яка забезпечує самостійне розв'язання учнями конкретних соціальних проблем [2].

На думку науковця В. Нечипоренко ефективність впровадження соціальної практики, як різновиду діяльності, характеризується наявністю системи соціальної практики здобувачів освіти, яка передбачає їх залучення до виконання компетентісно зорієнтованих завдань, самостійну реалізацію соціальних проектів [4; с. 53].

Зауважимо, що одним з основних етапів формування лідерських якостей учнівської молоді є розвиток проєктивних, конструктивних, організаторських, комунікативних здібностей; стимулювання практичного застосування здобутих компетенцій у різних видах соціально значущої діяльності.

Аналіз вищезазначеного дозволяє зробити висновок про ефективність вирішення поставлених завдань щодо формування лідерських якостей засобами соціальної практики, адже, за умов дотримання технології організації соціальної практики, можливо задовольнити вимоги розвитку позитивного лідерства.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, визначено що основними завданнями соціальної практики є створення умов для інтенсивного засвоєння підлітками нового соціального та освітнього простору; формування соціальної компетентності шляхом залучення їх до суспільно корисної діяльності; накопичення практичних умінь комунікативної культури в процесі здійснення різноманітних соціальних взаємодій; набуття досвіду формування індивідуальної моделі поведінки, адекватної певній

соціальної ситуації; сприяння у вирішенні соціальних проблем; розвиток життєтворчого потенціалу підлітків, здатності до соціальної творчості; формування та розвиток здатностей до самоорганізації, самоуправління та саморегуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д. В. Виховання лідерських якостей школярів у сучасній загальноосвітній школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2010. Вип. 4 (39). С. 3–14.
2. Єрмаков І. Г. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : практико-зорієнтований збірник. Київ : Департамент, 2003. 360 с.
3. Никитина Г. В. Социальная практика как педагогическое понятие *Актуальные задачи педагогики* : материалы междунар. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). Чита : Издательство Молодой ученый, 2011. С. 33–35.
4. Нечипоренко В. В., Єрмаков І. Г., Позднякова О. Л., Гордієнко Н. М. Життєтворчий потенціал соціальної і життєвої практики : науково-методичний посібник. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. 472 с.
5. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно-орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2005. 190 с.
6. Bass B., Bass R. The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications. New York : Simon and Schuster, 2009. 1465 p.

Кісельов В'ячеслав Миколайович,
магістрант 2 курсу спеціальності Соціальна робота
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Козарик О. С.**
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МАТЕРЯМИ, ЩО МАЮТЬ НАМІР ВІДМОВИТИСЯ ВІД НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Україна займає в Європі одну з перших позицій по кількості покинутих дітей. Щорічно в українських пологових будинках більш ніж 600 новонароджених малят поповнюють дім для дітей-сиріт.

Метою роботи соціального працівника є сприяння зміцненню інституту сім'ї, шляхом формування засад відповідального батьківства. Тобто, формування у жінок відчуття відповідальності за свою новонароджену дитину, налагодження відносин з сім'єю та задоволення необхідних потреб для повноцінного життя дитини. Адже сім'я – являє собою особливе соціально організоване об'єднання людей, сімейний союз, який створюється для спільного проживання, народження та виховання дітей.

Нами виокремлені наступні напрямки роботи соціального працівника з жінками, які мають намір відмовитися від своєї новонародженої дитини:

- виявлення причини відмови батьків (або одного з них) від дитини та вжиток заходів для її можливого усунення. Соціальний працівник у цій галузі проводить бесіду з жінкою, де дізнається про головну причину відмови від дитини, після чого застосовує певні дії для того, щоб дитина залишилася з мамою. Паралельно, спеціаліст може працювати і з деякими членами сім'ї, які негативно впливають на рішення жінки;
- для здійснення соціально-педагогічної роботи з профілактики відмов від немовлят у пологовому будинку, необхідно постійно співпрацювати з персоналом жіночих консультацій, пологових

будинків, центрів планування сім'ї та наближеної до майбутньої матері людьми, з метою повернення її в сімейне оточення. Саме працівники пологових будинків першими дізнаються про намір жінки відмовитися від новонародженої дитини, спеціалісти центрів планування сім'ї та центри матері та дитини, жіночі консультації, надають необхідну інформацію жінці, яка планує народити дитину. Вони також інформують про проблеми, основні питання, які виникають у жінок в період вагітності. Об'єднуючись однією метою, сприяння тому, щоб дитина зростала в сім'ї з рідними батьками дає більше можливостей зменшити кількість відмов від новонароджених дітей;

– надання комплексу соціальних послуг, спрямованих на забезпечення сімейних стосунків між дитиною і матір'ю, на реінтеграцію дитини в сімейне оточення. До них можна віднести надання пошук спеціалістів з надання юридичних послуг, сприяння пошуку притулку, де жінка разом з дитиною може перебувати деякий час, надання соціальної допомоги у вигляді коштів, одягу, харчів;

– здійснення соціального супроводу жінок, які замислюються над відмовою від новонародженої дитини. Соціальний супровід – це комплекс заходів, спрямованих на вихід сім'ї або особи зі складної життєвої ситуації, складних життєвих обставин, наслідки яких вони не в змозі самотійно подолати за допомогою наявних засобів та можливостей; створення умов для самотійного подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу сім'ї або особи, яка опинилася в складних життєвих обставинах [3].

Етапи соціального супроводу:

1) Налагодження контакту з жінкою (клієнтом).

2) Її мотивація до співпраці.

3) За умови позитивного рішення, необхідно оцінити потреби та становище клієнта, дослідити родинну картину, наявність близьких та родичів.

4) Надання комплексних соціальних послуг, завдяки побудові плану роботи на здійснення позитивних змін.

5) Підведення підсумків та аналіз проведеної роботи, з урахуванням усіх недоліків та непередбачуваних ситуацій.

6) Обов'язковою є психологічна підтримка матері та батька, які втратили дитину при народженні, або дитина яких народилася із певними вадами розвитку. Психолог та соціальний працівник проводять бесіду з такими родинами, інформуючи їх про особливості вади з якою народилася їх дитина та надають певні рекомендації, щодо виховання такої дитини. Якщо жінка втратила дитину, то спеціалісти надають психологічну підтримку, намагаючись встановити контакт з жінкою та допомогти їй.

У подоланні окресленої нами проблеми, важливим є вибір форм соціально-педагогічної роботи. На практиці спеціалісти використовують значну їх кількість, проте всі вони мають специфічні ознаки: функціональність (пріоритетність для певного напрямку соціально педагогічної діяльності); структурність (відповідність спеціальним вимогам до підготовки та проведення окремих видів роботи); інтегрованість (результати одержані при використанні одних форм, сприяють впровадженню інших) [5, с. 24–26].

Форми роботи можна кваліфікувати в залежності від кількості учасників: масові, групові, індивідуальні. Згідно з проблемою нашого дослідження до масових форм роботи належать: конференції на яких виступають спеціалісти центру та зазначають про сутність проблеми відмови жінок від своїх новонароджених дітей. Акції, які беруть за мету профілактику, тобто сформувати відповідальне батьківство (розповсюдження листівок, плакатів на яких зазначається проблема відмови матері від новонародженої дитини з метою зменшення кількості незапланованої вагітності та ін.). Концерти, присвячені проблемі соціального сирітства в країні, безпритульності, тобто тим наслідкам, які веде за собою безвідповідальне батьківство. Родинні заходи, які проводяться на рівні школи для згуртування сім'ї («Тато, мама і я – спортивна сім'я», «Моє родовідне дерево», «Дитина-та закон»), де провідні спеціалісти розповідають про права, обов'язки та їх виконання громадянами України.

Групові форми соціально-педагогічної роботи є наступними після масових, до них належать: лекції, семінари на яких спеціалісти звітують про роботу, яка ведеться з даною категорією населення, відео лекторії, де переглядаються фільми, ролики, презентації, тренінгові заняття з сім'ями на яких

клієнти мають здатність визначитися відносно своєї позиції, поглядів, вирішити деякі особистісні проблеми тощо.

Індивідуальна форма соціально-педагогічної роботи, розрахована на одного клієнта, це безпосередньо бесіди, консультації, які проходить індивідуально з кожним клієнтом. Спеціаліст призначає курс консультацій, які відвідує жінка, яка відмовилася або має намір відмовитися від своєї новонародженої дитини. Спеціаліст, в свою чергу, діагностує її, за необхідності бере її під соціальний супровід, де жінці надається мультидисциплінарна допомога різних фахівців: лікарів, психологів, юристів, соціальних працівників.

Отже, головною умовою успіху для досягнення поставленої цілі є налагодження міжособистісного контакту з жінкою-відмовницею. Соціально-педагогічні форми роботи соціального працівника, направлені на профілактику відмов матерів від новонароджених дітей, дуже різноманітні. Усі вони пов'язані та доповнюють одне одного і є ефективними лише за умови комплексного їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацилева О., Астахов В., Пузь І. Особливості психологічного супроводу вагітних жінок, які мешкають у зоні конфлікту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Секція: військово-спеціальні науки*. 2018, № 1(38). С. 14–19.
2. Лялюк Г. М. Соціальне сирітство як суспільне аномальне явище. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 5–6 квітня 2019. Київ, 2019. С. 12–15.
3. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах: Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 09.07.2014 № з0471-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0471-08>.
4. Проскурняк О. П., Андрійчук Ю. Г. Психологічна готовність до материнства як аспект рольової самореалізації жінки: збірник наукових праць. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія «Педагогічні науки»: збірник наукових праць*. 2016. Вип.5. С. 374–386.
5. Тимошенко Н. Є. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організаційно-технологічного забезпечення соціально-педагогічної роботи. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: збірник наукових праць*. 2017. №1–2. С. 21–30.

Козарик Олександра Степанівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасні вимоги до фахової підготовки висококваліфікованих фахівців з соціальної роботи передбачають не тільки глибоке засвоєння системи професійних знань, умінь і способів організації діяльності, спрямованої на соціалізацію особистості на рівні її віку, але і розвиток здатності майбутніх фахівців здійснювати цей процес на високому науковому рівні.

У зв'язку з цим навчальний процес у вищому навчальному закладі мусить передбачати активну наукову діяльність студентів, розвиток їх наукової творчості.

За період навчання студентам необхідно дати глибокі знання з наукового підходу до розв'язання соціальних проблем.

Наукова складова професійної діяльності фахівця з соціальної роботи передбачає:

– ознайомлення студентів з основними вимогами до теоретичних знань і практичної організації та проведення дослідницької роботи соціального спрямування;

- формування у студентів розуміння цінності наукової діяльності, специфіки, методології організації наукових досліджень;
- орієнтування студентів на усвідомлення необхідності використання методично доцільних методів аналізу, узагальнення, інтерпретації результатів дослідження;
- розвиток у майбутніх фахівців відповідальності щодо вибору діагностичного інструментарію, який визнаний у наукових джерелах як надійні, валідні методи реалізації мети дослідження;
- формування готовності до практичного застосування набутих теретико-практичних знань і умінь для вирішення актуальних соціальних проблем;
- розвиток здатностей до публічного захисту результатів наукового дослідження як показника високого рівня професійної підготовки.
- розвиток здатності вибудовувати послідовність викладу дослідницького матеріалу з глибоким аргументуванням об'єктивності аналізу даних, узагальненням результатів дослідження, обґрунтованості висновків і практичних рекомендацій.

Цю роботу, на моє глибоке переконання і 45-річний досвід проведення цієї частини фахової підготовки студентів, треба починаючи з другого семестру першого курсу. Для результативної підготовки студентів до захисту бакалаврських, магістерських робіт наукового спрямування мусить бути тривала ретельна підготовка:

- 1) висока змотивованість майбутніх фахівців цінності цієї роботи для результативної практичної фахової діяльності, формування високого авторитету як спеціаліста і вдячності йому людей, з якими він працював;
- 2) організація виконання наукових робіт від найпростішого змісту і складності до дійсно наукової роботи під кінець навчання ц формі бакалаврської чи магістерської роботи;
- 3) напрацювання досвіду виступати перед іншими студентами і викладачами;
- 4) забезпечення впевненого, логічно послідовного, науково-обґрунтованого з презентацією основних складових підсумкової науково-фахової роботи виступу перед широкою аудиторією присутніх.

Така послідовність підготовки до захисту робіт на присудження фаху створює атмосферу готовності випускників до практичної і наукової професійної діяльності як того вимагає від них сучасне суспільство.

На таких засадах буде з року в рік зростати імідж фахівця з соціальної роботи, бо він буде здатний передати свої знання і уміння іншому поколінню.

Кубатко Тетяна Євгенівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

Кубатко Вадим Миколайович,
магістрант 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник – **Позднякова-Кирбят'єва Е. Г.,**
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Глобальні зміни, що постійно відбуваються в суспільстві, завжди накладають певний відбиток на якість життя та поведінку особистості. Людина є частиною суспільства, рушійною силою соціального, економічного, політичного прогресу і, водночас, потребує уваги, захисту, підтримки соціуму на шляху свого особистісного і соціального розвитку. Престиж держави, її добробут визначається не тільки

наявністю природних ресурсів або інших матеріальних благ, а насамперед, рівнем сформованості ключових компетентностей особистості, у тому числі соціальної, коли вона здатна спиратися на свої різнобічні здібності та вміти швидко адаптуватися до нових умов життя, прагнучи до самовдосконалення та розвитку.

У Законі України «Про освіту» компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3].

У Концепції НУШ громадянські та соціальні компетентності визначаються як: усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.

Саме тому всебічний розвиток підростаючої людини, формування цінностей, компетентностей, необхідних для її успішної життєдіяльності і самореалізації та виховання конкурентоздатності, належать до головних завдань сучасної соціально-педагогічної науки та практики.

Стосовно понять «компетентність», «соціальна компетентність», «компетенція» у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці існує полісемія щодо їх визначення. Відтак, узагальнюючи вже існуючі підходи і тлумачення щодо поняття «соціальна компетентність» у відповідності до вікової категорії «підлітки», певною мірою ми можемо визначити її як базову, інтегровану характеристику особистості, що відображає її досягнення в розвитку взаємин з іншими людьми, дозволяє правильно вибудовувати відносини і сприймати соціальну реальність, реалізовувати свою поведінку в залежності від ситуації та відповідно до існуючих у соціумі норм і цінностей.

Підлітковий вік – час швидких змін, фізіологічних, психологічних, соціальних. У становленні особистості підлітка важливу роль відіграє суспільне середовище, контакти з дорослими, колектив. Від умов життя й виховання підлітка залежить його поведінка. Одні свідомо її регулюють, стримують себе, виявляють ініціативу й наполегливість у діях і вчинках. Інші навпаки, прагнучи довести свою дорослість, наслідують не краще, а гірше в поведінці дорослих.

Отже, формування соціальної компетентності підлітків є значущою соціально-педагогічною проблемою, адже, як зазначалося вище, в умовах кардинальних соціально-економічних змін перед системою освіти загалом і соціальними виховними інституціями зокрема ставиться завдання не лише надати молодій людині певний рівень знань і навичок з основ різних наук, а й готувати до життя у глобалізованому світі, вчити домагатися соціально значущих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві проблеми.

Наразі сучасні заклади освіти покликані вирішити проблему формування в учнів ключових компетентностей для життя, у тому числі, соціальної як готовності до самостійного, комунікативно продуктивного життя.

Посередником у системі взаємодії особистості із соціумом у сучасних закладах освіти виступає соціальний педагог. Він є рушійною силою соціально-педагогічної діяльності, для якої характерна раціональна, логічна послідовність використання різних методів та засобів з метою досягнення ефективних результатів. Отже, його практична діяльність реалізується за допомогою технологій соціально-педагогічної діяльності [5].

Сьогодні такий напрям соціально-педагогічної діяльності, як формування соціальної компетентності особистості підлітка, є одним із важливих у практичній діяльності соціального педагога у закладах освіти.

Протягом останніх років вітчизняні науковці, зокрема О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, Л. Міщик та багато інших присвятили свої дослідження змісту соціально-педагогічної діяльності, яка полягає у наданні допомоги людині в успішній інтеграції у суспільство і зміні тих обставин, які цьому заважають.

Тож, соціально-педагогічна діяльність – різновид професійної діяльності, яка спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб тощо [1].

Метою соціально-педагогічної діяльності є створення умов для повноцінного розвитку особистості, попередження негативних явищ, надання їй комплексної допомоги в саморозвитку і самореалізації у процесі соціалізації [2].

Сукупність методів, які використовує у своїй діяльності соціальний педагог, мають міждисциплінарний характер, тому що їх значна частина запозичена з психології, педагогіки, соціології та соціальної роботи.

Усі методи соціально-педагогічної діяльності можна об'єднати у такі групи:

- методи дослідження (моніторинг, соціологічні методи, моделювання, педагогічний експеримент, метод соціометрії, математичні методи, метод «дерева цілей» тощо);
- методи соціального виховання (методи формування свідомості – приклад, бесіда, диспут; методи організації діяльності – педагогічна вимога, громадська думка, творчі ігри тощо; методи стимулювання діяльності та поведінки – заохочення, покарання тощо);
- методи соціально-психологічної допомоги (психологічне консультування, аутотренінг, психологічні методи, ділові та рольові ігри тощо) [4].

Особливої уваги в роботі з підлітками, на наш погляд, заслуговують спеціальні методи соціально-педагогічної діяльності, такі як: патронат, супровід, тренінг, медіація. Цікавими та дієвими для підлітків є активні форми навчання, наприклад, ділова та інтерактивна гра.

Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є створення необхідних і повноцінних умов для особистісного розвитку кожної дитини, формування активної позиції кожного учня в освітньому процесі. Тому використання зазначених активних форм навчання може бути основою розвитку соціальної компетентності підлітка з метою вироблення у них навичок прийняття рішень в нестандартних ситуаціях. Вони є засобом і методом підготовки та адаптації до соціальних контактів.

Ділова гра є багатофункціональною дією, в якій пов'язано декілька видів діяльності: розвиток, навчання, аналіз проблеми та шляхи її вирішення, дослідження, обмін думками, групова робота тощо.

Інтерактивна гра – це активний метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки.

Ігрова діяльність у підлітковому віці зберігає своє значення, але набуває якісно іншого характеру за змістом і способами здійснення.

Оскільки одним з основних видів діяльності для підліткового віку є спілкування, групова робота найбільше відповідає потребам даного віку. Підліток має змогу усвідомити та дослідити свій стиль стосунків з іншими й оволодіти більш ефективними соціальними навичками.

Групова робота змушує підлітка усвідомити та озвучити власні цінності, необхідність зміни деяких з них; сприяє розвитку вмінь моделювання, кооперації, вміння розуміти та приймати себе та інших.

Отже, формування соціальної компетентності підлітків зумовлене реалізацією не тільки відповідного оновлення змісту освіти, але й адекватно підібраних методів та технологій навчання. Все це в сукупності дає поштовх у самоствердженні і самореалізації підростаючої особистості.

Таким чином, у результаті соціально-педагогічної діяльності з підлітками за допомогою означених методів у соціально-педагогічній роботі, можна сприяти вирішенню проблеми формування соціальної компетентності підлітків у сучасному закладі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
3. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 2145-VIII.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
5. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. Соціально-педагогічні технології: навч.-метод. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2005. 551 с.

Кулішов Артем Русланович,
магістрант 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Мосаєв Ю. В.,**
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В МЕЖАХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Досвід використання арт-терапевтичних засобів в реабілітації дітей з інвалідністю в діяльності громадських організацій є значним та має велику історію. Так сталося, що громадські організації завжди відігравали значну роль в освоєнні інноваційних форм як в рамках соціальної роботи так і соціальної реабілітації. Не стала виключенням і ситуація з арт-терапією.

Найбільш поширеною формою використання засобів арт-терапії в соціальній реабілітації дітей з інвалідністю є модель, яку ми називаємо центричною. Особливістю такої моделі є те, що громадські організації стають співзасновниками реабілітаційних центрів або активно співпрацюють з діючими реабілітаційними центрами, де впроваджують власні арт-терапевтичні програми.

Останнім часом проявилася тенденція до того, що арт-терапевтичні практики активно запроваджують дитячі розвиваючі центри. В даному випадку справа йде про те, що розвиваючі центри запроваджують арт-терапевтичні програми та використовують окремі елементи арт-терапевтичних практик в роботі з дітьми. Подібна практика має як позитивні так і негативні наслідки. Позитив полягає в тому, що практики арт-терапії здобувають значного поширення як на території Запоріжжя, так і всієї України, але з іншого боку подібні центри не мають можливості повноцінно працювати з окремими арт-терапевтичними групами для дітей з інвалідністю. В той же час громадські організації, які тісно співпрацюють з сім'ями, що виховують дітей з інвалідністю могли б на базі дитячих розвиваючих центрів проводити арт-терапевтичні заняття для дітей з інвалідністю. Через те, що дитячі розвиваючі центри працюють в камерній та домашній атмосфері на їх базі можна розвивати такий формат як арт-терапевтична практика із залученням батьків. Це дозволить використовувати батькам елементи арт-терапевтичних практик в домашніх умовах з метою соціальної реабілітації своїх дітей.

Найбільш поширеною арт-терапевтичною практикою в роботі дитячих розвиваючих центрів є пісочна терапія. Головна причина такого стану речей полягає в тому, що пісочна терапія максимально розрекламована у відомих національних талант-шоу та інших культурних заходах. Саме тому більшість дитячих розвиваючих центрів залучають спеціалістів з пісочної терапії та створюють відповідні локації, де можна використовувати пісочну терапію як з метою дозвілєвої діяльності, профілактики комунікаційних розладів дітей, так і в рамках соціальної реабілітації дітей. На сьогодні головним нозологічним показником для використання пісочної терапії в реабілітаційній роботі з дітьми є затримка та порушення мовленнєвої діяльності, особливо при аутизмі і різних формах дитячого церебрального паралічу. Робота саме з цими дітьми зумовлена необхідністю розвитку когнітивних навичок, що дозволяє саме цей вид арт-терапії.

У випадку, коли громадські організації мають на своєму балансі або орендують приміщення більш ніж 30 квадратних метрів, з'являється можливість застосовувати музикотерапію з елементами танцювальної терапії або танцювальну терапію в рамках реабілітаційних заходів. Такі приміщення сприяють тому, щоб задіяти максимальну кількість дітей з інвалідністю та надати їм можливість використовувати максимальний простір для виконання завдань. Через те, що більшість громадських організацій прагнуть максимальної публічності та масовості. Ще одним фактором масовості у застосуванні музичної та танцювальної терапії є те, що часто викладачі та спеціалісти з проведення арт-терапевтичних занять працюють на громадських засадах і тому їм не доцільно проводити велику кількість занять в малих групах. Цей фактор суттєво звужує можливості застосування індивідуального

підходу в реалізації арт-терапевтичних технологій та практик у функціонуванні громадських організацій в роботі з дітьми з інвалідністю.

Слабкість громадських організацій в рамках індивідуального підходу в реалізації арт-терапевтичних практик є сильною стороною громадських організацій в організації драматерапії та окремих форм танцювальної терапії. Так як в рамках цих форм арт-терапії успіхом є залучення великої кількості учасників з різним функціональним набором. Зазначена умова додає додаткових перспектив в реалізації інклюзивної функції арт-терапії як технології, тобто в рамках драматерапії та окремих форм танцювальної терапії можна ефективно поєднати функціонал дітей з інвалідністю та дітей без зазначеного статусу.

Не втрачає актуальності і така форма арт-терапії як терапія образотворчим мистецтвом. В основі цієї форми арт-терапії лежить образотворче мистецтво. Використання малювання в реабілітаційній роботі з дітьми-інвалідами є досить поширеним. Зазначена форма роботи є ідеальною для застосування в рамках проєктів громадських організацій спрямованих на дітей з інвалідністю. Широке поширення терапії образотворчим мистецтвом в реабілітаційній діяльності громадських організацій можна пояснити наявністю ресурсів для застосування цієї форми арт-терапії. До того ж на сьогодні як в Україні, так і в інших країнах підготовлено найбільшу кількість спеціалістів саме з цього виду арт-терапії. Цей вид арт-терапії підходить для роботи з максимальною кількістю дітей з інвалідністю в незалежності від їх нозології. Виключення становлять діти з особливо важкими нозологіями, які мають суттєві обмеження. Хоча останні розробки в сфері інформаційних технологій дозволяють займатись мистецькими практиками дітям з найтяжчими формами інвалідності. Однією з важливих проблем в реалізації практик з арт-терапії в реабілітаційній роботі з дітьми з інвалідністю є те, що багато людей, які займаються образотворчим мистецтвом вважають себе спеціалістами з арт-терапії. Не маючи відповідної підготовки представники громадських організацій прагнуть займатися арт-терапевтичними практиками з дітьми з інвалідністю і це з одного боку не дуже ефективно і подекуди може містити небезпеку для дітей. Тому представникам громадських організацій не слід нехтувати допомогою професіоналів в цій сфері та займатися самовдосконаленням в сфері застосування арт-терапії в рамках соціальної реабілітації дітей з інвалідністю.

Загалом зважаючи на все вищеперераховане можна зробити наступні висновки. Громадські організації застосовують багато інноваційних практик в рамках соціальної реабілітації дітей з інвалідністю. Передове місце в цій діяльності займають арт-терапевтичні засоби. Серед найбільш затребуваних арт-терапевтичних практик в діяльності громадських організацій є: пісочна терапія, музична терапія, танцювальна терапія та терапія образотворчим мистецтвом. Громадські організації часто маючи обмежені ресурси реалізують реабілітаційні проєкти із залученням спеціалістів з арт-терапії. Іноді громадські організації проводять арт-терапевтичні заняття із залученням власних ресурсів, використовуючи недостатні навички з арт-терапії своїх учасників, що суттєво дискредитує діяльність громадських організацій в сфері реабілітації дітей з інвалідністю.

Курінна Людмила Володимирівна,
методист науково-методичного відділу,
викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СПЕЦКУРСУ «СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ» У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників не викликає сумнівів, оскільки об'єктом їх професійної діяльності, зазвичай, виступають найбільш вразливі верстви населення. Соціальні працівники надають кваліфіковану допомогу різним категоріям осіб, що потребує від них володіння низкою необхідних знань, умінь та навичок, а також професійних і особистісних якостей. Враховуючи те, що значну їх кількість майбутні фахівці набувають у

процесі навчання у закладі вищої освіти, важлива роль відводиться професійній підготовці, яка сприяє становленню та розвитку особистості професіонала.

Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми та провідну роль професійної підготовки у становленні особистості компетентного фахівця, нами було розроблено авторський спецкурс «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників». Теоретичним підґрунтям розробки спецкурсу виступили наукові праці таких вчених, як Л. Вольнова, О. Квасник, Ж. Мішаніна, А. Полєнова, І. Процюк, Л. Романовська, Т. Фоменко та ін.

Спецкурс має на меті теоретичну та практичну підготовку майбутніх соціальних працівників до спілкування і взаємодії з представниками інших культур у процесі професійної діяльності. Завданнями спецкурсу було визначено такі: розвиток мотивації до здійснення соціокультурної діяльності, взаємодії з представниками інших культур та релігій; формування ціннісного ставлення до культур, звичаїв, традицій, релігії свого та інших народів, майбутньої професійної діяльності; оволодіння студентами сукупністю знань, умінь та навичок, що визначають рівень їх обізнаності щодо соціокультурної компетентності; формування здатності та готовності до міжособистісної взаємодії з представниками інших культур; розвиток у майбутніх спеціалістів комунікативних здібностей, навичок комунікативного самоконтролю; оволодіння навичками самоаналізу власної поведінки та вчинків, усвідомлення значущості рефлексії у процесі взаємодії з людьми інших національностей.

За своєю структурою спецкурс містить 3 модулі (10 тем) та охоплює 90 годин, з яких 44 години відводиться на аудиторну роботу, а 46 – на самостійну. Модуль I спецкурсу має назву «Поняття про соціокультурну компетентність» та містить наступні теми: «Загальна характеристика поняття «соціокультурна компетентність», «Структура соціокультурної компетентності особистості», «Роль соціокультурної компетентності у професійній діяльності соціального працівника». Модуль II під назвою «Культура, звичаї та традиції різних країн» охоплює такі теми: «Культурна спадщина українського народу», «Традиції та звичаї різних народів», «Етнічні конфлікти: види, стадії розвитку, шляхи подолання», «Діловий етикет у різних країнах». Модуль III «Особливості спілкування та міжособистісної взаємодії з представниками різних культур» передбачає вивчення наступних тем: «Спілкування: поняття, структура, функції», «Особливості міжособистісної взаємодії з представниками різних національностей», «Соціокультурні ситуації у професійній діяльності соціального працівника».

Спецкурс було впроваджено у процесі професійної підготовки студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня освіти. Для прикладу наведемо опис лекційного та практичного заняття, проведених в рамках спецкурсу. Під час лекції «Діловий етикет у різних країнах» студентів було ознайомлено з особливостями ділового етикету у таких країнах, як Великобританія, Німеччина, Франція, США, Швеція, Іспанія, Китай, Італія, Японія та ін. Акцентовано увагу на правилах ділового спілкування, традиціях ведення ділових переговорів та зустрічей, спільних та відмінних рисах етичних взаємовідносин між представниками різних країн.

Для закріплення теоретичного матеріалу з майбутніми соціальними працівниками було проведено практичне заняття. Студентів було об'єднано в міні-групи та поставлено завдання – провести ділові переговори між представниками різних країн з дотриманням особливостей ділового етикету. Кожному студенту було запропоновано обрати країну, яку він представлятиме на переговорах. Після виконання завдання майбутні фахівці продемонстрували аудиторії змодельовані ситуації. За підсумками проведення практичного заняття студенти поділились отриманими враженнями, розповіли про труднощі, які виникали під час моделювання ситуацій ведення ділових переговорів.

В цілому лекційне та практичне заняття сприяли набуттю студентами знань щодо особливостей ділового етикету у різних країнах, усвідомленню наявності відмінностей у етичних взаємовідносинах між представниками різних культур та необхідності їх враховувати під час взаємодії, формуванню толерантного ставлення до представників інших національностей, розвитку комунікативних здібностей, набуттю навичок застосування отриманих знань на практиці.

На кожну тему спецкурсу відводились години для самостійної роботи, тому окремі питання майбутні соціальні працівники вивчали поглиблено у позанавчальний час. Найбільшу кількість годин було відведено на опрацювання студентами таких тем, як «Роль соціокультурної компетентності у професійній діяльності соціального працівника», «Особливості міжособистісної взаємодії з

представниками різних національностей», «Соціокультурні ситуації у професійній діяльності соціального працівника».

Отже, можемо дійти висновків, що авторський спецкурс «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників» виявився ефективним у процесі професійної підготовки студентів. У результаті впровадження спецкурсу майбутні соціальні працівники набули важливих знань, умінь, навичок, корисного досвіду взаємодії та спілкування, необхідних для подальшої професійної діяльності у соціокультурній сфері.

Левченко Владислава Сергіївна,
студентка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Червоненко К. С.,**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальною проблемою сьогодення виступає зростання кількості дітей молодшого шкільного віку з проявами агресивної поведінки та необхідність у здійсненні її своєчасної профілактики. Підвищена агресивність негативно впливає на психологічний стан дитини, знижуючи її продуктивний комунікативний потенціал, соціальний статус у дитячому колективі, поступово трансформуючись у стійку особистісну рису характеру, яка негативно впливатиме на самореалізацію, особистісний розвиток та соціалізацію майбутнього громадянина. Саме тому, важливо вже у початковій школі активно здійснювати профілактичну роботу щодо вчасного попередження агресивної поведінки у дітей, враховуючи механізми та причини її формування, а також наслідки для подальшої життєдіяльності дитини.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблемі профілактики агресивної поведінки дітей присвячено роботи О. Бовть, С. Гончаренко, М. Горбенко, О. Кочемировської, І. Доброскок, Л. Лохвицької, О. Лящ, Н. Максимової, А. Петрової, С. Шебанової та інших.

У психологічному словнику поняття «агресія» трактується як індивідуальна чи колективна поведінка або дія, спрямована на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи [7, с. 8]. Соціально-педагогічна довідкова література трактує «агресію» як поведінку, пов'язану із завданням фізичної чи моральної травми іншій людині; руйнівний вплив на групу; а також як поведінку чи дію, спрямовані на заподіяння психологічної чи фізичної шкоди, збитку або на знищення кого-небудь, чого-небудь, та як прояви агресивності в деструктивних діях, практичній поведінці [1].

Агресивність розглядається як мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам (правилам) співіснування людей у суспільстві, і завдає шкоди об'єктам нападу (живим і неживим), приносить людям фізичні збитки або спричинює в них психологічний дискомфорт (негативне хвилювання, напружений стан, страх, пригніченість тощо). Важливими характеристиками агресивності виступають її емоційні стани гніву, ворожості, ненависті [5, с. 4].

В українському педагогічному словнику [2, с. 15] агресивність дітей трактується як емоційний стан і рису характеру дитини, яка характеризується імпульсивною активністю поведінки, гнівом, злістю, намаганням заподіяти іншому травму та виступає наслідком поганого ставлення до них.

Серед основних причин виникнення агресивності у дітей визначають неправильний стиль виховання у сім'ї, її соціокультурний статус, нестабільні соціально-економічні умови, активна демонстрація у відео контенті сцен насильства, індивідуальні особливості дитини (низький рівень активного гальмування, знижена довільність) тощо [4, с. 81].

М. Горбенко [3, с. 54] визначено основні ознаки агресивності: прагнення відмовлятися і заперечувати, впертість; дратівливість і забіякуватість; напади гніву, вибухи обурення й злості;

наполягання на своєму, владність; завищена самооцінка; самовпевненість; невміння зрозуміти інтереси іншої людини, егоцентризм; намагання принизити, образити.

Найпоширенішими формами прояву агресивної поведінки молодших школярів визначають: фізичну, яка проявляється через нанесення фізичних травм; вербальну, що супроводжується словесними образами жертви; пасивну, що супроводжується відмовою говорити; активну, коли дитина виступає ініціатором нападу; пряму, що передбачає безпосередню участь дитини у деструктивному процесі; непряму, коли образа розповсюджується на близьких жертви.

Для ефективного здійснення профілактики агресивної поведінки молодших школярів доцільно виявити та усунути негативні фактори, які спричиняють появу цього явища, а також визначити найдієвіші профілактичні засоби для їх усунення, спрямовані, передусім, на:

- формування вміння конструктивно вирішувати проблеми у дитячому середовищі;
- зниження рівня особистісної тривожності;
- формування здатності адекватного сприйняття протилежної точки зору;
- виховання толерантного ставлення до оточуючих;
- навчання дитини прийнятним способам вираження свого гніву та розвиток самоконтролю та саморегуляції [6].

Успішність профілактичної діяльності щодо попередження агресивної поведінки молодших школярів залежить від комплексності та системності діяльності основних інституцій: сім'ї та навчального закладу.

Атмосфера в сім'ї дитини має бути спрямована на підтримку та відновлення позитивного мікроклімату, формування навичок конструктивного розв'язання конфліктів, контролю за власним гнівом, правильного реагування на агресивні прояви у поведінці дітей, уникнення застосування сили та погроз з боку батьків.

Педагоги та психологи навчального закладу мають сформувати власний стиль психолого-педагогічного спілкування, стратегію і тактику роботи з агресивними учнями. Їх завдання у роботі з агресивними дітьми полягає у навчанні дитини самоконтролю та адекватним способам вираження гніву. Основними засобами можуть виступати тренінгові заняття з моделюванням проблемних конфліктних ситуацій, іграми, мозковими штурмами та іншими груповими вправами. Важливо залучати дітей у систему соціально значущої волонтерської діяльності, спрямовану на активну групову взаємодію, конструктивне спілкування, обмін ролями, формування здатності до співпереживання та співчуття, виховання групових цінностей таких, як доброзичливість, повага, вміння прощати, толерантність, милосердя тощо.

Отже, проблема агресивної поведінки молодших школярів є актуальною і потребує комплексних профілактичних заходів, ефективність яких забезпечується, передусім, об'єднаними діями всіх учасників освітнього процесу, в тому числі, батьківської громадськості, спрямованими на формування навичок самопізнання, самоконтролю та саморегуляції через включення дітей у різноманітні групові форми соціально значущої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. та ін. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Вінниця : ООО «Планер», 2009. 548 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
3. Горбенко М. І. Психолого-педагогічне виховання дітей молодшого шкільного віку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки : у 3 т. / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. С. 54–57.
4. Ікуніна З. Шляхи профілактики та корекції агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ : Срібна Хвиля, 2013. Т. 4 : Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 81–90.
5. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с.

6. Фурманов И. А. Агрессия и насилие: диагностика, профилактика и коррекция. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 480 с.

7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

Лещук Владіслав Віталійович,
магістрант 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Козарик О. С.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОТОГУРТОК ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Гурткова робота у будь-якій сфері є суттєвою складовою соціалізації підлітка. Це обумовлено тим, що підліток прагне бути значущою особою, особливо серед ровесників, розуміє, що для цього потрібно десь себе проявити краще ніж інші, на чому акцентує увагу, зокрема, С. Пальчевський [5, с. 174].

Практика показує, що якщо підліток не здатний проявити себе у якійсь корисній, позитивній, новомодній у даному середовищі справі то він бути намагатися проявити себе значущим у асоціальній поведінці і цим звертати на себе увагу як сильніший, сміливіший, незалежний, а засобами вибирає непокору, грубість, зверхність у відносинах з іншими, намагання принижувати інших, знецінювати їх дії, думки, успіхи у чомусь.

Гурткова робота сприяє попередженню цих негативних проявів підлітків тим, що мобілізує їх увагу на оволодіння певним видом діяльності, у якій можуть проявити себе успішними. Гурткова робота є особливим видом діяльності тому, що будується з урахуванням бажань підлітків. Їх бажання навчитися чомусь такому, що не знають і не вміють робити інші, мотивує, активізує їх зусилля, піднімає їх самооцінку і підліток починає почувати себе значущим серед інших. Напрацювання такого соціального досвіду відбувається в процесі гурткової роботи безболісно тому, що починається з роботи в групі, де один одному підказує, допомагає, є керівник гуртком, який завжди поряд і дає своєчасно поради. Навчившись чомусь у групі, підліток намагається щось робити сам і коли досягає певного успіху, схвалення оточуючими, то починає сам себе поважати, цінувати, на фоні чого стає більш упевненим, зникає необхідність комусь заздрити, бо є власна улюблена справа, якою він займається із задоволенням. Таким чином, сам процес гурткової роботи перетворює діяльність підлітка у той стан, коли він може щось зробити сам, що сприяє формуванню такої важливої якості особистості, як самостійність, а в цілому є одним із способів його соціалізації. Гурткова робота, зокрема, у фотогуртку цінна ще й тим, що передбачає таке спілкування з людьми, щоб їм хотілося спілкуватися з фотографом, виконувати його поради, щоб краще виглядати на світліні. Бути успішним у фотосправі неможливо без розвитку себе як особистості. Властивості особистості впливають на вибір сюжетів, фотокомпозиції і взагалі на пізнання світу та відображення його у фотографічних творах. Усвідомлення себе в заняттях фотосправою, як стверджують Л. Курський і Я. Фельдман [3, с. 8] є основою більш певної реалізації власних здібностей. А самореалізація у творчості, на їх думку, є одним із самих світлих, самих глибоких почуттів, які притаманні людині, бо фотограф переживає творчу радість і в процесі знімання, і в процесі виготовлення світлин. Якщо його старанність закінчується вдало, то він переживає ще більш сильні почуття задоволення від того, що люди хвалено оцінюють його роботу. Перші успіхи у фотосправі у підлітка викликають радісні емоції і є першими ознаками його здібностей, і може й таланту і характеризують його як людину з творчою натурою.

Ще одна цінність гурткової роботи, на нашу думку, полягає в тому, що спочатку підлітки діють за зразком керівника, а по мірі набуття досвіду намагаються самостійно шукати оригінальні рішення у виборі сюжету, освітлення, виду зйомки і поступово вибудовують власний стиль роботи. А здатність

фотографа володіти навичками спілкування і взаємодії з різними категоріями людей допомагає підліткам подолати скутість, розслабитись, посміхнутись, зробити спокійний вираз обличчя або зацікавлений погляд, діловий погляд, веселий настрій в залежності від характеру виконуваної ним роботи. З цього приводу, зокрема, А. Вертанов і Д. Лугов'єр [1, с. 117–155], розглядаючи проблему людини і фотоапарату, наскільки фотосправа впливає на формування особистості самого фотографа, доводять, що ці поняття тісно взаємопов'язані, що повне змиття цих двох факторів у фотографуванні є принциповим.

Для поглибленого і прискореного розвитку соціалізованості особистості у підлітковий період у нашому дослідженні вивчалися і використані суб'єктно-вчинковий підхід, запропонований В. Татенко [5], особливості рольової поведінки підлітків, аналізовані П. Миропольською [4], вольові допінг-ресурси особистості підлітка в ситуації невизначеності, досліджувані Є. Гутник [2] у їх тісному взаємозв'язку, бо всі вони так чи інакше реалізуються в процесі заняття, зокрема, фотосправою.

Так наприклад, фотопубліцист, навіть не ставлячи перед собою спеціального завдання передати власне ставлення до подій, у фіксації реальних факторів виражає свою громадську, творчу, особистісну позицію. Невипадково порівняння одних і тих же подій, які зафіксували різні фотографи, неважко помітити різні манери фотографічної роботи кожного з них. Це показово можна здійснити, демонструючи фотороботи, наприклад, фотожурналістів: у кожного з них свій стиль фотографування, свої акценти, тобто відображення подій у тому ракурсі, який кожного з них найбільше вразив, схвилював, здався найбільш значущим. У фотороботах фотограф відображає свою індивідуальність, яка формується під впливом занять фото справою.

Отже, фотографічні засоби існують не самі по собі, а в тісній залежності від стилю та індивідуальності автора фотографії і, навпаки, фотографія відображає особливості даної індивідуальності.

Не в меншій мірі, ніж про предмети, на фотографії можна розглядати і ставлення фотографа до світу речей його уявлення про красу і гармонію людини. Фоторобота може дуже багато сказати про фотографа, про світ його почуттів і естетичних смаків, які у нього формуються по мірі набуття ним досвіду роботи і паралельно досвіду соціальної компетентності (уміння спілкуватися з людьми, яких фотографує, уміння мотивувати їх на певний психологічний, емоційний, змістовний), щоб відобразити характер, вольові якості та інші особистісні особливості особи, яку він фотографує.

Важливим у фотороботі є те, що фотограф поступово починає відчувати стан людини, яку він фотографує, розуміти який стан треба зафіксувати на фото і провести відповідну підготовчу роботу з нею. Рівень і якість такого спілкування допоможуть фотографу зробити таке фото, яке побажала людина. В цьому криється соціальний аспект життя фотографа, його професіоналізм та сама особистісна сутність, рівень його розвитку.

Фотоапарат сам по собі, який би досконалим він не був, не може творити. Це може зробити тільки людина. Саме заняття фотосправою формує творчу, соціально активну, компетентну особистість. Але і цього мало. Фотограф мусить уміти думати і розмовляти фотографічною мовою, уміти розставити зорові акценти. З цією метою використано слово «ракурс», що означає перспективне скорочення форми предмета і свідчить про те, як показаний (зафіксований) предмет: зверху, знизу, збоку, під певним кутом та ін.

Такі уміння фотографа свідчать про здатність до творчості та виваженості у спілкуванні з різними категоріями людей. Ракурс і уміння фотографа правильно його знайти дозволяє йому виразити свої враження від побаченого у житті, завдяки чому у нього розширюється і поглиблюються знання про навколишній світ, він стає більш обізнаний, що додає йому соціальної впевненості у суспільстві, до якого він належить, до людей з якими він спілкується і взаємодіє. Звідки можна зробити висновок про те, що фотограф творить не тільки тоді, коли він фотографує, а і тоді, коли апарат, зображуючи предмет чи явище в одній площині, дивиться на нього з різних сторін [2, с. 155].

Фото в різних сферах життя допомагає особистості розглядати навколишній світ і людей, які його оточують, в різних життєвих ситуаціях, у різні пори року, у різних обставинах.

Усе вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що фотогурток, дійсно, є ефективним засобом соціалізації підлітків, бо формується за їх бажанням, здійснюється в умовах звичайного шкільного життя на основі доброзичливих стосунків, взаємної підтримки і допомоги, широкого

висвітлення результатів роботи підлітків, високої оцінки їх старанності, самостійності в роботі, на фоні чого в них зростає соціальний статус у найближчому соціальному оточенні, підвищується самооцінка і оцінка їх діяльності оточуючими, що і засвідчує нормальний рівень їх соціалізованості на означеного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вертанов А. С., Луговьер Д. А. Учись фотографировать / под ред. А. А. Фомина. Москва : Искусство, 1988. 224 с.
2. Гутник Е. П. Волевые копинг-ресурсы личности в ситуации неопределённости. *Вестник Омского университета «Психология»*. 2018. № 4. С. 31–34.
3. Курский Л. Д., Фельдман Я. Д. Иллюстрированное пособие по обучению фотосъёмке : практическое пособие. Москва : Высшая школа, 1991. 160 с.
4. Миропольська П. І. Розвиток особистості підлітка шляхом корекції його рольової поведінки під час занять спортивним туризмом. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. праць. 2019. Т. 2. № 5. С. 99–103.
5. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 560 с.
6. Татенко В. О. Феномен соціалізації в контексті суб'єктно-вчинкового підходу. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2019. Вип. 3 (88). С. 44–52.

Маврін Віталій Володимирович,
кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-методичного відділу,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АНТИКРИЗОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІКИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У ПЕРІОДИ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Для світової спільноти 2020 рік став переломним, неочікувано складним внаслідок глобального розгортання безпрецедентної коронакризи, загрози якої не вичерпуються епідеміологічно-безпековим аспектом. Не меншу тривогу державних діячів, науковців і суспільства в цілому викликають соціально-економічні наслідки цієї кризи, які, за оцінками експертів, матимуть більш тривалий період подолання, ніж сама пандемія. Для окреслення цієї проблеми серед масиву фінансово-економічних макропрогнозів достатньо виділити дві прогностичні оцінки – авторитетні і водночас репрезентативні.

Перша оцінка – від директора-розпорядника Міжнародного валютного фонду К. Георгієвої. У публікації від 20 квітня, розміщеній на офіційному сайті Фонду, вона зазначила, що прогноз наслідків коронакризи є невтішним, оскільки світова економічна активність скоротиться в таких масштабах, які не спостерігалися з часів Великої депресії [10].

Другий прогноз – від Президента Групи Світового банку Д. Малпасса, який 17 квітня на засіданні Комітету з розвитку офіційно заявив, що крім впливу пандемії на здоров'я, Світовий банк прогнозує масштабну рецесію. Міжнародну економіку очікує більш глибокий спад, ніж у період Великої депресії [11].

Ці та інші фахові оцінки свідчать про те, що економічні наслідки коронакризи експерти порівнюють вже навіть не зі Світовою кризою 2008-2009 років, а з Великою депресією. Якщо звужити масштаб розгляду цієї проблематики з глобального до національного, можна констатувати, що державні структури України визнають складність фінансово-економічної кон'юнктури і мобілізують ресурси для її оптимізації, про що свідчать офіційні заяви і дії Офісу Президента, Кабінету Міністрів і Національного банку.

Для повноти картини нового періоду суспільно-економічної турбулентності слід окреслити також суспільну реакцію на коронакризу, про яку свідчать останні соціологічні дані. З 27 по 30 березня Київський міжнародний інститут соціології провів опитування 1500 громадян, які склали репрезентативну вибірку для дорослого населення України (похибка вибірки не перевищує 3%). Показовими є відповіді українців на питання: «Чого ви більше побоюєтеся: епідемії коронавірусу в

Україні або економічних наслідків від введення карантинних обмежень?». Виявилося, що 43% респондентів більше побоюються саме економічних наслідків, тоді як 34% більше тривожаться з приводу саме епідемії, 14% не побоюються ані першого, ані другого, а 10% обрали варіант відповіді «важко сказати» [5].

Слід зазначити, що опитування проводилося на початку періоду карантину в Україні, коли його економічні наслідки ще не проявилися в повній мірі, натомість на той час у світі захворіли вже понад півмільйона осіб, а в Італії та Іспанії щодня фіксували в середньому по 700 летальних випадків. Тим не менш, стрімка девальвація гривні, яка відбулася в березні, стала для пересічного українця каталізатором тривоги передусім за фінансово-економічне майбутнє, а не за своє життя і здоров'я через імовірність зараження коронавірусною інфекцією, яка стрімко поширювалася світом.

Наведені цифри і прогностичні оцінки свідчать про те, що для українців, як і для всього світу, настає період суспільно-економічної турбулентності, тривалість якого міжнародні інституції і вітчизняні фахівці прогнозують вкрай обережно, погоджуючись із тим, що одиницею вимірювання цього періоду є не місяці, а роки.

Цей еккурс в глобально-економічну площину для актуалізації проблеми важливий для того, щоб акцентувати увагу на неминучості змін у педагогічних пріоритетах, які мають адекватно відображати нові, безпрецедентні проблеми і загрози. У світлі стрімких трансформацій на ринку праці, зростання безробіття, посилення соціальних проблем нової актуальності набувають завдання забезпечення достатнього рівня конкурентоздатності і стресостійкості випускників закладів освіти, їхньої готовності мобільно реагувати на професійні виклики, вчитися і перенавчатися впродовж життя, конструктивно вирішувати життєві кризи. Мова йде про антикризовий потенціал освіти, яка має долучитися до системного подолання нових проблем усім українським суспільством.

В цих умовах особливого значення набувають ті освітні підходи і концепції, які пропонують педагогам дієвий технологічно-методичний арсенал для підготовки компетентних, конкурентоспроможних випускників, готових жити, працювати і розвиватися у періоди соціально-економічної турбулентності, які в майбутньому все більше залежатимуть від глобальних, міжнародних чинників. Адже коронакриза довела, що у зростаючій глобалізації є не тільки вагомі переваги, а й зворотній бік — неминучість швидкого втягування окремих країн у міжнародні проблеми у випадку розгортання світових епідемій і криз. Це та ціна, яку нині держави змушені платити за можливість грати на світовій шахівниці.

Однією з експериментально перевічених освітніх концепцій з високим антикризовим потенціалом є педагогіка життєтворчості, спрямована на подолання протиріч між роботою закладів освіти і реальним життям, між знансєцентричною орієнтацією навчально-виховного процесу і потребою становлення особистості як компетентного суб'єкта, менеджера свого життя. Внаслідок цих протиріч досить часто випускники, які закінчили школу з достатніми та високими показниками навчальної успішності, не володіють компетенціями щодо моделювання свого успішного життєвого шляху, відчують розгубленість при зустрічі з життєвими колізіями і кризами, не можуть конструктивно розв'язати проблему самовизначення, пошуку власного смислу і стилю життя, побудувати свою успішну життєву траєкторію. Це означає, що традиційна освітня парадигма не в повній мірі враховує реальну динаміку життєздійснення особистості і через це не завжди реалізує можливості підготовки школярів до успішної життєпобудови в усій складності цього процесу.

Слід зазначити, що антикризовий, соціально-профілактичний потенціал педагогіки життєтворчості був предметом наукових досліджень ще в період зародження цієї освітньої концепції у складні для України 1990-ті роки. У науково-методичному посібнику «Життєві кризи особистості», виданому в той період, було ґрунтовно розкрито взаємозв'язки між індивідуальною життєтворчістю людини і суспільними проблемами, доведено значення освіти для підготовки нових поколінь до розбудови суспільства і подолання кризових ситуацій [3]. Адже саме в періоди суспільно-економічної турбулентності зростає значення виконання закладами освіти не тільки навчальних, виховних, розвивальних та інших функцій, а й соціальної функції первинної профілактики, тобто випереджального, превентивного впливу на особистість з метою набуття нею достатніх ресурсів для подолання майбутніх життєвих криз.

В сучасних умовах особливо важливою є орієнтація педагогіки життєтворчості на розвиток в учнів особистісних ресурсів, необхідних для успішного проектування і творчого здійснення власного життя: здатності до життєвої антиципації, самоменеджменту, суб'єктності, інтернальності, оптимістичного сприйняття життєвої перспективи, фінансової грамотності, стресостійкості та мотивації досягнення успіху.

Результати подальших теоретичних та експериментальних досліджень інноваційного потенціалу педагогіки життєтворчості, апробовані технології, методики і програми життєтворчого спрямування акумульовані в навчально-методичному посібнику «Психологія і педагогіка життєтворчості» [6], науково-методичному збірнику «Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми» [4], практико-зорієнтованому збірнику «Виховання життєтворчості: моделі виховних систем» [1], практико-зорієнтованому посібнику «Феномен інноваційної школи: життєтворчі пріоритети» [8], практико-зорієнтованому посібнику «Теорія і практика життєвого проектування саморозвитку особистості» [2], науково-методичному збірнику «Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття» [7] та інших науково-методичних виданнях.

Підводячи підсумки, можна парафразувати відомий концепт «втечі від свободи», який був введений у науковий обіг одним із фундаторів психології життєтворчості Е. Фроммом [9]. Сьогодні українці неспроможні на «втечу від кризи», яка поступово поширюється на все людство, тож знайти безпечну нішу не вдасться навіть у найбільш розвинених країнах. Втім, залишається один конструктивний варіант — нарощувати антикризовий потенціал в усіх підсистемах суспільства, в тому числі — в освіті. І саме цьому сприятиме звернення фахівців до інноваційних ідей і апробованого досвіду педагогіки життєтворчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем : практико-зорієнтований збірник / за ред. І. Г. Єрмакова. Харків : Вид. група «Основа», 2006. 224 с.
2. Єрмаков І. Г., Нечипоренко В. В., Пузіков Д. О. Теорія і практика життєвого проектування саморозвитку особистості: практико-зорієнтований посібник. Запоріжжя : Вид-во Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2011. 436 с.
3. Життєві кризи особистості : науково-методичний посібник : у 2 частинах. Ч. 1. Психологія життєвих криз особистості / ред. рада : В. М. Доній та ін. Київ : ІЗМН, 1998. 360 с.
4. Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми : науково-методичний збірник / за редакцією І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, 2006. 592 с.
5. Оцінка успішності влади та реакція суспільства на події, пов'язані з епідемією коронавірусу / Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=928&page=1> (дата звернення: 14.04.2020).
6. Психологія і педагогіка життєтворчості : навч.-метод. посібник / ред. рада : В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін. Київ : Інститут змісту і методів навчання, 1996. 792 с.
7. Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття : ювілейний науково-методичний збірник / за редакцією Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко та ін. Запоріжжя : КЗ «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр» ЗОР, 2013. 648 с.
8. Феномен інноваційної школи: життєтворчі пріоритети : практико-зорієнтований посібник / ред. рада : М. І. Романенко (голова), І. Г. Єрмаков (заст. голови), Л. В. Вознюк (загальна та наукова редакція) та ін. Дніпропетровськ : «Інновація», 2010. 463 с.
9. Fromm E. Escape from freedom. New York : Henry Holt and Company, 1994. 301 p.
10. Georgieva K. A Global Crisis Like No Other Needs a Global Response Like No Other / International Monetary Fund. URL: <https://blogs.imf.org/2020/04/20/a-global-crisis-like-no-other-needs-a-global-response-like-no-other> (date of application: 25.04.2020).
11. World Bank Group President Malpass: Remarks to the Development Committee / The World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2020/04/17/world-bank-group-president-malpass-remarks-to-the-development-committee> (date of application: 28.04.2020).

Магльована Антуанетта Сергіївна,
студентка 4 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник — **Павленко А. І.,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА ЯК ПРЕДМЕТСОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Запорукою особистого щастя кожної людини є створення сім'ї та народження дітей. Без дітей, без сім'ї життя людини є неповним у ціннісному вимірі. Проте, бути подружжям чи батьками дуже непросто, це повинен розуміти кожен. Сімейне благополуччя не просте поняття, воно є результатом в першу чергу того, наскільки добре люди знають і розуміють один одного, наскільки вони будуть готові дотримуватись законів сімейного життя і сімейних стосунків. Тому є важливим розуміння сутності терміну «батьківство».

Поняття «відповідальне батьківство» тільки-но починає входити у науковий обіг, його зміст ще продовжує уточнюватися. В першу чергу відповідальне батьківство — повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття й народження здорових дітей [1, с. 24]. І. Братусь вважає, що відповідальне батьківство може бути визначене як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань та навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості [2, с. 50].

Наприклад, С. Рубінштейн розуміє «відповідальність» як утілення істинного, найглибшого і принципового ставлення людини до життя, що охоплює категорії не лише аналізу минулого, а й усвідомленого прогнозування майбутнього. Не тільки усвідомлення всіх наслідків уже зробленого, а й відповідальність за все втрачене, що виникає у зв'язку з тим, що кожна реалізована дія є незворотною. Тобто, відповідальність — здатність людини детермінувати події, вчинки у момент їх здійснення, під час їх виконання — аж до радикальної зміни всього життя [4, с. 218].

Словник соціального працівника термін «батьківство» визначає як сукупність біологічних, правових і виховних функцій, що виконуються чоловіком і жінкою по відношенню до своїх дітей. Розрізняють «батьківство» біологічне і юридичне. Біологічним батьком дитини є представник чоловічої та жіночої статі, що бере участь в зачатті цієї дитини. Юридичним батьком вважається людина, офіційно зареєстрована як батько у встановленому порядку [3, с. 6].

На думку Р. Овчарової, батьківство — це соціально-психологічний феномен, що охоплює сукупність знань, уявлень та переконань людини стосовно самої себе в батьківській ролі, які реалізуються в усіх виявах поведінкової складової батьківства. Тому «відповідальне батьківство» — це вихідна база для формування вираженої потреби в дітях, для необхідних знань, умінь для виховання та розвитку дітей, побудови системи партнерських стосунків між батьками і дітьми впродовж життя. Це різнобічний феномен, що розкривається через правовий, соціальний, економічний та етичний виміри, і комплексно поєднує відповідальну репродуктивну поведінку, відповідальне ставлення до вагітності та пологів, відповідальне виховання дітей [5, с. 8].

Сьогодні надзвичайно важливо, щоб сім'ї свідомо обирали стратегію відповідального батьківства, адже такий підхід сприятиме підвищенню народжуваності, спільному розвитку батьків, їх співпраці, внаслідок чого створюються оптимальні умови для розвитку особистості дитини і водночас — для самореалізації батьків.

Крім вихідного бажання мати дітей, готовність до відповідального батьківства проявляється також у цілеспрямованому усвідомленні, осмисленні, позитивному сприйнятті нових обов'язків, тих різноманітних особливостей сімейного життя, що постають перед дорослими, які вирішили стати батьками або вже стали ними.

Відтак, поняття готовності до відповідального батьківства можна інтерпретувати як складне особистісне утворення, формування якого розпочинається на етапі примірювання майбутніх сімейних ролей [5, с. 27] й одночасно як соціально-педагогічне та соціально-психологічне поняття, що може бути предметом соціально-педагогічного дослідження і цілеспрямованого виховного впливу. За реальних сімейних обставин ця готовність набуває більш визначеного практичного характеру, поєднуючи не тільки орієнтацію на народження дитини, а й здатність до визначення способів її виховання на основі батьківських настановлень, позицій, ставлень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: навчальний посібник / Т.В. Говорун, В. П. Кравець, О. М. Кікінеджі, О. Б. Кізь. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 144 с.
2. Лукшина Э. А. Образ будущей семьи в сознании воспитанников интерната и полноценных родительских семей. *Национальный психологический журнал*. 2011. № 1. С. 36–38.
3. Кизименко Л. Д., Бедна Л. М. Словник-довідник соціального працівника (для студентів та соціальних працівників). Міні-госарій. Львів: ДЦ МОУ, 2000. 67 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2-х т. Москва: Педагогика, 1989. Т. 1. 488 с.
5. Овчарова Р. В. Психология родительства: учеб. пособие для студентов. Москва: Академия, 2005. 368 с.

Малахова Лідія Геннадіївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник — **Павленко А. І.,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ: ДВІ СТОРОНИ ОДНІЄЇ МЕДАЛІ

Комп'ютеризація і діджиталізація (оцифровування) інформації у всіх сферах суспільного життя людини є одним з найбільш вражаючих технологічних і фантастичних (у порівняно недалекому минулому) подій кінця ХХ століття. З появою комп'ютерних мобільних гаджетів (невеликих пристроїв), що поєднують в собі і високі цифрові технології й цілком реальне інноваційне застосування, комп'ютери стали невід'ємною частиною сучасного життя, та надовго і безповоротно захоплюють своїм впливом ще дуже вразливу до різних видів залежності категорію населення – сучасних дітей і підлітків.

Без сумніву, майбутнє людства невідривно пов'язане з можливостями суперкомп'ютерів і розробкою штучного інтелекту, що стали сучасними символами розвитку науково-технічного прогресу і сучасна діджиталізація є цілком закономірним і очікуваним наслідком, що має також і важливий соціальний аспект. Але існує і зворотній бік «медалі за прогрес» – загроза виникнення комп'ютерної залежності.

Сьогодні комп'ютерна залежність є серйозною комплексною проблемою у соціальному, медичному та економічному вимірах, що продовжує охоплювати все більшу кількість людей. Проблема комп'ютерної адикції (від англ. *addiction* – залежність), особливо для молоді і підлітків в Україні стає як ніколи актуальною і значущою у зв'язку з бурхливим розвитком комп'ютерної техніки і нових інформаційних (цифрових) технологій. Пов'язане з цим вибухове зростання легкодоступної інформації різного контенту і широке розповсюдження комп'ютерних ігор й соціальних мереж в інтернеті змінює виховний простір особистості сучасних підлітків і накладає певний відбиток на її розвиток. При цьому істотно змінюється і структура дозвілля підлітків, тому що комп'ютер чи смартфон поєднують в собі різноманітні можливості телевізора й кінотеатру, віртуальної реальності, ігрового столу й ігroteки, казино, концертної зали і бібліотеки і т. п.

Термін «комп'ютерної залежності» є відносно новим і з'явився в науковому обігу орієнтовно в 1990 році, тоді як поняття стану комп'ютерної залежності (І. Голдберг) – з 1995 року. Комп'ютерну залежність

психологи класифікують як різновид адиктивної поведінки і пов'язують з прагненням втекти від повсякденності шляхом трансформації власного емоційно-психічного настрою, що супроводжується ігноруванням особою насущних проблем, гальмуванням роботи її психіки чи навіть індивідуально-особистісного розвитку. І саме так люди уникають від розв'язування життєвих проблем [1, с. 11–12]. Комп'ютерна залежність як неконтрольоване захоплення комп'ютерною грою та інтернетом і один із проявів соціальної пасивності (соціопатії), в сучасних умовах має ще декілька інших паралельних назв: комп'ютерна ігроманія, комп'ютерний фанатизм, комп'ютерна адикція, комп'ютерна наркоманія [2], що свідчить про стрімкий розвиток і розширення смислового змісту і об'єму даного наукового поняття.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних джерел і практичного досвіду з профілактики комп'ютерної адикції виявив поєднані між собою протиріччя: між високим рівнем розвитку і доступності комп'ютерних технологій і дотриманням умов профілактики комп'ютерної залежності при їх використанні дітьми і підлітками; між сформованістю здатності підлітків до застосування комп'ютерних технологій у своїй діяльності і недостатньо повною розробленістю шляхів вирішення проблеми профілактики комп'ютерної залежності в теорії педагогіки та освітній практиці.

Одним із можливих шляхів реалізації освітньо-профілактичної роботи з проблемою адиктивної поведінки у підлітків, на наш погляд, може бути використання технологій реалізації життєтворчого потенціалу соціальної і життєвої практики [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аймедов К. В., Мельник В. О. Комп'ютерна залежність : монографія. Одеса : Астропринт, 2015. 180 с.
2. Нечипоренко В. В., Ермаков И. И., Позднякова Е. Л., Гордиенко Н. Н. Жизнетворческий потенциал социальной и жизненной практики : научно-методическое пособие. Запорожье : Изд-во Хортицкой национальной академии, 2018. 472 с.
3. Феценко Н. М. Комп'ютерна залежність. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4394 (дата звернення: 26.04.2020).

Микитюк Карина Миколаївна,
студентка 3 курсу спеціальності Соціальна робота,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Кузьміна М. О.,**
викладач кафедри соціальної роботи та психології,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СВІТОВА ПРАКТИКА

Теоретичний аналіз досліджених наукових джерел засвідчує, що українські вчені переважно досліджують теоретичні і методологічні основи фахової підготовки соціальних працівників, значна кількість досліджень яких присвячена різним аспектам підготовки фахівців соціальної роботи на прикладі країн Європи (Німеччини, Великобританії, Франції, Польщі, Австрії), велика увага приділяється підготовці соціальних працівників і в медичних установах, а також професійній діяльності з різними категоріями клієнтів: з дітьми та молоддю, злочинцями, людьми з алкогольною та наркотичною залежністю, неблагополучними сім'ями тощо.

Серед країн Європи найбільш якісною і широкопрофільною вважається професійна підготовка соціальних працівників у Німеччині. В сучасній Німеччині замість терміну «соціальна робота» більше прийнято вживати словосполучення – «соціальна педагогіка». «Соціальною педагогікою» в Німеччині вважають сукупність всіх соціальних професій і видів діяльності соціальних служб. В 1968 році у Німеччині для підготовки соціальних працівників було засновано університетську спеціалізацію, тому німецькі соціальні працівники вважаються найбільш висококваліфікованими з широким колом професійних компетенцій порівняно з підготовкою соціальних працівників в інших країнах Європи. Крім

того, німецькі роботодавці вимагають більше додаткових спеціальних знань в галузі культури, музики та терапії. Більш затребуваними є соціальні працівники, які готові до постійного оновлення знань та співпраці з волонтерами і працівниками державних управлінь.

На думку О. Канюк [1], професійна підготовка соціальних працівників у Німеччині – явище широкомасштабне, складовою частиною якої є відвідування соціальних закладів. Специфіка полягає в інтеграції, яка виражається у поєднанні підготовки соціальних працівників на факультетах соціальної роботи та соціального захисту у закладах вищої освіти. Розробляються інтегративні предмети, курси та форми навчання. Процес професійної підготовки регулюється на основі навчальних й екзаменаційних розпоряджень [1, с. 57].

Структура підготовки соціальних працівників у Великобританії відрізняється багатоступеневою та різноманітною системою освіти. На перших чотирьох ступенях здійснюється професійна підготовка недипломованих соціальних працівників, які мають забезпечувати роботу з клієнтами у різних соціальних організаціях та установах. П'ятий і шостий ступені підготовки дипломованих соціальних працівників здійснюється в коледжах або університетах. Професійна підготовка дипломованих соціальних працівників у Великобританії, на відміну від України, визначається Центральною радою з питань підготовки соціальної роботи [4]. Однак специфіка підготовки соціальних працівників у Великобританії відрізняється їх вузькою спеціалізацією в цій галузі науки, тому і кількість їх функціональних повноважень дуже обмежена.

Вітчизняна вчена Г. Лещук [3] у своїх дослідженнях системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції, ґрунтовно охарактеризувала процес становлення шкільної освіти в цій країні, та розкрила особливості її розвитку на сучасному етапі. Дослідження показали те, що у закладах освіти Франції діє багаторівнева система підготовки майбутніх соціальних працівників, головним компонентом якої є своєчасна орієнтація на допрофесійну підготовку, що здійснюється ще в загальноосвітніх школах. Концепція «Життєвий простір» була розроблена з врахуванням різних історичних етапів розвитку різноманітних напрямків соціальної роботи Франції. Цією концепцією керуються соціальні працівники Франції у роботі з різними групами суспільства, в різноманітних інституціях, установах та програмах. У Франції фахівців обов'язково наймає місцева або центральна влада й окремі громади, тому вони мають представницький статус і широкі повноваження для роботи як з фізичними особами, так і з окремими групами та громадами. Згідно з освітньо-кваліфікаційними характеристиками й освітньо-професійною програмою закладів вищої освіти Франції соціальний працівник має володіти фаховими знаннями з соціології, педагогіки, психології, психіатрії, законодавства, правових аспектів соціальної роботи та соціального захисту, теорії і методики соціальної роботи, форм та методів їх використання; вміти працювати в інформаційному полі, спілкуватися, оцінювати потреби і представляти інтереси особистості та груп людей, підвищувати її можливості, сприяти розвитку, створювати «мережу соціального захисту та допомоги», керувати цим процесом [5].

На основі порівняльного аналізу системи професійної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України та Польщі, вітчизняна дослідниця С. Когут [2] визначає умови вдосконалення системи професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні. Наявність в Україні та Польщі аналогічних соціально-економічних чинників мотивують розвиток професійної підготовки соціального працівника. Як зазначає вчена, вже на початку XXI століття в Україні та Польщі були сформовані наукові школи соціальної роботи, що забезпечують функціонування систем професійної підготовки, узгодження її мети і завдань на різних рівнях, особистісних пріоритетів з державними стратегіями. В Польщі та Україні система професійної підготовки соціального працівника має рівнозначний розвиток. В Україні організаційно-педагогічна структура реалізується на рівні: бакалавр-магістр; а Польщі відповідно як: ліценціат-магістр, з різними спеціальностями професійної підготовки, таких як організація і управління закладами освіти, анімація культури, опікунська педагогіка, ресоціалізація, порадиництво й андрагогіка. В обох країнах розвивається новий напрямок соціальної діяльності: соціальна робота сім'ї, соціальне гувернерство, дозвіллезнавство, управління дитячими об'єднаннями й організаціями, тощо.

В порівнянні професійних завдань соціальної роботи в закладах вищої освіти України і Австрії є однакова мета підготовки фахівців з якостями лідерів, здатних самостійно вирішувати соціально економічні завдання у суспільному житті та соціальній сфері. Реформи України і Австрії направлені на пошук нових

методів роботи зі студентами та шляхів удосконалення організації освітнього процесу, тому впроваджується упорядкування системи закладів вищої освіти соціальної роботи. Упорядкування системи закладів вищої освіти відбувається за допомогою усунення недоліків в управлінні ними та вдосконалення організації освітнього процесу. Використання новітніх інформаційних технологій та методів роботи з урахуванням проблем дітей та молоді, їх захисту та допомоги, закладено в основу соціальної освіти. Зміни, що відбуваються в системі соціально-педагогічної освіти Австрії та України націлені на усунення недоліків системи професійної освіти. В Україні впровадження інноваційних технологій, пошук нових форм та методів професійної підготовки, розвиток форм контролю знань студентів та якості діяльності закладів вищої освіти є інструментами реформування системи вищої соціально-педагогічної освіти.

Отже, проведений аналіз міжнародного досвіду професійної підготовки соціальних працівників показав те, що підготовка фахівців соціальної сфери ґрунтується на суспільних вимогах та концептуальних підходах, на основі яких проводиться теоретична підготовка фахівців з урахуванням вимог соціальної практики.

Для успішного розвитку в Україні системи професійної підготовки соціальних працівників необхідно досліджувати міжнародний досвід, в першу чергу країн Європи, як ближчих за деякими факторами ментальності суспільств та згідно державної стратегії України до Європейської інтеграції. Однак використовувати досвід країн Європи необхідно в системі вітчизняної вищої освіти з врахуванням політичних та соціально-економічних відмінностей, в тому числі і в культурно-історичних традиціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канюк О. Л. Деякі аспекти підготовки соціальних працівників в Німеччині в умовах Болонської реформи. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 28. С. 56–59.
2. Когут С. Я. Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Львів, 2004. 250 с.
3. Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2009. 234 с.
4. Романовська Л. І. Зарубіжний досвід організації соціальної та соціально-педагогічної роботи. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. 2013. Вип. 654. С. 133–145.
5. Рябова Ю. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до міжнародної професійної діяльності. *Наукові праці* : науково-методичний журнал. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Вип. 203. Т. 215 : Педагогіка. С. 114–117.

Міхєєва Валентина Анатоліївна,
студентка 4 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Гордієнко Н. М.,**
доктор соціологічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОФІЛАКТИКА АДИКЦІЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми зумовлена зростанням асоціальних проявів у поведінці дітей, підлітків та молоді. Це потребує цілеспрямованої та систематичної роботи з профілактики негативних явищ, а саме: адикцій та аналізу чинників, які зумовлюють адиктивну поведінку. Нестабільність та протиріччя, що наявні в усіх сферах життя, роблять старшокласників незахищеною соціальною категорією. Одним з наслідків цього явища є зростання різного роду адикцій.

В процесі аналізу літературних джерел було доведено, що адикція – це непереборне бажання вживати природну або штучну речовину, що супроводжується збільшенням доз, а також непереборне бажання виконувати певний вид діяльності. Так формується адиктивна поведінка, тобто поведінка, яка характеризується бажанням людини втекти від реального життя шляхом зміни стану свідомості. Адикція буває хімічною та нехімічною (психологічною) [1].

Хімічна залежність характеризується тим, що людина потребує будь-яких психоактивних речовин, які поділяють на легальні (тютюн, алкоголь) та нелегальні (кокаїн, опіати). Нехімічними називаються адикції, де об'єктом залежності стає бажання виконувати певний вид діяльності [2, с. 118].

Г. Золотова виділяє соціальні, біологічні та психологічні фактори формування адикцій у старшокласників. До соціальних можна віднести: питні традиції суспільства, тиск реклами, негативний вплив молодіжної субкультури, перехід до нової соціальної ролі (перехід з середньої до старшої школи). До біологічних факторів належать: вплив екології та харчування, критичний стан здоров'я молоді (зменшення кількості абсолютно здорових дітей). Психологічні фактори представляють собою стрес та інформаційні перевантаження, потребу змінити буденність та вікову специфіку [4, с. 34–40].

Доцільно зазначити, що профілактика адиктивної поведінки – це діяльність, спрямована на мінімізацію факторів соціального ризику, створення оптимальної соціальної ситуації розвитку особистості, прояв різних видів її активності, розкриття її внутрішнього потенціалу, який пов'язаний із усуненням факторів та умов вживання психоактивних речовин [4, с. 13].

Одним із ефективних засобів профілактики адикцій у старшокласників є проектна діяльність, окремі аспекти якої були висвітлені у працях В. Нечипоренко, І. Єрмакова, О. Безпалько, Л. Мартинець.

Під проектною діяльністю ми розуміємо систему різних практичних дій особистості або групи, спрямованих на створення певного творчого продукту. Проектна діяльність відрізняється від просто колективно підготовленого заходу або групової діяльності з наданням наочних результатів тим, що демонструє головний результат проекту – аналіз діяльності та пропозицію способу розв'язання окресленої проблеми [5, с. 11].

Під час проектної діяльності використовується багато дидактичних підходів, в учнів зростає інтерес та включеність в роботу. Проектна діяльність дає змогу старшокласникам вчитися на власному досвіді та досвіді інших, на конкретній справі. Від залучення до проектної діяльності учні отримують задоволення, коли бачать продукт своєї праці [3, с. 26].

Використовуючи проектну діяльність в учнів розвивається багато здібностей. Наприклад, комунікативні здібності, інтелектуальні здібності, інформаційна культура, культура саморозвитку, культура самоорганізації, здібності професіоналізму та лідерства [6, с. 258–259]. Застосовуючи проектну діяльність учні можуть на практиці дізнатися, чим можна замінити залежність і як з користю проводити свій вільний час.

І. Єрмаков наголошує, що проектна діяльність сприяє:

- розвитку проектного мислення;
- стимулюванню мотивації учнів до набуття нових знань;
- включенню всіх учнів у самостійну діяльність;
- розвитку вмінь використання набутих знань в практичній діяльності, а також їх застосування до життєвих ситуацій;
- розвитку вмінь оцінювати та аналізувати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям;
- розвитку вмінь робити власний вибір [3, с. 32–33].

Отже, можна дійти висновку, що адикції у старшокласників формуються дуже швидко і потребують соціально-педагогічного втручання. Проектна діяльність виступає новим, специфічним для даної ситуації підходом щодо профілактики адикцій старшокласників. Під час проектної діяльності в учнів формуються вміння правильного вибору, що, в свою чергу, допомагає розвивати навички відмови від шкідливих звичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика українська енциклопедія / упоряд.: д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2016. Т1. 592 с.

2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ, 2016. 188 с.

3. Єрмаков І. Г. Метод проектів у контексті життєвих результатів діяльності у системі соціальної та життєвої практики учнів. Частина І. Постметодика. 2016. № 2. С. 24–34.

4. Золотова Г. Д. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки неповнолітніх : навч. посіб. для студ. Держ. закл. Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 231 с.

5. Мартинець Л. А. Проектна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 3. С. 10–13

6. Нечипоренко В. В. Використання методу проектів для навчання та виховання сучасної компетентної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. № 28. С. 256–260.

Мосаєв Юрій Володимирович,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-РАДИКАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасна соціальна робота базується здебільшого на принципах комплексної теорії соціальної роботи так як на протязі другої половини ХХ та перших двох деках ХХІ століття. В той же час окремі елементи інших теорій соціальної роботи продовжують активно функціонувати в рамках як системи соціального захисту так і окремих ланок національної системи соціального обслуговування. Крім того, в інших країнах світу як на національному так і регіональних рівнях домінують інші системоутворюючі теорії соціальної роботи, що відображається в практичних моделях устрою та функціонування соціальної роботи. Сьогодні під час тектонічних соціальних перетворень мова йде про зміни, що торкнуться багатьох соціальних інституцій і зокрема соціальної сфери. З одного боку ця ситуація породжує велику кількість ризиків для сучасного українського суспільства та суспільств, що функціонують в рамках інших країн світу. З іншого боку складаються умови для того щоб переформатувати деякі соціальні інституції та фундаментальні підходи до їх функціонування.

Всі роки української незалежності Україна рухається до побудови ліберальної держави з відповідним функціоналом. В той же час як показують методи та технології, які застосовуються різними країнами світу в боротьбі з пандемією COVID-19 ліберальна модель побудови соціальної сфери знаходиться в глибокій кризі і тому отримують додаткові преференції для інші теорії соціальної роботи та соціальної сфери для трансформації у відповідні діючі моделі.

Українська історія останніх ста п'ятидесяти років показує тяжіння більшості населення до лівацької ідеології та бажання колективної співпраці заради накопичення спільних благ зі значним впливом держави на всі суспільні процеси з тотальним контролем держави за системою соціального забезпечення населення. Подібна концепція є характерною не тільки політиків і політичних партій «лівого спрямування», але і для ідеології українських націоналістів, де був сформований принцип україноцентризму, що передбачав значний вплив держави на соціальні процеси.

Реалії початку 90-их років ХХ століття, коли Україна відновила свою незалежність через тектонічні трансформації не сприяли розвитку суспільної дискусії в сфері розвитку соціальної сфери. Тому розвиток соціальної роботи відбувався за рахунок освоєння ліберальних та неоліберальних практик європейських та північно-американських країн, які допомагали розвивати українську соціальну сферу через методичну та матеріальну допомогу. Ліберальні та неоліберальні практики країн партнерів України були пов'язані з їх інтеграцією до соціальних стандартів ЄС [2]. З іншого боку Україна прагнула

інтегруватися до стандартів соціальної держави [1] і при цьому запроваджуючи ліберальні реформи, що багато в чому суперечить багатьом принципам соціальної держави.

Сьогодні в епоху великих соціальних змін у світовому масштабі Україна могла б переорієнтувати власну соціальну політику, систему соціального забезпечення та зрештою і соціальної роботи. Одним з варіантів є орієнтація на соціально-радикальну теорію соціальної роботи. Зазначена теорія соціальної роботи базується на принципах колективного функціонування в рамках різних соціальних систем. В другій половині XX століття соціально-радикальна теорія соціальної роботи набула іміджу прогресивної [4]. Цей імідж базувався на тому, що вона стала похідною від ідей марксизму та неомарксизму. В другій половині XX століття зазначені ідеологічні течії мали високий рівень популярності серед європейських та американських інтелектуалів і були спроби теоретичної та практичної актуалізації соціально-радикальної соціальної роботи.

На думку В. Москаленко, розвинена система соціального захисту є невід'ємною частиною політики соціальної держави [3]. Це твердження є логічним і характерним для більшості країн європейського континенту, які прямо чи опосередковано вважають, що займаються саме побудовою соціальної держави. Ліберальні та неоліберальні реформи соціальної сфери в країнах Східної Європи призвели до формального проголошення орієнтації на побудову соціальної держави, але при цьому в цих країнах були суттєво знижені соціальні стандарти. Тому досягнення нових соціальних стандартів і в тому числі відновлення скасованих, стало улюбленою темою для політиків-популістів у більшості країн світу. І саме розвиток соціальної відповідальності держави, суб'єктів політичної системи та соціальних працівників вкладається в модель сучасної соціально-радикальної системи соціального обслуговування населення.

Одним з основних принципів соціально-радикальної теорії соціальної роботи полягає розвиток критичної свідомості всіх учасників соціального обслуговування. В цьому випадку саме соціальні працівники виступають в ролі суб'єктів соціальної роботи, які відіграють роль соціокультурного фільтра для людей, що опинилися в складних життєвих обставинах. Цей фільтр буде корисним для клієнтів соціальних служб та спеціалізованих центрів з соціального обслуговування окремих груп населення. Зазначена функція соціально-культурного фільтрування в функціоналі соціального працівника з'являються як одна з реакцій на ризики інформаційного суспільства. Сьогодні будь-яка особа, що опинилася в складних життєвих обставинах має доступ до нескінченної кількості джерел інформації. Отримана інформація може бути протилежною і вводити людину, яка опинилася в складних життєвих обставинах в оману. Тим більше, що клієнти соціальних служб знаходяться в процесі пошуку шляхів виходу зі складних обставин життя в яких вони опинилися. Роль соціального працівника в цій моделі полягає в тому, щоб не тільки надати якісні соціальні послуги, але й в тому, щоб людина змогла віднайти власний шлях подолання складної життєвої обставини.

Інші принципи сучасної соціально-радикальної теорії соціальної роботи спрямовані на інтеграцію інтересів більшості громадян в національну систему соціального обслуговування та інтерактивність в залежності від соціальних викликів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головащенко О. С. Поняття та ознаки соціальної держави. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11501/1/Golovaschenko.pdf> (дата звернення: 30.04.2020).
2. Гуцель В. Г. Особливості реалізації соціальної функції держав-членів ЄС в умовах розбудови соціального співтовариства ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Харків, 2004. Вип. 8. С. 158–167.
3. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки НаУКМА*. Київ : Видав. дім «КМ Академія», 2003. Т. 21 : Політичні науки. С. 41–44.
4. Сай Д. Радикальна соціальна робота: історія становлення та ситуація в Україні. *Могилянські читання – 2018: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти* : тези доп. XXI Всеукраїнської науково-методичної конференції. С. 78–80.

Павленко Анатолій Іванович,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПЕДАГОГІКИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ: НОВІТНІЙ ЕТАП

Дослідники історичного становлення педагогіки життєтворчості особистості в Україні (Ю. Антибура, О. Джура, І. Єрмаков, В. Маврін, В. Нечипоренко, А. Павленко та інші) на теоретичному рівні обґрунтовують різні періоди і етапи в її розвитку і самої категорії життєтворчості [3]. Розглядаючи на діалектичних засадах становлення педагогіки життєтворчості, починаючи з XVI ст., В. Маврін виокремлює у сукупності суспільно-політичні, культурні і освітні передумови, що уможлилювали реалізацію життєтворчого потенціалу особистості в наступні періоди розвитку освіти на теренах України [2, с. 24].

Слід погодитися з твердженням Ю. Антибури, зробленим на основі аналітичного огляду педагогічних джерел, що багата практика життєтворчості в Україні, як пошук шляхів досягнення успіхів в житті, залишалася у фокусі уваги багатьох мислителів і філософів минулого і має глибокі історичні корені. Зокрема і самі ідеї педагогіки життєтворчості тісно переплітаються з ідеями видатного українського філософа і педагога-гуманіста Григорія Сковороди «навчитися найвеличнішому мистецтву життя» [1, с. 5].

Разом з тим, на наш погляд, як новітній етап періодизації, так і більш ранній період, віднесений до культурно-історичних витоків педагогіки життєтворчості можуть бути конкретизовані або уточнені. Адже становлення і теоретична рефлексія педагогіки життєтворчості в нашій державі не є ізольованими від культурно-історичних пошукових досліджень і глобальних освітніх процесів напрямом розвитку вітчизняної освіти.

Початок новітнього періоду становлення педагогіки життєтворчості особистості було покладено, за нашими оцінками, визнанням її актуальності і важливості на глобальному рівні, що відбулося у формулюванні програмної мети освіти для XXI століття, викладеному у директивних документах освітньої організації ООН в Парижі – ЮНЕСКО. Керівник цієї всесвітньої організації, Жак Делор, у колективній доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття (1996 рік) вперше визначив «чотири стовпи освіти для XXI століття» у новому освітньому вимірі – безперервній освіті «впродовж всього життя»: 1) навчитися пізнавати; 2) навчитися працювати; 3) навчитися жити разом, навчитися жити з іншими; 4) навчитися жити [4].

Раніше нами було показано [5, с. 186; 6], що педагогіка життєтворчості особистості безпосередньо має потенціал і безпосереднє відношення до реалізації, сприяє актуалізації перелічених вище інноваційних за сутністю «стовпів освіти для XXI століття», і тим самим несе в собі потенціальні об'єднавчі, «рамкові» можливості як на рівні педагогіки в цілому, так і на рівні сучасної дидактики.

І як показує історико-порівняльний аналіз багатьох науково-педагогічних джерел, визначені чверть століття тому саме ці чотири програмні складові-орієнтири розвитку освіти («стовпи освіти») слугували в подальшому базовою основою періоду становлення і розвитку сучасного компетентнісного підходу в освіті в Європі і світі, де ключові компетенції нерозривно пов'язані з життям, життєвим виміром і простором особистості включно з творчістю і навіть можуть мати паралельну назву як життєві.

Це неодноразово підтверджується і в статті 12 Закону України «Про освіту» (2017), де мета повної загальної середньої освіти співставляється з особистістю, «яка здатна до *життя* в суспільстві <...> має прагнення до самовдосконалення і навчання *впродовж життя*, <...> готова до свідомого *життєвого вибору* та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадської діяльності (*курсів наш – А.П.*)».

Виокремлений нами новітній етап періодизації педагогіки життєтворчості особистості є теоретичним узагальненням і синхронним віддзеркаленням в цілому автентичної національної освітньої практики України у контексті інтеграції у міжнародний науково-інноваційний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антибура Ю. П. Висвітлення процесу становлення педагогіки життєтворчості в періодичних друкованих та спеціалізованих педагогічних виданнях незалежної України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Сер. 19. 2014. Вип. 25. С. 5–13.
2. Маврін В. В. Історико-педагогічна діалектика становлення теорії і практики життєтворчості особистості у вітчизняній освіті (XVI – початок XX ст.). *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол.: В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1 (1). С. 15–27.
3. Нечипоренко В. В. Феноменологічний аналіз категорії «життєтворчість»: генезис і сутнісні характеристики. *Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття* : ювілейний науково-методичний збірник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко та ін. Запоріжжя : Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2013. С. 35–46.
4. Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within) : Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века / [Жак Делор, Иннам Аль-Муфти, Изао Амаги и др.]. Издательство ЮНЕСКО, 1996 ; МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. URL: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf> (дата обращения: 17.04.2020).
5. Павленко А. Навчання мистецтву життєтворчості: становлення теоретичних основ. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 2 (41). С. 186–188.
6. Павленко А. І. Навчання мистецтву життєтворчості – дидактика сучасної школи. *Педагогічні науки та освіта* : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної освіти. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. Вип. І. С. 179–186.

Павленко Анатолій Іванович,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Афанасьєва Ганна Володимирівна,

магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Основні сучасні напрями національно-патріотичного виховання школярів ґрунтуються на положеннях нової редакції Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходів щодо її реалізації (2019) і Стратегії національно-патріотичного виховання (2019). У цих документах розвинені і обґрунтовані важливі положення про те, що твірними складовими і основою патріотизму громадянина України повинні бути любов до Батьківщини, сприяння розбудові й утвердженню України, як незалежної, правової й демократичної соціальної держави, готовність захищати її незалежність. В сучасних умовах національно-патріотичне виховання дітей і молоді стає пріоритетною сферою соціального життя країни, важливим системним засобом громадянської освіти, включно з громадсько-патріотичним, військово-патріотичним та духовно-моральним [5; 6].

Аналізуючи пріоритети серед значного за обсягом переліку напрямів виховної роботи в сучасній школі, слід погодитися з висновком Н. В. Дзядевич, що серед них найбільш актуальним є саме національно-патріотичне виховання, як стрижневе і основоположне, що відповідає як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь [2, с. 24].

Як відзначається у Законі України «Про освіту» (2017), освіта є основою успішної соціалізації особистості, а метою повної загальної середньої освіти і є власне всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості учня. Отже, сучасна школа, як заклад середньої освіти, на законодавчому рівні визнається в Україні важливою і визначною інституцією соціалізації учнів в системі освіти.

Соціалізацію дітей та молоді як процес засвоєння і активного відтворення соціального досвіду під час педагогічно-спрямованої соціальної роботи в школі досліджували І. Зверева, А. Заболотна, В. Киричук, Н. Лавриченко, В. Москаленко, І. Шоробура та ін. При цьому поняття соціалізації і виховання не є повністю тотожними. Поняття соціалізації охоплює не тільки цілеспрямований і планомірний педагогічний вплив на особистість, але й інші неявні впливи на неї соціального середовища та їх результати, а також передбачає активну участь особистості у власному становленні [4, с. 99].

Термін «шкільна соціалізація» вживають у своїх фундаментальних дослідженнях з компаративної педагогіки дослідники А. Заболотна [2], Н. Лавриченко [3] та інші. Використання цього нового наукового поняття є цілком слушним, адже школа, як один із головних осередків соціалізації, є важливою і провідною інституцією первинної соціалізації у ранньому періоді життя особистості, де агентами первинної соціалізації є однолітки і педагоги, лідери дитячих і молодіжних учнівських організацій.

Досліджуючи теорію і практику розвитку шкільної соціалізації в провідних країнах Європи, Н. Лавриченко визначає, що педагогічний простір соціалізації об'єктивно обумовлюється основними сферами суспільних відносин та діяльності, де повноправними і компетентними суб'єктами мають ставати школярі. Відповідно соціалізація школярів у країнах ЄС здійснюється у таких основних напрямках: особистісний, міжособистісний, соціально-груповий, політико-правовий, економічний, екологічний, духовно-ціннісний [3].

У процесі порівняльного аналізу соціально-педагогічних особливостей шкільної соціалізації в Україні та США О. Заболотна також відзначає, що американська школа у своїй діяльності забезпечує дієвий вплив на всі аспекти і прояви процесу соціалізації, включно з політико-правовим, а засобами реалізації стають у тому числі: викладання курсу «громадянської освіти», зацікавленість політичними новинами, клятва вірності національному прапору, молитва за Америку, виконання державного гімну і т.д. Дослідниця приходить до важливого висновку, який ми поділяємо, що національна ідея, пронесена українцями через століття бездержавності, визначає і на сучасному етапі основні засади побудови системи шкільних соціалізаційних впливів та не втрачає своєї актуальності [2, с. 16].

Таким чином, національно-патріотичне виховання учнів української національної школи, що ґрунтується на ідеї розвитку української державності і української політичної нації, можна визнати важливою складовою політико-правового напрямку шкільної соціалізації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзядевич Н. В. Формування національної свідомості на засадах народної педагогіки . *Виховна робота в школі*. 2018. № 6 (163). С. 24–27.
2. Заболотна О. А. Соціалізація учнівської молоді в загальноосвітніх та альтернативних закладах середньої освіти в США : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2005. 23 с.
3. Лавриченко Н. М. Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2006. 39 с.
4. Кожекіна Л. Ю. Особливості трактування поняття «соціалізація» у соціально-гуманітарних науках. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*. 2010. № 1-2. С. 98–101.
5. Наказ МОН України від 29.07.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №64». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> (дата звернення: 29.03.2020).
6. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України; Стратегія від 18.05.2019 № 286/2019. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286/2019> (дата звернення: 27.02.2020).

Панченко Наталія Сергіївна,
соціальний педагог,
комунальний вищий навчальний заклад
«Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»,
м. Умань, Україна

ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Проблема компетентності соціального працівника набуває в останні роки все більшу актуальність у зв'язку з тим, що постійно трансформується соціальний досвід, реконструюється сфера соціальних послуг, розвиваються технології соціальної роботи, зростає рівень вимог соціуму до фахівців. Власне компетентність у вирішенні соціальних проблем становить основу професійного здійснення соціальної роботи. Представники цієї професії – соціальні працівники застосовують свої знання і вміння для соціальної допомоги індивідам, сім'ям, групам, організаціям, громадам, соціуму загалом. Вони допомагають людям підвищувати здатність вирішувати проблеми, створюють необхідні для цього ресурси, забезпечують взаємодію між людьми, або між людиною та її оточенням, підвищують відповідальність організацій за людину, впливають на соціальну політику. Не викликає сумніву той факт, що ефективно виконувати ці завдання здатні лише добре підготовлені, професійно компетентні працівники. Тому сьогодні перед вищими закладами освіти України, які готують соціальних працівників, стоїть нелегке завдання – підготовка професійно компетентних спеціалістів. Адже, з одного боку, це забезпечить можливості для подальшого становлення цієї професії. З іншого боку, результативність розвитку соціальної роботи у значній мірі визначається рівнем компетентності та зрілості кожного конкретного представника цієї професії.

Мета статті полягає в аналізі визначення феномену професійної компетентності соціального працівника як важливого компоненту його фахової підготовки у закладі вищої освіти.

Підготовка кадрів для соціальної сфери у ЗВО України, зокрема, і соціальних працівників, бере свій початок з 90-х років ХХ ст., разом із появою в 1991 році у Кваліфікаційному довіднику нових посад: «соціальний працівник» та «спеціаліст із соціальної роботи».

Серед українських науковців питання теоретичної бази соціальної роботи розглядали М. Лукашевич, І. Мигович, В. Полтавець, Г. Попович, І. Грига. Досліджуючи питання професійної підготовки соціальних працівників в Україні, Н. Лавриченко, І. Курляк, О. Іванова та ін. аналізують проблеми загального реформування системи освіти, модернізації інфраструктури навчальних закладів, їх наукової, матеріально-технічної бази; зміст ступеневої підготовки соціальних працівників на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Підготовка фахівців соціальної роботи – це достатньо складний процес, тому що фахівець соціальної роботи повинен мати глибокі знання в галузі наук про людину, бути здатним вирішувати проблеми управління та організації заходів соціальної допомоги, бути готовим використовувати у роботі з клієнтами законодавчу та нормативну бази для вирішення соціальних питань та володіти необхідним арсеналом умінь і навичок, поєднаними з відповідними особистісними якостями, що може розглядатися, як готовність його до професійної діяльності. Крім того, весь цей арсенал особистісних якостей, мотивів, знань, умінь, навичок ми маємо сформувати у майбутнього фахівця під час навчання у закладі вищої освіти, а це потребує нових поглядів, нових підходів до організації навчально-виховного процесу в умовах вищої професійної освіти.

Професійну компетентність соціальних працівників визначають як якісну характеристику суб'єкта діяльності, що відображає інтегральний характер його підготовки та готовність особистості до реалізації цієї діяльності [5, с. 56].

«Компетенції» є поняттям похідним, вужчим від поняття «компетентність». Аналізуючи контекст вживання поняття «компетенції», розуміємо його як соціально закріплений освітній результат, як реальні вимоги до засвоєння знань, способів діяльності, досвіду, ставлень у певній галузі знань, якостей особистості, що діє в соціумі [4, с. 46].

Професійна компетентність спеціаліста соціальної роботи – це специфічна діяльність людини, необхідна для ефективного виконання конкретних видів соціальної роботи. Для цього необхідні не

тільки відповідні професійні знання та вміння, а й підготовленість майбутнього фахівця до виконання завдань соціальної роботи, сформовану мотивацію до неї, сформованість особистісних якостей.

Соціальна робота, як і будь-яка інша професійна діяльність, вимагає оволодіння певною спеціальною базою знань і вмінь, володіння якою і визначає рівень професійної компетентності. Компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування.

У зарубіжній науковій літературі немає єдиної думки щодо компонентів професійної компетентності соціальних працівників. Серед них найчастіше називають: компетентність сприйняття, яка передбачає проведення спостереження, аналізу, постановку діагнозу. Сюди входить аналіз ситуації, розуміння випадку, обмін інформацією, пояснення, аналіз із наступним висновком, який в свою чергу має бути засобом надання допомоги та сприяння у подальшому самостійному вирішенні проблеми; комунікативна компетентність – встановлення контакту з клієнтом, налагодження довірливих, доброзичливих відносин; рефлексивна компетентність, тобто реконструкція процесу надання допомоги, метою якої є переконатись у правильності зробленого або того, що можна було зробити. Це допоможе спланувати подальші дії та запобігти можливим помилкам.

Соціальний працівник повинен також вміти просто і грамотно говорити і писати, навчати інших, уважно й доброзичливо реагувати на емоційні й кризові ситуації, служити зразком у професійних відносинах, пояснювати складні психосоціальні явища, ефективно організовувати свою роботу, вишукувати джерела й засоби для надання допомоги іншим, оцінювати власну поведінку, вести роботу в групі, вирішувати конфліктні ситуації.

Соціальні працівники створюють реально діючий механізм соціального захисту, підтримки, що допомагає державним та суспільним структурам наблизитися до кожної конкретної сім'ї, до кожної людини, яка є найбільшою цінністю суспільства.

Професійно компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування. Оскільки об'єктивний рівень професійної підготовки фахівців у сфері соціальної роботи визначається сформованістю його професійних якостей, що є важливим завданням у системі підготовки спеціалістів ЗВО, то успішне вирішення проблеми формування професійної компетентності соціальних працівників неможливе без осмислення, узагальнення нагромадженого досвіду в цій галузі. Компетентність соціального працівника у конкретній сфері діяльності можна розглядати як міру професіоналізму, міру володіння професією на рівні творчості, майстерності. Вона характеризується наявністю у соціальних працівників комплексу знань, умінь, навичок, психологічних якостей, особистісних якостей, професійних позицій. А знання, уміння і навички виступають як рольові характеристики професійної компетентності [7, с. 73].

Результат діяльності соціальних працівників – підвищення життєвого рівня усіх людей незалежно від національності та віросповідання. Кожна людина має право на належне повноцінне існування. Важливо зазначити, що такі професії, як соціальний працівник, є необхідними для нашого суспільства у сучасний складний період української держави, коли виникає багато проблем і люди потребують підтримки та допомоги, іноді навіть і захисту. Задоволення потреб і забезпечується роботою соціального працівника у співдружності з іншими професіоналами: психологами, педагогами, юристами, лікарями. Саме така співдружність може бути найбільш ефективною та корисною та забезпечить психологічне та фізичне здоров'я нації [3, с. 72].

Проблема професійної компетентності працівників соціальної сфери до виконання соціальних ролей в практичній діяльності є однією з пріоритетних у сучасній соціально-педагогічній практиці. Надзвичайно важливими є ефективне засвоєння соціальних ролей працівниками соціальної сфери. Цю сформованість визначають такі основні критерії: теоретичні знання, практичні вміння та навички; вміння соціального працівника вибрати соціальну роль згідно з індивідуально-психологічними особливостями клієнта та його соціальними налаштуваннями; рольова варіативність; динаміка оволодіння соціальними ролями; гармонійність виконання соціальної ролі; вміння запобігати рольовим і міжрольовим конфліктам та вміння їх вирішувати, якщо вони виникли. Формування у соціальних працівників соціальної компетентності за допомогою ґрунтового і творчого засвоєння соціальних ролей сприятиме більш

гармонійному функціонуванню його в діяльності, в якому і окрема особистість зможе досягти, що найповнішої самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / О. А. Агарков (керівник авт. кол.), О. О. Яременко, О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. М. Дікова-Фаворська та ін. Запоріжжя : Просвіта, 2013. 584 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; під заг. ред. О. І. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. С. 45–50.
3. Недашківська Т. Професійна компетентність та компетенції державного службовця: об'єм термінологічного значення понять. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2008. № 1. С. 73–81.
4. Яркіна Т. Ф. Социальная педагогика и социальная работа в контексте международного сотрудничества. Москва : АСОПиР, 1998. 62 с.

Перекопська Марина Сергіївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Клопота О. А.,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Розвиток соціальної креативності особистості виступає умовою перетворення, оновлення і гармонійного розвитку нашої держави. Саме тому в сучасній соціально-педагогічній теорії та практиці особливої значущості набуває проблема виявлення та подальшої роботи з креативними підлітками, створення соціального середовища, сприятливого для виховання особистості з високим рівнем соціальної креативності. Означені завдання задекларовано і в Законі України «Про освіту» [1].

Як інтегративна, багатоаспектна властивість особистості, соціальна креативність уособлює творчі здібності індивіда, що характеризуються продукуванням принципово нових ідей та проявляється в здатності до нестандартного вирішення соціальних завдань, дозволяє створювати нові алгоритми міжособистісної взаємодії та є властивою соціально адаптованим особам, які не відчувають ситуаційної напруги в соціальній взаємодії [2], [3]. Це забезпечує творче, суб'єктивне перетворення соціоекономічного простору, створення особистістю нових засобів рішення завдань та продуктів соціальної реальності, інтегрування креативних особистісних характеристик, що проявляються відповідно до специфіки соціальної сфери життя особистості [4].

Аналіз наукової літератури доводить, що саме у підлітковому віці відбувається певне придушення креативності з низки причин: соціальні та особистісні обмеження, страх саморозкриття, негативні реакції соціуму на особистісні прояви. У підлітків є кілька можливостей для відчуття власної індивідуальності, креативності. Одна з них – розвиток своєї особистості за зразком і подобою особистості дорослої людини, оскільки саме дорослий в очах дитини має самостійність, лідерські здібності та соціальну креативність [5].

Соціальну креативність в підлітковому віці можна розглядати в якості потенціалу психічного розвитку по відношенню до подальших етапів життєвого шляху особистості. Креативні підлітки володіють такими психологічними характеристиками, як: цілеспрямованість, виражена пізнавальна активність, прагнення до суперництва, лідерства, підвищена сприйнятливості до навколишньої дійсності [5].

Креативні підлітки вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями досягнення результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний «середній» рівень [6].

Розвиток соціальної креативності у підлітковому віці визначається взаємодією таких чинників:

- внутрішніх, до яких належать: вікові й індивідуально-психологічні особливості особистості (самооцінка, рівень тривожності, агресивність, спрямованість особистості тощо), статеві відмінності, стилі (стратегії) організації розумової діяльності;
- зовнішніх, що представлені чинниками мікросередовища: характером і системою сімейного виховання, впливом школи і спілкування з однолітками [7], [8].

Отже, за результатами теоретичного аналізу вважаємо, що найбільш доцільним буде використання такого визначення терміну «соціальна креативність»: це здатність нестандартно, творчо підходити до вирішення складних соціальних проблем, здатність ставити і вирішувати творчі завдання у сфері соціальної реальності» у подальшій роботі над темою.

На основі вищевикладеного слід відзначити, що підлітковий вік являє собою період вікової кризи, зміст якої полягає у задоволенні підлітком потреби в самопізнанні і самоствердженні через боротьбу за незалежність у відносно безпечних умовах. Звідси, соціальна креативність стає внутрішнім ресурсом для подальшого особистісного і професійного самовизначення і самореалізації в різних сферах життєдіяльності суспільства. Аналіз чинників розвитку соціальної креативності стає дуже важливим для визначення шляхів та засобів підвищення її рівня у підлітковому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. *Освіта*. 2017. 66 с.
2. Павлюк Р. О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх вчителів. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogical/22154.doc.htm.
3. Попель А. А. Психологические условия развития социальной креативности студентов в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Нижний Новгород, 2005. 23 с.
3. Чичук Е. Ю. Побудительные основания социальной креативности личности (на материале социологических профессий) : дис. ... канд. психол. наук. Краснодар, 2006. 220 с.
4. Валуева Е. А. Интеллект, креативность и процессы распространения активации. *Психология. Журнал высшей школы экономики*. 2006. № 3. С. 110–118.
5. Гильбух Ю. З., Гарнець О. Н., Коробко С. Л. Феномен розумової обдарованості. *Питання психології*. 1990, № 4. С. 147–155.
6. Булатова О. С. Арт-педагогический подход в образовании. Тюмень : Изд-во ТГУ, 2004. 230 с.
7. Немов Р. С. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3 кн. 4-е изд. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. Кн. 1: Общие основы психологии. 688 с.
8. Барко В. І., Панок В. Г., Лазаревський С. В. Креативність та її діагностика: *Обдарована дитина*. 2001. № 6. С. 22–27.
9. Сухорукова Е. П. Творческое развитие ребенка как одна из центральных проблем современного образования. *Педагогические науки*. 2011. Вып. 5. 36 с.

Сазонов Данило Олексійович,
студент 3 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Стасюк О. О.,**
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні ми все частіше стикаємося із ситуацією, коли новонароджена дитина для батьків виявляється неочікуваною та небажаною, тому її покидають, віддають в дитячий будинок. Прикрість

ситуації полягає в тому, що жоден соціальний працівник, педагог, вихователь не замінить ніжної любові матері до своєї дитини, не замінить чоловічого виховання та міцних стосунків батька з сином, жоден колектив не замінить ту підтримку, яку може надати сім'я. Як відомо з даних державної статистичної звітності, в Україні на 1 червня 2019 року в різних установах державного виховання знаходяться 22 126 дітей-сиріт та 48 365 дітей, позбавлених батьківського піклування. У сімейних формах виховання – 64 709 дітей (під опікою знаходяться 50 766 дітей, у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу – 13 943 дітей [1]). Вражаючи кількість дітей зумовлює гостру потребу вирішити актуальне питання: «Як допомогти дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування проходити етапи соціального виховання максимально комфортно, не втрачаючи довіри до оточуючого світу?» На нашу думку, на рівні держави мають бути зроблені кроки як з практичної підтримки дітей цієї групи в умовах спеціальної інфраструктури, так і підготовки кваліфікованих фахівців, спроможних професійно мінімізувати наслідки вимушеного суспільного виховання [4]. Важливою умовою ефективної реалізації цих кроків є системна підготовка соціуму до усвідомленого, соціально відповідального та толерантного ставлення до дітей цієї категорії, їхнього влаштування і реалізації заходів соціального виховання. Аргументуємо свою позицію.

Спеціальна інфраструктура. У Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» визначено, що дитина-сирота – це дитина, що тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням внаслідок втрати батьків, а також дитина, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишатися в сімейному оточенні і потребує захисту та допомоги з боку держави [2]. Згідно зазначеного документу, а також ст. 53 Конституції України, держава зобов'язується утримувати, піклуватися та виховувати дітей цієї категорії, зокрема, шляхом розбудови спеціальної інфраструктури соціального виховання. Звернемо увагу на те, що хоча сучасне законодавство визначає різні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проте ключовими (пріоритетними) є форми сімейного влаштування: опіка і піклування, усиновлення, патронат, влаштування дітей у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Про те, що розвиток та удосконалення системи сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського виховання є одним з найважливіших напрямків соціальної політики України свідчить, зокрема, зміст Національної стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020 р.

Ми погоджуємося із вченими, зокрема О. Кругловою, які у своїх дослідженнях дотримуються позиції про те, що «інститут опіки та піклування є однією з найбажаніших форм такого сімейного влаштування, адже зазвичай опікунами (піклувальниками) призначаються родичі та інші члени сім'ї дитини, а це в свою чергу не передбачає різких змін оточення дитини і створює сприятливі умови для налагодження відносин та зближення з нею» [3]. До пріоритетних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування належить усиновлення (удочеріння), яке, згідно Сімейного кодексу України, оформлюється спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина або дочки.

Окрім цього, до соціальної інфраструктури сімейного влаштування дітей досліджуваної категорії відносяться прийомні сім'ї (влаштування дітей регулюється Положенням про прийомну сім'ю) та дитячі будинки сімейного типу (влаштування дітей регулюється Положенням про дитячий будинок сімейного типу).

Саме у зв'язку із особливостями розбудованої в державі інфраструктури соціального виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на наше переконання, особливого значення та актуальності набуває формування усвідомленого, соціально відповідального та толерантного ставлення до дітей цієї категорії, їхнього влаштування і реалізації заходів соціального виховання. По-перше, пріоритети держави щодо сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування потребують розуміння та підтримки з боку кожного члена суспільства. Адже прийняття чужої дитини у свою сім'ю чи створення, наприклад, дитячого будинку сімейного типу – є надскладною місією, до якої людина має бути готовою. А якщо взяти до уваги колізії, які часто супроводжують процес прийняття дитини на виховання: починаючи від юридичного оформлення до реалізації на ділі державних гарантій щодо підтримки сімейних форм влаштування дітей, то багатьох можливих усиновлювачів чи вихователів це зупиняє. Саме тому ми вважаємо, що приділення відповідальними посадовцями принципової уваги до налагодження прозорості, не корумпованої, а діючої системи переходу на сімейні форми влаштування дітей позитивно позначиться на ставленні суспільства

до розбудови «сімейної» інфраструктури соціального виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

По-друге, з точки зору підготовки суспільства до активної позиції щодо влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування може бути інформування про особливості розвитку і соціального виховання дітей цієї групи, а також механізмів вирішення ускладнень, які виникають в цих процесах. Зокрема, згідно багатьох системних наукових досліджень (Н. Комарової, І. Пеши, Л. Божович, А. Прихожан, Н. Бевз, Р. Бевз, І. Дементьєвої, М. Васильєвої та інші) діти цієї категорії в типових ситуаціях будуть себе поводити дещо інакше ніж інші. Адже вони не бачили тої моделі поведінки, яка очікується у соціумі, чи бачили, але це був, скоріш, асоціальний приклад безвідповідального ставлення до батьківства.

Підготовка кадрів. Серед проблем соціального виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні актуальною є проблема підготовки кадрів, які, з нашої точки зору, мають бути підготовленими до роботи з дітьми цієї категорії не тільки з позиції їхньої обізнаності, а і з позиції морально-ціннісної готовності працювати з таким складним контингентом дітлахів.

Безперечно, його рівень освіти та професійної кваліфікації повинен бути високим. Такий фахівець повинен щиро цікавитися людьми, якщо цього не буде, «гріш ціна» такому фахівцю. Це – як мати, котра не любить своїх дітей. Вона ніби мати, але тільки формально! Підготовка такого фахівця можлива лише за умови глибокого, системного, перманентного, уважного, ретельного вивчення ним психолого-педагогічних дисциплін, соціально-педагогічних дисциплін, що ґрунтуються на особистісно орієнтованій, гуманістичній парадигмі. В основі фахової діяльності такого спеціаліста мають бути принципи гуманістичного спрямування освітнього процесу, люблячого та чуйного ставлення фахівця до кожної окремої дитини, урахування особливостей процесу її навчання та засвоєння матеріалу.

Що на нашу думку конкретно потрібно фахівцю, щоб правильно робити власне свою справу:

- оволодівати новими знаннями про особливості розвитку дітей-сиріт, специфіки роботи з ними в спеціально створених для цього закладах, щоб бачити ситуацію не тільки на папері, а вже прикладати набуті знання до практичних ситуацій, відпрацьовувати власні підходи до кожної дитини;
- оволодівати основними методиками і технологіями цієї діяльності в умовах реалізації різних форм влаштування дітей, виховання яких відбувається поза родиною;
- формувати у себе професійні мотиви, любов до своєї роботи, її значущість для усього майбутнього, цінностей соціально-виховної діяльності з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Підсумовуючи сказане вище, підкреслимо, що до актуальних проблем соціального виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в нашій державі можна віднести, насамперед, розбудову сімейно орієнтованої інфраструктури соціального виховання дітей цієї категорії, що, зокрема, передбачає змістовну суспільно значущу просвітницьку роботу та підготовку кваліфікованих кадрів із високим ступенем морального, духовного розвитку та ціннісної орієнтації на допомогу тим, хто її потребує.

Любіть одне одного та не забувайте про оточуючих, особливо педагоги, мої майбутні колеги, ставтеся до своєї праці з любов'ю, ви виховуєте в людях важливі якості, нехай ті, хто навчається у вас будуть такі ж прекрасні, як і ви самі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.msp.gov.ua/news/15560.html> (дата звернення: 1.05.2020).
2. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV.
3. Круглова О. О., Тищенко І. О. Роль інституту опіки і піклування у забезпеченні прав та інтересів дітей у сучасних умовах *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4.
4. Манохіна І. В. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. 276 с.

Саніна Яна Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Клопота О. А.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Сьогодні в Україні, як у світі в цілому, набуває процес упровадження в освітній простір інклюзивного навчання, адже кожна дитина, незалежно від стану здоров'я, має право на отримання якісної освіти.

Згідно Міжнародної класифікації стандартів освіти, особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів, зокрема: персоналу для надання допомоги в процесі навчання; спеціалізованих допоміжних засобів (технічних, корекційних...), фінансування додаткових спеціальних послуг тощо [1].

У міжнародному нормативно-правовому полі зацентровано увагу саме на фіксації особливостей (а не обмежень) тих дітей, чиї потреби залежать від фізичної недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням, що зумовлює наявність спеціальних умов щодо організації навчання у школі [2]. У подібних дітей показники розвитку відрізняються від середніх. Саме тому вони потребують посиленої спеціальної уваги та особливих умов для забезпечення можливості розвивати свій потенціал.

Загальним аспектам інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в соціальне середовище, у тому числі навчальне, приділяли увагу В. Бондар [3], А. Колупаєва [4], П. Таланчук [5], N. Hunt, K. Marshall [6], V. Gudonis та інші [7]. Серед основних акцентів у цих працях – аналіз проблем, породжуваних особливим соціокультурним статусом людини з інвалідністю, а також готовності до взаємодії «особливих» дітей та їх соціального оточення, і у першу чергу – однокласників.

Особливої ваги, в контексті ефективності інклюзивного освітнього середовища, набуває формування соціально-психологічної готовності до взаємодії з дитиною із особливими освітніми потребами усіх учасників навчального процесу, у тому числі учнів, – потенційних однокласників.

Проблеми соціального розвитку дітей з особливими потребами, здебільшого, спричинені тим, як така дитина сприймається соціальним оточенням, як вона почувається у ньому (прийнятою чи відторгнутою).

На даний момент відбувається обґрунтування наукових підходів до аналізу саме соціальних аспектів інтегрованого навчання. Світовий досвід забезпечення умов для набуття соціальної компетентності учасників інклюзивного навчання, – учнів з особливими потребами, з одного боку, та їх однокласників, які не мають порушень розвитку – з іншого представлений у працях таких авторів, як W. Bloemers [1], N. Hunt, K. Marshall [6], V. Gudonis [7] та інші.

При цьому, все більшої ваги набуває науковий підхід, представники якого наголошують на соціальній значущості прагнення до балансу у суспільстві та доцільності відмови від поняття «норми» як базового критерія сприйняття і оцінки особи [3], [6], [10]. Звідси випливає висновок про те, що саме в суспільному середовищі, різних формах і способах життя відбувається становлення особи в цілому і набуття соціальної компетентності зокрема.

Отже, на продуктивність навчального процесу в інклюзивних закладах освіти впливає досить багато факторів. Проте, серед основних – саме взаємостосунки учнів з особливими освітніми потребами із однокласниками. Якщо між ними складаються дружні, товариські стосунки виграють і збагачуються обидва суб'єкта інклюзивного навчання: як «особливі» учні, так і їхні «звичайні» однокласники, які не мають порушень розвитку. Адже, якщо ж підтримки та поваги з боку однолітків не має, то учень з ООП може закритись у собі, буде боятися проявляти себе, висловлювати свою думку і, тим самим, втратить як інтерес до навчання, так і до перспектив власної самореалізації в суспільстві; однокласники ж позбавляються можливості саморозвитку в дусі гуманістичних цінностей.

При цьому, якщо взаємостосунки у класі складаються гармонійно, то саме в таких умовах стає можливим для кожного учня бути активним, комунікабельним, не боятися висловити свою думку, навіть якщо вона не збігається з думкою інших людей. Звідси – швидше засвоюються соціальні навички, проявляється соціальна активність, тобто беруть участь в обговореннях, пропонують свої ідеї та замисли, у шкільній та позашкільній діяльності проявляють себе активними та талановитими.

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити висновок про необхідність розвитку соціальної компетентності школярів як важливого компонента соціально-психологічної готовності учасників інклюзивного освітнього середовища до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bloemers W., Hajkova V. Towards Inclusion in Europe. Berlin: Frank & Timme Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2006. 301 S.
2. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Киев, 2000. 21 с.
3. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.
4. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.
5. Таланчук П. М. Про втілення в життя ідеї рівності. *Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами* : тези доповідей : в 2-х ч. Київ : Університет «Україна», 2010. Ч. I. С. 3–6.
6. Hunt N. Exceptional Children and Youth: An Introduction to Special Education. New York: Houghton Mifflin Company, 2005. 516 p.
7. Gudonis V., Kaffemanienė I., Radzevičienė L., Elijošius E., Klopota Y. Fears of visually impaired pre-school children and their parents. *Pedagogika*. 2017. Vol. 128, No 4. P. 164–174. URL: <http://www.pedagogika.leu.lt/index.php/Pedagogika/article/view/754/353> (Last accessed: 30.04.2020).
8. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні. *Вісн. психології і педагогіки* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 8. URL: <http://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення: 30.04.2020).
9. Життєтворчий потенціал соціальної і життєвої практики : науково-методичний посібник / ред. кол.: В. В. Нечипоренко, І. Г. Єрмаков, О. Л. Позднякова, Н. М. Гордієнко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. 472 с.
10. Клопота О. А. Роль идентификации в процессе интеграции молодежи с особыми образовательными потребностями в общество. *Forum Pedagogiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. 2014. № 2. С. 73–80.

Сафронова Кристина Сергіївна,

магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,

Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник – **Павленко А. І.,**

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи,

Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКА В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ

В сучасному суспільстві спостерігаються не тільки активні процеси інтенсифікації та проблематизації психічних і фізичних навантажень, але й поява різноманітних альтернативних можливостей для самореалізації особистості в усіх сферах життєтворчості.

У новій редакції Закону України «Про освіту» (2017), концепції Нової української школи проголошується компетентнісний підхід у освітній діяльності школи, визначено ключові компетенції, необхідні кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Важливим і спільним, по суті наскрізним для всіх компетентностей названо серед інших вміння конструктивно керувати емоціями, застосовування емоційного інтелекту (стаття 12) [1].

На сьогодні українськими дослідниками (В. Зарицька, Є. Карпенко, Е. Носенко та ін.) визнається той факт, що емоція, як особливий тип знання, співвідноситься з категорією інтелекту і може дати людині можливість адаптуватися до умов навколишнього середовища. Емоції та інтелект здатні поєднуватися у своїй практичній спрямованості. Врахування такої інтеграції необхідне для цілеспрямованого гармонійного розвитку особистості.

Емоційний інтелект потрібно розвивати у дітей, розпочинаючи із раннього віку, але не менш важливим і актуальним це завдання залишається і в соціально-педагогічній роботі з підлітками. Особливості емоційного інтелекту підлітків обумовлені, в першу чергу, характерною для цього вікового періоду необхідністю самовизначення, аналізу і розуміння ними власних емоцій – важливого фактора у процесі спілкування між людьми як в побуті, так і в ділових стосунках. Адже емоційний інтелект, на думку дослідника Є. Карпенко, і дозволяє зрозуміти та усвідомити власні інтенції, потреби і бажання, налагодити конструктивні стосунки з оточуючими, а також ефективно презентувати себе в суспільстві [2, с. 65].

Слід врахувати, що підлітковий вік є сенситивним для розвитку емоційної сфери особистості, важливої для життєтворчого потенціалу соціальної і життєвої практики [3].

Розвиток емоційного інтелекту в підлітковому віці, як відзначає М. Шпак, обумовлений вираженою потребою в емоційному благополуччі і включає розвиток здатності до емпатії, вміння диференціювати власні емоції та емоції інших людей, самоконтролю і самомотивації. Водночас у цей період зростає необхідність розуміння емоцій інших людей та управління ними, оскільки провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування з однолітками [4, с. 82].

Отже, підлітковий вік має свої характерні особливості емоційного інтелекту, які полягають у тому, що виокремлюються кількісні і якісні сторони цього процесу: розвивається теоретичне мислення, здатність робити припущення, прогнозувати дії і їх результат, аналізувати явища і події. Ці пізнавальні процеси супроводжуються емоційно-вольовими проявами, з'являються більш стійкі почуття, емоції більш виражено впливають на пізнавальну активність, спілкування, більш інтенсивного розвитку набуває емпатія, посилюється значущість групи ровесників. У процесі діяльності і спілкування підліток привласнює нову систему цінностей та виробляє власну через оцінку та думки інших людей. Це впливає на формування адекватної самооцінки та рівня домагань, соціалізацію та, в кінцевому результаті, на розвиток соціальної компетентності.

Аналіз показує, що врахування особливостей емоційного інтелекту підлітків в соціально-педагогічній роботі необхідне в першу чергу під час:

- аналізу виникнення і перебігу конфліктних ситуацій, вирішення і профілактики конфліктів;
- протидії і попередженню булінгу;
- соціально-педагогічному консультуванні підлітків;
- проведення соціально-психологічного тренінгу, як задоволення важливих потреб у спілкуванні, повазі, реалізації особистісного потенціалу;
- участі підлітків у груповій проектній діяльності, яка має практичну цінність і передбачає самостійність проведення та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380), 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 29.04.2020).
2. Карпенко Є. В. Сучасні вектори дослідження емоційного інтелекту особистості. *Психологія і особистість*. 2019. № 1 (15). С. 60–72.
3. Нечипоренко В. В., Єрмаков І. Г., Позднякова О. Л., Гордієнко Н. М. Життєтворчий потенціал соціальної і життєвої практики: науково-методичний посібник. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2018. 472 с.

4. Шпак М. М. Особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому віці. *Науковий вісник Харківського державного університету*. 2016. Випуск 5. Том 2. С. 80–84.

Сенько Катерина Вікторівна

магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Павленко А. І.**,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Головною метою сучасної шкільної освіти є розвиток особистості учня, спрямування освітнього процесу в школі на соціалізацію особистості. Одним із головних завдань, визначених в Законі України «Про освіту» (вересень 2017 року) та інноваційній концепції Міністерства освіти і науки України Нової української школи (листопад 2016 року), є створення належних умов для особистісної самореалізації молодшого школяра. Відповідні умови ґрунтуються на компетентнісному підході, визначеному в рекомендаціях Європейського парламенту та Ради Європи щодо реалізації освіти впродовж життя, розпочинаючи з ланки початкової школи [4].

Сучасний світ надзвичайно складний та взаємопов'язаний, тому дитині недостатньо дати лише знання, важливо навчити застосовувати їх у житті. Знання та вміння взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами здобувача освіти, вони формують його життєві компетентності, які дають успішність у самореалізації в житті, навчанні та праці. Освітнім пріоритетом сучасної школи є забезпечення розвитку кожного здобувача освіти як активної, повноцінної особистості, здатної ефективно вирішувати актуальні суспільні завдання.

Одним із важливих напрямів роботи закладу загальної середньої освіти є створення умов для формування соціальної компетентності здобувачів освіти, гармонійного розвитку дитини, виявлення творчих здібностей, які свідчать про їх неповторність і унікальність.

Теоретичні й багатовекторні аспекти визначення понять компетенції і компетентності дитини у психолого-педагогічних джерелах розробляли О. Антонова, Т. Бородіна, І. Виноградова, М. Елькін, І. Зимня, І. Зязюн, А. Меднікова, А. Павленко, Є. Павлютенков, А. Хуторський, С. Шишов та ін.

Сутність визначення «компетенції» у тлумаченні різними дослідниками розкривається переважно через поняття «знання», «уміння», «навички», «соціальний досвід», «отриманий досвід» і здібності, які надбано і розвинуто завдяки навчанню.

Сучасне загальне визначення поняття компетентності, як особистісної якості, нерозривно пов'язується, серед інших, із процесом соціалізації особистості: здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [2, с.38]. Разом з тим, у переліку ключових компетентностей Державного стандарту початкової освіти України виокремлені і громадянські й соціальні компетентності [5] та досить докладно розкритий їх зміст.

У цьому документі соціальні компетентності розглядаються у поєднанні з громадянськими і передбачають серед іншого: 1) спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять, виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; 2) дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; 3) розуміння правил поведінки і спілкування, що є

загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності. Тоді як організація освітнього процесу, спрямованого на формування усіх ключових компетенцій, передбачає за стандартом застосування діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (для учнів 1-2 класів) [5]. Ці положення Держстандарту початкової освіти і повинні бути покладені у основу формування соціальної компетентності молодшого школяра засобами ігрової діяльності й ігрових технологій.

Основою формування соціальної компетентності здобувачів освіти початкової школи є їх досвід і потреби, які мотивують до навчання, а також знання та вміння, особистісні ставлення, які формуються у освітньому середовищі й різних соціальних ситуаціях.

Розвиток соціальної компетентності молодшого школяра безпосередньо пов'язаний зі зміною його способу життя та розширенням кола спілкування у закладі освіти. Найважливішим фактором розвитку соціальної компетентності особистості здобувача освіти в цей віковий період є вступ до школи та пов'язане із цим розширення сфер діяльності і спілкування [3].

Використання на уроках інтерактивних технологій навчання, таких як ігрові технології, у початковій школі відповідає природним потребам дитини, адже за своєю природою гра – це найбільш властива форма життєдіяльності дітей. У рольовій грі за власними правилами діти відчують себе дійсно вільними і усвідомлюють власне життя як свій вибір, перевіряють свою спритність та силу, в них виникає бажання фантазувати, розгадувати таємниці та прагнути до чогось прекрасного.

Отже, гра обов'язково здійснюється у формі ігрової діяльності. В Українському педагогічному словнику «ігрова діяльність» визначається як різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми [1, с.73]. Одночасно це і динамічна організована система взаємодії дитини з навколишнім світом, під час якої відбувається його пізнання, засвоєння соціального досвіду та особистісний розвиток.

Гра стимулює запам'ятовування й розуміння матеріалу, а також мотивує й сприяє заохочення школяра до комплексного використання органів почуття при сприйнятті і самостійному відтворенні інформації в нових ситуаціях.

Ігрова діяльність безпосередньо виконує функцію розвитку і при цьому включає в себе навчальну, ігрову, комунікативну, організаторську та інші види діяльності. Вона сприяє як емоційному так і соціальному розвитку особистості та оволодінню навичками саморегуляції та самоконтролю.

Отже, розвиток соціальної компетентності особистості молодшого школяра у процесі її цілеспрямованої шкільної соціалізації засобами ігрової діяльності й технологій є важливою і актуальною соціально-педагогічною проблемою, що потребує як подальшого вивчення практичного досвіду, так і науково-теоретичного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Короткий термінологічний словник-довідник майбутнього вчителя вищої школи: навчальне довідкове видання / укладачі: В. В. Нечипоренко, А. І. Павленко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020. 112 с.
3. Нечипоренко В. В. Соціально-психологічні особливості міжособистісних стосунків учнів молодших класів загальноосвітньої санаторної школи. Психологічні основи розвитку особистості: монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач. Запоріжжя: Просвіта, 2018. Т. 4. С. 152–170.
4. Павленко А. Розвиток освітніх особистісних результатів у учнів сучасної початкової школи: компетентності і парадигми. *Молодь і ринок*. 2017. № 2. С. 13–17.
5. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF> (дата звернення 20.04.2020).

Сорокіна Ольга Михайлівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Павленко А. І.,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «БУЛІНГ» ЯК ФОРМИ ШКІЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

В світі проблему шкільного цькування ґрунтовно досліджують з 1980-х років, проте перші дослідження булінгу в Україні розпочалися орієнтовно з 2005 року через значне поширення цієї форми насильства насамперед серед українських школярів. Таким чином, булінг є відносно новим поняттям для України, залишається малодослідженим для вітчизняної науки, що обумовлює актуальність дослідження теоретичних підходів до визначення поняття «шкільний булінг».

Термін «булінг» має походження від англійського дієслова «to bully». Згідно з Кембріджським словником англійської мови дієслово «to bully» має наступне визначення: «кривдити або загрожувати більш слабкому або менш авторитетному, примушувати таку особу до небажаних дій» [4]. Оксфордський словник англійської мови визначає це дієслово як «намагатися скривдити, залякати або змусити до небажаної діяльності вразливу особу або особу, яка такою здається». Український словник трактує цей термін як «залякування» або «цькування» [5].

Загальноприйнятим стало визначення булінгу в середовищі дітей і підлітків, опубліковане норвезьким психологом Д. Ольвеусом в 1993 році – це навмисні, регулярні агресивні дії, що засновані на нерівності соціального положення або фізичного стану [6].

Дослідниця Л. Кішлі визначає емоційне приниження, образу почуттів особи, що спричиняє виключення її з групи, як основну характеристику булінгу. На її думку булінг – це агресивна поведінка, спрямована на приниження почуттів, висловлювання негативних емоцій та образливе оцінювання іншої людини [7].

В українській науковій літературі, присвяченій вивченню цієї проблеми, представлено кілька визначень такого поняття.

На думку Х. Лейманна булінг – це соціальна взаємодія, через яку одна людина (іноді декілька) зазнає нападів іншої (іноді декількох, але зазвичай не більш як чотирьох) день-у-день впродовж тривалого часу (іноді декількох місяців), що спричиняє в жертви стан безпорадності й виокремлення від групи [7].

В. Пономарьов, вивчаючи проблему булінгу, зауважує, що така агресивна поведінка може виявлятися як у формі фізичного, так і психологічного або комбінованого насильства [1].

Дослідження К. Янішевської та О. Тимошенко підкреслюють, що булінг завжди переслідує ціль скривдити, знищити, деморалізувати, підкорити, викликати страх в своїй жертви. Це може проявлятися у вигляді систематичних словесних образ, проявів неповаги, знущання з когось [3].

У грудні 2018 року в Україні вступив у дію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)». В ньому надано визначення булінгу (цькування) в шкільному середовищі: «Булінг – це діяння (дія чи бездіяльність) учасників освітнього процесу психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчинено стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою щодо інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могло бути чи було заподіяно шкоду психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

Таким чином, аналізуючи вище зазначені визначення та точки зору, можна зробити висновки про основні ознаки шкільного булінгу:

1. Булінг є поведінкою. Поведінка – це організована діяльність суб'єкта, що визначає його зв'язок з навколишнім середовищем, та зосереджується в рухомій та психічній активності.

2. Агресивність. Агресивність може бути виражена як у формі фізичного, так і психологічного насильства.

3. Навмисність. Якщо розглядати саме шкільний булінг, необхідно зупинитися на тому, що школярі, які задіяні в цьому, не завжди здатні зрозуміти та передбачити наслідки, до яких можуть спричинити їх дії, хоча усвідомлюють сутність цих дій. Тому вказана ознака відноситься тільки до сутності вчинених дій, але не наслідків, хоча в багатьох випадках підлітки здатні досить повно оцінити заповідану ними шкоду.

4. Систематичність (повторюваність). До поняття «булінг» можна віднести лише ті дії, які мають систематичний характер, тобто регулярно повторюються протягом певного періоду.

5. Наявність елементів (суб'єктів) булінгу, а саме – булера, жертви і спостерігачів.

6. Вразливість жертви. Найчастіше булінг спрямований на тих осіб, зовнішність, поведінка або інша соціальна ознака яких помітно відрізняються від інших членів групи.

На основі визначених вище ознак можна сформулювати розуміння поняття шкільного булінгу як поведінки, що має агресивний, систематичний, навмисний характер, та спричиняється за наявності спостерігачів однією або кількома особами стосовно іншої особи (інших осіб), що має ознаки вразливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономарев В. И. Исследования акцентуаций характера участников буллинга в контингенте подростков регионального социального заведения для несовершеннолетних. *Світ медицини та біології*. 2013. № 3 (39). С. 125–130.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування) : Закон України від 18.12.2018 № 2657. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата завернення: 24.04.2020).

3. Янішевська К. Д., Тимошенко О. О. Деякі проблеми булінгу в Україні та шляхи їх вирішення. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 270–275.

4. Meaning of bully in the English Dictionary. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bully?q=bullying#translations>

5. Main definitions of bully in English. Oxford Dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/bully>.

6. Olweus D. Bullying at school: what we know what we can do. Malden, MA : Blackwell Publishing, 1993. DOI : 10.1002/pits.10114/abstract.

7. Randall P. Bullying in Adulthood. Assessing the Bullies and Their Victims. Florence, KY, USA : Brunner-Routledge, 2001. URL: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>.

Сташук Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ЦІНІСНО-ПОЗИЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Професіоналізм соціального педагога закладу середньої освіти є ключовим «мірилом» якості фахової підготовки та успішності його самореалізації як суб'єкта освітнього процесу в закладі освіти. Сутність цього феномену не є однозначною, тому в різних інтерпретаціях відрізняється крайньою суб'єктивністю. Інколи у побуті та наукових розвідках ми стикаємося з різнополярними твердженнями щодо розуміння професійних позицій та ключових цінностей успішного соціального педагога. Тому наше дослідницьке **завдання** сьогодні полягає у виділенні значущих характеристик, а також окресленні змісту ціннісно-позиційної складової професіоналізму соціального педагога. В процесі пошуку будемо використовувати **методи** аналізу та інтерпретування наукових текстів, а також спиратися на теорію

систем. Адже досліджувану складову розглянемо з точки зору її багатокомпонентності та внутрішньої єдності і цілісності всіх компонентів (*а не виразності чи пріоритетності окремих компонентів*).

На нашу думку, досліджувана складова професіоналізму має мати кореляцію зі специфікою змісту, завданнями та обов'язками соціального педагога, який працює в закладах середньої освіти. Не заглиблюючись у проблему, визначимо специфіку цієї діяльності на основі Державного галузевого стандарту підготовки фахівця з соціальної педагогіки та стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. В зазначених документах до переліку особливостей фахової діяльності соціальних педагогів відноситься: проблемний характер освітнього процесу в закладі середньої освіти та комплексність, невизначеність умов роботи соціального педагога. Прослідкуємо, яким чином ці характеристики враховані у наукових дослідженнях ціннісно-позиційної складової професіоналізму соціального педагога.

1. Професійна позиція – рольова стратегія, яку обирає соціальний педагог в процесі реалізації ним соціально-виховної діяльності. Така позиція відображає особистісно значущі цінності та смисли фахівця і, відповідно, визначає його індивідуальний стиль роботи.

Так, З. Фалинська зазначає, що *позитивне ставлення до практичної діяльності* може розглядатися як показник готовності соціального педагога до виконання обов'язків на робочому місці [11, с. 9]. Н. Сайко слушно звертає увагу на те, що базова *орієнтація на позитив у житті* виступає важливою складовою професіоналізму [9], адже відсутність віри у позитивні зміни у дітей та у власні сили, як спеціаліста і людини, здатної допомогти, призведе до негативних результатів. Авторка також стверджує, що оптимістична позиція майбутнього соціального педагога виявляється через його позитивний настрій, адекватне реагування на власні помилки і проблеми, сприйняття виникаючої ситуації такою, що збагачує досвід; готовність до активізації усіх психофізіологічних систем; *повторюваність поглядів особистості в схожих обставинах*, що говорить про стійкість світоглядної позиції; задоволеність власним життям. Н. Сайко підкреслила, на нашу думку, ще один важливий момент – *сформованість у майбутнього соціального педагога філософії лідерства*. За висловом Антоніо Манетті, лідер – це особистість-вектор. Тут простежується дуже важливий контекст: успішність виконання соціальним педагогом професійної функції контролю, координації, управління та зміни оточуючого соціального простору. Тільки «особистість-вектор» може не авторитарно, але впевнено спрямовувати соціальні зміни, яких потребує дитина, здатна контролювати операції, синтезувати контекст відносин, бути оперативним центром численних взаємодій [9].

Спрямованість на соціально значущі цілі, прагнення самостійно та творчо вирішувати професійні задачі, *усвідомлення ролі професії в суспільстві та соціальна відповідальність* є складовими визначення поняття «професійність соціального педагога» (О. Пономаренко) [8].

Видатний фахівець у галузі раннього та дошкільного розвитку, М. Монтесорі, в своїх роботах також осмислювала питання професійності у соціально-виховній діяльності. Зокрема, вона зазначала: «Хто вміє бачити, починає цікавитися, і цей інтерес є рушійною силою, що створює дух ученого. Як для маленької дитини внутрішнє «Я» є точкою кристалізації, навколо якої починає складатися уся психічна форма, так і для педагога *інтерес до спостережуваного явища буде центром, навколо якого сформується сама по собі вся його особистість*» [6].

Р. Бондаренко актуалізує проблему *професійної ідентифікації* фахівця [2, с. 7]. І. Демченко наголошує, що суттєвим мотиваційним фактором виступає *ототожнення власної індивідуальності з еталоном професіонала*. У цьому контексті дослідниця виділяє фактори здатності педагога до пожертви інтересами та їхнє підпорядкування цілям розв'язкового процесу, ідентифікації себе із благодійником, який безкорисливо й добровільно допомагає дітям [4, с. 90-94]. О. Чуйко виділяє стан задоволеності вибором професії; стійкі мотиви вибору професії; об'єктивну самооцінку професійно-значущих якостей особистості; налаштування на визначену поведінку в умовах розв'язання професійних завдань, як важливі складові професійної готовності [12, с. 196-206]. Саме професійна орієнтація «образу Я» розвиває у соціального педагога готовність творчо долати труднощі, які виникають при взаємодії з дітьми з особливими потребами, без сліпого наслідування чужому досвіду, спираючись на власні сили і можливості, знаходячи однодумців і соратників (Н. Волинець) [3, с. 40].

2. Ціннісна складова професійності соціального педагога закладів освіти – сукупність професійно затребуваних уявлень соціального педагога про явища, які мають високе матеріально-

духовне значення для нього особисто та суспільства. Т. Алексєєнко відзначає: «не кожна людина професійно придатна для роботи у соціальній сфері. Визначальною у цьому є її система цінностей, в основі якої знаходиться вихідне переконання щодо абсолютної цінності і унікальності кожної особистості у суспільстві, яка заслуговує на повагу та увагу» [1, с. 12]. Лише за умов відповідної мотивації та зміни системи цінностей, за твердженням Л. Іщенко, можна реалізуватися як суб'єкт діяльності і професіонал [5, с. 82-89]. Показником готовності соціального педагога до фахової діяльності виступає усвідомлення трьох загальнолюдських цінностей: визнання безумовної цінності особистості та повага до людини незалежно від реальних її досягнень і поведінки; визнання людини як унікального соціального організму; усвідомлення здатності людини до змін, покращення свого життя [7]. Окрім цього, до загальнолюдських цінностей, які мають бути притаманні соціальному педагогу З. Фалінська відносить гуманізм, чесність, порядність, справедливість та милосердя [11, с. 9].

До системи цінностей фахівців соціальної сфери дослідники відносять, насамперед, відчуття соціальної справедливості, як одного з базових загальнолюдських соціальних ідеалів. Саму ж сутність цього поняття можна розглянути як узагальнену моральну оцінку суспільних відносин. О. Чуйко, вивчаючи проблему особистісного становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях, обґрунтувала, що становлення суб'єктності майбутнього професіонала відбувається завдяки реалізації свого внутрішнього потенціалу та внутрішній мотивації до дії. У аксіологічній, внутрішньоособистісній площині цей процес здійснюється через «усвідомлення значимості власної ролі у досягненні успіху» [12].

Обговорюючи отримані результати теоретичного дослідження, звернемо увагу на те, що оглянуті вище характеристики ціннісно-позиційної складової професіоналізму соціального педагога у повній мірі співвідносяться із особливостями професійної соціально-виховної діяльності (*із широкого переліку ми вище виокремили дві, а саме: проблемний характер освітнього процесу в закладі освіти та комплексність, невизначеність умов роботи соціального педагога*). З іншого боку, міркування над змістом цих особливостей дозволяють спрогнозувати перелік необхідних властивостей соціального педагога, сформованість яких забезпечить успішну фахову діяльність в умовах визначеної специфіки. Це може бути, зокрема: орієнтація на позитив у житті, сформованість лідерської позиції, інтерес до вирішення професійних задач, відчуття власної значущості як спеціаліста тощо. Цей перелік не можна охарактеризувати як «набуті фахівцем знання» чи «професійні уміння». Він відображає особистісно-професійну позицію, яку займає соціальний педагог і яка стає умовою розвитку його професіоналізму. Наприклад, проблемний характер взаємодії в шкільному освітньому процесі стане викликом для людини, яка в житті не зорієнтована на позитив, а вбачає у всіх подіях «вплив зовнішніх негативів». Фахівець, який не налаштований долати труднощі заради вищої цілі, не здатний визнати власні помилки, а, навпаки, шукає винуватця проблем; який не відчуває велику соціальну відповідальність фахівця спеціалізації «Соціальний педагог» перед дітьми, що знаходяться в складних ситуаціях... чи буде професіоналом своєї справи? А комплексність та невизначеність ситуацій, які виникають в освітньому процесі чи не вимагають від фахівця прояву лідерських якостей та бажання допомагати іншим робити важкі життєві кроки?

Підводячи підсумок короткого огляду змісту ціннісно-позиційної складової професіоналізму соціального педагога закладів середньої освіти, наголосимо, що усвідомлена професійна позиція соціального педагога зі сформованою цінністю толерантного, гуманного ставлення до особистості є фундаментом його професійності та успішності на робочому місці. Саме тому такі характеристики, як: професійна спрямованість, професійний інтерес, стійкість мотивації до роботи, рішучість у подоланні професійних труднощів, відповідальність за результати власної роботи та прийняття соціально значущих цінностей мають стояти у пріоритетах особистісного розвитку та професійного становлення майбутнього фахівця, починаючи з першого курсу його навчання у закладі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. Теоретико-методологічні передумови та професійні вимоги до формування іміджу працівника соціальної сфери *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери*. Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2011. С. 12–16.

2. Бондаренко Р. М. Проблема підготовки фахівців до роботи з дітьми аутистичного спектру *Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери*. Київ; Мелітополь, 2011. С. 7.

3. Волинець Н. В. Деякі аспекти соціалізації осіб з обмеженими можливостями *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери*. Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна», 2011. С. 40.

4. Демченко І. І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика: навч.-метод. посібн. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2014. 160 с. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream>.

5. Іщенко Л., Орос І., Ляховець О. Психолого-педагогічна діагностика готовності майбутнього вихователя до формування творчої особистості дошкільника *Science and Education*. 2017. Iss. 10. С. 82–89. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-10>.

6. Монтессори М. Помоги мне сделать это самому / сост., вступ. стаття М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов. Москва: Издат. дом «Карпуз», 2000. 272 с.

7. Пожидаєва О. В. Професійна соціалізація майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Медобори. 2015. С. 136–144. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-> (дата звернення 1.10.2017).

8. Пономаренко О. В. Формування професійно-етичної культури соціального педагога: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 20 с.

9. Сайко Н. О. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціальної реабілітації молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава, 2017. 634 с.

10. Сташук О. О. Мировоззренческо-позиционный компонент готовности будущих социальных педагогов к работе в учреждениях ранней социальной реабилитации. *Science and education in the modern world: materials of the international scientific-practical conference*. Караганды: «Болашак-Баспа» РББ, 2019. Т. 4. С. 236–240.

11. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний університет ім. Івана Франка. Вінниця, 2006, 23 с.

12. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Київ: АДЕФ-Україна, 2013. 280 с.

Суслова Христина Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Клопота О. А.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СУСПІЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

У кожній конкретній ситуації соціально-педагогічної діяльності перед соціальним педагогом стоїть не лише проблема вибору оптимальних та ефективних технологій, методик, методів розв'язання проблеми, але і запобігання або обмеження негативних соціальних явищ та їх наслідків.

У тлумачному словнику сучасної української мови слово «профілактика» трактовано як «охороняти», «оберігати», «попередити» [1]. У свою чергу, З. Шевців указує на те, що незважаючи на те що термін «профілактика» запозичений із галузі медичних знань, він широко використовується у педагогічній науці. Складовою соціальної профілактики є педагогічна, правоохоронна і медико-оздоровча профілактика.

При цьому, соціально-педагогічна профілактика як:

- діяльність, спрямовану на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню проблем і негативних явищ [2];
- сукупність заходів, спрямованих на запобігання виникнення та поширення чого-небудь, на збереження порядку тощо;
- комплекс заходів, спрямованих на розвиток психолого-педагогічних характеристик особистості, забезпечення її стійкості до залежної поведінки, формування навичок здорового способу життя задля попередження розвитку і прогресування залежності [4].

Мету соціально-педагогічної профілактики інтернет-залежності можна сформулювати як не лише попередження її виникнення, а й сприяння створенню умов для недопущення вторинних порушень та посилення проявів залежної поведінки особистості.

Основними напрямками профілактики інтернет-залежності як:

- попередження інтернет-залежності в окремих осіб або ж соціальних груп ризику;
- збереження, підтримка та захист нормального рівня життя і здоров'я людей;
- сприяння у досягненні мети і розкритті внутрішніх потенціалів, ресурсних можливостей людей.

В процесі реалізації профілактичної функції соціально-педагогічної діяльності, фахівець:

- організовує систему профілактичних заходів щодо попередження інтернет-залежності;
- впливає на формування морально-правової стійкості особистості;
- сприяє більш змістовній організації дозвілля, у першу чергу, дітей та підлітків.

Залежно від стадії розвитку соціальної проблеми, профілактичні заходи і, відповідно профілактичну діяльність, можна розділити на три типи: первинну, вторинну, третинну [2].

Так, система первинної профілактики інтернет-залежності має містити у собі:

- інформування цільової групи про переваги та небезпеки Інтернет-середовища;
- ознайомлення з ознаками залежної поведінки та принципами психогігієни;
- розробку і поширення рекомендацій щодо правил організації користування мережею Інтернет;
- організацію заходів спрямованих на формування інформаційної культури (як на міжособистісному рівні, так і в масштабах суспільства).

Вторинна профілактика полягає в реалізації заходів, спрямованих на соціально-педагогічну роботу із проявами та наслідками залежності, а саме – усунення чинників підвищення ризику, зниження негативного впливу середовища, здебільшого на індивідуальному та міжособистісному рівнях.

Третинна ж профілактика являє собою сукупність заходів, або цілеспрямованої діяльності, спрямованих на корекцію поведінки, її переорієнтацію, а також соціальну реабілітацію.

Виділяють три соціальні рівні соціально-педагогічної профілактики:

1. Загальнодержавний, тобто діяльність держави, суспільства, інститутів, на якому реалізація профілактичної роботи здійснюється у вигляді комплексних профілактичних програм, кампаній у засобах масової інформації та координації діяльності усієї мережі соціальних установ та інституцій;

2. Спеціальний рівень, що передбачає цілеспрямований вплив на негативні чинники середовища, які сприяють виникненню чи посиленню інтернет-залежності, тобто профілактична діяльність здійснюється у вигляді спеціально організованих програм, заходів або окремих дій у межах певної соціальної інституції, установи чи організації;

3. Індивідуальний рівень, який містить у собі комплекс заходів професійної діяльності, спрямованих на окрему особу, яка має ознаки інтернет-залежності [3].

Виходячи з вищеозначеного, можна зробити певні висновки. Так, умови життя сучасної людини було б неможливим без використання різноманітних гаджетів, соціальних мереж, месенджерів та Інтернет (у різних його проявах), що забезпечують умови для всебічного особистісного, соціального, професійного розвитку кожного окремого члена соціуму та збагачення потенціалу суспільства в цілому.

Разом з тим, набуває усе більшої ваги організація соціально-педагогічної діяльності з попередження негативного впливу чинників інтернет-середовища.

Саме в процесі реалізації соціально-профілактичної профілактики інтернет-залежності варто формувати усвідомлення молоддю особою себе індивідуальністю, розкриття своїх здібностей, сприяння

розвитку самосвідомості молодої людини, а також її забезпеченню умов для її самовдосконалення, самореалізації та самоствердження в різних сферах життєдіяльності суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / заг. ред. І. Д. Звереві. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2014. 536 с.
2. Технології соціальної роботи за місцем проживання: навч. посібник / укладачі: К. В. Іващенко, І. В. Коцур. 2-ге вид., оновл. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 114 с.
3. Швець Н. А. Інтернет залежність та її вплив на виховання підлітків. *Вісник психології і педагогіки*. URL: <http://www.psyh.kiev.ua>.
4. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
5. Життєтворчий потенціал соціальної і життєвої практики: науково-методичний посібник / ред. кол.: В. В. Нечипоренко, І. Г. Єрмаков, О. Л. Позднякова, Н. М. Гордієнко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2018. 472 с.

Тубальцева Альона Дмитрівна,

студентка 4 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Клопота О. А.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕМПАТІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що зміни в політико-економічному становищі нашої країни призводять до змін в соціальному середовищі, які призводять до того, що усе частіше виникає конфлікт між громадськими та індивідуальними інтересами, коли пріоритетними стають особистісні інтереси, мотиви особистого успіху, престижу, першості. Усе більш гостро постає проблема недостатності щирого співчуття й підтримки людині з боку іншої людини, колективу, групи. Найпомітніше в різних сферах людського життя спостерігається процес індивідуалізації.

Разом з цим, людина, як соціальна істота, протягом усього життя є активним суб'єктом міжособистісних контактів, кожний з яких на різних вікових етапах задає напрямок особистісного розвитку, забезпечує емоційне благополуччя та соціально-психологічний комфорт. Емпатія сприяє розвитку гармонічних суспільних взаємин та формуванню альтруїстичного стилю поведінки, що є необхідною умовою налагодження якісної системи міжособистісних стосунків побудованої на засадах гуманізму, взаєморозуміння та толерантності.

Аналіз наукових праць дозволяє виділити основні тенденції щодо визначення сутності поняття «емпатія» в міжособистісній взаємодії.

Згідно із баченням І. Будур, «кожен індивід у своєму розвитку відчуває потребу бути особистістю – бачити себе в життєдіяльності інших людей, продовжуючи своє існування разом з ними, і виявляє здатність бути особистістю, реалізованою в соціально значущій діяльності» [3, с. 214–215]. Тобто, від характеру та якості міжособистісної взаємодії, переважно й залежить задоволеність життям в цілому, тому постає проблема пошуку шляхів її оптимізації.

В процесі міжособистісної взаємодії емпатія проявляється у вигляді поведінкових реакцій, які зумовлюють зміст взаємодії в цілому. Науковці досі встановлюють механізми, що зумовлюють перехід від одного виду взаємодії до іншого. Однак є очевидним, що можливість даного переходу залежить від емпатійності особистості та рівня її соціального розвитку.

Одним з перших на теренах науки роль та місце емпатії у системі міжособистісної взаємодії досліджував О. Бодальов [2, с. 11–19], який запропонував узагальнений підхід до феномену емпатії в контексті міжособистісних стосунків, згідно з яким, емпатійне ставлення є мотивом-посередником у поведінці, а емпатійність виступає одним із засобів обмеження людської агресивності. Це дає підстави для констатування проявів емпатії в процесі міжособистісної взаємодії щонайменше в трьох компонентах – емоційному, мотиваційному та поведінковому.

В свою чергу, М. Обозов розглядає емпатію як відгук однієї людини на переживання іншої. Дослідник вважає, що емпатія виникає та розвивається виключно у процесі взаємодії. Окрім цього, емпатія є необхідною умовою людського буття: «Переживання людини не залишається непоміченим іншими людьми, що характеризує важливу людську властивість: співчуття, співпереживання, співучасть. Без цієї здібності неможливе не лише колективне, але й індивідуальне буття» [4, с. 91].

Крім того, емпатія має свої вікові особливості [6], [8].

Дослідженням онтогенезу цього явища займалася Л. Журавльова [5]. На її думку, перші прояви взаємодії людини з іншою людиною відбуваються ще в утробі матері. Звісно, це не можна вважати повноцінною міжособистісною взаємодією, адже дитина в період свого пренатального розвитку ще не є повноцінною особистістю. Однак, безсумнівною є значення такої взаємодії для подальшого розвитку дитини, яка після народження, починає опановувати різноманітні способи соціальної взаємодії, яка спочатку, зазвичай обмежене сім'єю. Пізніше, у процесі соціалізації коло спілкування дитини поступово розширюється, з'являються нові способи та форми взаємодії.

Згідно результатів досліджень Л. Журавльової [5, с. 157–168], саме у підлітково-юнацькому періоді виникають вищі форми емпатійних стосунків. За твердженням дослідниці, це пов'язано із виникненням вищих почуттів. Саме тому, підлітковий вік стає сенситивним періодом для розвитку здатності особистості до емпатійності.

У свою чергу, як стверджує І. Бех, «Потреба в глибокому особистісному контакті особливо гостро переживається в ранньому юнацькому віці, коли прагнення молоді до усвідомлення своєї індивідуальності, до самовираження вимагає як дзеркала (іншого «Я»), так і вияву співучасті. Вірогідно, цим можна пояснити потяг юнаків і дівчат до товариського дружнього спілкування» [1, с. 83]. На цьому віковому етапі актуалізується потреба в міжособистісній взаємодії, на задоволення якої підлітки та молодші юнаки спрямовують багато зусиль. При цьому, від вибору способу її реалізації та отриманого результату, значною мірою, залежить ефективність як особистісного, так і соціального розвитку підлітків [7].

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що людина, як активний учасник міжособистісних взаємин, задає напрямок власного особистісного розвитку та соціально-психологічний комфорту. При цьому, підлітковий вік визначено сенситивним періодом для розвитку емпатії яка, у свою чергу, являє собою відгук однієї особистості на переживання іншої, виступає важливим чинником соціального розвитку особистості і, тим самим сприяє гуманізації суспільних взаємин.

При цьому, від вибору стратегії міжособистісної взаємодії в даному віці залежить ефективність самореалізації на усіх подальших життєвих етапах. Саме у цьому полягає соціальна значущість емпатії для налагодження якісної системи міжособистісних стосунків побудованої на засадах гуманізму, взаєморозуміння та толерантності.

Звідси випливає висновок про те, що розвиток емпатійності підлітків є необхідною умовою налагодження якісної системи міжособистісних стосунків побудованої на засадах гуманізму, взаєморозуміння та толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Бодальов А. А. Личность и общение. Избранные психологические труды. Москва : Международная педагогическая академия, 1995. С. 326.
3. Будур І. М. Проблема формування згуртованості в психології. *Наукові записки Харківського університету повітряних сил*. 2009. Вип. 2 (33). С. 214–221.

4. Обозов М. М. Психологія міжособистісних відносин. Київ : Вид-во «Либідь», 1990. 192 с.

5. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.

6. Свіденська Г. М. Розвиток самосвідомості як чинник соціального самовизначення підлітка. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. Херсон : видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. 4. Том 2. С. 101–105.

7. Кіян А. П., Борисова К. М. Особливості впливу сімейних відносин на розвиток емпатії в підлітковому віці. *Перспективні питання психології*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної Інтернет-конференції «Особливості психологічної культури працівників освіти в інформаційному суспільстві» (Слов'янськ, 17 березня 2016 року) / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ : Видавництво Б. І. Маторіна, 2016. Вип. 2. С. 176–179.

8. Балашов Е. М. Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засобу самореалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2014. Випуск 28. С. 28–29.

Червоненко Катерина Сергіївна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реформування загальної середньої освіти в Україні спрямоване на її переорієнтацію у площину нового типу гуманістично-інноваційної освіти, покликаної виховувати конкурентоспроможне, мобільне та компетентне покоління, в умовах особистісно-орієнтованого навчання і виховання, де всі учасники освітнього процесу виступають його активними творцями та інноваторами, які беруть безпосередню участь у когнітивному та соціальному розвитку особистості кожної дитини. Одночасно з трансформацією ролі вчителя у новій українській школі «від єдиного наставника та джерела знань, до коуча, фасилітатора, тьютора, модератора індивідуальної освітньої траєкторії дитини», змінюються і вимоги до інших учасників освітнього процесу, зокрема, соціальних педагогів, які мають ефективно здійснювати прогностичну, консультативну, правозахисну, профілактичну, організаторську, посередницьку та ін. діяльність з учнями, батьками, педагогами та адміністрацією.

Провідним напрямком професійної діяльності соціального педагога в умовах нової української школи виступає здійснення профілактичної діяльності, зокрема, соціальної профілактики.

Сам термін «профілактика» часто вживається у значенні «попередження» або «запобігання». У Державному стандарті соціальна профілактика розглядається як комплекс заходів, спрямованих на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного та психологічного характеру [4].

У соціально-педагогічній літературі соціальну профілактику розглядають як напрям соціально-педагогічної діяльності, яка передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі [1, с. 35]; як діяльність, спрямовану на запобігання виникнення та розвитку негативних соціальних явищ, загострення соціальних проблем або проблем окремих індивідів і соціальних груп [3, с. 19]; як діяльність, що ґрунтується на виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, соціально-педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення у психологічному та соціальному розвитку дітей та молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля [5, с. 32].

Соціальна профілактика в закладах середньої освіти створює важливі передумови для ефективності виховання та соціалізації особистості, спрямована на попередження виникнення

ризикованої поведінки, популяризації соціально адекватних моделей життєдіяльності, а також формування відповідального ціннісного ставлення особистості до свого здоров'я.

Заклади середньої освіти виступають найсприятливішим середовищем для організації та здійснення соціальної профілактики з дітьми та молоддю з наступних причин: по-перше, усіх дітей України охоплено системою загальної середньої освіти у період їхнього найактивнішого розвитку та формування ціннісних орієнтирів, життєвих переконань та особистісного зростання; по-друге, чітко спланований освітній процес дозволяє впроваджувати та ефективно реалізовувати в навчально-виховній діяльності найрізноманітніші форми та методи позитивного виховного впливу на особистість, озброюючи її необхідними знаннями та компетентностями превентивного характеру.

Основними завданнями соціальної профілактики в умовах закладів середньої освіти є попередження виникнення негативних явищ в учнівському середовищі та формування у дітей позитивних ціннісних орієнтацій та навичок здорового способу життя.

Реалізація окреслених завдань здійснюється через систему загальної та спеціальної профілактичної діяльності [2, с. 88]. Загальна профілактика скеровується прагненням соціального педагога нейтралізувати фактори, які потенційно можуть впливати на виникнення негативних явищ в учнівському середовищі. Водночас, спеціальна профілактика зосереджує увагу соціального педагога на окремих особистостях чи групах з великим ризиком виникнення негативних явищ.

Традиційно у системі профілактичної роботи закладу середньої освіти діяльність соціального педагога зосереджується на реалізації трьох видів соціальної профілактики: первинної, вторинної й третинної.

Найважливіше місце у системі профілактичної роботи закладів середньої освіти посідає первинна профілактика, спрямована безпосередньо на попередження виникнення негативних явищ в учнівському середовищі через створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості та збереження її здоров'я. Її зміст, як зазначає О. Безпалько [1, с. 35], передбачає роз'яснення учням правової відповідальності щодо різних проявів асоціальної поведінки особистості; активну пропаганду здорового способу життя в учнівському середовищі; створення максимально ефективних умов для самореалізації та самоствердження особистості у різних видах позанавчальної діяльності; урізноманітнення змістового дозвілля; сприяння збільшенню особистісного потенціалу кожної дитини.

Вторинна профілактика у закладі середньої освіти спрямована на попередження загострення проблем, обмеження поширення певних негативних явищ в учнівському середовищі. Важливого значення у процесі її реалізації набуває робота з дітьми «групи ризику», які можуть перебувати у складних життєвих обставинах та відчувати негативний вплив найближчого соціального оточення, а саме: найближчих родичів, друзів тощо. Тут важлива індивідуалізація процесу з боку соціального педагога.

В межах здійснення третинної профілактики соціальними педагогами у закладах середньої освіти передбачено діяльність щодо зменшення ризику рецидивів негативних явищ в учнівському середовищі та відновлення особистісного і соціального статусу особистості.

Профілактична діяльність соціального педагога може здійснюватися відповідно до наступних етапів:

- визначення причини виникнення проблеми;
- формування адекватного уявлення про проблему та ставлення до неї;
- планування діяльності щодо усунення проблеми;
- активізація якостей особистості, необхідних для подолання проблеми та залучення найближчого позитивного оточення;
- організація профілактичної роботи;
- оцінка ефективності проведених заходів.

Реалізація вищезазначених видів соціальної профілактики в умовах закладів середньої освіти передбачає застосування найрізноманітніших методів та форм роботи, які соціальний педагог активно застосовує у діяльності з різними категоріями дітей. Найпоширенішими методами виступають: спостереження, бесіда, опитування, анкетування, тестування, консультування, переконання, тренінг, дебати, різноманітні ігрові методи тощо. В умовах освітнього процесу ефективною формою соціальної

профілактики виступають соціальна реклама, проекти, групові лекції, форум-театри та різноманітні масові й групові заходи.

Важливо наголосити на необхідності здійснення комплексного та системного підходу у реалізації профілактичних заходів, залучення батьківської громади як активних учасників освітнього процесу, взаємодія та співробітництво з якими має ґрунтуватися на взаємній повазі, довірі, підтримці, допомозі, терпимості та толерантності один до одного. Тільки об'єднання зусиль освітнього закладу та сім'ї сприятимуть створенню умов для формування гармонійної компетентної особистості здатної до самореалізації та самоствердження.

Отже, соціальна профілактика виступає важливим напрямом професійної діяльності соціальних педагогів у закладах середньої освіти, який реалізується через систему комплексних профілактичних заходів, спрямованих на попередження виникнення ризикованої поведінки, популяризації в учнівському середовищі здорового способу життя, соціально відповідальних моделей життєдіяльності, забезпечуючи повноцінну соціалізацію та адаптацію кожної особистості учнівської громади, всебічний розвиток усіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка* : навч. посібник / за заг. ред. О. В. Безпалько ; авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко та ін. Київ : Академвидав, 2013. С. 85–101.
3. Лютий В. П. Технологія соціальної роботи : конс. лекцій. Розділ 1. Загальні технології соціальної роботи. Київ : Академія праці і соціальних відносин, 2003. 75 с.
4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики : Наказ Мін. соц. політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15> (дата звернення: 9.04.2020).
5. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.

Чередниченко Ірина Вадимівна,
студентка 4 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Казаннікова О. В.,**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СПІВПРАЦІ У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Відповідно до закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти та концепції «Нової української школи» змінюються вимоги до умов підготовки та навчання дитини до життя, провідна увага зосереджується на дитині та на розкритті її особистісного потенціалу. Законом України «Про освіту» II розділом, 12 статтею визначено спільні для всіх компетентностей вміння: «читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [1]. Таким чином, здатність співпрацювати з іншими людьми стає одним з головних завдань формування успішної особистості.

Аналіз соціально-педагогічної літератури свідчить про достатній рівень наукових напрацювань щодо особливостей формування командної співпраці в сучасних організаціях, сфері бізнесу та економічних науках, це відображено в працях західних вчених М. Белбіна, Д. Веттена, М. Геллерта,

Р. Кроппа, К. Новака, Г. Паркера та ін. Окремі аспекти формування команди на основі діяльності українських організацій досліджували В. Хапілова, Л. Карамушка, М. Коваленко, Г. Ложкін, С. Максименко, Л. Слободянюк та ін.

Науковці Н. Горелов, М. Дем'яненко, В. Житніков, К. Лазаренко, А. Перре-Клермоні включають поняття здатності до співпраці як компонент комунікативної компетентності. Проблема розвитку соціальної компетентності молодших школярів, формування й удосконалення комунікативних умінь є однією з провідних у працях українських та зарубіжних психологів (Г. Балл, Л. Виготський, Д. Ельконін та ін.), дослідників процесу мовлення (А. Богуш, К. Крутий та ін.) та молодшого шкільного віку (В. Бадер, М. Вашуленко). Разом з тим дослідження проблеми формування здатності до співпраці молодших школярів, незважаючи на широкий спектр їх аналізу, питання активізації зазначеного процесу потребують наукового вивчення, узагальнення та систематизації.

Аналіз теоретичних напрацювань дозволяє детермінувати здатність до співпраці з рівнем соціальної та комунікативної компетентностей, що передбачає наявність автоматизованих навичок комунікацій, що дають можливість мобільно змінювати свою поведінку залежно від ситуації. Тому формування зазначених компетентностей є однією з головних задач під час виховного процесу молодших школярів.

Важливою особливістю молодшого шкільного віку, на думку сучасних науковців, є зміна соціальної позиції дитини. Вона «приступає до систематичного навчання, стає членом класного і шкільного колективу, змінюються її відносини з дорослими. Це розширює й поглиблює систему її відносин з навколишньою дійсністю, посилює значущість спонтанних соціалізаційних процесів для її особистісного розвитку» [3, с. 384]. У молодшому шкільному віці формується мотивація соціально спрямованої діяльності, у межах якої орієнтація на успіх є позитивною основою для формування здатності до співпраці, оскільки спрямована на досягнення конструктивних результатів [2; 3].

Таким чином, на основі послідовного аналізу теоретичного поля дослідження, здатність до співпраці учнів початкової школи розглядається, як вміння організації ефективної взаємодії з іншими з метою отримання спільних результатів у завершеній діяльності. Отримуючи новий досвід, молодші школярі вчаться встановлювати, так звані, соціальні зв'язки та підтримувати спілкування з іншими людьми, збільшувати коло спілкування та розуміти і бути зрозумілим для свого співрозмовника.

Підводячи висновок, зазначимо, що за результатами констатувального експерименту, з загальної кількості респондентів 95 % дітей контактні та мають схильності до командної роботи; 5 % складно працювати в команді. В силу своїх можливостей та вже набутих навичок спілкування, у дітей можна спостерігати прояви до невимушеної взаємодії з однолітками та спробами протриматись в групі якомога довше задля забезпечення власних потреб чи спільного результату.

Без спілкування утруднюється спільна робота та взаємодія між учасниками групи, що обумовило наше дослідження щодо визначення рівня комунікативної компетентності учнів та спроможності до організаторських умінь. Роблячи висновок відзначаємо, що з загальної кількості респондентів 15 % мають низький рівень сформованості комунікативних умінь, нижче середнього рівня також 15 %, на середньому рівні знаходиться 25 % опитувачів, дуже високий рівень засвідчило 45 %.

Щодо організаторських умінь, ми бачимо, що показники знаходяться на низькому рівні 85 % та нижче середнього 15 %. У кожній групі є ролі, які займає кожен з учасників та має їх виконувати.

Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність оптимізації освітньої діяльності щодо формування здатності до співпраці молодших школярів. Важливою умовою формування спроможності до взаємодії є створення умов для комунікативної діяльності. На сьогоднішній день одним із завдань освітнього процесу є формування найважливіших навичок успішності до яких належить і взаємодія з іншими людьми, що передбачає формування умінь ведення переговорів, умінь висловлювати свою думку та виконання соціальних ролей. Отже, формування здатності до співпраці молодших школярів – це складний і багатоаспектний процес, який потребує систематичної роботи. Спонукаючи учнів бути активними учасниками освітнього процесу, залучаючи їх до спільної діяльності, педагог готує учнів до активного суспільного життя, формує в них здатність до пізнання світу й самих себе, до творчої праці та взаємодії з іншими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 5.05.2020).
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. Богуш ; за заг. ред. Н. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Яценко Л., Кравченко Т. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28 (2). С. 383–388.

Чорновол Світлана Олександрівна,
магістрантка 2 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Маврін В. В.,**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ В УЧНІВСЬКИХ КОЛЕКТИВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Однією з найбільш актуальних і гострих освітньо-соціальних проблем є булінг, значний деструктивний вплив якого фахівці розглядають у декількох взаємопов'язаних аспектах: психологічному, соціальному, педагогічному та юридичному. Із соціально-педагогічної точки зору руйнівні наслідки булінгу полягають у суттєвому ускладненні процесу соціалізації не тільки жертв булінгу, які відчувають труднощі соціальної дезадаптації і блокування потреби в безпеці, але й булерів-агресорів, які звикають до порушення прав іншої людини і все в більшій мірі стають схильними до девіантно-криміногенної поведінки. При цьому заклад освіти перестає виконувати свої функції повноцінного інституту соціального виховання, перетворюючись на осередок агресивних переслідувань і постійних знущань одних учнів над іншими.

Гострота і руйнівність булінгу зумовили його визнання на законодавчо-правовому рівні однією з центральних проблем вітчизняної освіти. Значний суспільний резонанс і позитивні відгуки в мас-медіа викликало прийняття в грудні 2018 року Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», спрямованого на посилення відповідальності всіх учасників освітнього процесу за виникнення ситуацій булінгу. В Законі зазначено, що соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує профілактику та запобігання булінгу, надання консультативної допомоги батькам, психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу, стали його свідками або вчинили булінг. Соціально-педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами.

У соціально-педагогічній інтерпретації булінг відрізняється від звичайного конфлікту в шкільному середовищі тим, що жертва булінгу не може повноцінно захиститися від нього, тоді як під конфліктом (сваркою) розуміють ситуацію, коли його учасники приблизно рівні за силою і статусом. Д. Олвеус у своїй фундаментальній праці «Bullying at school. What we know and what we can do» дає наступне визначення булінгу: учень є жертвою булінгу, якщо він неодноразово і тривалий час знаходиться під впливом негативних дій з боку іншого учня або учнів [5].

Більшість дослідників проблеми булінгу вважають, що повністю усунути її неможливо, але це не означає, що з нею не слід боротися. Від систематичної соціально-педагогічної роботи з профілактики, діагностики і корекції булінгу у значній мірі залежить гострота його прояву в дитячих колективах, адже між епізодичними учнівськими конфліктами, що є неминучим явищем у шкільному житті, і систематичним переслідуванням окремих учнів є суттєва і принципова різниця. Враховуючи це, цілком зрозумілим є поширення булінгу в школах з низьким професійним рівнем педагогів. Окремі вчителі не

тільки не можуть контролювати булінг, а й навіть побічно заохочують його для кращого контролю за поведінкою школярів. Наприклад, доручають більш сильним учням, потенційним булерам, в деяких випадках підтримувати дисципліну в класі.

Розповсюдженість булінгу в українських школах підтверджується результатами соціологічного опитування 2117 учнів, проведеного представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні в 2016 р. З'ясувалося, що половина українських респондентів особисто страждали від булінгу, причому майже 40% з них намагаються нікому про це не розповідати. Ті, хто розказують про такі випадки, зазвичай звертаються до батьків або родичів (27 %), друзів або братів і сестер (25 %). Лише 4% дітей повідомляли про булінг своїм вчителям. Українські школярі також констатували зв'язок між реакцією дорослих та покращенням або погіршенням своєї ситуації. Так, на питання: «Чому відбувається булінг?», 37 % опитаних обрали варіант відповіді «Тому що дорослі не звертають на це уваги». Крім того, більше половини респондентів зазначили, що необхідно проводити підготовку вчителів до припинення булінгу, адже сім із десяти випадків насильства між дітьми трапляються саме у школі [1].

У наукових публікаціях, присвячених аналізу можливостей запобігання булінгу, велика увага приділяється соціально-педагогічним заходам, спрямованим на згуртування дитячого колективу, збільшення уваги до особистісних і соціальних проблем учнів, підвищення рівня культури батьків. Профілактичну роботу за цими напрямками доцільно проводити паралельно з реалізацією вузькоспеціальних програм, метою яких є психолого-педагогічна корекція булінгу.

В останні роки фаховий дискурс навколо проблематики шкільного булінгу вийшов за межі локальних соціально-педагогічних досліджень і набув міжнародного масштабу. Так, 7-9 травня 2017 р. у Стокгольмі відбувся Всесвітній форум «World Anti-Bullying Forum», в якому взяли участь близько 550 фахівців з різних країн. У форматі форуму було проведено близько 60 лекцій, семінарів і круглих столів, присвячених обговоренню сучасних проблем булінгу й апробованого досвіду їх вирішення в умовах шкільного середовища. Спікерами і модераторами цих заходів виступили авторитетні фахівці: фундатор досліджень булінгу Д. Олвеус, розробник найвідомішої антибулінгової програми К. Сальміваллі, автор більше 100 наукових праць з проблем булінгу Д. Еспелаге, спеціаліст із кібербулінгу С. Хіндуджа та ін. В опублікованих матеріалах форуму аналізуються нові емпіричні дані з проблеми насильства у дитячому середовищі й обґрунтовуються альтернативні підходи до його діагностики, профілактики та корекції.

Д. Олвеус проаналізував багаторічний досвід експериментальної перевірки і перспективи вдосконалення своєї авторської програми «The Olweus Bullying Prevention Program», спрямованої на попередження шкільного булінгу. Вчений зазначив, що перша версія програми була розроблена й апробована в Норвегії в 1980-х рр. Пізніше ці програми використовувалися в ряді проектів в інших країнах: США, Литві, Швеції та Ісландії. До перспективних напрямів удосконалення програми відповідно до сучасних викликів шкільної практики Д. Олвеус відносить: розробку технологічно-методичних підходів для більш раннього започаткування профілактики булінгу – вже з перших років шкільного навчання дитини; організацію шкільних координаційних рад з питань реалізації антибулінгової програми; максимальне залучення учнів до регулярних класних зібрань в якості активних партнерів у створенні безпечного і комфортного психологічного клімату в школі; сприяння участі батьків у проведенні антибулінгових заходів [6].

К. Гілл і Т. Батлер звертають увагу на проблему формалізації теоретичних концепцій булінгу, їх поступовий відрив від його реальних наслідків для дітей-жертв. На думку авторів, все більш актуальним стає протиріччя між дослідницькими пріоритетами, освітньою практикою і актуальним досвідом учнів, які стикаються зі знущаннями. Зосереджуючись на концептуальних нюансах визначення сутності булінгу, науковці перестають враховувати ті випадки, коли певна поведінка одних учнів по відношенню до інших не містила ознак явного насильства, але тим не менш наносила реальну шкоду. Тому в основу сучасної інтерпретації практики булінгу автори пропонують покласти критерій «поведінки (дії або бездіяльності), яка наносить шкоду», а не критерій регулярного залякування, адже навіть одноразове нанесення фізичної або психологічної шкоди є підставою для його розгляду з позицій булінгу [3].

Велика увага на Всесвітньому форумі приділялася аналізу нового різновиду шкільного насильства – кібербулінгу. Так, Д. Уайт наголошує, що тенденція його поширення вимагає особливої уваги фахівців, адже потенційними жертвами кіберзалякування, як правило, стають ті самі учні, які є об'єктами традиційного булінгу. Цей висновок, що підтверджується даними емпіричного дослідження за

участі більше 25 тисяч учнів з 200 канадських шкіл, свідчить про те, що нові види булінгу охоплюють переважно незмінний контингент учнів, агресивний тиск на яких збільшується і ще більше загрожує їхньому здоров'ю і життю [8].

I. Шелл-Кіль вважає кібербулінг однією з найважливіших молодіжних проблем останніх років. На думку вченого, ключові аспекти цієї проблеми вивчаються непропорційно, адже більшість національних і міжнародних досліджень кібербулінгу стосуються звичайних шкіл і здорових підлітків, натомість обсяг досліджень кібернасильства по відношенню до молоді з особливими потребами є явно недостатнім. Аналізуючи результати опитування 178 учнів з особливими потребами з Німеччини і Нідерландів, автор зазначає, що більшість із них характеризуються поведінковими й емоційними розладами, труднощами у навчальній діяльності і тому потребують спеціальної психолого-педагогічної підтримки щодо запобігання їх соціального аутсайдерства і переслідувань у групі ровесників [7].

Б. Ольденбург, М. Босман і Д. Венстра наводять дані емпіричного дослідження ступеня готовності вчителів початкових і середніх класів до запобігання булінгу. Інтерв'ювання 22 учителів з 8 голландських шкіл показало, що жоден з них не міг дати повного визначення поняття «булінг», переважали фрагментарні уявлення про цю проблему. Відповідаючи на питання про педагогічні підходи до виявлення булінгу, більшість учителів зазначили, що вони розмовляють про це з учнями (індивідуально або в групі). Проте, як зазначають автори, у світлі сучасних психолого-педагогічних даних цю стратегію не можна вважати найбільш ефективною, адже більшість постраждалих учнів не повідомляють учителю про факт віктимізації. Окрім цього, емпіричні дані дозволили виявити значні розбіжності між повідомленнями учнів і вчителів про віктимізацію, що може свідчити про невизнання педагогами окремих дітей постраждалими. Окремі респонденти вважали, що ті учні, які відчувають себе жертвами, насправді не є ними. Автори резюмують, що ті шкільні фахівці, які покликані відігравати центральну роль у запобіганні булінгу, насправді можуть бути не повністю готовими до виконання цього завдання [4]. Враховуючи небезпечні наслідки булінгу, проблема підготовки вчителів до його діагностики і корекції має враховуватися адміністрацією при плануванні роботи з педагогічним колективом і вирішуватися в системі шкільної методичної роботи.

Тезу про необхідність розвитку у педагогів готовності до антибулінгових дій поділяє і Д. Алст. На основі проаналізованих емпіричних даних вчений констатує протиріччя: більшість учителів заявляють, що вони ефективно контролюють випадки знущання між дітьми, проте з цим твердженням погоджується меншість учнів, а дехто навіть вважає, що втручання педагогів погіршує ситуацію [2].

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що з наукових позицій булінг у закладах освіти слід розглядати як актуальну соціально-педагогічну проблему. Провідна координаційно-організаційна роль соціальних педагогів у профілактиці булінгу визнана на законодавчому рівні і повинна ефективно виконуватися завдяки впровадженню в закладах освіти дієвих технологій, забезпеченню їх комплексного впливу за рахунок оптимального поєднання в соціально-педагогічній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. У Міжнародний день молоді представлено результати нового опитування, які свідчать про розповсюдженість булінгу та його негативні наслідки для молодих людей / UNICEF Ukraine. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/activities_29497.html (дата звернення: 14.03.2019).
2. Aalst D. Identifying Teachers who have Difficulty in Handling Bullying Effectively / World Anti-Bullying Forum (2017). URL: <http://www.wabf2017.com/wp-content/uploads/2017/04/10-Danielien-van-Aalst.pdf> (date of application: 28.03.2020).
3. Gill C., Butler T. Have we lost our way...? Challenging definitions in our understanding of bullying / World Anti-Bullying Forum (2017). URL: <http://www.wabf2017.com/wp-content/uploads/2017/04/1119-Cameron-Gill.pdf> (date of application: 22.03.2020).
4. Oldenburg B., Bosman M., Veenstra D. Are elementary school teachers prepared to tackle bullying? A pilot study / World Anti-Bullying Forum (2017). URL: <http://www.wabf2017.com/wp-content/uploads/2017/04/11-Beau-Oldenberg.pdf> (date of application: 24.03.2020).
5. Olweus D. Bullying at school. What we know and what we can do. Oxford: Blackwell Publishers, 1994. 375 p.

6. Olweus D. The Olweus Bullying Prevention Program: Development, implementation strategies, short-term and long-term effects, and possible extension to younger ages / World Anti-Bullying Forum (2017). URL : <http://www.wabf2017.com/wp-content/uploads/2017/04/1029-Dan-Olweus.pdf> (date of application: 29.03.2020).

7. Schell-Kiehl I. Cyberbullying: a challenge for the field of Social Work / World Anti-Bullying Forum (2017). URL : <http://www.wabf2017.com/wp-content/uploads/2017/04/1027-Ines-Schell-Kiehl.pdf> (date of application: 25.03.2020).

8. White G. Cyberbullying victims – Who are they and what factors at school are associated with cyber victimization: Findings from school climate research in Newfoundland and Labrador / World Anti-Bullying Forum (2017). URL : <http://www.wabf2017.com/wp-content/uploads/2017/04/1035-Gerald-J-White.pdf> (date of application: 27.03.2020).

Чумаченко Вікторія Володимирівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Червоненко К. С.,**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема соціалізації молодших школярів, яка забезпечує їх соціальне становлення, виступає важливим процесом налагодження взаємин з соціумом (суспільством і навколишнім середовищем) на основі сукупності соціальних знань, спілкування і соціального досвіду самореалізації у відповідному соціальному середовищі. У молодшому шкільному віці таким соціальним середовищем виступає школа, покликана сприяти формуванню соціального досвіду дитини, її особистісних якостей, ставлень, ціннісних орієнтацій, адаптаційних механізмів, вміння налагоджувати взаємини з іншими людьми тощо.

На важливість соціалізації молодших школярів наголошено у державних нормативно-правових документах, зокрема, Концепції Нової української школи (2016 р.), законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) та ін.

Проблеми соціалізації молодших школярів завжди привертала увагу вчених та висвітлені у дослідженнях Н. Головіна, О. Караман, М. Лукашевич, А. Мудрик, І. Печенко, О. Савченко, С. Харченко, Ю. Богінська та ін.

Соціалізація особистості являє собою, з одного боку, процес свідомого засвоєння людиною моральних норм і цінностей, які існують в даному суспільстві, а з іншого – її здатність адаптуватися до суспільного середовища, активно самореалізовуватися, впливати на перетворення суспільства [6, с. 52].

Вітчизняні дослідники (О. Безпалько, Ю. Богінська та ін.) соціалізацію розглядають як інтегративний процес свідомого засвоєння готових форм і способів соціального життя, на основі якого формуються власні ціннісні орієнтації, ідеали, стиль життя в ході засвоєння соціальних ролей [3, с. 11]; як процес послідовного входження індивіда в суспільне життя, що супроводжується засвоєнням та відтворенням соціального досвіду [2, с. 17].

Зарубіжні вчені (Г. Андреева, Дж. Баллантайн, Ф. Знанецький, Ф. Найдгард) у своїх працях зазначають, що соціалізація – це двосторонній процес, який передбачає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого – активне відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище [4, с. 150–152].

Серед основних сутнісних ознак соціалізації О. Авраменко [1, с. 7–13] визначає: процес впливу соціального середовища на індивіда; передавання культурного досвіду; адаптація до соціальних умов; цілеспрямоване формування колективістських якостей.

А. Капською визначені механізми соціалізації, які засвоюються дитиною на неусвідомленому чи підсвідомому рівні через некритичне сприйняття домінант, пов'язаних з нормами, еталонами поведінки, поглядами, стереотипами тощо [5, с. 51].

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що саме школа відіграє провідну роль у соціалізації дітей молодшого шкільного віку, моделюючи різноманітні життєві ситуації, допомагає дитині адаптуватися в суспільстві, засвоїти необхідний соціальний досвід, знайти своє покликання та самореалізуватися. Основним результатом шкільної соціалізації має стати комфортне співіснування особистості у соціальному середовищі на основі здобутого соціального досвіду діяльності та спілкування.

Ефективними засобами соціалізуючого впливу виступає організація різноманітної індивідуальної та групової діяльності, що передбачає активне включення дітей у реальні відносини з однолітками та дорослими. Для молодших школярів одним із ефективних засобів соціалізації виступає ігрова діяльність, яка дозволяє віддзеркалювати життя дорослих, усвідомлювати різні соціальні ролі, внутрішні зв'язки між ними, наслідуючи поведінку дорослих, їхнє ставлення до оточуючого світу.

Для молодших школярів гра виступає одним із важливих засобів навчання і виховання, реалізуючи наступні функції: діагностичну, корекційну, соціалізуючу, комунікативну, самореалізуючу, ігротерапевтичну, розважальну тощо.

Гра дозволяє дитині проявляти самостійність у спілкуванні з оточуючими, реалізовувати і поглиблювати свої знання та вміння, формувати особистісні форми поведінки. Під час гри у дітей з'являється можливість самим створювати сюжет, виступати учасниками та організаторами одночасно, визначати правила, знаходити односторонні, контролювати та оцінювати діяльність, обирати ефективні засоби реалізації своїх задумів, а найголовніше, формувати вміння встановлювати взаємини з товаришами, знаходити друзів та виконувати різні соціальні ролі. Участь в ігровій діяльності дозволяє дитині проявляти свої риси характеру, звички, інтереси, формувати уявлення про навколишній світ та оточуючих, вирішувати ігрові проблемні ситуації, керуючись наявними особистісними ресурсами та засвоєними нормами і правилами поведінки, нести відповідальність за свої рішення та вчинки, що сприяє формуванню їхніх життєвих цінностей та соціального досвіду.

Отже, ігрова діяльність виступає ефективним засобом соціалізації молодших школярів, яка дозволяє не лише удосконалити наявні властивості, знання, вміння, компетентності особистості, а й сформувати нові, оскільки дитина постійно перебуває у нестандартних штучно створених умовах, які вимагають від неї ефективної конструктивної взаємодії та комунікації з оточуючими та креативного мислення, спрямованого на вирішення різних проблемних ситуацій, в ході яких дитина набуває соціального досвіду, важливого для моделі життєдіяльності у соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. О. Соціалізація особистості в контексті вітчизняних та зарубіжних науково-педагогічних досліджень. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2015. № 10 (343). С. 7–13.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Богінська Ю. В. Соціалізація особистості молодшого школяра в процесі ігрової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 21 с.
4. Литвишко О. М. Сутність соціалізації особистості старших дошкільників у ігровій діяльності. *Актуальні питання сучасної педагогіки* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород, 2015. С. 150–152.
5. Соціальна педагогіка : підручник / за заг. ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.

6. Турська В. В. Соціально-педагогічні умови виховання емоційної культури підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ : СОЦІС-ПРЕС, 2007. № 5. С. 52–55.

Чуча Олександра Олександрівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Павленко А. І.,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ

На початку XXI століття в українському суспільстві гостро постає проблема формування творчої особистості, зростає попит на творчий потенціал людини, її здатності до творчого самовираження та самореалізації.

Розвиток здібностей дитини є однією із центральних проблем соціальної педагогіки, що пов'язана із завданнями особистісного становлення, освіти, успішного оволодіння окремими видами діяльності. Адже суспільний прогрес – це стежка постійної творчості та неповторності, розмаїття ідей та шляхів, їх втілення у реальність. На першому місці постає виховання дитини, як людини, що здатна активно і творчо переосмислювати набутий людством досвід та вдосконалювати його.

Розвиток сучасного суспільства передбачає розуміння і осмислення важливих й необхідних характеристик розвитку творчих здібностей, що забезпечують інтенсивний особистісний розвиток, володіння глибокими знаннями, здійснення творчого підходу до вирішення різноманітних теоретичних та практичних задач.

Творчі здібності окремі вчені (О. Мотков, В. Рогозіна, Я. Пономарьов та ін.) розглядають не тільки як властивість особистості, але й як можливість пізнавати нею щось нове та діяти у нестандартних, неочікуваних ситуаціях. Така характеристика спрямовує особистість до саморозвитку, самореалізації у різних сферах діяльності з використанням творчості.

Творчий особистісний розвиток дітей молодшого шкільного віку дуже важливий: дитина з творчим мисленням краще здібна знайти вихід з різних раптових ситуацій, адаптуватися у новому оточенні, пристосуватися до змін. Тому на перший план постає вимога забезпечення можливості розвитку творчого потенціалу кожної дитини – це не лише мають бути теоретичні знання, а й практична підготовка до самостійних рішень та індивідуального вибору [1, с. 140].

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчих здібностей. Для молодших школярів характерними є активне ставлення до оточуючої дійсності, підвищена реактивність, готовність до дії [5, с. 224].

В процесі соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами відбувається вплив на розвиток здібностей, які діти ще можуть не усвідомлювати, проте вони здатні до розуміння того, що нестачу творчих здібностей не завжди можна компенсувати ретельністю виконання завдань, які перед ним ставить педагог. Залучення до творчості сприяє усвідомленню дитиною своїх креативних здібностей, розвитку освітніх результатів з позиції компетентнісного підходу [3].

Соціально-педагогічна діяльність під час роботи з дітьми молодшого шкільного віку має характеризуватися творчою спрямованістю, повинні розвиватися такі показники творчого мислення, як: швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість. Швидкість думки – це кількість ідей відповідно до одиниці часу. Гнучкість думки – здатність швидко і без зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; усвідомлювати отриману інформацію в одному та використовувати в іншому. Гнучкість – це добре розвинута навичка переносу (транспозиції), що забезпечує вміння легко переходити від одного класу до інших досліджуваних явищ, долати фіксованість методів вирішення,

своєчасно заперечувати недостовірні гіпотези та бути готовим до парадоксів. Оригінальність – це здатність до створення, розробки, впровадження нових ідей [4, с. 168].

Отже, розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі соціально-педагогічної роботи відбувається за умови їх соціальної активності, що допомагає дітям долати стереотипи і виробляти нові, нестандартні, часто несподівані ідеї, оригінальні підходи і шляхи до їх втілення. Одним із головних завдань соціально-педагогічної роботи є розвиток дитини, здатної здобувати і творчо переосмислювати набутий не тільки особистісний досвід, а й досягнення людства в науці, культурі, мистецтві тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міщенко Н. І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 138–144.
2. Музика О. Л., Никончук Н. О. Розвиток здібностей молодших школярів засобами усної народної творчості : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 200 с.
3. Павленко А. Розвиток освітніх особистісних результатів учнів сучасної початкової школи: компетентності і парадигми. *Молодь і ринок*. 2017. № 2. С. 13–17.
4. Холковська І. Л., Віняр Н. О. Креативність як предмет психолого-педагогічних досліджень. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2016. Випуск 48. С. 167–174.
5. Чапук Ю. С. Молодший шкільний вік як сенситивний період щодо розвитку креативного мислення дітей. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: Європейський, національний вимір* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 3–5 червня 2016 р. : у 2 т. Луцьк, 2016. Т. 2. С. 223–227.

РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ

Ананенко Наталія Юріївна,

провідний концертмейстер кафедри методики музичного виховання і диригування,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ: БАГАТСТВО ЖАНРУ МАЗУРКИ

Мазурка – один з улюблених та популярних жанрів в репертуарі сучасного піаніста. Вже з початкового навчання, мазурка входить в свідомість виконавців як жанр, що, з одного боку, «генетично» виводиться з польської народної музики, а з іншого – з шопенівської традиції у трактуванні фольклорного першоджерела. Жанр мазурки у фортепіанній музиці має свою історію: починаючи з XIX ст. до нього зверталися композитори різних національних культур. В XX ст. на особливу увагу заслуговують мазурки О. Скрябіна, К. Шимановського, В. Косенка.

У процесі ствердження самобутності польської музичної культури народним танцям, зокрема мазурці, належить значна роль. В XIX ст. мазурка «була в стані безперервного становлення і змін» [5, 5]. Поняття «мазурка» охоплювало досить широке коло явищ, що включало в себе музику не тільки сільських, але і міських танців, і при цьому – танців кількох типів, з різним локальним колоритом. Сформована поза придворною традицією, мазурка не зазнала на собі чужеземних впливів і відзначалася національною самобутністю.

Мазурка (польс. mazurek, також mazur; від назви мешканців Мазовії – мазурів, у яких вперше з'явився цей танець) – польський народний танець, один з найпопулярніших серед поляків різних соціальних верств. Польська народна музика виробила самостійно три основні форми, які одночасно застосовуються і у танцях, і в піснях: полонез, мазур і краков'як. Мазурка (мазур) характеризується швидким темпом, тридольним метром. У ритмічному відношенні – це найскладніший серед польських танців. Найхарактернішим і загальновідомим ритмічним зворотом мазурки є фігура: при розмірі 3 або при розмірі 3/4. Такого роду елементами насичені всі різновиди мазурок: народні, бальні, концертні.

Ритміка мазурки своєрідна, акценти, подекуди різкі, часто зміщуються на другу, а деколи і на третю долю такту. Капризний стиль акцентування в мазурці залежить від появи сильного і різкого (sforzando) удару-наголосу на кожній із трьох долей такту. Акцент знаходиться у строгій відповідності з мелодією, він з'являється на найвищому в даній мелодії звукові. Під сильним наголосом знаходяться також синкопи і ноти, взяті стрибком згори донизу і навпаки. Мелодії мазурок складаються з окремих, неоднакових по довжині і ритмічно різноманітних мотивів.

Емоційне багатство мазурки, поєднання в її характері молодечості, стрімкості поряд з притаманною їй задушевністю «здавна привертало до неї увагу композиторів, як польських, так і німецьких, особливо учнів Й. Баха, Г. Телемана та І. Кірнбергера» [4, 394]. З XVII ст. мазурка входить в танцювальні сюїти польських танців (т. зв. «сільський бал»).

У фортепіанній музиці жанр мазурки має свою історію. Протягом XIX-XX століття до нього зверталися як польські композитори, так і російські та українські. Найважливішою віхою в розвитку жанру стала творчість Ф. Шопена, в якій мазурці належить одне з чільних місць поряд з іншими танцювальними жанрами: вальсом, полонезом. У дошопенівський період розвитку польської музики особливе місце займали мазурки Й. Ельснера, який уже в 1803 році написав для фортепіано два Рондо в дусі мазурок і увів кілька мазурок у народні сцени патріотичної опери «Ягелло» (1819). Як Й. Ельснер, так і інші композитори дошопенівського періоду (К. Курпінський, М. Огінський, М. Шимановська та ін.) писали мазурки для фортепіано.

Але мазурка змогла знайти своє повноправне місце в професійній музиці поряд з класичними жанрами тільки в XIX ст., в епоху національно-визвольних рухів, в епоху романтизму з його колосальним зацікавленням національними джерелами. Самобутність цього жанру прекрасно розумів Фридерік Шопен. В своєму власному трактуванні він повністю зберіг специфіку танцю, але, разом з тим, звільнив мазурку від її прикладного значення і перетворив музику сільського танцю у витончену, поетичну мініатюру психологічного змісту. Як пише В. Конен, у певному сенсі «значення мазурки у

творчості Шопена можна співставити зі значенням пісні в творчості Ф. Шуберта чи фортепіанної сонати у Бетховена. Вона не була «творчою лабораторією» в повному значенні слова, оскільки піаністичний стиль Шопена не вироблявся у цій сфері. Навпаки, в ранній творчий період, у роки сильного захоплення бравурною віртуозною музикою, мазурки Шопена вирізнялися повною відсутністю власне піаністичних ефектів. (Ранні мазурки Шопена є фортепіанною музикою в тому ж сенсі, в якому були нею шубертівські лендлери)» [3, 469]. І тим не менше, мазурка, що супроводжувала Шопена з дитинства до останніх місяців життя, була найближчою, інтимною сферою його творчості, в якій найбезпосередніше і вільно виявлялася його польськість. І хоч мазурка в творчості Шопена пройшла значну еволюцію, навіть у своїх пізніх, по суті «симфонізованих» візрцях, вона залишається музикою інтимною, позбавленою елементів зовнішнього блиску та віртуозності. Не менш характерно і те, що серед усіх шопенівських творів мазурка найважче сприймалася західноєвропейською публікою, і сміливістю свого гармонічного стилю вона відлякувала консервативно налаштованих критиків. «Польські елементи в музичній мові Шопена не раз залишалися незрозумілими музикантам – його сучасникам. Мошелес звинувачував його твори у «неправильності» гармонії, а Мейєрбер якось вступив у запеклу суперечку щодо метру мазурок, не погоджуючись з тим, щоб рахувати їх на «три». Очевидно, що й сьогодні неможлива повноцінна інтерпретація музики Шопена без розуміння її національних особливостей», – зазначає Н. Кашкадамова [1, 17].

Впливи шопенівської музики широко позначилися і на українській музичній культурі кінця XIX – початку XX століття. Як пише Л. Кияновська: «Аура Шопена в слов'янському світі, а в українській культурі зокрема, завжди була особливо сильною і дієвою. Польський геній відіграв таку важливу роль в мистецькому процесі свого часу, так що його творчість будила найрізноманітніші емоційно-образні відлуння не лише за його життя, але й протягом наступного півтора століття після його смерті. Не лише щемлива, чутлива лірика його музики, витончена багата палітра переживань приваблювала українських композиторів, але й сама його особистість...» [2, 109]. В українській музиці звернення до жанру мазурки, насамперед, пов'язане з намаганням відтворити особливу поетику цього жанру в шопенівському її розумінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кашкадамова Н. Фортепіанне мистецтво Шопена : науково-методичний нарис. Тернопіль : СМП Астон, 2000. 80 с.
2. Кияновська Л. Шопен і Барвінський. *Фридерик Шопен* : зб. статей. Львів : Сполом, 2000. С. 107–116.
3. Конен В. Музыкальная культура Польши. *Конен В. История зарубежной музыки*. Москва : Музыка, 1972. Вып. 3. С. 431–505.
4. Музыкальная энциклопедия / гл. ред. Ю. В. Келдыш. Москва : Сов. энциклопедия, 1974. Т. 3. 958 с.
5. Пасхалов В. Шопен и польская народная музыка. Москва, 1949. 115 с.

Бєлікова Марина Сергіївна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДЛЯ ДИЗАЙНЕРІВ ПЕРУКАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Ніколи не втрачає своєї актуальності красива та модна зачіска. Саме тому сучасні молоді люди приділяють багато часу своїй зовнішності. Кожен знає, що вдала підібрана укладка або зачіска зможе змінити не тільки зовнішність людини кардинально, а й життя. Тому що зачіска і макіяж є витвором мистецтва, через який відображається не тільки зовнішній вигляд людини, а навіть його внутрішній світ. Не тільки жінки готові з ранку витратити багато часу на укладку свого волосся, та чоловіки, і не лише на передодні важливих подій в їх німу житті, а й повсякденно. В сучасних зачісках цінується стиль і простота водночас.

Перед сучасними дизайнерами перукарського мистецтва та декоративної косметики ставляться дуже великі вимоги. Вони повинні мати глибокі теоретичні знання, володіти прийомами та методами практичної роботи з виконанням повсякденних, ділових, авангардних, вечірніх зачісок та різних способів фарбування волосся; вміння впроваджувати нові технології виконання різного стилю зачісок з використанням аксесуарів для волосся, стрижок з урахуванням особливостей волосся, моделювання, колорування, а також підбирання та нанесення декоративної косметики [4].

Існує чи не мало методів для формування творчого мислення майбутніх дизайнерів, які знайшли висвітлення у працях В. Байденко, І. Зимової, Ю. Татур, А. Хутірського [5], але хочеться приділити особливу увагу на це питання з огляду фахової дисципліни «Спеціальний рисунок та пластична анатомія». Яка є вибірковою дисципліною у закладах вищої освіти і передбачає не лише вивчення побудову кісток людини, а й розвиває творчі здібності майбутніх дизайнерів перукарського мистецтва за допомоги вивчення історії з перукарського мистецтва, що дає змогу об'єднати створення цілісного образу людини шляхом індивідуального підходу до виконання ескізних замальовок. Створення нового можливе лише за умови та творчого поєднання попереднього досвіду та новітніх розробок.

Тому вивчення історії становлення перукарського мистецтва є основою розвитку творчого потенціалу майбутнього дизайнера перукаря, здатного до професійного саморозвитку, який зможе продукувати нові ідеї, орієнтуватися у швидкоплинному світі моди, самостійно і швидко вирішувати нестандартні ситуації [1].

Дотримуючись цього принципу створювалися і створюються шедеври в перукарському мистецтві та декоративної косметичі адже то, що нам здається зараз смішним і безглуздим може стати завтра геніальним. На підтвердження вище сказаному хочеться згадати зачіски минулих років. Майстерність яких не просто захоплює, а й дивує своєю геніальністю і химерністю.

Найперші згадки про перукарське мистецтво відносяться до V століття до нашої ери в Єгипті. Єгиптяни приділяли багато уваги своїй зовнішності: вони фарбували волосся, робили перуки, а також завивали волосся за допомогою дерев'яних паличок.

В середні віки перукарські послуги надавали працівники лазні та цирульники, які пропонували ще й медичні послуги: видаляли зуби, ставили п'явки, пускали кров.

У XVII столітті стали модними перуки. Перукарське мистецтво в ті часи досягло колосальних висот, в прямому та переносному значенні. Зачіски були такі високі й химерні, що для їх створення потрібний був металевий чи дерев'яний каркас. Деякі зачіски мали по півметра висотою. Такі зачіски робили по декілька годин, а перукарі мусили вставати на ходулі.

В XIX столітті було зроблено відкриття секрету перетворення жінок на блондинок за допомогою перекису водню. В цей же час відбулося розмежування професій на цирульника та медика.

В XX столітті була винайдена перманентна завивка (так звана «хімія»), яка могла триматися до шести місяців. Як бачимо, перукарі в усі віки користувалися передовими технологіями [2].

Отже, навчальна дисципліна «Основи рисунку та пластичної анатомії» допомагає розвивати у студентів не тільки принципи побудови реалістичного зображення та правильно передавати засобами рисунку оточуючу нас дійсність, а й дає художню культуру, знання та навички для самостійної творчої роботи, вміння вільно виражати свою думку різними графічними засобами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перукар. *Bikinedia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Перукар> (дата звернення: 30.04.2020).
2. Робоча програма навчальної дисципліни «Основи рисунку та пластичної анатомії» для студентів факультету мистецтва та дизайну за спеціальністю 022 Дизайн (спеціалізація «Перукарське мистецтво та декоративна косметика») освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».
3. Сучасний напрямок моди в зачісках. *Модні напрямки в зачісках*. URL: <https://mgt-vrn.ru/uk/hairstyles/the-modern-trend-of-fashion-in-hairstyles-fashion-trends-in-hairstyles/> (дата звернення: 30.04.2020).
4. Тупаленко С. В. Вивчення історії перукарського мистецтва у профільному навчанні. *Наукові записки молодих учених*. 2018. № 2. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1571/pdf> (дата звернення: 30.04.2020).

5. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. Москва : Издательство МГУ, 2003. 416 с.

Васильєва Тетяна Миколаївна,
старший викладач кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ОБ'ЄКТІВ ЛАНДШАФТНОГО МИСТЕЦТВА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА ОСВІТІ СТУДЕНТІВ: НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ ЛАНДШАФТНОГО МИСТЕЦТВА ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ

***«В саду відпочивають всі
п'ять почуттів відразу»
Х'ю Джонсон***

Екологічна освіта – це безперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових і практичних знань і навчань, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, що забезпечують ставлення до навколишнього середовища і здоров'я людини.

Екологічна освіта на початку третього тисячоліття стала необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку всього людства.

Одним з найважливіших проявів особистості, за якими можна судити про те, наскільки значною і цікавою є людина, є її ставлення до навколишньої природи. Тяга до природи закладена в людині споконвічно. І хоча більшість з нас живе у великих містах, де природу тіснять цегла, скло і бетон, свій відпочинок ми намагаємося провести за містом, в лісі, біля водойми. Ми відчуваємо свою єдність з природою, не завжди усвідомлюючи при цьому її роль у нашому духовному житті.

«Без природи немає любові до природи, а без любові до природи неможлива любов до Батьківщини», – К. Пюнтер. Любов до природи – основа патріотичного виховання, важлива моральна якість.

У сучасному світі парки набувають все більшої значущості, знаходять застосування як у повсякденному, так і в дозвілєвому житті людей. Специфіка садово-паркового мистецтва полягає у використанні для організації простору живого рослинного матеріалу, що безперервно змінює свій вигляд, в об'єднанні елементів природи і художньої творчості в єдине ціле [1, с. 20].

Сади і парки – це найбільш чудові з людських творінь, придуманих і створених за час існування людей [4, с. 3]. Метою архітектурної організації сучасного багатопрофільного парку є створення оптимальних умов для відпочинку [4, с. 59].

Садово-паркове (ландшафтне) мистецтво – один з видів творчої діяльності (таких, як живопис, музика, скульптура), що належить до просторових видів мистецтва, покликане організовувати простір засобами природних і штучних компонентів.

Видатний учений і садовий інженер Арнольд Едуардович Регель говорив: «Для розвитку смаку необхідні наочні, повчальні приклади» [2, с. 10].

Парку Хортицької національної академії вже понад 50 років. Формування шкільного парку було розпочато у 1961 році під час відкриття школи-інтернату № 8. Зусиллями дорослих і дітей вся площа шкільного подвір'я, де був лише пісок, покрилась зеленю та квітами; було розчищено пустир площею 6 га під сосновий ліс, висаджено 5000 декоративних дерев, 12000 декоративних чагарників, 500 кущів троянд, 350 фруктових дерев, закладено виноградник на 300 кущів, побудована та упорядкована теплиця. З часом стан парку Хортицької національної академії потребував оновлення зелених насаджень та реконструкції деяких куточків. Тому у 2012 році з ініціативи студентів відділення «Ландшафтний дизайн» розпочато реконструкцію парку та створення Музею ландшафтного мистецтва під відкритим небом. Знову учні санаторної школи-інтернату, студенти Хортицької національної академії разом з дорослими, як багато років назад, почали чистити парк від старих хворих дерев, садити нові молоді дерева та чагарники, облаштовувати алеї та куточки відпочинку.

Одна із задач екологічної освіти – формування нового світогляду, заснованого на уявленні про навколишнє середовище як про системний багаторівневий природно-антропогенний об'єкт архітектурної творчості [3, с. 3]. Тому створення Музею ландшафтного мистецтва під відкритим небом «Зелена країна» було почато з облаштування трьох куточків відпочинку у таких ландшафтних стилях: регулярному, українського кантрі та каменистого саду.

Прийоми композиції зелених насаджень залежать також від того, чи створюється парк на базі сформованого зеленого масиву, чи формується заново на порожній території [4, с. 62]. Роботи з реконструкції парку тривають, кожен рік з'являються нові яскраві куточки відпочинку з урахуванням навколишнього ландшафту і рослин старого парку. Це алея сакур, алея троянд, газони вздовж 100-метрового фасаду будівлі академії, штучний ставок, декоративний город, модульний квітник, зона відпочинку, міксбордер з хвойників, кам'яниста гірка, сад габіонів...

Зворотний зв'язок «з епохою» у садах і парках надзвичайно великий. Сад – це спроба створення ідеального світу взаємин людини з природою. Тому сад представляється – як у християнському світі, так і в мусульманському – раєм на землі, Едемом [7].

Хоча сади «кухонні», овочеві городи, «аптекарські» сади лікарських рослин існували завжди, і їх, звичайно, не слід у відокремленому вигляді включати в розгляд історії садів, проте також завжди існувало і уявлення про те, що істинний сад повинен хвилювати всі людські почуття: не тільки зір, але і смак (звідки необхідність у плодово-ягідних рослинах у саду), слух (звідси турбота про птахів, облаштування шумливих водоспадів, еолових арф, садових концертів), нюх (тому постійною лишається то більш, то менш наполеглива вимога садити запашні квіти, запашні трави, квітучі дерева і чагарники), відчуття (прагнення до задоволення останнього виражалось в садах найбільш складно: потрібно було враховувати зміни погоди, сезонні зміни, необхідність прогулянок та ін. так, щоб все це приносило людині в саду найбільшу насолоду).

Садово-паркове мистецтво справляє комплексний вплив на всю сенсорну сферу людини (зір, дотик, нюх, слух, смак). П'ять почуттів дозволяють пізнавати навколишній світ і реагувати найбільш відповідним образом. За зір відповідають очі, за слух – вуха, за нюх – ніс, за смак – язик, а за дотик – шкіра. Завдяки їм ми отримуємо інформацію про наше оточення, яка аналізується і тлумачиться головним мозком. Під час реконструкції та створення нових куточків парку постійно розширюється асортимент рослинності та збільшується породний склад насаджень на території.

Селекціонери пропонують безліч різних сортів овочевих культур за кольором, фактурою, різноманітністю форм здатних змагатися з найвишуканішими квітами. Усе це розширює діапазон можливостей для творчості на садовій ділянці. Наприклад, листя прямих культур (базилік, кріп, чебрець, м'ята) відрізняється не лише різноманітністю форм, фактур і забарвлень, але і має прекрасний аромат. Тому в декоративному городі є грядки із запашними рослинами, м'ятою, мелісою, петрушкою, материнкою, шавлією.

Рослини для квітників підбирають таким чином, щоб їх квітки і вегетативні органи гармоніювали одне з одним за забарвленням, формою і розмірами, а самі рослини – за термінами розвитку, часу і тривалості цвітіння. Яскравим прикладом комплексного впливу на сенсорну сферу людини на території парку є парк габіонів, який розташований поруч з алеєю сакур – цвітіння сакур (зір, нюх), спів птахів (слух), перекидання камінців (дотик).

Взагалі, створення об'єкта озеленення проходить три етапи: перший – проектування, другий – будівництво і третій – догляд за насадженнями і їх формуванням [6, с. 185]. Тож догляд за ділянками є невід'ємною частиною практичних робіт студентів, що сприяє їх екологічному вихованню.

Обов'язкова складова частина ландшафтного дизайну повинна відповідати усім санітарним і екологічним вимогам. Під час планування та створення нових об'єктів використовуються тільки екологічно чисті матеріали, а також рослини, які не викликають алергічні реакції в оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боговая И. О., Теодоронский В. С. Озеленение населенных мест: учеб. пособие. 2-изд. Москва, 2012. 240 с.
2. Регель А. Э. Изящное садоводство и художественные сады. Москва, 2007. 312 с.

3. Слизык-Маслова Л. Н. Растения крымских парков. Четыре времени года. Севастополь, 2008. 256 с.
4. Сычева А. В. Ландшафтная архитектура : учеб. пособие для вузов. 2-е изд., испр. Москва, 2004. 87 с.
5. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць : підручник. Львів, 2005. 456 с.
6. Лихачев Д. Поэзия садов. URL: mybook.ru > dmitrij-lihachev > poeziya-sadov > read (дата обращения: 24.04.2020).

Галушко Св'ятослава Русланівна,
студентка 1 курсу спеціальності Облік і оподаткування,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Шевчук О. В.,**
кандидат педагогічних наук, викладач,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ЗАМІНА ТРАДИЦІЙНОГО МИСТЕЦТВА СУЧАСНОЮ ЕРОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Перш ніж аналізувати мистецтво в інформаційну епоху, проведемо необхідну межу між мистецтвом і мистецтвом сучасності, яке окутане цифровими технологіями. Сучасне мистецтво, це мистецтво яке за допомогою комп'ютерів та новітніх пристроїв масово відтворюється. Мистецтво високотехнологічної сучасності виникло після винаходу фотографії, коли з'явилася можливість репродукувати унікальні твори мистецтва у вигляді книжкових ілюстрацій, плакатів, листівок. Те ж можна сказати і про музику: епоха масового звукозапису поклала кінець неповторності концертного виконання. Можливість механічного відтворення оригінального твору мистецтва зробила руйнівний вплив на концепцію «оригінальності», «справжності». Цифрові технології стали ще одним кроком еволюції мистецтва, довівши відтворюваність до небачених масштабів: оригінал став копією, а копія є оригіналом в силу їх цифрової тотожності. Після вступу Інтернету в фазу Web 2.0, виникнення руху «Вільний / Відкрите ПЗ» за допомогою довільно обраних міток, які називаються тегами, блогів, мережа стала складовою частиною сфери мистецтва. Художники фокусуються на мережі як на феномен і часто використовують технологічні мережі як інструмент виробництва та розповсюдження. Це змінює звичні художні практики і канали поширення художніх творів, а також поняття «твір», «походження», «право», які розглядаються в даному середовищі, як обмежують свободу дії художника. Стимульована ІКТ-революцією, конвергенція мистецтва, науки і технології, еволюція якої повільно протікала практично до середини ХХ століття, розпочавшись в епоху Відродження, забезпечує багаті можливості для художників поставити під сумнів саме уявлення про те, як мистецтво створюється і яким є його предмет і функції в суспільстві.

На думку П. Леві [2], в кібермистецтві ХХІ століття головним художником, буде «інженер світів». Інженери світів – це творці віртуальностей, будівельники комунікаційних просторів, розробники колективних інфраструктур розпізнавання і накопичення інформації, конструктори з цифрового всесвіту. У такому просторово часовому середовищі, мистецтво як твір, як предмет, багаторазово відтворений, втрачає свою присутність в часі і просторі, своє унікальне існування в місці, де йому трапилося бути [1]. Присутність і суб'єкта і об'єкта мистецтва замінюється телеприсутністю, при якому твір втрачає свою прихильність до локальності: глядач не підходить до твору, а твір не направлено до виключно окремого глядача. Телеприсутність також представляє естетичний парадокс: воно забезпечує доступ до віртуальних просторів на глобальному рівні, який відчувається одночасно як перебування і як переміщення в абсолютно різних місцях. Мистецтво як база даних має численні і одночасні точки входу.

В цілому, мистецтво інформаційного суспільства важко піддається традиційному поділу на «елітне» і «народне» (масове) мистецтво. На думку У. Еко [4], якщо вважати, що в наші дні ще існує якісна відмінність між мистецтвом «елітним» і мистецтвом «народним», то елітне мистецтво в цій атмосфері, іменованої постмодерном, пропонує одночасно як нові експерименти і нове звернення до

традиції. Інформаційна епоха, це епоха домінування мас-медіа, які в області мистецтва «більше не дають ніякої універсальної моделі, ніякого єдиного ідеалу Краси», а пропонують нам «оргію терпимості, тотального синкретизму, абсолютного і нестримного політеїзму Краси». За висловом Е. Тоффлера [3] «консенсус похитнувся»: людина «кліп-культури» обстрілюється розірваними і позбавленими сенсу «кліпами», миттєвими кадрами.

Запропонований підхід до мистецтва з точки зору культурного програмного забезпечення розглядає культурний об'єкт як комплекс організованих даних, які структурують естетичний досвід користувача (глядача). Таке культурне програмне забезпечення передбачає загальну стратегію організації даних, а також нові способи організації даних в часі і координування цих даних в різних середовищах.

Таким чином, один з основних векторів розвитку нової естетики в культурі інформаційного суспільства – це «розшифрування» кодів цифрових творів мистецтва, а не фіксування на засобах вираження авторського задуму. У культурі інформаційного суспільства єдиним і недосяжним засобом – носієм мистецтва стає програмне забезпечення із закладеною в ньому потужністю коду, і, більш того, програмне забезпечення проектується в минуле культури, змушуючи ставитися до всієї культурної спадщини людства як до бази даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Benjamin W., Durham M. G., Kellner D. M. (Ed.). The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction. *Media and Cultural Studies*. Malden : Blackwell Publishing, 2006. P. 20.
2. Levy P. *Cyberculture*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2001. P. 125.
3. Тоффлер Э. Третья волна. Москва : АСТ, 2002. 277 с.
4. Эко У. Открытое произведение. Москва : Симпозиум, 2006. С. 80–81.

Глобенко Альона Василівна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ ДПМ

Декоративно-прикладне мистецтво є одним з найдавніших видів художньої діяльності людини. Це невід'ємна складова частина матеріально-духовної культури народу, історична основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура. До декоративно-прикладного мистецтва належать такі види роботи як: одяг, меблі, домашнє начиння, тобто світ речей, яким користується людина в побуті. Жодна зі сфер творчої діяльності людини не має такого потужного засобу художньої виразності, як прикладне мистецтво. Через особисті речі, побутові предмети людина приймає і формує певний образ життя. На побутових речах лежить відбиток особистості їх господаря, етнічного та соціального середовища [4]. Отже, декоративно-прикладне мистецтво – одна з форм суспільної свідомості і діяльності людини.

Ще до середини XIX ст. декоративно-прикладне мистецтво не ставилося в один ряд з так званими класичними «високими» видами мистецтва, такими як живопис, скульптура, музика. Художнє ремесло вважалося роботою другого сорту. Однак сьогодні твори народного образотворчого мистецтва є предметом цілеспрямованого вивчення. Так, ряд вчених вважає, що народне мистецтво не є абстрактним, воно пройняте змістовністю, несе в собі певну символіку. Бачимо, що будь-який образ народного мистецтва є конкретним відтворенням реальності і одночасно втіленням символічних ідей, світоглядних уявлень, закодованих всеосяжних звернень. Народна художня творчість виражає ідею захисту від зла, повертає благополуччя, вносить відчуття надійності, їй притаманний реалізм відчуття певної форми, повною енергії, а тому близькою і зрозумілою людям.

Українське народне декоративне мистецтво – це багатий світ духовної і матеріальної спадщини етносу, досягнення художніх ідей численних поколінь народу, збагачує сьогодні професійно-художню

творчість, сприяє процесу підвищення духовно-творчого розвитку. Своєрідність українського народного декоративного мистецтва полягає в тому, що воно складається з сумарних художніх відмінностей і внесків багатьох історико-культурних регіонів і територій етнографічних груп.

Народне мистецтво в Україні є частиною національного способу життя, виразником його етнічних ідеалів [6]. Любов до рідної мови, обряду, традиційного ремесла, а отже, до розуміння сутності національних цінностей плекає і формує любов до рідного краю, до своєї Батьківщини.

Звернення до життєдайних джерел народної творчості, вивчення, збереження та оновлення всіх його видів і жанрів – це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій, це відродження української спадщини.

Одним з важливих умов відродження української етнічної культури є національне виховання молоді засобами народного декоративно-прикладного мистецтва. На жаль, багато років у нас не вивчали народної художньої спадщини не тільки в загальноосвітніх школах, а й там, де воно мало б бути в основі навчання: в художніх школах, професійних училищах і навіть у закладах вищої освіти. Цьому і сприяння бурхливий розвиток промислового виробництва, яке поступово витіснило народні ремесла. Яскраві мануфактурні тканини, фабричний посуд з часом отримав більшого попиту, ніж доморобного речі. Таке зневажливе ставлення до народної художньої культури призвело до того, що вона почала зникати, занепад. Початок XX століття позначився початком занепаду народних промислів. Радянські часи, колективізація, голодомор, русифікація, війна, примусова міграція – ці фактори стали руйнівною силою для нашої народної культури, зокрема народного мистецтва [9]. Тому з набуттям незалежності постало питання про його відродження, збереження і популяризації.

Для вивчення сутності проблеми дослідження важливим, на нашу думку, є поняття національної свідомості особистості, яке обґрунтовується в працях М. Боришевського, С. Вітвицької, І. Кресіної, І. Кутняка, Г. Редькіної, Ю. Руденка. Учені розглядають національну свідомість як сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів [1]. С. Вітвицька пояснює, що національна свідомість – «це усвідомлення своєї окремоті, своєї неподібності й неповторності, усвідомлення себе частиною народу, носієм його духовності та культури» [2]. Проведений аналіз вказаних робіт виявив загальну тенденцію структурування основних складових національної свідомості, а саме: сприйняття оточуючого світу й ставлення до нього; усвідомлення національно-етнічної приналежності; ставлення до історії і культури своєї національно-етнічної спільноти; ставлення до представників інших націй і національностей; патріотичні почуття й патріотична самосвідомість; усвідомлення національно-державної спільноти [7]. Основними характеристиками української національної свідомості сучасні вчені вважають її цілісність, універсалізм, системність, структурну сталість, сприйнятливість до інновацій, геополітичну врівноваженість, етнокультурний плюралізм, релятивізм (здобуття знань шляхом поєднання, порівняння й протиставлення різних позицій, тобто у такий спосіб досягається не одноставність думок, а об'єктивність та неупередженість), консерватизм та енергійність [7]. Досліджуючи функціонування національної свідомості у контексті антропологічно-екзистенційного виміру, І. Кутняк вирізняє три основні його рівні: буденний, що відображає повсякденні потреби, інтереси, систему цінностей, установок, звичаїв і традицій у національному характері людей; теоретичний, пов'язаний із формуванням ідеології нації та національної ідеї; державно-політичний, де відбувається процес кристалізації національних інтересів [8].

Соціальна пам'ять – не відсторонене поняття для тих, хто проти посилення кризи в суспільстві, деградації особистості, розмивання національної культури, національного характеру і національних духовних цінностей. Карачайвський поет Азамат Суюнчев у вірші «Кажуть: забудь» висловив своє розуміння одвічних духовних опор. На чужині йому (ліричному герою) все твердили: «Забудь: колискову пісню, шум гірських річок, світло висот, що наповнює радістю груди, забудь горянської життя одвічну суть. Забудь джерел освіжаючий смак і росу, що виблискує незчисленними бус, і що панує над світом двоголовий Ельбрус». Але він не міг забути ні свій аул, ні будинок, ні вогнище, перед яким сиділа родина, де варилася нагальна їжа твоя, ні орлиний політ, ні гір висоту в сріблястому снігу і квітів строкатість на весняному лузі ... Це той духовний і емоційний світ, до якого звикаєш з дитинства та

витравити їх з національної свідомості та історичної пам'яті неможливо, як неможливо забути улюблені імена – матері, сестри, дівчини своєї долі, рідного краю, країни.

Таким чином, в системі соціальної пам'яті народу та індивідуальній свідомості національно-власні імена відіграють велику роль. Ці імена є не тільки носіями ознак етнічної свідомості та національної приналежності, але ця «лексика, – на думку Дж. Кокова, – відображає історію та етнографію народу» [8]. Через власні імена виявляються і етнічні особливості народу його культури. Ці відмінності, перш за все, спостерігаються в мові, навіть в особливостях вимови.

В умовах національного відродження дослідження в соціально-філософському і культурологічному аспектах взаємозв'язку і естетичної свідомості, етнічної свідомості має певне значення і в гармонізації міжнаціональних відносин. Етнокультура і, перш за все національна духовна культура як сукупність ідей, художніх образів, моральних норм повинна сприяти правильному формуванню національного характеру, основа якого має глибокі національні корені і національні ідеї. У кожному народі є поведінкова культура і національні стандарти, на які повинні спиратися сім'я, громадськість, освітні системи. Деякі дослідники національних відносин стоять за поєднання національного, релігійного і загальнолюдського у вихованні, інші вважають, що людина завжди був об'єктом і суб'єктом соціокультурного розвитку.

Для сучасної України тема національної самосвідомості має особливе значення. Тема національної свідомості обумовлена істотними змінами, що відбулися в останні роки у системі культурологічної освіти, а також все більш тісними взаєминами національно-етнічних, педагогічних та соціологічних факторів у професійній підготовці соціально-культурній сфері.

Виникненню й поширенню національної свідомості сприяє багато факторів суспільно-політичного та культурно-освітнього характеру. Важливе місце в пробудженні національної свідомості належить саме творчості українського народу.

Громадські становлення і норми формують особливий тон, корегують діяльність художника. Національне відродження базується на попередніх здобутках українського народу, традиціях національної державності, матеріальній та духовній культурі. Соціальним підґрунтям для відродження було і є українське село яке зберігало головну цінність національних надбань.

Згідно нашої точки зору етнокультурні освітні технології можна визначити як сукупність виховних прийомів, форм, методів, засобів навчання, що базуються на фундаментальних засадах народної педагогіки, теорії етносу, етнопсихології, філософії, культурології, фольклористики, соціально-культурної діяльності, національного колориту, традицій, а також інші наукові знання, що дозволяють оптимізувати і активізувати процес освоєння, збереження, примноження етнокультури та формуванні національної свідомості художників ДПМ в сучасних умовах.

Для реалізації мети необхідно вирішити низку взаємодоповнюючих завдань. По-перше, слід урахувати новий погляд на перспективу розвитку сучасного художника ДПМ. По-друге, чітко визначити стратегію підготовки художників ДПМ, яка полягає в тому, що майбутні фахівці повинні сформувати необхідні знання, уміння й навички в конкретній галузі. Набути досвіду творчої практичної діяльності, зокрема навчитись створювати такі проекти, у яких максимально відображено колорит українського народу, традиції, естетику довкілля враховуючи запити суспільства та умови ринкової економіки.

Окреслені завдання загалом формують професійну національну культуру майбутнього художника ДПМ, а саме:

- здатність працювати для суспільства, враховуючи суспільні потреби, економічність та екологічні потреби;
- розуміння психології споживачів, мати розвинутий спектр здібностей, бути конкурентоспроможним;
- мати новаторські ідеї, володіти творчим типом мислення;
- зуміти донести до суспільства національні традиції, естетику та національний колорит мистецтва.

Як відомо, національна ідея є силою відродження, розвитком будь-якої нації та складовою самої нації. У національній ідеї виражається прагнення до створення та зміцнення власної держави і спільноти загалом.

Національна свідомість – це є життя, багатство та можливості нації. Тому безумовно творчість розвиває та примножує національні традиції, формує свідомість національного колориту. Взаємодія особи й нації гармонійно поєднуються зі свідомо встановленими, доцільно організованими, що сприяє самореалізації та розквіту нації.

Таким чином, виховуючи національну свідомість художників як особистості, потрібно забезпечити єдність національного, розвиненого, нового але традиційного, дбайливо збереженого колориту. Професійне формування має бути пройняте національним духом з позиції любові до рідного краю, вивчення історії, моралі та давати об'єктивну міру для визначення ролі в країні.

З терміном «етнокультурні технології» пов'язані з важливими процесами становлення особистості яка усвідомлює своє значення у суспільстві і розвитку своєї країни. Відомий український педагог, психолог, громадський діяч Я. Чепіга [10] у своїй праці «Національне виховання» наголошував на важливості природного розвитку дитини, індивідуального та здорового розвитку особистості, важливості оточення дитини, яке має найбільше відповідати її натурі, не калічити цілісну психофізичну природу та світогляд. Він пише: «Найбільш бажаними в такому оточенні буде все своє, рідне: історія, література, мистецтво, промисловість і взагалі культура». На педагогічному потенціалі прикладного мистецтва наголошувала в статті «Мистецтво в школі» Є. Чарнолузська [5]. У педагогічній науці, що прямує до всебічного розвитку духовних сил дитини, йому належить теж не останнє місце. Етнокультурний чинник уже вийшов на перший план як рушій історичних процесів [9]. Сукупність знань і уявлень про культуру, традиції, ідеали, цінності свого етносу, а також усвідомлення себе членом цієї спільноти, місця свого народу серед інших народів – це основа формування етнічної самосвідомості особи [9].

Декоративно-прикладне мистецтво як джерело освітніх інновацій розглядає також Л. Масол [7]. Воно виступає базисом технологій особистісно-орієнтованого навчання, оскільки у процесі сприймання творів вітчизняного та зарубіжного мистецтва й практичної художньої діяльності формується в учнів особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, світоглядні уявлення, розвиваються загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, стимулюється творчий потенціал особистості, виховується потреба й здатність до художньої творчої самореалізації та духовного самовдосконалення. Твори декоративно-прикладного мистецтва, що об'єднують минуле й майбутнє народу, відображають увесь культурно-історичний шлях українців. Декоративно-прикладне мистецтво стимулює мислення студентів, розвиває емоційно-почуттєву сферу особистості, формує її творчий потенціал.

Відродженню національної самосвідомості та розвитку етнокультурних процесів сприяло моральне оздоровлення суспільного життя. Шанобливе ставлення до рідної мови, історичних коренів, національних звичаїв, традицій та етнокультуру як основного показника моральної зрілості суспільства. Утвердження загальнолюдських почав у функціонуванні традицій і звичаїв неможливо без вільного соціального розвитку етносів, їх національної культури, звичаїв, традицій, і т. д. Дані детермінанти, що сприяють реальному розвитку етносоціальної і етнокультурної спільноти, можуть виступати в якості необхідної передумови єдності соціально-етнічного та загальнолюдського. Унікальність генофонду будь-якого етносу залежить багато в чому від етнопсихологічних особливостей і від етнокультурного своєрідності, тому в національній свідомості необхідно враховувати етносоціальні інтереси і етнічні чинники. Повернення зневаженого національної гідності, національного почуття гордості, регулятивних функцій національних звичаїв і традицій, національної духовної культури – процес тривалий.

Таким чином, обов'язковим засобом підготовки художників декоративно-прикладного мистецтва є формування національної свідомості, що є невід'ємною складовою навичок та умінь студентів завдяки практичним заняттям. Головними перевагами практичних занять є співробітництво студента як майбутнього професіонала та викладача, який створює емоційну атмосферу та є опорою для самокритичного ставлення у самостійній підготовці.

Кожна навчальна дисципліна потребує особливого підходу та впровадження сучасних методів навчання. Значних зусиль і творчого підходу вимагає навчання художників ДПМ як спеціалістів.

Вивчення наукових досліджень та навчально-методичних джерел дає нам підставу стверджувати, що й досі бракує відповідних навчально-методичних матеріалів, які на достатньому рівні допомогли б у викладанні фахових дисциплін майбутніх художників ДПМ.

Питання професійної підготовки художників декоративно-прикладного мистецтва хвилює як педагогів, так і організаторів народних промислів. Спираючись на особистий досвід роботи в художніх промислах, В. Парахін вказував на хибність існуючої практики навчання народному декоративно-прикладному мистецтву: «наша здібна молодь йде в училища «народного» і прикладного мистецтва, де орієнтований на академізм навчальний процес робить із хлопців та дівчат імітаторів народної творчості». Тобто художник не готується за підручниками, а вирощується практичною народною культурою середовища. Для ефективного навчання необхідно створювати умови, коли знання студенти добувають самі, а викладач лише допомагає та виступає в ролі консультанта, який не дає знання, а допомагає їх взяти.

Так у статті розглянуті процеси формування навчального і самовиховального розвитку творчої та національно-свідомої особистості майбутніх художників декоративно-прикладного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астахова В. И. Об особенностях и задачах гражданско-патриотического воспитания в современной Украине. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. Харків : Вид-во НУА, 2009. Том XV.
2. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість та ідентифікація громадян як чинник демократичних перетворень в українському суспільстві. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2003. 205 с.
3. Добровольська Н. О. Розвиток національної свідомості як складової національно-культурних традицій у процесі вивчення студентами спецкурсу «Українська мова». *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Запоріжжя, 2008. № 3.
4. Запаса Я. П., Билык В. И., Голод И. В., Лупий С. П., Стельмашук Г. Г., Шмангало Г. Т. Очерки по истории зарубежного декоративно-прикладного : учеб. пособие. Київ, 1995. С. 5.
5. Зеньковский В. Психология детства. Москва : Академия, 1996. 346 с. С. 295–344.
6. Кара-Васильева Т. Декоративно-прикладное искусство Украины XX в. 2005. С. 7–8.
7. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз) : монографія. Київ : Вища школа, 1998. 392 с.
8. Кутняк І. М. Національна свідомість у контексті антропологічно-екзистенційного виміру. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2004. № 41. С. 14–22.
9. Листунова Л. Мастера из Николаева. *Народное искусство*. 2007. № 1–2. С. 78.
10. Сорока-Росинський В. Національне і героїчне у вихованні. *Педагогические сочинения* / сост. А. Т. Губко. Москва : Педагогика, 1991. 240 с. С. 125–135.
11. Ушинський К. Д. Зібрані твори. Москва-Ленінград, 1949. Т. 6.

Гулієва Анастасія Романівна,
студентка 3 курсу спеціальності Економіка,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Шевчук О. В.**,
кандидат педагогічних наук, викладач,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО МИСТЕЦТВА

На сьогоднішній день поняття «комп'ютерне мистецтво» включає в себе як твори традиційного мистецтва, перенесені у нове середовище на цифровій основі, яка імітує початковий матеріальний носій, або створені спочатку з застосуванням комп'ютера, так і принципово нові види художніх творів,

основним середовищем існування яких є комп'ютерне середовище [2]. Створення живописних творів від початку і до кінця на комп'ютері – відносно новий напрямок в образотворчому мистецтві. Дату появи першого комп'ютерного малюнка встановити неможливо, однак відомо приблизний час широкого розповсюдження цифрових творів, виконаних на персональному комп'ютері, – 1995-1996 рр., коли стали випускатися відносно доступні за ціною монітори і відеокarti, здатні відображати 16,7 мільйонів кольорів. Використання цифрових технологій у фотографії породило також гібридні технології, наприклад – фотоімпресіонізм.

Фотоімпресіонізм це своєрідний напрямок у сучасному мистецтві фотографів, що поєднує в собі художнє бачення та сучасні технології поєднанні у новітніх фотокамерах.

Характерною рисою сучасного суспільства є його інформатизація, створення нових комп'ютерних технологій, перетворення інформації на найважливіший глобальний ресурс людства. Одним із завдань у вивченні сучасного цифрового мистецтва є його підготовка до роботи в сучасних інформаційних умовах, сприйняття й відтворення у власній діяльності соціальної, наукової, художньої та естетичної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на духовний світ особистості, розвитку її ціннісних компетентностей, використання засобів спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою сучасних комп'ютерних технологій.

Фахівці розрізняють ступінь цифрової обробки фотозображення і визначають наступне, чого більше: «фотографії» або комп'ютерної обробки. Якщо домінантою залишається фотографія, а комп'ютер – лише засіб для доопрацювання будь-яких технічних недосконалостей, то ми маємо справу з чистою фотографією. Якщо ж комп'ютерні маніпуляції переважають над початковим фотообразом, то це вже комп'ютерне мистецтво.

В кінці XX – початку XXI ст. CG-арт (Computer Graphics Art) бурхливо розвивається і займає міцні позиції в оформленні книг, плакатів, переважає в індустрії комп'ютерних ігор і в сучасному кіно, в аматорській творчості. Для того щоб створювати цифрові роботи будь-якого рівня, необхідно мати персональний комп'ютер достатньої потужності, графічний планшет і кілька програм для комп'ютерної творчості, здебільшого це графічні процесори. Спеціалізовані програми для CG-художників (наприклад Photoshop) містять велику кількість інструментів, що прискорюють роботу. Вибір потрібного кольору – справа секунд (на відміну від традиційного живопису, де треба змішувати фарби для отримання потрібного кольору, що вимагає досвіду і часу), вибір потрібного інструменту – також майже миттєва операція. Можливість скасовувати свої дії, зберігатися в будь-якому моменті своєї роботи і повертатися до неї в подальшому (і ще великий список можливостей і переваг) – все це робить роботу професійного художника в кілька разів швидше при тій же якості. Крім того, комп'ютерний твір відразу готовий до використання в цифрових технологіях кіно, іграх, для верстки. Полотно ж, написане олією, треба попередньо перенести в цифровий вигляд. Наприклад, робота з шарами або нанесення текстур з фотографій на потрібні вам ділянки картини; генерація шумів заданого типу; різні ефекти кісті; HDR (High Dynamic Range) картини; різні фільтри і корекції – все це і багато іншого просто недоступно в традиційному живописі [1].

Традиційне мистецтво практично досягло своєї межі по досконалості техніки і засобів ще в XVIII ст. З тих пір не додалося нічого нового: як і раніше у художника є фарби, масло (або їх готова суміш), полотно і кісті. І нічого нового вже, мабуть, не з'явиться.

Необхідно відзначити, що сучасний комп'ютерний живопис ще далекий від кращих полотен геніїв минулого за якістю і масштабом роботи, але перспективи розвитку у нього є. Цьому сприяє вдосконалення технічних характеристик сучасного комп'ютера. Так, наприклад, розрішення моніторів збільшується, підвищується якість передачі кольору, зростає загальна потужність комп'ютерів, змінюються і удосконалюються програми для цифрового живопису, є принципова можливість створення нових способів і пристроїв для роботи з кольором, виведення кольору (проектори або голографія). Користувачеві досить мати бажання і сучасний комп'ютер, щоб розібратися в інтерфейсі програм комп'ютерної живопису – він такий же, як і у більшості Windows-програм, з цілком логічним інструментарієм цифрового художника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Компьютерная живопись. URL: <http://www.ultramusic.by/it/233-kompyuternaya-zhivopis.html> (дата обращения: 30.04.2020).
2. Компьютерное искусство. URL: <http://abdulhazred.narod.ru/givopis/TecИту/PC.art.html> (дата обращения: 30.04.2020).

Гулієва Ольга Романівна,
студентка 1 курсу спеціальності Облік і оподаткування,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Вольська А. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ

Стрімкий розвиток нових технологій та їх використання у мистецькому процесі призвели до своєрідної міграції сучасних художників на «нові території мистецтва» для пошуку інших шляхів художнього вираження [1].

З одного боку, тісний зв'язок між митцем та новими технологіями породив різноманітні нові мистецькі форми, які цілковито відрізняються від традиційної академічної структури стилів та жанрів, що склалися протягом століть. Зокрема йдеться про комп'ютерну графіку, комп'ютерну анімацію, інтерактивне та мережеве мистецтво, віртуальну реальність та багато іншого. З іншого боку, взаємодія мистецтва та нових технологій вплинула на зміни вже наявних традиційних жанрів мистецтва: театру, кіно, живопису, музики.

Цифрове мистецтво є новим проблемним полем сучасної науки. При цьому більшість спроб філософського і художньо-естетичного осмислення цього феномена були зроблені зарубіжними фахівцями. Найбільш значущі з них: Б. Вендс (B. Wands), Д. Лопес (D. Lopes), Ф. Поппер (F. Popper), К. Чан (C. Chan) і ін. Серед нечисленних видань у галузі цифрового мистецтва відзначаються роботи американських дослідників Н. Чепмен і Дж. Чепмен. Сучасні технології вийшли на новий рівень у галузі мистецтва та дизайну.

Розмірковуючи про логіку розвитку галузі, вчені акцентують увагу на освіті, у якій вони вбачають головний потенціал для розвитку цифрового мистецтва. Як зазначають науковці, «молодь активніше приймає нову продукцію із цифровими можливостями» [2, 5]. Для виконання професійної діяльності в сучасному мінливому та прогресивному інформаційному просторі комп'ютерний дизайнер повинен не лише мати певний обсяг професійних знань у галузі програмування, алгоритмізації тощо, а й бути готовим до постійного професійного зростання, бути соціально й професійно мобільним. До значущих на ринку інтелектуальної праці навичок, що застосовуються, наприклад, під час проектування інтерфейсів розроблюваного програмного забезпечення, належить володіння базовими знаннями, уміннями та навичками використання сучасних комп'ютерних технологій у сфері комп'ютерної графіки та дизайну. Для самостійної підготовки до такого професійного рівня потрібно сформувати в своїй свідомості цілісну систему, що інтегрує науково-технічні уявлення й світосприйняття з візуальними й образними елементами, адже є значний попит на фахівців у галузі комп'ютерних наук, які володіють не лише технічними навичками з програмування, а й демонструють інтеграцію технічних, інформаційних і дизайнерських навичок [4].

Сучасною технологічною формою інформаційного суспільства є технології цифрового мистецтва, які відкривають принципово новий рівень обробки інформації та інтерактивної взаємодії людини з комп'ютером. Американські дослідники Л. Скіббе, С. Хейфмейстер, А. Чеснат називають цифрові технології «Еволюцією в прогресі», відзначаючи, що мультимедіа є змішаною технологічною прогресією, а не просто комбінацією апаратних і програмних компонентів. Вони трактують цифрові технології як «комбінацію платформ, інструментів комунікації, людей і впливу на культуру» [2, 3].

Значний сегмент ринку комп'ютерної графіки сьогодні займає так звана інтер'єрна та архітектурна візуалізація. Зараз досить складно зустріти будівельну фірму, архітектурну або дизайнерську компанію, яка не використовує можливості комп'ютерних технологій. Можливість побачити майбутній будинок або квартиру у всіх деталях ще до початку будівництва. Фотореалістична візуалізація фактично стала стандартом галузі.

Історично можна прослідкувати тісний зв'язок між технологічним поступом країни та розвитком медіа-мистецтва. Так, головні принципи електронних і комп'ютерних технологій у Європі та США були відомі ще в 1920-х роках, але впроваджувати ці технології почали у післявоєнний час. Коли ж нові технологічні засоби з'явилися у вільному продажі в Європі та США, то там само паралельно почали розвиватися комп'ютерне мистецтво та відео-арт. Початком ери комп'ютерної графіки є проєкт електронного комп'ютера «Вихор» Массачусетського технологічного інституту в 1951 р., який став основою для розробки засобів перетворення даних, отриманих від радара, в наочну форму.

Уже в кінці 60-х – початку 70-х рр. минулого століття почалася активна розробка програмного забезпечення різного спрямування. З появою різноманітних пакетів програм, що полегшують процес створення зображень, текстів, креслень і інтерфейсів, ситуація на ринку комп'ютерної графіки докорінно змінилася.

У 1964 р корпорацією IBM на замовлення компанії «Дженерал моторс» була розроблена комп'ютерна система для конструювання авто-білів. Проєкт отримав назву DAC-1 (аббревіатура від Design Augmented by Computers – конструювання за допомогою комп'ютера). Система DAC-1 лягла в основу розробки сучасних програм комп'ютерного креслення.

Найбільш знаменною подією в області комп'ютерної графіки стало створення персонального комп'ютера: в 1977 р. компанією Apple було створено Apple-II.

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х персональні комп'ютери в Європі та США стали більш доступними, що спричинило розквіт комп'ютерного – електронного мистецтва, яке вже тоді стало включати в себе широкий спектр комп'ютерної графіки, анімації, оцифрованих зображень, інтерактивного мистецтва та інших напрямків.

З впровадженням комп'ютерної графіки в усі сфери нашого життя стався новий стрибок у сфері дизайну. За допомогою мультимедіа матеріальний світ з'єднується зі світом інформаційних технологій. Аналізуючи розвиток комп'ютерного електронного мистецтва в Україні, можна сказати, що він розпочався тільки наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років. Саме тоді поживавився розвиток Інтернету в Україні, який став доступний широкому колу. З'явилося більше можливостей отримати доступ до персональних комп'ютерів, цифрової техніки та відеообладнання [1].

Характерним для ситуації в Україні було те, що митці виявляли інтерес до творчих можливостей найсучасніших цифрових та електронних технологій, незважаючи на відсутність високорозвиненої технологічної промисловості, добре обладнаних науково-дослідних центрів, інституціональної підтримки медіа-митців та курсу з нових технологій у мистецьких вузах. Сучасними дизайнерами розробляються комплексні підходи щодо взаємозв'язків естетики і функціональності, функціональності та гігієни, естетики та ергономіки тощо.

Творчість яка основана на новітніх методах комп'ютерного проектування, може полегшити і значно активізувати творчий пошук. Вільне володіння комп'ютерними технологіями дозволить фантазії дизайнера активно генерувати нові ідеї, а також моделювати складні процеси і ситуації, використовуючи весь різноманітний арсенал засобів мультимедіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Манжалій Н. Нові території мистецтва: розвиток комп'ютерно-електронного мистецтва в Україні (кінець 1990-х – початок 2000-х). URL: <http://mediaartarchive.org.ua/publication/novi-teritorii-mistectva/> (дата звернення: 30.04.2020).
2. Основні поняття цифрового мистецтва 2018. URL: <http://estetica.etica.in.ua/osnovni-ponyattya-tsifrovogo-mistectva-2018/> (дата звернення: 30.04.2020).
3. Скиббе Л. Дж., Хэйфмейстер С., Чеснат А. М. Оптимизация мультимедиа ПК. Киев : ДиаСофт Лтд, 1997. 352 с.

4. Чемерис Г. Основи комп'ютерного дизайну як чинник модернізації змісту професійної освіти майбутніх бакалаврів з комп'ютерних наук. URL: <http://eprints.mdu.edu.ua/id/eprint/2443/1/%D0%A7%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81.pdf> (дата звернення: 30.04.2020).

5. Чепмен Н., Чепмен Д. Цифровые графические инструменты. Киев : Диалектика, 2006. 647 с.

Гупало Юлія Сергіївна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ГЕНДЕРНІ ОЗНАКИ В ДИЗАЙНІ РЕКЛАМИ

Дизайн допомагає в формуванні якісної візуалізації рекламного середовища. Сьогодні дизайнерів об'єднує орієнтація на цілісне сприйняття рекламної продукції через емоційне повідомлення. При виробництві дизайн-продукту враховуються різноманітні характеристики. Найщиріше бажання дизайнера створити продукт «для всіх». Але практика комерційного дизайну показує неможливість цього ствердження.

Одне з актуальних питань при роботі над дизайном реклами – окреслення цільової аудиторії. Розглянемо один з її аспектів – гендерні характеристики. Дизайн впливає на прибуток підприємства, тому так важливо врахувати вподобання майбутньої аудиторії, в залежності від того, яка більшість споживачів буде присутня – жінок або чоловіків. Гендер – це поняття, що означає соціальну, а не біологічну стать. В наш час поняття гендерна нерівність використовується в якості терміна про порушення прав чоловіків та жінок. Такі питання в суспільстві розглядаються багатьма науковцями України [1, 4]. Останні соціальні опитування показують про тенденцію виходу на споживчий ринок України жінок (понад 55 %). Чоловіки не потребують широкого асортименту товарів, тому стають менш активними в порівнянні з жінками.

В рекламі гендерна нерівність може бути відображена в наданні стереотипів образу чоловіка або жінки, створення певних соціальних рамок відповідно до статі. Наприклад, ідеальний чоловік – спортивного типу, завжди стильно одягнений та доглянутий, повинен створювати високий рівень комфорту для всіх членів сім'ї. Ідеальна жінка – має високий професійний зріст на роботі, вдома – порядок та затишок, турботлива мати та жінка, любить спорт, але в такому навантаженні завжди випромінює радість та задоволення. Так, стереотипи допомагають мислити по шаблонах, сформованих раніше – від того процес сприйняття реклами відбувається набагато швидше. Це важливо для прискореного сучасного ритму життя. Але в цьому контексті є інша, моральна складова – не всі можуть відповідати «ідеалам», що наполегливо нав'язуються рекламою [3]. Такі нюанси при розробці дизайн-продукту є вибором дизайнера в напрямку мислення простим шляхом, небажанням пошуку нових ідей.

З іншого боку, реклама віддзеркалює поклики суспільства й дає те, що потребує попит. Але використання наведених прийомів формує суспільство та нав'язує стандарти. В Україні такі питання регламентовані нормативно-правовими актами. Зокрема – Конституція України, Закони України «Про забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків в Україні», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про рекламу». Також 30 вересня 2011 року на Всеукраїнському Форумі Української асоціації маркетингу було прийнято Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі та створено Індустріальний гендерний комітет по рекламі [2].

Окремо дизайнерська продукція немає статі. Але можна надати їй фемінних або маскулінних рис, що визначають гендерну ідентичність. При використанні «жіночих та чоловічих складових», дизайнеру потрібно надавати рівноправні ролі та подібності, які вони відіграють в рекламі, вирівнювати соціальне сприйняття користувачем.

Але, потрібно зауважити, що в рекламі є ситуації, коли врахування кількісної гендерної складової позитивно впливає на дизайн, та, відповідно, на продаж продукції. В такому випадку, важливо не перейти межу й нікого не образити «художньою думкою». В графічному дизайні візуалізація гендерної асиметрії яскравіше представлена в упакуванні товарів побутової хімії та особистої гігієни. Фізіологічні потреби жінок сприяють тому, що засоби особистої гігієни мають яскраво виражене фемінне

оформлення. Фарба для волосся також направлена на жіночу аудиторію, на пакуванні превалюють жіночі фото. Шампуні, гелі – навпаки, чітко поділені на чоловічу та жіночу аудиторію. Такий маркетинговий хід допомагає збільшити кількість продажів у два рази. А на полицях супермаркету відповідна колірна гама одразу допомагає визначити приналежність продукту.

Можна окреслити загальні складові, що допомагають умовно поділити стилістику дизайну на продукцію з фемінними або маскулініними рисами. Оформлення тексту, візуально пластична мова дизайну чоловічої продукції – прямі лінії, рублений шрифт, мінімальна колірна гама з використанням холодних відтінків, одразу зрозумілий акцент по змісту, відсутність дрібних декоративних елементів. Дизайн товарів, спрямований на жінок, можна поділити на дві категорії. Перша – використання пастельних тонів, шрифтів більш складних форм, додаткових елементів. Друга категорія – яскраві, насичені кольори, прості форми, але незвичні поєднання, цікаві ракурси. Останній тип дизайну можна трактувати, як більш сучасний, при належному поєднанні, він може стати універсальним, агендерним, наскільки це можливо. Така продукція не підкреслює протилежне між маскулініним та фемінним, а визначає природні, фізіологічні розбіжності між чоловіками та жінками.

Підсумовуючи вищезазначене, можна відмітити, що не завжди рекламу можна назвати етичною, вона скоріше – маніпуляційна. Реклама викликає ілюзію, що товар задовольнить свідомі бажання, і це сприяє досягненню комерційних цілей виробника. Але, коли така реклама спонукає до півсвідомого, коли порушує гендерні права, то такий механізм регуляції поведінки споживача є неприпустимим. Потрібно розуміти відповідальну роль реклами, як засобу формування думки суспільства. Таким чином, дизайнеру потрібно відмовлятися від патріархальних, застарілих шаблонів мислення. Використання гендерного балансу в дизайні, поєднання індивідуальної стилістики з самобутнім рішенням, грамотні колірні та змістовні гармонії – все це приведе до високої професійності дизайнера. Така реклама не розкриває «чоловічого або жіночого питання», а створює сучасну продукцію для суспільства, що складається з чоловіків та жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурейчак Т. Гегемонія чоловіків: від теорії до практики. *Науковий журнал «Я» № 3. Планета Принт*, 2015. С. 2–5.
2. Маєрчик М., Плахотнік О., Ярманова Я. Гендер для медій: науково-методичний посібник. Київ: Критика, 2017. 224 с.
3. Сидоренко Н. М., Скорик М. М. Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість: практичний посібник. Київ: К.І.С., 2004. 76 с.
4. Щотка О. П. Гендерна психологія: навч. посіб. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 359 с.

Гурицян Карина Олегівна,
студентка 1 курсу спеціальності Медіадизайн,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Рябченко О. М.,**
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СЕНС КАРТИН РЕНЕ МАГРІТТА. ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКА НА СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО

Хлоя Трібо, куратор будинку-музею Магрітта, казала про нього: «Магрітт був людиною простих звичок і простих рішень – як в своєму звичайному житті, так і в живописі. Він мало подорожував, взагалі не любив зміни і часто повторював одні й ті ж самі сюжети. Магрітт спав по 12 годин на день, а весь інший час працював (за своє життя він написав близько 2000 картин: сюжети багатьох повторювалися, тому що його арт-дилер часто знаходив йому замовлення на нову інтерпретацію старих образів) – і вів зовсім богемний спосіб життя. Критики жартували, що свої дивні роботи він малює уві сні, тому що весь

час проводить у ліжку. Магрітт хотів змінити наш погляд на світ, забрати гіркоту повсякденності. Звичайне життя змушувало його нудьгувати: він був досить сумною людиною – це видно з його листів. І він втік від реальності – як ніби-то в уявні двері, які часто зображав у своїх картинах. Тому Магрітт так близький всім поколінням: подібно до Далі, у нього фантастична техніка, але на відміну від інших сюрреалістів він показував нам абсолютно буденні, повсякденні речі, що створюють оманливий ефект легкості розуміння» [1].

Ця цитата дає нам чітке уявлення про такого великого художника-сюрреаліста як Рене Магрітт, картини якого надихають сучасних творців, викликають величезну кількість питань і здогадок та змушують замислитися над їх сенсом і до сьогодні, що і обумовлює актуальність даної теми.

Рене Магрітт – бельгійський художник-сюрреаліст, який став популярним завдяки своїм повним загадкам картинам. Коли майбутньому художнику було 13 років, його мати накладала на себе руки, і це відбулося на його творчості [3]. Магрітт не пояснював значень своїх полотен, які до сих пір піддаються ретельним дослідженням і розборам.

Магрітт почав свій шлях як митець завдяки рекламі, яку він довгий час створював, своїми ідеями він шокував суспільство, був знавцем того, як зробити картинку ефектною. Люди на його картинах дивляться в дзеркало і бачать в ньому власну спину: Магрітт говорив, що зробити портрет незнайомої людини просто неможливо, тому що ви не знаєте його, і ілюзія подібності залишиться просто ілюзією [2]. Ця ідея для нього була дуже важлива, а причина, по якій інші художники звертаються до його робіт, полягає в наступному: навіть звичайній людині, яка особливо й не цікавиться мистецтвом, важко пройти повз будь-якої картини Магрітта не розглянувши її, не спробувавши зрозуміти задум художника та знайти ту саму відгадку, що криється в ній, а що вже й казати про справжнього цінителя мистецтва живопису?

Кожна картина Магрітта – це ребус, що змушує нас роздумувати над величезною кількістю прихованих смислів. Їх кількість залежить виключно від фантазії і винахідливості глядача: використані образи та назви картин наштовхують на пошук розгадки, якої насправді може не існувати. Як говорив сам художник, головна його мета – змусити глядача задуматися [2]. Подібний ефект справляють всі його роботи, тому Магрітт називав себе «магічним реалістом».

Магрітт – справжній майстер парадоксів, він задає такі завдання, що суперечать усілякій логіці. Образ чоловіка в казанку – один з центральних у його творчості, саме тому він став символом самого художника, за яким впізнають роботи Магрітта. Ще один об'єкт, що часто зустрічається в його роботах – яблуко, що повністю закриває обличчя зображуваної людини. Найвідоміша картина Магрітта із використанням образу яблука має назву «Син Людський». Ця виняткова робота є вершиною творчості Магрітта та квінтесенцією того самого «магічного реалізму». У кожного, хто дивиться на цю картину, народжуються вельми суперечливі висновки. Скоріш за все, художник використовує цей образ як символ спокусу, що затуляють людині очі, ніби загороджуючи дійсність.

Наступний популярний у творчості Магрітта образ – чоловік у пальто і в казанку. Він з'являється в «Роздумах самотнього перехожого», а пізніше повторюється в картині «Сенс ночі». Та найвідомішою картиною з використанням цього образу стала «Голконда», на якій зображено велику кількість літаючих над землею чоловіків, одягнених у пальта та казанки, вони практично не відрізняються один від одного та мають схожі пози. Ми не можемо бути впевненими в тому, що саме має на увазі автор цієї роботи, але якщо задуматися, чого і прагнув Рене Магрітт, то можна припустити, що ця картина має на меті наштовхнути нас на роздуми щодо місця людини в цьому світі, її роль, індивідуальність, символізує суспільство, що підпорядковане жорстким нормам, та важливість особливості та неповторності кожного індивіда.

У наші дні образи чоловіка в казанку та яблука Магрітта стали артефактом масової культури, вони постійно тиражуються, пародіюються, трансформуються в рекламі та ЗМІ. Звісно ж, і у живописі творчість Магрітта знайшла безліч послідовників. Вважається, що використання ним образів і тексту вплинуло на молоде покоління поп-артистів – Енді Уорхола, Роя Ліхтенштейна і Едварда Руша. Поп-арт Магрітт ненавидів, але художники поп-арту його знали і цінували, беручи з нього приклад як із творця, що вміє шокувати публіку, здивувати її, змусити кидатися від однієї здогадки до іншої. А що ще є головним показником майстерності художника, як не активна реакція глядачів, хоч вона позитивна, чи

навпаки – негативна? Також вплив Магрітта є і в загальній лінії розвитку ХХ століття – від реалізму до абстракції і назад: він створює абсолютно немислиму реальність, але разом з тим акцентує увагу і на проблемах суспільства. У 1939 році він давав знамениту лекцію про проблеми живопису – проблеми світла, проблеми вікна і так далі. Серед тем його доповіді була і феміністська повістка: він був одним з перших художників, яких об'єктивація жінки хвилювала дуже сильно.

Отже, як ми можемо побачити, Рене Магрітт був дуже суперечливим та загадковим художником, що наділяв свої картини деякою магічністю та таємничістю, бажаючи змусити глядача замислитися, залишав пошук розгадок власних творів саме йому. Тим самим він заробив свою популярність, бо як казав сам художник: «розум любить невідоме, він любить образи, значення яких невідомо, оскільки значення самого розуму невідомо» [2]. Своєю творчістю Магрітт надихнув багатьох художників і буде це робити і надалі, бо він є неповторним, унікальним, особливим, і що немало важливо, впізнаваним діячем мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Как смотреть (и понимать) картины Рене Магритта. URL: <https://daily.afisha.ru/brain/7156-kak-smotret-i-ponimat-kartiny-rene-magritta/> (дата обращения: 30.04.2020).
2. Рене Магритт. Цитаты. URL: <https://ru.citaty.net/avtory/rene-magritt/> (дата обращения: 30.04.2020).
3. Рене Магритт. URL: <https://artchive.ru/renemagritte> (дата обращения: 30.04.2020).

Давидова Світлана Вікторівна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТВОРЧІ ПРОЄКТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДИЗАЙНЕРІВ ТА ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО, ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Реалії сучасності вимагають від дизайнерів та фахівців образотворчого мистецтва максимальної практичної реалізації професійних навичок, які мають бути здобуті та сформовані в закладі вищої освіти. Такі обставини змушують змінити вектор освіти у бік певних компетентностей, націлених на реалізацію теоретичних знань практично, саме тому творчі проєкти здобувають все більшого поширення в освітньому процесі закладів вищої освіти, бо лише вони забезпечують всі етапи реалізації – від задуму до готового продукту.

Метод проєктів, за історичними та науковими даними, зародився наприкінці XVI – на початку XVII століть у європейській школі мистецтв, у той період він застосовувався здебільшого у освіті архітекторів. Професія архітекторів була однією з найважливіших, тому академія Святого Луки в Римі першою почала використовувати метод проєктів, коли студенти, окрім теоретичної частини, мали практичну реалізацію – побудувати будинок за власними розрахунками та кресленнями, що було певним проривом у освіті [2].

Проєкти є унікальними та незамінними у підготовці фахівців творчих спеціальностей, вони дозволяють реалізувати теоретичні знання на практиці, інтегрувати під час проєктної діяльності знання й вміння із всього циклу підготовки майбутніх дизайнерів та спеціалістів образотворчого, декоративного мистецтва. Залучені до проєкту здобувачі вищої освіти мають змогу отримувати додаткові знання та вміння у власній творчо-пошуковій діяльності, що забезпечує більш якісне формування фахових компетентностей.

Проєкт Дж. Дьюї розглядав як навчання, під час якого знання здобувають у певній навчальній діяльності, що підпорядкована меті, має визначені етапи та терміни реалізації [1].

Творчий проєкт – це регламентована (умовні етапи), творча, багатофункціональна діяльність, якій передують цілепокладання, визначення етапів, матеріальних та людських ресурсів, часових обмежень та визначення продукту кінцевого результату (картинна, панно, плакат тощо).

Проектна діяльність у майбутніх дизайнерів та фахівців образотворчого мистецтва розвиває навички академічної самостійності, вчить вільно орієнтуватись у науковій, мистецтвознавчій, дизайнерській та довідковій літературі, навчає віднаходити потрібну інформацію самостійно; сприяє розвитку креативного, дивергентного мислення; підсилює мотивацію здобувачів вищої освіти творити власні предмети мистецтва тощо; подолання труднощів, що виникають у роботі, зміцнює емоційно-вольову сферу майбутніх фахівців; сприяє інтелектуальному розвитку, залучає здобувачів до самоосвіти; посилює позитивну мотивацію до навчання (проект створюється та реалізується на основі певних інтересів, потреб та можливостей індивіда або колективу); формує творче системне мислення; навчає студентів до поетапної, цілеспрямованої, структурованої діяльності, яка є головним компонентом проектного навчання; розвиває здатність до соціальної взаємодії індивідів: комунікативні навички, культуру ділового спілкування; навчає аргументувати й захищати власну точку зору; посилює уяву, яка є значним поштовхом для генерації нових ідей (мозковий штурм), віднаходження альтернативних рішень, їх аналізу, синтезу, які складають основу інноваційного мислення; розвиває здатність створювати план дій та практично реалізовувати його у навчанні та особистому житті.

Вчені американських закладів вищої освіти сучасності в освітньому процесі частково відмовились від письмових модульних контрольних робіт, іспитів у вигляді тестів, тому що останні не відображають реальний рівень набутих знань та сформованості компетентностей, натомість замінили їх певним проектом або серією проектів. Здобувачі вищої освіти, тривалий час залучені до проектної діяльності, виконують серію проектів, де складність варіюється від легких до більш складних, які потребують використання всіх здобутих під час навчання знань та навичок. Проекти виявляють реальний рівень сформованості професійної компетентності та демонструють практичні навички фахівців. Такий метод дозволяє вдосконалити існуючі знання та навички, здобути розширений професійний досвід, нові додаткові знання у процесі роботи над проектами, вчать творчо підходити до вирішення певного навчального завдання [3].

Найефективнішою системою планування як творчого проекту, так і всіх інших проектів визнано метод SMART, що виник на Заході ще в середині XX століття, автором його є Пітер Друкер. Назвою методу є аббревіатура, яка походить від скорочених слів, що означають етап – певну дію, що допомагає досягти визначеної мети – найефективніше спланувати та реалізувати проект. SMART є дією:

S (specific) – конкретною (ставити конкретні завдання, які можливо реалізувати);

M (measurable) – вимірюваною (результат повинен мати якісні та статичні зміни від початку дій);

A (achievable) – такою, якої реально досягти;

R (result) – спрямованість дій на досягнення результату;

T (time-limited) – обмеженою в часі.

Таким чином, творчі проекти у фаховій підготовці дизайнерів та майбутніх спеціалістів образотворчого та декоративного мистецтва є обов'язковою складовою, тому що гармонійно поєднують теоретичну частину із її практичною реалізацією, забезпечують набуття важливих вмінь, знань та досвіду для професійної діяльності у майбутньому. Творчі проекти в освітньому процесі дозволяють здобувачам вищої освіти відчувати себе у реальних умовах майбутньої професійної діяльності, підготуватись як теоретично, так і психологічно, уникнути формування хибних уявлень про робочий процес, вміння долати творчі або професійні перепони, що зробить входження до професійного середовища більш комфортним, а роботу – продуктивною, творчою, зменшить період адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cipres A. P. & Habib M. New Teaching Methods: Merging «John Dewey» and «William Heard Kilpatrick» Teaching Techniques. *Proceedings of the 2014 Federated Conference on Computer Science and Information Systems*. Pp. 803–808. DOI: 10.15439/2014F398.

2. Knoll M. Project Metod. URL: <http://www.mi-knoll.de/150901.html> (Last accessed: 20.04.2020).

3. Strauss V. Project-based learning is a new rage in education. Never mind that it's a century old. The reform pendulum. URL: <https://www.washingtonpost.com/education/2018/12/12/project-based-learning-is-new-rage-education-never-mind-that-its-century-old> (Last accessed: 21.04.2020).

Давидова Світлана Вікторівна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Нестерова Анастасія Євгенівна,
студентка 1 курсу (за скороченим терміном навчання)
спеціальності Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

З давніх часів вищим проявом розвитку культури є мистецтво, що було його відображенням та невичерпним джерелом натхнення для науки. Мистецтво багатогранне у своїх проявах, а прояви його унікальні тому, що розкривають бачення автора на оточуючий світ, і хоча дехто стверджує, що воно існує лише для естетичної насолоди та прикрашання, мистецтво має більш глибокий сенс та впливає на становлення фундаментальних наук.

Вчений О. Лук у своїх наукових дослідженнях щодо мистецтва зазначив, що його розвиток можна розподілити на два періоди:

- 600 – 300-ті роки нашої ери (Греція);
- від епохи Відродження до сучасності.

Вивчаючи розвиток суспільства та науки у історичній ретроспективі, ми бачимо, що прориви у науці співпадають із розквітом у мистецтві, що ґрунтовно описано у роботах англійського математика Джейкоба Броновскі – мистецтво і наука мають одне коріння та черпають натхнення з одного джерела – людської цивілізації. Різниця між мистецтвом і наукою полягає у сприйнятті людиною кінцевого результату, а не у різниці структури самих процесів. Інколи різницею вважають те, що наука має чіткі обмеження – логіка, факти, а мистецтво та художник абсолютно вільні, і що більш талановитим є художник, то більш вражаючими є результати. Проте основою справжньої свободи є осмислений вибір, знання, розуміння та досвід. Отже, у мистецтві та науці є риси фундаментальної подібності: мистецтво відображає внутрішній стан автора та його сприйняття світу, а наука – це готовий результат (непідвладний суб'єктивному ставленню науковця), проте геніальні наукові дослідження певною мірою відображають індивідуальність вченого та його особисті відмінності, що підтверджує подібність наукових та творчих процесів [2, с. 111].

Таким чином, мистецтво – це форма відображення культури, що впливає на почуття людини, волю, сприйняття світу, що оточує його. Мистецтво як колаб пам'яті відчуттів людства. Воно є ціннісним орієнтиром людини в світі, розвиває її творчий потенціал, пробуджує у людині митця [1, с. 120].

Мистецтво, як будь-яке культурне явище, має свої функції:

- суспільно-перетворююча – мистецтво залучає людей до цілеспрямованої колективної діяльності, що перетворює суспільство, спонукає його до розвитку;
- пізнавально-евристична функція – мистецтво виступає засобом інформації, передачі досвіду, фактів, є засобом навчання;
- художньо-концептуальна функція дає можливість за допомогою об'єктів мистецтва побачити світосприйняття певного митця, його бачення місця людини у світі;
- функція передбачення є подібною до людської інтуїції, яка аналізуючи суспільні та культурні явища, може робити прогнози на майбутнє;
- виховна функція за допомогою мистецтва мотивує особистість до зміни та зростання;
- сугестивна функція полягає у тому, що мистецтво здатне викликати певні почуття, емоції у глядача;
- естетична функція сприяє формуванню естетичного смаку, цінностей;
- гедоністична функція навчає особистість отримувати естетичну насолоду від проявів мистецтва, є важливою функцією у поєднанні з іншими [1, с. 126].

Вчені констатують, що мистецтво має терапевтичну дію катарсису, як внутрішнього просвітління. Флобер підкреслював у своєму тлумаченні катарсису здатність художника розчинятись у процесі творіння, а сам процес є «чистим пізнанням». Також визнано лікувальну дію музики як заспокійливого фактору проти психологічного напруження, депресії та негативних емоцій. У цьому розумінні емоції від музики зводяться до функції вивільнення запасу енергії і заспокоєння нервово-мозкової системи в ритмі, грі, мелодії, звучанні вірша і пісні, даючи вихід накопиченій енергії знервованості.

Існує інший підхід, де мистецтво – це процес розширення творчого світогляду особистості шляхом вивільнення внутрішньої енергії, закладеної в індивіді, та перетворення її на безкраю фантазію та рушійну силу (В. Гюго, О. Вейнінгер). К. Скрябін, видатний вітчизняний музикант кінця ХХ – початку ХХІ століття, зазначав: «У генії живуть всі відчуття людей та їх переливи, що відображаються у його творчості» [4].

Мистецтво є частиною повноцінного та гармонійного існування людини, джерелом становлення моральних норм. Художній талант є матеріальним проявом духовної свободи людини завдяки тому, що митець звертає свою увагу на певні предмети, «торкаючись» їх у власній творчості, демонструє глядачу предметний світ крізь призму творчої індивідуальності, його небайдужості, упорядковує сприйняття цілісної картини світу глядача. Унаслідок такої взаємодії усвідомлюється глибинний сенс життя та існування суспільства [3].

Проблематика сучасного суспільства в тому, що воно віддаляється від мистецтва, віддаючи перевагу «продуктам» низької якості, якими перенасичений простір Інтернет, кожна сторінка веб-сайтів, що не проходять цензури, тому формують хибне бачення та сприйняття мистецтва і світу в цілому. Такі обставини зумовлюють руйнування традицій народного мистецтва, нівелювання значення етнічної спадщини, розвивають хибний естетичний смак та спотворене сприйняття «високого» мистецтва, естетично прекрасного, що несе гармонію та розвиток особистості. Разом з урбанізацією та транскордонністю втрачається культурна ідентичність мистецтва, а технології тиражування творів мистецтва знецінюють унікальність оригіналу. Відтак людину оточує стандартна «фабрична» предметність, яка не може розвинути в особистості вміння цінувати художню унікальність оригіналу, естетичного смаку та вміння отримувати насолоду від мистецтва у його чистому вигляді.

Таким чином, важливого значення у сьогоденні набуває художньо-естетичне виховання, що допомагає людині потрапити у світ мистецтва та навчити сприймати його у первозданній красі, розуміти прихований задум автора, розрізнати прекрасне та продукт низької якості – спотворене (у мистецькому сенсі). Отже, ми можемо констатувати, що мистецтво, протягом всієї історії існування людства має потужний вплив на його розвиток у всіх аспектах та є актуальним для сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лозовий В. О. Основи естетики. Київ : Вища школа, 2005. 275 с.
2. Лук А. Н. Мышление и творчество. Москва : Политиздат, 1976. 144 с.
3. Романець В. А. Психологія творчості : навч. посібник. 3-тє вид. Київ : Либідь, 2004. 288 с.
4. Яновський М. І. Психологічний вплив мистецтва на людину. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 4. С. 19–22.

Дерев'янка Наталія Петрівна,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
завідувач кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ГАРДЕНОТЕРАПІЇ

Гарденотерапія – це перевірена часом практика. Терапевтичні переваги садових середовищ були задокументовані з давніх часів. У 19 столітті доктор Бенджамін Раш, підписав Декларацію незалежності та визнаний «Батьком американської психіатрії», вперше задокументував позитивний ефект роботи саду на людей з психічними захворюваннями.

У 40-х та 1950-х роках реабілітаційна допомога госпіталізованих ветеранів війни значно розширила прийняття цієї практики. Більше не обмежуючись лікуванням психічних захворювань, практика гарденотерапії здобула все більшу довіру і була застосована для набагато більш широкого спектру діагнозів та терапевтичних можливостей. Сьогодні гарденотерапія прийнята як корисна та ефективна терапевтична модальність. За кордоном, вона широко використовується у великому діапазоні реабілітаційних, професійних та громадських установ [1].

Кількість молоді, яка страждає на депресію, швидко збільшується. Оскільки проблеми з психічним здоров'ям погіршують здоровий когнітивний та емоційний розвиток дітей, обов'язково потрібно розміщувати програми психічного здоров'я на передньому плані шкільної програми. У різних дослідженнях були зосереджені переваги психічного здоров'я від садівницької діяльності для вразливих груп населення, але в літературі є розбіжність щодо потенційних переваг терапевтичного садівництва в школах для покращення загального самопочуття учнів. Протягом багатьох років програми шкільних садів зосереджувались переважно з питань харчування та наукових досліджень, але важливо, щоб розслідування поширювалося на потенційні переваги садівництва для сприяння психічному здоров'ю в школах [2].

На території Хортицької національної академії буде створено зону для заняття гарденотерапією. Дана зона буде складатись з декількох піднятих грядок і там будуть посаджені різноманітні рослини (квіти, невеликі кущики та сільськогосподарські культури) (рис. 1). Підняті грядки будуть зручні у використанні для людей з обмеженнями опорно-рухового апарату (зокрема на інвалідних візках). Територія гарденотерапії буде побудована з врахуванням потреб щодо переміщення інвалідних візків.

Рис. 1. Візуалізація благоустрою території для гарденотерапії

Висаджувати та доглядати за цими рослинами зможуть учні школи, студенти та всі бажаючі, які захочуть взяти участь у майстер-класах з гарденотерапії.

Також, на території для гарденотерапії планується розміщення лавочок для відпочинку та дерев'яна пергола.

Методи гарденотерапії застосовуються для того, щоб допомогти учасникам засвоїти нові навички або відновити втрачені. Гарденотерапія допомагає покращити пам'ять, когнітивні здібності, ініціювати завдання, мовні навички та соціалізацію. При фізичній реабілітації гарденотерапія може допомогти зміцнити м'язи та покращити координацію, рівновагу та витривалість.

В умовах професійної гарденотерапії люди вчаться працювати самостійно, вирішувати проблеми та слідувати вказівкам [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. URL: <https://ahta.memberclicks.net/horticultural-therapy> (дата звернення: 16.04.2020).
2. Ana Bahamonde. Mental Health Through the Art of Gardening. Journal of Therapeutic Horticulture. 29.2. 2019.

3. Мосаєв Ю. В., Дерев'янко Н. П., Григоренко О. С. Методичний посібник з питань впровадження саденотерапії в Україні : методичний посібник / ГО «НАМ НЕ БАЙДУЖЕ». Запоріжжя, 2020. 38 с.

Дись Віталій Олександрович,
студент 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Завгородній М. П.,**
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

3D-ПРОЄКТУВАННЯ САДОВО-ПАРКОВИХ ОБ'ЄКТІВ

Останніми роками, з розвитком високопродуктивних інформаційних (комп'ютерних) технологій, розроблено чимало графічних програм різного призначення, зокрема програми для дво- і тривимірного моделювання з використанням анімації і візуалізації об'єктів (*Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw, «Компас-3D», AutoCAD, Autodesk 3ds Max* та ін.). Не замінюючи і не підміняючи традиційні методи створення садово-паркових об'єктів і ландшафтних композицій комп'ютерна графіка надає ландшафтному дизайнерові нові прогресивні можливості для реалізації його творчого потенціалу [1, 24–35, 2, 38–55].

Спеціалізовані програми для проєктування об'єктів ландшафтної архітектури і дизайну *Garden Planner, Realtime Landscaping Pro, Sierra Complete 3D Land Designer, Landscape Design Deluxe, Наш Сад* та ін. мають свої недоліки і переваги. Аналіз і вибір раціонального проєктувального рішення в найкоротший час відбувається за наступними критеріями: можливість спостерігати під різними ракурсами вибрані рослини, виконувати планувальні елементи і малі архітектурні форми; проводити за допомогою різних засобів редагування і налаштування програм міняти параметри композицій і форм; створювати віртуальні елементи ландшафту і садово-паркові об'єкти з метою їх найкращого поєднання і розташування у майбутніх композиціях; експериментувати, міняючи асортимент рослин, терміни квітіння, кольорове і композиційне рішення ділянки або парку; самостійно створювати дизайн-проєкти об'єктів садово-паркової архітектури [2–5].

Головна увага при створенні дизайн-проєктів об'єктів садово-паркової архітектури приділяється растровим (фотографічним, або піксельним) зображенням, які становлять основу планів фотофіксації об'єктів будь-якого проєктування, а також використовуються: 1) як фон під час складання ескізного або генерального плану у програмах креслення (*AutoCAD*), векторної (*CorelDraw, Adobe Illustrator* та ін.) і тривимірної (*Autodesk 3ds Max*) графіки; 2) для створення текстур матеріалів (покриття доріжок, підпірних стінок, огорож, малих архітектурних форм, крони дерев, газонів тощо); текстури зберігаються у бібліотеках програм і можуть використовуватись при моделюванні садово-паркових об'єктів у програмах векторної і тривимірної графіки; 3) під час створення фотомонтажу, колажів, анімації для подання проєкту замовнику у декількох варіантах із врахуванням майбутнього вигляду об'єкта, що проєктується, або його сезонної динаміки; 4) для формування бібліотек садово-паркових об'єктів (рослин, квіткових композицій, огорож, малих архітектурних форм тощо).

Проєктування якісних тривимірних планів садово-паркових об'єктів потребує спеціалізованих програм. Наприклад, *Наш Сад Рубін 9.0* – графічний редактор, якісний програмний продукт, орієнтований на ландшафтне проєктування та дизайн. Програма використовує реалістичні тривимірні моделі садово-паркових об'єктів і складається з чотирьох основних робочих модулів: 1) планувальник – дає змогу проєктувати різні елементи садово-паркового ландшафту (мощення, доріжки, об'єкти топіарного мистецтва, водні пристрої та ін.); 2) енциклопедія рослин – містить докладну інформацію про більш ніж 15000 декоративних рослин світу з можливістю їх відбору (фільтрації) за 25 параметрами,

також детальні річні таблиці агротехнічних операцій (частково ілюстрованих або доповнених анімацією) з догляду за рослинами відкритого і закритого ґрунту; 3) фотоплан – дає змогу працювати з фотографічними зображеннями об'єктів ландшафтної архітектури, дає змогу додати у проєкт фотографії реальних об'єктів, наприклад, фонтанів, альтанок, будівель, різних покриттів і т. і., для створення ефекту повної реалістичності; 4) редактор ресурсів – дає змогу створювати власні тривимірні моделі і текстури і використовувати їх при проєктуванні [3].

Realtime Landscaping Pro 5 – це ідеальний інструмент для проєктування садово-паркових об'єктів у 3D вигляді. Програма містить велику бібліотеку об'єктів садово-паркового господарства – всього 11000, зокрема: 5200 видів вищих рослин і 3000 малих архітектурних форм. *Realtime Landscaping Pro* надає змогу створити відео ландшафтних проєктів, записати їх на компакт-диск або завантажувати на власний веб-сайт. Також можна роздрукувати проєкт у повному кольорі на будь-якому принтері, що підтримується операційною системою Windows [4].

Комп'ютерна програма *Realtime Landscape Pro* складається з трьох окремих додатків: *Realtime Landscape Pro* – дає змогу проєктувати і візуалізувати у 3D вигляді садово-паркові об'єкти, елементи і компоненти ландшафту; *Realtime Landscaping Photo* – додає можливість створювати проєкти на основі власних фотографій у 2D вимірі; *Realtime Picture Editor* – інтерактивний редактор зображень. У програмі *Realtime Landscape Pro* студенти кафедри садово-паркового господарства можуть виконувати такі практичні завдання до своїх проєктних робіт: 1) створення і налаштування нового проєкту; 2) архітектурно-художнє перетворення рельєфу (геопластика); 3) проєктування будівлі; 4) внесення в проєкт малих архітектурних форм; 5) створення доріжок і покриттів; 6) планування освітлення; 7) озеленення території в програмі *Realtime Landscaping Pro 5*; висаджування чагарників по межах ділянки; садіння дерев; створення квітників; 8) оформлення водоймища (ставу); 9) перегляд завершеного проєкту; створення відеопрезентації.

OnyxGARDEN SuperBundle 2.1 – графічний пакет, який складається з 6 самостійних комп'ютерних програм для створення (генерування) і редагування моделей рослин різних ботанічних груп. *OnyxBAMBOO* дає змогу проєктувати рослини бамбуку; *OnyxFLOWER* – квіткові рослини; *OnyxPALM* – пальмові; *OnyxGRASS* – трав'яні рослини; *OnyxTREE BROAD-LEAF* – листяні деревні рослини; *OnyxTREE CONIFER* – хвойні деревні рослини [5].

Усі ці програми – редактори готових моделей рослин, які користувач завантажує із певних бібліотек, а потім налаштовує за своїм розсудом, відповідно до проєктного задуму. Створені користувачем моделі рослин можна зберегти як зображення, додати до бібліотеки рослин у деякі програми ландшафтного проєктування або у якості моделі експортувати в програму Autodesk 3ds Max.

У цій програмі студент виконує свій дипломний проєкт задаючи параметри геопластики, розміщення на плані будівель та споруд, прокладає доріжки і водойми, розставляє декоративні елементи і садить рослини у вигляді солітерів, груп, живоплотів, вказує відстань до об'єктів (наприклад, на посадковому кресленні).

Створений проєкт легко коригується, його можна демонструвати у три-вимірному зображенні з будь-якої точки перегляду в будь-який місяць року. При цьому налаштовується камера й освітлення. Також можна переглянути проєкт із прогнозом через кілька років. Для створеного проєкту автоматично розраховується його кошторис із докладною калькуляцією. Для готового проєкту можна зробити відеопрезентацію, план можна роздрукувати на принтері або послати замовнику через мережу Інтернет. До переваг програми безсумнівно належить прекрасна графіка і можливість швидкого створення проєкту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крижановская Н. Я. Основы ландшафтного дизайна. Харьков : Константа, 2002. 214 с.
2. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць : підручник. Львів : Світ, 2005. 456 с.
3. Компанія-розробник графічної комп'ютерної програми Наш Сад Рубін 9.0. URL: <http://www.dicomp.ru/products> (дата звернення: 14.04.2020).

4. Компанія-розробник графічної комп'ютерної програми Realtime Landscaping Pro 5. URL: <http://www.ideaspectrum.com> (дата звернення: 14.04.2020).

5. Компанія-розробник графічної комп'ютерної програми OnyxGARDEN SuperBundle 2.1. URL: <http://www.onyxtree.com> (дата звернення: 14.04.2020).

Сфименко Валерія Сергіївна,
студентка 1 курсу спеціальності Дизайн,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Міхєєва Л. В.,**
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

МІНІМАЛІЗМ ЯК ТРЕНД СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ

Швидкий темп життя, пов'язаний із нескінченним потоком інформації у різному вигляді, будь то зображення, текст чи рухома реклама, шуми від технологій та механізмів, спричиняють людині стресові стани. Щоб дати відпочити очам та мозку від хаотичного накопичення інформації, людина потребує віддалення від таких об'єктів та знаходження в місці з обмеженим потоком інформації. Мініمالізм у будь-якому прояві дає людині цю змогу. Не важливо, чи це оформлення інтер'єру, чи поліграфічне видання, не перевантажене кольором або великим об'ємом тексту, чи реклама що надає лише потрібну інформацію, – мініمالізм у всьому – це напрям до якого дизайнери повертаються щоразу, створюючи свої об'єкти дизайну, повертаючи його до категорії тренду.

Метою даної роботи є дослідження мініمالізму, як постійного але мінливого тренду у сучасній теорії дизайну, на прикладі поліграфічних видань.

Основними завданнями, які було поставлено в ході дослідження є: огляд літературних джерел; аналіз прикладів об'єктів дизайну у стилі мініمالізму; опис результатів дослідження.

Відомий німецький промисловий дизайнер Дітер Рамс [1], чий підхід до дизайну використовують такі компанії, як Apple каже про мініمالізм, що: «Хороший дизайн підкреслює корисність продукту, виключаючи все зайве». У цьому певно і заключається перший аспект мініمالізму – головне це функція і дизайн не має їй заважати.

Наприклад, Дональд Норман у своїй книзі «Дизайн звичних речей» піднімає питання практичності і естетизму: «відмінний дизайн передбачає гармонію і баланс між естетичною красою, надійністю і безпекою, практичністю, ціною і функціональними можливостями» [2]. Він характеризує мініمالізм як стиль, що характеризується лаконічністю виразних засобів, простотою, точністю і ясністю композиції. Його девізи «Менше – означає краще», «Якість, а не кількість», «Геть усе зайве!». Відкидаючи класичні прийоми творчості і традиційні художні матеріали, він використовує промислові та природні матеріали геометричних форм, монотонних кольорів. Таким чином, мініمالізм можна застосувати у всіх сферах дизайну, він універсальний та лаконічний.

Розглянемо мініمالізм в аспекті сучасної поліграфії. Журнал – найкращий показник принципу використання мініمالізму у поліграфії, при чому взагалі не важливо про які сферу діяльності людини розкаже його контент.

Так, наприклад, австралійський журнал «Frankie» є дуже привабливим журналом, який на своєму сайті описує себе як: «smart, funny, sarcastic, friendly, cute, rude, arty, curious and caring as they are» (автор. пер. з англ. «розумні, веселі, саркастичні, доброзичливі, милі, грубі, артистичні, цікаві та турботливі, які є»). На ділі це означає талановиті ілюстрації, сміливість у фотографіях, молодість і експерименти. Обкладинки журналу часто виконані в графічній мінімалістичній манері (рис. 1).

Рис. 1. Обкладинки журналу «Frankie» (№ 79, 82, 83, 90, 92)

Щоб прослідкувати тенденцію використання принципу мінімалізму, можна розглянути і такий журнал як «Kinfolk», який використовує це принцип не лише на обкладинці, а й на розворотах журналу (рис. 2). Це журнал, на який й досі рівняються інші видання. Дизайнери журналу створили мейнстрим нової культури з гаслами: спрощувати життя, об'єднуватися в співтовариства і розділяти життя з близькими людьми. З цієї філософії народилося кілька проектів: сусідські обіди за довгим столом, книга рецептів Kinfolk Table, атмосферні відео Saturdays та інші, що стали не просто рубрикою, а цілою епохою авторів журналу. При цьому увага в композиції оформлення припадає на контент журналу, а не на безліч графічних чи фотозображень. Навіть студійні світлини для журналу здебільшого створено саме за принципом мінімалізму.

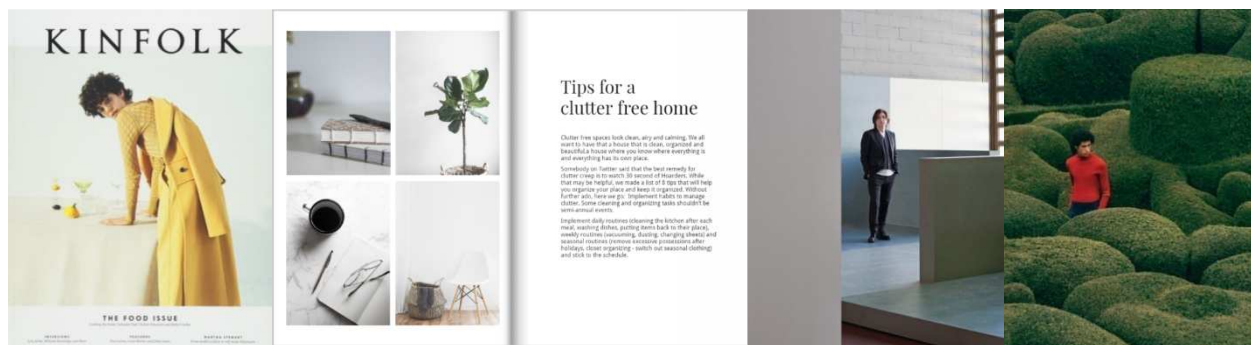

Рис. 2. Приклади оформлення сторінок журналу «Kinfolk»

Така ж сама тенденція проглядається і у журналі «Cereal». Естетичний, бездоганно витриманий, дещо строгий у оформленні, журнал не змінює свого стилю з номера в номер. В Instagram журналу принцип мінімалізму набуває відчуття надприродності: бліда пастель, увага на окремі деталі, мінімалізм у всьому. Головною тематикою журналу є подорожі, команда Cereal, крім журналу, випускає і путівники різних міст та місць. Спеціалісти журналу обирають такі місця, що складається враження ніби це паралельний нашому світ. Оформлення видання виключає все зайве і концентрує увагу на чистих і спокійних інтер'єрах, на геометрії архітектури, на плавних переходах ніжних відтінків (рис. 3).

Рис. 3. Приклади оформлення сторінок журналу «Cereal»

Такий підхід дозволяє поліграфічному виданню не загубитися на полицях магазинів, а навпаки, – виділитися лаконічним прямокутником і делікатним заголовком серед інших перенасичених інформацією та кольором журналів.

Підводячи підсумок, можна сказати, що мінімалізм – це не тільки зручно і функціонально, а й естетично красива вимога часу. Мінімалізм сьогодні набуває все більше прихильників, влучно виділяється своєю простотою, контрастами та легкістю, виходить до категорії тренду. Огляд інформаційних джерел показав, що цей напрям різноманітний, може використовуватися в будь-якій сфері діяльності, а головним його принципом є лаконічність.

Аналізуючи сучасні приклади поліграфічних видань, можна констатувати, що більшість з них дотримується стилістики мінімалізму, а це вказує на тенденцію акцентування головної інформації та великі можливості в маркетинговій сфері.

Технології розвиваються, світ стає складнішим, тому простота і мінімалізм можуть стати серйозною конкурентною перевагою, добрим маркетинговим ходом у вирії хаотичного інформаційного потоку. Мінімалізм – це зручно та перспективно, функціонально та просто, це вимога часу, яка створює тренд, що триває але постійно змінюється, як змінюється світ та його технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рамс Д. 10 принципів хорошого дизайну. Теплица социальных технологий. URL: <https://test.ru/2014/01/28/good-design/> (дата обращения: 26.04.2020).
2. Норман Д. Дизайн привычных вещей / [пер. М. Бакалов]. New York : Basic Books, 2013 ; Харків : КСД, 2019. 268 с.
3. Frankie. URL: <https://www.frankie.com.au> (Last accessed: 26.04.2020).
4. Kinfolk. URL: <https://kinfolk.com> (Last accessed: 26.04.2020).
5. Cereal. URL: <https://readcereal.com> (Last accessed: 26.04.2020).

Залевська Олена Юріївна,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СТИЛЬОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЛАКАТНОГО МИСТЕЦТВА 1960-1980-х рр.

Початок 1960-х рр. стає новою точкою відліку у розвитку української графіки, особливо зміни позначились на стильових тенденціях плакатного мистецтва. В цей період відбувається контамінація нових реалій часу та творчих пошуків у історичній традиції. Певна свобода, отримана художниками-графіками максимально прискорює нові художньо-стилістичні концепції, сміливу колористику та оригінальний авторський погляд.

На цьому тлі набувають свого повторного розквіту експресіонізм, фовізм, абстракціонізм та *образотворчий фольклоризм*. Національна самобутність починає відблискувати в кожному плакаті майстрів Києва, Харкова та Львова. Стилізація образів народного мистецтва 1960-х рр. постає у плакатах А. Горської, І. Марчука, Ю. Мохора та ін. Графічна стилістика 70-х рр. розкриває через фольклорну знаковість первинних природних образів, ідей та емоцій української культури.

Фольклористика спонукає до еволюції образності в графічному мистецтві, до спрощених мальовничих форм, що притаманні народній творчості. Характерною стилістичною рисою плакатів 1960-70-х рр. стає чуйне співвідношення традицій професійного живопису та ліричних фольклорних мотивів. Елементи творчої народної спадщини простежуємо майже у всіх плакатних тематичних напрямках: політичному, соціальному, культурному та ін.

Політичний плакат 1960-80-х рр. не лише залишається офіційним провідником комуністичної ідеології в маси, а й кількісно превалює над всіма іншими видами плакатів. Неоднозначне положення політичного плаката цього періоду пояснюється двовимірним існуванням, коли вимогливий рух нового культурного потоку постійно вступає в конфронтацію з обмеженнями державного дезидерату.

Дана тенденція акумулюється у стилістичних характеристиках політичного плаката, а саме – монументальності, умовної символічності та узагальненості форми і простору. Плакат набуває все більшої енергійності та яскравої колористики, в композиційних рішеннях превалює ритмічність форми. Декоративність та орнаментальність постмодерністської площини стають атрибутами політичної плакатної графіки.

Стилістична лаконічність поступово займає міцні позиції, непотрібні деталі витісняються, на перший план виходить нова духовна свідомість майстрів, що втілюється в авторських художньо-образних рішеннях. Графіки починають активно застосовувати алегоричні елементи, динамічну перспективу та експериментувати зі шрифтовими композиціями.

З іншого боку рудиментарними тенденціями 1960-80-х рр. залишається тяжіння до штампів, стандартизація, знеособлювання образу людини, зведення його до елементу радянської системи. Тому політичний плакат цього періоду можемо розглядати як найбільш заангажований вид графіки.

Більшою свободою вираження художньої думки та, відповідно, яскравішими постмодерністськими тенденціями розвитку відрізнявся *культурний плакат* 1960-80-х рр. До цієї категорії зараховуємо театральний, естрадний, цирковий та кіноплакат.

Стилістика театального та кіноплакату відчувала найбільш характерні зміни, що виливались, в першу чергу, в переосмисленні відтворення художньої суті дійства. На зміну «ілюстративному» донесенню головної ідеї до глядача, приходить індивідуальне авторське «прочитання». Активно використовується фотомонтаж та орнаментальність, популярними стають декоративні композиції та виразний лаконічний шрифт. Художня форма постійно еволюціонує в бік ємної знаковості.

Поширення в культурній плакатній графіці набуває образна метафора, винахідлива, декоративна та змістовна, що виражає ставлення художника до навколишньої дійсності. В 1960-х рр. метафора є певним яскравим додатком до композиційного рішення, проте вже в 1970-80-х рр. саме вона формує творчу манеру майстрів-плакатистів [2, с. 256–257].

Значних постмодерністських змін зазнає й естрадний та цирковий плакати, що демонструють інтелектуально-інтелігентний та неординарний погляд на вистави. Стандартні шаблонні прийоми залишаються в минулому, їм на зміну приходить яскравий конгломерат живопису, станковисті, книжкової графіки та ін. Цей художній мікс народжує оригінальні, творчо-самобутні стильові рішення, які піднімають культурний плакат на новий щабель розвитку.

Нового наповнення набуває *реklamний плакат*, вірний ідеї естетично-культурного виховання громадян, плакат оновлюється елементами художнього конструювання. Рекламна графіка починає зосереджуватись на змістовності форм, лаконічності образів та композиційній досконалості. Художники відмовляються від штампів та косності, на передній план виходить творча ініціатива плакатиста.

Як і в культурному плакаті, жваву роль відіграє метафоричність доповнена декоративністю та інтелектуальною наповненістю. В. Чернієвський цікаво характеризує асоціативність образу: «Зображений момент є візуальною метафорою переданого рекламного змісту...» [4, с. 56]. В 1960-х рр. естетична функція перемежовується із практичними потребами реклами. Проте вже у 1970-80-х рр. естетика відходить на другий план поступаючись раціональній концепції: «Реклама повинна продавати». Відповідно, графіки активують стильовий лаконізм та досконалість шрифтових композицій. Реалії періоду 1970-80-х рр. вимагають від майстрів-плакатистів комплексного гармонійного поєднання інтелектуальних та емоційних початків, ємності форм та естетичності художніх образів.

Постмодернізм яскраво проявляє себе в еволюції *екологічного плаката*. Наприкінці 70-х – початку 80-х рр. ця тематика починає активно хвилювати суспільство і певний вплив на це вбачаємо у міжнародному екологічному русі. В стилістиці плакату переважає знаковість та символізм. Саме ці елементи дають змогу найповніше донести до глядача неминучі гострі екологічні проблеми. Такі символи як: руки, голуб, планета Земля, оливкова гілка стають міжнародними стилістичними атрибутами екологічних плакатів. Стислі, лаконічні, ясні та виразні образи наповнюють еко-графіку. Одночасно у творах плакатистів можемо знайти чутливі емоції, тонку лірику та декоративність [1, с. 23–25].

Цікавим «технічним» стилістичним явищем стають плакати, присвячені *освоєнню космосу*. Можемо стверджувати, що ця тематика впливає на появу нових, свіжих композиційних рішень, розширення художніх горизонтів графіків, нову знакову та образну інтерпретацію. Інновації технічного

прогресу акумулюють такі ж явища й у плакатному мистецтві 1970-80-х рр. В повній мірі розкривається нова стилістична символіка, яскрава колористика, сама ідея набуває місткості та чітко окреслених контурів.

Якщо 70-ті р. ще сповнені мистецьких дискусій, проявів реактивного минулого, то 80-ті стають роками остаточного закріплення панівних постмодерністських позицій, альтернативні стилістичні рішення захопили українських графіків. Лаконізм, інформативність, місткість залишаються осторонь, на перший план виходить досі не знаний 100 % «авторський» плакат, що презентує внутрішній світ майстра через кризовий світ самовідчуття та інтерпретації. Стилістика втрачає масштабність, шрифтову розбірливість, цілісну композиційність, натомість плакати активно залучають «мистецьки» прийоми: дрібність елементів, живописний антураж, рукописні написи, нове розуміння плакатної площини та простору. Відбувається постійне коливання від жорстко виписаних достовірних деталей до розпливчатої умовності образів-символів. Реалізм навколишнього світу постає в гіперболічній, навіть трагічній закономірності [3, с. 74–76].

Таким чином, можемо сказати, що постмодернізм 1960-80-х рр. створив креативну культурну парадигму, що відповідала новому мисленню та новій духовній свідомості графічного живопису. Стилістичні зміни плакатного мистецтва вірили у постмодерністський заклик до прискорення / зміни життя та темпів його розвитку. На цьому тлі відроджується національна самобутня традиція українського мистецтва, яскрава, енергійна та глибоко етнічна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладун О. Соціальний/екологічний плакат як феномен графічного дизайну. *Вісник ХДАДМ* : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2008. Вип. № 4. С. 21–27.
2. Гладун О. Театральний плакат Харкова 1970–1980-х років: регіональна специфіка. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. пр. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009. Вип. № 9. С. 255–258.
3. Залевська О. Проектно-художні засоби українського плаката доби постмодернізму : дис. ... канд. мист. : 17.00.07 / Харківська державна академія дизайну і мистецтв. Харків, 2019. 399 с.
4. Серов С. Стиль в графическом дизайне. 60-80-е годы. Москва : ВНИИТЭ, 1991. 117 с.

Клевцова Тетяна Андріївна,
студентка 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Кобець О. В.,**
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОЄКТ БЛАГОУСТРОЮ ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИВАТНОЇ САДОВОЇ ДІЛЯНКИ ЗА АДРЕСОЮ вул. КВІТУЧА, 46, М. ЗАПОРІЖЖЯ

Благоустрій та озеленення приватних присадибних ділянок – на нині відкрита ніша для професійної діяльності молодих спеціалістів з ландшафтного дизайну. Попит на якісне, продумане, гармонійне оформлення садових ділянок приватних будинків зростає щодня. Сучасного декоративного оформлення потребують не тільки прилеглі території котеджів-новобудов. Господарі старих приватних будинків також прагнуть красоти і порядку у своєму саду, і таких замовників не стає менше з часом. Одним з таких приватних маєтків, власники якого захотіли оформити свій сад у сучасних тенденціях ландшафтного дизайну, є ділянка за адресою вул. Квітуча, 46 у місті Запоріжжі.

Ділянка являє собою нерівнобічну трапецію площею 1200 м², розміром 44,7 на 26,8 м, яка протягнулася з півдня на північ. Будинок розташований у південно-західній частині садиби під кутом 45° до зовнішньої межі ділянки, що проходить уздовж вулиці Квітуча. На ділянці зростають 11 дерев: це

6 яблунь домашніх (*Malus domestica*), груша звичайна (*Pyrus communis*), 2 берези повислих (*Betula pendula*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) і клен гостролистий (*Acer platanoides*). Вони знаходяться у доброму стані і залишаються на ділянці. Два сухих дерева біля зовнішнього паркану потрібно видалити. Уздовж східної межі зростає живопліт з глоду криваво-червоного (*Crataegus sanguinea*) у доброму стані, який залишиться і буде доповнений іншими декоративними насадженнями.

До будинку з трьох боків підведені інженерні мережі (вода, каналізація, газ, електропостачання), наявність яких, відповідно до п. 8.12.7 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України [5] враховувалося під час розробки проекту.

Особлива форма ділянки і незвичайне розташування будинку на ньому дозволило запропонувати цікаве проектне рішення.

Котеджний стиль – це синтез зручності, комфорту, цілорічної привабливості і гармонії у садовому просторі. Це дуже практичний стиль, який сміливо можна назвати вузькоспеціалізованим. Якщо французькі, англійські, середземноморські, скандинавські, сади в стилі модерн або хай-тек розбивають на свій смак, іноді не прив'язуючись до будівель зовсім або будь-як компенсуючи брак цікавих елементів, то котеджний стиль використовують виключно для оформлення ділянок навколо котеджів [4].

Котеджний сад – це парадний і осучаснений пейзажний стиль з бездоганим виглядом скромних, але ретельно продуманих посадок, які привабливо виглядають, незалежно від пори року і призначення рослин.

Котеджний стиль сьогодні часто називають «гламурним» або «глянсовим»: сад, оформлений в цьому стилі, дійсно як ніби зійшов зі сторінок рекламних проспектів або періодичних видань [2].

В основі оформлення будь-якого котеджного саду лежить всього три головні принципи.

1. Стильність. Головне завдання – створити сад-«картинку», у якій було б все бездоганим, доглянутим і акуратним. У таких садах не залишають вільного ґрунту і навіть дотримуються принципу максимальної привабливості та моди.

2. Лаконічність. Якщо в інших стилях ландшафтного дизайну вільно заграють з просторовим зонуванням, геометрією або наслідують природі, то в котеджному саду все дуже просто. Тут немає місця серіям квітників і рабток, складним прихованим куточкам, окремим зонам відпочинку. Весь такий сад – одна парадна картина і загальне «полотно», яке укладають в декоративні пишні рамки, що підкреслюють вільний простір.

3. Економічність. Котеджні сади облаштовують мінімальною кількістю рослин, за короткі терміни і з мінімальними витратами. У них використовують прості і добре адаптовані до місцевого клімату культури з числа традиційних [1], а площа під декоративними композиціями значно менше, ніж навіть в регулярних садах. Це сад, в якому мінімальними засобами домагаються максимальної ефектності. Але головне, на чому економлять в котеджному стилі – догляд. Такі сади – це проекти, за якими легко доглядати, підтримуючи бездоганий порядок [3].

Умовно всю ділянку можна поділити на кілька функціональних зон. Перед будинком розташуватиметься центральний газон. Контраст відкритому простору газону складе обрамлення з хвойних рослин – ялини колючої (*Picea pungens*) «Glaucia Globosa», ялини канадської (*Picea glauca*) «Copica», ялівцю козацького (*Juniperus sabina*) «Glaucia». Хвиляста піщана доріжка огинає газон і приводить відвідувача до зони відпочинку – альтанки в оточенні яблунь домашніх (*Malus domestica*), горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*) і паркових троянд (*Rosa × damascena*). Рухаючись з альтанки у глибину саду, покровова доріжка веде відвідувача до штучного ставка з декоративним острівком посередині. Зелений фон для дзеркала ставка утворюють липи дрібнолисті (*Tilia cordata*), клен гостролистий звичайний (*Acer platanoides*) і клен гостролистий з пурпуровим листям (*Acer platanoides* «Royal red»).

Старий плодовий яблуневий сад, який власники залишили на ділянці, розташований у глибині садиби, за альтанкою.

Ще одною обов'язковою зоною саду має стати дитячий майданчик, який розташуватиметься праворуч від житлового будинку. Пісочниця, гойдалка, турнік, шведські сходи знайдуть тут своє місце. Від паркану він буде відокремлено живоплотом з клену Гіннала (*Acer ginnala*), який у пору дозрівання

летючок-насіння нагадує квітучий куш з рожево-пурпурними квітками. Береза плакуча (*Betula pendula*) і ялина колюча (*Picea pungens*) «Proscombens» притінятиме майданчик з південного боку у спекотні літні дні.

Праворуч від центрального газону пропонується влаштувати зону з басейном поруч з існуючою банею, якою господарі дуже часто користуються. Терасна дошка, якою буде замощена територія біля басейну, дуже декоративна, зручна і безпечна в експлуатації. Від сусідського паркану зону басейну буде захищати живопліт з глоду криваво-червоного, який залишився від попередніх власників.

Всі ці функціональні зони, які межують одна з одною, поєднуються доріжками, утворюючи гармонійно пов'язаний врівноважений садовий ландшафт. Доріжки прикрашені монокультурними групами з гарноквітучих чагарників: хеномелесу японського (*Chaenomeles japonica*), барбарису Тунберга (*Berberis thunbergii*) «Bagatelle», перстачу кущового (*Dasiphora fruticosa*), таволги ніпонської (*Spiraea nipponica*) тощо. Асортимент квітучих чагарників підібрано з врахуванням безперервного квітіння протягом вегетаційного періоду [1].

Таким чином, в роботі були враховані всі вимоги та побажання замовників і даний проект буде запропоновано власникам садової ділянки для подальшої реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецов С. І., Левон Ф. М., Пушкар В. В. Асортимент дерев, кущів та ліан для озеленення в Україні. Київ, 2013. 256 с.
2. Ландшафтный дизайн коттеджа. URL: <https://mfc04.ru/landshaftnyjdizajn-kottedzha> (дата обращения: 29.04.2020).
3. Коттеджный сад – особенности организации. URL: <https://www.botanichka.ru/article/kottedzhnyiy-sad-osobennosti-organizatsii> (дата обращения: 29.04.2020).
4. Коттеджный сад. URL: <http://bljournal.com/kottedzhny-j-sad> (дата обращения: 29.04.2020).
5. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України. Київ, 2006. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0301-94> (дата звернення: 29.04.2020).

Клименко Анастасія Андріївна,
студентка 1 курсу спеціальності Медіадизайн,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Рябенко О. М.,**
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРФОРМАНС ЯК СПОСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ХУДОЖНИКА. СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО ЧИ ФОРМА ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ?

Уявлення про те, яким має бути мистецтво, автоматично виникає в голові багатьох людей як наслідок усталених впродовж усього людського віку канонів, авторитетність яких розхитала, але не перекреслила історія бурхливого ХХ століття. За традицією, різні форми мистецтва народжуються десь у майстерні серед фарб і полотен, на студії звукозапису чи на театральному майданчику. На фоні цих правил ситуація існування будь-якого простору і взаємодії виконавця з глядачем, при умові що є чітке розуміння «непобутовості» дійства і не приналежності до сценічних мистецтв, виглядає інноваційно, захоплює і змушує шукати відповідь на питання: «А що взагалі тут відбувається?» Такі почуття викликає перформанс – вид процесуального мистецтва – чи побічна реакція збожеволілого світу?

Перформанс визначається як процесуальний вид мистецтва, який втілює в життя проголошений ще на початку століття «принцип інновації», що полягає в тому, щоб вивести мистецтво на саму грань реальності і творчості будь-якими, лише б не образотворчими засобами [2]. Головним інструментом тут є дійство. Не існує перформанс і без таких особливостей: створення окремої реальності для персонажа, яка має певну тривалість, способу пізнання через тактильність, завдяки якій тіло грає важливу роль,

можливе оголення персонажа (часто через це перформанс порівнюють із боді-артом, що формувався паралельно), наявність сюжету, чіткої послідовності дій, правила яких визначаються автором для глядача в ігровій формі, цілі, а також документальної фіксації того, що відбувається (за допомогою фото або відео).

Перформанс як інші провокативні види мистецтва з'явився у 1960-1970-х роках, але коріння пустив ще на початку XX ст. Для того щоб зрозуміти мету його появи, необхідно розглянути основні проблеми, з якими зіткнулися митці. Зображальне мистецтво в цей період повністю відмовилось від традиційного зображення реальності на користь формального й безпредметного. Це була одна з форм протесту проти застарілих правил, масова рефлексія на тему «Що таке мистецтво?» і пошуки відповіді на це питання. Художники поступово знищували, спростовували традиційні уявлення про них і їхню діяльність, порушували правила, дивували й обурювали глядачів. Цей період також характеризують як «смерть мистецтва», митці справді вбивали його, щоб розширити рамки й отримати свободу дій. Вони реагували на всі суспільні й політичні проблеми: боролися із традиційними інституціями як єдиними місцями визнання мистецтва; виступали проти образотворчих засобів; прагнули позбавитися від порівнянь мистецтва із товаром, який можна купити, боролися таким чином із капіталізмом; ставили ідею витворів вище за форму і т.д. Основне надзавдання всіх пошуків – зробити мистецтво невідчужимим правилам, гнучким, зламати будь-які стереотипи. Все XX століття – це не стільки відмова від традиційних форм, технік, матеріалів, образотворчості, скільки гра з можливостями нетрадиційного сприйняття, формування нового типу мислення і творення [2].

Дадаїзм як вияв абсурду стояв у витоків перформанса, він приніс важливе поняття «реді-мейду» (англ. *Readymade* – вже зроблений) про те, що будь-що може бути витвором мистецтва, якщо так вирішить митець. Цікавим прикладом є Марсель Дюшан із своїм «Фонтаном» 1917 року. На виставку Суспільства незалежних художників він приніс звичайний пісуар із написом R. Mutt на стінці.

Поняття «нульової дії» своєю появою завдячує ексцентричному художнику Іву Кляйну, відомому тим, що він запатентував синій колір і продавав голі стіни на власній виставці. Продовжив цю ідею, як вважають, Джон Кейдж у своєму «музичному» виступі із композицією 4'33, який став хрестоматійним, оскільки на афіші вперше був вжитий термін «перформанс» (1952 р.). Впродовж 4-х хвилин 33-х секунд музикант сидів перед фортепіано нерухомо, навіть не торкаючись клавіш інструменту. Єдиним джерелом звуку став незадоволений галас у залі, що й було ціллю автора. Творці гралися із буржуа, які купували пусте нічого в спробах заволодіти мистецтвом, як чимось матеріальним.

Перформанс не розвивався як унікальний вид процесуального мистецтва. Співіснували і такі прояви, як акція, хеппенінг, енвайронмент, і їх ціллю було також прагнення стерти межі між мистецтвом і реальністю. Проте є ряд суттєвих відмінностей: акція мала плакатний характер, уособлювала сміливий жест, хеппенінгами називали хаотичні дії, ігри автора, в яких не було ніякої структури, як і відповіді на питання навіщо це відбувається і яка мета, енвайронментами прийнято називати взаємодію з навколишнім середовищем і єднанням з природою.

Існування творчого об'єднання Флюксус, особливо яскраво вираженого у Нью-Йорку в 1960-х роках, сильно сприяло розвитку перформансу. Група, заснована Джорджем Мачунасом, разом із попередниками футуристами і дадаїстами також відкидала значущість музеїв, вважаючи при цьому, що для того, щоб розуміти мистецтво, не потрібно бути освіченим, що творцем може бути будь-хто. У своїх роботах вони користувалися принципом гумору і використанням випадкових речей.

Окремо варто приділити увагу концептуалізму, поява якого спростила зображальну форму до стану, коли та зовсім не має ніякого значення. Головний пріоритет в ідеї, концепції, неважливо «що», важливо «навіщо». Знаменитий приклад – Джозеф Кошут і його три стільця: реальний, сфотографований і описаний у вигляді ідеї. Для перформансу дуже необхідне поняття існування концепції. Часто дійство виглядає також безглуздо як просто стілець у музейному просторі, поки немає розуміння ідеї автора чи суспільно-політичного контексту того, що відбувається.

Концептуалізм дав поштовх для розвитку концептуального або «класичного» перформансу, але існував другий підвид – ензистенціональний, який знайшов себе у віденському акціонізмі.

Віденський акціонізм формувався у післявоєнні роки в Австрії у відповідь на пережитий жах жорстокості війни. Акціоністи користувалися прийомами незвичайного живопису: замість фарби

використовували органічні рідини (кров, сеча, молоко), замість полотна – власне тіло. В їхніх працях були постійними мотиви ритуалу, розп'яття, руйнування, насилля. Головною ідеологією виступала ідея переживання катарсису як способу очищення. З точки зору віденських художників саме придушення базових інстинктів в ході розвитку цивілізації і культури призводить до неконтрольованих психічних викидів і таких спалахів насильства, як Друга світова війна. Руйнування і приниження тіла, таким чином, розглядалося як спосіб його звільнення, з одного боку, від невротичної зацикленості, від нав'язливих травматичних переживань, а з іншого – від тих самих владних і ієрархічних структур, які їх породжують [1]. На їхньому рахунку ряд акцій – у тому числі незаконних і аморальних. Серед таких «Акція № 3» Рудольфа Шварцкоггера, де він вивчав почуття болю, перев'язавши власну голову бинтами і вкручуючи гвинт, поки на бинтах не з'явиться кров.

Виникає питання: як це божевільня можна назвати мистецтвом? Найважливіше при спробі аналізу віденського акціонізму урахування історичного тла, на якому він сформувався. Немає сумнівів, що дії художників – це саморуйнування, деструкція, але, на жаль, саме така форма допомагає найяскравіше виразити ідею руйнівної сили війни. Мистецтво – це лаксмусовий папірець, найчутливіший реакціонер, й іноді воно може приймати такі жахливі форми. Висловлювання Гюнтера Бруса про свою діяльність добре ілюструє те, що митці розуміли, які аморальні речі роблять, але не могли інакше, бо тоді б мистецтво було б нещирим, виявом ескапізму: «Я гадаю, що мої дії, як і дії моїх партнерів, були можливі у такому вигляді лише у Відні. Нашою спадщиною був Віденський сецесіон та австрійський експресіонізм, і це, разом із різким засудженням нашої роботи, пояснює не лише його часто перевтомлений і агресивний характер, але і його радикальні психологічні погляди» [3].

Перформанс подарував нам цілу низку творців, чії роботи викликають багато дискусійних питань, таких як Марина Абрамович, Йоко Оно, Джозеф Бойс та ін. Вони всі були творчими дослідниками меж мистецтва і реальності, свого тіла як об'єкту для глядача, ставили своїм надзавданням розширити рамки нашого сприйняття мистецтва. І в них це добре виходило.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булатов Д. Искусство катарсиса. Венский акционизм и преодоление поколенческой травмы. *Искусствознание*: журнал по истории и теории искусства. 2018. URL: <https://www.academia.edu/39936951> (дата обращения: 25.04.2020).
2. Гниренко Ю. Перформанс как явление современного отечественного искусства. 1999. URL: www.gif.ru/texts/txt-gnirenko-diplom/ (дата обращения: 21.04.2020).
3. The Art Story. *Performance Art*. URL: <https://www.theartstory.org/movement/performance-art/#nav> (Last accessed: 27.04.2020).

Клименко Марія Сергіївна,
аспірантка 3 курсу кафедри історії та теорії мистецтва
факультету історії та теорії мистецтва,
Львівська національна академія мистецтв,
м. Львів, Україна
Науковий керівник – **Яців Р. М.,**
кандидат мистецтвознавства, професор,
проректор з наукової роботи,
заслужений працівник культури України,
Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка,
Львівська національна академія мистецтв,
м. Львів, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА АРХИПЕНКА

Історія мистецтва XX століття є недостатньо вивченою не тільки на території України, але й у межах всього людства. Постає потреба об'єктивного дослідження постаті всесвітньо відомого скульптора XX століття Олександра Архипенка (1887 – 1964), оскільки тривалий час його ім'я було

знехтуваним і забутим у межах нашої держави. Систематизовані естетичні ідеї, які розвинулися в час після Олександра Архипенка, артикуються на сучасних бієнале. Смысловий ресурс та засади формотворення є глибоким стрижнем для послідовників скульптора. Чи не існує сьогодні стагнація у векторі розвитку світового мистецтва? Чи це не хаотичний процес у сучасному стані мистецтва? Яка роль стереотипу у мистецтві сьогодні? Актуальність даного дослідження полягає в утвердженні етнокультури, еволюції образно-виражальних засобів у творчості Олександра Архипенка, що на прикладі мистця дасть змогу зберегти духовно-генетичний рівень національності у пошуку нових координат мистецтва.

Олександр Архипенко стає знаним у межах європейсько-американського континентів, проте на території України ця постать через тривалу заідеологізованість немає належного визнання. Ще донедавна представника українського авангарду вважали творцем російської культури. Світ починає відкривати для себе українську сторону Олександра Архипенка з глибиною підвалин етнонаціонального аспекту протягом досить малого проміжку часу.

Мета статті – визначити базові сучасні тенденції розвитку мистецтва у контексті творчості Олександра Архипенка.

Образно-пластична концепція Олександра Архипенка формувалася в процесі безперервного пошуку експериментальних новацій. «Як правило кожне нове відкриття є крок до дальшого невідомого. Це саме правило можна застосовувати й до творчої еволюції індивідуума в розвитку його вищих знаннів» [1, с. 2]. Знаковим кодом мистця був рух уперед. «Треба пам'ятати, що у світі не існує статички, тому всякі застарілі й упереджені обмеження творчого імпульсу не повинні бути на шляху еволюції» [1, с. 2].

Аркадія Оленська-Петришин розкриває широту художнього пошуку скульптора у каталозі «Архипенко» [2], який було опубліковано з нагоди відкриття виставки скульптора в Українському Інституті Модерного Мистецтва в Чикаго 1973 року. «Олександр Архипенко був одним з найвидатніших новаторів модерної скульптури. Його ідеї не тільки в скульптурі, але й у тривимірному колажі, і в синтезі малярства та скульптури (скульпто-малярстві) становлять поважний ряд відкриттів у модерному мистецтві. Беручи під увагу діапазон оригінальності Архипенка, це є справді дивним, що його здобутки в розвитку модерного мистецтва є часто недобачені» [2, с. 1]. Засади концептуалізму Олександра Архипенка є ціннісним ресурсом у пошуку мистецького виразу сучасного мистецтва. «Дивитися на універсальну творчість так, як ми дивимося на сільський краєвид з сумним місяцем, не досить у порівнянні до того, що людство витягає з прихованої глибини універсальної творчості. Споконвіку людський геній творить міст знання між ним і універсальними силами, що творять життя навколо нього. З кожним новим відкриттям він здобуває нову базу для нових його творчих здобутків, що безупинно побуджують його вперед» [1, с. 2].

Серед послідовників творчості Олександра Архипенка варто виокремити Генрі Мура, Пабло Гаргальо, Наума Габо, Антуана Певзнера, Катаржину Кобро, Вадима Сидура. Його естетичні ідеї акумулювалися у творчості сучасної генерації мистців, серед яких і українські скульптори Роман Петрук, Володимир Одрехівський, Зиновій Федик так і багатьох інших представників світових мистецьких процесів сучасності. Ідейно-смыслова повнота творчості Олександра Архипенка, яка базується на лаконізмі мистецької думки та виразу є одним із ціннісних засад у пошуку сучасних тенденцій мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипенко О. Філософія мистецтва. *Українська літературна газета*. 1955. Листопад. № 5. С. 2. URL: <http://diasporiana.org.ua/periodika/17957-ukrayinska-literaturna-gazeta-1955-ch-5/> (дата звернення: 23.04.2020).
2. Оленська-Петришин А. Архипенко: кат. вист. Чикаго: Український Інститут Модерного Мистецтва, 1973. 14 с.

Козелець Тетяна Ігорівна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПАПЕРОВА ПЛАСТИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНИХ ДИЗАЙНЕРІВ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ

Професія дизайнера набуває популярності серед сучасної молоді, така тенденція існує завдяки творчій, різноманітній, цікавій діяльності, що спонукає людину до постійного професійного та особистісного розвитку, самовираження, розвитку творчих здібностей, отримання нових знань та досвіду роботи у галузі дизайну.

Діяльність дизайнера спрямована на проектування нових предметів та речей. У ХХІ столітті суспільний запит на продукти дизайну орієнтований на зручність в експлуатації, користь, привабливість та безпечність. Таким чином, дизайнер – це творець навколишнього світу, який охоплює всі сфери життя сучасної людини.

У цьому контексті, важливим є підвищення гарантованої якості та ефективності професійного навчання, підготовка конкурентоспроможного спеціаліста, здатного реалізовувати свій потенціал у швидкозмінних соціально-економічних умовах, вчасно реагувати на потреби суспільства. Втілити цей підхід можливо за умови студентоцентрованого навчання та посилення практичної спрямованості завдань з мистецьких дисциплін які мають враховувати сучасні тенденції розвитку дизайну та суспільства.

Сучасні дослідники зробили значний внесок у дослідження дизайну та паперопластики. Зокрема, варто взяти до уваги наукові роботи, в яких розглядається застосування паперової пластики в різних видах дизайну та на різних етапах проектування дизайн-продукту. Науковці Д. Сороченко, Ю. Калинина висвітлювали техніку паперопластики в дизайні архітектури; М. Пригодин, А. Родкіна в дизайні одягу; О. Тихонюк в графічному дизайні; О. Луговський, В. Даниленко в промисловому дизайні.

Розрізненість тематики публікацій щодо використання паперової пластики в проектній діяльності здобувачів вищої освіти в галузі промислового та графічного дизайну, дизайну середовища та одягу потребує подальшого дослідження. Таким чином, перспективним видається більш детальне вивчення і узагальнення отриманих теоретично-практичних знань стосовно ролі паперової пластики у формотворчій діяльності сучасного дизайну в цілому та становленні майбутніх дизайнерів як фахівців. На нашу думку, недостатньо вивченим є питання перспективи розвитку напрямку техніки паперова пластика в сучасному дизайні.

Метою статті є обґрунтування вагомого значення паперової пластики в процесі формотворчої діяльності в різних галузях сучасного дизайну, а також здійснення огляду новітніх та перспективних видів паперової пластики, що можуть використовуватись у проектній діяльності на етапі створення дизайну-продукту.

Загальновідомо, що історія паперопластики починається з винайдення паперу та обчислюється століттями. Корінням сучасної техніки вважають стародавню японську традицію оригамі, що з'явилась в Японії.

Сьогодні папір найпоширеніший матеріал в формотворчій діяльності дизайнерів. Це зумовлено перевагами паперу серед інших матеріалів, а саме зручністю в роботі, низькій собівартості, широкому асортименту. Відтак, в освітньому процесі підготовки спеціалістів графічного, промислового та дизайну середовища для оволодіння різними методами пошуку: оригінальних форм; структурного формоутворення; образного узагальнення та стилізації форм; розвитку об'ємно-просторового мислення використовують папір.

Розглядаючи поняття «паперова пластика» в теорії дизайну, є очевидним велика кількість синонімів цього терміну: орнаментальна структура, паперова конструкція, структурний простір з направляючими поверхнями, трансформація плоского аркуша тощо. Але суть її залишається незмінною – мистецтво моделювання паперових художніх композицій і створення тривимірних скульптур, що об'єднані однією назвою – паперова пластика.

Основними методами і засобами трансформації паперової площини є: вирізи, прорізи, надрізи, згини, надрізи з обох боків паперу та згини, наклейки (торцем, плиском, з перекруткою, часткова наклейка тощо).

Ми поділяємо думку О. Тихонюк, яка відзначає, що паперопластика та паперовитинання сприяє розвитку абстрактного мислення та формального бачення композиції. Відчуваючи у руках поверхню

матеріалу та інструмента, студент бере безпосередню участь у створенні форми з паперу, що надає можливість всебічного виховання сенсорної системи, розвиває відчуття ритму та пластики форми [4, с. 41].

Оскільки, діяльність дизайнера полягає в проектуванні естетичних і функціональних речей, процес пошуку ідеї на площині, а згодом і в тривимірному просторі – невід’ємна частина процесу проектування в предметному, архітектурному, графічному дизайні.

Значний внесок у дослідження даної теми зробила Т. Носаченко, яка вважає, що втілення задуму в паперовій пластичі потребує певної стилізації. Тут потрібні наполегливість митця, цілісне уявлення загальної форми, уміння визначати в об’єкті головне і другорядне. Ступінь стилізації зумовлюється, з одного боку, простотою форми, лаконізмом, цілісністю, з іншого – передачею характеру, настрою, індивідуальних рис персонажів. Робота над ескізами, рельєфами, макетами збуджує уяву, розвиває відчуття композиції, здатність мислити образами [1, с. 58].

Відтак, техніка паперова пластика в освітньому процесі різних галузей дизайну, надає великі можливості проектних пошуків та є творчим полігоном для дизайнерів. У кожній сфері дизайну складається своя мова, засоби та стилістика.

Вчений М. Пригодін, стверджував, що на сучасному етапі вивчення художніх особливостей паперової пластики як складової частини дизайну є одне із основних завдань – засвоєння художньої виховної культури, естетичного виховання та удосконалення підготовки спеціалістів-дизайнерів [2, с. 61].

Зазначимо, що до розповсюджених технік паперової пластики належать: оригамі, квілінг, кірігамі, пап’є-маше, витинанка, поп-ап, тиснення, торцювання. Але людська креативність та фантазія невичерпна, сучасні дизайнери використовують нові підходи та вражають суспільство своїми ідеями. У цьому аспекті, значний вплив чинить мистецтво європейських країн. Зокрема, новий та перспективний напрямок, корінням з Англії – паперкрафт (Papercraft), в перекладі з англійської мови paper – папір, craft – ремесло. Техніка паперкрафт полягає у створенні тривимірних фігурок, за допомогою схематичного складання. Найчастіше це об’ємні фігури тварин, овочі, фрукти, казкові персонажі, пакування та багато іншого. Готові роботи можуть використовуватись в інтер’єрах будинків, кафе, ресторанів.

Ще однією цікавою технікою є айріс фолдінг (Iris Folding), що в перекладі з англійської – «райдужне складання». Суть техніки полягає в складанні смуг кольорового паперу під кутом, у вигляді спіралі, що закручується. Техніка айріс фолдінг виникла в Голландії та поступово набула поширення в інших країнах. Найчастіше такий принцип складання паперу використовується в оформленні листівок, блокнотів, книг, створення картин.

Попри розвиток комп’ютерних технологій, твори створені власноруч з екологічних матеріалів не втрачають свою популярність та цінність. Наприклад, деякі українські дизайнери демонструють високий професійний рівень не тільки на виставках сучасного мистецтва у техніці паперової пластики, але і втілюють свої креативні ідеї в оформленні інтер’єрів, дизайну зовнішньої реклами, дизайну вітрин, пакування, поліграфічної продукції, предметному дизайні, дизайні одягу (рис. 1).

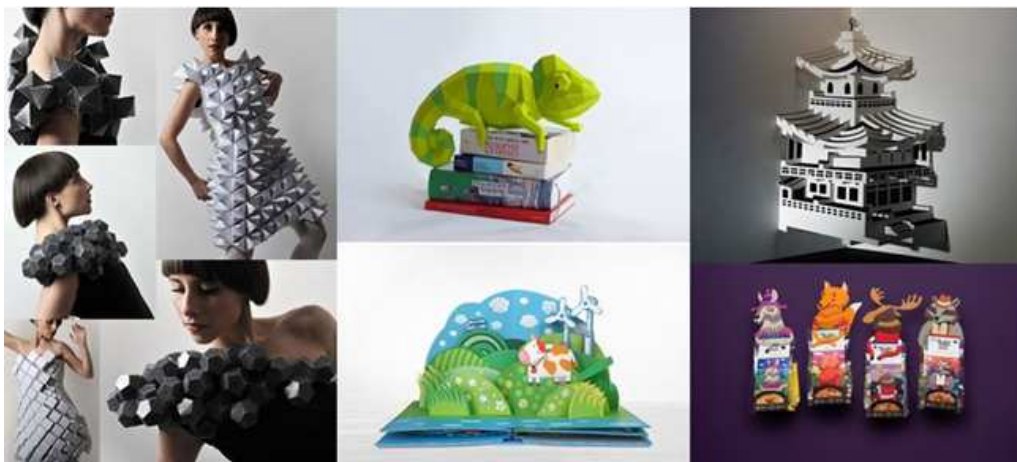

Рис. 1. Роботи виконані у техніці паперової пластики

Результати досліджень щодо цієї теми, дають змогу стверджувати, що паперова пластика є незамінною в експериментальній творчій діяльності, вихованні неординарності мислення та індивідуальності підходів до розробки авторських графічно-пластичних та об'ємних композицій, формуванні навичок самостійної роботи, що розвиває композиційне мислення і творчу індивідуальність здобувачів освіти в сфері різних галузей дизайну.

Отже, є всі підстави вважати, що відомі та новітні техніки паперової пластики набувають популярності в багатьох сферах сучасного дизайну та є ефективними методами навчання сучасних дизайнерів в закладах вищої освіти. Ідеї, що реалізовані у техніці паперової пластики відрізняються оригінальністю, креативністю та екологічністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Носаченко Т. Формування у студентів дизайнерських умінь засобами паперопластики. *Рідна школа* : науково-педагогічний журнал. Київ : Фенікс, 2012. № 11. С. 56–59.
2. Пригодін М. Д. Курс «паперова пластика» в навчальних закладах освіти дизайнерського спрямування. *Дизайн освіта в Україні: перспективи розвитку. Вісник ХДАДМ*. Харків, 2007. № 1. С. 60–65.
3. Тимченко М. Ю. Художньо-проектна діяльність як провідний засіб розвитку творчих здібностей майбутніх дизайнерів. *Освітні обрії* : науково-педагогічний журнал. Івано-Франківськ : Вид-во Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, 2019. № 1 (48). С. 70–73.
4. Тихонюк О. В. Папір як формотворчий матеріал в проектній діяльності студентів кафедри графічного дизайну. *Дизайн освіта в Україні: перспективи розвитку. Вісник ХДАДМ*. Харків, 2013. № 3. С. 39–41.

Колесник Ірина Юріївна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ СВІДОМОСТІ В ХУДОЖНІХ ОБРАЗАХ ДИЗАЙНУ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОСТОРУ ТАДАО АНДО

Побудова реальної дійсності через створення архітектурної і предметно-просторової середовища людини відбувається згідно до естетичного ідеалу. В основі естетичного ідеалу полягає ціннісна-культурологічна парадигма культурної епохи. Ці епохи: Античної культури – Давньої Греції і Риму, Середньовіччя, Відродження, Просвітництва і Новітнього часу.

Епоха Новітнього часу у хронологічних рамках відповідає початку ХХ сторіччя і продовжується до сьогодні. У архітектурі за цей час з 1890 року змінюють один одного типи мислення, що лежать в основі архітектурних стилів. Так модерн, який означив кризу європейської культури і класичний тип мислення, змінився напрямом в архітектурі модернізмом, що означив неklasичний тип мислення і серію архітектурних стилів, які у своїй проектній діяльності базувалися на ньому. З другої половини ХХ сторіччя у архітектурі намітилися зламні процеси у проектному мисленні модернізму, і у періодизації хронологічних епох ознаменувалися як Постмодернізм, постнеklasичний тип мислення. Великою підвалиною до його появи були кризові події історії: дві світові війни, зміни у науково-технічному прогресі, що призвели до процесів масштабної індустріалізації. Світ європейської культури розділився на культурну епоху Модерна і Постмодерна, як на «до» і «після». У філософії науковці визначили кризу як «так звану «смерть» суперпідстав: бога (Ніцше), автора (Барт), людини (гуманітарності) [1].

Художній образ як спосіб освоєння дійсності змінився зі створення художнього образу за класичним шляхом наслідування і відтворення реалістичного світу у його подібності на створення симулякрів (від лат. Simulio «робити вигляд») – копія, яка не має оригіналу у реальності, семіотичний – знак, який не має відповідного об'єкта у реальності. Ці зміни були досліджені філософами як закономірності еволюції духовного життя Ж. Бодрійяром (Прозорість зла, 1990), Е. Тоффлером (Шок майбутнього, 1970) [3]. Відповідно до змін у створенні художнього образу змінилися і методи його створення. Методами створення художнього образу у 2000-х рр. є: парадокс і оксюморон. Парадокс (грець. «несподіваний») об'єктивний, припускає нелінійність розвитку форми, на рівні формотворення передбачає глибоке переосмислення контекстів, він характеризує не еволюційний, а революційний

розвиток форми. Більш м'яким алогічним прийомом є оксюморон (грец. «гостра дурість») – це «поєднання протилежних за змістом визначень, понять, у результаті яких виникає новий смисловий початок. В основі оксюморона закладена асоціація, і в ньому прихований творчий потенціал. На рівні формотворення оксюморон дозволяє зберегти художній образ, пов'язаний з контекстом. Кандидат з мистецтвознавства, Н. П'янова, метод проектування 2000-х рр. визначає як неораціоналістичний, який застосовується відповідно до ціннісно-афективних принципів прагматичного проектування, що характеризуються спрямованістю прагматичних установок на етичні або релігійні цінності, та на суб'єктивні людські відчуття, що виявляють емоційний стан суб'єкту [4].

Мета – дослідити особливості створення художнього образу архітектурного простору Постмодернізму на прикладі аналізу художніх засобів виразності, застосованих у архітектурних проектах архітектора Тадао Андо.

Японським відомим архітектором Тадао Андо було створено ряд архітектурних проектів: Церков на воді, споруда Пулітцеровського фонду мистецтв у Сент-Луїсі, США, Музей сучасного мистецтва у Наосімі, Художній музей Тіто у Наосімі – які виконані на зламі ХХІ сторіччя. Стиль талановитого архітектора Тадао Андо був охарактеризований як «критичний регіоналізм», що означає прагнення забезпечити архітектуру, засновану на сучасних принципах, але пов'язану з географічним і культурним контекстом. *Контекстуальний підхід* у проектуванні Т. Андо виражається у створенні архітектурного простору у контексті ландшафту, в який він вміщується. Спосіб, яким архітектор цього досягає, фахівці порівняли з японським хокку, за мінімальну кількість кроків у досягненні гармонії, що є традиційною практикою у японській культурі. Контекстуальний підхід був застосований при проектуванні Музею сучасного мистецтва у Наосімі (1988-1995). Музей сучасного мистецтва, з точки зору аналізу архітектури, навіть не має фасаду, і можна побачити його лише фрагментарно там, де він виступає із рельєфу острова. Ідея створити музей як структуру, яку можна розширювати, є подібною до архітектурних ідей Ле Корбюзьє. Таким чином, до комплексу музею був доданий ще корпус у 2007. Музей побудований на березі острова в Японському морі. Дістатися музею можна по воді, вхід розташований на пристані. Відштовхуючись від місцевості, Тадао Андо створює архітектурний ансамбль як єдиний живий організм, що пронизує берег острова. Підпорядкований пластиці і динаміці ландшафту, природний рух ліній берегу знаходить свою завершеність у відцентровій силі, створюваній радіальною композицією – головним просторовим елементом ансамблю. У центрі відкритого двору циліндричної споруди, розташований «Ставок роздумів» – водна гладь неглибокого басейну. Навколо цього просторового ядра розміщені зали музею, кімнати готелю, ресторан і конференц-зал. Знаковість і багатозначність архітектурного простору створюється Тадао Андо через зосередження всієї енергії у просторовому ядрі архітектурного комплексу – циліндричній формі, яку пронизують вертикальні осі руху. Інший напрямок задають ухили місцевості, через які кімнати у підвалі можуть бути сусідами з приміщенням першого поверху. По мірі нашого переміщення по музейному комплексу ландшафт зливається з геометрією: природа і спорудження немов віддаються іграм. Ландшафт проникає у будівлю по його периметру і заповнює інтер'єр. Кожна кімната пов'язана з різними образами навколишньої природи.

Рис. 1 Музей сучасного мистецтва у Наосімі

Р. Краус, відома аналітик сучасного мистецтва, стосовно організації внутрішнього простору стверджує: «Внутрішній простір стає головним елементом у просторовій структурі музеїв». Є. Єрмоленко у дисертаційному дослідженні просторових структур сучасних музеїв доводить: «Рух уздовж експозиції, перестав бути головним у музеї Тадао Андо. Рух, організований усередині динамічної, унікальної, неповторної середі, зачаровує і є головним чинником, який збуджує до відвідування музею. Архітектура стала експонатом, створеним самою системою руху у музеї, це властиво дуже великій групі споруд, побудованих у кінці ХХ – на початку ХХІ століття» [2]. Такі принципи проектування архітектурного простору, що створюють багатозначність і полісемантичність художнього образу просторової середі лежать в основі асоціативного методу художніх

образів, що створюють контекст. Спосіб, яким він виражений у архітектурі Тадао Андо, має назву естетики відсутності, а засобами художньої виразності, якими був виражений, є ландшафт, геометрія форми, геометрія неба, рух, світло. Таким чином, організований рух відносно внутрішнього простору, постійно має розвиток, створює внутрішнє напруження, тримає у динаміці сприйняття, змінює направленість, зачаровує грою світла і тіні, виявляє боротьбу між рухом на ззовні і рухом у середину, зіштовхуючи внутрішній і зовнішній початок форми. Світло у роботі з формою є змістовним елементом. Від початку сходу і до моменту заходу сонця воно є впливовішим актором, який грає зі свідомістю людини. Проходячи скрізь площинні отвори конструкцій, сонце осягає стіни, які архітектор залишає у первозданному вигляді з фактурою дрібнозернистого бетону. Світлими променями сонця шорстку фактуру бетону перетворює на «оксамитову шкіру». Від зміни ходи сонця впродовж доби змінюється освітлення середовища, змушуючи відстежувати зміну характеру приміщення. Сонце оживляє грубу і строгу форму архітектурної споруди. Мовчазні бетонні стіни призводять до роздумів власних сенсів людини, надаючи їм багатозначності у створенні емоційного стану. Архітектор Тадао Андо стверджує: «Архітектура – це слово, сказане простором. Бетонна стіна говорить з глядачем. І це вагоме слово». Художня образність досягається таким чинним фактором як геометрія неба. Чіткої форми вікна, пусті панелі, світлові двори, крихітні світлові колодязі є рамою для того, щоб вписати небо. Небо, яке має трансцендентальне глибинне значення стає незмінною частиною архітектурного середовища Т. Андо.

Розглянуто засоби виразності у створенні художнього образу архітектурного простору талановитого архітектора Тадао Андо і метод створення художніх образів, що оцінюється як парадоксальний, направлений виявити цінності архітектурного образу через багатозначність і знаковість стихійних сил природи, що виявлені грою геометрії конструкції з геометрією неба, зв'язком сили бетонної конструкції з трансцендентною силою неба і ландшафтом. Цей зв'язок знаходить свою силу у вираженні концентричного сплаву цих енергій у споруді, центр якої є просторовим ядром, що направлений створювати глибокий емоційний стан самозанурення. Пустота створюваного внутрішнього простору музеїв Тадао Андо вбирає енергії від геометричної конструкції, неба, світла і транслює на людину, породжуючи сенси, що містяться у самій людині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитренко А. Ю., Кузменко Т. Ю. Методика архітектурного проектування : навч. посіб. Полтава : Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка, 2019. 312 с.
2. Ермоленко Е. В. Пространственная структура современного музея : дисс. ... канд. архит. : 05.23.20. Москва, 2018. 271 с.
3. Естетика / за ред. Л. В. Анучіна, О. В. Уманець. Харків : «Право», 2010. 232 с.
4. Пьянкова Н. С. Неорационалистические методы формообразования в дизайне интерьера 2000-х гг. : автореф. дисс. ... канд. иск. : 17.00.06. Екатеринбург, 2012. 40 с.

Конєва Аліна Дмитрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Дизайн,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Дерев'янюк Н. В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СВЯТО «ЯБЛУЧНИЙ СПАС» ЯК ОБРАЗОТВОРЧА КАТЕГОРІЯ

Свято як соціальне явище з'явився ще в давнину, майже одночасно з появою людини. Урочисті події відзначалися в мирні і військові періоди розвитку людської цивілізації, за часів успіху і невдач. Люди раділи приходу весни, вдалому полюванню, яскравому сонцю, першому дощу, зібраному багатому врожаю, народженню первістка та інших подій, які так багато значили для них.

В першу чергу свята потрібні людині для зняття трудової напруги. Раніше, для селян, це було важливо не тільки психологічно, а й навіть фізично. Після літнього періоду напруженої роботи людям потрібен був період розслаблення, інакше організм просто не витримав би постійної напруги. Та й

сьогодні люди часто працюють з перевантаженням, їм треба відпочивати, хай не від фізичного, а від розумового або нервового напруження. Нестача днів відпочинку і свят може привести до хронічної втоми і професійного вигорання.

Тому темою нашого дослідження було обрано образ літнього свята, а саме «Яблучний Спас». На це свято люди проводжають літо і готуються до осені, збирають урожай, особливо яблука, так як до цього часу в садах вони масово дозрівали, починалася заготівля яблук на зиму. Яблуками заготовлюються про запас за різними рецептами: їх сушать, замочують, консервують, печуть та просто пригощають ними один одного. Люди вірили, що в цей день яблука набувають магічну силу і можуть дати красу і молодість. Також вважалося, що людина дозріває подібно яблуку, чиї плоди спочатку зелені, а з часом наливаються соком і фарбами. Це свято об'єднує людей з природою. Спілкування з землею – це величезний життєвий ресурс.

Актуальність цієї теми в тому, що свята завжди були потрібні людям і залишаться необхідними навіки. Тому що вони прикрашають наше життя, допомагають нам долати насущні проблеми та зміцнюють наші романтичні, ділові, родинні стосунки з людьми. Вони є протиставленням повсякденності.

Ідея свята Яблучного Спаса лягла в основу бакалаврської роботи, тому намагання зануритись у глибину свята, відчутти його сакральність і «народність» переростає у спробу відтворити на полотні власне естетичне бачення літнього свята образотворчими засобами.

Така складна багатогранна тема розкрита багатьма художниками образотворчого та народного мистецтва: І. Котова «Яблучний Спас», В. Родіонових «Яблучний Спас», Є. Лоскутова «Яблучний Спас», В. Багрова «Яблучний Спас». Кожний твір мистець замислює як об'єкт світосприйняття, самовираження та трансляції власних творчих думок споглядачу. Через призму індивідуальний перцептивних відчуттів мистець програмує соціальне середовище, намагаючись його вести за собою, або протистояти, але не залишити байдужим. Художній твір може мати різне трактування, оскільки залежить від глибини задуму, композиційного рішення, сили впливу колористичної гами та підготовленості сприймаючої аудиторії. Отже, сприйняття соціальної реальності є актом творчого самовираження для митця.

Художній образ Яблучного спасу, це відображення реальності літнього народного свята крізь призму власного світосприйняття, а саме трактування художнього рішення з позиції естетики могутності природи та першооснови матерії, як початку життя. Через творче переосмислення дійсності і, використовуючи мову образотворчого мистецтва, шукаючи суб'єктивні художні засоби виразності ми намагалися виразити сутність народного свята на полотні. Ототожнюючи землю, з жінкою, яка кормить, оберігає, наставляє, ми знайшли жіночий образ, що передавав не сакральну сторону свята, але його побутову, життєносну та життєстверджуючу позицію.

Метою нашого дослідження, є формування художнього образу, який в тій або іншій мірі сформований суб'єктивно, але набуває вектору асоціативного мислення, та підштовхує споглядача до розвитку фантазії та уяви. На нашу думку, осягнення образної композиції «Яблучний Спас» спочатку відбудеться через осягнення жанру, творчої манери автора, потім спрямовує мислєдіяльність аудиторії до системи образів художнього полотна, основної ідеї народності і сакральності, закономірностей реального життя і тих протиріч традиційного і сучасного, які знайшли відображення у нашій образній композиції. На думку, Є. Жердева: художній або декоративний твір цікавий для тих, хто розуміє особливу, пізнавальну цінність. Будь-який об'єкт, на який падає промінь художнього пізнання, виступає в його світлі не як річ у собі, а як річ олюднена, одухотворена, соціально значима, тобто цінність. Саме цінність буття виявлялася предметом художнього пізнання [3].

Отже, наше дослідження розкриває тему буття з позиції художнього пізнання, не вичерпує всієї повноти народного свята, як образотворчої категорії, та в подальшому планується подальша розробка заявленої теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Е. А. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 272 с.
2. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В. К. Борисенко ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Унісерв, 2000. 190 с.
3. Жердев Е. В. Художественное осмысление объекта дизайна. Москва : АУТОНАН, 1993. 132 с.

Красовська Марія Ігорівна,
студентка 2 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Хорошков Л. М.,**
асистент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЗЕЛЕНІ ПАРКОВКИ

У сучасному світі, який відрізняється інтенсивним зростанням міст, активним розвитком усіх видів транспорту, постійним прискоренням ритму міського життя, найважливішою проблемою є збереження і поліпшення навколишнього середовища та створення сприятливих умов для психічного та фізичного стану людини [3].

Кожна поїздка людини автомобілем починається і закінчується на парковці. Кожне паркомісце займає від 15 до 30 м². Водії використовують від 2 до 5 різних стоянок щодня. Забезпечення величезною кількістю паркувальних місць, сприяє надмірному використанню автомобілів і тим самим популяризує автомобільний транспорт як найбільш зручний та доступний варіант мобільності. Але, досвід багатьох міст Європи показує, що постійне зростання кількості місць для паркування не приносить очікуваного результату: збільшення пропозиції викликає збільшення попиту [2; 4].

Оскільки парковки стали невід'ємною рисою міського та заміського ландшафту, їх вплив на навколишнє середовище також став все більш очевидним. Водостік з паркувальних місць є головним фактором забруднення водних шляхів. Коли вода стікає зі штучної поверхні, вона збирає у собі всі наявні на ній забруднювачі. Це призводить до потрапляння великого обсягу забрудненого стоку до поверхневих та підземних джерел, та негативно впливає на якість води.

Автомобілі, у свою чергу, є основним джерелом забруднюючих речовин на стоянках (антифриз, залишки нафти, метали від зношення гальмівних колодок, гумові частинки, оксид азоту з вихлопу та ін.).

Класичні парковки складаються з великої площі ущільнених непроникних поверхонь, які не дозволяють потрапляти воді до ґрунту. На відміну від природних умов, коли фільтрується дощова вода через ґрунт, непроникні поверхні унеможливають цей процес, гальмуючи природний гідрологічний цикл. Як результат цього – зниження рівня підземних вод, виснаження запасів води та ін.

Непроникна, техногенна поверхня породжує у 2 – 6 разів більше стоку, ніж природна поверхня. Системи відведення стічних вод з парковок змушують стік рухатися ще швидше ніж за природною течією, збільшуючи ризик затоплення. Такі скиди можуть спричинити утворення цвітіння водоростей, виснаження водного рівня кисню та зміну середовища проживання водних організмів.

У міських районах такі поверхні можуть спричинити зміну температурного балансу, що призводить до більш високої температури поверхні та повітря. Дослідження вказують на те, що міські райони на 1 – 4°C спекотніші влітку, ніж заміські. Матеріали, що використовуються на парковках – теплопоглинаючі. Коли асфальт остиває вночі, все тепло, яке він поглинав протягом дня, виходить у повітря, сповільнюючи швидкість нічного охолодження. Ця гаряча поверхня, в поєднанні зі стоковою водою також впливає на навколишнє середовище. Коли вода змушена текти швидко з поверхні, не вистачає часу на її випаровування, знову зменшується природне охолодження повітря.

Під час штормів водостік може змінювати природні форми водного шляху, збільшуючи потенціал ерозії.

Токсичні речовини забруднених ґрунтових та поверхневих вод мають потенціал до біологічного накопичування в тканинах живих організмів у харчовому ланцюгу дикої природи.

Зелений простір – це кінцевий ресурс із широким діапазоном внутрішніх значень. Тим не менш, зони зеленого простору є зазвичай вимощені, для задоволення попиту людей на паркування [1].

Зелені парковки (екопарковки) – це компроміс між природним та штучним покриттям для паркування автомобілів. Створюються вони за допомогою плитки, спеціальних решіток та штучно висадженого трав'яного покриття (рис. 1).

Рис. 1. Приклад облаштування зеленого паркінгу

Зелені парковки покликані виконувати наступні функції:

1. Захисна (укріплення поверхні ґрунту на схилах та на інших, схильних до ерозії, ділянках).
2. Екологічну (збільшення площі озеленення в містах, зменшення кількості спалюваних газонів автомобілями, та усунення всіх інших негативних факторів, наведених вище).
3. Естетичну (екопарковка – як частина благоустрою).

Решітка захищає газон від пошкодження автомобілями. Використовують гумові, пластикові та бетонні матеріали, стійкі до вологі та змін погодних умов. Елементи газонної решітки кріпляться між собою спеціальними зачепами. За допомогою решіток з різним візерунком можна створювати індивідуальні малюнки та композиції на ділянці проектування.

Після того, як на місці парковки вже встановлена решітка, її внутрішній простір заповнюється шаром родючого ґрунту і засівається газонною травою. Сорти трави слід підбирати низькорослі, стійкі до втоптування, посухостійкі та тіньовитривалі. Вирослу траву зручно підстригати газонокосаркою.

Будівництво паркувальних місць поруч з дорогою зменшує розмір або проїжджої частини або зеленої зони. Екопарковки дозволяють облаштування паркінгу поблизу парків і скверів, не зменшуючи пропускну здатність дороги, та не зменшуючи площу озеленення.

У сучасному світі зелені парковки є не тільки модним елементом для паркування електромобілів, а й важливою прикрасою естетичного оформлення зелених зон у містах і в приватних котеджних селищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Green Parking Lot Resource Guide / United States Environmental Protection Agency Office of Solid Waste and Emergenc Response (5101T) EPA-510-B-08-001. February 2008. 55 p.
2. Майкл Кодрански Габриель Герман. Коренной поворот в европейском парковании: от обустройства к ограничению паркомест. Нью-Йорк, 2011. 94 с.
3. Ярмош Т. С., Михина О. В. Социокультурные принципы проектирования жилой среды. Вестник БГТУ им. В. Г. Шухова № 5. Белгород, 2014. С. 254–258.
4. Посібник з вуличного дизайну м. Києва / Департамент містобудування та архітектури, Інститут міського цивільного проектування. Київ, 2015. 280 с.

Кривенко Єлизавета Олександрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Мельнікова Ірина Олександрівна,
студентка 3 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник – **Бредіхіна Ю. Л.,**
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АРХІТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНА ОРГАНІЗАЦІЯ МАЛИХ ПРОСТОРІВ БАГАТОПОВЕРХОВОЇ ЗАБУДОВИ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Ландшафтний дизайн – творча діяльність, яка направлена на формування предметно-просторового середовища прийомами і засобами ландшафтної архітектури, художнього конструювання деталей культурного ландшафту [3]. Останнім часом сфера діяльності ландшафтного дизайну значно поширилась. Її об'єктами становляться малі міські простори, а саме декоративні насадження обмеженого користування.

Декоративні насадження створюють для декорування придомових смуг, підходів до будинків, виходів на вулицю, заповнення невеликих міждомових просторів та господарських зон. Оформляють їх, як правило, за допомогою регулярних прийомів, рідше пейзажних. Перед вікнами житлових будинків закладають газони і квітники, висаджують низькорослі чагарники та стрижені бордюри. Ці смуги називають «зонами спокою» [1]. Зони спокою часто називають палісадниками (спеціальні смуги перед фасадами будівель) [2].

Метою нашої роботи було розробити ескіз-проект озеленення окремої частини прибудинкової смуги перед фасадом багатоповерхового будинку на основі інвентаризації та ситуаційного аналізу особливостей умов місцезнаходження цієї території (рис. 1). Площа цієї ділянки становить 200 м².

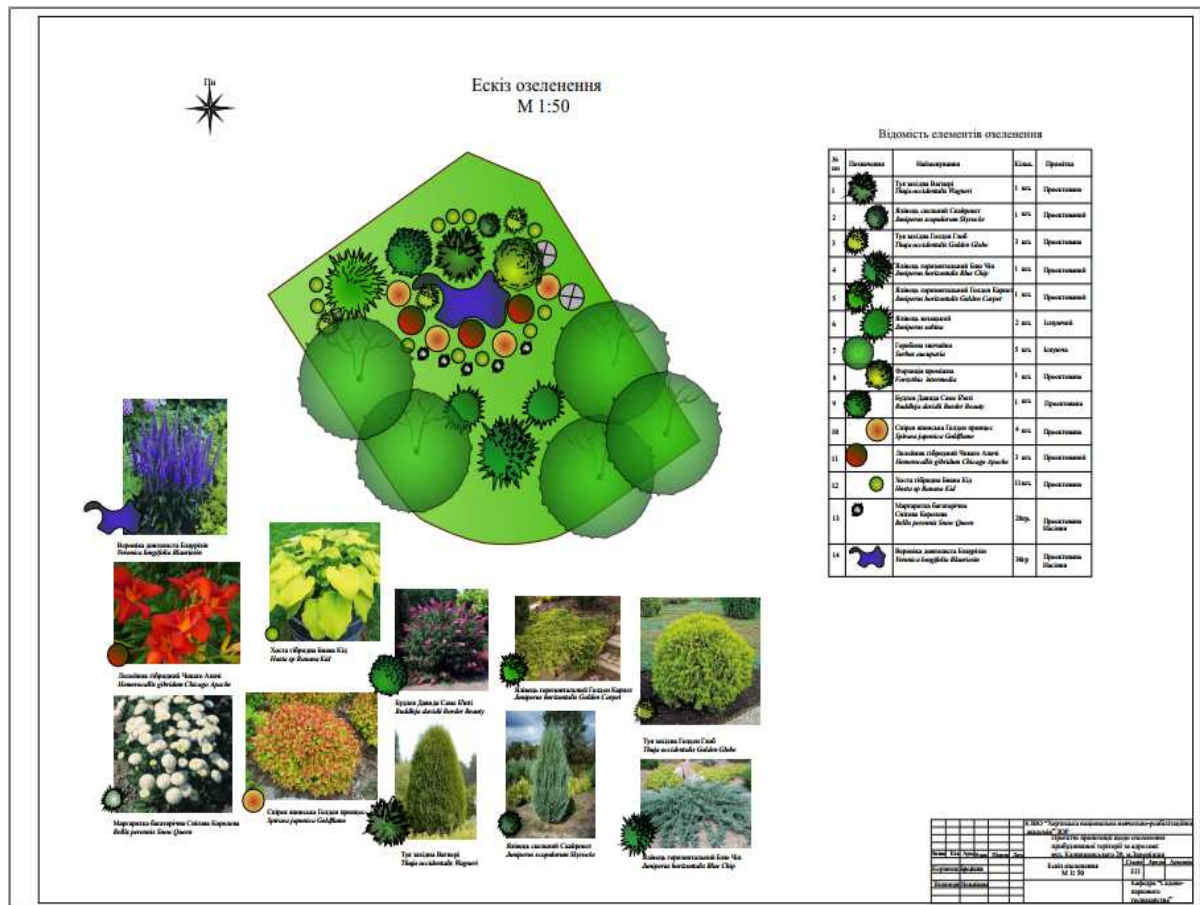
Основне функціональне призначення даної території полягає у забезпеченні найкращих санітарно-гігієнічних умов поблизу житлового будинку та ізоляції житла від проїздів і шляхів пішохідного руху.

Рис. 1. Загальний вигляд об'єкту проектування

В результаті проведеної інвентаризації існуючих насаджень було встановлено, що розміщення рослин на території хаотичне і не має єдиного композиційного задуму. В проєктних пропозиціях деякі рослини ми пропонуємо залишити, а інші пересадити на місця, де вони будуть гармонійно виглядати. Залишатимуться такі види рослин, як *Juniperus sabina* L. (2 екз.) та *Sorbus aucuparia* L. (5 екз.). Всього заплановано висадити 10 видів рослин загальною кількістю 27 екземплярів (рис. 2). В майбутніх насадженнях переважатимуть чагарникові рослини. Серед них *Juniperus scopulorum* Sarg. 'Skyrocket', *J.*

horizontalis Moench 'Blue Chip', *J. sabina* L., *Juniperus horizontalis* 'Golden Carpet', *Forsythia intermedia* Zabel, *Buddleja davidii* Franch 'Border Beauty', *Spiraea japonica* L.f 'Goldflame'. Для стабільної декоративності об'єкту озеленення використано 47 % хвойних рослин. Скелет листопадних рослин створюватиме графіку в композиції а об'єм весь час триматимуть зимозелені рослини. Таке поєднання рослин значно покращить як екологічну так і естетичну функції даної території.

На ділянці розташована підземна інженерна мережа – господарсько-фекальна каналізація. Вона проходить в східній частині ділянки де розташовані два каналізаційні люки. Їх наявність враховувалась при розташуванні рослин на цій території.

З квіткового оформлення ми пропонуємо використати багаторічники: *Hemerocallis* × *hybrida* Hort. ex Bergmans 'Chicago Apache', *Hosta* sp. 'Banana Kid', *Bellis perennis* L. 'Snow Queen', *Veronica longifolia* L. 'Blauriesin'. Галявина за участю *Veronica longifolia* створено для прикриття зрідженої основи деревно-чагарникової групи. Інші види багаторічників мають самостійне декоративне значення в різні періоди вегетації. Кольорове рішення квітково-декоративного оформлення підбиралось на основі гармонійного поєднання з оточуючим фоном дерев та кольором фасаду будівлі.

Специфіка формування такої ділянки базується на обмежені простору, що сформоване прибудинковою територією в межах визначеної площі та її конфігурацією. В перспективі планується видалення *Sorbus aucuparia* L. та доповнення ділянки рослинами, які будуть підкреслювати головний композиційний центр. Враховуючи її кутове розташування рослинна композиція матиме панорамне сприйняття.

Основними засобами та прийомами композиційного рішення зеленої зони даного об'єкту являється метод гармонійного поєднання окремих елементів експозиційної групи та використання контрасту для виділення цікавих об'єктів і повного розкриття художньо-естетичних властивостей

рослин. Таким чином новостворений культурфітоценз буде гармонійною складовою загальної системи зелених насаджень житлового району.

Реалізація цього проєкту дозволить створити високодекоративні насадження і покращити умови проживання мешканців цього будинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучерявий В. П. Ландшафтна архітектура : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2019. 521 с.
2. Рева М. Л., Негробов В. К. Озеленение городов и сел. Донецк, 1970. 152 с.
3. Суханова Н. В., Дорошева З. Н. Ландшафтное проектирование, озеленение и благоустройство : учеб. пособие. Уфа, 2007. 196 с.

Куц Станіслав Володимирович,
студент 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Васильєва Т. М.,**
старший викладач кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРИ СТВОРЕННІ ДЕКОРАТИВНОГО ГОРОДУ

Традиції декоративних городів беруть початок з незапам'ятних часів. Вже на старогрецьких фресках можна розгледіти стрункі лави фінікових пальм, в тіні яких вирощувалися плодові дерева, зернові культури і овочі. Гарний, чудовий, харчовий город на садові ділянці – англійці називають ornamental vegetable garden, французи – potager decorative, американці – decorative kitchen garden або edible landscape, ми її називаємо декоративний город.

Поняття «город» з'явилося з часів збирача, коли людина вишукувала найбільш смачні і корисні рослини. Поступово, щоб збільшити кількість споживаної продукції і зменшити втрату часу на їх пошук, люди почали розводити овочеві рослини. Тому людина відгороджувала відібрані корисні рослини, щоб зберегти їх. Так виник город.

Традиційні городи сьогодні відступають під прекрасними декоративними клумбами-грядками, в яких строкате поєднання різношерстих салатів, овочів, пряних трав і кольорів розкриває по-новому можливості облаштування звичного виключно функціонального об'єкту в саду. Сад-город, овочевий міксбордер, овочевий квітник, овочева клумба, їстівна клумба – усі ці назви відносять до поняття декоративний город.

Назва та зовнішній вигляд декоративного городу залежить від території на якій він розташований, та від смаку господаря. Тому їх по зовнішньому вигляду можна поділити на два види. Перший від це рівна, плоска ділянка, а другий вид – це тераси на схилах.

Класична грядка має ширину 100-120 см. Широкі грядки дозволяють економити місце – менше площі займається проходами. Останнім часом все більше поширення отримує овочівництво на вузьких грядках – 70 см шириною на проходи між грядками близько 40 см.

Часто декоративним городам надають різні форми, коли створюють візерунки з грядок у геометричних формах – трикутників, кругів, трапецій. Проте при цьому треба враховувати і потреби рослин. Там, де підведені грядки мають гострі кути, ґрунт висихає швидше, і посадки розвиватимуться нерівномірно. Такий город можна розбивати в чисто декоративних цілях, так як для нас важлива і практична сторона, то рекомендовано дотримуватись в плануванні округлих фігур, що мають прямі кути.

Декоративний город на присадибній ділянці починається з планування. План краще всього нанести на аркуш паперу і вже потім керуватися ним у процесі розміщення елементів городу. У процесі проєктування декоративного городу на плані необхідно відзначити місце його розташування, а також позначити розмір і обриси майбутньої композиції. Вимірювання ділянки здійснюють за допомогою

спеціальних кутомірних інструментів і вимірювальної стрічки або рулетки. Всі головні вимірювання проводяться від однієї точки, наприклад від входу в будинок, великого дерева або парадної хвіртки [3, с. 29]. Також, на плані потрібно нанести місцезнаходження на ділянці основних комунікаційних ліній, а також будівель, які будуть розташовуватися поблизу. Відзначається на плані і напрям доріжок. Крім того, під час планування слід визначити форму декоративного городу. Вона повинна відповідати навколишньому ландшафту, формі будівель, насадженням і т.д. Привабливість городу полягає у наслідуванні природного ландшафту, що позитивно впливає на людину [4, с. 42]. Тільки перебуваючи в повній гармонії з сусідніми елементами дизайну, декоративний город стане органічною частиною саду – створеного руками людини, цілісного фітоорганізму.

Часто на присадибних ділянках можна зустріти декоративні городи правильної форми в регулярному стилі зі строгими лініями композиційних форм прямокутної, круглої, ромбовидної, овальної, трикутної форми. Поверхня їх може бути плоскою, врівень з газоном або злегка піднятою в центрі. Важливо точно розмітити прямий кут у прямокутній заготовки на місцевості. У цьому випадку використовується правило золотого трикутника [2, с. 64]. Золотим (або єгипетським) трикутником називається трикутник зі сторонами, які співвідносяться одна з одною як 5: 4: 3.

Однак деколи віддають перевагу довільним формам, які часто є тим елементом ландшафту, який сприяє виділенню найбільш красивих і оригінальних майданчиків на ділянці. Все частіше з'являються так звані модульні декоративні городи, які представляють собою поєднання рослинного оформлення з декоративним і малими архітектурними формами (вази, контейнери, геометрично правильні плями на газонах). Наприклад, декоративний город на площі, заощадженій шестигранними каменями або плиткою, прикрашають шестигранними вазами різної висоти або висаджують рослини на майданчик шестигранної форми, залишену між каменів мощення, або розміщують високі грядки з овочами та декоративними квітами. Високий город значно полегшує догляд за дачною ділянкою. Будівництво високих грядок відкриває нові можливості для вирощування культур на городі. Подібний підхід до організації посадок дозволяє створити на ділянці цікавий дизайн, ефективно виростити ягоди, фрукти і овочі. З'являється можливість отримати прекрасний урожай з ділянки, ґрунт якого не відрізняється особливою родючістю.

Створення декоративних городів – це ціле мистецтво. Зовнішня привабливість декоративного городу гармонійно доповнить ландшафтний дизайн саду. Модні і актуальні декоративні городи – це свого роду підвиди квітників, в яких як альтернатива багаторічникам з їх пишними кольорами, усю свою красу і яскравість розкривають традиційні урожайні культури, увінчані яскравими і рясно квітучими літниками, такими як чорнобривці або календула, які не просто заповнюють порожнечу, але і якісно покращують ґрунт на грядці.

Город виконує важливу функцію – постачає овочі та зелень до столу. В першу чергу декоративний город це рослини які яскраво виглядають протягом усього вегетаційного періоду. При оформленні грядок використовують рослини з декоративною зеленню та пряні культури. Ефектно виглядає поєднання хвилястого листя салату та мережевого листя кропу або моркви. Ефектно виглядає петрушка листовата кучерява, шавлія, базилік з різним забарвленням листя, кріп, спаржа, морква, ажурне листя яких надасть композиціям легкість. Оскільки в декоративному городі прийнято висаджувати декілька культур разом, слід пам'ятати про сумісність рослин. Високу декоративність надземної частини мають коренеplідні культури – буряк, морква, ріпа.

Селекціонери пропонують городникам безліч різних сортів овочевих культур кольором, фактурою, різноманітністю форм здатних змагатися з найвишуканішими кольорами. Деякі декоративні квіткові культури цінуються і давно використовуються для приготування вишуканих страв і напоїв народами інших країн. У деяких країнах, наприклад, в Англії, Франції, Німеччині та ін., продаються пакетики суміші насіння, що називаються «Квіткові салати». У них включене насіння квіткових культур, яке можна використати не лише для прикраси салатів і інших страв, але і з успіхом і великим задоволенням споживати саме квітки цих рослин. Серед них можна назвати добре відомі у нас примули, герані, нігтики, календулу, бораго (огіркову траву), фіалки, настурції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Ю. М. Приусадебное хозяйство. Освоение дачного участка. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. 160 с.
2. Липницкий Л. З. Ландшафтный дизайн. Руководство по благоустройству вашего участка. Минск : Харвест, 2007. 128 с.
3. Регель А. Э. Изящное садоводство и художественные сады. Москва : ЗАО «Фитон+», 2007. 312 с.
4. Світова ландшафтна спадщина : методичні рекомендації до виконання практичних занять / уклад. А. А. Дзюба. Київ : «ЦП «КОМПРИНТ», 2012.
5. Высокие грядки на даче своими руками. URL: <http://remoo.ru/sad-i-ogorod/vysokie-gryadki-na-dache-svoimi-rukami-foto> (дата обращения: 27.04.2020).

Лензійон Яна Павлівна,

аспірантка кафедри методики музичного виховання та диригування,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ORCID ID 0000-0002-3903-813

Науковий керівник – **Філоненко Л. П.,**

доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри музикознавства та фортепіано,
Інститут музичного мистецтва

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

МИСТЕЦТВО ДЖАЗУ В СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Мистецтво джазу – це один із значних засобів виховання естетичної культури. Джазове мистецтво на протязі останніх років стрімко та впевнено набуває популярності. Будучи до нині незвичною сферою для музикознавства на сучасному етапі все глибше стверджується не тільки у європейському, а й у світовому просторі.

Як професійна музична традиція, джаз виник на межі XIX – XX ст. у США в процесі синтезу африканської та європейської культур. Упродовж XX ст. джаз стає універсальним засобом культурної взаємодії. У джазовому стилі активно працювали композитори – Дж. Гершвін, М. Равель, К. Дебюссі, А. Копланд, А. Онеггер, І. Стравінський, П. Хіндеміт, А. Ешпай, А. Шнітке та ін. Від середини 30-х рр. XX ст. джаз стає повноцінним захоплюючим музичним мистецтвом [1].

Музика європейського джазу поєднує різні музично-культурні сфери, що включають у тому числі джазову ідіоматику, європейську академічну традицію. Якщо в Америці джаз був створений, то розвивається він останнім часом саме в Європі. Сотні фестивалів на всьому європейському континенту представляють барвистий спектр музики, яка хвилює і вражає уяву фахівців і любителів, молоді і старшого покоління [5]. Серед багатьох досліджень роботи знаменитих істориків джазу та джазових критиків Дж. Уордаб, Дж. Л. Коллієра, К. Бернза, Н. Шапіро, Н. Хентоффа. Поява ж джазу в Європі представлена фрагментарно у виданнях іноземних авторів.

Історія джазу в Європі починається приблизно на десять років пізніше, ніж в Америці. Спочатку почали з'являтися записи, а пізніше і нотні видання регтаймів. Ключовими подіями у взаєминах джазу і Старого Світу стали видання фірмою «Victor» першої в світі джазової платівки, а другою стало те, що 6 квітня 1917 р. США вступили у Першу світову війну і разом з американським експедиційним корпусом до Франції прибув джаз. Першими самотніми негрівськими американськими виконавцями, яких почула Європа, були чорношкірі музиканти військових оркестрів армії Сполучених Штатів [3; 386]. Серед цих музикантів траплялись досить талановиті, а навіть знамениті пізніше справжні джазмени. Саме таким чином Європа побачила живих джазових музикантів. Після війни джаз поширився по Європі дуже швидко. В 1917–1925 роках в Європі, найбільше в Парижі, гастролював негрівський ансамбль Луїса Мітчела (Louis Mitchell) «Jazz Kings». Однак виконувалася в основному танцювальна музика. Першим в

історії значним американським власне джазовим колективом, який відвідав Європу, став все той же «Original Dixieland Jazz Band» [6;107].

Джаз поступово завойовував увагу європейської аудиторії. Європейські танцювальні оркестри все частіше включали до своїх складів ударні, банджо, а іноді й саксофони, намагаючись надати музиці «американський» відтінок [5].

У 20-і роки європейці починають самостійно розвиватися в джазі. У різних європейських країнах з'являються музиканти, які намагаються професійно грати джаз. У Великобританії першими були філіппінець за походженням, піаніст, один з головних організаторів джазового життя в Англії Фред Елізалде (Fred Elizalde) (організував один з перших європейських джазових оркестрів), тромбоністи Тед Хіт (Ted Heath) і Джордж Чісхолм (George Chisholm), керівник одного з перших європейських джазових оркестрів Джек Хілтон (Jack Hilton) [4; 33].

В середині 30-х років основними центрами європейського джазу залишались Париж і Лондон, куди нарешті проник вплив негритянських виконавців. Європейський джаз не знав новоорлеанського періоду, і його розвиток формувався під впливом свінгового стилю американських біг-бэндів. На час війни можливість розвитку джазу в Європі була тимчасово перервана.

Презентація книжки «Історія європейського джазу: Музика, музиканти і публіка в контексті» в написанні якої взяло участь 45 авторів показує одну зі сторін розвитку сучасного мистецтва джазу у Європі. В інтерв'ю для інтернет-газети «Збруч» редактор книжки – джазовий журналіст і дослідник Франческо Мартінееллі говорить: «Нині ситуація дуже відмінна від тієї, якою вона була, скажімо, тридцять років тому в Європі. Для молодих музикантів, що навчаються в Сієні, цілком природною є думка, що вони можуть податися за освітою до Єревана, Лісабона або скандинавських країн. Я бачу багато груп італійських музикантів, що осіли в інших європейських країнах... До 90-х років розділення між різними країнами було значно сильнішим. Нині циркуляція музикантів у Європі стала значно активнішою... Ситуація змінюється, і я бачу багато місць контактів і спостерігаю те, що молоді музиканти все більше усвідомлюють багатство музичних традицій інших європейських країн» [2].

Джазова музика в сучасній Європі, базується на вивчених, навчених та засвоєних теоріях (в школах практикуються переважно американські стандарти), але часто вона окрема від типово американської продукції. Суттєвими відмінностями є насамперед використання джерел ранньої, класичної та сучасної музики, тоді як американський джаз в основному відноситься до традицій – до стандартів та ранніх джазових форм. Що стосується мелодій, то європейський джаз базується на інших масштабах, і використовує гармонійні нетрадиційні поєднання акордів. Існує також різниця в ритміці: в Європі композитори часто використовують нерегулярні ритми.

Прикладом нового джазового тренду є творчість багатьох чудових музикантів з усієї Європи. В останні роки найбільшу популярність користуються скандинавські, норвезькі, датські, шведські та польські музиканти. В джазі європейці шукають зовсім інший вираз, ніж американці. Слухаючи інтимне, тонке та ностальгічне звучання європейського джазу, можна говорити про те, що люди на цьому континенті прагнуть відчувати, пережити романтичну пригоду, звуки, що зображують і похмурий англійський туман, і хвилясте Балтійське море.

Для цього Європа використовує в основному «рідні» інструменти, які впливають на уяву більше, ніж гучні звуки духових інструментів в американському біг-бенді. В основному можна почути джазову музику у виконанні акордеона чи скрипки. Прикладом є надзвичайна кар'єра французьких джазових скрипалів – Стефана Грапеллі, Дідьє Локвуда, Жана Люка Понта та Дена Свенда Асмуссена. Серед акордеоністів найвизначнішими є Арт ван Дамм, Джордж Шерінг та Роберто Галіано.

Впровадження можливостей здобуття базової джазової освіти в навчальних закладах Європи та безліч доступних майстер-класів значно посилюють рівень розвитку мистецтва джазу. ЮНЕСКО у співпраці з Інститутом джазу Thelonious Monk, що базується у Вашингтоні, від 2012 організовує святкування Всесвітнього дня джазу. Приймають урочистості різні міста Європи, зокрема Стамбул, Варшава, Париж. Вступні урочистості відбулися у 2012 році в штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі за участі Ірини Бокової, генерального директора ЮНЕСКО, та видатного американського джазового піаніста Ербі Ханкока, Посла доброї волі ЮНЕСКО. В силу стрімкого розвитку джазового мистецтва кількість фестивалів значно збільшилась на теренах сучасної Європи.

Наймасштабнішими і найвідомішими джазовими фестивалями Європи безперечно є Паризький джазовий фестиваль (*Paris Jazz Festival*), що відбувається з 1998 року та Джазовий фестиваль у Монтре (*Montreux Jazz Festival*) який проходить з 1967 року і є одним з найбільших джазових фестивалів у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івахова К. П. Джазові фортепіанні твори Мирослава Скорика: дидактично-виконавський аспект. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ : Міленіум, 2012. С. 157–162.
2. Інтернет-газета «Збруч». URL: <https://zbruc.eu/node/85217> (дата звернення: 29.04.2020).
3. Коллиер Дж. Л. Становление джаза. Москва : Радуга, 1984. 886 с.
4. Панасье Ю. История подлинного джаза. Ленинград : Музыка, 1978. 128 с.
5. Тракало О. М. Становлення європейського джазу (від початку XX століття до Другої світової війни). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. 2012. № 2. С. 3–9.
6. Шапиро Н., Хентофф Н. Послушай, что я тебе расскажу... Новосибирск : Сибирское университетское издательство, 2007. 368 с.

Лисенко Ганна Олександрівна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДОДАТКОВІ ТЕХНІКИ ТА ПРИЙОМИ АКВАРЕЛЬНОГО ЖИВОПІСУ

У сучасному суспільстві існує потреба у фахівцях-дизайнерах, які спроможні завдяки своїм знанням та вмінням якісно змінювати середовище у якому живе людина. Для того, щоб дизайнер мав змогу перетворювати навколишнє середовище за принципами поєднання краси та функціональності, він має володіти багатьма професійними компетенціями, спеціальними знаннями в області дизайну та мистецтва, бути творчою та креативною особистістю. Однією з дисциплін, що дають професійну базу є живопис.

«Живопис – це диво. Задоволення викликає саме пізнання того, що зображено. Мистецький образ – будь то реалістичне зображення чи авангардне, перш за все, приваблює глядача кольором, якщо це живописний твір. Потім сприймається внутрішній образ, тобто іде момент конкретизації та осмислення суті самого твору» [3].

Роль акварельного живопису у професійній підготовці майбутніх дизайнерів досліджувала Ю. Єременко [1, с. 240–242], а копіювання як один із засобів вивчення акварельного живопису, де також застосовуються додаткові техніки, розглядала Г. Лисенко [2, с. 184].

В процесі вивчення акварельного живопису окрім завдань з живопису з натури студенти виконують завдання із застосуванням додаткових технік та прийомів акварельного живопису. Ці завдання спрямовані на розвиток художньої уяви та формування професійних компетенцій майбутніх дизайнерів.

Акварельний живопис являє собою по суті синтез живописного і графічного мистецтв. Головні засоби виразності цих мистецтв – колір, тон, лінія, крапка, пляма. Поєднання цих засобів виразності та використання допоміжних матеріалів в акварельному живописі дозволяє художнику урізноманітнити свої технічні та творчі можливості, що в свою чергу посилює емоційну складову художнього образу твору.

Художник-аквареліст в процесі виконання творчої роботи, внаслідок вмілого використання та поєднання класичних технік акварелі з додатковими матеріалами, втілює власні авторські методи та прийоми, що дає змогу створювати на папері неповторні ефекти, збагачуючи акварельний живопис.

Розглянемо ці техніки та прийоми.

Техніка лесировки. Багатошаровий живопис – метод, що широко застосовувався в практиці акварелістів XIX і початку XX століття. Цей метод полягає в тому, що акварельні фарби тонким шаром

накладаються один на одний. Це традиційний оптичний метод змішування фарб, коли нижчий шар фарби просвічує крізь верхній і створює ефект глибини та особливого звучання кольору. Шари фарби накладаються послідовно – від більш світлого на початку роботи, до більш темного наприкінці. Фарба наноситься як заливками, так і мазками. При цьому необхідно пам'ятати, що спочатку краще наносити фарби з дрібнозернистого пігменту (лесировочні), а потім з крупнозернистого (корпусні). Найбільш темний тон досягається шляхом нанесення багатьох шарів фарби до тих пір, поки не буде досягнута необхідна глибина тону. Кожен наступний шар фарби наноситься тільки після того, як попередній повністю висохне. Цей метод потребує багато часу і тому його можна застосовувати тільки тоді, коли є можливість вести довготривалу роботу.

Техніка «Alla-prima». Цю техніку в свою чергу можна розподілити на техніки «Alla-prima» «по-сухому» та «Alla-prima» «по-волоному».

Методика виконання роботи в техніці «Alla-prima» «по-сухому» полягає в нанесенні шару фарби на сухий папір. Фарба наноситься одним шаром, послідовно частинами, або, як кажуть художники, «від шматка». Оскільки в цій техніці застосовується механічне змішування фарб в один шар, допускається використання як лесировочних, так і корпусних фарб при створенні необхідного кольору. У цій техніці мальовничий шар фарби після висихання втрачає незначну кількість насиченості кольору і глибини тону у порівнянні з технікою «по-волоному». Це дає змогу створювати соковиті, чисті роботи.

Методика виконання роботи в техніці «Alla-prima» «по-волоному» полягає в нанесенні фарби на вологий папір. Це дозволяє створювати різноманітні кольорові ефекти, та дає можливість максимально використовувати плинність акварелі. Кольори змішуються та плавно перетікають один в одний, що утворює м'які переходи кольору та тону і часто дає непередбачуваний результат.

Саме ця техніка завдяки своїм особливостям дозволяє застосовувати додаткові художні прийоми та матеріали, що дає змогу отримувати безліч можливостей для митця в створенні художнього образу та посиленні його емоційної складової.

Розглянемо додаткові художні прийоми та матеріали.

Художній прийом «набризування». Метод набризкування дозволяє створити різноманітні текстури на великих поверхнях барвистого шару. Цей художній прийом виконується за допомогою жорсткого пензля, зубної щітки та інших інструментів. Результат застосування цього прийому буває непередбачуваний і вимагає певних практичних навичок. Для набризкування використовуються рідкі або густі фарби, чиста вода, спирт та інші речовини. В залежності від виду речовини можна отримати найрізноманітніші ефекти.

Цей прийом можна застосовувати як по сухому, так і по воломому паперу. Нанесення на вологий папір дає більш м'який результат, оскільки більш темний колір набризкування розтікається і частково перемішується з більш світлим, попереднім. Фарба, розбризнана по сухому паперу створює жорсткішу, структуровану текстуру.

Художній прийом «сухий пензель». Суть цього прийому полягає в тому, що на пензель набирається мінімальна кількість фарби, що дозволяє лише частково покривати фарбою папір. Перед нанесенням мазку надлишки води і фарби видаляються з пензля за допомогою ганчірки або паперової серветки. Мазки наносяться різної довжини і спрямованості. Нанесений мазок втрачає чіткі обриси, оскільки фарба лягає тільки на ті фактурні частини паперу, що підносяться над поверхнею, залишаючи поглиблення без фарби. Для цієї техніки застосовуються пласкі пензлі та папір середньої і грубої зернистості. Цей прийом використовується лише в окремих частинах роботи у поєднанні з іншими техніками акварелі.

Художній прийом «сграфіто». Цей прийом можна застосовувати як по сухому, так і по воломому паперу. За допомогою таких інструментів, як макетний ніж, лезо, наждачний папір можна змінювати поверхню паперу перед нанесенням шару фарби, наносити подряпини та робити тріщини і заглиблення. Це дає можливість фарбі краще вбиратися у папір і створювати неповторні та складні тональні переходи.

Для опрацювання окремих деталей можна використовувати техніку зняття шару фарби на вологих ділянках роботи. В цьому випадку застосовуються різні інструменти і матеріали: держак пензля, ватні палички і шматочки картону, пластикова картка тощо. Проводячи ними по барвистому шару можна

частково знімати фарбу з аркуша у потрібних місцях, що дає змогу варіювати та збагачувати тональність роботи.

Художній прийом відбитку або штампу. Для виконання цього прийому використовуються найрізноманітніші матеріали – целофанова плівка, зім'ятий папір, фольга, грубі тканини і багато чого іншого. Суть цього прийому полягає в тому, що допоміжний матеріал викладається на вже покритий шаром фарби аркуш та обережно знімається або одразу, або після висихання – в залежності від виду матеріалу. Це дає змогу отримати цікаві лінійні текстури. Прийом штампу можна застосовувати і навпаки – набирати фарбу на штамп і наносити як на білий аркуш, так і на прописану пензлем поверхню.

Створення різноманітних текстур за допомогою солі та інших речовин.

Сіль – гігроскопічна речовина, здатна вбирати вологу, що дозволяє використовувати її для створення різноманітних ефектів. Кристали кухонної або морської солі розсипають на поверхню аркуша, покриту фарбою і дають повністю висохнути. Крупинки солі вбирають фарбу, залишаючи більш світлі ділянки і утворюючи неповторний візерунок. Одержуваний ефект багато в чому залежить від розміру кристалів солі та ступеню вологості паперу.

Подібні ефекти можна отримувати застосовуючи інші добавки. Гуміарабік, рідке мило, гліцерин дозволяють зменшити плинність акварельної фарби, зробити мазок більш виразним, рельєфним, додати яскравості фарбі. Ця техніка з одного боку дає можливість краще моделювати об'єм і форму, а з іншого – значно збагатити текстуру великих поверхонь і фону.

Технічний спирт, лимонна кислота, мінеральне добриво карбамід, нанесені пензлем або розсипані на вологу поверхню – дозволяють змінювати тональність фарби, висвітлювати окремі ділянки фону, що додає виразності поверхні роботи.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що використання додаткових технік акварельного живопису значно збагачує технічні можливості акварельного живопису, створює передумови для розвитку художніх здібностей студентів, сприяє збільшенню художньої виразності твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єременко Ю. О. Роль акварельного живопису у професійній підготовці дизайнерів. *Наука очима молоді – 2019*: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (17 травня 2019 року, м. Запоріжжя) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2019. 304 с.
2. Лисенко Г. О. Копіювання як один із засобів вивчення акварельного живопису. *Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2018 року, м. Запоріжжя) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. 292 с.
3. Кузьміна Г. О. Техніка акварельного живопису : практикум. Київ : НАУ, 2010. 64 с.

Лисенко Ганна Олександрівна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Міхова Аліна Ігорівна,
студентка 1 курсу спеціальності Дизайн,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АРТ-МАРАФОНИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

На сьогоднішній день у світі все більш популярними стають різноманітні марафони.

Термін «марафон» бере початок в грецькій мові і має декілька значень [1]. Одне із значень цього терміну означає змагання з бігу на велику дистанцію понад 40 кілометрів. Але сьогодні поняття

«марафон» дещо змінилося. Тепер воно застосовується не тільки для визначення спортивної дисципліни, але і для змагань у різних напрямках людської діяльності: спорті, науці, мистецтві, суспільній діяльності тощо. Цікавими для нашого дослідження є марафони, що проводяться в сфері мистецтва та дизайну – так звані «арт-марафони».

Арт-марафон – це навчальна або розважальна програма дій, направлена на досягнення мети, поставленої його організаторами. Дуже часто метою арт-марафону є активізація творчого мислення, удосконалення професійних художніх або дизайнерських вмінь, обмін професійними знаннями тощо.

Цікавим моментом арт-марафонів є те, що до них можуть долучатися всі бажаючі. Це означає, що початківці мають можливість працювати поряд із професіоналами, що добре впливає на їхню мотивацію. В процесі виконання завдань учасники обмінюються думками, порадами, власним досвідом, різними технічними секретами. Це дає можливість розширити арсенал засобів вираження художньої думки.

Зазвичай, терміни марафону обмежуються певним періодом часу, визначеним метою марафону або можливостями організаторів, по закінченню якого всі учасники мають надати результати своєї роботи, обмінятися думками та враженнями від робіт інших учасників, обговорити окремі питання марафону і, можливо, визначити переможця. Інколи переможець визначається складом журі, в якому беруть участь професійні художники або дизайнери. Професійний рівень марафону здебільшого залежить від його організатора. В одних випадках марафон організовується окремими художниками-аматорами, в інших випадках – групою професійних художників, що, звичайно впливає на рівень робіт. Також арт-марафони можуть організовувати навчальні заклади або їхні окремі підрозділи: класи в художніх школах, кафедри або навіть факультети у вищих навчальних закладах тощо. Так, на факультеті мистецтва та дизайну Хортицької національної академії було проведено арт-марафон «Свято наближається!» з 19 грудня 2019 року по 7 січня 2020 року. Метою проведення марафону стало: «...збереження святкових традицій українського народу та їх сучасне переосмислення, популяризація професій художника та дизайнера, розвиток креативного мислення та творчої активності дітей та молоді, обмін досвідом між навчальними закладами різного рівня освіти у сфері мистецтва та дизайну...» [2]. За підсумками марафону професійне журі визначило переможця – студентку 4 курсу спеціальності «Дизайн», Ірину Нестеренко, яка дуже нестандартно та творчо підійшла до виконання завдань. Деякі із створених нею робіт свідчать про те, що у своїй творчості студентка застосовує багато методів активізації творчого мислення.

Отже, за підсумками арт-марафону можна зазначити, що така діяльність активізує творче мислення, яке в цілому позитивно впливає на творчість майбутнього фахівця.

Поняття творчості розкривається у «Психологічній енциклопедії» так: «...високосвідома діяльність людини, що спрямована на створення нових продуктів матеріальної і духовної культури, що мають суспільно-історичну цінність; теоретична і практична діяльність людини, яка зумовлює одержання об'єктивно нових результатів...» [4, с. 352].

Щодо поняття «творче мислення» існують багато різних визначень, одне з яких: «Творче мислення – вид мислення, що пов'язаний із створенням або відкриттям чогось нового» [3, с. 443]. Активізувати творче мислення в умовах арт-марафону можна такими, наприклад, методами як: генерування ідей, метод проб і помилок, мозковий штурм, метод асоціацій, ланцюгове графічне редагування та інші. Цікавий метод ланцюгове редагування в умовах арт-марафону виглядає так: один учасник виконує малюнок і передає іншому, наступний учасник вносить свої корективи і так далі. Кількість таких редагувань може обмежуватися цілями та завданнями марафону.

Сьогодні, в умовах пандемії COVID – 19, можна спостерігати різкий зріст кількості різноманітних арт-марафонів. Перебуваючи в соціальній ізоляції люди знаходять мотивацію і час для творчості. Здебільшого марафони організовуються у соціальних мережах Instagram, Telegram, Facebook, You-Tube або на навчальних on-line платформах.

Вплив арт-марафонів на творче мислення має такі складові:

- розвиток творчої уяви. Кожне нове завдання марафону змушує учасника проявити свою індивідуальність та імпровізувати на задану тему, щоб досягти поставленої мети і успішно виконати

завдання. Для цього учасник застосовує різні навички, підходить до чергового завдання з новою порцією фантазії;

- розвиток креативності. Креативне мислення дає можливість знайти найбільш незвичайний шлях виконання поставленого завдання за допомогою асоціацій, знайти оптимальні шляхи реалізації творчого задуму. Адже креативність – «Комплекс інтелектуальних й особистісних особливостей індивіда, що сприяють самостійному висуванню проблем, генеруванню великої кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх рішенню... При оцінці креативності враховуються такі її характеристики: – продуктивність – здатність до продукування максимально великої кількості ідей... чим більше ідей, тим більше можливостей для вибору з них найбільш оригінальних; – гнучкість – здатність переходити від одного класу явищ до іншого, часто дуже далекого за змістом... – оригінальність – здатність висувати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від широкого загалу... – вмінні самостійно бачити і ставити проблеми, знаходити їх рішення і творчо втілювати їх у конкретному продукті...» [3, с. 112–113];

- арт-марафон як джерело мотивації та натхнення. Після участі в арт-марафоні кожен учасник отримує порцію позитивного заряду, бажання реалізовувати все більше творчих задумів, бажання розвиватися в сфері мистецтва;

- розвиток інтуїтивного мислення. Нешаблонне мислення часто порівнюється з інтуїцією, раптовим натхненням або аутогенним станом людини. І, навіть якщо нешаблонне мислення працює хаотично, учасники арт-марафону вчать ним управляти;

- фокусування на проблемі. Щоб створити щось нове, учаснику обов'язково потрібно обрати напрямок творчого пошуку. Чим чіткіше учасник позначить рамки завдання, тим простіше йому буде створювати щось нове. За допомогою арт-марафонів учасники усвідомлюють значення вибору фокусування;

- відхід від стереотипного мислення. Не менш важливо вміти визначати чіткі рамки завдання та виходити за рамки стандартного стереотипного мислення, шаблонів. Учасник вчиться змінювати об'єкт або окрему його характеристику, розриває шаблон про уявлення того чи іншого предмету.

Отже, враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що участь у арт-марафонах сьогодні має великий вплив на активізацію творчого мислення, внаслідок чого розвивається творча уява, креативність, професійні навички, зростає рівень мотивації до творчості тощо. Це позитивно відбивається на творчому початку кожного з учасників й істотним чином впливає на розвиток творчої особистості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови : веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/marafon> (дата звернення: 25.04.2020).
2. Запрошуємо до участі у святковому конкурсі! : веб-сайт. URL: <https://khnnra.edu.ua/2019/12/17/zaproshuyemo-do-uchasti-u-svyatkovomu-konkursi/> (дата звернення: 25.04.2020).
3. Міщиха Л. П. Психологія творчості : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 448 с.
4. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 423 с.

Міхєєва Леся Валеріївна,
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

КАЛІГРАФІЯ В СУЧАСНІЙ ШРИФТОВІЙ КОМПОЗИЦІЇ

В класичному уявленні каліграфія – це вміння красиво писати, яке набувалося з досвідом і відтворювало стилістичні особливості певної епохи або мовного середовища. Сьогодні каліграфія – це не лише вміння красиво писати, а й вміння композиційно вірно вирішити поєднання рукописного шрифту з комп'ютерними технологіями.

На тлі процесу комп'ютеризації відбувається оцифрування площинних об'єктів дизайну, їх переробка у більш прийнятний для реципієнта вигляд. З одного боку такий процес зменшує значущість ручного відтворення каліграфічного письма, але з іншого – збільшує можливість його оприлюднення та розповсюдження. Але будь-яка шрифтова композиція, відтворена за допомогою ручної каліграфії є унікальним продуктом, який має певні маркетингові перспективи. Це дає шанс методиці каліграфії на постійне відновлення та перетворення з огляду на стилістичні особливості мовного середовища чи епохальних історичних моментів, а значить відкриває нові аспекти для дослідження цієї методики створення шрифтової композиції, що дозволяє дизайнеру чи художнику розробити оригінальний за своєю суттю маркетинговий продукт.

Метою даного дослідження є відстеження тенденції відновлення попиту на каліграфію, як методику створення шрифтової композиції.

Основними завданнями, які було поставлено в ході дослідження є: огляд інформаційних джерел; добір та аналіз наочних прикладів; опис результатів дослідження.

Каліграфію, як окремий вид мистецтва розглядали С. Хеллер та С. Чваст [1], кажучи про нього як про рукописний леттерінг, який дозволяє дизайнеру залишити свій унікальний слід. А, наприклад, Ф. Барден [2] описує каліграфію як маркетинговий хід для надання сигналу реципієнту начебто «близького та домашнього» атрибуту, що досягається шляхом напису девізу чи логотипу красивим, але трохи корявим почерком.

Про сучасну каліграфію, яка виходить у статус тренду пише онлайн-реєстратор торгівельних марок «Profit Mark» [3]. Ресурс раз на рік надає статистику щодо логотипів, які надходять до них на реєстрацію. Ця статистика за останні кілька років показує ріст попиту на каліграфію. Так, за 2018 рік, було зареєстровано 60 % торгівельних марок, для створення яких використовувалася каліграфія або ручний леттерінг. А за 2019 рік цей відсоток зріс до 62 %.

Про збільшення зацікавленості до каліграфії в сучасній шрифтовій композиції пише й студія «AT calligraphy» [4], яка займається розробкою логотипів. Пропонуючи кілька варіантів логотипів, створених за різними схемами, дизайнери ресурсу відмічають, що майже кожен другий клієнт обирає логотипи створені за допомогою каліграфії. Це дає змогу казати про каліграфію, як про тренд у 2020 році і в подальшому.

Каліграфія – це поєднання методик рукописного письма, що сьогодні набуває нового відродження. Останнім часом з'явилося багато нових приладів та інструментів, які дозволяють створювати якісні каліграфічні і шрифтові композиції, як в класичному вигляді, так і у вигляді експериментальних шрифтових композицій, що виходять за межі площинної композиції, набувають елементів об'ємної кінетичної типографіки та motion-дизайну.

Відтворення красивої ручної шрифтової композиції, чи то назва або логотип, чи то плакат або реклама, завжди було в тренді роботи зі шрифтом. З появою комп'ютерних технологій методика каліграфії відійшла з розряду трендів на другорядні ролі. Але за останні кілька років методика створення шрифтової композиції засобами каліграфії знову повернула собі зацікавленість мас. Щоб відійти від стандартизованого комп'ютерного вигляду всього продукту графічного дизайну, який сьогодні пропонує маркетингові та рекламні бізнес-структури, багато уваги стало приділятися ручним графічним технікам, з новою силою стала цінуватися ручна робота. При чому каліграфія впевнено зайняла свою нішу у створенні об'єктів дизайну; вона не виштовхнула комп'ютерні шрифти з сектору типографіки та шрифтової композиції, а асимілювалася з ними, набула нових характерних особливостей.

Комп'ютерні технології в сучасній шрифтовій композиції надають суттєву допомогу при створенні якісної типографіки. Алгоритм побудови комп'ютерних наборних шрифтів не дозволяють (поки що) робити додаткові несиметричні чи неоднакові елементи для однієї і тієї ж букви, але це стосується лише наборних шрифтів. Графічні редактори, наприклад, цілком дозволяють це зробити, але тут відбувається робота дизайнера, безпосередньо з кожною буквою слова чи напису, що не дуже за суттю різниться з каліграфією (тобто саме з ручною роботою створення шрифтової композиції), таким чином відтворюється так званий ручний леттерінг.

Але якими не були б просунутими комп'ютерні технології у створенні шрифтової композиції, ніщо не зможе замінити каліграфію, створену вручну, яка дозволяє додати безліч візерунків та вензелів до шрифтової композиції, що надає їй особливої оригінальності і унікальності.

Саме оригінальність і унікальність – є основним принципом виокремлення будь-якого об'єкту творчих або бізнес-структур. І тому тут каліграфія, як методика створення сучасної шрифтової композиції, стає не заміною у процесі створення унікального маркетингового продукту.

Таким чином можна констатувати, що каліграфія в сучасній шрифтовій композиції є добрим маркетинговим продуктом, з беззаперечною унікальністю. Саме оригінальність і неповторність створення шрифтової композиції засобами каліграфії, залишає її в тренді, що дає змогу казати про її подальше використання при створенні шрифтових композицій та будь-якого продукту графічного дизайну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хеллер С., Чваст С. Эволюция графических стилей. От викторианской эпохи до нового века / [пер. с англ. И. Форонова]. Москва : Издательство Студии Артемия Лебедева, 2015. 320 с.
2. Барден Ф. Код зламан, або наука про те, що змушує купувати / [пер. з англ. Ю. Кузьменко]. Харків : КСД, 2017. 303 с.
3. Profit Mark: перший онлайн-реєстратор торговельних марок. URL: <https://profitmark.ua/uk/blog/> (дата звернення: 24.04.2020).
4. Студія «AT calligraphy». URL: <http://www.atcalligraphy.com/> (дата звернення: 24.04.2020).

Наумова Ірина Олександрівна,
магістрантка спеціальності Дошкільна освіта,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна
Науковий керівник – **Матвієнко С. І.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ПАПЕРОПЛАСТИКОЮ НА РОЗВИТОК КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ 6–7 РОКІВ

Новітня освіта визначає необхідність переорієнтування на виклики часу, пов'язані з тим, що сучасний член суспільства має бути мобільним, уміти реагувати на зміни, бути готовим до вияву креативності, виявляти здатність до творчості на межі різних видів діяльності. шлях щодо перетворення дійсності пов'язаний із осмисленням та втіленням в освіту та буття людей дизайнерського підходу. Дизайн-освіта – особливий напрям організації художньо-творчої роботи та навчання спеціальному виду художньо-перетворювальної діяльності. Цей напрям освітньої роботи в навчальних закладах України, з урахуванням світового та вітчизняного досвіду, орієнтується на гуманітарне світобачення, розвиток гуманістичного стилю мислення нового покоління дизайнерів. Різні аспекти дизайн-освіти в Україні та за кордоном досліджували О. Боднар, О. Бойчук, В. Глазичев, О. Гервас, А. Діжур, С. Мигаль, П. Татіївський, О. Хмельовський, Л. Холмянський, А. Чебикін, М. Яковлев та ін.

За визначенням С. Матвієнко, *дизайн-освіта* – це проектування навчально-виховного процесу на основі взаємодоповнюваності наукового і художнього пізнання способом моделювання вербальної та сенсорної інформації у вигляді образів-понять [1, с. 80].

Дизайн-освіта, на вимогу часу, усе активніше запроваджується в навчальні заклади України, у тому числі – дошкільні. В. Тименко розглядає дитячу дизайн-діяльність як ігродизайн, художньо-ігрове проектування та конструювання. У процесі дошкільної дизайн-діяльності (ігродизайну) повноцінно виявляється дитяча дизайн-обдарованість і природно визріває інтегративне конструктивне уміння дошкільників [5, с. 4].

Іншим визначенням поняття «дизайн» і найбільш прийнятним, на нашу думку, стосовно дітей дошкільного віку, є художнє конструювання, під яким розглядається, перш за все, своєрідний метод проектування предметного середовища та метод конструктивної роботи з різними матеріалами. Опанування засад художнього конструювання напряду пов'язане із тими матеріалами, які використовуються у роботі. Старший дошкільний вік є специфічним періодом у житті та розвитку дитини, який надає їй можливість, на основі вже набутого життєвого досвіду та певних умінь у різних видах діяльності, включатися до різноманітних видів художнього перетворення, у тому числі – дитячого дизайну. Цей вид роботи стосовно дітей 6-7 років є специфічним та розглядається, як правило, у межах дитячого рукоділля.

Грунтовні дослідження щодо специфіки запровадження засад дизайну у роботу з дошкільниками було здійснено Г. Пантелєєвим. У його книзі «Дитячий дизайн» розглянуто роль дизайну в художньо-естетичному вихованні дітей, обґрунтовано такі види дизайну, як дитячий дизайн і дизайн для дітей, представлено тематичні цикли інтегрованих художньо-творчих занять з дітьми [3, с. 4]. Г. Пантелєєв запропонував наступну класифікацію видів дитячого дизайну: 1) дизайн площинний (аплікативно-графічний); 2) об'ємний (наочно-декоративний); 3) просторовий (архітектурно-декоративний) [4, с. 5].

Кожен із зазначених видів дитячого дизайну зумовлює використання такого поширеного матеріалу, як папір. Цей матеріал традиційно добирається до роботи з дошкільниками на заняттях зображувальною діяльністю (аплікація), у конструюванні та на заняттях із художньої ручної праці. Дослідниця Л. Парамонова, вказує на те, що у дитячому садку запровадження основ дизайну (художнього конструювання) пов'язане зі створенням художнього образу майбутнього виробу з природних та утилізованих матеріалів, а також із паперу [3, с. 27].

У традиційній практиці закладів дошкільної освіти у роботі з папером використовуються основи паперопластики. *Паперопластика* – це конструювання об'ємних та напівоб'ємних форм з паперу шляхом його механічної обробки та трансформації. Паперопластика має узагальнену назву щодо створення тривимірних скульптур, у той же час вона вважається специфічним мистецтвом моделювання паперових художніх композицій на площині. У сучасній практиці роботи з папером до складу паперопластики входить квілінг, оригамі та ще багато з видів технік роботи з папером [2, с. 31].

У роботі з дітьми 6-7 років використовуються лише окремі прийоми техніки паперопластики в контексті роботи з конструювання з паперу. Під час виконання дітьми навчальних завдань з паперопластики застосовується принцип художнього комбінування, що дозволяє поетапно переходити від роботи на площині до роботи в об'ємах. У процесі таких занять розширюються загальні знання дітей цього віку про матеріал, його види, властивості цих видів паперу. Їх технологічні можливості. Діти засвоюють прийоми обробки різних видів паперу, опановують можливості їх використання по створенню різних поробок. У малюків розвивається просторове мислення, яке напряду пов'язане із таким типом мислення, як просторово-конструктивне, а також із розвитком уваги, уяви, мислення, пам'яті тощо [2, с. 35].

Починаючи із чотирирічного віку, як підготовча робота до опанування засад паперопластики, діти навчають таких прийомів роботи з папером, як жмакання, скручування, складання, згинання. Дітей вчать виготовляти нескладні вироби (будиночки, транспорт) способом складання аркушу навіпіл та оформлення додатковими деталями. У наступній віковій групі дошкільники удосконалюють вже набуті навички паперопластики та засвоюють прийоми скручування із паперу (робота з паперовими стрічками). Їх ознайомлюють з елементами оригамі (на таких елементах цієї техніки, як коло та вільна спіраль).

У старшій групі дитячого садка малюків вчать поєднанню в одній конструкції площинних та об'ємних елементів; виготовленню з картону та напівкартону деталей об'ємних виробів: конусів та циліндрів; видозмінювати геометричні основи, доповнюючи їх деталями на основі аплікації.

При конструюванні з паперу дошкільників треба вчити створювати моделі предметів та об'єктів дійсності, відбиваючи в паперовій поробці їхні характерні ознаки й виокремлюючи найбільш яскраві та привабливі деталі. Не зважаючи на те, що вироби з паперопластики часто лише віддалено нагадують ті чи інші предмети, об'єкти, це не заважає дітям упізнавати їх, живо доповнюючи в уяві відсутні частини. Діти виготовляють із смужок паперу і картону різні композиції на площині: декоративні, сюжетні,

тематичні тощо. Щоб підвести дітей до створення художнього образу в техніці пластики на площині, їхню увагу необхідно акцентувати на формі, виявленні її конструктивних властивостей, визначенні тієї чи іншої геометричної тотожності тощо. Коли найбільша кількість структурних елементів композиції або характер руху фігури знайдені й змонтовані, можна приступати до виготовлення та монтажу дрібних деталей. *Таким чином*, паперова пластика є дієвим елементом роботи із опанування дітьми старшого дошкільного віку основ дитячого дизайну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну : навч. посібн. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
2. Методичні матеріали до лабораторного практикуму навчальної дисципліни «Художня праця та основи дизайну» : навч.-метод. посіб. / уклад. С. І. Матвієнко, Т. Г. Коломоець, О. В. Лісовець. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 115 с.
3. Пантелеев Г. Н. Детский дизайн. Москва : Карапуз-дидактика, 2006. 192 с.
4. Парамонова Л. А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 192 с.
5. Тименко В. П., Єніна Л. Л., Савченко Л. М. Дошкільна дизайн-освіта: первинна діагностика обдарованості : метод. посіб. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2011. 433 с.

Незвещук-Когут Тетяна Семенівна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри технології і організації ресторанного господарства,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Чернівці, Україна

КОНКУРСИ КУЛІНАРНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ

Відповідно до Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, затвердженої розпорядженням КМУ від 11.10.2016 р. № 739-р., в Україні визначено необхідність інформування світової спільноти про актуальні події, що відбуваються в нашій державі. На сьогодні у світовому інформаційному просторі майже відсутня об'єктивна та актуальна інформація про Україну. У результаті іноземці, українська діаспора отримують відомості про події, що відбуваються в Україні, у неповному обсязі або з викривленим змістом [1]. Наслідком цього є створення негативного іміджу нашої держави, що відповідно позначається на політичній, економічній, туристичній, інвестиційній та інших сферах.

Одним із напрямків популяризації країни, чи певної її території, можна виділити івентивний (event) або подієвий туризм, який не тільки забезпечує збільшення туристичного потоку на певну територію, але й здійснює мультиплікативний соціально-економічний ефект через проведення на певній території широкомасштабних просвітницьких, спортивних, культурно-розважальних заходів, ефективність яких залежить від поінформованості суспільства, статусу та престижу події.

Характерною ознакою івентивного туризму є приурочення туристичної подорожі до певної події, свята чи видовища: музичних конкурсів, національних фестивалів і карнавалів, театралізованих дійств, конкурсів, різноманітних змагань та чемпіонатів, політичних акцій, унікальних природних явищ, що мають здатність приваблювати до місць, де вони відбуваються [2].

Особливістю цього виду туризму є неповторність кожної поїздки, незабутні враження та атмосфера свята. Особливостями подієвого туризму є: відсутність сезонності; можливість прогнозування; масовість; інтерактивність; інноваційність; регулярність подій; стимулювання повторного відвідування destinations; видовищність [4].

В Україні останнім часом стрімко зростає кількість різноманітних гастрономічних фестивалів. Основними об'єктами гастрономічних фестивалів є відомі кулінарні бренди – вареники, борщ, сало,

пампушки, пиво та вино, шоколад та кава, риба та морепродукти, які формують туристичний імідж регіонів України. Найбільш відомими туристично-гастрономічними атракціями є Львів, Ужгород, Мукачеве, Київ, Житомир, Одеса та Полтава. Серед популярних фестивалів можна назвати: «Червоне вино», «Ужгородська паланчита», фестиваль крафтового пива та вінілової музики «Craft Beer & Vinyl Music Festival», «На каву до Львова», «Kyiv Food and Wine Festival», фестиваль здорової їжі «Best Food Fest», фестиваль солодошів «SWEETS Fest», «Kyiv Coffee Festival», «Гастро Сіті ін Житомир» та інші.

Однак, найбільшої популярності та масштабності в Україні набув щорічний кулінарний фестиваль ресторанного сервісу та технологій «BestCookFest», який є брендом Громадської спілки «Український кулінарний союз», створеної з 2015 року Київським національним торговельно-економічним університетом. Так, за роки діяльності Українського кулінарного союзу фестиваль «BestCookFest» проводився 6 разів у таких містах як Київ, Харків, Кам'янець-Подільський, Чернівці (Україна), а також в Кемаль Паша та Ізмір (Туреччина). У більше ніж 20 різноманітних номінаціях конкурсанти – студенти профільних закладів освіти (junior) та професіонали (senior) змагаються в за визнання і статус кращих професіоналів у кулінарному і кондитерському мистецтві, у тому числі в індивідуальних та командних змаганнях, а саме:

- арт-клас з кондитерського мистецтва (художня презентація зразків за попереднім виконанням);
- практичні змагання (безпосередньо на території змагань) індивідуальної форми участі;
- практичні змагання (безпосередньо на території змагань) командної форми участі;
- краща команда шеф-кухарів року (Гран-Прі) / Чорна скринька (професіонали, юніори);
- краща кулінарна школа року (юніори);
- краща команда шеф-кухарів року (професіонали);
- краща національна команда кулінарів з приготування борщу чи інших національних страв.

До складу журі Фестивалю запрошувалися професійні кухарі та кондитери високого класу, неодноразові переможці багатьох міжнародних конкурсів з різних країн світу. Оцінювання конкурсу здійснювалося за критеріями, рекомендованими Всесвітньою асоціацією кулінарних союзів (WACS).

Таким чином, більше 1000 осіб (із них більше 200 нерезидентів України із більш як 20 країн світу) взяли участь у зазначених фестивалях, що передбачалося – відвідування певного місця проведення, знайомство з традиціями та потенціалом певної території, знайомство з національними кулінарними традиціями різних країн, налагодження знайомств і контактів, що в подальшому сприяє повторному відвідуванню території.

Отже, виходячи із сучасних тенденцій розвитку івентивного туризму, можна стверджувати, конкурси кулінарного мистецтва є одним із інструментів популяризації території, який дозволяє просувати бренди регіону та допомагає залучати інвестиції, підвищуючи потенціал подієвого туризму шляхом організації чисельних конкурсів, чемпіонатів із кулінарного мистецтва та сервісу в рамках гастрономічних фестивалів, проведення кожного з них не можливе без широкої рекламної кампанії, висвітлення у засобах масової інформації та соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, схваленої Урядом від 11.10.2016 № 739-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-%D1%80> (дата звернення: 10.01.2020).

2. Огієнко М. М., Огієнко А. В. Гастрономічні фестивалі як форма подієвого туризму та розвитку ресторанного бізнесу. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*. 2019. Т. 2. № 2. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7468.2.2.2019.188204>.

3. Офіційний сайт «Українського кулінарного союзу». URL: <http://ucu.com.ua/ua/news/results-bcf-2019/> (дата звернення: 29.04.2020).

4. URL: <http://www.ricardo.com.ua/money/budget/138698> (дата звернення: 29.04.2020).

Новачинський Юрій Михайлович,
аспірант 3 курсу спеціальності Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація,
Львівська національна академія мистецтв,
м. Львів, Україна
Науковий керівник – **Стельмашук Г. Г.,**
доктор мистецтвознавства, професор,
академік Національної академії мистецтв України,
завідувач кафедри історії і теорії мистецтва,
Львівська національна академія мистецтв,
м. Львів, Україна

МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ОЦІНКА ТВОРЧОСТІ МИТЦІВ В ОНЛАЙН РЕЖИМІ

Сьогодні одним з критеріїв успішності митця є його присутність в онлайн просторі. Одні зосереджують свою активність у соціальних мережах та використовують їх для продажу чи промоції власної творчості, інші ж зосереджуються на спеціалізованих сайтах для продажу творів мистецтва. Характерною спільною рисою більшості з них є відсутність зовнішньої оцінки митця чи його творів: в такому випадку весь контент залишається на розгляд власне митця чи його менеджера. Самопромоція часто призводить до відсутності структурованого викладу інформації щодо творчості художника, його біографії чи їхнього свідомого чи несвідомого викривлення. З огляду на зростання можливостей для створення онлайн-портфоліо та засилля неякісного контенту, платформи, що співпрацюють з мистецтвознавцями та використовують можливість проведення попереднього відбору митців перед їх публікацією будуть мати ряд репутаційних та комунікативних переваг [2]. Серед них: відповідальність за об'єктивність інформації, повнота даних, їх структурованість тощо, більша увага професійної спільноти за рахунок залучення усіх учасників арт-ринку до процесу оцінки митців.

Для багатьох мистецтвознавців оцінювання творчості невідомого їм художника, творче становлення якого відбувалось у відмінних від них соціокультурних реаліях є доволі складним завданням, що вимагає особливих навиків. Це все обумовлює необхідність висвітлення особливостей проведення даної експертизи у режимі онлайн, визначення її переваг та уникнення можливих помилок, що можуть виникати у процесі. Ця тема є мало висвітлена в науковому дискурсі і заслуговує уваги в сучасних реаліях глобалізованого світу. Актуальність вивчення особливостей онлайн репрезентації та оцінки митців також зумовлюється тим, що таке дослідження допомагає вивести загальні закономірності впливу художньої інформації на індивіда [3].

Насамперед слід окреслити обов'язкові та додаткові види інформації, необхідні для проведення повноцінної оцінки діяльності митця та його місця у культурно-мистецькому середовищі та реаліях сьогодення.

До основних видів інформації про митця слід відносити: біографічні дані (ім'я чи псевдонім, місце та рік народження, держава/и проживання); онлайн дані про митця (наявні профілі у соціальних мережах чи професійних спільнотах вже давно стали нормою у резюме багатьох фахівців на ринку праці та часто є найбільш цінними джерелами інформації); дані щодо освіти (професійна / додаткова тощо); виставки (з обов'язковим поділом на персональні та колективні та вказівкою локації проведення); критичні статті та наявні відгуки про митця, професійні публікації, нагороди (за наявності).

Залежно від специфіки платформи можливим є врахування даних щодо поточного та минулого представлення митця (галереї, що співпрацюють з художником, арт-дилери чи арт-об'єднання; роботи митця у колекціях (приватних, музеїв, інституцій тощо); інформація щодо попередніх продажів (кількість проданих робіт, середня ціна робіт залежно від розміру, кількість створених робіт митцем, найвищі значення продажів).

Важливим фактором у процесі підготовки інформації до рецензування має стати її ретельний попередній аналіз та виокремлення основних аспектів, що на практиці можливо реалізувати двома алгоритмами: портфоліо-менеджмент відповідальною особою або автоматизована аналітика. У першому випадку відповідальна особа переглядає відповідність інформації та відзначає ключові моменти для мистецтвознавців, а в другому – найоптимальнішим є створення попередньої бази даних важливих виставкових просторів різних регіонів, профільних навчальних закладів, нагород, журналів

тощо. Більшість цих даних вже є структурованими і їх інтеграція з сайтом дозволить автоматично обирати з переліку запропонованих, та за потреби додавати інші. При візуальному сприйнятті це спростить їх виокремлення з загального списку, що спростить виділення важливих подій / проектів тощо з поміж великої кількості даних.

Інформація щодо творів образотворчого мистецтва є більш уніфікованою. З текстової складової достатніми є: назва твору, рік та місце виконання, розміри, техніка та короткий опис.

Візуальна складова є найважливішою, однак часто її якість є незадовільною. Окрім головного зображення твору мистецтва, важливими є також фотографії елементів роботи (для відображення особливостей техніки), так званий реверс полотна для оцінки його стану. Однією з найбільш поширених проблем дистанційної роботи з зображеннями робіт є питання кольоропередачі пристроїв через які відбувається сприйняття твору та / або питання відповідності кольорової гами зображення об'єкта кольоровій гамі об'єкта зйомки. Зупинимось детальніше на першому пункті, так як другий є насамперед питанням фаховості проведення фотозйомки та корекції кольору на фотозображенні твору мистецтва. Найпростішими методами перевірки монітору комп'ютера або іншого пристрою через який здійснюється візуальне сприйняття твору мистецтва є перевірка зображення на декількох пристроях (при відсутності технічних навичок проведення калібрувальних робіт) чи для більш досвідчених користувачів ПК – проведення калібрування монітору. Останнє має сенс лише при роботі з програмами, що підтримують систему керування кольором (для прикладу Adobe Photoshop, Illustrator тощо). В той же час, аматорські програми без підтримки системи керування кольором можуть невірно відображати кольори. Практично, пересічному користувачеві зрозуміти точність передачі кольорів та необхідність проведення корекції кольорів можливо за допомогою зображення контрольних кольорових зразків (Color control Patches) [4].

Отже, мистецтвознавча оцінка творчості митця у дистанційному режимі має відбуватись з дотриманням чіткої структуризації поданого матеріалу, верифікації джерел інформації та з дотриманням контролю за якістю зображень та їх відображення на пристрої. Знання місцевого арт-середовища та попереднє рецензування даних сприяють більш якісному та об'єктивнішому результату проведеного онлайн дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єфімова А. Практики «публічного мистецтва» та їх відображення в Інтернет-просторі. *Наукові записки НУ «Острозька академія»*. Серія: Культурологія. 2012. № 10. С. 93–101.
2. Бореев В., Коваленко А. Культура и массовая коммуникация. Москва : Наука, 1986. 303 с.
3. Лазарєва Л. Моделі художньої комунікації у сучасному інформаційному просторі. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_2/29.pd (дата звернення: 26.04.2020).
4. BabelColor Checker. URL: <http://www.babelcolor.com> (Last accessed: 26.04.2020).
5. Иоскевич Я. Интернет как новая среда художественной культуры. Санкт-Петербург : РИИИ, 2006. 168 с.
6. Evaluating Contemporary Art. Information Sources & Strategies Results of an international empirical study AXA ART Survey 2017.

Носкова Ганна Олексіївна,
студентка 2 курсу спеціальності Дизайн (медіадизайн),
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Міхєєва Л. В.,**
викладач кафедри дизайну,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТРЕНД МІНІМАЛІЗМУ У WEB-ДИЗАЙНІ

З кожним роком мінімалізм як стиль набуває все більшої популярності. В наш час його розглядають вже не просто як стиль дизайну, а й з філософської точки зору, як образ життя. Людина ХХІ сторіччя перенасичена інформацією та речами. Інтернет сторінки майорять від рекламних

оголошень та яскравого дизайну сайтів. На противагу цьому приходять мінімалізм, який приносить простоту й лаконічність, адже основна його ідея у web-дизайні це зосередження на контенті сайту, а не на його оформленні. В цьому і полягає актуальність мінімалізму.

Метою даного дослідження є відстеження застосування принципу мінімалізму на українських інтернет-ресурсах.

В ході роботи були поставлені такі завдання: огляд інформаційних джерел щодо визначення стилю; аналіз особливостей та принципів застосування мінімалізму у web-дизайні; відстеження тренду мінімалізму при оформленні сайтів.

Поширена думка, що мінімалізм бере свій початок від японської культури, але як напрям виник в Америці у 60 роках минулого століття, як відповідь на перенасиченість у суспільстві споживання. Він розвивався як стиль архітектури та інтер'єру, а популярності набув вже у 21 сторіччі.

Девізом мінімалізму, за словами німецького архітектора Людвіга Міс ван дер Рое, стала фраза «Менше означає більше» [1]. Багато сучасних дизайнерів звертається до мінімалізму, але не зважаючи на простоту яка є основним критерієм, дотриматись цього стилю не так легко. Це пов'язано із великою кількістю інформації, яка оточує людину і не дає зосередитися на конкретному секторі. Мінімалізм надає можливість виокремити конкретний об'єкт чи сектор з загального фону непотрібної інформації, зосередити увагу на конкретному предметі, акцентувати важливе без урахування загального.

Web-студія «Business Site» вважає, що мінімалізм доречний далеко не на кожному сайті. «Це новостні портали, ігрові ресурси, сайти-аукціони, ресурси з дитячої та підліткової цільовою аудиторією, масштабні інтернет-магазини, майданчики для великого бізнесу з широким переліком послуг, портали з безліччю рекламних банерів» – пише автор блогу Максим Дімура [2].

А дизайн студія «Orbita», сайт якої до речі, також виконаний у мінімалістському стилі, в статті про функціональний мінімалізм на своєму блозі пише, що мінімалістські майданчики спрощують інтерфейси за рахунок зневаги другорядним контентом. Тобто поєднання естетики і зручності у використанні – це те, що об'єднує такі ресурси [3].

Перенасиченість інформаційного поля, інтерфейсів та рекламних блоків, які були в тренді приблизно десять років тому, зараз відходять на задній план. Інтернет-ресурси набувають ідентичності за рахунок акцентування найголовнішого на фоні іншої другорядної інформації. Цей процес за останні кілька років перетворився на загальний тренд – менше інформації – більше конкретики, що й стало головним чинником, який надав можливість говорити про використання принципів мінімалізму при створенні web-ресурсів.

В останні роки мінімалізм став трендом у web-дизайні, особливо затребуваним на промо-сайтах, основна ціль яких – продати. Мінімалістський стиль якнайкраще підходить для цього саме на таких сайтах, адже він зосереджує увагу на товарі, не відволікаючи на додаткові елементи сайту чи декоративні прикраси. Це робить навігацію на сайті легкою, а його перегляд приємним.

Щоб зрозуміти вдалі підходи до створення web-ресурсів, слід коротко розглянути основні принципи мінімалізму. До них належать: простота в усьому; обмежена кольорова гамма, нерідко монохромна; простір між елементами; зображення без фону, в єдиному стилі; композиція має підтримувати відчуття легкості та простоти; часто використовують модульну сітку, задля вдалого розташування елементів; шрифти без засічок; текст має бути інформативним і невеликим.

Так, наприклад, головна сторінка сайту студії «Orbita» (рис. 1) виконана у стилі мінімалізму. На сайті немає нічого зайвого, між елементами є простір, завдяки простому білому шрифту без засічок на темному фоні вся інформація добре читається. Структура сайту проста і невимушена, зрозумілий не перенасичений інтерфейс у вигляді кнопок-іконок, крім того, привертає увагу кольоровий акцент у вигляді логотипу фірми.

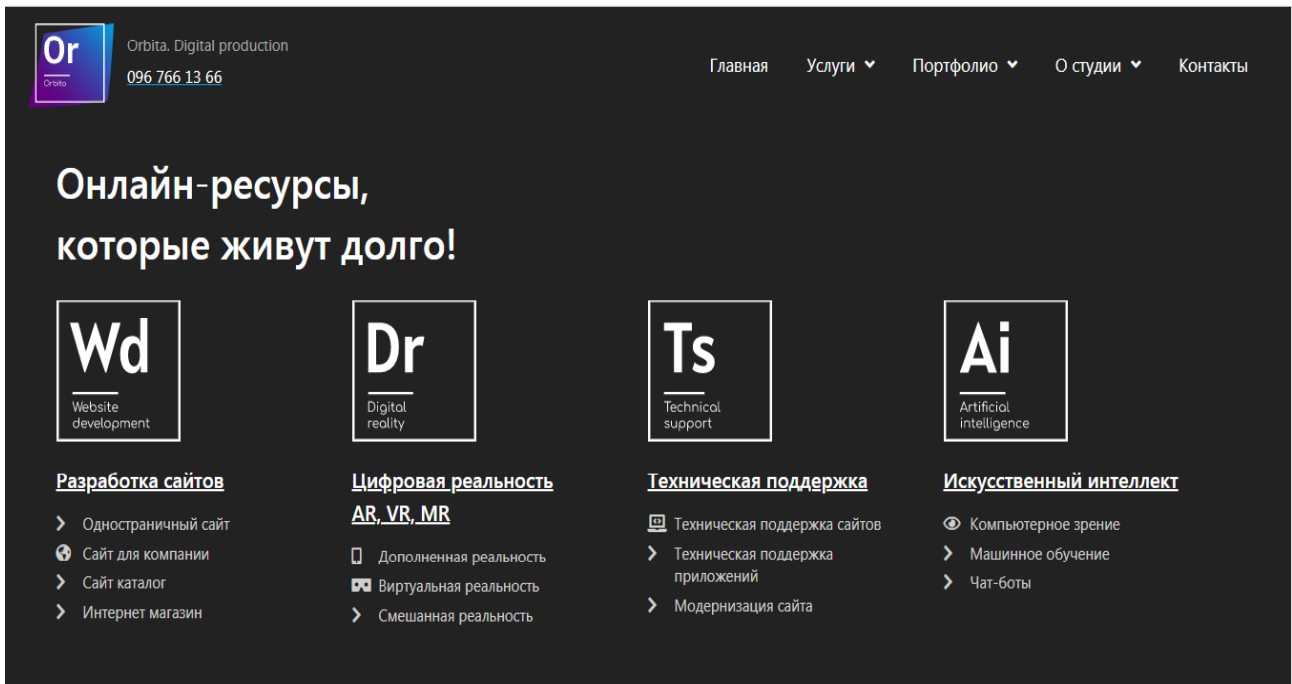

Рис. 1. Головна сторінка сайт студії Orbita. Digital production [3]

Не менш цікавим підходом до створення сайту в мінімалістичному стилі є лондонський сайт з графічного дизайну «Grade», який розробляє друковані та інтернет ЗМІ (рис. 2). Композиція сайту складається з короткого меню та інформації про сайт, що знаходяться зліва та з зображення, яке займає весь інший простір. Композиція як і повинна, передає відчуття легкості і простоти. Відсутність фону та обмежена кольорова гамма підтримує ідею мінімалізму.

Рис. 2. Головна сторінка сайту Grade [4]

В стилі мінімалізму створено також дизайн сайту «JWI louvers» (рис. 3), що на перший погляд здається дуже простим. Відсутність зайвих елементів та маленькі інтерактивні кнопки інтерфейсу, акцентують увагу саме на контенті сайту, а не на його дизайні. Тут використано для оформлення лише два кольори і додано чорно-білі фотографії, що виглядає доречно і підкреслюють мінімалістичну подачу сайту.

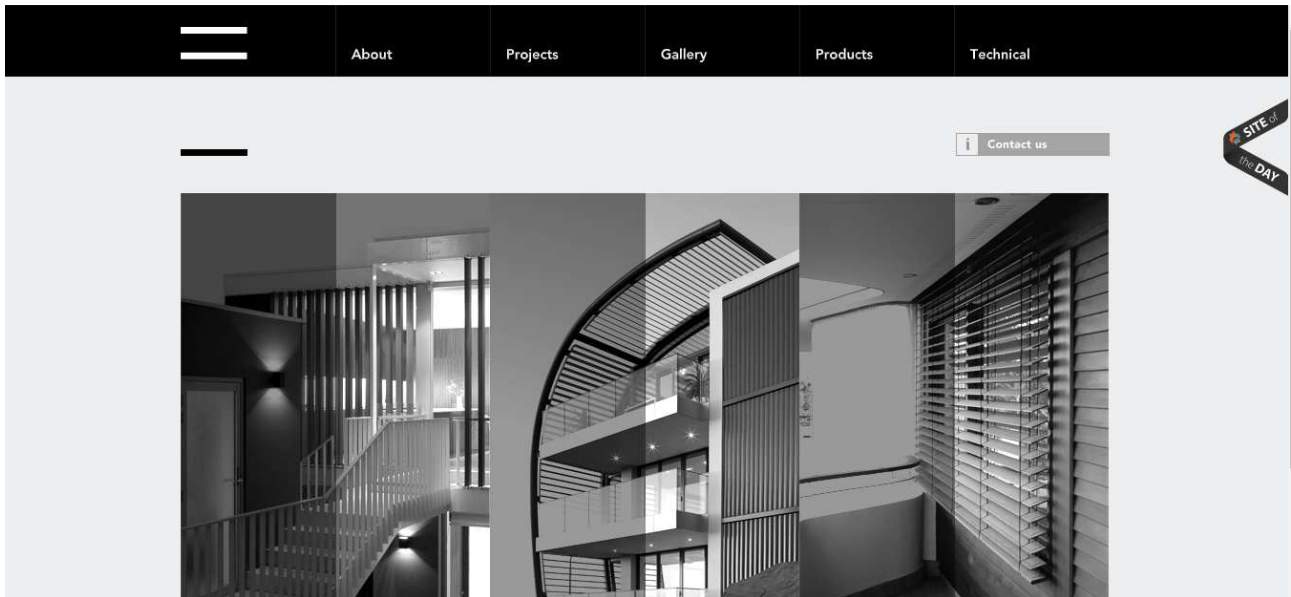

Рис. 3. Головна сторінка сайту JWl louvers [5]

Сьогодні мінімалізм поширився на більшість сфер життя людини, від дизайну інтер'єру, одягу, сайтів до філософії життя. Він знаходиться в тренді вже кілька десятиків років, але не втрачає своєї актуальності. Навіть навпаки, судячи з частим застосуваннями принципів мінімалізму при створенні web-ресурсів, він набуває популярності, через поєднання у собі естетичності і зручності, зрозумілості і функціональності, якій надають перевагу все більше людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A web design's Blog. Принципи мінімалізму у веб-дизайні. URL: <https://awebedesignsblog.wordpress.com> (дата звернення: 23.04.2020).
2. Web-студія «Business Site». Мінімалізм у веб-дизайні. 2017. URL: <https://www.site2b.com.ua/web-blog/minimalizm-web-design.html> (дата звернення: 23.04.2020).
3. Orbita. Digital production. Функціональний мінімалізм у веб-дизайні. 2018. URL: <https://design-orbita.com.ua/minimalizm-v-veb-dizajne/> (дата звернення: 23.04.2020).
4. Grade. URL: <http://gradedesign.com/> (Last accessed: 23.04.2020).
5. Jwi louvres. URL: <http://www.jwilouvres.com.au/> (Last accessed: 23.04.2020).

Онода Павло Олександрович,
студент 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Дерев'янюк Н. П.,**
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
завідувач кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОЄКТ БЛАГОУСТРОЮ ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИВАТНОЇ ПРИСАДИБНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА АДРЕСОЮ вул. БОЛОТНІКОВА, 9, м. ЗАПОРІЖЖЯ

Об'єктом проєктування є приватна присадибна ділянка, що знаходиться за адресою: вул. Болотнікова, 9, Заводський район м. Запоріжжя. Земельна ділянка знаходиться в північно-західній частині Заводського району. Форма ділянки прямокутна, площа 624 м². Ділянка обмежується з північної сторони автомобільною дорогою, а з південної, західної та східної сторін житловими будинками. Вулиця

Болотнікова, на якій розташований об'єкт озеленення має рівнинну поверхню злегка нахилена з південного заходу на північний схід, в сторону річки Дніпро. Глибина залягання ґрунтових вод – 8 метрів.

Заводський район – це адміністративна частина Запоріжжя знаходиться в північно-східній частині м. Запоріжжя, на його території зосереджено більше тисячі підприємств. Назва походить від слова «завод», що вказує на основне джерело роботи мешканців району.

Заводський район досить молодий порівнянно з іншими районами Запоріжжя. Він заснований 44 роки тому. Раніше на його території офіційно було село Павло-Кичкас, ця назва пішла від імені першого власника землі Павла Потьомкіна і назви древнього урочища Кичкас.

26 травня 1969 року був створений Заводський район до нього увійшли: житловий масив Павло-Кичкас, село Запоріжжя-Ліве, вул. Скворцова та село Підпорожнє. На теперішній час Заводський район охоплює промислову зону Запоріжжя, де сконцентровані ключові металургійні підприємства міста [1].

На території ділянки проєктування знаходиться одноповерховий житловий будинок, гараж та літня кухня. Ділянка огорожена парканом. На території об'єкта присутнє бетонне покриття доріжок. Зростають плодові дерева та багато кущових та плетистих троянд. Квітників немає. Трав'яний покрив присутній під деревами та складається з ґрунтопокривних рослин.

Під час проведення інвентаризаційних робіт на ділянці було з'ясовано, що на території об'єкта проєктування знаходяться такі плодові дерева: персик (*Prúnus pérsica*), черешня (*Prúnus ávium*), слива домашня (*Prúnus doméstica*), яблуна домашня (*Malus domestica*); також на території ростуть такі хвойні часгарники як туя західна (*Thuja occidentalis*) та біота східна (*Platycladus orientalis*); з квітучих рослин на території ростуть троянди (*Rósa*). Всі існуючі насадження в доброму стані.

Благоустрій та озеленення – це великий комплекс робіт, спрямованих на поліпшення зовнішнього вигляду ділянки, надання йому привабливого вигляду з точки зору ландшафтного дизайну, підвищення рівня комфорту і зовнішньої привабливості [2]. Провівши аналіз території було вирішено замінити покриття доріжок на більш екологічне та стійке до зовнішніх факторів, зробити зону відпочинку та альпійську гірку.

Проектовані пішохідні доріжки на ділянці будуть покриті клінкерною бруківкою. Спочатку клінкер створювався як дорожня цегла і за 200 років експлуатації проявив себе бездоганно. Зараз загартовану високотемпературним випалюванням плитку використовують для мощення будь-яких доріг: від садових доріжок до міських вулиць. Клінкерна бруківка відноситься до категорії елітних будматеріалів: виглядає гідно і володіє цінними технічними характеристиками, такими як: довгий термін служби, міцність (в чотири рази міцніше бетонних аналогів), стійкість до морозу, вологи і нагріванню, стійкість до стирання, екологічність, універсальність.

Зона відпочинку проєктується з південно-західної сторони ділянки, на території проєктується відкрита односкатна альтанка для відпочинку. Для створення більш комфортних умов відпочинку, по периметру альтанки висаджуються в'юнкі квіткові рослини. Поблизу альтанки встановлюється мангал.

Альпійська гірка – це ландшафтна композиція, що імітує гірський пейзаж, в центрі якої височить камінь (або група каменів), по схилах якої створюються майданчики за типом терас з приосадуватими чагарниками та іншими рослинами [3]. На території присадибної ділянки вона розміщена в північно-західній частині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціально-економічний і політичний паспорт Заводського району. Архів оригіналу за 2012-03-20. URL: <http://meria.zp.ua> (дата звернення: 26.04.2020).
2. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць : підручник. Львів : Світ, 2005. 456 с.
3. Дідик В. В., Максим'юк Т. М. Естетика та композиція ландшафту. Проектування ландшафтних об'єктів: композиція та естетичні засади : навч. посіб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2012. 244 с.

Сотникова Марія Владиславівна,
студентка 1 курсу спеціальності Образотворче мистецтво,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Рашкевич М. В.,**
викладач-методист,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Народ України здавна був найталановитішим у світі. Бажання виживати у важкі часи сприяло виникненню декоративно-ужиткового мистецтва. Створювались речі не тільки для естетичного задоволення та прикраси оселі, але вони мали і практичне застосування. Декоративне мистецтво є однією з найдавніших галузей художньої діяльності людини, адже людство здавна оточувало себе виробами з кераміки, дерева, різноманітно прикрашеними побутовими речами.

Декоративно-ужиткове мистецтво зародилось у первісному суспільстві, коли людина жила в умовах родового ладу і утворювалась у сфері колективного матеріального домашнього виробництва. У ньому відобразилися риси первісної свідомості людини, міфологічний характер зв'язку з природою. Витвори декоративно-ужиткового мистецтва кожної конкретної епохи відображають працю людей з природним матеріалом.

Декоративно-ужиткове мистецтво поділяється на види:

- 1) за певним призначенням предмета – взуття, одяг, килими, столові предмети, меблі, тощо;
- 2) за використанням природних та штучних матеріалів – камінь, текстиль, деревина, скло, пластмаса тощо;
- 3) за технікою виготовлення – в'язання, вишивання, малярство, тощо.

Декоративність – це найважливіший засіб передавання оригінальності, ідеальності етнічного образу та почуття думки. Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва зробити гармонійним середовище людини та її побут.

Перші ознаки людських якостей, які розвивались під час мистецтва:

- органи чуття;
- логічне мислення;
- оригінальність думок.

Саме завдяки цим першим ознакам проходить етап вимислу та можливості покращити свій побут прекрасними, гармонійними, етнічними виробами. Людина для ужиткового мистецтва повинна була освоїти та визначити ознаки баченого та відтворювати свої емоції на килимі, глині, склі, навчитися художньо сприймати дійсність.

Велику роль декоративно-ужиткове мистецтво має у житті людини. Насамперед воно сприяє правильному та естетичному вихованню дітей: воно розвиває їх увагу, смак, витворює творчу активність. Мистецтво дає змогу створити цілковито уявний образ, характерний при визначенні виробу та його матеріалу. На створених речах можливо прослідкувати відбиток особистості їх господаря, соціального та національного середовища.

Дитині для всебічного розвитку та знайомства з народною культурою та особливостями побуту українського народу необхідно вивчати декоративно-ужиткове мистецтво. Необхідно розглядати мистецтво, як важливу художню цінність, яка забезпечує виконання пізнавальної та комунікаційної функцій.

Діти дошкільного віку у дитячих садках займаються малюванням, ліпкою, аплікацією тощо. Це розвиває творчі здібності та надає змогу запам'ятовувати кольори. Тренування рухів пальців рук дітей покращує не тільки моторику дитини, а й розвиток психічних і мовних навичок. Рівень розвитку дрібної моторики – один з показників інтелектуальної готовності до шкільного навчання, значно підвищує логічне мислення, розвиток пам'яті та мови.

Предмет трудове навчання обов'язково вивчається у 1-12 класах усіх загальноосвітніх навчальних закладах. Трудове навчання – це загальноосвітній предмет, який становить основу предметного наповнення освітньої галузі «Технологія». Головна мета предмету – формування грамотної особистості, підготовленої до життя і активної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного та інформаційного суспільства.

Навчальна програма знайомить з різноманітними засобами праці, з навичками раціонального ведення домашнього господарства, культури побуту, відповідальності за результати діяльності. Створюються умови для професійного самовизначення, обґрунтованого вибору професії з урахуванням власних здібностей, уподобань та інтересів.

У сучасну епоху декоративна творчість відзначилась ще більшим розвитком самодіяльного початку, в тому числі у дітей та школярів. Воно міцно проникло в громадський побут, виробничий і навчальний процеси. Це елементи у вигляді стінгазет, запрошень, плакатів та поробок на конкурси, інше.

На нашу думку, створення загальноосвітнього предмету «Декоративно-ужиткове мистецтво» для дітей середньої школи буде запорукою перейти на новий рівень в освіті. Дітей познайомлять з різними формами народного мистецтва, навчать розрізняти їх за змістом матеріалу, засобам виразності, характерними ознаками. Припускаємо, що за допомогою наочного додаткового матеріалу: слайдів, відеофільмів, зразків, авторських робіт, онлайн-екскурсій можна зробити урок цікавішим. Це позитивно впливає на емоційне сприйняття дітей та краще запам'ятовування.

Наприклад, вчитель знайомить дітей з народним промыслом, визначить особливості його та повідомить місцезнаходження. Якими були історичні умови, за яких формувалося й розвивалося декоративно-ужиткове мистецтво. Під час уроку разом з дітьми визначає утримання та призначення предметів. Переконані, що за допомогою потішок, примовлянок, образних слів, які використовували майстри різних епох, створюються композиції та будуть розвиватися творчі здібності.

На заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва розвивається естетичне сприйняття, уявлення та естетичні почуття. Накопичується сенсорний досвід, збагачується мовленнєвий запас. У школярів розвиваються розумові процеси: порівняння, аналіз, синтез узагальнення. Наприклад, при вивченні характеристик виробу, діти порівнюють, узагальнюють, аналізують які символи, кольори, домінують у кожному з них.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво є невід'ємною частиною культури, активно впливає на формування смаків. Різноманітні види художньої обробки матеріалів примушують стикатися з технологічними процесами. Технологічний процес обробки матеріалів неможливий без використання ручних знарядь праці, вміння володіти прийомми роботи гончара, ткача, швачки, коваля, скульптора та інше. Оброблення матеріалів дозволить школярам освоїти навички конкретної професії, набуваючи вміння творчого підходу до виконання завдання.

Під час створення естетичних та гарних предметів декоративно-ужиткового мистецтва мимоволі, ненав'язливо, але дуже продуктивно прищеплюється учню любов до різних професій. Дитина занурюється у світ різних професій, що в майбутньому дає можливість визначитись з професією.

Декоративно-ужиткове мистецтво, на відміну від інших навчально-творчих робіт школярів, дає технічні знання, розвиток умінь та навичок, психологічну та практичну підготовку до праці та вибір майбутньої професії. На заняттях розкривається краса, величезна духовна цінність виробів народних майстрів, їх високу майстерність і мистецтво.

Декоративно-ужиткове мистецтво здавна відігравало велику роль у соціальному, духовному та етнічному житті людей, воно сприяло подальшому розвитку людей у мистецтві та побуті. Також воно розвиває людське творче мислення, особисту оригінальність, ідеологічність та освоєння нових ідей, які розвивають навколишнє середовище. В Україні це мистецтво набрало великого розвитку: почали відкриватися нові факультети, відкриваються відділення у вищих педагогічних та художніх закладах. Наприклад, на художньо-графічному факультеті відкрито спеціалізацію «Дизайн реклами».

Ця наука впливає на розвиток суспільства, логічного мислення та знаходження чогось нового та прекрасного. Створює фахівців, які за допомогою творчих експериментів піднімають суспільство на новий кращий рівень декоративно-ужиткового мистецтва.

Проблема професійного самовизначення постає сьогодні перед молодим поколінням: старшокласниками, випускниками шкіл, а також спеціалістами, що стоять перед необхідністю оволодіти іншою професією. Усі вони повинні усвідомити важливість проблеми своєчасного виявлення задатків, розвитку здібностей, проблеми вибору життєвого шляху відповідно до можливостей особистості.

Після отримання атестату загальноосвітнього навчального закладу щоб знайти себе і правильно визначити своє місце в житті, потрібно спробувати себе в різних видах декоративно-ужиткового мистецтва та обрати галузь, яку необхідно далі вивчати.

В нашій роботі ми запропонували концепцію самовдосконалення особистості через декоративно-ужиткове мистецтво, що допоможе визначитися в обраному напрямку відповідно до своїх бажань, вмінь та можливостей. Здійснити це можливо, за допомогою введення в шкільну програму загальноосвітнього предмету «Декоративно-ужиткове мистецтво».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарбузенко Л. В. Декоративно-прикладне мистецтво: крок до художньо-естетичної компетентності : навчально-методичний посібник. Кіровоград : ФОП Александрова М. В., 2016. 132 с.
2. Гарбузенко Л. В. Система навчальних завдань для формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. Вип. 12. Ч. 1. С. 137–143.
3. Гулей О. В. Декоративно-прикладне мистецтво : навчальний посібник. Суми : ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. 152 с.
4. Захарчук-Чугай Р. В. Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 342 с.

Філін Владислав Юрійович,
студент 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Кобець О. В.,**
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМНОЖЕННЯ ДЕКОРАТИВНИХ ХВОЙНИХ ПОРІД З ВИКОРИСТАННЯМ НОВІТНІХ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ

У теперішній час в арсеналі сучасного ландшафтного дизайнера є велике різноманіття рослинного матеріалу. Досягнення селекції декоративних культур за останні роки у змозі задовільнити будь-які смаки, примхи і побажання замовників. Найбільш популярною групою декоративних рослин були і залишаються хвойні рослини. Вони цінуються за морозостійкість, невибагливість, декоративність, фізіономічну стабільність протягом усіх сезонів. Хвойні рослини зазвичай складають основу будь-якого зимового пейзажу завдяки тому, що зберігають форму і забарвлення крони і в зимовий період. У поєднанні з видами листяних дерев і чагарників з кольоровою корою і цікавим рисунком гілкування вони складають неповторні зимові композиції. Видатне місце серед хвойних у садово-парковому будівництві займають туї – туя західна (*Thuja occidentalis* L.) і туя східна (*Thuja orientalis* L.). Ці два види дуже пластичні у морфологічному відношенні і мають багато садових форм, привабливих незвичайною формою крони, забарвленням хвої, карликовим ростом тощо. Великий попит на такі рослини і висока закупочна ціна саджанців за кордоном спонукає українських виробників посадкового матеріалу шукати способи прискореного розмноження цих форм в кліматичних умовах України. Одним зі спрямувань прискореного розмноження рослин є використання регуляторів зростання. Науковці постійно знаходяться у пошуку нових регуляторів росту, які б мали високу фізіологічну активність, екологічну

безпечність і низьку вартість. Такими новими речовинами з потенціальними властивостями регуляторів росту рослин є похідні (2-метил(феніл)-6-г-хінолін-4-ілсульфаніл) карбонових кислот, зокрема дінатрієва сіль 2-(хінолін-4-ілтіо)-бурштинової кислоти (далі – ХБК). Попередні дослідження [3; 4; 5] показали імовірність використання цих речовин у якості регуляторів росту рослин.

Метою дослідження було випробування хінолін-бурштинової кислоти у якості стимулятора коренеутворення в процесі розмноження декоративних форм туї західної і туї східної зеленими живцями.

Методика дослідження. Живці нарізувались з маточних рослин туї західної «Danica» і туї східної «Aurea nana» в фазу активного росту (кінець травня). Вік маточних рослин 10-15 років. Технологія зеленого живцювання – загальноприйнята [2]. Контрольні живці висаджувалися на укорінення без попередньої підготовки. Додатковим контролем виступали живці, оброблені ауксинами (за традиційною технологією): безпосередньо перед висадкою живці базальним кінцем занурювалися у чисту воду а потім у порошок Корневіну ((4-(індол-3-іл) масляна кислота 5 г/кг (далі – ІМК)). Дослідні варіанти: живці перед висадкою витримувалися протягом 12 годин зануреними базальними частинами у розчин ХБК в наступних концентраціях: 1 варіант – 10 мг/л, 2 варіант – 25 мг/л, 3 варіант – 50 мг/л.

Живці висаджувалися на укорінення у парник, накритий поліетиленовою плівкою. У якості субстрату для укорінення використовували суміш низинного торфу з перлітом (1:1) з додаванням доломітового борошна. Товщина шару субстрату 10–15 см. Субстрат для укорінення укладався на 10-сантиметровий шар перегною. Схема висадки живців – 2,5 x 5 см. Полив парника виконувався вручну, два рази на день, вранці та ввечері. З середини серпня полив скорочували, живці поступово загартовували. Наприкінці вересня проводили підрахунки приживлюваності живців, кількості, довжини коренів. Потім живці були висаджені у відкритий ґрунт на дорощування [1, с. 74–76].

Результати дослідження. Якість укорінення живців туй в контрольному варіанті визначалося видовими і сортовими особливостями (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати укорінення живців туї західної «Danica» і туї східної «Aurea nana»
з використанням регуляторів росту**

Вид, сорт	Показники укорінення	Варіанти досліду					НІР _{0,5}
		Контроль	ІМК	ХБК 10 мг/л	ХБК 25 мг/л	ХБК 50 мг/л	
Туя західна «Danica»	Укорінення, %	84,3	100	76,2	92,4	96,6	9,3
	Кількість коренів, шт.	12,89	15,92	17,94	14,95	14,41	3,51
	Середня довжина коренів, см	6,12	7,15	6,98	6,26	6,92	2,84
Туя східна «Aurea nana»	Укорінення, %	55,8	63,1	59,4	77,9	78,5	10,1
	Кількість коренів, шт.	4,78	6,81	7,12	8,12	9,60	3,23
	Середня довжина коренів, см	6,90	5,98	6,05	6,56	6,34	1,03

В контрольному варіанті у живців сорту «Danica» укорінення спостерігалось на рівні 84,3 %. Якість кореневої системи добра: середня кількість коренів – майже 13 шт., довжина – 6,12 см. Підготовка живців цього сорту за допомогою ІМК дозволило отримати 100 % укорінення. В середньому живці утворили 16 коренів, що краще контрольного варіанту на 23,5 %. Довжина коренів також зросла, і склала 7,15 см (що на 17 % більше контрольних показників). З трьох варіантів використання ХБК найбільш ефективною виявилася концентрація 50 мг/л. Замочування живців у цьому розчині дозволило

підвищити укорінення живців до 96,6 %, що на 12,3 % краще від контрольного варіанту. Кількість і довжина коренів – практично на рівні кращого варіанту (з ІМК). В варіанті з концентрацією ХБК 10 мг/л вдалося покращити лише якість кореневої системи – кількість коренів зросла у порівнянні з контролем майже в 1,4 рази.

Туя східна «Aurea nana» загалом укорінюється гірше, ніж «Danica». У контрольному варіанті прижилося лише 55 % живців, які утворили в середньому менш ніж 5 коренів на живець. Середня довжина коренів – 6,9 см. Найкращі результати дав обробіток живців розчином ХБК в концентраціях 25 і 50 мг/л. У цих варіантах вдалося отримати укорінення на рівні 77,9 % – 78,5 % з гарною якістю кореневої системи: кількість коренів зросла до 8–9,6 шт., що краще контрольного варіанту в 1,8–2 рази. Довжина коренів залишилася на рівні контрольної. На цьому сорті використання ХБК в концентрації 25 і 50 мг/л перевищила за ефективністю ІМК, яка є класичним стимулятором коренеутворення.

Таким чином, можна зробити висновки, що дінатрієва сіль 2-(хинолин-4-ілтіо)-бурштинової кислоти є фізіологічно активною речовиною, яка певним чином вплинула на показники коренеутворення у зелених живців туй під час розмноження їх зеленими живцями. В дослідях відмічено підвищення відсотку укорінення і покращення якості новоутвореної кореневої системи за умови використання ХБК під час підготовки живців до висадки на укорінення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобец О. В. Особенности размножения слабошиповатых сортов крыжовника : дисс. ... канд. с.-х. наук : 06.07.01. Москва, 2000. 259 с.
2. Тарасенко М. Т. Размножение растений зелеными черенками. Москва, 1967. 352 с.
3. Brazhko O. A., Zavgorodniy M. P., Lagron A. V., Kornet M. M., Dobrodub I. V. Synthesis and biological activity of derivatives (2- methyl(phenyl)-6-r-quinolin-4-yl-sulphanyl) carboxylic acid. *Science Review*. 7 (7), 2017. P. 8–10.
4. Zavgorodniy M. P., Brazhko A. A., Veselkov A. V. QuS: A Software for Automated QSAR analysis of Biologically Active Compounds. *Chemistry of Nitrogen Containing Heterocycles-2015*: VII intern. conf. Kharkiv : Ekskluziv Publ., 2015. Pp. 26.
5. Zefirov N. S., Palyulin V. A. Fragmental Approach in QSPR. *Journal of Chemical Information and Computer Sciences*. 2002. Vol. 42, Issue 5. Pp. 1112–1122. DOI: <http://doi.org/10.1021/ci020010e>.

Ходус Микита Юрійович,

студент 4 курсу спеціальності Садово-паркове господарство,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Дерев'яно Н. П.,**
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
завідувач кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПРОЄКТНІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО БЛАГОУСТРОЮ ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИВАТНОЇ ПРИСАДИБНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА АДРЕСОЮ вул. ШКІЛЬНА, 4, с. ЛЮЦЕРНА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Об'єкт проєктування – приватна присадибна ділянка, що знаходиться на вул. Шкільна, будинок 4, село Люцерна, Вільнянського району Запорізької області. Об'єкт проєктування розташований у центральній частині села, на відстані 500 метрів від автомобільної дороги державного значення. Об'єкт проєктування – це ділянка прямокутної форми, площею 345 м², яка обгороджена парканом з профільованого листа. З північного боку межує з тротуаром та прилеглою до будинку ділянкою 51,75 м², за якою знаходиться проїжджа частина.

Село Люцерна розташовано у південно-західній частині Вільнянського району та знаходиться в балці Середня, на відстані 3,5 км від міста Запоріжжя. Його перетинає автомобільна дорога державного значення Е 105 Харків-Сімферополь.

Село Люцерна засновано в 1920 р., назву одержало від урочища та складалося з однієї вулиці і мало площу 50 км². У 1974 році село почали розбудовувати, у зв'язку переселення людей з селища Середнього. На місці цього селища з'явилися шлакові відвали комбінату «Запоріжсталь» [1].

У 1975 році з'явилися перші котеджі по вулиці Шкільній. Це індивідуальні двоповерхові будинки з невеликою ділянкою землі. Будинки газо- та електрифіковані з центральною системою водопостачання та каналізації.

На приватній присадибній ділянці знаходиться двохповерховий будинок, розташовані вертикальні металеві опори для плетистих рослин. Ділянка огорожена парканом з профільованого листа. Присутнє покриття з асфальту та плит. Зростають плодові дерева та багато кущових та плетистих троянд. Квітників немає. Трав'яний покрив присутній під деревами та складається з ґрунтопокривних рослин.

На теперішній час на ділянці знаходяться дерева: Абрикос звичайний (*Prúnus armeniaca*), Груша звичайна (*Pyrus communis*), Слива домашня (*Prúnus doméstica*), Черешня (*Prúnus ávium*), Персик (*Prúnus pérsica*), Яблуня домашня (*Malus domestica*), Шовковиця біла з плакучою формою крони (*Mórus álba Pendula*), Верба Матсудана (*Salix matsudana*). Хвойні чагарники: Ялівець китайський (*Juniperus chinensis*), Ялівець козацький (*Juniperus sabína*), Туя складчаста (*Thuja plicata*). Вічнозелені чагарники – Самшит вічнозелений (*Búxus Sempervirens*). Квітучі чагарники – Гібіскус сирійський (*Hibiscus syriacus*), Форзиція європейська (*Forsythiain europeaea*), Бузок звичайний (*Syringa vulgaris*), Троянди (*Rósa*), Гортензія волотиста (*Hydrangea paniculata*), Гібіскус сирійський (*Hibiscus syriacus*). Виткі рослини: Виноград культурний (*Vitis vinifera*), Жимолость кучерява (*Lonicera periclymenum*), Гліцинія (*Wistéria*).

Більша частина дерев знаходиться в задовільному стані: дерева здорові, але з ознаками вповільненого росту, з нерівномірно розвиненою кроною, є незначні механічні пошкодження і невеликі дупла. Тому, рекомендовано зробити санітарну обрізку дерев і чагарників та розкорчовувати пні на ділянці.

Благоустрій території – це заходи спрямовані на поліпшення санітарно-гігієнічного стану навколишнього середовища [2]. Провівши аналіз території присадибної ділянки рекомендовано зробити заміну покриття доріжок на плиткове, зробити зону відпочинку та декоративний город з піднятими ґрядками.

Пропонується провести заміну доріжок і покрити їх плиткою. За санітарно-технічними вимогами покриття доріжок повинно бути рівним, зручним для ходьби, не яскравим за кольором, поєднуватися з оточуючим середовищем [3].

Проектовані пішохідні доріжки будуть покриті тротуарною плиткою методом жорсткого мощення. Для початку викопується траншея, дно якої ущільнюється. Далі необхідно насипати шар щебеню фракція розміром 10-40 мм, товщина шару 30 см, утрамбувати. Потім шар щебеню фракція 5-20 мм, товщина шару 5 см, пісок великої фракції, шар товщиною 4 см. При укладанні плиток нижня сторона змочується водою і накладається на поверхню, потім обережно наводиться в потрібне положення рукою молотка. Шви між плитками слід засипати цементно-піщаною сумішшю. Залишки сумішей і розчинів необхідно видалити з поверхні.

Декоративний город несе на собі не тільки естетичну, але й практичну функцію. Він не вимагає великого догляду і найбільш підходить для вирощування овочевих культур. Більш переважні високі ґряди, особливо влаштовані в спеціальних конструкціях – модулях, які можуть бути різної геометричної форми. Міжряддя повинні бути достатньо широкими, щоб забезпечити вільний і комфортний доступ до рослин при догляді. Як правило, вибирають ширину доріжок 50-60 см. Щоб уникнути заростання доріжки покривають мульчею товщиною 7-8 см. Це може бути гранітне відсіпання, декоративний гравій дрібної фракції, кора або фарбована тріска дерев.

Є пропозиція облаштувати зону відпочинку на асфальтованій ділянці з західної сторони від будинку. В цій зоні альтанка буде максимально прихована від сторонніх очей. Альтанка буде використовуватись для денного відпочинку, тому вона повинна давати можливість захисту від сонця. Такій будові обов'язково потрібен суцільний дах, непрозорий. Стіни зробити легкими та повітряними з дерев'яних рейок. Поблизу альтанки можна встановити мангал, а з іншого боку садові гойдалки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільнянськ: До 170-річчя від дня заснування міста (1840 – 2010) : бібліографічний покажчик. Запоріжжя : АА ТанDEM, 2010. 108 с.
2. Пашинський В. А. Основи теорії надійності будівель і споруд : навчальний посібник для студентів будівельних спеціальностей усіх форм навчання. Кіровоград : КНТУ, 2016. 154 с.
3. Державні будівельні норми України. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій. ДБН Б.2.2-5: 2011. 61 с.

Хорошков Леонід Михайлович,
асистент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОЗЕЛЕНЕННЯ ТА БЛАГОУСТРІЙ ТЕРИТОРІЙ БАГАТОПОВЕРХОВИХ БУДИНКІВ

У всіх країнах соціальне житло є найдешевшим видом нерухомості. Дворові простори в різних країнах не піддаються порівняно з-за безлічі базових відмінностей – кліматичних, економічних, політичних, а також несхожості менталітетів, традицій та звичаїв – всього того, що лягає в основу облаштування середовища проживання людини. Підходи до благоустрою житлових територій в Європі, Америці та Азії абсолютно різні, але прагнення одні й ті ж самі – створити повноцінне та безпечне середовище, поліпшуючи умови життя.

Місто – це самостійний організм, що безперервно розвивається та змінюється у просторі та часі. В період радянського містобудування основною вимогою до планування і забудови нових районів стає дотримання санітарно-гігієнічних нормативів, згідно з якими прибудинкова територія повинна бути максимально озеленена та добре провітрюватися [1].

Традиційно у дворах житлових будинків і садах мікрорайонів влаштовувалися майданчики для дітей різних вікових груп. На них встановлювалися розрізнені ігрові елементи. Радянське ігрове обладнання було стандартизованим та мінімалістичним.

Майданчики для відпочинку дорослих облаштовувалися лавами, столиками для настільних ігор, альтанками. Часто для архітектурного оформлення майданчиків будували підпірні стінки та сходи, які прикрашалися вазонами. Активно використовувався існуючий рельєф, що надавав територіям індивідуальності та своєрідності [3].

При проведенні робіт з проектування та реконструкції прибудинкових територій, треба спиратися на нормативні документи. Сучасні будівельні норми України щодо благоустрою та озеленення зазначають, що на території з колективним користуванням прибудинковою територією (багатоквартирна багатоповерхова забудова) треба передбачати: транспортний проїзд (проїзди), пішохідні комунікації (основні, другорядні), велосдоріжки, майданчики (дитячі, спортивні, відпочинку, розміщення контейнерів для збирання побутових відходів, гостьових автостоянок, майданчики для вигулу собак), озеленення території. В усіх місцях перетину пішохідних шляхів з проїздами необхідно влаштовувати плавні переходи для зручності пересування маломобільних груп населення [4].

У зв'язку з цим, проект планування та благоустрою територій житлових багатоповерхових будинків (рис. 1) має забезпечити:

а) раціональне проектування зручних пішохідних зв'язків, які забезпечують мінімальну відстань від входів будинків до зупинок громадського транспорту, до дитячих установ, до пунктів торгівлі, культурно-побутового та комунального обслуговування;

б) зонування майданчиків активного та пасивного відпочинку з урахуванням інтересів різних вікових категорій населення і характеру використання цих майданчиків;

в) максимальне використання особливостей рельєфу території, організації терас, підпірних стін, зручних спусків, штучних гірок та ін.;

г) максимальне використання покрівель будинків і споруд для улаштування садів, майданчиків тощо;

г) використання малих архітектурних форм для підвищення рівня декоративності та зручності використання території.

д) максимальну кількість площі під озеленення [3].

Максимальну, тому що зелені насадження впливають на мікроклімат щільної міської забудови та мають велике санітарно-гігієнічне значення. Воно полягає у наступному:

- вони сприятливо впливають на температурний режим внутрішніх просторів мікрорайону;
- безпосередньо захищають будівлі та окремі ділянки території від впливу надмірної інсоляції;
- захищають території від великої кількості вітрів;
- ізолюють житлову забудову від пилу та шуму вулиць;
- сприятливо впливають на організм людини в цілому;
- уможливають організацію відпочинку людей поблизу свого житла.

Крім того, зелені насадження у поєднанні з архітектурою та малими архітектурними формами, відіграють важливу естетичну роль [2].

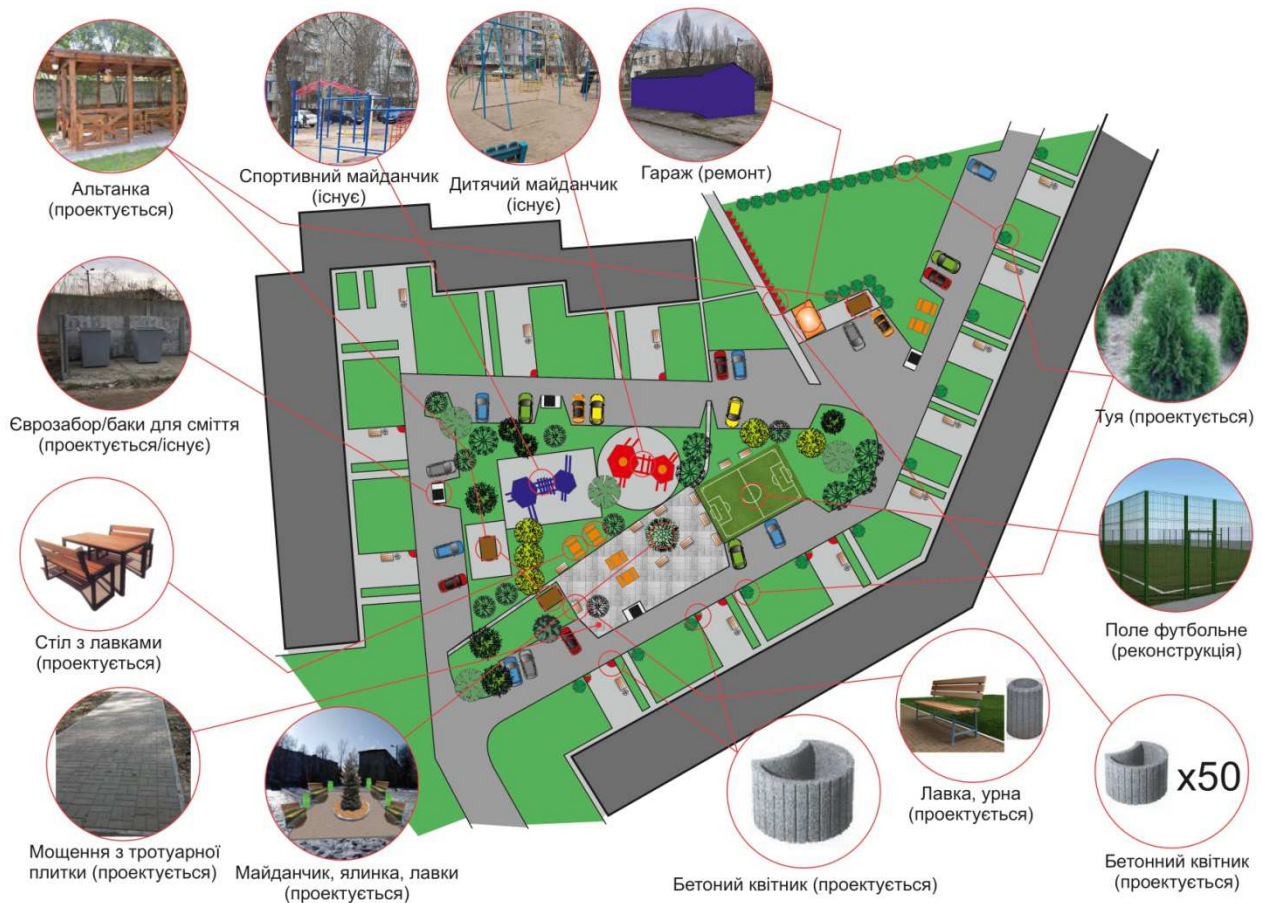

Рис. 1. Приклад благоустрою та озеленення території ОСББ у Хортицькому районі м. Запоріжжя

На даний момент переважна кількість прибудинкових територій багатопверхівок в Україні знаходиться у занедбаному стані. Тому розроблено певний перелік основних заходів, необхідних для підвищення якості їх благоустрою:

- ремонт асфальтобетонного покриття з установкою бордюрного каменю (під'їзди до житлових будинків, тротуари);
- ремонт існуючої дорожньо-стежечної мережі з улаштуванням нових доріжок мощених тротуарною плиткою;
- ремонт асфальтобетонного покриття на автостоянках з нанесенням розмітки паркувальних місць;
- реконструкція існуючих сходів, пандусів, підпірних стінок;

- ремонт або заміна покриттів на дитячих і спортивних майданчиках;
- розширення номенклатури обладнання існуючих дитячих і спортивних майданчиків, заміна застарілого обладнання;
- облаштування території малими архітектурними формами, або їх ремонт;
- ремонт функціонального освітлення на проїздах;
- облаштування додаткового освітлення на дитячих і спортивних майданчиках;
- реконструкція існуючих водовідвідних споруд;
- ремонт та облаштування наземних інженерних споруд;
- проведення робіт з догляду за насадженнями: санітарна обрізка, вирубка сухостою, самосіву;
- оформлення палісадників декоративними чагарниками та квітковими рослинами;
- висадка груп деревних рослин;
- відновлення ґрунтів, додавання родючого ґрунту на ділянках, які це потребують [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гук Т. Н., Фролова Ю. В., Семенова Е. В. Благоустройство в реновации. Подходы и проблемы. Москва, 2018. 268 с.
2. Базавлук В. А. Предко Е. В. Основы градостроительства и планировка населенных мест: жилой квартал : учебное пособие. Москва, 2020. 90 с.
3. Безлюбченко О. С. Планування і благоустрій міст : навч. посібник. для студентів усіх форм навчання та слухачів другої вищої освіти за напрямом підготовки 0921 (6.060101) – «Будівництво». Харків, 2011. 191 с.
4. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій.

Циганок Анастасія Романівна,
студентка 1 курсу спеціальності Образотворче мистецтво,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Рашкевич М. В.,**
викладач вищої категорії, викладач-методист,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

МАЛЬОВНИЧИЙ СВІТ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Ми з вами живемо в ХХІ столітті. Сучасна людина добре розуміє, що наука та техніка відіграють сьогодні головну, вирішальну роль. Ми зробили глобальні прориви в нашому житті, але майже всі забувають яку велику роль відіграє мистецтво. Одним з найвпливовіших видом естетичної людської діяльності вважається петриківський розпис. Петриківський розпис – це унікальне явище, справжня перлина народної творчості України. Його неможливо не помітити, а поціновувачі знаходяться навіть за межами кордону України. З самого початку розвитку петриківського розпису, щедра місцева флора та фауна надихали жителів Петриківки створювати незвичайні яскраві квіти, фантастичні дерева та соковиті ягоди. Це мистецтво розвивало тонкий окомір та віртуозність руки майстрів всіх часів. Слід згадати і про символіку елементів петриківського розпису, адже люди вірували що ці казкові узорі на печі чи стінах хати відлякують усіляку нечисть приносячи в дім спокій та багатство. Розмальована красива хата завжди була гордістю доброї *господині*, свідчила про її талант і майстерність.

З розвитком суспільства людство почало забувати про традиції набуті нашим народом. Дана тема орієнтована на сприяння формування загальнолюдських цінностей, ставлення до історії, культури та мистецтва.

В процесі дослідження ми маємо теоретично обґрунтувати та практично довести ефективність впливу петриківського розпису, методики активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва, позакласних та гурткових заняттях в процесі виконання

робіт у стилі петриківського розпису та дослідити вплив петриківського розпису на формування загальнолюдських цінностей підростаючого покоління.

Перед нами такі завдання:

- дослідити історію зародження та розвитку петриківського розпису;
- дати характеристику різним прийомам та технікам петриківського розпису;
- визначити місце та шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів на уроках, позакласних та гурткових заняттях з образотворчого мистецтва в процесі вивчення петриківського розпису;
- розробити конспекти уроків, позакласних та гурткових занять для учнів 1 – 4 класів за мотивами петриківського розпису з використанням ІКТ та інтеграції відповідно до вимог НУШ;
- створити скарбничку авторських зразків робіт за мотивами петриківського розпису.

Головна проблема в тому, що на даний момент в учнів початкових класів виникають деякі труднощі в процесі виконання творчих завдань: поверхневі знання у сфері декоративно-ужиткового мистецтва України, необізнаність в правильній побудові орнаментальних композицій та низький рівень володіння технічно-художніми навичками. Причинами є мала зацікавленість підростаючого покоління у пізнанні витоків українського народного мистецтва. Крім писанкарства, вишивання, в'язання учні мають добре знати мистецтво, з яким живуть пліч о пліч все життя, адже петриківський розпис – це мистецька візитівка Дніпропетровщини та всієї України.

Ми вважаємо, що по-справжньому цінувати та поважати мистецтво можна тільки при постійній взаємодії з культурою, поринаючи у світ цього українського декоративно-орнаментального народного малярства. З методичної точки зору такі методи як словесні, практичні, наочні, методи стимулювання інтересу до навчально-художньої діяльності, методи стимулювання обов'язку й відповідальності, методи контролю, самоконтролю, емпіричні методи забезпечують ефективність навчальної діяльності учнів. В перспективі перевірити доцільність використання вищезгаданих нами методів на уроках образотворчого мистецтва, позакласних та гурткових заняттях, при виконанні робіт за мотивами петриківського розпису.

Опрацювавши навчально-педагогічну літературу, періодичні видання ми зрозуміли, що питання формування загальнолюдських цінностей засобами петриківського розпису у підростаючого покоління є недостатньо висвітленим, а оскільки, петриківський розпис – це давня галузь українського мистецтва, сповнена яскравих барв та неповторних композицій створених руками талановитих майстрів, то важливим є те, щоб ще в початкових класах учні не лише засвоювали основні прийоми та розвивали навички виконання декоративного розпису, а й виховували в собі любов та повагу до народної культури, а це як ми розуміємо – дуже важливо в наш час. 5 грудня 2013 року петриківський розпис було включено до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Присвоєння нового статусу дозволяє розраховувати на міжнародну підтримку у справі збереження та розвитку Петриківського розпису.

На нашу думку відродження петриківського розпису під час уроків, позакласних та гурткових занять з образотворчого мистецтва має бути систематичним і традиційним. При такому підході ми забезпечимо відродження народних традицій, прищепимо шанобливе ставлення підростаючому поколінню до звичаїв, традицій українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Викладання основ петриківського розпису в школі. URL: <http://reshebniki-online.com/node/68486> (дата звернення: 6.05.2020).
2. Петриківський розпис. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/exhibitions/unesco/> (дата звернення: 6.05.2020).
3. ЮНЕСКО надало петриківському розпису статус нематеріальної культурної спадщини людства. URL: <https://tyzhden.ua/News/95839> (дата звернення: 6.05.2020).

РОЗДІЛ 6. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Ekaterine Vatsadze,
PhD, Associate professor,
Kutaisi University,
Kutaisi, Georgia

CONTRASTIVE SOCIO-PRAGMATIC ANALYSIS OF POLITE PHATIC COMPLIMENTS (ON THE MATERIAL OF ENGLISH AND GEORGIAN PROSE)

Polite phatic expressions can be found in almost all languages. There is no language that doesn't include polite phatic expressions of greeting, farewell, apology, thank – you, condolence, compliment, invitation, blessing, but their functioning and realization in any language is stipulated by the culture of the nation and the peculiarities of the language.

Sociolinguists and sociologists concentrate on the functioning of language to establish social relationships. All linguists admit that language is means of communication, as no social act can be conducted without language. By means of communication we establish human relationship, exchange our points of views, express our feelings, reach our goals, make expressions on others, and form our authority. Communication can be considered fundamental base of human life and society.

Knowledge of phatic expressions and topics, rules of phatic communications provide successful communication not only among the members of the same, but also among the members of the different mode of life.

The aim of the research is to identify similarities and differences in polite phatic expressions of compliment in two unrelated languages – Georgian and English in terms of politeness principles by G. Leech (1973), R. T. Lakoff (1983) and P. Brown, S. C. Levinson (1987).

The scientific research of phatic communication is connected to a Polish scientist B. Malinowski. He first used the word in his article "The Problem of Meaning in Primitive Languages" which was published in a journal "Meaning of Meaning" (Malinowski, 1923).

Discussing language used in what he calls "free, aimless social intercourse", mentioning "inquiries about health, comments on weather" (Malinowski, 1923), and greeting formulae, Malinowski points out the following: to a natural man another man's silence is not a reassuring factor, but on the contrary, something alarming and dangerous. The breaking of silence, the communion of words is the first act to establish links of fellowship, which is consummated only by the breaking of bread and the communion of food. The modern English expression, "Nice day to-day" or the Melanesian phrase "Whence comest thou?" are needed to get over the strange unpleasant tension which men feel when facing each other in silence.

After the first formula, there comes a flow of language, purposeless expressions of preference or aversion, accounts of irrelevant happenings, comments on what is perfectly obvious. Phatic expressions and communication is mainly based on politeness formulae.

The rules and maxims of politeness were formed by many linguists. Due to sociopragmatic nature of my research, I consider the classification made by R. T. Lakoff and G. Leech to be important.

R. T. Lakoff combined the concept of politeness in three rules:

Distance (Don't impose)

Deference (Give options)

Camaderie (Make a good feel – be friendly) (Lakoff, 1973, 297–298).

G. Leech formed six maxims of politeness:

Tact – minimize the expression of beliefs which imply cost to other; maximize the expression of beliefs which imply benefit to other.

Generosity – minimize the expression of beliefs that express or imply benefit to self; maximize the expression of beliefs that express or imply cost to self.

Approbation – minimize the expression of beliefs which express dispraise of other; maximize the expression of beliefs which express approval of other.

Modesty – minimize the expression of praise of self; maximize the expression of dispraise of self.

Agreement – minimize the expression of disagreement between self and other; maximize the expression of agreement between self and other.

Sympathy – minimize antipathy between self and other; maximize sympathy between the self and other (Leech 1983).

P. Brown and S. Levinson played an important role in the development of politeness as a linguistic theory. In their theory P. Brown and S. Levinson discuss politeness as “**positive**” and “**negative**”. **Positive Politeness Strategies** are directed towards the hearer’s **positive face** and express solidarity, close, friendly relationship, informality. **Negative Politeness** strategies are directed towards the hearer’s negative face and express reticence, formality, and distance (Brown, Levinson, 1987).

In this paper contrastive socio-pragmatic analysis of polite phatic compliments are based on anthropocentric-communicative and linguoculturological approaches. I apply to contrastive and descriptive methods in synchronous aspect to identify the regulations determining the observed similarities and differences in English and Georgian Languages.

Compliments on self-realization, spiritual and physical development brings pleasure to everyone. Consequently, while engaged in phatic communication one of the best way of pleasing the interlocutor is saying polite phatic compliments.

Common English phatic compliments used for physical appearance are the following:

You look nice/ marvelous/ lovely/great etc.

She said to Matthew in their bedroom: “I think there must be something wrong with me”. And he said: “Surely not, Susan? **You look marvelous – you are as lovely as ever.**” She looked at the handsome blonde man, with his clear, intelligent, blue-eyed face, and thought: why is it I can’t tell him? Why not? And she said: “I need to be alone more than I am.” (D. Lessing, To Room Nineteen).

Georgian polite phatic compliments are: **რა კარგად გამოიყურები; (How beautiful you look) შესანიშნავად/ბრწყინვალედ გამოიყურები; (You look excellent/brilliant) ძალიან ლამაზი ხარ. (You are very beautiful) etc.**

ქარისა რომ შემოვიდა, მედეა თმას ივარცხნიდა. თმა ნაუცხადევად გაიკრა უკან და სარკე გვერდზე გადადო.

– **რა ლამაზი ხარ!** – უთხრა ქარისამ.

მედეას გაეღიმა და თვალი უნებურად ისევ სარკისკენ გააპარა. ქარისა დას გვერდით მიუჯდა, შუბლზე აკოცა და გაუმეორა, **ძალიან ლამაზი ხარო.** (ო.ჭილაძე, გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა).

When Qarisa entered, Medea was brushing her hair. She hastily pulled her hair back and put the mirror aside.

– **You’re so beautiful!** Qarisa said.

Medea smiled and glanced involuntarily at the mirror again. Qarisa sat next to her sister, kissed her on the forehead and repeated that she was **very beautiful** (O. Chiladze, One man was walking on the road).

Nominative meaning of Georgian and English phatic compliments is stating an interlocutor’s good appearance, and communicative meaning is obtaining benevolence of the listener, winning his / her heart, making close, friendly relationship with him/her considering extra linguistic factors, such as tact and speech etiquette.

Besides appearance, fashion-consciousness is often praised. Clothes get at culture and history of the country and isn’t only means of covering, warming and cooling the body. Both for Englishman and Georgian it’s important to be well-dressed. Thus, in phatic communication, clothes is common topic. There are many

phatic compliments addressed to wearing clothes. Here are some of them: ***This ... suits you; It is very beautiful....; You have great eye for clothes; That colour is perfect on you etc.***

Moira came in just then.

"You bring a touch of class to this place", Frank Ennis said. Barbara took offense. "She doesn't have to wear a uniform", she whispered to her friend Fiona, nodding her head at Moira. To her bewilderment, Fiona didn't seem to agree.

"That's a beautiful blouse, Moira." Fiona played her part perfectly. Clara was looking at it too.

"You have a great eye for clothes, Moira. That's top class silk."

In a million years Moira would never tell them where she had bought it. She murmured a bit, refused tea and biscuits and went straight to her room. She had three new patients to see today. (M. Binchy, Minding Frankie).

Common Georgian phatic compliments used to address to cloths are: ***გიხდება; (It' suits you) ძალიან გიხდება;(It suits you very much) რა ლამაზი კაბა გაცვია;(What a beautiful dress you are wearing) საოცრად გამოიყურები ამ კაბაში (You look amazing in this dress).***

He elegantly placed the folder on top of the closet and said:

– Wow, aren't you sleeping?

Then he quickly approached, looked at the brooch, and said:

– It suits you! Where have you had it all this time?

The woman had fallen down down her hands. The man walked down the corridor to the bathroom with his bold, unobtrusive step without closing the door. (K. Jandieri, Cinderella's Night).

Nominative meanings of Georgian and English polite phatic compliments which are used to admire beautiful clothes is the same. As for the communicative meaning, it aims at underlining listener's good taste in clothes which finally makes friendly relationship with him. Both Georgian and English phatic compliments are based on "Positive Politeness Strategy" and aims at keeping interlocutor's "Positive face".

People make compliments not only on clothes but also on characters. The English don't refrain from uttering compliments towards their interlocutor's personality.

You're really something special; You're a gift to those around you; You are angel; You are so kind/thoughtful etc.

Marsh was left alone to begin the laborious task of developing the plates. Swann took Ethel back to Golden Square.

"You are so kind," she said, as they walked reluctantly home through the twilight. "If it wasn't for you I don't know where I should sleep tonight".

"It's a pleasure," said Swann.

"I've been so wretched," Ethel confessed. There were times when I wanted to finish it and throw myself in the river" (M. Gibson, Kingdom Swann).

Georgians as very hospitable and warm people often use phatic compliments in order to praise the listener's behavior and character. Common Georgian polite compliments are:

ყოჩაღ, შესანიშნავი ხარ;(Good job, you are wonderful) ანგელოზი ხარ;(You are an angel) ძალიან კეთილი ხარ;(You are very kind), შენ გენაცვალე, შენი ჭირიმე.(My darling)etc.

წითლები დაბრუნდნენ. ერთ-ერთს გულში კოკა-კოლას ბოთლი ქონდა ჩაკრული. მაგდამ გამოართვა.

– ყოჩაღ შენ. დანა აქ მომე, – უთხრა მეორეს, – და ის ჯამიც მომაწოდე,

– არა, აი ის. ჰო, ოქრო ხარ!

– შენ ანგელოზი ხარ, მაგდალენა, – უთხრა გრძნობით ყანჩამ. – შენი ჭირიმე.

– კაი, გაუცინა მაგდამ – წავედი აბა. ჭკუით!

(ა.სამადაშვილი-კორძია, ვინ მოკლა ჩაიკა)

The reds returned. One of them was hugging a bottle of Coca-Cola. Magda took it off.

- *Good job! Give me the knife, – he said to the other, – and this bowl as well.*
- *No, that one. Yes, you are gold!*
- *Ok, Magda smiled at him, – I'm leaving. Behave yourself!*
- *Magda (A. Samadashvili-Kordzaia, Who killed Chaika).*

Content level of Georgian and English compliments used to appreciate people's character and behavior is similar, as for expression level, Georgian compliments bear more emotional and familial connotation. Georgian use words: *შენი ჭირიმე; შენ გენაცვალე (my dear)* in many registers.

*There are a lot of cases of praising an interlocutor's physical and mental abilities both in English and Georgian reality. Common English compliments are: **Good idea; Excellent idea. You are very clever; You're a great example to others. You have a good head on your shoulders...***

- *Howard? An interrogative noise answered over the steady patter of the shower.*
- *Do you think I should put something on the website? About Fair brother?*
- **Good idea**, he called through the door, after a moment's consideration. **Excellent idea!**

(J. K. Rowling, The Casual Vacancy).

Similar Georgian Compliments are: *ჭკვიანი ხარ, (You are clever) ყოჩაღ, ნიჭიერი გოგო ხარ; (Good job, you are a clever girl), შესანიშნავი აზრია; (Excellent idea) რა კარგად მოიფიქრე (What a wonderful idea) and etc.*

- *შენ საიდან იცი ამდენი?*
- *შუკას ამბავი რო გავიგე, დავინტერესდი და წავიკითხე. ახლაც, როცა დრო მაქვს, ინტერნეტში ვკითხულობ ხოლმე რაღაცეებს შიდასზე.*
- *ყოჩაღ, ჭკვიანი გოგო ხარ. ექიმებმა გვირჩიეს, ეგ მეორე ტესტი, აი, ეგ "იმუნობოლტი" ცოტა ხნის შემდეგ ჩავგეტარებინა. სურათი უფრო ნათელი იქნებაო. (ვ. ჯანდიერი, საყმაწვილო სენი).*

How did you know so much? When I heard about Shuka, I got interested and read. Even now, when I have time, I read information about AIDS on the internet.

Good job! You are a clever girl. Doctors suggested to have that second test, that "Immunobolt" after a while. They said that the picture would be clearer (K. Jandieri, Juvenile illness).

Georgian and English interlocutors use principles of Deference and Camaraderie and also maxim of approbation while praising the listener's mental and physical appearance.

In summary, both English and Georgian polite phatic compliments abound in forms and content. On content level they show similarity, as for expression level, Georgian compliments are more emotive and expressive. In both languages compliments are based on "positive politeness strategy". English phatic compliments are based on principles of Deference and Camaraderie and also maxim of approbation. In Georgian phatic compliments prevails principle of camaraderie and maxim of approbation.

REFERENCES

1. Brown P., Levinson S. C. (1987). *Politeness – Some Universals in Language Usage*. Cambridge : Cambridge University Press.
2. Lakoff R. T. (1973). *Logic of Politeness or Minding your P's and Q's*. pp. 292–305 in Corum C., Cedric Smith-Clark, T and Weiser A. (eds.) *Papers from the Ninth Regional Meeting*, Chicago. Linguistic Society. April 13–15. Chicago, Illinois.
3. Leech G. (1983). *Principles of pragmatics*. London : Longman.
4. Malinowski B. (1923). «The Problem of Meaning in Primitive Languages» Supplement to the *Meaning of Meaning*. C.
5. Ogden K. and Richards A. London : Routledge and Kegan Paul, 146–152.

Будовська Анна Василівна,
студентка 2 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Голіщенко Н. А.,**
викладач,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Українська література – це надбання нашого народу. Письменники збагачують її творами різних жанрів навіть зараз. Можна зрозуміти, що література різниться для конкретної читацької аудиторії, через те, що у кожного своє бачення. Нас цікавить пригодницька література. Пригодницька література – твір, сюжетну основу якого становить розповідь про незвичайні пригоди, захоплюючі мандрівки, географічні відкриття тощо.

У 20 ст. пригодницька література відійшла на периферію літературного процесу: великі письменники практично не зверталися до цього жанру, залишаючи його тим авторам, які творили більш масову літературу. Безперечно, талановиті автори, хоч і не стали Нобелівськими лауреатами чи володарями престижних літературних премій, дуже багато зробили для розвитку жанру. Вочевидь, саме їм належить заслуга в тому, що згодом література постмодернізму пішла здебільшого шляхом зрощення динамічного пригодницького сюжету з глибоким філософським осмисленням життя і людини. В Україні першим пригодницьким твором можна вважати видану у Франції повість «Маруся» (1878) Марка Вовчка, хоча на батьківщині з нею читачі змогли ознайомитися на поч. 20 ст. Справжній розквіт пригодницької літератури в Україні припадає на 1920–30-і рр. Перші ластівки жанру адресовано винятково дорослій аудиторії, тільки в 1930-і рр. пригоди в книжках повернулися до підлітків. Наприкінці 1950-х рр., коли в літературу для дітей та підлітків прийшли письменники-шістдесятники, ситуація докорінно змінилася. Саме з літератури для дітей та підлітків почалося відродження жанру. Казкова повість «В Країні Сонячних Зайчиків» (1959) В. Нестайка, героїчна казка «Земля Світлячків» (1979; обидві – Київ) В. Близнеця, іронічні, ігрові твори А. Костецького і В. Рутківського засвідчили нову якість пригодницьких творів в Україні.

Оскільки дорослий може прочитати книгу просто слідкуючи за подіями, не беручи до уваги страждань героя, читає для відпочинку або занадто скептично налаштований, то дитина вживається в роль героя, співпереживає, бере участь в розв'язанні загадки. Так зрозуміло, що для дітей має бути своя література і свої особливості. Література для дітей беззаперечно відрізняється від інших, тим що сприяє розвитку своїх маленьких читачів, які досліджують світ. Вона розвиває мислення, уяву, естетично впливає на них. Дітям завжди цікаві якісь пригоди, незвичайні обставини, героїство. Звісно, зараз, в умовах цифрових технологій, такі елементи, вони часто спостерігають на екранах власних гаджетів, входять у віртуальний світ. Але все одно діти повертаються до своїх паперових друзів і виникає особливий зв'язок – глибокий, різнобарвний, емоційний. Діти люблять твори зі щасливим фіналом; із сильними і розумними персонажами, в яких вони вбачають приклад для наслідування.

Тож метою дослідження є аналіз композиції творів пригодницької літератури, яку вивчають в початкових класах, виявлення її особливостей, конкретних відмінностей.

Для реалізації цієї мети, кращого розкриття змісту, було сформульовано такі завдання:

1. Здійснити аналіз дитячої літератури (що використовується в початкових класах), виявити серед творів саме пригодницькі.

2. Розібрати зміст композиції.

3. Розглянути складові композиції в пригодницьких творах.

4. Проаналізувати і виявити особливості композицій цих творів.

Об'єктом дослідження є композиція пригодницьких творів дитячої літератури.

Предметом дослідження є оповідання. Вони були обрані через яскраво виражений жанр, а саме побудовані за сюжетно-композиційними законами чарівних казок.

Методи дослідження, що були використані: пошуковий – використання методичної та наукової літератури, інтернет-джерел для збирання теорії; систематизація творів необхідних для роботи; аналіз творів, порівняння їх; синтез інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
2. Гром'яка Р. Т., Коваліва Ю. І., Теремка В. І. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. С. 396–398.
3. Стус Т. В. Хрестоматія з літературного читання 3-4 класи. Львів : «Видавництво Старого Лева», 2016.

Віннічук Ольга Василівна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та соціології,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Однією з важливих умов успішного демократичного розвитку суспільства є забезпечення прав людини та громадянина, запорука довіри громадян до провладних структур. Тобто прозора політична діяльність, відкритість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, формування ефективного механізму громадського контролю, своєрідного «третього сектору», є тими ключовими факторами, які допоможуть сформувати міцні «діалогові мости» між органами державної влади, громадянами та бізнесом. Успішно забезпечувати роботу такого дієвого та перспективного механізму покликане електронне урядування, що сприяє участі громадян у прийнятті важливих політичних рішень, тобто виробленні державної політики, безперешкодному доступу до публічної інформації та, як результат, отриманні якісних послуг.

У вересні 2017 року Кабінетом Міністрів України було ухвалено Концепцію розвитку електронного урядування. Також визначено напрями та механізми формування ефективної системи електронного урядування в Україні, з метою вдосконалення системи державного управління, стимулювання соціально-економічного розвитку держави тощо.

За умов успішної реалізації Концепції можливим було: підвищення ефективності роботи органів державної влади й органів місцевого самоврядування; досягнення якісного рівня управління державою, що базується на принципах ефективності, прозорості, відкритості, доступності, довіри; покращення якості надання публічних послуг відповідно до європейських вимог; забезпечення мобільності й конкурентоспроможності громадян у сучасних соціально-економічних умовах; мінімізація спекулятивних ризиків при виконанні владних повноважень; покращення ділового клімату та конкурентоспроможності країни; стимулювання соціально-економічного розвитку держави [2].

Враховуючи міжнародний досвід, варто зазначити, що розвиток е-урядування є одним з основних факторів забезпечення успішності реформування та підвищення конкурентоспроможності країни. Реформування галузей виробництва в сучасних умовах спрямована на використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності.

Для досягнення мети Концепції уряд ставив за мету виконання ряду заходів, таких як:

- модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- модернізація державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;

– управління розвитком електронного урядування тощо [1, с. 29].

Повсякденне життя громадян набуває «цифрового формату», і даний аспект вимагає впровадженя від органів влади, зокрема розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості та відкритості діяльності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

Сучасний етап розвитку інформаційних технологій засвідчує готовність громадян до електронної участі у прийнятті суспільно-політичних рішень та контролю за їх виконанням, чим підтверджує дієвість е-демократії.

Та чи стимулювала Концепція 2017 року до ефективного розвитку е-урядування та е-громадянства в Україні?

До прикладу у Естонії уряд всебічно стимулював розвиток е-урядування та е-громадянства ще з початку незалежності країни. Тому на законодавчому рівні було прийнято нормативу про те, що незалежно від політичної ситуації в країні, щороку витратиметься 1 % від бюджету на формування інформаційного суспільства. Таким чином, вже з 2000 року робота кабінету міністрів Естонії стала повністю технологізованою. А у 2014 році Естонія створила систему електронного громадянства. Ця програма була та залишається доступною для громадян будь-яких країн, які проживають у будь-якій частині світу. Проте, серед ряду країн, у яких програма електронного громадянства виявилися найбільш популярною опинилася Україна.

Український айтишник К. Клягин, фірма якого Redwerk розробляє SaaS-системи для американського і європейського ринків, є е-громадянином Естонії та має там представництво своєї компанії. Громадянство та філія у К. Клягина електронні. Їх він оформив за місяць, не виїжджаючи з Києва. «Пішов до консульства Естонії, отримав там картку електронного резидента та рідер, – розповідає пан Костянтин, – а потім за допомогою онлайн-інструкції зареєстрував її в державній системі» [4].

Електронне представництво в Естонії українському підприємцеві необхідне для того, щоб полегшити співпрацю з контрагентами з європейських країн. Адже електронні резиденти можуть користуватися усіма державними послугами, доступними е-громадянам Естонії.

Програма електронного громадянства Естонії дозволяє керувати бізнесом, створеним на території ЄС відповідно до його законодавства, користуватися банківськими послугами, а також послугами для оформлення юридичних документів.

Основу цифрової держави складає централізована система обміну даними X-Road, яка була розроблена у 2001 році.

Зазначена система обміну даними успішно реалізовується у Фінляндії, Азербайджані, Киргизстані, Ісландії, Японії та інших державах. В Україні естонська розробка теж намагалася прижитися. У жовтні 2017 року представництво Академії електронного управління і AS Cybernetica передали Державному агентству з питань е-урядування України документацію та права на використання системи обміну даними під назвою «Трембіта». Система є повністю децентралізованою, що підвищує її ефективність, збереження і захищеність даних.

«Насправді, поява «Трембіти» на основі естонської системи X-Road ніяк не пов'язана з нашими планами впровадити в Україні програму електронного резидентства. До цієї ідеї я прийшов взагалі з інших міркувань, коли 10 тому відкривав фірму в США, і мені взагалі ніяк не довелося контактувати безпосередньо з податковою службою. Я всі операції проводив онлайн. Вважаю, що наша країна теж має можливість залучати додаткові доходи», – зазначає заступник міністра цифрової трансформації України О. Борняков [3].

В 2019 р. у Міністерстві цифрової трансформації командно працювали над ідеєю створення програми електронного резидентства, яка б дозволила іноземцям дистанційно засновувати та вести свій бізнес в Україні. Основними перевагами для електронних резидентів повинні стати низькі податки та відсутність бюрократичної системи. Проте, чи буде реалізований пілотний проект розвитку е-громадянства, як планувалося раніше з 2020 р., питання залишається відкритим.

Зокрема, голова Асоціації власників малого та середнього бізнесу Руслан Соболь зазначає, що «у випадку України впровадження програми е-резидентства – це радше спроба відповісти існуючому

тренду. Проте у перспективі програма електронного резидентства може принести користь економіці країни» [3].

Зважаючи на високий рівень соціально-політичної напруженості, критичні умови розвитку економіки країни, урядовим структурам необхідно розуміти, що відсутність ініціативи змушує зацікавлених громадян в свою чергу отримувати е-резидентство з більш гнучкими і зручними для роботи програмними інструментами в Естонії чи Азербайджані. І така тенденція зберігатиметься до того часу, поки українське суспільство не розпочне розвиватися у форматі «сучасного суспільства» підкованого новітніми інформаційно-технологічними впровадженнями.

Таким чином слід зазначити, що запровадження та розвиток стратегії електронного урядування в Україні сприяє активізації участі громадян у житті країни, допомагає налагодити взаємовідносини між суспільством та владними структурами. Для реалізації ідеї е-урядування необхідні як активні «електронні громадяни», так і зацікавлені у розвитку країни «електронні чиновники».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронне урядування: основи та стратегії реалізації / за заг. ред. А. І. Семенченко, А. О. Серенюк. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. Ч. 2. 72 с.
2. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124> (дата звернення: 7.04.2020).
3. Цивірко К. Електронне резидентство: Як це буде працювати в Україні. URL: <https://ua.112.ua/statji/elektronne-rezydentstvo-yak-tse-bude-pratsiuvaty-v-ukraini-514932.html> (дата звернення: 7.04.2020).
4. Шаповал К. Продати державу в смартфоні. Навіщо українським бізнесменам електронне громадянство Естонії. *НВ Бізнес*. 2019. 21 жовтня. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/tech/elektronne-gromadyanstvo-estonii-yak-ukrajinski-biznesmeni-stayut-e-rezydentami-novini-ukrajini-50048702.html> (дата звернення: 7.04.2020).

Власенко Катерина Юрївна,
студентка 2 курсу
спеціальності Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Леоценко Д. І.,**
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВИТОКИ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Щоб стверджувати, що термін «екзистенціалізм» як назва однієї з провідних філософських течій ХХ ст. достатньо адекватно відображає її зміст, недостатньо обмежитись тільки поясненнями у вигляді його визначень, узятих з навчальних посібників та філософських словників. Дійсно, чи багато скажуть нам про зміст екзистенціалізму твердження про те, що головною його ідеєю є проголошення абсолютної унікальності людського буття, «усвідомлення людини як унікальної, неповторної істоти» [5, с. 228] без пояснення того, в чому саме ця унікальність полягає?

Назва «екзистенціалізм» походить від латинського «exsistentia», тобто «існування», що дійсно вказує на претензійність у плані пояснення особливості людського існування, буття тобто життя. Через це зрозуміло, що витоки сучасного екзистенціалізму знаходяться саме в тих філософських вченнях, які зосереджувались на зазначеній проблематиці. Серед них зазвичай згадують філософію життя А. Шопенгауера, феноменологію Е. Гуссерля і безумовно релігійну філософію С. К'єркегора, який

вперше сформулював поняття «екзистенція», тлумачачи його як «внутрішнє» буття, що переходить у «зовнішнє».

Характеризуючи причини появи екзистенціалізму, традиційно зазначають, що він був своєрідною реакцією на ті негативи, що ними була переобтяжена перша пол. XX ст. Масштабні потрясіння у вигляді світових економічних криз, двох світових війн, тоталітарних режимів, які спіткали людство у зазначений період, породжували почуття непевності, відчуженості, страху тощо. Тому як відображення кризи духовної культури західного суспільства екзистенціалізму притаманні.

Ближче до сьогодення екзистенціалізм представлений такими авторитетними іменами, як М. Хайдегер (1889 – 1976), К. Ясперс (1883 – 1969), Ж.-П. Сартр (1905 – 1980), А. Камю (1913 – 1960), Х. Ортега-і-Гассет (1883 – 1955), М. Бердяєв (1874 – 1948) та ін.

У трактуванні змісту екзистенціалізму, на нашу думку, більш доречно підійти до пояснення оригінальності людського буття через розкриття особливостей його пізнання. З приводу цього необхідно нагадати, що екзистенціалізму, як і багатьом іншим сучасним філософським течіям, притаманна ірраціоналістична спрямованість. Причому це стосується обох його різновидів: як релігійного (Г. Марсель, К. Ясперс), так й атеїстичного (Ж.-П. Сартр, А. Камю).

Для пояснення зазначеного розглянемо як трактується основне поняття екзистенціалізму – *екзистенція*. Ми вже казали, що цим поняттям позначається людське буття, яке відрізняється від будь-якого іншого буття. І відмінність ця полягає в тому, що зміст екзистенції не може бути адекватно відображений мовою раціональних понять.

Підставою для формування такого розуміння екзистенції було розчарування у спроможності наукового пізнання дійсності і, як наслідок, у можливості її раціонального пояснення. Певною мірою до цього спричинилася криза у природознавчих науках, і зокрема у фізиці, яка була пов'язана із низкою відкриттів кін. XIX – поч. XX ст., що суперечили як традиційним наочним уявленням, так і положенням класичної механіки Галілея – Ньютона. І хоча у природознавстві цю кризу було подолано внаслідок розвитку квантової фізики та релятивістської механіки, сумніви відносно всемогутності людського розуму (*ratio*), на чому наполягали Ф. Бекон і Р. Декарт, дедалі посилювались, тим більше, що ці сумніви ще раніше не менш переконливо обґрунтовував І. Кант. До того ж життя все частіше наводило докази на користь того, що наука далеко не завжди може бути переконливою.

Але останнє стосувалось у першу чергу не стільки природничих наук, скільки наук про суспільство і людину, які зазвичай називають гуманітарними. Справа в тому, що у виконанні свого призначення відносно об'єкта і предмета дослідження природознавство виглядає набагато переконливіше, ніж суспільствознавство. Щоб переконатись у цьому достатньо порівняти результати їх «фахової» діяльності, якими безперечно є виявлення законів та закономірностей, що складають предмет дослідження будь-якої науки. Якщо на прохання навести приклади відомих науці законів природи практично кожна людина навіть на підставі знань шкільного курсу без особливих зусиль пригадає назви декількох, то таке ж прохання відносно законів (зрозуміло, що йдеться не про юридичні норми) існування і розвитку суспільства легко «заведе у глухий кут» людину навіть з вищою освітою.

Отже, висновком може бути твердження про те, що наука з успіхом може раціонально пояснювати природні феномени і майже безсила перед соціальними. Дуже влучно характеризує відношення екзистенціалізму до науки Х. Ортега-і-Гассет: «...людина... поступово відвертається від науки. Не заперечуючи... триумфу науки над природою, вона разом з тим починає розглядати природу лише як один з вимірів людського життя, вважаючи, що гучний успіх, досягнутий наукою у пізнанні природи, не виключає краху її спроб пізнати людське існування в його цілісності. Незважаючи на окремі видатні досягнення, фізичний розум не може дати позитивного результату в пізнанні того нестійкого балансу, яким є життя людини у кожному її окремий момент» [1].

Якщо щось є закономірним, то воно автоматично є невинновим, а отже, не може проявлятися тільки один раз. Саме стійка повторювальність відрізняє природні феномени від соціальних і полегшує виявлення їхніх закономірностей. З точки зору екзистенціалізму, наукове пізнання зорієнтоване на виявлення саме повторювальності. Повторювальність, притаманна природним феноменам обумовлюється попередньою визначеністю їхньої сутності. З цього виводиться *головне положення*

екзистенціалізму про те, що *унікальність людського буття полягає в тому, що людська сутність, на відміну від сутності будь-яких природних явищ, не визначена попередньо.*

Вже згадуваний Х. Ортега-і-Гассет характеризує унікальність людського життя наступним чином: «Найбільш тривіальна, але водночас і найбільш важлива властивість людського життя полягає в тому, що... життя вже є даним нам,... але даним не “готовим”: ми повинні “зробити його”, кожний – своє власне життя. Життя – це дія» [1]. Наведене висловлювання переконливо доводить, що найвищою цінністю для екзистенціалізму є людське життя, а точніше його неповторність і оригінальність.

Досягнення людиною екзистенції можливе лише на підставі її добровільного вибору, що означає наявність у людини певної свободи, але не в буквальному розумінні як свобода діяльності, а як вибір людиною самої себе. Людина така, якою вона себе вільно обирає. Вона може або вільно примиритись зі своїм становищем, або так же вільно не приймати його. При цьому людина не може відмовитись від вибору, оскільки вона приречена на нього від самого початку свого існування. «Я повинен вибирати, – каже Х. Ортега-і-Гассет, – і тому я вільний. Але – зрозумійте мене вірно – я *вимушено* вільний, – вільний, хоча я того чи ні» [1].

Цікавим, на нашу думку, є той факт, що певні положення екзистенціалізму мають достатньо давні традиції в українській філософії. Сучасні дослідники серед основних рис української класичної філософії впевнено відзначають її «екзистенційний характер...», що означає висунення на перший план проблем людини, проблем її існування і сенсу життя» [5, с. 200].

В першу чергу це відноситься до філософської системи Г. Сковороди, одне з головних місць в якій займає проблема пізнання. Нагадаємо, що, виділяючи в усьому, що існує дві натури – зовнішню, видиму («тварну») і внутрішню, божественну, Г. Сковорода наполягав на можливості пізнання останньої не розумом, а «серцем»-душею. Причому в першу чергу він закликав до пізнання внутрішньої божественної натури через самопізнання. На нашу думку, в даному разі чітко простежуються притаманні екзистенціалізму ірраціоналізм і пріоритетність людського буття.

Григорій Савич стверджує, що людина пізнає себе крізь любов та віру. «Пізнай себе» – це не тільки вираз необхідності пізнання людської екзистенції, а й вказівка основного шляху цього пізнання. А суть її в тому, що найкраще себе може пізнати сама людина, бо шлях пізнання – це не тільки раціональне осягнення людського життя, це насамперед переживання його.

Лише «сердечному пізнанню» доступно пізнання людського існування і світу. Г. Сковорода переконує, що істинно людина бачить тільки серцем: «Бачимо і відчуваємо в наявності, а примічаємо і володіємо в серці» [2, с. 287]. Це твердження проходить головною ідеєю через його творчість: «Хай спогляне серце твоє на новий світ, викликаний з темряви і мороку... Хай пам'ятає пам'ять твого серця, чого не бачить твоє тлінне око!» [4, с. 48].

Цього ж правила він дотримувався і в особистісних стосунках. Так у листі до М. Ковалинського він пише: «Всякий народжений, який всім серцем шукав, безсумнівно, знайде і побачить те, що побачити можуть очі не всяких людей, а лише блаженних» [3, с. 257].

На противагу Просвітництву і раціоналізму XVIII ст. Сковорода створює своє вчення про «серце», як позасвідомі і надрозумові глибини людської душі. Разом з тим людське серце виступає інструментом пізнання. «Сердечне» пізнання як пізнання правдиве, здійснюється через символи і образи, які наповнюють формальні схеми розсудку розумінням прихованої сутності.

Таким чином, традиція «кордоцентризму» («філософії серця») створила умови для достатньо потужного розвитку саме на українському підґрунті екзистенційних уявлень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ортега-і-Гассет Х. История как система. URL: <http://uchebana5.ru/cont/3231857.html> (дата обращения: 20.04.2020).
2. Сковорода Г. Беседа 1-я. Нареченная observatorium (Сіон). *Повне зібрання творів*: у 2-х т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.
3. Сковорода Г. До М. Ковалинського. *Повне зібрання творів*: у 2-х т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 2. 576 с.

4. Сковорода Г. Книжечка о чтении Священного Писания, нареченная жена Лотова. Примета 5-я. О чтении в меру. *Повне зібрання творів* : у 2-х т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 2. 576 с.

5. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як мета антропології. Київ : КНТ, 2016. 396 с.

Волошко Олексій Олексійович,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СПАДЩИНИ М. ГРУШЕВСЬКОГО НА ЗАНЯТТЯХ З «ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ»

Історія державотворення українського народу, одного з найцивілізованіших народів Європи, багата на видатних політичних діячів. Яскраво виділяється серед них величезним інтелектом та моральними чеснотами М. Грушевський, який був найавторитетнішим ідеологом та практиком національно-визвольного руху і державотворення в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. Відтак, в навчальному курсі «Історія української державності та культури» відводиться чільне місце вивченню державотворчої спадщини М. Грушевського, зокрема його «політичного заповіту». Так історики образно називають книгу М. Грушевського «На порозі Нової України», яку він написав в лютому-квітні 1918 року, в умовах військової інтервенції більшовицької Росії в Україну. У цій книзі М. Грушевський накреслив шляхи будівництва модернової Української держави.

Ознайомлення з ними студентів відбувається в процесі лекції-презентації на тему «Політичний заповіт» М. Грушевського в контексті сучасної розбудови держави і громадянського суспільства в Україні. Мета лекції – проаналізувати настанови М. Грушевського щодо розбудови державності та громадянського суспільства в тогочасній Україні і визначити їх значення для сьогодення. Завдання лекції: 1) розглянути необхідність цивілізаційного вибору Україною; 2) схарактеризувати морально-соціальні засади української державності – «Великої України»; 3) проаналізувати форму Нової української держави; 4) виховувати у студентів почуття національної свідомості та патріотизму, непримиримого ставлення до ідейних супротивників, які принижують гідність і культуру українського народу, заперечують його право на політичне самовизначення.

Під час лекції студентам подаються такі навчальні матеріали.

М. Грушевський наголошував на цивілізаційному виборі України, а саме, *звільненні від орієнтації на Росію*. Він писав: «...Війна більшовиків з Україною... розв'язала всякі моральні вузли, які ще могли в чийх-небудь очах зв'язувати Українця з московським громадянством... Вона... зняла з Московщини права «особо благоприємтвуетой» нації й дала почуття права керуватись в своїх відносинах до неї єдине добром українського народу, а не якимось інтересами спільної революції, спільної культури, спільної отчизни, чи що» [1, с. 138]. Формальною причиною війни та інтервенції стало неправдиве твердження лідерів більшовицької партії про необхідність ніби то захистити трудящі маси від «буржуазної» Центральної Ради. Насправді, Центральна Рада – парламент УНР, більш ніж на 60 % складалася з малоземельних і безземельних селян-делегатів, які визначали політику УНР.

Настанова М. Грушевського про необхідність відмови від орієнтації на Росію стала віщою для керманичів сучасної України. Так, політичне керівництво РФ порушило Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 року [2]. Порушивши статтю 3, у якій йшлося про принципи взаємної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, керманичі РФ, здійснили анексію автономної республіки Крим та організували інтервенцію і гібридну війну на Сході України. Формальним поясненням таких дій стало завідомо неправдиве

твердження про необхідність захисту російськомовного населення в Україні від встановленого там фашистського режиму. Насправді, таким чином, російське керівництво розраховувало примусити політичне керівництво і народ України відмовитись від курсу на вступ до Європейського Союзу і визнати політичну зверхність РФ.

На переконання М. Грушевського, пориваючи з московською орієнтацією, Україна, *мала повернутись на природний шлях цивілізаційного розвитку Західної Європи*, з якого вона була насильно усунена російським царизмом. Так, М. Грушевський відзначав: «...В порівнянні з народом великоруським, український являється народом західної культури..., тим часом як великоруський ... стоїть вповні у власті орієнтального (східного) духу й стихії... Україна жила одним життям, одними ідеями з Заходом. У нього черпала культурні засоби, у нього брала взірці для своєї культури... Тільки з кінцем XVIII ст., з упадком гетьманщини... вони слабнуть і упадають під натиском примусового російщення українського життя, і українське життя й культура вступають в період російський, великоруський... Україна XIX ст. була відірвана від Заходу, від Європи і обернена лицем на північ, ткнута носом в глухий кут великоросійської культури й життя. Все українське життя було вивернене з своїх нормальних умов, історично і географічно сформованої колії й викинено на великоруський ґрунт, на потік і пограблення» [1, с. 141–144].

Перешкодою для повернення України до Західної орієнтації, М. Грушевський уважав «російським життям переданий гріх» – *погане знання іноземних мов*. Цю перешкоду він пропонував усунути, по-перше, викладанням в школах «живої німецької та англійської мови»; по-друге, посиленням дітей з України на півроку й більше до розвинених країн Заходу не тільки для вивчення мови, але й для засвоєння цінних прикмет з їхньої культури і способу життя [1, с. 148].

Досить докладно, спираючись на світовий історичний досвід, М. Грушевський охарактеризував морально-соціальні засади української державності – «Великої України». Насамперед він пропонував виховувати у громадян *культ громади-держави*: «Так як старинний римлянин чи елін виростав, жив і вмирав у тім переконанні, що держава-громада існує для його щастя і він повинен служити їй і сим завданням її віддати всі сили, все життя, – тому, що нема взагалі на світі іншої благороднішої мети, як се служіння своїй громаді-державі, і в такому переконанні виховувала його вся обстановка – релігія, школа, література, театр, мистецтво, – так повинно бути й в Україні» [1, с. 159–160].

Нова українська держава мала ґрунтуватися на *демократизмі й соціальній справедливості*. М. Грушевський наголошував: «У нас повинно стати тепер «негарним тоном», прикметою невихованості людини все, що різко розминається з демократизмом й ідеєю соціальної справедливості: нахил до розкішного життя, імпонування зверхнім багатством, пишання виставністю, дорогими уборами, дорогінінними прикрасами, киданням грошима... Особливо повинні бути гостро засуджені громадською опінією, громадськими поняттями старі відносини до добра громадського і державного, коли вважалось свого роду спортом, похвальною сміливістю «надуть казну», урвать у неї якнайбільше, «накрить» сліпу, непорядну і претензійну бюрократію... Не брати від держави або громади якнайбільше, а давати їй якомога щедріше – се повинно бути предметом амбіції, завданням і утіхою життя!» [1, с. 161].

Велика Україна мала бути державою нового типу, а саме, парламентською республікою, з *демократичним* політичним режимом, *широким місцевим самоврядуванням*, *соціально орієнтованою*. М. Грушевський стверджував: «Нашій народній державі ставимо грандіозні завдання: не тільки зверхню охорону ладу й порядку, яку ставить собі звичайна буржуазна держава, хоч би й буржуазна республіка, а проведення й поглиблення правдивого, послідовно розвиненого демократизму... Хочемо охорони прав, інтересів і впливів економічно слабших, регуляції економічних і політичних прав на їх користь, створення можливо сприятливих інтересів для праці активної, а не для економічних впливів рантьєрів-капіталістів... Наша держава не може спиратись на ті органи й підстави, на які спираються держави іншого типу... Ми відкидаємо поліційно-бюрократичний устрій й хочемо оперти нашу управу на широких основах самоврядування, зіставляючи адміністрації міністеріальній (центру) тільки функції загального контролю, координування й заповнювання тих прогалів, які можуть виявлятися в діяльності органів самоврядування. Впливи бюрократії таким чином будуть дуже обмежені» [1, с. 171–172]. Ця настанова

М. Грушевського не втратила актуальності. Зокрема, політичне керівництво сучасної Української держави працює над проведенням адміністративної реформи, реалізація якої передбачає створення місцевих територіальних громад і надання їм прав широкого самоврядування.

Беручи за приклад демократію США, М. Грушевський ставив перед українською громадськістю таке завдання: «...Взяти за свою справу укріплення ідеї української демократичної державності, її поширення в громадянстві, виховання його в почуттях обов'язку перед нею, як найвищого стимула громадського життя, який повинен об'єднати всю людність, весь народ її в однім пориві, перемагаючи партійні різниці й розбіжності там, де зачинаються основні інтереси держави. Американська демократія пережила тяжку, огню пробну, поки дійшла такої міцної консолідації... Українське громадянство переживає зараз теж тяжку школу. Чим скоріше воно навчиться в ній цінити свою демократичну державність, ...тим скоріше воно вийде з сеї тяжкої шкільної проби» [1, с. 173]. Настанова М. Грушевського про *консолідацію різних політичних сил навколо державних інтересів* є дуже актуальною в умовах сучасної військово-політичної загрози з боку РФ.

На завершення лекції робляться такі висновки. Історичний досвід державотворення в добу Української революції 1917-1920 рр. є корисним і повчальним на сучасному етапі державотворення. Настанови М. Грушевського щодо шляхів розбудови в Україні суверенної демократичної, соціальної держави та громадянського суспільства залишаються дороговказом для сьогодення і немало з них реалізуються в сучасному державотворенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушевський М. На порозі Нової України. *Хто такі українці і чого вони хочуть*. Київ : Т-во «Знання» України, 1991. С. 133–178.

2. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (дата звернення: 28.04.2020).

Воляннюк Ольга Ярославівна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ТЕРМІНОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: АДЕКВАТНІСТЬ СУЧАСНИМ ЗАПИТАМ СУСПІЛЬСТВА

Сучасна політична наука залежить від стану розвитку її понятійно-категоріального апарату. За його повнотою, обґрунтованістю, адекватністю вимогам часу можна судити про певні тенденції у соціально-гуманітарних дослідженнях загалом. Терміни, якими користуються політологи, є науково аргументованими, звужують можливості різночитань, дозволяють краще розуміти проблеми й закономірності політики. Водночас їх часто беруть на озброєння публічні персони: політики, громадські активісти, журналісти, блогери, лідери думок. Відтак політологічні конструкти набувають зміненого, а іноді й деформованого змісту в публічних дискусіях. Це стимулює політологів постійно шукати нові формати донесення політологічних сенсів, відстежувати актуальні суспільно-політичні тренди, впізнавати у них важливі сигнали, запити громадськості на якісні політичні знання.

Центральне питання цього дослідження: як змінюється термінологія політичної науки під впливом сучасних суспільних викликів? Завданнями є: окреслити плинність / історичну наступність у вживанні певних політичних конструктів; інтегрованість політологічного словника у глобальні контексти; потенціал академічних напрацювань з енциклопедичної політології.

Традиційно наука не має національності, але історичні, культурні контексти позначаються на особливостях політичної свідомості й політичних практиках. Для науковців України, в т. ч. й політологів, суперечливий досвід минулого є важливим застереженням. Ще умовно три десятиліття тому дослідницькі пошуки вчених українського походження визначалися щонайменше двома цілковито протилежними реальностями: радянською та екзильною. Це відобразилося на доборі понятійного

інструментарію. Зокрема у фокусі нашої уваги два контрастні приклади: 1) «Політичний словник», написаний редакцією авторів Української радянської енциклопедії в Києві [див. напр. 2] та 2) «Енциклопедія українознавства», підготовлена у 1940–1990-х рр. діаспорними вченими під егідою Наукового товариства імені Шевченка, переважно у Європі [див. напр. 1]. Обидва оперують низкою складних політологічних категорій, в т. ч. актуальних і донині.

Перший (багатотиражний словник, що мав кілька перевидань) складений «з урахуванням програмних документів і матеріалів з'їздів КПРС», розрахований на «пропагандистів, агітаторів, викладачів і студентів, слухачів усіх ланок політичної освіти». Натомість друга (багатотомна та різнотипна енциклопедія) саму лише сутність подібних видань їхніх цілей розкриває в достатньо глибокій та критичній статті «партійна освіта в СРСР» [1, с. 1955–1956]. У енциклопедії, в т. ч. й через низку важливих категорій політології («політичні в'язні», «партійно-державний контроль», «ради депутатів трудящих», «псевдопарламентарні установи», «політосвіта» та ін.), подано характеристику тоталітарного режиму. У радянському ж словнику можна знайти як ідеологічні, вже малознайомі сучаснику конструкти («єдиний політдень», «ленінський стиль роботи», «комуністична мораль» та ін.), так і важливі політологічні категорії, які однак не позбавленні пропагандистських суджень. Навіть невизнана у СРСР політологія все ж згадується всього одним реченням як «дисципліна у ряді країн (насамперед у США та Західній Європі), що вивчає політичну систему і політичне життя суспільства» [2, с. 607].

Чимало політологічних термінів, дискредитовані ідеологічними штампами у радянську добу, ще й досі підживлюють антонімічний політичний світогляд окремих людей, зокрема й дослідників. Такі практики орієнтували на «читання між рядками», вибіркову сприйнятливість, мовчазну критичність, утвердження толерантності до подвійних стандартів.

З розпадом радянської системи згадані прогалини поступово долаються. Накопичується корпус текстів, які дозволяють презентувати перші цілісні політологічні словники та енциклопедії. У них автори розкривають основи теорій демократії та демократизації, етнодержавознавства, політичної модернізації, системного аналізу політики, історії західної політології, політичної думки України та ін. важливі питання політичної теорії й практики. У 2000-х рр. поряд з цим активніше розвиваються й окремі політичні науки, відтак з'являються словники з філософії політики, соціології політики, кратології, соціальної політики та ін., а також перекладені з іноземних мов політологічні енциклопедії. Після Революції Гідності в умовах гібридної війни політологічна спільнота об'єднується довкола гострої проблеми дезінформації. З'являються тлумачення політико-медійних перифразів, словник новітньої політичної лексики (в т. ч. неологізмів, okazіоналізмів та інших новотворів). Усі ці проекти збагачують термінологічну систему політології.

Деякі акценти вносить сучасна урбаністика. Публічна політика рідко відбувається за межами міських середовищ, тож політичні активності часом змінюють первинні ландшафти мегаполісів і малих міст. Трапляються й зворотні процеси, коли міське повсякдення модифікує політичні практики, що відображається й на мові політики. Особлива динаміка міста, його символіка, заходи, типажі, місцева самоврядність, регіональні цінності, столичні й містечкові амбіції – усе це змінює розуміння основ політичного життя.

Тут у нагоді можуть стати сучасні онлайн-словники, які чутливі до найменших змін, оперативно оновлюються, відкрито й колективно редагуються. Відмітимо, що серед них багато дискусійних, провокативних. Їх, подібно до радянських енциклопедій, можна розглядати скоріше як предмет аналізу, певний культурний зріз епохи, але не як джерело політологічного дослідження. До прикладу, в «Urban Dictionary» (збірнику англomовних неологізмів, висловів поп-культури, субкультурних фраз) можна знайти чимало актуальних для політології понять (напр. «політична коректність», «політична партія», «політичний активіст»), але їх тлумачення відрізнятиметься від академічних, передусім сленговими мотивами [6]. Словник використовує, пише та корегує переважно небайдужа молодь, яка через такі майданчики утверджує своє розуміння світу політики.

Тож, політичні поняття з'являються, поширюються, наповнюються змістом і зникають з наукового вжитку не тільки зусиллями академічних колективів, а й ЗМІ, інтернет-спільнот, публічних

персон. До прикладу, різні мовні версії Wikipedia часто по-різному доносять сутність політичних явищ і процесів. Керована неприбутковою організацією, ця «вільна енциклопедія» сьогодні є одним з найпопулярніших сайтів світу та впливовим конструктором політичних сенсів. Лише на україномовному порталі «Політологія» станом на 17 квітня 2020 р. налічувалося 24759 статей [3].

Увагу привертає також е-контент відомих словників (таких як Oxford Dictionaries [7] або Collins Dictionary [5] та багато ін.), які наприкінці кожного року публікують досить резонансні «рейтинги» часто вживаних слів. Серед понять трапляються політичні за змістом (напр. «демократія», «постправда», «фейкові новини», «екологічний страйк»), які вказують на певні світові тренди у політиці. Подібні звіти з 2013 р. готує й український словник сленгу та сучасної мови «Мислово» [4]. Сайт налічує чимало термінів громадсько-політичного дискурсу (напр. «діджиталізація», «корупція», «євромайдан») та їх суб'єктивні тлумачення.

Гендерні дослідження також змінюють наші уявлення про категоріальний апарат політолога. Йдеться не лише про появу фемінітивів у політичній лексиці, але й розширення предметного поля. Ці впливи зобов'язують постійно звірятися у своїх напрацюваннях, уникати застарілих, шаблонних, патріархальних визначень, дбати про інтеграцію гендерного аспекту. Окрему увагу заслуговують й сучасні запити екологізму, які формують нові стандарти політологічного дослідження в усьому сучасному світі, складають важливу частину політологічного апарату: «сталий розвиток», «енвайронменталізм», «політика етичного споживання» та ін. В умовах війни політологи постійно звертаються і до термінології сучасної конфліктології, основ міжнародної та національної безпеки, медіації, дипломатичного протоколу, політико-правового регулювання. Згадані напрямки все ще потребують уважного вивчення та укладання тематичних довідників.

Загалом короткий огляд словників, енциклопедій, які доступні сучасному політологу, дозволяє зробити висновок про динамічність розвитку термінології політичної науки. Втрачаючи монополію на знання, академічні інституції сьогодні не лише орієнтовані на структурну відкритість та усесторонню співпрацю, але й інтенсивнішу промоційну діяльність. Зберігати та розвивати накопичені здобутки, знаходити вдалі й точні означення суспільно-політичним реаліям, відновлювати комунікації між поколіннями та різними соціальними групами на основі спільних і зрозумілих понять – перспективний напрям розвитку сучасної політології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія українознавства. Словникова частина 5 (ЕУ-ІІ) / гол. ред. В. Кубійович. Париж ; Нью-Йорк, 1966. Т. 5. С. 1605–2000.
2. Політичний словник / за ред. В. К. Врублевського, Л. М. Кравчука, А. В. Кудрицького. 4-те вид., перероб. і доп. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1987. 876 с.
3. Портал «Політологія». *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB:%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 29.04.2020).
4. Слово року – 2019. *Мислово*. URL: http://myslovo.com/?page_id=4634 (дата звернення: 29.04.2020).
5. The Collins word of the year 2019 is... *Collins English Dictionary*. URL: <https://www.collinsdictionary.com/woty> (Last accessed: 29.04.2020).
6. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/> (Last accessed: 29.04.2020).
7. Word of the Year. *Oxford Dictionaries*. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/> (Last accessed: 29.04.2020).

Глушко Олександра Степанівна,
студентка 3 курсу спеціальності Соціальна робота,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник – **Бачинська О. М.,**
кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансів, економіки та економічної кібернетики,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПРОБЛЕМИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Особистість у суспільстві постійно контактує з іншими індивідами, що вимагає від нього певних дій, відповідних ситуації. Процес засвоєння соціальних норм і духовних цінностей, які дають змогу успішно функціонувати в суспільстві, називається соціалізацією. Під час соціалізації людина пізнає цінності суспільства та спільнот, до яких належить.

Важливою загальнолюдською цінністю є самореалізація особистості. Її суть полягає в тому, щоб знайти застосування своїх талантів і здібностей, які б дозволили людині задовольнити свої потреби і відчувати себе щасливою. Шляхи досягнення цього кожна людина вибирає для себе, залежно від цінностей, пріоритетів та можливостей. Однак варто пам'ятати, що самореалізація неможлива без самовдосконалення, розвитку своїх здібностей та роботи над собою. Навіть за відсутності конкретних життєвих цілей, засвоєння різноманітних навичок не є зайвим, адже ніколи не можна повністю передбачити, що йому або їй знадобиться у майбутньому.

Встановлення життєвих цілей – складний процес і вимагає глибокого роздуму над собою та своєю ситуацією, що потребує тривалого часу та певних життєвих обставин. Тому зміна життєвих цілей та пріоритетів – це цілком нормально. Однак бездіяльність і неспроможність зрозуміти себе і навколишній світ майже ніколи не призводять до позитивного результату.

Самореалізація, як і повне життя загалом, поза суспільством неможлива. Більшість сфер самореалізації, які визначають у психології (професійній, соціальній, творчій), передбачають активне спілкування індивіда з суспільством, реакцію останнього на дії людини. Обмін думками та ідеями з іншими, аналіз їх реакцій та спілкування збагачують людський досвід, розширюють його світогляд і загалом корисні для саморозвитку.

Самореалізація – це «здатність людини пізнавати себе і виконувати своє покликання. Кожна людина потребує самореалізації, але не всі усвідомлюють її значення. Автор теорії потреб А. Маслоу вважав, що люди часто відмовляються від можливостей самореалізації та, отже, не такі щасливі, як можуть бути, адже якість нашого життя безпосередньо пов'язана із задоволенням вищих потреб, у тому числі потреби за самореалізацією».

Молодість характеризується оптимізмом. Людина починає реалізовувати свій життєвий план, він сповнений сил і енергії, бажання здійснити свої мрії та ідеали. У юнацтві доступні найдоступніші види професійної діяльності, відбувається найповніше та інтенсивніше спілкування, відносини дружби та любові найлегше встановлюються та розвиваються. Молодь вважається оптимальним часом для самореалізації [2].

Відповідаючи на запитання: «Хто Я?», «Що Я хочу?» у молодій людині формується самосвідомість – цілісний погляд на себе, емоційне ставлення до себе, самооцінка своєї зовнішності, психічні, моральні, вольові якості, усвідомлення своїх достоїнств і недоліків, на основі яких є можливості для цілеспрямованого самовдосконалення та самоосвіти; власний світогляд як цілісна система поглядів, знань, переконань своєї життєвої філософії, що спирається на накопичений раніше значний обсяг знань та здатність формувати абстрактно-теоретичне мислення, без якого розсіяне знання не формується в єдину систему; прагнення почати з критичного осмислення всього навколо нас, стверджувати свою незалежність та оригінальність, створювати власні теорії про сенс життя, кохання, щастя, політику тощо.

Поступово із мрій, де все можливо і ідеал як абстрактний, але часто недосяжний візерунок, починають формуватися більш-менш реалістичні плани діяльності. Життєвий план охоплює всю сферу особистого самовизначення: зовнішній вигляд, спосіб життя, рівень домагань, вибір професії та своє місце в житті [1].

У молодому віці людина найбільш працездатна, витримує найбільші розумові та фізичні навантаження. Вона найбільш здатна опанувати складні способи інтелектуальної діяльності. У юнацтві легше засвоїти всі знання, вміння та навички, необхідні для обраної професії, та виробити необхідні спеціальні особистісні та функціональні якості (організаторські здібності, ініціативність, мужність та спритність, чіткість, акуратність тощо).

Молоді властиві ті суспільні відносини та соціальні форми, які визначають її як самостійну соціально-демографічну групу. Молоді люди мають ряд особливостей, які впливають насамперед із самої її суті. Соціальна характеристика молоді визначається конкретною позицією, яку вона займає у процесі відтворення соціальної структури, а також здатністю не тільки успадковувати, а й трансформувати сформовані суспільні відносини. Суперечності, що виникають у середині цього процесу, лежать в основі цілого комплексу конкретних молодіжних проблем [4].

Успішний розвиток України повністю залежить від усіх тих, хто завтра відіграватиме провідну роль у всіх соціальних процесах. Молодіжні проблеми останнім часом набувають особливої проникливості. Постійне зменшення частки молоді в населенні, висока захворюваність, особливо на небезпечні захворювання, проблеми з працевлаштуванням і зайнятістю, відсутність підтримки молодих сімей, невирішені житлові питання, зростання рівня злочинності ще далеко не закінчено повний перелік проблем молодіжного сектору.

Слід зазначити, що молодіжні проблеми самореалізації заслуговують на особливу увагу. Щоправда, існує думка, що соціальні проблеми молоді не є жодними її суперечностями життя, і лише ті, що поглиблюють і свідчать про відсутність існуючих шляхів їх вирішення, а тому призводять до виникнення дезорганізуючих процесів у системі «суспільство – молодь». Молодіжні проблеми поділяються на два типи: відносно перший стосується вимог суспільства до молоді, а другий стосується особистих прагнень і прагнень молоді та труднощів їх реалізації.

Існує нерівність у можливостях здобути загальну освіту, професійну підготовку, вибрати місце роботи. Причин тому багато: соціальні наслідки демографії, організаційні, структурні дисбаланси в країні, які формувалися історично і поглиблення в часи економічної кризи, зростання соціальної нерівності, що особливо це стосується молоді, відсутність сильної державної соціальної політики тощо.

Наприклад, сільські хлопці та дівчата, порівняно з міськими однолітками, мають низькі можливості отримати якісну освіту, престижну роботу, змістовне дозвілля. Все це викликає значне зменшення частки молоді складу сільського населення, його переселення в міста.

Молодь України, як і інші країни, незважаючи на обмежений вибір, все ще знаходить роботу для підтримки себе та своїх сімей. Цікаво, що переважно молодь обирає недержавний сектор, так звана «вторинна зайнятість» зросла.

Все частіше молодь прагне вибирати професії, які приносять швидкий та порівняно високий прибуток (комерція). Рейтинг професій у свідомості молоді змістився, порівняно з радянським періодом, у такі спеціальності, як менеджери, адвокати, працівники страхових та банківських справ, податкова інспекція тощо.

У самореалізації молодого покоління, підготовці його до роботи в умовах формування ринкових відносин важливу роль має відігравати участь підприємницької діяльності. Аналізуючи практику ринкових перетворень у таких країнах, як Чехія, Польща, Угорщина, можна сказати, що успіх у подоланні кризових явищ в економіці це багато в чому пов'язано з розвитком і розширенням підприємництва.

Аналізуючи соціальний статус молоді та проблеми професійного вибору, вчені (як, до речі, роботодавці) вважають, що молодіжний період обтяжений такими специфічними віковими моментами, як передвиробничий період, що вимагає набуття знань та оволодіння професією, труднощі початкового етапу роботи (насамперед – проблема зайнятості) [2]. У зв'язку з цим молоді громадяни потрібна

кваліфікована психологічна підтримка, а також державна підтримка, політичні партії, державні фонди тощо.

Формування самореалізації молодшої людини залежить від багатьох обставин. Слід зазначити, що духовність є дуже важливим фактором у цьому процесі. Це безпосередньо пов'язане зі світоглядом, прагненнями, ідеалами; це визначає життєвий вибір молодшої людини.

Проблема в тому, що зараз в Україні є храми, вони будуються, але ніхто не хоче допомогти молодим людям знайти шлях до храму моралі, громадянства, чесної політики та практики державотворення. Але від ціннісних орієнтацій сучасної молоді залежить формування зразків і норми соціальної поведінки, які визначатимуть характер соціального розвитку найближчим часом.

Таким чином, сучасний стан та аналіз існуючих проблем самореалізації молоді України показує, наскільки вони значущі та багатогранні. Щоб змінити ситуацію в кращому випадку потрібно мати систематичний план дій, який стосується найбільш важливих молодіжних проблеми які хвилюють молоду громадськість сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтович С. О. Соціальні інститути суспільства: рід, влада, власність. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2008. С. 52–54.
2. Метьюлкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_16 (дата звернення: 22.04.2020).
3. Павленко Ю. І. Трансформація суспільства і проблеми соціальної політики. Київ : Українське суспільство, 2017. 58 с.
4. Українське суспільство 1994-2004: соціологічний моніторинг. URL: https://dif.org.ua/uploads/pdf/1337233376_1665.pdf (дата звернення: 17.04.2020).

Грицевич Юрій Васильович,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри історії та культури української мови,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

ДІЄСЛІВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНИХ ГОВІРКАХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ (на матеріалі уснопоетичних текстів Електронного архіву українського фольклору)

У мові дієслово виконує домінуючу роль, яка зумовлена його семантичними функціями (зокрема широкими можливостями для опису життя в його розвитку й безперервному русі), морфологічними категоріями (час, спосіб, вид, особа, рід, число, перехідність / неперехідність) та синтаксичним вживанням. Дієслово кваліфікують як частину мови, що «найчіткіше протиставляється іменникові – класові слів на позначення предметів» [4, с. 217], як «центральної клас ознакових слів, що виражають дії, процеси та стани, виступають організаційним ядром елементарного простого речення, мають активну й широку валентність, найбільший набір морфологічних категорій і виконують в реченні основні формально-синтаксичні функції – присудка та головного члена односкладного речення» [4, с. 218].

Сучасний розвиток діалектології вимагає перегляду засад вивчення структурних рівнів говірок. Насамперед це стосується вибору джерел діалектографічного матеріалу, апробації різних методологічних принципів лінгвістичної інтерпретації говіркових елементів. У новітніх працях вектор наукового пошуку спрямовано на докладний аналіз явищ фонетичного, граматичного та лексичного рівнів крізь призму фольклорних записів. Етнографічні та фольклорні записи, в яких збережено й філологічно точно відтворено автентичне народне мовлення, уможливають висновок про доцільність їхньої наукової інтерпретації та кваліфікації з методологічних позицій діалектології.

«Для української діалектології, – на думку П. Гриценка, – як і для інших слов'янських, актуальними є проблеми: що з усієї складної структури діалектної мови необхідно досліджувати, для чого і за допомогою яких дослідницьких прийомів і процедур студіювати цей феномен» [1, с. 145]. Надійну матеріальну базу для аналізу діалектної лексики забезпечили фахово записані фольклорні

тексти Електронного архіву українського фольклору [2] – спеціалізованого інтернет-комплексу для електронного розміщення і презентації фольклорних матеріалів з метою їх фахового дослідження та культурно-просвітницького використання (адреса сайту: <http://folklore-archive.org.ua/>). Електронний архів українського фольклору – перша в Україні спроба комплексного електронного архівування фольклорних реалій, здійснена в руслі кардинально нової філософії архівної праці, яка бачить архів традиційної культури не лише накопичувачем і надійним зберігачем духовних надбань народу, але також відкритим культурним інформаційним центром із вільним доступом (у мережі Інтернет) до архівних документів та широкими можливостями ефективного оперування великими масивами джерельної інформації [2].

Мета дослідження – охарактеризувати тематичні групи дієслівної діалектної лексики на матеріалі уснопоетичних текстів Електронного архіву українського фольклору.

Семантичну підгрупу на позначення фізіологічних та психологічних процесів та станів репрезентують номінації: **залобтіти** – засвербіти, пор.: «А бодай *тя*, старостучко, *й залобтіло* вухо, Я співаю, я віваю, *й то ми в роті сухо*» [2]; **хорувати** – хворіти, пор.: «Кажуть мені, що я *хорую*, Кажуть мені – лічитися. Кажуть мені, що я *хорую*, Кажуть – сухоти взялися» [2]; **банувати** – сумувати, журитися, пор.: «То я такі чари маю, що ми дала мати, На котрого ся подивлю, буде *банувати*» [2].

Група дієслів руху та переміщення представлена номінаціями **пуцяти** – пускати, пор.: «Єдну мати доню мала, Катеринов звала, Ой-йой-йой-йой-йой, Катаринов звала. А все доню Катерину на гульки *пуццала*» [2]; **стрітити** – зустріти, пор.: «Ой *ішла сирітка шугами, лугами, Стрітив* ї Господь Бог з двома ангелами» [2]; **перестати** – перегородити дорогу кому-небудь, пор.: «Пішла баба *й на перець, Перестав* бабу старець. Та *й припер* до дивця *й розсипав* до зиренця» [2], пор. літ. **переставати** – 1. припиняти робити щось, виконувати якусь дію, займатися чим-небудь або виходити з якого-небудь стану; 2. затихати (про звуки, утворювані якою-небудь дією) [3, т. 6, с. 284].

Незначний обсяг репрезентантів, які номінують процеси мовлення людей та звуконаслідування тварин: **гойкати** – кричати; гукати; кричати **гой**, пор.: «А ходила Гандзюнейка по горі І збирала фіявойки все собі. Та *й збирала* фіявойки злегойка, А за нею ї батейко си *гойка*» [2]; **вікати** – співати з вигуками; вигукувати звук **і**, пор.: «А бодай *тя*, старостучко, *й залобтіло* вухо, Я співаю, я *віваю*, *й то ми в роті сухо*» [2], «*Вівай* ци *не вівай*, то ни вбзиванійко, Та я знаю дуже добре, шо ни коханійко. *Вівай* чи *не вівай*, я ся не вголошу, То я твою *й перстенину* на пальци *не ношу*» [2]; **блеяти** – бекати, пор.: «До кошари, *блеючи, блеючи*, Та за ними ладний легінь, в пищавку граючи» [2].

Номінацію дій, які спричиняють зміни в об'єкті, вербалізує одиниця **сказити** – зіпсувати; розбити, пор.: «То ня мати *й породила* та *й сказала* фляшку, *Й то вна мене породила* *й на бідицю тяжку*» [2], пор. розм. **сказити** – зробити сказаним [3, т. 9, с. 243].

Систему назв на позначення впливу творять такі лексичні одиниці: **торносити, поторносити** – шарпати, пошарпати, пор.: «[Василь] – *файний хлопець, високо ся носит*, Він не буде Марійку бити, хіба *поторносить*» [2], «Дує вітер, дує вітер, *галузьом торносить*, Загнівався мій миленький, чи ся *перепросить*» [2]; **турмати** – термосити, трясти, смикати, пор.: «Розплітай, братцю, косу Та *не турмай* по волосся. Бо мене мама годувала, Мене мама годувала, Та *й ня не турмала*» [2]; **попукати** – постукати, пор.: «Ой бо прийшов Якимойко до старшого брата Та *й попукав* у віконце, бо *й замкнена* *й хата*» [2]; **видуркувати** – вистукувати, пор.: «А я прийшла додомочку, ще їм не *вспіла сісти* – Свекра *ходить, видуркує*: «Йди дай волам їсти!» [2], «На ж тобі, сирітко, кидровий пруточок, Подуркай, *попукай* материн *гробочок*» [2]; **їмити** – спіяти, зловити, пор.: «То я пасла *й коровиці* та *й телятка* *грубі*, То ня *їмив* пан лісничий у зеленім зрубі!» [2]; **зачирати** – зачерпати, пор.: «Іди, нивісто, по воду, *Й по широкому броду. Ни повні зачирай*, Сльозами доливай» [2]; **кулакувати** – бити кулаками, пор.: «Жибрак *торбу вижебрує*, А все Гандзю *кулакує*. Жибрак *вижибрує* *торбу*, А все Гандзю *б'є* *й у морду*» [2]; **перепудити** – перелякати, налякати, пор.: «Ни *стій*, милий, під віконцьом, бодай *їс* ся *знув*ив, Ни *телепай* *кожуштьом*, бо *з ня перепудив*» [2].

Для номінації елементів народної обрядовості використано слововформи **старостити** – бути весільним старостою, пор.: «Бодай і *старостив*, То я прийшла на висілля, то *з ня ни погостив*» [2]; **віновити** – давати придане (віно), пор.: «Й би я знала, *й молодийка*, що *під*у за *вдівця*, То я *би*м си

віновила сухого ялівця. А за молодого, То би я си **віновила** жита зеленого» [2]; **дружбити** – бути головним розпорядником на весіллі, пор.: «А я дружба, й товаришу, й лиш би ми **дружбити**, А я тільки й ни **задружбив**, у пушки їмити» [2]; **ладкати** – співати весільних пісень, пор.: «Короваю, короваю, Музичийки ти грають. Музичиньки ти грають, А свашки ти **ладкають**» [2].

Поодинокими номенами представлено інші лексико-тематичні групи діалектизмів: **газдувати**, **газдовати** – господарювати, пор.: «З жінков було **газдувати**, гий, думо ж моя! Жінков було **газдовати**, ой та й дана-дана-дайна!» [2], «Вже наш син не прийде до нашої хати, Вже не бдеме разом усі **газдовати**»; **задубоніти** – затупотіти, пор.: «**Задубоніли**, загримотіли, штири коні на борі. Заговорила, защебетала Маруся з татом в коморі» [2].

Залучений для дослідження фактичний матеріал підтверджує думку про наявність в мові фольклору вузькодіалектних елементів, а отже, є одним із аргументів на користь того, що фольклор репрезентує один із функційних різновидів діалектного мовлення. Електронний архів українського фольклору з погляду його обсягу, інформативності, достовірності, технічної якості вважаємо цінним надбанням української фольклористики та діалектології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*: тези доповідей Міжнародної конференції / за ред. П. Ю. Гриценка; Інститут української мови Національної академії наук України. Київ: КММ, 2014. С. 145–154.
2. Електронний архів українського фольклору. URL: <http://folklore-archive.org.ua/> (дата звернення: 15.04.2020).
3. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
4. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська; за ред. члена-кореспондента Національної академії наук України Івана Романовича Вихованця. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.

Довгошия Василь Володимирович,
аспірант кафедри методики музичного виховання і диригування,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна
Науковий керівник – **Гнатів З. Я.**,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри методики музичного виховання і диригування,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЗАСОБАМИ ПАТРІОТИЧНОЇ ПІСНІ В СУЧАСНОМУ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

На вчителя музичного мистецтва в сучасній школі відведена надзвичайно вагома роль духовного лідера, місією якого є не тільки теоретичне та практичне навчання, а й формування духовних потреб. Виховання національної самосвідомості передбачає використання різноманітних засобів, серед яких провідну роль відіграє саме українська народнопісенна культура, що є джерелом збереження історичної пам'яті, знань про народ, життєвий устрій українців, його культуру, виховання любові до України, прагнення до волі й ненависті до пригнічення, усвідомлення своєї людської й національної гідності, пошани до батьків, родини, народу, щирості почуттів, людяності, працьовитості. Народнопісенна культура – складне та поліфункціональне явище, в якому через пісню та її соціальне функціонування зберігаються та збагачуються духовні цінності народу, які передаються від покоління до покоління.

Проблемі національно-патріотичного виховання присвячені фундаментальні праці вчених-філософів В. Бичка, О. Забужко, І. Надільного, І. Стогнія, В. Шинкарука та ін.

В своїх наукових працях досліджують поняття «патріотизм» сучасні психологи: І. Бех, А. Богуш, М. Боришевський, В. Котирло та інші.

Важливим в контексті дослідження є роботи О. Вишневського, О. Губко, П. Кононенка, В. Кузя, Б. Ступарика, Б. Чижевського, К. Чорної, які в основу патріотичного виховання ставлять національну свідомість та наголошують на усвідомленні безперечної цінності Батьківщини.

Проблеми національних традицій музичного мистецтва досліджуються в роботах мистецтвознавців І. Земцовського, А. Іваницького, Л. Кияновської, І. Бермес, І. Таран та ін.

Низка педагогічних досліджень підтверджує особливу роль музичного мистецтва в духовному, національному та естетичному становленні учнівської й студентської молоді (О. Апраксина, Л. Масол, С. Мельничук, В. Ражникова, Л. Хлебнікова та ін.).

Говорячи про «національне виховання» професор Омелян Вишневський відзначає двозначність цього терміну. «По-перше – це національне виховання, що випливає з основ державності і відповідає процесам державотворення. За К. Ушинським, таку багатоаспектну систему доцільно називати українським вихованням. Воно стосується всіх громадян України, незалежно від їх етнічного походження, і висуває до них однакові вимоги. По-друге – це національно-етнічне виховання нашого народу, під яким розуміються виховні зусилля, спрямовані на відродження природовідповідного національного самоусвідомлення української дитини» [1, 278–279].

М. Стельмахович, досліджуючи виховні цінності підростаючого покоління в Україні, стверджує, що національна система виховання повинна продовжувати й розвивати національний дух особистості: «... мудрість нашого народу йде від діда-прадіда, вітця-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба і світлого сонця, матінки-природи, від доброго серця й щирої душі, глибоких людських почуттів і переживань, кришталевої чесності й людяності, світлої духовності, сердечної любові до дітей, духу Матері-України» [3, 131].

Основну увагу в аналізі питання причинно-наслідкових зв'язків, що найбільше впливають на процес національного взаєморозуміння в українському суспільстві, експерти насамперед звертають увагу на обставини, пов'язані з порушенням державного суверенітету України Російською Федерацією, – анексією Криму, окупацією Донбасу, розгортання російського інформаційного впливу на окуповану і неокуповану частини України з метою їх роз'єднання та приведення до духовної капітуляції.

Цікаво з цього приводу навести слушні думки Є. Сверстюка: «Розмови про вибір України збаналізувалися. Фактично референдум 1 грудня 1991 року за незалежність уже був європейським вибором. Справа в тому, що національний вибір відбувся ще задовго до нашого народження. Треба тільки глибше осмислити сліди в історичній пам'яті. Нашому поколінню залишилося розчистити давно прокладену дорогу, розчистити від політичних нашарувань епохи перманентного кріпосництва і терору. І, головне, прорватися крізь джунглі стереотипів, закріплених віковим страхом. У пісні про втечу з чужого полону «на ясні зорі, на тихі води, у край веселий між люд хрещений» усе було ясно. Просування до Європи не таке ясне, європейський дім насторожує правилами твердої дисципліни і суворим дотриманням законів: *dura lex sed lex*. Там свої незручності й свої хвороби – в тому впорядкованому домі. Але наша молодь, яка виїхала туди, чомусь не хоче повертатися до рідного хаосу, волі та сваволі. В європейському домі заведено лікувати хвороби і називати речі своїми іменами, а також відповідати за свої слова і вчинки. Заведено давно, попередніми поколіннями. А в нашому домі держава – то одне, а народ – то зовсім інше, часом протилежне. Імперські сили далі проводять інформаційну війну, і знову не гребуючи ніякими засобами. Вони тримають у своєму полоні дезінформації мільйони людей, потрібних їм для голосування за кандидатів учорашнього дня. Фактично області Східної України, де проживають люди української традиції й ментальності, тотально вкриті сіткою російської імперської пропаганди. І навіть молодь, що бере інформацію з Інтернету, важко виривається з того полону маніпуляції свідомістю. Для нас було б значною допомогою, якби на Заході з'явилися аналітичні публікації з ґрунтовним вивченням стратегії й технології обману та лжеінформації про Україну» [2, 2–3].

І саме тут неабияку роль відіграє наша національна культура, основана на християнському вченні, збагачена своїм фольклором, своїми звичаями та традиціями, наповнена своїм патріотизмом, оспівана піснями патріотичного спрямування – історичними, козацькими, думами, билинами,

стрілецькими, повстанськими піснями, які проникли палкою любов'ю до України. Як приклад, стрілецькі пісні створювались в обставинах запеклих боїв. Подібно до старих козацьких дум та історичних пісень, стрілецькі пісні закликають народ боронити рідний край. Започатковані на Закарпатті, стрілецькі пісні стали загальнонаціональним добром. Головними творцями стрілецьких пісень були Михайло Гайворонський, Степан Чарнецький, Роман Купчинський, Лев і Богдан Лепкі, Юрій Федькович та ін. Джерело стрілецької музи найбільше також збагатили стрільці з поетично-письменницьким хистом: М. Голубець, Ю. Назарак, Ю. Шкрумеляк, В. Бобинський, М. Угрин-Безгрішний, Л. Луців та інші.

Стрілецькі пісні зібрані у ряді співаників, які побутували в Західній Україні до 1939 року. Серед них найбільш популярні: Ф. Колесса «Воєнні квартети» (1915 р), «Співаник У.С.С.» (Відень, 1918 р.), М. Гайворонський «Співаник для дітей дошкільного та шкільного віку» (Львів, 1922), «Пісні У.С.С.» (Львів, 1922), Б. Вахнянин «Альбом Стрілецьких пісень» (Львів, 1937), «Гей, же разом» (Львів, 1938), «Луговий співаник» – упорядник М. Матвіїв-Мельник (Львів, 1923), «Хлопці ж бо то, хлопці» – упорядник Я. Ярославенко (Львів, 1937) та багато інших. Найбільш повне зібрання стрілецької музичної спадщини видрукуване у «Великому співанку «Червоної Калини» під редакцією З. Лиська (Львів, «Червона Калина», 1937).

В наш час є багато можливостей для прищеплення дітям любові до Батьківщини засобами хорового мистецтва. Зокрема, це залучення школярів до безпосередньої участі у дитячих хорах, створених при районних і міських молодіжних центрах, церквах, народних домах, тощо. Серед відомих дитячих хорів Львівського регіону, які відзначаються високим рівнем виконання концертних програм, складністю репертуару – Народна дитяча хорова капела «Дударик» (м. Львів), Зразковий хор хлопчиків «Кобзарик» (м. Самбір), Зразковий дитячий хор «Щедрик» (м. Стрий), хор «Відлуння» церкви св. Трійці (м. Дрогобич), Зразковий театр української пісні «Джерельце» Моршинської школи мистецтв та інші.

Формуючи програми з музичного мистецтва в загальноосвітніх школах, слід обов'язково врахувати великий виховний потенціал вокально-хорових творів даного періоду, а також передовий досвід системи музично-естетичного виховання, початки формування якої належать композиторам-педагогам того часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.
2. Сверстюк Є. Національний вибір свободи. *День*. 2013. № 117. 9 липня.
3. Стельмахович М. Виховні цінності традиційної української родини. *Цінності освіти і виховання*: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. Сухомлинської, ред. П. Ігнатенка, Р. Сеульського ; упоряд. О. Павліченка. Київ, 1997. С. 129–132.

Задорожна Ольга Дмитрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Релігієзнавство,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Глоба Т. А.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ СУМІЖНИХ СФЕР ГУМАНІТАРНИХ НАУК НА ПРИКЛАДІ РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ ТА ЕСТЕТИКИ СПОРТУ

Об'єднання різних сфер теоретичної діяльності в сучасній науці – велике питання для всієї сучасної методології. І якщо методи дослідження технічних або природничих наук ще має загальну підставу, то методологія синтезу гуманітарних наук – питання вкрай складний.

Безумовно, у філософії є своя методологія досліджень, однак коли піднімається питання щодо методології суміжних дисциплін, виникають певні труднощі.

Філософія належить до таких наук, які змінюються протягом часу під впливом культурних і соціальних потреб. Філософія може бути застосована до будь-якої сфери діяльності людини і спорт – не виняток. Сьогодні спорт і фізична культура, в силу світових тенденцій, є невід'ємною частиною масової культури. Відповідно, зростає потреба в розумінні філософії спорту [1, с. 10–15].

Філософія спорту – прикладна філософська дисципліна, основне завдання якої – аналіз основних актуальних проблем розуміння й інтерпретації спортивних дисциплін. Одна з таких проблем – естетика спорту. Не дивлячись на те, що раніше естетика була лише прерогативою мистецтва, на даний момент це поняття стало набагато ширше, а форми естетичної діяльності набагато різноманітніше [2, с. 88].

Естетика спорту – наука про красу спорту та фізичних дисциплін. Є новою дисципліною, яка з'явилася в 1960-х [2, с. 89]. Чіткої методології такої молоді науки немає, так що в нашій роботі ми постаємо застосувати класичні філософські та релігійнознавчі методи.

Першими і найважливішими для вивчення даного питання є історичний, соціологічний та генетичний методи. Та як фізична культура і спорт є продуктом історичного і філософського розвитку суспільства [5].

Соціологічний метод передбачає широкі можливості пізнання естетики та філософії спорту як певну соціальну систему, яка впливає на буття людей.

Історичний метод налаштовує на вивчення історичних чинників виникнення досліджуваної системи, її становлення та розвитку.

Генетичний метод показує відтворення розвитку досліджуваної системи на всіх етапах від її зародження.

Стародавні греки розуміли важливість спорту не тільки як фізичних навантажень для здоров'я. Їх уявлення про прекрасне будувалося на русі. Грецький ідеал передбачав духовне і фізичне досконалість – калокагатію. Через це естетичне сприйняття тіла людини у еллінів було нерозривно пов'язано з його спортивною формою. Важливу роль в культурі мали Олімпійські, Істмійські, Пифійські, Немейські, Панафінейські, Делоські та інші ігри. Спортивні ігри були одними з найважливіших подій в житті стародавнього грека, так як мали не тільки розважальний, але і естетичний характер. Професійні рухи і м'язисті тіла спортсменів вважалися апогеем краси і ототожнювалися з якоюсь божественною сутністю [4, с. 152–166].

У середині століття естетичне сприйняття і розуміння спорту відходить далеко в тінь релігійних естетичних поглядів. Будь-яке уявлення про спортивні дисципліни як про щось, що може приносити естетичне задоволення, скоєно чуже людям середньовічної Європи через низку культурних умов, пов'язаних, в першу чергу, з домінуванням християнських поглядів на даній території. Ця система поглядів на увазі певні духовні, але ніяк не фізичні естетичні погляди. Спорт мав своє місце у військовому вихованні, однак, дослідники історії мистецтва і культури не відзначають в цьому тисячолітньому періоді розвитку європейських народів естетичної тяги до спортивного статуту.

З іншого боку, якщо звернутися до стародавніх Індійським філософським школам, наприклад, до різних шкіл Йоги, то їх сприйняття спортивних рухів відрізнялося від сприйняття еллінів або середньовічних європейців. Вони так само бачили красу в русі. Для людей того часу фізичне виховання було лише одним з аспектів і можливостей наблизитися до освіти, невід'ємна частина процесу, і в цій «невід'ємності», на їхню думку, ґрунтується краса [5]. Згодом епоха Відродження знову подарувала нам грецькі ідеали. Гуманізм, як головний критерій цього часу, знову висунув на перший план людини. Відповідно, всі погляди були спрямовані саме на нього, на його особистість [6].

З плином часу, внаслідок розвитку науки і техніки, з появою озброєних піхотинців, відходженням на другий план лицарських турнірів і системою передачі звань і титулів, фізичне виховання війна значно ослабло, що спричинило послаблення важливості фізичної культури. Однак в мистецтві важливість естетики фізичного руху і спортивного тіла зростає. Наприклад, все мистецтво Італійського Ренесансу побудовано на оспівуванні краси підтягнутого тіла [6].

Фізична культура італійського Відродження була спрямована на розвиток різноманітних форм розваг: танці, ігри в м'яч, змагання та інше. Більш того, фізичне виховання молоді в цю епоху стало турбувати провідних гуманістів – лікарів, педагогів, священиків [6]. У свідомості людини того періоду естетика фізичного руху і спорту трансформувалася з виключно лицарського заняття в щось піднесене, розвиваюче і необхідне [6]. Подібний стрибок у світосприйнятті допомагає дослідити каузальний метод, який сприяє пізнанню причинно-наслідкових зв'язків виникнення й еволюції феномену.

У сучасному світі спорт стає модним. В епоху соціальних мереж, Інтернету, Instagram і TikTok (соціальні мережі спрямовані на поширення фото- і відео-контенту) популярність і естетика спортивних дій зростає. Підтягнуте і красиве тіло має велике значення для створення картинки в Instagram. Сучасні тренди диктують нам, активним користувачам соціальних мереж, необхідність тренуватися вдома або в спортивному залі, відвідувати спортивні або танцювальні секції. Танцювальні спортивні фестивалі проходять у багатьох великих містах світу. Танці і спортивні елементи – обов'язкова складова будь-якого курсу краси.

Багато елементів нинішньої культури побудовані на естетичному сприйнятті спорту. Гімнастика і балет збирають тисячі глядачів в залах і на трибунах. За футбольними матчами спостерігають мільйони уболівальників і вболівальниць, для яких все, що пов'язано з даним видом спорту або улюбленою командою, перетворюється на щось прекрасне, навіть трохи сакральне. Більш того, для багатьох людей, навіть тих, які пов'язані зі спортом лише побічно, тема естетики спорту відіграє значну роль. Спорт і мода, спорт і етика, спорт і гендерні відмінності, спорт і люди з обмеженими можливостями, спорт і соціальні мережі – все це популярні дискурси живуть сьогодні покоління. Майстерність в спорті є естетичного сприйняття обивателя незалежно від виду спорту, в якому воно проявляється [2, с. 89–90]. Тут мова вже може йти про використання феноменологічного методу, який дає змогу проникнути до «чистої суб'єктивності» індивіда, та філософсько-логічного методу, який, розглядаючи спорт як об'єкт філософських знань, соціально-духовний феномен суспільства, досліджує процес його відображення у свідомості людини.

Сучасний розвиток філософії спорту обумовлено тенденціями нинішнього суспільства, в якому поєднується потяг до краси тіла, здоров'ю, розвитку краси руху і можливістю пробувати і проявляти себе в будь-якому виді діяльності, зокрема, в будь-якому виді спорту. У сучасному суспільстві зацікавленість в естетиці спорту зростає. Естетика спорту, як самостійна і визнана в рамках практичної філософії наука, стає підставою для розвитку філософії спорту.

Підсумовуючи усе зазначене вище, необхідно сказати, що у області філософії та естетики фізичного виховання людини можуть бути використані усі класичні філософські методи дослідження. Необхідно лише зайнятися детальним вивченням поставленого питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лубышева Л. И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью. *Теор. и практ. физ. культ.* 1997. № 6. С. 10–15.
2. Щелкотунова В., Рожкевич Л. А. Эстетические аспекты спорта. *Электронный сборник статей по материалам XIX студенческой международной заочной научно-практической конференции.* 2014. Т. 19. № 4. С. 88–98.
3. Уильям Морган. Философия спорта: исторический и концептуальный обзор и оценка ее будущего. *Логос*, 2006. № 3. С. 147–159.
4. Миронов В. Б. Древняя Греция. Вече, 2006. 672 с.
5. Синглтон Марк. Тело йоги. Истоки современной постуральной практики. URL: <https://coollib.com/b/296634/read> (дата обращения: 02.04.2020).
6. Григоревич В. В. Всеобщая история физической культуры и спорта : учеб. пособие. Москва : Советский спорт, 2008. 286 с. URL: https://ebooks.grsu.by/ist_sporta/chast-1.htm (дата обращения: 04.04.2020).

Іванова Вікторія Романівна,
студентка 4 курсу спеціальності Міжнародні відносини,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Глоба Т. А.,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На сьогоднішній день молодіжна політика та діяльність молодіжних організацій є дійсно важливим компонентом політики будь-якої держави, адже саме молодь формує майбутнє своєї країни, по-новому ставиться до вирішення важливих питань (економічних, соціальних, політичних, культурних), наявних в суспільстві. Важливість ефективною молодіжної політики держави обумовлюється ще й тим, що саме представники молодого покоління досить часто зустрічаються з безліччю проблем, пов'язаних з працевлаштуванням, соціальним забезпеченням, та іншими аспектами їх соціалізації.

Зважаючи на зазначене, доцільно проаналізувати особливості молодіжної політики країн Західної Європи, яка може бути запозичена й нашою державою та розглянути діяльність молодіжних організацій на території України. На сьогодні Україна переживає суттєві зміни в політичній сфері та стикається з багатьма викликами, серед яких становлення громадянського суспільства та участь молоді у суспільно-політичних процесах. Для побудови ефективного функціонування управлінського механізму важливу роль відіграє саме молоде покоління, яке задля реалізації своїх інтересів та відстоювання прав, об'єднується в молодіжні організації [1]. Незважаючи на поступове збільшення кількості організацій вони залишаються нечисленними за складом, в більшості маловідомими і неавторитетними серед сучасної молоді. Саме соціальна незрілість сучасних громадських молодіжних організацій проявляється у нерациональній, організаційній структурі, слабкості, нерозвиненості на регіональному та місцевому рівнях. Особливо гостро проблема нерозвиненості постає у невеликих містах та селах. Нечисленні об'єднання діють не спираючись на необхідну науково-методичну допомогу і підтримку, відсутня також чітка координація їхньої діяльності на районному рівні.

Аналіз та запозичення досвіду країн Західної Європи у здійсненні молодіжної політики буде корисним для нашої держави. Варто зазначити, що реалізація молодіжної політики в країнах світу здійснюється різними підходами. Але спільність країн в тому, що всі вони розуміють важливість та необхідність налагодження співпраці з молоддю. Необхідно наголосити, що країни Західної Європи активно співпрацюють у питанні реалізації молодіжної політики в рамках міжнародних організацій, усвідомлюючи те, що деякі проблеми молоді вирішуються лише спільними зусиллями. Координація у вирішенні важливих молодіжних проблем здійснюється Організацією Об'єднаних Націй, органами якої приймаються резолюції та програми, що стосуються молоді. Сприяння розвитку співробітництва в молодіжній сфері здійснює і Рада Європи, при якій створено постійний Комітет міждержавного співробітництва у молодіжній сфері, який організовує Європейські конференції міністрів у справах молоді. Також для координації молодіжних програм існує спеціальний Молодіжний директорат. Фінансовою підтримкою діяльності молоді займається Європейський молодіжний фонд, щорічний бюджет якого становить приблизно 2,3 млн. євро [1]. Для того, щоб більш детально вивчити зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики потрібно охарактеризувати основні її форми та методи реалізації в країнах Європи. Що стосується Німеччини, то там молодіжна політика чітко розділена за рівнями – загальнонаціональним, регіональним і місцевим. Основні напрями, що стосуються соціалізації молоді становлять: етичне виховання, соціальне забезпечення, боротьба з безробіттям і бідністю. Також державою розробляються програми для підтримки молодіжного підприємництва й кооперації [2]. У Швеції вплив держави на вирішення молодіжних проблем здійснюється саме через фінансування та

створення мережі державних чи державою фінансованих, спеціалізованих закладів. Держава формулює загальний напрям, цілі та пріоритети молодіжної політики, але в її реалізації головна роль відведена місцевому самоврядуванню й громадським організаціям [2]. Молодіжну політику у Великій Британії представляють молодіжні служби, які планують свою діяльність, виходячи з потреб молоді конкретної громади. Ці потреби визначаються шляхом проведення бесід з молоддю, місцевих досліджень. За підсумками досліджень розробляються програми для молоді. Значний розвиток отримало також студентське самоврядування. Студентські Ради керують деякими комерційними установами, які знаходяться на території університету (магазини, друкують студентські газети), керують спортивними клубами тощо. Голова студентської ради обирається членами студентської ради і отримує заробітну плату. Студентські ради закладів вищої освіти Великої Британії мають потужне фінансування. Вони отримують матеріальну підтримку від університетів, державних установ, спонсорів, а також мають прибутки від комерційної діяльності. Найголовнішою з студентських організацій у Великій Британії є Національна Спілка Студентів Об'єднаного Королівства, яка представляє інтереси більше ніж 5 мільйонів студентів. Студентські керівники контролюють справи у студентських спілках, а також визначають їх політику. Кожний студент може брати участь у процесі прийняття рішення, які стосуються перспективних планів роботи спілок на загальних зборах [2].

Що стосується України, то можна зазначити, що за останні роки ситуація вкрай поліпшилась за рахунок проведення освітніх тренінгів з питань молодіжної роботи, навчальних візитів з метою обміну досвідом та видання спеціалізованої літератури. На жаль негативною тенденцією в наш час є те, що деякі молодіжні організації створюються та функціонують заради закордонних грантів та їх нецільового використання задля власних потреб. Незважаючи на існування сотень молодіжних громадських організацій майже в кожному українському місті, більшість реальних проблем досі є не вирішеними [2]. З іншого боку, сучасні українські політики іноді недооцінюють і навмисно знижують важливість пропозицій молодіжних організацій з приводу дійсно суспільно значущих проблем, незважаючи на те, що саме таким чином держава та її інститути можуть максимально сприяти реалізації потреб і запитів усього молодого покоління. До того ж, державці не розрізняють такі об'єднання, які характеризуються специфічністю та різноманітністю, зводячи усі молодіжні організації лише до політизованих, в той час як молодіжних організацій може бути стільки, скільки є групових молодіжних інтересів в українському суспільстві. Також потребує розв'язання проблема кадрового забезпечення. Недостатня кількість фахівців для роботи із молодіжними громадськими організаціями пов'язана не тільки з соціальними умовами (низький рівень оплати праці, соціальний статус у суспільстві), так і відсутністю на державному рівні системи підготовки та перепідготовки фахівців, лідерів-організаторів дитячих та молодіжних громадських організацій. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми може бути цілеспрямована підготовка соціальних педагогів до роботи з громадськими молодіжними організаціями. Соціальний педагог може бути в змозі надати професійну допомогу в створенні і функціонуванні громадської організації, налагодити взаємодію між різними соціальними інститутами, а також надати соціального спрямування діяльності організації. Це може стати першим кроком для подолання існуючих проблем та перешкод для сучасного українського молодіжного руху [3]. Що стосується закордонних практик у реалізації молодіжної політики, треба зазначити, що в кожній країні склалася певна національна традиція роботи з молоддю. Проаналізувавши досвід реалізації державної молодіжної політики в різних країнах, можна також запропонувати наступні кроки для підвищення рівня ефективності молодіжної політики в Україні. По-перше, за досвідом Німеччини слід розподілити молодіжну політику за рівнями, а саме – загальнонаціональним та місцевим. Також варто запозичити німецький досвід державної підтримки молодіжного підприємництва. По-друге, використовуючи досвід Швеції почати більш ефективно фінансувати молодіжні організації. По-третє, ширше використовувати британський досвід самоврядування молоді, це сприятиме оперативному вирішенню існуючих проблем. Отже, наразі в Україні необхідно переформатувати існуючу модель молодіжної політики та приділити увагу урахуванню досвіду західноєвропейських держав. У свою чергу, молоді слід поставитися до своєї ролі в політиці з більшою відповідальністю, оскільки від молоді і залежить майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми та перспективи. Київ : Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2006. 169 с.
2. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/37.pdf (дата звернення: 14.04.2020).
3. Криворучко Ю. Молодь як суспільний чинник формування громадянського суспільства України. *Громадянське суспільство як здійснення свободи: центрально-східноєвропейський досвід* / за ред. А. Карася. Львів, 1999.

Іванченко Віолета Ігорівна,
студентка 4 курсу спеціальності Психологія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Салюк М. А.,**
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології та патопсихології,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ІМПЛІЦИТНІ КОМПОНЕНТИ САМОСВІДОМОСТІ ЯК ОСНОВА САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здатність до самосвідомості і самопізнання – виняткове надбання людини, яка усвідомлює себе як суб'єкт життєдіяльності. Підсумковим продуктом процесу самопізнання є динамічна система уявлень людини про себе, сполучена з їх оцінкою, названа терміном «Я-концепція». Вона формується у людини в процесі соціальної взаємодії як стійке утворення й, водночас, підвладне внутрішнім коливанням під дією різних факторів. Я-концепція впливає на всі сторони життя людини: на емоційне самопочуття, стійкість до стресів і ставлення до оточуючих, на особливості і характер поведінки, на задоволеність роботою, навчанням, сімейними відносинами.

Більшість дослідників виділяють три компоненти самосвідомості: самопізнання (пізнавальний компонент); самовідношення (емоційно-ціннісний компонент); саморегуляція (дієво-вольовий компонент) [1]. Проте, рівнева будова самосвідомості дозволяє припустити наявність двох підґрунть для оцінки власної особистості – експліцитні уявлення та знання, та – на більш глибокому рівні – імпліцитні знання, що базуються на індивідуальних життєвих уявленнях. Таким чином, крім «явної» оцінки себе, існують також «неявні» – імпліцитні уявлення людини про себе й інших, які в психології отримали назву «імпліцитних теорій». Зазвичай експліцитні процеси пов'язують із свідомістю, усвідомленням, контролем та довільністю. Вони виступають як такі, що доступні вербалізації та самооцінці. Імпліцитні ж процеси відносяться до сфери підсвідомого, до проявів, що нижче порога усвідомлення, мають автоматичний характер та не контролюються. Вони не доступні чіткій вербалізації й людина не усвідомлює їх існування [7].

Поняття імпліцитних теорій було введено в психологію Дж. Брунер і Р. Тагіурі [3]. Спочатку об'єктом досліджень стали імпліцитні теорії особистості як сукупність звичайних знань про психологію людини. Базою для їх вивчення стала теорія особистісних конструктів Дж. Келлі [5].

За своєю сутністю імпліцитні теорії виконують регулятивну та прогностичну функції, лежать в основі стереотипізації, каузальної атрибуції та інших феноменів міжособистісного сприймання. Таким чином, імпліцитні уявлення розглядаються як важливе підґрунтя картини світу людини та значно впливають на її самосвідомість.

Дослідники акцентують увагу на ролі імпліцитних теорій людей у саморегуляції їх діяльності. Так, на думку К. Двек, імпліцитні теорії інтелекту відіграють вирішальну роль у формуванні цільової спрямованості особистості на оволодіння майстерністю, яка, на противагу цільовій установці на демонстрацію досягнень, зумовлює успішність навчальної діяльності. Дослідниця умовно ділить людей

на два типи залежно від їх уявлень стосовно інтелекту: для одних інтелект є відносно постійною характеристикою (стабільна імпліцитна теорія чи теорія заданості (entity theories)), для інших – інтелект є властивістю, що «нарощується» в процесі навчання (incremental theories). Прихильники стабільної імпліцитної теорії схильні відчувати тривогу щодо того, наскільки великий їх інтелектуальний «багаж»; будь-який виклик життя містить загрозу для їхньої самооцінки, змушує уникати труднощів та ставити прості цілі. Люди ж, що додержуються теорії нарощування, сприймають складні завдання як можливість розвитку, прагнуть вдосконалити власну компетентність [2].

К. Двек доводить, що імпліцитні теорії впливають на поведінку, успіхи та невдачі людини, її самооцінку та оцінку інших людей. Особи з гнучкою атрибутивністю (варіабельною, контекстуальною інтерпретацією подій) здатні до більш ефективної, успішної саморегуляції порівняно з тими, хто пояснює події жорстко, через однозначні каузальні відповідності [4].

Одним з перших імпліцитні концепції навчання почав досліджувати Р. Сальйо [9]. Базуючись на аналізі відповідей респондентів на питання: «Що ви дійсно маєте на увазі під навчанням?» дослідник виділив п'ять імпліцитних теорій навчання: 1) навчання як накопичення знань; 2) навчання як запам'ятовування; 3) навчання як здобуття фактів, методів, які можуть бути збережені та/чи застосовані на практиці; 4) навчання як осягнення сенсу; 5) навчання як процес інтерпретації, спрямований на розуміння реальності. У 1993 р. Ф. Мартон з колегами доповнили цю класифікацію ще однією концепцією навчання, яку вони охарактеризували як «зміну особистості» (changing as a person) [8, с. 56]. Як відзначають дослідники, перші три виділені імпліцитні концепції є репродуктивними та відображають кількісний погляд на процес навчання (як придбання, накопичення). Останні три концепції відображають високорівневий якісний погляд на навчальну діяльність, як активний процес пошуку сенсу, що може призводити до трансформації бачення світу та самого себе [6]. Результати багатьох досліджень свідчать, що студенти з високорівневими імпліцитними концепціями навчання використовують «глибинний» підхід до процесу здобуття знань, тоді як студенти з низькорівневими концепціями – «поверховий».

Таким чином, дослідження, спрямовані на аналіз імпліцитних теорій та їх ролі у забезпеченні успішності саморегуляції різних видів діяльності, займають чільне місце у сучасній психологічній науці. Однак, варто підкреслити, що імпліцитні уявлення про інтелект, здібності, навчання можуть бути як передумовами ефективного навчального процесу, так і формуватися в процесі здобуття знань. Тому не менш актуальним, з нашої точки зору, є питання особливостей та прийомів формування ефективних імпліцитних концепцій у суб'єктів навчання в процесі навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание. Москва, 1984. 335 с.
2. Фоменко К. І. Імпліцитні теорії інтелекту й особистості у зв'язку з губристичною мотивацією в студентів. *Вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»*. 2016. № 5. С. 71–76.
3. Bruner J. S., Tagiuri R. The perception of people. *Handbook of social psychology*. Cambridge : Addison-Wesley, 1954. Vol. 2. P. 634–654.
4. Dweck C. S. Self-theories: Their role in motivation, personality, and development. New York, NY : Psychology Press, 1999.
5. Kelly G. A. The psychology of personal constructs. London ; New York, 1991.
6. Marshall D., Summer M., Woolnough B. Students' conceptions of learning in an engineering context. *Higher Education*. 1999. V. 38. Pp. 291–309.
7. Norman E. «The unconscious» in current psychology. *European Psychologist*. 2010. № 15 (3). Pp. 193–201.
8. Richardson John T. E. The Concepts and Methods of Phenomenographic Research. *Review of Educational Research*. 1999. Vol. 69, No. 1. Pp. 53–82.
9. Säljö R. Learning about learning. *Higher Education*. 1979. V. 8. Pp. 44–451.

Кіріллова Анна Олександрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Спеціальна освіта,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Фурман О. Ф.,**
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РОБОТА НАД ГРАМАТИЧНОЮ БУДОВОЮ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ТПМ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

Граматичною будовою мови дитина повинна оволодіти на практичному рівні до школи, при цьому внутрішні узагальнення формуються неусвідомлено, без вольових зусиль. У період шкільного навчання дитина удосконалює свої знання, уміння та навички. У школі мовні явища стають предметом теоретичного усвідомлення, спостереження з метою виділення їхніх істотних ознак. Чим багатша мовленнєва практика дитини, тим успішніше вона засвоює навчальний матеріал.

Опанування граматичною будовою мови має велике значення, оскільки лише морфологічно і синтаксично оформлене мовлення може бути зрозумілим співрозмовнику і може слугувати засобом спілкування. Робота над засвоєнням граматичної будови мови є засобом розвитку мовлення дитини в цілому.

Однак діти з ТПМ мають труднощі в опануванні граматичними знаннями. Правильно засвоювати граматику мовлення заважають учням з ТПМ недосконалість усного мовлення, зокрема, звуковимови, недорозвиненість фонематичного слуху, особливості психофізичного розвитку, обмеженість мовленнєвого досвіду, порушення вербального інтелекту тощо.

Оволодіння граматичними поняттями, закономірностями можливе за умови здатності учнів до мисленнєвої діяльності високого рівня у формі абстрактних понятійних узагальнень. Проте у дітей з ТПМ спостерігаються особливості формування психічних функцій: конкретність мислення, зниження рівня розумових операцій: аналізу, синтезу, класифікацій, узагальнень, що спричиняє труднощі у формуванні граматичного ладу мовлення. Удосконалення таких мисленнєвих операцій сприяє більш якісному засвоєнню граматичних знань.

Засвоєння дітьми з ТПМ граматичних категорій відбувається після цілеспрямованої довготривалої системної роботи, потребує корекції. Шляхи формування граматично правильного мовлення визначаються на основі загальних закономірностей становлення мовлення, безпосереднього вивчення граматичних умінь дітей з ТПМ і аналізу причин наявних аграматизмів.

Для дитини з ТПМ важливим є створення сприятливого мовленнєвого середовища, яке буде для неї прикладом, власне корекційне навчання, що спрямоване на усунення наявних аграматизмів й попереджатиме появу нових та створення умов для використання отриманих знань у процесі спілкування.

Визначають такі напрямки корекції та розвитку граматичної будови мовлення дітей з ТПМ:

1) розвиток системи словозміни (розвиток умінь вживати іменники в однині та множині; формування умінь уживати прийменниково-відмінкові конструкції в словосполученнях та реченнях; розвиток умінь узгоджувати прикметники з іменниками у словосполученнях і реченнях за родами та числами; розвиток умінь узгоджувати між собою іменники, прикметники з іменниками, іменники з дієсловами в словосполученнях та реченнях за відмінками; формування умінь диференціювати дієслова однини і множини теперішнього часу; формування умінь диференціювати дієслова минулого часу за родами);

2) розвиток системи словотворення: розвиток суфіксального словотворення: утворення назв дитинчат тварин; утворення присвійних прикметників, відносних прикметників тощо; розвиток префіксального словотворення; утворення складних слів з опорою на вихідні пари слів і картки; утворення або відбір споріднених слів з опорою на лексичне і граматичне значення морфем з використанням текстів оповідань, загадок, віршів;

3) диференціація частин мови (на практичному рівні); на першому етапі діти мають навчитися визначати кожную частину мови окремо, відрізнати її від іншої; на другому – вони безпосередньо опановують навички диференціації різних частин мови;

4) диференціація граматичних значень та уточнення зв'язків з формальними ознаками; розвиток умінь визначати споріднені слова та виконувати морфологічний аналіз слів [1; 2].

Під час корекції граматичної сторони мовлення орієнтовно дотримуються певних етапів роботи. По-перше, проводять роботу над розумінням окремих граматичних форм і мовлення в цілому. Дітей вчать звертати увагу на закінчення іменників, множину та однину та ін. По-друге, удосконалюють навички використання певної граматичної форми за допомогою тренувальних вправ. По-третє, самостійно утворюють форми нового слова за аналогією зі знайомим чи за зразком. По-четверте, дитина оцінює власне та чуже мовлення [3, с. 116].

Під час кожного етапу можна використовувати низку прийомів, які дадуть змогу дитині з ТПМ легше засвоїти граматичні категорії: дидактичні ігри («Хто, що заховалося?», «Чий предмет?», «Що кому даруємо?», «Хто ким працює?», «Хто куди їде?» тощо), ігри-драматизації («У гостях», «В магазині», «Лікарня» тощо), словесні вправи («Додати слова», наприклад, іменники до дієслова «Чим можна...?» – писати, малювати, фарбувати тощо), розглядання наочно-дійових картинок та сюжетних малюнків, переказ коротких розповідей, роботу з деформованими реченнями, тексти з пропусками, казки з малюнками, які треба дитині назвати тощо.

Слід також пам'ятати про методичні прийоми, які можуть скоригувати таку роботу: зразок вчителя, пояснення незрозумілого / невідомого, вказівка, порівняння, повторення вивченого, створення проблемної ситуації, виправлення наявних помилок, запитання, що мають характер підказки та оцінки, залучення дітей до контролю і виправлення помилок (своїх / чужих), нагадування про те, як сказати правильно тощо.

Робота над граматичною будовою мовлення дітей з ТПМ кропітка, довготривала. Вона повинна бути пов'язана з вивченням мовної теорії, оскільки система лінгвістичних знань є базою для усвідомлення граматичних закономірностей. Але слід пам'ятати, що граматично правильне мовлення буде сформоване в дітей лише тоді, коли вони будуть його чути від оточуючих та будуть самостійно говорити. Тому необхідно створювати ситуації успіху задля появи відчуття радості перемоги, підтримки та віри у свої сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прищепова І. В. Логопедическая работа по формированию предпосылок усвоения орфографических навыков у младших школьников с ОНР : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. Санкт-Петербург, 1993. 328 с.
2. Тищенко В. В. Засвоєння розумово відсталими дошкільниками граматичних категорій та абстрактного лексико-граматичного значення слова. *Дефектологія*. 1998. № 4. С. 2–5.
3. Чередніченко Н. В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ): навчально-методичний посібник (курс лекцій). Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 208 с.

Ковальова-Гончарук Лілія Олексіївна,
аспірантка кафедри педагогіки і професійної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник – **Фрицюк В. А.**,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки і професійної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

Як відомо, головною метою діяльності музикантів-виконавців є виконання музичних творів і найповніше розкриття перед слухачами їхнього художнього змісту. Для вчителя музичного мистецтва такою метою є формування музичної культури учнів у процесі різноманітної музичної діяльності,

зокрема інструментально-виконавської. Тому одним з важливих напрямів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є формування їхньої готовності до виконавської діяльності, розвиток інструментально-виконавської майстерності майбутніх педагогів-музикантів.

На сьогоднішній день інструментально-виконавська підготовка у професійному становленні та музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва займає ключове місце. В цей час відбувається накопичення спеціальних та загальноестетичних знань, формуються професійні уміння та навички, розвивається специфічне творче та методичне мислення, набувається художній та музично-виконавський досвід. Саме тому проблема інструментально-виконавської підготовки студентів закладів вищої освіти залишається актуальною [3].

В сучасному інструментально-виконавському середовищі відбуваються постійні зміни та вдосконалення, нововведення та досягнення нових висот, які потребують певної компетентності виконавця. Майбутні вчителі музичного мистецтва також потребують покращення своєї інструментально-виконавської компетентності, адже в недалекому майбутньому вони стануть вчителями музичного мистецтва й матимуть передавати свої знання та вміння дітям, вміти викликати зацікавлення в них до музики, практично доводити свої вміння та навички. Все це потребує чималої підготовки, і не тільки технічної. Більш значимим є надання майбутнім вчителям музики практичного набуття та відшліфування їх умінь виконавської майстерності. При цьому виключно важливою, на думку Ю. Щевченко, залишається роль вищих навчальних закладів, які покликані готувати майбутніх учителів музики, здатних організовувати художньо-творчу та позакласну діяльність. Успішність розв'язання поставлених проблем залежить передусім від сформованості музично-виконавської компетентності, яка є ключовою в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музики [8].

Високі вимоги до якості фахової підготовки майбутніх учителів музики зумовлюють необхідність створення та впровадження оновленої системи інструментально-виконавської підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів [7]. Погоджуємося з О. Хлебніковою [6], яка стверджує, що формування виконавських навичок є одним із важливих чинників, які суттєво впливають на ефективність підготовки фахівців у галузі музично-інструментального виконавства.

Формування у майбутніх педагогів готовності до інструментально-виконавської діяльності є важливою проблемою сучасної музичної педагогіки вищої школи. Саме у закладах вищої освіти у процесі навчання закладаються основи інструментально-виконавської культури та майстерності, що сприяють професійній досконалості та готовності до майбутньої діяльності. Така готовність дозволяє молодому педагогу-музиканту впевнено почувати себе у професійній діяльності [2]. Вважаємо, що інструментально-виконавська майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва, безперечно, є складовою цієї готовності.

Масова навчальна практика музичної освіти засвідчує, що у музично-виконавській підготовці інструменталістів здебільшого виконавська майстерність тлумачиться як виховання інструментально-технічних навичок поза їх зв'язком із розкриттям художнього змісту твору [1]. Для учителя музичного мистецтва розкриття художнього змісту музичного твору, у тому числі вербальне, є першочерговим завданням.

У своїх наукових дослідженнях з музичної педагогіки О. Олексюк розглядає музично-виконавську діяльність як окрему складову професійної діяльності педагога-музиканта, що проявляється у двох аспектах виконавського процесу – виконанні та інтерпретації, де виконавець виступає як творець нових художніх цінностей [4, с. 168–169], доводячи необхідність розуміння інструментально-виконавської діяльності як творчої концепції.

Отже, аналіз підходів різних дослідників до трактування майстерності [4; 5; 6 та ін.], виконавської, інструментально-виконавської майстерності особистості дає змогу визначити інструментально-виконавську майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва як динамічну, інтегративну характеристику, систему інструментально-виконавських знань, умінь і навичок, психічних процесів і якостей особистості, що забезпечує успішне виконання професійно-педагогічних завдань, зокрема, пов'язаних з інтерпретаторською творчістю, дає змогу фахівцям успішно формувати професійні завдання на уроках музичного мистецтва, виходячи з ситуації, та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які поставлені; це вияв студентами свого «Я» у інструментально-виконавській діяльності, що сприяє їхній самореалізації у музично-педагогічній діяльності.

Інструментально-виконавська майстерність є комплексом властивостей і якостей особистості, що забезпечує психологічну готовність до публічного виконання музичних творів й ефективність педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва в цілому, завдяки умінням втілити власні інтерпретаційні наміри, пізнати і розкрити учням зміст музики, відтворити музичні образи для школярів за допомогою різних засобів музичної виразності, здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз твору тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко Л. Формування інструментально-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 112. С. 142–149.
2. Заходякін О. Інструментально-виконавська діяльність як невід’ємна частина професійної підготовки педагога-музиканта. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/18841-instrumentalno-vikonavska-diyalnist-yak-nevid-yemna-chastina-profesijnoi-pidgotovki-pedagoga-muzikanta.html> (дата звернення: 29.04.2020).
3. Карташова Ж. Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва в ансамблевому класі. *Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 26 (1–2019). Ч. 2. С. 90–94.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.
5. Фрицюк В. А. Формування креативності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2004. 20 с.
6. Хлебнікова О. В. Формування досвіду музично-виконавської діяльності у студентів вузів культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 18 с.
7. Чень Бо. Формування готовності майбутнього вчителя музики до виконавсько-інтерпретаційної діяльності у процесі інструментального навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2017. 236 с.
8. Шевченко Ю. А. Інструментально-виконавська компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва. *International Scientific Journal «Internauka»*. URL: <http://www.inter-nauka.com/> (дата звернення: 29.04.2020).

Кудлай Маргарита Андріївна,
студентка 2 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Голішенко Н. А.**,
викладач,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Дитяча література як складова частина літератури загалом має свою специфіку: відповідає рівневі знань, життєвому досвіду, психологічному розвитку дитини, орієнтується на певне тематичне коло, жанрові характеристики та поліграфічне оформлення.

Специфіка дитячої літератури зумовлена віковими особливостями читачів, адже кожен художній твір розрахований на певну категорію, адресований дітям певних вікових груп: молодшої та середньої дошкільної (3-7 років), старшої дошкільної та молодшої шкільної (7-11 років), середньої шкільної (7-11 до 14-15 років) та старшої шкільної групи (від 15 до 18 років). Зрозуміло, що цей поділ умовний, бо не завжди можна провести межу між віковими групами, це залежить від розвитку дитини, її природних здібностей, навиків, культури читання тощо. Зважаючи на той факт, що дитяча література враховує вікові потреби і можливості маленьких читачів, вона тісно пов’язана із педагогікою. Але не можна бачити у ній тільки «педагогічне заняття», бо така позиція викривлює її суть, виводить за межі мистецтва, обмежує освітньо-виховне значення.

Специфіка дитячої літератури повинна виявлятися не лише в доборі спеціальних «дитячих» тем, а саме в особливостях композиції і мови творів. Сюжет дитячих книг повинен мати чіткий стержень,

який не дає різних відступів. Мати конкретний висновок, який повчає, або закликає до дії-протидії. Для сюжету характерні, як правило, швидка зміна подій і захоплюючі ситуації. Розкриття характерів персонажів відбувається неускладнено та динамічно, адже дитину більш за все приваблюють вчинки героїв.

Сучасне життя – нові твори, вірші, казки, поезії. Література не стоїть на місці, вона рухається вперед, разом із часом. З'являються нові проблеми, нові розваги, гаджети, технології, що рухають людство вперед.

Старі добрі казки, нові історії про улюблених героїв, яскраві перевидання дитячої класики з сучасними ілюстраціями – безліч українських дитячих книг тільки й чекає свого часу, щоб порадувати свого юного читача.

Зараз велику популярність набирають дитячі детективи, повні розваг та загадок. Велику роль грають яскраві і привабливі персонажі, веселі історії і захоплюючі пригоди, завдяки чому діти їх читають на одному диханні.

Поглиблюючи відомості у цій сфері ми зможемо через літературу впливати на розвиток дитини, як психічний, так і емоційний. Розвивати у дітей прагнення стати кращим, удосконалювати свої здібності і якості. Діти – наше майбутнє, ми повинні прикласти великих зусиль, щоб наше майбутнє процвітало.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арзамасцева И. Н., Николаева С. А. Детская литература : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений. 3-е изд., перераб и доп. Москва : Академия, 2005. 576 с.
2. Бобина Т. О. Современная литература для детей: темы и жанры : учеб. пособие для студентов, обучающихся по спец. 071201 «Библиотечно-информационная деятельность». Челябинск : Челяб. гос. академия культуры и искусств, 2013. 191 с.
3. Вовк У. С. Поняття дитячої літератури та її художня специфіка. *Слово Світ. Вісник Національний університет «Львівська Політехніка»*. Львів : Національний університет «Львівська Політехніка», 2002. № 453. С. 352–356.
4. Дитяча література. Хрестоматія. Маловідомі твори українських письменників II пол. XIX – I пол. XX ст. : навчальний посібник / упор. Н. І. Богданець-Білокаленко. Київ : Видавничий ДІМ «Слово», 2006. 256 с.

Леощенко Дмитро Іванович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ ЗА БОГДАНОМ ГАВРИЛИШИНИМ: ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РЕАЛІЇ

Майже двадцять років тому, а саме у квітні 2001 р., було опубліковано статтю члена Римського клубу та іноземного члена (на той час) Національної академії наук України Богдана Гаврилишина «Час глобалізації: сценарії для України і Росії – загрози і шанси» [1]. На наш погляд, показовим є те, що у назві фігурує натяк («загрози») на те, що глобалізація як явище може оцінюватись не тільки однозначно позитивно. Це тим більше заслуговує на увагу, що автором є член Римського клубу – організації, яка традиційно сприймається, практично, як адепт ідеї глобалізації.

Нагадаємо, що Римський клуб як неурядову міжнародну громадську організацію було засновано у 1968 р. з метою дослідження проблем глобального розвитку та залучення уваги світового співтовариства до глобальних проблем. Надалі з цією організацією тісно пов'язується як розвиток глобалізації як явища, так і розвиток глобалістики як науки. Цікавим є той факт, що серед численних концепцій та моделі глобалізації, розроблених Римським клубом, є і концепція «дороговкази в майбутнє» вже згаданого Б. Гаврилишина (X доповідь Римського клубу, 1980 р.). Тоді вказаний автор пов'язував подальший розвиток світової цивілізації з конвергенцією суспільних систем, пропонуючи модель

майбутнього світового порядку, засновану на співіснуванні різних культур, релігій, способів життя, колегіальному керівництві та демократії.

Але 20-тирічний термін розвитку процесів глобалізації, здається, дещо скоректував рівень оптимізму Б. Гаврилишина, що, на наш погляд, свідчить тільки на користь його як вченого, що не намагається викривити об'єктивний стан справ на догоду компромісу із суб'єктивними уподобаннями. Абсолютно об'єктивним і беззаперечним виглядає висновок про те, що майбутні геоекономічні та геополітичні зміни співпадають з серйозними протестами проти сучасних форм глобалізації. Виявляється, що глобалізація не доводить до добробуту всіх, а радше до збільшення різниці між багатими та бідними як між країнами так і всередині країни.

За даними ООН, з 1980 р. нерівність у доходах у більшості регіонів світу різко зросла. У 2019 р. сукупний статок 2153 мільярдерів виявився \$ 8,7 трлн. У той же час дані щорічного звіту про рівень доходів домогосподарств більш ніж в 200 країнах показали, що сукупний статок 4,6 млрд. осіб, серед яких мільярдерів немає, не перевищує позначки в \$ 8,2 трлн. Про це йдеться в доповіді фонду Oxfam International. Експерти публікують дослідження щороку напередодні Форуму в Давосі [2].

Але для нас, перш за все, цікавою видається можливість порівняти ті прогнози, що наводяться Б. Гаврилишином як можливий сценарій розвитку подій для України, із сьогодишніми реаліями. У 2001 р. як можливі тенденції прогнозувалися наступні варіанти:

- включення в процес глобалізації у співпраці з Росією і через Росію;
- коливання між Сходом і Заходом, не інтегруючись вповні не в одне і не в друге і залишаючись на маргінесі політичної та економічної реструктуризації світу і глобалізації;
- інтеграція в Європейський Союз паралельно з наближенням Росії до Європейського Союзу і більш симетричною (рівноправною) співпрацею з ним в економічній сфері.

На думку Б. Гаврилишина, перший варіант – це «кінець історії», це втрата своєї специфіки, другорядний статус, мовна, культурна, побутова асиміляція. Другий варіант – коливання між Сходом і Заходом – не на користь Україні та Росії. Для України – це ізоляція від здорових світових інтеграційних процесів. Її тягли б то сюди, то туди, що мало б для неї руйнуючий ефект. Вона стала б іграшкою для Сходу та Заходу. Тому єдино корисним для України є третій сценарій – інтеграція України в ЄС. Такий вибір України був би найкращим і для інтересів Росії: «Це є наш спільний шанс, бо Україна, прямуючи цим шляхом, зробила б важчим геополітичний, силовий вибір Росії. Силовий вибір виснажував би її замість того, щоб розбудовувати її на сучасне суспільство на своїх великих літературних традиціях, інтелектуальних силах, на природньому багатстві» [1]. Здається, саме такий розвиток подій спостерігаємо ми сьогодні, незалежно від того, чи є він результатом свідомого обрання, чи інтуїтивно «намацаний» методом «проб та помилок».

Достатньо актуальною виглядає й оцінка інститутів глобалізації: «...виникли сильні протести проти Світової організації торгівлі..., проти Міжнародного Валютного Фонду, Світового банку,... проти Світового економічного форуму в Давосі з закидами, що в Давосі тисяча підприємців і 200 політиків неформально можуть вирішувати долю світу» [1].

Форум у Давосі нерідко називають «світовим урядом», що формує глобальний порядок. Формат заходу не передбачає розпоряджень і постанов, але, тим не менш, підсумки форуму заслуговують на увагу, оскільки дійсно впливають на подальші дії влади в усьому світі. Болісна проблема, яка обговорюється в Давосі з року в рік, – це нерівність доходів. Вона особливо очевидна на давоському «ярмарку марнославства», куди мільярдери злітаються на особистих літаках, а номер в готелі може коштує 10 тис. франків за добу.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ), що відбувся в 2020 р. на швейцарському гірськолижному курорті Давос, був ювілейним, 50-м за рахунком, і пройшов на тлі загострення геополітичних конфліктів, поглиблення процесів деглобалізації та рецесії світової економіки. На жаль, доводиться констатувати, що ювілейний Давоський форум для багатьох не виправдав очікувань. Учасники не запропонували нових проривних ідей. В основному відбувся обмін думками з існуючих проблем, але без пошуку їх рішень.

Красномовною ілюстрацією на користь твердження про «збільшення темпів зростання економічної нерівності, що давно вийшли з-під контролю» у вище згадуваній доповіді фонду Oxfam

International, є заява одного з авторитетних учасників цього заходу – Марка Беніоффа. На одній з панелей форуму цей успішний бізнесмен, мільярдер, філантроп і генеральний директор відомої корпорації Salesforce зробив резонансну заяву: «Капіталізм, яким ми його знали, мертвий». За його словами, акціонери компаній у всьому світі одержимі максимізацією прибутку, що погіршує і без того високий рівень нерівності в планетарному масштабі [4].

Форум у Давосі підтвердив найгірші побоювання. Проблеми, які накопичило людство до 2020 р., легко обговорювати, сидячи на респектабельному курорті. Але займатися ними нікому не хочеться. І незрозуміло, як їх вирішувати, оскільки суспільство перетворилося на «цифрових аутистів».

Справа в тому, що людський мозок не встигає за потоком інформації і це створює проблеми для всіх. Не секрет, що людський мозок завжди вибирає те, що простіше. Наприклад, картинки з Анджеліною Джолі, Кім Кардашьян або Меган Фокс простіші для сприйняття, ніж текст наукової статті. Тому мозок, швидше за все, зафіксує свою увагу на світлині Ірини Шейк. А текстом статті не зацікавиться.

Ось таким шляхом людство зараз і розвивається: від системного книжкового мислення до простих образів, до візуалізації всього і вся. Авторитетні експерти вважають, що зараз людство, по суті, переживає «епідемію цифрового аутизму» [3]. І як в таких умовах стати успішним? Тенденція така, що світ все більше розділяється не тільки на багатих і бідних. Але ще й на розумних і «не дуже...».

Місце і роль України в сучасному глобалізованому світі оцінюють по-різному. Наприклад, президент Володимир Зеленський на тому ж ВЕФ зробив заяву про те, що Україна має стати «...лідером Східної та Центральної Європи... інвестиційною Меккою Східної та Центральної Європи» [5]. Причому виступав він з промовою, адресованою практично порожньому залу, що вже само по собі красномовно свідчить про те, як оцінюють Україну її «партнери».

Хотілося б вірити у те, що сказав президент у тій же промові: «Україна – це саме те місце, де трапляються дива. – додавши: – І моя мета – щоб у книжках поруч із кейсами Японії, Південної Кореї і Сінгапуру з'явилася Україна». Але з іншого боку, чи не є ця райдужна перспектива проявом тієї самої тенденції розвитку від раціонального теоретичного світорозуміння до спрощеної чуттєвої візуалізації. Тим більше, що такі побоювання мають підстави у вигляді пам'ятних заяв українських представників на торішньому ВЕФ. Наприклад, меру Києва Віталію Кличку під час обговорення діджиталізації столиці знадобилося кілька спроб, щоб вимовити слово «digitalization». А його брат, Володимир Кличко, дуже переконливо пояснив, чому в різні часи Україну хотіли завоювати поляки, турки, монголи, татари, шведи та ще багато хто: «Ми – сексуальні, і всі нас хочуть». До речі, цим же «аргументом» він обґрунтовував й інвестиційну привабливість України.

Складно робити однозначний висновок про ступінь науковості прогнозування згаданих сценаріїв майбутнього України, що їх запропонував Б. Гаврилишин, але одне не викликає сумнівів. Позначаючи можливі загрози, він точно не врахував одного важливого фактора, або просто вважав само по собі зрозумілим те, що обов'язковою умовою успішного розвитку будь-якого суспільства є наявність відповідного рівня політичної культури та взагалі інтелектуального рівня самого суспільства або, як мінімум, – його еліти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилишин Б. Час глобалізації: сценарії для України і Росії – загрози і шанси. *День*. 2001. 10 квітня (№ 66). URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/chas-globalizaciyi-scenariyi-dlya-ukrayini-i-rosiyi-zagrozi-i-shansi> (дата звернення: 17.04.2020).
2. Две тысячи миллиардеров в 2019 году оказались богаче 4,6 млрд. человек – доклад Oxfam. *Panorama.am*. 20.01.2020. URL: <http://webground.su/topic/2020/01/20/t236> (дата обращения: 17.04.2020).
3. «Епідемія цифрового аутизму». *Голос Карпат*. 13.02.2020. URL: <https://goloskarpat.info/analytics/5e459f7250781/> (дата звернення: 18.04.2020).
4. Parke C. Trump, Greta and 4 other top stories from the first day of Davos 2020. *World Economic Forum. Davos 2020*. 21 Jan 2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/trump-greta-and-other-top-stories-from-day-1-in-davos-2020/> (Last accessed: 18.04.2020).

5. Промова президента Зеленського в Давосі. URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/-svitova-ekonomika-vimagaje-ekonomichnogo-diva-ukrajina-to-mistse-de-trapljajutsja-diva-promova-prezidenta-zelenskogo-v-davosi-1483896.html> (дата звернення: 18.04.2020).

Литвак Ольга Анатоліївна,
викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ПРІОРИТЕТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНА РОБОТА

На сучасному етапі існування українського суспільства та ступеня його інтеграції до загальноєвропейських і світових процесів зростає необхідність підготовки високопрофесійних кадрів у сфері соціальної роботи. Одним з невід'ємних компонентів цього процесу є опанування англійської мови як засобу міжнаціонального спілкування та обміну досвідом. Відтак, знання англійської мови дозволить молодим спеціалістам брати участь у міжнародних конференціях, наукових та соціальних проектах, зокрема проектах міжнародного обміну.

Спілкування англійською мовою є істотним компонентом майбутньої професійної діяльності спеціаліста, у зв'язку з чим значно зростає роль дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)». Навчання іншомовного спілкування ставить перед викладачем низку складних завдань, пов'язаних з такими напрямками роботи: професійно-орієнтоване навчання іноземній мові, комунікативна направленість навчального процесу, пріоритет самостійної роботи тощо.

Державний освітній стандарт вищої професійної освіти вимагає врахування професійної специфіки при вивченні іноземної мови, націленості на реалізацію завдань майбутньої професійної діяльності випускників.

Особливо актуальним є професійно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови (англ. ESP – English for Specific Purpose) у ЗВО, який передбачає формування у студентів здатності іншомовного спілкування в конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення. Під професійно-орієнтованим мається на увазі навчання, засноване на врахуванні потреб студентів до вивчення іноземної мови, які виходять з особливостей майбутньої професії або спеціальності [4, с. 5].

Абревіатура ESP вважається терміном, який увійшов в наукове коло теоретиків і практиків навчання професійно-орієнтованої англійської мови [7]. Навчання англійській мові як ESP вимагає не тільки нового підходу до його методики, а й нового погляду на зміст іноземної мови. Воно передбачає як оволодіння професійно-орієнтованою іноземною мовою, так і розвиток особистісних якостей майбутніх фахівців і набуття спеціальних навичок, заснованих на професійних і лінгвістичних знаннях.

У зв'язку з цим актуальності набувають питання підбору і виявлення лінгвістичних особливостей текстів та змісту спеціалізованих навчальних і навчально-методичних посібників. Більшість дослідників доходять висновку, що для розвитку навичок читання літератури за фахом і навичок усного мовлення необхідні полегшені спеціалізовані тексти. Новизна змісту спеціалізованих текстів та комунікативних практик, на їхню думку, підвищує інтерес до вивчення іноземних мов і розширює коло інтересів студентів щодо майбутньої спеціальності [4].

Іншим важливим чинником у вивченні іноземної мови є застосування комунікативного підходу, що сприяє уявленню про систему іншомовної комунікації. Дослідники комунікативного методу відстоюють думку про те, що іншомовному спілкуванню необхідно навчати переважно через спілкування, оскільки воно є інструментом реалізації виховної, пізнавальної і розвиваючої цілей навчання [6]. Ця ідея знайшла своє відображення у сучасних програмах з іноземних мов для вишів, де однією з основних вимог є реалізація саме комунікативного методу навчання.

Базова ідея комунікативного підходу полягає в тому, що для ефективного використання іноземної мови студенти повинні не лише засвоювати знання (вживати граматичні, лексичні, фонетичні форми, тощо), а й набувати та вдосконалювати навички використання мовних форм для реалізації

реальних комунікативних цілей, зокрема уміння використовувати мовні засоби в різних контекстах, залежно від конкретних умов і потреб. Одним з інструментів розвитку цих навичок є такий потужний навчальний метод, як колективні ігрові ситуації. Разом із вдосконаленням комунікативних навичок, вони також сприяють розвитку пам'яті, критичного мислення й покращують загальний емоційний клімат у колективі. Ігровий компонент створює умови для легкого та комфортного переходу до комунікативної діяльності. В такий спосіб потреба у реальному професійному спілкуванні задовольняється під час аудиторних занять з іноземної мови, де викладач моделює ситуації, наближені до професійного життя [1, с. 29].

Впровадження вищезазначених підходів здійснюється не тільки при проведенні аудиторних занять, а й під час самостійної роботи студентів. Організація самостійної роботи набуває особливої актуальності з огляду на тенденцію до скорочення в навчальних планах аудиторних годин і збільшення годин, відведених на самостійну роботу (до 60 % навчального часу). Самостійна робота студентів (СРС) – робота, яка вимагає від студента здатності ставити і вирішувати різні теоретичні та практичні завдання, а отже СРС – це «основний спосіб освоєння студентами навчального матеріалу без участі викладача, а також час, вільний від обов'язкових навчальних занять» [2, с. 320]. Цей вид студентської роботи включає вміння запису лекцій, участь у практичних і лабораторних заняттях, виконання домашніх завдань, вміння застосовувати технічні засоби навчання, що передбачає пошук джерел інформації, добір матеріалу, конспектування та реферування джерел, систематизацію понять, здійснення дослідницької роботи.

Види завдань для самостійної роботи студентів у процесі навчання іноземній мові передбачають такі типи діяльності:

- відтворювальну (виконання завдання за запропонованим зразком);
- реконструктивно-варіативну (самостійне розв'язання задач за заданим алгоритмом);
- частково-пошукову (бачення проблеми, виділення гіпотези, пошук можливих шляхів вирішення завдань і відбір правильних тощо) [3].

Роль викладача в умовах самостійної роботи студентів з оволодіння іноземною мовою не передбачає безпосереднього керівництва навчальною діяльністю студентів. У той же час заохочувальна, консультаційна, організаційна та методична допомога педагога є важливим фактором розвитку здатності студента до автономної продуктивної навчальної діяльності. Тільки осмислена й вмотивована самостійна робота під керівництвом викладача, дає позитивні результати і можливість більш ефективного виконання завдань, перекладу професійно-орієнтованих та наукових текстів, при підготовці курсових та дипломних проектів, наукових оглядів літератури тощо [5, с. 16].

Отже, теоретичні дослідження сучасності та практичний досвід викладацької практики свідчать про те, що у процесі викладання іноземної мови студентам спеціальності 231 Соціальна робота з метою урахування специфіки майбутньої професії, необхідно надавати пріоритет професійно-орієнтованому та комунікативному підходам, які передбачають моделювання комунікативних ситуацій, наближених до реального життя з використанням професійно-орієнтованих текстів на соціальну тематику як при проведенні аудиторних занять, так і під час організованої та вмотивованої самостійної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородіна Г. І. Комунікативно орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі. *Іноземні мови*. 2005. № 2. С. 28–30.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посібник / за ред. В. Г. Кременя ; авт. кол. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2004. 384 с.
3. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык. Москва : Аркти, 2002. 176 с.
4. Образцов П. И., Иванова О. Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов. Орел : ОГУ, 2005. 114 с.

5. Овчаренко З. П. Самостійна робота з іноземної мови у вищих учбових закладах: перспективи розвитку. *Europejska nauka XXI wieku – 2016: Materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. Przemysł : Nauka i studia, 2016. Vol. 7. Pedagogiczne nauki. С. 14–16.

6. Тарнопольський Б. Методика викладання англійської мови. Київ : Вища шк., 1993. 167 с.

7. Richards J. C. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : Univ. Press, 2008. 269 p.

Лиходід Віктор Вікторович,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри садово-паркового господарства,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ДИСЦИПЛІНА «МЕХАНІЗАЦІЯ САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА» В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ

У ХХ столітті відбувся технологічний прорив, якого ще не бачила людська цивілізація; різні машини, пристрої та агрегати стали застосовуватись як у промисловості, так і в індивідуальній діяльності людини. Нові машини активно створювались для аграрних робіт, догляду за рослинами та деревами з метою інтенсифікації садово-паркових робіт, що у ХХІ столітті перетворилось на складну розгалужену систему різноманітних машин різної класифікації, які потребують ґрунтового вивчення у професійній підготовці майбутніх фахівців садово-паркового господарства. Сучасні роботи садово-паркового господарства та створення об'єктів ландшафтного дизайну застосовують ряд машин і механізмів, що значно збільшує ефективність роботи і зменшує витрати людських ресурсів. Загального поширення набули потужні малогабаритні машини, які мають велику кількість функцій.

Гостра потреба у механізації ландшафтних та садово-паркових робіт виникла із розвитком містобудування, коли міста швидко розростались, але мали лише будівлі, що не задовольняло соціальні потреби людей, а створення парків та садів старим (традиційним способом) не давало ефективних результатів тому, що займало багато часу.

Наприкінці ХІХ століття концепція «міста-саду» увійшла до основ міського планування і мала значний вплив на погляди архітекторів-урбаністів, що призвело до численних спроб реалізації цієї концепції. Проте перші міста-сади не виправдали надій на покращення ситуації у Лондоні. У наступні роки вчені аналізували дану проблему, що дозволило виділити низку причин поразки, основною з яких є те, що для людини кінця ХІХ – ХХ століття життя в поєднанні з природою мало менший пріоритет, ніж проживання у великому промисловому місті із розвинутою соціальною інфраструктурою. Переосмислив ці ідеї П. Аберкромбі у 40 рр. ХХ ст., який запропонував створити біля Лондона сім нових міст (супутників). Вони створювались на зразок міста-саду Лечворта, але мали більшу площу. Їхня кількість населення становила 60-100 тис. осіб і вони розташовувалися на відстані 35-50 км від Лондона [1]. Цей проект також виявився неконкурентоспроможним відносно традиційного міста, але такий досвід поклав основу сучасним містам, що гармонійно поєднують будівлі та сади. Такі обставини стимулювали розвиток машинобудування для підготовчих меліоративних, допоміжних будівельних робіт, посадки, захисту та догляду.

Всі підготовчі меліоративні та допоміжні будівельні роботи, що виконують за допомогою машин, виконання ними основних виробничих процесів поділяються на такі групи:

- розчищення поверхні ґрунту (бульдозери, корчувальні машини, кущорізи, розпушувачі, корчувальні борони);
- розробка ґрунту (екскаватори, канавокопачі, скрепери);
- планування ділянок (грейдери, автогрейдери);
- ущільнення верхнього шару ґрунту (котки).

Догляд за насадженнями та об'єктами ландшафтного дизайну передбачає застосування машин, які виконують наступні функції:

- внесення добрив;

- посадку насіння, саджанців тощо;
- полив;
- захист рослин та насаджень;
- догляд.

Для майбутніх фахівців садово-паркового господарства важливими стають ґрунтовні знання із механізації робіт ландшафтного дизайну, які знадобляться у професійній діяльності. Кожен фахівець повинен вміти грамотно розрахувати механізацію процесів під час власної професійної діяльності із врахуванням наявної бази машин або необхідної кількості машин (для закупки), їх функціональність, потужності (відповідно до потреб та площі) для певної фірми або господарства (площа, умови експлуатації), вміти враховувати цінову політику відповідно до якості та бюджету закупок, комбінувати операції машин та оптимально розраховувати людські та технологічні ресурси.

Таким чином, дисципліна «Механізація садово-паркового господарства» є обов'язковою у освітньому процесі закладів вищої освіти, які займаються підготовкою майбутніх фахівців садово-паркового господарства. Зазначена дисципліна забезпечує ґрунтовними знаннями не лише із розрахунків необхідної техніки, а й надає вичерпні знання із експлуатації машин та агрегатів, основних діючих частин, вчить вести науково-дослідну роботу у сфері механізації та її розвитку на світових ринках машин. Практичні та самостійні роботи мають орієнтацію на розвиток у здобувачів вищої освіти академічної самостійності, мотивують до безперервної самоосвіти, що є гарантом успішного конкурентоспроможного фахівця.

Отже, мета дисципліни – засвоєння знань з технологічних процесів та організації виконання робіт із створення об'єктів садово-паркового господарства: парків, алей, лісопарків, альпінаріїв, газонів та інших об'єктів озеленення із застосуванням техніки.

Завдання навчальної дисципліни: надання здобувачам вищої освіти знань і практичних навичок з основ механізації робіт в садово-парковому господарстві, створення оптимальних умов для росту і розвитку насаджень, їх адаптації до умов урбанізованого середовища та догляду за ними.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні знати:

- тенденції розвитку машинобудування і механізації садово-паркового господарства;
- сучасні технології виконання садово-паркових робіт із застосуванням новітньої техніки (вітчизняних та світових брендів);

– технології механізованих робіт із обов'язковим дотриманням вимог з екології та санітарії навколишнього середовища;

- класифікацію пристроїв та особливості їх експлуатації;
- технологічний процес механізованих робіт;
- процес створення технологічних карт механізації робіт садово-паркового господарства.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні вміти:

- застосовувати сучасну техніку та агрегати у садово-парковому господарстві;
- складати технологічні карти;

– використовувати фахові знання у визначенні технології основних видів механізованих садово-паркових робіт;

– систематизувати досягнення вітчизняних і зарубіжних виробників засобів механізації садово-паркового господарства;

- використовувати різні способи і засоби оцінювання стану та якості механізованих робіт.

Таким чином, дисципліна «Механізація садово-паркових робіт» є обов'язковою складовою професійного становлення майбутніх фахівців садово-паркового господарства, сприяє набуттю ключових компетентностей. Здобуті під час навчання знання, вміння та навички є гарантом успішної реалізації фахівців садово-паркового господарства, їх здатності створювати оптимальні й раціональні карти механізації садово-паркових та ландшафтних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чекайло К. М., Богданова Ю. Л. Міста-сади як сучасна урбаністична концепція організації житлового середовища. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Архітектура*. 2014. № 793. С. 256–260.

Марченко Яна Андріївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Корнелюк Б. В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ: СПЕЦИФІКА ГЕНЕЗИ ТА ТИПОЛОГІЧНІ РИСИ

З того часу як люди почали говорити, мова безперервно розвивається, спрощуються, модернізується та підпорядковується формам соціального становлення людини. В мовній системі поряд із літературним варіантом існують також сленг та жаргон, що притаманні кожній соціальній групі та присутні у кожній професії. Варто зауважити, що сленг – це не шкідливе утворення, яке вульгаризує мову, а органічна та в деякій мірі необхідна частина цієї системи.

Цікавість дослідників до різних видів ненормативної лексики, особливо до такої специфічної, як сленг, не згасає. Цей факт можна пояснити тим, що сленг привертає увагу лінгвістів своєю метафоричністю, виразністю та здатністю передавати прагматику висловлювання.

Нині сленг можна вважати невід'ємною частиною у соціокультурній сфері; його також віднести до найбільш актуальних та цікавих об'єктів для дослідження у сфері лексикології, стилістики та перекладознавства.

Проаналізувавши різні дефініції цього поняття, можна зробити висновок про те, що сленг є особливим мовним шаром, який ґрунтується на закономірностях національної мови і характеризується відкритістю, загальновідомістю, динамічністю та експресивністю. Було з'ясовано, що серед найбільш розповсюджених засобів творення нових сленгізмів виділяють наступні: метафоризація, метонімія, словоскладання, суфіксація та скорочення [2, с. 175].

В останні десятиріччя в розвитку англійської мови, особливо в її американському варіанті, простежується тенденція до демократизації, під якою розуміється зближення писемно-літературної мови з усно-розмовною, що найбільш очевидно проявляється в широкому поповненні літературної лексики та фразеології сленгом. Саме сленг відіграв важливу роль у формуванні «американського мовного стандарту» [1, с. 166], тому американська літературна норма стала більш відкритою для одиниць розмовного мовлення, зокрема сленгу, який дослідники правомірно вважають «одним із джерел поповнення лексики американського варіанта англійської мови і одним із важливих елементів американської культури» [2, с. 184]. Американський молодіжний сленг відрізняється від сленгу інших мов світу великою кількістю синонімів та специфічними методами формування нових лексичних одиниць.

За сферами вживання, американський молодіжний сленг можна поділити на декілька великих груп, а саме: загальний молодіжний сленг, шкільний сленг, студентський сленг та інтернет-сленг та інші види.

За весь період з початку колонізації англійцями Північної Америки до нашого часу, у американській англійській мові відбулися суттєві зміни, найбільш помітніші з яких виявляються на фонетичному рівні [4, с. 20]. Серед слів, лексичні значення яких можуть відрізнятися у британському та американському варіантах англійської мови, можна виділити наступні приклади: block (амер. будівля, брит. квартал), pavement (амер. мостова, брит. тротуар), drugstore (аптека, брит. chemists shop), gasoline, gas (Гензин, брит. petrol) [5, с. 128]. Також, типовим американськими виразами є wanna (want

to), gotta (got to, have), dunno (don't know) та скорочення відносно звучання: What r u doing (what are you doing)? / Y r u checkin dis (why are you checking this). Окрім цього, деякі слова, які раніше були типовими виключно для американської англійської мови, стали загальноанглійськими, наприклад hitchhike, landslide, деякі з них увійшли до світового лексикону (ok, teenager) [5, с. 130]. Окрім цього, варто зауважити нормативну різницю у написанні слів з -our (-or).

Заслуговує уваги і той факт, що в американському варіанті англійської мови, як і у географічних назвах, часто уживаються запозичення з різних мов, зокрема іспанської та мов народів, які проживали або проживають на території Сполучених Штатів. Найбільш відомі запозичення наразі мають іспанське походження, що зумовлено розповсюдженістю іспанської мови на території Америки: stampede (estampida), lasso (lazo (tie)), canyon (cañon), tornado (tronada (thunderstorm)) та інші [3, с. 125].

На американський варіант англійської мови у свій час також впливала національна ворожнеча, у результаті якої в Америці з'явилася так звана афро-американська англійська мова, яка, до речі, використовується і сучасними темношкірими жителями Африки. Сама мова поєднує у собі якості діалекту та соціолекту, та існує як на розмовному так і літературному рівні (у творах деяких письменників – як класиків (Джек Лондон), так і сучасних прозаїків, зокрема у Алекса Гейлі, Джона Рідлі, Октавії Батлер та інших) можна помітити цей діалект як розмовну мову американців африканського походження.

Американська англійська мова може відрізнятися залежно від штату, у якому її використовують, однак ця різниця, з деяких причин, не так помітна як у британському варіанті англійської мови. Як і сленг у інших мовах із великою кількістю носіїв, американський поділяється на різні види, наприклад: сленг закритих соціальних груп, молодіжний сленг (dirt – гроші, соке ковток кока-коли, dotty психічно невірнорозважений), професійний сленг або ж жаргонізми (big-boy – крупнокаліберна гвинтівка, knitting needle – шабля, to eat the ginger – грати найкращу роль).

Отже, можна зробити висновок, що американський сленг відрізняється від сленгу інших мов світу великою кількістю словникових одиниць та ідентифікуючою роллю, яку він виконує у суспільстві, а також різноманітністю синонімів, відносно неоднорідністю на території використання. Варто додати, що лексичні одиниці, які зустрічаються у американському молодіжному сленгу не мають своїх відповідників у англійському сленгу цієї категорії, саме тому такі лексичні одиниці можуть бути інтерпретовані носіями різних варіантів англійської мови по-різному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бик І. С. Теорія і практика перекладу. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 240 с.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе : моногр. / С. Влахов, С. Флорин, Москва : Высш. шк., 2001. 416 с.
3. Flexner S. B. I hear America talking. *An Illustrated treasure of American words and phrases*. New York, Van Nostrand, 1998. 670 p.
4. Mattiello E. An Introduction to English Slang: A description of its Morphology, Semantics and Sociology. Monza : Polimetrica, 2015. 250 p.
5. Partridge E. Slang Today and Yesterday. London : Routledge and Kegan Paul, 2017. 476 p.

Миронова Мар'яна Ігорівна,
кандидат економічних наук,
вчитель економіки,
середня загальноосвітня школа № 90,
м. Львів, Україна

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

Інтелектуалізація як процес підвищення ролі, значущості інтелектуальної праці у функціонуванні та розвитку виробничих систем по-різному впливає на інтегральну ефективність їх функціонування. Дослідження такого впливу становить значний науковий інтерес. Цей вплив детермінується не тільки інтенсивністю інтелектуалізації, а й тривалістю ринкового періоду.

На підставі загальнотеоретичного аналізу цієї проблеми [2; 3 та ін.] можна зробити висновок, що у короткотривалому ринковому періоді інтелектуалізація негативно впливає на інтегральну ефективність функціонування виробничих систем і лише в довготривалому ринковому періоді, особливо, в гіпердовготривалому, вона може привести до формування позитивних економічних ефектів.

Негативний вплив інтелектуалізації на ефективність функціонування та розвитку виробничих систем зумовлений різним характером її впливу на формування економічних витрат та економічних результатів. Інтелектуалізація збільшує економічні витрати в короткотривалому ринковому періоді, а результати, навпаки, зменшує, що позначається на загальному рівні інтегральної ефективності функціонування виробничих систем (рис. 1-3).

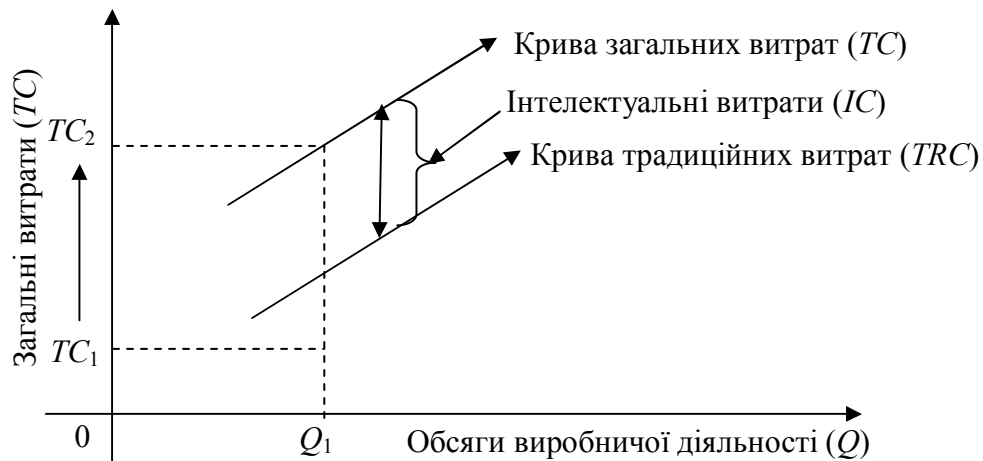

Рис. 1. Зміщення кривої загальних витрат під впливом формування інтелектуальних витрат у короткотривалому ринковому періоді (канонічний варіант)

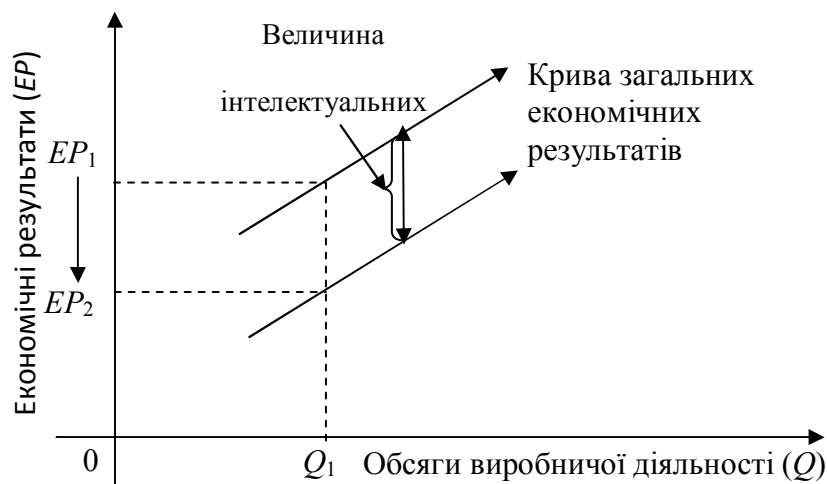

Рис. 2. Зміщення кривої економічних результатів під впливом формування інтелектуальних витрат у короткотривалому ринковому періоді (канонічний варіант)

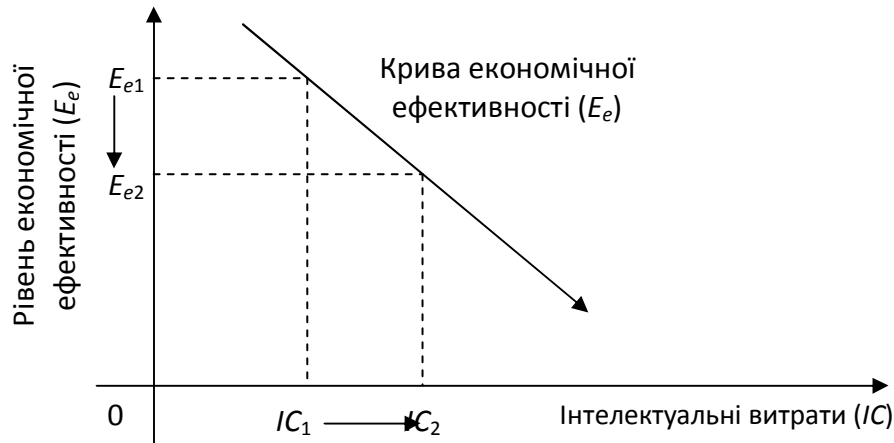

Рис. 3. Зниження економічної ефективності функціонування виробничих систем за умов їх інтелектуалізації в короткотривалому ринковому періоді (канонічний варіант)

Як видно з рис. 1-3, за умов значного збільшення інтелектуальних витрат (тобто з посиленням інтелектуалізації національної економіки, чи її окремих сфер і систем) економічна ефективність функціонування виробничих систем стрімко знижується у короткотривалому ринковому періоді, бо економічні результати зменшуються, а загальні економічні витрати, навпаки, зростають (1):

$$E_{FES} = \frac{\sum EP}{\sum EC} = \frac{TEP - \Delta EP}{TEC + \Delta EC}, \quad (1)$$

де ΔEP – величина зменшення загальних економічних результатів внаслідок нарощування інтелектуальних витрат і відповідного скорочення традиційних витрат;

ΔEC – величина зростання загальних економічних витрат, викликане процесами інтелектуалізації та формування відповідних інтелектуальних витрат;

TEP – загальні грошові (економічні) результати;

TEC – загальні грошові витрати.

Щоб перевірити теоретичні засади інтелектуалізації виробничих систем, доцільно проаналізувати, як на зміну обсягу інтелектуальних витрат (витрат на виконання наукових, науково-технічних робіт та інноваційну активність підприємств) реагує національний дохід України та обчислити коефіцієнти еластичності (K_{ei}) й ефективності (E_i) національного доходу від інтелектуальних витрат.

Коефіцієнт еластичності національного доходу від інтелектуальних витрат (K_{ei}) можна обчислити за формулою (2):

$$K_{ei} = \left| \frac{\Delta HD}{\Delta C_i} \right|, \quad (2)$$

де ΔHD – зміна національного доходу, у %;

ΔC_i – зміна обсягу інтелектуальних витрат, у %.

Цей коефіцієнт трансформується в коефіцієнт ефективності національного доходу від інтелектуальних витрат (E_i) таким чином:

1) якщо $\Delta HD > 0$ і $\Delta C_i > 0$, то $E_i = K_{ei}$;

2) якщо $\Delta HD > 0$, а $\Delta C_i < 0$, то $E_i = 1 + K_{ei}$;

3) якщо $\Delta HD < 0$ і $\Delta C_i < 0$, то $E_i = 1 - K_{ei}$;

4) якщо $\Delta HD < 0$, а $\Delta C_i > 0$, то $E_i = -K_{ei}$ [1].

За умов інтелектуалізації у короткотривалому ринковому періоді економічна ефективність виробничих систем знижується: що більші інтелектуальні витрати та їх частка в структурі загальних витрат, то стрімкішим є падіння економічної ефективності функціонування економічної системи.

Однак, у довготривалому й, особливо, гіпердовготривалому ринковому періоді ситуація кардинально змінюється: інтелектуалізація супроводжується не зниженням, а підвищенням загальної ефективності функціонування виробничих систем. Пояснюється це тим, що поза межами короткотривалого ринкового періоду ефект від інтелектуалізації починає або зрівноважувати, або перевищувати витрати на інтелектуалізацію, що спричиняє значне (помірне, значне, гіперзначне) зростання загальної ефективності функціонування виробничих систем. Отже, економічне вимірювання інтелектуальних витрат [4], треба здійснювати через ті економічні результати, до яких у кінцевому підсумку ці витрати приводять.

Інтелектуальні витрати впливають на економічні результати двоюко:

1) опосередковано (спочатку інтелектуальні витрати акумулюються в духовному і духовно-інтелектуальному розвитку людини і лише потім, через деякий час, цей підвищений інтелектуальний рівень людини дає змогу збільшити виробництво матеріальних благ);

2) дуже довго, в тому значенні, що їх вплив проявляється лише через тривалий проміжок часу.

Це зобов'язує досліджувати проблему економічної ефективності інтелектуальних витрат із урахуванням конкретного ринкового періоду. У короткотривалому ринковому періоді інтелектуальні витрати є економічно гіпернеефективними. Так, якщо в цьому досить короткому ринковому періоді планується суттєво підвищити економічну ефективність функціонування економічної системи, то недоцільно посилено вкладати кошти в інтелектуальний сектор суспільства (науку, освіту, інновації тощо), – це не тільки не підвищить економічну ефективність функціонування національної економіки, а навпаки, знизить, причому суттєво знизить, оскільки інтелектуальні витрати значно збільшать обсяг загальних витрат, а економічні результати не тільки не зростуть, а зменшаться на обсяг тих традиційних витрат, які ми не зможемо реалізувати з причини вкладання коштів в інтелектуальну сферу економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна М. Ю., Драбовський А. Г., Миронова М. І., Башнянин Г. І. Інтегральна ефективність функціонування та розвитку виробничих систем у національній економіці: теоретико-методологічні аспекти оцінювання : монографія. Львів : Ліра-прес, 2017. 168 с.
2. Башнянин Г. І. Метрологічні економічні системи: вступ у загальну теорію і методологію формування економічних параметрів. Львів : Новий Світ-2000, 2005. 1083 с.
3. Кісь С. Я., Боднар Г. Ф., Борушак Х. Л., Костенко П. А. Інтелектуалізація як основа забезпечення якості діяльності соціально-економічних систем в умовах економіки знань. *Формування ринкових відносин в Україні* : збірник наукових праць. 2013. № 5 (144). С. 221–225.
4. Яремко І. Й. Інтелектуально-інформаційний потенціал як фактор виробництва і капітал. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 12. С. 165–174.

Накашидзе Ірина Сергіївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства,

Дніпровський національний університет залізничного транспорту

імені академіка В. Лазаряна,

м. Дніпро, Україна

П'ЯТА ХВИЛЯ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ: ХАРАКТЕР І ПРИЧИНИ

Українська діаспора, на думку дослідників, сформувалась внаслідок кількох хвиль еміграції (М. Марунчак називає їх «добами» [2]). Перша хвиля, що переважно була зумовлена економічними обставинами, припадає на рубіж XIX–XX ст. Друга хвиля еміграції відбулась внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. Фактично це була політична еміграція. Її лави поповнила третя хвиля емігрантів, які залишили українські землі під час та одразу після закінчення Другої світової війни. Четверта хвиля – економічна еміграція, спричинена наслідками розпаду Радянського Союзу у 1991 р.

Починаючи з 2013 року, соціологи кажуть про п'яту хвилю української еміграції, яка продовжує набирати обертів. «Кількість виїжджаючих вражає. Схоже, нашим роботодавцям час готуватися до справжнього дефіциту кадрів – скоро нам просто ні з ким буде розвивати економіку країни» [1]. Процес ускладнюється через воєнні події і важке економічне становище в Україні. На сьогодні міграційна політика України недостатньо організована, фактично є створює «відпливом мізків» та кадрів, що має негативний вплив на економічний розвиток країни.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі українці більше виїжджають на роботу не в Росію, як під час четвертої хвилі еміграції, а в Польщу, Німеччину, Чехію та інші західні країни. За неофіційними даними у ЄС проживає та працює більше 2.5 млн. українців. «За даними Євростату, в 2014 році 206 422 українці виїхали в ЄС працювати, 22168 – вчитися, 21378 людей виїхали за сімейними обставинами, а 52804 вказали інші причини для переїзду» [1]. За статистикою, найбільше українських емігрантів працює в сільськогосподарському секторі та сфері послуг. На жаль, досить велика кількість працює нелегально. Нелегальна еміграція спричиняє соціальну незахищеність, «такі громадяни зазнають утисків, дискримінації у питаннях умов та охорони праці, її оплати, страхування» [5, с. 165]. Нелегальний статус за кордоном знижує ціну праці, не приносить доходу жодній державі, в окремих випадках і самому робітнику.

Україну називають другою країною після Мексики, у рейтингу світових країн за величиною міграційного коридору, третьою у донорів емігрантів, після Індії та Китаю. У числовому форматі українська еміграція оцінена ним в межах 20 % від кількості працездатних осіб [6, с. 92].

Причини пошуку роботи за кордон у кожної людини різні. Проте вони підлягають узагальненню. У зв'язку з аналітики виділяють декілька груп заробітчан:

- 1) люди, яким необхідно заробити гроші (наприклад, на житло, на автомобіль чи на весілля);
- 2) люди, які хочуть змін (наприклад, відпочити від чоловіка, дружини, дітей тощо);
- 3) люди, які хочуть подорожувати, але не мають для цього можливостей (здебільшого молодь) [3].

Тобто, основними мотивами більшості українців для пошуку роботи за кордоном є невпевненість у завтрашньому дні на батьківщині, почуття незадоволеності рівнем життя, відсутність перспектив щодо можливої побудови власного бізнесу, а також усвідомлення розвиненості олігархату, криміналу та кумівства.

П'ята хвиля еміграції має не лише трудовий, але й навчальний характер. Абітурієнти масово їдуть до країн Європи отримувати вищу освіту. Серед причин можна виділити такі: вступ без ЗНО та така ж вартість навчання, як і в українських ЗВО; можливість подальшого працевлаштування за кордоном. «Освітня міграція зазвичай оцінюється як позитивне явище для країни походження студентів: це підвищення якості освіти, отримання доступу до більш широкого вибору курсів та дисциплін, налагодження соціальних контактів та вивчення / удосконалення іноземної мови тощо» [4, с. 114]. Проте у випадку сучасної української молоді навчання за кордоном словами – один з шляхів еміграції, своєрідний соціальний ліфт, що дає можливість вийти на ринок праці країн ЄС. «Аналітики CEDOS стверджують, що 2/3 студентів, які навчаються в іноземних вузах, шукатимуть спосіб продовжити навчання, почати стажування або знайти роботу за кордоном. І тільки у разі відсутності будь-яких можливостей в Польщі вони повернуться в Україну» [1]. Тобто значна частина молоді не бачить оптимістичного майбутнього для України.

Освітня еміграція спричиняє кризу вищої освіти в Україні, щорічне скорочення кількості викладачів та ЗВО. На жаль, вирішення цієї проблеми поки що залишається поза межами уваги уряду. На нашу думку, варто піднімати престиж вищої освіти серед школярів, знаходити нові шляхи та розробляти стратегію мотивації навчатись в Україні. Також перспективним буде активізація співпраці між Україною між українськими ЗВО та провідними навчальними закладами світу, створення спільних освітніх програм. Тоді студенти в Україні зможуть отримувати дипломи закордонного зразка і залишатись тут. Таким чином можна буде і в подальшому уникнути проблем із браком кадрів. Саме тому над питаннями трудової та освітньої міграції треба починати активно думати зараз на державному рівні, щоб уникнути ще більших проблем у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 8 фактів про емігрантів як натяк на майбутній брак кадрів. URL: <http://persona.pumb.ua/ua/club/digest/detail.php?CODE=8-faktov-pro-emigrantov-kak-namek-na-budushchuyu-nekhvatku-kadrov-> (дата звернення: 27.04.2020).
2. Марунчак М. Г. Історія українців Канади. Вінніпег : накладом УВАН, 1991. Т. 2. 512 с.
3. Палажій Г. Трудова та освітня міграції з України: Як втримати людський потенціал? *ZIK*. 2018. 24 липня. URL: https://zik.ua/news/2018/07/24/trudova_ta_osvitnya_migratsii_z_ukrainy_yak_vtrymaty_lyudskyy_potentsial_1372513 (дата звернення: 27.04.2020).
4. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
5. Філон М. М., Іванчо Є. А. Еміграція в Україні, проблеми і шляхи подолання. *Інтернаука : Міжнародний науковий журнал*. 2007. № 3 (25), 2 т. С. 163–166.
6. Чорна В. О. Специфіка та детермінанти трудової міграції у південному регіоні України : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 255 с.

Anhelina Nemchinova,

1-st year «Law» student,

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

Dnipro, Ukraine

Scientific supervisor – **Kyzmenko A. A.,**

Candidate of Philology, Docent,

Associate Professor at the Department of Social Sciences and the Humanities,

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

Dnipro, Ukraine

ENVIRONMENTAL LAW

Environmental law is a branch of law, which is a system of legal norms regulating social relations in the sphere of interaction between society and nature.

In order to understand and evaluate environmental problems, it is important to emphasize that the state of nature is deteriorating not only under the influence of human activity [3].

The causes of the crisis have subjective roots, manifested in the relationship of man, society and the state to nature. Based on the analysis of the state policy and the state of environmental law, the following can be pointed out as the main reasons for the existing environmental situation in Ukraine [2, 3].

a) The absence or deficit of the political will of the state for the consistent, effective implementation of activities to protect the environment and ensure rational use of natural resources. Practical activities for the protection of nature, as a rule, have been replaced and replaced by words about the importance of protection [5].

b) Defects in the organization of state management of environmental management and environmental protection. It is, first of all, about the lack of an optimal system of specially authorized state bodies designed to organize and enforce the requirements of legislation in this area.

c) Lack of funding for environmental protection programs and activities. Traditionally, financing in this area is carried out on a residual basis. The situation is aggravated by the extremely low efficiency of investments in environmental protection.

d) The shortage of environmental specialists: lawyers, economists, sociologists, engineers, etc.

e) Extremely low level of legal awareness, environmental knowledge and environmental culture [1]. A low level of general and environmental culture, an unprecedented moral decline in society.

How to fix these problems?

1. Development and consistent, most effective implementation of state environmental policy. This task should be solved within the framework of the constant environmental function of the state.

2. The formation of modern environmental legislation:

- creation of a system of special legislative acts in the field of the environment, acts of natural resource legislation and the greening of other legislation;
- the formation of mechanisms to ensure the implementation of legal environmental requirements;
- harmonization with the environmental laws of Europe and the world.

3. Ensuring optimal financing of measures to ensure rational nature management and environmental protection and high investment efficiency [4].

Finally, it is necessary to form an environmental consciousness, individual and social, based on the idea of a harmonious relationship between man and nature, man's dependence on nature and responsibility for its conservation for future generations.

REFERENCES

1. Brinchuk M. M. Environmental law : textbook. Moscow : Lawyer, 2003.
2. Dubovik O. L., Kremer L., Lube-Wolf G. Environmental law : textbook. Moscow : Eksmo Publishing House, 2005.
3. Kremer Ludwig, Winter Gerd. Environmental Law of the European Union / repl. ed. professor O. L. Dubovik. Moscow : Gorodets, 2007.
4. Shesteryuk A. S. Issues of codification of environmental legislation. Leningrad : Publishing house of Leningrad State University, 1984.
5. Shesteryuk A. S. Environmental law: questions of theory and methodology of analysis. Saint Petersburg : Publishing House St. Petersburg State University. 2000.

Остапенко Марина Анатоліївна,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ЯК АТРИБУТ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ

Сьогодні важко уявити світ без інформації та медіа. В умовах пандемії, яку ми зараз переживаємо, особливо відчуваються можливості обміну інформацією, переваги розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Серед позитивних рис можна назвати висвітлення різних думок, трансляцію знань, зв'язок між різними суспільними групами, окремими людьми тощо. Також не можна переоцінити роль медіа як певного «містку» між особистістю та суспільством, між владою та суспільством. Суттєвою перевагою є здатність охоплення досить великої аудиторії й зберігання часу на поширення інформації.

Водночас, варто пам'ятати про «потужність» впливу медіа на свідомість, культуру та поведінку окремої особистості та суспільства. Медіа сьогодні є одним із провідних інститутів соціалізації людини, її долучення до культури, складної системи соціальних та політичних відносин. Навіть громадську думку за сучасних умов можна визначити певним «продуктом» дії медіа, використання інформаційно-комунікативних технологій. У сучасних науках використовується терміни «медіа-вплив», «ефект медіа», які позначають шляхи та результати впливу медіа на аудиторію, зокрема її свідомість та поведінку. Науковцями неодноразово підкреслювалося про певне обмеження самостійної, усвідомленої, автономної дії особи в умовах інформаційного суспільства з розвиненою системою засобів масової комунікації (далі ЗМК) [3; 4; 5; 6].

Погоджуюся із позицією сучасних фахівців щодо великого, проте не безмежного впливу медіа. Фільтрами впливу є «власний досвід людини, рівень освіти, культури, соціальні зв'язки (родина, друзі тощо), особисті моральні імперативи» [6, с. 133]. Водночас слабкість цих фільтрів, несформована політична культура, невиразність ідентичної приналежності, цілеспрямованість впливу окремих медіа послаблює силу захисних бар'єрів як людини, так і усього суспільства.

Відзначаючи складність процесу впливу медіа на свідомість та поведінку, сприйняття інформації мозком людини, її усвідомлення та відтворення у певних реакціях, науковці усе частіше звертаються до

поняття культури впливу. Останнє позначає сутність «м'якого» впливу на психіку людини з метою змінити вже існуючі чи сформувати бажані її думки чи поведінку.

Науковцями досліджено багато типів ефектів медіа. Базовими можна назвати дві великі групи. Це розумові (вплив на свідомість) та поведінкові (вплив на поведінку). Науковий інтерес мають типи ефектів Б. Грушина. Так, за предметною сферою впливу науковець виокремлює когнітивні (вплив на знання); емоційні (вплив на емоційну сферу); ціннісні (вплив на ціннісну систему); організаційні (вплив на активність, дії, поведінкові реакції); тонізуючі (вплив на психографічний профіль особистості через наближення до нього) [Цит. за: 5, с. 180].

Отже, з цієї типології стає очевидним, що спектр «об'єктів» впливу ЗМК досить широкий: потреби, бажання, емоції, знання, поведінка людей, цінності, традиції, норми тощо. Особливістю таких ефектів є як формування когнітивної, емоційної, діяльнісної сфери, так і їх зміна. У проєкції на суспільство – це створення «якості» соціальних, культурних, економічних, політичних та правових відносин і, відповідно, культури, зокрема політичної та правової.

Сучасний арсенал технологій впливу нараховує десятки. В останні роки набуває усе більшого розповсюдження саме їх адресність, прицільність на конкретний об'єкт впливу. Крім вище окреслених, об'єктами впливу можуть бути особа, група, суспільство. На певний синтез, і водночас диференціацію, працює така технологія як таргетинг, яку фахівці називають «сукупністю технічних і дизайнерських рішень, що дають змогу виділити з усієї наявної аудиторії лише ту частину, яка задовольняє наперед заданим критеріям, тобто цільову аудиторію, й орієнтуватися в демонстрації реклами саме на неї» [Цит. за: 1, с. 326].

Ця технологія використовується у різних сферах, які потребують і у яких може мати місце стратегічна реклама. Політична сфера й управління не виключення. Основне призначення таргетингу – це збір та сегментація інформації про споживачів (реальних та потенційних), конкурентів, стратегія реалізації продукту чи ідеї у певному сегменті ринку, рекламний супровід, формування попиту тощо. Відповідно, успішність політичної реклами зумовлюється стратегічним спрямуванням та адресністю. Це відбувається завдяки вивченню об'єктів впливу – потреб, мотивації, переконань, орієнтацій, громадської думки та визначенню адресату – певної цільової аудиторії. Відзначу певну ефективність таргетингу як політичної технології пошуку цільових груп на основі інформації про них. Таргетинг застосовується під час виборчих кампаній, коли треба скласти профіль реального та потенційного виборців. Також ця технологія була ефективно використана при проведенні референдуму у Великобританії щодо її виходу із складу Європейського Союзу.

Маючи знання про конкретного суб'єкта чи проблему, вплив може бути досить ефективним. Основними механізмами таргетингу є сегментація групи та наближення до її потреб, інтересів, бажань, стилю життя та споживання. Сегментація відбувається «за географічним розташуванням – розподіл аудиторії за місцем проживання; за демографічним принципом – за віком, статтю, освітою, рівнем доходів, родом занять, релігійними уподобаннями тощо; за психографічним принципом – за належністю до певного соціального класу, характеристики способу життя та психології класу; за поведінковим принципом – за реакцією на певну інформацію, ставлення до події на основі знань, умінь тощо» (Ф. Котлер) [Цит. за: 2, с. 169–170]. Така сегментація дозволяє науковцям визначити види таргетингу в Інтернеті: поведінковий; геоповедінковий; географічний; часовий; за провайдером відвідувачів; за типом підключення; за типами організацій; мовний; за типами браузерів і операційних систем; психологічний та інші [1, с. 329–331].

Варто зазначити, що нині, а також у перспективі багато з технологій будуть вдосконалюватися та адаптуватися до вимог Інтернет-середовища, платформ різних соціальних мереж. Це питання потребує наукового осмислення, використовуючи доробки різних наукових галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карась О. Таргетинг – один із видів стратегічної реклами. *Журнал європейської економіки*. 2014. Том 13 (№ 3), вересень. С. 324–332.

2. Кияниця Є. О. Контент і таргетинг – основні елементи новітньої медіалогії. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29 (68). № 2. С. 167–171.

3. Остапенко М. А. Особливості використання таргетингу в політичній сфері. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Випуск 26. С. 75–80.

4. Поліщук І. О. Сучасні медіатехнології. *Політологічні записки*: збірник наукових праць. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_7 (дата звернення: 23.04.2020).

5. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підручник для студентів галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.

6. Стефанчук У. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: збірник наукових праць. Львів, 2008. Випуск 20. С. 129–133.

Пузіков Дмитро Олегович,
кандидат педагогічних наук, доцент, докторант,
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Успішне, результативне здійснення прогнозування змісту загальної середньої освіти має ґрунтуватися на надійних теоретико-методологічних засадах, вагоме місце серед яких посідає система прогнозування цього змісту.

Як правило, наукове дослідження системи певної діяльності зумовлює необхідність застосування системно-діяльнісного підходу, котрий є загальнонауковим методологічним підходом [5, с. 64]. Реалізація положень системно-діяльнісного підходу в процесі наукового дослідження пов'язана, насамперед, зі здійсненням декомпозиції людської діяльності, тобто виділенням її компонентного складу. До найсуттєвіших складників діяльності вчені відносять декілька, а саме: потребу, суб'єкта, об'єкт, мету, процеси, засоби, умови, результат [5, с. 64]. Оскільки кількісні та якісні характеристики різних компонентів діяльності безпосередньо залежать від характеристик її суб'єкта (окремої людини, малої або великої групи людей, людства в цілому), то цей складник розглядається як один із її найважливіших компонентів. Отже, дослідження суб'єктів прогнозування змісту загальної середньої освіти є актуальним, його результати позитивно позначаються на подальших наукових розвідках із проблематики освітньо-педагогічного прогнозування.

Окрім того, доцільно встановити й обґрунтувати міру суб'єктності педагогічних працівників стосовно прогнозування змісту загальної середньої освіти. На жаль, в академічному середовищі (серед наукових і науково-педагогічних працівників) досить поширена думка, що педагогічний працівник (учитель) не повинен займатися прогнозуванням.

З одного боку, таке твердження є справедливим. Окремий учитель виконує досить багато важливих і складних професійних завдань, тому не варто доручати йому ще одне. Особливо, якщо воно пов'язано саме з розробленням теорії й методології прогнозування, тобто зі здійсненням фундаментального наукового дослідження з означеної проблематики. Зауважимо, що більшість вітчизняних учителів не прагнуть участі саме в такій діяльності, оскільки не матиме в ній нагальної потреби, не буде підготовленою до її здійснення [2].

Однак, з іншого боку, так само не можна й обмежувати педагогічного працівника в його прагненні долучитися до здійснення (у т. ч. самостійного) певної прогностичної діяльності, якщо участь у ній є його добровільним вибором. Адже процес і результати самостійного застосування вчителем прогностичного інструментарію для вирішення певного професійного завдання (або ж його посилення

участь у прикладному прогностичному дослідженні певних освітніх об'єктів) можуть відповідати його професійним інтересам, сприяти оптимізації освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти, в якому він працює. Зазначимо, що успішність такої участі безпосередньо залежить від трьох обставин, а саме: від наявності (розробленості) відповідного теоретико-методичного забезпечення (насамперед, теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених моделей (систем) прогнозування певних освітніх об'єктів, які доцільно поєднуюватимуть відповідний прогностичний інструментарій); необхідного інформаційного забезпечення (програмного й апаратного); підготовленості вчителя до використання такого забезпечення.

Отже, міра суб'єктності педагогічного працівника щодо прогнозування змісту загальної середньої освіти визначатиметься як його інтересом, умотивованістю до здійснення цієї діяльності, так і рівнем підготовленості вчителя до неї, наявністю й володінням ним засобами відповідного теоретико-методичного й інформаційного забезпечення.

Отже, визначимо поняття «суб'єкт прогнозування змісту загальної середньої освіти». Родовим щодо нього є поняття «суб'єкт», яке визначається у Великому тлумачному словнику української мови як «істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності»; «особа, група осіб, організація і т.і., яким належить активна роль у певному процесі, акті» [1, с. 1408]. Розглядаючи суб'єктів прогнозування розвитку загальної середньої освіти, автор так само відносить до них окремих фахівців (як науковців, так і практиків), їхні групи й організації [4]. Таким чином, *суб'єкт прогнозування змісту загальної середньої освіти* – це окрема особа, група осіб або колектив певної організації, котрі мають необхідну підготовку й цілеспрямовано здійснюють прогнозування змісту загальної середньої освіти, тобто розробляють прогнози кількісних та якісних змін цього об'єкта впродовж певного періоду часу.

Можна виділити *чотири головні підстави класифікації суб'єктів прогнозування змісту загальної середньої освіти*, а саме: характеристики окремого суб'єкта прогнозування (особи), рівень, на якому здійснюється прогнозування, кількість розробників прогнозу, сталість групи розробників. Відзначимо, що класифікація певного суб'єкта прогнозування дає змогу досить детально охарактеризувати його.

Перша підстава, *характеристики окремого суб'єкта (особи)*, дає змогу визначити три найважливіші риси індивідуального суб'єкта прогнозування змісту загальної середньої освіти, а саме:

рівень його прогностичної компетентності індивідуального суб'єкта, тобто «складної й динамічної професійної здатності, що включає взаємопов'язані цінності, мотиви, знання, прогностичні вміння й навички, практичний досвід, які визначають його спроможність успішно здійснювати прогностичну діяльність, прогнозувати розвиток об'єктів, які належать до системи загальної середньої освіти» [2, с. 70–71];

мотиви його прогностичної діяльності, серед яких можемо виділити три основних, а саме: пізнавально-дослідницький мотив (зумовлений прагненням передбачити стан змісту загальної середньої освіти в майбутньому в т. ч. задля виконання завдань кваліфікаційного або дисертаційного дослідження), професійний (пов'язаний із розв'язанням професійних завдань), службовий (виконання посадових обов'язків);

професія (професійні заняття, професійна роль) індивідуального суб'єкта (наприклад, науковець, учитель, управлінець тощо).

За другою підставою, можна виділити *сім ієрархічних рівнів, на яких здійснюється прогнозування змісту загальної середньої освіти* (міжнародний або міждержавний, державний, регіональний, місцевий, інституційний (рівень закладу освіти, наукової установи, громадської освітньої організації), рівень структурного підрозділу школи, індивідуальний рівень (окремого науковця або вчителя) [3].

За третьою підставою, *кількістю розробників прогнозу змісту загальної середньої освіти*, можна виділити індивідуальних і колективних суб'єктів. Індивідуальний суб'єкт – окремий науковий, науково-педагогічний, педагогічний працівник, представник органів управління освітою та ін., котрий одноосібно розробляє прогноз змісту загальної середньої освіти або ж певного структурного складника цього змісту відповідно до його ієрархічних рівнів (освітньої галузі, предмета, курсу, теми тощо).

Колективний суб'єкт може бути як малою (команда прогнозистів чисельністю від двох до семи осіб), так і великою групою (десятки осіб, дослідницький колектив).

Відповідно до четвертої підстави, *сталості групи розробників*, можна виділи сталі колективи, котрі спроможні забезпечувати довготривалий характер, належний рівень системності, узгодженості, варіантності, неперервності прогнозування змісту загальної середньої освіти. Головна перевага сталих колективів розробників – це напрацьованість інструментарію, прогностичних моделей, системи прогнозування, наявність бази даних, котра забезпечує прогнозу ретроспекцію, довший період заснування прогнозу, кращі можливості для визначення й урахування прогнозного фону об'єкта прогнозування. Однак сталий колектив вимагає значного фінансування, може не виявляти належної гнучкості й оперативності щодо виконання завдання на певний прогноз. Нестала група прогнозистів (творча або дослідницька група, персонал проекту тощо) може проявити значно більшу гнучкість й оперативність, швидше й детальніше розробити необхідний прогноз, однак його надійність залежатиме від обсягу ресурсів, доступних цій групі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Пузіков Д. О. Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: рівень учителя. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 67–74.
3. Пузіков Д. О. Рівні організації прогнозування змісту загальної середньої освіти. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики* : тези доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 листопада 2019 р.): у 3-х ч. Київ : Університет «Україна», 2019. Частина 1. С. 359–362.
4. Пузіков Д. О. Теоретична модель прогнозування розвитку загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 128–137.
5. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 4-те видання, виправлене і доповнене. Київ : Знання, 2004. 307 с.

Рабченко Поліна Сергіївна,
студентка 2 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Магдій Г. О.,**
викладач вищої категорії, старший викладач,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ГЕТЬМАНАТ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО ЯК КРОК ДО ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

XXI століття... Україна... Незалежна, суверенна держава з мальовничими просторами, родючими ґрунтами, Карпатськими горами та могутнім Дніпром. Однак, не завжди так було. Починаючи з 1187 року, ми можемо спостерігати появу «України» у Київському літописі. З того часу і виникають перші спроби до формування вільної країни.

Наша країна пережила багато етапів свого становлення.

Однак, на нашу думку, важливе випробування припало на часи Української Революції 1917 – 1921 років. Багато військових, політиків виборювали суверенітет, а саме: Б. Хмельницький, М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра тощо. Серед таких особистостей можна виділити останнього гетьмана України – Павла Скоропадського.

Павло Скоропадський – один з найвизначніших особистостей в історії України, політичний та військовий діяч України.

Об'єктивне висвітлення життя і діяльності Павла Скоропадського, як у контексті загальноукраїнської історії, так і в плані пізнання його як особистості є дуже важливим для відтворення подій, які відбувалися в Україні. Тому обрана тема є актуальною.

Мета наукової роботи: визначення місця і ролі гетьмана Скоропадського та його режиму в історії України.

У результаті виконання роботи встановлено, що Павло Скоропадський – генерал, який прийшов до влади у квітні 1918 року і проголосив Гетьманат. Проголошення Гетьманату ніби стало апеляцією до давніх українських традицій. Скоропадський, отримавши широкі владні повноваження, намагався стабілізувати ситуацію в Україні. Але спираючись на німецький багнет, орієнтуючись у внутрішній політиці виключно на інтереси заможних, консервативних верств населення, в умовах набуття популярності лівих, соціалістичних ідей серед частини українського населення, така політика викликала шалений спротив, очолюваний колишніми діячами УЦР.

Було відкрито близько сотні українських гімназій, відбулося введення до навчальних програм української мови, історії та географії як обов'язкових предметів. Відкриті були українські державні університети в Києві та Кам'янці-Подільському, історико-філологічний факультет у Полтаві, створені Державний український архів, Національна галерея мистецтв, Український історичний музей, Українська національна бібліотека, Український театр драми і опери, Українська державна капела, Український симфонічний оркестр, Українська академія наук тощо. Однак Скоропадський волів не форсувати українізацію, а проросійськи налаштовані чиновники, на яких він часто опирався, чинили їй протидію.

Зрештою, розбудовуючи свою державу, гетьман волів використовувати російські зразки. Наприклад, Українська академія наук творилася за зразком російської.

У зовнішній політиці одним із головних завдань було міжнародне визнання Української держави та налагодження відносин з іншими державами. Потрібно сказати, що йому це вдалось. Встановлено дипломатичні відносини з Німеччиною та Австрією, із Швейцарією, Болгарією, Польщею, Фінляндією, Туреччиною і з більшовицькою Росією. Завдяки дипломатичним зусиллям до Української держави було прилучено: Гомельський повіт Могилевської губернії, Путивльський і Рильський повіти Курської губернії – до Чернігівщини (Суданський, Гайворонський, Білгородський, Корочанський), а також Валуйський повіт Воронежської губернії до Харківської губернії.

Уряд П. Скоропадського у своїй зовнішній політиці проводив пронімецьку орієнтацію. Однією з умов німецької адміністрації, на яких німці погодилися на переворот, було визнання умов Брестського миру, підписаного з Україною. Так, як Німеччина була для гетьманської держави опорою та гарантом стабільності, тому однією з важливих причин занепаду влади Скоропадського є поразка країн Четверного союзу у І Світовій війні.

Саме втрата опори і стала початком падіння політичного режиму Скоропадського. А далі: відсутність дієздатної регулярної української армії; відновлення старих порядків, що призвело до наростання соціальної напруги; вузька соціальна база (буржуазія, поміщики, заможні селяни); виникнення опозиції гетьманській владі (українські соціалістичні партії, українські більшовики, які у червні 1918 р. утворили власну партію – КП(б)У, робітники, середнє та незаможне селянство). І, останнє, що повністю підірвало авторитет в середині держави – спроба знайти опору серед білогвардійців, грамота П. Скоропадського про відмову від української державності та вступ до Всеросійської федерації народів від 14 листопада 1918 р. Таким чином через неспроможність знайти баланс всередині держави між різними політичними силами та соціальними верствами, зробили цей політичний режим недієздатним.

Загалом у національній політиці гетьманська держава Скоропадського мала подвійний характер. Це визначалося як подвійністю самого гетьмана, так і подвійністю тогочасної ситуації в Україні.

Ми мусимо пам'ятати, що умовою для розбудови української держави сьогодні, як і 100 років тому, є передусім єдність нації і надійний захист від інших країн, які бажають отримати території. Потрібно зрозуміти, що розраховуватися доведеться дорогою ціною, як це вже було в нашій історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Скоропадський_Павло_Петрович (дата звернення: 29.04.2020).
2. Ковальчук М. Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації / Проект «Історична правда». URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/04/29/152371/> (дата звернення: 29.04.2020).

3. Лупандін О. Перспективи дослідження еволюції політичного вибору гетьмана П. Скоропадського в світлі нових методологічних підходів / Інститут історії України. URL: http://history.org.ua/JournALL/revol/revol_2013_9/7.pdf (дата звернення: 29.04.2020).

4. Український Інститут Національної Пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/derzhava-ua-getmanat-pavla-skoropadskogo> (дата звернення: 29.04.2020).

5. Рудяченко О. Павло Скоропадський. Монархія в українській версії / Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2693637-pavlo-skoropadskij-1-monarhia-v-ukrainskij-versii-ros.html> (дата звернення: 29.04.2020).

6. Шафран Т. Павло Скоропадський: останній гетьман України / Самбірсько-Дрогобицька єпархія. URL: <http://www.sde.org.ua/zmi/zlus/item/2414-pavlo-skoropadskij-ostannij-getman-ukrajiny.html> (дата звернення: 29.04.2020).

Радіо Михайло Вадимович,

аспірант,

Європейський університет,

м. Київ, Україна

Науковий керівник – **Онщенко І. Г.,**

доктор політичних наук, професор,

академік Академії політичних наук України,

Європейський університет,

м. Київ, Україна

ПРОТИДІЯ ПОШИРЕННЮ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У FACEBOOK (НА ПРИКЛАДІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ КАМΠΑНІЇ 2019 Р. В УКРАЇНІ)

Соціальні медіа продовжують утримувати значні позиції у життєдіяльності людей різних країн світу. Їх застосування охоплює все більше сфер життєдіяльності (включно з політичною). У нашій країні в останні роки у лідерах серед користувачів перебуває Facebook. Це притаманно не лише Україні.

За свіжими даними «Burson Cohn & Wolfe», уряди та лідери переважної більшості світових країн мають своє представництво у Facebook, а лише 9 (з-поміж 193 країн-членів ООН) не присутні в цьому соціальному медіа (включаючи Еритрею, Мавританію, Нікарагуа, Північну Корею, Туркменістан та невелику кількість острівних держав Тихого океану) [8].

Проблеми, пов'язані із застосуванням соціальних медіа у політиці перебувають у фокусі уваги багатьох дослідників різних країн. Наприклад, Нью-Йоркським університетом створено Центр соціальних медіа та політики (The Center for Social Media and Politics) [7], співробітники якого досліджують створення, поширення, а також вплив контенту соціальних медіа в сфері політики [2].

Варто відзначити, що окрім багатьох переваг, через соціальні медіа поширюється недостовірна інформація, а також часто використовуються фальшиві профілі (або сторінки) користувачів. Увага до цієї проблематики посилюється в період передвиборних кампаній.

Для запобігання некоректного втручання (включно з іноземним) у виборчий процес періодично вживаються деякі заходи компанією Facebook. В січні 2019 р. її представники анонсували впровадження додаткових захистів перед майбутніми виборами в Україні. Якщо конкретизувати – декларували, що не прийматиметься виборча реклама від іноземців [1]. Також цього ж місяця репрезентанти компанії повідомили про видалення понад 100 сторінок, груп та облікових записів Facebook, які були задіяні «... у скоординованій неправдивій поведінці (певною мірою схожої до проміжних виборів у США) як частини мережі, яка зародилася в Росії та функціонувала в Україні» [6].

Проте вжиті заходи були недостатніми і не змогли запобігти поширенню недостовірної інформації під час парламентської передвиборної кампанії. Тому деякими українськими політичними силами докладались активні зусилля щодо вилучення таких матеріалів з соціального медіа або ж зменшенню масштабів їх негативного впливу. Представниками «Слуга народу» публікувались на сторінці партії в Facebook спростування випадків поширення недостовірної інформації (і не лише у

соціальних медіа, а й, наприклад, друкованих виданнях) [4], інформувалось про створені сайт та бот «ZeOpark!» [5], завдяки чому кожен бажаючий міг надіслати зафіксовані випадки «клонів» цієї партії. В політичній силі «Голос» створено групу у Facebook «Кладовище фейків» [3], куди спрямовувались приклади неправдивої інформації. Проте тут розміщувались посилання не лише на інформацію в соціальних медіа, а й на інші сайти. Опубліковані в цій спільноті дописи не мали чисельних поширень, коментарів або реакцій. Про інші політичні сили, які потрапили до українського парламенту (за результатами виборів 2019 р.), не знайдено інформації стосовно створення додаткових спільнот у Facebook або інших інтернет-ресурсів, спрямованих на боротьбу з поширенням недостовірної інформації.

В тогочасних умовах (у період передвиборної кампанії 2019 р.) запобігти у достатній мірі розповсюдженню неправдивих новин, спрямованих на дискредитацію політичних сил або їх представників-кандидатів у народні депутати, не вдалося. Це вимагає подальшого коригування правил користування Facebook, а також змін чинного українського виборчого законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bringing More Transparency to Political Ads in 2019. *Facebook Business*. URL: <https://www.facebook.com/business/news/bringing-more-transparency-to-political-ads-in-2019> (Last accessed: 30.04.2020).
2. Devitt J. NYU Launches Center for Social Media and Politics. *New York University*. URL: <https://www.nyu.edu/about/news-publications/news/2019/october/nyu-launches-center-for-social-media-and-politics.html> (Last accessed: 30.04.2020).
3. Кладовище фейків. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/KladovyshcheFeikiv/> (дата звернення: 30.04.2020).
4. Коли в конкурентів нічого не спрацювало, вони вдаються до крайнощів і починають вигадувати фейки з головою виборчого штабу «Слуга Народу». *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/sluganarodu.official/posts/634131987092804> (дата звернення: 30.04.2020).
5. Ласкаво просимо до ZeOpark! *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/sluganarodu.official/posts/623200248185978> (дата звернення: 30.04.2020).
6. Removing Coordinated Inauthentic Behavior from Russia. *Facebook*. URL: <https://about.fb.com/news/2019/01/removing-cib-from-russia/> (Last accessed: 30.04.2020).
7. The Center for Social Media and Politics. URL: <https://csmapnyu.org/> (Last accessed: 30.04.2020).
8. World Leaders on Facebook 2020. *Twiplomacy*. URL: https://twiplomacy.com/blog/world-leaders-on-facebook-2020/?fbclid=IwAR1q3wL_L7xj9aCHtXbD3J07RrU99w-H6QyuHN0AdUsKCBiZe9qbvkA4cw (Last accessed: 30.04.2020).

Старкова Руслана Русланівна,
студентка 4 курсу спеціальності Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Казаннікова О. В.,**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

БУЛІНГОВА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Суттєві зміни в країні, а саме в економічній сфері та соціальній політиці, криза сучасної родини, безробіття, низький соціальний статус, перехід до нових орієнтирів – все це є чи не найголовнішими чинниками, що сприяють процесу віктимізації неповнолітніх, тобто булінгу. Хоча підлітковий вік і є природно конфліктним, а участь підлітків у конфліктах є нормою, проблема булінгу відрізняється тим, що мова йде не про ситуативне протиріччя між двома, а у створенні підлітками усвідомленого статусу для обраної «жертви». Найближчим аналогом такого статусу може бути статус вигнання, але проблема булінгової поведінки має

інший характер – вона фіксує у кривдника відчуття безкарності, знімає моральні обмеження по відношенню до іншого, і в цілому має соціально-небезпечний характер, адже така поведінка регулюється не стільки нормами суспільства, нормами та цінностями підліткової групи, скільки блокуванням зворотнього зв'язку від «жертви» та оточуючих про аморальний хід конфлікту. Згідно з результатами дослідження, проведеного ЮНІСЕФ, нині 67 % дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу. 24 % дітей стали жертвами булінгу, 48 % нікому не розповідали про ці випадки [1]. Це дуже прикра статистика, особливо тоді коли Україна переживає конфлікт, внаслідок чого майже 1,6 мільйона людей, у тому числі 220 тисяч дітей, стали внутрішньо переміщеними особами. За даними моніторингу який був проведений Інститутом модернізації змісту освіти, фахівцями його психологічної служби у 2018–2019 роках було ухвалено близько 86 тисяч запитів від учасників освітнього процесу щодо протидії булінгу в закладах освіти. Зокрема, від батьків надійшло 27 772 звернень, від педагогічних працівників – 23 108, дітей – 30 178 та інших зацікавлених осіб – 5 490 звернень [1]. Одні із перших систематичних досліджень проблеми булінгу належать скандинавським вченим (П. Хайнеман, Д. Олвеус, Е. Роланд, А. Пікас). Вагомий внесок у вивчення явища булінгу як соціально-педагогічної проблеми зробили В. Ортон, Д. Лейн, І. Кон та інші. Серед числа українських вчених проблемою булінгу займалися такі дослідники як Л. Лушпай, Г. Алексєєнко, В. Стремєцька, Д. Єршов, А. Барліт та інші.

Булінг існує в колективах різного віку, проте саме для шкільного віку він несе негативні наслідки та є найбільш небезпечним. Особливого розповсюдження набувають саме систематичні прояви агресії одного підлітка по відношенню до інших дітей, а згодом у ситуацію цькування поступово долучається весь учнівський клас. Підлітковий вік є періодом перегляду соціальних стереотипів та набування нових, тому важливим є недопущення переходу звичайних підліткових конфліктів у форму деструктивного затяжного впливу [2; 3]. Науковці вважають, що актуальність і зростання значення розглянутої проблеми обумовлюється недостатньою психологічною готовністю педагогів, ряду категорій фахівців, батьків та відсутність системного забезпечення механізмів залучення підлітків до соціально значущої діяльності.

Зарубіжні вчені приходять до висновку, що визначення «булінг» концептуалізується різними способами в залежності від країни до якої відноситься дослідник, тому його визначення є варіативним. Ми оперуємо до визначення поняття булінгу, як насилля, процесу який має фізичний та/або психологічний характер, що спостерігається протягом тривалого відрізка часу з боку групи осіб або індивіда щодо особи, яка не має змоги захистити себе в конкретній ситуації. Слід відмітити, що булінг поділяється на два види, це прихований булінг, який може виражатися у ігноруванні, маніпуляціях, виключенням особи із групи, розпускання пліток. А також прямий булінг, що проявляється у прямій фізичній агресії, має сексуальний характер або психологічне насилля (вплив на психіку, завдання психологічної травми, залякування, переслідування, емоційне страждання).

На жаль діти, які зазнали цькування, отримують психологічну травму різного ступеня тяжкості, що призводить до несприятливих наслідків гармонійного розвитку особистості. Булінгом можна вважати умисне діяння, фізичне або психологічне насильство з боку індивіда або групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні) щодо індивіда, і яке переважно відбувається в організованих колективах, з певною особистою метою (наприклад, бажання заслужити авторитет у певному колі осіб) [3]. Жертвами булінгу може стати досить широке коло підлітків, так само як і стати булі, що є проблемою для суспільства та для цього вікового періоду загалом. З віком дане явище стає все більш поширеним, оскільки подібний стиль поведінки в певній мірі приймається суспільством. Необхідно зауважити, що булінг, в майбутньому призводить до серйозних психологічних проблем. Колишні жертви стають тривожними, сором'язливими, менш товариськими, у них знижується самооцінка, втрачається самоповага, що у подальшій життєдіяльності може призвести до нестабільності а також агресивності не тільки до оточуючих а і до самого себе.

Причинами булінгу виступають: нерівність сил, імпульсивність характеру підлітка, запальний темперамент, врахування лише власних потреб, перевага бажання досягти контролю та уваги над бажанням створити дружні стосунки, а також низька шкільна успішність яка може призводити до зниження самооцінки, а тому є фактором причини ризику прояву насильства. Булінг складається з трьох учасників, що у загальному сенсі виступає структурою булінгової поведінки: булер, жертва і спостерігачі. Також нами було виділено домінуючі види насильства в освітньому середовищі, а саме, емоційне

насилля, фізичне насилля (як правило фізичне та емоційне насилля супроводжують один одного), сексуальне насилля, економічне насилля.

З усього що було сказано нами раніше слід зазначити, що на сьогоднішній день стає зрозумілим, як важливо мотивувати та підтримувати активність молодого покоління до самоствердження та самореалізації. Не просто активність, а активність, що має суспільно корисну спрямованість і є, безумовно, важливим елементом та аспектом суспільного життя. Тому одним із головних пріоритетів і завдань щодо зайнятості підлітків та профілактики булінгової поведінки, може виступати організація соціально значущої діяльності.

В науковій літературі існує багато підходів до визначення змісту поняття «соціальна активність особистості». Після проведеного нами аналізу наукової та соціально-педагогічної літератури, ми дійшли висновку, що одним із досить поширених є визначення соціальної активності як соціальної якості особистості. Слід відмітити, що деякі вчені розглядають соціальну активність як форму людської діяльності, що є свідомо орієнтованою на розв'язання завдань, що виникають перед суспільством, класом, соціальною групою. Суб'єктом соціальної активності може виступати як особистість, так і соціальна група, колектив або суспільство в цілому.

Соціальна діяльність – це сукупність соціально значущих дій, які здійснює суб'єкт (індивід клас, група, суспільство) у різних сферах і на різних рівнях соціальної організації суспільства, що має на меті певні соціальні інтереси, і використовує для досягнення цих інтересів різні засоби – економічні, соціальні, політичні, тощо. Соціальна діяльність має місце тоді, коли особа, група, клас або суспільство взагалі ставлять перед собою мету й активно беруть участь в її реалізації [5].

Таким чином, з вищезазначеного можна зробити висновок, що одним з інтенсивних методів для включення підлітків у суспільне життя є соціально значуща діяльність. Діяльність сприяє особистісному самовизначенню підлітків, стимулює їх інтерес до вирішення актуальних проблем суспільства, однією з яких виступає проблема булінгової поведінки в оточенні підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булінг в українських школах: Дослідження UNICEF Ukraine. *Директор школи*. 2017. № 1 / 2. С. 7–11.
2. Вікова і педагогічна психологія: підручник [для студентів вищих навчальних закладів] / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. Київ, 2017.
3. Коваль Г. В., Алексєєнко Г. О. Сучасні підходи до визначення та класифікації булінгу в шкільних підліткових колективах. *Наукові праці. Педагогіка*. 2016. Вип. 257. Том 269. С. 7–10.
4. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ: «ЕксОб», 2004. 304 с.
5. Фокіна І. О. Формування соціальної активності в процесі соціально значущої діяльності дитячих громадських організацій. *Педагогічний альманах*. 2015. Вип. 25. С. 279–284.

Стражник Яна Віталіївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності Дошкільна освіта,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна
Науковий керівник – **Матвієнко С. І.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ

Одним з актуальних для сучасної педагогіки є питання про те, що являє собою природа творчої активності, умови її формування, ступінь впливу на неї естетичної діяльності. *Творча активність* – це інтегральна якість особистості, виявляє і проявляє себе у продуктивній діяльності. Вона

характеризується вмінням (і бажанням) дитини самостійно, ініціативно шукати і засвоювати необхідні знання і вміння, застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях; вирішувати постійно ускладнюються завдання, а також здатністю дитини ставити мету, пропонуючи самі несподівані, оригінальні способи її реалізації.

Старший дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку творчих задатків і здібностей дитини (А. Дудецький, О. Дяченко, Є. Лустина, Б. Теплов), що проявляється в становленні провідних, визначальних підстав для її психіки (цінностей, особистісних відносин, спілкування, діяльності тощо) (Т. Алієва, Н. Непомняща, Л. Парамонова). Розвиток творчої активності старших дошкільників відбувається в умовах тієї чи іншої діяльності під час оволодіння суспільно виробленими її засобами (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, М. Скаткін). Однак найкращим чином цьому сприяє практична діяльність дітей, у тому числі заняття зображувальною діяльністю та художньою працею (Є. Беляєва, Н. Конишева, Л. Куцакова, Л. Пантелєєва та ін.).

Залучення дітей до художньо-естетичної діяльності та мистецтва формує емоційно-ціннісне ставлення до світу, активізує їх прагнення до творчої діяльності, тому особливого значення в цьому набуває естетичне виховання й продуктивні види діяльності, до яких належить і *художнє конструювання*, яке залучає особистість до творчої діяльності із засвоєння об'єктів конструктивної творчості. Іншим визначенням художнього конструювання, загальноприйнятим у мистецькій практиці, є дизайн. Відповідно до дитячої художньої практики заняття дітей художнім конструюванням має назву дитячого дизайну (за Г. Пантелєєвим). Досить часто термін «художнє конструювання» використовують у практиці дошкільного виховання замість терміну «художня праця».

На думку С. Матвієнко, здатність до творчості занять дітей художньою працею формується за таких умов: «спонукання дітей до художньої творчості шляхом постановки цікавих, різноманітних творчих завдань; урахування індивідуальних інтересів, схильностей і здібностей дітей; дотриманням системи взаємозв'язків між навчальними і творчими завданнями на заняттях; варіювання творчих завдань залежно від віку дітей» [1, с. 60].

До художнього типу конструювання, за Л. Парамоною, відносяться конструювання з паперу та з природного матеріалу. У заняттях художнім конструюванням діти, створюючи образи, не тільки (й не стільки) передають структуру виробу, але й висловлюють своє відношення до нього, надають характер твору. Часто діти «порушують» пропорції, колір, фактуру, форму з тим, щоб виразити більш яскраво образ: веселий клоун, худий вовк-неборак, прекрасна принцеса тощо [2, с. 141].

З тим, щоб експериментально визначати ефективність впливу занять художнім конструюванням на розвиток творчої активності у дітей 6-7 років, нами було проведено експериментальне дослідження. Нами було розроблено методичку, що включала в себе два напрями роботи: з дітьми та педагогічним персоналом садочка. До участі в експерименті було залучено 30 дітей старшої групи (по 15 осіб до ЕГ та КГ), а також 12 вихователів. Метою дослідження було виявлення рівнів сформованості творчої активності у старших дошкільників засобами художнього конструювання.

Для проведення експериментальної роботи на констатувальному етапі дослідження ми розробили критерії та їхні якісні характеристики (показники), які дозволили нам виявити рівні розвиненості творчої активності у старших дошкільників засобами художнього конструювання, а саме:

Емоційно-мотиваційний критерій, який включає в себе такий показник, як захопленість дитини діяльністю (проявляється як прагнення до діяльності, потреба в творчій самореалізації);

Вольовий критерій з показником – тенденція до самостійності (проявляється як прагнення дитини виконати діяльність автономно);

Творчий критерій, виражений наступними показниками – оригінальність і виразність втілення (характеризується нестандартністю рішення поставленого завдання та вмінням користуватися комплексом виразних засобів для досягнення художнього образу).

У напрямі роботи з дітьми, згідно розроблених нами критеріїв, було використано наступний діагностичний інструментарій: тест П. Торренса «Вивчення гнучкості побудови графічного образу»; бесіду з дітьми; аналіз дитячих робіт з конструювання (за розробленими щодо цього критеріями); спостереження за характером і специфікою занять дітей старшого дошкільного віку художнім

конструюванням. На основі вивчення наукової літератури з проблеми розвитку творчості ми урахували в доборі методик, що в якості основних її показників зазвичай виділяються наступні:

1) *швидкість* мислення (багатство і різноманітність ідей, асоціацій, які виникають з приводу якогось стимулу);

2) *гнучкість* мислення (здатність досить швидко переходити з однієї категорії в іншу, від одного способу розв'язання до іншого);

3) *оригінальність* мислення (самостійні, неординарні, самобутні рішення); широта категоризації (віддаленість асоціацій, несподіванка використання предмета, надання йому функціонального або переносного значення).

Відповідно до вищезазначених показників було адаптовано три методики, запропоновані дослідницею Ю. Рюміною.

Проведене експериментальне дослідження дало підстави стверджувати, що робота з обраної нами проблеми у закладі дошкільної освіти ведеться не на достатньому рівні. Не сповна використовується потенціал усіх форм художньо-продуктивної роботи щодо розвитку творчої активності дітей, перш за все, стосовно визначення творчої складової в його змісті, добору необхідних технік та матеріалів, включених до процесу конструювання й визначення художньо-творчих основ даного заняття. Предметно-розвивальне середовище не задовольняє вимоги щодо творчого розвитку дітей у його різних видах та функціональних призначеннях. Матеріал розвивального середовища обмежений в асортименті, не часто змінюється за видами.

У відповідності із розробленими нами критеріями на основі даних проведених із дошкільниками методик ми виявили три рівні розвиненості у них творчої активності засобами художнього конструювання.

I рівень (низький – *репродуктивний*) характеризується слабким проявом у старших дошкільників творчих умінь, простим відтворенням авторської думки, наслідуванням чужих варіантів, відсутністю оригінальних і цікавих власних варіантів робіт, проявом індеферентності у ставленні до роботи. Діти цього рівня не цікавляться новою інформацією з художнього конструювання, полюбують створювати типові конструкції, не вивчають роботу педагога або іншої дитини, спостерігаючи за нею. Дітей, як мають цей рівень розвиненості творчої активності у процесі занять художнім конструюванням, налічувалося 60 % в ЕГ та 55 % в КГ.

II рівень (середній – *репродуктивно-творчий*) характеризується створенням досить дитиною самостійного творчого продукту, у роботі різними матеріалами дитина цієї групи виявляє належні до віку уміння. Художній образ твору не визначається оригінальністю, у роботі використовуються переважно традиційні прийоми конструювальної діяльності, художні матеріали та техніки. Роботи визначаються посереднім рівнем естетичної та технічної майстерності. Дошкільники цього рівня практично не цікавляться джерелами поповнення знань з художньо-перетворювальної та конструктивної діяльності, в організації роботи їх задовольняє зразок, наданий вихователем. Дітей, у яких визначається даний рівень, виявлено 32 % в ЕГ та 35 % в КГ.

III рівень (високий – *творчий*) – характеризує виразність, образність, бажання створення нового продукту за образом, матеріалом, основними та додатковими прийомами роботи. Пошук нового образу здійснюється на основі побаченого в книзі, журналі, відеоматеріалах тощо. На основі ґрунтовних умінь конструювання діти цього рівня намагаються створити роботу, відмінну від усіх запропонованих, визначити індивідуальність, використати нові матеріали, проєкспериментувати з ними. Широко використовують прийоми роботи за власним задумом, а не тільки за зразком; прохання допомоги має чітке обґрунтування щодо пошуку засобів розкриття образу й не визначає елементарного технічного підґрунтя. Діти вміють використовувати можливості занять та розвивального середовища задля реалізації творчих задумів. Таких дітей було виявлено 8 % в ЕГ та 10 % у КГ.

Отже, отримані нами експериментальні дані слугують основою подальшої розробки коригувальної роботи щодо підвищення ефективності педагогічної роботи з розвитку творчої активності у дітей 6-7 років в їхніх заняттях художнім конструюванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
2. Парамонова Л. А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 192 с.
3. Рюмина Ю. Н. Педагогическая технология формирования творческой активности в процессе интеграции различных видов деятельности детей дошкольного возраста : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Екатеринбург, 2003. 23 с.

Сущенко Євгенія Миколаївна,
студентка 1 курсу спеціальності Психологія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Руколянська Н. В.,**
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Зміни в суспільстві неодмінно відбиваються й у мові, оскільки вона як система динамічна швидко реагує на освоєння нових технологій, розвиток науки і техніки, розширення географії ділових контактів поповненням словника [3, с. 106]. Термінологія є найбільш динамічним складником лексичної системи мови, що характеризується постійним розвитком та неологізацією, важливим чинником якої, поряд із дією внутрішньомовних тенденцій, є лексичний вплив інших мов.

Запозичення в психологічній термінології вивчали: І. Черненко, Л. Веклинець (структуру і походження сучасної української психологічної термінології), О. Кузнецов, К. Фоменко (англомовну психологічну термінологію), А. Клестер (шляхи формування та функціонування термінології інженерної психології німецької мови) та ін.

Метою дослідження є семантичний аналіз сучасних психологічних термінів сфери фіксації.

У сучасному глобальному комунікативному просторі латинська мова характеризується зміненими сутнісними властивостями і новим функціональним комплексом, що забезпечує її унікальність і виділяє серед інших, причому не тільки живих, але і мертвих, давніх, класичних. Це пов'язано, насамперед, з тим, що сьогодні латинь як універсальний мовний код обслуговує низку наук, зокрема і психологію.

Латинські запозичення складають значну частку сучасної психологічної наукової літератури, основою якої є фахова термінологія, яка «має свої початки ще в староукраїнській мові, але остаточно сформувалась лише в другій половині 30-х років нашого століття [2]. Це обумовлено позамовними та внутрішньомовними чинниками, які відображають специфіку латинських мовних контактів. До перших належать: економічні, культурні та політичні контакти між державами, вплив історії на розвиток європейських країн.

Внутрішньомовними причинами запозичень є:

- відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового предмета, явища чи поняття;
- тенденція до використання одного запозиченого слова замість звороту в українській мові, прагнення до підвищення чіткості терміна, яка виражається у вилученні полісемії або омонімії в запозиченій мові.

У межах дослідженого фактичного матеріалу [1] виявлено базові (вузькоспеціальні) (*абсорбація* (лат. *absorption* – вбирати) – характеристика особистості, сприйняття індивідом особливих станів свідомості), міжнаукові (*абсурд* (лат. *absurdus* – безглуздий) – результат процесу мислення, що призводить до нісенітниці, яка показує, що в будь-якому із умовиводів був алогізм (*філософія*,

психологія)) та загальнонаукові (*агент* (лат. *agens, agentis* – діючий) – людина, яка так чи інакше впливає на перцепієнта (*лінгвістика, юриспруденція, торгівля, дипломатія, економіка, історія, політологія*)) терміни латинського походження. Оскільки психологія складається з багатьох підгалузей (вікова, соціальна тощо), наявні терміни, залучені з окремих галузей психології (*акселерація* (лат. *acceleratio* – прискорення) – прискорення росту і статевого дозрівання дітей і підлітків в порівнянні з попередніми поколіннями) і загальнопсихологічні (*адаптація* (лат. *adaptare* – *приспосовувати*) – пристосування органу чи організму (фізіологічна адаптація) або особистості (психологічна адаптація) до змін зовнішніх умов).

За своїм лексико-семантичним змістом психологічна термінологія надзвичайно різноманітна. У результаті дослідження виділено такі тематичні групи:

1) психологічні поняття:

– терміни на позначення психічних процесів людини (*персеверація* (лат. *perseveratio* – впертість) – довільне повторне відтворення будь-якої уяви (П. пам'яті), руху (моторна П.) або мислення (нав'язлива ідея));

– терміни на позначення психічних властивостей і якостей людини (*антиципація* (лат. *antitipacio* – надзахоплення) – здатність людини передбачати події (напр., зміст ще не сприйнятого при читанні тексту, або показання приладу) як прояв випереджального відображення);

– терміни на позначення психічних станів (*афект* (лат. *affectus* – хвилювання, жага) – сильні й відносно короточасні емоційні переживання, які супроводжуються різко вираженими довгостроковими проявами, розвивається в критичних умовах при нездатності суб'єкта знайти адекватний вихід із ситуацій, що виникають несподівано);

– терміни на позначення різних відхилень та розладів у психіці людини (*делірій* (лат. *delirium* – безумство) – більш або менш тяжкий прояв втрати свідомості, що проявляється у формі марення та галюцинацій);

2) терміни на позначення галузей і напрямів психології (сюди ж зараховуємо і назви психологічних наук та фахівців цих галузей) (*дефектнопсихологія* (лат. *defectus* – недолік) – галузь медичної психології, розділами якої, в свою чергу, є олігофренопсихологія, сурдопсихологія, тифлопсихологія);

3) терміни на позначення спеціальних методів та прийомів досліджень у психології, а також на позначення спеціальних одиниць виміру психологічних експериментів (*валідність* (лат. *validas* – міцний) – ступінь відповідності між параметрами методу і оцінюваної діяльності або функції).

Важливо й те, що латинь протягом століть багато в чому служила зразком для європейських мов, що стало причиною входження і подальшого функціонування в них латинізмів. Тому частину сучасних психологічних термінів складають терміни латинського походження, які часто потрапляли в українську мову через посередництво польської, німецької та інших: *темперамент* < стп. *temperament* < лат. *temperamentum*; *індивідуум* < нім. *Indiviiuum* < лат. *individuum* та ін.

Отже, важливу роль у становленні та розвитку психологічної термінології відіграла класична мова – латинська, яка стала джерелом формування назв основних понять у цій галузі. Хоча українська мова здатна повністю або частково асимілювати іншомовні лексеми, велика кількість запозичень створює загрозу для зрозумілості національної терміносистеми, тому запозичену термінологію необхідно використовувати адекватно тексту. Перспективою подальшого наукового дослідження є формальна та семантична структура, способи творення сучасних психологічних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів: Словник. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 512 с.

2. Векслинець Л. М. Структура і походження сучасної української психологічної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 19 с.

3. Федорець С. А. Мовні новоутворення: запозичення чи засмічення. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків : ХДПУ, 2000. Вип. 5. С. 104–106.

Ткаченко Дарія Олександрівна,
студентка 2 курсу спеціальності Початкова освіта,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Голіщенко Н. А.,**
викладач,
педагогічний коледж Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ФАНТАСТИЧНИХ КАЗОК

Найбільшу групу казкового народного епосу становлять чарівні (героїчні) казки. Інколи їх ще називають фантастичними, але термін «фантастична казка» не зовсім правомірний. Спираючись на дослідження Дж. Фрезера, притримуються думки, що казка виявляє тісний зв'язок з обрядом, ритуалом (а відтак – з міфом).

Означення «чарівні» щодо цього виду казок може вживатися лише умовно, оскільки елемент чарівності зустрічається і в інших жанрах усної народної творчості (у плані незвичайних персонажів чи подій). Але у казковому епосі до цього виявляється неабиякий інтерес, а чари, чарівні речі, чарівні персонажі набувають найширшого трактування.

Значна частина героїко-чарівних казок у них зустрічаються історичний характер. Їх головні герої (такі як Кирило Кожум'яка чи Ілля Муромець) мали реальних прототипів. У них зустрічаються описи чи згадки про дійсні події минулого (напади турків, татар). Інші твори позбавлені конкретного історичного підґрунтя. Усе, що описано в них, зображено як можливе, позачасове чи навіть як сучасне, що відбувається десь далеко («у тридесятому царстві», «за високими горами, за глибокими морями»).

Також потрібно знати що є класифікація казок:

1. Казки про тварин.
2. Чарівні казки.
3. Соціально-побутові.

На відміну від казок про тварин, чарівні казки характеризуються значно багатшою художньообразною структурою. В них діє більша кількість образних типів.

Дослідник В. Пропп виділив сім основних типів персонажів: 1) герой; 2) суперник (той, проти кого бореться герой); 3) лжегерой (той, хто присвоює результат героя); 4) чудо-помічник (людина, тварина чи предмет); 5) дарувальник (той, хто дарує героєві чарівний предмет; може відноситись до категорії помічника); 6) об'єкт, якого шукає герой (жива істота чи предмет); 7) відправник (той, хто ставить умови, виряджає героя в дорогу; як правило, виконує епізодичну роль). Більшість дослідників вбачають обов'язкову умову казки в тому, що торжествує добро та справедливість (відтак їх прихильники), а зло покаране. Хоч у трактуванні добра і зла простежується дохристиянський підхід: герой часто перемагає хитрістю чи обманом, здобуває необхідний об'єкт, викравши його, тощо, і при цьому його дії не засуджуються. Помічник головного героя (тварина, птах, баба-яга) сприймається позитивним, навіть якщо завдає шкоди іншим персонажам казки.

Як явище, що виникло на ґрунті прадавньої міфологічної-релігійної системи, чарівна казка увібрала в себе значну кількість культово-обрядових рис, без врахування яких втрачається можливість трактування багатьох творів чи їх елементів, або ж вони сприймаються лише як продукт народної уяви та фантазії без суспільно-історичного підґрунтя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. 2-ге вид., доп. і перероб. Луцьк : Вид-во обл. друку, 2005. 310 с.
2. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-ти т. / гол. ред. Є. П. Кирилюк. Київ : Наукова думка.
3. Звіриний епос. *Українська мала енциклопедія* : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький / Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1959. Т. 2, кн. 4 : Літери Ж – Й. С. 486.
4. Карпенко С. Жанрово-видовий феномен української народної казки. *Міфологія і фольклор*. 2014. № 1–2.

Харковська Оксана Миколаївна,
студентка 1 курсу спеціальності Освітні, педагогічні науки,
Академія рекреаційних технологій і права,
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник – **Савчук Н. А.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
Академія рекреаційних технологій і права,
м. Луцьк, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКЕ МОВНЕ ПОРТФОЛІО ЯК НОВІТНІЙ МЕТОД У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасний світ характеризується швидкістю та глобальністю змін, надзвичайною інформаційною насиченістю. Цими особливостями визначається і завдання сучасного навчального закладу формувати таку особистість, яка була б здатна швидко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях, критично мислити, використовувати набуті знання та вміння в навколишній дійсності, генерувати нові ідеї, уміти добувати та переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення.

Спрямованість системи освіти на засвоєння знань, яка була традиційною й виправданою ще кілька років тому, уже не відповідає сучасному соціальному замовленню, що вимагає виховання самостійних, ініціативних і відповідальних особистостей, здатних ефективно взаємодіяти під час виконання суспільних, виробничих та економічних завдань. Навчити людину на все життя неможливо. Важливо розвивати в ній інтерес до накопичення знань, навчити прийомам самостійної роботи. Прагнення самостійно й творчо оволодівати знаннями, виконувати завдання, що вимагають проявів критичності розуму, уяви, фантазії, – неодмінна умова виникнення глибокого інтересу до навчальних предметів.

Серед інноваційних технологій оцінювання, що запроваджуються тепер в Україні є метод мовного портфоліо. Мовне портфоліо – це пакет документів, з допомогою яких учні та студенти відображають свої досягнення і досвід у вивченні іноземних мов.

Мовне портфоліо («Language Portfolio»), розроблене Лінгвістичним Комітетом Ради Європи з метою стандартизації вимог до вивчення, викладання й оцінювання досягнень у галузі вивчення іноземних мов громадянами європейських країн. Вперше мовне портфоліо було презентовано в Україні у 2003 році після опрацювання у 15-ти країнах Європейського Союзу.

Завданнями створення мовного портфоліо є навчити учнів та студентів вивчати мови самостійно, протягом усього життя, реально оцінювати власний рівень володіння мовними навичками і демонструвати їх в тих умовах, де вони будуть працювати або продовжувати навчання.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти пропонують три обов'язкових компоненти мовного портфоліо:

- мовний паспорт;
- мовну біографію;
- мовне досьє [1].

Першим компонентом мовного портфоліо є мовний паспорт, що підсумовує лінгвістичну індивідуальність його власника; особисті досягнення у вивченні мови та особистий досвід міжкультурного спілкування. Також мовний паспорт включає самооцінку студентом власних мовленнєвих компетенцій.

Європейське мовне портфоліо, розроблене за допомогою установ Ради Європи, передбачає три основні рівні володіння іноземною мовою та мовленнєвими компетенціями – А, В, С. Рівні визначаються за основними видами мовленнєвої діяльності:

- 1) розуміння (усної форми мови – аудіювання та письмової – читання);
- 2) говоріння (монолог як форма продуктивного говоріння або полілог як інтерактивне говоріння);
- 3) письмо як окремий продуктивний вид мовленнєвої діяльності.

Мовний паспорт містить:

- фото студента;

- анкетні дані студента;
- особисту інформацію (хобі тощо);
- критерії оцінювання навчальних досягнень студентів;
- власну самооцінку володіння іноземною мовою.

Другим обов'язковим компонентом мовного портфоліо є мовна біографія, яка використовується, щоб установити проміжні цілі, перевірити власні досягнення в навчанні, зареєструвати значущі етапи мовного й міжкультурного спілкування.

Мовна біографія містить:

- таблицю оцінювання викладачем рівня оволодіння студентом іноземною мовою (який заповнюється у вигляді графіка з указанням виду мовленнєвої діяльності, що оцінюється);
- таблицю самооцінки студентом власних досягнень, що дає змогу розвивати об'єктивну самооцінку;
- аркуш самоосвіти, що дає студентам право вибору теми самоосвітньої діяльності згідно з їх інтересами, рівнем оволодіння іноземною мовою, тобто є особистісно зорієнтованим. Це можуть бути біографії кумирів, сучасні пісні англійською мовою та їх переклад, кулінарні рецепти тощо;
- алгоритми окремих видів діяльності на занятті, що самостійно чи з педагогічним супроводом створені як поради студентам з удосконалення самоосвітньої компетентності студента під час проведення заняття, підготовки до тестування;
- аркуш рекордів, який студент обов'язково заповнює в кінці кожної теми, де констатує здобуті особисті досягнення з різних видів мовленнєвої діяльності, а також визначає свій рівень оволодіння іноземною мовою (в обсязі вивченої теми) [3].

Третім розділом мовного портфоліо є мовне дос'є, що містить виконані студентом роботи, які він вважає цінними для себе і які відображають його досягнення: різноманітні тестові завдання, листування іноземною мовою, кросворди з вивчених тем, проекти, у яких брав участь, щоденник іноземною мовою, творчі завдання, доповіді тощо. У дос'є також можуть бути різні дипломи, сертифікати, свідоцтва щодо вивчення іноземної мови. Для успішної реалізації культурно-освітнього потенціалу іноземної мови також має бути відображена інформація щодо прочитаних книжок, переглянутих фільмів, відвідуваних освітніх сайтів з обов'язковим аналізом і висновками щодо їх корисності для саморозвитку.

Важливо те, що до структури портфоліо входять не лише будь-які офіційно визнані досягнення, здобуті студентом у курсі вивчення мови, а й фіксація неформального досвіду, що охоплює міжкультурні контакти з носіями іноземної мови [2, с. 119].

Мовне портфоліо розроблено з метою:

- стимулювати вивчення людиною іноземної мови згідно з будь-яким загально рекомендованим рівнем упродовж усього життя людини;
- зробити процес вивчення мови більш прозорим та ясним;
- формувати самоосвітню компетентність учня та студента, що дозволяє йому аналізувати й усвідомлювати власний шлях навчання, а також впливати на нього;
- формувати інноваційну особистість студента, розвивати вміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі; ставити перед собою завдання й поетапно розв'язувати їх; створювати мотивацію навчальної діяльності;
- розвивати пізнавальні організаційні навички, творчі здібності студентів;
- формувати автономію та посильність освіти для кожного конкретного студента [3].

Отже, за допомогою європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів та студентів, в тому числі під час формуючого чи підсумкового тестування, які здійснюються відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів. Просунувшись повільно, але впевнено на проміжному етапі, студент виявляє нові цілі й нові перспективи.

В умовах введення профільного навчання ідея мовного портфоліо є особливо актуальною, оскільки цей документ стає незамінним помічником для тих, хто вирішив пов'язати свою професійну діяльність із вивченням іноземних мов. Його перспективність абсолютно очевидна. Упровадження

мовного портфоліо в практику викладання іноземних мов у нашій країні істотно вплине на підвищення якості їх вивчення [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биць Н. М. Європейське мовне портфоліо як новітній метод оцінювання навчальних досягнень учнів з англійської мови. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1263> (дата звернення: 29.04.2020).
2. Гурова Т. Значення використання інноваційної технології «мовного портфоліо» для становлення професіоналізму майбутнього вчителя англійської мови. *Науковий вісник МДПУ*. 2013. № 2. С. 117–121.
3. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28165/ (дата звернення: 29.04.2020).

Цимбал Світлана Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ІНШОМОВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ

У психологічній літературі тривожність визначається як психологічний стан занепокоєння, неясний страх, який лише побіжно пов'язаний з об'єктом [1]. MacIntyre і Gardner описують це явище як суб'єктивне відчуття напруження, занепокоєння, нервування та тривожності, пов'язані з порушеннями вегетативної нервової системи [3]. Вивчення іноземної мови – це виснажлива робота, оскільки цей процес вимагає значних зусиль, часу та енергії. Є багато факторів, які впливають на вивчення мови, такі як стиль навчання, мотивація, культурна основа, емоційні фактори тощо. Одним з найважливіших афективних факторів, які можуть перешкоджати вивченню мови, є іншомовна тривожність. Концепт ІМТ також визначається як «побоювання, що виникають тоді, коли ситуація вимагає використання другої мови, якою індивід не володіє повною мірою». Тому іншомовна тривожність розглядається як стійка ознака особистості, що стосується схильності особи напружено реагувати під час говоріння, слухання, читання чи письма другою мовою [3].

Horwitz та його колеги стверджують, що тривожність в іноземній мові може бути пов'язана з побоюванням спілкування (страх спілкування з іншими людьми), побоюванням оцінювання (страх іспитів, тестів та інших видів робіт, що використовуються для оцінки компетенції) та страх перед засудженням (хвилювання, коли інші дивляться на оратора) [2]. Крім того, Young описав низку причин, які можуть викликати іншомовну тривожність, такі, як низька самооцінка, конкуренція, впевненість у низькому рівні здібностей, страх спілкування, неприйняття колективом та власні негативні ставлення та переконання щодо вивчення мови [5]. Також «інституційні» побоювання можуть бути додані до переліку видів діяльності, які можуть викликати тривожність. Вони можуть включати: (а) спонтанну роль; (б) необхідність виступати перед аудиторією; (в) усну презентацію та звіт; і (г) написання завдання на дошці [4].

Виходячи з опитування, ми визначили такі групи та умови, що провокують тривожність:

1. Тривожність, пов'язана з роботою в аудиторії (участь у занятті без достатньої підготовки, тривожність щодо невдачі складання іспитів, виконання завдань, проходження мовного курсу, роботи на занятті тощо).
2. Сприйняття себе (тривожність, пов'язана з власним володінням англійською мовою).
3. Загальне занепокоєння загострюється в англомовних контекстах (проблема у вираженні ідей, взаємодія з одногрупниками, які володіють мовою більш вільно, страх помилок, страх перед оцінкою тощо).
4. Тривожність, пов'язана з англомовним спілкуванням (спілкування англійською в аудиторії, труднощі у розумінні викладачів (і одногрупників), труднощі у вираженні своєї думки англійською мовою тощо).

Стратегії подолання ІМТ можуть включати такі рекомендації:

- брати участь у занятті з позитивним ставленням;
- активно вирішувати труднощі;
- віддалятися від неприємностей;
- заздалегідь підготуватися до заняття з англійської мови;
- докладати більших зусиль, щоб подолати свою тривожність;
- просити про допомогу однокласників (і вчителів);
- намагатися пройти через труднощі;
- перевірити завершене завдання кілька разів.

Щоб навчальний контекст був менш стресовим, вчителі повинні:

- створювати дружнє та сприятливе навчальне середовище на мовних заняттях;
- намагатися заохотити своїх студентів, коли вони помиляються на мовних заняттях;
- використовувати тактичні методи виправлення помилок;
- завжди бути напоготові запропонувати слова заохочення;
- організувати обговорення проблемних сфер роботи студентів на мовних заняттях;
- планувати свої заняття з перспективи студента (орієнтовані на студентів);
- відкрито обговорювати мовну тривожність зі своїми студентами.

Крім того, слід використовувати спеціальні тренінги, заняття для зменшення мовної тривожності.

Роль таких методів у зменшенні мовної тривожності є величезною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hilgard, E. R., Atkinson, R. C., & Atkinson, R. L. (1971). *Introduction to psychology* (5th ed.). New York : Harcourt [In English].
2. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. A. (1986). Foreign Language Classroom Anxiety. *The Modern Language Journal*, Vol. (2), pp. 125-132 [In English].
3. MacIntyre, P. D., & Gardner, R. C. (1994). The subtle effects of language anxiety on cognitive processing in the second language. *Language Learning*, 44, pp. 283-305 [In English].
4. Oxford, R. L. (1999). *Strategy research compendium: Language learning strategies in the context of autonomy*. New York : Teachers College, Columbia University / Tuscaloosa, AL : University of Alabama [In English].
5. Young, D. J. (1994). New directions in language anxiety research. In C. A. Klee (Ed.). *Faces in a crowd: The individual learner in multisection courses*. MA : Heinle & Heinle [In English].

Шекера Олена Віталіївна,

студентка 4 курсу спеціальності Дошкільна освіта,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,

м. Ніжин, Україна

Науковий керівник – **Матвієнко С. І.,**

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної освіти,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,

м. Ніжин, Україна

ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сучасні підходи до реформування усіх ланок національної освіти, у тому числі – дошкільної, визначають необхідність запровадження в освітній процес сучасних технологій, які забезпечують повномірний, всебічний розвиток дитини. Науковці пропонують ряд таких технологій, серед яких, на нашу думку, заслуговує на увагу *культуротворча технологія*. За визначенням Л. Нагорної, під ними «розуміються технології створення та розвитку культурних цінностей, технології творчого розвитку дітей, підлітків і дорослих» [3, с. 16]. Дані технології, впливаючи на емоційно-чутливу сферу людини, позитивно впливають не тільки на процес виховання духовності, культури почуттів, розвиток

пізнавальних сторін особистості, але і сприяють відновленню сил особистості, розвитку її творчих здібностей, розширенню творчих потреб.

Культуротворчі технології, спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості та її здібностей, доцільно використовувати у різних видах діяльності, зокрема – в музичній діяльності, на чому ми б хотіли зупинитися дещо детальніше.

С. Матвієнко вважає, що музика – це один із видів мистецтва, який є засобом пізнання оточуючого світу й формування особистості. Музика здатна передавати почуття та емоції людей, їхній настрій і думки. Вона є тим видом мистецтва, що безпосередньо впливає на чуттєву сферу особистості, а відсутність реальних зорових факторів, безпосередньо пов'язаних з музичним змістом, зумовлює силу її емоційно-чуттєвого впливу [2, с. 13].

У заняттях дітей музикою культуротворчі технології можуть реалізовуватися у 3-х формах:

- 1) *рецептивній* (слухання музики, її сприймання та її переживання);
- 2) *активній* (музична діяльність, гра на музичному інструменті, мелотерапія та музична ритміка);
- 3) *інтегративній* (сполучення рецептивної та інтегративної форм, що розглядається в контексті спеціальних терапій – музико-хромо-терапії, музико-зображувальної терапії тощо).

У процесі розвитку музичних здібностей дошкільників означені технології являються собою єдність трьох аспектів: *споглядання* (сприймання творів музичного мистецтва), *створення* (практичної творчо-музичної діяльності) та *творчого моделювання* (включення до музично-естетичного середовища, пізнання музичного твору та його оцінка), які знаходяться у складній взаємозалежності та взаємозв'язку, впливаючи один на одного та взаємно збагачуючись.

З урахуванням варіативності підходів до організації різних видів музичної діяльності дітей побудовано концептуальний підхід до музичного виховання дошкільників, запропонований А. Гогоберідзе та В. Деркунською. Зокрема, пропонується методика щодо запровадження новітніх педагогічних технологій щодо розвитку співацьких умінь дошкільників шляхом використання спеціальних музично-дидактичних ігор та вправ: пропонується інтегративна технологія розвитку загальних та спеціальних музичних умінь дітей засобами музично-дидактичних ігор тощо. Вченою С. Нечай науково та методично розроблено технологію *аудіального розвитку* дитини, під яким розуміється здатність дошкільника сприймати, диференціювати та інтерпретувати шуми, звуки, музику, мову; адекватно на них реагувати, конструктивно використовувати у своїй життєдіяльності [4, с. 14].

Активно до музичної практики закладів дошкільної освіти запроваджуються музично-педагогічні концепції таких авторів, як: Ш. Сузукі, К. Орф, З. Кодай, Т. Тютюнникова та інших.

Авторську технологію розвитку дитячої музичної творчості запропонувала Е. Костіна. У 2007 р. нею була розроблена і апробована «Креативна педагогічна технологія музичної освіти дошкільників». Основні положення креативної педагогічної технології Е. Костіної: системний музично-творчий розвиток дитини; переклад домінанти процесу музичної освіти з регламентованих на нерегламентовані форми музичної діяльності дітей поза заняттями; використання музично-освітнього середовища як фактора і засобу розвитку творчих якостей особистості дитини; орієнтація на ігрову та проблемну стратегію музично-творчого розвитку дитини; креативність взаємодії суб'єктів музично-освітнього процесу [1].

Отже, осучаснення процесу музичного виховання дошкільників потребує запровадження новітніх підходів, розробки концепції, запровадження методів та технологій роботи. Використання культуротворчих технологій у процесі розвитку музичних здібностей дитини надає нові можливості для організації музичного виховання дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костина Э. П. Креативная педагогическая технология музыкального образования дошкольников : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Московский гос. университет культуры и искусств. Москва, 2004. 37 с.
2. Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297 с.
3. Нагорнова Л. А. Культуротворческие технологии как средство развития музыкальных способностей детей дошкольного возраста в учреждении дополнительного образования : автореф.

дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина. Тамбов, 2010. 29 с.

4. Нечай С. П. Теорія і практика підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 ; 13.00.08 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 42 с.

Шовкова Оксана Дмитрівна,
аспірантка кафедри психології та педагогіки,
Національний університет «Острозька академія»,
м. Острог, Україна
Науковий керівник – **Пасічник І. Д.,**
доктор психологічних наук, професор,
Національний університет «Острозька академія»,
м. Острог, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ІЛЮЗІЇ МИСЛЕННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО

Ілюзія мислення – систематична помилка у мисленні або шаблонне відхилення, що виникає на основі дисфункціональних переконань, впроваджених у когнітивні схеми – концептуальні структури, що використовуються людьми стосовно усвідомлення світу та оточення. Люди схильні створювати свою власну «суб'єктивну соціальну реальність» залежну від їхнього сприйняття і ця суб'єктивна реальність може визначати їхню поведінку в соціумі. Так, у процесі соціалізації людина створює свою реальність, через призму якої вона сприймає, запам'ятовує й оцінює соціальну інформацію. На основі цієї суб'єктивної реальності індивід мислить, приймає рішення, робить висновки і формує алгоритми своєї поведінки. Ілюзія мислення видається систематичними помилками цієї реальності, природними обмеженнями людського розуму, що властиві кожному члену суспільства [1; 7].

Теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що особливості ілюзії мислення у навчальній діяльності студентів ЗВО є зовсім недослідженими у вітчизняній літературі.

Для емпіричного дослідження особливостей ілюзії мислення було використано 5 методик: опитувальник «Стиль мислення», тест «Сила інтуїції», методика «Складні аналогії» (за Е. Коробковою), методика «Виділення суттєвих ознак», тест критичного мислення Л. Старкі, а також набір певних ситуацій на основі закордонних досліджень для виявлення кожної із 8 видів ілюзії мислення.

Опитувальник «Стиль мислення» був призначений для того, щоб визначити індивідуальний спосіб мислення, якому студенти надають перевагу, а також їхню манеру ставити запитання та приймати рішення. Виділяють 5 основних стилів мислення: 1) синтезатор; 2) ідеаліст; 3) прагматик; 4) аналітик; 5) реаліст [3].

Тест «Сила інтуїції» використовувався для виявлення розвитку інтуїції у студентів, з метою виявлення у них здатності покладатись на свою інтуїцію, довіряючи їй. Даний тест дозволяє визначити якому з двох підходів до прийняття рішень надають перевагу студенти: інтуїтивному або системно-раціональному підходу [6].

Методика «Складні аналогії» була застосована для оцінки логічного мислення студентів. Дана методика використовувалась для з'ясування розуміння складних логічних відношень та виділення абстрактних зв'язків [2].

Методика «Виділення суттєвих ознак» використовувалась для виявлення особливостей мислення студентів: дослідження здатності відрізняти суттєві ознаки предметів або явищ від несуттєвих, другорядних. За характером обраних студентами ознак можна судити про переважання конкретного або абстрактного стилю мислення [2].

Для діагностики рівня розвитку критичного мислення було проведено адаптований тест Л. Старкі (адаптація Е. Луценко). Дуже високі отримані результати свідчать про те, що у таких студентів розвинені практично всі операції критичного мислення – логіка, індукція, дедукція, рефлексія, контроль над емоціями, що спотворюють прийняття рішень, аналіз інформації на достовірність, здатність розпізнавати свої ілюзії, маніпуляції зі сторони інших, реклами, пропаганди, здатність відокремлювати

оцінки й припущення від фактів, виявляти причинно-наслідкові зв'язки або приймати їхню відсутність, визнавати обмеженість власних мисленнєвих процесів, виробляти найбільш оптимальні рішення в умовах невизначеності та ризику, вміння ставити реалістичні цілі та знаходити адекватні шляхи їхнього досягнення. Студенти, які отримали дуже високі бали потенційно можуть стати ефективними професіоналами у всіх видах діяльності, що вимагає прийняття складних та відповідальних рішень [5].

Студенти з низьким рівнем розвитку критичного мислення мають недостатньо розвинену логіку, процеси індукції та дедукції, здатність відсіювати неправдиву інформацію та збирати об'єктивну, виявляти маніпуляції, ілюзії та помилкові ідеї у себе самого, приймати виважені рішення, аргументовано дискутувати, усвідомлювати свої упередження та необ'єктивність інших. Вони відчуватимуть себе незрозумілими або недостатньо компетентними в інтелектуальних суперечках, будуть намагатися хитрувати, викручуватися або поводити себе агресивно, тому, що їм недоступні способи чіткої й переконливої логічної аргументації [5].

Для виявлення найпоширеніших видів ілюзії мислення, таких як *ілюзія ігнорування базової інформації, ілюзорна кореляція, помилка кон'юнкції, фреймінг-ефект, підтверджувальне упередження, ілюзія упередження переконань у дедуктивному мисленні, імовірність відповідності, ілюзія контролю* студентам було запропоновано набір проблемних ситуацій на основі досліджень Tversky & Kahneman, Pohl [4; 8].

Подальший аналіз отриманих результатів щодо причин виникнення та особливостей ілюзії мислення у навчальній діяльності студентів ЗВО буде висвітлено у наступних публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляева Е. Р., Кунафина Г. А. Роль когнитивных искажений в приобщении индивида к социально-культурной деятельности. *Современные проблемы науки и образования*. 2016. № 3. С. 224.
2. Галян І. М. Психодіагностика. Київ, 2009. 463 с.
3. Зелінська Т. М., Михайлова І. В. Практикум із загальної психології: навч. посіб. Київ: Каравела, 2009. 272 с.
4. Канеман Д. Мислення швидко та повільно / [пер. з англ. Максим Яковлев]. Київ: Наш формат, 2017. 480 с.
5. Луценко Е. Л. Адаптация теста критического мышления Л. Старки. *Вісник Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2014. № 1110. С. 65–70.
6. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 448 с.
7. Шовкова О. Д. Особливості ілюзії мислення у когнітивній психології. *Наука, освіта, суспільство очима молодих*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих науковців. Рівне: РВВ РДГУ. 2019. С. 179–180.
8. Pohl R. F. *Cognitive Illusions: Intriguing Phenomena in Judgement, Thinking and Memory*. New York, NY: Psychology Press, 2017.

РОЗДІЛ 7. СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ

Ani Kalandia,

PhD Student, Assistant-Professor,
Human Resource Manager,
LLC Kutaisi University
Kutaisi, Georgia

MODERN MANAGEMENT PERSPECTIVES

Management is an ancient science that dates back to centuries. Concept «Management» existed from 2900 BC in Egypt itself while managing the workplace to build Pyramids.

The concept of management continues developing new strategies and approaches and it will last until the world rotates.

The study of the universal principles of management began at the end of the 19th century.

In 1990, P. Senge (1990) with his book *The Fifth Discipline* questioned the scientific theory of management by presenting the concept of systems theory to organizational design. Scientific theory was initiated on the hypothesis that an organization was a closed system, where activities within organizations could be subdivided into separate units, each unit focused only on its own activities. Employees followed indicated procedures and innovation was not encouraged. Systems and processes, rules and regulations managed the entire organization.

Systems thinking supported organization to have an open system and not a series of discrete parts. The writings of Ch. Handy, Wheatley, P. Drucker and a plenty of others have reinforced the work of Senge.

Meanwhile emerges concept of high performance organization (HPO). All the companies are striving to be high performers, but there is no clear definition of that concept. Later in 1996, professor of business E. Lawler presented six main principles needed for HPO:

1. Organization must have critical competitive advantage.
2. Involving employees in decision making and planning process.
3. Employees at all organizational levels are considered to be important.
4. Horizontal communicational channels are key to organizational effectiveness.
5. Organizational process should be focused on products and customers.
6. Effective leadership is crucial part of organizational success.

Having competitive advantage at the firm/ micro level implies the ability of firms to compete, increase scale, and be profitable in the marketplace.

In 21st century, organizations use decentralization and focus on creation and development of new systems, which aim to boost the performance of their employees. Decentralization mainly means involving employees in decision-making process. This principle also includes certain management technologies, such as self-managing teams, encouraging workers, value-based management. Employees have freedom to plan their work, decide how to control themselves and organize it without commands from management. Top managers are responsible for strategic management, ensuring that organization works effectively to achieve their mission, vision and organizational goals.

Nowadays, business environment is so turbulent, that manager's efforts are toward maintaining employee's trust and capacity to move forward in right direction. Principles that most managers use in 21st century differ from what managers used earlier.

Companies teach and empower their employees to organize themselves, provide all necessary support to develop self-management and encouraging teamwork. At the same time, management uses ICT technologies intended to observe performance of employees, standardization of working process and documentation of employee's performance.

Employees, on the other hand, conceive that their freedom are limited at the operational level, meaning that they act like idea creators, ones that indicate management how to adjust organization's tactical and strategic concerns to current situation.

New management principles assures commitment to be a leading prerequisite for organizations to succeed. Organization considered being successful if employees agree to take responsibilities over tasks assigned to them.

Monitoring tools, which are out of date, cannot keep up those demands, which exists in today's modern organizations. Not only organizations empower their employees to act independently, they also assist their coworkers to meet the required ever-changing demands in organization.

In the past decades, competition was not so fierce, markets were not developed enough and management used simple plans for sustaining organizational stability. Nowadays, as markets developed and companies are facing aggressive competition, companies focus on labor mobility, market transparency, global capital flow and communication restrictions.

These restrictions made organizations to formulate plans and appropriate strategies that will guarantee the success. Those plans intend for management to take into consideration the values and behaviors of their employees in accordance with company's culture.

The greatest finding of modern management theory is the complex employee view. Each organization is complex in its own way and have employees with diverse needs, drives, and aspirations. Managers have to change their approaches and not treat everyone equally, but to realize the individual differences between employees and act accordingly to keep employees and at the same time increase their productivity.

This theory definitely believes that no single managerial strategy is applied to all people at all times.

There are plenty of methods that companies use to create perfect working environment for their employees who in turn help organizations achieve their objectives. One of the famous method, which works well, is to speak to your subordinates. Management must have a clear communication channel so that employees get all the current information immediately. Especially employees need to be aware of all changes organization is planning to implement, what consequences the change will bring to their roles.

Modern organization often succeed in terms of having trustful relation with their employees if leaders create ownership.

Ownership can be created in different ways. First and most important is already mentioned involvement in decision-making process. Second way is to involve employees while searching for solutions of identified problems. Third way is to create appropriate reward system. Rewards used can be psychological or financial. Psychological reward («good job» or «doing a good job without wearing a suit and tie») can be more useful and effective than any other financial remuneration.

Nowadays companies tend to invest in human capital as it becomes key for gaining competitive advantage. Individual creativity and innovation are welcomed. Employees feel committed to the organizational purpose when all members share the same intention, driven to achieve common goals, when no one is punished because of failure and control of rules, regulations and guidelines are minimized.

Modern organizations are trying to apply the theories of modern management, but find it hard to give up the controls, characteristics of the bureaucratic organization. Yet new managerial methods and advocates of sustainable organizations are sure that the key component of organizational success lies on the trustful relationship throughout the organization.

It is the obligation of all organization to pay as much attention to social effects of their business as they do to financial part. Traditional approach was far away from social issues and forgot most important, to build employee relationships on trust and open communication. Being high performing company means having ability to form mutual friendly cooperation between the management and the labor.

New method of managerial practices must replace the major assumption of traditional management, that worker cannot be trusted with emphasis on building and developing valuable relationships.

People in organization should be at the top of controlling systems and processes and not the people driven and controlled by the systems.

REFERENCES

1. Kitana A. Overview of the managerial thoughts and theories from the history: Classical management theory to modern management theory. *Indian Journal of Management Science (IJMS)*. June 2016. Vol. VI. Iss. 1. P. 17–21.

2. Strielkowski W., Shishkin A., Galanov V. Modern Management: Beyond traditional managerial practices. *Polish Journal of Management Studies*. 2016. Vol.14. Iss. 2. P. 225–230.
3. Olum Y. Modern Management. Theories and practices : presented at the 15th East African Central Banking Course, Kenya School of Monetary Studies, July 2004.
4. Weymes E. A Challenge to traditional management theory. *Foresight*. December, 2004. P. 338–348.

Белан Ольга Васильевна,

докторант,
Экономический университет Варны
г. Варна, Республика Болгария

Стоян Маринов,

доктор экономических наук, профессор,
Экономический университет Варны
г. Варна, Республика Болгария

РАЗВИТИЕ ПРИМОРСКОГО КУРОРТНОГО ГОРОДА НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПОДХОДА (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ВАРНА, БОЛГАРИЯ)

Основным источником экономического развития приморских курортных городов местного, регионального и международного значения является туризм. На сегодня существует ряд прогнозов относительно дальнейшего существования и развития сферы туризма. Всемирная туристская организации (ВТООН) 27 марта 2020 г. озвучили прогноз о сокращении количества международных туристических поездок на 20-30% по итогам текущего года в сравнении с аналогичным показателем 2019 г. По прогнозам ВТООН пандемия COVID-19 обойдется мировому туризму потерей показателей роста за 5-7 лет. Во время финансового кризиса 2009 года туристические поездки сократились на 4 %, а во время вспышки атипичной пневмонии в 2003 году – всего на 0,4 % [5]. После стабилизации будет возможность решить проблемы, которые до появления коронавируса имели огромное значение в сфере туризма – рациональные способы передвижения и окружающая среда (решение вопросов изменения климата, в основном путем изменения моделей потребления). Также в приоритете будут новые санитарные нормы; развитие внутреннего туризма; разработка и реализация государственных программ по поддержке туристической отрасли на уровне государства – покрытие 40-60 % стоимости путевок для граждан своей страны; временный спад стоимости проживания в отелях, удешевление круизов и т.д.

Высокая степень неопределенности рыночной ситуации, политическая и международная нестабильность, сезонные колебания спроса на туристические услуги, ужесточение конкуренции, ограниченность ресурсов, кризисы мирового масштаба, вызванные эпидемиями, изменениями климата, демографическими проблемами, приводит к возникновению кризисных явлений на туристических предприятиях и повышения сложности их планирования. В этой ситуации значительный интерес оставляет современная маркетинговая концепция планирования, передовые методы и формы маркетингового воздействия на формирование рыночного спроса, конкурентной позиции туристской территории (города) и его образа как туристской дестинации. Наиболее эффективно предложить концепцию развития города на основе маркетингового подхода, который реализуется в системе организационно-правовых форм функционирования курортно-рекреационных предприятий как ядра курортно-рекреационной подсистемы курортного города.

Цель исследования: аргументировать целесообразность концепции маркетингового планирования развития приморского курортного города в современных условиях неопределенности рыночной ситуации, вызванной кризисами мирового масштаба.

Методы исследования: теоретические (описание и обобщение) и эмпирические (наблюдение, моделирование).

Одним из необходимых условий развития демократического государства является уровень развития ее регионов, экономики конкретных городов, районов и областей. Теперь существуют социально-экономические проблемы, которые определяются отсутствием взвешенной и

последовательной государственной политики в отношении территориальной экономики регионов, городов. Город – сложная система социально-экономических отношений, оно выступает субъектом формирования спроса на региональные ресурсы – рабочую силу и опыт, сырье и материалы, инвестиции и информационные продукты, формирует предложение готовой продукции на региональном рынке. Таким образом происходит хозяйственная специализация города. Одной из важных основ муниципального управления в условиях трансформации общественных и экономических отношений – является формирование и принятие решений на основе маркетинга. Город должен направлять все усилия на получения «максимального эффекта» от использования маркетинга.

Маркетинговая концепция – это согласование целей города и удовлетворение потребностей клиентов. Мечтой современных маркетологов сформулировал Питер Друкер: «Хорошо было бы сделать усилия по сбыту товара не нужными». Для этого, объяснил он, нужно так глубоко изучить и познать потребности клиента чтобы товар или услуга точно подходили последнему и продавали себя сами» [4, с. 17–20]. Вслед за ним Ф. Котлер определяет маркетинг как вид человеческой деятельности, который заключается в работе с рынком с целью осуществления обменов, цель которых – удовлетворение человеческих потребностей (нужд) [3, с. 57]. Инструмента городского (муниципального) маркетинга присущи универсальные принципы, определяющие четыре основные категории, на которые направляются действия маркетинга [2, с. 134]: Продукт – Product; Цена – Price; Позиционирование – Positioning; Продвижение (Промоушен) – Promotion.

Маркетинг города – целенаправленная экономическая деятельность органов местного самоуправления, направленная на продвижение маркетинговых продуктов от производителя с целью удовлетворения спроса жителей города, отдыхающих, туристов, а также увеличение финансовых поступлений в местный бюджет. С целью обоснования концепции маркетингового планирования развития приморского курортного города определены стратегические цели плана маркетинга Варны. На первом этапе – обоснование миссии, целей и стратегий маркетинга курортного города; на втором – определение общей стратегии города. В данном случае предложено рассмотреть стратегию концентрированного роста и стратегию дифференциации. Стратегия определяет как город будет зарабатывать средства для повышения благосостояния граждан, и как рационально по приоритетам развития эти средства расходовать. Второй этап – разработка маркетинговой программы действий на городском рынке туристских услуг приморского курортного города Варна. По результатам анализа позиций курорта Варна в конкурентной среде и исходя из сформулированных миссии и стратегического видения определены приоритеты развития города. Основные из них: 1. Комфортный семейный и молодежный курорт. 2. Привлекательный центр разнообразного здорового досуга болгарского Черноморья; центр оздоровительного и культурного туризма. 3. Развитие спортивного яхтенного туризма. 4. Развитие MICE туризма в Варне. Путем дальнейшей декомпозиции стратегических приоритетов построено дерево целей развития города, в котором выделено уровни стратегических и операционных целей. Для реализации операционных целей формируются проекты, которые являются основным средством достижения стратегических приоритетов. С учетом целей и стратегических задач разработан соответствующий бюджет. Затем все необходимые расходы, относящиеся к статьям бюджета потенциальных проектов реализации стратегических целей развития города Варна систематизированы в табличный вариант. Обобщенные результаты реализации стратегии могут быть описаны системой индикаторов и показателей, которые группируются в три блока. 1. Первый блок – результаты, характеризующие достижения фокуса. 2. Второй блок – интегрированные результаты функционирования города. 3. Третий блок – состояние общественного мнения относительно социально-экономической ситуации в городе. Мониторинг индикаторов всех трех групп проводится один раз. Подводя итог вышесказанному, следует отметить что программирование развития городов становится нормой современного управления.

Выводы. В ходе исследования разработаны этапы маркетинговой программы приморского курортного города является эффективным инструментом достижения маркетингового развития территории. Стратегическое маркетинговое планирование представляет собой подход, при использовании которого, город может создавать свое будущее. Его основой является определение ситуации в городе; определение возможностей, рисков, возможностей и угроз и основных проблем;

выработка концепции, целей и задач; выбор стратегии для выполнения задач; проведение соответствующих мероприятий; выполнение и контроль плана. Таким образом, обоснование концепции эффективного функционирования курортно-рекреационной подсистемы приморского курортного города позволило сделать вывод, что она должна рассматриваться прежде всего по инициативе городской власти и консолидации усилий основных субъектов социально-экономического и общественно-политической жизни города в процессе согласования дальнейших совместных действий в направлении разработки комплексных программ маркетингового развития города.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Сердюк А. Д. Школа муніципального маркетингу та промоції міста. Харків, 2003. 217 с.
2. Стоян Петков Маринов. Менеджмент на туристическата дестинация. *Наука и Икономика*. ИУ-Варна. 2015. С. 134.
3. Kotler Ph., Armsyrong G. Marketing En. Introduction. New Jersey, 1990. P. 57.
4. Peter F. Drucker A New Discipline, Success! 1987. P. 20.
5. Всемирная туристическая организация ВТООН. UINWTO, Tourism Highlights, Madrid, 2020. URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-arrivals-could-fall-in-2020>.

Бех Ярослав Петрович,

студент 4 курсу спеціальності Комп'ютерна інженерія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ

Сучасний стан розвитку туризму характеризується високими темпами зростання, розробляються нові туристичні маршрути, виникають нові види туризму, створюються нові робочі місця, розбудовується інфраструктура, впроваджуються нові технології в сферу туризму. Вищеперераховані тенденції розвитку туризму недостатньо висвітлені в сучасній науковій літературі. Тому вивчення сучасних тенденцій розвитку міжнародного туризму є досить актуальним.

Туризм – різновид рекреації, один із видів активного відпочинку. Це галузь економіки, яка останнім часом розвивається досить швидкими темпами, передбачає активний розвиток цієї галузі і в майбутньому.

Основними групами чинників розвитку туризму є такі:

- *мотиваційні* (психологічні чинники, які впливають на вибір мети подорожі в ті чи інші періоди в певні регіони. Тобто потреби, мотиви, цінності, стереотипи тощо);
- *географічні* (особливості фізико -, економіко -, політико-географічного положення країн та регіонів, необхідність налагодження зв'язків між ними);
- *політичні* (стабільна політична ситуація);
- *соціальні* (демографічні та міграційні процеси, розвиток суспільних відносин);
- *розвиток науково-технічного потенціалу*;
- *екологічні* (збереження навколишнього середовища, придатного для проживання та відпочинку людей);
- *економічні* (розвиток економіки).

Увесь комплекс чинників, що впливають на розвиток міжнародного туристичного бізнесу, можна поділити на дві групи:

- чинники, що діють незалежно від діяльності організацій індустрії туризму (мотиваційні, економічні, політичні, географічні, соціальні, екологічні);

– чинники, що сприяють розвитку туризму, які активно використовують туристичні організації у своїй діяльності (науково-технічний потенціал).

Однак поряд із позитивними чинниками туризм відчув негативний вплив низки різномірних чинників, серед яких – природні катастрофи, соціальні потрясіння, війни, економічні кризи. Незважаючи на це, з 1950 року (початок регулярного обліку туристичних потоків) не було відзначено жодного значного спаду темпів зростання міжнародного туризму, який за період останніх 15 років зростає щорічно на понад 4 % [6].

Для сучасного міжнародного туризму характерна значна територіальна нерівномірність. Вона відбиває різні соціально-економічні рівні країн світу: на економічно розвинені країни припадає 57 % туристських прибутків, на країни, що розвиваються, 30 %, – на країни з перехідною економікою – 13 %. При подібній регіональній структурі туристських прибутків і доходів виділяються п'ять туристичних макрорегіонів світу:

1. Європейський (куди включають країни Західної, Північної, Південної, Центральної, Східної Європи, а також держави Східного Середземномор'я – Ізраїль, Кіпр, Туреччину).

2. Американський (включає країни Північної, Південної, Центральної Америки, острівні держави і території Карибського басейну).

3. Азійсько-Тихоокеанський (включає країни Східної та Південно-Східної Азії, Австралію та Океанію).

4. Африканський (включає країни Африки, крім Єгипту та Лівії).

5. Близькосхідний (включає країни Західної та Південно-Західної Азії, Єгипет, Лівію) [6].

Туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, на початку XXI ст. туризм, за обсягом доходу, справедливо посів третє місце серед провідних галузей світової економіки.

У багатьох країнах світу туризм є однією з найбільш пріоритетних галузей, валовий національний дохід складає 20–45 %, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти. Туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства, таких як будівництво, зв'язок, харчова промисловість, сільське господарство, торгівля, виробництво товарів народного споживання та ін. Цей бізнес приваблює підприємців із багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристичні послуги, високий рівень рентабельності й мінімальний термін окупності витрат [2, с. 33].

Якщо проаналізувати діяльність туристичної сфери всіх країн світу і визначити лідерів із залучення туристів у свою країну, розташувавши їх по місцях за підсумками останніх років, то на першому місці упродовж 15 років залишається Франція, прийнявши близько 80 млн. іноземних туристів, далі йдуть Іспанія, США та Італія, які в сукупності прийняли понад 150 млн. туристів.

Отже, визначивши лідерів із прийому іноземних туристів, можна впевнено констатувати той факт, що саме в цих країнах найбільший вплив на економіку мала сфера туризму. Проте надходження прибутків від туризму розподіляється у світі нерівномірно (рис. 1).

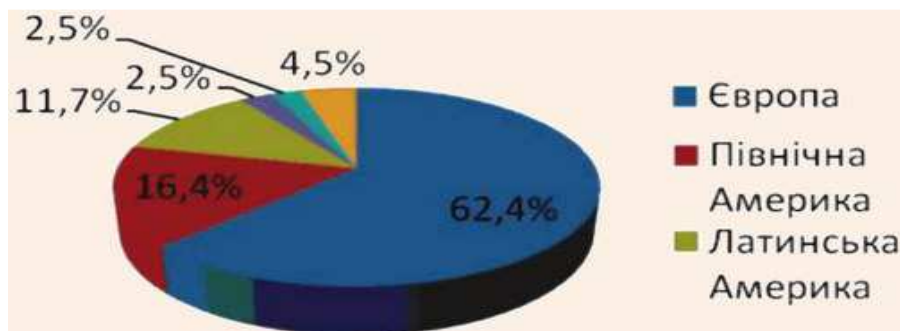

Рис. 1. Розподіл прибутків від туризму у світі

Найбільша частка прибутків від туризму припадає на регіони з досить високим рівнем економічного розвитку. У наш час туристична галузь утворила 12 % світового валового внутрішнього

продукту і поглинула 13 % витрат споживачів [2, с. 31]. За чисельністю працівників сфера туризму також стала однією з найбільших у світі – у ній зайнято понад 260 млн. осіб. Це одна з небагатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу. Це має важливе значення, оскільки, поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу в суспільстві. Крім того, світовий досвід показує, що сферу туризму можна розвивати і в період економічних криз, що має важливе значення для країн Східної Європи.

Прикладом можуть бути такі країни, як Аргентина, Бразилія, Мексика, Єгипет, Туніс, Перу та інші [2, с. 31–32].

І ще один дуже важливий фактор – вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище, який може бути безпосереднім, опосередкованим, позитивним і негативним.

Позитивний вплив включає охорону й реставрацію пам'яток природи, історії, культури, створення національних парків і заповідників, збереження лісів, захист рослинного і тваринного світу.

Негативний вплив – це самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, забруднення відходами навколишнього середовища, самовільне розпалювання вогнищ, понівечення історичних пам'яток вандалами. Деякі види туристського відпочинку, як-от полювання, риболовля, збирання рослин, завдають негативного впливу живій природі й призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення фауни та флори певних територій.

За прогнозами Всесвітньої туристичної організації (ВТО), сфера туризму активно розвиватиметься і в майбутньому. Кількість подорожуючих до 2020 року сягне 1,6 млрд. осіб на рік, що означає збільшення туристичних прибуттів у 2,4 рази порівняно з 2000 роком. При цьому доходи від туризму, за прогнозами ВТО, у 2010 році складуть 1550 млрд. доларів США, тобто у 3,3 рази перевищать рівень 2000 року, а до 2020 року прогнозується збільшення доходів до 2000 млрд. доларів США [2, с. 226–227].

Прогноз найбільш популярних туристичних напрямків до 2020 року наведено на (рис. 2).

Рис. 2. Популярні туристичні напрямки

Із таблиці видно, що при щорічному зростанні на 8 % кількість туристичних прибуттів у Китай досягне до 2020 року 137,1 млн. дол. Другим за популярністю туристичним напрямком стануть США (102,4 млн.), далі – Франція (93,3 млн.), Іспанія (71,0 млн.), Гонконг (59,3 млн.).

Щоденні витрати туристів, за винятком коштів на авіаперевезення, збільшаться до 5 млрд. доларів у день. За прогнозами ВТО, очікується бурхливий розвиток виїзного туризму. Найбільшими країнами постачальниками туристичних потоків стануть Німеччина, Японія, США, Китай, Великобританія. Економічна відсталість країн Східної Європи є реальним бар'єром для залучення

населення цих країн у міжнародний туризм. Обсяги туризму між країнами Західної і Східної Європи будуть зростати в основному в напрямку зі Сходу на Захід [2, с. 226–227].

Фахівці Всесвітньої туристичної організації визначили п'ять найперспективніших видів туризму у XXI столітті:

1. *Круїзи* – один із найперспективніших та бурхливо зростаючих видів туризму. На початку 1980 р. кількість «круїзних» туристів складала 1,5 млн. осіб, то нині – 10 млн., і їхня кількість постійно зростає.

2. *Пригодницький туризм* – для любителів гострих відчуттів. Постійно зростає попит на сходження на найвищі вершини світу та екскурсії по морських глибинах.

3. *Культурно-пізнавальний туризм* – активно розвиватиметься в Європі, Азії, Близькому Сході, відповідно, зросте значення охорони пам'яток культури.

4. *Діловий туризм* – набув активного розвитку нині і розвиватиметься і в майбутньому, що пов'язано зі швидкими темпами розвитку світової економіки, поглибленням політичних та економічних зв'язків між різними державами світу.

5. *Космічний туризм* – за даними американських фахівців, забезпечить щорічний дохід у розмірі 10 млрд. доларів США.

Висновки. Проаналізовані дані свідчать про те, що туристична галузь економіки активно розвивається: зростає кількість туристичних прибуттів у світі загалом і у всіх туристичних макрорегіонах. Тому подальші наукові пошуки в цьому напрямку будуть присвячені пошукам шляхів вирішення проблем розвитку туристичної галузі господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луцишин Н. П., Луцишин П. В. Економіка й організація міжнародного туризму : навч. посіб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. С. 136–137.
2. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ. 2004. 436 с.
3. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Центр учбової л-ри, 2007. 424 с.
4. Кифяк В. Ф. Організація туризму: навч. посіб. Чернівці : Книги-XXI, 2008. 344 с.
5. Патійчук В. О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму. *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2002. № 1. С. 223–227.
6. Смирнов І. Г. Туристично-фінансові потоки та моделі управління в міжнародному туристичному бізнесі. *Географія і сучасність* : зб. наук. пр. Київ. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. Вип. 5 (15).
7. Устименко Л. М., Афанасьєв І. Ю. Історія туризму : навч. посіб. Київ : Альтер-прес, 2005. 320 с.

Булаарас Тимур Хедієвич,
студент 1 курсу спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сербіненко Н. В.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Питанням економічного розвитку України займалися і займаються О. Аврамчук, Т. Кір'ян, І. Рудкевич, Е. Лібанова та інші вітчизняні вчені.

Економічний стан України залишається вкрай складним. Українська економіка досі має долати наслідки планово-розподільної системи господарювання старого державного устрою.

Сучасний стан та тенденції розвитку України демонструють, що будь-які зміни у фінансовому житті країни повинні відбуватися з урахуванням соціальних інтересів громад, їх економічних інтересів, поглядів оскільки у випадку зниження рівня соціального розвитку, якості та рівня життя населення загалом істотно відобразяться на наповненості бюджету коштами, зростанні дефіциту фінансових ресурсів.

Стан економіки і фінансової сфери України на даний час характеризується суперечливими тенденціями, які створюються об'єктивними факторами, помилками та прорахунками в економічній політиці в цілому. Іншими словами, головні втрати в економічній сфері України були зумовлені причинами переважно суб'єктивного характеру, через що вона продовжує залишатися у перехідному стані.

Розвиток економіки розвинених країн світу, як відомо, не можливий без забезпечення зростаючої ролі фінансів місцевих органів влади у вирішенні численних питань повсякденного життя, без залучення іноземних інвестицій, грошей загалом.

Сьогодні проблема економічного розвитку є однією з ключових у процесі державного будівництва України і варто пам'ятати, що без стабільних і достатніх фінансових ресурсів в регіонах держави місцева влада функціонувати ефективно не спроможна.

Місцевим бюджетам важливо приділяти особливу увагу, оскільки вони є рушієм та гарантом соціально-економічного розвитку всіх територій України.

Дане становище у широкому значенні можна пояснити не використанням територіальною владою наявного соціально-економічного потенціалу. Внаслідок такого устрою отримуємо невідповідність заходів державного міжбюджетного регулювання, яке здійснюється як з центру, так і на місцях, що не ґрунтується на реальних, стратегічних прогнозах та оцінках.

Адаптація населення до ринкової соціально-економічної системи, яка є необхідною передумовою успіху ринкових реформ, означає розуміння широким загалом свого права вибору і відповідальності за цей вибір. Соціальний фактор повинен мати пріоритетне значення при розробленні та проведенні економічної політики для ефективного зростання економічного стану регіонів держави та України загалом.

Для регулювання соціально-економічних процесів, в умовах фінансово-економічної кризи важливо розробити сучасний ефективний комплекс взаємопов'язаних заходів щодо взаємодії фінансового і нефінансового секторів економіки, а також узгодити дії ключових органів державної влади та суб'єктів господарювання з метою максимально швидкого та доцільного зміцнення економічного потенціалу.

З огляду на перспективу загальної світової фінансової нестабільності доцільно запровадити та інституційно оформити ефективну і постійно діючу систему моніторингу фінансової системи в цілому і банківського сектору зокрема.

Збільшення соціальних стандартів для населення може коливатися за умови зростання економіки України, валового внутрішнього продукту на кожного члена населення. За даним показником Україна значно відстає від високо розвинутих країн світу.

Ключовим напрямком соціальної політики держави є саме забезпечення значного зменшення нерівності в розподілі матеріальних благ, ресурсів та коштів між членами суспільства через дієві економічні механізми.

Тому одним з головних завдань сучасного періоду є надання керованості економічним реформам та створення соціально-орієнтованої ринкової економіки за рахунок продовження впровадження економічних реформ, залучення іноземних фінансових активів, відродження та прискореного розвитку актуальних перспективних секторів власного вітчизняного виробництва, моделювання його за критерієм оцінки приросту економічного ефекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кір'ян Т. М. Соціальна політика в умовах фінансово-економічної кризи. *Вісник економічної науки України*. № 1. 2009. С. 5.

2. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист : навч. посіб. Київ : Вид «Основи», 2004. 204 с.

3. Полозенко Д. В. Розвиток соціальної сфери як важлива умова економічного зростання України. *Фінанси України*. № 1. 2010. С. 5.

4. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/>.

Булаарас Олег Хедієвич,
студент 1 курсу (за скороченим терміном навчання)
спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сербіненко Н. В.**,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зазначена тема є актуальною для усіх учасників освітнього процесу в ланці вищої освіти України. Майбутні студенти вищих навчальних закладів, навчаючись ще у 11 класі школи стикаються з великим і важливим вибором у своєму житті. Кожен випускник після закінчення школи задає собі 2 головних запитання. Перше з них: «Яку освіту я хочу здобути?», а друге – «В якому вищому навчальному закладі я зможу отримати якісні освітні послуги, щоб стати висококваліфікованим спеціалістом з обраної професії?».

Розглянемо вчених, які приділяли увагу даному питанню. Проблемам розвитку ринку освітніх послуг, основним засадам управління та напрямам вдосконалення системи вищої освіти в сучасних умовах присвячено праці В. Андрущенка, В. Базилевича, Д. Бондаренка, Л. Губерського, О. Дубровки, М. Згуровського, О. Лігоцького, В. Куценко, М. Мартинюка, І. Ходикіної.

Вища освіта вважається специфічною галуззю у сфері ринкової економіки, а вищі навчальні заклади, що продукують освітні послуги, створюють приватні і суспільні блага, виступають на ринку в якості корпорацій. На даний момент загальноновизнаним вважається функціонування та забезпечення сфери вищої освіти як позиціонування ринку освітніх послуг, що визначається як складне економічне явище, яке характеризується попитом і пропозицією, їх взаємодією між собою, наявністю механізму формування ринкової рівноваги і встановленням рівноважної ціни на освітні послуги.

Суб'єктами даного ринку можуть виступати: окремі особи або групи осіб – споживачі освітніх послуг; державні чи приватні освітні заклади, а також юридичні чи фізичні особи – виробники освітніх послуг; держава, яка проводить освітню політику і виконує функції регулювання ринку.

Ми вважаємо, що конкуренція має бути на рівні вищих навчальних закладів України. Конкуренція має бути «здоровою». Конкуренція стосовно ринку освітніх послуг – суперництво між освітніми установами, які прагнуть до досягнення однієї і тієї ж мети – підготовці висококваліфікованих фахівців, затребуваних на ринку праці, – за споживачів. Результатом конкуренції є більш низькі ціни на отримання певних послуг, надання компаніями та закладами для своїх клієнтів більш якісні послуги чи продукти.

Виходячи із змістовного значення самого терміна «конкуренція», який означає змагання, зіткнення, джерело суперництва, її сьогодні можна назвати основою, енергією розвитку ринкової економіки, обов'язковою умовою розвитку в цілому при постійній зміні складу її суб'єктів.

Предметом конкуренції можна вважати продукт діяльності суб'єктів, з яким вони виходять на ринок. Стосовно сфери вищої освіти найзагальнішим предметом конкуренції виступають освітні послуги. Так, прагнення залучити студентів приводить освітні заклади до необхідності підвищення конкурентоспроможності освітніх послуг, а також їх диверсифікації.

Відповідність або невідповідність суб'єкта ринкового суперництва умовам ринкового середовища, свідчить про рівень конкурентоспроможності, акцентує увагу на тому, наскільки продуктивний та ефективний суб'єкт по відношенню до конкурентів та споживачів продукції. У більш загальному вигляді конкурентоспроможність підприємств визначають як набір переваг, використання яких дасть змогу зайняти вигідну позицію посеред конкурентів. Конкурентоспроможність освітніх послуг можна визначити як рівень її привабливості для споживачів, які здійснюють вибір на споживчому ринку, спираючись на власний інтерес та систему індивідуальних переваг. Так, у якості критерію вибору тієї чи іншої послуги, а на практиці – того чи іншого вищого навчального закладу та спеціальності, може виступати імідж та перспективи навчального закладу, мода на професії, вартість запропонованої послуги, географічний чинник та інше.

Отже, роблячи висновок, можна сказати про те, що конкуренція є внутрішньо притаманною освітньому ринку, як і на будь-якому з його видів. В умовах конкуренції неминуча поступова реструктуризація галузі, злиття і поглинення, вихід на ринок нових суб'єктів. Конкуренція має бути здоровою і позитивно впливати на тих, хто користується освітніми послугами, а саме – здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пащенко О. В. Конкуренція на ринку освітніх послуг. URL: http://www.rusnauka.com/18_NilN_2007/Economics/22866.doc.htm.
2. Кузьміна О. О. Маркетинг освітніх послуг URL : <https://stud.com.ua/73196/marketing/>.
3. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/>.
4. Лагутін В. Д., Уманців Ю. М., Щербакова Т. А. Економічна теорія : підручник / за заг. ред. В. Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 608 с.

Васильєва Юлія Віталіївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ УКРАЇНИ. ПІДВИЩЕНЕ ЗАЦІКАВЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКИМ КРАЄМ

Україна – це величезна країна, кожна частина якої по-своєму прекрасна і цікава. Туристи можуть знайти тут все: шикарні пляжі і приємний клімат, сприятливий для відпочинку біля моря, старовинні міста, які були засновані за часів Київської Русі, історичні пам'ятники, гірськолижні курорти і вільні степи.

Згідно зі статистикою туроператорів, географія відвідувань іноземних туристів включає Закарпатську, Одеську і Харківську області (останню як об'єкт ділового туризму). Внутрішній туризм зосереджений в Київській, Львівській, Полтавській, Черкаській та Дніпропетровській областях.

Всесвітня туристична організація оприлюднила дані, згідно яких у найближчі десять років туризм постане лідируючі позиції в галузі світового експорту. Україна, маючи значний природний та культурний потенціал, володіє можливістю приєднатися до найбільш відвідуваних країн [1].

За останні два роки Україна піднялася на 10 позицій в Індексі конкурентоздатності у сфері подорожей і туризму і посіла там 78 сходинку.

Україна мала найшвидший темп зростання у субрегіоні, піднявшись на 10 місць, і зайнявши 78 місце у світі. Зокрема, по мірі стабілізації та відновлення країни Україна різко покращила ділове середовище (зі 124 на 103 місце), безпеку (зі 127 на 107 місце), міжнародну відкритість (зі 78 на 55 місце) та загальну інфраструктуру (зі 79 на 73 місце) [2].

Цьому свідчить зростаюча динаміка туристичних потоків у країні. Так, в 2010 році, кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами була 2 280757 осіб (з них 335835 в'їзних туристів, 1295623 виїзних і 649299 внутрішніх). В 2015 році ці показники, нажаль, дещо впали і склали 2019576 осіб (з них 15159 в'їзних туристів, 1647390 виїзних і 357027 внутрішніх). Дані показують зростання кількості виїзних туристів, а це, в свою чергу, не впливає позитивно на український ринок. Також, майже вдвічі, зменшилися внутрішні потоки, а іноземці зовсім відмовилися відвідувати Україну. Така зміна показників, скоріше всього, викликана воєнними діями на сході України. Також потрібно враховувати, що в ці показники не входять тимчасово окупована територія Автономна Республіка Крим, м. Севастополь та тимчасово окуповані території Донецької та Луганської області.

В 2018 році кількість туристів зросла більш ніж в два рази і склала 4557447 осіб (з них 75945 в'їзних туристів, 4024703 виїзних і 456799 внутрішніх). Кількість іноземних туристів зросла в п'ять разів у порівнянні з 2015 роком, а виїзних – майже в три рази [3].

Отже, за вісім років туристичний потік країни виріс вдвічі і ця тенденція досі розвивається.

Такі результати стали можливими завдяки багатьом чинникам. Одним із них є розвиток областей України і запровадження дієвих Стратегій розвитку для поліпшення туристичної інфраструктури тієї чи іншої території.

За даними Туристичного інформаційного центру міста Запоріжжя за 10 місяців 2019 року кількість відвідувачів запорізького краю склала 10 тис. осіб; кількість туристів склала 5 тис. осіб, з них 2 тис. це іноземні туристи; понад 3 тис. іноземних туристів, що відвідали місто мандруючи на круїзних лайнерах; за 10 місяців кількість надання інформаційних послуг склала 12 тис.; місто прийняло 125 тис. екскурсантів та туристів в музейних закладах міста; у порівнянні з минулим роком, було продано 330 тис. авіаквитків, що на 33 % більше; кількість проданих ж/д квитків склала 700 тис. (збільшено на 0,5 %); авіакомпанії-партнери міжнародного аеропорту Запоріжжя збільшилися до 12. Загальна кількість рейсів у 14 міст; прибуток за 11 місяців 2019 року склав 500 тис. грн.

Також був збільшений туристичний збір. Так, за 1 півріччя 2019 року туристичний збір сягнув 809327 грн., що на 185 % більше за аналогічний період у 2018 році, а вже за 10 місяців 2019 року піднявся до 1795595 грн., що на 374 % більше за аналогічний період у 2018 році.

Це все викликано покращенням якості надаваних послуг і інфраструктури міста. На даний момент у Запоріжжі більше 100 туристичних об'єктів, 31 музей, 70 закладів розміщення, 300 закладів харчування, 36 ексклюзивних туристичних продуктів від ТІЦ. І як наслідок, підвищилися туристичні потоки міста.

Україні є що показати і чим привернути увагу навіть туристів з досвідом. Не може не радувати те, що туристичні показники з кожним роком все ростуть і те, що іноземці цікавляться не тільки столицею і горами, але й іншими неймовірними куточками нашої країни.

На початку січня 2020 року в уряді заявили про плани створити єдиний туристичний портал, на якому туристи зможуть отримати відповіді на будь-які питання. Єдиний портал планується зробити доступним як онлайн, так і в телефонному режимі. Запуститися він повинен до осені 2020 року. Також планується створити локальні туристично-інформаційні центри в регіонах. Тому сподіваємось, що це допоможе підняти показники туристичних потоків і зробить туристичну галузь України більш зручною і комунікабельною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мартыненко М. Туристический бизнес в Украине – проблемы и перспективы. URL: <https://arena.ua/2017/07/05/turisticheskij-biznes-v-ukraine-problemy-i-perspektivy/>
2. Україна піднялася у рейтингу привабливості для туристів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/4/651265/>.
3. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm.

Василюк Валентина Володимирівна
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»,
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник – **Дишко О. Л.**
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та туризму
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»,
м. Луцьк, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У сучасному світі екстремальний туризм стає все більш популярним видом проведення вільного часу. До екстремального туризму долучаються люди різного віку та професій, що мають різне сімейне і суспільне становище, істотно відрізняються рівнем культури і фізичним розвитком. Деякі зарубіжні фахівці пояснюють феномен екстремального туризму зміною моралі і смаків, які сталися на Заході за останні роки. Сучасна людина, що звикла до стабільного способу життя і технічного прогресу, відчуває потреби в адреналіновому сплеску. Екстремальний туризм є одним із способів легального задоволення даної потреби, чим завойовує з кожним роком все більшу популярність серед жителів сучасного світу [2].

Екстремальний туризм є одним із перспективних видів туризму в Україні. Особливо в умовах сьогодення, коли ця галузь переживає кризу, цей вид туризму може завоювати ринок туристичних послуг, так як привабить до себе велику кількість туристів, що надають перевагу активному відпочинку. Екстремальний туризм постійно розвивається і трансформується залежно від потреб і смаків туристів.

Дослідженнями перспектив розвитку екстремального туризму на території нашої держави займалися В. Абрамов, О. Бабкін, Ю. Дмитрієвський, Д. Мангушев, К. Оплаканець, В. Соколова, Н. Тимків та ін.

Науковець В. Абрамов характеризує екстремальний туризм як різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов'язаний з українськими фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю загрози школи життю або здоров'ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження [1].

Єдиної класифікації видів екстремального туризму не існує, тому ми систематизували всі види за місцем проведення:

- гірський (альпінізм, скелелазіння, гірські лижі, спелеотуризм, сноубординг, фрірайд);
- водний (дайвінг, водні лижі, рафтинг, віндсерфінг, вейкбординг, каякінг);
- повітряний (парашутизм, парапланеризм, дельтапланеризм, бейс-джампінг, скайсерфінг, фрістайл);
- наземний (велотріал, даунхілл, маунтінбайкінг, трекінг, сафарі);
- екзотичний (Атомний туризм, Джайлоо-туризм, Кайтсерфінг, Космічний, Чорний туризм).

Розвиток екстремального туризму можливий лише за наявності специфічних об'єктів природи або штучно створених людиною, які необхідно подолати. Розглянемо найбільш перспективні види даного туризму.

Для повітряних видів туризму в Україні є всі необхідні передумови, насамперед природні. Перспективними для даного виду екстремального туризму є Київ, Кам'янець-Подільський, Львів, Карпати, Асканія Нова та ін. Порівняно молодий вид парашутизму – фрістайл, який виник приблизно 10 років тому. Полягає у показі спортсменом різних фігур у вільному падінні. Тут оцінюються краса, складність елементів, виконаних парашутистом, а також майстерність повітряного оператора, що робить зйомку спортсмена в повітрі. Відпрацювання фігур на землі вимагають спеціального устаткування, що є не на кожній дроп-зоні, і це, так само, як і відсутність достатньої інформації про фрістайл, гальмує розвиток даної дисципліни в Україні [4, С. 139–141].

Все більшої популярності набуває водний туризм, оскільки на території нашої держави розвинена мережа річок (Південний Буг, Черемош, Прут, Тиса та ін.), озер, Чорне та Азовське моря.

Наприклад, каякінг – починає набирати все більшу популярність в Україні. У сучасному каякінгу розвиваються три основних напрямки – гребний слалом, родео і сплав. Слаломний каякінг – це вміння маневрувати на каяку, відчувати човен і воду. Родео, на відміну від слалому – це не тільки віртуозна техніка, але ще й елемент гри. Фрістайл на каяку – це виконання різних трюків на човні за рахунок особливостей рельєфу ріки. І, нарешті, сплав. На каяку можна відправитися у водний похід по річці будь-якої складності, чи здійснювати ігрові сплави на невеликому відрізку гірської ріки, вибираючи окремі перешкоди у вигляді бочок, валів і водоспадів. Щоб почувати себе впевнено під час сплавів, необхідно володіти базовою технікою слалому і родео. До складу екіпірування каякера входять: човен, шолом, рятувальний жилет, своєрідна спідниця (перешкоджає улученню води в човен), прогумовані тапочки і весло [3].

Гірськолижний, мабуть, найбільш розвинений із усіх видів екстремального туризму в Україні. Його різновиди поширені на території Карпат, Житомирської, Хмельницької та Вінницької областей. Для сноубордингу та гірських лиж у Буковелі створена «екстремальна» траса для спуску. Останнім часом активно розвивається спелеотуризм – подорож по печерах із спорядженням і подоланням у них різного роду перешкод. Найбільш придатними для розвитку спелеології є Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська та Львівська області.

До найбільш екзотичних видів екстремального туризму можна віднести тури до ЧАЕС. Атомний туризм – це відносно новий різновид туризму, що передбачає відвідування Чорнобильської зони та місця ядерних випробувань.

Деякі види екстремального туризму розповсюджені на всій території України, що дає можливість розвиватися даному виду. Для покращення стану екстремального туризму необхідно зробити наступні кроки:

- активна презентаційна, рекламна позиція України за кордоном;
- посилення державної підтримки інвестиційної діяльності;
- організація заходів з підвищення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу, задіяного в сфері екстремального туризму;
- створення найбільш оптимальної системи використання природно-туристичних ресурсів країни;
- розширення туристичної інфраструктури шляхом створення нових техногенних об'єктів;
- сприяння покращенню соціально-економічної ситуації з боку держави шляхом створення нормативно-правових документів у сфері екстремального туризму [5].

Таким чином, екстремальний туризм досяг значних успіхів як галузь економіки і як активний відпочинок. В Україні існує велика кількість природних і техногенних об'єктів для розвитку небезпечних видів туризму. При належному підході екстремальний туризм можна перетворити у конкурентоспроможну сферу, яка буде мати попит на українському ринку туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В., Оплаконець К. Перспективи розвитку екстремального туризму. *Вісник Харківської національної академії міського господарства*. Харків, 2012. № 4. С. 77–79.
2. Александрова А.Ю. Міжнародний туризм : підручник. 2-е вид. Москва : Аспект Пресс, 2008. 470 с.
3. Воронкова Л. П. История туризма и гостеприимства : учебное пособие. Москва, 2004. 303с.
4. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 298с.
5. Мангушев Д. В., Соколова В. В., Тимків Н. Я. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні. *Вісник ОНУ І. І. Мечникова*. 2016. Т. 21. Вип. 5(47). URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2016_21_5/07.pdf.

Гапоненко Яна Анатоліївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ УКРАЇНИ

Туристична дестинація – вирішальний елемент відповідної системи. Це центр (територія) зі всілякими зручностями, засобами обслуговування і послугами для забезпечення всіляких потреб туристів. Іншими словами, туристична дестинація включає в себе найбільш важливі і вирішальні елементи туризму, необхідні для туристів.

Регіон туристичної дестинації є одним з найважливіших у своїй системі, так як самі дестинації і їх імідж приваблюють туристів, мотивують візит і таким чином активізують всю туристичну систему.

Слово «дестинації» в перекладі з англійської означає «місцезнаходження; місце призначення». Термін «туристська дестинація» був введений Н. Лейпером в середині 1980-х рр. Зараз це географічна територія, що має певні межі, яка може залучати і задовольняти потреби досить широкою групи туристів [1].

Перспективні напрямки розвитку окремих видів туризму на території туристичної дестинації. Природне і культурно-історичне розмаїття України дозволяє розвивати практично всі види туризму, включаючи найбільш поширені по перевагах: рекреаційний туризм (туризм з метою відпочинку і розваг), культурно-пізнавальний (включаючи релігійний і паломницький), діловий, спортивний, екстремальний, лікувально-оздоровчий, екологічний, сільський, освітній, науковий і т.п.

В основі інновацій, що забезпечують специфіку туристичного бізнесу, повинні бути не тільки маршрути по унікальним природним місцях, але і нові послуги: спа-процедури на основі термальних вод, етнічний туризм (він особливо популярний серед туристів Японії і Китаю) і т.д. [2].

Проведення сервісного аудиту туристської і суміжної інфраструктури туристичних дестинацій. Ця інфраструктура повинна забезпечувати ефективну роботу і безперервність ведення туристичного бізнесу по всьому технологічному ланцюжку надання туристичних послуг. Невідповідність інфраструктури вимогам бізнесу, її моральне і фізичне старіння, помилки при її формуванні завдають серйозних економічних збитків як туристичним компаніям, так і дестинації в цілому [3]. Те ж саме відноситься і до суміжної інфраструктури, недосконалість якої завдає непрямої шкоди туристичному бізнесу.

Сервісний аудит туристичних дестинацій передбачає проведення досліджень з цілого комплексу напрямків:

1) оцінку якості надання послуг, відповідності його міжнародним стандартам, в тому числі наявність ефективного менеджменту і кваліфікованих кадрів, засобів зв'язку, транспортної і торгової мережі, пунктів харчування та побутового обслуговування і т.д.;

2) вивчення матеріально-технічного стану основних фондів, що забезпечують туристичний бізнес;

3) розгляд фінансового стану підприємств і фірм, що входять в дестинацію.

Визначення параметрів необхідної туристської і суміжної інфраструктур дестинацій. Воно може проходити на підставі різних підходів в залежності від цілей і завдань дослідження, а також від типів дестинацій, що орієнтуються на просування різних видів туризму (культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, екологічного, спортивного та ін.).

Розрізняють функціональний і територіальний підходи (які вважаються основними), а також економічний, культурно-історичний, екологічний, архітектурний і ін., причому кожен з них передбачає використання специфічних показників при оцінці туристської і суміжної інфраструктури дестинацій.

У методичному відношенні найбільш обґрунтованим вважається комплексний розгляд даної проблеми, що базується на поєднанні різних підходів.

Функціональний підхід, що включає в себе перш за все вивчення рівня сприятливості умов для надання туристичних послуг, передбачає використання наступних груп показників:

- засоби розміщення туристів – кількість об'єктів, їх місткість і комфортність;
- центри харчування – кількість об'єктів і посадочних місць, середня забезпеченість одного відвідувача обслуговуючим персоналом;
- транспорт – доступність дестинації для різних видів транспорту, в тому числі відстань від пункту прибуття туриста, час в шляху;
- зв'язок – забезпечення мобільним зв'язком, Інтернетом тощо [4].

Отже, в якості економіко-математичного інструментарію для розробки науково-практичних рекомендацій з управління туристичними дестинаціями доцільно використовувати методи маркетингового дослідження, порівняння, аналізу і синтезу, економіко-математичного моделювання, прогнозування, експертних оцінок, а також графічні і табличні методи, узгодження економічних інтересів всіх учасників процесу, активізації інвестиційно-інноваційних процесів і пошук оптимальних рішень. Крім того, важливі такі авторські розробки, як методика прогнозування попиту на туристичні послуги; оптимізаційна модель привабливості інвестицій в турбізнесі; моделі переваги споживачів послуг підприємств цієї сфери і оподаткування в турбізнесі; динамічна модель туристичного підприємства; модель ділового досконалості стосовно туристичного підприємству та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єлісеєв М. Є. Моделювання діяльності туристично-екскурсійного підприємства. *Актуальні проблеми регіонального і муніципального управління: управління, економіка, інформатика*. Таганрог : ТРТУ, 2018. С. 71.
2. Кабушкин Н. І. Менеджмент туризму. Мінськ : Нове знання, 2017. 408 с.
3. Кисельова І. А., Трамova А. М. Вплив інновації на конкурентоспроможність підприємств туристського бізнесу. *Економіка, статистика і інформатика. Вісник УМО*. Москва : МЕСІ, 2017. № 5. С. 115–119.
4. Кисельова І. А., Трамova А. М. Ризики при реалізації інноваційного проекту в туристичній галузі. *Аудит і фінансовий аналіз*. 2018. № 2. С. 182–185.

Гаркуша Вячеслав Анатолійович,
аспірант спеціальності Менеджмент,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Олійник О. М.**,
кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри бізнес-адміністрування
і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

НАПРЯМКИ РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНОЇ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Головною особливістю сучасної економіки є те, що жодна країна не може існувати та бути конкурентоспроможною на світовому ринку в силу наявної взаємозалежності між світовими економіками, що особливо проявила наявна криза, пов'язана з пандемією COVID-19. Глобалізаційні процеси є складними та багатовекторними, одночасно з цим пандемія підкреслила наявні локалізаційні процеси [1].

Глокалізація – це процес реакції різноманітних сфер людського буття на локальному рівні на світову глобалізацію, що є результатом синтезу процесів глобалізації і регіоналізації. На наш погляд, глокалізація є об'єктивним процесом, пов'язаним з черговим етапом розвитку всього людського суспільства в цілому [2].

Маркетингова діяльність традиційно передбачає здійснення процесів обґрунтування і розробки маркетингової стратегії, тобто взаємопов'язаного комплексу товарної, цінової й комунікаційної політики. Водночас велика група проблем, що виникають у процесі здійснення цієї діяльності, пов'язана не лише з обґрунтуванням ефективних маркетингових заходів, а й з необхідністю їх адекватної реалізації в умовах глокалізації. Головна проблема здійснення маркетингової діяльності полягає не стільки в розробці стратегії, скільки в забезпеченні її практичного виконання, що часто виявляється набагато складнішим завданням [3].

Ефективне управління процесом реалізації маркетингової стратегії має виходити з того, що її розробка та реалізація є глибоко взаємопов'язаними процесами, їх організаційне розмежування є умовним і несуттєвим. Процеси розробки й реалізації слід розглядати не в лінійній послідовності, а в органічній цілісності, як взаємодоповнюючі складові однієї системи. Недооцінка або недостатнє врахування органічного зв'язку між розробкою та реалізацією маркетингової стратегії в умовах глокалізації призводить до виникнення таких типових проблем маркетингової діяльності:

1. Не враховується потенційний синергетичний (посилюючий) ефект, що може виникати в процесі маркетингової діяльності як єдності розробки і реалізації стратегії. Більш глибоке розуміння можливостей підприємства реалізувати певну маркетингову стратегію може забезпечити ефективнішу якість її реалізації, ніж передбачалось у процесі розробки.

2. Виникає загроза відірваності маркетингових планів підприємства від реальних соціально-економічних умов, у яких воно функціонує. Стратегія може бути недостатньо узгоджена із специфічним станом внутрішнього та (або) зовнішнього середовища.

3. Формуються передумови для недооцінки ролі персоналу підприємства в процесі реалізації маркетингової стратегії, тоді як його роль, стає дедалі важливішою. Виникає помилкове враження, що персонал підприємства адекватно виконуватиме інструкції, закладені в проєкті маркетингової стратегії.

4. Звужуються можливості реалізації основного цільового призначення будь-якої маркетингової стратегії – формування сталих конкурентних переваг підприємства.

Практичне забезпечення необхідної якості зв'язків між процесами розробки та реалізації стратегії в умовах глокалізації передбачає виконання особливої аналітичної процедури, спрямованої на послідовне виявлення розбіжностей між запланованими заходами та можливостями їх виконання й усунення цих розбіжностей. Так, першим етапом є аналіз невідповідностей між змістом стратегії та організаційним контекстом функціонування підприємства реальним умовам. На другому етапі необхідно виявити основні проблеми, що стоять перед підприємством на шляху усунення цих невідповідностей. Після цього необхідно розробити заходи щодо вирішення цих проблем. Узагальненою назвою сукупності цих заходів може бути імплементаційна стратегія, тобто стратегія реалізації вже розробленої основної маркетингової стратегії (рис. 1).

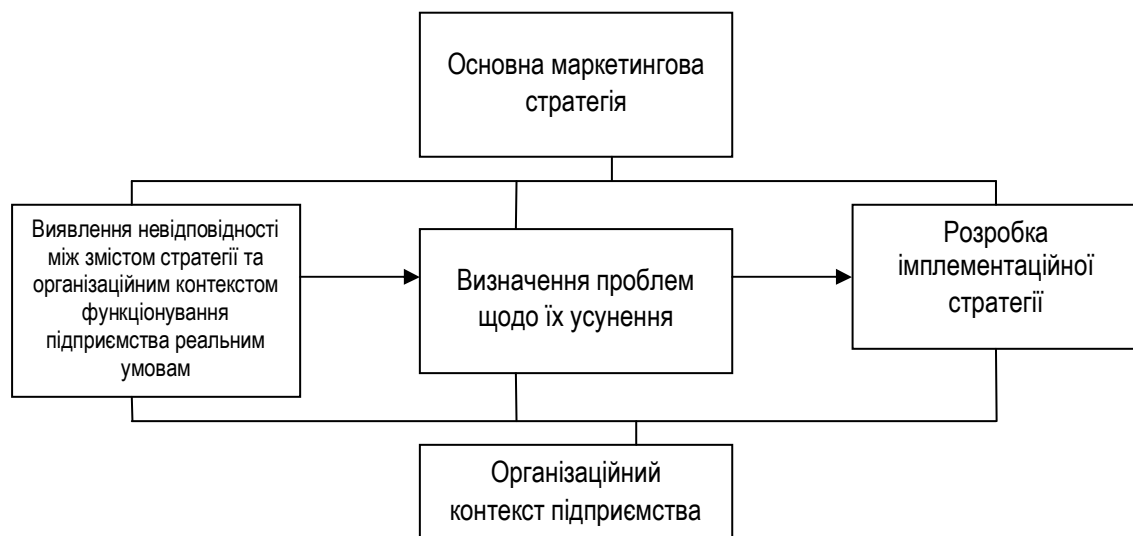

Рис. 1 Етапи розробки імплементаційної стратегії

Поняття імплементації стратегії не слід протиставляти поняттю основної стратегії, яку необхідно реалізовувати, оскільки основна стратегія також ураховує наявний організаційний контекст підприємства, тобто заходи розробляються, виходячи із співвідношення поставлених цілей та поточних можливостей. Водночас необхідно визнати, що врахування цього контексту є різним у рамках процесів розробки та реалізації стратегії. У рамках розробки основної стратегії беруться до уваги принципи, стратегічні фактори поточної ситуації підприємства, що визначають його статус і відносну позицію в ринковому середовищі. Для імплементаційної стратегії важливі інші, менш масштабні фактори, які впливають на можливість реалізації заходів, розроблених виходячи з аналізу стратегічних факторів.

Отже, забезпечення адекватної реалізації запланованих маркетингових заходів на умови глокалізації має розглядатися як необхідна передумова високої ефективності маркетингової діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медведкін Т. С., Кінчевська Ю. Ю. Процес транснаціоналізації та глобальних трансформацій в аспекті провідних економічних теорій. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. № 11. С. 3–9.
2. Олійник О. М. Концептуалізація глокалізації: методологічні аспекти *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2009. Вип. 38. С. 41–51.
3. Нікішина О., Зарудна О. Глокалізація товарних ринків: теоретичні й прикладні аспекти. *Food Industry Economics*. 2018. 10(2). DOI : 10.15673/fie.v10i2.955 (дата звернення: 27.04.2020)

Геращенко Ганна Віталіївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сербіненко Н. В.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ САНАТОРНО-КУРОРТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Санаторно-курортний маркетинг – концепція управління санаторно-курортною організацією, яка передбачає всебічне вивчення потреб клієнтів у курортному лікуванні та відпочинку для найповнішого їхнього задоволення завдяки комплексним зусиллям з виробництва, реалізації і просування санаторно-курортного продукту на конкурентному ринку з метою отримання прибутку й досягнення інших цілей організацією.

Як концепція управління рекреаційним підприємством курортний маркетинг, на відміну від його використання як допоміжної функції щодо забезпечення виробництва та збуту санаторно-курортних послуг, акцентує увагу на орієнтацію всієї сукупності господарських функцій курортного підприємства (виробничої, постачальницької, збутової, кадрової, фінансової та тощо) щодо задоволення повного ринкового попиту різних соціальних груп рекреантів, а отже, і на облік ринкової кон'юнктури, вивчення потреб покупців санаторно-курортних послуг.

У вітчизняній та зарубіжній практиці науковими питаннями формування маркетингової стратегії у курортній діяльності займаються вчені Л. Ткаченко, Т. Мельник, О. Христофор, М. Мальська та ін.

Цілі маркетингу в управлінні санаторно-курортною діяльністю такі: утримання своїх позицій на ринку курортних послуг (стратегія виживання), проникнення на нові ринки (стратегія зростання), отримання надвисоких прибутків (стратегія «зняття вершків»); диверсифікація продукту, соціальні цілі.

Головна мета санаторно-курортного маркетингу – досягти відповідності між можливостями (пропозицією) рекреаційної організації і потребами (попитом) клієнтів для досягнення головної мети санаторно-курортної організації – отримання прибутку.

Комплекс курортного маркетингу становлять п'ять головних елементів (продукт (product), ціна (price), просування (promotion), місце (place), персонал (people), сформованих після проведення маркетингових досліджень та аналізу отриманої інформації.

Вперше концепцію маркетинг-мікс запропоновано Дж. Маккарті (книга «Маркетинг», 1960 р., концепція «4Р»)

Концепцію маркетинг-мікс «5Р» вважають (Г. Заячківська) найбільш природним маркетинговим інструментарієм для сфери туризму.

Найбільш прийнятною та ефективною для туристичних підприємств є концепція маркетинг-мікс «7Р» М. Бітнера (більш сучасна, вдосконалена концепція «4Р»).

Одним із головних принципів курортного маркетингу є принцип зворотного зв'язку. Функції курортного маркетингу: аналітична функція (вивчення ринку, споживача, конкурентів, продукту і внутрішнього середовища закладу); виробнича функція (заходи щодо вдосконалення санаторно-курортного продукту й підвищення його конкурентоспроможності, управління якістю обслуговування і рівнем сервісу); ціноутворення; збут (організація продажів санаторно-курортного продукту, формування попиту і стимулювання збуту); просування продукту на ринку; управління і контроль (організація стратегічного й оперативного планування закладу, комунікативна політика всередині підприємства, контроль за реалізацією маркетингових планів та ін.).

Результат курортного обслуговування – задоволеність рекреанта – складається не тільки з технологічної (матеріальна частина санаторного продукту: рівень лікувальної бази, комфортність номерів, організація харчування тощо), а й функціональної складової (безпосередньо процес надання санаторних послуг, у здійсненні якого провідну функцію виконує добре підготовлений і вмотивований персонал).

Таблиця 1

Еволюція концепцій маркетинг-мікс [5, с. 98]

Концепція			Елемент маркетингу	Характеристика
«7Р»	«5Р»	«4Р»	Товар-продукт (послуга)	Властивості, асортимент, параметри, сервіс, упаковка, марочна назва, гарантії
			Ціна	Прейскурантна ціна, знижки, націнки, терміни виплат, умови кредитування
			Розподіл (місце продажу)	Канали збуту, форми торгівлі
			Просування	Реклама, стимулювання збуту, персональний продаж, паблік рілейшнз, прямий маркетинг
	«7Р»	«5Р»	Персонал (люди)	Кваліфікація, досвід працівників туристичних підприємств, якість обслуговування
			Планування	Стратегії розвитку туристичних підприємств
			Процес	Механізми, процедури, які забезпечують споживання туристичних процедур

Прийняття організацією маркетингової стратегії як підприємницької стратегії неминує спричиняє зміну підходів і прийомів створення та функціонування організаційної структури санаторію.

Маркетингову службу санаторно-курортного закладу зазвичай формують за функціональним принципом. Функціональним структурам притаманний розподіл персоналу за функціональними блоками: маркетингова інформація; планування та аналіз; просування; реалізація путівок.

У курортному маркетингу такими блоками можуть бути дослідницька функція, функція планування й аналізу, функція збуту та функція просування.

У процесі своєї діяльності служба маркетингу тісно взаємодіє з іншими підрозділами санаторного закладу: з підрозділами обслуговування (медична служба, розміщення, харчоблок, культмасова служба) її пов'язує двосторонній обмін інформацією стосовно рівню сервісу, відомостей щодо завантаження санаторію, проведенні внутрішніх маркетингових досліджень; з бухгалтерією відбувається постійна взаємодія з виконання договорів реалізації путівок, формування бази даних для

ціноутворення; з планово-економічною службою – щодо спільної розробки та виконання господарсько-фінансового плану санаторію, ціноутворення, аналізу результатів роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко Л. В. Маркетинг послуг : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 192 с.
2. Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія практика : навчальний посібник. 2019. 128 с.
3. Кравець О. М., Рябев А. А. Курортологія : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 167 с.
4. Мальська М. П., Гаталяк О. М. Туризм у містах : підручник. 2019. 224 с.
5. Коленчук Г. Маркетингові витрати туристичних підприємств: обліковий аспект. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 5. С. 98.

Грицишин Андрій Вікторович,
студент 4 курсу спеціальності Комп'ютерна інженерія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н.П.,**
доцент, кафедра фізичного виховання,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ

Туризм – різновид рекреації, один із видів активного відпочинку. Це галузь економіки, яка останнім часом розвивається досить швидкими темпами, передбачає активний розвиток цієї галузі і в майбутньому.

Основними групами чинників розвитку туризму є такі:

- мотиваційні (психологічні чинники, які впливають на вибір мети подорожі в ті чи інші періоди в певні регіони. Тобто потреби, мотиви, цінності, стереотипи тощо);
- географічні (особливості фізико-, економіко-, політико-географічного положення країн та регіонів, необхідність налагодження зв'язків між ними);
- політичні (стабільна політична ситуація);
- соціальні (демографічні та міграційні процеси, розвиток суспільних відносин);
- розвиток науково-технічного потенціалу;
- екологічні (збереження навколишнього середовища, придатного для проживання та відпочинку людей);
- економічні (розвиток економіки).

Увесь комплекс чинників, що впливають на розвиток міжнародного туристичного бізнесу, можна поділити на дві групи:

- чинники, що діють незалежно від діяльності організацій індустрії туризму (мотиваційні, економічні, політичні, географічні, соціальні, екологічні);
- чинники, що сприяють розвитку туризму, які активно використовують туристичні організації у своїй діяльності (науково-технічний потенціал) [1].

Для сучасного міжнародного туризму характерна значна територіальна нерівномірність. Вона відбиває різні соціально-економічні рівні країн світу: на економічно розвинені країни припадає 57 % туристських прибутків, на країни, що розвиваються, – 30 %, на країни з перехідною економікою – 13 %. При подібній регіональній структурі туристських прибутків і доходів виділяються п'ять туристичних макрорегіонів світу:

1. Європейський (куди включають країни Західної, Північної, Південної, Центральної, Східної Європи, а також держави Східного Середземномор'я - Ізраїль, Кіпр, Туреччину).

2. Американський (включає країни Північної, Південної, Центральної Америки, острівні держави і території Карибського басейну).

3. Азійсько-Тихоокеанський (включає країни Східної та Південно-Східної Азії, Австралію та Океанію).

4. Африканський (включає країни Африки, крім Єгипту та Лівії).

5. Близькосхідний (включає країни Західної та Південно-Західної Азії, Єгипет, Лівію) [1].

У багатьох країнах світу туризм є однією з найбільш пріоритетних галузей, валовий національний дохід складає 20–45 %, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти. Туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства, таких як будівництво, зв'язок, харчова промисловість, сільське господарство, торгівля, виробництво товарів народного споживання та ін. Цей бізнес приваблює підприємців із багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристичні послуги, високий рівень рентабельності й мінімальний термін окупності витрат [2, с. 33].

Щоденні витрати туристів, за винятком коштів на авіаперевезення, збільшуються до 5 млрд. доларів у день. За прогнозами ВТО, очікується бурхливий розвиток виїзного туризму. Найбільшими країнами постачальниками туристичних потоків стануть Німеччина, Японія, США, Китай, Великобританія. Економічна відсталість країн Східної Європи є реальним бар'єром для залучення населення цих країн у міжнародний туризм. Обсяги туризму між країнами Західної і Східної Європи будуть зростати в основному в напрямку зі Сходу на Захід [2, с. 226–227].

Фахівці Всесвітньої туристичної організації визначили п'ять найперспективніших видів туризму у XXI столітті:

1. Круїзи – один із найперспективніших та бурхливо зростаючих видів туризму. На початку 1980 р. кількість "круїзних" туристів складала 1,5 млн. осіб, то нині – 10 млн., і їхня кількість постійно зростає.

2. Пригодницький туризм – для любителів гострих відчуттів. Постійно зростає попит на сходження на найвищі вершини світу та екскурсії по морських глибинах.

3. Культурно-пізнавальний туризм – активно розвиватиметься в Європі, Азії, Близькому Сході, відповідно, зросте значення охорони пам'яток культури.

4. Діловий туризм – набув активного розвитку нині і розвиватиметься і в майбутньому, що пов'язано зі швидкими темпами розвитку світової економіки, поглибленням політичних та економічних зв'язків між різними державами світу.

5. Космічний туризм – за даними американських фахівців, забезпечить щорічний дохід у розмірі 10 млрд. доларів США.

Особливості розвитку сучасного менеджменту

В умовах переходу України на інноваційний шлях розвитку економіки виникла нагальна потреба в розробці нових форм і методів управління, що дозволяють підприємствам адаптуватися до динаміки зовнішнього середовища, раціонально використовувати виробничо-ринковий потенціал, нарощувати конкурентні переваги і створювати на цій основі реальні передумови до забезпечення стратегічної стійкості. Ринкові відносини призводять до серйозної зміни змісту та організації процесів управління, управлінської праці. Кардинальні зміни в технології виробництва і характер трудових процесів, зростання ролі людини в організації, глобалізація процесів в економіці, загострення конкуренції та інші явища і чинники призводять до необхідності трансформації парадигми менеджменту. Тому необхідно розгляд нової концепції менеджменту як інтегрованого, сучасного підходу до стратегічного, інноваційного та конкурентного управління на основі ефективного використання потенціалу сучасного менеджера і нових управлінських технологій.

У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення і освоєння напрямків розвитку сучасного менеджменту, націлених на вирішення проблем організаційно-економічного розвитку організацій, вироблення навичок постановки та вирішення проблем управління, розробку механізмів підвищення конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смирнов І. Г. Туристично-фінансові потоки та моделі управління в міжнародному туристичному бізнесі. *Географія і сучасність* : зб. наук. пр. Київ. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. Вип. 5 (15).
2. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ, 2004. 436 с.

Гулько Валерій Володимирович,
студент 1 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.**,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Комунікація (лат. communicatio), буквально означає «загальне» чи «поділюване всіма». У практичному плані – це процес обміну ідеями й інформацією між двома і більш людьми, що ведуть до взаємного розуміння [1; 2].

У процесі комунікації є декілька цілей: ефективний обмін інформації, удосконалення відносин, координація дій та задач, регулювання інформації.

Комунікаційний процес обміну інформацією включає: збір інформації, вирішення способу передачі інформації, сама передача та інтерпретація інформації.

У готельно-ресторанному бізнесі є три типи комунікацій: комунікація між рівнями посад праці, комунікація між керівником та робітниками, а також між цілими підприємствами та середовищем ззовні.

Комунікація між різними рівнями посад працює в рамках вертикальної комунікації з вищого на нижчий рівень і навпаки. Таким чином між різними відділами можлива узгоджена координація за допомогою якої вони досягають спільної мети. За допомогою такої системи розподілу інформації, менеджери або адміністрація, мають шлях передачі змін, задач або якихось специфічних завдань. Для того щоб така система функціонувала на практиці, потрібна чітка система розподілу обов'язків, знання трудових відповідальностей та повноважень, дотримання службової етики, та просте використання сучасних засобів зв'язку.

Звичайно немає ідеальної системи, а тому навіть тут можливі ускладнення, саме тому той хто відповідає за контроль над рухом інформації повинен завжди шукати шляхи покращення обміну інформації. Найпростішою проблемою у комунікації такого типу є відсутність розуміння між двома рівнями, що може бути пояснене забрудненням у їх відносинах. Можлива також і зміна інформації вищими рівнями якщо їм не сподобалась та яку їм донесли з нижчих рівнів. Найменшою але все ж проблемою є «фільтрація» інформації, коли передається не вся, а лише та частина, яка потрібна на іншому рівні, в разі чого можливі непередбачувані випадки яких можливо було оминати. Звичайне треба пам'ятати що той керує процесом комунікацій не комп'ютер, та може легко перенавантажити себе, тому треба мати на увазі що об'єм інформації повинен стримуватися лише до деталей які повідомлять керівника про найважливіше.

Комунікації між керівниками та робочою силою можна спостерігатися у формах бесіди, нарад, або професійних обговореннях. Під час таких процесів треба пам'ятати про відмінності між інформантом та адресатом, таким чином зміст інформації буде більш сфокусований на потреби адресата. Проблемою також може стати те як обидві групи сприймають інформацію. Інколи повідомлення можуть інтерпретуватися неправильно через відміни у типі праці осіб, або просто через негативні відношення даних осіб, у разі чого тлумачення інформації може бути спеціально змінено. Семантичні проблеми у комунікації виникають рідко та загалом від нових членів колективу, тому такі труднощі вирішуються з часом самі.

Іноді для того щоб більш детально, або легше, передати інформацію використовують лінгвістику, за її допомогою можна дізнатися рівень важливості інформації з обличчя інформатора, або як вони відносяться до інструкції які ви їм передали. Невербальний спосіб передачі інформації загалом використовується о тримачем за для аналізу внутрішніх думок інформатора, або якщо для інформатора не вистачає тільки слів щоб описати відому йому новину чи ідею. Також треба пам'ятати і про те що за для ідеальної передачі інформації треба навчитися зворотному зв'язку, та краще вміти слухати свого партнера.

Як відомо інформація може починатися від ідеї або явища. Такі моменти як денні випадки в нашому житті показують нам у якому середовищі ми живемо, та чого нам від нього очікувати. Тоді як непередбачувані явища відкривають нам джерела інформації яких ми можливо і не очікували, тоді маючи нову інформацію ми бажаємо поділитися нею зі спеціальним персоналом, щоб у разі чого використати або мати її на увазі.

Різні підприємства мають різні спеціалізації, тому їм важливо базуватися у середовищі яке можливо використати для прогресивного розвитку працездатності виробництва. Також треба пам'ятати те що спеціалізація підрозділів визначає який вид інформації їм потрібно докладати, але у разі якщо тип інформації не підходить до цих підрозділів то треба передати її до адміністрації для детального аналізу та плану дій, та треба розуміти що ніяка інформація що відноситься до внутрішнього середовища підприємства не піддається оголошенню зовні. Це не лише має бути базовим правилом працівника, але й може стати свого роду мотиватором для нових працівників, їх бажання до збору інформації у робочому середовищі спонукне їх до комунікацій між людьми з якими вони будуть працювати у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечаук Л. І., Телеш Н. О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент. Все про туризм. Туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/books_ukr/nechauk124.htm.
2. Види і форми комунікацій. URL: https://pidruchniki.com/16330826/menedzhment/vidi_formi_komunikatsiy.

Данько Руслана Сергіївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сьогодні туризм відіграє дуже важливу роль у житті третини населення планети та посідає третє місце серед провідних галузей всього світу. На розвиток та функціонування туризму впливають багато факторів: політичні, демографічні, природні, науково-технічний прогрес, соціокультурні, економічний стан, міжнародні події тощо.

Серед економічних факторів, які впливають на розвиток та функціонування туризму в світі можна виділити позитивні (зростання доходів, рівномірний розподіл прибутку, стабільна ситуація валюти, вигідна кон'юнктура ситуація) та негативні (кризові явища, занепад промисловості, нестабільна ситуація на валютному ринку, безприбуткова кон'юнктура ринку).

Туристична галузь, попри нестабільний політичний та соціально-економічний стан в Україні, підвищує обсяги виробництва туристичного продукту. Комплексна система організації виробництва туристичного продукту називається індустрією туризму, яка об'єднує спеціалізовані підприємства, організації та установи [1].

Основними моментами, які необхідні для формування якісної сучасної стратегії формування та розвитку туристичної галузі як на внутрішньому ринку так і на світовому є: PR-компанія в засобах масової інформації, розвиток виставково-ярмаркової діяльності; організація та доступність до інформації українського туристичного ринку за кордоном; створення інформаційних туристичних центрів по всій країні, формування достовірної статистичної інформації туристичної галузі.

Однією з найважливіших особливостей туризму як об'єкта управління є те, що туризм – це специфічна форма діяльності людей. Тому під час розроблення системи управління туристичним підприємством необхідно враховувати особливості туристичних послуг і туристичного продукту. Відповідно до цього можна виокремити декілька спільних рис, характерних для управління туризмом: невідчутність і незбереженість туристичного продукту; різноманітність та пріоритет бажань кінцевих споживачів під час планування туристичної діяльності; значущість маркетингу в туризмі; унікальність туристичної послуги.

Під час дослідження особливостей роботи туристичних організацій встановлено, що в туристичній галузі важливо розробити систему менеджменту туристичних організацій, яка б саме поєднувала ефективне управління організаціями з одночасним їх становленням як суб'єктів господарювання, що розвиваються, гнучко адаптуються до змінних ринкових умов, які діють на ринку, випереджаючи його тенденції. Оскільки класичні методи організаційного менеджменту ґрунтуються на критеріях якості, повноти, своєчасності, безпеки надання послуг та товарів, малопридатні до умов непередбачуваного розвитку ринку туризму, необхідно розробити систему менеджменту, максимально адаптовану до динаміки туристичних потоків, як зовнішніх, так і внутрішніх, туристичного споживання та інших тенденцій на ринку туризму.

Згідно з оцінкою експертів WTO Україна посідає 14 позицію у світовій класифікації за відвідуваністю іноземцями, що становить 2,5 % світового ринку виїзного туризму. За прогнозом WTO до 2020 р. Україна може увійти в першу десятку країн найпопулярніших напрямків туризму. Сьогодні туризм – це динамічна галузь економіки, в якій станом на 2018 р. працювало понад 500 тисяч людей, більшість яких складають жінки, а, згідно з даними КМУ, до 2022 р. ця цифра повинна досягнути 1 млн. осіб. Також до 2022 р. частка туризму у ВВП повинна скласти до 10% (сьогодні в межах 2,5 %) за прикладом провідних туристичних країн Європи, а кількість туристів плановано має зрости до 50 млн. [3].

Туристична галузь в економіці України та її регіонах має бути пріоритетною, джерелом поповнення бюджетів країни та регіонів, конкурентоздатною лікувально-оздоровчою сферою, а також повинна виконувати функцію ознайомлення з історико-культурною спадщиною регіонів України для приваблення іноземних туристів.

Нині туристична інфраструктура налічує понад 4,5 тис. закладів розміщення туристів та 620 тис. місць, але вони потребують модернізації та нових інвестиційних вкладень і поліпшення надання якості послуг. Це ж стосується і курортно-рекреаційної сфери, культурних пам'яток та архітектури, об'єктів екскурсійної діяльності [2].

Головною стратегічною метою туристичної галузі сьогодні є створення в Україні та її регіонах конкурентоспроможного продукту як на внутрішньому так і на світовому ринках; забезпечення формування та розвитку регіонів України (соціально-економічно, екологічно, історико-культурно тощо).

Для ефективного формування та розвитку туристичної галузі країни та регіонів необхідно нові управлінські методи господарювання, використання ефективних організаційних структур, сприяти соціально-економічному зростанню регіонів, забезпечити економічну свободу виробникам послуг туристичної галузі та насичення ринку туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 №324/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. С. 241–242.
2. Офіційний сайт державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. UNWTO Tourism Highlights. Edition 2017. URL: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>.

Дишко Олеся Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та туризму
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»,
м. Луцьк, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ТУРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Сфера туризму ідеально пристосована для впровадження сучасних інформаційних технологій. Бурхливий розвиток мережі Інтернет – від текстової передачі даних аж до потужного мультимедійного засобу, став джерелом багатьох нових можливостей в туристичній галузі. В. Буй та О. Орлик звертали увагу на те що, пропонуючи інтерактивність, швидкість та необмежену доступність, інтернет створив передумови для появи такого інноваційного та парадоксального явища в туризмі як віртуальний туризм [1].

Віртуальні тури, які володіють максимальним ефектом присутності, сьогодні особливо популярні у користувачів. Сама технологія віртуальної реальності викликає підвищений інтерес і має так званий вау-ефект, віртуальна екскурсія стає ідеальним середовищем для навчання.

Дослідженню віртуальних турів як засобів реклами і просування туристичної галузі присвячено праці Є. Борисова, В. Буй, Л. Потапюк, Н. Самохвала, О. Орлика та ін.

Віртуальні тури – це своєрідне переміщення в часі – у майбутні та минулі реальні подорожі. Якщо людина планує подорож, їй цікаво поглянути на визначні пам'ятки, які вона зможе скоро побачити. Але цікавіший ефект віртуальних турів – оновлення вже пережитих і, можливо, забутих вражень та їх посилення [5].

Віртуальні тури – один із найефективніших і переконливих способів представлення інформації, оскільки вони створюють у глядача повну ілюзію присутності. По суті, це – мультимедійна фотопанорама, в яку можна помістити відео, графіку, текст, посилання. Але на відміну від відео або звичайної серії фотографій, віртуальні тури відрізняються інтерактивністю. Так, у процесі подорожі можна наблизити або віддалити який-небудь об'єкт, озирнутися на всі боки, детально розглянути окремі деталі інтер'єру, оглянути панораму здалеку, подивитися вгору-вниз, наблизитися до обраної точки або піти від неї, через активні зони переміститися з однієї панорами на іншу, наприклад, погуляти окремими приміщеннями, і все це можна робити в потрібному темпі й у порядку, зручному для конкретного глядача. Таким чином, можна, наприклад, обійти весь музей зсередини і навіть оглянути його зовні або здійснити віртуальну подорож екзотичним островом, не покидаючи аудиторії [6].

Основною метою створення таких турів є можливість усім без будь-яких витрат мандрувати цікавими регіонами та об'єктами. Віртуальні подорожі дають змогу відвідати історичні, культурні, архітектурні пам'ятки та об'єкти природно-заповідного фонду на багатьох веб-сторінках інтернету.

За допомогою можливостей і технологій 3D, що надають сервіси, на зразок, «Google Планета Земля», можна відвідати будь-які куточки нашої планети, здійснюючи реалістичну прогулянку вулицями міста.

Як показує досвід, ефективною формою навчання є використання віртуальних турів, що зумовлено, по-перше, потребами самих викладачів у більш сучасному викладі інформації; по-друге, бажанням студентів знайомитись з природою, культурою і мистецтвом своєї країни та світу; по-третє, прогресивним використанням мережі Інтернет.

Наведемо приклад використання віртуальних турів при вивченні навчальної дисципліни «Туристичні ресурси України». З визначними пам'ятками регіонів нашої держави студенти ознайомлюються на сайті Мандруй Україною (<https://ua.discover.net.ua/virtual-tours>). На віртуальній мапі розміщені усі пам'ятки, що обов'язково слід побачити при вивченні студентами туристичних об'єктів. Лише один клік – і перед відвідувачами повна інформація про музей, заповідник чи галерею, їх адресу, режим роботи та інші контактні відомості, які студенти використовують при отриманні завдань, що стосуються розробки туристичних маршрутів [2].

У процесі навчання викладач залучає студентів до перегляду віртуальної екскурсії «Музеї України просто неба» (<https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>), яка була створена у межах кампанії «Автентична Україна» Google Україна спільно з Міністерством культури України. Завдяки проекту були

оцифровані сім музеїв. Студенти рушають віртуальними турами у Національний музей народної архітектури та побуту України (Пирогів), Музей народної архітектури і побуту у Львові «Шевченківський гай», Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (Переяслав-Хмельницький), Закарпатський музей народної архітектури та побуту (Ужгород), Центр народознавства «Мамаєва Слобода» (Київ), Запорізьку Січ – Національний заповідник «Хортиця» (Запоріжжя), Резиденцію Богдана Хмельницького (Чигирин). Завдяки сучасним технологіям можна «прогулятися» територією музеїв, побачити околиці, оглянути будинки й ознайомитися з музейними експозиціями зсередини. Доцільно проаналізувати додаткові матеріали на сайті (карту із оцифрованими музеями, для кожного з яких створена окрема віртуальна подорож, текстову інформацію про народну архітектуру й побутову культуру населення), звернути увагу на унікальні колекції етнографічних та архітектурних об'єктів, датованих XV–XX століттями. Аналізуємо також рівень зручності навігації по веб-порталу [4].

Також використовуємо на заняттях студентами-туристами віртуальні екскурсії вітчизняними музеями: Національний музей «Чорнобиль», музей модерної скульптури Михайла Дзіндри у Львові, музей визвольної боротьби Юрія Микольського, музей скла у Львові, музей волинської ікони, музей історії та культури євреїв Буковини, будинок-музей Ігоря Стравінського в Устилузі, Палац Кирила Розумовського у Батурині, Історико-археологічний музей «Прадавня Аратта – Україна» в с.Трипілля, музей Уласа Самчука, музей Гетьманства, Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Меморіальний музей В'ячеслава Липинського у с. Затурці, музей історії Острозької академії, музей-меморіал «Тюрма на Лонцького» у Львові, музей археології в Батурині, музей-садиба Івана Котляревського у Полтаві, літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди, історико-меморіальний музей М. Грушевського та ін.

За використання сучасних мультимедійних можливостей досягається максимальна ефективність інтелектуальних навчальних систем: посилюється мотивація, активізується пізнавальна діяльність, відбуваються інтенсифікація навчання, засвоєння більшого обсягу корисної інформації, інтерактивна взаємодія користувача і системи, забезпечується краще запам'ятовування отриманої інформації, триваліше її зберігання в пам'яті та вищі результати практичного застосування знань [3].

У використанні віртуальних турів під час вивчення туристичних дисциплін можна виділити такі переваги:

- допомагає більш ефективно вивчати туристичні ресурси,
- надає діяльності викладача гнучкості, продуктивності, креативності,
- значно економить час,
- впливає на самоорганізацію студента/викладача у навчальній діяльності,
- сприяє підвищенню інформаційної грамотності викладача та студента.

Таким чином, розповсюдження у мережі Інтернет набувають віртуальні тури, застосування яких в освітньому процесі дуже ефективне. Вони дають змогу студентам подорожувати у віртуальному просторі, вивчаючи нові місця. Унікальні інтерактивні технології дозволяють використовувати віртуальні тури, які стають незамінним прогресивним рішенням розвитку навчально-наукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буй В. М., Орлик О. В. Інформаційні системи в економіці. Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави. *Всеукр. наук. конф. аспірантів та молодих вчених (25 березня 2014 р.)*. Одеса : ОНЕУ. С. 109–116.
2. Віртуальні тури Україною. URL: <https://ua.discover.net.ua/virtual-tours>.
3. Мадзігон В. М., Дорошенко Ю. О. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи. Київ, 2003. С. 17.
4. Музеї України просто неба. URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>.
5. Орлик О. В., Єсіна О. Г. Інформаційні системи як стратегічний засіб розвитку фірми. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2001. № 10. С. 386–390.
6. Франчук А. О., Потапюк Л. М. 3D-тури як засіб візуалізації навчальної інформації. URL: http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/9339/1/81_TYZ.pdf.

Зубехіна Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та туризму,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»,
м. Луцьк, Україна

МІСЬКИЙ ТУРИЗМ НА ВОЛИНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розбудова сучасної туристичної індустрії в Україні загалом та у Волинській області зокрема вимагає наукового підходу до розв'язання проблем туризму і в тому числі до виявлення та ефективного використання туристично-екскурсійних ресурсів. Волинська область володіє значним ресурсним потенціалом туризму, раціональне використання якого може забезпечити не тільки повне задоволення пізнавально-оздоровчих потреб вітчизняних та іноземних туристів, а й принести значну економічну вигоду державі. Яскраві регіональні особливості Волинської області, поряд з багатим природно-ресурсним та історико-культурним потенціалом, створюють всі передумови для організації сучасної туристичної інфраструктури і розвитку вітчизняного та міжнародного туризму на її території.

Міський туризм в Україні займає незначну частину ринку. Експерти Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) відносять до міського туризму поїздки, якщо метою подорожей туристів є міста або місця з великою густотою населення [1]. Тривалість таких поїздок як правило коротка (від одного до трьох днів), тому міський туризм тісно пов'язаний з ринком короткострокових турів.

Міський туризм – комплексний вид туризму, що базується на культурно-історичній та архітектурній спадщині міст, їхніх кліматичних та природних особливостях (які визначають можливості міст з лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму), високому рівні розвитку та глибокій диверсифікації суспільно-економічного життя та пропозиції суспільних та комерційних товарів та послуг (що зумовлює велику різноманітність надання у містах інформаційно-бізнесових, торговельних, розважальних, освітніх, комунікаційних послуг тощо) – зауважує І. Г. Смирнов [2].

Волинські міста, зі своїми історико-культурними особливостями, для сталого розвитку туризму мають цікаві локації, фестивалі, багату культурну спадщину, гастро особливості, туристичні об'єкти.

Ковель – географічний центр Волині, місто, що за легендою бере початок від часів Данила Галицького. Тут жили і працювали відомі діячі вітчизняної культури: М. П. Левицький – український письменник і публіцист, К. Х. Грант – літератор, автор книг про Лесю Українку, А. Г. Лазарчук – художник-педагог. Чільне місце серед історичних постатей Ковеля займають Петро Косач, Олена Пчілка і їх дочка – славетна Леся Українка.

Туристи побувають біля пам'ятників Лесі Українці, героям-залізничникам, жертвам Другої світової війни, оглянуть духовні святині Ковеля – Воскресенську і Михайлівську церкви, Свято-Троїцький і Благовіщенський собори, а також Ковельський залізничний вокзал – найбільший за розмірами і пропускнуою спроможністю в області [3].

Олика – селище належить до старовинних поселень Волині і вперше згадується в літописі близько 1149 року. Облямоване, як вінком, горбами, вільно розкинулося воно на берегах річки Путилівки. Купаються в садах новобудови. Сторожко височать давні споруди, мріють на околицях кургани. Має що показати селище, має що розповісти. Найвизначнішою пам'яткою Олики є замково-палацовий комплекс XVI-XVIII ст. з мальовничим парком на протилежному березі штучного озера, відомий як Замок князів Радзивілів. Ця споруда мала колись 360 кімнат, була оточена валом і кам'яним муром з бастионами. У XVII ст. на озброєнні замку було 202 гармати і 6 тисяч ядер до них. Під час російсько-шведської війни цар Петро I наказав у 1706 році зняти ці гармати для озброєння своєї армії.

На архітектуру селища наклало свій відбиток польське поневолення Волині. Дотепер збереглися Петропавлівський костел 1450-1612 рр. і костел колегіатів 1640 р. Увагу туристів приверне також невелика, але гарних форм в'їзна (Луцька) брама міських укріплень XVII ст. Шедевром волинської архітектури XVIII ст. є Стрітенська кам'яна церква, збудована в Олиці в 1784 р. [3]

Устилуг – прикордонне містечко Волині розкинулось у мальовничій місцевості на кордоні з Польською Республікою, там, де річка Луга впадає у Західний Буг. Згадується в літописі за 1150 рік як один із найбільших і найбагатших портів Волині. Бачило місто війни, нашествия, не раз горіло і

руйнувалось, але завжди поставало знову. Славну сторінку в історію Устилуга вписали подвиги радянських прикордонників, що мужньо захищали місто в перші дні Великої Вітчизняної війни, іменами Героїв названі прикордонні застави, села, вулиці міст Волині. На братській могилі у місті Устилузі стоїть монумент [3].

Володимир-Волинський – місто обласного підпорядкування. Засноване у 988 році київським князем Володимиром Святославичем, який подарував його сину Всеволоду. Володимир-Волинський має довгу і цікаву історію. Свідками минулого є багаточисленні церкви, пам'ятки, давні вали. Володимир-Волинський – сучасне європейське місто із прекрасними фасадами, десятками клумб, розвинутою інфраструктурою.

Місто ще й досі дихає повітрям Київської Русі. Незгасимою лампадою, живим свідком його багатогранної історії є Свято-Успенський собор, збудований у 1157-60 роках за часів Мстислава Ізяславовича, онука Володимира Мономаха.

Надзвичайне враження справляє Василівська церква-ротонда XIII-XIV ст., збудована на восьмипелюстковому фундаменті. Вона не має аналогів у світовій архітектурі. Подорож старою частиною міста, де 2000 року оголошено державний історико-культурний заповідник «Старий Володимир», познайомить туристів з собором Різдва Христового 1718-1755 рр., костелом Іоакима і Анни 1752 р. [3].

Берестечко – найменше містечко на Волині зажило світової слави у зв'язку з битвою, яка відбулася поблизу нього в червні 1651 року між козацько-селянськими військами Богдана Хмельницького та воїнами польського короля Яна Казимира. 1966 року в пам'ять про події 1651 року створено історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви». Крім обох церков, у заповідник входить двоповерхова споруда колишніх келій, де розміщено музей. Тут зібрані речі, знайдені під час розкопок – зразки селянського взуття, зброя повстанців, особисті речі козаків, лікувальні засоби, музичні інструменти, залишки канцелярії Війська Запорізького [3].

Таким чином, міста Волині можуть бути потужними центрами розвитку туризму тому що вони володіють усім, що здатне підтримувати інтерес туриста: унікальність, аттрактивність, меморіальність і цікаву історію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Report on City Tourism – Cities 2012 Project. – AM Reportnesix. Madrid, 2012. 53 p.
2. Смирнов І. Г. Брендинг міста у туризмі: концептуальні підходи. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id1680/>.
3. Волинь унікальна. URL: <http://tourism.volyn.ua/ua/Events.html>.

Ільницька Анастасія Вікторівна,
студентка 1 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ МУЗЕЇВ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

В даний час складно переоцінити значення історико-культурної спадщини в житті сучасного суспільства. Для людини природним чином властиво збереження багажу історичної пам'яті про своє минуле. Це піднімає його авторитет і в першу чергу в його власних очах і в очах оточуючих. Це властиво як окремого індивіда, так і цілого суспільства. Сьогодні ніхто вже не заперечує того факту, що туристична індустрія переживає справжній бум. Для цього створюються всі умови для потенційного мандрівника: зручні швидкісні засоби пересування, численні готелі, сервісне обслуговування, багату

кухня, сучасні курорти і т.д. При цьому історична спадщина людства виявилася в тій чи іншій мірі «втягнуто» в цей процес. Воно затребуване, є тим стимулом, який штовхає людину переміщатися по земній кулі в пошуках цікавих місць, свідочств, історичних подій тощо. В останні роки туризм, в його найрізноманітніших формах, розвивається відповідно до структури споживання, яка панує в сучасному суспільстві, невід'ємною частиною якого він є. Туристична індустрія на сьогодні показує небувалі темпи зростання, в порівнянні з іншими секторами світової економіки.

У наявності явно вимальовується картина динамічного розвитку ринку туристичних послуг, на шляху до повного вимогу свого потенціалу. У такій ситуації відповідно зростає інтерес до туризму, пов'язаного зі спадщиною або культурному туризму проявляється і на внутрішньому ринку. Причому активізується інтерес не тільки до історії і культури інших країн, а й до своєї теж. Тому сьогодні інтерес до свого історико-культурної спадщини грає важливу роль в розробці туристичних маршрутів і в тому, як слід проводити відпустки, канікули або розважальні поїздки вихідного дня.

У міру включеності музеїв і об'єктів історико-культурної спадщини в індустрію туризму виникають і додаткові проблеми. У міру збільшення кількості відвідувачів виникає загроза фізичного збереження музейних об'єктів.

Музеї в усьому світі виступають як охоронці спадщини і культури, а також розповсюджувачів знань про спадщину [3]. При цьому, поряд з традиційно властивими музеям функціями зберігача та наукового центру, зростає значимість інтерактивної складової: для сучасних туристів і жителів міст привабливий цікавий, наповнений подіями музей, вміє грамотно взаємодіяти з різними цільовими аудиторіями. Важливо пропонувати різноманітні враження для відвідувачів: візуальні, сенсорні, естетичні, рекреаційні, освітні, і т.д. [1, 2].

Музеї грають важливу роль у формуванні та географії туристичних потоків. У туристської галузі музеї відносяться до туристично-екскурсійних ресурсів, т.к володіють туристичним потенціалом, атрактивністю. Можливість використання протягом надає їм більшої значущості, дозволяє розширити рамки сезонності в туризмі.

Проблемою залишається створення музеїв, які з'являються без урахування перспективної їх завантаження. Чи не практикується створення неординарних за своєю тематикою музеїв: з метою залучення екскурсійних потоків.

Варто, звичайно, визнати, що поки подібна небезпека, загрожує лише найбільш знаменитим музеям і визначних місцях. Решта не менш цікаві об'єкти історико-культурної спадщини використовують свій потенціал далеко не повністю. Однак проблема існує, загроза безпеки і консервації пам'яток історико-культурної спадщини вважається однією з найбільш гострих. Причому вона безпосередньо пов'язана з впливом туристичних потоків прямують до місць багатих пам'ятниками історії. Поки індустрія туризму концентрує свою увагу на безпрограшних варіантах, іншими словами, на найбільш відомих об'єктах. Сьогодні необхідно розвивати туризм, спрямований на стимулювання допитливої публіки. Необхідно зрозуміти наскільки люди тягнуться до надзвичайним можливостям і запалюються при вигляді мало відомих скарбів, якщо, звичайно, є, кому допомогти їм усвідомити їх красу. Тоді з'явиться нова практична можливість знайомити публіку з часто забутими об'єктами спадщини в їх природному оточенні.

Безперечним є той факт, що в сучасному світі, що змінюється музеям необхідно інтегруватися в нові умови. Звернутися до новітнім методам роботи, встати на сучасні позиції, тісно пов'язані зі стратегією стійкого розвитку. Це допоможе музеям, об'єктам історико-культурної спадщини стати найкращим місцем проведення дозвілля, враховуючи багатющі ресурси якими вони володіють.

Вони повинні розбурхувати думки відвідувачів, активізувати їх фантазію, з тим, щоб вони відчули себе першовідкривачами цікавого об'єкта спадщини та висловили готовність до подальшого знайомства з ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kotler N., Kotler P. Can museums be all things to all people? Missions, goals, and marketing's role. *Museum Management and Curatorship*. 2000. Iss. 18 (3). P. 271–287.

2. Rentschler R. Museum marketing: understanding different types of audiences. *Museum Management and Marketing* / R. Sandell, R. R. Janes (Eds.). Abingdon : Routledge, 2007. P. 345–365.

3. Trinh T. T., Ryan C. Museums, exhibits and visitor satisfaction: A study of the Cham Museum, *Journal of Tourism and Cultural Change*. Danang, Vietnam, 2013. Iss. 11 (4). P. 239–263.

Ісмаїлова Ельнара Фаїр кизи,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Куред Н. М.,**
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РИЗИКИ У ТУРИЗМІ ТА ЗАВДАННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ПОДОРОЖУЮЧИХ

У туристичному бізнесі ризик настання небажаних подій та їх негативних наслідків є особливо великим, оскільки сам характер надання туристичних послуг часто пов'язано з перебуванням туристів у різних екстремальних і незвичних для них місцях, де буває важко передбачити наявність несприятливих для самопочуття туристів факторів або подій. До того ж при взаємодії великої кількості незалежних один від одного ділових партнерів (закордонні туроператори, консульські служби, адміністрації готелів, транспортні компанії та ін.) ймовірність настання страхових випадків зростає.

Саме тому більшість країн, надаючи візу, вимагають наявності страхового полісу, який повинен включати медичне страхування та страхування від нещасного випадку. Це пояснюється тим, що жодна країна, навіть якщо медицина в ній безкоштовна, не бажає нести витрати на допомогу громадянам інших країн за рахунок своїх платників податків, і прагне гарантувати оплату послуг приватних медичних установ. Тож туристична страховка – це важливий пункт у пакеті документів на отримання візи.

Різні несприятливі для туризму фактори мають неоднакову вірогідність їх настання, неоднакову інтенсивність дії та наслідки. Так, частки несприятливих подій під час подорожей за кордоном у загальному показнику страхових випадків склали: простудні захворювання, викликані перегрівом або переохолодженням у період літніх відпусток (риніти, бронхіти, отити, ларинготрахеїти тощо) – 48,6%; отримання різних травм – 22,2%; харчові отруєння – 19,6%; 2,93% – прояв шкірно-алергічних реакцій; 2,39% – укуси комах, змій і різних тварин; 1,54% – судинні захворювання (інсульт, інфаркти та ін.); 1,76% – гострий зубний біль; 0,93% – інші страхові випадки, включаючи смерть [3].

Однак багато потенційних туристів вважає, що вигідніше заощадити на страхуванні і намагаються укласти договір з страховою фірмою на мінімальну страхову суму. При цьому, часто вітчизняні туристи не враховують те, що медичні послуги за кордоном набагато дорожче медичного обслуговування навіть приватних вітчизняних клінік. Наприклад, лікування звичайної застуди в Греції коштує приблизно 250 дол., в Іспанії – 200 дол., у Франції – 430 дол. За первинний візит до лікаря за кордоном доведеться заплатити в середньому 50-80 дол. (залежно від країни перебування), за один день госпіталізації – 300-1000 дол., за послуги реанімації – 1000-1500 дол., за медико-транспортну допомогу – 60-80 дол. (за одну годину). Придбання страхового поліса гарантує не тільки надання необхідної допомоги у складній ситуації, але і захищає мандрівника від зайвих фінансових витрат [3].

Страхові компанії в Україні діють на основі Закону України «Про страхування» і пропонують такі програми страхування медичних та інших непередбачених витрат громадян, які виїжджають за кордон [1]:

Поліс «Економ-класу» гарантує:

- екстрену медичну допомогу й оплату медичних витрат;
- організацію й оплату медичного транспортування туриста;
- організацію й оплату репатріації тіла в разі смерті застрахованого.

Поліс «Бізнес-класу» гарантує всі послуги полісу «Економ-класу», а також оплату послуг екстреної стоматологічної допомоги.

Поліс «VIP» забезпечує надання послуг полісу «Бізнес-класу», а також:

- організацію й оплату відвідин родича в разі госпіталізації застрахованого;
- організацію й оплату дострокового повернення застрахованого в Україну в екстреній ситуації;
- організацію й оплату дострокового повернення в Україну неповнолітніх дітей застрахованого, які залишилися без нагляду;
- організацію й оплату юридичного захисту застрахованого;
- організацію допомоги в разі втрати документів [2].

Виходячи із рейтингу найбільших страхових компаній України на ринку добровільного медичного страхування у 2020 році за показником рівня страхових виплат лідирують: МЕГА-ПОЛІС (83,47 %), АЛЬФА СТРАХУВАННЯ (83,08 %), АСКА (75,87 %), КОЛОННЕЙД УКРАЇНА (73,06 %) [2].

Сьогодні застосовуються дві форми страхового обслуговування туристів:

- компенсаційна – передбачає оплату самим мандрівником усіх медичних витрат і відшкодування їх лише після повернення на батьківщину, що, зазвичай, незручно, тому що змушує туриста мати при собі значний грошовий запас на цей випадок;
- сервісна (асистанс) – передбачає перелік послуг, які надаються в необхідний момент у натурально-речовій формі або у вигляді грошових коштів через технічне, медичне й фінансове сприяння.

Договір страхування можуть укласти: юридичні особи незалежно від форм власності на користь своїх співробітників віком до 80 років; дієздатні фізичні особи на свою користь або на користь будь-якої фізичної особи віком від 1 до 75 років.

Страховик не відшкодовує витрат туриста, якщо вони не належать до страхових випадків. Не є страховими:

- хронічні захворювання і сонячні опіки;
- захворювання, пов'язані з вживанням алкоголю і наркотичних засобів;
- захворювання, викликані невинуватим ризиком (спуск у печери, стрибки у воду із трампліна тощо);
- захворювання чи нещасні випадки, які виникли до чи після повернення застрахованого у країну постійного проживання;
- пластична хірургія, різного роду протезування, щеплення, профілактичні вакцинації та ін.;
- тілесні ушкодження, отримані під час участі у страйках, воєнних діях;
- навмисне заподіяння собі тілесних ушкоджень;
- самогубство;
- витрати на додатковий комфорт (телевізор, телефон, кондиціонер, послуги масажиста чи косметолога), якщо турист перебуває в лікарні.

Отже, проведення добровільного медичного страхування туристів, які виїжджають за кордон, сприятиме убезпеченню власних медичних витрат, а продукти з цього виду страхування дозволять отримати своєчасну, якісну та кваліфіковану медичну допомогу. Разом з цим, подорожуючим необхідно врахувати, що у практиці діяльності самих страхових компаній можуть виникати неординарні ситуації, наприклад, під час пандемії коронавірусу.

Так, 11 березня Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про пандемію коронавірусу COVID-19 у світі. У міжнародній практиці страхування, як правило, пов'язані з масовими епідеміями або пандеміями випадки захворювань, які вимагають застосування комплексу карантинних заходів, є форс-мажором і не вважаються страховими, тобто страхові компанії мають законні підстави для відмови у страховій виплаті. У зв'язку з цим Нацкомфінпослуг рекомендує споживачам фінансових послуг зі страхування переконатися про наявність страхового захисту за договором страхування під час пандемії. Туристу уточнити цю інформацію можна в договорі страхування в розділі «Виключення із страхових випадків і обмеження страхування». У зв'язку з цим у Нацкомфінпослуг закликали страхові компанії України при укладанні договорів страхування інформувати клієнтів про наявність чи відсутність даного страхової захисту від коронавірусу. Щоб уникнути непорозумінь Нацкомфінпослуг рекомендує страховикам і страховим посередникам при укладанні договорів страхування інформувати страхувальників про наявність чи відсутність страхового захисту на період пандемії COVID-19 і

оприлюднити цю інформацію в мережі Інтернет, а також в інших доступних для страхувальників в договорі страхування вказується, що страховик не несе відповідальності за подію, яка відбулася в країні, в яку не рекомендує їхати Міністерство закордонних справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про страхування : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Рейтинг страховых компаний по ДМС в 2020. URL: <http://med-insurance.com.ua/ratings/24>.
3. Офіційне видання державної фіскальної служби України. Вісник «Офіційно про податки» URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8513> (дата звернення: 13.06.2017).

Кізима Марія Іванівна,
студентка 2 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Куредя Н.М.,**
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРІЯ, ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ ЩОДО БЕЗПЕКИ ТУРИЗМУ

Розвиток масового туризму та пропозиція нових його видів розширюють проблеми безпеки туризму, Споживча властивість, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристична послуга це – гарантія безпеки туризму. Однак стан абсолютної безпеки є об'єктивно ідеальним, оскільки ні повна відсутність загроз, ні гарантована якість туристичного продукту не усуває вірогідності настання певних несприятливих чи загрозливих обставин під час споживання туристичних послуг. Дослідження ризиків та проблем безпеки у туризмі актуальні для низки вітчизняних вчених [1,2,3].

Узагальнюючи об'єкти досліджень учених та, виходячи з потреб підприємств туристичного бізнесу, доцільно виділити наступні сфери туризму, де виникає потреба у безпеці:

- безпека суто туристичного бізнесу (економічна безпека туризму);
- безпека безпосередньо туристів;
- безпека туристичних об'єктів таких як, наприклад, історичних, культурних пам'яток.

Важливо виділити у цій сфері такий об'єкт, як навколишнє середовище, де споживаються туристичні послуги – природне та соціальне.

У Законі України «Про туризм», безпека в галузі туризму визначається як сукупність факторів, що «характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму» [4].

Визначення безпеки у туризмі дають сучасні вітчизняні дослідники цієї сфери [5,6,7].

Безпеці туризму притаманні специфічні системи заходів та інструментів захисту подорожуючих від негативного впливу різного роду ризиків – політичних, соціальних, фінансових, екологічних, інформаційних, медичну, безпеку туристичного обслуговування, безпеку туристичних споруд та обладнання, які своєю чергою поділяються на підвиди. За масштабом прояву безпека туризму може бути глобальною, макрорегіональною, національною, регіональною та локальною.

У Законі України «Про туризм», чітко визначено сферу відповідальності суб'єктів туристичної діяльності, які зобов'язані здійснювати такі заходи:

- потрібно інформувати туристів про можливі небезпеки, які їх можуть очікувати під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних чи попереджувальних заходів (медичних щеплень тощо);
- створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати хороше облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій для безпеки та здоров'я туристів тощо;

- забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, лижний, туризм, спелеотуризм та багато інших);
- забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, які не будуть підвергати своїх туристів до ризиків, спеціальним спорядженням та інвентарем;
- забезпечувати навчання туристів засобам профілактики та захисту від травм, запобігання нещасним випадкам і надання першої медичної допомоги;
- забезпечувати надання оперативної допомоги особам, які постраждали під час подорожі, транспортування потерпілих та інше [4];
- швидко інформувати органи місцевої влади та відповідальних осіб про надзвичайні ситуації, в яких опинилися туристи, подавати інформацію про зниклих осіб.

Повноваження щодо гарантування безпеки DESTИНАЦІЙ Законом України «Про туризм» покладено на осіб, які організовують експлуатацію туристичних ресурсів.

У доповнення до Закону України «Про туризм», законодавчо визначають умови безпеки надання послуг у різних виданих туризму, а саме такими законами сформовано «Про курорти», «Про музеї та музейну справу», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про державний кордон України», «Про захист прав споживачів», «Про страхування», «Про рекламу», «Про стандартизацію», «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» тощо.

Наприклад, Земельний кодекс України забороняє на землях рекреаційного призначення «діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель». Таким чином, гарантується безпека туристичних DESTИНАЦІЙ, оскільки землі рекреаційного призначення становлять основу більшості з них.

Проаналізуємо практичну реалізацію теоретичних та законодавчих положень щодо безпеки туризму наприкладі використання о. Хортиця як туристичного об'єкту.

Хортиця – найбільший острів на Дніпрі, завдовжки 12, завширшки, у середньому, 2,5 кілометри. Загальна площа – 2650 га, єдине місце в Україні, де на гранично обмеженій площі зосереджені зразки усіх ландшафтних зон Європи – степ, лісостеп, ліс, гори, навіть напівпустеля. Із 5000 рослин, що розселилися на території України, на Хортиці виявлено понад – 1000 видів. 657 видів – представники місцевої дикої флори (для порівняння – у Хомутовському степу 528 видів, на Кам'яних Могилах – 460, в Асканії Новій – близько 600). 41 вид представників хортицької флори – ендеміки (ніде більше, окрім Хортиці, не зустрічаються), стільки ж видів під загрозою зникнення. 21 вид занесено до Червоної книги. У плавнях Хортиці мешкає найменша у світі папороть – сальвінія плаваюча. Тут близько 130 видів птахів (всього в Україні їх трохи більше 300 видів), близько 30 видів звірів, серед яких найбільші – ведмедь, козуля, лисиця.

Неконтрольований туризм та будівництво різних об'єктів спричиняє не тільки екологічні проблеми, а й загрозу для насаджень, звірів, птахів, комах острова. В межах даного заказника знаходиться щодня до 2 тисяч осіб, в вихідні та святкові дні - понад 8-10 тисяч осіб одночасно. Наприклад тільки на «Козацькому колі» в години пікових навантажень перебувають до 20 тисяч людей. При цьому територія заказника не розрахована на велику таку кількість відвідувачів. Це призводить до значного антропогенного впливу на територію заказника, деградації.

Така велика кількість відпочивальників спричиняє значне забруднення території заказника пластиковими пляшками, призводить до знищення рослинного покриву території, а також є джерелом підвищеного шуму для тварин і птахів, що мешкають на території заказника. Організація багатства в неустановлених місцях спричиняє лісові та степові пожежі, які завдають значної шкоди біорізноманіттю території, призводить до деградації оселищ і нівелює значення заказника.

На території заказника функціонує велика кількість об'єктів лоточної торгівлі, які відповідно до режиму території повинні брати погодження в Національному історико-культурному заповіднику

«Хортиця» (саме ця установа є власником охоронного зобов'язання щодо заказника) та Департаменті екології та природних ресурсів облдержадміністрації. Таких об'єктів щороку стає більше, хоча офіційного погодження своєї діяльності вони не мають, оскільки така **діяльність є незаконною**. Біля майже всіх об'єктів торгівлі завжди велика кількість твердих побутових відходів, а також повністю знищено рослинний покрив. Щороку на території заказника трапляється велика кількість випадків лісових та степових пожеж.

Напередодні кожного нового туристичного сезону Національний заповідник «Хортиця» актуалізує проблемні питання туристичної інфраструктури. Зокрема, потребує розвиток музейна інфраструктури, що включає в себе розширення парковки, освітлення, встановлення лавочок, туалетів, урн, облаштування велодоріжок та інших зручностей, які є обов'язковим елементом туристичної інфраструктури в кращих парках Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук П. С. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 276 с.
2. Держтуризмкорт. URL : <http://www.tourism.gov.ua/news.asp>.
3. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 576 с.
4. Про туризм : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 241.
5. Плоткина Н. П. Формирование системы безопасности в туризме и прогнозирование туристских рисков. *Проблемы устойчивого развития туризма*. 2015. № 10/30. URL: <http://tourism.esrae.ru/pdf/2015/5/19.pdf>.
6. Кальченко О. М. Економічна безпека підприємств туристичної сфери. URL: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&j=11&id=19>.
7. Непорожній Ю. О. Напрями розвитку туристичної галузі на регіональному та місцевому рівнях. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_11/neporozh.pdf.

Краско Максим Миколайович,
студент 4 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартинова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ДОЗВІЛЛЯ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА В СПОРТИВНОМУ ТУРИЗМІ

В індустрії туризму є багато видів, які по різному приваблюють та зацікавлюють туристів, але жоден з них не може обійтись без такої важливої ланки як дозвілля. Дозвіллям є комплекс проведених у вільний час занять, які виконують психологічні, фізичні чи духовні потреби, що несуть собою мету відновлення сил або «рекреації». На противагу звичайному, «природному» відновленню людських сил, дозвілля йде більш як специфічний спосіб регенерації, в залежності від потреб людини [1, с. 5]. Так само визначення дозвілля залежить і від віку або соціальної категорії людини.

Як сказано вище, потреби людини безпосередньо впливають на вибір її видів дозвілля, тому слід виділити основні форми діяльності дозвілля.

Незалежно від форми та виду діяльності, дозвілля може нескінченно варіюватися від різноманітних людських потреб, що є дуже вигідним для постачальників сфери послуг.

Не дивлячись на те, що основним компонентом завжди є рекреація, сучасне дозвілля ділиться на багато типів, в залежності від психологічних, соціальних, фізіологічних або естетичних компонентів. І який компонент переважатиме, такого характеру і буде певне заняття дозвілля [2, с. 191].

Завдання функцій дозвілля можна поділити на: відновлення духовних і фізичних сил, розвиток культури людини, виховання, формування оптимістичного настрою і формування та розвиток особистості. У випадку спортивного туризму формою дозвілля виступає відновлення сил – діяльність з відновлення здоров'я людини, її духовних і фізичних сил, лікування або реабілітації.

Аспект спортивного туризму посідає важливу та провідну ланку в організації дозвілля. Він передбачає подолання певних перешкод, яке супроводжує удосконалення фізичних умінь і навичок, поєднуючи їх із задоволенням інших рекреаційних потреб. Такими видами туризму можуть бути спортивні походи (маршрутний туризм) і змагальний туризм.

Маршрутний туризм передбачає проходження спортивних маршрутів, наприклад в лісовій, гірській місцевості. Це комплексний тур, в який входять спеціальні підготовки, робота з картою і збір інвентарю.

Змагальний туризм же фокусується на конкретному виді спорту, наприклад на футболі, гімнастиці, плавання, лижному катанні чи інших видах протистояння між людьми із загальним напрямком.

Варто виділити певні ознаки спортивного туризму в дозвіллі:

1. Найчастішими мотивами спортивного туризму є: оздоровлення, спілкування з людьми й навколишнім середовищем, і спортивне вдосконалення;
2. Спортивний туризм може бути самодіяльним або груповим, в залежності від програми;
3. Крім оздоровлення, спортивний туризм культурно та історично просвічує людину, нагадуючи про турботу о навколишньому середовищі і розвиває фізичні та психологічні навички. Особливо це стосується подолання перешкод під час походів [4, с. 10–13].

Однак, на відміну від інших видів дозвілля, спортивний туризм вимагає спеціальної підготовки і навичок, дивлячись по виду спорту. При всьому цьому спортивний аспект потроху додається до інших видів туризму, йде поступове вдосконалення організації подорожей і їх техніки. За дослідженнями Д. Полікарпова, спортивний туризм змінює відносини способів проведення дозвілля, дивлячись на сучасні вимоги. Одні люди шукають душевний спокій і займаються релакс-програмами, йогою, походами, інші навпаки вважають за краще екстремальні види, такі як занурення під воду або підняття на височини, а хтось намагається отримати нові навички в різних видах спорту [5, с. 4].

Усе це відкриває великі можливості для курортної інфраструктури. Маючи в наявності таку інфраструктуру як дитячий майданчик, спортзал чи басейн, у підприємства з'являється можливість задіяти різні служби спортивного дозвілля, маючи при собі необхідну матеріальну базу.

Рекреаційними функціями спортивного туризму для дозвілля є: лікувальна, оздоровча, пізнавальна, адаптаційна (зміна обстановки в сторону свободи, дозвілля), компенсаційна (звільнення від фізичної або психологічної втоми), стабілізуюча, інформаційна, освітня, функція вдосконалення та рекламна.

Щодо напрямків і програм, які мають спортивний аспект, можна виділити наступні типи:

1. Спортивні, спортивно-оздоровчих та спортивно-розважальних програм. Тут назва говорить сама за себе, тренування та спортивні активності!
2. Видовищно-розважальні, пригодницько-ігрові програми, можна віднести до різних розважальних програм або конкурсів.
3. Пізнавальні, спортивно, культурно-пізнавальні, екскурсійні або інші програми, що сприяють отриманню знань в потрібній галузі.
4. Комплексні програми, комбіновані з видів програм вище [2, с. 200].

Всі ці типи програм будуються на залученні туристів не тільки для спортивних та оздоровчих активностей, а й відвідуванню культурно-історичних пам'яток, театрів, збагачення себе новими знаннями, культурою і підвищення інтелектуального розвитку в загальному плані [2, с. 200–201]. Вибір теми дозвілля та програми так само залежить від категорії людей, їх віку і статусу. Це дуже допомагає приїжджають сім'ям організувати своє дозвілля, особливо коли це діти або літні люди. А коли це приїжджають члени якоїсь організації, компанії або навіть футбольної команди, у готелю з'являється грандіозний спосіб заробити і підвищити свій статус.

Таким чином, можна зробити висновок, що спортивний туризм є провідною ланкою в організації дозвілля та дуже ефективним засобом в індустрії туристичної інфраструктури. Враховуючи трансформацію сучасного туризму в напрямок здорового способу життя, він тільки покращує вже звичні нам види та стає універсальним як для тих кому потрібен спокій, так і для активних туристів. Розвиток спортивного аспекту в дозвіллі є дуже перспективним, оскільки з кожним роком з'являються все нові й нові послуги, а технологічний

прогрес сприяє тільки їх покращенню. Можливо для України дозвілля є чимось новим, оскільки в першу чергу повинно бути розвинене звичайне дозвілля, але все-ж країна має усі перспективи для його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство : навч. посіб. Київ : Цент навч. літ-ри, 2006. 208 с.
2. Головка О. М., Кампов Н. С., Махлинець С. С., Симочко Г. В. Організація готельного господарства : навч. посібник / за ред О. М. Головка. 2010. 247 с.
3. Полікарпов Д. Д. Міжнародний спортивний туризм як напрямок розвитку світової галузі туризму. URL : <http://surl.li/cnuc>.
4. Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм : навч. посіб. Львів, ЛДУФК 2012. 149 с.

Крикунова Карина Сергіївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник — **Мартінова Н. П.,**
доцент кафедри фізичного виховання,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ

Гірський туризм – вид туризму, що полягає в пішому пересуванні групи людей по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості. Хоча в гірському туризмі використовуються елементи скелелазіння при проходженні маршруту, не слід плутати його з альпінізмом. Головна відмінність полягає в тому, що метою альпініста є підйом на вершину певної категорії складності, а метою гірського туриста – проходження маршруту певної категорії складності, який включає декілька перевалів та/або вершин. Складність маршруту визначається в основному складністю (категорійністю) перевалів, що в нього входять. Маршрути гірського туризму пролягають на висотах понад 2500-3000 м над рівнем моря, тому однією зі складностей також є прояв гірської хвороби [1].

Варто відразу сказати, що гірський туризм є одним з найбільш розвинених видів спортивного туризму в світі. І привабливий як варіант для зимового відпочинку. У процес цього туризму входить не тільки активний відпочинок у вигляді плавання по гірських річках, катання на гірських лижах або скелелазіння, але і банальний, але не менш цікавий, так званий екологічний туризм, який полягає у Вашому знайомстві з місцевою природою, фауною і рослинністю.

Отже, гірський туризм – це прогулянка певними маршрутами, розташованими в гірській місцевості. Іноді маршрути розраховані на декілька кілометрів, а іноді – на декілька днів. З цього приводу варто згадати про те, що існує аж 6 категорій складності таких маршрутів. Адже кожен маршрут дуже сильно відрізняється від попереднього потребою в гарній фізичній підготовці [3].

Гірський туризм в Україні не такий розвинутий як інші різновиди туристичної індустрії. Скоріше за все, що цьому причина географічна та рельєфна особливість країни. Гори, гірські хребти різної складності зустрічаються тільки в двох місцях – в Карпатах та на півострові Крим.

Крім цього гірські походи в Україні мають свою специфіку та чітко виражену сезонність. Так, рівень складності гірських маршрутів що в Карпатах, що в горах Криму не дуже великий, але в цьому є й свої переваги. Наприклад, ризик сходження лавин в карпатських горах набагато нижчий, адже у нас в країні не високі гірські масиви.

Цю специфіку можна використовувати – гірський туризм в Україні не буде приваблювати професійних туристів цього напрямку активного відпочинку. Зате українські Карпати та гори Криму можуть стати навчальною базою для новачків, які хочуть спробувати гірський туризм. Звісно, він не будет таким популярним як гірськолижний відпочинок, але те що він має можливість зайняти свою нішу – факт [2].

Найбільші шанси розвинути гірський туризм в Україні має карпатський регіон, де географічні умови для цього найбільш сприятливі. В період з пізньої весни до ранньої осені, коли в горах вже

відсутній сніг, можна займатись гірським туризмом без особливих перешкод. Тим більше, що за попередні кілька десятиріч створена ціла мережа маршрутів, причому маршрутів різної складності.

Більшість експертів схиляється до того, що гірський туризм в Україні має хороший фундамент. Цим фундаментом являється кілька географічних місць в країні, де є вся природна база для розвитку цього напрямку активного відпочинку. Цілком очевидним є те, що наступник кроком на шляху трансформації сегменту гірського туризму є створення інфраструктури.

Як приклад можна розглядати становлення гірськолижного відпочинку в Карпатах. В зимовий період цей регіон просто переповнений тими, хто має бажання займатись гірськими лижами, кому до вподоби такий відпочинок. Саме для таких людей створені інтернет-ресурси, створені пункти прокату одягу та обладнання. Навіть існує цілий гірськолижний курорт Буковель, який на зимовий відпочинок робить велику ставку.

Тим самим шляхом слід йти для того щоб розвинути гірський туризм в Україні, хоча б в тих самих Карпатах. В першу чергу цьому повинна посприяти держава, як мінімум створивши певну правову базу, що полегшить ведення бізнесу в регіоні. Як максимум, державі не варто обтяжувати той самий малий бізнес в карпатському регіоні додатковими економічними, податковими тягарями, що ускладнить ведення бізнесу [2].

Гірський туризм відрізняється від альпінізму. Часто люди плутають ці два поняття. Природно, в гірському туризмі іноді присутні елементи скелелазіння. Але головна відмінність цих двох видів спорту полягає в поставленій меті, яка у них різна. Альпініст ставить за мету піднятися на вершину, а гірський турист – пройти перевали різних категорій складності, і лише в разі необхідності здійснити сходження на вершини. Простіше кажучи, шлях альпініста лежить по вертикалі, а гірського туриста – по горизонталі. Складність першого і другого виду спорту у вищих категоріях практично однакова.

Загальновідомо, що гори – це місце підвищеної небезпеки.

У всіх ситуаціях кожен член походу повинен бути готовий правильно зреагувати. В особливо екстремальних випадках важливо слухати вказівки керівника групи [3].

Звичайно, це вкрай складний вид відпочинку – подорож по горах. Небезпеки, позбавлення: тут не звариш свіженького борщу на багатті. Але незважаючи на свій екстрим і небезпека, гірський туризм неймовірно захоплюючий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія туризму: Справочник. 2008. 16 квітня: Вставка. С. 6–8.
2. Тимчук О. Перспективи розвитку гірського туризму в Україні. *Збірник наукових праць НДФІ*. 2002. № 7. С. 31–34.
3. Туризм у XXI столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матер. II-ої Міжнар. наук. практ. конф. (10-11 жовтня, 2005 р.) / редкол.: В. І. Цибух (голова) та ін. Київ: Знання України, 2006. 560 с.

Куредка Ніна Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

Гірняк Євген Іванович,

викладач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Наявність природних лікувальних та створених рекреаційних ресурсів в Україні забезпечують умови для розвитку санаторно-курортної сфери, а орієнтація громадян на здоровий образ життя продукує попит на лікувально-реабілітаційні та оздоровчі послуги. Поєднання цих факторів складає основу розвитку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні.

Ринкова ефективність та перспективність функціонування лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні визначається професіоналізмом спеціалістів різних підприємств, що забезпечують виробництво туристичних продуктів саме у цьому сегменті.

Такі суб'єкти туристичної діяльності, як туроператори та турагенства, здійснюють своє кадрове забезпечення в рамках чинного законодавства України, яке чітко визначено Ліцензійними умовами провадження туроператорської діяльності. А саме, керівник туроператора, його філії, іншого відокремленого підрозділу повинен мати вищу освіту, що підтверджується документом про вищу освіту, стаж роботи у сфері туризму не менше трьох років або вищу освіту у сфері туризму за першим (бакалаврським), другим (магістерським), третім (освітньо-науковим/освітньо-творчим) або науковим рівнями вищої освіти, що підтверджується документом про вищу освіту. Документи про вищу освіту, видані іноземними закладами вищої освіти, повинні бути визнаними в Україні в установленому порядку [1].

У штаті туроператора повинно налічуватися не менш як 30 відсотків працівників, які мають стаж роботи у сфері туризму не менше трьох років або вищу освіту у сфері туризму.

Нині в Україні існує попит на фахівців з туризму. Функціональні відмінності між туроператором та турагентством визначають акценти їх вимог до професійних знань та навичок фахівців.

Так, туроператор – це юридична особа, яка отримала ліцензію на туроператорську діяльність та займається виключно: організацією та створенням туристичного продукту; реалізацією та наданням туристичних послуг; посередницькою діяльністю із надання характерних та супутніх послуг.

Лише юридична особа, яка має ліцензію туроператора, має право включити до своєї назви слово «туроператор». Слід зазначити, що туроператор може здійснювати і турагентську діяльність.

Турагент – юридична особа або фізична особа підприємця (ФОП), яка здійснює посередницьку діяльність з реалізації готового туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності (реалізацію характерних та супутніх послуг).

Отже, провідними функціями менеджера туроператора є уміння формувати туристичний продукт, а у менеджера турагенства – уміння просувати та реалізовувати турпродукти на ринку потенційних туристів. Проаналізуємо структуру попиту на туристичні продукти в Україні в таблиці 1 [2].

Таблиця 1

Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами за видами туризму

Рік	Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, усього осіб	У тому числі		
		В'їзні (іноземні) туристи (%)	Виїзні туристи (%)	Внутрішні туристи (%)
2000	2013998	18,8	14,2	67
2010	2280757	14,7	57	28,5
2018	4557447	1,7	88,3	10

Як показують наведені статистичні данні, за останні роки, більш ніж у 2 рази, зросла кількість туристів, що обслуговувались вітчизняними туроператорами та турагенствами. А в останні роки в Україні домінує попит на зарубіжні турпродукти. Ця обставина відображає вплив різних факторів на попит туристів на туристичні продукти різних країн (у тому числі на послуги лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму), їх орієнтацію на відповідність ціни та якості турпродуктів, повноту реклами, ефективних способів просування турпродуктів.

Отже, менеджер з туризму повинен знати:

- законодавство України про туризм, нормативні акти органів виконавчої влади в цій галузі;
- міжнародні договори і угоди щодо туризму, в яких бере участь Україна;
- історичні, природні, культурні пам'ятки країн світу;
- традиції, географію і клімат зарубіжних країн;
- систему класифікацій та схему роботи з санаторіями, віллами та готелями;
- перелік об'єктів громадського харчування і розваг, а також установ оздоровчого і спортивного призначення по своєму направленню;

- види засобів транспорту і варіанти можливих транспортних сполучень із зарубіжними територіями;
- порядок роботи консульсько-візових служб;
- порядок валютного і митного контролю;
- туристичні каталоги і довідкову інформацію;
- кон'юнктуру туристичного ринку;
- основи маркетингу і реклами;
- правила страхування туристів;
- правила оформлення путівок, ваучерів, страхових полюсів;
- порядок роботи з дисконтними картками;
- процес формування вартості турів та інших послуг, що надаються суб'єктом туристичної діяльності;
- правила складання кошторисів турів та екскурсій;
- механізм визначення фінансової ефективності виробництва та реалізації турпродуктів;
- інформаційні технології у туризмі;
- декілька іноземних мов.

Стрімкий розвиток туризму в країні ставить високі вимоги до рівня підготовки фахівців цієї галузі. Лише високий рівень підготовки фахівців може забезпечити належну конкурентоспроможність українського туристичного продукту на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг.

Специфічними знаннями повинні володіти менеджери туристичних компаній, що спеціалізуються на лікувально-оздоровчому туризмі.

Станом на січень 2020 року фахівців за спеціальністю 242 Туризм готує 108 закладів вищої освіти України з 443, однак спеціалізацію лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм отримають тільки студенти в Хортицькій національній академії (м. Запоріжжя) [3].

У Хортицькій національній академії студентам надається можливість навчатися за освітньо-професійною програмою «Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм». До переліку дисциплін навчального плану включено дисципліни циклу професійної підготовки такі, як: «Основи нозології», «Патології систем організму», «Рекреаційні ресурси України та світу», «Санаторно-курортні комплекси України та світу», «Стандартизація та сертифікація лікувально-реабілітаційних та оздоровчих туристичних послуг», «Захист прав споживачів лікувально-реабілітаційних та оздоровчих послуг», «Фінансування лікувально-реабілітаційних та оздоровчих послуг», «Маркетинг лікувально-реабілітаційних та оздоровчих послуг», «Менеджмент лікувально-реабілітаційних та оздоровчих послуг».

Професійна підготовка за навчальним планом у відповідності до освітньої програми доповнюється практичною підготовкою у туристичних компаніях та курортних закладах України та зарубіжних країн. Навчальний процес максимально наближений до реалій сучасного туристичного бізнесу. Вивчення правових та економічних дисциплін дозволяє студентам освоїти механізм функціонування бізнесу у сфері лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму.

Конкурентоспроможність фахівців зазначеної галузі визначається отриманими ними знаннями, вміннями, компетентностями у сфері іноземних мов, інформаційних технологій, географії, лікувально-реабілітаційних й оздоровчих послуг та управлінської діяльності.

Таким чином, необхідність підготовки фахівців з лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні зумовлена попитом на фахівців даної сфери.

Хортицька національна академія, як флагман у цьому напрямку, створює відповідні умови для підготовки конкурентоспроможних, компетентних фахівців за освітньо-професійною програмою «Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм», які будуть відповідати сучасним стандартам індустрії лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності : постанова Каб. Міністрів України від 11 листопада 2015 № 991 (зі змінами та доповненнями). *Офіційний вісник України*. 2015. № 97. Ст. 3319.
2. Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами за видами туризму (за даними державної служби статистики України) : офіц. веб-сайт. URL: <http://surf.li/cnub> (дата звернення 24.04.2020).
3. Освіта в Україні : веб-сайт. URL: <https://www.education.ua/ua/universities/> (дата звернення 23.04.2020).

Кушпа Ангеліна Олександрівна,
студентка 2 курсу спеціальності Туризм
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник – **Дишко О. Л.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та туризму
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливе значення для розвитку туризму, особливо у часи економічної кризи, мають ті ресурси, які не вимагають великих фінансових затрат. У такій ситуації значний інтерес викликають події, які відіграють важливу роль у формуванні туристських потоків як чинника післякризового відновлення економіки Волинської області.

У сучасних умовах науковці роблять акцент на внутрішній туризм і один із його видів, що динамічно розвивається є гастрономічний. Він має значні перспективи розвитку, а планування та організація гастрономічних турів сприяє відродженню національних кулінарних традицій. Особливістю гастрономічного туризму є знайомство з технологією приготування місцевих харчових продуктів, історією та традиціями їх споживання, участь туриста у процесі приготування страв, а також відвідування кулінарних фестивалів.

Особливості, проблеми та перспективи розвитку гастрономічного туризму України досліджували А. Бусигіна, І. Комарніцький, В. Федорченко, Т. Божук, Л. Прокопчук та ін.

Всесвітня асоціація гастрономічного туризму визначає гастрономічний туризм як подорожі з метою отримання аутентичного досвіду, заснованого на культурі споживання їжі або напоїв; відкритті унікальних місць та їхньої культури через національну кухню [3].

Під гастрономічним туризмом слід розуміти:

- спеціальні винні і гастрономічні тури;
- відвідування об'єктів гастрономічного туризму (спеціалізовані музеї, сироварні, винокурні, броварні тощо);
- відвідування ресторанів з регіональною кухнею;
- відвідування кулінарних курсів при готелях, а також спеціалізованих кулінарних центрах і школах;
- відвідування фермерських господарств;
- відвідування сільськогосподарських (фермерських) ринків;
- продовольчі виставки та ярмарки;
- гастрономічні та винні (пивні тощо) фестивалі, тощо [4].

Волинська область робить значну ставку на гастрономію, оскільки цей напрям в українському туризмі набув великої популярності. Розроблено кілька гастрономічних точок, активно розробляються карти гастрономічних маршрутів по області. Наразі працівники Центру туристичної інформації та послуг уже готові надати локальну карту смачних місць Луцька, адже у місті є заклади харчування, які у своєму меню

пропонують локальні страви: шацькі пончики, юшка з вугра, домашня ковбаса, крафтове пиво, специфічні десерти «Розалінки» та ін.

Щороку у місті Луцьку відбувається дуже багато фестивалів та ярмарків. Особливо цікавить туристів «Фестиваль національної кухні», де проходить безліч різноманітних конкурсів та вікторин, майстер-класи з приготування українських страв від відомих волинян, змагання серед закладів харчування Волині на кращі страви, ярмарок ужитково-прикладного мистецтва, «Свято молока», «Свято хліба», козацькі розваги, та святкова концертна програма за участі відомих артистів та творчих колективів [6].

Щорічно в Луцьку відбувається фестиваль Пива і М'яса, де збираються кращі виробники крафтового пива зі всієї країни аби дати можливість любителям обрати найкращого. У Луцькому Замку представляється близько 20 приватних пивоварень та 10 справжніх майстрів приготування різноманітних видів м'яса аби грандіозно відсвяткувати фестиваль. До уваги відвідувачів пропонують не тільки м'ясні наїдки, а й закуски, овочі, фрукти та навіть солодоші. Таке різноманіття забезпечують ресторатори із Волинської, Рівненської, Львівської, Київської, Черкаської та Одеської областей. Також гості можуть спробувати хмільні напої – тут представлені пиво, сидр, наливки та вина будь-яких уподобань. Окрім того, упродовж двох днів лучан та гостей міста розважають місцеві гурти та запрошені виконавці з інших міст [6].

Lutsk Food Fest – один з наймасовіших гастрономічних фестивалів їжі, що проходить в Луцьку і збирає в стінах Замку Любарта представників ресторанів, кафе, кондитерських, піцерій країни і не тільки. Додатковою особливістю фестивалю є насичена розважальна програма, що включає у себе різноманітні майстер-класи, сімейні та молодіжні конкурси, дитячих аніматорів, виступи творчих колективів, а також безліч призів та подарунків [6].

Фестиваль «Різдво у Луцьку» відбувається щорічно в січні. Мета фестивалю: відродження української духовності, популяризація національних різдвяних традицій, звичаїв та страв; пошук нових різдвяних пісенних творів з волинським колоритом; збагачення репертуару творчих колективів. Помилуватися виробами луцьких майстрів та підібрати Великодні подарунки своїм родинам та друзям можна буде на ярмарку народних ремесел. А також відвідати понад 20 безкоштовних майстер класів [6].

«З любов'ю до сала» – подія, яка відбувається у Парку культури та відпочинку імені Лесі Українки. Фестиваль є чотириразовим рекордсменом Книги рекордів України – найбільший у світі бутерброд з сала (76 метрів), перший у світі пам'ятник Салу і Свині, світовий рекорд на швидкість поїдання 1 кілограму сала (10 хвилин 55 секунд), найбільший у світі футбольний м'яч із сала (діаметр більш як 6 метрів і вага понад 400 кілограмів). Традиційно, на гостей фестивалю чекає насичена програма: змагання саломанів-богатирів, виставка-ярмарок виробів із сала і самого сала та інше [1].

У Володимирі-Волинському у парку «Слов'янський» відбувається гастрономічний фестиваль «Смаковиця по-володимирськи». Традиційними на фестивалі є численні ярмарки хенд-мейд, гастрономічні майстер-класи, лотерея, аукціони, вікторини, забави, розваги та конкурс на «смачне» прізвище. Але організатори готують і нові приємні сюрпризи для гостей та відвідувачів фестивалю. Особливим, колоритним і надзвичайно смачним є почастунок від «Смаковиці» – «Баранина по-княжому». На фестивалі також буде змога почастуватись стравами Першого львівського ресторану на колесах – професійні кухарі на професійній кухні приготують для вас найсмачніші страви. На локації «Креативна галявина» можна послухати експертів та поспілкуватися з ними на теми, що, звісно, стосуються гастрономії та харчування. Також, протягом дня тут можна скуштувати натуральний запашний лісовий чай. А ТзОВ «Володимир-Волинський хлібозавод» готує неймовірну хлібну українську композицію, а також, буде проводити дегустацію та продаж фірмової випічки [2].

Цікавим у гастрономічному плані місцем виділено Центр традиційної української культури «Медова хата» (у Луцьку), де представлено широкий асортимент препаратів на основі продуктів бджільництва. Це – мед, настоянки, лікувальні та косметичні препарати, свічки з натурального воску. Усе виключно ручної роботи й представлено в обмеженій кількості. При виробництві меду не використовують жодних штучних добавок. Весь мед натуральний і пропонується клієнтам у тому вигляді, в якому його взяли у бджіл. Також мед не піддається термічній обробці для покращення товарного вигляду [5].

На розвиток гастрономічного туризму впливають не лише наявні ресурси, а й інфраструктура, зокрема заклади харчування. На території м. Луцька та Волинської області є кілька тематичних закладів української кухні, які варто відвідати: «Курінь», «Вогнем і Мечем», «Вулик», «Козача левада», «Зелений гай», «Панич» та інші.

Найрізноманітніші фестивалі та ярмарки присвячені особливостям створення регіональних туристичних продуктів на основі національної кухні та місцевих кулінарних традицій можна проводити у кожному місці Волинської області тому, що організація даних заходів не потребує специфічної інфраструктури, що робить можливим їх проведення не тільки у містах, а й у селах.

Гастрономічний туризм став невід'ємним елементом ознайомлення з культурою та стилем життя волинян. Він являє собою можливість активізувати та диверсифікувати туризм Волинської області, сприяючи економічному розвитку. Для досягнення максимальної результативності впровадження гастрономічного туризму в регіоні необхідним є утворення комплексу, який об'єднуватиме заклади харчування, фірми, організації, підприємства, осіб, зайнятих у сферах туризму та кулінарії, приватних підприємців та органи державної влади, а також навчальні заклади, які готуватимуть фахівців для цієї галузі.

Таким чином, гастрономічний туризм здатен запропонувати конкурентоспроможний туристичний продукт, для якого Волинська область має всі необхідні ресурси. Особливо важливого значення набувають фестивалі їжі, які роблять цікавою програму гастрономічних турів та сприяють формуванню туристичного бренду міста Луцька та регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. З любов'ю до сала. URL: <https://afisha.lutsk.ua/events/z-lyubovyu-do-sala>.
2. «Смаковиця по-володимирськи»: волинян кличуть на гастрономічний фестиваль. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/smakovytsia-po-volodymyrsky-volynian-klychuthastronomichnyy-festyval/>.
3. Всесвітня асоціація гастрономічного туризму. URL: <http://www.worldfoodtravel.org>.
4. Ковешніков В. С., Гармаш В. В. Винний та гастрономічний туризм: важливий потенціал розвитку економіки. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2017/9.pdf.
5. Медова Хата (Волинь Медова). URL: <http://www.volynmedova.com.ua/>.
6. Фестивалі Луцька та Волинської області. URL: <https://lutsk-online.com/events/festival/>.

Мартиненко Артем Артурович,
студент 4 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО МЕНЕДЖЕРА ТУРИЗМУ

Соціально-економічні зміни в суспільстві, пов'язані з переходом туристичного ринку на нові умови господарювання, зумовили необхідність реалізації соціального замовлення, яке передбачає підготовку кваліфікованих менеджерів туризму, компетентно орієнтованих і здатних творчо вирішувати професійні завдання. При цьому туристична індустрія потребує якісного перетворення методів підготовки менеджерів, здатних витримати конкуренцію на ринках праці в сфері туристсько-екскурсійної діяльності.

Функціональні обов'язки менеджерів туризму передбачають оволодіння спеціальним набором цінностей фізичної культури, які повинні ефективно сприяти формуванню і розвитку рухових здібностей і особистісних характеристик [1].

Сьогодні керівники тур фірм зупиняють свій вибір на фахівцях, здатних до мобільності, підприємливості та діловитості в рішенні професійних завдань. Сучасна туристична індустрія вимагає від персоналу повного залучення в справи організації, високої професійної майстерності, здатності приймати управлінські рішення, знання техніки і організації виробництва. Крім того індустрія туризму є однією з найбільш швидко розвиваючих і перспективних галузей, що приносять високий дохід і забезпечують розвиток світової економіки, що сприяють забезпеченню високого рівня зайнятості, якості життя та соціального добробуту людей.

У процесі підготовки менеджера туризму важливою умовою виступає впровадження в процес підготовки спортивних тренувань і фізичних вправ, які в свою чергу сприяють формування вольових якостей особистості (наприклад, наполегливості, рішучості, сміливості, витримки, дисциплінованості тощо).

Необхідно відмітити, що основоположником ідеї використання засобів фізичної підготовки в професійній школі, є П. Ф. Лесгафт. Згідно його думки, крім хорошої організації праці, необхідно поліпшити професійні якості фахівця шляхом фізичних вправ, що сприяють адаптації особистості до несприятливих факторів. Фізичні вправи повинні включати в себе комплекс технік, підібраних і організованих відповідно до поставлених професійних задач. Крім того, заняття з використанням фізичних вправ дозволяють розширити діапазон функціональних можливостей організму особистості, підвищити ефективність рухової координації, а також забезпечити адаптацію організму до різних факторів професійної діяльності.

Таким чином, фізична підготовка менеджера туризму вирішує наступні завдання: розвиток провідних для менеджера туризму фізичних якостей; формування і вдосконалення рухових навичок; підвищення стійкості організму до зовнішніх впливів умов праці; виховання специфічних для професії менеджера туризму вольових та інших психічних якостей; підвищення функціональної стійкості і пристосування організму до несприятливих впливів умов праці.

На думку А. Чупанова одним з ефективних засобів фізичної підготовки менеджера туризму є техніко-тактичний комплекс, метою якого виступає формування рухових і розумових дій як основи професіоналізму менеджера туризму. Оскільки в теорії і практиці фізичної підготовки під руховим навиком розуміється така ступінь володіння технікою, при якій управління рухами відбувається автоматизовано і дії відрізняються високою надійністю. Формування навички нерозривно пов'язане з процесом навчання, а навчання в процесі фізичної підготовки забезпечує одну з його головних сторін фізичної освіти. При цьому центральне місце в процесі формування готовності до професійної діяльності займає навчання рухам, яке може бути застосовано до фізичного виховання, воно розглядається як системне освоєння людиною раціональних способів управління своїми рухами, придбання таким шляхом необхідних в життя фонду рухових умінь, навичок і пов'язаних з ними знань [2].

Виходячи з наведеного, можна сказати, що при формуванні рухової навички в процесі навчання основну увагу необхідно приділити організації способів управління руховими діями або, іншими словами, складання і реалізації програми виконання досліджуваної дії.

Орієнтовна основа дій поділяється на фактичну, представлену такою сукупністю орієнтирів, на яку реально ґрунтується суб'єкт при виконанні дій, і належну, що представляє собою сукупність необхідних орієнтирів для безпомилкового виконання дій. Якщо фактична система орієнтирів збігається з належною, то тоді її називають повною орієнтовною основою дій, якщо ж вона не збігається з належною, то називають неповною [3].

Висновок. Таким чином, розглядаючи фізичну підготовку менеджера туризму можна стверджувати, що найбільш сприятливі умови для її формування забезпечують використання техніко-тактичних комплексів в поєднанні з елементами програмованого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квартальнов В. А. Туризм : учебник. 2010. 320 с.
2. Чупанов А. Х. Система формирования профессиональной культуры будущего менеджера туризма. дис. доктора пед. наук. Махачкала, 2006. 306 с.

3. Демин В. А. Методологические вопросы исследования спорта в аспекте теории деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2008. 20 с.

Марченко Яна Андріївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Індустрія туризму в Україні з кожним роком набирає нових обертів. Туризм всередині країни, потихеньку обростає досвідченими підприємцями, які пропонують багато пропозицій, і стають більш конкурентоспроможними, тому місцевий малий бізнес дуже складно розкрутити, але все ж цілком можливо, головне це працювати не дивлячись ні на що. Але все ж таки актуальним питанням є щодо перспектив індустрії туризму в Україні на міжнародному рівні. Вивчення реального стану сфери туризму в Україні дозволить зрозуміти її реальну можливість конкурувати на міжнародному рівні, визначити головні перешкоди, які заважають повною мірою реалізовувати наявний туристичний потенціал країни.

Ефективне функціонування туристичної сфери є важливим фактором соціально-економічного розвитку будь-якої країни, визначає об'єктивні закони розвитку людського суспільства в умовах глобалізаційних тенденцій у світовій економіці. Зростання зацікавленості світової спільноти організованим комфортним відпочинком, рекреацією, екскурсіями в умовах відкритості національної економіки ставить нові стратегічні орієнтири для сталого розвитку туризму в Україні.

В Україні туристичний ринок впливає на діяльність майже 40 економічних галузей країни і на 10-15 % жителів країни. Отже, туризм є дієвим об'єднанням, на яке можна розраховувати, вирішуючи економічні проблеми країни щодо виходу з кризи, завдяки перебудові структури.

На сьогоднішній день в Україні відсутній скоординований, висококваліфікований і грамотний порядок дій, щоб вивести продукт туризму на світовий ринок, в результаті чого були б отримані відчутні досягнення. Одночасно з цим обслуговування туристів знаходиться на низькому рівні через загальну кваліфікації працівників даної сфери. Питання поліпшення стану екології дуже актуальний сьогодні для України. Великий туристичний потік, вимагає вирішення питань екологічного навантаження в регіонах, і необхідність знаходження найбільшої пропускної здатності не завдаючи шкоди екології і спадщини історії та культури.

Існують різні методи збільшення економічної користі від туризму, що беруть участь в управлінні державою, які дозволяють запобігти багато проблем. Один з методів – зміцнення взаємодії між туризмом та іншими секторами економіки. В наші дні момент є переломним, від нього залежить, чи буде туризм істотним джерелом надходжень до бюджету держави або все залишиться як і раніше. На це вплинуть орієнтири, які стануть базовою політикою розвитку туризму.

Виникає питання акцентування на зарубіжного споживача або реконструювати внутрішній туризм. Хоча обидва випадки вимагають негайно змінити вітчизняний ринок туристичних послуг відповідно до міжнародних вимог. Безумовно, ігнорувати міжнародний туризм не варто, але акцентуватися слід на розвитку власних споживачів. Після створення відповідної бази необхідно виходити на світовий рівень.

Стратегією розвитку туристичної сфери в Україні є створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного стану навколишнього середовища.

В Україні особливо важливим є розвиток туризму, так як ця сфера може виправити соціальну і економічну ситуацію. Держава повинна покращувати міжнародне співробітництво і створювати економічні та організаційно-правові основи для розвитку туризму.

Значному поповненню бюджетних надходжень в Україні може сприяти розвиток туристичної сфери, тому що ця галузь має достатньо історико-культурний та рекреаційний потенціал.

Покращення інвестиційного клімату, проведення соціально-економічних реформ та активних маркетингових дій (інформування туристів щодо доступності відпочинку) сприятимуть заохоченню іноземних туристів в Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону. Чернівці : Сучава, 2015. 448 с.
2. Губертов Є. О., Шихамедова Ю. Ш. Проблеми ділової активності підприємства. *Мультидисциплінарний науково-практичний журнал «Територія науки»*. 2017. № 5. С.82–87.
3. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 153 с.

Мельник Марія Олександрівна,
студентка 2 курсу спеціальності Менеджмент,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ПОСЕРЕДНИЦЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Для переважної більшості країн підприємницька діяльність є основою національної економіки та ключовим елементом сучасної ринкової парадигми. Як правило, саме рівень розвитку підприємницької діяльності, її структура та масштаби формують фундамент економічного благополуччя держави і суспільства.

На сьогоднішній день підприємництво відіграє значну роль у соціально-економічному житті суспільства України. Тому необхідно максимально сприяти створенню умов для успішного його розвитку, яке в свою чергу допоможе вирішити не тільки соціальні проблеми, а й послужить основою економічного підйому країни.

Підприємець – це людина, яка прагне отримати прибуток, вище середнього, повною мірою задовольняючи запити клієнтів, через реалізацію їх знань, навичок, прогнозів, людина, яка прагне здійснити прорив у певній галузі економічної діяльності, створюючи нові продукти та технології та відповідно домагаючись доходу для власного ризику та передбачення.

Підприємництво є основою інноваційного, продуктивного характеру економіки. Підприємницька діяльність виступає стрижнем розвитку конкуренції та «маркетингу» економіки, посилення «відкритості» національної економіки, розвитку імпорту та експорту капіталу. Підприємництво розвивається за допомогою ринку, конкуренції та відносин між суб'єктами господарювання.

Суть посередницького підприємництва розкривається через його основні функції. Сюди входять інноваційні, винахідливі, стимулюючі, управлінські, захисні, організаційні та соціальні.

Інноваційні особливості підприємництва включають створення та впровадження інноваційних ідей та проектів, сприяння активній реалізації, готовність виправдовувати економічні ризики та здатність конкурувати [6, с. 375].

Ресурсна функція підприємництва – це формування та продуктивне використання капіталу, а також матеріальних, трудових, природно-інформаційних та інших ресурсів.

Що стосується механізмів менеджменту – персоналу та управління компанією.

Організаційна функція підприємництва полягає в поєднанні факторів виробництва в оптимальних пропорціях для здійснення контролю за всіма видами використання та спрямуванні працівників на прагнення досягти цієї мети. Успіх підприємництва є основною метою економічної діяльності.

Соціальна функція підприємництва зводиться до формування мотиваційних механізмів виробництва ефективної праці, товарів і послуг, необхідних для найкращого задоволення реальних потреб споживачів [1, с. 86].

Виділяють також таку функцію підприємництва як особистісну – це самореалізація власних здібностей підприємця, задоволення від його діяльності.

Захист – забезпечує систему, яка захищає права та інтереси підприємців, створюючи сприятливі умови для ведення бізнесу та усуваючи існуючі проблеми на макрорівні. Він здійснюється на основі співпраці з підприємцями та асоціаціями з національними органами влади та управління, міжнародними організаціями, фондами, проектами для забезпечення сталого розвитку підприємців, у тому числі приватного та малого бізнесу.

У країнах з розвинутою ринковою економікою малі підприємства переважають. Вони оперативно пристосовуються до ринкових умов, швидко оновлюють асортимент продукції, використовують нововведення, забезпечують робочі місця для значної частини населення і сприяють найбільш повному задоволенню потреб населення. Малі підприємства зміцнюють ринкове середовище, залучають кошти населення в господарський оборот, знижують соціальну напруженість в суспільстві. Країни з перехідною економікою розробляють і здійснюють спеціальні програми підтримки і розвитку малого бізнесу.

Сучасний стан посередницького підприємництва в нашій країні говорить про можливість її більш динамічного розвитку. Дана гіпотеза може бути обґрунтована цілим рядом доказів, ключові з яких зводяться до мультиплікаційної природі даного виду діяльності по відношенню до виробничої економіки. В даний час економіки більшості держав розвиваються в чіткому векторі глобалізації торговельних відносин між ними. Загальне зростання споживчого попиту і конкуренції між виробниками в різних сферах діяльності обумовлює необхідність розширення комерційного простору, в якому вони повинні реалізовувати свою продукцію. Це не вимагає глибокого теоретичного обґрунтування, так як можливість рентабельної виробничої діяльності безпосередньо залежить від масштабів збуту продукції, географії цього збуту і ємностей ринків. Все це змушує виробників вести агресивну експансію на нові ринки збуту, тим самим нарощуючи свої виробничі потужності, збільшуючи кількість вироблених товарів і адаптуючи їх під специфічні особливості конкретних ринків. Подібні підприємницькі принципи розвитку виробництва в кінцевому рахунку ведуть до зростання цілого комплексу показників як економічного, так і споживчого характеру. З одного боку, збільшення масштабів виробництва за рахунок розширення збуту продукції дозволяє отримувати набагато більший підприємницький дохід і нівелювати конкурентні ризики. З іншого боку, зростання виробництва в різних секторах економіки першорядним чином впливає на позитивні зміни макроекономічних показників (в тому числі і рівень безробіття). Нарешті, насиченість ринку товарами більшого числа виробників неминуче призводить до їх більшої доступності для споживача і зростання споживчої задоволеності в цілому.

Таким чином, вирішення нагальних підприємницьких завдань в області розширення обсягів збуту продукції може мати багатофакторне значення, зокрема підвищення загальної підприємницької активності населення. Однак це можливо тільки в випадку активної участі державних і громадських інститутів в стимулюванні підприємницької діяльності, а також системному розповсюдженні інформації про доступність її окремих видів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: за станом на 21.10.2019 № 436-IV зі змінами та доповненням. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15>.
2. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. Київ : Атіка; Ельга-Н, 2000. 592 с.

Мироненко Аліна Миколаївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартинова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ТУРИЗМ

Екстремальний туризм став розвиватися з початку XX століття, коли набули популярності рафтинг, альпінізм, стрибки з парашутом та багато інших небезпечних розваг.

Незважаючи на те, що майже вся поверхня Землі досліджена людиною, любителі гострих відчуттів і романтики знаходять загадкові куточки природи, кидаючи виклик невідомості.

Такий туризм вимагає не тільки гарної фізичної підготовки, а й витривалості, сміливості, завзятості, цілеспрямованості.

Люди займаються екстримом заради отримання найсильніших емоцій, вражень, відчуттів та викиду адреналіну в кров. Але варто знати, що кожен вид екстремальної активності вимагає певного досвіду, підготовки професійно і навичок. Однією з особливостей екстремального туризму є висока вартість спорядження та спецодягу. На цьому не треба економити, так як від якості екіпірувального спорядження залежить здоров'я і життя туриста [1].

Взагалі екстремальний туризм є одним із самих перспективних видів туризму, що залучає до себе кожного разу все більше людей. З'являються нові місця для активного відпочинку, як штучні, наприклад гірськолижні курорти, так місця створені природою про які люди раніш і не знали, наприклад, печери. А те, що цей вид туризму активно розвивається видно хоча б з того, що з'являються всі нові його види [3].

Активні види відпочинку завойовують все більшу популярність серед простих туристів. Екстремальний туризм ділиться на ряд видів: повітряний, наземний, водний, гірський і екзотичний.

Повітряні види: стрибки з парашутом, параглайдін (політ на парашути), дельтапланеризм.

Наземний вид екстремального туризму включає в себе багато розваг таких як мото, авто і піші подорожі, відвідування печерних комплексів, вело-прогулянки, кінні подорожі та гонки на автомобілях.

Водні види: дайвінг, вейкбордінг, водні лижі, серфінг, родео та рафтинг.

Гірські види: альпінізм, гірськолижний туризм, сноубордінг.

Екстремальний туризм має також традиційні та екзотичні різновиди. Одні з найбільш популярних з них: джип-тури, альпінізм, дайвінг, каякінг, рафтинг, пара планеризм та гірський туризм.

Існують також екзотичні види туризму, такі як: спуск з піщаних дюн на сноуборді (сендбордінг); диггерство (спелестологія); спуск з гір на мотоциклі (маунтінбайкінг); підводне полювання на акул і багато іншого.

Найсучаснішим видом екстремального туризму є польоти на земну орбіту. Популярність екстремальної діяльності існує по всьому світу і невпинно зростає.

Особливістю екстремального туризму є його спортивний характер і участь у ньому молодого покоління [3].

Гірськолижний туризм, є найбільш розвинений зі всіх видів екстремального туризму в Україні. У нас є досить високого рівня гірськолижні курорти. І хоча вони значно поступаються своїм аналогам, наприклад, в європейських країнах, наші туристи з середнім доходом із задоволенням відвідують українські курорти [2].

Екстремальний туризм кожного року все більше набирає обертів у своєму розвитку. Тому зараз можна виділити основні види екстремального туризму, про які говориться нижче [3].

Україна зі своїм ресурсним потенціалом є країною майже безмежних можливостей для організації активного й екстремального відпочинку. Екстремальні розваги – це нова конкурентна перевага для будь-якого туристичного місця або маршруту. В Україні є багато варіантів для розвитку таких напрямків, однак на сьогодні вони знаходяться, переважно, в стані перспективних розробок.

Обираючи місце для відпочинку, туристи замислюються не тільки про певні визначні місця, побутові зручності, а і про те, чим можна буде зайнятися у вільний час, які пропонуються розваги. Якщо є можливість вибору (особливо для людей молодших вікових груп), то до уваги беруться не лише особливості клімату, наявність цікавих для огляду об'єктів, але й можливості для активних форм відпочинку [2].

Те, що можна б назвати первістками туристичного бізнесу, з'явилося в Польщі ще в середині 80-х років минулого століття, відразу після відміни військового стану. Саме тоді поляки почали засновувати перші приватні туристичні бюро. Турбізнесменами-піонерами в основному були колишні працівники державної структури на кшталт «Інтуристу», котрі володіли мовами та мали вже певні контакти за кордоном.

Формуванням попиту на екстремальні розваги є, по-перше, бажання туристів, по-друге, це елемент новизни, по-третє, екстремальні види спорту максимальна сприяють зняттю стресу і викиду надлишку енергії, яка найбільш характерна для людей середнього віку [2].

Відомо, що багато сучасних туристів люблять подорожі з елементами екстриму. Це можна пояснити багатьма причинами: одні віддають данину моді, шукають нові шляхи самовираження, інші, і таких більшість, - прагнуть позбутись щоденних навантажень й одержати свою дозу адреналіну. Екстримом для людини може бути будь-який вид діяльності, не звичний для неї, відмінний від звичайного способу життя, такий що викликає сплеск емоцій, своєрідний позитивний стрес. Активний відпочинок – один із найліпших способів зняття напруги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабарицька В. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення турпродукту : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Альтерпрес, 2008. 286 с.
2. Екстремальна Україна. *Сьогодні*. 2008. 16 квітня: Вставка. С. 6–7.
3. Енциклопедія туризму : довідник / І. Зорін. 2003. 368 с.
4. Кифяк В. О. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. 312 с.

Назаренко Владислава Дмитрівна,
студентка 1 курсу спеціальності Менеджмент,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Куред Н. М.,**
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РИНКОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження визначається, по-перше, важливістю кадрового потенціалу в забезпеченні доходів держави, наповнення ринку товарами та послугами, у забезпеченні доходами підприємств та громадян. По-друге, адміністративні управлінські заходи щодо стимулів продуктивності та якості праці дають результати часу в сприятливих умовах ведення бізнесу, коли підприємства мають достатньо коштів для оплати праці та фінансування соціальних пакетів. У конкурентних умовах і особливо у несприятливих (кризових) умовах господарювання ринковий механізм регулювання ринку

праці превалює над адміністративним через фінансуву неспроможність самих підприємств. По-третє, актуальність теми дослідження викликана проблемами «виживання» у несприятливих для бізнесу умовах малих та середніх підприємств, питома вага яких у загальній кількості підприємств України – в середньому 93 %, і саме ці малі підприємства стикаються з не ефективністю власного кадрового менеджменту.

У данному дослідженні на основі офіційних статистичних даних проаналізовано характеристики сучасного ринку праці України за останніх 10 років. Зокрема, аналіз даних показав, що для ринку праці України характерний високий рівень робочої сили працездатного віку – більше 70 %, стабільні показники зайнятості та безробіття – відповідно більше 65 % та близько 9 % (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники ринку праці України за 2010–2019 рр. [1]

Роки	Робоча сила працездатного віку (у % до населення відповідної вікової групи)	Зайняте населення (у % до населення відповідної вікової групи)	Безробітне населення (розраховане за методологією МОП у % до робочої сили відповідної вікової групи)
2010	71,9	65,5	8,9
2015	71,5	64,7	9,5
2019	74,0	67,6	8,6

Подальший детальніший аналіз причин безробіття за цей же період свідчить про те, що близько 40 % працівників звільняються за власним бажанням і за згодою сторін, а трохи більше 20 % звільняються з економічних причин. Особливо важливим для кадрового менеджменту є тривалість пошуку роботи спеціалістами, які звільняються. Працівники звільняються для пошуку більш вигідніших умов праці. Ними можуть бути рівень оплати праці, графік роботи, ступінь інтенсивності(чи шкідливості) виробничого процесу, соціальні умови на підприємстві, час та зручність дістась на робоче місце, відносини у колективі, можливість кар'єрного росту, задоволення професією та інші причини. Приведенні у таблиці 2 офіційні статистичні дані, показують, що більше 96 % зареєстрованих безробітних намагались організувати власну справу. Звичайно у цьому процесі об'єктивно виникають, як мінімум, наступні проблеми: капітал для започаткування та ведення бізнесу, необхідні професійні знання з ринкового господарювання, необхідні знання щодо управління бізнесом (технологічними процесами, ресурсним забезпеченням, економічними процесами та фінансами).

Таблиця 2

Безробітне населення України (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2010–2019 рр. [1]

Роки	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу (у % до всіх безробітних)	у тому числі за тривалістю пошуку роботи	
		від 3 до 6 місяців	12 місяців і більше
2010	96,2	21,6	24,1
2015	97,7	23,9	24,0
2019	96,9	28,9	13,1

У порівнянні з 2010 р. тривалість пошуку роботи більше року з 24 % усіх безробітних скоротилась до 13 %. Це свідчить про скорочення грошових збережень громадян, що тривалий час не працюють і шукають нове місце працевлаштування.

Як показує практика, у мотивації працевлаштування в Україні, економічний чинник є пріоритетним, і у зростаючій кількості випадків престижність спеціальності не утримує від переходу на менш престижну з більшою оплатою посаду. Другою тенденцією мотивації до праці українських фахівців

є виробничі умови діяльності, пов'язані з оснащенням робочого місця, його автоматизованості, що забезпечує зростаючу продуктивність праці.

Певна частина вітчизняних пошукачів робочих місць змінює не тільки місце роботи, а і місце проживання, у тому числі і за кордоном. Трудова міграція стала активним методом досягнення мети у працевлаштуванні людей різних країн: вища оплата праці, краща організація праці, стабільне і сприятливіше соціально-економічне середовище проживання. Про це свідчить сума переказів громадян в Україну в 2019 р. – понад 12 млрд. доларів. Для порівняння: середньомісячна зарплата в Україні становить близько 320 доларів за місяць, а ,наприклад, у Польщі – у чотири рази вище. Сьогодні ринки праці Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини і навіть Німеччини конкурують за українських трудових мігрантів, оскільки самі мають проблему нестачі як кваліфікованої, так і некваліфікованої робочої сили.

Антикризове управління персоналом на підприємстві є складовою частиною антикризових заходів у його бізнесі. Часто менеджмент підприємства з метою зниження витрат в умовах несприятливої кон'юнктури господарювання скорочує штат з метою зменшення витрат на персонал. Цей захід складає загрозу для наступних сприятливих умов господарювання, оскільки звільнені кадри десь працевлаштувались, а на пошук нових потрібний час , виникнуть певні проблеми адаптації набраних працівників та накопичення ними досвіду роботи саме у бізнесі конкретного підприємства.

Проблеми менеджменту під час кризи досліджуються науковцями, здебільшого в двох напрямках: перший – як криза управління персоналом (конфлікти у трудовому колективі, погіршення дисципліни, високий рівень плинності кадрів та ін.); другий – антикризове управління персоналом [2; 3; 4].

На нашу думку управління персоналом у період кризи бізнесу мають включати наступні етапи:

- аналіз ефективності використання кадрового потенціалу підприємства;

- виявлення причин незадовільного використання кадрового ресурсу підприємства. Цей аналіз має здійснюватися в декількох точках зору: достатність та відповідність рівня кваліфікації працівників потребам виробничого процесу, організаційне забезпечення процесу поточного підвищення кваліфікації працівників, інформаційне забезпечення та контроль підвищення кваліфікації працівників, технічне та технологічне забезпечення робочого місця працівника, відповідність якості та продуктивності праці працівника галузевим кадровим стандартам, розробка системи оціночних показників якості праці спеціалістів та відповідність рівня її оплати.

Недоліком кадрового менеджменту у багатьох підприємств є не використання ініціативи самих працівників. Саме цей чинник є індикатором визначення перспектив подальшого використання праці фахівців на підприємстві. Працівникам відділу кадрів підприємства доцільно ознайомитися з японською, американською, французькою, англійською, німецькою та шведською моделями систем мотивації праці фахівців з метою застосування їх ефективних результатів [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайнятість та безробіття. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm.
2. Криза управління персоналом. URL: http://knowledge.allbest.ru/management/2c0b65625b3ac78b5d53a88521216d36_0.html.
3. Антикризове управління персоналом. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4226>.
4. Управління персоналом в умовах кризи. URL: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/1_kurinnij.html/.
5. Зарубіжний досвід мотивації праці. URL: <http://milku.info/uk/post/zarubiznij-dosvid-motivacii-praci>.

Номерчук Назарій Валерійович,
студент 3 курсу спеціальності Комп'ютерні науки,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україн

ТУРИЗМ В ДНІПРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Вивчаючи питання туризму в Дніпровській області виявлено вагому проблему – Дніпровський туризм не розвивається. Це є сучасна проблема адже раніше туризм вважався одним з перспективних напрямів соціально-економічного розвитку країни, регіонів, міст та приносив прибуток – приблизно 15 мільярдів гривень щорічно. Частка туризму становить близько 10 % світового

валового продукту, 7 % загального обсягу інвестицій, 11 % світових споживчих витрат, 5 % усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами. Від функціонування туризму безпосередньо залежить життєдіяльність понад 40 галузей економіки України та близько 10–15 % її населення. Зараз в Україні діє 8,5 тисяч туристичних компаній і кожного року цей показник зменшується. Саме тому туристична діяльність є важливою часткою нашого суспільства.

Протягом року туристичні послуги в Дніпровській області надавали 120 суб'єктів господарської діяльності, з них: ліцензованих туроператорів – 13, туристичних агентів – 107 [2].

За даними Держстату у Дніпровській області за 2019 рік кількість туристів, що отримали послуги від суб'єктів туристичної діяльності області складає 9 148 осіб та 2 425 089 осіб по всій Україні. Порівнюючи з 2018 роком у Дніпрі 19 003 осіб та по Україні 3 454 316 осіб. Падіння попиту насамперед обумовлене соціально-економічною ситуацією в країні.

За даними державної статистичної звітності за 2019 рік основу структури туристичних потоків України складають: туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон 2 085 273 осіб, насамперед до Польщі, адже отримання польської візи є найспрощеним варіантом порівняно з іншими країнами; внутрішній туризм 322 746 осіб; іноземні туристи 17 070 осіб, переважно Молдова та Білорусь. Туристи-громадяни України що виїжджали з Дніпровської області за кордон становлять 7 582 осіб у 2018 року та 9 362 осіб у 2017 року, внутрішній туризм зменшився порівняно 2016–2012 років з 4 533 осіб до 1 566 осіб. Найгірша ситуація спостерігається у в'їзного туризму: у 2013 році показник становив 5 108 осіб.

Порівнюючи з Одеською областю кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності становить на 34 234 особи більше, кількість в'їзних туристів більша на 2 975 особи, туристів що виїхали за кордон більша на 27 229 осіб, внутрішній туризм у Одеській області перевищує на 4 030 осіб. З цих даних можна зробити висновок що Дніпровський туризм значно слабший за Одеський. Це спричинено економічно-соціальним розвитком області. Бази відпочинку, готелі, оздоровчі комплекси більше відповідають стандартам ніж на Дніпровщині.

В'їзний іноземний туризм занепадає, і це є одним з головних недоліків Українського туризму загалом. Чинником цього факту є криза у державі. Економічний стан не дає здатність підприємствам розвиватись.

Дніпровська область збагачена мальовничими місцями, недоторканими заповідниками та історичними пам'ятками. Вірне використання цих місць може сприяти розвитку туризму та залучення іноземних інвестицій.

За перше півріччя 2017 року в розвиток туристичної інфраструктури області було вкладено майже 10 млн. грн. інвестиційних коштів, що на 1,1 млн. грн. більше порівняно з 2016 роком (8,9 млн. грн.) [3].

Змінити ситуацію туризму в Дніпровській області можна лише стабільною працею його розвитку, а саме: відновивши та вдосконалити всі точки відпочинку туристів, ввести в дію стандарти що затверджені в Європі, створювати позитивні образи Дніпровщини та України в цілому, розробка виграної реклами та підтримка держави у розвитку туризму.

Економічний фактор має також негативний вплив на виїзний туризм. Адже у зв'язку з стрімким здешевленням курсу гривні ціна на відпочинок за кордоном підстрибнула майже втричі. Виїзний туризм вже впав приблизно на 30%, та продовжує падати. За підсумками року цей показник може скласти 70%.

Таким чином туристична діяльність у Дніпровській області стрімко падає, з'являються нові підприємства та пропозиції, але ураховуючи стан економіки та політичних відносин розвиток стає все тяжчим. Враховуючи всі показники та економічну ситуацію рівень туристичної діяльності і надалі буде зменшуватись, але цього можна уникнути якщо вкладати кошти та сили у розвиток Дніпровського туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТВИХ ДЖЕРЕЛ

1. Департамент економічного розвитку, торгівлі та туризму. URL: <http://economy-mk.gov.ua/vustavku/tourism2>.
2. Управління статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Головне управління статистики у Дніпровській області. URL: <http://www.dnprstat.gov.ua/>.

Олійник Олександр Миколайович,
кандидат філософських наук, доцент,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Олійник Максим Олександрович,
магістрант 1 курсу спеціальності
Фінанси, банківська справа та страхування,
Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка,
м. Київ, Україна

НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО РИНКУ СТРАХУВАННЯ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія, що розпочалася з Китаю у грудні 2019 року, станом на теперішній час охопила майже весь світ. Так, за даними Всесвітньої організації здоров'я, станом на кінець квітня 2020 року кількість підтверджених випадків захворювань становить 2,9 млн. осіб, з них видужало 822 тис. осіб, а померло 203 тис. осіб.

Прогнози усіх провідних світових консалтингових компаній, а також провідних інституцій світу як то Світовий банк, ООН, ЕІОРА, ЕАС, Асоціація взаємних страховиків та страхових кооперативів у Європі (AMICE), Європейська федерація страхових посередників (BIPAR) тощо передбачають падіння світової економіки, але їх прогнози розрізняються за масштабами цього падіння. Так, за підрахунками консалтингу Bloomberg Economics, глобальний ринок у 2020-му втратить через пандемію коронавірусу \$ 2,7 трлн. Світова економіка і так перебувала на межі рецесії, а тепер зростання виробництва у ключових регіонах бізнес-активності (США, Євросоюз, Китай) впаде до десятирічних мінімумів [1].

Агенція Fitch у прогнозі станом на 02.04.2020 оцінила вплив пандемії COVID-19 як: зниження світового ВВП на 1,9 % у 2020 році, а ВВП США, Єврозони та Великобританії може знизитися на 3,3 %, 4,2 % та 3,9 % відповідно, а також зростання ВВП Китаю знизилося лише до 2% проти останніх рівнів, ближчих до 6%. Інші параметри базового сценарію та негативного сценарію включають «швидке та значне погіршення на ринку праці», нестабільні умови ринку капіталу та ціну на нафту [3].

Все це, безумовно, вплине на ринок страхування. Враховуючи значний тиск на світову страхову індустрію в результаті пандемії коронавірусу, всі страхові сектори в глобальному масштабі будуть відчувати негативний вплив. Це включає в себе страхування life, non-life, медичне страхування, перестраховування в усіх країнах світу, які потерпають від наслідків пандемії. Однак, у кожній країні різні страхові компанії відчуватимуть наслідки коронавірусу в різному ступені [1]. Найбільший негативний вплив відчуватимуть компанії life страхування та медичного страхування, проте компанії інших секторів менше постраждають від цього лиха (non-life, перестраховування).

Негативний прогноз для сектора life страхування пов'язаний з тим, що страхові компанії цього сектору мають набагато більш високе кредитне плече активів, ніж інші страхові компанії з інших секторів, тому зміни в активах будуть відчуватися сильніше. Life страхові компанії, як правило, більш чутливі до процентних ставок, деякі компанії теж постраждають від зростання витрат через збільшення смертності.

Як показали масштаби пандемії COVID-19, широко поширене покриття наслідків пандемій - це занадто великі непрогнозовані витрати для страхового ринку. Пандемія, за визначенням, призводить до позовів майже від усіх підприємств і приватних осіб одночасно [4]. Страхова модель об'єднання вимог небагатьох, які повинні бути розділені багатьма, просто не працює в такій ситуації. Стандартні практики, напрацьовані попередніми роками, як правило, забезпечують захист від ризиків, які не можуть відбуватися одночасно, оскільки вони можуть бути запропоновані за цінами, які можуть дозволити собі клієнти.

Отже, одним із головних наслідків пандемії COVID-19 повинна стати зміна моделі страхування, що пропонується клієнтам у всьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Точка відліку. Чому світові гроші тільки зараз злякалися корона вірусу. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/02/26/41110613/> (дата звернення 26.04.2020).
2. Підсумки діяльності страхових компаній. URL: <https://forinsurer.com/files/file00654.pdf> (дата звернення 26.04.2020).
3. Fitch Ratings: COVID-19's negative impact on the global insurance industry. URL: <https://www.insurancebusinessmag.com/asia/news/breaking-news/fitch-ratings-covid19s-negative-impact-on-the-global-insurance-industry-220124.aspx> (дата звернення 26.04.2020).
4. Insurance Europe. URL: <https://insurancееurope.eu/covid-19-coronavirus> (дата звернення 26.04.2020).

Островський Данііл Володимирович,

студент 4 курсу спеціальності Туризм,

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри фізичного виховання та спорту,

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТА

Тренування туриста – одна з важливих складових частин його підготовки – за своєю спрямованістю, структурою і змістом навантаження багато в чому відрізняється від тренувань в інших видах спорту, що обумовлено специфікою майбутньої роботи в похідних умовах, де фізичне навантаження робить значний вплив на організм протягом тривалого часу. Ця обставина і визначає в головному структуру тренувального процесу в туризмі.

Як першооснови в логічній структурі тренувального процесу виділено фізичну вправу. До основних вправ в тренуванні туриста фахівці відносять рухові дії природно-прикладного характеру, пов'язані з обраними способами пересування на тривалі відстані (за допомогою підручних засобів і без них). До таких вправ відносяться циклічні (ходьба, веслування, пересування на лижах) і ациклічні, пов'язані з подоланням природних перешкод [1].

Організуються вони, як правило, в ускладнених умовах, супроводжуються перенесенням значних тягарів, тому пов'язані з великими енерговитратами. При підготовці туриста використовуються також допоміжні вправи з різних видів спорту (гімнастичні вправи силового характеру, ігрові, плавальні).

Інша складова частина структури тренування туриста – тренувальне завдання, що складається з декількох вправ різного характеру і спрямованості (наприклад, біг по пересіченій місцевості з подоланням складних природних перешкод). Існує безліч компоновок тренувальних завдань.

З декількох завдань складаються окремі частини тренувального заняття (підготовча, основна і заключна). Так, в основній частині одного заняття можна дати різні завдання, пов'язані як з вдосконаленням здатності зберігати рівновагу при подоланні складної природної перешкоди з великим вантажем, так і з розвитком сили. Спочатку вирішується завдання щодо вдосконалення координаційних здібностей туриста, а потім – з розвитку сили. У заключній частині за таким же принципом можна дати вправи на розвиток стрибучості, а потім і на розслаблення м'язів ніг. Доведено, що саме такі вправи якнайкраще сприяють фізичному розвитку туриста [4].

Наступна структурна одиниця – окреме тренувальне заняття, в якому підготовча, основна і заключна частини тісно взаємодіють і служать вирішенню головного завдання даного заняття. Неодмінна умова проведення кожного окремого заняття – його взаємозумовленість з попереднім і наступним заняттями, що враховує обсяг, інтенсивність, дозування, а також час відпочинку між заняттями.

В окремому тренувальному занятті туриста можуть поєднуватися, за умови порівняно високою його спортивної кваліфікації, різні за спрямованістю і складності завдання. Наприклад, вправи для розвитку витривалості і навичок орієнтування (тривалий кросовий біг по незнайомій пересіченій місцевості з елементами орієнтування). Нескладні технічно вправи, проте такі, що вимагають значних фізичних зусиль, як біг, одночасно поєднують з вправою технічно більш складною, але яка не вимагає фізичних витрат; або вправи для розвитку сили (перенесення або піднімання тягарів) і вправи з подолання природних перешкод (навісна переправа, подолання крутого схилу з організацією страховки), тобто вправи, що вимагають значних фізичних зусиль, передують вправам на координацію і навпаки.

Неодмінна умова в даному випадку полягає в тому, щоб попередні завдання, пов'язані зі значною втомою, не сприяли зниженню координованості, необхідної для забезпечення безпеки спортсмена. Методично правильно буде виконувати названі завдання в такому поєднанні, щоб вправи на координацію передували вправам, пов'язаним із значним втомою. Однак, оскільки в умовах туристичного походу можливо зворотне поєднання цих вправ, треба в тренувальних заняттях на певних етапах підготовки туриста передбачити фізичне навантаження до сильного стомлення, а потім вправи на координацію. Поєднання значного фізичного навантаження з подальшою роботою на координацію дозволить удосконалити навички, необхідні для забезпечення безпеки учасників походу [5].

Отже, особливістю тренувальних занять в туризмі є їхня виборча комплексна спрямованість [3].

У процесі проведеного дослідження також було з'ясовано, що при збільшенні тренувальних навантажень безпосередньо перед походом треба враховувати інтервали відпочинку, з тією умовою, щоб ефект від тренувальних навантажень був найбільш дієвим. В даному випадку майже у всіх тренувальних заняттях слід виділяти чимало часу на вдосконалення тактичних прийомів і теоретичних знань, а також на підготовку і випробування спорядження, що дозволяє більш-менш раціонально розподіляти навантаження в поєднанні з відпочинком [2].

Висновки. В одному тренувальному занятті можуть також поєднуватися завдання, спрямовані на розвиток рухових якостей (загальна витривалість, сила), із завданнями, спрямованими на розвиток властивих туризму рухових умінь і навичок (наприклад, кросовий біг і набуття досвіду в окомірних вимірі відстаней до видимих орієнтирів). Може бути використано і таке поєднання: кросовий біг або прискорений рух з рюкзаком з одночасним пошуком і вибором місця табору, розбивка табору, укладання спорядження і продовження руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганопольський В. І., Безносик Є. Я., Булатов В. Г. Туризм і спортивне орієнтування : підручник для ин-тов і технікумів фізичної культури. Москва : ФиС, 1987. 163 с.
2. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2009. 67 с.

3. Джанієв Ш., Гриньова Т. І. Рівень індивідуальної технічної підготовленості туристів-пішоходників 14-15 років. *Основи побудови тренувального процесу в циклічних видах спорту* : збірник наукових праць. Харків : ХДАФК, 2016. С. 149–153.

4. Рильський С. В. Методика навчання подолання природних і штучних перешкод в спортивному туризмі : автореф.дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Білгород квітень, 2012. 20 с.

5. Фокін С. П. Спортивний туризм : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 109 с.

Півненко Олександр Вадимович,
студент 4 курсу спеціальності Менеджмент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

МІСЦЕ ТА РОЛЬ МЕНЕДЖЕРА У СПОРТИВНІЙ СФЕРІ

Успішне функціонування та розвиток спортивної сфери в Україні у великій мірі залежить від управлінських підходів та рішень, що приймаються. Одним із головних завдань майбутніх спеціалістів у сфері фізичного виховання є опанування базових концепцій спортивного менеджменту та основ психології. Вищевказані навички стануть ключовими у процесі тренування, виховання та моральної підготовки спортсменів, а також допоможуть на локальному рівні впливати на покращення стану здоров'я населення країни.

Історія виникнення такого поняття як «Спортивний менеджер» датується кінцем XIX століття. Даний період характеризувався масовим збільшенням зацікавлення населення щодо спорту та спортивних змагань, через що з'явилася потреба у спортивних управлінцях.

Першочергово спортивні менеджери починали співпрацю з титулованими спортсменами таких видів спорту як бокс та інші єдиноборства. Робота менеджерів полягала у вирішенні всіх бюрократичних питань, які стосувалися їх клієнтів. З плином часу менеджери поступово розширювали коло своїх зобов'язань. Як результат, були навіть приклади того, що спортивний менеджер отримував більші гонорари, ніж його агент.

Спортивний менеджмент на сьогоднішній день має велику кількість течій. Менеджер може обрати свій основний напрямок діяльності серед таких областей як спортивне адміністрування, робота зі спортивними товарами, економіка спорту, туристичний менеджмент, тощо.

У роботах А. Почікіна [2] та О. Жданової [1], наводяться типові якості, якими має бути наділений сучасний спортивний менеджер: здатність до професійних навантажень, високий рівень освіченості, готовність до постійного навчання та професійного розвитку, прагнення до командної роботи, лідерські якості, здатність до прийняття ключових рішень, тощо.

Для успішного виконання своїх професійних обов'язків спортивний менеджер має дотримуватись принципів професійного управління [1, с. 97]:

1. Компетентність у сфері управління. Менеджер має мати чітке уявлення стосовно виконуваної ним роботи.

2. Розуміння мети управління. За допомогою чітко окресленої мети менеджер зможе чітко визначати робочі завдання для своїх підлеглих, які у свою чергу зможуть якісніше його виконати.

3. Володіння методами управління. Потребує від менеджера гнучкості у прийнятті рішень.

Спортивний менеджер, безумовно, виступає ключовою фігурою у спортивній організації. Його діяльність дуже часто характеризується неоднорідністю, фрагментарністю. Менеджер має широке коло обов'язків серед яких виступи перед людьми, налагодження комунікацій, ведення переговорів, делегування роботи, постановка цілей і завдань для підлеглих, тощо.

Виходячи з цього, А. Почінін [2], наводить 3 групи ролей, які виконуються менеджером у спортивній сфері: міжособистісні, інформаційні, виконавчі.

Міжособистісні ролі спортивного менеджера включають у себе ролі лідера та керівника. Дані ролі спортивний менеджер може виконувати, наприклад, під час представлення спортивного клубу на офіційних прийомах.

Інформаційні ролі полягають у роботі менеджера з інформацією. У цій ролі він виступає як її одержувач (збирає інформацію спеціалізованого характеру із зовнішнього середовища) так і розповсюджувач (передає отриману інформацію підлеглим).

Виконавчі ролі менеджера полягають у прийнятті різноманітних рішень і поділяються на 3 додаткові ролі: підприємець, розподільник ресурсів, посередник. Менеджер-підприємець працює над внутрішнім становищем своєї організації, розробляє інноваційні рішення, слідкує за їх впровадженням. Як розподільник ресурсів, спортивний менеджер має слідкувати матеріальними показниками організації та їх оптимальному використанню. Виконуючи роль посередника, на менеджері лежить завдання представництва організації, вирішення конфліктів, спорів, укладання договорів, партнерських угод, тощо.

При такому об'ємі навантажень не дивним є те, що до майбутніх спортивних менеджерів висувають суворі вимоги стосовно фізичної та моральної підготовки, адже це є запорукою успішного їх функціонування на цій посаді у майбутньому.

Діяльність менеджера представлена двома основними напрямками: 1) Технологічний. Під час роботи за цим напрямком менеджер виконує свої основні функції (планування, організація, контроль, мотивація). Додатково спортивний менеджер проводить переговори із великою кількістю людей, через що виникає потреба у вмінні відстоювати свою думку, зберігати ясний розум. 2) Соціально-психологічний. Даний напрямок потребує від менеджера вмінню організовувати робочий процес, керувати підлеглими, підтримувати належну атмосферу у колективі, чітко та оперативно реагувати на будь-які негативні зміни у колективі.

Висновки. Робота спортивного менеджера зазвичай оцінюється не за тим, як він самостійно виконує свою роботу, а за тим, як працює колектив, управління над яким він виконує. Також, можуть використовуватися фінансові показники роботи організації.

Діяльність спортивного менеджера є надзвичайно багатогранною, неоднорідною, з великою кількістю виконуваних ролей та зобов'язань. Сучасний спортивний менеджер має демонструвати гнучкість у прийнятті рішень, бути ерудованим, постійно підвищувати свою кваліфікацію, опановувати основи психології для досягнення більшої ефективності під час роботи з людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жданова О. М., Чеховська Л. Я. Управління сферою фізичного виховання і спорту : навч. посіб. Дрогобич : Коло, 2009. 224 с.
2. Починкин А. В. Менеджмент в сфере физической культуры и спорта : учеб. пособие. 3-е изд. Москва : Советский спорт, 2013. 264 с.

Подорожко Тетяна Олегівна,
студентка 4 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.**
доцент кафедри фізичного виховання,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК НЕОРДИНАРНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНІЙ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Туристичні фірми завжди активно використовують події для формування туристського продукту і залучення туристів саме на подію. Одним з таких подій є танцювальні фестивалі. Танцювальні фестивалі являють собою масштабні заходи, як правило, на закритому майданчику, що складаються з

показу танцювальних номерів колективів-учасників, або з, так званих, баттлів, де танцюристи змагаються один на один.

Танцювальний туризм – нещодавно виник напрямок в туристичній сфері. Цей вид подорожі вибирають віддають перевагу активному відпочинку, кожен день якого здатний принести реальну користь. На сьогоднішній день існують конференції, пов'язані з танцювальним туризмом семінари, конгреси, семінарів-практикумів, програми, безперервних курс СМЕ, тренінги, саміти і щотижневі, щорічні або щомісячні симпозиуми [1].

Якщо у вас багато вільного часу і ви готові відправитися в самі екзотичні місця цієї планети, щоб насолодитися музикою і танцями народів світу, то ваш вибір – це Танцювальні школи, а також деякі туристичні агентства. Однак більш досвідчені цінителі танцю і музики воліють важкі маршрути, що включають багатогодинні перельоти з пересадками і самостійне бронювання готелів.

Танцювальний туризм в свою чергу також поділяється на кілька варіацій. Турист сам підбирає підходящу для себе роль: будь то глядач, діяльний учасник або навіть учень. У зв'язку із зростанням популярності подібного напрямку, особливу значимість набувають різні табори, фестивалі та карнавали. У той же час такі заходи зустрічаються і в звичайних готелях і готелях, які регулярно проводять різні танцювальні вечірки для гостей.

Це особливий вид туризму, протягом якого обов'язково присутня участь в різних танцювальних заходах в місці перебування. Якщо збирається відправитися в подорож не уявляє своє життя без танців, то він вибирає для поїздки ту країну або курорт, де в цей час намічається проведення будь-якого музичного фестивалю або іншого заходу. Але готуватися до такого туру необхідно заздалегідь за кілька місяців, оскільки музичний туризм зараз досить популярний і на великі музичні фестивалі квитки розбирають задовго до його початку. Обов'язково потрібно почитати про танці, визначивши цікавить Вас танцювальний стиль. Занурившись в історію різних танцювальних напрямків, ви зможете зрозуміти, що вам ближче до душі [2].

На сьогоднішній день найбільш популярним видом денс-відпочинку є поїздки в музичні табори, які беруть активну участь в різних музичних заходах. Такий вид туризму передбачає демонстрацію своєї майстерності танців в різних музичних напрямках. А ось зростання свого професіоналізму допоможе навчальний тур, коли приймаюча сторона пропонує приїжджим відвідати уроки, підбирає найбільш підходящого партнера, а також вчителя.

Перед поїздкою слід вибрати напрямок з метою забезпечення успіху всієї подорожі. Найпопулярнішими туристичними напрямками на сьогоднішній день напрямками є: Іспанія, Латинська Америка, Ібіца, США.

Найцікавіше, що при виборі країни напрямку можна абсолютно не враховувати знання мови цієї країни, оскільки в цій подорожі вам доведеться розмовляти універсальною мовою – мовою танцю [3].

Будь-яка туристична подорож переслідує певну мету. У разі танцювального туризму – таких цілей відразу кілька: відкрити для себе нову країну, відпочити і взяти участь в танцювальній події. Тобто, відпочиваючий одночасно постає безпосереднім учасником обов'язкових танцювальних подій в місці свого перебування. Якщо світ танців вас по-справжньому цікавить, а графік життя досить гнучкий, ви можете відправитися в будь-яку точку на карті, де намічається будь-якої танцювальний фестиваль, або інший захід. Справжні любителі планують складні маршрути з багатогодинними перельотами на рік вперед. Організацією таких поїздок займаються зазвичай турфірми і деякі школи танців.

Аналізуючи змістовну частину явища танцювального туризму, слід визначити, що це особливий вид туризму, протягом якого обов'язково присутня участь в різних танцювальних заходах в місці перебування. Якщо збирається відправитися в подорож не уявляє своє життя без танців, то він вибирає для поїздки ту країну або курорт, де в цей час намічається проведення будь-якого музичного фестивалю або іншого заходу. Але готуватися до такого туру необхідно заздалегідь за кілька місяців, оскільки музичний туризм зараз досить популярний і на великі музичні фестивалі квитки розбирають задовго до його початку. Обов'язково потрібно почитати про танці, визначивши цікавить Вас танцювальний стиль. Занурившись в історію різних танцювальних напрямків, ви зможете зрозуміти, що вам ближче до душі.

Найпоширеніший вид так званого денс-туру на сьогодні-це поїздки в танцювальні табори і на фестивалі. Країна організовує тематичний кемпінг, куди можуть приїхати учасники з будь-якого куточка світу. Зазвичай такі табори присвячені певному стилю танцю: танго-Кемп, хіп-хоп-Кемп і так далі. При бажанні можна знайти 2-3 таких заходи щомісяця. Головна принадність танцювального туризму, якщо мова йде про соціальні танці, – від вас не потрібно ніякої спеціальної підготовки. Ваша стать, вік, соціальний статус і професія не мають ніякого значення! У багатьох таборах діє негласне правило: кожен танцює з кожним. Досить просто підійти до вподобаного Вам людини і запросити його на танець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Definitive Resource for Trusted Open Science. URL: <https://waset.org/dance-tourism-related-conferences#collapseSummary>.
2. Туристичні рейтинги та новини. URL: <https://ganetsinai.com/tips/chto-takoe-tancevalnyj-turizm>.
3. Опис готелей та курортів. URL: <https://villaoceanhotels.com/tourist/osobennosti-tancevalnogo-turizma.html>.

Прокопенко Ольга

Талліннський технічний університет

Естонія, м. Таллін

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЛАНКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Останнім часом екологічна складова лідирує серед факторів, які впливають на показники країни в цілому і розвиток країни напряму пов'язаний з цим чинником. Освіта, здоров'я нації та розвиток виробництва – ці різні складові однієї системи.

Для усвідомлення та прогнозування тенденції в екології та її впливу на глобальну систему країни існують чинники та індикатори.

На сьогоднішній день видання The IMD World Competitiveness – одне з найбільш повних досліджень з проблем конкурентоспроможності держав і регіонів, яке в ряді країн використовується для формування державної політики та визначення подальших дій уряду щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також стратегічних бізнес-рішень у великих компаніях.

Наразі економічний розвиток країни і його безпека розраховується в залежності від багатьох складових, враховуючи екологічну.

Кожна держава в рейтингу оцінюється на основі аналізу 333 критеріїв за чотирма основними показниками ключових аспектів економічного життя країни.

Стан економіки, Ефективність уряду, Стан ділового середовища, Стан інфраструктури. Кожен показник має рівну вагу. При розрахунку використовуються дані міжнародних організацій, серед яких Організація Об'єднаних Націй, Організація Економічного співробітництва та розвитку, Світової Організації Торгівлі організації, Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд і інші інститути, а також 57 партнерських інститутів по всьому світу.

В рейтингу Індекс глобальної конкурентоспроможності Україна обіймає із 141 країни – 85 місце на 2019 рік. По позиціях рівень життя Україна – 114 місце, по темпу росту населення – 207 місце, у рейтингу охорони здоров'я – 81 місце [1].

Україна в 2019 році втратила дві позиції в Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) й опустилася на 85-те місце з 141 країни.

Згідно зі щорічним звітом ВЕФ, основний регрес зафіксовано у сфері фінансових систем, в якій рейтинг України опустився на 19 позицій – до 136-го місця, й у сфері охорони здоров'я – на 9 позицій, до 101-го місця.

Також дещо погіршилися показники впровадження ІКТ – із 77-го на 78-ме місце, макроекономічної стабільності – зі 131-го на 133-тє місце та інноваційних можливостей – із 58-го на 60-те місце [2].

Ельсинським і Колумбійським університетами у співпраці з Всесвітнім економічним форумом вже 9й рік публікуються результати глобального дослідження із супроводжуючим його рейтингом країн світу за рівнем екологічної ефективності.

Позиції в рейтингу розподілені на підставі Індексу екологічної ефективності 2018 (The Environmental Performance Index 2018), що відображають досягнення країн у сфері управління природними ресурсами та їх раціонального використання.

Передусім слід зазначити, що згаданий рейтинг публікувався кожні 2 роки. Індекс екологічної ефективності 2018 оцінює стан навколишнього середовища та життєздатність екосистем 180 країн світу.

У 2018 році лідером за рівнем екологічної ефективності визнано Швейцарію. У першу десятку лідерів також увійшли Франція, Данія, Мальта, Швеція, Великобританія, Люксембург, Австрія, Ірландія та Фінляндія.

Значення Індексу сформоване за шкалою від 0 до 100 (гірше-краще) на підставі оцінки 24 показників, згрупованих у 10 категорій, які відображають різні аспекти стану оточуючого природного середовища та життєздатності екосистем (збереження біологічного різноманіття, ступень навантаження економічної діяльності на оточуюче середовище, ефективність державної політики в сфері екології тощо).

У поточному році Індекс України склав 52,87 бали. При чому, найгірше значення отримав показник, який оцінює втрати нами лісового покриву (14,08). Крім того, ряд показників оцінено менше, ніж на 50 балів.

Україна в рейтингу посіла 109 сходинку і опинилась між Туреччиною (108) та Гватемалою (110).

Останні сходинки рейтингу зайняли Бангладеш і Бурунді [3].

Високі викиди від спалювання викопного палива – саме цей компонент, який при розрахунку рейтингу став для нашої країни найгіршим. Причини – енергоємність української економіки та недостатня увага, яка приділяється розвитку відновлювальної енергетики.

Пам'ятаймо, що Україна має усі можливості забезпечити себе чистою енергією і вже до половини століття перейти мінімум на 91% відновлюваної енергетики, впроваджуючи амбітну кліматичну та екологічну політику [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рейтинг стран мира по темпу роста населения. Гуманитарная энциклопедия: исследования. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/population-growth-rate/info>.
2. Україна опустилася на 85-те місце в щорічному рейтингу конкурентоспроможності. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html> (дата звернення: 4.05.2020).
3. Позиції України в рейтингу екологічної ефективності у 2018 році. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2018-roci>.
4. Україна опинилася на 109 місці за індексом екологічної ефективності. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/ukraina-opynylasia-na-109-mists-za-indeksom-ekologichnoi-efektyvnosti> (дата звернення: 4.05.2020).

Рибка Вероніка Олександрівна,
студентка 4 курсу спеціальності Комп'ютерні науки та інформаційні технології,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Плошинська А. А.,**
кандидат психологічних наук,
викладач кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сучасна індустрія туризму – одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства, яка розглядається і як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс. Попри всі політичні та соціально-економічні негаразди останніх років індустрія туризму стала

тією галуззю народного господарства України, яка без залучення державних дотацій стабільно нарощує обсяги виробництва туристського продукту. У розвитку вітчизняного туристського руху помітну роль відіграє спортивно-оздоровчий туризм. По суті він є однією з найдоступніших масових форм активного відпочинку, пізнання та вивчення навколишнього світу.

Виділення спортивно-оздоровчого туризму в окремих видів туризму у наукових джерелах є дискусійним питанням. Так, В. Кифяк окремо визначає спортивний туризм як поїздки з метою участі в спортивних заходах та підтримки улюблених команд, де до послуг туристських фірм звертаються керівники спортивних команд, організатори змагань, об'єднання вболівальників та окремі громадяни, та рекреаційний туризм – подорож із метою відпочинку, оздоровлення і лікування [1]. Український дослідник І. Школа розглядає спортивно-оздоровчий туризм як активний туризм. Автор зазначає, що залежно від рівня мобільності та способу пересування туризм умовно, можна поділити на активний (пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, автомобільний, мотоциклетний, спелеологічний) та пасивний (залізничний, автобусний, морський та авіаційний). При цьому він зауважує, що термін активний туризм розуміється в міжнародному туризмі як відвідування даної країни жителями інших країн, а пасивний – виїзд громадян до інших країн [2].

Сьогодні спортивно-оздоровчі подорожі та відпочинок стають невід'ємною частиною життя населення всіх континентів. Україна об'єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку спортивно-оздоровчого туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатий природний, історико-культурний та туристсько-рекреаційний потенціал. Однак сьогодні в Україні розвиток цієї важливої галузі економіки, яка, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків могла б щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд. дол. США, недостатній. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація в державі, не врегульованість механізмів стимулювання туристської індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї галузі як на національному, так і на регіональному рівнях.

Однак, незважаючи на наявні великі потенційні можливості свою соціальну і економічну значущість, активний туризм в Україні, на жаль, все ж розвинений недостатньо. Труднощі, з яким зіткнувся в своєму розвитку активний туризм, тісно пов'язані, передусім, із соціально-економічними проблемами розвитку суспільства в останнє десятиріччя XX ст., а також із внутрішніми, насамперед, організаційними проблемами в самому туристському русі, що накопичились у 90-х рр. XX ст. [3].

Закон України «Про туризм» визначає засади розвитку туризму в Україні [4]. Цим Законом визначено основні принципи державної політики в туристичній сфері:

- забезпечення доступності для всіх громадян, у першу чергу для інвалідів, ветеранів війни та праці, учасників бойових дій, дітей, жінок репродуктивного віку, хворих на туберкульоз тощо;
- врахування попиту населення при розробці та затвердженні загальнодержавних і місцевих програм розвитку туризму;
- економічного та раціонального використання ресурсів і забезпечення їх належної охорони;
- сприяння перетворенню туристичного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки;
- законодавчого та нормативно-правового визначення умов та порядку організації діяльності туристичної галузі [4].

Виходячи із викладеного сформулюємо основні проблеми розвитку туризму, що існують в Україні. Це передусім відсутність управлінської вертикалі в туристичній сфері у зв'язку з невизначеним спеціальним центральним органом виконавчої влади з питань туризму, а також відсутність чіткої державної політики, спрямованої на розвиток туризму. Проблемою в управлінні туризмом є недосконалість правового регулювання у сфері управління розвитком туризму на регіональному та місцевому рівнях та відсутність планів комплексного розвитку туристичних зон.

Відсутність системи контролю за діяльністю суб'єктів курортної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутності механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг.

Аналіз розвитку сільського зеленого туризму за останні роки свідчить про збільшення осіб, що надають послуги сільського зеленого туризму, поліпшується якість сервісу, зростає кількість додаткових послуг. Прикладом цього є збільшення кількості садиб сільського зеленого туризму до курортного сезону 2006 р. у Донецькій, Вінницькій, Івано-Франківській, Закарпатській областях [5].

Ресурсна база України має унікальний туристичний потенціал, спроможний забезпечити подальший розвиток національного туристичного продукту і вихід його на міжнародні ринки. Найважливішим завданням на цьому шляху є забезпечення формування у сфері туризму сталої державної ідеології, спрямованої на раціональне і ефективне використання природних, історико-культурних та соціально-побутових ресурсів для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму.

Крім того, необхідність розвитку цієї галузі в Україні, у тому числі в'їзного та внутрішнього туризму, зумовлена об'єктивною потребою збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, культурної спадщини, людського потенціалу та його духовності, розв'язання проблем зайнятості та безробіття, що є сьогодні актуальним для малих міст України [6].

Для забезпечення розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні необхідно вирішення таких питань [7]:

1. Відпрацювати механізм створення сприятливих умов для залучення інвестицій, спрямованих насамперед на будівництво нових та реконструкцію діючих об'єктів туристської та курортно-рекреаційної сфер, сприяти спрощенню процедури узгодження інвестиційних проектів.

2. Прийняти комплексне рішення відносно виділення земельних ділянок під будівництво спортивно-оздоровчих комплексів та інших об'єктів туристичної інфраструктури.

3. Реалізувати комплекс заходів для розвитку масового внутрішнього туризму, насамперед спортивно-оздоровчого туризму, як чинника формування здорового способу життя та підвищення якості життя громадян України.

4. Розбудувати туристську інфраструктуру за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та систему безпеки туристів.

Виникає необхідність переглянути характер використання майна та землі, що перебувають у державній та комунальній власності, дати врешті поштовх для серйозного розвитку регіональної туристичної економіки.

Для цього необхідно повною мірою виконати Закон України «Про туризм», створити сприятливий клімат для залучення інвестицій, провести прозору приватизацію на тендерній основі нерентабельних, непрацюючих туристично-рекреаційних зон.

Це сприятиме збереженню туристичних традицій України, розвитку загальнодержавного конкурентного внутрішнього ринку туристичних послуг, їх здешевленню та виходу на ринки країн СНГ та Європи. Внаслідок цього туристична галузь стане вагомим джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів.

Висновки. Сучасний стан розвитку туристичної індустрії в Україні не відповідає наявному потенціалу туристичних ресурсів, низькою є її економічна ефективність. Однією з основних причин такого становища є недостатній рівень теоретичного осмислення соціально-економічної суті туризму як суспільного явища та його економічної значимості як прибуткової галузі. Функціонування туризму як специфічної галузі національної економіки базується на виробництві та споживанні туристичного продукту, що дає змогу зробити висновок про об'єктивне існування ринку туристичних послуг. Отже, розвиток туристичної справи в Україні потребує підтримки, узгодженого розвитку в межах усієї індустрії туризму країни. Активний туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку внутрішнього та іноземного туризму в Україні, одним з найбільш сталих видових туристичних ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги XXI, 2003. 300 с.
2. Менеджмент туристичної індустрії : навчальний посібник / І. М. Школа та ін. Чернівці : ЧТЕІ КНЕУ, 2003. 662 с.
3. Сучасний стан активного туризму в Україні. URL: <https://works.doklad.ru/view/W9eqYJvjBZU.html> (дата звернення: 20.04.2020).

4. Закон України «Про туризм». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 20.04.2020).

5. Статистичний бюлетень «Туризм в Україні» / Державна туристична адміністрація України. Київ, 2006. 48 с.

6. Механізми державного регулювання туристичної сфери України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07svotsu.htm> (дата звернення: 20.04.2020).

7. Шпильова В. О. Сучасний стан спортивно-оздоровчого туризму в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 88–91.

Романець Ігор Вячеславович,
 аспірант,
 Запорізький національний університет,
 м. Запоріжжя, Україна
 Науковий керівник – **Маркова С. В.**,
 кандидат економічних наук, доцент,
 доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту
 зовнішньоекономічної діяльності,
 Запорізький національний університет,
 м. Запоріжжя, Україна

ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ – КОМАНДОБУДУВАННЯ

Людина посідає найважливіше місце у розвитку та створенні умов для функціонуванні інноваційно-спрямованого підприємства. Саме людина створює умови та середовище до існування конкурентоспроможної компанії. Люди, що мають спеціальні професійні та практичні навички формують умови для розвитку персоналу, який покликаний створювати передумови для досягнення місії, як головної мети, що компанії, яка пояснює причину його існування. На думку експертів, розвиток персоналу – це повторюваний процес, що веде до досягнення таких показників рівня кваліфікації працівників, які відповідають стратегії розвитку організації [1, с. 325].

На сьогоднішній день підприємство процвітає настільки, наскільки ефективно воно розвиває свій персонал. Відбувається постійне зростання вимог до розвитку працівників, їх професійної компетентності, забезпечення їх належним багажем компетенцій. У Японії, яка визнана лідером у сфері управління персоналом, вважається, що розвиток персоналу є основним складовим елементом ефективної роботи організацій в умовах конкурентного середовища. Так, японські менеджери вважають, що їхнє основне завдання в контексті досягнення стратегічних цілей організації полягає, насамперед, у забезпеченні розвитку персоналу [2].

Звичайно питаннями управління персоналом в компанії займається HR-служба (рис. 1).

1) планування трудових ресурсів – визначення потреби в кадрах залежно від стратегії розвитку виробництва;	2) формування резерву персоналу, добір кандидатів, визначення груп резерву;
3) відбір персоналу із груп резерву;	4) оформлення трудових контрактів;
5) оцінка рівня трудової діяльності кожного працівника;	6) переведення, підвищення, пониження, звільнення залежно від результативності праці;
7) профорієнтація та адаптація – залучення нових працівників до колективу, до процесу виробництва;	8) визначення заробітної плати та пільг з метою залучення, збереження та закріплення кадрів;
9) навчання кадрів;	10) підготовка керівних кадрів

Рис. 1. Основні завдання управління персоналом, що виконує HR-служба

Добре підібраний персонал – це стратегічний ресурс основа, що забезпечує ефективність діяльності підприємства через високий рівень продуктивності праці, фахові знання та навички, професіоналізм та новаторство, свідоме ставлення до виконання своїх обов'язків.

В сучасних складних умовах управління персоналом виконує надважливу роль у формуванні сприятливого соціально-психологічного середовища для створення високоефективної команди. Ефективно побудовані взаємовідносини всередині команди сприяють вдосконаленню набутих та оволодінню якісно новими вміннями, навичками, знаннями працівника, підвищуючи його професійний рівень. Саме команда це основний чинник конкурентоспроможності, який забезпечує довгострокове процвітання підприємства. Вміння команди виконувати роботу краще і прогнозувати бажаний результат вказують на конкурентні переваги. Командобудування забезпечує професійне, соціально-економічне, моральне та створює умови для особистого зростання працівників.

Сьогодні сучасні компанії, продукти їхньої діяльності, техніку / технологію виробництва та продажу потрібно постійно розвивати та вдосконалювати, такі ж самі закономірностям відповідають умови розвитку персоналу компанії. Найбільш актуальні методи розвитку персоналу зазначені на рис. 2.

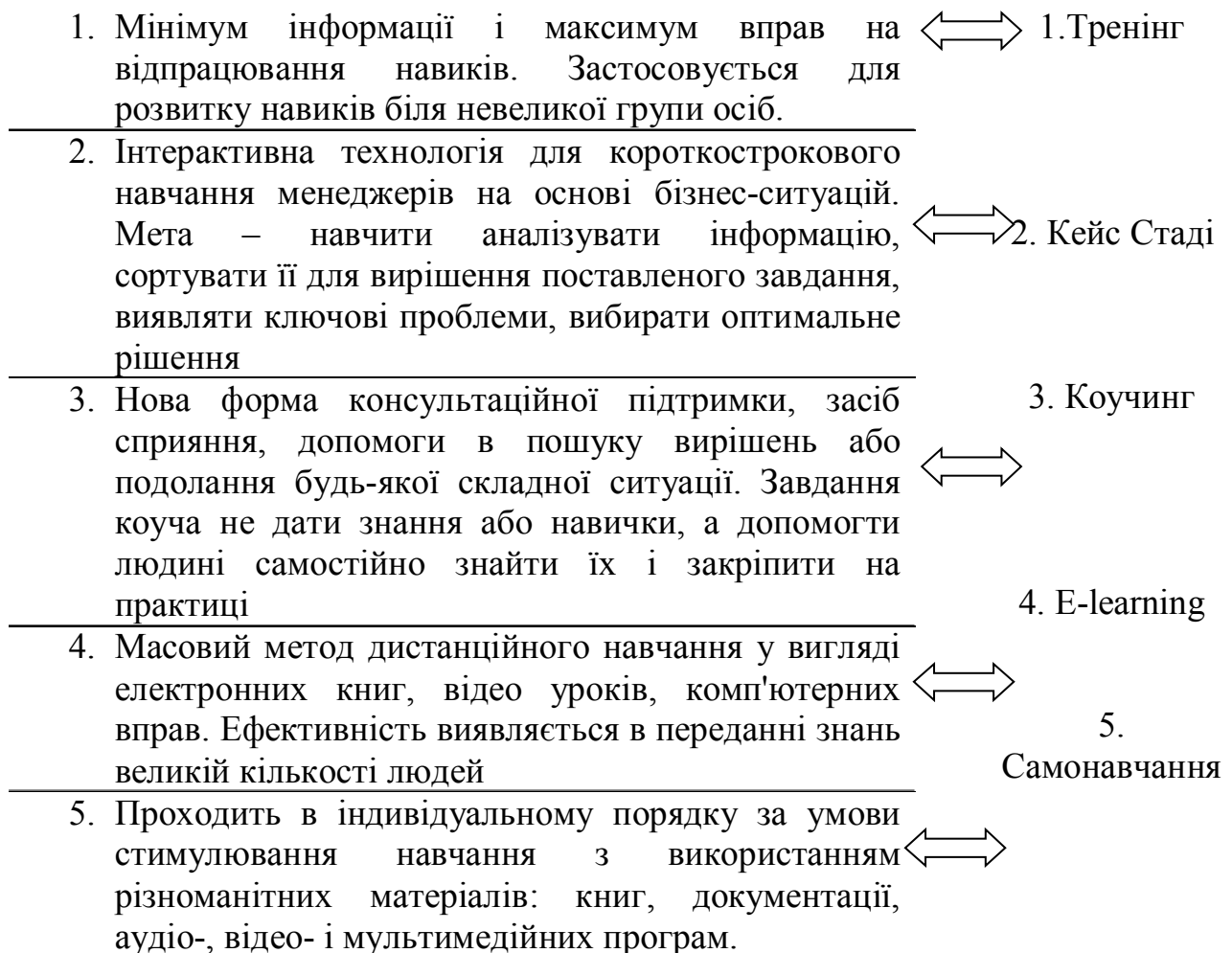

Рис. 2. Сучасні методи розвитку персоналу підприємства

Досить поширеними на сучасному етапі є аут-технології в управлінні персоналом, які у вітчизняній практиці визначаються як форма позикової праці. Аут-технології поділяють на дві групи: передача окремих функцій спеціалізованим компаніям – аутсорсинг, та передача спеціалізованих

компанії працівників підприємства – аутстафінг, лізинг персоналу. Саме ці технології дають змогу реалізувати такі принципи управління персоналом як оптимальність та гнучкість [3].

Отже, розвиток персоналу має тісний зв'язок з побудовою ефективної команди. Саме команда людей – є рушійною силою конкурентоспроможного підприємства, але умови для формування сприятливого середовища – важка та кропітка праця, якою займається HR-служба, професіоналізм та знання яких є важливими, починаючи з етапу створення та зародження команди на підприємстві. Ефективне командобудування – це плідна робота з підбору, навчання, підвищення кваліфікації, управління кар'єрою, соціальним та особистим розвитком, мотивацією, стимулюванням та адаптацією персоналу, яку повинні виконувати фахівці кадрового менеджменту щоденно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хміль Ф. І. Управління персоналом: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2016. 488 с.
2. Савченко Г. О., Татаревська М. С. Управління розвитком персоналу: навчальний посібник. Одеса: Атлант, 2013. 427 с.
3. Писаревська Г. І. Розвиток ринку рекрутингових послуг в Україні. *Бізнес Інформ*. 2013. № 10. С. 227–231.

Самойленко Владислав Михайлович,
студент 3 курсу спеціальності Прикладна фізика та наноматеріали,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ЛИЖНИЙ ТУРИЗМ

В період сучасних цифрових технологій існує проблема з тим, що люди працюють та відпочивають сидячи за комп'ютером, ноутбуком. Через такий образ життя у людей розвиваються хвороби зв'язані зі спиною (сколіоз, остеохондроз та ін.) та зором. Щоб таких проблем не було потрібно вільний час проводити з користю. Наприклад можна зайнятися туризмом, видів туризму є багато, але в цій статті поговоримо про один із напрямів такий як лижний туризм.

Сама назва цього виду спортивного туризму свідчить про те, що під час походу туристи пересу-ваються на лижах. Лижні походи проводяться переважно в зимовий період при наявності стійкого снігового покриву і температурі нижче 0°C.

Необхідною умовою для участі в зимових подорожах є добра переносимість холоду, здатність в умовах постійно низьких температур не втрачати робочі форми і, що не менш важливо, психічної рівноваги. Такі головні вимоги до туриста-лижника. Будь-який зимовий похід – це не тільки досягнення певних спортивних, краєзнавчих або наукових цілей, а й постійне подолання несприятливого впливу природного се-редовища. Більшість мандрівників-полярників і досвідчених туристів у своїх спогадах підкреслюють найголовнішу небез-пеку зимових походів - холод. Його вплив виявляється у ви-никненні м'язової слабкості, фізичному нездужанні, а також у негативних психічних проявах - апатії, дратівливості тощо.

Ще одна складність, характерна для лижного туризму – необхідність перенесення великих вантажів. Вага рюкзака туриста-лижника на 15–20 % перевищує вагу багажу тури-ста, що подорожує влітку. Причина – потреба в теплих ре-чах, запасному одязі, спеціальному спорядженні, більшому запасі продуктів харчування. Одяг повинен бути функці-ональним, міцним, легким, морозо- і вітростійким, краще пуховим або вовняним [1].

Лижний туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту, спрямованої на розвиток фізичних, інтелектуальних та морально-вольових здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної категорії складності та змаганнях із техніки спортивного туризму. Лижний туризм є важливим засобом сприяння підвищенню трудової і соціальної активності людей, задоволенню їх творчих, естетичних та моральних запитів.

Лижний туризм різноманітний: це і одноденні прогулянки по готових лижнях, і недільні переходи по засніжених лісах, це і багатоденні автономні походи, складні експедиції в горах або в Антарктиді чи Арктиці, скі-тури (позатрасове катання) на гірських схилах без підйомників і гірськолижних курортів, сноубординг, сендбординг.

Є п'ять основних типів пересування на лижах, що призначені для різних цілей:

- Amateur skis (аматорські лижі);
- Freeride skis (фрірайд лижі);
- Race carving skis (перегони на карвінгових лижах);
- Race skis (перегони на лижах);
- Special purpose skis (спеціальні види лиж).

Різновидом лижного туризму на сьогодні став гелі-скіінг, коли лижники стрибають з вертольота, який піднімає сміливців на вершину високої гори, із висоти вони оцінюють складність траси й заздалегідь можуть продумати маршрут спуску. Ще одним лижним різновидом туризму є сендбординг, різновид лижних перегонів для тих, хто не може дочекатися початку зимового сезону, і використовує для цього піщані дюни. Останнім часом він завоював велику популярність серед сноубордистів. Випробувати себе у цьому виді спорту можна на місцевому пляжі, а до справжніх піщаних дюн доведеться вирушити у більш віддалені місця, на-приклад у Марокко чи Алжир.

Лижний туризм на сучасному етапі розвивається у двох основних напрямках: змагальний туризм (підготовка та участь у змаганнях із техніки спортивного туризму) та маршрутний туризм (проходження туристично-спортивних маршрутів). В історії розвитку лижного туризму ці два напрямки завжди були нероздільні. Але якщо походи були основною формою туристично-спортивної діяльності і відносно давно запровадженні у спортивну класифікацію (у 1950 р.), туристичні змагання і збори мали другорядне спрямування. Переважно вони використовувалися для перевірки готовності туристичних груп для виходу на категорійні маршрути [2].

Загальнофізична підготовка туристів – лижників полягає в придбанні навичок тривалого пересування на лижах з важким рюкзаком, доброго володіння технікою підйомів, спусків, поворотів і траверсування схилів, вміння діяти в умовах сильного вітру, снігопадів і низьких температур. Спеціальна технічна підготовка проводиться з урахуванням складних перешкод, подолання котрих зажадає володіння навичками самостраховки і страховки з використанням альп. засобів і способів забезпечення безпеки.

Найважливіші елементи тактики лижного туризму: правильний вибір виду маршруту і розподіл по ньому технічно складних ділянок, побудова графіка походу і денних переходів з урахуванням найбільш безпечного часу подолання складних перешкод, правильні колективні дії на лавинонебезпечних схилах і в екстремальних умовах [3].

Розвиток лижного туризму стримують такі фактори як: мала кількість спеціального спорядження, засобів забезпечення безпеки, портативних засобів зв'язку. Також сюди можна віднести центри з підготовки лижників та місця де можна було б поповняти запаси продуктів і відправляти повідомлення з туристичних маршрутів. Але з другої сторони лижний туризм найбільш дієвий засіб розвитку витривалості серця, гнучкості хребта і всього організму в цілому. Тому що за три години на лижах лижник виконує вправи для живота приблизно три тисячі разів. Лижний туризм добре поєднує такі елементи як спортивність та пізнавальність і в цьому його запорука подальшого розвитку як засіб масового відпочинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Все про туризм. URL: http://vseproturizm.blogspot.com/2014/01/blog-post_7842.html.
2. Все о туризме. Туристическая библиотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/shykerynec.htm.

3. Приключенческая программа. Команда-46. URL: <http://komanda-46.narod.ru/tur/skitour.htm>.

Сербіненко Наталія Вікторівна,
 кандидат економічних наук, доцент,
 Хортицька національна академія
 м. Запоріжжя, Україна

Данько Руслана Сергіївна,
 студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
 Хортицька національна академія,
 м. Запоріжжя, Україна

Сербіненко Микита Геннадійович
 студент 4 курсу факультету менеджменту,
 Запорізький національний університет
 м. Запоріжжя, Україна

СФЕРА ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19

В результаті появи нового вірусу та реакції на нього урядів ряду країн світова економіка почала етап рецесії. Однією з найбільш постраждалих від глобальної пандемії COVID-19 є туристична галузь. На початку березня 2020 р. Всесвітня туристична організація (UNWTO) прогнозувала, що річні збитки для глобальної індустрії складуть 30-50 млрд доларів. Цей прогноз не є остаточним і збитки галузі можуть збільшуватися, оскільки ситуація постійно змінюється. Наприклад, річні втрати туристичної галузі тільки в США складуть 24 млрд доларів, що в три рази більше втрат країни під час терактів 9/11. Що стосується Італії, де туризм складає 13 % ВВП, то країна вже втратила майже 10 млрд доларів, але збитки будуть набагато більше, адже більшість підприємств туристичної галузі країни, особливо малого бізнесу, в результаті тривалої зупинки діяльності збанкрутують.

В Україні, як і в більшості країн світу, припинився не тільки зовнішній, але й внутрішній туризм. На невизначений термін скасоване міжміське сполучення як залізничним так і іншими видами транспорту. Всесвітня туристична організація, членом якої є Україна, закликала уряди країн підтримати малі та середні підприємства туристичної галузі, оскільки саме вони складають 80% сектора та найбільше потерпають від наслідків пандемії. Що стосується України, то уряд ще не прогнозував наслідки для туристичної галузі, але вже очевидно, що із закриттям кордонів вони будуть негативними і торкнуться не тільки в'їзного та виїзного туризму. Наявні обмеження для внутрішнього туризму, карантин, заборона масових заходів, відвідування музеїв та інших установ культури суттєво вплинуть на цей бізнес.

Таблиця 1

Статистика захворювання COVID-19 станом на 26.04.2020 року, осіб

Україна		
Підтверджено	Вилікувалось	Летальні випадки
8617	840	209
Весь Світ		
Підтверджено	Вилікувалось	Летальні випадки
2932324	838842	203603

Нещодавно створене Державне агентство розвитку туризму з планованим обсягом фінансування в 240 млн гривень на 2020 рік повинно ретельно прогнозувати ситуацію на туристичному ринку та спрямувати свої зусилля на подолання кризових наслідків в цій галузі. На нашу думку, основне фінансування треба спрямувати не на міжнародні виставки/ярмарки (більшість яких, наразі скасовуються), не на просування бренду туристичної України в світі і виготовлення будь-яких промо-матеріалів під іноземних споживачів, а на підтримку туристичної інфраструктури та підприємств малого та середнього бізнесу туристичної галузі.

Задля мінімізації негативних наслідків пандемії COVID-19 в сфері туристичних послуг можемо запропонувати наступну систему заходів:

1. Дотримання карантинних заходів, поступове їх послаблення в декілька етапів синхронно з скороченням кількості хворих.

2. Скористатись можливою паузою в наданні послуг задля оновлення стандартів сервісу, наприклад, впровадити зручну і прозору систему категоризації готелів (особливо це є актуальним напередодні можливої легалізації грального бізнесу, коли зали і казино дозволять відкривати лише в готелях певної «зірковості»).

3. Створити електронний реєстр усіх суб'єктів туристичної діяльності, наприклад, застосовувати CRM (Customer Relationship Management) или Управление отношениями с клиентами) в системі автоматизації бізнес-процесів туристичних підприємств.[5]

4. Забезпечити розробку та впровадження прозорого фінансового механізму покриття збитків постраждалих туристів та підприємств туристичної галузі, що входять до переліку пріоритетних для національного туристичного простору.

5. Розробити програму зниження податкового тягаря шляхом впровадження можливих податкових канікул для підприємств, що діють на ринку розміщення, внутрішніх перевезень, культурної індустрії або надання пільгових кредитних ліній для сплати податків (за час карантину є ризик втратити заклади розміщення, невеликі транспортні й туристичні компанії).

6. Окремий напрямок – зміни в освітніх програмах туристичного напрямку в університетах. Навчальні програми потребують оновлення з метою врахування наслідків пандемії та більшої уваги дослідженню кращих практик в українській сфері гостинності.

Отже, пандемія вірусу COVID-19 – як тест Поршаха: одні вбачають в ній загрозу, ризику, а інші – можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я. URL: <https://moz.gov.ua/> (дата звернення 26.04.2020).

2. Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення 26.04.2020).

3. Вінокуров Я. Коронавірус призвів до кризи у туристичній галузі України – Держагентство з туризму. URL: <https://hromadske.ua/posts/koronavirus-prizviv-do-krizi-u-turistichnij-galuzi-ukrayini-derzhagentstvo-z-turizmu> (дата звернення 26.04.2020).

4. Хроники кризиса бизнеса: кого в Украине больше всего накроет штормом коронавируса URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/03/19/658296/> (дата звернення 26.04.2020).

5. Сербіненко Н. В., Сербіненко М. Г. CRM в системі автоматизації бізнес-процесів туристичних підприємств. *Проблеми управління економічним потенціалом регіонів* : Всеукраїнська науково-практична конференція : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. С. 149–151.

Сербіненко Наталія Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент,

Хортицька національна академія

м. Запоріжжя, Україна

Ткаченко Валерія Олександрівна,

студентка 3 курсу спеціальності Туризм,

Хортицька національна академія,

м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день оздоровчий туризм займає одне з лідируючих місць в індустрії туризму, оскільки значне збільшення доходів жителів економічно розвинених країн, розвиток транспортних комунікацій, забруднення навколишнього середовища в результаті промислового розвитку і активної

пропаганди здорового способу життя змушує багатьох людей шукати оздоровлення та відпочинок в інших, екологічно чистих регіонах. Оздоровчий туризм ґрунтується на використанні природних ресурсів: мінеральні води, лікувальні грязі та кліматичні умови в поєднанні один з одним роблять позитивний вплив на лікування різних захворювань.

Європа є одним із центрів терапевтичного та оздоровчого туризму у світі, де інтенсивний розвиток курортів почався у XVIII столітті. Такі країни, як Польща, Словаччина, Угорщина та Чехія, міцно закріпилися не лише на європейському, а й на світовому ринку оздоровчого туризму. Природні умови, ресурси, належна підтримка з боку держави, розвиток курортної інфраструктури, використання сучасних методів лікування, залучення іноземних інвестицій, активне просування національного туристичного продукту роблять свою справу - відомі світові курорти регіону приваблюють щорічно сотні тисяч туристів.

Різні аспекти розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Європі та Україні відображені у працях таких вітчизняних вчених, як О. Ветітнєв, І. Волкова, В. Казаков, М. Мальська, В. Набедрик, А. Парфіненко, В. Стафійчук, Р. Сухов, О. Федякін, Н. Фоменко, а також знайшли відображення у працях вчених Е. Кауфман, Х. Мюллера, Х. Нарштедт та інших.

Аналіз відповідної наукової літератури показує, що на сьогоднішній день не існує єдиної думки щодо тлумачення поняття "лікувально-оздоровчий туризм". Вітчизняні вчені дають визначення оздоровчого туризму з огляду на існуючу систему оздоровчих курортів, яка збереглася ще з радянських часів. У західній науковій літературі найчастіше використовують такі поняття як «health tourism», «medical tourism», «wellness & spa tourism».

Лікувально-оздоровчий туризм є одним із пріоритетних напрямків розвитку як зовнішнього, так і внутрішнього туризму в Україні. Він сприяє розвитку потенційних та існуючих в Україні медичних ресурсів та природних умов, які дуже схожі на європейські країни – лідери оздоровчого туризму [3].

Україна має високий потенціал розвитку оздоровчого туризму, що має всі шанси створити значні передумови для його перетворення на ефективний фактор соціально-економічного розвитку України. Але матеріальна база оздоровчого туризму, яка завжди була гордістю України, катастрофічно зменшується. Це супроводжується зниженням якості наданих послуг. Вивчення досвіду програм організації оздоровчого туризму в центральноевропейських країнах є невідкладним науково-практичним завданням, яке заслуговує на всебічну увагу [4].

Санаторно-курортна діяльність в нашій країні регулюється Законом України «Про курорти» [1], чинною нормативно-правовою базою, що регулює її функціонування, раціональне та економне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларуючи доступність лікування для громадян усіх вікових груп, інвалідів, ветеранів війни та праці тощо. Однак моніторинг природних лікувальних ресурсів та природних зон курортів в Україні практично не проводиться, на відміну від європейських країн, крім курортів, де є підприємства ПрАТ «Укрпрофоздоровниця», яке здійснює спостереження за станом бальнеологічних ресурсів [2].

Загалом, Україні не вистачає єдиного державного органу, який би повністю контролював ринок медичних та рекреаційних послуг, а не окремих його частин. У країнах Центральної Європи є можливість лікування та відновлення за рахунок коштів Національних фондів охорони здоров'я, платежів за медичне страхування громадян, а також за рахунок власних коштів.

В Україні, у свою чергу, на сьогодні можна отримати послуги з лікування та відновлення лише за власний рахунок, що є досить дорогим при нинішньому рівні цін та середньомісячній зарплаті та скориставшись знижками від профспілкових організацій.

Лікування в українських закладах на основі медичного страхування не користується попитом через неорганізовану систему страхування населення в цілому. За кількісними показниками оздоровчого туризму Україна також не поступається країнам Центральної Європи за кількістю лікувально-оздоровчих закладів у регіоні.

Отже, характеристика ринку медичних та оздоровчих послуг України свідчить про те, що на внутрішньому ринку є свої проблеми. І хоча Україна за кількісними показниками не поступається європейським країнам, але Україна може прийняти досвід в організації оздоровчого туризму, створивши єдиний орган для контролю, моніторингу та підтримки курортів та підприємств.

Необхідно створити законодавчі та нормативно-правові акти, які виключали б суперечності щодо тлумачення терміна «лікувально-оздоровчий туризм» та його основних понять. Важливо зосередитись на оновленні старих споруд та будівництво нових, готельного типу, а також перетворення номерів на одномісні та двомісні. Створення та розвиток додаткової інфраструктури для проведення вільного часу сприятиме більш тривалому перебуванню на курортах, тоді як ретельна підготовка медичного персоналу з вузькою спеціалізацією на декількох мовах вплине на покращення якості обслуговування тощо. Спираючись на досвід країн Центральної Європи, серед перспективних напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні є залучення інвестицій на цей ринок, вдосконалення державно-приватного партнерства, будівництво нових об'єктів та повне переоснащення старих, вдосконалення та популяризація системи медичного страхування, рекламна діяльність з просування медичного та оздоровчого продукту та створення бренду санаторіїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про курорти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
2. Грановська В. Г., Морозов О. В. Туризм і природно-рекреаційний потенціал: словник-довідник. 2020. 108 с.
3. Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія і практика : навч. посіб. 2019. 128 с.
4. Потенціал розвитку оздоровчого туризму в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2734682-eksperti-zaavlaut-pro-neobhidnist-derzavnogo-finansuvanna-medicnogo-turizmu.html>.

Сесь Дмитро Васильович,
студент групи КЕ-16-1 спеціальність Телекомунікація та радіотехніка,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

В сучасному світі лікувально-оздоровчий туризм є одною з найприбутковіших галузей туристичного бізнесу, займаючи при цьому відносно невелику частку в загальносвітовому обсязі туристичних потоків (близько 1%). Лікувально-оздоровчий туризм – це одночасно і традиційна, історично сформована практика, яка визначає мету подорожі, і сучасна індустрія світових масштабів. Вона володіє широкими можливостями і різноманітними послугами, принесеними новими технологіями в результаті медичного прогресу [2]. В умовах глобалізації охорони здоров'я як однієї з галузей економіки все більше країн інвестують в медичний туризм. Вони готують висококласних фахівців в кращих медичних навчальних закладах, будують високотехнологічні клініки. Як правило, це країни і з високорозвинутою індустрією туризму (Туреччина, Індія, Сінгапур, Таїланд, країни Латинської Америки). Така політика дозволяє пацієнтам – гостям цих країн не тільки вирішувати свої проблеми зі здоров'ям, в повній мірі використовуючи всі можливості запропонованого медичного сервісу, але і одночасно відпочивати, знайомитися з місцевими пам'ятками і т.д. Інша тенденція – це потік пацієнтів з бідніших країн з невисоким рівнем розвитку медицини. Для таких туристів поїздка на лікування в країни з традиційно високорозвинутою і просунутою медициною – єдина надія на постановку об'єктивного діагнозу і шанс на одужання. У зв'язку з цим перш за все затребувані онкологія, кардіохірургія, ортопедія, нейрохірургія в Німеччині, Ізраїлі, Швейцарії, Австрії, Франції.

Найбільший потік клієнтів медичного туризму в усіх напрямках пов'язаний з оздоровленням на курортах, лікуванням у стоматолога і проведенням пластичних операцій. Для України цей вид туризму є одним із найперспективніших, адже на території країни наявні всі необхідні для цього рекреаційно-туристичні ресурси, які формують туристичну привабливість території: природні ресурси, історико-

культурні пам'ятки, задовільний стан природного середовища і рівня соціально-економічного розвитку регіону [3]. В соціальному плані функціонування санаторно-курортного комплексу обумовлено потребою людей у відпочинку, лікуванні, курортній реабілітації, відтворенні фізичних, емоційних і інтелектуальних сил.

Курортом називається освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та рекреації і підлягає особливій охороні. Курортно-рекреаційні заклади – це спеціалізовані заклади короточасного (щоденного, щотижневого) та тривалого розміщення людей, призначені для задоволення їхніх рекреаційних потреб (лікувально-оздоровчих, культурно-освітніх і спортивних) [5]. За характером природних лікувальних факторів курорти України поділяють на кілька типів (або профілів):

- бальнеологічні курорти;
- грязеві курорти;
- кліматичні курорти;
- курорти з кількома лікувальними факторами.

Більшість курортів, що мають кілька лікувальних факторів, відносять до курортів змішаного типу – бальнеогрязевих, бальнеокліматичних, кліматогрязевих, кліматобальнеогрязевих. Виділяють також курорти з особливими, унікальними природними факторами.

До курортів з кількома лікувальними факторами в Україні належать:

- бальнеокліматичні: Верховина, Звенигородська курортна зона, Конча-Заспа;
- бальнеогрязеві: Великий Любін, Миргород, Моршин, Трускавець, Черче, Шкло;
- кліматогрязеві: Аркадія, Бердянськ, Маріуполь, Кирилівка, Куяльницький;
- кліматобальнеогрязеві: Євпаторія, Кирилівка, Феодосія [4].

Важливим принципом санаторно-курортного лікування є його комплексність, тобто використання різноманітних природних лікувальних факторів у поєднанні з дієтотерапією, фізіотерапевтичними процедурами, лікарськими й іншими лікувальними засобами і методами. Природні курортні фактори – клімат, мінеральні води, лікувальні грязі – скрізь використовуються і поза курортами: у місцевих санаторіях, санаторіях-профілакторіях, будинках відпочинку, а також у лікарнях та інших лікувально-профілактичних закладах. В 20 сторіччі на базі традиційних кліматичних, бальнеологічних і грязьових курортів почали з'являтися нові перспективні форми оздоровлення – SPA, wellness, fitness. У список послуг, що надаються сучасними курортно-санаторними установами, часто включаються check-up-програми. Найбільше поширення і популярність отримали курорти, що пропонують кілька лікувально-оздоровчих факторів, особливо SPA-курорти або SPA-готелі. Останні можуть перебувати не тільки в курортних зонах, а й у великих мегаполісах, і також надавати послуги з оздоровлення та релаксації. На багатьох курортах задіяні wellness-програми (оздоровчі, антистресові, косметологічні), які підійдуть і абсолютно здоровим людям.

Окремо можна відзначити готелі з центрами таласотерапії (лікування морем) на морських курортах, де під час процедур, в основному загальнооздоровчих і косметичних, використовуються морська вода і продукти моря (водорості, морська сіль, лікувальні грязі), а також продукти відомих косметичних ліній. Такі центри є в багатьох країнах світу, що мають морське узбережжя, адже морська вода повинна зберігатися в резервуарах не більше 48 годин і ніколи не використовуватися повторно. В Європі їх особливо багато у Франції, на Кіпрі, в Італії та Іспанії, в Південно Східній Азії – на островах Самуї (Таїланд) і Балі (Індонезія). Так як Україна має морське узбережжя, SPA-курорти є дуже перспективними і мають шанси допомогти в розвитку туризму.

Санаторно-курортна діяльність у нашій державі регулюється Законом України «Про курорти», чинною нормативно-правовою базою, яка регламентує її функціонування, раціональне й економне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларуючи доступність лікування для громадян усіх вікових груп, інвалідів, ветеранів війни та праці й ін. Але моніторинг природних лікувальних ресурсів і природних територій курортів в Україні практично не ведеться, на відміну від країн Європи, окрім тих курортів, на яких знаходяться підприємства ПрАТ «Укрпрофоздоровниця», яке здійснює спостереження за станом бальнеологічних ресурсів. Загалом нашій країні не вистачає єдиного

державного органу, який би повністю контролював ринок лікувально-оздоровчих послуг, а не його окремі частини [1].

Торкаючись проблеми лікувально-оздоровчого спрямування туризму, слід було б підкреслити розширення взаємозв'язку з областю фізичної культури і спорту.

Прийняти мотив зміцнення здоров'я, відновлення працездатності в якості головного чинника туристського руху – це значить вважати туризм на активну форму використання вільного часу, призначеного для відпочинку. З огляду на, що в сучасній дійсності стоїть гостро проблема не тільки зниження загальних показників здоров'я нації, а й втрата моральних орієнтирів, а також беручи до уваги, що більшість населення перебуває у стресовому стані урбанізації способу життя, держава і громадські інститути повинні вимагати спортивно-оздоровчий туризм, як одну з найбільш сучасних технологій продукування у людини духовних і фізичних якостей.

Інтеграція різновидів спортивно-оздоровчого туризму охоплює широке коло питань, починаючи від навчання і виховання в освітньому процесі, розкриття структури освіти і закінчуючи осмисленням підстав збереження здоров'я як органічної частини розвитку особистості в постійно мінливому відношенні соціуму до фізичної культури самої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко С. Н. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні. *Схід. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 8 (140). С. 21–25.
2. Новикова В. І. Природно-лікувальні ресурси санаторно-курортного комплексу України. *Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16, 17 жовтня 2014 р., м. Черкаси). Черкаси : Брама-Україна, 2014. С. 381–391.
3. Пшеничних Ю. А. Технологія підтримки прийняття управлінських рішень на основі комплексної оцінки індустрії туризму в економічній системі. *Туризм: право і економіка*. 2013. № 3. С. 20–25.
4. Курорти України. URL: <http://dorogovkaz.com/kurorty.php>.
5. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 № 2026-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.

Сидоренко Ірина Олексіївна,
PhD, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна

СТАН МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ

В умовах глобалізації, стрімкого розвитку інноваційних технологій, а також світової пандемії, перед лідерами країн світу у сфері міжнародної туристичної індустрії поставлені складні завдання і пріоритети.

Дослідження статистичних даних розвитку міжнародного туризму за останні три роки показали, що основними країнами з найкращою динамікою зростання туристичних потоків (іноземні туристи) є: Іспанія (зростання – з 20 % до 93,2 %); Індія (зростання – з 15,8 % до 63,2 %); Велика Британія (зростання – з 27,6 % до 35 %); Китай (зростання – з 34,3 % до 39,4 %). Серед країн, у яких спостерігається тенденція падіння туристичних потоків слід зазначити: Ізраїль (відповідно з 44,3 % до 16,3 %) та ОАЕ (відповідно з 73 % до 49 %).

Результати аналізу, який проводив Google Trends, показали, що найбільш бажаними туристичними місцями для відпочинку є: Мальдіви – 1 місце; Японія – друга. Трійка країн в кінці рейтингу: Французька Полінезія та її острови Бора-Бора. До першої п'ятірки країн світу ввійшли також Лас-Вегас і Мехіко [2].

Безумовно, що в умовах сьогодення, розвиток міжнародного туризму залежить також від рівнів соціально-економічного розвитку країн та регіонів. Найбільший рівень розвитку туризму спостерігається

в західноєвропейських країнах. Прикладом може слугувати така статистика: зацікавленість туристів у 2019 році по відношенню до 2018 року зросла, наприклад до: Кракова – на (83 %), Відня – на (66 %), Ніцци – на (55 %), Будапешту – на (27 %), Парижу – на (22 %). Ці дані були отримані на основі авіа продажів за цими напрямками [2].

Стосовно результатів аналізу та систематизації основних тенденцій світового туризму в умовах глобалізації, можемо констатувати: посилення ролі екології (міст, країн, регіонів) та безпеки; розширення туристичних сезонів за рахунок збільшення позасезонних видів туризму; зацікавленість туристів до курортно-рекреаційних зон та їх цільового спрямування; застосування креативних та інноваційних технологій, що сприяють диференціації туристичного продукту; динамічні зміни у міжнародній інтеграції та утворення багатонаціональних платформ, ланцюгів, корпорацій; посилення ролі держави у сфері розробки та реалізації стратегічних напрямків розвитку міжнародного туризму тощо. Також можемо констатувати, що активність зацікавленості у стандартизованих турах серед туристів за останні три роки знизилась. Активізувався індивідуальний туризм, зросла популярність відпочинку людей різного віку, а саме – похилого віку. Зросла також доля молодіжних спортивних, інклюзивних та екстремальних турів. Спостерігається тенденція до зацікавленості пляжного відпочинку, відпочинок у кемпінгах, багатоцільовому відвідуванню курортів тощо.

Результати досліджень міжнародної дослідної компанії Euromonitor [2] свідчать про те, що найбільш відвідуваними містами країн світу за чисельністю туристів (млн. осіб) є: Гонконг – (26,7); Бангкок – (25,8); Макао – (20,6); Сінгапур – (19,8); Лондон – (19,6); Париж – (19,1); Дубаї – (16,3); Делі – (15,2); Стамбул – (14,7); Куала-Лумпур – (14,1).

Стосовно розвитку туристичної сфери в Україні, результати за останні три роки показали, що сьогодні нашу країну за рік відвідує понад 13 млн. туристів, а дохід від туризму становить 1 млрд. дол. Для порівняння [4], – туристи Франції 82 млн. осіб принесли до бюджету 43 млрд. дол.; США 75,6 млн. туристів – 206 млрд. дол.; Китаю 59,3 млн. туристів – 44 млрд. дол.; Великобританії 35,8 млн. туристів – 40 млрд. дол.

Якщо проаналізувати окремі показники розвитку сфери туризму в Україні [1] впродовж останніх трьох років, можна зазначити, що чисельність туристів зросла майже у 2,54 рази (з 1,769 млн. осіб до 4,5 млн. осіб). Сума туристичного збору збільшилась з 2015 р. по відношенню до 2018 р. відповідно у 2,53 рази (з 13 млн. грн. до 32,9 млн. грн.). Середня тривалість перебування туристів зросла майже 1,38 разів (з 1,8 доби до 2,5 діб відповідно). Крім того, показник завантаження готельної бази зріс з 31 % до 39 %. Загальні надходження до бюджету України від туристичної сфери у 2018 р. становили 23,47 млрд. грн. відносно 13,02 млрд. грн. у 2015 р., тобто зросли в 1,8 рази.

Стосовно переваг з боку українців щодо відпочинку в країнах Європи, визнані такі напрямки: Тбілісі, Париж, Барселона, Рим, Відень, Прага, Варшава, Мілан, Стамбул, Вільнюс. Серед сегментів туристичного ринку (дорослі з дітьми) можемо відзначити такі пріоритетні напрямки відпочинку до Європи: Барселона, Париж, Відень, Рим, Тбілісі, Мілан, Варшава, Батумі, Аліканте, Афіни.

Аналіз результатів розподілу відвідувачів України за відповідними регіонами країн світу у 2018 р. показали, що Європа становить (34,7 %); країни СНД (29,4 %); Америка (8,4 %); Африка (13,3 %); Азія (14,2 %). Стосовно динаміки потоків туристів до України з країн Європейського союзу, Росії та Ізраїлю за останні п'ять років, можемо зазначити, що потік туристів з країн Європи збільшився в 1,48 рази (з 450 млн. осіб у 2013 р. до 670 млн. осіб у 2018 р.); з Росії впав відповідно з 498 млн. осіб до 121 млн. осіб (в 4,12 рази); з Ізраїлю збільшився відповідно з 84 млн. осіб до 191 млн. осіб (2,28 рази).

Основними проблемами вітчизняної сфери туризму на сучасному етапі є: екологія; перевантаженість рекреаційних зон; плінність кадрів, як у приватному секторі, так і на державній службі; недосконала і неякісна інфраструктура локальних доріг; якість обслуговування туристів погіршується оскільки через низьку заробітну плату в індустрії йдуть кваліфіковані кадри; недосконалість інструментарію офіційної статистичної інформації, яка не враховує реальну чисельність відвідувачів малих готелів та садиб, недостатнє фінансування розвитку туристичної інфраструктури тощо.

За даними (UNWTO) за 2018 р. виручка від наданих послуг у сфері міжнародного туризму становила 1,7 трлн. дол., але ситуація з пандемією, яка сьогодні спостерігається у 100 країнах світу,

знецінила дані здобутки у світовій туристичній індустрії [2]. Вірус зафіксували на всіх континентах, окрім Антарктиди. У зв'язку із зменшенням чисельності туристів втрати країн світу вже становили: Японія (1,29 млрд. дол.); Таїланд (1,15 млрд. дол.). Із-за пандемії туристичний сектор ЄС втратив вже 2 млрд. доларів. За оцінками учасників ринку, втрати світової туристичної індустрії, можуть становити 47 млрд. дол. на місяць [2]. Очікуване падіння на 20-30 % може призвести до зниження надходжень від міжнародного туризму розмірі 300-450 млрд. дол., що становить майже третину від 1,5 трлн. дол. отриманих у 2019 р. [3].

На даний час, можемо вже з впевненістю констатувати, що світові авіакомпанії, туроператори, готелі наближаються до кризового стану. Мільйони робочих місць в туристичній індустрії знаходяться під загрозою, оскільки більше 80 % усіх туристичних підприємств є малими і середніми. За даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTS) станом на середину березня 2020 р. до 50 млн. робочих місць в туризмі знаходяться під загрозою оскільки, туризм відіграє пріоритетну роль у забезпеченні зайнятості населення країни.

Пандемія призвела до необхідності прийняття швидких кардинальних управлінських рішень у сфері міжнародного туризму з боку топ-менеджерів. Як приклад, відмова від окремих видів туристичних послуг (лоукостери EasyJet та Ryanair), а італійська компанія Alitalia відправила 4000 працівників у примусову відпустку.

І наприкінці слід зазначити, що основними стратегічними напрямками розвитку туризму як одного з пріоритетів розбудови економіки України, мають стати, – створення туристичних проектів за кошти внутрішніх та міжнародних донорів, де пріоритетами повинні бути – безпека, сервіс, імідж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наука, технології та інновації. URL: https://ukrstat.org/ukr/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (дата звернення: 7.04.2020).
2. Поиск авиабилетов и путешествий. URL: <https://tripmydream.com/> (дата звернення: 7.04.2020).
3. Новини України. URL: <https://www.segoday.ua/> (дата звернення: 7.04.2020).
4. Новини Харкова. URL: <https://www.mediaport.ua/> (дата звернення: 7.04.2020).

Сущенко Євгенія Миколаївна,
студентка 1 курсу спеціальності Психологія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сербіненко Н. В.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ У МЕНЕДЖМЕНТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Сьогодні, в процесі докорінних реформ сфери освіти, від педагогів вимагається все більш широкий арсенал методів роботи, максимально висока та різнобічна кваліфікація, невинне професійне зростання. В таких умовах на керівні та управлінські кадри покладається завдання не лише забезпечення можливості такого розвитку, але й стимулювання працівників до нього, формування стійкої робочої мотивації, яке вимагає грамотного і гнучкого підбору методів мотивування.

Мета дослідження – висвітлити поняття і типи трудової мотивації, проаналізувати універсальні види і методи мотивування працівників, розглянути специфічні способи мотивації працівників в освітніх організаціях.

Загалом мотивація на сьогодні розуміється як сукупність рушійних сил, що спонукають людину до виконання певних дій [9, с. 75]; комплекс ендогенних (внутрішніх) мотивів (факторів), які змушують індивіда діяти певним чином [1]; внутрішньо стан людини, викликаний зовнішнім або внутрішнім впливом, пов'язаний з його потребами, що активізує, стимулює і спрямовує його дії до поставленої

мети [3]; внутрішній процес свідомого і самостійного вибору самою людиною тієї або іншої моделі поведінки, яка визначається комплексним впливом зовнішніх (стимулів) і внутрішніх (мотивів) факторів для задоволення своїх потреб [4, с. 402; 13, с. 198]. Мотивація переважно пов'язується із внутрішньою стороною процесу формування поведінки, визначення її характеру і спрямованості, зовнішній аспект визначається як стимулювання – зовнішнє спонукання, компонент робочої ситуації, який впливає на людину при активній трудовій діяльності [1]; вплив на трудову діяльність працівника за рахунок створення індивідуально-значущих умов трудової ситуації [6, с. 221]; сукупність методів, способів і засобів, спрямованих на підвищення ефективності праці працівників, зовнішній вплив, який чиниться в процесі управління на працівників з метою отримання бажаних результатів [11].

Окремо також розглядають трудову мотивацію, яка трактується як основний компонент самосвідомості працівника, що визначає його ставлення до праці і поведінку в процесі роботи, реакцію на конкретні умови праці [5, с. 179; 13, с. 198–199]. В. Герчиков виокремлює такі можливі види трудової мотивації:

- інструментальна (робота лише як спосіб заробітку, увага до прибуткових задач і проектів, прикладання максимуму зусиль лише за максимуму грошової винагороди);
- професійна (увага до змісту праці, можливість професійного розвитку та самореалізації як основна спонука діяльності);
- патріотична (провідне прагнення приносити користь організації, працювати задля досягнення спільної мети, вносити вклад в спільну справу);
- господарська (виключно відповідальне ставлення до дорученої справи);
- унікаюча (виконання необхідного мінімуму обов'язків, загальне небажання працювати і приймати на себе відповідальність) [5, с. 179–180].

Із урахуванням провідного типу мотивації працівника має розроблятися система управління нею. В контексті менеджменту мотивування працівників пов'язане зі спонуканням кадрів до результативності в роботі через формування мотивів [12, с. 83], це процес стимулювання окремого виконавця або групи людей до діяльності, спрямованої на забезпечення результатів, до продуктивного виконання прийнятих рішень або запланованих робіт [9, с. 75]; довгостроковий вплив на працівника за заданими параметрами для зміни структури його ціннісної орієнтації та інтересів, формування мотиваційного ядра і розвитку на даній основі трудового потенціалу [2, с. 37]. Згідно з даними В. Скворцова та Є. Маклакової основними факторами трудової мотивації, вплив на які створює можливості управління мотивацією, є заробітна плата, система винагород (подяки, грамоти, премії, подарунки, доплати), умови праці, рівень освіченості, потреба в безпеці, стабільності, соціальній захищеності та рівень її задоволення [9, с. 75].

Безпосередні способи мотивування працівників зазвичай поділяють на матеріальні та нематеріальні [1; 10; 11; 12, с. 83]. Матеріальні методи полягають у фінансовому стимулюванні, покращенні зовнішніх умов і організації праці; зокрема, за Ф. Бахшян методи даної групи можуть бути прямими або опосередкованими. До прямих належить оптимальна оплата праці, участь в доходах підприємства, оплата навчання, преміювання досягнень, до опосередкованих – надання пільг на проїзд чи придбання житла, організація харчування працівників в робочих час за рахунок підприємства, надання знижок на продукцію і послуги підприємства [2, с. 38; 10].

Нематеріальна мотивація – стимулювання, орієнтоване на регулювання поведінки об'єкта управління в сфері праці з метою поліпшення психологічного клімату в колективі, збільшення працездатності персоналу, зростання іміджу організації та керівника [1]. До даного виду належать методи, що дозволяють працівнику брати участь в організаційній діяльності компанії, домагатися успіху в колективі, особистого розвитку, самореалізації [12, с. 83]. В межах нематеріальної мотивації виокремлюють соціальне стимулювання (задоволення потреби самоствердження, досягнення певного статусу – кар'єрне зростання, участь в управлінні та прийнятті значимих рішень, делегування повноважень), моральне (задоволення потреби в повазі зі сторони керівництва і колег – визнання заслуг через відзнаки, грамоти, дошку пошани, публічну подяку і похвалу), організаційне (задоволення потреби в комфортному середовищі і повноцінному відпочинку – періодичне оновлення робочої техніки, меблів, інтер'єрів, забезпечення належної шумоізоляції, світлових і теплових режимів, обладнання кімнат

відпочинку, спортивних залів) та соціально-психологічне (задоволення потреби в спілкуванні – проведення корпоративних заходів, колективне святкування професійних і загальних свят, привітання працівників з днем народження, визначними подіями в житті на кшталт одруження, народження дітей). Окрім названих до способів нематеріальної мотивації належить також надання гнучкого графіку роботи, проведення мотиваційних тренінгів, гейміфікація (внесення елементів гри в робочий процес – проведення конкурсів і квестів, впровадження системи накопичення жетонів за досягнення, які можна обміняти на винагороди, і таке інше), заохочення у вигляді білетів на культурні заходи і туристичних путівок, надання додаткових відгулів чи днів відпустки, надання «свободи дій» при виконанні задач (увага до результату, а не процесу, можливість індивідуалізувати робочий процес) [1; 2, с. 38; 7, с. 72; 10].

В. Герчиков додатково виділяє серед способів стимулювання негативні (покарання, погрози), грошові (надбавки, премії), натуральні (надання житла, авто), моральні (подяки, грамоти), патерналістські (соціальне і медичне страхування, створення умов для відпочинку), організаційні (сприятливі, індивідуалізовані умови праці, графік), кар'єрне зростання і участь в управлінні організацією [5, с. 180; 13, с. 199].

В освітніх організаціях для мотивування працівників застосовуються як універсальна методи, розглянуті вище, так і специфічні, характерні саме для галузі освіти. Є. Сімаков із колегами [11] відносять до таких методів:

- нагородження листами подяки від Управління освіти чи МОН;
- інформування про досягнення педагогів в ЗМІ та на сайті школи;
- дошку пошани педагогічних працівників організації;
- залучення рядових педагогів до управління організацією через включення в методичні об'єднання і ради;
- проведення відкритих уроків, семінарів, консилиумів;
- висування від організації на престижні конкурси, конференції, з'їзди;
- сприяння і допомога в підготовці та виданні авторських підручників, посібників, методичних рекомендацій;
- надання зручного графіку роботи в загальному розкладі, методичних годин і днів, можливості вибору навчального навантаження.

Є. Морозова та В. Курунов важливим інструментом вважають покращення умов і обладнання педагогічної праці відповідно до робочих досягнень, зокрема, першочерговість отримання і розподіл нової техніки згідно із рейтингом вчителів або викладачів [8].

С. Бітюкова [3] методи мотивування педагогів поділяє на адміністративні, економічні та соціально-психологічні. Адміністративні методи засновуються на звільненні і покаранні, потребі мати стабільну роботу та отримати професійне визнання; до них належать видання наказів і розпоряджень, формування і затвердження посадових інструкцій, прийняття системи винагород і санкцій, справедливий і раціональний розподіл службових обов'язків та навчального навантаження, врахування інтересів працівників при складанні розкладу навчальних занять, курси підвищення кваліфікації та атестація педагогів.

Економічні методи спрямовані на задоволення потреби в забезпеченні життєдіяльності та соціальної захищеності, включають преміювання за досягнення, розподіл надбавок, доплати і компенсації за збільшення навчального навантаження, надання пільг (харчування, путівки, екскурсії, безкоштовне проходження медичних оглядів, знижена вартість підписки та фахові педагогічні видання), соціальне забезпечення (оплачувані лікарняні, відпустки, система накопичення «відгулів»), можливість отримання додаткового заробітку (платні освітні послуги – ведення факультативів, гуртків, секцій, репетиторство).

Соціально-психологічні методи спрямовані на задоволення потреб у спілкуванні, визнанні, саморозвитку та самореалізації. До даної групи належить атестація на високу кваліфікаційну категорію; робота в престижних групах (класах); участь в експериментальній і новаторській освітній роботі; участь в управлінні закладом в складі комісій, об'єднань, рад, включення в резерв керівних кадрів; надання можливостей для самовираження, надання можливості працювати в творчих групах, організація місцевих конкурсів і змагань та спрямування на міські; рекомендації на надання почесних звань та інші.

В контексті менеджменту мотивування працівників розуміється як процес стимулювання окремого виконавця або групи людей до діяльності, спрямованої на забезпечення результатів, до продуктивного виконання прийнятих рішень або запланованих робіт. Загальними способами мотивування є матеріальне (підвищення заробітної плати, надання надбавок і премій, видача цінних подарунків, надання житла, авто чи іншого майна від організації, надання корпоративних знижок) та нематеріальне (кар'єрне зростання, участь в управлінні та прийнятті значимих рішень, делегування повноважень, публічні подяки, грамоти, дошки пошани, проведення корпоративних заходів і свят, покращення умов праці, надання гнучкого графіку, гейміфікація) стимулювання. В освітніх організаціях застосовують як універсальні, так і специфічні способи мотивування, зокрема листи подяки від МОН, залучення до управління закладом в складі комісій, об'єднань і рад, проведення відкритих уроків, сприяння у підготовці і виданні авторської навчальної та методичної літератури, спрямування від закладу на престижні конкурси і конференції, спрямування на курси підвищення кваліфікації, атестація педагогів і надання вищої кваліфікаційної категорії, залучення до творчої, експериментальної та новаторської освітньої роботи, надання методичних годин і днів та можливості обирати навчальне навантаження і таке інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева А. В., Шарапова Н. В. Теоретические аспекты управления нематериальной мотивацией персонала. *Вектор экономики*: электронный научный журнал. 2019. № 2. URL: http://www.vectoreconomy.ru/images/publications/2019/2/laboureconomics/Andreeva_Sharapova.pdf (дата обращения: 13.04.2020).
2. Бахшян Ф. Х. Современные формы и методы мотивации персонала предприятий сферы услуг. *Научный журнал*. 2019. № 9 (43). С. 37–40.
3. Битюкова С. С. Мотивация и стимулирование персонала образовательных учреждений. *Молодой ученый*. 2019. № 32 (270). С. 20–23.
4. Депутатова Л. Н., Мингалева Ж. А., Старков Ю. В. Механизм формирования трудовой мотивации работников. *Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Экономика. Управление. Право*. 2018. Т. 18. Вып. 4. С. 401–406.
5. Депутатова Л. Н., Шишкина К. А. Мотивация персонала в контексте теории поколений. *Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки*. 2019. № 2. С. 178–191.
6. Климчук А. О., Михайлов А. М. Мотивация та стимулювання персоналу в ефективному управлінні підприємством та підвищенні інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 218–234.
7. Марзумова Н. В., Колесник А. Е., Аванесов А. С. Нематериальная мотивация персонала в целях повышения эффективности деятельности организации. *Научный вестник Южного института менеджмента*. 2019. № 1. С. 71–75.
8. Морозова Е. О., Курунов В. В. Мотивация персонала в образовательной организации. Сборник методических разработок и педагогических идей. 2019. URL: https://xn--j1ahfl.xn--p1ai/library/motivatciya_personala_v_obrazovatelnoj_organizacii_060251.html (дата обращения: 13.04.2020).
9. Особенности трудовой мотивации сотрудников образовательных организаций / М. А. Воробьева и др. *Педагогическое образование в России*. 2018. № 5. С. 74–80.
10. Пилипенко І. О. Шляхи удосконалення мотивації праці в системі менеджменту підприємства. Матеріали XLVII Науково-технічної конференції факультету менеджменту та інформаційної безпеки НТКП ВНТУ (21–23 березня 2018 року). URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2018/paper/view/4005/3362> (дата звернення: 13.04.2020).
11. Симаков Е. П. Факторы успеха образовательной организации / Е. П. Симакова, Е. П. Якимович, С. С. Михайлова, Д. В. Семенова, Н. О. Мечик. *Мир науки*: интернет-журнал. 2018. № 6. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/66PDMN618.pdf> (дата обращения: 13.04.2020).
12. Соснова А. С. Мотивация как функция менеджмента. Способы мотивации к труду персонала организации. *Наука, образование и культура*. 2017. № 9 (24). С. 82–85.

13. Шишкина К. А., Депутатова Л. Н. Совершенствование системы нематериальной мотивации работников ООО «Лукойл-Пермь». *Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки*. 2018. № 1. С. 198–209.

Таран Анжеліка Дмитрівна,
студентка 1 курсу (за скороченим терміном навчання)
спеціальності Початкова освіта,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Сербіненко Н. В.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Міжнародні економічні відносини являють собою систему господарських відносин між різними країнами світу. Вони є похідними від національних, економічних відносин, залежать від них, зумовлюються особливостями національної економіки та перебувають під значним впливом зовнішньої економічної політики держави. Так, зміни курсу національної валюти впливають на конкурентоспроможність товарів на ринку іншої країни, ліберальне податкове законодавство забезпечує приплив капіталів у країну, яка його впроваджує; зміни митних тарифів породжують зміни в потоках експорту та імпорту товарів [1].

Найважливішими формами міжнародних економічних відносин є міжнародне виробниче і науково-технічне співробітництво, вивіз капіталу, світова торгівля та передача технологій, міграція робочої сили, міжнародні валютні відносини. У цій системі всі її елементи тісно пов'язані і впливають один на одного. Отже, міжнародні економічні відносини обслуговують взаємодію національних економік, що входять у світове господарство і тим самим забезпечують його цілісність, яка базується на загальносвітовому характері сучасних продуктивних сил [3].

Міжнародні економічні відносини визначають суть світового господарства. За своїм характером вони залежать від економічних відносин, що функціонують на національних рівнях. Так, інтернаціональна вартість формується на основі становлення національних вартостей відповідно до внеску країни у всесвітній рівень тривалості, інтенсивності і продуктивності праці і загалом залежить від міри включення у світове господарство певної національної економіки [2].

Історично первинною формою міжнародних економічних відносин була світова торгівля. Міжнародні економічні відносини обслуговують взаємодію національних економік, що входять у світове господарство, і тим самим забезпечують його цілісність [2].

Предметом міжнародної торгівлі виступають різноманітні товари та послуги, а її суб'єкти функціонують у різних країнах. Ними можуть виступати держави, юридичні та фізичні особи, міждержавні та міжнародні організації. Сьогодні активна участь країни у світовій торгівлі може надавати їй значних переваг, зокрема, дозволяє ефективніше використовувати наявні в країні ресурси, долучатися до світових досягнень науки й техніки, у більш стислі терміни здійснювати структурну перебудову своєї економіки, а також повніше і різноманітніше задовольняти потреби населення [1].

Система міжнародних економічних відносин формується на основі інтернаціоналізації продуктивних сил, яка в свою чергу виростає із міжнародного поділу праці. Різні країни по-різному забезпечені економічними ресурсами. Отже, вони мають різні передумови розвитку для різних галузей. Такі умови сприяли виникненню міжнародного поділу праці, який передбачає спеціалізацію окремих країн на виробництві продукції залежно від місцевих умов і можливостей. До таких умов належать: дешеві природні ресурси, спеціалізація виробничих потужностей та трудових ресурсів, науково-технічної бази, зручні транспортні мережі тощо. Країни, які беруть участь у міжнародному поділі праці, обмінюються продукцією і користуються відповідно дешевшими товарами, ніж якби це були товари,

вироблені на місці. Отже, міжнародний поділ праці здійснюється з метою підвищення ефективності виробництва, економії затрат суспільної праці, раціонального розміщення продуктивних сил [3].

Сьогодні жодна країна світу не може забезпечити економічно вигідне виробництво всієї номенклатури продукції. Досвід багатьох країн показує, що найефективнішою є концентрація зусиль на створенні спеціалізованих галузей виробництва, органічно вписаних у систему міжнародного поділу праці.

Таким чином, сучасні міжнародні економічні відносини інтенсивно розвиваються, трансформуються, змінюють свої географічні пріоритети й усе більш набувають рис єдиної системи, де окремі форми не тільки тісно взаємозалежні, але і взаємообумовлені.

Україна є незалежною державою. Це вимагає забезпечення економічних гарантій суверенності. Сьогодні економіка України перебуває у стані кризи. Для народного господарства нашої країни характерні такі негативні тенденції як спад виробництва, загальні неплатежі, зростання державного боргу та дефіциту державного бюджету, приховане безробіття, загострення соціальних суперечностей.

Єдиний вихід з кризового становища, що склалося, є перехід до ринкового механізму господарювання та інтеграція економіки України у світогосподарську систему.

У суспільній свідомості вже склалося розуміння того, що недооцінка ролі світогосподарських стосунків у становленні економічного суверенітету держави може завдати великої шкоди. Але реальна взаємодія країни із зовнішнім світом в галузі економічного співробітництва поки що не набула потрібного динамізму.

У ділових колах Україна однозначно сприймається як країна високого ступеню ризику стосовно налагодження економічної співпраці. Все це диктує необхідність невідкладного здійснення ґрунтовного теоретичного осмислення та пошуку практичних рішень і механізмів, які б дозволили країні подолати ситуацію, що склалася, прискорити всебічне і повноцінне її залучення до світового господарства [3].

У сучасних умовах тільки активна співпраця в міжнародній торгівлі може вивести країну в число розвинутих, забезпечити гідний рівень життя населення, дати можливість використовувати досягнення науково-технічного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна І. В. Міжнародні економічні відносини. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 256 с.
2. Мазаракі А. А. Міжнародні економічні відносини. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
3. Форми міжнародних економічних відносин. URL: https://pidruchniki.com/17481012/politekonomiya/formi_mizhnarodnih_ekonomichnih_vidnosin.

Топузова Валерія Олександрівна,
студентка 2 курсу спеціальності Менеджмент,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ

Система поглядів на управління, яка є у світі зараз, сформувалася під дією об'єктивних змін у суспільному розвитку. Відбувається усвідомлення соціальної відповідальності менеджменту і бізнесу перед суспільством та перед людьми, які працюють в організації.

Індустріально розвинуті країни, у другій половині XX століття, почали перехід до постіндустріального розвитку, в якому були принципово нові риси і закономірності. До основних змін можна віднести: концентрацію наукового і виробничого потенціалу та науково-технічний прогрес. Через деякий час відбулася перебудова світової економіки, в якій важливу роль відігравали галузі, які могли б задовольнити потреби населення, а також на основі сучасних технологій. Виробництво зазвичай зосереджується на спеціальних запитах клієнтів, а не на задоволенні масових потреб. Це призвело до

значного зростання бізнес-структур, створення великої кількості малих та середніх підприємств, ускладнення системи відносин між організаціями, підвищення важливості еластичності, динамічності та адаптованості до екологічних вимог.

Результатом розвитку різних шкіл та підходів стало створення моделей управління, найважливішими з яких є: європейська, американська та японська [1].

Європейська модель управління складається з таких основних компонентів:

- забезпечення ефективного функціонування ринкових механізмів як основи економічної системи країни та добробуту її громадян. Конкурентні відносини сприяють економічному прогресу та підвищують продуктивність праці.

- підтримка виробника та розвиток виробництва відбувається за рахунок зменшення податків і зборів з боку держави. Основний дохід повинен залишатися у підприємця, який несе особисту відповідальність за розвиток своєї компанії та своєї родини, а функції соціальної благодійності та державного розподілу пільг та субсидій повинні бути обмежені [1].

Шведська модель управління спрямована на створення системи соціального захисту населення, яка гарантує рівні можливості для покращення добробуту працездатного населення та непрацездатного. Для цього планується система таких державних заходів: фінансова підтримка малозабезпечених верств населення, позбавляючи переваг багатих; забезпечення умов для високих зарплат, що не порушують закон; створення сприятливого соціально-психологічного клімату як у суспільстві, так і в трудових колективах; забезпечення стабільності в суспільному житті; захист громадянських і політичних свобод; захист від політичного переслідування та свавілля адміністрації.

Американська модель управління має такі характеристики: орієнтація кадрової політики на вузьку спеціалізацію, індивідуальні навички та ініціативність, а також відбір спеціалістів на ринку праці здійснюється через мережу університетів та бізнес-шкіл; чітка формалізація структури управління; залежність винагороди від індивідуальних результатів, заробітку працівників, продуктивності праці; індивідуальна відповідальність керівника, орієнтація на коло вузьких спеціалістів, самофінансування.

Японська модель управління, заснована на фундаментальних підходах, суттєво відрізняється від американської та включає такі заходи:

1. Довічне наймання керівників, навчання у компанії без перерви у виробництві, широке використання роботи випускників шкіл та університетів.

2. Гнучкий неформальний підхід до побудови структури управління.

3. Поділена відповідальність за прийняті рішення.

4. Залежність винагороди від віку, стажу та результативності роботи групи.

5. Орієнтація на універсальних менеджерів, широке залучення зовнішніх коштів.

Українська модель управління має такі особливості:

1. Узгодження багатьох досвідчених керівників із командною системою, яка пригнічує ініціативу підлеглих та заважає компаніям та організаціям адаптуватися до нових економічних умов.

2. Домінування в організації вертикальних, формальних відносин.

3. Недооцінювання горизонтальних зв'язків і відносин, недостатнє бажання великої кількості керівників делегувати повноваження та відповідальність своїм заступникам, намагання зробити все самостійно та контролювати їх особисто.

4. Погана участь працівників в управлінні компаніями та їх підрозділами, значною мірою ігноруючи знання та досвід працівників.

5. Повна реплікація західних методів управління, ігнорування вітчизняного досвіду.

6. Відсутність гнучкості для швидкого реагування на зміни зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на діяльність компанії.

7. Недостатнє знання управління законодавчими та регуляторними законами [2].

Орієнтація на нові умови розвитку суспільного виробництва знаходить своє відображення в принципах управління, які показують зростаючу роль людини, її особистісні якості, її професіоналізм, а також всю систему відносин, що працюють в організації. Основні принципи, рекомендовані керівництвом, включають: доброзичливе ставлення до всіх працівників, вміти відповідати за успішне функціонування організації, ефективно використовувати комунікації всередині і поза організацією,

створення атмосфери відкритості, чесності та довіри, сприяння професійному зростанню. підлеглих та інших, бажання постійно вдосконалювати свою роботу та діяльність організації.

Тому, з вищесказаного можна зробити висновок, що українська модель управління все ще формується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стахів О. Г., Явнюк О. І., Волощук В. В. Основи менеджменту : навчальний посібник. Івано-Франківськ : «Лілея НВ», 2015. 336 с.
2. Свидрук І. І. Концептуально-методологічні основи розвитку креативного менеджменту національного господарства України : монографія. Львів : Растр-7, 2018. 450 с.

Усатова Лілія Олексіївна,
студентка 1 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Юхновська Ю. О.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сьогодні ділова індустрія відноситься до найцікавіших феноменів XXI століття, і займає значний сектор у туристичній галузі. Згідно даних Всесвітньої туристичної організації, у 2018 році дохід від ділового туризму в світі склав майже 20% від загального обсягу. Сучасна індустрія подорожей з діловою метою стає найбільш перспективним видом туристичної галузі незалежно від фактору сезонності [2].

Діловий туризм орієнтований на туристів з достатньо високим рівнем заробітку. В Україні діловий туризм стає одним з найважливішим та найприбутковішим видом туристичної галузі, який може принести суміжним підприємствам до 50 % доходу – авіаперевізникам, 60 % – закладам розміщення, 70 % – підприємствам з надання автомобілів у прокат. Цей вид туризму особливий, тому що використовує комбіновану програму, наприклад робота у конференційному залі, відпочинок з екскурсіями, ресторанні заклади тощо. З діловою метою відвідують туристи переважно наступні регіони України: Київ, Харків, Вінниця, Дніпро, Львів, Одеса.

Цей вид туризму позитивно впливає на економіку приймаючої країни або регіону, сприяє створенню позитивного іміджу країни (регіону) і тим самим сприяють збільшенню потоків туристів та надходженню коштів до бюджету країни (регіону) відповідно.

Ділова індустрія подорожей в усьому світі вважається найбільш перспективним типом туризму. Навіть в умовах економічної та політичної кризи попит у проведенні корпоративних заходів залишається досить стійким, буквально неухильною тенденцією до зростання. Міжнародна ділова індустрія подорожей відіграє велику роль при підвищенні рангу країни, міст проведення ділових зустрічей.

Незважаючи на впевнений розвиток ділового туризму в Україні та її регіонах існує багато проблем, які потребують вирішення як на державному так і на регіональному рівнях. Одна з головних проблем полягає у відсутності стандартів та технічних регламентів, які б відповідали міжнародним вимогам щодо туристичної інфраструктури. Ще однією проблемою яку необхідно вирішувати є застаріла матеріально-технічна база туристичної галузі, санаторно-курортної і рекреаційної сфери, готельно-ресторанного господарства тощо, що негативно впливає на імідж країни та регіонів.

У теперішній час сучасна людина (бізнесмен) вимагає від першокласного готельного господарства додаткових якісних послуг. В Україні тільки 18% готельного господарства відповідає міжнародним вимогам стандартів якості за рівнем бізнес-класу, які розташовані в основному м.Київ, Одеській, Львівській, Дніпровській, Харківській областях.

Також в Україні, можна відмітити, наявність дефіциту висококваліфікованого персоналу з відповідним практичним досвідом організації ділового туризму. Необхідність в країні (регіонах) у таких

фахівцях стоїть дуже гостро, тому що вони мають обслуговувати не тільки форуми, конференції, семінари, конгреси тощо, а й корпоративні заходи культурно розважального напрямку. Фахівці туристичної галузі мають враховувати індивідуальні відмінності, потреби, побажання та фінансові можливості клієнтів ділового туризму.

Серед засобів і методів просування, характерних для ринку ділового туризму, виділяються два принципово відмінних поняття: безпосереднє просування конференції, а також просування регіону як центру ділового туризму. Важливо розробити і реалізувати конкретні пропозиції щодо здійснення державної політики в туристичній галузі і, зокрема, ділового туризму. Повинен бути чітко продуманий механізм регулюють методів з боку держави [1].

Серед особливостей стану і розвитку українського ділового туризму можна виділити проблему нерозвиненості ринку внутрішнього і в'їзного ділового туризму і спеціалізованих послуг в даному виді туризму, що ускладнює взаємодію з державними і міжнародними структурами, тому діловий туризм, як одна з провідних галузей економіки України, повинен бути спрямований на розширення сфери ділових контактів і розвиток економічного потенціалу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк Л. П. Перспективи розвитку ділового туризму в Україні. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки*: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 30 листопада – 1 грудня 2017 р.). Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. С. 270–271.

2. UNWTO Tourism Highlights. Edition 2017. URL: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>.

Ховхалюк Данило Олександрович,

студент 2 курсу спеціальності Підприємництво, торгівля та біржова діяльність,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Науковий керівник – **Сак Т. В.,**

кандидат економічних наук, доцент

кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

У зв'язку із великою популярністю застосування інтернет ресурсів, проникнення інформаційних технологій у всі сфери життя, значного обсягу продажу товарів електронним шляхом, постає питання щодо висвітлення перспектив розвитку електронної торгівлі в Україні.

Відтак, початок існування інтернет економіки можна пов'язати із проривом системи WorldWideWeb у середині 1990-х років. З того часу Інтернет перетворився на сервіс, інтегровану глобальну мережу з різноманітними мультимедійними цілями. Такі поняття, як електронна комерція, електронний бізнес, інтернет-економіка, цифрова економіка є відносно недавніми конструкціями. Загалом, базовою є саме концепція «інтернет-економіка».

Так, інтернет-економіка заснована на цифрових технологіях, які є інтенсивно взаємопов'язаними та глобальними. Термін «інтернет-економіка» підкреслює підтримку зв'язків економічних суб'єктів та процесів за допомогою електронних комунікаційних засобів масової інформації [8].

Важливим моментом є законодавче регулювання електронної комерції в Україні. Дане питання, хоч і опосередковано, але регулюється чималою кількістю нормативно-правових актів різних рівнів. Хоча електронна комерція існувала в українському правовому полі і раніше, фундаментальні принципи інтернет-торгівлі все ж отримали законодавче закріплення у зв'язку з прийняттям та введенням у дію Цивільного кодексу України, Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закону України «Про електронний цифровий підпис» та внесенням змін до Закону України «Про захист прав споживачів».

Однак, лише прийняття Закону «Про електронну комерцію» дало змогу інтернет-споживачам убезпечити себе від зловживань суб'єктивними правами їх контрагентів та дало міцну правову підставу для здійснення електронних правочинів. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію»

електронна торгівля визначається як господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [5].

Крім того, з січня 2006 р. Закон України «Про захист прав споживачів» включає положення, що стосуються «договорів, укладених на відстані», тобто договорів, укладених продавцем (виконавцем) зі споживачем, окрім іншого, за допомогою телекомунікаційних та інформаційних мереж (зокрема, Інтернету) [6].

Варто зауважити, що розвиток електронної комерції спирається на залучення до Інтернету все більшої кількості користувачів, тому не дивно, що частка обороту від електронної торгівлі у ВВП країн та частка електронної складової у роздрібній торгівлі корелює з показником рівня проникнення Інтернету, тобто частки населення країни віком від 14 до 74 років, що є регулярними Інтернет-користувачами. Так, у провідних країнах Західної Європи цей показник наближається до 100 %, у той час як в Україні він становить лише близько 63 % [1].

Така градація у показниках пояснюється тим, що сегмент електронної комерції поки що займає не більше 4 % від загального ринку роздрібної торгівлі в Україні. В свою чергу, сегмент маркетплейсів є найбільш швидкозростаючим напрямком в ніші онлайн-торгівлі, значно випереджаючи класичні інтернет-магазини за швидкістю зростання [3].

Одна з причин цього в тому, що малим підприємцям часто важко підтримувати і рекламувати власні сайти, частіше їм вигідніше працювати з майданчиком, який бере на себе частину навантаження. Це знижує поріг входу і необхідні об'єми інвестицій.

Незважаючи на те, що у 2019 році 71 % українців (22,96 млн) мали доступ до інтернет-мережі та лише 31 % з них купували товари чи послуги хоча б раз через інтернет [2], варто визнати, що на сьогодні в Україні, формат електронної торгівлі справді стрімко розвивається, оскільки має чималий спектр переваг.

Відтак, основними перевагами електронної комерції є:

- оперативність отримання інформації, особливо при міжнародних операціях;
- зниження невиробничих витрат (торгових витрат, витрат на рекламу, витрат пов'язаних з сервісним обслуговуванням та інформаційною підтримкою споживачів);
- скорочення циклу виробництва та продажу, оскільки відпадає потреба повторного підтвердження інформації і знижується вірогідність помилок при введенні інформації;
- значно знижуються затрати пов'язані з обміном інформацією, за рахунок використання більш дешевих засобів телекомунікації;
- більша відкритість компаній до споживачів [4].

Варто зауважити, що конкретно на даний момент, у зв'язку з впровадженням карантинних обмежень та надзвичайної ситуації для протидії COVID-19, вбачаються потенційні перспективи для розвитку інтернет-ритейлу.

Так, 23 березня поточного року, МОЗ обговорило з онлайн-ритейлером «ROZETKA» алгоритми доставки продуктів харчування та побуту в умовах карантину та потенційного надзвичайного стану. У зв'язку зі стрімким зростанням кількості хворих на коронавірусну інфекцію МОЗ України рекомендувало громадянам утриматись від виходу з дому та максимально обмежити контакти, надавши перевагу онлайн-замовленням [7].

Тобто, бачимо, що держава, в особі її уповноважених органів, також вдається до послуг інтернет-ритейлерів для забезпечення потреб громадян в час скрутної та нагальної ситуації.

Як стверджують І. Малюта, А. Оголь, якщо тенденція щодо обсягу Інтернет-торгівлі буде й надалі підтверджуватися, то ситуація стане позитивною, а уряду в найближчий час потрібно зробити рішучі кроки, щоб залишати позитивну тенденцію та надалі прямувати до розвитку Інтернет-торгівлі в Україні [3].

Крім того, необхідно перейняти досвід ведення інтернет-торгівлі країн Західної Європи та впроваджувати його в Україні. Так, орієнтація повинна бути на розвиток основних тенденцій світової інтернет-торгівлі, а саме: на лояльність покупця та персоналізацію угод, мобільну комерцію, роботу зі спільнотою, співпрацю з віддаленими регіонами країн та ведення ефективної логістики [3].

І з цим твердженням важко не погодитись, та варто додати, що держава має сприяти розвитку електронної комерції не лише у патових ситуаціях, а й за звичайних умов на постійній основі. Крім того,

як зазначалось вище, показник електронної комерції на ринку роздрібної торгівлі в світі значно вищий, ніж в Україні, що пояснюється недосконалою нормативно-правовою базою з цього питання, відсутністю інтернет забезпечення, навичок користування чи, елементарно, довіри споживачів до купівлі- продажу товарів через інтернет.

Однак, розвиток електронної комерції має стояти на перших позиціях порядку денного сучасної політики держави у сфері торгівлі, оскільки зважаючи, навіть, на всесвітню пандемію коронавірусної хвороби, така діяльність мінімізує контакти людей, при цьому не впливаючи на якісний рівень надання послуг у сфері ритейлу.

Таким чином, можна стверджувати, що розвиток торгівлі через всесвітню мережу Інтернет сьогодні бажає кращого, враховуючи той момент, що сегмент електронної комерції від загального ринку роздрібної торгівлі займає доволі незначну частину (4 %). Проте, зважаючи на виклики часу, нагальні потреби споживачів у товарах та послугах, електронна торгівля наразі має позитивну тенденцію розвитку та чималі перспективи для подальшого розширення ринку збуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гліненко Л. К., Дайновський Ю. А. Стан і перспективи розвитку електронної торгівлі України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. Вип. 1. С. 87.
2. Майже 23 млн українців регулярно користуються Інтернетом. URL: <https://mind.ua/news/20204323-majzhe-23-mln-ukrayinciv-regulyarno-koristuyutsya-internetom-doslidzhennya>.
3. Малюта І. А., Оголь А. Є. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку інтернет-торгівлі в Україні. *Ефективна економіка*. 2019.
4. Патраманська Л. Ю. Електронна комерція: переваги та недоліки. *Ефективна економіка*. 2015. Вип. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4505>.
5. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/ed19910512>.
7. Прес-служба МОЗ. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1488700544626379&id=261889753974137.
7. Синявська О. О. Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. *Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм* : збірник ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2019. Вип. 9. С. 127.

Хрулькова Катерина Андріївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Формування туризму та його істотне місце у світовій економіці сприяє виведенню безлічі питань, пов'язаних зі формуванням ВВП країни, зайнятістю жителів, формуванням додаткових робочих місць, розвитку нових фірм, суспільно-фінансовим формуванням окремих регіонів. Сьогоднішній нестійкий стан економіки України акцентує все без винятку передумови аналізувати туристську область так само як найсильніший період відновлення урядового господарства, реформування суспільного, автотранспортної, інформативної також виробничої інфраструктури, удосконалення інвестиційної суспільної діяльності з допомогою ефективного міського управління.

Однією з перспективних течій розвитку туристичного ринку є спортивно-оздоровчий напрямок індустрії туризму (подорожей) – окремий вид туризму, що представляє мандрівникам усе різноманіття туристських заходів, які проводяться відповідно до нормативної бази організації туризму в країні та які

використовують громадські туристські організації для створення управлінської системи спортивного туризму. За визначенням Федерації спортивного туризму України, «спортивний туризм – вид спорту, в якому змагання туристських спортивних походів та з видів спортивного туризму проводяться за встановленими Правилами змагань зі спортивного туризму» та якому притаманні усі характерні риси масового фізкультурно-спортивного руху та спорту високих досягнень [3]. Даним способом, дослідження всіх можливих параметрів розвитку вітчизняного спортивно-оздоровчого туризму включає значуще положення у контексті можливості вступу України до Європейського Союзу.

Спортивний туризм в Україні вважається значущим елементом загальнодержавної організації фізіологічної культури, а також спорту, патріотичного та духовного навчання молодого покоління, значною умовою формування туристичної галузі.

Спортивний туризм є офіційно визнаним видом спорту в Україні, його включено до Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор [2].

Спортивний туризм, будучи одним з видів активного туризму, сприяє задоволенню потреби людини в занятті спортом (активний туризм).

Наприклад, понад 50 тис. туристів кожен рік приїжджають в Нью-Йорк для того, щоб відвідати Madison Square Garden, який є домашньою ареною баскетбольної команди New-York Nicks, 1 Національний зал слави бейсболу та музей в Нью-Йорку (США), Міжнародний хокейний зал слави і музей в Торонто (Канада). Японським залом слави бейсболу та музеєм в Токіо (Японія) щорічно захоплюються більше 300 тис. відвідувачів. Bass Pro Shop в Спрінгфілді (США), цей найбільший спеціалізований роздрібний магазин площею понад 350 тис. кв. футів, привертає більше 3,5 млн відвідувачів на рік. Він отримав визнання в якості «туристської пам'ятки номер один» в штаті Міссурі. Цікаво, що визнання подібного роду і причини, що лежать в його основі, сприяють спростуванню типових уявлень про торгівлю як про якийсь «допоміжної» галузі в мережі туристської індустрії [1].

На всесвітньому, а також державному туристичних ринках вже є велика кількість компаній, які орієнтують свою діяльність в систему послуг для туристів у спортивно-оздоровчому секторі. Вони дають різноманітні турпоїздки, які сповнені відповідними пропозиціями:

Для любителів зимового активного відпочинку пропонують: сноуборд, гірські і бігові лижі, лижний похід.

Для шанувальників літніх активних видів відпочинку пропонують:

- велосипедні та кінні прогулянки, туристичні походи, альпінізм, спелеотуризм;
- полювання і риболовлю.

Прихильники водних видів спорту організовують:

- віндсерфінг, каякінг, яхтинг або дайвінг.

Для активного відпочинку в небі проводять:

- стрибки з парашутом, польоти на дельтапланах або парaplанах.

Таким чином, різноманітні за своєю програмою спортивні фестивалі, тури та народні свята сприяють активному розвитку спортивного туризму в країні, привертають увагу туристів з інших країн світу та сприяють формуванню бажання відвідати Україну [3].

Проаналізувавши поточне положення самодіяльного спортивного туризму, можна прийти до висновку, що проблеми, з якими він зустрівся на сьогоднішній день, в першу чергу в цілому пов'язані з загальним соціально-фінансовим становищем, в якому знаходиться наша країна.

На сьогоднішній день всі без винятку минулі структури управління спортивним туризмом в основному перестали існувати. Бюджет, фінансові витрати профспілок а також спортивних установ істотно зменшені, але в деяких випадках і зовсім ніяк не враховують практично ніякої підтримки оздоровчому також спортивному туризму.

Розвиток спортивно-оздоровчого туризму в Україні потребує підтримки, узгодженого розвитку в межах усієї індустрії туризму країни. Спортивно-оздоровчий туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку внутрішнього та іноземного туризму в Україні, одним з найбільш сталих видових туристичних ринків [4].

Для забезпечення розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні необхідно вирішення таких питань:

1. Опрацювати систему формування відповідних обставин з метою залучення вкладень, націлених в першу чергу в цілому на будівництво новітніх також реконструкцію функціонуючих об'єктів

туристичної та курортно-рекреаційної областей, сприяти спрощенню процедури узгодження інвестиційних планів.

2. Здійснити сукупність заходів згідно формуванню масового туризму, в першу чергу в цілому спортивно-оздоровчого туризму, за фактором розвитку корисного способу життя, а також підвищення якості життя жителів України.

3. Створити туристичну інфраструктуру відповідно до тенденцій державної мережі інтернаціональних автотранспортних коридорів і концепцію захищеності мандрівників.

Таким чином, можливо зробити висновок, то що з метою активізації спортивно-оздоровчого туризму в Україні, формування конкурентоспроможного продукту також його розвиток на інтернаціональному туристичному ринку, відповідним вважається впровадження комплексу заходів, які зуміють ефективно зберігати, а також покращувати область спортивного туризму в країні.

Можливостями наступних вивчень представляє собою дослідження питань підбору стратегічних альтернатив подальшого формування вітчизняного спортивного туризму в ситуаціях активізації інтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков А. В. Розвиток спортивного туризму за кордоном *Відомості Сочинського державного університету*. 2012. № 4 (22). С. 30–35.
2. Колотуха О. В. Спортивний туризм: співвідношення понять *Географія та туризм*. 2013. Вип. 26. С. 3–13.
3. Програма діяльності Федерації спортивного туризму України з розвитку спортивного туризму у 2004-2008 роках, протокол 1, п. 7, від 09.06.2001.
4. Семченко О. А. Іміджева політика України *Зовнішньополітичний імідж України: позитивні і негативні складники. Серія «Монограф»*. 2014. С. 258.

Цаценко Софія Сергіївна,
студентка 2 курсу спеціальності Туризм,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Куредо Н. М.**,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ТРАНСПОРТНІ ПОСЛУГИ В ТУРИЗМІ УКРАЇНИ

Туристичний продукт, як система послуг за межами проживання подорожуючого, обов'язково включає послуги перевезення. При виборі транспортного засобу споживач керується об'єктивними (вартість, швидкість, комфортність) і суб'єктивними чинниками (обмеження, пов'язані зі станом здоров'я, упередженість щодо певних видів транспорту, наприклад, повітряного або водного тощо). Застосовуваний в туризмі транспорт класифікується Всесвітньою туристською організацією на сухопутний (автомобільний і залізничний); водний (підводний і надводний); повітряний. **Автомобільний транспорт** використовується в туризмі найбільш широко, оскільки забезпечує доставку туристів «від дверей до дверей». З цією метою застосовуються як регулярні пасажирські перевезення (рейсові автобуси), так і нерегулярні (власний транспорт туристського підприємства, орендовані транспортні засоби та особистий транспорт туриста). **Залізничний транспорт** забезпечує досить високу швидкість перевезення туристів на середні відстані в комфортних умовах при помірних цінах. В окремих випадках залізничний транспорт може бути метою туристичної подорожі. Серед **водних транспортних засобів** розрізняють підводні засоби (екскурсійні, підводні, човни) і надводні (теплоходи, круїзні судна, морські пороми, прогулянкові судна, яхти, катера). У **повітряні транспортні засоби** включаються найрізноманітніші транспортні засоби – від літаків цивільної авіації до таких екзотичних, як повітряні кулі, дельтаплани, парашути.

Вибір підприємством транспортних засобів для забезпечення туристичної подорожі залежить від цілого ряду чинників: цільової спрямованості туру, тривалості транспортування,

кількості подорожуючих, місткості транспортного засобу, програми туру, безпеки пересування, мобільності транспортного засобу і рівня комфорту.

Аналіз структури транспортних послуг Всесвітньою організацією туризму (UNWTO) за період з 2004 по 2016 роки показав, що частка перевезень залізничним транспортом в загальному обсязі перевезень туристів усіма видами транспорту зменшилася з 4 % до 2 %, частка перевезень водним транспортом – зменшилася з 7 % до 4 %, частка перевезень автомобільним транспортом – зменшилася з 45 % до 39 %, частка перевезень повітряним транспортом – зросла з 44 % до 55 %, що свідчить про стійку світову тенденцію зростання ролі повітряного транспорту в туристських перевезеннях [1]. В Україні найбільша частка перевезень здійснюється автомобільним транспортом. На другому місці стоїть залізничний транспорт. Зовсім малі обсяги перевезень у середині країни здійснюються повітряним та водним видами транспорту (рис. 1.)

Рис. 1. Карта авіаперевезень України

Авіаперевезеннями туристів України займаються як національні, так і іноземні авіакомпанії. На українському ринку пасажирських перевезень працювало 17 вітчизняних авіапідприємств, серед яких традиційно лідером є авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України». Регулярні польоти між Україною та країнами світу відповідно до затвердженого розкладу руху здійснювали 10 вітчизняних авіакомпаній до 45 країн світу.

Рис. 2. Карта залізничних шляхів України

Регулярні внутрішні пасажирські перевезення виконували чотири вітчизняні авіакомпанії, які забезпечили повітряним сполученням 11 міст України. Найбільшими (у тому числі міжнародного значення) аеропортами України є: «Бориспіль», «Київ» імені Ігоря Сікорського, «Львів» імені Данила Галицького, «Одеса», «Харків», «Запоріжжя» та інші [1].

Залізничний транспорт України здійснює зручне транспортування туристів не тільки по Україні, а і на територію сусідніх держав. Українські залізниці безпосередньо межують і взаємодіють із залізницями Росії, Білорусі, Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини й забезпечують роботу із сорока міжнародними залізничними переходами, а також обслуговують 18 українських морських портів Чорноморсько-Азовського басейну (рис. 2). Важливість залізничного транспорту в системі транспортних комунікацій України посилюється і тим, що через територію держави пролягають основні транспортні транс'європейські коридори: Схід – Захід, Балтика – Чорне море.

В Україні розвинута автотранспортна мережа перевезення туристів до туристичних дестинацій та об'єктів міжнародного сполучення. Як показано на приведеній карті автотранспортними автомагістралями України можна дістатися до туристичних об'єктів зарубіжних країн (рис. 3).

Рис. 3. Карта автомобільних доріг України

До безперечних переваг автомобільних пасажироперевезень відносяться мобільність, відносно висока швидкість, невисока вартість, відсутність необхідності здійснювати пересадки, а також гнучкість у встановленні графіків руху. Автобус як туристичний транспортний засіб найвигідніший під час короточасних туристичних поїздок, міських оглядових екскурсій, поїздок пам'ятними місцями, групових туристичних подорожей з різною метою, подорожей для участі у спеціальних заходах. Автотранспорт є єдиним транспортним засобом для виконання так званих трансфер-перевезень туристів на відрізках маршруту: аеропорт – готель – аеропорт, вокзал – готель – вокзал. Найбільш масовими у цьому виді подорожей є поїздки вихідного дня. Великим попитом серед подорожуючих середнього класу доходу користуються міжнародні автобусні тури, оскільки сучасні автобуси обладнані WI-FI, системою кліматконтролю, хімічними туалетами, ергономічними сидіннями та кофемашинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня організація туризму UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/ru>.
2. Список аеропортів України. URL: <https://uk.wikipedia.org/>.

Чуприна Дмитро Олександрович,
студент 4 курсу спеціальності Телекомунікації та радіотехніка,
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

«Морський туризм» у більшості громадян України асоціюється лише з подорожами на морських лайнерах, які пересуваються по замкненому колу між портами нашої держави і портами інших країн світу. У той же час, у жителів Америки, Австралії, Азії та Європи в таке поняття також включений яхтовий туризм, послугами якого користуються мільйони людей цих країн. Завдяки технічному прогресу, в більшості країн світу яхтовий туризм є доступним для середнього класу відпочиваючих. Найбільшою популярністю в питаннях «ціна і якість» такого виду відпочинку зараз користуються країни Середземного моря: Греція, Італія, Кіпр, Туреччина, Хорватія [8].

Якщо говорити про круїзний туризм – це єдиний вид туризму, що дозволяє відвідати кілька країн за одну поїзду, а також отримати задоволення від перебування на борту нових лайнерів. Круїзи відрізняються найвищим відсотком серед повернень туристів. В даний час прийнято розрізняти круїзні подорожі в сегментах standart, premium і deluxe, при цьому клас круїзних лайнерів завжди вище, ніж у готелів з такою ж кількістю зірок (4* у морі приблизно відповідають 5* на землі). Круїз в середньому коштує дешевше аналогічного наземного туру на 30 %. У світі налічується понад 150 морських круїзних компаній – грецьких, італійських, іспанських, американських, датських, норвезьких тощо. До найбільш відомих перевізників в сфері морських круїзів належать Carnival Cruise Lines (CCL), Celebrity Cruises, Royal Caribbean International. Більшість туроператорів, що спеціалізуються на круїзному туризмі об'єднані у професійну міжнародну асоціацію – Cruise Line International Association (CLIA) [2].

Таким чином, становище на світовому ринку круїзів обумовлює доцільність їх розвитку в Чорноморсько-Азовському басейні [3]. Лідерами на цьому ринку є такі оператори, як Carnival, RCCL, P&O, UK/ Europe Independence, MSC, TUI.

Найбільш привабливим Чорноморський басейн є для пасажирів з Великобританії – 31 %, Америки – 30 %, Італії – 21 % та Німеччини – 12 %. Безперечно, в перспективі чорноморський круїзний ринок повинен більшою мірою задовольняти потреби туристів з країн регіону [4].

У сучасних умовах особливо гостро перед українським круїзним бізнесом стоять декілька нагальних проблем, що заважають активно інтегруватися в міжнародний туристичний ринок: 1) не відповідний світовим стандартам якості і безпеки пасажирський флот; 2) відсутність як портової так і туристичної інфраструктури; 3) адміністративні перешкоди у вигляді ускладнених митних і прикордонних процедур [1].

Одним з факторів, який може призвести до повного знищення круїзного туризму в Україні може стати погіршення економічної ситуації в Україні і як наслідок – зубожіння населення і зменшення попиту населення на відпочинок. Ще одним безперечним фактором знищення круїзного туризму в Україні є політика основних круїзних компаній світу щодо зниження цін на круїзні тури для українських туристів та тих туристів, які в минулому користувалися пропозицією морських перевізників. Але головною проблемою, яка може призвести до повного знищення круїзного туризму – це недосконалість державного регулювання цим видом діяльності. Жоден нормативно-правовий документ в галузі туризму не регламентує діяльність круїзного туризму як перспективну сферу господарювання, а визначає її як

немасовий та рідкісний за попитом вид туризму, з чим не погоджуються деякі вчені [6]. Поступовий ріст можна пов'язати з наступними причинами:

1. Спрощення візового режиму для громадян України до країн ЄС.
2. Зміна менталітету українського споживача на європейський манер.
3. Орієнтація на туристів країн колишнього СРСР – Молдови, Республіки Білорусь, країн Закавказзя.
4. Просування бренду України як потужної морської країни для розвитку міжнародного круїзного туризму.
5. Підвищення транзитного рейтингу України на світовому ринку перевезень. Станом на 2014 рік Україна мала транзитний рейтинг 3,11 бали, що вище у порівнянні з сусідами – Польщею, Болгарією, рейтинг яких складає 2,72 бали.
6. Удосконалення портової інфраструктури, покращення привабливості українських портів.
7. Купівля вторинного флоту, вартість якого складає від 50 до 200 млн. євро за одиницю [6], фрахт іноземних засобів транспортування, чи купівля нових засобів пересування по воді. Так, наприклад, Херсонська міська рада придбала на початку 2015 р. новий прогулянковий катер, вартість якого 3,8 млн. грн., призначений для регулярних перевезень Дніпром жителів до дач.
8. Знаходження для суднобудівних заводів Миколаєва якісних інвесторів та будівництво нових транспортних засобів, в першу чергу – малих кораблів, яхт, річкових кораблів і ін.
9. Перезавантаження туристичного кластеру «Малими містами Півдня України», створення нового потужного туристичного кластеру, кластероутворюючим центром якого буде місто Одеса.
10. Ефективне впливання України в Асоціацію круїзних портів Середземного, Егейського та Чорного морів [7] та функціонування міждержавної компанії «CruiseBlackSea».
11. Продовження функціонування спільно з Польщею концепції транспортного коридору Гданьск-Одеса, який має розвиватися у формі сполучення між портами України, Грузії, Азербайджану, Туркменістану.
12. Ефективне маркетингове дослідження із залученням науковців-фахівців в галузі туризму, економіки, маркетингу та менеджменту.
13. Взагалі невідомим та «закритим» для українського та зарубіжного туриста залишається варіація круїзного туризму, метою якого є знайомство та відвідування підприємств «закритого» типу – суднобудівних та судноремонтних заводів, підприємств стратегічного призначення – АЕС, машинобудівних заводів, хімічних і т. п. Цей фактор також може вплинути на зростання попиту на морські круїзи. Але для цього, на нашу думку слід перенести центр воєнного флоту України з Одеси до Миколаєва, таким чином створюючи моральну небезпеку для іноземних відвідувачів.
14. Створення нових форм господарювання на місцевому рівні. Наприклад, в Миколаєві розглядається питання щодо створення комунального пароплавства. Суть проекту в тому, що 99 % акцій будуть у приватних осіб, а 1% – у власності міста. Місцева влада знаходить інвесторів, надає на довготривалий період можливість користуватися будівлями портів, причалами та узбережжям річок Інгулу та Південного Бугу, частиною Дніпро-Бузького лиману з метою отримання власного прибутку за рахунок організації водних перевезень, а місто буде отримувати у пільговий час (наприклад, з 14.00 до 16.00) можливість користуватися засобами пересування для пільгових категорій населення – пенсіонерів, громадян міста для перевезення їх до дачних територій, загальноміських свят і т. п. [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 252 с.
2. Баикина О. А., Валькова Т. М. Круизный туризм: географические и методические рекомендации по формированию индивидуальных комбинированных программ. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/baikina.htm.
3. Дем'янченко А. Г. Потенціал і проблеми розвитку круїзного бізнесу в Україні. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/demjanchenko.htm.
4. Логунова Н. А. Теоретические аспекты развития круизного туризма. URL: <http://be5.biz/ekonomika1/r2013/3782.htm>.

5. Морские бизнес-новости Украины. URL: <http://www.maritimebusinessnews.com.ua>.
6. Нездойминов С. Г. Морской круизный бизнес как вектор международной интеграции морехозяйственного комплекса Украины *Економіка природокористування*. 2014. № 7. С. 43–45.
7. Одеський морський порт. URL: <http://www.port.odessa.ua/index.php/ua>.
8. Яхтенный туризм. URL: http://tourlib.net/statti_otdyh/yahtennyj-turizm.htm.

Шитов Михайло Володимирович,
студент 4 курсу спеціальності Фізика та астрономія,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ТУРИЗМ В УКРАЇНІ

В останній час туризм як в Україні, так і в усьому світі одержав значний розвиток і став масовим соціально-економічним явищем міжнародного масштабу. Швидкому його розвитку сприяє розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між державою і народами світу. Масовий розвиток туризму дозволяє мільйонам людей розширити знання по історії своєї Батьківщини та інших країн, познайомитися з культурою, традиціями тієї чи іншої країни.

За умов ринкової економіки відбуваються глибокі якісні зміни у всіх сферах діяльності людини, підвищуються вимоги до управління економічним механізмом суспільства. Це пов'язано зі складністю виробництва і реалізації товарів (послуг). Якщо у виробництві товарів (послуг) приймають участь тисячі спеціалізованих підприємств і організацій, то виникає необхідність раціонального вирішення великої кількості повсякденних виробничих проблем, для вирішення яких призначена особлива, відносно відособлена сфера управлінської діяльності – менеджмент (від англ. manage – «управляти», що означає «уміти управляти»).

Менеджмент – це закономірний результат подальшого еволюційного розвитку такого фундаментального суспільного процесу, як поділ праці. Це особлива і відносно відокремлена діяльність, яка визначається, як цілеспрямований вплив на працівників, управління і координація операцій підприємств в умовах ринку для досягнення комерційної мети – одержання прибутку [3].

Але, якщо менеджмент у багатьох технічних, соціально-економічних та інших сферах діяльності людини давно плідно використовується, то в сфері туризму він не знайшов широкого використання, що не дає змоги надійно і ефективно здійснювати управління цією важливою сферою в економіці України та інших країн світу. Все це ставить нагальну проблему поглибленого дослідження проблеми менеджменту в туризмі [3].

Виходячи з цього, метою даної роботи є дослідження теоретико-методологічних основ і розробка принципів забезпечення ефективної роботи підприємств туризму на сучасному етапі, використовуючи принципи менеджменту і його окремих структур на регіональному рівні [1].

Виходячи з методології менеджменту в цілому регіональний менеджмент у туризмі розглядається, як сукупність раціональних методів і організаційних важелів територіального управління туризмом. Регіональний менеджмент у туризмі – це економіко-географічний процес, шляхом якого раціонально використовуються природні ресурси, при цьому робиться акцент на ефективний розвиток туризму.

Регіональний менеджмент у туризмі – це процес просторової організації, прогнозування, планування, контролю, які здійснюються з метою управління туризмом у регіоні.

Серйозною проблемою теорії і практики регіонального менеджменту у туризмі є протиріччя між вигодою використання рекреаційних ресурсів [2] та їх виснаженням. Високим економічним показникам господарської діяльності в туристичній галузі далеко не завжди відповідають наслідки раціонального

використання рекреаційних ресурсів. Практика засвідчує, що заради вигоди суб'єкти господарської діяльності в більшості випадків не рахуються з раціональним використанням рекреаційних ресурсів і завдають їм нерідко непоправної шкоди. Між тим саме здорове для людського життя довкілля, а не вигоди суб'єктів господарської діяльності повинні виступати пріоритетною метою.

Для виявлення шляхів підвищення ефективності територіального управління в туристичній галузі регіонів України слід:

- провести аналіз методологічних аспектів, принципів і методів регіонального менеджменту в туризмі;
- дослідити туристський ринок та оцінити рекреаційні ресурси як чинники розвитку туризму та управління ним;
- виявити напрямки розвитку туризму в регіонах [1].

Розуміючи всю складність поставлених завдань, ми не претендуємо на розгляд всіх питань регіонального менеджменту в туризмі з однаковою повнотою.

Регіональний менеджмент у туризмі реалізується через територіальну організацію об'єкта управління, яка є сукупністю певним чином розміщених просторових елементів туристичного господарства, що знаходяться в складній взаємодії.

Виявлення територіальної організації туризму в регіоні базується на таких основних принципах:

а) генетичному (таксономічні одиниці виділяються на основі історичного аналізу територіальної організації туристичного господарства і прогнозу його розвитку);

б) соціально-економічному (має на меті максимальне задоволення рекреаційних потреб суспільства, раціональне використання рекреаційних ресурсів, підвищення ефективності туристичного господарства регіону через зниження витрат на виробництво туристських послуг та збільшення доходів від їхньої реалізації);

в) єдності територіальної організації туризму з економічним і адміністративно-територіальним устроєм [3].

Визначення територіальної організації туризму – головне завдання регіонального управління. Але, на жаль, в Україні воно недостатньо міцне і гнучке, не оперативно мобілізує можливі кошти і ресурси для розвитку туризму.

Туристичне господарство як галузь народного господарства розглядається як одна з складових частин територіально-виробничого комплексу (ТВК). Причому вже нині в окремих регіонах України воно стає галуззю спеціалізації ТВК. А з розширенням територіальних рамок організації туризму і зростання його масштабів кількість таких регіонів збільшиться. І в цих регіонах туристичне господарство буде виступати важливою ланкою виробничої спеціалізації, яка повинна розумно поєднуватися в своєму розвитку з іншими ланками ТВК.

На території України сформувалися туристичні регіони, зони, райони, підрайони, вузли, комплекси, центри, пункти. Всі вони є таксономічними одиницями територіальної організації туристичного господарства. Слід зазначити, що в туристичних регіонах туристичне господарство виступає як профілююча галузь, а в туристичних вузлах, які охоплюють окремі населенні пункти, як важливий містоутворюючий чинник.

Туристична діяльність пов'язана з певними територіальними ринками. Регіональний менеджмент у туризмі вимагає оцінки територіального ринку, яка здійснюється за такими показниками: реальні доходи населення, вартість платних і туристських послуг населенню. Кількісні параметри цих показників мають безпосередній вплив на приваблюючу здатність рекреаційного ресурсу.

Оцінка атрактивності в натуральних одиницях за своєю суттю є трансформація балів через реальні доходи населення, вартість платних і туристських послуг населенню. Саме кількісні параметри цих показників туристського ринку визначають величину приваблюючої здатності в натуральних одиницях.

Приваблююча та пропускна здатність разом складають потенціал рекреаційного ресурсу. Для зіставлення цих складових необхідна сумірність їхніх показників. Цієї сумірності можна досягнути, використовуючи єдиний натуральний показник (чоловік). Потенціал рекреаційного ресурсу не є простою сумою показників його складових.

Стратегічною метою в плануванні розвитку туризму в регіоні має бути створення територіально-рекреаційного комплексу (ТРК), як одного з можливих шляхів найбільш оптимального вирішення проблем використання багатих рекреаційних ресурсів. Доцільність створення ТРК продиктована нагальною необхідністю об'єднання розрізнених підприємств сфери обслуговування і створення матеріально технічної бази для подальшого розвитку туристичного господарства.

Виходячи з основних стратегічних завдань і очікуваних результатів, планування розвитку туризму в регіонах України слід здійснювати по кількох генеральних лініях.

I. Створення сприятливого організаційного, економічного та правового середовища, функціонування рекреаційної сфери.

II. Реконструкція та модернізація наявної матеріально-технічної бази рекреаційної індустрії (заходи по реконструкції рекреаційних об'єктів, автомобільних та залізничних доріг, розвитку сервісного обслуговування, поліпшенню зв'язку).

III. Нове будівництво і реалізація престижних проектів. Реалізувати значний обсяг нового будівництва повністю через дефіцит фінансових ресурсів не вдасться – потрібна селекція. Можна розраховувати в певній мірі на державну підтримку будівництва нових об'єктів у гірській частині регіону. В перелік об'єктів першочергового будівництва можна віднести і ті, у фінансуванні яких переважає частка коштів підприємств, фондів тощо [2].

Наукова розробка і впорядкування такого поєднання дасть великий соціально-економічний ефект, різко підвищить рентабельність туризму. Одним з ефективних засобів вирішення питань територіальної організації туризму є удосконалення форм і методів його територіального управління. Необхідна переорієнтація деяких великих сфер економіки окремих регіонів країни з галузевого на переважно територіальний принцип управління. Це насамперед відноситься до туристичної та обслуговуючих її галузей такого важливого району рекреаційної спеціалізації загальнодержавного значення.

Перехід на управління туристичним господарством регіонів та районів переважно за територіальним принципом – веління часу, назріла необхідність. Таке управління дозволить, з одного боку, усунути протиріччя між територіальною єдністю і спільністю туристичного господарства України та відомчою розрізненістю його управління – з другого. Переважно територіальне управління туризмом забезпечить більшу його ефективність, ніж галузеве та вирішить важливі проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зазгарская И. Б. Проблемы и перспективы развития туризма на территории украинских Карпат. URL: https://tourlib.net/books_tourism/zazgarskaya3.htm.
2. Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. URL: <http://infotour.in.ua/kravciv.htm>.
3. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : підручник. Київ : Знання, 2013. 334 с.

Шишкіна Вікторія Бахтіївна,
студентка 3 курсу спеціальності Туризм,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник – **Мартінова Н. П.,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ ВЕЛОСИПЕДНОГО ТУРИЗМУ

В наш час набувають популярності нові напрями туризму, одним з яких є велосипедний туризм. Попит на нього пов'язаний, насамперед, з модою на здоровий спосіб життя, все більше людей починають надавати перевагу правильному харчуванню та заняттям спортом. Велоспорт є гарним вибором, адже вибираючи його можна не тільки стежити за своїм фізичним станом, а й з користю провести час, катаючись різними маршрутами.

Велосипедний туризм (велотуризм) – це один з напрямів спортивного туризму, який ґрунтується на проходженні різноманітних туристичних маршрутів на велосипеді. Маршрут може містити різні перешкоди, що притаманні велоспорту [1]. Велосипедний туризм має декілька видів, основні з них [5]:

- цивілізований – цей вид велосипедного туризму найбільш простий та відомий, це звичайні прогулянки на велосипеді за певним маршрутом;
- спортивний – цей вид менш популярний, він ґрунтується на подоланні заздалегідь вказаних дистанцій за певний період часу на велосипеді, сюди також відносяться рекорди;
- перегони – подолання певного маршруту на час, головна мета – приїхати першим, це азартний вид велосипедного туризму, при якому туристи навіть не помічають пам'ятки біля яких їдуть;
- експедиції – цей вид для тих туристів, яким подобається подолання перешкод, наприклад: маршрут в гори, через водойми;
- байкерський – це теж своєрідне змагання, такий вид обирають туристи, які хочуть перевірити свій велосипед на міцність;
- велосипедні походи – це подолання туристичного маршруту, в рамках якого туристи вивчають природу та пам'ятки світу.

Дуже важливим в проведенні велосипедного туру є вибір категорії складності, на це впливає кількість днів на маршруті, кілометраж, різноманітні перешкоди, додаткове обладнання, тощо. Категорій всього 6. Окрім цього велосипедний туризм має ще ряд особливостей.

Перша особливість ґрунтується на тому, що вплив на розвиток велосипедного туризму чинять лижний та горний туризм, а також спортивні традиції. Суть цієї особливості полягає в тому, що велосипедні походи мають спортивний стиль, який виражається в економії часу та чіткої організації праці на маршруті. Під час маршруту забороняється зупинятися без дозволу командира, всі члени групи чітко виконують заздалегідь обговорені обов'язки [3].

Друга особливість полягає у тому, що при проходженні велосипедного маршруту не повинно зустрічатися пішохідних ділянок (якщо зустрічається пішохідна ділянка, то вона повинна бути виправдана). Суть в тому, що велосипедний маршрут треба проходити виключно на велосипеді, але все ж таки туристи мають бажання подивитися на місця, до яких неможливо доїхати на велосипеді. Тому особливістю тактики велосипедного туризму є радіальні пішохідні виходи на порожніх велосипедах. Це дозволяє оглянути визначні пам'ятки, витративши на це мінімум часу [3].

Третя особливість велосипедного туризму полягає в тому, що темп проходження маршруту повинен бути доволі інтенсивним та швидким, це дозволяє групі туристів побачити більше цікавих місць та задає спортивний азарт. До того ж, такий темп дозволить туристам зробити більше радіальних зупинок, тобто побачити більше визначних пам'яток [3].

Четверта особливість ґрунтується на особливому ставленні до природи та навколишнього середовища. Перед початком проходження маршруту, у групі визначають людину, що бере на себе відповідальність за чистоту, тобто перед від'їздом зі стоянок, ця людина приводить місця в гарний стан та прибирає все сміття [3].

Велосипедний туризм має свої переваги у порівнянні з іншими видами туризму. По-перше, під час проходження велосипедного маршруту туристи мають можливість подолати достатньо великі відстані за відносно короткий проміжок часу.

По-друге, такий вид туризму задовольняє дві важливі потреби: підтримує гарну фізичну форму та дозволяє побачити визначні пам'ятки. До того ж, при проходженні велосипедного маршруту чиниться позитивний вплив на здоров'я самого мандрівника, адже він знаходиться в постійному русі, що тренує життєво важливі системи організму [2].

По-третє, велосипедний туризм не є дорогим, порівняно з іншими видами туризму. Туристи не витрачають гроші на пересування, адже у них є власний транспорт, не витрачають гроші на житло, адже розміщуються в палатках під час запланованих стоянок, тощо.

По-четверте, велосипедний туризм дозволяє туристам познайомитися з великим географічним районом, природою за короткий проміжок часу, за рахунок пересування на велосипеді.

По-п'яте, такий вид туризму не завдає шкоди екологічному стану та навколишньому середовищу, що є дуже важливим в сучасному світі.

По-шосте, у велосипедні походи можна відправитися у будь-яку пору року.

Однак у велосипедного туризму є також і недоліки. Насамперед це підготовка самих туристів, не кожен зможе відправитися у велосипедний тур, для цього повинна бути достатня фізична підготовка та високий рівень володіння велосипедом [4]. Дороги можуть бути зі значними перешкодами, що стане великою проблемою для новачків або пенсіонерів.

Отже, велосипедний туризм – один з найперспективніших видів спортивного туризму, що має великий потенціал розвитку. Майже вся територія України може використовуватися для велосипедного туризму, але особливо це стосується Карпат, які для такого виду туризму використовують не лише українці, а й іноземці, що вказує на великий потенціал даної місцевості. Туристичні фірми повинні звернути увагу на такий прогресивний вид туризму, як велосипедний та починати створювати більшу кількість турів такого напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навчальний посібник. Харків : Вид-во ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
2. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2009. 304 с.
3. Ленських С. Перспективы развития велотуризма на Алтае. *Алтай: екологія та природокористування*. Бійськ, 2008. Ч. 2. С. 245–247.
4. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.
5. Шаталова Е. В. Гокк С. А. Велосипедный туризм: специфика и региональные особенности. *Ползуновский альманах*. 2009. № 3. Т. 2. С. 344–346.

Щур Юрій Ігорович,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри новітньої історії України,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

МЕМУАРИСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ І ФОРМУВАННЯ СОБОРНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОГО ЗАПОРІЖЖЯ

Тривалий час м. Запоріжжя в контексті подій Української революції асоціювалося здебільшого з анархо-комуністичним рухом Нестора Махна та реалізацією радянського проекту більшовицького зразка. Тим часом, наукові пошуки останніх років переконливо доводять, що Запоріжжя (тоді – Олександрівськ) перебувало у орбіті всеукраїнських процесів державотворення, було поінформоване й підтримувало Українську центральну раду та проголошену нею Українську народну республіку [1].

Станом на 2020 рік вже вималювався орієнтовний список праць мемуарного характеру, які охоплюють як загальноукраїнські, так і виключно регіональні події Української революції. Відповідно, матеріали про Запоріжжя містяться як у першій групі, так і у другій. Спогади безпосередніх учасників та очевидців подій охоплюють всі роки Української революції та перших постреволуційних років. Зараз зупинимось на тих, які висвітлюють саме соборницький потенціал Запоріжжя, перш за все з хронологічними рамками весни 1918 року.

У квітні 1918 року у Запоріжжі зустрілися дві військові формації, які репрезентували дві частини України, штучно розділені між двома імперіями – Галичину та Наддніпрянщину. Під час загального наступу Армії УНР та союзницьких військ до міста одночасно зайшли підрозділи Легіону Українських січових стрільців та 2-й Запорізький полк з Кримської групи Армії УНР полковника П. Болбочана. Тоді на прохання міської управи відбувся спільний парад обох формацій. Враховуючи, що подібних об'єднаних парадів до того часу не було, дозволимо собі назвати його «Першим парадом української Соборності». Про цю знаменну подію залишили спогади січові стрільці, бійці Армії УНР та жителі міста. Саме ці мемуари надають можливість локалізувати найважливіші події доби революцій й, відповідно, використовувати під час підготовки екскурсійних маршрутів, презентуючи Запоріжжя на загальніше від суто «козацько-шароварницької» традиції. Серед таких місць можна виокремити, наприклад:

1. Місце параду – центр старого міста, біля Народного дому (за часів СРСР – Кінотеатр ім. Леніна). Описується у спогадах січових стрільців М. Заклинського [2], В. Щуровського [3] та

А. Кігічака [4]. Незайвим буде наголосити, що парад військ приймали полковник Армії УНР П. Болбочан та командуючий австрійською групою архікнязь В. фон Габсбург, якого за проукраїнську позицію називали «Василем Вишиваним».

2. Місце боїв підрозділу УСС з більшовиками – Південний вокзал (Запоріжжя-1). Напередодні «параду Соборності» січові стрільці разом з невеликим загonom Вільних козаків з с. Біленьке Запорізького району вели бої за опанування території Південного вокзалу та станції. З цього пункту мав пізніше розпочатися наступ стрільців на Запоріжжя. Різні моменти бою зустрічаємо у спогадах П. Франка [5] та М. Заклинського [6].

3. Місце постою Українських січових стрільців – 1 корпус Запорізького національного університету. Згадується, зокрема, у спогадах уродженця та жителя Запоріжжя (район Калантирки) під час революції, який потім емігрував на Захід, Г. Гордієнка [7, с. 136]. Загалом, його спогади містять багато інформації про місця, пов'язані безпосередньо з формуванням підрозділів української республіканської армії, побуту жителів міста та військових, особливостей культури й суспільно-політичного життя.

Пам'ятних місць Української революції на сьогоднішній день встановлено вже кілька десятків. Найбільше інформації про це дають мемуарні джерела, а також документи різних установ та органів влади, які розміщувалися у Запоріжжі під час революції. Опрацювання та синтез матеріалів дозволили підготувати (й поступово розширювати) авторський екскурсійний пішохідний маршрут, який вже пройшов певну апробацію [8].

В сучасних умовах розвитку туристичної галузі, зокрема реалій та потенційних можливостей внутрішнього туризму, актуалізується проблема різнобарв'я / різноманіття / різноголосся презентації Запоріжжя. Важливо, щоб бажання показати місто як невід'ємну частину українського простору не перетворювалося на «шароварщину» та «шарлатанщину». Інкorporація південних територій до України полягає не лише у окресленні географічних кордонів, але й у ментальному сприйнятті трансформацій подій у просторовому розвитку.

Залучення мемуарних джерел учасників та очевидців революційних подій дозволяє також визначити особливість їх перебігу й критично підійти до оцінок деяких дослідників, виголошених відносно розвитку міста та краю. Відомий американський дослідник Т. Снайдер, у книзі присвяченій біографії австрійського архікнязя В. фон Габсбурга, описуючи його перебування у Запорізькому краї стверджував, що «Вільгельм був на Січі, щоб із селян, які розмовляють українською, зробити українських селян» [9, с. 98].

Однак саме В. фон Габсбург стверджував, що ідеї самостійності та державної незалежності для Півдня України – явище місцевого характеру, а не привнесене ззовні. У своїх спогадах він писав: «Територія давнього Запоріжжя має несподівано свідоме українське населення. Я говорив з селянами, особливо в околицях Царицинського Кута, і переконався, що традиція українського козацтва там дуже жива. В усім пробивається у них та старина. Багато [хто] оповідає, що його дід чи прадід був на «Січі». Кожний гордиться цим, що він з вольного козацького роду» [10, с. 22]. У листі до митрополита А. Шептицького архікнязь із захопленням писав про своє перебування у Запорізькому краї: «Я знову із хоробрими легіонерами на «Запоріжжі», тут так чудово! Тут люди дійсно впевнені в собі, справжні українці, і вони все ще досить ретельно дотримуються всіх запорізьких традицій, я щасливий тут знаходитися...» [11, с. 36–37].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щур Ю. І. Українська революція на території Запорізької області (1917–1921 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 51. С. 64–77.
2. Заклинський М. Стріча УССів із Запорізькою дивізією. *Новий час*. 1935. 30 січня.
3. Щуровський В. Споми́ни з пробування У.С.С. на Наддніпровю в 1918 р. *Літературно-науковий вістник*. 1925. Т. LXXXVI. Кн. III. С. 218–228.
4. Кігічак А. Зустріч УССів під проводом Василя Вишиваного з Запоріжцями під проводом Болбочана. *Вісті комбатанта*. 1972. № 5–6. С. 33–35.
5. Франко П. Бій в Олександрівську. Бої 3-ої сотні У.С.С. *Літопис Червоної Калини*. 1939. № 7. С. 17–18.

6. Заклинський М. Наступ УСС-ів на Олександрівськ 1918 р. *Календар «Червоної Калини» на 1932 рік*. Львів, 1931. С. 46–51.
7. Гордієнко Г. Під щитом Марса. Спогади. Філадельфія, 1976. Т. 1. 369 с.
8. Запоріжцям провели екскурсію місцями «Української весни» сторічної давнини. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/zaporizhcyam-proveli-ekskursiyu-miscyami-ukrayinskoyi-vesni-storichnoyi-davnini-20170327544117> (дата звернення: 15.04.2020).
9. Снайдер Т. Червоний князь. Таємні життя габсбургського ерцгерцога. Київ : Грані-Т, 2011. 296 с.
10. Мемуари Вільгельма Габсбурга полковника УСС. *Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя. Спогади українських бійців* / упоряд. Ю. Щур. Київ : УВС ім. Ю. Липи, 2017. С. 19–23.
11. Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот із династії Габсбургів : науково-документальне видання. Київ : Темпора, 2011. 408 с.

Щурко Уляна Василівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту мистецтва,
Львівська національна академія мистецтв
м. Львів, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УКРАЇНІ

Управління та розвиток будь-якої країни в сучасних, швидкоплинних, умовах вимагає блискавичної реакції на глобальні зміни та тренди. Світовий соціально-економічний розвиток диктує вимоги інноваційного, нестандартного підходу управління економікою та інтеграції між різними її секторами. Так, економіка все більше набирає ознак суміжних спеціальностей, в тому числі соціально-культурних, а ефективний менеджмент поєднує як економічні, так і позаекономічні підходи.

Найновішими тенденціями управління економікою та підприємництвом Європи та світу є розвиток креативних індустрій – досить новими в економічній науці та реальному підприємстві. Так, поява терміну «креативні індустрії», хоч і сягає 1947 року, коли його ввели в науковий обіг Адорно та Горкгаймер своєю працею «Діалектика просвітництва» [1], проте, найбільшого розвитку набув саме протягом останнього десятиліття. Класичним є визначення, зафіксоване ЮНЕСКО як «культурні та креативні індустрії»: галузі, які об'єднували створення, виробництво та комерціалізацію сенсів, які мають нематеріальний характер і належать до сфери культури, захищаються авторським правом і в економічній літературі називаються «галузями майбутнього» [2].

Галузі, що належать до креативних індустрій, розвиваються на базі малого та середнього підприємництва, виробляючи творчі (креативні) продукти та надаючи творчі послуги. Визначення галузей, що належать до креативних індустрій, відрізняється в різних країнах (табл. 1).

Таблиця 1

**Перелік галузей, що відносять до культурних та креативних індустрій
у різних країнах світу та за класифікацією ЮНЕСКО [3; 4]**

Вид ККІ	ЮНЕСКО	Велика Британія	Канада	Данія	Німеччина	Литва	Тайвань
Музика	+	+	+	+	+	+	+
Виконавське мистецтво	+	+	+		+	+	+
Образотворче мистецтво	+	+	+	+	+	+	+
Ремесла	+	+	+	+		+	+
Дизайн	+	+	+	+	+	+	+
Мода		+					
Книговидання	+	+	+	+	+	+	+
ТБ і радіо		+	+	+	+	+	+
Кіно, відео	+	+	+	+	+	+	+

Продовження таблиці 1

Вид ККІ	ЮНЕСКО	Велика Британія	Канада	Данія	Німеччина	Литва	Тайвань
Реклама	+	+	+	+	+	+	+
Архітектура	+	+		+	+	+	+
Культурні об'єкти				+			+
Програмне забезпечення	+	+	+		+	+	+
Комп'ютерні та відеоігри		+			+	+	+
Творчий спосіб життя						+	+

В Україні термін «креативні індустрії» активно ввійшов в обіг та отримав законодавче закріплення. У науковому обігу автори найчастіше послуговуються визначенням Департаменту культури, медіа і спорту уряду Великобританії за 1998 рік «діяльність, в основі якої лежить індивідуальний творчий принцип, навик або талант, і яка несе в собі потенціал створення доданої вартості і робочих місць шляхом виробництва та експлуатації інтелектуальної власності».

У 2016 році Міністерство культури України створило відділ проблем розвитку культурних і креативних індустрій, з 2017 року там функціонує сектор розвитку креативних індустрій [5, с. 4]. Розвиток культурних і креативних індустрій (ККІ) визнано пріоритетним напрямом «Довгострокової національної стратегії розвитку культури до 2025 року».

В продовження розвитку сектору в 2019 році Кабінет міністрів України (Розпорядження №265-р від 24 квітня 2019 р.) затвердив перелік видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, з переліком відповідних КВЕДів [6]. До креативних індустрій, зокрема, віднесли народні художні промисли, візуальне мистецтва, сценічне мистецтво, літературу, діяльність ЗМІ, аудіовізуальне мистецтво, дизайн, моду, архітектуру й урбаністику, рекламу, музейну справу та ін. Повний перелік (з КВЕДами) поданий в табл. 2.

Таблиця 2

Види економічної діяльності, які в Україні внесені до переліку креативних індустрій

Код	Назва виду економічної діяльності
32.12	Виробництво ювелірних і подібних виробів
32.13	Виробництво біжутерії та подібних виробів
32.20	Виробництво музичних інструментів
58.11	Видання книг
58.13	Видання газет
58.14	Видання журналів і періодичних видань
58.19	Інші види видавничої діяльності
58.21	Видання комп'ютерних ігор
58.29	Видання іншого програмного забезпечення
59.11	Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
59.12	Компонування кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
59.13	Розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм
59.14	Демонстрація кінофільмів
59.20	Видання звукозаписів
60.10	Діяльність у сфері радіомовлення
60.20	Діяльність у сфері телевізійного мовлення
62.01	Комп'ютерне програмування
62.02	Консультавання з питань інформатизації
63.91	Діяльність інформаційних агентств

Код	Назва виду економічної діяльності
70.21	Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю
71.11	Діяльність у сфері архітектури
72.20	Дослідження і експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук
73.11	Рекламні агентства
73.12	Посередництво в розміщенні реклами в засобах масової інформації
74.10	Спеціалізована діяльність із дизайну
74.20	Діяльність у сфері фотографії
74.30	Надання послуг з перекладу
85.52	Освіта у сфері культури
90.01	Театральна та концертна діяльність
90.02	Діяльність щодо підтримання театральних і концертних заходів
90.03	Індивідуальна мистецька діяльність
90.04	Функціонування театральних і концертних залів
91.01	Функціонування бібліотек і архівів
91.02	Функціонування музеїв

За результатами дослідження системи індикаторів ЮНЕСКО в Україні (2016–2017 рр.) «Індикатори впливу культури на соціально-економічний розвиток», встановлено, що внесок культурних та креативних індустрій у ВВП складає 4,04 % [7]. Звичайно, в порівнянні з іншими індустріями (чи секторами промисловості) цей внесок не достатньо великим (внесок сільського, лісового та рибного господарств 11,65 %, проте, співмірним, наприклад, з добувною промисловістю (5,72 %), фінансовою та страховою діяльністю (5,11 %) чи навіть перевищує окремі (будівництво – 2,67 %) [8].

У 2018 р. різні галузі креативних індустрій в Україні демонстрували зростання: так, офіційний обсяг реалізованої продукції рекламних агентств складав 27,8 млрд грн, а експорт ІТ-послуг – 4,5 млрд дол. США [9]. Україна є активним учасником міжнародної торгівлі товарами, виробленими в креативних індустріях. Дослідження UNCTAD за 2005-2014 роки підтверджує зростання такого експорту з 238,7 до 768,3 млн дол. Найбільшу частку експорту займали товари категорії «дизайн», «видавництво», «ужиткове мистецтво», переважно в країни Європи (78 %) [10].

Потенціал креативних індустрій потребує виокремлення їх у пріоритетний напрям стратегічного розвитку, що допоможе Україні досягнути адекватного рівня конкурентоспроможності на світовій арені та слідувати найновішим тенденціям глобальної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Horkheimer M., Adorno T. W. *Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente*. Querido Verlag, Amsterdam : ND Fischer, 1988.
2. Букацелі А. В. Креативне підприємництво як ресурс економіки. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/153.pdf.
3. Чмут А., Синякова К., Грицина В. Креативні індустрії Німеччини та перспективи розвитку креативного сектору економіки України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 21. С. 48–53.
4. Strazdas R., Černevičiūtė J., Jančoras Ž., Kregždaitė R. Macro, meso and micro factors for creative industry development: continuous improvements and system innovations. Vilnius, 2015.
5. Фарінья К. Розвиток культурних та креативних індустрій в Україні. 59 с. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/creative-industries-study-for-ukraine>.
6. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій. *Розпорядження КМУ №265-р від 24 квітня 2019 р.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhnoyi-diyalnosti-yaki-nalezhat-do-kreativnih-industrij>.
7. Індикатори впливу культури на соціально-економічний розвиток. URL: <http://demcult.org/indikator-vplivu-kulturi-na-social/>.
8. Культурні та творчі індустрії: українська модель. URL: <http://demcult.org/kulturni-ta-tvorchi-industrii-ukrain/>.

9. Розвиток креативної економіки зупинить «відтік мізків» за кордон. Економічна правда. 21 серпня 2019 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/08/21/650775/>.

10. Creative economy outlook Trends in international trade in creative industries 2002–2015. Country profiles 2005–2014. UNCTAD. United Nations, 2018. 445 p.

Юхновська Юлія Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

КОМПЛЕКСНИЙ МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Незважаючи на зростання популярності теорії туристських кластерів, як за кордоном, так і в Україні, досі не існує однакової і зрозумілою методики для визначення меж туристичного кластера, а також критеріїв, за допомогою яких можна відрізнити звичайну географічну концентрацію від кластера. Більшість досліджень, присвячених ідентифікації туристичного кластера, опускають найважливішу характеристику кластера – наявність взаємодій і зв'язків між учасниками.

Можна зробити висновок, що в даний час актуальна розробка універсального, комплексного методу ідентифікації туристських кластерів, щоб такий метод базувався як на кількісних, так і на якісних оцінках. Також, необхідно, щоб аналіз проводився з урахуванням двох основних ознак туристських кластерів – географічної концентрації підприємств туристичної галузі регіону, а також наявності взаємозв'язків між цими підприємствами.

Кластерна концепція і туристична галузь регіону мають загальні схожі особливості. Згідно СОТ, туристичний продукт знаходиться в тісній взаємодії з місцевою територією, активізуючи спільні дії взаємопов'язаних підприємств, спрямовані на підвищення привабливості і цінності туристичної галузі. Про прихильність туристичного продукту до певного регіону свідчить ще одна відмінна риса туристичної послуги – споживач сам прямує за туристичним продуктом в певний регіон. Схожість з кластерною теорією підтверджується і іншими ознаками туризму, такими як комплементарність і взаємна залежність місцевих підприємств і організацій, інтеграція місцевої культури і традицій.

З огляду на специфіку туристичних кластерів і беручи до уваги основні підходи до ідентифікації кластерів, пропонуємо наступну послідовність виявлення туристських кластерів.

Етап 1. Кількісна ідентифікація концентрації підприємств туристичної галузі в певному регіоні. Для цього пропонуємо використовувати коефіцієнти локалізації та спеціалізації, душевого виробництва, а також інтегральний коефіцієнт.

Основна складність, полягає у виборі порогового значення даних коефіцієнтів. У більшості теоретичних досліджень прийнято вважати, що коефіцієнт локалізації рівний або вище одиниці свідчить про більший рівень концентрації галузі в регіоні в порівнянні із середнім значенням по країні. Однак необхідно визначити, яке граничне значення коефіцієнта локалізації буде свідчити про наявність кластера. Існують різні точки зору щодо вибору порогового значення.

Етап 2. Виявлення взаємозв'язків. З цією метою для виявлення зв'язків між підприємствами доцільно використовувати прямий аналіз взаємозв'язків в ланцюжку цінностей в поєднанні з якісним методом експертних оцінок. Прямий аналіз взаємозв'язків в ланцюжку цінностей групує окремі сектори туристичної галузі на основі взаємозв'язків у вертикальному продуктовому ланцюжку. При здійсненні прямого аналізу ланцюжка цінності у туристичній галузі доцільно використовувати теорію графів, яка дозволяє візуалізувати прямі зв'язки, закладені в таблицях «витрати – випуск».

Наступні етапи передбачають якісний аналіз.

Етап 3. Для визначення специфіки (типу) туристичного кластера необхідно виявити туристську домінанту. Домінанта є головною причиною скоєння туристських поїздок. При відсутності домінанти розвиток кластера не доцільно. Для виявлення туристичної домінанти, пропонується спиратися на статистичні дані, а також на експертні оцінки.

Етап 4. На наступному етапі проводимо аналіз конкурентної стійкості туристського кластера. Для цього необхідно протестувати регіон базування кластера за допомогою ромба конкурентних переваг М.

Портера, який включає наступні 4 фактора: умови для факторів виробництва; зміст стратегії фірми і суперництва; стан попиту; споріднені та підтримуючі галузі. В результаті даного аналізу необхідно визначити, які саме чинники, що впливають на туристичний кластер, можуть бути найбільш ефективно використані з метою підвищення конкурентоспроможності кластера в цілому. При виявленні недостатньої кількості або якості аналізованих чинників можлива розробка пропозицій щодо додаткового фінансування відсутніх елементів.

Таким чином, пропонований підхід дозволяє з'єднати кількісний і якісний аналіз і може бути покладений в основу ідентифікації туристичних кластерів регіону і виявлення найбільш конкурентоспроможного.

Економічна ефективність туристичного кластеру в регіоні являє собою збірне поняття, що включає об'єктивні експертні оцінки і аналітичні дані, які описують вплив туристичного кластеру в таких сферах:

- рентабельність і прибутки безпосередньо туристичного кластеру регіону;
- податкові надходження від туристичного кластеру в регіональний бюджет;
- розвиток об'єктів інфраструктури туристичного кластеру в регіоні;
- непрямий вплив туристичного кластеру на інші галузі суспільного виробництва за допомогою мультиплікативного ефекту;
- вплив туристичного кластеру на зайнятість населення.

Таким чином, під сукупним доходом від туристичного кластеру розуміємо сукупність прямих і непрямих, грошових і негрошових вигод, одержуваних у регіоні від розвитку туристичного кластеру, виражених у вартісному вигляді.

Враховуючи визначення видів прямих і непрямих доходів та вигід регіону від розвитку туристичного кластеру, можна констатувати, що оцінка сукупного доходу від туристичного кластеру в регіоні, а відповідно, і методика його розрахунку, будуть включати в себе два напрямки: оцінка прямого впливу туристичного кластеру і оцінка непрямого впливу туристичного кластеру на економіку регіону.

Щодо першого напрямку, то в його межах оцінюється прибуток, який одержує туристичний кластер за звітний період, а також частки податкових надходжень від туристичного кластеру до бюджетів різних рівнів. Таким чином, під прямим економічним ефектом від туристичного кластеру розуміємо обсяг коштів, отриманих від туристичного кластеру на першому колі обертання коштів в економіці регіону, що увійшли до складу валового регіонального продукту (ВРП) [521].

Другий напрямок вимагає детального опису методичних підходів до оцінки мультиплікативного ефекту від туристичного кластеру і його впливу на інші сектори регіональної економіки.

Представлена методика дозволяє розрахувати сукупний дохід від туристичного кластеру з урахуванням мультиплікативного ефекту, але вона ґрунтується на результатах, отриманих при оцінці прямого економічного ефекту від туристичного кластеру. У зв'язку з цим обидва напрямки тісно взаємопов'язані і є єдиною методикою оцінки сукупного доходу від туристичного кластеру регіону. Ця методика характеризується універсальністю, оскільки вона може бути застосовна для будь-якого регіону, а також для міжрегіональних зіставлень рівня розвитку туристичного кластеру.

Методика характеризує туристичний кластер як учасника національного і регіонального відтворювального процесу, тому в ній використовуються макроекономічні показники – валова продукція, валовий внутрішній (валовий регіональний продукт) і валовий суспільний продукт.

Яковлєва-Мельник Наталія Георгіївна,
викладач кафедри менеджменту,
Національна металургійна академія України,
м. Дніпро, Україна

ПРОЕКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ 4.0 – РЕВОЛЮЦІЙНИЙ МЕТОД ХХІ СТОРІЧЧЯ

Сучасний світ характеризується динамічними змінами як зовнішніх умов господарювання, так і внутрішніх організаційних процесів. Це зумовлено швидкими темпами розвитку інформаційних технологій, перенасиченістю ринку товарами та послугами, швидкими змінами у потребах споживачів. Сучасні напрями розвитку менеджменту повинні забезпечувати функціонування систем управління

підприємством в гострій боротьбі з конкурентами, забезпечувати максимально можливе пристосування діяльності цих систем, стратегії, тактики до безперервних змін ситуації на ринку.

Процеси глобалізації призводять до посилення конкуренції в усьому світі, що змушує більшість виробничих галузей і виробників послуг (наприклад, телекомунікації, фармацевтики, IT та ITES, R&D, автомобілів, космічних, авіаційних, електроніки) докорінно змінити свої традиційні підходи в бізнесі, стежити і навчатися новітнім напрямом у менеджменті.

Підприємства, що успішно провели реструктуризації, та працюють в режимі проєктованих організацій, досягли стрімкого розвитку на ринку. Значна частина успіху також пояснюється стрімким розвитком технології під час третьої індустріальної революції (цифрової революції) з впровадженням комп'ютерних, інтернет, інформаційних та комунікаційних технологій (ICT). Ера цифрової революції збільшила обчислювальну потужність, а відтак, дозволяє генерувати та аналізувати масштабні обсяги даних, реорганізуючи та трансформуючи послуги й виробництво. Звісно, зміни відбуваються і на різних стадіях життєвого циклу проєкту.

Зміни, що внесла четверта промислова революція, неминучі в усіх галузях: автоматизація, мобільність, обчислювальна техніка та штучний інтелект – це вже не футуристичні концепції, а реальність [1].

Очевидно, що для ефективного менеджменту на підприємстві, управління будь-якими проєктами в умовах сьогодення потрібне застосування сучасних напрямів менеджменту.

Одним із самих сучасних і революційних методів в управлінні проєктами, на думку професора М. Хьюманна (Prof. Martina Huemann), глави Project Management Group у Віденському університеті та директора Professional MBA за спеціальністю Project Management, є проєктний менеджмент 4.0 [2].

Сучасні рішення в області програмного забезпечення, великий обсяг даних, соціальні медіа і передові технології моделювання зробили реальним те, що раніше було неможливим. З допомогою Project Management 4.0, в даний час, ті, хто залучений в управління проєктом, можуть в будь-який момент максимально швидко прийняти в ньому участь за допомогою лише одного натискання кнопки миші. Зовнішні постачальники, партнери або спонсори можуть бути оперативно підключені до проєкту за допомогою універсальних хмарних технологій. Соціальні мережі надають можливість взаємодіяти через блоги, вікі, месенджери або форуми з зацікавленими сторонами, з якими складно (якщо взагалі можливо) зв'язатися іншими способами [3].

Активно брати участь в формуванні проєкту зацікавленим сторонам дозволяють засоби візуалізації проєкту, що переважно використовуються в Project Management 4.0 і роблять проєкт більш прозорим (доступним, зрозумілим) і гнучким. На ранній стадії проєкту, коли зміни ще можуть бути внесені легко і безболісно для всього процесу, менеджери можуть скористатися перевагою моделювання різних сценаріїв. В свою чергу, керівник ідеї може планувати, запускати та контролювати всі етапи проєкту, беручи на себе роль відповідальної особи, що є суттєвим для підтримки та оптимізації інноваційного процесу компанії.

Project Management 4.0 визначається як управління проєктами, характерним для четвертої промислової революції; як набір процесів, через які планується проєкт, організовується, координується і керується, з використанням технологій, характерних для 4-го етапу промисловості.

Г. Гемюнден і Ю. Шопер вважають, що в проєктуванні є 12 можливих майбутніх тенденцій менеджменту, 5 з яких є суттєвими:

- проєктування суспільства – projectification of societies;
- управління складністю – coping with complexity;
- транснаціоналізація управління проєктами;
- віртуалізація управління проєктами;
- професіоналізація управління проєктами [4].

1. Зокрема, проєктування суспільства – це ступінь поширення управління проєктами у всіх секторах економіки суспільства [5]. З цієї точки зору, управління проєктами поширювалося як на наукові дисципліни, так і на практичну діяльність в цифрову епоху. Це також підтверджується «посиленням проєктно-орієнтованих організацій в сучасному суспільстві» [6].

2. Coping with complexit. Іншим ефектом четвертої промислової революції є ускладнення проектів. Складність проектів зростає, оскільки кількість елементів, які слід відстежувати під час проекту збільшено. Підвищення складності проектів призводить до:

- розповсюдження інструментів, які використовуються для стандартизації та інтеграції;
- підвищення попиту на симуляцію виконання проекту таким чином, щоб менеджери проекту були інформовані про потенційні проблеми;
- розповсюдження спільних методів і моделей;
- уникнення дублювання робіт завдяки автоматизації процесів;
- посилення дослідження для вивчення складності проектів і можливості її зменшення.

3. Транснаціоналізація управління проектами є наслідком прискорення процесів глобалізації в цифрову епоху. Оцифрування дозволить компанії брати участь у проекті реалізації в різних географічних куточках, працювати з різними віртуальними командами, з членами з різних країн або континентах. Це створить культурний виклик для керівників проектів у цих сферах компаній. Доведеться узгоджувати місцеві інтереси з глобальними, аби бути учасником глобальної конкуренції. Це нелегко, оскільки на рівні проекту складно створити достатньо сильну таку культуру, щоб вирівняти культурні відмінності між членами команди проекту.

4. Віртуалізація управління проектами передбачає збільшення можливостей для запуску проектів практичного використання ICT tools. Віртуалізація управління проектами матиме ряд переваг:

- підвищення масштабованості процесів управління проектами;
- підвищення ефективності впровадження та експлуатації проекту;
- моделювання процесів управління проектами;
- більш швидке спілкування, що дозволяє розширювати роботу у віртуальних групах будь-якої географічної області;
- підвищення гнучкості команди проекту.

5. Професіоналізація управління проектами пов'язана зі зростаючим рівнем зрілості організації в управлінні проектами. Професіоналізація управління проектами виникає у зв'язку з тим, що:

- постійно збільшується число членів національних і міжнародних організацій професійних асоціацій;
- з'являється потреба в професійній мобільності;
- професія керівника проекту сприймається як професія, і перетворюється в окрему професію.

Цифрова ера дозволяє: проектувати суспільство, оцифрувати дані, проводити віртуалізацію, долати складності, забезпечувати транснаціоналізацію, виконувати всю роботу професійно – ці впливи специфічні для цифрової ери і четверта промислова революція призводять до нового етапу в менеджменті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Norjidi D. Forum explores importance of Industry 4.0 project management. Retrieved Juli 10, 2019, from SEAMEO VOTTECH Official Website. URL: <http://www.vottech.org/index.php/k2-full-width/item/114-forum-explores-importance-of-industry-4-0-project-management> (Last accessed: 15.03.2020).
2. Huemann M. Associate Professor, Head of Project Management Group. Austria MBA Project Management. Retrieved June 29, 2019. URL: https://executiveacademy.at/en/programs/mba/professional-mba/project-management/?utm_source=vedomosti&utm_campaign=pmba&utm_medium=landing-page&utm_content=articles_section_project_management# (Last accessed: 15.03.2020).
3. Huemann M. PM 4.0 to management by projects. WU Executive Academy, 2016. Retrieved Juli 15, 2019. URL: <https://executiveacademy.at/en/news/detail/pm-40-to-management-by-projects/> (Last accessed: 15.03.2020).
4. Gemuenden H., Schoper Y. Future Trends in Project Management. IRNOP Conference, London, U.K. 2015. Retrieved May 10, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/303375998_Future_Trends_in_Project_Management (Last accessed: 15.03.2020).
5. Packendorff J., Lindgren M. Projectification and its consequences. *Narrow and broad conceptualizations*: South African Journal of Economic and Management Sciences. 2014. Special Issue 17.

Pp. 7–21. Retrieved May 10, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/260110018_Projectification_and_its_consequences_Narrow_and_broad_conceptualisations (Last accessed: 15.03.2020).

6. Cezar-Petre S., Popa Ștefan-Cătălin, Cătălina Albu. Project Management 4.0 – Project Management 4.0 in the digital. *Management Perspectives in the Digital Era*: Proceedings of the 12-th International management conference. November 1st-2nd, 2018. Buharest, Romania. 2018. P. 93–100.

Ярка Карина Олександрівна,
студентка 2 курсу спеціальності Менеджмент,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

Зиза Анна Степанівна,
студентка 2 курсу спеціальності Менеджмент,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник – **Куредя Н. М.,**
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

СЕЗОННІСТЬ ТУРИЗМУ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Актуальність теми дослідження визначається тим, що зростаючі витрати господарських суб'єктів туристичних дестинацій (через інфляцію, модернізацію ресурсів, освоєння якісних конкурентних послуг та ін.) потребують відшкодування, інакше мотивація бізнесу знижується або ж зовсім зникає. Крім цього, як показує практика, туризм для багатьох дестинацій є головною акумуляуючою іншою галузеві бізнеси ланкою територіального соціально-економічного розвитку. Поза сезонного періоду ці дестинації переходять у так званий «мертвий» сезон, під час якого значна частина підприємницької діяльності «проїдає» кошти, зароблені у активні туристичні сезони.

Сезонний туризм (відвідування туристської місцевості у певний час року) об'єктивно зумовлений, якщо менеджмент у туризмі спрямований на одностороннє використання туристичних ресурсів.

Можна виділити чотири сезони туристичної активності:

1. Сезон пік – період, найсприятливіший для організації рекреаційної діяльності людей, що характеризується максимальною щільністю туристів і найбільш комфортними умовами для рекреації.
2. Сезон високий – період найбільшої ділової активності на туристичному ринку, час дії найбільш високих тарифів на туристичний продукт і послуги.
3. Сезон низький – сезон зниження ділової активності на туристичному ринку, для якого характерні найнижчі ціни на туристський продукт і послуги.
4. Сезон «мертвий» – період, максимально несприятливий для організації рекреаційної діяльності (наприклад, дискомфортні погодні умови).

Головним чином сезонність у туризмі визначається місцевими природно-кліматичними умовами та ресурсами загалом, порою року (шкільні та студентські канікули, масові відпустки) та іншими факторами. Сезонні коливання і кліматичні умови країни також впливають на туристський попит.

Літній туризм (зелений туризм) – це відвідування туристської місцевості у літню пору року. Літній період – найбільш сприятливий для організації рекреаційної діяльності людей і відповідно характеризується максимальною щільністю туристів і найбільш комфортними умовами для рекреації, до того ж, це час дії найбільш високих тарифів на туристський продукт і послуги. Ось деякі приклади переваг сезонних пропозицій туристичних дестинацій найпопулярніших країн для літнього відпочинку:

1. Греція (влітку туристи активно відвідують пляжі, монастирі, фестивалі, винні підвали та археологічні пам'ятники. Греція отримала 383 Блакитні Прапори, які присуджуються пляжам за 27

категоріями, включаючи чистоту прибережних вод, безпеку відпочиваючих, розвинену пляжну інфраструктуру).

2. Кіпр (кіпрські пляжі вважаються одними з найкращих. На Кіпрі влітку проходить чимало фестивалів та національних свят).

3. Хорватія (хорватський літній туризм пов'язаний з Адриатичним морем, яке біля берегів Хорватії вважається найчистішим у світі. Тут розташовано безліч заповідників і лісопарків, а берегова лінія порізана маленькими бухточками).

4. Туреччина (турецький літній туризм тримає планку найпривабливішого узбережжя для відпочинку з дітьми. Тут море без медуз і акул, дрібні піщані пляжі, дитячі басейни, водні гірки, аквапарки, дитячі міні-клуби, невтомні аніматори і веселі шоу-програми, рафтинг, підводне плавання, віндсерфінг, гольф, верхова їзда).

5. Туніс (туніський літній туризм – це 1200 кілометрів пляжів, сотні сучасних готелів, джерела термальних вод, на яких засновані знамениті центри таласотерапії, і незвичайна безліч історичних пам'яток).

У залежності від місцезнаходження країни пляжний сезон може бути відкритим і у зимові місяці. Наприклад, осінь, зима, весна – це пляжні сезони Мальдів, Домінікан, Індії, Йорданії, ОАЕ, Таїланду, Шрі-Ланки. Денна температура в цю пору року, коливається від $+ 28 / + 35^{\circ} \text{C}$, нічна середня температура $+ 22^{\circ} \text{C}$, а температура води – $+ 27 / + 30^{\circ} \text{C}$. Влітку найкомфортніше відпочивати на пляжах Європи і Туреччини. Денна температура коливається від $+ 25 / + 30^{\circ} \text{C}$, вночі середня температура $+ 18^{\circ} \text{C}$, а температура води – $+ 20 / + 26^{\circ} \text{C}$.

Зимовий туризм є найпопулярнішим він є під час різдвяних і новорічних канікул. Зимовий туризм значною мірою залежить від кліматичних та погодних умов. Зокрема, глобальне потепління внесло поправки в плани багатьох підприємців міжнародних зимового туристичного ринку, змінивши геополітичну карту курортів. Відсутність "гарантованої наявності снігу" на початку зими завдає величезної шкоди зимовому туризму, тому часто туристичні організації вдаються до технологічних новинок, інтенсивно використовують снігові гармати. Зимовий туризм дає можливість скористатися значною кількістю підвидів спортивного туризму - гірські лижі та слалом, сноубординг та сноутубинг, ковзанярство та кьорлінг, а також насолодитися в зимових туристичних зонах купанням у термальних купелях під відкритим небом.

Основний період гірськолижного сезону випадає, на зимові місяці. Популярні напрямки: Австрія, Андорра, Болгарія, Італія, Словаччина, Туреччина, Україна (Карпати), Фінляндія, Франція, Швейцарія. Але існують і курорти, що діють круглий рік: в Австрії (Капрун і Зельден), в Швейцарії (Церматт), у Франції (Валь-д'Ізер, Ле-Дез-Альп), в Фінляндії (Вуокатті) і в Італії (Пассо Тонале).

Найпопулярнішими країнами для зимового відпочинку, наприклад, є: Франція (французькі гірськолижні курорти пропонують одні з найкращих у світі умов для зимового туризму. Країна є світовим лідером і за кількістю зимових курортів - понад 400, і за загальною протяжністю і оснащеністю лижних трас); Італія (італійські гірськолижні курорти мають найбільшу протяжність в альпійських горах, цікавий рельєф, а також добре розвинену інфраструктуру гірськолижних курортів); Швейцарія (до безумовних плюсів зимового туризму тут можна віднести найбільш високі альпійські курорти та унікальну екологію. Зимові Швейцарія славиться чудовим відпочинком у термал-готелях); Польща (зимові курорти країни особливо популярні серед молоді своєю дешевизною, а снігові траси в Татрах цілком відповідають світовим стандартам).

У практиці туризму сформувались і такі сезонні його види, як, наприклад, екскурсійний сезон, коли є сприятливі для прогулянок кліматичні умови.

Сезон шоп-турів характеризується найбільш вдалим періодом поїздки, наприклад, в Європу за покупками – кінець літа (сезонний розпродаж) і після різдвяних свят. Листопад – квітень, відмінна можливість відпочити і відновити гардероб в Туреччині, а в травні – вересні з задоволенням відвідайте ОАЕ. Щорічно в Дубаї можна здійснити вигідні придбання товарів у семи десятках торгових центрів столичного штату встановлюють значні знижки на широкий асортимент товарів. Відбувається все це в рамках традиційного торгового фестивалю. А раз це фестиваль, то на гостей чекають не тільки вигідні пропозиції магазинів, але і яскраві розважальні програми.

Сезонний характер туризму має спричиняє негативний вплив на діяльність підприємств, які прямо чи опосередковано створюють туристичні послуги. Особливо від фактора сезонності страждають курортні готелі. Справа в тому, що в економіці будь-якого підприємства є постійні і змінні витрати. Так, платежі за ремонт устаткування відносяться до витрат змінних. А от, наприклад, зарплата штатних працівників – це витрати постійні. Також, незалежно від завантаження готелю, готельєр зобов'язаний підтримувати громадські приміщення в чистоті, платити за обігрів всього будинку. З цієї причини багато курортних готелів в низький сезон закриваються. А вже з таких сезонних коливань випливає наступна проблема – це найм і збереження кваліфікованих працівників. У таких умовах і зацікавленість у праці організувати складно, тому що не працює основний метод стимулювання співробітників – кар'єрна драбина.

З проблемою сезонності в туризмі в різних країнах менеджери застосовують різні методи невілювання негативних для бізнесу наслідків. Так, система поділу відпустки на дві частини у ряді зарубіжних країн – це якраз один з методів, завдяки якому намагаються диверсифікувати (розпорошити) навантаження на готельні площі рівномірно протягом року. Те ж саме відноситься і до дитячих канікул. Так, наприклад, у Великобританії немає тримісячних шкільних канікул, тут на рівні Палати Лордів вирішувалося питання рівномірного розподілу відпочинку за сезонами (а точніше, відпочиваючих).

Інший напрям заходів менеджерів – це розробка та просування нових видів тур-продукту, що не піддаються сезонним коливанням. Це, перш за все, розвиток конгресного і подієвого туризму, а також соціального туризму для цільових груп: пізнавального – для пенсіонерів та освітнього – для молоді.

Територіальний менеджмент розробляє різноманітні варіанти міжсезонного туризму, тобто відвідування туристської місцевості у певний час року, що припадає на період між сезонами туристичної активності. Для цього промоції туристичних можливостей регіонів спрямовується на ту частину подорожуючих, яких би зацікавили пропозиції саме у міжсезоння. Наприклад, міжсезонний туризм обирають здебільшого туристи вікової категорії старше 55 років із Західної Європи. У поїздок до моря в міжсезоння є свої умовні мінуси: прохолодне море, не завжди стійка погода, напівпорожні готелі і, як наслідок, відсутність у готелях вечірніх розважальних програм. Плюсами міжсезонного туризму є активний відпочинок, для тих, хто звик самостійно знайомитися з новою країною, хто не боїться дорожніх пригод і не потребує постійної опіки гідів і команди професійних аніматорів (персонал готелю, що відповідає за розважальні заходи). Такий варіант відпочинку має свою принадність. У період міжсезоння море має свої принади: морське повітря свіже і прозоре, пляжі пусті, і ідеальні для довгих прогулянок. Базовими плюсами міжсезонного туризму є: низька вартість туру, відсутність спеки, відсутність наповнених рекреантами пляжів та втомлених від туристів гідів, нема накладок з наявністю вільних місць та нескінченним очікуванням офіціанта в переповненому ресторані. Такий досвід необхідно вивчати і адаптувати до умов діяльності таких туристичних сезонних зон України, як Бердянськ, Херсон, Генічеськ, Туристичні дистинації у невеликих містах та селищах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Таранюк Л. Н. Потенціал і розвиток підприємства : навчальний посібник. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2016. 278 с.
2. Підприємництво, торгівля і біржова діяльність : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. І. М. Сотник, д.е.н., проф. Л. Н. Таранюка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2018. 572 с.
3. Економіка підприємства : навчальний посібник / О. М. Бандурка, Є. В. Ковальов, М. А. Садиков, О. С. Маковоз ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС. 2017. 192 с.
4. Економіка підприємства : навч. посіб. / уклад.: Н. В. Романченко, Т. В. Кожемякіна, К. В. Пічик. Київ : НаУКМА, 2018. 304 с.
5. Болтянська, Л. О. Економіка підприємства : навч. посібник : рекомендовано МОН України. Херсон : Олді-плюс, 2015. 668 с.

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених
«ОСВІТНІ І КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
У МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР»

14 травня 2020 року, м. Запоріжжя

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

За загальною редакцією
доктора педагогічних наук,
професора В. В. Нечипоренко

Комп'ютерна верстка та макет – А. Лаптева
Дизайн обкладинки – Ю. Гупало, Т. Геворкян-Тарасова

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.
Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.
Матеріали тез подані мовою оригіналу.

Підписано до друку 28.05.2020
Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Arial Narrow. Друк Riso.
Ум. друк. арк. 80,68.
Наклад 350 пр. Зам. № 88

Видавництво комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Україна, 69017, м. Запоріжжя, вул. Наукового містечка, 59.
Свідоцтво: ДК № 7031 від 27.12.2019.
тел./факс: (061)283-20-01, (061)283-20-05.
E-mail: info@khnnra.zp.ua
Сайт: khnnra.edu.ua